300

AMERIKA IN AMERIKANCI

SPISAL: REV. J. M. TRUNK

V CELOVCU 1912.

SAMOZALOŽBA

Made in Jugoslavia.

I

72218

NATISNILA TISKARNA DRUŽBE SV. MOHORJA V CELOVCU.

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA LJUBLJANA

030000583
ID=4486659

UVOD

Slovenija je naša mati,
Amerika naša nevesta.

Škof James Trobec.

adar govorimo o »Ameriki« ali »Amerikancih«, razumemo pod tem imenom skupino onih držav, ki nosijo ime »Zedinjene amerikanske države — United States of America«, in njih prebivalce.

Skoraj tri stoletja se že izseljujejo iz Evrope v te neizmerne pokrajine. V zadnjem času je postal naval podoben pravemu preseljevanju narodov, ki so se mu pridružile tudi nešteviline čete Slovanov. Med temi četami je tudi Slovencev prav znatno število.

Različni narodi so se prišedši v Ameriko sčasoma spojili v novo ljudstvo, ki je na novih tleh, pod ugodnim podnebjem, s čudovito duševno močjo ustvarilo novo omiko, na katero gleda ves svet z opravičenim občudovanjem.

Tudi Slovenci so se udeleževali in se udeležujejo tega prav titanskega dela in zato je obilno vzrokov, da pogledamo tja, kjer stoji veliko naših bratov v vrstah delavcev za novo omiko.

Poučiti se o amerikanskih zadevah, ni lahko. Kdor pride iz malenkostnih evropejskih razmer naenkrat v njemu povsem novi amerikanski svet, bo strmel in občudoval orjaške oblike amerikanskega življenja. Lahko se mu prigodi, da bo občudoval in hvalil brez kritike, ali pa, da bo iznenaden in užaljen po stranskih in nebistvenih pojavih. Kdor samo potuje, bodisi tudi skozi vse države, bo mnogokaj videl, a Amerike in Amerikancev prav ne bo spoznal. Kdor se pa odloči za bivanje v Ameriki, se bo novim razmeram tudi hitro prilagodil, da mu bo težko spoznati razlike in nasprotstva ter soditi pravično. Komur se je tam posrečilo, bo plamtel za Ameriko ter obsojal razmere stare domovine, kdor pa ni našel »sreče«, bo ostal brezupen nezadovoljnež med dvema stoloma.

Vobče ni nihče tako občutljiv, tudi le za najmanjšo grajo, kakor ravno Amerikanec.

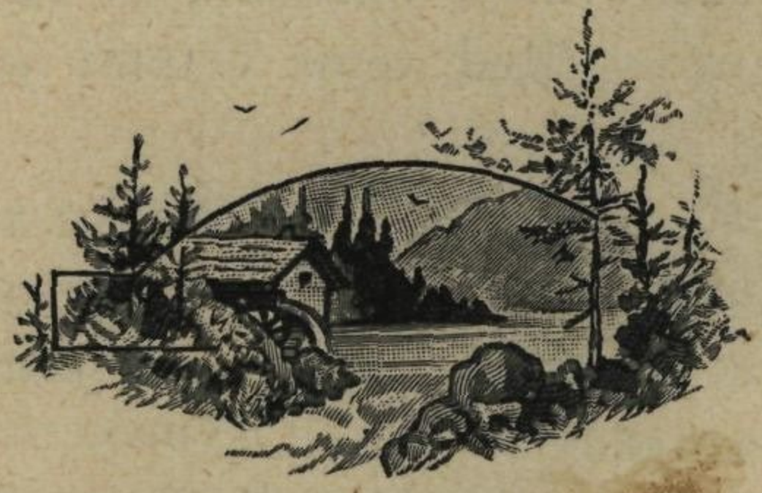
V stari domovini je sodba o Ameriki jako različna.

Mnogim to ime silno mrzi, in beseda »Amerikanec« ima marsikje nekaj sumljivega na sebi. Drugi, in med temi je pretežna večina onih, ki so že kdaj bili v Ameriki, ne sodijo tako, vsaj ne vobče, bodisi, da jim slabe strani niso znane in so videli samo dobre, solnčne strani, ali pa, da jim je Amerika postala res nova, srečna domovina.

Naš spis nima namena hvaliti, kjer ni povoda za hvalo, še manj pa grajati tam, kjer sicer grajajo, á graja ni upravičena.

Zaradi tega spisa naj bi noben Slovenec po nepotrebnem ne zapuščal svoje domovine in se podal čez morje. Kdor pa misli, da že mora iti, naj iz spisa spozna deželo, v katero se podaja.

Zlasti pa naj se Slovenci v stari domovini iz knjige nekoliko pouče, kako v Ameriki živijo, kakšna je ta dežela, in kako se tam godi njih bratom, ki so morali iti, radi ali ne, s trebuhom za kruhom.

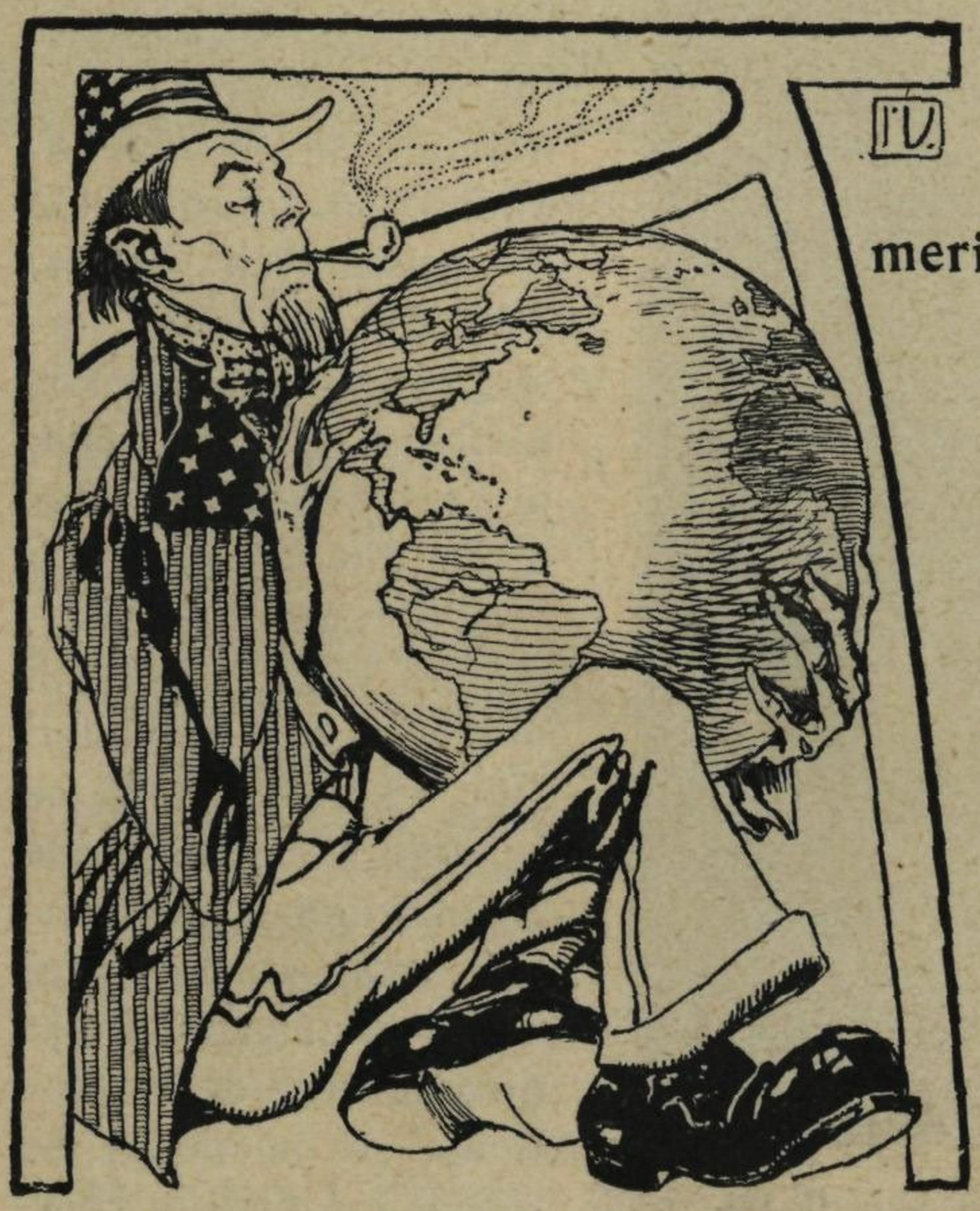
Mesto Ely, Minnesota.

Prvi del.

Splošni pregled.

1. Novi svet. Severna Amerika. Zedinjene države.

Novi svet.

Površje: 42 milijonov km². Prebivalcev okoli 161 milijonov.

merika ali Novi svet tvori med Atlantskim in Tihim morjem na vsaki polobli dve veliki skupini, Severno in Južno Ameriko, ki sta zvezani po ozki Srednji Ameriki.

Ime Amerika je povzeto po nekem Amerigo Vespucci, ki so mu nekateri po krivici pripisovali odkritje Novega sveta. Prva poročila o Ameriki so prinesli v Evropo norveški Wikinci, ki so prišli na svojih potovanjih preko Grönlanda na vzhodno amerikansko obrežje. Okoli l. 1000 je odkril Leif Ericson Novo Škotijo (New Schottland), katero je imenoval po obilni vinski trti »Vinsko deželo — Winland«.

Izlandca Thorfinur in Thorbrandson sta prišla l. 1003 v Helluland (kamenita dežela, zdaj Labrador) in v Markland (gozdna dežela, zdaj New Foundland). Dalje na jug niso prodrli, ker niso bili kos divjim Indijancem. Ta odkritja pa nimajo zgodovinskega pomena.

Ameriko je odkril slavni **Krištof Kolumb,**[1] ko je dne 12. vinotoka l. 1492 dospel na obrežje otoka San Salvador. Sicer je on sam mislil, da je odkril vzhodno obrežje Indije (Azije), in so se novi kraji dolgo časa imenovali India nova ali occidentalis (zahodna), a v resnici se s tem odkritjem začne amerikanska zgodovina.

Na svojem tretjem potovanju je Kolumb prišel na obrežje Južne Amerike (1. avgusta l. 1498). Neodvisno od njega pa sta prišla kot prva na obrežje Severne Amerike Giovanni Caboto[2] in njegov sin Sebastiano, ko sta iz Angleškega iskala poti na Kitajsko. Druga odkritja so hitro sledila.

---

[1] Krištof Kolumb (italijanski Cristoforo Colombo, španski Cristobal Colón) se je rodil v Genovi leta 1446. Njegov oče je bil tkalec in gostilničar, ki se je preselil v Savono. Kot mornar si je pridobil potrebne znanosti. Ponudil se je portugiškemu kralju Janezu II., da hoče priti proti zapadu v Indijo. A kralj je odklonil. L. 1485 se je na skrivnem podal na Špansko. Po dolgem obotavljanju mu je dala kraljica na razpolago 3 ladje (Sta. Maria, Pinta in Ninna), s katerimi se je odpeljal dne 3. vel. srpana 1492 iz pristanišča Lagos. Po hudih zaprekah, katere je premagala le Kolumbova jeklena volja, je zagledal mornar Rodrigo dne 12. vinotoka 1492 obrežje otoka Guanahani, ki ga je Kolumb imenoval San Salvador. Dne 15. sušca 1493 se je vrnil v Palos, in dne 28. majnika ga je španski kralj v Barceloni imenoval za podkralja novoodkritih dežel. Kolumb se je podal še trikrat v Ameriko. Hvaležnosti je našel prav malo, pač pa mnogo ponižanja. Umrl je dne 20. majnika l. 1506. L. 1899. so prenesli krsto z njegovimi ostanki iz Havane v stolnico v Sevillo.

Krištof Kolumb.

[2] Giovanni Caboto (angleški Cabot) se je rodil okoli l. 1420 v Genovi. L. 1490 se je preselil v Bristol na Angleško, kjer je l. 1498 umrl. Njegov srednji

Krištof Kolumb in spremljevalci zagledajo Novi svet.

L. 1512 je prišel Španec Ponce de León[3] na Florido. Leto pozneje je zagledal Vasco de Balboa[4] Tiho morje pri Panami. Francoz Jaques Cartier[5] je odkril l. 1535 reko St. Lawrence (Št. Lorenc), in Anglež Henry Hudson[6] l. 1609 reko Hudson.

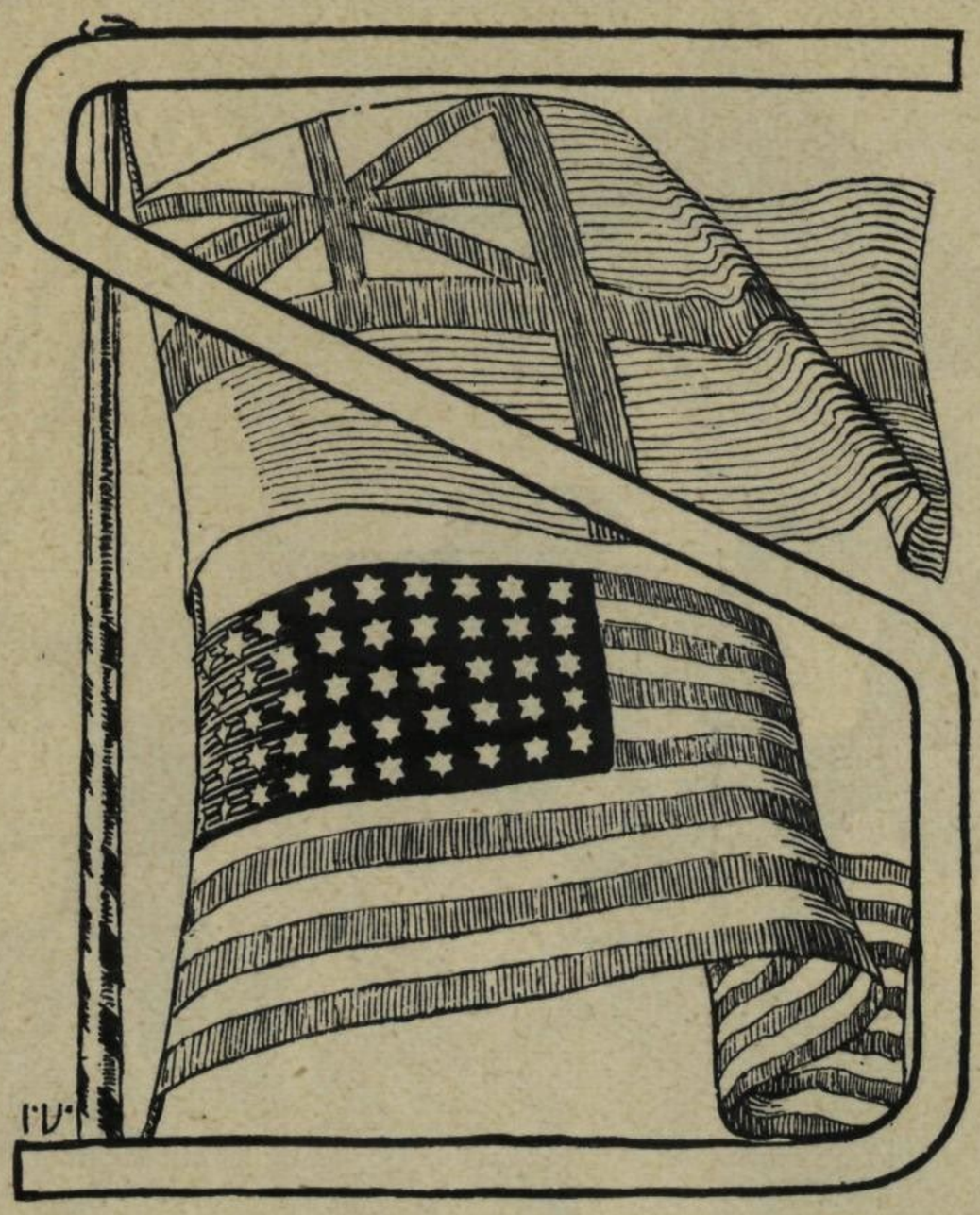
sin Sebastiano (* 1472 v Benetkah, † 1557 v Londonu) je prišel l. 1517 na Labrador in v španski službi l. 1526 do reke La Plata.

[3] Ponce de León je spremljal Kolumba na drugem potovanju l. 1493. Postal je kraljev namestnik na otoku Porto Rico. V bojih z Indijanci na Floridi je bil ranjen in je umrl na rani l. 1521.

[4] Vasco Nunnez de Balboa, rojen 1475 v Estremaduri, se je siloma in izdajsko polastil province Daria (v Srednji Ameriki), dne 25. kimavca 1513 je odkril iz zaliva S. Miguel Tiho morje. Postal je admiral Južnega morja, a Avilla, kraljev namestnik, ga je vrgel v ječo in ga obglavil l. 1517.

[5] Jaques Cartier (Žak Kartié, * 31. grudna 1494 blizu St. Malo, Francosko, † tam 1. kimavca 1557) je prišel v službi francoskega kralja Franca I. na Labrador in 1535 po reki Št. Lorenc do Mont-Royala (zdaj Montreal). Njegova odkritja pa niso imela uspeha.

[6] Henry Hudson (* 1550, † okoli 1611) je v angleški službi v letih 1607 in 1608 potoval v Grönlandijo in na Novajo Zemljo. Ko je iskal prehoda na Kitajsko, je prišel l. 1609 na reko Hudson in l. 1610 v zaliv Hudson Bay, kjer so ga uporni mornarji izpostavili v majhni ladjici. Izginil je brez sledu.

Severna Amerika.

Površje: 21 milijonov km². Prebivalcev okoli 100 milijonov.

everna Amerika ima podobo pravokotnega trikota. Obrežje je na zapadu večinoma strmo, na severu in vzhodu nizko, majhen del je tudi prodovina. Na vzhodu je poleg treh velikih zalivov (Hudson Bay, St. Lawrence Bay in Mexican Golf) mnogo globokih zarez, pristaniščin izlivov širokih rek. Na zapadu ima mnogo zarez le severozapadni del. Poluotok Florida obmejuje zaliv istega imena. Od površja Severne Amerike spada 1·87 milijonov km² na poluotoke in 3·83 milijonov km² na otoke.

Dvoje glavnih gorovij se razprostira od severa proti jugu. Na zapadu so tik morskega brega veličastne Kordilijere z mnogimi ognjeniki, na vzhodu, ločeni od brega po ozki planoti, Allegheny. Prve se dvigajo do višine 6241 m (Mt. Kinley), druge povprečno ne čez 1000 m (Mt. Michell 2040 m). Ob gorovjih so višavja, ki so prepredena s srednjim gorovjem, ali so zmerno hribovita. V sredini so velikanske ravnine, Arktna nižina na severu in dolina ob reki Mississippi (Velika reka).

Razvrstitev gorovja pospešuje tvorbe velikanskih rek. Na Atlantiško morje pride od vsega površja 40% porečja (St. Lawrence, Hudson, Mississippi, Missouri), na Severno Ledeno morje 31% (Nelson, Mackenzie), na Tiho morje 22% (Yukon, Columbia, Colorado). Drugo vodovje nima odtoka. Nekako v sredini so velikanska jezera (Lake Superior, Michigan, Huron, Ontario, Erie), v Kordilijerah je Salt Lake s solnato vodo, in na severu so razsežna močvirja (tundre).

Amerika sega skozi vse pasove in kaže velike razlike v podnebju brez milejših prehodov. Ker niti na severu, niti na jugu ni gorovja, imata mrzli sever in topli jug neoviran pristop. Morje vpliva na podnebje le na zapadu.

Rastlinstvo je jako mnogovrstno in prekaša evropejsko. V razsežnih gozdovih je zastopanih nad 400 raznih vrst, dočim jih ima Evropa le 40. Kalifornija je podobna našim sredomorskim pokrajinam, odlikuje se pa po svojih gozdnih velikanih.

Manj bogato je živalstvo. Sesalcev je 330 vrst, ptic 1062, dvoživk 329 vrst; pač pa je mnogo rib, namreč 3127 vrst.

Prvotni prebivalci, Indijanci, so se najbolj ohranili še v Mehiki (okoli 5 milijonov in 6 milijonov mešancev). V Zedinjenih državah in v Kanadi jih je komaj pol milijona in živijo v posebnih naselbinah (reservations). Na severu so Eskimovci. Potomcev nekdanjih črnih sužnjev je okoli 10 milijonov. Skoraj 90% prebivalcev je potomcev evropejskih naseljencev. Najmočnejši so bili Angleži, zato prevladuje angleški jezik, in ima javnost angleško lice.

Po veri je večina protestantov, ki so pa razkosani v mnogo različnih verskih skupin. Katoličanov je nad 21 milijonov.

Zedinjene države (Z. D.).

Površje (z Alasko): 9,403.970 km².
Prebivalcev leta 1906: 83,879.000,
leta 1910: 93,471.648.
Zunanja posestva: 1,875.540 km².
Prebivalcev približno 9 milijonov.

edinjene države — uradno United States of America (Junajt'd stäjts of Emerike) imenovane, — kratko Union (Unija) — zavzemajo srednji in južni del Severne Amerike med 24. in 49. stopinjo severne širjave. Zunanja posestva so: Pas ob prekopu Panama, teritorija Aljaška in Hawaii, Porto Rico, Filipini, Guam, Vzhodna Samoa in nekaj drugih otokov v Južnem morju. Izmed gorovij so v Uniji Allegheny Mts[1] (2000 km) in Kordilijere, ki se tu najbolj razširijo (2500 km) in tvorijo veličastne skupine. V Tiho morje se izlivajo reke: Columbia, Sacramento, San Joaquin in Colorado. V Mehikanski

[1] Mts — Mountains (Mountäjns) = gore, gorovje. Mt — Mount (Mount) = gora. R — River = reka. Ave — Avenue (Ev'nju) = širša cesta, navadno z drevoredom. Str. — Street (Strit) = ulica.

zaliv: Rio Grande del Norte in Mississippi—Missouri. V Atlantiško morje: Savannah, Susquehanna, Delaware, Hudson in Connecticut.

Izmed velikih Kanadskih jezer je le Michigan ves v Zedinjenih državah.

Politično obsegajo Zedinjene države (U. S. A.)[1] 48 samostojnih držav in 2 teritorija,[2] namreč:

Država	Površje		Prebivalcev			
	Štirj. milj Sq. Miles	□km	15. aprila 1910	1. junija 1900	Prirastek v —+%	Indijancev
Alabama (Ala.) . .	52.250	135.320	2,138.093	1,128.697	16·9	—
Arizona (Ariz.) . .	113.020	292.710	204.354	122.931	66·2	37.236
Arkansas (Ark.) . .	53.850	139.470	1,574.449	1,311.564	20	—
California (Cal.) . .	158.360	410.140	2,377.449	1,485.053	60·4	19.942
Colorado (Col.) . .	103.925	269.150	799.024	539.700	48	806
Connecticut (Ct.) .	4.990	12.923	1,114.756	908.420	22·7	—
Delaware (Del.) . .	2.050	5.310	202.322	184.735	9·5	—
Florida (Fla.) . . .	58.680	151.980	752.619	528.542	42 4	358
Georgia (Ga.) . .	59.475	154.030	2,609.121	161.772	17·7	—
Idaho	84.800	219.620	325.594	2,216.331	101·4	4.073
Illinois (Ill.) . . .	56.650	146.720	5,638.591	4,821.550	16·9	—
Indiana (Ind.) . .	36.350	94.140	2,700.876	2,516.462	7·3	243
Jowa (Ja.)	56.025	145.100	2,224.771	2,231.853	—0·3	352
Kansas (Kan.) . .	82.080	212.580	1,690.949	1,470.495	15	1.351
Kentucky (Ky.) . .	40.400	104.630	2,289.905	2,147.174	6·6	—
Louisiana (La.) . .	48.720	126.180	1,656.388	1,381.625	19·9	—
Maine (Me.) . . .	33.040	85.560	742.371	694.466	6·9	410
Maryland (Md.) . .	12.210	31.620	1,295.346	1,188.044	9	—
Massachusetts (Mass.)	8 315	21.540	3,366.416	2.805.346	20	—
Michigan (Mich.) .	58.915	152.585	2,810.173	2,420.952	16·1	6.743
Minnesota (Minn.) .	83.365	215.910	2,075.708	1,310.283	18·5	10.008
Mississippi (Miss.) .	46.810	121.240	1,197.114	1,551.270	15·8	—
Missouri (Mo.) . .	69.415	179.780	3,293.335	3,106.665	6	—
Montana (Mont.) .	146.080	378.330	376.053	243.329	54·5	10.426
Nebraska (Neb.) .	77.510	200.740	1,192.214	1,243.329	11·8	3.744
Nevada (Nev.) . .	110.700	286.700	81.875	42.335	93·4	5.870
NewHampshire (N.H.)	9.305	24.100	430.572	411.588	4·6	—
New Jersey (N. J.) .	7.815	20.240	2,537.167	1,883.669	34·7	—
New Mexico (N. M.) .	122.580	317.470	327.301	195.310	67·6	18.627

[1] V oklepih so kratice, kakor so uradno določene.

[2] Teritoriju določi ustavo zvezna vlada. Uradnike in sodnike imenuje predsednik. Sklepe ljudskih zastopnikov mora potrditi kongres.

Država	Površje		Prebivalcev			
	Štirj. milj Sq. Miles	□km	15. aprila 1910	1. junija 1900	Prirastek v —+%	Indijancev
New York (N. Y.) .	49.170	127.350	9,113.614	7,268.894	25·4	5.455
North Carolina (N.C.)	52.250	135.320	2,206.287	1,893.810	16·5	1.896
North Dakota (N.D.)	70.795	183.350	577.056	319.146	80·8	7.990
Ohio (O.) . . .	41.060	106.340	4,767.121	4,157.545	14·7	—
Oklahoma (Okla.)	70.430	182.400	1,657.155	790.391	109·7	117.370
Oregon (Ore.) . .	96.030	248.710	672.765	413.536	62·7	3.680
Pennsylvania (Pa.)	45.215	117.100	7,665.111	6,302.115	21·6	—
Rhode Island (R. I.)	1.250	3.240	542.610	428.556	26·6	—
South Carolina (S.C.)	30.570	79.170	1.515.400	1,340.316	13·1	60
South Dakota (S.D.)	77.650	201.110	583.888	401.570	45·4	20.221
Tennessee (Tenn.)	42.050	109.940	2,184.789	2,020 616	8·1	—
Texas (Tex.) . .	265.780	688.340	3,896.542	3,048.710	27·8	470
Utah	84.970	220.060	373.351	276.741	34·9	1.777
Vermont (Vt.) . .	9.565	24.770	355.956	343.641	3·6	—
Virginia (Va.) . .	42.450	109.940	2,061.612	1,854.184	11·2	—
Washington (Wash.)	69.180	179.170	1,141.990	518.103	120·4	8.484
West Virginia (W.Va.)	24.780	64.180	1,221.119	958.860	27·4	—
Wisconsin (Wis.) .	56.040	145.140	2,333.860	2,069.042	12·8	10.031
Wyoming (Wyo.) .	97.890	253.530	145.965	92.531	57·6	1.670
District of Columbia (D. C.)[1] . .	70	180	331.069	278.718	19·8	—
Teritorija:						
Alaska (Alas.) .	590.884	1,530.327	64.356	63.592	—	—
Hawaii . . .	6.449	16.702	191.901	154.001	24·6	—

* * *

Nad 100.000 prebivalcev so imela l. 1910 sledeča mesta:

New York, N. Y. . .	4,766.883	Pittsburg, Pa.	533.905
Chicago, Ill.	2,185.282	Detroit, Mich.	465.766
Filadelfija, Pa. . . .	1,549.283	Buffalo, N. Y.	423.715
St. Louis, Mo.	687.029	San Francisco, Cal. . .	416.912
Boston, Mass. . . .	670.585	Milwaukee, Wis. . . .	373.857
Cleveland, O. . . .	560.663	Cincinnati, O.	364.463
Baltimore, Md. . . .	558.485	Newark, N. J.	347.469

[1] District (okraj) of Columbia ne pripada nobeni državi.

Za primero: Kranjska ima 9955 km² in 520.000 prebivalcev, Koroška ima 10.327 km², Goriška 2918 km². Avstrija (brez Ogrske) 300.005 km² in 26,150.708 prebivalcev (l. 1900).

New Orleans, La.	339.075	New Haven, Cot.	133.605
Washington, D. C.	331.069	Birmingham, Ala.	132.685
Los Angeles, Cal.	319.193	Memphis, Tenn.	131.105
Minneapolis, Minn.	301.408	Scranton, Pa,	129.867
Jersey City, N. J.	267.779	Richmond, Va.	127.628
Kansas City, Mo.	248.381	Paterson, N. J.	125.600
Seattle, Wash.	237.194	Omaha, Neb.	124.096
Indianopolis, Ind.	233.650	Salt Lake, Utah	120.000
Providence, R. J.	224.326	Fall River, Mass.	119.295
Louisville, Ky.	223.928	Dayton, O.	116.577
Rochester, N. Y.	218.149	Grand Rapids, Mich.	112.571
St. Paul, Minn.	214.744	Kansas City, Kan.	112.000
Denver, Col.	213.381	Nashville, Tenn.	110.364
Portland, Ore.	207.214	Tacoma, Wash.	110.000
Columbus, O.	181.548	Lowell, Mass.	106.294
Toledo, O.	168.497	St. Joseph, Mo.	105.000
Atlanta, Ga.	154.839	Cambridge, Mass.	104.839
Oakland, Cal.	150·174	Spokane, Wash.	104.402
Worcester, Mass.	145.986	Bridgeport, Cot.	102.054
Syracuse, N. Y.	137.249	Albany, N. Y.	100.253

* * *

Nenavadno močno se je v Zedinjenih državah razvila obrt, a vendar si tudi tam služijo kruh najbolj s poljedelstvom, pri katerem v obsežni meri rabijo stroje. Brez Alaske so obsegale farme l. 1900 339 milijonov ha zemlje. Našteli so jih 5,737.327 in l. 1910 6,340.120; le polovica jih je obdelana. Pridelali so pšenice: 2,242.060 hl, koruze: 9,542.969 hl, ovsa: 3,359.134 in krompirja (l. 1906): 1,085.527 hl. Na zapadu namakajo umetno 40.560 km² zemlje, in še 203.000 km² bi se na ta način lahko pridobilo.

Gozdovi pokrivajo 37 % zemlje, a zelo propadajo, ker jih silno izrabljajo in le malo gojijo. Na visoki stopnji je živinoreja. L. 1907 so našteli konj: 19,746.583, mezgov: 3,816.692, goved: 72,533.996, ovac: 53,240.282 in svinj: 54,794.439.

Od ribarstva so imeli l. 1907 54 milijonov dolarjev dobička.

Čebelarstvo procvita, in so našteli nad 4 milijonov panjev.

Obrt še vedno narašča. V 216.262 tovarnah je bilo l. 1905 zaposlenih 5,470.321 delavcev (25 % vsega prebivalstva) in 519.751 drugih uslužbencev. Prvi so zaslužili 2.742 milijonov dolarjev, drugi 603 milijone dolarjev.

Velika obrt se vedno bolj združuje v »Truste«, ki nadzorujejo približno 80 % kapitala, delavcev in pridelkov.

Miss L. Rems. Rev. A. L. Blaznik. Miss Chr. Avsenik. Miss Fr. Burgar.

Od nove maše Rev. A. L. Blaznika v New Yorku l. 1906.

Trgovina je zelo živahna. L. 1906 je znašal uvoz: 1.287·4 milijonov dolarjev, izvoz pa 1.803·4 milijonov dolarjev.

V prometu je bilo l. 1906 332.998 km železnic (vse zasebne), ki so prevozile 745 milijonov oseb in 1.435 milijonov ton tovornega

blaga. Električnih železnic je bilo 52.320 km, drugih 1018 km. Prekopi so dolgi 7200 km. Jako razvite so brzojavne in telefonične proge, ki so vse v zasebnih rokah.

Pri svetovnem prometu na morju je Unija udeležena le s 23 odstotki.

Zvezna pošta je oskrbela l. 1906 19.577 milijonov pošiljatev.

Denarnemu prometu je služilo l. 1906: 6137 narodnih, 8862 državnih bank, 742 posojilnic, 1319 hranilnic in 929 zasebnih bank.

Šolske zadeve pripadajo posameznim državam in občinam. V južnih državah še nimajo šolske obveznosti, zato je bilo l. 1900 tam še 10 % analfabetov. Poleg javnih je veliko zasebnih šol, posebno mnogo katoliških župnih šol.

Glede časnikarstva prekašajo Zedinjene države vse druge dežele. Prvi časnik so začeli izdajati naseljenci l. 1673 v Kembriču (Mass.) pod imenom »May Flower«. L. 1704 je sledil »The Boston News Letter«, l. 1784 prvi dnevnik »The Daily Advertiser« v Filadelfiji. L. 1740 so našteli 11 časopisov, l. 1906 pa 22.326, med njimi 2340 dnevnikov v 40 jezikih in narečjih. Največji dnevniki, ki imajo do 800.000 iztisov, so v New Yorku (Herald, World, Times, Evening Post, Sun itd.), v Chicagu in Filadelfiji; vsako mestece ima do dva dnevnika. Najbolj se ozirajo na hitra, zanimiva poročila (sensations). Zelo razširjeni so mesečniki (Magazines), ki imajo do 230.000 izdaj.

Vojaki so prostovoljci, ki jih najmejo na tri leta. Črni vojski pripadajo vsi državljani od 18. do 45. leta. L. 1907 je bilo 3850 častnikov in 63.400 mož. L. 1908 so določili, da mora biti najmanj 71.161 vojakov, največ pa jih sme biti 100.000. Posebno pozornost obračajo na trdnjave ob obrežju.

Mornarica je štela l. 1906 skupaj 157 ladij s 773.510 tonami, 3326 topov, 32.000 častnikov in mož; neprestano jo še pomnožujejo.

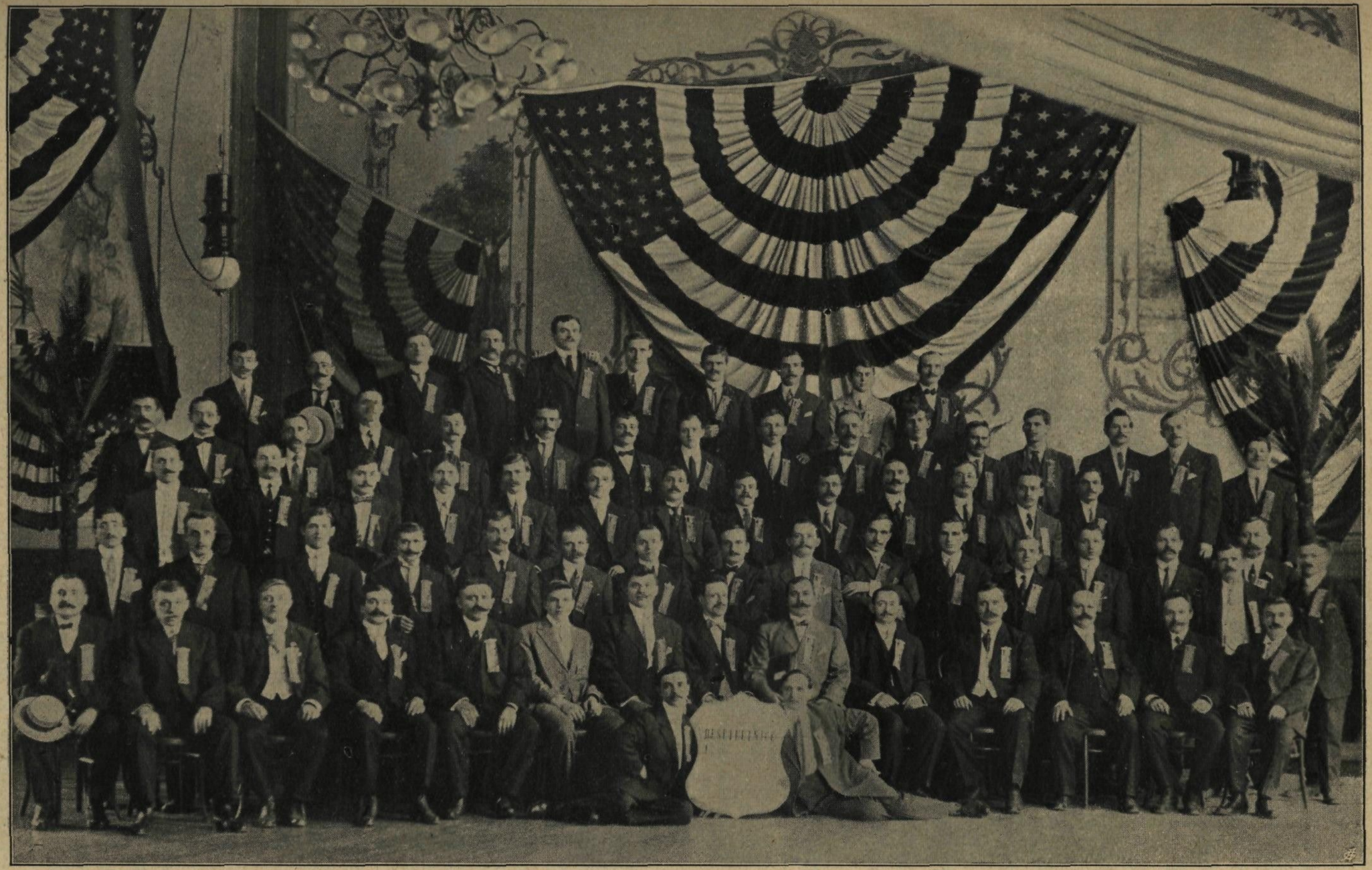
Državni grb je temnorjav orel z naprsnim ščitom, oljko in puščicami v krempljih; v kljunu ima pas z napisom: »E pluribus unum — iz mnogih eno«, nad glavo 13, oziroma zdaj 48 zvezd.

Amerikanska zastava ima trinajst belordečih pasov z modrim četverokotom, v katerem je toliko zvezd, kolikor je držav.

* * *

Število privržencev raznih ver se jako težko določi, ker se pri uradnem štetju ne ozirajo na veroizpovedanja.

Katoliški misijoni so se začeli v 16. stoletju v južnih državah. Prve postaje so bile v mestih S. Augustin (Fla.) in Santa Fè (New Mexico). Misijonarji so bili Španci iz Mehike in Kube. V severnih državah so začeli misijonariti v 17. stoletju francoski misijonarji, v srednjih državah na atlantiškem obrežju pa angleški, ki so

Društvo sv. Jožefa št. 57 K. S. K. J. v Brooklynu N. Y. ob desetletnici l. 1911.

bili podrejeni apostolskemu vikarju v Londonu. V 17. in 18. stoletju so trpeli katoličani mnogo preganjanj. V mnogih državah, n. pr. v Viržiniji, se, kakor tudi dizidenti (od drugih protestantov ločeni) in židje, niso smeli naseljevati. Iz Pennsylvanije so jih l. 1718 pregnali, v Massachusettsu so kaznovali duhovnika s smrtjo, ako se je vrnil. Celo v koloniji Maryland, katero je ustanovil l. 1634 katoliški Lord Baltimore in kjer je vladala popolna verska prostost, so začeli katoličane preganjati. L. 1784 so katoličane, katerih je bilo okoli 30.000, podredili posebnemu apostolskemu vikarju, zaslužnemu Johnu Carrollu (1735—1815), ki je postal l. 1790 prvi škof l. 1789 ustanovljene prve škofije, od l. 1808 nadškofije, Baltimore. L. 1850 je bilo 5 cerkvenih provinc, l. 1889 že 12 s 75 škofijami; l. 1907 14 provinc in 76 škofij, 2 apostolska vikarijata,[1] 1 apostolska prefektura,[2] okoli 15.000 duhovnikov, črez 12.000 cerkvâ, 170 samostanskih zavodov, 86 semenišč, 876 višjih in 4364 župnih šol, skupno z 1,096.842 učenci in 13,089.553 katoličani.

Meseca listopada 1911 je priobčil Benzinger v »Catholic Book News« o katoličanih sledeče podatke:

Država	Število katoličanov	Duhovnikov	Cerkvâ	Višjih šol	Župnih šol
Alabama	32.300	97	74	9	26
Arizona	32.000	34	41	6	7
Arkansas	24.000	73	92	11	44
California	390.000	616	420	60	87
Colorado	99.500	158	155	13	26
Connecticut	387.900	356	220	10	75
Delaware	30.900	42	24	3	12
District of Columbia . .	50.000	131	25	26	16
Florida	43.500	52	44	17	23
Georgia	15.600	74	32	13	16
Idaho	15.000	43	64	6	10
Illinois	1,411.400	1354	875	70	441
Odnos .	1,511.200	3330	2066	264	783

[1] Apostolski vikarijat je gotovo okrožje v misijonskih deželah, v katerem se je cerkveno življenje precej razvilo, a še manjkajo gotovi pogoji za samostojno škofijo. Predstojnik takega misijonskega okraja je apostolski vikar, katerega imenuje papež, ko ga je predlagala Propaganda v Rimu, kateri so misijonske dežele podrejene. Apostolski vikar je vedno naslovni (titularni) škof.

[2] Apostolska prefektura je misijonski okraj, kjer so šele pričeli z oznanovanjem sv. vere. Tak okraj vodi apostolski prefekt, ki je navaden duhovnik, a ima nekatere škofovske pravice.

Država	Število katoličanov	Duhovnikov	Cerkvâ	Višjih šol	Župnih šol
Prenos .	1.511.300	3330	2066	264	783
Indiana	224.000	445	348	34	202
Jowa	247.200	525	546	25	197
Kansas	110.100	324	366	13	116
Kentucky	148.200	263	237	27	97
Louisiana	557.400	315	280	38	108
Maine	123.599	139	123	10	31
Maryland	214.500	399	194	18	70
Massachusetts	1,380.900	1127	527	23	203
Michigan	536.000	500	510	18	180
Minnesota	440.500	610	590	19	166
Mississippi	27.400	46	75	3	32
Missouri	452.700	698	487	56	236
Montana	77.000	93	125	12	78
Nebraska	122.500	262	327	18	107
Nevada	9.000	12	18	1	1
New Hampshire . . .	126.000	138	101	7	39
New Jersey	495.000	580	361	26	160
New Mexico	143.500	79	326	10	17
New York	2,758.200	2442	1306	137	487
North Carolina	6.200	34	39	4	7
North Dakota	92.400	140	237	7	22
Ohio	724.300	972	662	45	364
Oklahoma	34.600	99	126	5	37
Oregon	53.300	124	136	17	36
Pennsylvania	1,527.200	1695	1184	51	450
Rhode Island	251.000	198	92	7	32
South Carolina	9.650	19	29	5	9
South Dakota	69.000	149	208	1	27
Tennessee	18.500	42	41	7	24
Texas	329.000	325	394	53	111
Utah	8.500	22	13	3	4
Vermont	80.000	107	95	7	20
Virginia	41.000	67	82	11	25
Washington	90.000	137	239	24	32
West Virginia	51.000	80	107	6	15
Wisconsin	543.000	857	841	22	353
Wyoming	12.000	22	32	1	1
Skupaj .	14,656.450	17.116	13.470	1015	4879

Skupina slovenskih duhovnikov v Št. Pavlu, Minn., l. 1895.

Izven Zedinjenih držav so še cerkvene province Santiago de Cuba (4 škofije), 1,573.862 katoličanov, in Manila (5 škofij) 6,862.413 katoličanov, neposredna škofija Porto Rico (1 milijon katoličanov) in apostolski vikarijat Hawaii (32.000 katoličanov).

Apostolski delegati [1] so od l. 1893, oziroma l. 1903 v mestih Washington, Havana in Manila.

V število katoličanov so vzeti le oni, kateri so cerkvenim oblastem kot katoličani zglašeni, tako da se more skupno število katoličanov povišati še za nekaj milijonov.

Tudi protestantje štejejo v svojih izkazih samo polnopravne ude (members).

Izmed prostestantovskih skupin so najmočnejše:

Metodisti l. 1906: 6,429.815, Baptisti: 4,974.047, Luteranci: 1,841.346, Prezbiterijanci: 1,723.871, Učenci Kristovi: 1,235.294, Episkopalci: 827.127, Reformirani: 405.022 udov. Duš je dvaali trikrat toliko. Te občne podatke izpopolnim še pri posameznih razpravah.

---

[1] Apostolski delegati so papeževi zastopniki pri manj važnih državah.

2. Novoangleške države.

odrobneje začnemo Ameriko in njene prebivalce opisovati v malem severovzhodnem kotu, ki so mu prej rekali **Nova Anglija.** Ime priča, da so se v sedanjih državah Maine, New Hampshire, Vermont, Massachusetts, Rhode Island in Connecticut naselili najprej Angleži. Sicer ima Viržinija starejše naselbine, a v Novi Angliji so položili temelj veliki amerikanski Uniji.

Prvi naseljenci so prišli sem zoper voljo angleških kraljev. Bili so »puritanci«[1] z republikanskimi načeli. Ta načela so polagoma vtisnili vsem naselbinam in tudi veliki Uniji.

Tu je tekla zibelka in je bilo ognjišče velike revolucije, ki je naredila iz posameznih naselbin sedanjo Ameriko, t. j. Zedinjene države.

Mogočni tok naseljevanja, ki se je pozneje pričel, je te dežele pustil nekoliko ob strani, a umetnost, kupčija in obrt, ki so se tu pričele, niso ponehale; še dandanes so te dežele središče obrti in znanosti. Ravno zaradi tega se je tu ohranil najbolj čisto oni zarod, ki ga imenujejo »amerikanski«.

Tu je doma pravi »yankee« (jênki), »Novi Angležˇ«, ki si je ohranil posebno zunanjost in tudi svoje včasih malo čudne nravne in verske nazore.

Ime »yankee« je menda po Indijancih spakedrani izgovor besede »english« ali »anglais«. Sčasoma se je beseda udomačila pri naseljencih samih, in sicer ne samo kot priimek, s katerim se hoče označiti posebna, bolj smešna stran Amerikanca, temveč tudi kot posebno ime vsega prebivalstva. Tega imena ne rabijo povsod enako. V Novi Angliji pravijo, da so »yankees« le nekateri prebivalci v državi Connecticut; v južnih in zapadnih državah označujejo s tem vse prebivalce severovzhodnih krajev; v Evropi pa raztegujejo priimek na vse državljane Zedinjenih držav, in večina Amerikancev

---

[1] Puritanci = čisti so se odcepili od angleške državne cerkve. Po načelih krivoverca Kalvina so zahtevali priprosto službo božjo in strogo posvečevanje nedelje.

to odobrava, ker so si zbrali sami to ime v znani narodni pesmi: »Yankee Doodle« (Jênki dûdl).

Pravi »yankee« iz Nove Anglije je imel kot nosilec omike v divje pokrajine važno vlogo. Lahko trdimo, da je Nova Anglija ustanoviteljica sedanje Unije. Še dandanes so prebivalci na vrhuncu ne samo gmotno, temveč tudi duševno. »Yankee« ni samo sekal gozdov, obdeloval zemlje, ustanavljal mest, tesal ladij, ribaril, kupčeval, zidal tovarn, on je tudi poučeval, vzgajal, pisal in pesnil.

Nedosegljiv je »yankee« kot izumitelj. Ves svet ga pozna.

Skalnata dežela je ljudem prvotno nudila bore malo. Naseljenci so bili prisiljeni, da so si morali v težkih okoliščinah pomagati sami. Enako se jim je godilo tudi pri prodiranju skozi pragozde proti zapadu. Vse razmere so jim velevale z jekleno potrebo: »Help yourself — pomagaj si sam!«

Zato pa »yankee« ne pride lahko v zadrego. Sicer je res, da iz njih vrst ni prišla nobena velika prvotna iznajdba, a resnično je tudi, da skoraj ni jenkija, ki bi ne bil česa izmislil, iztuhtal, poizkusil, sestavil, ali vsaj izrabil na poseben način, ali praktično izkoriščal kako iznajdbo drugih.

Po Zedinjenih državah so povsod znane takoimenovane »yankee notions«, rekli bi amerikanska »süha roba«. Krošnjarji iz Nove Anglije nosijo na prodaj najrazličnejše reči iz kovine ali lesa, n. pr. kako hitro olupiš jabolko ali krompir, kako lahko izpuliš iz steklenice čep, kako se varnostno zaklenejo in zabarikadirajo vrata spalnic, kako se hrani kurivo, melje kava itd. itd. »Patent office« v Washingtonu je poln takih predmetov, ki so prišli iz Nove Anglije.

Umevno je potemtakem, da je mogla amerikanska obrt tako močno prospevati. Vsako novo reč, vsako izboljšanje patentirajo. S tem se posameznik sili, da tuhta, študira, poizkuša. Pri tem ga pa ne ovirajo nobeni predpisi. Vsako obrtniško gibanje je pripuščeno moči in spretnosti posameznikov, ki se morejo zanašati le na svojo glavo in srečo. Po tem potu se je Amerika čudovito dvignila in nadkriljuje Evropo v naglem napredovanju.

Poleg lastne umne moči je temu pripomogla tudi zaščitna carina. Ker Amerikanec mnogo reči ni dobil iz drugih dežel, je moral postati »selfmademan« (sam svoj). Kakovost robe je prekašala tuje izdelke, ker so se že zgodaj posluževali strojev. S tem se je skrčilo število delavcev, a potrebne so dobro plačevali in tako podvojili njih moči in razumnost.

Razne razstave so pokazale, da so »yankees« res prebrisane glavice.

Maine (Me.).

Površje: 85.570 km². Okrožij: 18. Prebivalcev: 742.371, 410 Indijancev. Senatorjev:[1] 31. Državnih poslancev: 151. Reprezentantje:[2] 4. Glasov[3] za predsednika: 6.

aine (Men) je prva država velike Unije na severovzhodu. Obrežje se vleče proti jugozapadu, je visoko in strmo ter ima mnogo malih zarez. Breg je kakor razdrobljen na male kosce. Mnogi otoki in mala pristanišča delajo ta del jako slikovit. Največji otok je Mount Desert (Pusta gora). Otok nikakor ni tako pust, kakor pravi ime. Breg ob Atlantskem morju kaže znamenite tvorbe. Skalovje je razjedeno od plime in oseke.[4] Ob zalivu Gomes so znamenite Ovens (Peči), in morje slika na rdečkaste stene najbujnejše barve. Prebivalci radi zahajajo semkaj in imajo tu svoje pikniks (zabave). Tu je morje navadno mirno, na drugi strani pa silno bučijo morski valovi. Divje skalovje se jim ustavlja. Tu je Grat Head (Velika glava), najvišji rt na otoku, tu Thunder Cave (Jama groma) s silno razdrapanim skalovjem, med katerim se kakor grom lomi valovje. Pri vhodu se vidi najfineje zlikana skala, podobna obelisku. Nekoliko oddaljena je skupina skalovja, podobna velikanskemu gradu.

Večji pristani so ob izlivu reke Penobscot z mestom Belfort in ob zalivu Casco, kjer je najznamenitejše pristanišče te države, Portland, »amerikanski Neapolj«.

Pokrajinsko lepoto obrežja kvarijo pogostoma hude megle; podnebje ni prijetno.

---

[1] Senatorji in državni poslanci so z guvernerjem in podguvernerjem zakonodajno zastopstvo vsake države.

[2] Reprezentantje vseh držav tvorijo s senatorji (vsaka država 2) kongres. Senatorja voli zakonodajno zastopstvo dotične države, reprezentante vsak 21letni moški meščan (v državah Colorado, Idaho, Utah in Wyoming tudi ženske) pri splošnih, direktnih volitvah.

[3] Glasovi za predsednika se ravnajo po številu prebivalstva vsake države. Prebivalce štejejo vsakih 10 let.

[4] V teku 25 ur se vzdiguje in pada morje štirikrat; dobrih šest ur se vzdiguje proti obali; kadar stoji najvišje, je plima (Flut). Potem pada morje šest ur, dokler ne nastopi oseka (Ebbe). To gibanje morja, podobno dviganju prs pri dihanju, imenujemo plimovanje ali bibavico (Gezeiten).

Drugače je pa Maine pravi prirodni park. Amerikanci imenujejo državo »Lumber« ali »Pine Tree State«. Tu se razprostirajo nepregledni gozdovi smrek, brez in javorov. Med hribovjem se svetlika neštevilno jezer, v jarkih šumijo bistre reke, polne okusnih rib. V gozdu seka žolna, se zadira šoja, v livadah gostolijo ptički, v zraku se sliši piš orla in sokola, ob rekah gogotajo trume rac. V tihih nočeh skovika v samotnem pogorju sova ali tuli volk. Tu je tudi dom jelenov, medvedov in Indijancev.

Notranja dežela je gorata. Najvišja gora je Katahdin (1640 m). Gore so podobne gobam, brez ostrih oblik. Izmed rek so največje St. Croix, Penobscot, Kenebec in Androscoggin. Rudnin ni mnogo. Kras in bogastvo države so mnogi gozdovi, ki pokrivajo 79 % površja. Mnogo je še pragozdov, kjer sekira še ni pela. Večinoma se razvijajo gozdovi brez človeške roke; to jim daje posebno zanimivost. Krasne so gozdne pokrajine jeseni. Amerika ima jako lepo jesen, pravijo ji »indijansko poletje«. Dnevi so jasni, nebo čisto, zrak topel. Listje izgublja le počasi svojo barvo in kaže, preden odpade, vse stopnje najbujnejših boj. Eno in isto peresce se kaže pogostoma v najrazličnejših barvah. Prezgodnja slana, ki se prav rada oglaša, pa dostikrat mahoma konča pokrajinsko krasoto.

Kamenita tla so le mestoma pripravna za poljedelstvo. Pridelujejo oves, krompir in ječmen; bolj razvita je živinoreja, ker je dosti pašnikov.

Dasi je dežela zelo velika, si morajo prebivalci iskati zaslužka v obrti. Znamenite so bile nekdaj ladjedelnice. V tovarnah izdelujejo sukno, tkanine, obuvalo. Precej prinašajo tudi ribji lov, ledenice, mlini in tovarne za ribje konzerve.

Trgovina je živahna.

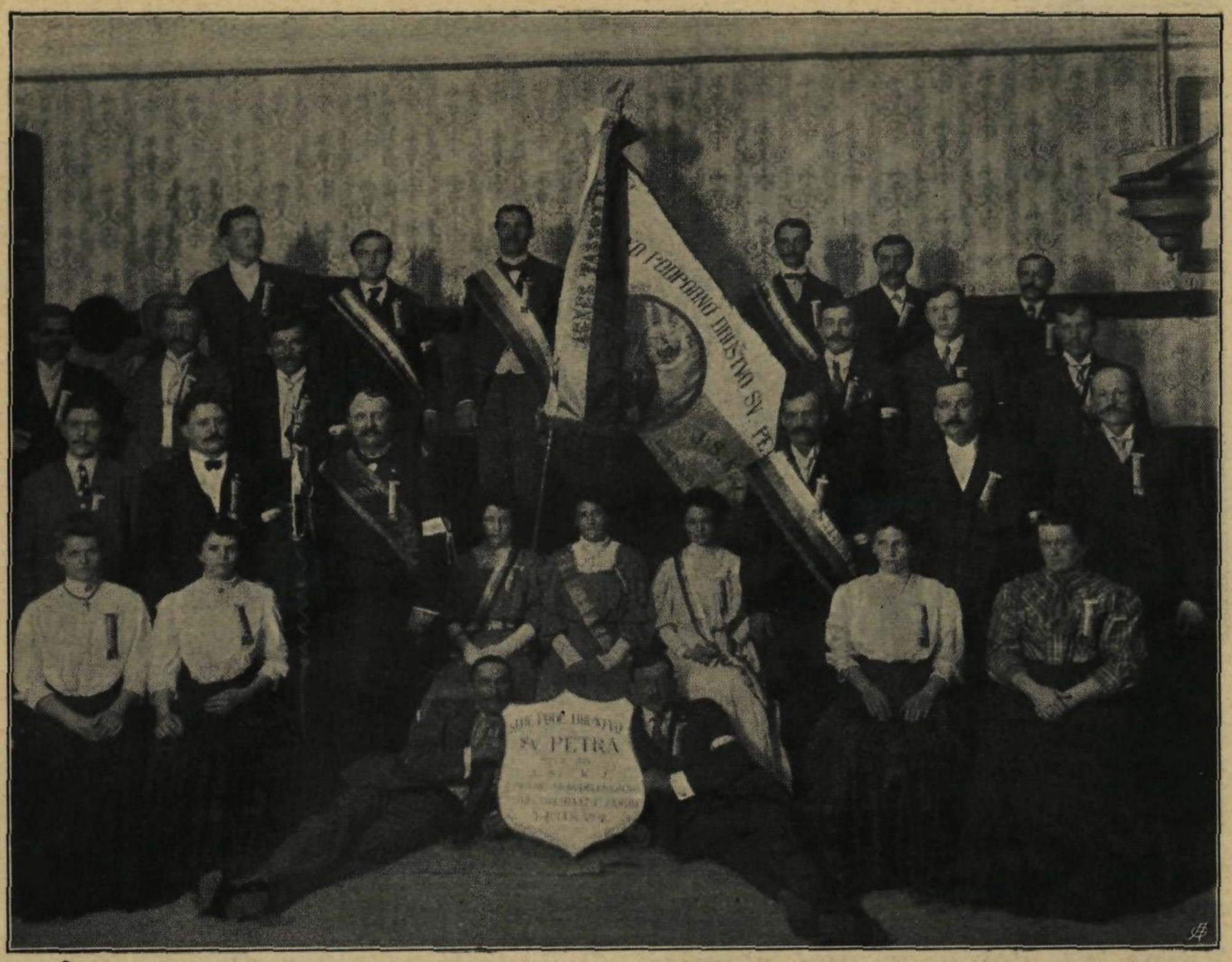
* * *

Glavno mesto je **Augusta** (12.586 prebivalcev) na bregovih reke Kenebec z lepo državno hišo. Ob reki so napravili velikanski jez, da imajo vodno silo za mnoge tovarne.

Proti jugu (30 milj) je ob reki Androscoggin, ki ima tu tri majhne slape, mirno in bogato mestece **Brunswick** (7540 prebivalcev).

Tu je pisala Harriet Bucher-Stowe slavno povest: »Stric Tomova koča«, ko je bil njen mož profesor na zavodu Bowdoin (1851—1852). Na tem zavodu je učil kot profesor (1829—1835) tudi pesnik Longfellow; med učenci sta bila pesnik Hawthorne in guverner Andrew.

Na poluotoku ob zalivu Casco Bay leži največje mesto države **Portland** (60.000 prebivalcev). Majhne trdnjave izvrstno varujejo pristanišče. Kupčija z Indijo in Anglijo je jako živahna. Mesto ima mnogo znamenitih stavb. Ob širokih cestah so lepi nasadi; zato

Društvo sv. Petra št. 50 J. S. K. J. v Brooklynu N. Y. l. 1907.

pravijo mestu tudi »Forest City«. Portland je rojstno mesto slavnega pesnika H. W. Longfellowa (dne 27. svečana 1807.).

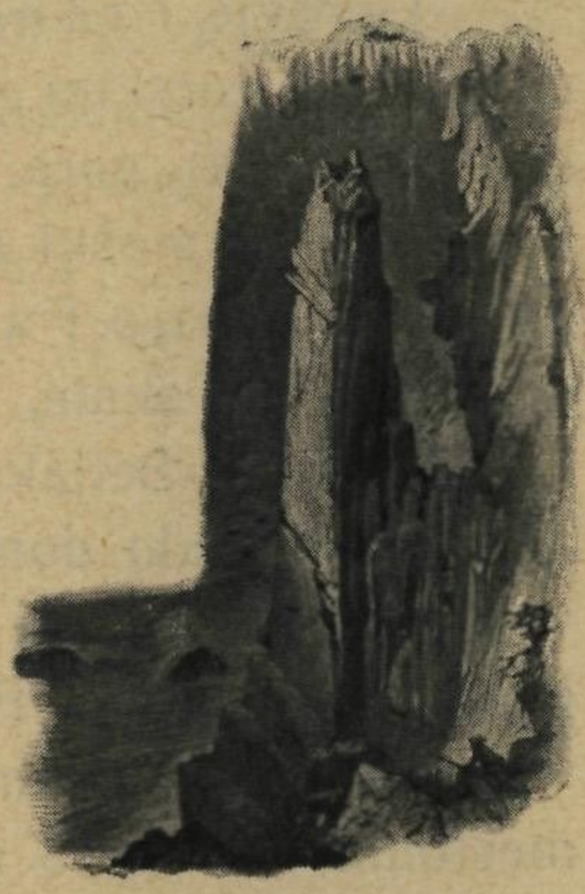
Mesto so ustanovili l. 1632 ter ga imenovali najprej Machigone ali Casco, potem Falmouth. Mnogo je trpelo od Indijancev in pozneje tudi od Francozov. Angleži so l. 1775 mesto popolnoma razdejali. Po vojski so ga zopet pozidali in l. 1786 imenovali Portland.

Tretje mesto je **Bangor** (27.000 prebivalcev) ob reki Penobscot, 90 milj od morja. Obrt in trgovina se pečata z lesnimi izdelki.

Znamenito je tudi **Lewiston** (26.000 prebivalcev) z velikimi tovarnami za tkanine. Poleg teh je še mnogo manjših mest.

* * *

Ob rekah St. Crois in Penobscot so se leta 1603 naselili francoski hugenoti. V večjem številu so prišli l. 1622 Angleži. Za kralja Jakoba II. je prišla vsa dežela, tudi francoski del, v angleško oblast. Od l. 1691 je Maine pripadala k državi Massachusetts. Samostojna država je postala dne 15. sušca l. 1820.

Naravni obelisk v državi Maine.

New Hampshire (N. H.).

Površje: 24.767 km². Okrožij: 10. Prebivalcev: 430.572. Senatorjev: 24. Državnih poslancev: 300. Reprezentanta: 2. Glasa za predsednika: 2.

ew Hampshire (Nju Hemšir) ima 28 km dolgo obrežje na Atlantskem morju, ob katerem je ozek peščenat pas. Nekako 50 km od brega se začne dežela dvigati in je najvišja v White Mountains (Bele gore), ki se razprostirajo na vse kraje ter vtisnejo državi hribovit značaj. Povsod so znamenja ledene dobe. Največji jezeri sta Winnipisoegee in Sunapee. Glavna reka je Connecticut, ki omejuje deželo na zapadu, potem so še Androscoggin, Saco in Merrimac.

Pokrajine v državi so izredno slikovite. White Mountains se razprostirajo komaj 30 km daleč, a so najvišje v Novi Angliji. Višine se delijo v dve skupini. Zapadnim pravijo Franconia; prave »bele gore« so na vzhodu. Najvišja gora je Mount Washington (1917 m). V gorovje vodijo štiri prostorne doline. Ob reki Saco vodi pot skozi takoimenovan »Notch«, približno 3 km dolgo in mestoma le 7 m široko ožino z jako divjimi stenami. Potoki tvorijo šumeče vodopade; med gozdovjem samevajo prijazna jezera; povsod raste teman les, le tupatam se vidi z mahom pokrit trd granit.

Gorovje Franconia ni tako divje. Blizu Mt Lafayette se dviga nad gorskim jezerom Old man's Wash Basin (umivalnik starega moža), gora, ki kaže 6 do 700 m visoko nad temnim gozdom čudovito lep moški obraz, kakor bi ga bil izklesal umetnik. Pravijo mu Old Stone Face — stari kameniti obraz. Povsod se sicer najdejo gore ali skale, ki imajo neko sličnost s kako osebo. Tako se n. pr. vidi iz Beljaka na Kovnici, sosedni gori Kepe, »turška glava«. A treba je malo domišljije. Tu pa so tri ogromne plošče tako čudovito zložene, da na prvi hip vidiš moški obraz. Ob jezeru pod to goro izvira reka Pemigewasett. Nekoliko bolj nizko drvi njeno vodovje skozi silno divjo ožino; steni sta 15 do 20 m visoki in mestoma komaj 3 m široki. Na enem mestu tiči med stenama ogromna skala, ki preti pasti vsak trenutek v globočino. To je med hribovci znana »Flume«. White Mts še niso popolnoma preiskane. Vsako leto odkrijejo kako novo pokrajinsko znamenitost. Vsekako zasluži ta del Hampshira ime: »amerikanska Švica«.

Podnebje je precej ostro; le južni kraji niso izpostavljeni hipnim izpremembam, vendar pa je povsod jako zdravo. Zemlja ni posebno rodovitna. Mnogo farm je zapuščenih, ker so se lastniki preselili v mesta in se preživljajo z obrtjo, ki je živahna, posebno, ker je v deželi dosti vodnih sil. Od vseh delavnih moči je 17% zaposlenih v tovarnah, kjer izdelujejo večinoma obuvalo. Precej dobička ima dežela od živinoreje in od lepih gozdov. Neznatno je rudarstvo. Kopljejo svinec, grafit in zlato. Mnogo je granita in marmorja. Deželi pravijo zaradi tega tudi »Granite State«.

* * *

Glavno mesto države je **Concord** (23.000 prebivalcev), prijazno mestece na zapadnem bregu reke Merrimac. Poleg državne hiše sta znameniti še državna knjižnica in mestna hiša. V velikih tovarnah izdelujejo znane amerikanske vozove.

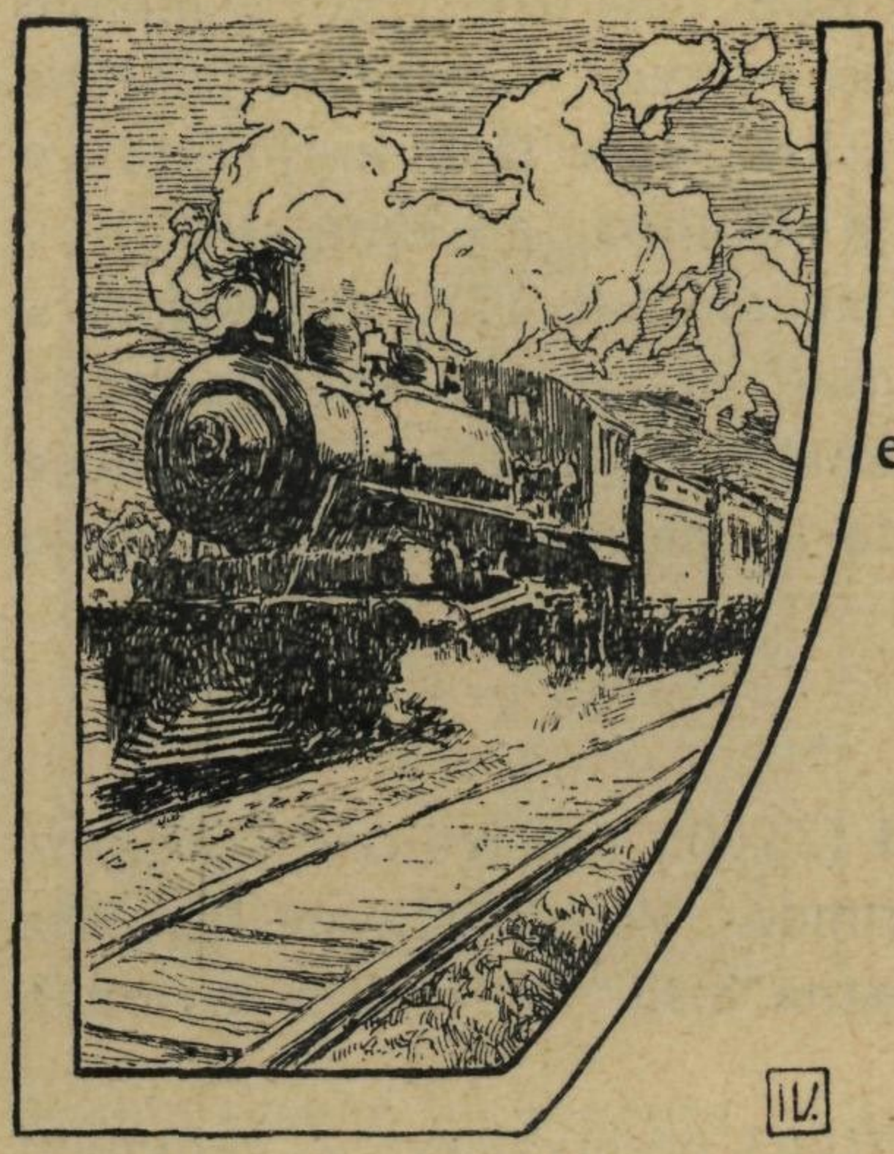
Največje mesto je **Manchester** (70.063 prebivalcev) v sklikoviti dolinici reke Merrimac. Velikanske tovarne za bombaževe tkanine in obsežne tiskarne dobivajo gonilno vodno moč od slapa Amoskeag reke Merrimac.

Velikansko tovarniško mesto za železne in bombaževe izdelke, posebno pa za preproge je **Nashua** (23.898 prebivalcev) ob izlivu reke istega imena v Merrimac. V bližini je letovišče Mount Vernon ob potoku »Quohquinaspassakessanannaquoq«!!

* * *

Kralj Karol I. je podaril deželo med rekama Salem in Merrimac kapitanu Masonu (l. 1622). Ta jo je imenoval »Laconia« ter ustanovil l. 1623 Dover. Prvi naselbini so priklopili še kos do reke Piscatoqua in novo naselbino imenovali po Masonovem rojstnem mestu New Hampshire. L. 1641 se je naselbina združila s kolonijo Massachusetts, a l. 1679 zopet odcepila ter postala l. 1749 kraljeva provinca. Ustava je iz l. 1784; izpopolnili so jo l. 1792. New Hampshire je kot država pristopila Uniji l. 1788.

IV.

Vermont (Vt.).

Površje: 24.770 km². Okrožij: 14. Prebivalcev: 355.956. Senatorjev: 30. Državnih poslancev: 246. Reprezentanta: 2.

ermont (Vermon) je hribovita dežela. Edino večje gorovje so Green Mountains (Zelene gore). To je najsevernejši del gorovja Allegheny. Južno od mesta Montpellier se gorovje razdvoji. Prvi del se razteza proti severovzhodu ob reki Connecticut, drugi višji in bolj razdrapani pa se vleče ob jezeru Champlain. Večji višini sta Mount Mansfield in Camels Hump (Velblodova grba), blizu mesta Burlington. Prva gora kaže v gorostasnih obrisih podobo človeškega obraza in stare žene v naslonjaču. Razgled je veličasten, a nebo redkokdaj čisto. Dežela je podobna valovitemu vrtu z mnogim vodovjem. Tudi v teh gorah se nahaja mnogo ozkih špranj, »notches«, z nebotičnimi stenami, dasi ne v onem obsegu kakor na zapadu.

Glavno vodovje dežele je ob mejah: Na vzhodu reka Conneticut, na zapadu jezero Champlain. Na severu pripada k Vermontu jezero Memphremagog v krasni okolici, pravi biser na severu.[1] K Vermontu spada samo južni del z mičnimi otoki. Na obrežju je polno krasnih vil in kmetij. Raz gor Owl's Head (Sovina glava) in Mt Elephantus je obširen razgled na gozdove in vode, ki se svetlikajo med zelenim hribovjem.

Tla so bolj ugodna za travnike kakor za njive; zato prevladuje živinoreja. Povsod opazuješ neko srednje blagostanje. Ni bogastva, a tudi ne revščine. »Zeleni gorjanci«, kakor imenujejo navadno prebivalce Vermonta, štejejo glave svojih čred, tehtajo skrbno svoje maslo in so tih, zadovoljen rod. Država ima mnogo lesa, a še več krasnega marmorja in granita. Dve tretjini marmorja, katerega porabijo v Zedinjenih državah, prideta iz Vermonta.

---

[1] V novejši dobi so začeli Amerikanci rabiti zopet stara indijanska imena, da se vsaj spomin na prvotne prebivalce dalje časa ohrani. Ako pa tujec že težko izgovarja angleška imena, naleti še na večje težkoče pri indijanskih imenih. Neki angleški časopis se je s temi slovniškimi neprilikami pošalil tako-le: »Ribe jezera Holleyhunkemunk v državi Maine so boljše kakor one v jezerih Weeleyobacook in Moosetockmegantne; ali skoraj smo se zadavili, ko smo izgovarjali njih imena, katera so jim dali prejšnji prebivalci!«

Obrt ni tako razvita kakor v sosednjih državah. Podnebje je zdravo, dasi vlada pozimi hud mraz, in so poletja jako vroča.

Ljudstvo imenuje državo »Green Mountain State«.

* * *

Glavno mesto države je **Montpellier** (7.500 prebivalcev) ob reki Winooski z državno hišo, nad katero se dviga 38 m visoka kupola. V bližini so Middlesex Narrows, 400 m dolga in 18 m globoka ožina.

Najznamenitejše mesto države je **Burlington** (22.115 prebivalcev). Mesto ima lepo lego ob hribu na vzhodnem bregu jezera Champlain. Izmed javnih stavb je najlepša katoliška škofijska cerkev.

L. 1791 ustanovljeno državno vseučilišče (600 dijakov) ima krasno lego na višini nad mestom in jezerom. Razgled po okolici je diven. Burlington ima veliko tržišče za les, ki ga dovažajo večinoma iz Kanade.

Mesto **St. Albans** (7.500 prebivalcev) ima živahno kupčijo s surovim maslom in sirom.

Brattleboro (8.000 prebivalcev) ob reki Connecticut je rojstno mesto slikarja W. M. Hunta. V tovarni »Estey Organ Works« narejajo na leto 20.000 majhnih orgel. Mnoge tovarne delajo sladkor iz javorjevega soka.

V mestu **Rutland** (14.117 prebivalcev) in v bližini (Sutherland Falls) lomijo najfinejši marmor, ki je podoben kararskemu. Tu je bilo torišče »marmornatega kralja« Redfielda Proctorja.

* * *

V Vermont so prišli prvi naseljenci okoli l. 1750. Za deželo so se dolgo pulili Francozi in Angleži, ob času kolonij tudi sosedne naselbine, dokler ni l. 1764 zmagala država New York. L. 1777 je postal Vermont samostojna država, ter se l. 1797 kot 14. država priklopil veliki Uniji.

Grb države Massachusetts.

Massachusetts (Mass.).

Površje: 22.133 km². Okrožij: 14. Prebivalcev: 3,366.416. Senatorjev: 40. Državnih poslancev: 240. Reprezentantov: 13. Glasov za predsednika: 15.

assachusetts (Mesečúsets) ni samo ena najbolj znamenitih držav Nove Anglije, temveč Zedinjenih držav sploh.

Zapadni del je gorat. Gorovje Allegheny ima dva grebena: Taconic Mts na meji New Yorka in Hoosac Mts, ki so nekako južni del Green Mts. Med temi gorami se razprostira v daljavi kakih 80 km krasna pokrajina, ki sestaja iz mnogih majhnih dolin, posameznih hribov, prijaznih višin in čistih jezer. Povsod raste teman gozd. Na najlepših krajih so postavljena letovišča za izletnike. Berkshire Hills, kakor pravijo tem dolinčicam in hribom, so znani letoviščarjem po vsi Ameriki. Najboljši amerikanski pesniki so opevali ta prijazna jezera, bistre reke in sinje višave. Najširša dolina se imenuje Hausonic Valley po reki, ki teče na jug, dočim se vije reka Hoosac proti severu v Hudson. Najvišja gora v Taconic Mts. je Mt Greylock (1068 m). Na vrhu je 12 m visok stolp. Razgled je obsežen in slikovit. Dežela med tem gorovjem in reko Blackstone je hribovita s posameznimi višavami, ali daljšimi vrstami nizkih gor. Na severu se dviga gora Wachusett do višine 914 m. Vzhodni del je deloma valovit, deloma čisto raven ter ima mnogo jezer, stoječih vodâ in močvirij. Obrežje je nizko, peščenato, a ima izvrstna pristanišča. Otokov je okoli 40. Največji zalivi so Cape, Code in Buzzard's Bay. Sredi države je najprijaznejša in tudi najbolj obdelana dolina, skozi katero teče reka Connecticut.

Pokrajine na bregovih reke so izmed najbolj izrabljenih in najbolj obdelanih, kar jih je v Zedinjenih državah. Imenujejo jih »Intervals«. Tu je središče raznih obrtniških podjetij, in zato so gosto obljudene. Zdi se, kakor bi reka sama prirodi vtisnila neki, rekli bi bolj omikan značaj. Iz gore Holyoke (novoangleški Rigi) je krasen razgled po krajih, ki so obdarjeni po prirodi in po človeškem delu in trudu. Večja reka je še Marrimac s pritokom Sudbury.

Massachusetts je vobče manj rodovitna država. Poljedelski pridelki so neznatni, tudi lesa ni mnogo. Prebivalstvo, ki je poleg

Rhode Islanda tu najgostejše naseljeno, se preživlja večinoma z obrtjo. L. 1900 so znašali ti pridelki svoto 1000 milijonov dolarjev, tako da je bila država na četrtem in pri tkaninah celo na prvem mestu. Izredno dobro so prebivalci znali izrabiti za obrt vodne sile. Že leta 1880 so našteli 14.352 obrtniških podjetij. Tukaj izdelujejo največ obuvala, sukna, usnja, strojev, papirja, pletenin, slamnikov, hišne oprave, železa, jekla, — tu so nastale tudi prve velike klavnice ter tovarne za sladkor.

Moč amerikanske obrti je v stroju in v razdeljenem delu. Evropa dolgo ni hotela verovati, da bi mogla Amerika z njo konkurirati. Končno je spoznala, da Amerika preplavlja s svojimi pridelki svetovni trg, in hočeš nočeš se je morala iti učit k Amerikancem. Zdaj v Evropi skoraj ni obrtnega podjetja, kjer bi ne imeli amerikanskih strojev, ki jih morajo plačevati silno drago, in kjer bi ne skušali vpeljati amerikanskega načina pri izdelovanju, da namreč delo delijo. Ni pa upanja, da bi evropejski obrtnik amerikanskega kdaj dohitel, še manj pa prehitel.

To se kaže prav značilno pri izdelovanju obuval. Dandanes menda ni mesta v Evropi, kjer bi ne bilo vsaj ene prodajalne amerikanskega obuvala. Morda je malo dražje, a kdor je enkrat imel na nogah par pristnih »amerikancev«, temu ne bo žal za nekaj kronic, da si kupi prihodnjič zopet »amerikancev«.

V marsičem prekaša stroj človeško roko, in ako izdeluje delavec vedno le eno delo, bo to gotovo dobro izvršeno. Tudi tovarne se v Ameriki ne pečajo z vsemi vrstami obuval ali drugih obrtniških panog, temveč le z eno vrsto. Tako n. pr. štejejo tam 551 tovarn, ki izdelujejo letno do 70 milijonov komadov samo moških škornj in čevljev, 589 podjetij, ki napravljajo 65 milijonov *ženskih čevljev itd.*

Amerikanec gleda, da njegov delavec osredotoči vso svojo misel in moč le na eno točko. Tako postane delo izborno in se izvrši neznansko hitro.

Komisar C. Wright je primerjal ročno in strojno delo ter prišel do zanimivega zaključka. Pri navadnih moških čevljih n. pr. mora rokodelec izvršiti 83 različnih del. Pri stroju jih je treba 122. Pri ročnem delu izvršita delo lahko dva delavca in za 100 čevljev potrebujeta 1436 ur. Pri stroju je treba sicer 113 delavcev, a delo izvršijo stroji v 154 urah. Pri ročnem delu stane par čevljev okroglo 16 kron, pri stroju pa 1 K 50 v!! Tako more Amerika tekmovati kljub visokim plačam.

Vsako leto izpopolnujejo stroje in postavljajo stare kratkomalo v kot. Kjer le gre, nadomeščajo moškega delavca z žensko ali s fantom, saj se v 14 dneh lahko vsakdo nauči, kako se dela pri stroju.

Zdaj gre vsak čevelj skozi roke 371 delavcev, večinoma deklet, in vendar napravlja n. pr. neka tovarna na dan 7500 komadov, ker za par čevljev je treba samo — 17 minut! Tako in enako pa dela Amerikanec v vseh strokah obrti.

Poleg obrti je jako razvita kupčija, ki ima svoj glavni sedež v Bostonu. Država ima 11 izvrstnih pristanišč.

Mnogo dobička prinaša tudi ribarstvo. L. 1889 je imela država 1828 raznih ladij za ribiče, med temi 177 parnikov. Najbogatejši je lov na makarele, trske (polenovke) in some.

Jako razvito je duševno življenje. V Massachusettsu tiskajo okoli 600 časopisov, med njimi nad 100 dnevnikov. Država ima 11 vseučilišč in višjih zavodov; med temi je svetovnoznano vseučilišče Harvard.

* * *

Glavno mesto je **Boston** (l. 1840 93.383, l. 1860 177.840, l. 1900 560.892 in l. 1910 670.585 prebivalcev). Lega mesta ob zalivu Massachusetts, po katerem ima tudi država ime, in ji zato pravijo »Bay-State«, je krasna; pristanišče je izmed najlepših na svetu.

Pravo mesto leži na poluotoku med reko Charles in zalivom Boston Harbor; prvotno so bili tu trije griči, a jih dandanes ni več mogoče razločevati. Mestna meja oklepa celo vrsto sosednih mest.

* * *

Historic town, thou holdest sacred dust,
But memory greets with reverential kiss,
No spot in all thy circuit sweet as this.

Boston ima izmed vseh amerikanskih mest najbolj značaj staroevropejskega mesta. Stari deli, kjer je največ prometa, imajo ozke, krive ulice, ker mesto se ni širilo, kakor druga mesta po Ameriki, kar »čez noč«, ampak je nastalo polagoma; vrhutega primanjkuje tudi prostora. Le novejši deli imajo široke ulice in krasne stavbe, a lepih hiš tudi v starem delu ne manjka. Vsaka hiša ima majhen vrtiček, ali pa je obrastla z zelenjem. Dreves je malo, ker ni prostora. Pač pa je nekaj krasnih parkov, n. pr. Common in Public Garden. Prvi je tesno spojen z zgodovino mesta. Še danes čuvajo tam staro brest, ki je starejša od mesta. Ona je bila priča, ko so puritanski prišleci ustanovili »Tri-Mountains«, kakor so Boston prvotno imenovali. Priča je bila tudi, ko so prebivalci naselbine Charlestown kupili od puritanskega pridigarja Williama Blackstona ves okraj za 30 funtov srebra. Videla je, kako so sežigali »čarovnice«, kaznovali lahkomiselne žene. Zrla je boje z Wampanoag Indijanci, kateri so kraj imenovali Shawnut (Sladke vode), in poznejše boje z Angleži. V njeni senci so se morebiti posvetovali o slavni »Boston tea party«, ko so že precej revolucijonarni prebivalci l. 1774 iz Anglije pripeljani čaj pometali v morje, kar je dalo povod gibanju za neodvisnost.

V nekaterih ulicah, n. pr. »Mount Vernon Street«, prebivajo izključno staroamerikanski »plemenitaši«, potomci onih družin, ki so nekdaj postavili temelj državi.

Izmed stavb je omeniti Faneuil Hall, »zibelka amerikanske prostosti«. Ob vstaji in tudi pozneje so bila tu važna zborovanja. Na Beacon Hillu stoji državna hiša z 46 m visoko, pozlačeno kupolo. Pri vhodu so kipi znamenitih mož. Razni, dobro urejeni muzeji imajo

Glavna skupščina Kranjske Slovenske Katoliške Jednote v South Chicagu l. 1911.

krasne znanstvene zbirke. Omeniti je še postajo Southern Union, ki je bila do l. 1910 največja na svetu.

Izmed mnogobrojnih cerkvâ je najstarejša (1723) Christ Church. V Old South Church je bil l. 1706 krščen Benjamin Franklin. Tu so imeli ob izbruhu vstaje nekaj burnih shodov. Odtod je šlo tudi nekaj, deloma v Indijance preoblečenih meščanov, da so pometali angleški čaj v morje.

Trinity Church ob Copley Squaru je podobna stolnici v Salamanki in izmed najlepših cerkvâ v Ameriki. Krasna stavba je tudi katoliška stolna cerkev Holy Cross z lepim kipom Krištofa Kolumba.

Mesto je ustanovljeno l. 1634 in se je hitro razvijalo. Guverner Winthrop ga je povzdignil v glavno mesto. Posebno je pričela cveteti trgovina z Evropo. Sredi 18. stoletja je bil Boston največje in najznamenitejše mesto v Ameriki. Od nekdaj so bili meščani zoper staro domovino in so najprej pričeli gibanje za odpad od nje. V bližini je bilo par bitk. Washington sam je prišel sem in pregnal Angleže. Po vstaji je mesto hitro rastlo.

Boston v duševnem oziru še vedno načeljuje Ameriki. Bogastvo samo tu nima veljave. Od nekdaj so za uk in vzgojo radi darovali velike svote, in Boston se resnično sme imenovati »amerikanske Atene«. Najznamenitejši pisatelji so delovali v tem mestu, n. pr. Hawthorne, Longfellow, Agassiz; tu je tudi domovina slavnega Benjamina Franklina.

Prebivalci se odlikujejo po izredni pridnosti in včasih pretiranem svobodoljubju, kakor tudi plemenitem človekoljubju. Ni ga mesta v Ameriki, ki bi imelo toliko dobrodelnih naprav. Večinoma so se tudi »jenkiji« tu najbolj čisto ohranili, ker je prišlo sem le malo tujih naseljencev; zato je Boston najbolj »amerikansko« mesto.

Obrt je na najvišji stopnji. Najrazličnejše pridelke razpošiljajo po mnogih železnicah ali neštevilnih ladjah. Boston je središče najživahnejšega življenja in je opravičeno, kar radi trdijo Amerikanci: »Tam sta srce in glava naše države!«

V Bostonu je sedež katoliškega nadškofa. V mestu samem je nad 100.000 večinoma irskih katoličanov. K nadškofiji spadajo škofije v mestih Burlington, Hartford, Manchester, Portland, Providence in Springfield. Katoliških cerkvâ in kapelic je okoli 60. Med katoliškimi šolami zavzema prvo mesto vseučilišče oo. jezuitov; tudi je več višjih šol za dekleta.

* * *

Druga večja mesta so še:

Worcester (145.986 prebivalcev) ob reki Blackstone. Mesto so ustanovili l. 1674. Tovarne za žico, jeklo, baker, stroje, papir, obuvala preproge, vzpenjače, orgle in glasovirje so izmed največjih v Uniji, nekatere na svetu sploh. L. 1812 ustanovljena »American Antiquarian

Society« šteje med najznamenitejše znanstvene družbe ter ima poleg obsežne knjižnice (150.000 zvezkov) zbirko zgodovinskih posebnosti in indijanskih starin. Časopisov ima zbranih okoli 5000, in sicer od prvega (Bosten News-Letter) do najnovejših. Vseučilišče (Clark Univ.) služi bolj znanstvenim preiskavam kakor pouku. Mesto ima mnogo znamenitih stavb in zavodov.

Na levem bregu reke Connecticut leži mesto **Springfield** (88.926 prebivalcev), ustanovljeno l. 1636. Svetovnoznane so tukajšne velikanske puškarije. »U. S. Armory« ima 15.000 delavcev in nareja na leto 120.000 pušk. Ob meščanski vojski so tu izdelali 800.000 pušk. Mesto ima več umetniško zidanih stavb in muzejev z dragocenimi zbirkami.

Holyoke (50.612 prebivalcev), živahno tovarniško mesto, ima najizdatnejše vodne sile v Novi Angliji. Reka pada 18 m in je zaježena po 300 m dolgem okopu. V tovarnah napravljajo na dan po 1.600 stotov papirja.

Še bolj proti severu leži **Northampton** (20.713 prebivalcev) v krasni pokrajini. Ceste imajo lepe drevorede košatih brest. Mesto ima znamenita vzgajališča; med njimi je »Smith College«, višja šola za dekleta (nad 1000 dijakinj). Tu je tudi državna norišnica.

Cambridge (104.839 prebivalcev) leži na levem bregu reke Charles nasproti Bostonu, s katerim ga veže več mostov. Mesto so ustanovili v l. 1630—1631 ter ga imenovali »New Town«; bilo je močno utrjeno. Sedanje ime je dobilo l. 1638. Starejša kakor mesto je cesta, ki vodi v Watertown; že Indijanci so hodili tu svojo pot. Tu je vseučilišče Harvard, najstarejše in najuglednejše v Ameriki.

»Harvard College« so ustanovili l. 1836 kot bogoslovski zavod za državo Massachusetts. Puritanski pridigar Harvard (1607—1638) mu je volil l. 1638 večjo svoto. Še danes se puritanskega duha ni popolnoma iznebilo. Zavod obsega celo vrsto učilišč in tvori lastno »občino« pod nadzorstvom posebnega predsednika, peterih »fellows«, blagajnika in več upravnikov. Premoženje cenijo nad 13 milijonov dolarjev. Letni dohodki prekašajo svoto 5 milijonov dolarjev. Okoli 600 profesorjev poučuje nad 6000 dijakov. Učenci so bili tam med drugimi predsednik J. Adams (1755), E. Everett (1811), W. H. Prescott (1814), R. W. Emerson (1821) in drugi slavni možje. Med predsedniki sta bila učenjak Agassiz in pesnik Longfellow.

V mestu je mnogo znamenitih stavb, muzejev, zbirk in zavodov. Na Brattle Str. stoji Craigie-House. Tu je stanoval (l.1775—1776) G. Washington, in pesnik Longfellow je imel do svoje smrti (l. 1882) tu svoj dom. V bližini je Elmwood, dom pesnika J. Rusella Lowella (1819—1891).

Mesto ima tudi mnogo tovarn, med temi optični zavod A. Clark & Comp.

Kakih 20 minut od mesta je pokopališče Mt. Auburn z zelo krasnimi nasadi. Tu so pokopani Longfellow, Lowell, Sumner, Josiah Quincy, Agassiz, Holmes. Takih pokopališč je malo. Poleg Italije ima brezdvomno Amerika najlepša pokopališča. Razloček med Italijo in Ameriko je ta, da Italijani vpodabljajo vero na nesmrtnost in vstajenje v nedosežnih kipih, Amerikanci pa porabljajo v ta namen prirodo samo z njenimi živimi tvorbami.

Južno od Bostona leži ob plitvem pristanu mestece **Plymouth** (12.195 prebivalcev). Obrt je precej razvita; mnogo bogatih družin stanuje tu poleti. Kraj je znamenit, ker je bila tu prva naselbina v Novi Angliji. Tu so se namreč izkrcali dne 20. grudna l. 1620 iz Yorkshira pregnani puritanci, ki so se imenovali »romarski očetje — pilgrim fathers.« Preden so zapustili ladjo »Mayflower«, so podpisali posebno izjavo, katera je postala podlaga novoangleških občin. V posebni hiši, »Pilgrim House«, hranijo mnogo spominov na te prve naseljence, od katerih je umrla dobra polovica že prvo hudo zimo za pomanjkanjem. Postavili so jim veličasten spomenik. Na 13 m visoki podlagi iz granita se dviga 11 m visoka podoba vere, obdana od 6 m velikih sedečih podob pravice, nravnosti, prostosti in vzgoje. V bližini mesteca je mnogo mičnih jezerc. Na livadah raste neka vrsta vresu, ki mu pravijo »mayflower — majnikov cvet«.

Severno od Bostona je mesto **Lynn** (l. 1880: 38.274, 1900: 68.513 in 1910: 89.336 prebivalcev) z velikanskimi tovarnami za obuvala. Na leto izdelujejo tu 20 do 25 milijonov parov čevljev v vrednosti 30 milijonov dolarjev. Rt Nahant je bostonsko letovišče. Skalovje ima čudovito fantastične oblike.

Marblehead (7400 prebivalcev) je izmed najstarejših naselbin. Tukaj je stanoval general Lee.

Salem (43.697 prebivalcev) je tiho, staro mesto. Trgovina po morju je prenehala, znamenita je pa obrt. Kraj, ki se je imenoval Naumkeag, je obiskal l. 1626 Roger Conaut; l. 1628 je guverner Endicott ustanovil tu prvo naselbino. Nekaj časa je bilo mesto prestolica države.

L. 1692 so imeli velik proces zoper »čarovnice«. Nekaj deklet je obdolžilo več oseb »čarovništva«, in 20 oseb je moralo umreti nasilne smrti. Puritanci ne govorijo radi o teh dogodkih. V letih po vstaji je Salem živahno tržil z Vzhodno Indijo. Posamezni meščani so silno obogateli, in l. 1810 je imel neki trgovec največ ladij na svetu. Tukaj so bili rojeni pesnik Nathaniel Hawthorne (1804—1864), zgodovinar W. H. Prescott (1796—1859), pisateljica Mary S. Cummins (1827 do 1866), ki je spisala roman »The Lamplighter«, matematik Benjamin Pierce (1809—1880) in kipar W. W. Story.

V Salemu stoji najstarejša protestantovska cerkev Amerike iz leta 1634.

Mlada Slovenija v Ameriki.

Gloucester (27.000 prebivalcev) ima prostorno, dobro pristanišče. Tu cveti ribarstvo; moštvo ladij za ribji lov šteje 5000—6000 mož. Ladje dovažajo iz Sicilije sol za nasolenje rib.

Lowell (Lōell) (106.294 prebivalcev) je veliko tovarniško mesto. Prebivalci so večinoma francoski Kanadci.

V severovzhodnem kotu zaliva Naranganseti-Bay leži mesto **Fall River** (119.295 prebivalcev). Reka istega imena daja mnogim tovarnam vodno silo.

Mesto **Concord,** »amerikanski Weimar«, ima v slovstveni zgodovini važno vlogo. Tu sta živela pesnika Ralph Emerson († 27. IV. 1882), »modri iz Concorda«, in Nathaniel Hawthorne (1804—1864). V hiši »the wayside« hranijo še zadnjega učno sobo, kjer je zložil svojo najslavnejšo pesnitev »Septimius Felton«. V bližini je puritansko župnišče »Old Manse«, kjer sta oba pesnika živela in pisala.

Poleg nasadov župnišča je most čez reko Concord, kjer je milica, (»minut men«, ker so morali biti vsako minuto pripravljeni), zadela na angleške vojake ter sprožila dne 19. aprila l. 1775 prvi strel, ki »se je slišal po vsem svetu!« S tem se je v resnici pričela vojska za neodvisnost Amerike. Tam so postavili zelo lep spomenik takega »minut-mana«. Na eni strani podstava so zapisane besede pesnika Emersona:

By the rude bridge, which arched the flood,
Their flag to April's breeze unfarled.
Here once the embattled farmers stood
And fired the shot heard round the world!

* * *

Zgodovina države Massachusetts se pričenja s prihodom »očetov romarjev« (l. 1620), ki so šli iz Anglije najprej na Holandsko in potem v Ameriko. L. 1638 je dobila neka druga puritanska skupina dovoljenje, da se sme naseliti ob zalivu Massachusetts-Bay; ta je ustanovila Boston. Puritance so preganjali iz Anglije radi njihovih verskih nazorov, a tudi sami so bili zoper drugoverce silno nestrpni ter so proglasili l. 1651 puritanizem za državno vero.

Med naselbinami je prišlo l. 1643 do neke zveze (»New England Confederacy«), kateri so pripadale kolonije Massachusetts, Plymouth, Connecticut in New Haven; l. 1651 se je priklopila še Maine.

Družba »Massachusetts-Bay-Company« je dobila novo svobodnico, svoje narodno zastopstvo in od kralja imenovanega guvernerja.

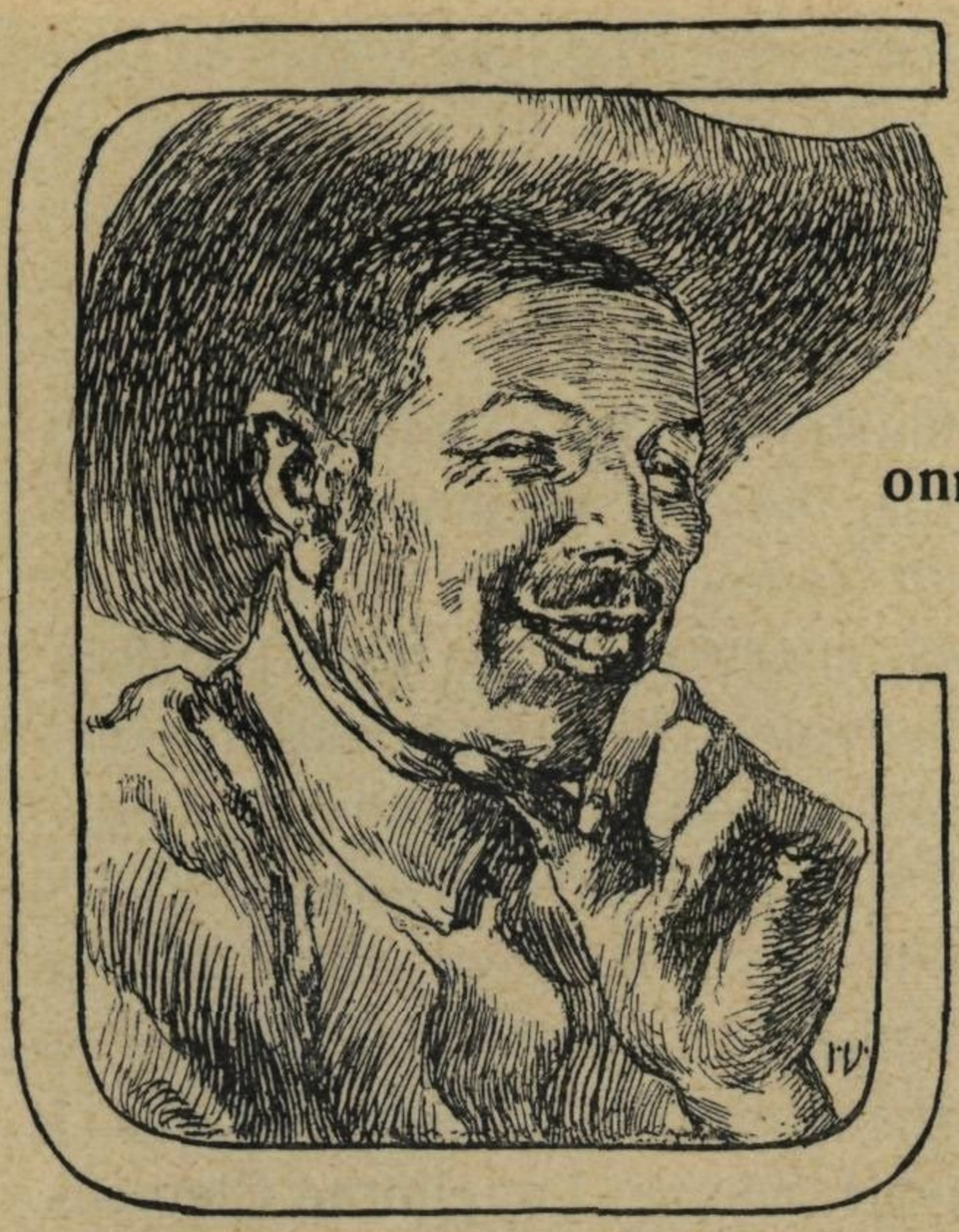
Sčasoma so se naselbine jako dobro razvijale, njih blagostanje je neprestano rastlo.

V 18. in 19. stoletju je bila ta država na duševnem polju najimenitnejša. L. 1780 si je dala svojo lastno ustavo, katero pa je večkrat izpremenila, zadnjič l. 1857.

Kakor že omenjeno, se je tu pričelo gibanje za neodvisnost Unije, in glas te države je bil odločilen tudi pri vprašanju o oproščenju sužnjev.

Poštni urad v Leadvillu, Col., najvišja pošta na svetu (3050 m).

Connecticut (Ct.).

Površje: 14.535 km². Okrožij: 8. Prebivalcev: 1,114.756. Senatorjev: 24. Državnih poslancev: 255. Reprezentantov: 5. Glasov za predsednika: 6.

onnecticut (Konékteket) je najjužnejša država Nove Anglije. Dežela je hribovita in valovita ter tvori višavje, ki pada proti jugu. Zapad je rodovitnejši. Hribi imajo tu bolj ostre oblike. Med hribovjem so ob rekah Connecticut, Housatonic in Thames široke, jako rodovitne doline, v katerih raste tobak, mnogo sadja, oves in koruza. Na hribih so dobri pašniki. Lesa nikjer ne primanjkuje. Poljedelstvo je bilo nekdaj zelo razvito, a je šlo na račun obrti nazaj. Največ pridelujejo še tobaka. Ta pridelek se jako obnese, ker tobak plačujejo kar na licu mesta. V nižjih krajih pridelujejo posebno dobro vrsto tobaka, kateremu pravijo »seadleaf«. Tobak sadijo na peščenih tleh, ki jih močno pognojujejo s konjskim gnojem; tako pridelujejo posebno fino in mehko pločje. Rastlina je pa proti slani jako občutljiva.

Connecticut je skozinskoz obrtniška država. Velikanske tovarne izdelujejo vse vrste obrtnih pridelkov: orožje, patrone, umetno vlito železo, medene, bakrene in kovinaste predmete raznih vrst, šivalne in poljedelske stroje, dvokolesa, avtomobile, razne vrste papirja, tkanine, sukno itd. Tu so tudi znamenite livarne za topove.

V okraju Lichtfield kopljejo v krajih Kent in Salisbury izvrstno železno rudo. V New Milfordu in Prestoni je marmor, katerega porabljajo pri palačah v New Yorku.

Obrežje ima več dobrih pristanišč. Kupčujejo posebno z Zapadno Indijo. Znamenito je tudi ribarstvo, kateremu služi nad 1000 ribiških ladij. Dežela je prepredena z železnicami in izvrstnimi prekopi. Podnebje je jako zdravo. Connecticut imenuje narod »Nutmeg« ali »Free Stone State« po mnogih grobljah kamenja.

* * *

Čast glavnega mesta si delita mesti Hartford in New Haven.[1]

---

[1] Vsaka država velike Unije ima svojo lastno ustavo in vse one pravice, katere niso izrecno pridržane skupni zvezni vladi v Washingtonu. Vsaka poedina država je torej popolnoma samostojna in si da ustavo, kakršna se ji zljubi,

Mesto **Hartford** (98.915 prebivalcev) ima lepo lego ob izlivu reke Park River v Connecticut. Državna hiša ima 76 m visok stolp in več soh slavnih mož. Holandci so postavili na tem kraju l. 1633 malo trdnjavo. Mesto samo so ustanovili l. 1635, torej šteje med »stara« mesta, na kar ni malo ponosno. Ako pomislimo, kako hitro v Ameriki mesta rastejo, je starost tri in pol stoletja res znatna! Novejša amerikanska mesta so si zelo podobna, ker so večinoma zidana po enem in istem načrtu. Mesta iz prvih časov pa so si ohranila vsaj deloma nekaj evropejskega, prvotnega značaja. Tako tudi Hartford. Mesto ima mnogo zavodov in lepih spomenikov. Važnejša je jako razvita obrt. Izdelujejo parne stroje, dvokolesa, avtomobile in orožje. V južnem delu je največja tovarna za ročno strelno orožje (Colt's Factory). Samuel Colt je izumil samokres. Njegova žena mu je postavila v spomin cerkev »Good Shepherd«. Dobrodelni zavodi so jako obsežni. V tem mestu je živel znani pisatelj in humorist Mark Twain (1835—1910), čigar pravo ime je Samuel Langhorne Clemens. Od l. 1864 naprej je stanovala tu tudi pisateljica »Stric Tomove koče«, H. Beecher-Stowe.

Največje mesto države je **New Haven** (133.605 prebivalcev) na severnem koncu 6 km dolgega zaliva Long-Island Sound. Ceste imajo krasne drevorede košatih brest. Mestu pravijo zato »City of Elms«. Zgodovinsko znana je l. 1790 vsajena »Franklinova brest«. Obrt je jako razvita in trgovina zelo živahna. Mesto so ustanovili l. 1683, a l. 1800 je imelo šele 4049 prebivalcev.

Na zapadni strani ob parku Public Green je skupina stavb, ki pripadajo vseučilišču Yale, za Harvardom najznamenitejši zavod te vrste v Zedinjenih državah.

Vseučilišče so ustanovili l. 1700 v Killingworthu ter ga preložili l. 1716 v New Haven. Ustanovitelj je bil Elihu Yale (1648—1721), ki je bil tu doma ter je postal guverner v mestu Madras in predsednik »Vzhodnoindijske družbe«. Izmed predstojnikov je najznamenitejši general T. Dwight (1752—1817). Med učenci sta bila Eli Whitney (1765—1825), ki je iznašel poseben stroj za lupenje bombaža, in slavni Samuel Morse (1791—1872), izumitelj prvega rabnega brzojavnega stroja. V zavodu je nad 400 učiteljev in okoli 3000 dijakov.

Najlepša cesta v mestu je Hillhouse Avenue. Na starem pokopališču (Old Burying Ground) počivajo S. Morse, E. Whitney, Noah

---

samo da v ustavnih določbah ne sme biti ničesar, kar bi nasprotovalo zvezni ustavi. Oblast je v rokah guvernerja in poslancev. Ti se pa navadno ne zbirajo ravno v največjem mestu. Od nekdaj so se držali navade, da so naredili za glavno mesto kak drug, tupatam prav neznaten kraj. Nekatere države zbirajo svoje poslance celo na dveh mestih, in med temi je tudi Connecticut.

Glavna skupščina Jugoslovanske Katoliške Jednote (J. S. K. J.) l. 1909 v Denverju, Col.

Webster, Th. Winthrop in drugi slavni možje. Ob morskem bregu so krasni kraji. Premožnejši sloji imajo tu svoja letovišča.

Middletown (18.000 prebivalcev) je sedež l. 1831 ustanovljenega zavoda Wesleyan University (350 dijakov).

Živahno obrt ima **Meriden** (27.265 prebivalcev). V tovarnah izdelujejo orodja iz novega srebra (Britannia Co.), nože, vilice, škarje itd.

Waterbury (73.141 prebivalcev) je živahno obrtniško mesto. Družba »New England Watch Co.« izdeluje na leto okoli 600.000 ur.

New London (20.415 prebivalcev) ima krasno lego in zavarovano pristanišče. Obrt je živahna. Meseca rožnika in malega srpana je tu tekmovanje veslarjev vseučilišč Harvard in Yale.

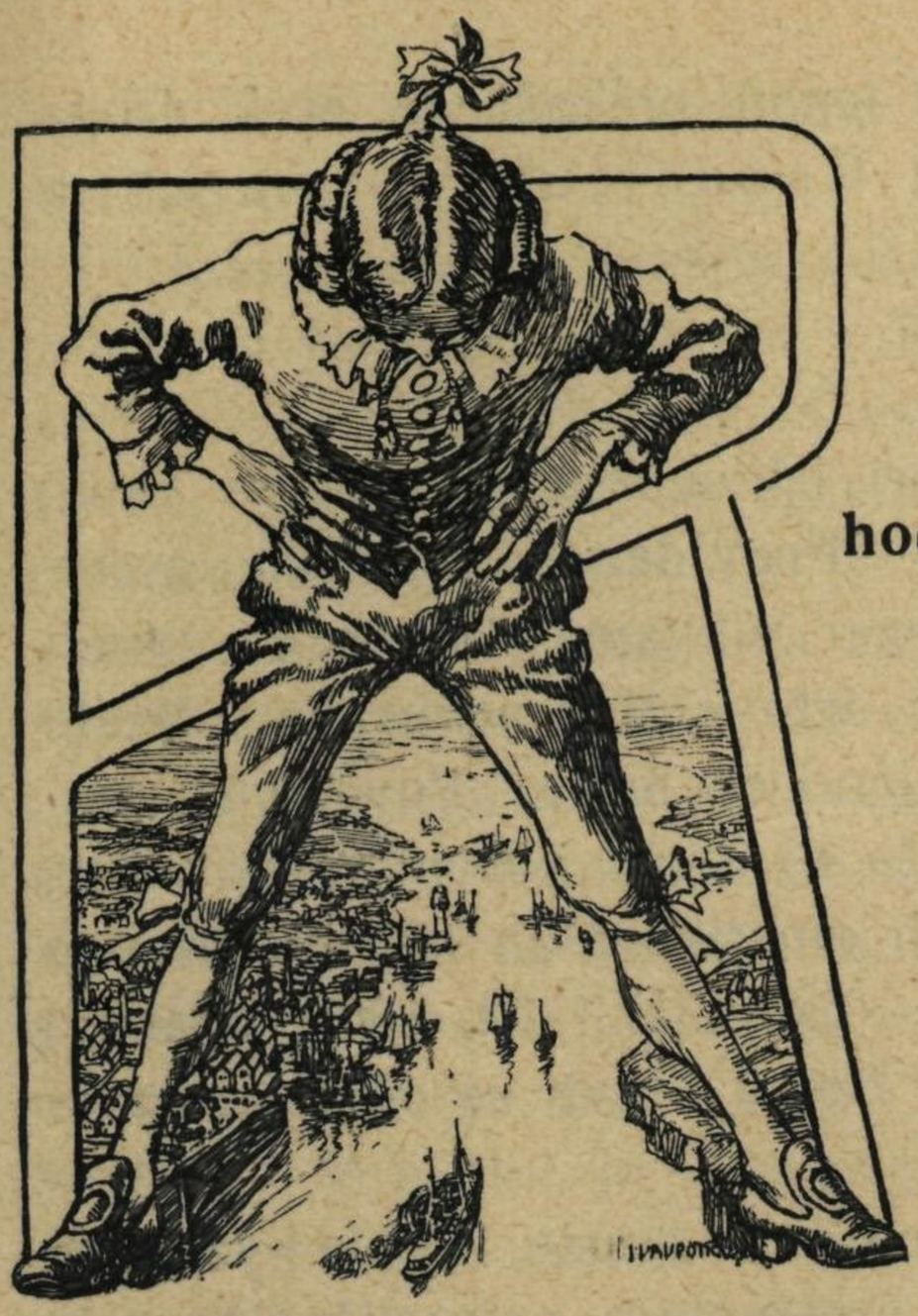
Cvetoče mesto je **Norwich** (25.719 prebivalcev) med rekama Yantic in Shetucket, ki se tukaj združita v Thames. V bližini je 15 m visoki slap reke Yantic. Na starem pokopališču so Indijanci od nekdaj pokopavali svoje mrtvece. Svojemu slavnemu poglavarju Uncasu († 1683) so postavili za spomin visok obelisk.

V kraju Mohegan in okolici se je ohranilo še nekaj potomcev nekdaj slavnega indijanskega rodu Mohikancev. Vsi indijanski rodovi, ki so nekdaj prebivali na vzhodnem obrežju, so se imenovali skupno Lenni-Lenappe. Renappe ali Lenappe pomeni po njih jeziku »ljudje«. Imeli so skupno narečje ter tvorili zvezo »Delaware«, kakor so jo Amerikanci imenovali. Tej zvezi so pripadali tudi Mohegan ali Muhekanew, ki so kot Mohikanci znani iz Cooperjevih romanov (»Zadnji Mohikanec«, izšel l. 1826). Od nekdaj močnega rodu je ostalo le nekaj potomcev. Ohranila so se pa še razna imena, n. pr. Massachusetts, Connecticut, Allegheny itd. Znani so tudi še izrazi: »Kaditi pipo mirú«, »pohajati bojišče«, »pokopati balto (vojno sekiro)«. Deloma jih je pregnala »bela koža« s silo, deloma pa izpodrinila vzhodna omika.

* * *

Država Connecticut je bila začetkoma razdeljena v dve naselbini, namreč Connecticut in New Haven. V prvo so prišli naseljenci l. 1635—1636, v drugo l. 1638. V vojski l. 1637 so premagali Indijance rodú Pequot.

Kralj Karol II. je l. 1665 združil razne naselbine in jim dal skupno ustavo, ki so jo izpremenili šele l. 1818. Odstranili so suženjstvo in puritanizem kot državno vero. Connecticut je pristopil Zedinjenim državam dne 9. prosinca l. 1788 kot peta država.

Rhode Island (R. I.).

Površje: 3230 km². Okrožij: 5. Prebivalcev: 542.610. Zakonodaja je popolnoma v rokah dveh kamor, kojima guverner ne more ugovarjati.

hode Island (Rôd Ajlend) je najmanjša, a najbolj obljudena država Unije. Prostoren, 40 km dolg zaliv, Naragansett-Bay, v katerem je več otokov, prereže državo v dva neenaka dela.

To je pokrajina nekdaj mogočnih Naragansett Indijancev, pridnega in mirnega rodu. Stanovali so v dvanajsterih »mestih«, oziroma naselbinah in so bili precej številni. V takoimenovani »Kralj-Filipovi vojski« so njih trdnjavo, ki je bila na nekem otoku sredi močvirja, zavzeli z naskokom in večino divjakov pokončali. Ostale so spravili na »reservation« v okrožje Charleston. L. 1822 so jih našteli še 407, ednajst let pozneje je padlo njih število na 158, in med temi je bilo le 7 družin pristne, indijanske krvi.

Severozapadni del dežele je hribovit. Ob gori Hope je bil utaborjen »kralj« Filip. V sredini so Hopkins Hills. Razen na obrežju, ki je nizko in močvirnato, so tla peščena in manj rodovitna. Sploh sta obdelani le dve petini tal; ena četrtinka je pokrita z gozdovi. Rhode Island ni za poljedelstvo; bolj uspeva živinoreja. Posebno dobro je sadje. Jagodic, katerim so Amerikanci posebni prijatelji, pridelujejo velike množine. Reke so neznatne. Podnebje je ob morju jako zdravo in prijetno, ker ni podvrženo hipnim izpremembam.

V tovarnah je bilo l. 1910 zaposlenih nad 100.000 delavcev. Izdelujejo tkanine, ure, vozove in zlatnine.

Biseri te države so otoki v zalivu, posebno otok, ki so ga Indijanci imenovali Aquidneck, »otok miru«. Naseljenci so mu pripisovali sličnost z otokom Rod v Egejskem morju in so ga imenovali po njem; ime je potem prešlo na vso državo. Menda je ta otok tudi zgodovinskega pomena, dasi se to ne more dokazati. Nekateri namreč trdijo, da je morda to oni »Winland«, katerega so Škandinavci odkrili že l. 1000. Na nekem kamnu so našli namreč čudna znamenja, ki so podobna normanskim runam. Mislili so, da so ta znamenja zapustili v spomin prvi Škandinavci; bržkone so pa to le znamenja Indijancev. Otok je bil nekdaj obrastel z bujnimi gozdovi, zdaj so na njem krasni pašniki, na jugu tudi nekaj lepih

cedrovih gozdičev. Po svoji prirodni lepoti prekaša ta otok druga dva v bližini, namreč Prudence in Canonicut. Po pravici ga primerjajo angleškemu otoku Wight.

* * *

Na bregovih reke Providence, pri izlivu reke Seekonk v zaliv, leži stolno in glavno mesto države, **Providence** (224.326 prebivalcev), katero je ustanovil l. 1636 Roger Williams, ko so ga zaradi njegovih verskih nazorov pregnali iz države Massachusetts. Mesto ima sicer lepo lego, a je preveč stisnjeno ob hribe. Povsod se najdejo še stare lesene hiše, ker mesta še ni uničil noben večji požar, kakor se je zgodilo večinoma v drugih amerikanskih mestih. Mnogo je raznih zavodov. Brown University (ustan. l. 1704, 1000 dijakov) je v posebnem parku orjaških brest. Izmed stavb se odlikuje katoliška stolnica.

Providence je poleg Sheffielda (Mass.) ono mesto, kjer je »yankee« pokazal svoj talent za iznajdbe. Tu proizvajajo najrazličnejše reči, ker je vse tovarna, vse strojarna. Za ročna dela tu ni ne prostora, ne časa, vse izdeluje stroj. Mnogo inženerjev neprestano premišljuje in poizkuša, kako bi z novimi stroji naredili orodje v rokah delavca nepotrebno. Za kar je drugje treba na stotine delavcev, to izdelujejo tukaj na lahek način stroji. V Ameriki in menda tudi v Evropi ne bo kraja, kjer bi ne bilo reči, in če je tudi le kako svedro, ali kak vijak, ki bi ne bila tu narejena.

Mr. John Rebolj, Glancoe, O.

Na južnem bregu otoka Aquidneck leži **Newport** (ima 27.149 prebivalcev) »kraljica amerikanskih kopališč«. Pristanišče je izmed najlepših na svetu. Krasna lega, zdravo podnebje, živahno življenje in popolna prostost je privabila ljudi od blizu in daleč. Mesto so ustanovili l. 1639 puritanski nezadovoljneži pod vodstvom Williama Coddingtona. L. 1730 je štelo 4640 prebi-

valcev in je bilo za Bostonom prvo trgovinsko mesto. Med vstajo je silno trpelo.

Kdor hoče v amerikanski družbi nekaj veljati, mora iti ob poletju v Newport in jeseni v Berkshire Hills, oziroma na teh krajih imeti svojo vilo. Hotelov ni mnogo, pač pa neštevilno zasebnih stanovanj (cottages), ki so opremljena z vso le mogočo eleganco in razkošnim bogastvom. Tu je zbirališče denarnih kraljev, ki imajo vsakega za reveža, ako ima samo nekaj milijonov! Breg je posut z najfinejšim belim peskom, da skakljajo po njem lahko bosonoge tudi zastopnice lepega spola onih »upper ten thousands« (»nad deset tisoč«), kakor navadno imenujejo amerikanske denarne plemenitaše.

Komur ni za kopeli, se lahko izprehaja ob bregu ali v malih parkih (groves). Najlepši kraj so »purgatory — vice«, kakor imenujejo neko votlino, ki ima v 20 m visoki steni zgoraj le 3—4 m široko špranjo. V bližini je »paradise valley — rajski dol«, tako da res skozi vice lahko prideš v raj!

Mesto samo nima nobenih posebnosti. Krasen je park Tauro, in znamenit v njem »the old stone mill — stari kamnati mlin«. Pesnik Longfellow ga je spojil s spominom na prihod prvih Normanov.

Mesto **Pawtucket** (51.622 prebivalcev) ima največje tovarne za niti. V tem mestu je l. 1790 vpeljal Samuel Slater, prvi v Zedinjenih državah, bombaževo obrt. Tovarna še obstoji.

Bristol (10.000 prebivalcev) ima tovarne za gumi in mnogo starih hiš. **Woonsocket** (38.125 prebivalcev), **Warbick** (2300 prebivalcev) in **Lincoln** so tovarniška mesta.

* * *

Kolonijo je ustanovil l. 1636 Roger Williams, katerega so puritanci pregnali iz Massachusettsa. Naselil se je v Providence. Kmalu za njim je prišla s svojimi privrženci druga pregnanka, Anne Hutchison, ki je šla na otok Aquidnay. Kralj Karol I. jim je podelil l. 1643 svobodnico,[1] katero so l. 1663 nadomestili z drugo.

Rhode Island se je krepko udeležil vojske za neodvisnost, a se je izpočetka branil sprejeti skupno ustavo ter se je priklopil Uniji šele 15. vel. travna leta 1790 kot trinajsta država. Svojo demokratično kolonijalno ustavo je izpremenil l. 1842.

---

[1] Po tedanjih nazorih je pripadala vsaka na novo odkrita dežela kralju. Ta je dovolil naseljencem naseljevanje, ali jim dal »svobodnico«. Kadar je narastla moč naselbine, in je hotel kralj vso oblast združiti zopet v svojih rokah, je izpremenil naselbino v »kronsko ali kraljevo kolonijo«.

3. Srednjeatlantske države.

New York (N. Y.).

Površje: 127.350 km². Okrožij: 61. Prebivalcev: 9,113.614, 5455 Indijancev. Senatorjev: 50. Državnih poslancev: 150. Reprezentantov: 37. Glasov za predsednika: 36.

New York (Nju Jork) je po prebivalstvu, bogastvu, kupčiji in obrti prva država — The Empire State — velike Unije.

Dežela je na vzhodu precej gorata, na zapadu ravna ali hribovita. V najbolj razsvetljeni deželi se nahajajo kraji, ki jim Amerikanec pravi »wilderness« — pustinja. To so Adirondack Mountains, 200 km dolgo in 130 km široko gorovje, ki pokriva do 25.000 km², obsega sedem vzporednih grebenov in je podobno otoku v morju. Tako divje razdrapanega gorovja zlahka ne najdeš. Neštevilno vrhov je nametanih drug poleg drugega. Zdi se, kakor bi bilo okamenelo od valov razburkano morje in se sčasoma pokrilo s temnimi gozdovi. Na milje in milje se razprostira še pragozd, kjer še ni pela sekira, kjer prebiva le zverjad. Mnogo sotesk in divjih jarkov še ni prestopila človeška noga; iz kake višine jih lahko gleda oko, a prodirati skozi divje goščave človek ne more.

Glavna skupina je na vzhodni strani. Najvišje gore so Mt Marcy ali Tahawu (1629 m), Mt Intyre (1558 m), Skylight, Gray Peak-White Face itd. Višine so golo skalovje, vznožja in pobočja so obrastla. Med gorami in v dolinah je nad tisoč krasnih jezer; nekatera merijo do 50 km² (n. pr. Shroon Lake). Iz najvišjega jezera (Tear of the Clouds — Meglena solza) izvira Hudson. Raquette, Saranac, Ausable in mnogi drugi potoki vežejo nebroj jezerskih skupin. Divje gorovje, krasna jezera, bistre reke, temni gozd tvorijo čudovito, divno skupino, slikovit gorski svet.

V nepreglednih gozdovih in nepristopnih soteskah so bile nekdaj silne množine divjačine, pravi raj za lovce. Kakor pri sekanju gozdov, Amerikanec tudi pri lovu rad prekoraka pravo mejo in — uničuje. Število zverine se je skrčilo, nekatere vrste se najdejo le še v najbolj divjem gorovju. V novejšem času so izdali stroge odredbe;

v mnogih krajih se sploh ne sme loviti; tako se je marsikaj še rešilo. Poleg zdaj prav redkih pum so tu še črni medvedje, jeleni, srne, zajci, jazbeci, divje mačke, vidre, orli, jastrebi, divje race, jerebice. V vodah mrgoli postrvi. Nikjer ni strupenih kač. Priroda kaže v tem gorovju nekaj posebnih znamenitosti.

Jezero Paradox ima iztok, ki teče zopet v jezero nazaj. Na vrhu gore Joseph je jezerce, čigar breg je tik globokega prepada. Na pobočju gore Colden tvorijo ob hudem nalivu hudourniki celo mrežo, ker se staka drug v drugega. Na Wallface Mts so tri jezera, ki imajo odtoke na tri različne kraje: v reki St Lawrence in Hudson in v jezero Champlain. V bližini najvišje gore Tahawu je divja soteska, katero imenujejo Indijanci »Conyacraga«, t. j. »pustinja bolesti«, belci pa »Indian pass«; tu je nedostopen dom divjih zverin.

»Camping« — amerikanski letoviščarji.

Sredi soteske so izviri reke Ausable, ki izliva svojo vodo po reki St. Lawrence v Atlantik na stotine kilometrov od izliva reke Hudson, ki pa izvira tako blizu, da pravijo: »Divja mačka bi z zadnjima nogama lahko stala v prvi reki in pila iz druge!«

Visoko v gorovju med divjimi razdrapanimi stenami je »dolina vzdihovanja«, kjer se sliši sedemkratni odmev. Indijanci pripovedujejo, da je tam živelo v popolni sreči dvoje indijanskih src. Rdeči sin planin je bil umorjen, zapuščena vdova pa je tarnala vse življenje za svojim ljubljencem in izgubljeno srečo. Po smrti se je prikazoval njen duh, tožil in tarnal po izgubljencu — in kjer molči jezik, govorijo kamni: Veliki Manitu je zbudil skalovje, da vzdihuje z njo, ki išče izgubljeno srečo.

Velik del tega planinskega raja, približno 10.000 km², hočejo izločiti za »narodni park«, a mnogo sveta je še v zasebnih rokah. V gore vodi več potov. Na najlepših krajih so sezidali razkošne hotele, Amerikanec pa ljubi bolj »camping«, življenje v šotorih.

Ob reki Hudson so Catskill Mts, ki obsegajo kakih 130 km² in se razprostirajo v daljavi 15 km od Hudsona 20—24 km proti zapadu. Na zapadni strani je gorovje zelo strmo in podobno 600 do 900 m visoki steni. Nekatere gore imajo od hudournikov izglodane globoke jarke (cloves). Najvišja gora je Slide Mt (1281 m) z lepim razgledom in Hunter Mt (1227 m). Indijanci so to gorovje imenovali »anti ora«, t. j. »nebeške gore«. Prebivalci New Yorka radi prihajajo sem na izlete ali preživijo tu nekaj tednov v svežem gorskem zraku.

Jezera.

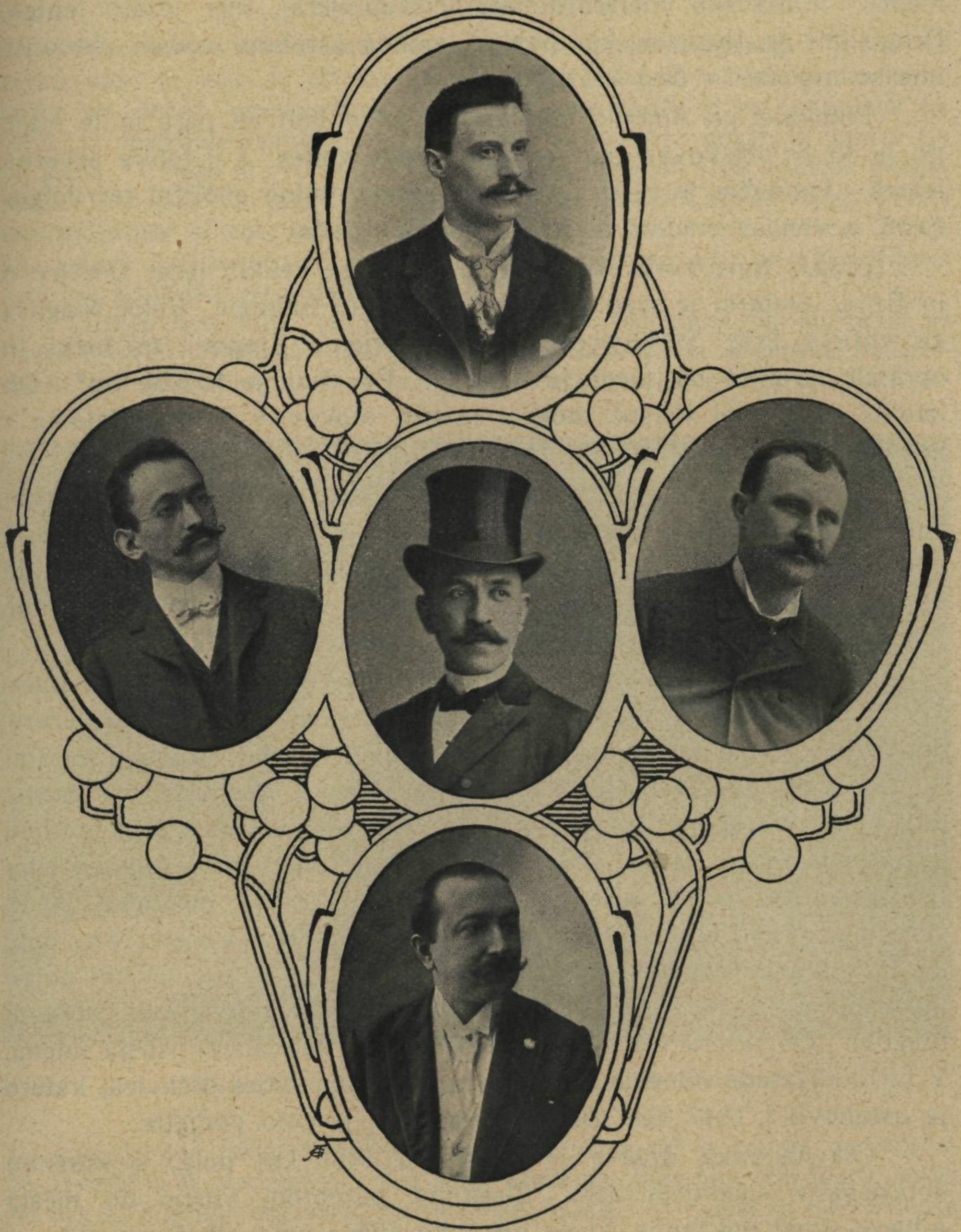
Amerika kaže posebnost, da se nahaja v severnih delih neštevilno jezer, dočim južnih pokrajin ne krasi nobena bliščeča vodna ravan. Država New York je z vodnimi biseri posejana. Poleg velikih jezer Erie in Ontario ima neštevilno drugih, da znaša površje jezerskih vodâ nad 7000 km².

Ponos in kras dežele sta pa jezeri Champlain in Lake George. Amerikancu veselja in ponosa poskakuje srce, kadar sliši ime Champlain. Tu je kos njegove zgodovine, torišče stoletnih bojev. Tu so naseljencem podlegli Indijanci in Angležem Francozi. Jezero med državama Vermont in New York sega na severu v Kanado. Dolgo je 180 km, torej približno kakor Koroška, široko 2 do 24 km. Bregovi imajo mnogo mičnih zalivov, otokov je nad 50. Pokrajine ob tem biseru so zlasti jeseni, ko so gozdovi v najbujnejših barvah, divne. Ob bregovih se lesketa mnogo letovišč in večjih mest. Burlington, glavno mesto Vermonta, ima nad vse divno lego v zalivu, katerega čuva mnogo mičnih otokov. Trume letoviščarjev se zbirajo v vročem času ob bregovih in v gozdovih, ter imajo tu svoja priljubljena »camping«, ali pa ribarijo ob izlivih številnih potokov.[1]

Pokrajinsko še lepše je Lake George, južno od Adirondack Mts, sredi z gozdom obrastlih višin, v pravem gorskem raju. Amerikanci ga primerjajo jezeru Como na severnem Laškem in mu pripisujejo kras švicarskih jezer. Jezero je 57 km dolgo, 7 km široko in ima 220 otokov. Voda je izredno čista, da vidiš tudi v globočinah na dno. Bregovi z mestoma navpičnim skalovjem, globokimi jarki

---

[1] Jezero je odkril Samuel de Champlain, francoski namestnik v Kanadi, l. 1609. Tristoletnico tega odkritja so slovesno praznovali po vsi Ameriki. Indijanci imenujejo jezero Caniaderi Quaranti, t. j. »vrata v deželo«, in Petoumbouque ali »voda na sredi«.

Mr. A. Češark. Mr. A. Burgar. Mr. K. Adamič. Mr. J. Rems. Mr. G. Tassotti.

Nekaj Slovencev iz naselbine Greater New York.

in temnim gozdom so slikoviti, sanjavi, prava podoba iz raja. Evropejci so jezero zagledali najprej l. 1642, ko so Irokezi prignali sem tri ujete Francoze, med njimi jezuita Jagues. Ker je bil ta dan ravno praznik Rešnjega Telesa, so imenovali jezero »Lac du St. Sacra-

ment«. Indijansko ime je Andiatarocte ali »kraj, kjer jezero jenja«. Drugo ime je Horicon, kar pomeni menda »srebrna voda«. Sedanje ime so mu dali v čast kralja Jurija I.

Potovalci po Ameriki ostajajo navadno bolj na jugu in le malo jih je, ki bi obiskovali tudi »morja sladke vode«, t. j. velika severna jezera. Podnebje je tu pač ostro, in bregovi silno enolični ter dolgočasni, a vendar vredno, da si jih potnik ogleda.

Državi New York pripadata južna brega velikih jezer Ontario in Erie. Ontario je med njimi najmanjše in najnižje. Reka Niagara ga veže z Erie, St. Lawrence pa z morjem. Bregovi so nizki in obrastli; promet na njem je živahen. Površina je 19.820 km². Ob iztoku so krasni »Tisoč otoki«; raznih otokov v jezeru, deloma z gozdovi obrastlih, je okoli 1700.

Jezero Erie je sto metrov višje in obsega 24.492 km². Z jezerom Huron ga veže reka Detroit, njegov iztok je Niagara, z znamenitimi vodopadi. Promet na njem je jako živahen, dasi od decembra do aprila prekinjen; okoli tisoč ladij prihaja samo v mesto Buffalo. Prva ladja je vozila po jezeru l. 1679, prvi parobrod l. 1818.

Tudi v severozapadnem delu države je nekaj znamenitih jezer. Večjih in manjših je okoli 50; dasi med gorami, niso gorska jezera, temveč večinoma izdolbine rek in potokov. Krasno leži med gorami 56 km dolgo jezero Seneca z mestom Geneva. Ne samo ime mesta, tudi pokrajina spominja nekoliko na švicarska jezera. Odtod je vhod v čudovite ožine »glen«, prave špranje, katere je voda izdolbla v teku tisočletij. Najznamenitejše so Watkins Glen z mestoma 90 m visokimi, navpičnimi stenami. V bližini je tudi Havana Glen, dolg 2 km, s krasnimi vodopadi. Drugo jezero je Cayuga, 61 km dolgo in do 6 km široko, s čisto vodo, v kateri se zrcalijo gorati, obrastli bregovi. Ob jezeru Oneida je zdaj postaja Indijancev istega imena. V bližini je tudi »Oneida Community«, komunistična državica, katero je ustanovil l. 1847 neki D. H. Noyes; zdaj je golo podjetje.

Glavna reka države je Hudson, 480 km dolg, s krasnim obrežjem v spodnjem delu. Elegantni parobrodi vozijo do mesta Albany skozi pokrajine, ki so nekoliko slične onim ob Renu. Glavni pritok je Mohawk, ob katerem vodi prekop Erie. Reka St. Lawrence pripada bolj h Kanadi, a meji tudi na New York; dolga je 1140 km, največja v Severni Ameriki, in tvori velikanski odtok velikih severnih jezer. Posebne prirodne krasote so ob reki Genesee. Amerikanci ji pravijo »the beautiful Genese« (t. j. divni Ženesi). Pri mestu Portage Village tvori 70 m visoke Portage Falls, skupino večjih vodopadov v romantični, 3 km dolgi dolini.

* * *

Spomini iz preteklosti.

Pokrajine ob reki so bile nekdaj glavno torišče **Indijancev.** Pri Glen Irisu stoji še koča iz obtesanega lesa, edini ostanek indijanske naselbine, znane po imenu »posvetovalnica«; prej je bila kakih 35 km oddaljena na višini, ki obvladuje vso dolino ob reki. Sem so Indijanci priganjali jetnike ter jih sodili. V kočo je vrezan križ, katerega so napravili stari jezuitski misijonarji. Ta ostanek so prepeljali l. 1872 jeseni ter obhajali vpričo kakih dvesto Indijancev iste obrede, kakor nekdaj, ko so bile vojske z »belo kožo«. To je bilo gotovo zadnje posvetovanje v dolini reke Genesee, kjer so bili Indijanci svoj čas neomejeni gospodarji.

Država New York je bila nekdaj torišče Indijancev, ki so znani po imenu Irokezi (Iroques). Ime je francosko. Sami so se imenovali Hodenosaumi ali Konoshioni, t. j. »narod dolge hiše«; njih vzhodni sosedje Leni-

Niagara. Niagara ob luninem svitu.

Lenappe so jim rekali Mengwe. To je ime zveze, ki je trajala do začetka 18. stoletja in je obsegala pet med seboj sorodnih, jako bojevitih rodov, ki so od nekdaj bili bolj kmetovalci ter imeli cela mesta. Ti rodovi so bili: Amegue ali Ganegoano, »narod s kresilnikom«, bolj znani po imenu Mohawk; Nundawoano, »rod velikega hriba«, ki se imenuje večkrat tudi rod Seneca; Guengwehono, »narod umazane dežele«, znani kot Cayuga; Onundoga, »narod na hribih« in Onayoteka ali Oneida, »rod granita«.

O nastanku zveze peterih rodov imajo Irokezi lepo pravljico, katero hočemo tu omeniti, ker nam kaže indijansko mišljenje:

»Ko je Owenego, veliki duh, pustil nastati »akinišiodčensi« ali zemljo iz vodovja, je govoril svojemu nebeškemu bratu: »Naredimo nekaj rdečih ljudi, ki naj prebivajo v lepi deželi!« Potem je potrosil skalovje gore Onondoga z rdečim semenom, iz katerega so se razvili črvi; v te so se poskrili duhovi mnogih palčkov. Potem so oblaki porosili zemljo, in solnce jo je ogrelo, tako

da so črvički z duhovi izvrstno uspevali, dobili roke in noge ter se izrili iz zemlje. Že po devet mesecih so iz njih postali čvrsti fantički in punce, katere je Owenego pokril s toplo odejo ter jih redil z mlekom iz svojih nohtov. Tako jih je gojil skozi devet poletij. V prihodnjih devet poletjih jih je učil živeti, ustvaril je drevje, rastline in živali ter jih končno sklical k velikemu zboru. »Poslušajte,« jih je ogovoril, »vas je pet rodov, ker vi ste nastali iz pet pesti semena. Vsi ste bratje in sestre in jaz sem vaš oče, ki je vas izredil. Mohawk, vas sem naredil hrabre in pogumne, vaše je žito zemlje! Seneca, vi ste pridni in delavni, vaš naj bo bob! Oneida, vi ste mirni in tihi, vam pripadajo orehi in drugi drevesni sad! Cayuga, vi ste močni in velikodušni, vaša posest naj so korenine! Onondaga, vi ste umni, pravični in zgovorni, vam sem dal v živež melone in grozdje! Tobak in živali v gozdu, zraku in vodi so vaša skupna last. Vi ste najboljši ljudje na zemlji, zato sem vam dal najboljšo deželo, v kateri stanujte toliko časa, dokler bo sijalo solnce, svetila luna in bo dež močil zemljo. Ako me ljubite in si v stiskah med seboj pomagate, vas bom varoval in vas branil pred otroci drugih bogov. Telesa, katera sem vam dal, bodo postala sčasoma stara in nerabljiva; ali jaz ne morem vedno pri vas ostati in vam dajati novih. Zato sem vas tako naredil, da morete sami delati novih!« Nato se je veliki duh zavil v lahko meglico in odšel proti solncu.«

Umevno je, da so taka izročila Indijance navdajala z izredno ljubeznijo do lepe domovine. Pozneje so se »zvezi peterih rodov« pridružili še Tuscarora v Karolini. Imeli so okoli 15.000 članov, in še danes jih je okoli 12.000, večinoma v Kanadi in na raznih naselbinah države New York. Iz nekdaj neustrašenih vojakov, katerih »žeja do slave ne bo pogašena, dokler dojijo prsi, ki se ne ustrašijo nevarnosti«, so postali mirni kmetovalci. Že zdavna so pokopali svoj tomahawk in nikoli ga ne bodo več izgrebli. Minila je tudi »medicina«, stari verski obred Indijancev, pri katerem je mrgolelo, kakor nekdaj pri Grkih, raznih bogov, in ki so ga Irokezi kazali zlasti s češčenjem treh svetih bratov, namreč duha žita, boba in buče. Glavni služabnik velikega duha je bil Heno, bog groma, navadno imenovan »ded«, ki je prebival pod vodovjem Niagare, ustvarjal megle, dež in hudo uro ter imel pripravljene strele za čarovnice in bogokletneže. Njegovo glavo je krasilo pisano perje, katero ga je varovalo zoper vse hudičeve napade. Kadar je šel od doma, si je obesil torbo, napolnjeno z ostrim skalovjem, katero je prilično zalučal za ničvredneži.

Danes so vsi Irokezi kristjani, večinoma katoliki. A težko jih je bilo privaditi novi omiki. Indijanec je poln opravičenega srda do vsega, kar pride od »blede kože«, in skrbno pretuhta vse, preden se za kaj odloči. Neki poglavar je dejal nekoč: »Beli mož« ni prišel z dobrimi nameni v naše kraje, in knjiga, o kateri pravi, da je v njej beseda božja, ni za Indijance. Bog nam je dal svoje zapovedi v glavo in povedal našim očetom, kako ga moramo častiti, da nam vedno pošilja divjačine. Ako pa sledimo belemu možu in njegovi knjigi ter pozabimo naše stare navade, bomo postali, kakor izkušnja uči, nesrečni in ubogi in naši bogovi se bodo jokaje obrnili od nas. Vedno globokeje bomo padali in končno bomo morali, kakor »bleda koža«, mlesti krave in sejati žito.«

Vendar se je pa posrečilo večino pridobiti omiki. Irokezi ob bregovih reke Cattaraugus ne »molzejo samo krav in sejejo žita«, temveč imajo tudi svoje cerkve, šole, tiskarne in časopise.

Dobra tretjina učiteljev so rojeni Indijanci in skrbno izobraženi. Narod šteje tudi nekaj slavnih mož. Dr. Wilson, ki je mnogo storil za svoj rod, je bil Indijanec, tako tudi polkovnik Ely S. Parker, ki je služil pod generalom

Grantom in je pozneje postal indijanski komisar; dalje Tuscarova Cusik, ki je pisal čudovito poročilo o najstarejši pravljični zgodovini Irokezov.

Vsepovsod se kaže napredek. Živahno se udeležujejo zmernostnega gibanja, imajo zmernostne družbe na svojih naselbinah in tirjajo, da se zakoni zoper zlorabo alkohola strogo izvajajo. Rod Seneca ima že desetletja pristno republikansko ustavo, prezidenta, parlament, uradnike, mirovnega sodnika, ki sodi v prepirih med Indijanci in uravnava o imetju brez oporoke umrlih. Tako hvalijo tudi rod Oneida in posebno potomce Indijancev Mohawk, ki so naseljeni v St. Regisu ob kanadski meji.

A pustimo te spomine na nekdanje prebivalce divnih pokrajin in pojdimo ob bregu reke Genesee navzdol. Reka ima še celo vrsto lepih vodopadov in globokih ožin (canons). Še v mestu Rochester pada reka za 80 m v treh navpičnih padcih in teče med 30—67 m visokimi stenami.

Svetovno čudo so vodopadi reke **Niagara.** Niagara River teče med jezeri Erie in Ontario in pada na svojem 55 km dolgem toku za 100 m. Neposredno pred vodopadi razdvaja otok Goat Island strugo v dva dela. Manjši del pada kot amerikanski vodopad 330 m široko ter 47 m globoko; večji kanadski ali Horseshoe-Fall (ker je skala podobna konjskemu kopitu) gromi v širjavi 915 m iz višave 44 m globoko. Preračunili so, da pada v eni minuti 425.000 m^3 vode, od katere je devet desetink na kanadski strani. Vodni par iz dna se vidi na milje daleč.

Niagara.

Prvi Evropejec, ki je (l. 1678) videl in opisal to prirodno čudo, je bil belgijski frančiškan o. Louis Hennepin, ud La Sallove družbe. Indijanci pravijo, da slap požre na leto vsaj dvoje žrtev; to število pa ne zadostuje za današnje dni, ker so zdaj nesreče in samomori na dnevnem redu.

Na amerikanski, kakor tudi na kanad-

ski strani, so začeli vodno silo izkoriščevati in imajo zdaj vodne moči za kakih 400.000 konjskih sil; dozdaj se lepota padov še ni zmanjšala, ker so rovi do turbin pod zemljo.

Na bregovih je iz Prospect Parka na amerikanski in iz Queen Victoria Niagara-Falls Parka na kanadski strani od raznih krajev krasen pogled na slape. — Glavne točke vidiš lahko v enem dnevu, ali 2 do 3 dni je treba, ako kdo hoče to čudo ogledati od vseh strani. Notranja moč in sila vodnih mas se čuti posebno v »jami vetrov — Cave of the winds«, ki je pod slapom; za ta obisk pa je treba dobrih živcev. Poseben parobrod (Maid of the mist — devojka megle) vozi prav tesno do slapov od spodaj sredi strašnega gromenja in šumenja razburkanih vodâ. Čez reko vodi več velikanskih mostov. Veličastni so tudi tolmuni reke (Whirlpool Rapids), preko katerih vodi Lower Steel Arch Bridge. Silno vodovje se tlači skozi 90 m široki rov s tako orjaško silo, da dobi reka vzboklo obliko, in je na sredi višja kakor ob straneh. Ob reki je še cela vrsta veličastnih prizorov. Gotovo je, da niti v Ameriki niti drugje na svetu ni lepše prirodne prikazni, kakršna so ti orjaški vodopadi.

* * *

New York je izredno dobra dežela. Tri četrtinke (91.724 km^2) zemlje dajajo po veliki rodovitnosti vse ugodnosti za poljedelstvo, ki je tu na nenavadno visoki stopnji. Poljski pridelki so izmed vseh držav na petem mestu; pridelujejo krmo, oves, koruzo, pšenico, tobak. Še bolj izdatno je vrtnarstvo, ki zavzema prvo mesto, posebno še sadjarstvo. Mnogo dohodkov prinaša tudi živinoreja, kuretinstvo in čebelarstvo. Kljub temu je mnogo farm opuščenih, ker se še večji dobiček dobiva pri veliki obrti, ki cveti v 16 velikih mestih, in je znašal pridelek že l. 1900 nad 2000 milijonov dolarjev. V tovarnah je zaposlenih 12 % prebivalstva in izdelujejo vse vrste obrtništva. Na prvem mestu v Uniji je kletarstvo, pivovarstvo, izdelovanje papirja, obuval in obleke. Tudi na rudninah je država bogata. Železna ruda je izvrstna, tako tudi marmor, granit, malec; veliko pridelujejo apna in petroleja, največ pa soli. Podnebje države New York je jako izpremenljivo. Zime v gorovju so hude in dolge, le na zapadu vlada bolj zmerno vreme.

* * *

Glavno mesto države, **Albany** (100.253 prebivalcev), ima krasno lego na gričih ob reki Hudson in je eno najstarejših mest Amerike.

Holandci so se naselili tu l. 1609 in sezidali trdnjavo Fort Oranje. L. 1664 so jo zasedli Angleži in jo imenovali Albany. Mestece je imelo

živahno trgovino z indijanskimi kožuharji, ter štelo okoli l. 1800 komaj 5000 prebivalcev. Glavno mesto je postalo l. 1798. V bližini so vpeljali Holandci takoimenovani »Patroon System«. Zemljo so si prisvojili namreč posamezni posestniki (med prvimi je bil Kilian van Rennselaer) in nastavili najemnike, ki se pa niso dosti razločevali od sužnjev. Nastale so večkrat homatije (Anti-Rent-War), dokler ni polkovnik Church l. 1853 najemnikov popolnoma oprostil.

Nad mestom se dviga državna hiša z 90 m visokim stolpom. Krasna stavba z mnogimi zbirkami je stala 20 milijonov dolarjev. Kar je uničil veliki požar leta 1910, je popravljeno. Poleg živahne kupčije je znatna tudi obrt. Izdelujejo zlasti raznovrstne peči.

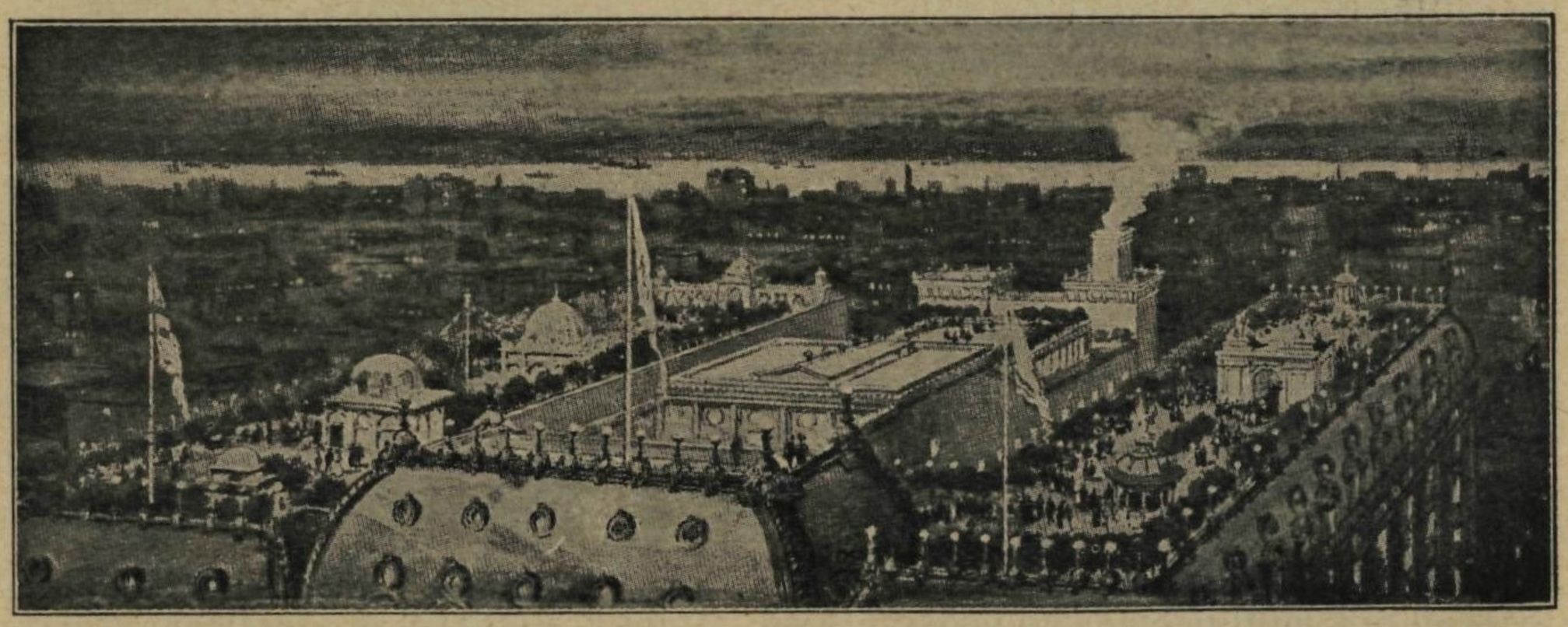

Stara indijanska posvetovalnica.

Znamenit je prekop Erie, ki veže mesto New York z mestom Buffalo. Dozdaj so stale naprave 100 milijonov dolarjev. V 72 zatvornicah se zniža za 174 m. Letno prevozijo po njem za 300 milijonov dolarjev blaga.

Krasen je Washington Park, odkoder je diven razgled na gorovja. Mesto ima mnogo raznih šol in dobrodelnih zavodov.

Največje mesto Novega sveta, drugo mesto na svetu sploh in prvo trgovinsko mesto, je **New York,** Empire City, ali kakor je njegovo pravo ime **Greater New York.** Mesto leži ob izlivu reke Hudson v Atlantik. Obmestje, ki obsega predmestja (Boroughs) Manhattan in Bronx (na poluotoku), Queens in Brooklyn na otoku Long Island, ter Richmond na otoku Staten Island, pokriva 830 km², je 56 km dolgo in 30 km široko, torej v približni daljavi Ljubljana—Jesenice!

Na strehi hotela Waldorf-Astoria v New Yorku.

Mesto je imelo l. 1699: 6000, l. 1776: 22.000 in pri prvem ljudskem štetju l. 1790: 33.131 prebivalcev. Pozneje so našteli: l. 1800: 60.515, 1860: 813.669, 1890: 1,515.301, 1900: 3,437.202, 1903: 3,716.139 in l. 1910: 4,765.883 prebivalcev.

Na otok Manhattan je baje prišel že l. 1524 Florentinec Giovanni da Verrazano. Zgodovinsko dokazano je, da je bil tu l. 1609 Henry Hudson z ladjo »Halfmoon—polumesec«. Prvo naselbino je ustanovila tu holandska vzhodnoindijska družba l. 1624, in prvi guverner je bil P. Minewit, ki je kupil otok od Indijancev za 60 goldinarjev. Naselbina se je imenovala New Amsterdam. P. Stuyversant (1647—1664) je bil zadnji od 4 holandskih guvernerjev, ker so Angleži l. 1664 mesto napadli, in z malim presledkom l. 1673 je ostalo v njih oblasti. Prvi angleški guverner je bil Sir E. Andros. Mesto so prekrstili v New York. Jakob Leisler je l. 1689—1691 uprizoril vstajo po padcu hiše Stuart zoper angleško oblast. L. 1741 so se uprli črni sužnji, ki so tvorili polovico prebivalstva. V New Yorku so se zbrali l. 1755 odposlanci 13 kolonij, da protestirajo zoper davek na kolke. Prva kri je tekla tu l. 1770, ko so vojaki hoteli odstraniti »drog svobode«, ki so ga postavili »sinovi svobode«. Washington je l. 1776 mesto zavzel, a ostalo je še 7 let v angleški oblasti. Od l. 1785—1790 je bil tu sedež zvezne vlade, in do l. 1797 je bil New York zvezno glavno mesto. Mesto je hipoma naraščalo. V meščansko vojsko je poslalo 116.000 mož, a prišlo je tudi do rabuke (Draft Riot), v kateri je padlo 1000 žrtev. Uprava je silno trpela pod »bossom«[1] Tweedom, dokler niso vseh goljufov vtaknili v luknje. Marca l. 1888 je v New Yorku divjal silen snežni metež (blizzard) in povzročil mnogo škode. Predmestja so združili l. 1897 z mestom samim.

Pristanišče mesta New York je izmed najlepših na svetu. Notranje pristanišče (Upper Bay) je 13 km dolgo in 8 km široko ter z zunanjim pristaniščem (Lower Bay) zvezano po utrjeni ožini (Narrows). Ob Battery, kakor imenujejo južni del poluotoka Manhattan, se pristanišče deli v Hudson ali North River in v East River. Do 23. ceste na zapadu, oziroma do ceste Grand Str. na vzhodu lahko prihajajo največje ladje. Skozi New York gre polovica vse zunanje kupčije. V letu 1902/03 so uvozili in izvozili za 1.124 milijonov dolarjev blaga; v pristanišče je prišlo 3.830 ladij z 9 milijoni ton. Colnina vpeljanega blaga je nesla 183 milijonov dolarjev. Približno štiri petinke vseh naseljencev prihajajo sem.

Mesto ima 300 milijonov dolarjev dolga. Obrt je jako razvita. L. 1900 so izdelali v tovarnah za 1.371 milijonov dolarjev razne robe, in je bilo pri tem zaposlenih 462.763 delavcev.

Občila.

V New Yorku so rešili zagonetko hitrega prometa na popolen način. V nebotilnikih je ljudi, ki bi ne mogli stati na omejenih tleh. V eni sami stavbi n. pr. je zaposlenih 20.000 ljudi! Nekateri imajo

[1] Boss = gospod, voditelj, mojster. V politiki tako imenujejo može, ki so si znali prisvojiti neomejeno vodstvo kake stranke. Vodstvo se izpremeni včasih v pravo strahovlado.

Kip »Svobode« pred New Yorkom.

svoja stanovanja 40 do 50 km daleč. Kako te množice zjutraj hitro spraviti sem in jih zvečer zopet odpraviti? V Ameriki se ne prerekajo dolgo. Naglica je Amerikancu punčica v očesu. Kar ni šlo na tleh, so naredili nad cestami, in ko tudi to ni več zadostovalo, so se takoj lotili dela pod zemljo in pod morjem. Pri prav neznatni luknji izgineš v tla, nekaj stopnic in takoj si v velikanski dvorani s krasnimi izložbami. Komaj se zavedaš, da hodijo tisočeri po tvoji glavi. Od nekod pridrdra naenkrat vlak. Stoteri planejo ven, drugi noter, kakor bi šlo za stavo. Za kako dolgo zijanje ni časa, ako nočeš, da te ne podere

naval ljudi. Kolesa zaškripljejo in bliskoma zropota vlak naprej. Srečen si, če si dobil kak sedež, ker stoteri stojijo. Tupatam se vlak ustavi, in če meniš, da si na svoji postaji, izstopiš, ali se pustiš od drugih porinjati naprej. Nekaj stopnic, in zopet si »na svetu«, menda tam v Brooklynu, ali onkraj morja v državi New Jersey. Ako se ti »skozi pekel« ne zljubi, greš lahko tudi »po zraku«, dasi ne še v zrakoplovu, pač pa visoko gori ob 4. ali 5. nadstropju nad ulico v »elevated«, z nadcestno železnico.

Cena je povsod enotna: 5 centov, naj se voziš nekaj korakov, ali pa cele kilometre. Ko si prišel preko ograje, te nihče ne nadzoruje več. Za tako nizko ceno ne smeš preveč zahtevati. Vozovi so večkrat zaprašeni, navadno pa prenapolnjeni. Tupatam je treba malo sile, če nočeš zaostati, ker vse drvi naprej, in v naglici Amerikanec ne pozna ozirov. Celo nasproti ženskam rad pozabi, da je »gentleman«. »Naprej, naprej!« to je amerikansko geslo tudi pri prometu. Le potom razvitih občil si moreš ogledati znamenitosti mesta.

Po velikem mestu.

New York je razdeljen v štiri okraje (Boroughs). Na poluotoku Manhattan sta okraja Manhattan in Bronx. Queens in Brooklyn, ki tvorita en okraj, sta na otoku Long Island, in Richmond je na otoku Staten Island. Poglejmo nekoliko po nekaterih krajih velikega mesta.

Manhattan in Bronx. Južni del se imenuje Battery in je park. Tu je stal l. 1626 sezidani in 1787 porušeni Fort Amsterdam. Ob morju je okroglo poslopje, ki je bilo nekdaj zabavišče, potem izkrcališče za potnike tretjega razreda in je zdaj akvarij, kjer kažejo razne ribe in dvoživke. Na severni strani je Bowling Green, zibelka New Yorka, s kipom župana Abrahama de Peyster. Tu so bile nekdaj hiše imenitnih meščanov. Na vzhodni strani je borza, na južni krasni New Custom House — colninski urad, ki ima na severnem pročelju štiri skupine lepih kipov in več alegoričnih podob. Proti severu se odpira med orjaškimi nebotilniki pogled po ulici Broadway (Široka ulica).

Broadway je poglavitna ulica v mestu in se vleče do Yonkers, približno 30 km daleč, torej v primeri Ljubljana—Kranj! Na obeh straneh kipijo v nebo gorostasne stavbe. Na ulici je ob »business time« neverjetno živahen promet.

Stare stavbe vedno bolj izginjajo, in na njih mestu se dviga od leta do leta več onih gorostasnih stavb, ki dajajo New Yorku izreden izgled. V teh 20 do 30 nadstropnih nebotičnikih ali nebotilnikih (scyscrapers) so spravljene večinoma banke in velika trgovinska podjetja. V tem delu je »business« (glavni kupčijski promet) in vse, kar je z njim v zvezi. Glavne stavbe so: Washington Building (zidava), 10 nadstropij; Bowling Green Building, 16 nadstropij; Broadway Building,

Broadway in Times Square v New Yorku.

20 nadstropij in 1050 uradov; Aldrich Court, menda prva hiša v New Yorku; nasproti Tower Building, 56 m visok in le 7 m širok. Manhattan Life Insurance s 106 m visokim stolpom, 20 nadstropij, Empire Building, Singer Building itd. Pročelja nekaterih teh velikanov so jako lepo okrašena, vendar pa tako velikansko poslopje ne napravi umetniškega vtiska; pač pa učinkuje po svoji gorostasnosti, ker priča o moči človeškega duha.

Trinity Church in St. Paul's Church, najstarejša cerkvena stavba v New Yorku, se med hišnimi velikani kar poizgubita. City Hall

Park je obdan od samih znamenitih stavb. Do tu sem je segalo nekdanje mesto. Tu je glavna pošta (Post Office), lepa stavba, kjer uraduje 2.500 uradnikov. Na leto odpravijo 1.400 milijonov pošiljatev. City Hall, mestna hiša, je sicer marmornata stavba, a izgine proti drugim. Zdaj zidajo novo poslopje v slogu »skajskreperjev«. Ob Park Rowu so palače novijorških velikih časopisov. Tribune, 87 m visoka, Pulitzer Building, kjer so uradi za časopis »World«, 95 m, do kupole celo 114 m visoka; Potter Building, American Tract Society (93 m), Park Row Building (30 nadstropij).

Od 13. ceste naprej je mesto podobno šahovnici. Do 156. ceste je skoraj vse zazidano, v Bronxu pa je še mnogo praznega prostora. Proti obsegu je premalo trgov, dasi je Central Park ogromen (588 oralov!) Najlepša poslopja so v središču ob ulicah Fifth in Madison Avenue in na nekaterih cestah (streets). Ob 14. cesti je trg Union Square. Tu in proti 23. cesti so najfinejše prodajalne s krasnimi izložbami. Trg sam je obkrožen od lepih stavb in ima nekaj spomenikov. Na 23. cesti je Flat Iron Building, znani 87 m visoki »likalnik« z 20 nadstropji. Na Madison Squaru stoji najvišje poslopje v mestu, Metropolitan Building. Stolp je visok 658 čevljev (200 m) in je največja zidava na svetu. Ob 56. cesti se začne Central Park. Na vogalu stoji lep spomenik Krištofa Kolumba. Pri 116. cesti je vseučilišče »Columbia«. Od obširnega Washington Squara naprej je Fifth Avenue, središče novijorških bogatinov. Tu so njih palače, prodajalne, hoteli in zabavišča.

Cerkve. Parki. Mostovi. Hoteli.

New York ima okoli 1300 cerkvâ, med njimi 270 katoliških. Med najlepše cerkvene stavbe spada brezdvomno katoliška stolnica sv. Patrika z 90 m visokima stolpoma. Lepe protestantovske cerkve so Trinity Church, Grace Church in St. John's Cathedral. Židovskih shodnic je okoli 100.

Znameniti Central Park, ki sega od 56. do 110. ceste, je 4 km dolg in 800 m širok ter obsega 340 ha ali 588 oralov. V parku so celi logi lepih dreves, naravno skalovje, več jezer in obsežni umetni nasadi. Pri južnovzhodnem vhodu je zverinjak, in na raznih mestih so lepi spomeniki in kipi.

Ob Hudsonu je 4 km dolgi Riverside Drive, izprehajališče z lepimi hišami in krasnim razgledom na živahno reko in nasprotno obrežje. Tu sta dva znamenita spomenika. Vojaški spomenik (Soldiers and Sailors Monument) v spomin padlim vojakom v zadnji meščanski vojski, in grob generala Granta. Od znotraj je grob podoben Napoleonovemu grobu v Parizu.

Prizor pred borzo v New Yorku.

V Bronxu je zverinjak, ki obsega 105 ha, s krasnimi zbirkami najrazličnejših živali, dalje botanični vrt s pokritim cvetličnjakom, muzeji itd.

Doslej edina postaja na Manhattanu, Central Depot, je neznatna napram novi postaji železnice Pennsylvania. Krasna stavba je stala nad 100 milijonov dolarjev in je zdaj največja postaja na svetu. Obsežne arkade krasijo velikanski dorični stebri.

Največjim znamenitostim se morajo prištevati štirje velikanski mostovi, ki vežejo Manhattan z Brooklynom.

V letih 1870 do 1883 sezidani Brooklynski most je 1826 m dolg, 41 m nad vodo; stolpi, na katerih visijo gorostasne 16 col debele verige, so visoki 82 m, v Brooklynu 14 m, in v New Yorku 24 m pod zemljo. Čez most stopa in se prevaža na leto okoli 60 milijonov ljudi. Most Manhattan so začeli zidati l. 1901 in še ni dogotovljen; dolg je 3.017 m, širok 37 m; stebri so 448 m drug od drugega oddaljeni. Stolpi so visoki 122 m. Poleg dveh cest za vozove in dveh potov za pešce vodi čez most šest železnic. Most Williamsburg-Bridge je 2.200 m dolg. Stolpi in ves most so iz jekla. Queenburg-Bridge sloni na šest stebrih, je 2.271 m dolg in ima šest železnic ter štiri ceste. Najkrasnejši razgled na mesto in pristanišče je iz Brooklynskega mostu, posebno na večer, ko na nepregledne daljave bliščí tisočero električnih luči.

New York ima obsežne hotele (Waldorf-Astoria, Plaza), največje prodajalnice (J. Wanamaker), bogate zbirke v muzejih, več vseučilišč, neštevilno dobrodelnih zavodov, nebroj časopisov, med temi največji slovenski dnevnik »Glas Naroda« tvrdke Frank Sakser.

* * *

Brooklyn in Long Island. Brooklyn (l. 1900: 1,166.582; leta 1910: 1,634.351 prebivalcev) na otoku Long Island, obsega 168 km². Okoli 500 cerkvâ mu je dalo priimek: »mesto cerkvâ — city of churches«. Ker imajo mnogi trgovci tu svoja stanovanja, pravijo mu tudi »novijorška spalnica — dormitory of New York.«

Mesto so ustanovili l. 1625 holandski Valonci. Dne 26. avgusta 1776 je bila na višinah bitka med Amerikanci in Angleži, in se je moral Washington umakniti.

Živahna je kupčija. Vrednost obrtniških pridelkov znaša na leto nad 300 milijonov dolarjev.

Najlepši del mesta so Columbia Hights na Clinton Street. Mornarniška ladjedelnica, ki je obenem tudi morska trdnjava, obsega 60 ha in ima nad 2000 delavcev. Krasen je Prospect Park na višini z razgledom na mesto, pristanišče in morje. Znamenitostim se prišteva pokopališče Greenwood na gričih z lepimi nasadi in grobovi slavnih Amerikancev.

Otok Long Island je 193 km dolg, 13 do 32 km širok in se razprostira ob bregu držav New York in Connecticut, od katerih je ločen po Long Island Sundu. Površje obsega 4355 km². Severni del je hribovit in obrastel, na južnem je več kopališč. Središče vseh je »Coney Island, novijorški prater«.

Na otoku Staten Island je mnogo lepih vil. Ellis Island ima urade za izseljence. Marsikateremu so tu že zaprli vrata v veliko deželo prostosti! Na malem otoku Liberty Island je velikanski spomenik prostosti. Ženska podoba, ki predstavlja prostost, največji kip na svetu, je iz bakra in železa; do dvignjene desnice meri 46 m in stoji na 47 m visoki, kameniti podstavi. V glavi je za 40 ljudi prostora. Razgled odtod na mesto in zaliv je diven. Kip je darovala Zedinjenim državam francoska ljudovlada. V bakli žari mogočna električna luč.

Kako v Ameriki zidajo.

S samim naštevanjem raznih stavb v velikem svetovnem mestu je čitatelju prav malo ustreženo, kakor tudi obiskovalca ne more zadovoljevati samo občudovanje in zijanje na gorostasne stavbe. Moč človeškega duha, ki je tu nakopičena, spoznaš, ko opazuješ delo samo. Vsega seve ne vidiš in ne razumeš. Kdo ti bo pojasnil duševno

delo stavbenikovo, ki je izdelal ves načrt? Teža vsake opeke je preračunjena, in sicer v zidavah do 30 nadstropij! Na posameznih obokih sloni teža do 150.000 kil!

Orjaško je delo pod zemljo. Tla so le mestoma skalnata. Večina gorostasnih stavb pa stoji v pesku. Do 10 m debelo plast drobnega peska in 3 m v trdo skalo na dnu »prerijejo« v 7 dneh! Temelj do 100 m visoke stavbe je torej 13 m globoko pod zemljo. Ure in ure sem opazoval delavce. Ne slišiš ne vpitja, ne kletve. Nihče ne kadi, nobeden ne postaja; mirno, a silno urno gre vse od rok. Delavci so večidel v najboljši dobi. Z dušo in telesom so pri delu. Ako se kaj ustavi, pljune ta ali oni prav pošteno v stran, češ: »I guess, gentlemen — menim, fantje, tako jo primimo«, in ne bo zlahka izpodletelo. Pred nedavnimi leti so dozidali 10nadstropno hišo v enem letu! To je bilo delo! Danes bi podjetniku dali priimek »polž«, če bi v šestih mesecih ne postavil 20nadstropne stavbe! Na teden računajo navadno dvoje nadstropij. Pa ni treba, da bi šlo vse od spodaj. Ako za spodnje dele še ni marmorja ali granita, dokončajo kar 15., 20. ali 30. nadstropje, ker vsako nosi svojo težo samo. Ne moreš se načuditi, ko gledaš, da je gorostasna stavba zgoraj skončana, dočim spodaj žvižga veter skozi golo ogrodje! Jeklo, ki ga zelo veliko uporabljajo, se je dobro obneslo. Tudi najvišje stavbe ne kažejo nedostatkov. Protu ognju ga zavarujejo s posebno opeko. Pri kakem požaru se ogenj omejuje na nadstropje, kjer je izbruhnil. V teh jeklenih orjakih je dom amerikanskega trgovca. Tu so ljudje v rokavih, pristne amerikanske postave. Na desnici ima strojepisca, na levici mu je neizogibni telefon. Pred njim stoji čaša ledenice, dočim mu pihlja električna pahljača sveži zrak v obraz, zakaj Amerikanec dela na vse kriplje. Morda si radoveden, koliko stane stavba, v kateri posluje do 5000 uradnikov, dasi v njej ni niti sobice za stanovanje! Pustiva rajši, saj plačajo za 600 čevljev dolg prostor vsega »blocka«, torej samo za zemljo, 250 do 300 milijonov kron! Amerikanci so bogati, a take svote premorejo le »kompanije« (družbe). Stroškom primerna je tudi najemščina, ki se računi po štirijaških čevljih prostora; mestoma plačajo za čevelj mesečno 25 do 30 kron.

Povsod zidajo. Ko stoji poslopje 10 let, je že »staro«. Novim iznajdbam se udaja vse, dasi je staro morda šele od včeraj in še prav dobro. Podiranje in zidanje pomeni v očeh Amerikanca življenje. Če stopaš po ulicah, slišiš na desni ropot električnega kladiva, na levi vidiš orjaške dvigalnike med jeklenimi rebri nove stavbe; pred teboj so lesene stopnice čez široki hodnik, pod teboj pa bobni pok dinamitnih strelov, ker polagajo tam novo železnico. Mnogo se jih pri tako hitrem delu ponesreči. Kaj na tem? Drugi delajo naprej, saj je delo življenje! Tako sodi Amerikanec.

Največje mesto na severu države New York je **Buffalo** (423.715 prebivalcev) ob izlivu potoka Buffalo v jezero Erie. Široke, asfaltirane in z drevoredi opremljene ulice se režejo pravokotno ali izhajajo žarkom podobne od City Halla.

Mesto je dobilo svoje ime menda od bivolovih čred, ki so rade zahajale k potoku Buffalo Creek. Prvo hišo so zidali l. 1791, mesto Buffalo, prvo ob jezeru Erie, pa ustanovili l. 1801. Zelo se je dvignilo, ko so odprli prekop.

Mesto je po velikosti deseto v Uniji in središče trgovine na severozapadu. Pristanišče je prostorno, tržijo po največ z lesom, žitom, premogom in živino. Znatna je tudi obrt. Velikanske so pivovarne, žganjarne, tovarne za vozove, milo in skrobovino, kjer je zaposlenih okoli 50.000 delavcev, med temi mnogo Poljakov. Mesto ima veliko razkošnih hiš, palač, zavodov, lepe cerkve, krasne parke in pokopališča.

Mesto **Rochester** (218.149 prebivalcev), ustanovljeno l. 1810 na bregovih reke Genesee, ima živahno obrt in l. 1850 ustanovljeno vseučilišče z jako bogato geologično zbirko. Ob reki je mnogo mlinov.

Na južnem bregu jezera Onondaga leži mesto **Syracuse** (Sirekjus, 137.249 prebivalcev). V nižavah ob jezeru so solnati viri, katere so našli l. 1654. Tu pridelujejo na leto okoli 3 milijonov bušelnov (1 bušel = 35 l) soli. V mestu je l. 1848 ustanovljeno in 1871 sem preloženo metodistično vseučilišče (2000 dijakov) z mnogimi znanstvenimi zavodi; poslopja so na višavi s krasnim razgledom na mesto in okolico.

Zapadno ob jezeru Owasco je **Auburn** (34.668 prebivalcev) z državno kaznilnico (1200 kaznjencev). Tu so vpeljali »molčeči način — silent system«, ki se je obnesel in udomačil tudi v Evropi.

Ithaca (14.802 prebivalcev), na južnem bregu jezera Cayuga, je sedež l. 1865 ustanovljenega vseučilišča »Cornell« (470 profesorjev in 3457 dijakov) z znamenitimi zbirkami, n. pr. F. Boppa, ki je vpeljal primerjajoče jezikoslovje. V ožinah blizu mesta je mnogo krasnih vodopadov. Najlepši je Tanghanic Fall. Potok pade v prepad s 60 do 120 m visokimi, navpičnimi stenami, 65 m globoko, je torej najvišji vodopad vzhodno od Rocky Mts.

V bližini je Freevill, kjer se nahaja l. 1895 po nekem W. George ustanovljena »George Junior Republic«, ki je uravnana po vzorcu Unije. Mladina sama voli uradnike, ima lastno zakonodajo, svoj denar (cinast), sodnijo, ječo in samosvoje šole.

Severno od Albany je mesto **Troy** (76.813 prebivalcev) z mnogimi tovarnami, posebno za jeklo. Troy je križišče mnogih železnic. Mesto **Little Falls** (12.273 prebivalcev) je v romantični soteski ob

reki Mohawk. Nekoliko bolj zapadno je **Utica** (74.419 prebivalcev), živahno mesto in glavni trg za amerikanski sir. Tu je bil nekdanji Fort Schuyler. V mestu je velika državna norišnica.

V bližini so romantični Trenton Falls. Reka Canada ali Kahnata — Indijanci so jo imenovali Kanyahovra t. j. »skakajoča voda« — teče skozi divjo sotesko navpičnih sten ter pada v toku 3 km 94 m v 5 manjših in večjih slapih. Najlepši so: Sherman Falls, High Falls (24 m), Alhambra, čudoviti Rocky Heart in Prospect Falls.

Večja mesta so še:

Haverstraw (5669 prebivalcev), ki krasno leži ob Hudsonu, z velikimi opekarnami. V **West Pointu** je velika vojaška akademija. Kraj so l. 1778 močno utrdili ter ga imenovali »Gibraltar ob Hudsonu«. Cesta »Flirtation Walk« vodi v »Koszuiskov vrt«, kjer je slovanski junak rad bival. Krasen razgled je iz trdnjave Fort Putnam (182 m).

Newburgh (25.473 prebivalcev) ima še mnogo starih hiš iz l. 1750. L. 1782—1783 je imel Washington tu svoj glavni tabor. V hiši Hasbrouck Mansion so mu nekateri častniki ponudili kraljevo krono.

Kingston in **Rondout** (25.908 prebivalcev) tvorita zdaj eno mesto. Tu so velike cementne tovarne. V l. 1676 sezidani stavbi Senate House se je zbral prvi državni zakonodajni zbor.

Zapadno od mesta Albany je **Cooperstown** ob jezeru Otsego (»Glimmerglass«). Kraj je ustanovil l. 1786 Wm. Cooper. Njegov sin J. Fenimore Cooper (1789—1851), slavni romanopisec, je tu živel in umrl. V svojih romanih je proslavljal krasno okolico.

Binghampton (48.443 prebivalcev) je križišče mnogih železnic.

Elmira (37.176 prebivalcev) ima velikanske tvornice. Zavod »Elmira Reformatory« je igral pri zboljšanju kaznilnic važno vlogo.

Ob jezeru Ontario so mesta:

Niagara Falls (30.445 prebivalcev, proti 5502 l. 1890). Tovarne so tu zrastle kakor gobe v jeseni. V mesto prihaja, privabljenih od vodopadov, na leto nad 700.000 tujcev.

Oswego (23.368 prebivalcev) je važen pristan za uvoz žita iz Kanade. Enako tudi **Watertown** (26.730 prebivalcev).

Saratoga Springs,[1] 19 km od Hudsona, je amerikanski »Baden-Baden«. Prebivalstvo (12.693) poskoči v sezoni na 70.000! Vrelci so jako zdravilni. Tu je zbirališče politikov in denarne aristokracije.

Ob reki Mohawk leži **Schenectady** (72.628 prebivalcev), staro holandsko mesto z živahno obrtjo in trgovino.

---

[1] Ime je indijansko in pomenja »Kraj hitre vode«. Toplice so poznali že Indijanci, in Jacques Cartier je čul o njih že l. 1535. Prvi jih je poizkusil W. Johnstone, ki so ga l. 1767 Indijanci pripeljali sem. V bližini je bila dne 17. vinotoka l. 1777 bitka, v kateri je Gates porazil angleškega generala Sira Johna Burgoyna.

Amsterdam (31.267 prebivalcev) s spomenikom na mestu, kjer so Indijanci l. 1646 umorili jezuita Jogues.

V **Johnstownu** (10.447 prebivalcev) se je prvi naselil Sir William Johnstone, ki je imel pri Indijancih velik vpliv, da so si ga izvolili za poglavarja (sachem). Imel je nad 100 otrok. Ena žena je bila sestra indijanskega poglavarja Jožefa Branta.

Na vzhodnem bregu reke Hudson v bližini New Yorka leži **Yonkers** (79.803 prebivalcev), cvetoče tovarniško mesto z mnogimi vilami v okolici. Ime prihaja iz holandskega: de jonkheers lant. L. 1682 sezidana hiša družine Philipsie je zdaj mestna hiša. Na višini je velikansko semenišče sv. Jožefa za nadškofijo New York. V **Dobbs Ferry** so v hiši družine Livingstone l. 1783 Washington, Carleton in Clinton obravnavali o pogojih, s katerimi pripozna Anglija neodvisnost Zedinjenih držav. V **Irvingtonu** je živel pesnik Washington Irving. Bil je predstojnik cerkve Christ church v Tarrytownu, katero so zidali l. 1690 iz opeke, pripeljane iz Holandskega. Okolica je polna spominov iz časa vstaje. **Ossining** (11.480 prebivalcev) je sedež državne kaznilnice »Sing-Sing«. **Poughkeepsie** (27.936 prebivalcev) so ustanovili Holandci l. 1698. Ime je indijansko in pomeni »varen pristan«. V bližini je »Vasar College«, visoka šola za ženske (900 dijakinj).

* *

Zgodovinsko je dokazano, da je Henry Hudson, ki je bil v službi holandske »Vzhodnoindijske družbe«, odkril reko, kateri je dal svoje ime. Prvi naseljenci v državi so bili protestantski Nizozemci ali Valonci in so se pečali s poljedelstvom in kupčijo.

Brez vsakega povoda je ukazal vojvoda yorški, poznejši kralj Jakob II., kapitanu Nicollsu, da naj napade Nizozemce. To se je zgodilo dne 9. kimavca l. 1664. Dvakrat (l. 1667 in 1673) so dobili napadeni deželo zopet nazaj, a končno so za vselej podlegli angleški premoči. Angleži so mesto New Amsterdam in vso deželo imenovali New York. L. 1688 je izbruhnila vstaja. Ker nemiri niso hoteli ponehati, je vlada izpremenila naselbino v kronsko kolonijo. V vojski proti Francozom (1756—1763) je New York Anglijo krepko podpiral. Kmalu pa so se začeli javiti ugovori zoper staro domovino.

Washington je l. 1776 deželo začasno zasedel, po bitki na Long Islandu se je pa zopet umaknil. Angleži so se tu najdalje držali ter izgubili to svojo zadnjo posest šele dne 25. listopada l. 1783.

Že l. 1773 se je New York konštituiral kot država. Ustavo Unije je država sprejela l. 1788.

UNITED STATES OF AMERICA.

Scale 1 : 10,000.000.

100 0 100 200 300

Kilometers.

The chief towns of the different states and territories are underlined.

Railways Heights in meters

British possessions

Long. West 95 of Greenwich

125 120 115 110 105 100 95 90 85 80 75 70

45 40 35 30 25

BRITISH COLUMBIA · ALBERTA · SASKATCHEWAN · MANITOBA · ONTARIO · QUEBEC · NEW BRUNSWICK

WASHINGTON · OREGON · IDAHO · MONTANA · NORTH DAKOTA · MINNESOTA · SOUTH DAKOTA · WYOMING · NEBRASKA · COLORADO · UTAH · NEVADA · CALIFORNIA · ARIZONA · NEW MEXICO · KANSAS · OKLAHOMA · TEXAS · MISSOURI · ARKANSAS · LOUISIANA · WISCONSIN · MICHIGAN · ILLINOIS · INDIANA · OHIO · KENTUCKY · TENNESSEE · MISSISSIPPI · ALABAMA · GEORGIA · FLORIDA · SOUTH CAROLINA · NORTH CAROLINA · VIRGINIA · WEST VIRGINIA · PENNSYLVANIA · NEW YORK · VERMONT · NEW HAMPSHIRE · MAINE · MASSACHUSETTS · RHODE IS. · CONNECTICUT · NEW JERSEY · MARYLAND · DELAWARE

Pacific Ocean · Gulf of California · Gulf of Mexico · Atlantic Ocean · Bahama Channel · Florida Strait · Gulf Stream · Tropic of Cancer

Cartogr. Institute G. Freytag & Berndt, Vienna.

New Jersey (N. J.).

Površje: 20.240 km². Okrožij: 21. Prebivalcev: 2,537.167. Senatorjev: 21. Državnih poslancev: 6. Reprezentantov: 10. Glasov za predsednika: 12.

ew Jersey (Nju Žérse) je pokrajinsko malo znamenita dežela. Črta iz mesta Jersey City proti Trentonu deli deželo v dva neenaka dela. Severni je gorat in hribovit. Tu so obronki gorovja Blue Ridge, ki se razprostirajo še v državo New York, in južno od njih so tri vzporedne vrste gorovja Allegheny s širokimi dolinami. Najvišja gora je Mt. Kittatinny (570 m). Južni del je valovita, večinoma peščena ravan s prav nizkimi hribi, močvirji, borovimi in cedrovimi gozdiči. Ob morju so 12—15 m visoke prodovine, za katerimi je mnogo stoječe vode. Morski breg nima pristanišč. Južno od Sandy Hooka je obrežje nizko in zaradi mnogih plitvin ladjam zelo nevarno, posebno ker imajo tu morski valovi silno moč.

Zemlja v državi New Jersey je le srednje dobra; velike kose so morali šele pridobiti z umetnim namakanjem. Boljši kraji so v sredini in v zgornjem delu dežele. Kjer je rodovitna ilovica, tam cveti poljedelstvo. Vobče so pa kraji bolj pripravni za živinorejo nego za poljedelstvo. Pridelki so: Koruza, krompir, pšenica, seno. Srednji kraji oskrbujejo z zelenjavo Filadelfijo in New York. Polovica dežele je pokrita z gozdovi. Posamezni kraji imajo okusno sadje, posebno dobra jabolka, iz katerih pripravljajo jabolčnik — cider, katerega Amerikanci prav radi — rukajo.

Znamenitejša je obrt. Mnogo je predilnic, livarn za železo, jeklarn, usnjarn, tovarn za kemikalije, pivovarn in žganjarn. Od prebivalstva je 13% zaposljenega v tovarnah in pri obrtništvu. — Rudnin se najde v deželi precej železa, cinka, brusnih kamenov, porcelana in zelenega peska.

Reka Hudson obmejuje New York. Breg na spodnjem delu reke je jako slikovit; tu so divne »Palisades«. Večjega pomena je reka Delaware, ki ima svoj izvir v Katskill Mts. in sicer v pritokih Mohawk ali Cooquago in Popacton. Ob meji se združita in tvorita reko Delaware, po indijansko Makeriskitton. Divjeromantičen del je Delaware Water Gape, 3 km dolga soteska, med gorovjem z do 500 m visokimi stenami. Mnogo polic priča, da je tu nekdaj moralo biti jezero; to potrjuje tudi indi-

jansko ime »minisink«, ali »odkoder so vode odtekle«. Tudi mnogi pritoki tečejo skozi krasne jarke in tvorijo lepe vodopade, tako Caldeno v slapih Moss Fall in Caldeno Fall, potem Bushkill, ki drvi čez 30—35 m visoke stene. Lep priroden kras je neko samotno jezero na gori Tammany, sredi golega skalovja, s čudovito čisto vodo, v kateri se zrcalijo le oblaki ali orel, ko plava nad pokrajino. Do Filadelfije nosi reka največje ladje in se razliva v Delaware-zaliv, ki je 90 km dolg in 50 km širok, a zaradi plitvin nevaren. Najdaljša reka države je Passaic. V svojem zgornjem toku prereže Orange Mts.

Planinci radi hodijo na Eagle Rock, ali na še lepši Washington Rock, čudovito razklano skalo, raz katero je obsežen razgled po dolini. Pripovedujejo, da je Washington odtod opazoval Angleže, ko so korakali iz mesta Elisabeth, ter jih potem napadel pri Short Hillu. V teh hribih ima Passaic nekaj lepih slapov, tako Little Falls in Greater Falls. V spodnjem delu goni njegovo vodovje neštevilno tovarn. Lepi so z gozdi obrastli hribi Neversink Highlands ob morju, prav poleg vrat Amerike. Sandy Hook se prišlecem najprej prikaže. Ob potokih in na višinah je polno mičnih vil, prva priča novincem, da Amerika ni samo prirodno lepa dežela, temveč sta tudi omika in umetnost tu doma.

* * *

Glavno mesto države je **Trenton** (96.815 prebivalcev) ob izlivu prekopa Raritan v Delaware. V tvornicah izdelujejo ilnato posodo. Mesto razen državne hiše, norišnice in ječe nima znamenitejših stavb.[1]

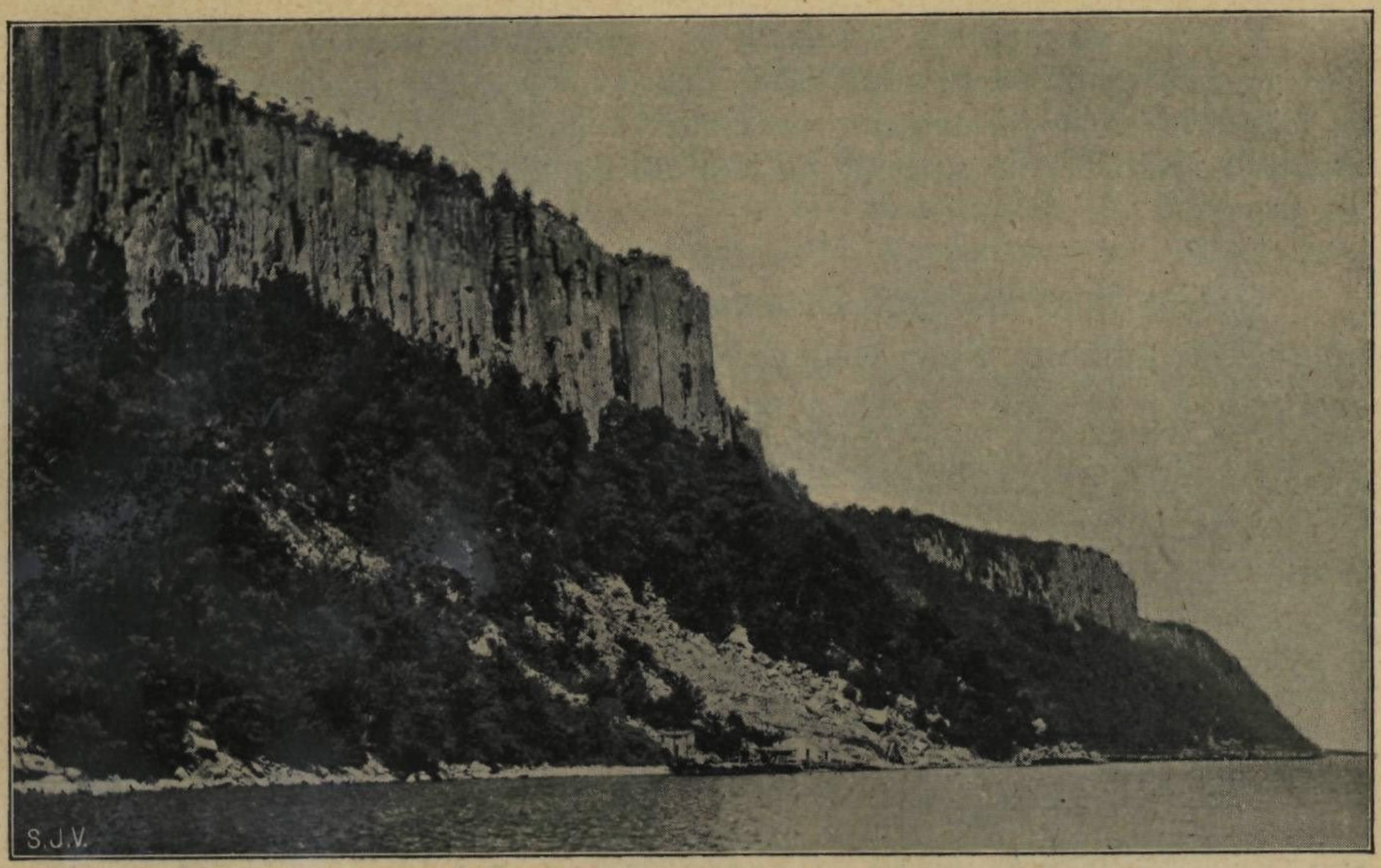
Največje mesto je **Newark** (347.469 prebivalcev) z lepimi parki in cerkvami. V tovarnah izdelujejo jeklo, papir, usnje, zlatnino in srebrnino. Tovarniško mesto je **Elisabeth** (73.904 prebivalcev). V **New Brunswicku** (23.388 prebivalcev) je Rutgers College, holandsko-protestantovska visoka šola. Ustanovili so jo l. 1766 in šteje 2500 dijakov. V bližini je Menlo Park, kjer večkrat prebiva slavni Thomas A. Edison, »čarovnik iz Menlo Parka«. **Princeton** je malo (5136 prebivalcev), a važno mestece.

Tu sem so namreč prestavili l. 1757 državno vseučilišče, ki so ga bili l. 1746 ustanovili v mestu Elisabeth. To je edina višja šola v Ameriki, do katere ženske nimajo pristopa. Poslopja stojijo na 90 ha velikem posestvu (campus). V veliki dvorani Nassau Hall je zboroval od 16. rožnika do 4. listopada 1783 kontinentalni kongres, in Washington je tu sprejel zahvalo naroda za srečno končano vstajo. Dne 3. prosinca 1777 je Washington pri Princetonu naklestil Angleže. To je bila ena najvažnejših bitk v vstaji.

Važno kupčijsko mesto je **Camden** (94.538 prebivalcev) nasproti Filadelfiji. Nasproti New Yorku sta mesti **Jersey City** (267.779 prebivalcev) in **Hoboken** (70.324 prebivalcev), ki spadata pravzaprav k mestu New York, a imata seveda svojo upravo. Poleg mnogih tovarn

---

[1] Tu je prekoračil Washington dne 26. grudna 1776 reko Delaware, presenetil angleško posadko ter odbil dne 2. prosinca 1777 napad Lorda Cornwallisa.

Palisades, obrežje ob reki Hudson.

so tu postaje velikih železnic in stanišča (piers) nekaterih parobrodnih družb. Tovarniški mesti sta **Passaic** (54.773 prebivalcev) in **Paterson** (125.600 prebivalcev). V zadnjem mestu je divjal l. 1902 silen požar, l. 1903 pa povodenj. V mestu **Orange** (34.371 prebivalcev) ima mnogo veletržcev svoja stanovanja. V Llewellyn Parku je Edisonova delavnica.

Ob morju so kopališča. **Long Branch** leži ob izlivu reke Shrewbury River. Tu se zbira denarna aristokracija, ki ima večinoma lastne vile (cottages). Ob morju je 8 km dolga Ocean Avenue, ki ob večerih mrgoli kočij, jezdecev in pešcev. Število letoviščarjev je na leto nad 70.000. **Asbury Park** je bolj za srednje stanove, a ima tudi do 30.000 obiskovalcev. Posebnost je letovišče **Ocean Grove,** ustanovljeno l. 1870 od skupine privržencev metodistične cerkve.

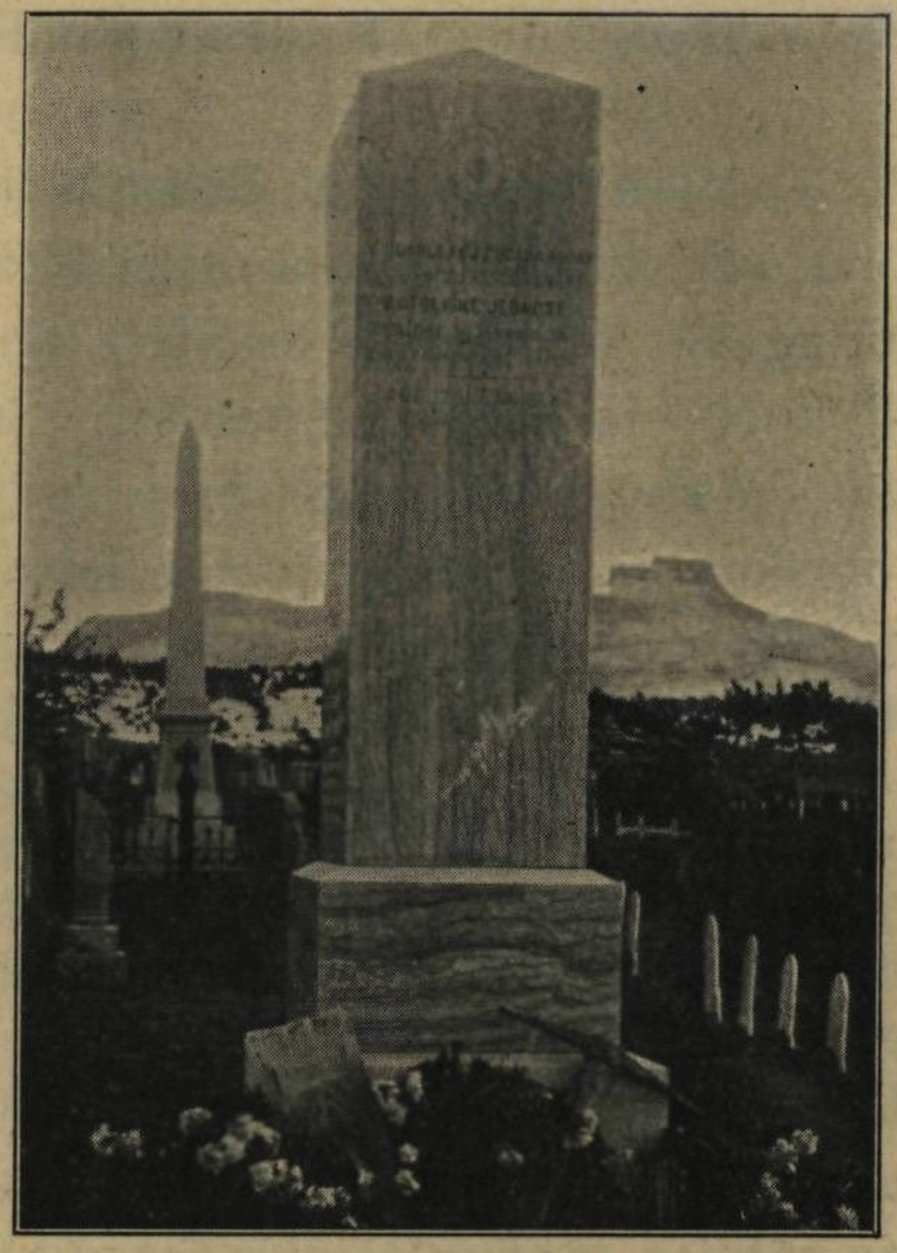
Vse posestvo obdaja visoka ograja; vrata zapirajo ob desetih zvečer. Ob nedeljah so ves dan zatvorjena. Letoviščarji (20 do 25.000) živijo pod neko versko upravo in se morajo strogo držati reda. Opojne pijače in tobak so prepovedani, tudi gledališč ne sme biti. Ob nedeljah se ne smejo kopati, ne jahati in ne voziti. Vsak dan je mnogo verskih shodov, pri katerih je mnogokrat do 10.000 poslušalcev.

Kraljica kopališč je pa **Atlantic City** (46.150 prebivalcev), zdaj morebiti prvo kopališče Amerike. Ob morju je krasno šetališče (Board Walk), kjer se zbirajo mnogoštevilni letoviščarji, katerih število včasih narašča do 300.000. Na južnem koncu poluotoka je **Cape May,** kamor hodijo tudi pozimi. »Esplanada« ob morju je torišče senatorjev in politikov iz Washingtona, bogatinov iz Baltimora in Filadelfije, sploh vseh »upper ten thousands«.

V bližini so močvirja, v katerih so zakopani celi gozdovi velikih cedrov. Ako so cedri padli sveži, n. pr. vsled viharjev, ne strohnijo. Ljudje »ribarijo« na taka drevesa in jih dvigajo; marsikateri velikan dá do 10.000 dobrih škodelj. Starost mnogih dreves so cenili po letnicah do 1200 let.

* * *

Dežela med rekama Delaware in Hudson je pripadala najprej holandski koloniji New Nederland. V letih 1637 do 1655 je prišlo sem mnogo Švedov. L. 1664 so si kraje prisvojili Angleži in yorški vojvoda je podelil deželo Lordu Berkeleyu in Siru Carteretu, nekdanjemu guvernerju in branitelju otoka Jersey proti Cornwellu. Lastniki so prodali l. 1674 zapadni in l. 1781 vzhodni del »kvekerjem«. Ker so bili v deželi vedno nemiri in neredi, so združili l. 1702 vse naselbine v kronsko kolonijo, ki se je l. 1776 proglasila za samostojno državo. V vojski za neodvisnost je bil New Jersey središče večjih gibanj in odločilnih bitk pri Trentonu, Princetonu in Monmouthu. Uniji se je država pridružila kot tretja leta 1787. Nova ustava je iz l. 1844. Nekaj izprememb je sledilo l. 1875. Zakonodaja se v marsičem razločuje od drugih držav. Posebno so določbe o delniških družbah precej lahke. Zato se mnogi zloglasni »Trusti« zglašajo ravno v tej državi.

Spomenik dne 31. prosinca 1910 v Primeru ponesrečenih Slovencev v Trinidadu, Col.

Pennsylvania (Pa.).

Površje: 117.100 km². Okrožij: 67. Prebivalcev: 7,665.111. Senatorjev: 50. Državnih poslancev: 204. Reprezentantov: 32. Glasov za predsednika: 34.

ennsylvania (Pensilvénija) spada med »velike« države, ne ravno po velikosti, temveč po važnosti in prebivalstvu. Država tvori skoraj popolni vzporednik in kaže tri ločene tvorbe: Južni del, ki pada polagoma proti Atlantiku, srednji, z gorovjem Allegheny, in severozapadni, hriboviti, ki se znižuje proti državi Ohio in ima neizmerne zaklade premoga. Gorovje Allegheny se razprostira ob vsi atlantski strani Zedinjenih držav od Kanade do Alabame v daljavi 2300 km. Posebnost tega gorovja je, da so si vzporedni posamezni grebeni, ki se vlečejo mestoma do 900 m visoko nad 100 km daleč, čisto drug ob drugem kakor morsko valovje. Najvažnejši je južni del, pravi Allegheny, neizmerno bogat na železni rudi in premogu. Tu se kaže vzporednost čudovito natančno. Ako se en del zakrivi, storijo to vsi, in tako ostajajo doline med posameznimi višinami enako široke. Večje skupine so North, Blue, Kittantinny, Little in Wyoming Mts, ki niso veliko čez 900 m visoke. Najlepši kraji gorovja so brezdvomno ob železnici med Harrisburgom in Pittsburgom. Pokrajine kažejo mestoma pravi alpski značaj; brežine imajo razsežne plasti gramoza, večinoma pa so obrastle.

Od rek poznamo že Delaware s pritokoma Lehigh in Shuylkill. Prvi teče med romantičnimi, do 300 m visokimi bregovi, ki imajo mestoma divne soteske. Poleg prirodne lepote so tu veliki skladi premoga, ki tvorijo do 16 m mogočne plasti. Shuylkill, ki se izliva pri Filadelfiji v Delaware, se odlikuje po krasoti svojih bregov. Največja reka je mogočna, široka Susquehanna (Suskehena) »široka, plitva reka«, ki nastane iz dveh pritokov.

Ob reki so mestoma divne pokrajine, a tudi premog se nahaja povsod. Reka sama je veličastna, zlasti od izliva Juniate pri Dunkannonu. Breg je na mnogih krajih navpičen, da so za železnico le težko poiskali potrebnega prostora. Od Harrisburga naprej so pokrajine podobne onim ob Renu. Mnogo skal ob bregu se lahko meri z znano Loreley. Silno široka reka drvi tu čez skalovje, tam zopet čez pečine, zdaj mirno, veličastno, in zopet s silnim šumom in hruščem. Ob mestu Columbia je pokrajina podobna vodni cesti, po kateri švigajo čolni semintja. Široko vodovje se izgubi med nizkim gorovjem. Odtod so pokrajine bolj dolgočasne, dasi imajo bujno rastlinstvo. Mogočna reka

se izliva v Chesapeak-Bay, ko je pretekla daljavo 730 km in zbirala vodovje iz 62.000 km² velikega porečja. Dasi je Susquehanna velika reka, zaostaja za drugimi, ker morejo le majhni spodnji del porabiti za plovbo. V zgornjem delu je reka za to preširoka in preplitva.

Onkraj gorovja je največja reka Ohio, ki pa teče skozi Pennsylvanijo le kratko pot. Svoje ime dobi pri Pittsburgu, kjer se združita severna Allegheny in južna Monongahela. Prva prihaja iz krajev, ki so napojeni s petrolejem. Na vodi je vedno polno tega olja, tako da bi ne bilo mnogo treba, in reka bi lahko začela goreti. Jezer država skoraj nima.

Pennsylvania ima v ravninah in dolinah lepo, mestoma jako rodovitno zemljo. Polovica dežele je pokrita z gozdovi; bolj oddaljeno gorovje ima še mnogo pragozdov, kjer je dom medvedov, pum, divjih mačk in jelenov. Nad 70.000 km² zemlje je pripravne za poljedelstvo; obdelujejo jo dobre tri četrtine na uzornih farmah. V južnem delu sadijo v novejšem času tobak, ki daje največ dobička; samo slana mu je zelo nevarna. Znamenita je tudi živinoreja. Najbolj bogata je pa Pennsylvania na rudninah.

Izračunili so, da pokriva premog v Ameriki 520.000 km², tako da pride na devet km² en km² premoga. Pennsylvania nima samo velikih množin premoga, temveč tudi najboljše vrste. V premogovnikih je zaposljeno največ Slovencev.

Neizčrpljivi so viri petroleja in naravnega plina. Mnogo je tudi železa. Premog je prvi pogoj za obrt. Ker ima ta država več nego dovolj premoga, železne rude, petroleja, ter so vodne sile izredno izrabljene (l. 1900 za 86.220 konjskih sil), je Pennsylvania za New Yorkom največja obrtniška država Amerike in prva na svetu v pridelovanju železa in jekla. Leta 1900 je bilo 52.185 podjetij in tovarn, kjer je delovalo 733.800 delavcev. Vrednost obrtniških pridelkov je znašala okoli 2000 milijonov dolarjev. Živahna je kupčija, ker je dežela prepredena z železnicami (l. 1903: 17.224 km; v Avstriji: 20.369 km pri skoraj trikrat večjem površju!) in prekopi (1600 km).

Glavni kupčijski pristanišči sta Filadelfija in Erie. Država nosi v ljudski govorici ime »Keystone State — sklepnik«, ker so tu sprejeli razglas neodvisnosti.

* * *

Glavno mesto Pennsylvanije je od leta 1812 naprej **Harrisburg** (64.186 prebivalcev) ob reki Susquehanna, ki je tu 1½ km široka; čez reko vodijo 4 mostovi. Okolica je divna. Nad mestom se svetlika pozlačena kupola državne hiše. V Harris Parku je grob Johna Harrisa, očeta ustanovitelja mesta, in štor drevesa, na katerega so ga l. 1718 privezali pijani Indijanci, da bi ga pri živem telesu sežgali. V bližini, nekako predmestje, je **Steelton** (15.671 prebivalcev) z velikanskimi livarnami in topilnicami. Tu je močna slovenska naselbina.

Na južnozapadni strani, 58 km oddaljeno, je mestece **Gettysburg,** kjer je bila od dne 1. do 3. malega srpana 1863 odločilna bitka med severnimi in južnimi državami. Na mestu bitke je zdaj okrog 400 spomenikov.

Največje mesto te države in tretje v Uniji je **Filadelfija** (1,149.008 prebivalcev) ob izlivu Shuylkilla v Delaware, 154 km od Atlantika. Mesto se razprostira 40 km na dolgo in 8—16 km na široko ter obsega 335 km². Pristanišče za ladje je dolgo 50 km. Kupčija po morju in v notranjščino je znamenita. Kot tovarniško mesto stopa Filadelfija takoj za New Yorkom.

Filadelfijo, »mesto bratovske ljubezni«, ali tudi »mesto kvekerjev«, so ustanovili l. 1682 kvekerji, katere so pregnali iz naselbine. Njih voditelj je bil William Penn (1644—1718). Prostor je kupil od Indijancev. Med prvimi naseljenci je bilo mnogo Švedov, katere je poslal Gustavov kancelar Oxenstierna. Zemeljsko pravico je dobilo mesto l. 1701, ko je imelo 4500 prebivalcev. Do začetka 19. stoletja je bila Filadelfija poleg Bostona prvo mesto v deželi in središče gibanja pri vstaji.

Dne 5. kimavca 1774 se je zbral tu kongres, ki je 4. malega srpana 1776 proglasil neodvisnost. Od kimavca l. 1777 do rožnika l. 1778 je bilo mesto v oblasti Angležev. Od 25. velikega travnika do 17. kimavca 1787 je tukaj zboroval ustavni konvent, ki je izdelal ustavo Zedinjenih držav. Prvi predsednik je bil tukaj in kongres je tu zboroval do l. 1797. Mesto je neprestano rastlo po prebivalstvu. L. 1876 je bila v spomin stoletnega obstanka velike Unije v Fairmont Parku velikanska razstava (Centennial Exhibition), katero je obiskalo 10 milijonov ljudi. Poleg Williama Penna je z mestom najbolj spojena oseba slavnega Benjamina Franklina, ki je prišel sem star 17 let. »Prijatelji« ali »kvekerji«,[1] kakor se imenujejo, igrajo še danes v mestu važno ulogo in med njimi so najbogatejše in najboljše družine.

Mesto je dobilo že po svojem ustanovitelju Pennu določen načrt. Ob mestni hiši se križata dve glavni ulici. To sta Broad Street, ki je najdaljša ravna ulica na svetu, in High, zdaj Market Street, s štirimi trgi ob koncu. Vse druge ulice so vzporedne, opremljene večinoma samo s številkami. Ta načrt je vzoren za mnoga druga mesta. Glavna kupčija in »business« je na cestah Market in na Chestnut Street, najlepše palače so pa na zapadnem delu ob Rittenhouse Squaru. Posebnost tega mesta so dvo- ali trinadstropne hiše iz opeke, z lepimi kamnatimi stopnicami, belo ali zeleno pobarvanimi okni, tako da tudi nižji sloji stanujejo v posameznih hišicah in ne v velikih kasarnah. Zato se mesto pogostoma imenuje »City of homes —

---

[1] Kveker — »trepetalec« je bil prvotno priimek. Tako so imenovali sekto, katera se je okoli l. 1650 na Angleškem ločila od anglikanske (državne) cerkve. Udje sami so se imenovali »prijatelji« ali »spoznavalci luči«, ker so si domnevali, da pride njih verska gorečnost naravnost od zgoraj.

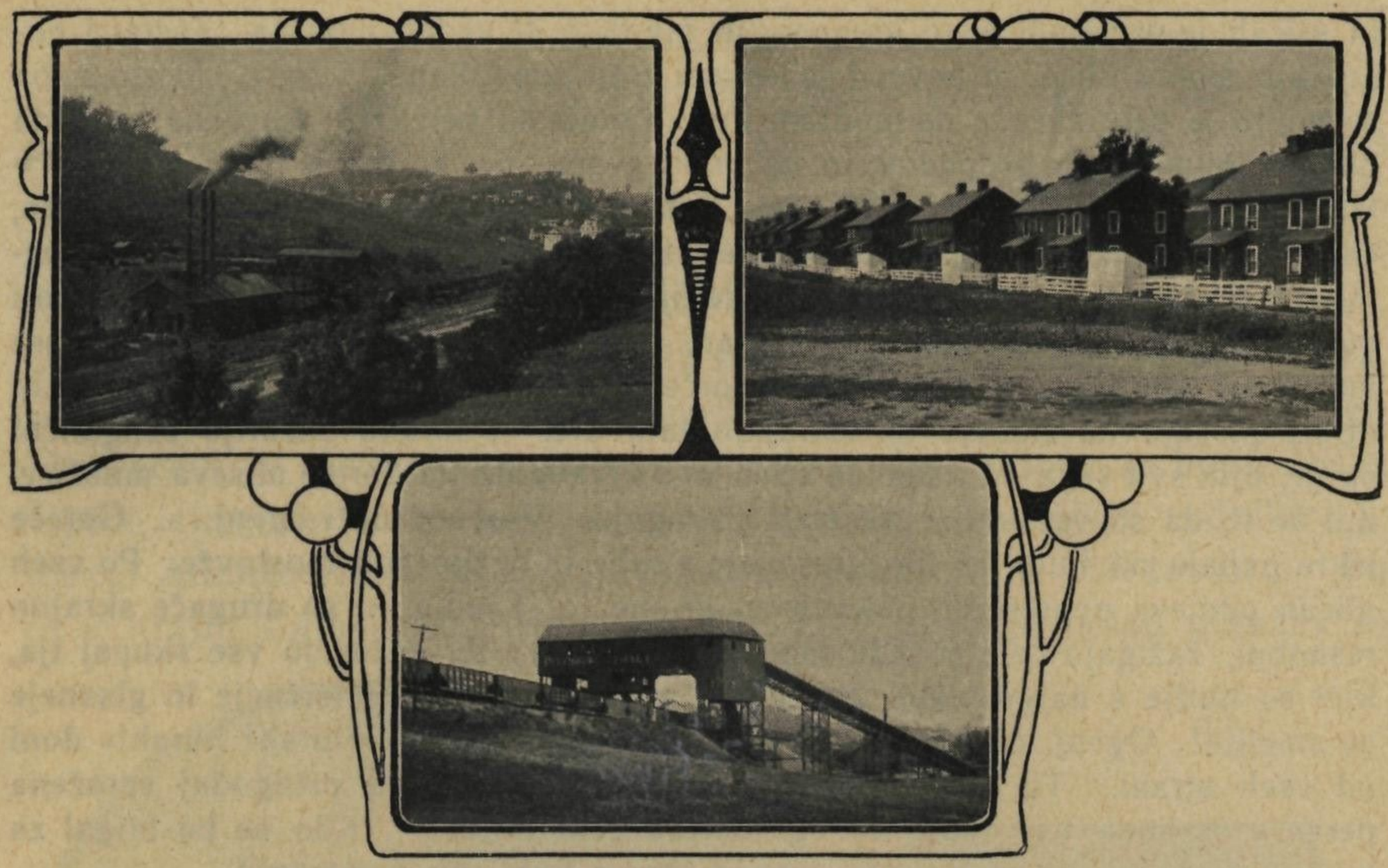
mesto domov«. V središču stoji mestna hiša, City Hall, obsežna stavba iz granita in marmorja z 155 m visokim stolpom, na katerem je 11 m visok kip Williama Penna. Stavba je stala 25 milijonov dolarjev in obsega 1·80 ha ali nad dva orala, približno toliko, kolikor cerkev sv. Petra v Rimu. Med 5. in 6. ulico stoji l. 1732—1735 sezidana in l. 1898 v stari obliki prenovljena »Independence Hall«, dvorana neodvisnosti. Tu se je zbiral med vstajo kongres, in tu so dne 4. julija 1776 slovesno proglasili neodvisnost dežele.

V raznih dvoranah te palače je mnogo zgodovinskih spominkov, n. pr. miza, na kateri so podpisali proglas neodvisnosti, podobe vseh, ki so se podpisali, stol prvega predsednika kongresa J. Hancocka z neko podobo, o kateri je Benjamin Franklin rekel, da ne ve prav, ali pomeni vzhajajoče ali zahajajoče solnce, Washingtonov klečalnik; pri vhodu, skrbno pod steklom, slavni »zvon svobode« (Liberty bell), ki je s svojim bobnenjem v Ameriki najprej naznanil, da se proglasi prostost. Pozneje so ga rabili pri raznih narodnih slavnostih; l. 1835 je počil in od l. 1843 ga več ne rabijo. Tu je tudi podoba pesnika Fr. Scotta Keya (1779—1843), ki je zložil narodno himno: »The star spangled banner«, Williama Penna in drugih slavnih mož. — Med zbirko starin je tudi prvotna »Kačja zastava — Serpent flag« Zedinjenih držav z geslom: »Don't tread on me — ne teptaj me!«

V novejšem času so na raznih krajih mesta sezidali mnogo zasebnih palač. Izmed javnih zavodov je omeniti »Girard College« za osirotele dečke (1600) na 16 ha velikem prostoru z lepim, cerkvi St. Madeleine v Parizu podobnim glavnim poslopjem. Vseučilišče obsega nad 30 poslopij in 24 ha velik prostor, ima bogate zbirke, knjižnice itd., a vobče ni na posebnem glasu. Mnogo je muzejev, javnih knjižnic, najrazličnejših šol. Državna ladjedelnica je 374 ha velika. V Filadelfijo pridejo lahko največje ladje. Železnice imajo v mestu štiri glavne kolodvore. Mnogo je tovarn (l. 1900: 15.887 podjetij z 265.558 delavci). V Baldwinovi tovarni za parne stroje je 15.000 delavcev. L. 1904 so naredili tu 2500 železničnih strojev.

Obisk take tovarne je nad vse zanimiv. Uslužbenci so večinoma mladi, žilavi ljudje. Grozen je tresk raznih kladiv. Grom vojnih topov ne more biti silnejši. Velikanski dvigalniki prenašajo težke plošče, orjaške kotle, cele železnične stroje! En sam človek jih vodi, kakor kapitan ladjo. Amerikanski stroji so proti evropejskim kakor morski parobrodi proti parniku na jezeru. In takih orjakov naredijo na teden do 40! Vsak načrt kakega novega stroja lahko izvedejo v enem tednu. Vse se vrši neznansko naglo in vendar točno. Kotel se zagozdi v istem času, v katerem zabije mizar žrebelj v skrinjo. Povsod sta le po dva delavca, da se čudiš, kje je vseh 15.000, ki imajo tam opravka. Vsak dela z naporom vseh moči, ker Baldwin dobro plačuje, in dober delavec lahko v službi napreduje. Pri posebnih naročilih primakne vodstvo plačo, in vse dela s titansko silo. Amerikanec namreč misli, da delavec več naredi, če dela z veseljem in se potrudi. Ko delavec napne vse sile, res izvršuje dvojno delo; ve pa, da ga čaka tudi dvojno plačilo.

Veliko je dobrodelnih zavodov, in to verskih kakor prostozidarskih. Izmed 792 cerkva je 88 katoliških. Najlepša cerkvena stavba

Premogovnik. Hiše slovenskih premogokopov.

Nakladanje premoga na železnico.

Iz naselbine Broughton, Pa.

je brezdvomno katoliška stolnica sv. Petra in Pavla v grškem slogu, iz granita z 64 m visoko kupolo. Največja je cerkev oo. jezuitov po načrtu cerkve »Il Gesù« v Rimu; najstarejša pa protestantovska episkopalna cerkev »Gloria Dei« (stara švedska cerkev) in Christ Church. Ponos tega »umnega« mesta, kakor mu pravijo, ker je imelo določen načrt že od začetka, je Fairmont Park na zapadni strani ob Shuylkillu, največji mestni vrt na svetu, ki obsega 1350 ha ali 2325 oralov.

The glorious Fourth.

Filadelfija je jako zanimivo mesto, dasi se po hipnem razvitku ne more meriti z mnogimi mesti na zapadu. Kdor pravi, da je mesto lepo, najmanj pretirava; pač pa je vzor delavnosti in napredka, v načrtu in zidavi morda tudi podoba dolgočasnosti. Ceste so neskončno dolge, hiše vse enake, solnčni žarki se smehljajo nad morjem hiš, ki nimajo izpremembe. Morda so prvi ustanovitelji vtisnili mestu del svoje dolgočasnosti in mrtve enoličnosti, ki izvira iz njih verskih nazorov. V tem ozračju umira veselost, zaspi duh; le nedelja prinaša izpremembo, ker ta dan je Penn svojim »prijateljem« dovolil, da smejo čitati svoje Sv. pismo, katero pa itak vsi znajo že na pamet, in peti žalne psalme. Novi čas je seveda tudi v tem oziru marsikaj izpremenil. Enkrat v letu pa oživi tudi dolgočasna Filadelfija, kakor mrtvec, ki je vstal k novemu življenju in sicer »on the glorious Fourth«, dne 4. julija, ko »besni«, to bo najprimernejši izraz, vsa Amerika in posebno sicer zaspana Filadelfija.

Saj ima pa tudi dosti povoda za veselje! V njej je prvič zadonel »zvon prostosti«. Ta dan je na hišah več zastav nego oken. Na cestah

in ulicah je več ljudi nego kamnov, in množica še vedno narašča. Zastave obsenčajo široke ulice, in povsod se lesketa troje amerikanskih barv. Mesto neba se vidijo le bele zvezde na modrem dnu in rdeče in bele črte. Narodna kokarda bliščí v gumbnicah gospodov in na prsih gospâ, na klobukih mladeničev in v laseh gospodičen; konji, vozovi, ceste, hiše, vsi ljudje in vse je ozaljšano, zavito, okrašeno in oblečeno v narodne barve. Povsod hrup in luč, to je »the glorious Fourth«, slavni dan v Filadelfiji! Rim za Nerona je bil mrtev proti mestu dolgočasnih kvekerjev na ta dan. Vsa okna so oddana; tujec se mora imenovati srečnega, ako najde prostorček na kaki strehi. Moški, ženske in otroci plezajo na zidovje in vztrajajo tam ure. V mraku zažarijo bengalični ognji; njih svit sega od tlaka do streh in s krvavordečim žarom obseva množice. Zdi se ti, da so vse ulice, vse mesto v ognju. Vso noč deži ogenj ... Goreče iskre padajo na ljudi, ki jih otresavajo s sebe in bežijo pod mostovže. Po vseh ulicah odmeva neprestano pokanje in gromenje. Ljudje, ki so drugače skrajno resnobni, zažigajo cele posode razpokajočih snovi ter zaženejo vse skupaj tja, kjer so ljudje v najgostejših gručah. Čim bolj poči, tem prisrčneje in glasneje se smejijo! Ogenj, dim in pokanje ne razdraži nikogar. »Hurah! hurah!« doni od vseh strani. Tu odtrga fantu nekaj prstov, tam mu prezgodaj sprožena petarda razkosa vso roko; mnogi obleže celo mrtvi ... Kdo se bo brigal za take malenkosti, ko se gre za — neodvisnost ljubljene domovine!

Končno se prikažejo na neskončno dolgi cesti neke zvezde. Vsa množica se dvigne in kriči: »Slavnostni izprevod!« Spredaj so vozovi z napisi. Izprevod je brez reda, ravno kakor je nanesel slučaj. V velikih črkah se berejo imena mož in narodov, ki jih Amerika zahvaljuje za svojo prostost, neodvisnost in mogočnost. Tudi kričečih reklamnih napisov ne sme manjkati, saj bi bilo Amerikancu škoda časa in priložnosti! Izprevoda ni konca ne kraja, niti ni zanimiv; pač pa vpliva na tujca s čudovito silo navdušenje neštetih množic za prosto, veliko domovino. »Živela Amerika!« buči po ulicah kakor grom morja.

Vse to se pa vrši šele na predvečer. Pravi slavnostni, rekli bi oficielni izprevod je na narodni praznik sam. V izprevodu so vsi oddelki vojakov amerikanskih držav, vsak s svojo godbo. Težko bo kje drugod videti toliko različnih, bujnih oprav in oblek kakor tu. Eni imajo bele hlače in rjave jopiče, drugi modre jopiče in rdeče obšite temne hlače; prvi oddelek nosi klobuke, drugi visoke kape s perjem. Sablje menjavajo z meči, puške s samokresi, rjavi gamaši s svetlimi, z zlatom obšitimi škornji. Na nebu ni videti meglice, na cesti ni senčice. Solnčni žarki se združujejo na sulicah, na sabljah, na bujnih oblekah, na zlatu ter odsevajo vse boje; vse živi na bliščečem ozadju. Zdi se ti, kakor da odseva celo morje luči! Zrak trepeta v solnčnih žarkih, celo prah se je izpremenil v zlat oblak, res, to je slavni dan, »the glorious Fourth!«

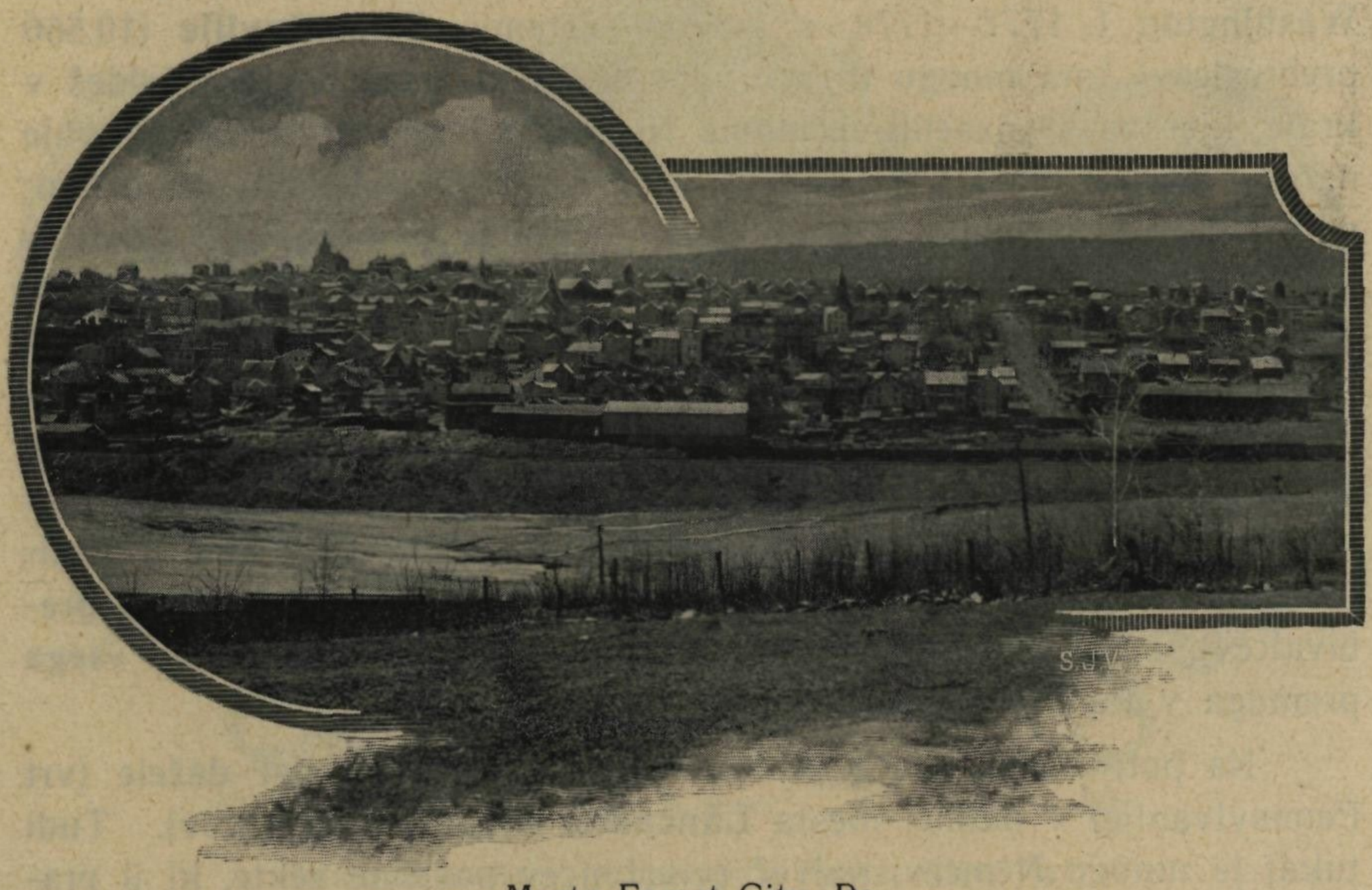
Podajmo se še v »Independence Hall«. Vse drvi tja. Mesto nebrzdanega hrupa nastane grobna tišina, slavnosten mir. Svečano preberejo proglasitev neodvisnosti, kakor 4. julija 1776. Vsi se odkrijejo in poslušajo, nihče se ne gane. Ko utihne odmev zadnje besede, zaori po dvorani neznansko navdušenje, kakor bi bili listino prebrali danes šele prvikrat. Nihče ne ljubi svoje domovine tako prisrčno kakor Amerikanec!

Slavnost je končana. Tudi telo hoče imeti svoj del. Kmalu je vse »in high spirits«, židane volje. Mogoče, da je marsikdo dobil kak »spomin«! Kaj je na tem? Slava ta dan mučenikom amerikanske prostosti! Jutri začnejo zopet navadno življenje.

* * *

Poglejmo še nekaj krajev tostran gorovja Allegheny. Tu je središče premogovnikov, kjer kopljejo »black diamond — črni biser«, premog najboljše vrste.

V romantični dolini reke Lehigh je mesto **Bethlehem** (20.534 prebivalcev), stara naselbina »moravskih bratov«, katere je pripeljal sem grof Zinzendorf (l. 1740). Njih šole obstajajo večinoma še dandanes. Obrt je znatna. Delajo tkanine iz svile, posode iz cina, železa, bakra. »Bethlehem Steel C$^{o}_{=}$« ima zaposlenih 3500 delavcev, med njimi mnogo Slovencev. V njenih jeklarnah izdelujejo močne oklope za bojne ladje, vijake, stroje in težke topove. Sredi topilnic, plavžev in rudnikov je mesto **Allentown** (51.913 prebivalcev). Tovarna je pri tovarni. Tu in v krajih Catasaugua, Hokendauqua in Coplay je polno plavžev in

Mesto Forest City, Pa.

ob straneh cele gore plene. Skozi Lehigh Water Gape teče reka med navpičnimi stenami. Onkraj ožine so zopet plavži in topilnice. V bližini je Weissport, kjer so l. 1757 pomorili mnogo Mohikancev, ki so jih bili »herrnhuterji« tu naselili. Mestece **Mauch Chunk** (6500 prebivalcev), indijansko ime za »medvedja gora«, v silni ožini, je središče bogatih premogovnikov. Posebnost je tu Switchback ali Gravity Railroad, ki vodi na več višin. Še večje središče za premog in obrt je **Wilkes Barré** (67.105 prebivalcev), glavni kraj v dolini Wyoming. Rudnik je pri rudniku, dimnik pri dimniku. Pepela in odpadkov so cele gore.

Dolina Wyoming, iz indijanskega Maughwauwama (kar pomenja »široka dolina«), ob reki Susquehanna, je 32 km dolga, 5 do 6 km široka in obkrožena

od dveh 250 do 300 m visokih gorovij. Povsod je živahno življenje, a odpadki tovarn in nezmiselno izkoriščevanje zakladov je pokvarilo pokrajinsko lepoto. Meseca rožnika l. 1778 je prihrumela v dolino tropa angleških in indijanskih vojakov. Prebivalci so se jim skusili dne 3. mal. srpana ustaviti, a zaman. Sledilo je strahovito klanje, pri katerem je izgubilo nad 300 mož, žen in otrok življenje. Na mestu so postavili pri kraju Fort Forty 19 m visok obelisk. Kakih 5 km proč je ubila polkrvna kraljica rodu Seneca 14 ujetnikov s tomahawkom.

Največje mesto v okraju je **Scranton** (129.867 prebivalcev) ob izlivu Roaring Brooka v Lakawanno; mesto ima lepo lego sredi tovarn in rudnikov. Proti severu je premogovnik pri premogovniku. Za mestom **Carbondale** (17.040 grebivalcev) je **Forest City** (5749 prebivalcev) z obširno slovensko naselbino. Druga proga vodi po dolini reke Shuylkill. V mestu **Norristown** (27.875 prebivalcev) je prezimil Washington l. 1777—1778 s svojimi četami. **Phoenixville** (10.560 prebivalcev) ima mnogo tovarn. Po 800 m dolgem predoru prideš v kraje, kjer so se naselili večinoma Nemci, ki imajo še dandanes svoje narečje (Pennsylvania Dutch), na katero jim ni treba biti ponosnim; ponašajo pa se lahko s svojo delavnostjo in poštenostjo. Središče okraja, kjer so naseljeni Nemci, je **Reading** (96.071 prebivalcev), ki ima mnogo tovarn. Kakih 30 km od tega mesta je **Ephrata** (4547 prebivalcev) z občino takoimenovanih »Tunkerjev«,[1] nekih verskih posebnežev iz Westfalskega, ki imajo še danes svoj čudni kroj. **Williamsport** (31.860 prebivalcev) je najvažnejše lesno tržišče Pennsylvanije. Grablje »boom« ob reki Susquehanna zajmejo lahko $8^1/_2$ milijonov m^3 lesa. Nekoliko bolj na severu je **Pottsville** (20.718 prebivalcev), sredi premogovnikov. Menda nakopljejo tu četrtino vsega premoga v Pennsylvaniji, okoli 10 milijonov ton!

Na poti v Harrisburg prideš v najbolj obdelani del dežele (vrt Pennsylvanije) v okolici mesta **Lancaster** (47.227 prebivalcev). Tudi tukaj je mnogo Nemcev, največ privržencev posebne sekte, ki ji pravijo »Menoniti«. Ljudje so jako pridni, resni kakor bi ne imeli srca; ženske imajo kapucinom podobno nošo. Od Harrisburga vodi železnica skozi pokrajinsko najlepše kraje, skozi Dauphin Gap. Pri Duncannonu zavije v krasno dolino reke Juniata, kjer prodira gorovje za gorovjem. Kraji so polni spominov na boje med Indijanci in prvimi naseljenci. **Huntington** (7592 prebivalcev) stoji na mestu »stoječega kamna«, kjer so se Indijanci stoletja zbirali k posvetovanjem. »Rdeča koža« pa je danes popolnoma izginila iz teh pokrajin. **Altoona** (52.127 prebivalcev) ima velikanske delavnice za železnico Pennsylvania, posebno za stroje. Tovarne pokrivajo 54 ha in izdelujejo na leto 300 strojev, 200 voz za osebni in 1500 za tovorni promet; tu dela okoli 10.000 delavcev. Ko se začne proga dvigati

[1] Tunkerji so baptistovska sekta, ki krščence potaplja.

proti glavnemu grebenu gorovja, je med dvema dolinama napravljen velikanski nasip, ki ima podobo konjske podkve. Pod grebenom samim je 1200 m dolg predor; tu je razvodje med Atlantikom in Mississippijem. Na višavah je misijonaril med Indijanci ruski knez Gallizin (1770—1840); neka naselbina nosi njegovo ime. **Johnstown** (55.482 prebivalcev) ima velikanske topilnice, kjer so zaposleni večinoma Slovani. Dne 31. maja 1889 je voda vsled nalivov prodrla jez nad mestom in vse poplavila. Okoli 5000 ljudi je utonilo; škode je bilo nad 10 milijonov dolarjev. Ob znožju se razprostira »črna dežela«, ki ima neizčrpljive zaloge premoga. Ob progi je polno to-

Mr. W. Sredenšek. Mr. M. Muhič. Mr. A. Zaverl.

Nekaj Slovencev iz naselbine Forest City, Pa.

pilnic in tovarn za železo in jeklo. Središče tega okrožja sta mesti Pittsburg in Allegheny, ki sta pravzaprav le eno mesto, dasi pod ločeno upravo.

Pittsburg (l. 1903: 345.043, l. 1810: 533.905 prebivalcev), drugo mesto Pennsylvanije in eno najvažnejših obrtniških mest Zedinjenih držav, leži na ožini med rekama Allegheny in Monongahela, kakor tudi na višini, ki je na južni strani zadnje reke. Med rekama in obronki hribov so le ozki pasovi ravnih prostorov. Bregovi rek so posuti s tovarnami in navadno zaviti v gost dim. Stanovanja so večinoma na višavah.

Mesto Pittsburg stoji na mestu francoske trdnjave Fort Duquesne, katero so l. 1745 postavili zoper prodirajoče Angleže. Ko se je l. 1758 približal general

Forbe, so Francozi trdnjavo zapustili in jo zažgali. Angleži so na istem mestu postavili Fort Pitt. Mesto so ustanovili l. 1765. Po jako ugodni legi sredi neizmernih zakladov železne rude in premoga je mesto hipoma rastlo.

Železna ruda, katere v Pittsburgu in okolici raztopijo približno 8 milijonov ton, prihaja sicer večinoma od Zgornjega jezera, a tu je premog in poleg premoga še druga naravna sila neprecenljive vrednosti, namreč naravni plin.

Naravni plin nastaja tam, kjer je v zemlji petrolej. Že l. 1821 so porabili ta plin v Erie za razsvetljavo cest. Pri proizvajanju železa so ga v West-Pennsylvaniji rabili najprej l. 1874 v tovarnah pri Leechburgu. V Pittsburgu samem so ga začeli izkoriščati l. 1886, kamor so ga dobili v 30 km dolgih ceveh iz Haymaker Wella. Povprečno porabljajo tega netiva nad 800 milijonov m^3, polovico za domačo rabo, drugo v tovarnah. Zdaj ponehava in rabijo zopet premog.

Največje tovarne za jeklo in železo so: Edgar Thomson Works, zlasti za jeklene plošče (na leto 1,100.000 ton) ter Homstead Steel Works, najstarejše podjetje znanega Andrewa Carnegie, ki izdelujejo na leto 400.000 ton jekla »Bessemer« in en in pol milijona ton Simens-Martin-plošč (Open Hearth Steel). Delavcev je okoli 6000. Duquesne Works ob Monongaheli imajo štiri velikanske plavže, ki raztopijo na dan 2200 ton surovega železa (Pig iron). V Ambridču, 32 km pod mestom ob reki Ohio, so obsežni American Bridge Works za železne mostove. Na južni strani so American Iron and Steel Works (Jones & Laughlins) in v East Pittsburgu so Westinghouse Electrical Works, kjer je zaposlenih tudi mnogo Slovencev. V Charleroi ob Monongaheli so Pittsburg Plat Glass Works in Macbeth Glass Works, ki napravljajo na teden 50.000 cilindrov za svetilke.

Pogled na mesto iz Mt. Washingtona je krasen, posebno ob nedeljah, kadar ni dima. Med stavbami je nekaj mogočnih nebotilnikov. Najlepša stavba je Court House s 97 m visokim stolpom; jetnišnica poleg je podobna silni trdnjavi. Umetnosti in znanosti služi Carnegie Institute, z veliko koncertno dvorano (2000 sedežev) in javno knjižnico; muzej ima znamenito zbirko okamenin.

Allegheny (l. 1900: 129.896 prebivalcev) je tovarniško mesto.

Razcvit teh mest pospešuje tudi okoliščina, da so tri reke jako pripravne za plovbo in sicer čez okraj, ki obsega nad 30.000 km^2. Obseg ladij ($2^1/_2$ milijona ton) je v Pittsburgu večji nego v New Yorku in v vseh pristaniščih ob Mississippiju. Mesto ima redno zvezo na vodi s 3000 km oddaljenim New Orleansom. Glavni promet je v prevažanju premoga, in en sam parobrod vleče včasih 25.000 ton premoga.

Pittsburgu pravijo »the iron town — mesto železa« in to po vsej pravici; lahko bi ga tudi imenovali »kovačnico sveta«. Povsod

je dim in zopet dim, da je vse okajeno; vedno se sliši pobijanje kladiv in se vidi šviganje plamena iz dimnikov.

Pittsburg je mesto dela; tu ni prostora za razne človeške slabosti. Gigrlov, ki nosijo svoje palice na izprehod, in dam, ki hočejo someščankam pokazati klobuke, p. d. rešeta, in svoje kroje po najnovejši pariški noši — teh Pittsburg ne prenaša, in predrznež bi bil, kdor bi se pokazal v snažni obleki ali v belih rokavicah, ne glede na to, da bi bile v pol uri tako okajene in črne kakor je vse mesto! Lahko trdim, da ga tu ni med moškimi, ki bi maral za svojo obleko. Ako hočeš iti z »modo«, moraš imeti najmanj pol milijona in nositi zamazano obleko. Veljak boš, če boš imel nekaj obsežnih »works« in ne boš tako lepo oblečen kakor navadni delavec. Stari, pravi meščani, irsko-škotskega pokolenja, strogi prezbiterianci, so silno vztrajni pri svojih podjetjih; nič se ne brigajo za zabavo; njim ni za navadne nečimernosti in baharije; njih ponos je dobra tovarna in lep družinski dom. Brezpotrebni počitek in mnogim tako priljubljeni »dolce far niente« jim ni znan. Osiveli možje ne mislijo na »pokoj«. Užitnikarjev ni, ker podjetje je last vse družine in vsi delajo na to, da prospeva. Zato se ohranijo mnoge tvrdke skozi cele rodove. Tako je n. pr. Fort Pitt Fondery, ki je bila ustanovljena l. 1803, vlivala topove za vse vojske, katere so imele Zedinjene države. Upravni stroški največjih podjetij so navadno neznatni. »Stari gospod« s čepico in v modrem jopiču, ali še večkrat v rokavih, je nekje pri »works«; najstarejši sin vodi morda knjige, kak svak ali nečak podpisuje račune najmlajši sin nadzoruje skladišča itd. — Tako delajo v Ameriki.

Okrožje petroleja.

Proga Pittsburg-Buffalo vodi skozi kraje, kjer je največ petroleja. Na obeh straneh vidiš mnogo svedrov (Derricks); veliko studencev (nekateri so do 900 m globoki) so že opustili. Glavni kraj v tem okrožju je **Oil City** (15.657 prebivalcev). L. 1892 se je vnel velik nabiralnik petroleja; vsebina se je razlila v vodo in zažgala mnogo hiš; tudi veliko ljudi je zgorelo.

V dolini potoka Oil Creek je na stotine zapuščenih naprav (Derricks), s katerimi so dobivali olje. Marsikak reven kočijaž je postal tu čez noč milijonar. V dolini je bilo l. 1865 okoli 70.000 prebivalcev; v 10 letih so dobili petroleja za več ko 200 milijonov dolarjev; zdaj je pridelek neznaten. Tu se je moglo opazovati, kako v Ameriki mesta rastejo in izginjajo.

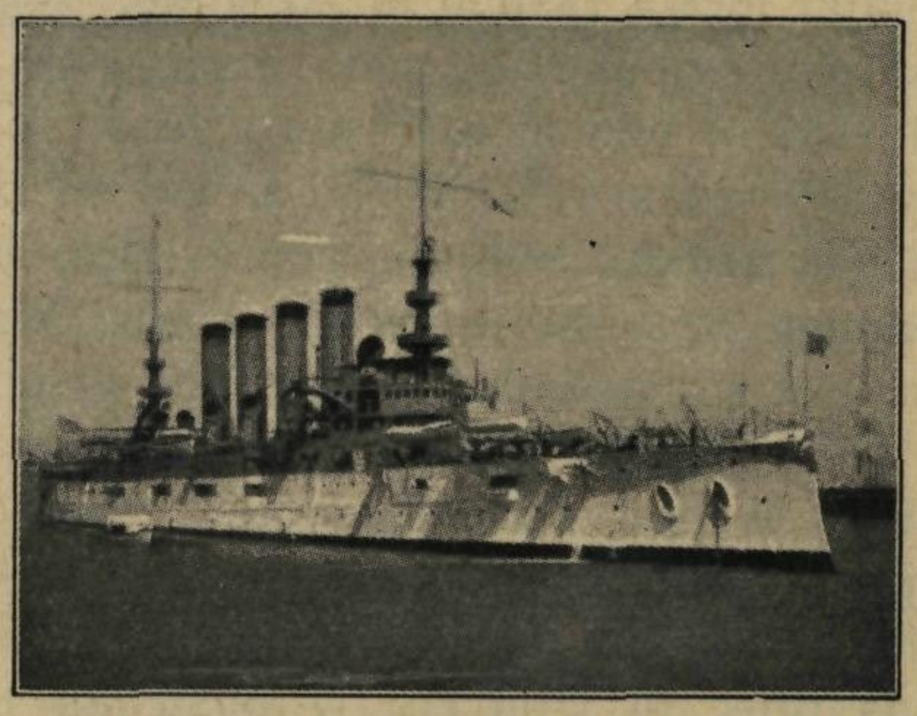
»Pithole City,« tako pripoveduje neki pisatelj iz one dobe, »stoji na mestu, kjer v aprilu l. 1865 ni bilo ničesar nego gozd. Zdaj (t. j. l. 1866) šteje kraj 10.000 prebivalcev in v enem letu jih bo še enkrat toliko. Povsod delajo na vse kriplje; noč in dan žagajo, zabijajo, popravljajo, zidajo. Tu so pisarne, ki plačujejo več najemnine nego bi je plačale v ulici Wall Street (ulica borz) v New Yorku, dasi so le v siromašnih bajtah. Cele vrste hiš imajo najemnike v spodnjih prostorih, dočim zgornje šele zbijajo in narejajo. Tu je cirkus, v katerem je bila predstava »v prid zidanja cerkve«. Tam je zopet hotel napol dozidan, kjer se takoj odda soba, kadar je dokončana, in se v osmih dneh poplačajo vsi stroški zidanja, zakaj naval je nepopisen. Tudi nekaj dozidanih hotelov je že, samo da tujec ni izbirčen. V posteljah je žagovina ali nekaj sličnega. Kdor je truden, spi lahko tudi na takih »blazinah«, in truden postane človek v Pithole do kosti. Kmalu bo bolje; povsod so cele gore zabojev, oprav, samo časa še ni, da se vse spravi . . .«

In kako se je temu mestu godilo? Isti pisatelj piše: »Že l. 1867 se je pričel propad, ker so vrelci petroleja ponehavali. Chase-House, hotel, ki je stal

60.000 dolarjev, je bil prodan za — 60 dolarjev, Duncan-House prestavljen v Oil City. Gledališča so zaprli, župan in mestni svetovalci so bili odgodeni na — večnost; v treh letih je bilo mesto prazno. L. 1880 so bile le še tri družine v Pithole, in če je hotel tam rojeni videti svoje rojstno mesto, je moral iskati, kje je stalo. Kjer so bile prej ulice, tam sadijo zdaj krompir; na mestu gledališč, kjer so en večer dobivali do 2000 dolarjev vstopnine, je zdaj visoka koruza . . .!« Tako se godi v — Ameriki.

* * *

Prvi so prišli v Pennsylvanijo Švedi in Holandci. Angleška krona je podelila l. 1681 deželo Williamu Pennu za neko tirjatev, katero je bila vlada dolžna njegovemu očetu. Z gozdom obrastla dežela (Sylvania) je dobila po Pennu svoje sedanje ime. W. Penn je dobil pravico, da sme pod angleško nadvlado vpeljati državni red, katerikoli ugaja njemu in njegovim privržencem. Ker je bila glavna točka novega reda popolna prostost naseljencev, so ljudje začeli prihajati od vseh strani. Od Indijancev so kupili še več zemlje in »kvekerji« so imeli v kratkem krasno naselbino. Na občnem zboru l. 1683 so sklenili upravo v 24 členih. Te določbe so bile l. 1776 podlaga novi ustavi Zedinjenih držav. Dolgoletne mejne prepire z Marylandom so poravnali s tem, da so določili takoimenovano »Mason and Dixon Line«. Gibanje za neodvisnost je imelo v Pennsylvaniji največjo oporo, in ta država je bila dalje časa torišče in bojišče v vojski zoper staro domovino. Država si je dala ustavo l. 1776 ter jo izpremenila v letih 1790, 1838 in 1873. Sužnost so odpravili l. 1780.

Vojna ladja Pennsylvania.

Delaware (Del.).

Površje: 5310 km². Okrožij: 3. Prebivalcev: 202.322. Senatorjev: 17. Državnih poslancev: 35. Reprezentant: 1. Glasi za predsednika: 3.

elaware (Deleuér) je za Rhode Islandom najmanjša država. Ob morju je dežela ravna, proti Marylandu pa nekoliko višja z mnogimi močvirji; največje je Cypress Swamp, ki se razprostira še v sosedno državo. Na severu je nekaj gričev (Dupont, 86 m) in lepih dolin. Vode so neznatne. Ob morju je nekaj za plovbo pripravnih pritokov. Edina reka je Brandywine, ki pa je le ob izlivu v državi Delaware. Amerikanci ne morejo prehvaliti lepot in krasot njenega obrežja. V luninem svitu je nad vodo razlita neka topla otožnost. Tako vsaj zatrjujejo vsi, ki se izprehajajo po nasadih mesta Wilmington. Država je mestoma jako rodovitna, daje vse poljske in vrtnarske pridelke in ima lepo urejene farme. Poleg koruze, pšenice in ovsa pridelujejo mnogo okusnega sadja, posebno breskev, katerih pošiljajo na milijone zabojev v velika mesta. Tudi živinoreja je znatna. Mnogo donaša ribji lov. Obrt je precej razvita. Mnogo je tovarn za usnje in stroje. V treh ladjedelnicah izdelujejo ladje za ribiče. Podnebje je vobče milo, ob močvirjih pa nezdravo.

* * *

Glavno mesto je **Dover** (5339 prebivalcev), prav neznaten kraj. Edino trgovina s sadjem je živahna. Največje mesto je **Wilmington** (87.411 prebivalcev) ob izlivu pritoka Brandywine v Delaware; mesto ima velike tovarne za železo (Diamond State Steel in Iron Works), vozove, vagone, železne in lesene ladje, smodnik ter raznovrstno usnje in tkanine.

V dolino ob reki Delaware so prišli najprvi Švedi l. 1638 in ustanovili tu prvo evropejsko naselbino. Najznamenitejšim stavbam v mestu Wilmington prištevajo še danes staro švedsko cerkev, katero so zidali l. 1698. Kakih 20 km od mesta je bila v ožini ob reki Brandywine dne 11. kimavca 1777 bitka med Washingtonom in Angleži, ki so se izkrcali v zalivu Chesapeak Bay ter potisnili Amerikance nazaj. Narod imenuje državo Delaware »Diamond State — biserno državo«, ker je sicer majhna, a zaradi rodovitnosti in živahne obrti mnogo vredna. Nekaj posebnega te države je določba, da smejo gotove prestopke kaznovati z »bičanjem«. Navadno se vrši ta »slovesnost« dvakrat v letu, in »kat«, neke vrste bič, poje občutljivo pesem. S tem pa kazen še ni končana.

Krivce vtaknejo šest mesecev v ječo in enako dolgo morajo, ako ostanejo v državi, nositi jetniško obleko. Posledica teh določb je, da v državi skoraj ni hudodelcev, ker ti že gledajo, kadar jih izpusté, kje je meja, seve ne na veselje drugih držav. Ako se pa gospodje v soseščini pritožujejo, odgovori palček Delaware: »Naši zakoni so za našo obrambo, ne za vašo!«

O tem »bičanju« more imeti vsakdo svoje mnenje. Gotovo pa je to najkrajša pot, da se na lahek in hiter način iznebijo malopridnežev ter jih zapodijo k sosedu! Amerikanec si zna pomagati!

* * *

Forest City, Pa. Main Street. Hotel g. Sredenška.

Delaware so ustanovili l. 1638 kot švedsko naselbino po načrtih kralja Gustava Adolfa. V Newcastlu stoji še stara švedska cerkvica. L. 1655 so deželo podjarmili Holandci in l. 1664 Angleži. Kralj Karol II. je l. 1682 podelil te kraje Williamu Pennu s Pennsylvanijo vred, pri kateri je država ostala do l. 1701, oziroma s svojo upravo do l. 1776. Ko so proglasili neodvisnost Amerike, je dobila država svojo državno upravo, katero so izpremenili l. 1792.

Maryland (Md.).

Površje: 31.620 km². Okrožij: 24. Prebivalcev: 1,295.346. Senatorjev: 27. Državnih poslancev: 101. Reprezentantov: 6. Glasov za predsednika: 8.

aryland (Merilend) je ob zalivu Chesapeak-Bay, ki loči deželo v dva dela, v Eastern in Western Shore. Morski breg je nizek in peščenat, a ima mnogo dobrih pristanišč. Med mnogimi otoki je morje jako globoko. Vzhodni del dežele in kos med zalivom in reko Potomac je raven, nizek in jako rodoviten. Severozapadni del je gorat. Tu so obronki gorovij Blue Ridge in Allegheny. Najvišja gora je Great Blackbone (1025 m); drugo je bolj hribovje z lepimi dolinami. V Chesapeak-Bay se izlivata reki Patuxent in Potomac. V državi je tudi izliv reke Susquehanna. Nižji deli države so rodovitni. Pridelujejo pšenico, oves in koruzo. Bolj gojijo vrtnarstvo; izvrstna so jabolka in breskve. Najboljši je pa tobak; posebna vrsta je znana pod imenom »kitesfood«. V gorah je premog in železo; poleg tega se dobi še mnogo apna, magnezije in bakrene rude. Obrt je na vrhuncu. Izdelujejo obleko, stroje, smodke, konzerve; mnogo je mlinov in klavnic. Podnebje je jako milo, menda najboljše vseh držav; le na obrežju je huda vročina in razsaja mrzlica.

* * *

Glavno mesto je **Annapolis** (11.516 prebivalcev), mirno mestece ob izlivu reke Seven v Chesapeak-Bay, ustanovljeno l. 1649. Iz prvih časov naselitve so se ohranile še nekatere stavbe, kakor »Richard Carvet House«, »St. Anne Church« itd. Sredi mesta je državna hiša s 60 m visoko kupolo. V tej hiši je Washington odložil l. 1783 poveljstvo nad zvezno armado, in tu se je l. 1786 zbral prvi ustavni zbor. V Annapolisu je tudi l. 1845 ustanovljen zavod (U. S. Naval Academy), kjer se šolajo mornarniški častniki.

Najvažnejše je mesto **Baltimore** (558.485 prebivalcev), 64 km severno od izliva reke Patapsco v Chesapeak-Bay. Baltimore se po svoji lepoti lahko kosa z mestom New York. Tloris mesta kaže znani amerikanski vzorec: široke, ravne ulice, ki se križajo v pravokotih. Mesto je skozinskozi elegantno in čedno; tudi delavec ima navadno svojo lepo hišico. Reka Jones Falls deli mesto v dva dela.

Stanovanja premožnejših slojev so v severnem delu. Baltimoru pravijo »Monumental City«, ker ima izredno veliko spomenikov. Nejlepši je Washington Monument, 54 m visok marmornat steber v doriškem slogu, na 10 m visokem in 16 m širokem granitnem podstavu in s 4 m 60 cm visokim kipom Washingtona. Ravnotam so kipi iz brona in sicer »vojske« in »miru«, »moči« in »zakona«, krasen lev ter več kipov slavnih mož. Sličen prvemu je tudi Soldiers Monument, 17 m visok steber, postavljen v spomin padlih meščanov, ki so l. 1814 branili mesto proti Angležem. Glavna ulica v mestu je Baltimore Street, ki vodi skozi sredino mesta. »Business« je na ulici Lombard Street. Največja stavba je borza; lepa je mestna hiša z 79 m visoko kupolo, sodna hiša (Court-House) in jetnišnica. Velikanski so razni znanstveni ali dobrodelni zavodi. Največ sta v te namene darovala George Peabody in John Hopkins. Zadnji je zapustil za bolnišnico, ki je menda vzor za ves svet, svoto tri in pol milijona dolarjev. Isto svoto je dal ta mož, ki je z nič začel in si pri kupčiji toliko pridobil, tudi za vseučilišče, ki je eno najboljših v Zedinjenih državah, dasi je ustanovljeno šele l. 1876. Izmed 160 cerkvâ je okoli 50 katoliških. Baltimore je središče katoliške Cerkve v Zedinjenih državah, ker je bila tu ustanovljena leta 1789 prva škofija in l. 1808 povzdignjena v nadškofijo. Nadškof — zdaj kardinal Gibbons — je primas Zedinjenih držav.

Ustanovitelj Baltimora je Lord Cecil Baltimore. Njegov oče, Lord George Baltimore je bil kancelar kralja Jakoba I. Ker je pa postal katoličan, se je moral izseliti. Cecil Baltimore je dobil od kralja Karola I. svobodnico za ustanovitev kolonije, katero je imenoval v čast kraljice Marije (Mary) Maryland. — L. 1780 je postal Baltimore pristanišče za uvoz in l. 1796 je bil povzdignjen v mesto. Po vstaji je mesto hitro rastlo. Dne 7. svečana 1904 je silen požar vpepelil trgovski del mesta (okoli 60 ha) in naredil za 60 milijonov dolarjev škode. Podnebje v mestu ni samo zdravo, temveč tudi najmilejše in najprijetnejše vse Amerike. V grudnu so še rože na prostem, in kadar brijejo v New Yorku že ostri snežni viharji, je tu še na prostem prijetno.

Mr. J. Cuznar,
amerikanski vojak.

Mesto ima zelo razvito obrt. L. 1900 so bili pridelki vredni 161 milijonov dolarjev. Delavcev je bilo okoli 80.000. Tu je sedež največjih tovarn za konzerve, katerih narejajo na leto okoli 50 milijonov škatelj,

posebno ostrig in sadja. Topilnice jekla v Sparrow Pointu izdelujejo vsak dan 2000 ton najboljšega jekla. V Baltimoru in okolici se napravlja tri četrtinke vsega platna za jadra; 6000 delavcev je zaposlenih pri tej obrti. Tu je za New Yorkom tudi največje tržišče za žito.

* * *

Kraji, kjer je zdaj država Maryland, so bili prvotno zastopani v svobodnicah za Viržinijo, in William Clayborne je odtod ustanavljal naselbine. Pokrajine severno od reke Potomac je podaril kralj Karol I.

Blagoslovljenje zastave društva »Sloga« v mestu Milwaukee, Wisc.

l. 1632 Lordu Georgu C. Baltimoru in po njegovi smrti sinu Cecilu, ki je l. 1634 z dvesto katoličani ustanovil naselbino St. Mary. Ker je bila to takrat edina naselbina, kjer je vladala res prava verska prostost, so se naseljenci hitro množili. S kratkim prestankom je ostala dežela last družine Baltimore do vstaje. Že l. 1776 so se prebivalci izrekli za neodvisnost, Uniji pa je dežela pristopila šele l. 1781. Kakor Delaware se tudi država Maryland ni pridružila južnim državam, dasi je imela sužnje. Suženjstvo so odpravili l. 1864.

District of Columbia (D. C. in D. Col.).

Površje: 180 km². Prebivalcev: 331.069. District of Columbia ne pripada nobeni državi, temveč je z glavnim mestom Washington neposredno podrejen kongresu; zato se ne udeležuje nobenih državnih volitev. Uprava je v rokah treh komisarjev, katere imenuje na dobo treh let predsednik, in jih kongres potrdi.

istrict of Columbia (District of Kolémbea) tvori popolen četverokot ob reki Potomac med državama Maryland in Viržinija. Reka Potomac je podobna širokemu prekopu. Plimovanje sega 478 km daleč v deželo. Ladje vozijo po reki 307 km daleč do mesta Cumberland. Ob bregovih so pokrajine jako slikovite.

Že prvi predsednik Unije, George Washington, je l. 1790 poudarjal, da morajo za zvezno glavno mesto izvoliti kraj ob morskem bregu, nekako sredi severnih in južnih držav. Maryland in Viržinija sta odstopili v ta namen prvotno 260 km² zemlje. L. 1846 so pa Viržiniji dali kos nazaj in je za distrikt ostalo sedanjih 180 km².

Tu ob reki Potomac, 298 km od Atlantskega morja, je **Washington** (Uošíngtn), glavno mesto velike Unije.

Mesto so začeli zidati l. 1791 po prav velikanskem načrtu. Temelj Kapitolu so položili l. 1793, in zvezna vlada je tukaj od l. 1802. L. 1814 so Angleži požgali Kapitol. Do l. 1870 je bilo mesto prav malo podobno glavnemu sedežu mogočne države. Ko so pa nadomestili mestno upravo z distriktno, so izpeljali prvotni načrt, in zdaj je Washington eno izmed najlepših mest Zedinjenih držav.

Ceste so 40 do 60 m široke z nasadi in lepim tlakom ter vodijo od Kapitola v obliki zvezde na vse kraje. Ulice so zaznamovane s številkami ali črkami alfabeta, ceste pa z imeni raznih držav. Glavna cesta je Pennsylvania Avenue, ki veže Kapitol z »Belo hišo«. Mesto obvladuje krasna, harmonična stavba Kapitola z 82 m visoko železno, pobeljeno kupolo, ki nosi 6 m visoko soho prostosti.

Stavba ima srednjo in stranski zidavi iz belega marmorja. Glavno pročelje gleda proti vzhodu, ker so pričakovali, da se bo mesto širilo na tej strani. Ker je pa večina stavb na nasprotni strani, kaže Kapitol drugim glavnim stavbam ozadje. Zato so napravili na zapadni strani 296 m dolgo marmornato teraso in dvoje stranskih stopnic. Vsa stavba je stala doslej 16 milijonov dolarjev.

Zlata maša Vy. Rev. Monsg. Buha v Jolietu, Ill., l. 1908.

Okoli Kapitola je 20 ha velik park z orjaškim marmornatim kipom Jurija Washingtona, ki pa nima umetniške vrednosti. Vzhodno pročelje ima tri hodnike s stebri; v srednjem je glavni vhod. Ob stopnicah so skupine iz marmorja: odkritje in naseljevanje Amerike, v pročelju amerikanski genij in na levem hodniku civilizacija Amerike. Na širokih stopnicah pred glavnim vhodom se vrši obred, kadar vpeljejo novega predsednika. Rotunda pod kupolo, ki meri 29 m v premeru in je 25 m visoka, ima ob stenah zgodovinske slike in umetne reliefe. Raz vrh je diven razgled. Stavba obsega poleg mnogo manjših štiri glavne dvorane. Nekdanja zbornica poslancev je zdaj izpremenjena v »National Hall of Statuarys«, s kipi slavnih Amerikancev, kjer sme postaviti vsaka država kipa dveh svojih slavnih mož. Velikanska dvorana je zbornica, »Hall of Representantives«, 42 m dolga, 28 m široka in 11 m visoka, s priprosto opravo in sedeži za 352 zastopnikov in 4 delegate. Poslanci govorijo na svojih sedežih. Galerije za poslušalce, časnikarje, diplomate itd. so za 2500 oseb. Ob hodnikih so sobane za razne odseke in uradnike. Na stenah je nekaj lepih slik. Na severni strani rotunde je dvorana, kjer se zbira najvišje sodišče, »U. S. Suprem Court«. Odtod prideš po hodniku v zbornico senatorjev, »Senate Chamber«, okusno in bogato opremljeno dvorano za 90 senatorjev, nato k razkošno okinčani predsednikovi sprejemnici, »Presidents Room«, sprejemnici senatorjev, »Marble Hall«, dvorani podpredsednika, »Vice-Presidents Room«, in raznim posvetovalnicam za odseke. Tudi tu so na stenah mnoge slike na presno, večinoma iz amerikanske zgodovine. Pod rotundo je dvorana s 40 doriškimi stebri. Na južnovzhodni strani Kapitola je knjižnica senata, »Library of Congress«, lepo opremljena stavba z mnogimi kipi. Poslopje je stalo nad 6 milijonov dolarjev in ima prostora za 4 do 5 milijonov knjig; zdaj (l. 1910) jih ima 1,739.685, 100.000 rokopisov in 490 uslužbencev. Čitalnice se lahko poslužuje vsakdo, druga dela izposojujejo le udom kongresa, ki jih dobijo po pnevmatični pošti v nekaj minutah.

Skozi botanični vrt prideš v velikanski park »The Mall«, ki sicer ni največji, a menda najlepši v Ameriki. Sredi nasadov so razni zavodi: Fish Commission, Army Medical Museum, National Museum, Smithsonian Institution, ustanova nekega Jamesa Smithsona »za prospeh in razširjanje znanstvene omike«, ki izdaja jako dobra izvestja in ima nekaj prav redkih zbirk. Poleg palače, kjer sta ministerstvo za poljedelstvo in državna tiskarna, je v nasadih najbolj znamenit Washingtonov obelisk, krasen spomenik slavnega moža.

Stavbo iz marmorja so pričeli zidati l. 1848, jo prekinili l. 1855, l. 1877 nadaljevali ter jo končali l. 1884. To je najvišja kamenita stavba na svetu (169 m visoka). Stroški so znašali 1,300.000 dolarjev. Zidovje ob vznožju je debelo 4½ m, na vrhu 45 cm; vrh je podoben piramidi, ki meri 16½ m in ima strešico iz aluminija. Na stenah so plošče raznih držav. Spomenik je priprost in veličasten ob enem.

Pennsylvania Avenue veže Kapitol z »Belo hišo — White House« ali »Executiv Mansion«, kjer stanuje predsednik Zedinjenih držav. Hiša je priprosta, podobna gradu na deželi, brez zunanjih okraskov; znotraj je primerno opremljena.

Nad palačo ni zastave, pred vratmi ni straže, in prav nič te ne opominja, da stanuje tukaj predsednik mogočne Unije. Gotove dneve so vrata odprta vsakomur, od prvega senatorja do zadnjega črnega delavca. Vsak državljan

Kapitol v Washingtonu.

ima pravico, da obišče predsednika ter mu seže v roko, in tisočeri se poslužujejo te pravice. Amerikanec ve, da ima svoj delež pri izvolitvi predsednika. Za obisk ni treba nobenih priprav ali prošenj; treba je samo, da se pridružiš drugim obiskovalcem, če ravno hočeš, v prav navadni obleki. Razne izbe imajo po opravi posebna imena. Tu je »rdeča«, »modra«, »zelena« dvorana in »vzhodnji salon«, ki ima najbolj okusno opravo. Predsednik živi precej skromno, ker mu njegova plača ne dovoljuje posebnih stroškov. Seveda se mu ne godi slabo, ker raznih virov za dohodke ne manjka. Tudi žene predsednikov imajo svoj delež na slavi svojih mož.

V bližini so stavbe ministerstev za javne zadeve, za vojsko in mornarico, »Corcoran Art Gallery« z znanstvenimi zbirkami, in druge palače, kjer so razni zvezni uradi. Ob New York Avenue so »Halls of the Ancients«, posnetki egiptovskih, asirskih, rimskih in saracenskih stavb. Število raznih spomenikov in zavodov je ogromno. Obrt in kupčija v mestu sta neznatni. Svoje blagostanje zahvaljuje Washington edinole temu, da je tu sedež zvezne vlade in kongresa. V mestu je nad 40.000 uradnikov.

Amerikanski uradnik ni prav nič podoben evropejskemu. On je vsakomur na razpolago, kdor pride z resno zahtevo. Prismojenca postavi takoj pred duri. Sicer v Evropi ni treba čakati, kakor na Kitajskem, štirinajst dni na pogovor z višjo osebo, ki je v eni uri končan, a preden prideš do kakega ministra — lahko traja dneve, in še potem ti ekscelenca hladno pove, da nima časa. Kdor pa hoče v Washingtonu govoriti n. pr. z državnim tajnikom, to je najvišjim uradnikom kakega oddelka, je treba samo, da gre tja. Odveč je vizitnica, odveč vsako priporočilo. Vstopiš in v nekaj stavkih kratko in jedrnato poveš, kaj imaš na srcu, ker za teboj so še drugi. Tu ni čakalnic, ne

predsob, ne slug, ne tajnikov, ki te izpraševujejo, kakor sodnik obtoženca. Kdor bi pri vratih trkal in čakal, da mu rečejo »noter«, tega bi smatrali za bojazljivo stvar, ki trati čas. Kratko odgovori pač tudi amerikanski uradnik, a nikoli ni mrzel birokrat. Ako ne moreš iti osebno, se lahko pismeno obrneš na urad.

Vzorno je uravnan oddelek za delo, kjer se dobivajo podatki o delu, plačilu, obrtih na vsem svetu, prvi urad te vrste. Dannadan prihaja sem nebroj vprašanj in vsakemu odgovarjajo, ako smatrajo odgovor za njemu koristen. Tako delajo praktično. Tudi poročila so vsakemu brezplačno na razpolago. Treba je n. pr. samo pisati dopisnico, da hočeš poročilo, kako n. pr. dvigniti sirarstvo, in takoj ti ga pošljejo. V Evropi morajo ministerstvo šele siliti, da izda kako poročilo. V Ameriki vzkliknejo pri novi misli predstojniki državnih uradov: »To je praktično, ta načrt moramo izpeljati!« Tako zbujajo povsod zanimanje in podvojujejo podjetnost naroda. Amerika se polašča vsega, kar je dobro; dober načrt ti izvaja hitro z neznanskim navdušenjem na najpopolnejši način, in v tem je med drugim tudi podlaga amerikanskemu bogastvu. Uradnik je v Ameriki res služabnik naroda.

Najbolj živahno je v Washingtonu, kadar zboruje kongres, namreč od prvega pondeljka v grudnu do 4. sušca v prestopnih, in do rožnika v navadnih letih. Kras mesta se kaže najlepše meseca majnika ali vinotoka. Drugače je pa mesto na precej nezdravem kraju. Poletje je silno vroče, in večina prebivalcev se podaja takrat v razna letovišča.

Blizu mesta je »Soldiers Home — vojaški dom« v parku. Okoli 800 starih vojakov ima tu miren, brezskrben dom. Vzhodno od doma je l. 1889 ustanovljeno katoliško vseučilišče. Znamenito je pokopališče »Arlington National Cemetery« blizu utrdbe Fort Myer. Razgled raz streho stavbe »Arlington House« je diven. Na pokopališču počiva nad 16.000 vojakov. En skupen grob ima 2111 padlih vojakov, katerih imena niso znana. Tu je tudi grob vojakov, ki so našli smrt, ko se je l. 1898 v pristanišču mesta Havanna razletela vojna ladja »Maine«.

Na »Decorations Day«, dan, ko okrašajo grobove (30. majnika), izpreminjajo v Ameriki pokopališča v prave cvetličnjake. Takrat velja:

»No rumor of the foes advance
now swells upon the wind;
no troubled thought at midnight haunts
of loved ones left behind.
On fame's eternal camping ground
Their silent tents are spread,
and Glory guards with solemn round
the bivoac of the dead . . .«

Mesto **Georgetown** ali West Washington ima velikanske mline. Do sem morejo voziti ladje po reki Potomac, in tu je uvozno pristanišče za ves distrikt. Obsežen je zavod »Georgetown University«, ustanovljen l. 1788. Vodi ga družba Jezusova. Zbirke so znamenite, ker hranijo v njih mnogo majhnih umetnin. Na pokopališču »Oak Hill Cemetery« je pokopan pesnik J. Howard Payne, ki je zložil lepo pesem: »Home, sweet Home.«

4. Južnoatlantske države.

Virginia (Va.).

Površje: 109.630 km². Okrožij: 118. Prebivalcev: 2,061.612. Senatorjev: 40. Državnih poslancev: 100. Reprezentantov: 10. Glasov za predsednika: 12.

irginia (Viržinija) zavzema z West-Viržinijo prostor med Atlantikom, rekama Potomac in Ohio ter 26½ stopinjo severne širjave. Izvzemši nizko obrežje je dežela pokrajinski jako lepa in slikovita.

Dežela se lahko deli v štiri stopnje. Prvo tvori do 200 km široka nižava ob morju. To je »Tide Water Region«, ker je pod vplivom morskega plimovanja. Močvirnata tla so peščena in nerodovitna. Pas krasijo le »Pine barrens«, gozdiči vedno zelenih smrek. Drugi pas je povprečno 50 m nad nižavo in se polagoma dviga do gorovja. To je »Piedmont Region«, hriboviti del. Tretji pas sega v gorovje Allegheny, ki se razteza skozi državo v deseterih vzporednih grebenih. Gore so do vrha obrastle in gozd kaže jeseni bujne barve. Amerikanci imenujejo to gorovje »Amerikanske Apenine«. Pokrajinskim krasotam se pridružuje rodovitnost zemlje v dolinah. Tu raste koruza, dober tobak, in ob hribih zori izredno okusno grozdje. Gorovje ima mestoma pravi planinski značaj; mnogo krajev še ni odkritih. Na raznih krajih se nahajajo čudovite prirodne tvorbe, tako: »Naravni most«, ki ga Amerikanci radi postavljajo ob stran slapom Niagara, potem »naravni predor«, dalje »naravni stolpi«, torej mnogo »naravnega«, ki pa res zasluži to ime. Znamenite so tudi velikanske podzemske jame; največja je Weyer's Cave. Četrti pas se znižuje proti reki Ohio.

Izmed rek so največje Potomac, Rappahannock, Stanton Roanoke in glavna reka James; izlivajo se v Atlantik. V spodnjem toku so reke široke, da se težko razločuje, kje jenja reka in se začne zaliv. V zgornjih tokih, kjer prodirajo razne gorske pasove, imajo mnogo vodopadov. Kanawha in Monongahela se izlivata v Ohio.

Viržinija je po prirodnih krasotah in ugodnem podnebju morda prva vseh vzhodnih držav; tudi rodovitnosti ji ne manjka. Kljub temu je država vobče jako uboga, ker še niso zacelile rane, ki jih je vsekala zadnja meščanska vojska. Odkar ni več sužnjev, so veleposestva zapuščena. Mnogo prej dobre zemlje je zdaj brez nasadov, ker so jo prej preveč izkoriščali. Vendar se pa država v novejšem času zopet krepko dviga in donaša poleg živinoreje mnogo žita in vina; tudi tobak še sadijo, četudi ne več v obsegu kakor nekdaj.

Sir Walter Raleigh (Rohli)[1] je bil prvi, ki je sadil tobak in ga vpeljal na Angleško. Dolgo časa je veljal tobak iz Viržinije za najboljšega, ker je zelo močan, o čemur pričajo »viržinke«, katere zmagajo le najhujši kadilci. Najboljši tobak za smodke prihaja danes iz Havane; vendar pa rastejo v Viržiniji še zdaj najboljše vrste tobaka za kadenje in noslanje. Viržinija preskrbuje tudi vso Ameriko s tobakom za žvekanje ali čikanje, ki je onkraj morja ravno tako nepotrebna in neiztrebljiva »čednost« kakor drugje kadenje. Fantje v »stari konti«[2] se radi postavljajo s kako »dolgo«, ker se jim zdi to vrhunec moškega ponosa, in vsak misli, da je pravcati kralj, kadar se mu ni treba več bati, da mu oče za »dolgo« ne prišije ene za uho, ali kadar mu želodec ne odpove več pokorščine. Ravno tako je pri amerikanski mladini s čikanjem, samo da je tam največji junak oni, ki ob enem tudi najdalje — pljune!

Tudi nežni ženski spol se ne more ubraniti vplivu te čudne trave in »šnofa«, a na način, ki se ne more prestaviti z »noslanjem«, ker tobak nadrgajo z leseno žličico med — zobe! Kje so ustnice rdeče, kje zobčki snežnobeli?!

V zadnjih desetletjih se je obrt močno dvignila. Dežela ima bogate rudnike. V gorah so veliki zakladi premoga; poleg tega je mnogo zlata, svinca, železa in bakra. Ob rekah so velikanski mlini. Mnogo je tovarn za izdelovanje papirja, stekla in ilnatih posod.

Država ima tudi nekaj znamenitih toplic, tako White Sulphur Springs, Red Sulphur Springs, ki tekmuje s Saratogo v državi New York, Heanling Springs, Alam, Falling Springs in druge.

* * *

Glavno mesto je **Richmond** (127.628 prebivalcev), eno najznamenitejših mest na jugu, na sedmih gričih ob reki James River. Amerikanci imenujejo mesto po slični legi »Amerikanski Rim«. V mirnem dolu med griči je slavno pokopališče »Holly Wood« v senci vedno zelenih dreves, krasen prostorček, podoben zemskemu raju, ko bi piramida iz neobsekanega granita nad grobom padlih vojakov ne zbujala resnih misli! Tu sta pokopana Monroe (1758—1831) in Tyler (1790—1862), dva od sedem viržinjskih predsednikov. Precej sredi mesta je Shockoe Capitol Square, 5 ha velik park. Na najvišjem kraju je državna hiša, sezidana l. 1785 po vzorcu gradu Maison Carré v Nîmesu. Dvorana za senat je v meščanski vojski služila za posvetovalnico konfederiranih držav. V nasadih je eden največjih

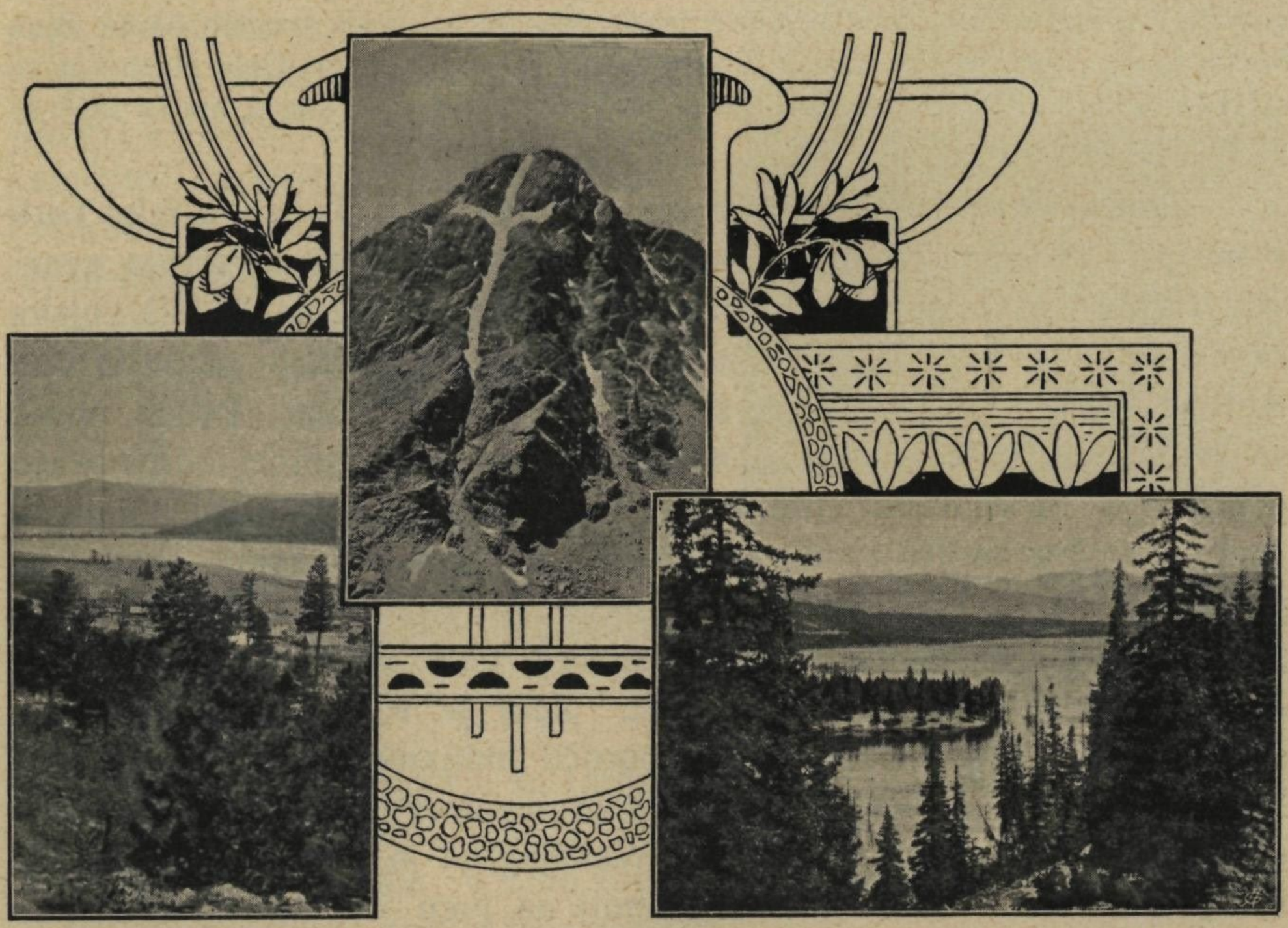
---

[1] Raleigh Sir Walter (* 1552 v Devonshiru, † 29./X. 1618) je vodil vojsko zoper Nizozemce (1577) in Irce (1580—1583) ter postal stotnik kraljeve telesne straže. L. 1584 je ustanovil prvo naselbino v Viržiniji. Kot guvernerja naselbine New Jersey so ga (po nedolžnem) obdolžili zarote ter l. 1603 obsodili na smrt, a ga imeli do l. 1616 zaprtega. Ko je šel v Guayano iskat »zlato deželo«, se je zapletel v boj s Španci. Na njih zahtevo ga je Jakob I. dal obglaviti.

[2] »Konta« je po amerikanskih Slovencih spakedrana beseda »County (Kounti)« t. j. okrožje.

spomenikov Zedinjenih držav. Na 14 m visoki podlagi je $6^1/_2$ m visok bronast kip Washingtona s kipi mnogo drugih slavnih Viržinjcev. Tudi general Lee ima lep spomenik. Med znamenitosti spada St. John's Church, kjer je l. 1775 zborovala viržinjska konvencija. Kažejo še stol, kjer je imel Patrick Henry znameniti govor, čigar vsebina je bila: »Svoboda ali smrt!«

Richmond so ustanovili l. 1737 na mestu, kjer je stalo indijansko mesto glavarja Powhatona. Ko je l. 1779 kraj postal državno glavno mesto, je imel šele nekaj sto prebivalcev. Tu so bili večkrat shodi raznih političnih strank,

Gora »Holy Cross — Sv. Križ«, 4309 m.

Twin Lakes (Dvojčiči).

Jezero Turquoise

Iz okolice mesta Leadville, Col.

in l. 1861 so odpadle države izbrale to mesto za glavno mesto. V okolici je divjal najhujši boj, dokler se mesto ni vdalo dne 2. aprila 1865; s tem je bila meščanska vojska končana. Pred oddajo so prebivalci zažgali skladišča tobaka, in požar je uničil velik del mesta; zdaj je vse zopet zazidano.

Mesto ima jako zdravo lego in živahno kupčijo. V tovarni Allen in Sinter, ki je last amerikanske Tobacco Co., izdelujejo na leto okoli 600 milijonov svalčic. Večina delavcev v tobačnih tovarnah so zamorci, ki med delom prepevajo svoje narodne, kakor so bili nekdaj vajeni, ko so bili še sužnji na veleposestvih. V predmestju **Manchester** (12.200 prebivalcev) so velikanski mlini in tovarne za stroje.

V bližini se vidijo še ostanki utrdb, kjer je zadnja tri leta meščanske vojske divjal hud boj. Mesto so naskočili dne 15. maja 1862, ko je izkušala zvezna mornarica priti preko trdnjave Drewery Bluff do mesta, a zaman. Ob enem je korakal general Mc. Clellan s pešci na poluotoku med James in York Riverjem proti mestu. Sledila je neodločena bitka pri Seven Pines ali Fair Oaks dne 31. maja 1862. Danes so na mestu velik park in razsežna pokopališča. Kraj je mrzličen in Mc. Clellan je izgubil več ljudi vsled mrzlice nego po sovražniku. Poveljstvo južnih držav je prevzel general Lee in z generalom Jacksonom je napadel desno krilo Mc. Clellana. To je bil začetek sedemdnevne bitke (26. junija do 2. julija 1862) pri Gaines Mill, Cold Harbor, Savage's Station in Malvern Hill. V bitki je padlo 40.000 mož, in Richmond je bil oproščen, ker se je unijska armada morala umakniti 24 km nazaj. Maja l. 1864 je korakal general Ulysses Grant skozi »Wilderness«, kjer je na obeh straneh padlo okoli 60.000 mož, proti Richmondu, a kljub izgubi 15.000 mož pri Cold Harborju ni ničesar opravil. Šel je s svojo armado na južno stran, in dne 2. aprila 1865 se je mesto vdalo.

Zgodovinsko znamenito je mesto **Yorktown** ob izlivu reke York v morje. Tu je kapitulirala angleška armada pod poveljstvom generala Lorda Cornwallisa dne 19. oktobra 1781, in s tem je bila vojska za neodvisnost končana. Vidijo se še ostanki angleških utrdb in tudi Nelson House še stoji, kjer so podpisali kapitulacijo. Druga mesta so še: **Warbick Park,** kjer je nekdaj stal wigwam (šotor) indijanskega poglavarja Powhatona. Indijanka Pocahonta je rešila tu kapitanu Johnu Smithu življenje. Na bregu se vidi mnogo krasnih, gradovom podobnih hiš, nekdaj last prvih družin v Viržiniji. **Jamestown** je prva angleška naselbina na amerikanskih tleh. Mesto sta ustanovila John Smith in Christopher Newport. Zdaj je edini ostanek še stolp stare cerkve, kjer je John Rolfe poročil Indijanko Pocahonto. Blizu Washingtona je **Alexandria** (16.588 prebivalcev), jako staro mesto s cerkvijo, v katero sta zahajala G. Washington in general Lee. Kažejo še njih cerkvena stola. Kakih 10 milj na jugu je Mount Vernon s staro leseno hišo, 60 m nad reko Potomac.

Posestvo se je prvotno imenovalo »Hunting Creek« in je obsegalo 3200 ha. Washingtonov brat Lawrence ga je prekrstil na čast angleškemu generalu Vernonu. L. 1752 je Washington posestvo podedoval in gradu prizidal stranska dela. Hišo in 80 ha zemljišča je kupila l. 1859 neka družba, ki vzdržuje stanovanje, kakršno je bilo prvotno. Med lepimi nasadi v nižavi so grobovi Washingtona in njegove žene Marte (1730—1802). Na vrtu so še drevesa, ki so jih sadili Washington, Jefferson in Franklin.

St. Mary's City ob morju je kraj, kjer se je izkrcal Leonard Calvert, prvi guverner v Viržiniji. — **Wackfield** je Washingtonov rojstni kraj. Postavili so mu spomenik. Skozi »Wilderness«, kjer so divjali l. 1863—1864 strahoviti boji, se pride v **Fredericksburg** (7500 prebivalcev), staro, l. 1727 ustanovljeno mesto. Na pokopališču Mary's Heights je pokopanih 15.000 vojakov. Washington je tu živel v mladosti, in njegova mati je umrla tu l. 1789. **New Port**

News (20.205 prebivalcev) je cvetoče mesto z velikanskimi skladišči in ladjedelnicami. Reka James River se razširja tu v zaliv Hampton Road, ki je izmed najboljših pristanišč ob Atlantiku.[1]

Norfolk (izgovori Norfok), drugo mesto v Viržiniji (67.452 prebivalcev), je važno pristanišče ob Atlantiku. Izvažajo bombaž, premog, ostrige, južno sadje, posebno jagodice. V bližini so namreč velikanski prostori posajeni z jagodičjem. Posamezne grede obsegajo do 100 ha! Onkraj reke Elisabeth River je **Portsmouth** (33.130 prebivalcev) z dobrim pristaniiščem in velikanskimi državnimi ladjedelnicami. **Petersburg** (24.127 prebivalcev) je tovarniško mesto ob reki Appomatox. V okolici so bojišča zadnje meščanske vojske. Utrdbe generalov Lee in Grant se še vidijo. Od 6. rožnika 1864 do 2. mal. travna 1865 je bilo med utrdbami trinajst bitk! Pri Appomatox Court House je moral Lee dne 9. aprila 1865 kapitulirati.
Južna armada je štela le še 27.000 mož in je takrat za vedno prenehala.

Mr. J. Gorše,
amerikanski vojak.

Večja mesta v gorovju so **Lunchburg** (29.494 prebivalcev), živahno tovarniško mesto v krasni legi. **Danville** (19.020 prebivalcev) je sredi bogatih nasadov tobaka. V Blue Hills, ob reki istega imena, je **Roanoke** (35.495 prebivalcev), tovarniško mesto.

Viržinija ima izmed vseh držav najboljše podnebje; nebo je jasno in solnce sije vse leto, ker megla je skoraj nepoznana, oblaki pa hitro izginjajo. Zrak je suh in zelene livade se svetlikajo leto in zimo v toplem, prijetnem solnčnem bližču. Mrzlica je le ob obrežju. Podnebje je podobno onemu na Siciliji. Meščanska vojska in oprostitev sužnjev je bila za državo usodna in še dandanes se rane niso zacelile. Sinovi iz »Old Dominion«, kakor se država navadno imenuje, niso zabili visokega poklica; saj je ravno ta država dala Ameriki vrsto slavnih mož, n. pr. sedem predsednikov. Nekaj vej je usahnilo, a drevo je ostalo še čvrsto, in F. F. V. (First Families of Virginia) kažejo svojo plemenitost v dejanju in mišljenju po znanem reku: »Noblesse oblige!«

* * *

---

[1] Tu je prva oklopnica južnih držav »Virginia« strahovito razkosala leseno mornarico severnih držav, dokler ni švedsko-amerikanski inženir Ericsson sezidal stolpne ladje »Monitor«, ki je »Virginijo« premagala. To je bila prva bitka med oklopnicami.

Virginia — Old Dominion — je najstarejša in je bila dolgo časa najznamenitejša angleška naselbina v Severni Ameriki. Prvi je prišel v deželo Sir Walter Raleigh l. 1584 ter jo imenoval v čast deviški kraljici Elizabeti »Virginia«. L. 1606 sta dobili »London Company« in »Plymouth Company« svobodnici za deželo, in prva je ustanovila l. 1607 Jamestown. Naselbina se je hitro širila ter dobila l. 1619 svoje zastopstvo. L. 1624 so Viržinijo izpremenili v kronsko naselbino. Tako je ostalo do l. 1775. Ko se je pričelo gibanje za neodvisnost, se ga je Viržinija udeleževala najbolj živahno. L. 1776 si je dežela dala ustavo, ki je ostala neizpremenjena do l. 1850. Zadnje določbe pri ustavi so iz l. 1902. Pri vprašanju za svobodo sužnjev je Viržinija izkušala najprej posredovati. Dne 23. majnika 1861 se je pa nagnila na jug, Richmond je postal glavno mesto federiranih držav, in v Viržiniji je vojska najbolj divjala.

Mrtvaški sprevod. Primero, Col.

Žalujoče vdove.

Pred cerkvijo v Trinidadu.

Konzul Goričar na pokopališču.

Po veliki nesreči dne 31. prosinca 1910 v Primeru, Col.

North-Carolina (N. C.).

Površje: 135.320 km². Okrožij: 97. Prebivalcev: 2,206.287, med njimi 1896 Indijancev. Senatorjev: 50. Državnih poslancev: 120. Reprezentantov: 10. Glasov za predsednika: 12.

orth-Carolina (Nort-Kerolajna) obsega nizko obrežje do reke Little River. Močvirja se raztezajo z malimi prestanki ob vsem atlantskem bregu in še onkraj proti Mehikanskemu zalivu. Kleči oklepajo poleg nezdravih močvirij še večja zaliva, namreč Albemarle in Pamplico Sound, ki imata skoraj sladko vodovje, a kažeta znake plimovanja. Od odprtega morja ju ločijo ozki, peščenati otoki. Od teh segajo plitvine še daleč v morje, tako da je plovba ob bregu jako nevarna. Mornarji dobro poznajo rt Hatteras, kjer se jim vsako leto razbije mnogo ladij. Enako nevarna sta rta Lookout in Fear. Proti zapadu se začnejo tla dvigati. Majhno hribovje preide polagoma v južno pobočje gorovja Allegheny. Blue Ridge (Modre gore) se dvigajo v Black Domu do višine 2040 m. Izmed rek je za plovbo najboljša Roanoke (137 km daleč); Chowan, Tar, Neuse in Cap Fear River ne pridejo v poštev. Država je jako bogata; pridelujejo bombaž, riž, tobak in posebno veliko koruze. Gozdovi donašajo poleg lesa mnogo smole. Rudniki so v gorovju. Kopljejo zlato in železo, precej je tudi premoga. Največ dajajo jame, kjer so silne množine fosfata, ki ga porabljajo za umetni gnoj in izvažajo tudi v Evropo. Obrt je omejena na izdelovanje bombaževih tkanin, na mline in obsežne tobačne tovarne.

* * *

Glavno mesto je **Raleigh** (Rohli, 19.218 prebivalcev) na višavju, skoraj sredi države. Lepa državna hiša je edina večja stavba. Med zavodi sta žensko in zamorsko vseučilišče. — Mesto **Wilmington** (25.748 prebivalcev) ob reki Cape Fear, 30 km od morja, ima živahno kupčijo z Evropo. Južno od Danvilla je **Greensboro** (15.895 prebivalcev). Tržijo s tobakom, premogom in železom. V mestu **Durham** (18.241 prebivalcev) je polovica prebivalstva zaposlena pri tvrdki Blackwell and Duke, kjer izdelujejo letno 300 milijonov svalčic. **Chapel Hill** je sedež državnega vseučilišča. Blizu je **Guilford**, kjer je

Cornwallis dne 15. sušca 1780 premagal Amerikance. V mestu **Salisbury** (13.514 prebivalcev) so imele južne države za meščanske vojske jetnišnice, katerih se je bal vsak vojak. Na narodnem pokopališču je pokopanih 12.000 zveznih vojakov, ki so umrli v ječah. Blizu mesta **Charlotte** (34.014 prebivalcev) so zlati rudniki. Proga Southern Railway vodi v krasne pokrajine na zapadu. »Land of the Sky« imenujejo 400 km dolgo in 50 km široko višavje med gorovji Great Smoky Chain in Blue Ridge. Nebo je vedno vedro, zrak suh in čist. Na najlepših krajih so divna letovišča. Središče

Prvi glavni odbor Jugoslovanske Katoliške Jednote v mestu Ely, Minn., l. 1889.

jim je **Asheville** (18.762 prebivalcev). Bolnikov na živcih in prsih prihaja sem okoli 80.000. Le malo je dni, da bi bolniki ne mogli na prosto. Okolica je jako slikovita. Meseca rožnika so pobočja gor pokrita z množino pestrih gorskih cvetlic. Posamezne doline ne zaostajajo prav nič za Alpami. Tu ima tudi Geo. W. Vanderbilt svoje letovišče Baltimore. Grad je stal 4 milijone dolarjev. Posestvo obsega 400 km² večinoma krasnega gozda. Ljudstvo imenuje to državo »Old North State«.

South-Carolina (S. C.).

Površje: 79.170 km². Okrožij: 40. Prebivalcev: 1,515.400, 60 Indijancev. Senatorjev: 36. Državnih poslancev: 124. Reprezentantov: 7. Glasov za predsednika: 9.

outh-Carolina (Saut-Kerolajna) ima Severni Karolini enako izobrazbo. Ob morskem bregu je mnogo peščin in cela vrsta plitvin, tako da ni dobrih pristanišč.

Močvirja so znana po imenih: Pocosins, Dismals, Savannahs. Tla močvirij sestajajo iz plasti segnitih rastlin, ki se napojijo vode kakor goba. Človek, ki stopi na tako gobo, je v nevarnosti, da se pogrezne v smrdljivo mlako. Sredi večjih se pa najdejo tudi otoki, pasovi in obronki trdih tal, celo prava jezera. Ta močvirja so veličastno krasna in veličastno pusta ob enem. Rastlinstvo je tako bujno, da se vsled rasti zadušuje. Visoka drevesa in nizko grmičje je prepreženo s pravo mrežo silnih plezalk in ovijalk, da je vsak poizkus, prodreti skozi goščave, naravnost predrzen. Nekateri deli teh pokrajin so po svojem bujnem rastlinstvu izmed najčudovitejših prizorov v prirodi. — Notranji deli države so višji in obrastli. Gozdove silno pustošijo, ker navrtajo najlepša drevesa, da točijo nekaj let smolo; drevesa seveda usahnejo. Amerikanec se še ni navadil misliti na jutri! Okoli peči, kjer kuhajo smolo, se po teh pokrajinah ravno tako zbirajo, kakor na Slovenskem pod lipo ali na vaški trati.

Izmed rek nudijo dobrih vodnih sil Great Peedee ali Yadkin, Santee in Edisto. Največja je Savannah, ki tvori mejo proti Georgiji. Reka je nad 700 km dolga; na spodnjem delu reke je na bregovih in na mnogih otokih zelo bujno rastlinstvo. Po gozdovih in goščavah mrgoli raznih živali. Po stoječih vodah so jate vodnih ptic. Pač tudi ne manjka raznih dvoživk, lenih aligatorjev in jako strupenih vodnih kač.

Južna Karolina je poljedelska država. Največ pridelujejo bombaža in tobaka. Obrt se šele razvija. Podnebje je v obeh Karolinah enako: silno vroče, mestoma tropično v nižavah, ob morju z nevarno mrzlico, bolj zmerno in zdravo pa proti gorovju.

* * *

Glavno mesto je **Columbia** (26.319 prebivalcev) sredi »Barrens«, na visokem bregu reke Congaree. Pri državni hiši je lep spomenik polka »Palmetto«, ki se je odlikoval l. 1846 v vojski z Mehiko. V bližini so lepi nasadi. Mesto ima velike tovarne za vozove, stroje in železne izdelke. Večjega pomena za trgovino in obrt je **Charleston**

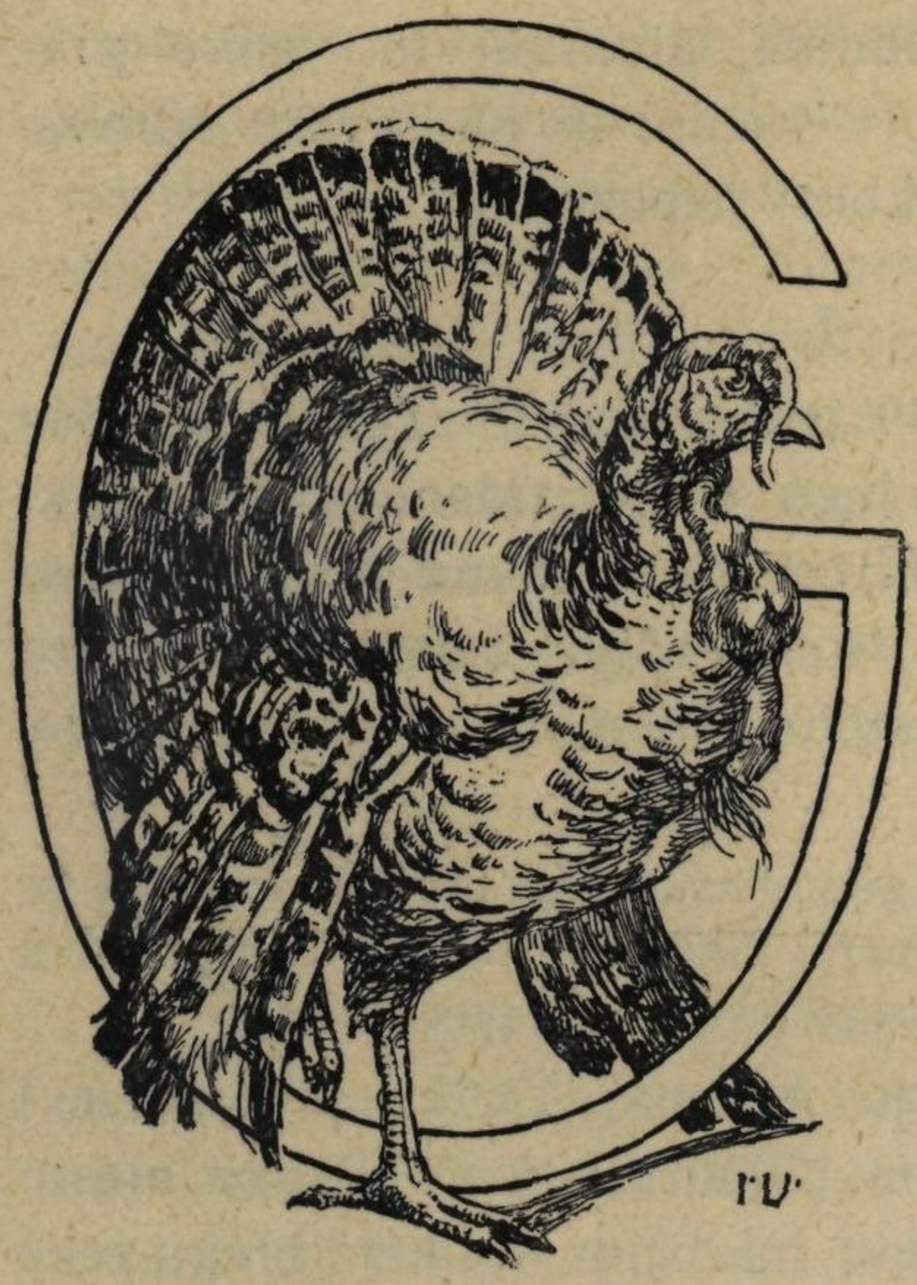
(58.833 prebivalcev) med rekama Ashley in Cooper, 10 km od morja. Tu je najvažnejše pristanišče južnih držav. Mesto je redno zidano, ima obsežne nasade in dobro tlakane ulice. Hiše imajo na južni strani lope z bujnimi vrtovi, zakaj rastlinstvo je skoraj tropično. Po svoji legi je mesto podobno New Yorku in ima nekaj lepih poslopij, med njimi vojaško akademijo (Citadelle). Njeni gojenci so sprožili prvi strel v meščanski vojski. Lepe stavbe so še cerkev sv. Mihaela, velika sirotišnica, menda prvi zavod te vrste v Ameriki, katoliška stolnica, cerkev hugenotov, več zavodov.

Mestu pripada pokopališče Magnolia s krasnimi nasadi. Neki hrast razpenja svoje veje 30 m naokoli, drugi meri 5 m v obsegu; vsa drevesa so prepredena z raznimi ovijalkami, ki cvetoč žarijo v najbujnejših barvah. Enaki nasadi so 19 km od mesta ob reki Ashley. V bližini je mnogo utrdb. Med temi je divjal boj v meščanski vojski od začetka do konca. Charleston so ustanovili l. 1679 ter ga imenovali na čast kralju Karolu II. L. 1685—1686 je prišlo sem mnogo francoskih hugenotov. V boju za neodvisnost se je mesto dolgo branilo in odbilo več naskokov, dokler ga ni premagal Sir Henry Clinton l. 1780.

Pred meščansko vojsko je bil Charleston prvo tržišče za bombaž. Tudi danes je kupčija še znatna, a blagostanje prihaja bolj od bogatih jam fosfata (letno do 10 milijonov dolarjev); poleg tega tržijo z lesom, moko, sadjem in sočivjem ter imajo tovarne za vozove in stroje. Mesto **Aiken** (5000 prebivalcev) leži sredi »Sandhills«, v peščenatem okraju. Vrtovi so divni, gozdovi bujni, zrak suh in čist. Mnogo bolnikov išče tu zdravja v prsnih boleznih. **Spartanburg** 17.517 prebivalcev) je živahno mesto in ima zlate in železne rudnike. **Greenville** (15.741 prebivalcev) ima mnogo tovarn in velik promet. V gorovju je kraj Highlands, najvišja vas (1163 m) vzhodno od Rocky Mountains, dobro obiskano letovišče.

* * *

Južno Karolino imenujejo »Palmetto State«, ker ima pritlično palmo (Chamaerops palmetto) v svojem grbu. Ime Karolina izvira od francoske naselbine, katero so ustanovili l. 1654 pregnani hugenoti ob Albemarle Soundu ter jo imenovali po svojem kralju Karolu IX. L. 1663 je podelil angleški kralj Karol II. pokrajine med 31. in 36. stopinjo severne širine Lordu Clarentonu in njegovim sedmerim spremljevalcem, ki so uravnali ustavo po nazorih modrijana Lockea. Angleški kralji so pozneje deželo kupili od naseljencev ter jo l. 1728 razdelili v dve državi. Obe sta se takoj pridružili proglasitvi neodvisnosti ter sta bili rešeni po zmagi pri Entaw Springsu, dne 8. kimavca l. 1781. V meščanski vojski sta bili na strani južnih držav in torišče zadnjih bojev. Ustava obeh je iz l. 1868.

Georgia (Ga.).

Površje: 154.030 km². Okrožij: 137. Prebivalcev: 2,609.121. Senatorjev: 44. Državnih poslancev: 175. Reprezentantov: 11. Glasov za predsednika: 13.

eorgia (Žeóržea) tvori četverokot med rekama Savannah in spodnjo Chattahuchee. Spodnji del je ravan; v zgornjem je južni del gorovja Blue Ridge.

Ob morju so močvirja. Izmed največjih je Okee-fino-kee Swamp. V narečju tamošnjih Indijancev pomeni to ime »trepetoča voda«, ker se tla gibljejo, kamor stopiš. V močvirju je pet manjših otokov; na enem so prebivali Indijanci rodu »Creek«. Na trdnejših tleh so obsežni gozdovi hrastov, palm in vedno zelenih cipres. Drevesa in grmovja so prepredena s plezalkami, ki žarijo ob cvetu v najbujnejših barvah. Divja trta sega najvišjim drevesom prav do vrha, in okusni grozdi popadajo v stoječo vodo. Za lovce so te pokrajine pravi raj.

Poleg močvirij se nahajajo v vseh treh zadnjih državah tudi precej puste, skromno s cipresami obrastle planote, »Pine Barrens« jim pravijo, ki vtisnejo s svojo enoličnostjo pokrajinam prav dolgočasen značaj. Na stotine in stotine kilometrov ne najdeš drugega nego pesek in ilovico, ilovico in pesek, in čuditi se moraš, da se je mogel človek naseliti na teh peščenatih tleh. Vožnja po nepreglednih planotah je jako dolgočasna, ker je le malo naselbin in tudi v teh ni življenja. Na mnogih postajah ni niti enega popotnika, na drugih pa tvori postajo sploh le nekaj hiš. Znano je, da Amerika skoraj ne pozna vasi. Farmerji imajo svoja poslopja na samem; kjer nanese potreba, da postavijo več poslopij, nastane takoj mesto. Farmerja na jugu ne moremo primerjati onemu na severu. O severnih bi lahko rekli, da stanujejo v skednjih, ker tudi hiše so tam lesene, in skednji so lepe hiše, a na jugu je le »farmer gentleman« kot veleposestnik nekak farmer in ima lepšo hišo; drugi imajo borne barake, o skednjih se pa sploh ne more govoriti, ker jih večinoma tudi ne potrebujejo. Razume se, da je v teh pokrajinah slaba tudi glede cest. Jug pozna bolj sedlo nego voz; ceste so zato prav navadni poljski poti.

Od rek sta na meji proti Floridi St. Mary's River, ki je pa bolj podoben razsežnemu močvirju, in ob Alabami Chattahuchee. Ko so odpravili suženjstvo, je gospodarstvo silno trpelo; polagoma se pa dviga. Pridelujejo bombaž (glede množine na drugem mestu), posebno na otokih ob bregu (Sea Islands), koruzo, sladki krompir, riž, tobak in sladkor. Obrt se razcvita in se pridelki dvigajo od leta do leta. Največ je tovarn za bombaževe tkanine. Mnogo prinaša les, veliko je mlinov. Gozdovi dajejo poleg lesa še terpentinovec. Državo imenujejo zato tudi »Turpentine State«. Dežela ima mnogo

krasnega granita, železne in zlate rudnike, aluminij in veliko premoga. Podnebje je na jugu nezdravo, v sredini in na severu zdravo. Zime so jako tople, sneg in led sta skoraj nepoznana.

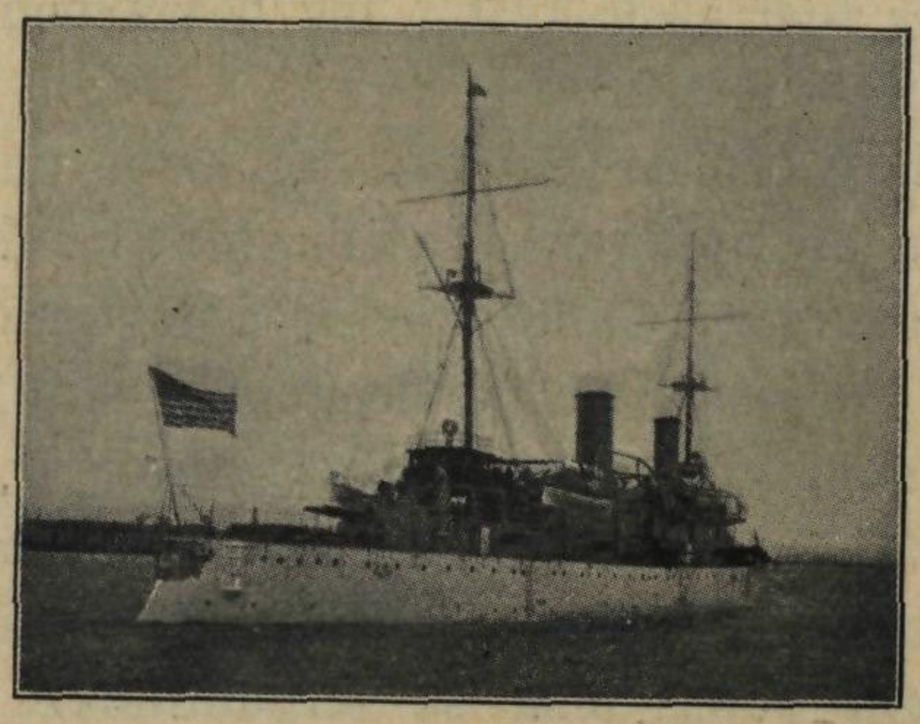
* * *

Glavno mesto je **Atlanta** (154.839 prebivalcev). Tu je križišče mnogih železnic. Mesto ima krasno lego in je zidano v krogu, ki meri 11 km, okoli glavne postaje. V bližini je državna hiša z veliko knjižnico. Trgovina je jako živahna, ker vodijo železnice na vse strani; zaradi teh zvez imenujejo mesto »Gate City — mesto vrat«. Tudi tovarn je mnogo in obrt znatna.

Mesto so ustanovili šele l. 1845. Zgodovinsko najvažnejši dogodek je obleganje mesta v meščanski vojski. General Sherman je dne 2. septembra 1864 mesto zavzel ter po dveh mesecih nastopil svojo pot proti morju.

Duševno glavno mesto države je **Athens** (14.913 prebivalcev) ob reki Oconee z državnim vseučiliščem (2000 dijakov). Drugo mesto države je **Savannah** (65.064 prebivalcev) na 12 m visokem bregu reke istega imena, redno zidano, s krasnimi nasadi, kakršni so mogoči le v poltropičnem podnebju; zaradi tega nosi ime »Forest-City«. Nasadi kažejo ves svoj kras meseca maja in junija. Mesto ima nekaj lepih poslopij in cerkvâ. Bay Street je glavna ulica za veliko, Broughton Street za podrobno trgovino. V hiši na severovzhodnem voglu med Broughton in Bull Street, ki je glavno šetališče za elegantne sloje, so sprejeli odlok za odpad juga dne 21. prosinca 1861. Živahna je trgovina z bombažem, lesom in rižem; tu se zalagajo ladje z živežem. Tovarniški izdelki so znatni. V mestu so velikanski mlini za riž in stiskalnice za bombaž.

Mesto Savannah je ustanovil l. 1733 general Oglethorpe, ki je tu hotel napraviti pribežališče ubogim iz Angleške in protestantom vseh dežel. Udeleževal se je bojev med angleškimi in španskimi kolonisti in je prišel s svojimi vojaki daleč na jug. L. 1788 so Angleži mesto premagali in naslednje leto odbili napad združenih Francozov in Amerikancev. Le-ti so dobili mesto šele leta 1782 zopet v svojo oblast. V meščanski vojski je zvezna mornarica zaprla pristanišče. General Sherman je tu končal svoj »slavni pohod skozi Georgio« ter grudna 1864 mesto zavzel. Od tega časa se je mesto jako dvignilo. Iz mesta Savannah je vozil prvi parobrod »Savannah« l. 1819 v 26 dneh čez Atlantik v Liverpool.

Vojna ladja Olimpija.

Ob reki Savannah leži mesto **Augusta** (41.040 prebivalcev), tretje v državi. Tu je glavno tržišče za bombaž. Predilnice, katere goni po 11 km dolgem predoru nape-

ljana voda, proizvajajo izmed vseh amerikanskih mest največ neubeljenega bombaža. Prekop donaša mestu toliko, da se pokrijejo vsi dolgovi. Glavni promet je na ulici Broad Str., kjer je lep spomenik južnih vojakov. Green Street ima divne nasade; tu so razkošna stanovanja. **Brunswick** (10.182 prebivalcev) ob reki enakega imena. Tu sem je pripeljala ladja »Popotnik« zadnjih 500 sužnjev. Sredi države ob reki Ocmulgee je **Macon** (40.665 prebivalcev), središče trgovine z bombažem. Velike predilnice ima živahno mestece **Griffin** (7478 prebivalcev). Na zapadu sta še mesti **Columbus** (20.454 prebivalcev) in **Rome** (12.099 prebivalcev) z mnogimi tovarnami.

* * *

Državo imenujejo »Empire State of the South«. L. 1732 je dal kralj Jurij II. apostolu humanitete Oglethorpu dovoljenje, da sme naseljevati pokrajine od Savanne do Tihega morja. Njemu so sledili »moravski bratje« in razni kolonisti iz Viržinije in Karoline. Angleži so l. 1752 pokrajino razglasili za svojo naselbino. V meščanski vojski se je tu bojeval general Sherman. Ustava je iz l. 1877.

Slovenska godba v South Lorainu, Ohio.

Florida (Fla.).

Površje: 151.980 km². Okrožij: 45. Prebivalcev: 752.619, med njimi 358 Indijancev. Senatorjev: 32. Državnih poslancev: 68. Reprezentantje: 3. Glasov za predsednika: 5.

lorida (Floreda) obsega enako imenovani poluotok med Atlantikom in Mehikanskim zalivom. Nizko obrežje ima le malo zalivov. Na jugu je ob bregu mnogo koralnih otokov, ki se kot »Florida Keys« raztegajo v dolgi vrsti južnozapadno do »Fortugas Keys« in so zaradi močnih morskih tokov in pogostih viharjev ladjam zelo nevarni. Notranji deli dežele so nizki in imajo na jugu mnogo močvirij (Everglades). Največja so »Cypress Swamps« in »Mangrove Swamps«, ki so v deževni dobi popolnoma pod vodo, da ni mogoče priti preko njih. Tu je tudi mnogo jezer; največje je Okeehobeen (Okihobin). Severni del je višji. Povsod so krasni gozdovi. Od površja je $^1/_{12}$ vodovja, in za kmetijstvo se porabi le 5% zemlje. Največ pridelujejo bombaža, koruze, riža, tobaka, sladkorja in južnega sadja. Poleg živinoreje je znatno tudi ribarstvo. Na otokih nabero mnogo gob. Reke na Floridi so posebne vrste. O mnogih se niti ne more reči, da so res reke, ker so nekaka mešanica med reko, jezerom, močvirjem in stoječo vodo. St. John's River n. pr. je sicer 720 km dolg, a razlika padca med izvirom in izlivom je le en meter. Tako tudi St. Mary's in Indian River, ki je le nekako raztegnjeno močvirje. V Mehikanski zaliv se izlivajo Wethlocochny, Suwannee, Apalachicola in na zapadni meji Perdido. Pogostoma se nahajajo v apnenem skalovju jame (sinks), odkoder prodirajo reke in potoki, ali pa izginjajo, da nadaljujejo svoj tok pod zemljo kakor na Krasu. Podnebje je razen ob močvirjih jako zdravo in stanovitno. Florida je v zimskem času najzdravejši kraj za bolne na pljučih.

* * *

Glavno mesto je **Tallahassee** (Tällehäsi, 5018 prebivalcev) na obrastlem hribčku sredi krasnih vrtov. Najlepši stavbi sta državna in mestna hiša. Tu je umrl l. 1847 princ Ahil Murat, sin l. 1815 ustreljenega neapoljskega kralja. Zaročen je bil z Washingtonovo vnukinjo in je tu živel. **Pensacola** (22.982 prebivalcev) ima najboljše

pristanišče ter živahno trži z ribami in lesom. Mesto so ustanovili l. 1696 Španci. V bližini je še nekaj razpadlih španskih trdnjav. Največje mesto je **Jacksonville** (57.699 prebivalcev), 30 km od izliva reke St. John's River v Atlantik. L. 1822 ustanovljeno mesto so imenovali v čast generalu Jacksonu. Tržijo jako živahno z lesom, sadjem in žitom; tudi nekaj tovarn so otvorili. Podnebje je pozimi krasno in stanovitno. Okolica je divna. Šetališča po nasadih so posuta z luščinami majhnih školjk (Shell roads). — **Fernandino** (5240 prebivalcev), ob izlivu reke Amalia River, so ustanovili Španci l. 1632. Trgovina je znatna. Ob Atlantiku, nasproti otoku Anastasia,

Močvirje (Swamp) na Floridi.

leži slikovito in znamenito mesto **St. Augustine** (5494 prebivalcev). Okolica je nizka ravan, obrastla s pritlikavimi palmami. Starejše ulice so ozke. Španske hiše so zidane iz neke mešanice školjk (coquina) in imajo lične balkone. Na vrtovih so bujni tropični nasadi oranž, citron, datelj, banan in magnolij. Pozimi prihaja sem do 15.000 tujcev.

Na tem kraju se je izkrcal l. 1512 Ponce de León, ko je šel iskat »mladostni vir«, o katerem so mu pripovedovali Indijanci rodu Bahama; kolonije pa ni ustanovil. L. 1564 so prišli sem francoski hugenoti, ki so se naselili severno ob St. John's Riverju, kjer so jih leto pozneje pokončali Španci. Španec

Don Pedro Menendez de Avila je sezidal leta 1565 pri indijanskem mestu Seloy trdnjavo San Augustin, ki je ena najstarejših trajnih naselbin Evropejcev na amerikanskih tleh. V mestu je zdaj malo Špancev, in le starejši deli mesta kažejo še nekak starošpanski značaj. V južnem delu mesta je nasproti nekdanjemu frančiškanskemu samostanu menda najstarejša hiša Zedinjenih držav. Sezidali so jo l. 1564 hugenoti. Zdaj so jo popravili in se nahaja v njej zbirka znamenitosti iz zgodovine Floride.

Ormond in **Daytona** (5200 prebivalcev) sta letovišči ob Halifax Riverju. Na bregovih so silne goščave (Hammoks). V **New Smyrni** je ustanovil l. 1769 Anglež Turnbull naselbino Grkov in Menorčanov, da sadijo indigo in cukrovec. Kažejo še razvaline cerkvice, katero je sezidal Krištof Kolumb l. 1496 ali 1497 na svojem drugem potovanju. Titusville, Rockledge, Palm Beach in vsi večji kraji so zimska zdravišča. **Miami** (5471 prebivalcev) je najjužnejša postaja v Uniji. **Key West** (19.945 prebivalcev), na otoku Floriaa Keys, ima velikanske tobačne tovarne. Ime »Key« je iz španskega »cayo hucso« (otok kosti), ker so menda Španci našli na otokih mnogo človeških ogrodij. Na zapadnem obrežju je **Tampa** (37.782 prebivalcev; l. 1880: 720!) Mesto je sredi logov oranž in južnega drevja, ima velike tobačne tovarne in živahno trgovino.

»Kjer nobene zime ni . . .«

Kdor živi vedno le na severu, ne more imeti pravega pojma o življenju na jugu. Kadar se začnejo krajšati dnevi in »mrzel veter tebe žene, draga lastovka, od nas . . .«, tedaj roma z lastovko tudi njegova misel

». . . tja, kjer toplo solnce sije,
kjer nobene zime ni . . .!«

Prijetno in krasno je poslušati, ko kak popotnik pripoveduje »o solnčnem jugu«, o logih oranž, o bujnih cvetlicah, duhtečih vrtovih, o milem zraku in njegovem bliščečem krasu! Kdor pa je dalje časa bival na jugu, vé, da tudi v deželah cipres in mirte, cvetlic in bujnih barv ni vse gola poezija. Res, južna priroda preseneča obiskovalca iz severa po mnogih divnih pojavih, a navdušenje se ti precej ohladi, ko se prikaže cela vrsta onih neprijetnosti, ki jih pozna le — jug. Amerikanski jug ima nebroj neprijetnežev posebne vrste. Poglejmo nekatere!

Le sila navdušenemu naravoslovcu bo veselja poskakovalo srce, ko zagleda v južnih širjavah prvikrat roje komarjev in cele megle vodnic, ki se prikazujejo v večernem mraku in plešejo okoli njega kakor snežinke v hudem metežu. Le on se bo smehljal, ko mu »dvorijo« razni hymenopteri in neuropteri s prav južno vsiljivostjo. Le on bo našel širno polje za zanimive študije tam, kjer vsak drugi vidi in čuti celo vrsto neznosnih muk.

Pojdimo s takim »navdušencem« v Florido ali v kako drugo južno državo. Začetkom maja je in muhe imajo »visoko sezono«. Muha človeka povsod nadleguje, a nikjer tako kakor v Ameriki. Celo v širini New Yorka vlada muhalica pavovih peres, ker muhe so prvi gostje pri pojedini. In če je že tam treba poleg muhalice še temnih sob, raznih mrež, ledenih refrigatorjev, nepredornih omar, s čim naj se človek varuje, ko gre na jug? Pomnožimo vse, kar vemo o »sitnih« muhah petkratno, ne, pettisočkratno, in dobili bomo slabo

podobo tega, kar čaka »navdušenega« naravoslovca v južni Floridi. Na gotovih mestih vzhodne Floride prilete komarji (moskitos) v takih trumah, da pogasijo največji ogenj, katerega zakurijo potniki med šotori. Luč jih privabi, ogenj jim požge perutnice in toliko jih pade v ogenj, da kmalu ugasne. — Drugi mrčes onih krajev so tako drobne mušice, da jih še ptice ne morejo dobiti. Za človeka pa so naravnost — peklenščki, in najboljši pripomoček, da se nauči ravnodušnosti, ker od jutra do večera ga napadajo v mirijadah in če je enkrat zašel med nje, ne more niti dihati, ne da bi jih potegnil cel »tucat« v grlo! Zdaj pa misli na kaj drugega, če hočeš! »Vesela« družba te ne zapusti niti za trenutek; kakor ljubljenec ljubljenki, tako ti sledi za vsakim korakom, in če od jutra do večera vihtiš veliko pahljačo, in ne delaš ničesar drugega nego da pahljaš, potem se morda te družbe znebiš za kak — trenutek!

Naš naravoslovec je v sedmih nebesih, ker predmeti za njegov drobnogled mu prileté sami prav v — usta! Na vrat se mu vsede zanimiva stvarca. Sicer ga vščipne prav peklensko, a oko mu žari veselja, ko drži med prsti veliko »rumeno muho«. Ni večja nego osa, a brenči kakor bi bila petkrat večja, in je tako vsiljiva, da bi se mogle »najsitnejše« muhe od nje učiti. Pri tem se lesketa ko brušen biser, ker peruti se prelivata v najbujnejših barvah, glava je zelen smaragd in telo krasno pisano.

Komaj je nastopil rožnik s svojimi rožami in obilnim sadjem, ko se oglašajo novi »regimenti« brenčečih perutastih »dvorljivcev«, dočim prvi podvojujejo svojo ljubeznivost. Ose, kakršnih »mrzli« sever nikoli ne gleda, »osrečujejo« naravoslovca. Niso krvoločne, ker grejo le na sok sladkih fig in breskev v tvojih rokah, a usedajo se ti pod nos in na ustnice, kar niti naravoslovcu ni »all right«, vendar pa nočejo krvi. Njim sledijo druge »trume« žuželk vseh barv in oblik, da vsem, ki niso naravoslovci, zmanjka sape. Od jutra do večera, od večera do jutra traja »lov«, in marsikateri zasadi svoj strupeni rilec v kožo, da pozabi celo naravoslovec svoj poklic in se mu tupatam izmuzne kaka krepka — ker, kar je preveč, je preveč! Tako ima prijatelj prirode »dosti« priložnosti, da lahko kar v svoji izbi »študira« razne diptere, hymenoptere, neuroptere in še druge »tere«. In študira lahko še več. Polagoma pridejo na obisk vsa »aptera« in »iptera« in »optera«, in v nekaj dneh se mu bo čelo že malo zgubančilo, ker poleg »študiranja« mora neprestano vihteti pahljačo. Iz vrste »coleopter« ga bo obiskal krasen fant, ki ima kebru podobne peruti in vitek stas; pod drobnogledom je pravi biser. Ako pa se mu zljubi, da ti smukne pod obleko — kdo bi takemu fantu to zameril! — in ga malo pritisneš, ali pa, da se »izgubi«, da »zaide«, no, čutil boš, da je krasen fantek — nesramna stenica, ki tebe dela krivega za »nezgodo« in te pika tako strupeno, da zakolneš! Za roje vodnic, ki nam silijo pod pokrivalo, v ušesa, nos, usta, se niti ne zmenimo več, ravno tako za kakega kuščarja, ki je »zašel« pod našo obleko.

Naravoslovca pa mika tudi južni gozd! Tu je življenje! Iz vsakega grma in raz vsako vejo doni na uho brenčeče, šumeče in hreščeče petje južnih cikad, zdaj kot samospev, zdaj zopet v celem zboru. Naenkrat zalesketa nekaj v zraku. Krasna stvarca zabrenči in izgine v trenutku na podrtem deblu. Zastonj jo iščemo, dokler ne zabrenči iznova. Končno jo naravoslovec vendarle zasači, dasi je s svojimi zaprtimi perutmi prav kakor skorja na deblu. — Treba je pa iti spat. Prijetno pihlja večerna sapica skozi odprto okno. A ko bi prišla samo sapica! Komaj se prikaže luč, je okoli nje že polno perut in nog, in na steno treskajo brenčeči in šumeči »večerni duhovi«. Ako ti »zlodeji« ne pogasijo luči, jo bo hitro ugasnil celo »najbolj navdušeni« naravoslovec in zaprl okno, dasi od vročine komaj diha. Sleče se. A kaj vidi? Na vsem životu ni samo vse

polno rdečih madežev, skelečih kakor ogenj, in srbečih bul; kar po celih »tucatih« se ga držijo neke temnorjave živalice tako ljubeznivo, da jih niti ščet ne more prepričati o njih preobilni ljubezni do krvi. Na ustih čaka že krepak izraz, vendar pa zalesketa naravoslovcu oko — ali od veselja, v mraku ne moreš razločiti — ker med nadležnimi krvopivci je spoznal nekaj dozdaj še neznanih vrst — uši!! Treba je, da potegne drugo za drugo prav lastnoročno iz kože, ako hoče sploh počivati, in da odda obleko perici, ker samo ta more odstraniti mnogoštevilno »menežarijo«, ki se ga je prostovoljno oklenila pri izletu v »krasni, bujni, duhteči, šumeči, južni gozd!«

A čakaj malo! Tu na rami, na strani in tam med rebri je neka čudna »bula«. Šmentani jug, kaj pa je to? Polasti se ga nemala zadrega. Ko posveti z lučjo na te »gore«, zapazi, da so te »višave« pravzaprav zadnji deli ogromnih — klopov, ki so se z glavo zarili v njegovo telo! S prav »učenjaško« previdnostjo izvleče te »nepoklicane goste« iz kože in spozna tri nove vrste prebivalcev »solnčnega« juga. Odkod so še druge bule in gule, otekline in bleki na njegovem telesu, tega naš naravoslovec še ne more povedati; ve samo, da so ga neusmiljeno mesarili razni »apteri«, »ipteri« in »opteri«, in sam ne ve še »kateri« onih tisočerih živalic, ki grizejo, pikajo, srkajo in trpinčijo človeka tam,

»kjer toplo solnce sije — — —«

A še je poleti in šele mesec julij. Vročina je neznosna in podnevu moraš ostati v sobi. Naš »naravoslovec« sedi pri oknu in čita. Naenkrat se mu zazdi, da mu potegne nekdo las čez roko. Ničesar ne zapazi, a neki čut se pomika proti prstom. Ko pogleda bolj natanko, vidi, kako se vali majhna kroglica čez roko. Živalica je tako nežna, da jo le zelo previdno spraviš pod drobnogled. Zopet se nasmehne učenjak, ker stvarca je tako brhka, nežna, da bi je ne mogel človek zmečkati, ko bi ne bila pravi — peklenšček, ki ne zasluži usmiljenja. Stvarca je neka kurja grinja, ki tako pikne, da rana oteče in čutiš strup več dni. Silno težko se obvaruješ te golazni; zdi se, kakor bi prišle iz zraka ali odkod. Ta večnogati »morilec« se prime predvsem »zelenega« Evropejca, in menda razume celo kemijo ali fiziologijo, ker pozna tujčevo kri, dočim se »našim« učenjakom še ni posrečilo odkriti razločka med človeško krvjo v raznih podnebjih in deželah. S črnci ima precej usmiljenja, ako ji ni njih črna kri preveč plebejska. Zato pa črnce silno mučijo razne stenice in klôpi, ki se jim zarijejo v podplate, da jim včasih odpadejo celi prsti. Grinja je pa gotova kurja smrt in celo ptice v prosti prirodi ji podležejo.

Naravoslovec ali prijatelj juga ima pa še druge »užitke«, užitkarje in ljubeznive prijatelje. Vidi lahko vsak dan prav orjaške pajke, ostudne ušetnjake, več centimetrov dolge stonoge, vse več ali manj strupeno; hujši nego vsi so pa škorpijoni. Razume se, da ne manjka »nedolžnih« mravelj, katerih je v hišah ravno toliko kakor zunaj. Z eno besedo: pravo je zadel neki naravoslovec, ko je dejal: »Rjovenje leva gozdu in njegovim prebivalcem ni tako strašno, kakor brenčanje miljonov muh, ki se tam nahajajo!« Florida in Amerika ne poznata levov, pač pa še nevarejše — kače, o katerih nam pripoveduje angleški kapitan F. T. Townshend v svojem spisu »Wild Life in Florida« prav »lepe historije«.

»Če potniki prenočujejo na prostem, pade prav nepričakovano kaka kača klopotača na glavo tega ali drugega, omamljena od dima, ki ga narejajo, da se ubranijo moskitov. Prvi sledi cela »toča« drugih; sreča je le, da so vse omamljene. Če stopi kdo na grm bičja, mora pričakovati, da švigne vanj morda celo več kač, druga bolj strupena od druge. Močni škornji obvarujejo pred

pikom mlajših kač, stara klopotača pa pregrizne najdebelejše usnje in se zvije po nogi kakor vijak ter sega do ledij! Manjših, »nedolžnih« dvoživk, ki pa so prijetne menda le — luninim prebivalcem, ni treba omenjati, ker ima Florida v svojih močvirjih in vodovjih večjih, pravih orjakov v izobilju. Aligatorji ali kajmakani do 6 m veliki, so — no — povsod!«

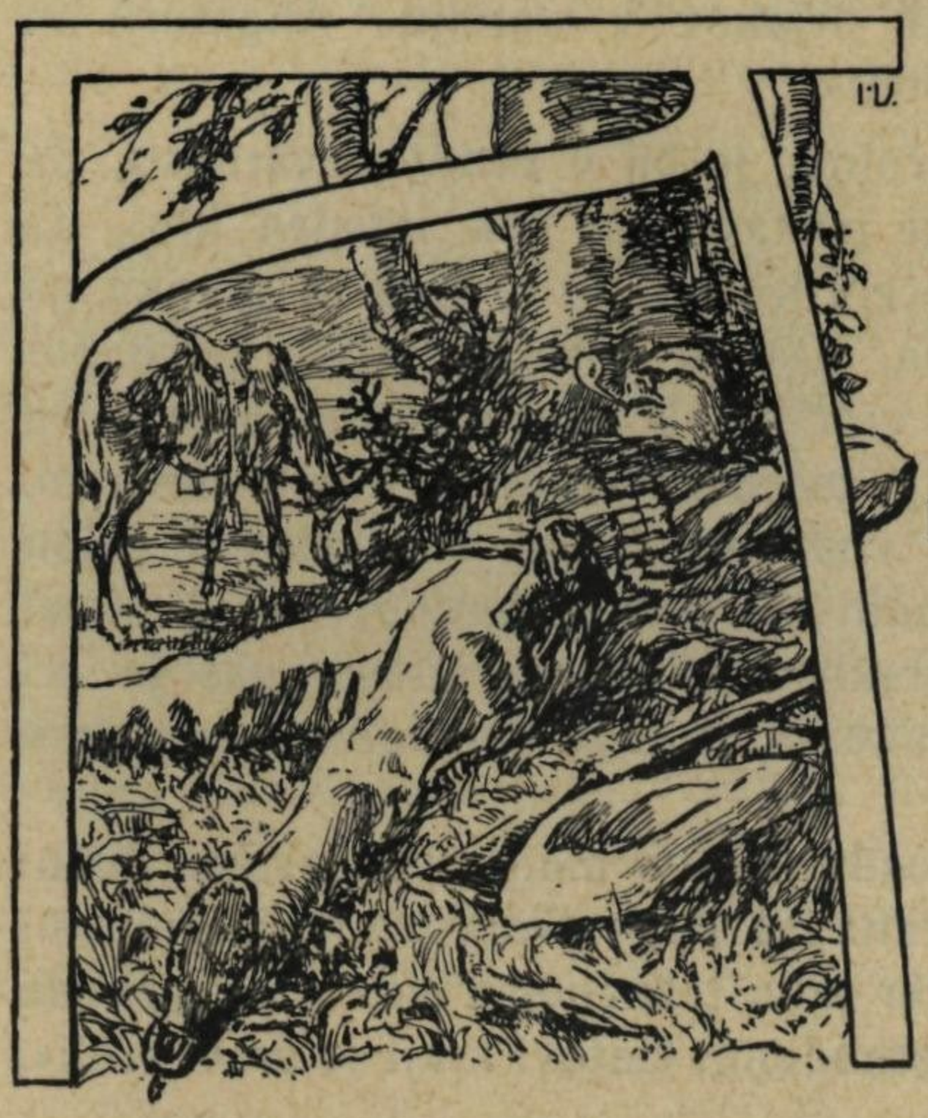
Ko se je imenovani kapitan vozil v čolnu, je bil v vedni nevarnosti, da mu te zverine čolna ne požrejo. Ako se je postavil na kak ugoden kraj, da lovi ribe, je švignil aligator z odprtim gobcem kvišku in le trda svinčenka ga je obvarovala kakega neljubega — poljuba. Da se domačini kljub temu pogostoma kopljejo, dokazuje, kako jih muči vročina. V morju in vodah so poleg morskih volkov prave pošasti, na katere je lov sicer zanimiv, a zelo nevaren. »Nekega dne,« piše isti kapitan, »smo se vozili v lahkem indijanskem čolnu (canoe) preko zaliva in smo se komaj ubranili morskih požeruhov. Zreči skozi prozorno vodo smo videli cele trume morskih velikanov; streslo nas je pri misli, kaj nas čaka, ako se prevrnemo.« Tako je na jugu: mnogo luči in veliko sence!

Sploh pa je priroda na jugu v pragozdih ali ob morju veličastna. Južni pragozdi cipres, palm, magnolij, hrastov, oranž itd. so prepreženi z najbujnejšimi ovijalkami; prodiranje skozi goščave je sicer jako težavno, a ves kras prirode lahko vidiš, ako potuješ po kaki reki s parobrodom. Gotovi kraji so pravi »raji«.

* * *

Florida je izmed vseh amerikanskih držav ena najzanimivejših, sicer ne po delu človeških rok, temveč po prirodi in zgodovini. Po prirodi je Florida morda najmlajša dežela, po zgodovini pa najstarejša, ker tu je bila prva naselbina evropejske omike. Na cvetno nedeljo, špansko »Pasqua florida«, l. 1512 je prišel Jan Ponce de Leon na poluotok ter dal deželi ime Florida. Prvi poizkusi naseljevanja so se izjalovili. Navarez in Hernando de Soto sta l. 1521 in 1528 podjarmila velike kose, a za Špance je imela dežela pomen šele, ko so se naselili francoski hugenoti. Po naročilu kralja Filipa II. je Menendez de Avila hugenote pregnal in l. 1565 ustanovil mesto St. Augustine; vendar pa Španska ni ničesar storila za deželo in za razvitek naselbin ter jo je morala l. 1763 odstopiti Angležem. L. 1783 so deželo zopet dobili Španci. Unija je deželo kupila od Napoleona in Jackson jo je podjarmil. L. 1822 so jo organizirali kot teritorij. Seminoli, indijansko pleme rodu Maskoki, se niso hoteli podvreči in so si izkušali ohraniti svojo prostost v ljuti vojski (l. 1835—1842). Po končani vojski so l. 1845 Florido organizirali kot državo in po meščanski vojski so jo l. 1868 zopet sprejeli v Unijo. Država se je le počasi razvijala; v zadnjem času pa so premožni farmerji iz severa deželo hipoma dvignili.

5. Države ob Mehikanskem zalivu.

Alabama (Ala.).

Površje: 135.330 km². Okrožij: 66. Prebivalcev: 2,138.093. Senatorjev: 44. Državnih poslancev: 100. Reprezentantov: 10. Glasov za predsednika: 11.

labama (Elebama) ima ob morju nizek in peščenat pas. V notranjih delih države so hribi, ki se polagoma dvigajo do gorovja Allegheny. — Reke tečejo večinoma proti jugu. Največji sta Alabama in Tomhigbee, ki se združita in tvorita kratki tok reke Mobile. Pritoki so Black Warrior, Cahaba in Coosa. Na severu je Tennessee. Podnebje je na jugu in v nižavah nezdravo, v srednjih in višjih delih pa ugodno. Pomanjkanju pitne vode so odpomogli z arteškimi studenci. Obrt je hitro rastla, ko so začeli izkoriščati rudnike.

Z gospodarskega stališča se v Alabami razločujejo štirje pasovi. Pas, kjer raste žito, na severu, v dolinah reke Tennessee in njenih pritokov. Pas rudnin, ki obsega dve tretjini države; tu so trije glavni skladi premoga, Coosa, Cahaba in Warrior. Zadnje ležišče je trikrat večje od prvih dveh. Primeroma obsega dve tretjini vsega premoga na Angleškem in ima do 4·2 m debele plasti. Tukaj je tudi mnogo železa, zlata, srebra, bakra, grafita, marmorja in azbesta. Tretji je pas bombaža in pas gozdov do zaliva. Ti pasovi niso strogo ločeni. Na jugu pridelujejo mnogo koruze in južnega sadja.

* * *

Montgomery (38.136 prebivalcev), glavno državno mesto, ima živahno trgovino z bombažem. V državni hiši so l. 1861 organizirali vlado južnih držav. Mesto ima mnogo lepih palač starih veleposestnikov. — Edino pristanišče je **Mobile** (Mobihl, 51.521 prebivalcev). Mesto je ustanovil l. 1710 Francoz Sieur de Bienville, ki je sem preselil prebivalce prve kolonije v Biloxi. Do l. 1723 je bilo glavno mesto pokrajine Louisiana. Mobile je dobro zidano mesto, z lepimi ulicami, po katerih so drevoredi košatih magnolij in hrastov. Mesto **Birmingham** (132.685 prebivalcev; l. 1880: 3086!) so ustanovili l. 1871. Ker je v bližini poleg premoga in apna mnogo dobrega železa, je mesto hipoma rastlo. Obrt je velikanska; na vse kraje vodijo železnice. Tudi **Bessemer** (10.864 prebivalcev) ima velikanske topilnice in plavže.

V **Tuscaloosi** (8407 prebivalcev) je državno vseučilišče. Mesto je jako značilno za prejšnje dobe v južnih državah. Ob cestah so drevoredi mogočnih hrastov in med nasadi poslopja iz prvih časov.

Huntsville (7611 prebivalcev) v Cumberland Mts. je letovišče in je bilo prej glavno mesto. **Decatur** (4228 prebivalcev) ima mnogo novih tovarn. **Tuscumbia, Sheffield** in **Florence** tvorijo v resnici le eno mesto z 20.000 prebivalci. Obrt je živahna. **Tuskegee** (2300 prebivalcev) ima obširen zavod za zamorce. Ustanovitelj šole je Booker T. Washington, »pridigar v puščavi svojega naroda«, ki je bil prej sam suženj. Dijaki (okoli 2000) so sami črnci.

* * *

Druga glavna skupščina S. D. P. Zveze v mestu Conamaugh, Pa.

Alabama pomeni v indijanskem narečju: »Tu počivamo«. Ker pridelujejo mnogo bombaža, imenujejo državo »Cotton State«. — V deželo so prišli prvi Francozi l. 1711. Ko je prišla v angleško posest, je pripadala Georgiji. L. 1802 je dežela tvorila vzhodni del teritorija Mississippi. Kot posebni teritorij je bila organizirana dne 3. sušca 1817. Dne 14. grudna 1819 je bila sprejeta kot dvaindvajseta država v Unijo. Ko se je ločila Južna Karolina od severa, se je Alabama takoj pridružila južnim državam. Te so izvolile Montgomery za glavno mesto. Med vojsko je bilo v državi nekaj prask in ob morju nekaj morskih bitk, a Alabama ni toliko trpela kakor druge države. Ustavo iz l. 1868 so nekoliko izpremenili l. 1875.

Mississippi (Miss.).

Površje: 121.515 km². Okrožij: 76. Prebivalcev: 1,797.114. Senatorjev: 45. Državnih poslancev: 133. Reprezentantov: 8. Glasov za predsednika: 10.

issisippi se razprostira južno od reke Tennessee do Mississipija na zapadu. Obrežje je ravno. Pokrajine so značilne za jug. Razsežni travniki (Savannahs) menjavajo z gozdovi, goščavami bičja in močvirji. Stoječe vodovje imenujejo »Bayous«. Od teh ima tudi država ime »Bayou-State«. Proti severu se tla dvigajo do gorovja Pontotocke (173 m). Ob Mississippiju je breg strm (bluffs). Pristanišč država nima. Večje reke so Pearl River, Pascagoula in Yazoo. Podnebje je vobče zmerno, le v nižavah nezdravo. Pozimi pada mestoma huda slana. Mrzlica je zahtevala silne žrtve v letih 1853, 1867 in 1878. Obrt je neznatna in omejena na izkoriščevanje lesa in bombaža. Glavne pridelke daje poljedelstvo, namreč bombaž, koruzo, sladkor, krompir in sočivje. Živinoreja je na 2. mestu. Nekaj je v državi tudi premoga.

Na severni meji proti državi Tennessee se začne »Cotton belt-pas bombaža«, ki sega približno štiri stopinje proti jugu. Dasi se meja, kjer raste bombaž, ne more natanko določiti, so vendar naravni pogoji omejeni večinoma na ta pas, ki jenja šele pri Rocky Mts. Severno je poletje prekratko, ali pa uničuje slana bombaževo rastlino, južno ji je pa nasproten drug važen pridelek juga, sladkorovec. Mississippi je prava država bombaža, dasi v državah Georgia in obeh Karolinah pridelujejo boljšega. L. 1906 so pridelali 1374 milijonov »zabojev« bombaža; vsak zaboj tehta okoli 200 kg. Bombaž sadijo in pridelujejo le na velikih posestvih ali plantažah. Gospodar stanuje ali v majhnem gradiču, ali pa tudi v priprosti leseni hiši, ki ima navadno višji mostovž. Ob hiši je ograjen dvor s skladišči in hlevi, potem »quarters«, stanovanja delavcev in poslov, navadno še kak vrt, tako da je »grad« sredi precej obsežnih naprav. Družabno življenje je omejeno na hišo, ker »vasi« ali mesta so večinoma daleč narazen. Delo miruje le nekaj tednov po božiču. Meseca marca tla naorjejo in nagnojijo, in kadar so dosti zrahljana, naredijo jamice za setev, ki jo polagajo začetkom aprila in jo pokrivajo s prstjo. Preden se prikažejo zelene mladike, je zopet malo odmora, potem pa se začne težko delo, ker bombaž potrebuje več skrbi kakor katerakoli druga koristna rastlina; le tako si morejo zagotoviti dobro žetev.

Junija začne bombaž cveteti; nasadi so krasni, podobni bolj cvetličnjakom kakor poljem. Tanki, nežni grmiči stojijo kakor vojaki po ravnih grobeh in zrastejo 1 m do 1·30 m visoko. Med velikimi temnozelenimi cveti se prikažejo beli, snežni cveti z odprtim kelihom, ki pa ostanejo beli le prve dni; polagoma se prikažejo na njih mestu zelene glavice (tobolci), ki naraščajo do velikosti

orehov. Ta oreh ima bombaževo volno. Ko dozori in postane rumenkast, se razpoči in prikaže se čopiček bele volne. Zdaj se pa pojavi v nasadih tudi najhujši sovražnik — bombažev črv in njegov zaveznik kukec (Bollwurm). Prvi gre na glavice, drugi na stebla in v par dneh opustošita lahko cele nasade. Ko je odstranjena ta nevarnost, se začne žetev. Posestnik najme za kake tri mesece gotovo število zamorcev, kakor kje drugje najmejo žanjice. En mož more na dan nabrati do 70 kg volne, spreten delavec pa spravi lahko še enkrat toliko skupaj; delavce je treba vedno nadzorovati in jih priganjati, ker delo je jako mudno, in pogostoma se vidijo še meseca svečana beli čopički na grmičih. Plača se ravna po množini nabrane volne. Ker glavice ne dozorijo naenkrat, morajo polja prehoditi 4—5krat. V velikih jerbasih spravljajo volno v »Ginhouse« pod obsežne, pokrite ute, kjer s posebnim strojem odstranijo zrna. Prej so zrna metali proč, zdaj vse skrbno porabijo in dobijo iz zrn tretjino vse žetve. Volno stisnejo v velike zaboje in jo spravijo na železnico. Raznih »nepoklicanih prijateljev« p. d. tatov bele volne ne manjka nikjer. Tako je povsod, kamor sega »Cotton belt«.

* * *

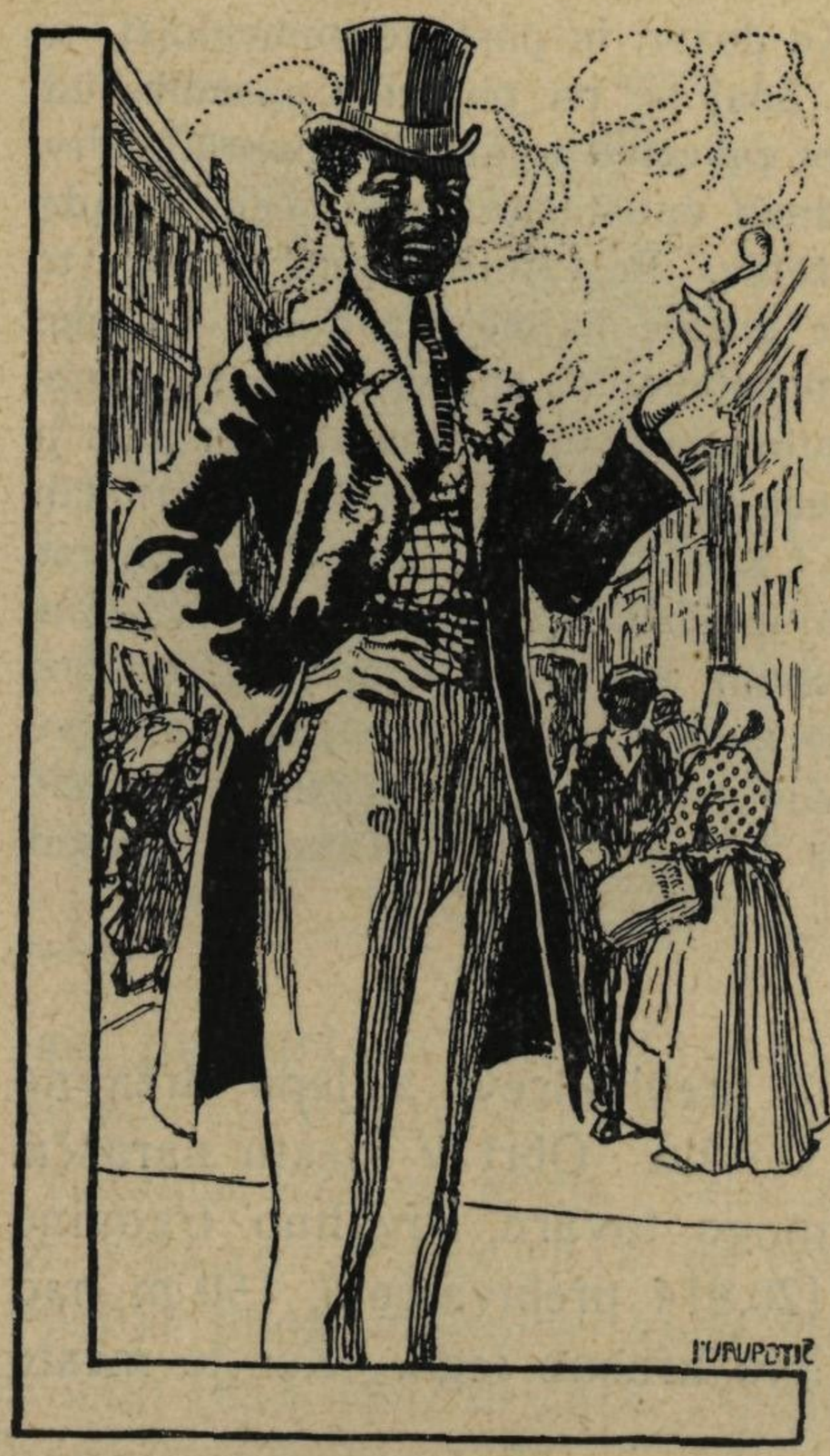
Glavno mesto je **Jackson** (21.262 prebivalcev) z lepo državno hišo. Znamenite so še druge javne stavbe. Obrt v mestu narašča. **Meridian** (23.285 prebivalcev) ima mnogo tovarn, živahno trgovino in je križišče več prog. **Vicksburg** (20.814 prebivalcev), 150 m nad Mississippijem, sredi Wallnut Hills, ima krasno lego. Ker je mesto ob reki, sta obrt in trgovina znatni.

V meščanski vojski je mesto igralo važno ulogo. Ker po svoji visoki legi obvladuje reko, so južne države mesto močno utrdile. Generala Farragut in Sherman sta l. 1862 zastonj skušala mesto zavzeti. Šele dne 4. mal. srpana 1863 se je generalu Grantu posrečil naskok, a žrtvovati je moral 9000 mož. Zvezna mornarica je dobila prosto pot po Mississippiju, in zveza proti jugozapadu je bila pretrgana. Nad mestom je narodno pokopališče, kjer leži 16.000 padlih vojakov.

Natchez (11.971 prebivalcev) ima svoje ime od starega, izumrlega indijanskega rodu. Leta 1700 je Francoz d' Iberville tu sezidal trdnjavo, od katere se vidi še nekaj ostankov. **Biloxi** (8049 prebivalcev) na jugu je mesto, kjer je sezidal Francoz Bienville leta 1690 trdnjavo in ustanovil kolonijo.

* * *

Država je bila prej del Louisiane. L. 1763 so jo odstopili Angležem, l. 1783 Uniji. Istega leta so jo organizirali kot teritorij in l. 1817 kot državo. — Ustava je iz l. 1869. Ker so se bali, da dobijo zamorci sčasoma večino, so l. 1890 upeljali nekaj novih določb, po katerih je volilna pravica navezana na gotovo izobrazbo.

Louisiana (La.).

Površje: 128.526 km². Okrožij: 59. Prebivalcev: 1,656.383. Senatorjev: 39. Državnih poslancev: 114. Reprezentantov: 7. Glasov za predsednika: 9.

ouisiana (Luisiéne) je skozinskozi ravan, ki se ne dviga nad 80 m. Na severu je dežela valovita. Polovico tal so reke šele polagoma nanosile. Ta zemlja je silno rodovitna, posebno ob izlivu reke Mississippi. Tu sadijo sladkorovec in riž. Na jugu so nezdrava močvirja in stoječe vode, na znotraj obširni travniki, »trepetajoče prerije« jim pravijo, ker se tla gibajo, kadar nastopi voda. Povsod so krasni gozdi borovcev, cipres, hrastov in trepetlik. — Ob rekah in njihovih pritokih so zoper povodnji napravili velikanske jezove; a kljub tem prestopajo reke pogostoma bregove in povzročajo silno škodo, n. pr. l. 1897 nad 50 milijonov dolarjev.

O povodnji, ki je segala daleč čez državo Arkansas, beremo:

»Od 53 okrožij v Louisiani je povodenj pokrila 31 ali popolnoma ali vsaj deloma. Ta okrožja obsegajo večinoma posestva poljedelcev, ki pošiljajo svoje pridelke ne samo na sever, temveč tudi v Evropo. Poplavljena polja obsegajo približno 930.000 ha (1 1/2 milijona oralov), in četrtina je bila posejana z žitom, bombažem in cukrovcem, ko je nastopila povodenj. Dolina reke Yazoo je izpremenjena v pravo jezero. Ob reki Amite, od njenega izvira v državi Mississippi do jezera Pontchartrain, je pokrajina vsa pod vodo; prebivalci, večinoma farmerji, so izgubili vse. Tako je tudi ob drugih pritokih. Mostovi in žage, vse je uničeno. Reka je na daljavo 320 km 20—80 km široka! Prebivalci so mogli rešiti življenje le s tem, da so šli na strehe svojih hiš; živina in vse orodje je izgubljeno. V nižavah je voda prodrla jezove in neizmerno vodovje se je razlilo čez polja; ta ogromna množina vode si mora šele sama poiskati odtoka v morje. Ni pretirano, ako se trdi, da je Mississippi zdaj širji kakor južnoameriški Amazonas, ki meri ob svojem izlivu 200 km!«

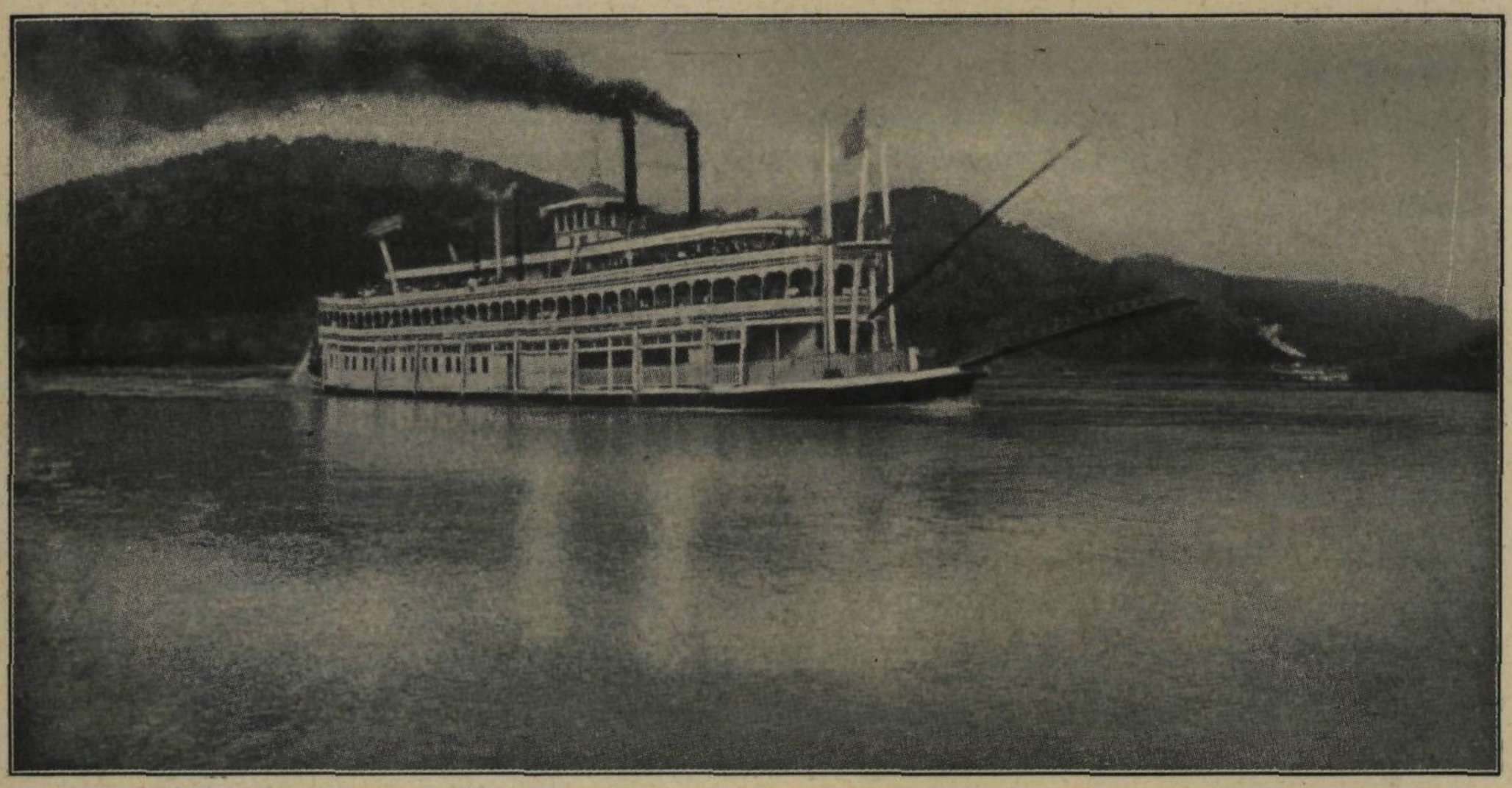
Nič manj strašni, vsaj za pogled, so tudi silni požari v nižavah in močvirjih ob reki. Večinoma zažigajo farmerji sami svoja posestva, da jih očistijo ostankov sladkorovca, ali pa da izsušijo kako močvirje. Ponoči je pogled na te požare kakor v pekel! Vse obzorje je samo ogenj in plamen, ki sika v dolgih jezikih kvišku, da žari dim nad ognjem v čarobnordečem sijaju. Na tisoče gozdnih velikanov gori.

Zime so mile in prijetne, a vreme se rado hitro izpreminja. Podnebje je zdravo le za one, ki so se mu popolnoma privadili.

Prebivalci so nekaka mešanica vseh narodov, ki so tekom časa prišli sem, kar kaže tudi njih spakedrano narečje. — Louisiana je poljedelska država. Največ pridelujejo riža, sladkorovca, bombaža in koruze. Živinoreja je v prerijah znatna. V gozdovih je mnogo divjačine. Pogostoma se še naleti na kosmatinca medveda, divje mačke in jelene. V vodah so trume aligatorjev. Rudninstvo daje premog, žveplo, petrolej, sol, posebno v jami Petit-Anse, granit in ilovico. Državi pravijo »Pelikan-State«, ker ima to ptico v grbu.

* * *

Glavno mesto **Baton Rouge** (Bättn Ruž, 14.897 prebivalcev), na visokem obrežju reke Mississippi, so ustanovili l. 1720 Francozi; ima državno vseučilišče in druge državne zavode. Ob reki Red River leži **Shreveport** (28.015 prebivalcev), jako živahno trgovsko mesto.

Parobrod na Mississippiju.

Največje mesto države in najvažnejše tržišče na jugu je **New Orleans** (Nju Orlins), 177 km nad izlivom reke Mississippi. Glavni del mesta je na levem bregu reke, ki je tu 400—800 m široka in dela ovinek, po katerem se mesto imenuje »Crescent City« (mesto polumeseca). Mesto sega do jezera Pontchartrain in pokriva 485 km², od katerih so pa tri četrtine močvirja. Podnebje je vroče in vlažno; mnogokrat se prikaže rumena mrzlica. Izmed prebivalcev (1910: 339.075) je okoli 80.000 črncev; zastopani so tudi skoraj vsi evropejski narodi.

New Orleans je ustanovil l. 1718 Jean de Bienville, guverner naselbine Biloxi, ki je mesto imenoval po vojvodu orleanskem. L. 1721 je mesto postalo glavno mesto Louisiane, dasi je bilo tedaj le majhno lovsko selo. L. 1732 je imelo 5000 prebivalcev. Francozi so l. 1762 mesto odstopili Špancem, a se je

uprlo, vpeljalo svojo vlado in bilo podvrženo šele l. 1769. Od l. 1800 do 1803 je prešlo zopet v francosko posest, a so ga pozneje odstopili z Louisiano vred Uniji. V bližini je general Jackson l. 1815 premagal Angleže v veliki bitki. Pod amerikansko upravo je mesto hitro rastlo. — New Orleans je izmed najzanimivejših severoamerikanskih mest, posebno ker se niso ohranile samo stavbe nekdanjih francoskih in španskih prebivalcev, temveč tudi njih navade in običaji. Na pustni torek je tu silen dirindaj, ki privabi na tisoče gledalcev. Kralj (rex) Karneval (pust) pride v spremstvu vitezov (Knights of Momus, Mystic crew of Comus itd.) in zasede mesto. — Zaradi lege ob izlivu reke Mississippi je mesto največje skladišče prve svetovne poljedelske pokrajine. Po New Yorku je tu največje pristanišče za izvoz (l. 1903 nad 150 milijonov dolarjev) in za Liverpoolom največje tržišče za bombaž. Poleg trgovine je znamenita tudi obrt. Mississippi mnogokrat prestopa bregove in poplavlja okolico, dasi imajo napravljene visoke nasipe. Izliv reke se je pomaknil že daleč v morje in novi bregovi so mestoma široki do 450 m. Krasni so velikanski parniki, ki vozijo po Mississippiju, proti katerim so celo mnogi prekoatlantski parobrodi le nekaki — čolni. Ob Canal Str. stoji marmornata stavba carinskega urada. Na severni strani je francoski del, ki kaže francosko-španski značaj. Hiše so sredi bujnih nasadov. Stolna cerkev sv. Ludovika stoji na mestu l. 1718 sezidane cerkvice. Nekaj samostanov, škofova palača, sodnijsko poslopje, kjer so l. 1803 oddali po Napoleonu Uniji prodane pokrajine, se je ohranilo še v prvotnem stanju.

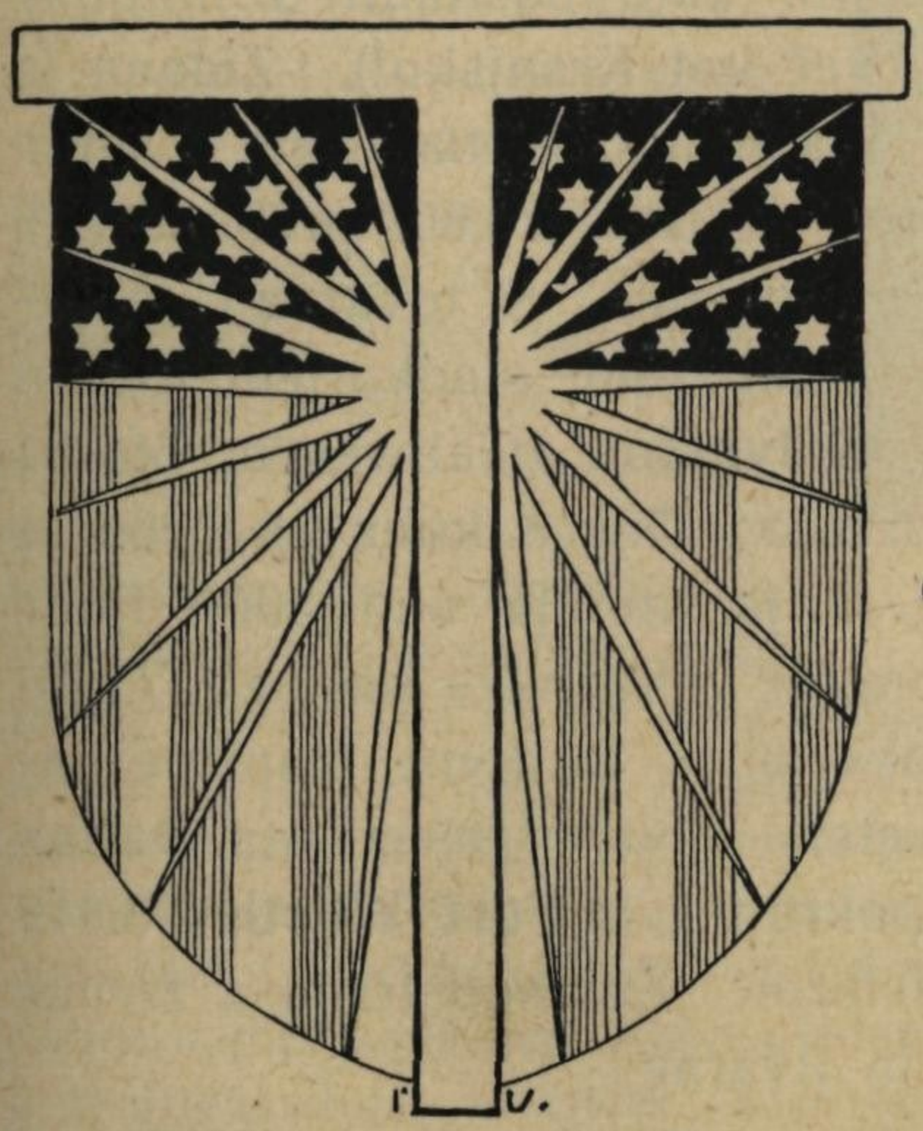
Novejše stavbe so razne knjižnice, zbirke, vseučilišče »Tulane« (1364 dijakov), bolnišnice itd. Mesto ima le malo večjih trgov in parkov. Krasna so razna pokopališča. Grobovi so v sezidanih duplinah, ker zaradi močvirja ne morejo kopati v zemljo; solnce in vročina posušita mrliče, da se dolgo ohranijo. Veličastni so med grobovi nasadi magnolij in hrastov. Blizu mesta je mnogo lepih krajev, kamor vodijo železnice.

Zanimive so velikanske plantaže, na katerih pridelujejo ponajveč sladkorovec. Poleti in jeseni so nasadi podobni čveterooglatim skupinam, v katerih so stebla in listi tako tesno nagromadeni, da tvorijo nepredorne mase. Evropejec, ki bi videl 2 do 3000 oralov polja, ki je ravno kakor miza in posejano s samo koruzo in sladkorovcem, bi ne hotel verjeti svojim očem! Zraven pa je na tisoče oralov še neobdelane zemlje, ki še v sto letih ne potrebuje gnoja ter čaka, da jo izpremenijo v — zlato! Cele armade bi lahko neopaženo korakale skozi nasade, ker sladkorovec zraste tako visoko, da je celo jezdec kakor za zelenim zidom zakrit. — Proti prosincu začnejo zamorci porezavati stebla in v nekaj tednih je neizmerna planjava pokrita z velim perjem, katero zažigajo na velikih kopah. Le tupatam se vidi skupina drevja, ki nudi delavcem zavetje pred nalivi, dočim so hiše posestnikov skrite za raznimi nasadi. Kjer se dviga kak dimnik, tam se je gotovo naselil na posestvo premeteni yankee. V novejši dobi so nastale samostalne cukrarne, in posestnik se lažje bavi samo z nasadom. Pridelovanje sladkorovca tako prevladuje, da se Louisiana po pravici imenuje »velika sladkornica«.

* * *

Louisiana se je prej imenovala vsa pokrajina ob Mississippiju, ki je segala še daleč v Texas. Prvi naseljenci so bili Francozi. L. 1670 je prišel Chevalier de la Salle iz Kanade po Mississippiju in

je prodiral proti Texasu, kjer je bil l. 1687 umorjen. Ob izlivu Mississippija se je izkrcal kapitan d' Iberville ter l. 1698 sezidal trdnjavo. L. 1700 je postal glavni guverner dežele, katero je imenoval po kralju Ludoviku XIV. Louisiana. Prvo glavno mesto je bilo Mobile, potem l. 1718 ustanovljeni New Orleans. Naselbina je pa tako slabo uspevala, da so jo prepustili l. 1712 trgovcu Crozatu. Tudi ta je imel le izgube in je prodal svoje pravice nekemu Lawu, ki je ustanovil »Mississippi Company«. Pri občnem finančnem polomu l. 1720 je tudi ta družba prenehala in dežela je pripadla zopet francoski kroni. V Pariškem miru (l. 1763) je Francoska odstopila vzhodnji del Angleški, zapadni Španski; vendar je pa Španska l. 1800 malovredni del prepustila zopet Francoski. — Dne 30. vinotoka 1803 je prodal Napoleon Louisiano za 15 milijonov dolarjev Uniji, kar je bilo proti pogodbi s Špansko. Ker o meji ni bilo ničesar določenega, so Amerikanci zahtevali vso pokrajino do reke Rio Grande del Norte. V pogodbi s Španisko iz dne 22. svečana 1822 so določili za mejo reko Sabine in 42. stopinjo severne širjave do Tihega morja. Kot državo so Louisiano organizirali l. 1812. V meščanski vojski je bila ob strani južnih držav.

Texas (Tex.).

Površje: 688.940 km². Okrožij: 246. Prebivalcev: 3,896.542, med njimi 470 Indijancev. Senatorjev: 35. Državnih poslancev: 108. Reprezentantov: 16. Glasov za predsednika: 18.

exas (Teksas) je največja in najjužnejša država, ki tvori velikansko, vobče od severozapada proti jugovzhodu nagnjeno planoto in ima tri dele. Obrežje je od rek nanešena 50 do 160 km široka nižava, ki ima mnogo vode, a nič močvirij, ob rekah ozke pasove gozdov, sredi pa obsežne, vigredi jako mokre prerije z rodovitno zemljo, kjer raste riž, bombaž in sladkorovec. Ob morju samem je pas dolgih prodovin in poluotokov, ki oklepajo mnogo lagun in skalovin, tako da ni dobrih pristanišč. Za tem pasom je valovito hribovje in prerija, ki se polagoma dviga iz obrežja, široka 250 de 350 km. To je najlepši del dežele. Tretja stopnja je višavje, ki sega v New Mexico. Na

jugu je nekaj večjih gorâ in grebenov (Chinati Peak, 2357 m). Večinoma ima višavje dosti vode, mnogo rudnin in velike gozdove hrastov, smrek in cedrov. Obmejne reke so: Rio Grande proti Mehiki, Red River proti Oklahomi in Arkansasu, Sabine River proti Louisiani. — Podnebje je ob morju vroče, vlažno in nezdravo, v srednjih delih prijetno in zdravo, na višinah nekoliko bolj ostro, vendar pa ugodno za Evropejce. Rastlinstvo je mestoma tropično, večinoma pa manjka vedno zelenih gozdov. Največ je takoimenovanih »Chaparals«, grmičja raznih trnjevih stročnic (algarob), orehov in kostanjev, med katerimi raste posebna vrsta drevesnih lilij (Yucca canaliculata). Prebivalci se pečajo s poljedelstvom in živinorejo. Zadnja je znamenita posebno v »Pan handle« distriktu, kjer so dobri pašniki. Pridelujejo bombaž, koruzo, pšenico in ječmen. Sadje, zlasti breskve in fige, je jako okusno. Mnogo je tudi vinogradov. Obrt napreduje od leta do leta. Tržijo z živino, kožami, volno in bombažem. Rudninske zaklade pa še premalo izkoriščajo. Dobi se kameno olje, premog, sol, živo srebro, malec, apno in marmor.

* * *

Glavno mesto je **Austin** (29.860 prebivalcev) z obsežnim razgledom na Colorado Mts. Državna hiša je na griču; zidala jo je skupina šikaških kapitalistov, ki so jim zato odstopili 3 milijone akrov zemlje (okoli 12.000 km², torej več kot Kranjsko!). Zidana je iz rdečega granita in je poleg one v Washingtonu največja v Uniji. Na progi proti New Orleansu je **Houston** (Hjust'n, 78.800 prebivalcev), značilno središče živahnega življenja na zapadu. V tovarnah je zaposlenih 15.000 delavcev. Trgovina z bombažem, sladkorjem, lesom in živino je znatna.* Ob morju leži **Galveston** (Gällwest'n, 36.981 prebivalcev), največje pristanišče v državi. Dne 8. kimavca 1900 je prihrul nad mesto silen morski val, in je utonilo nad 8000 ljudi. Zdaj so mesto nasuli za 3 m in napravili velikanske nasipe. Trgovina je zelo živahna. Mesto ima široke ulice in divne tropične nasade; poletno vročino hladi morski veter. Živahni mesti sta **Dallas** (92.104 prebivalcev) v jako rodovitni pokrajini, in **Fort Worth** (73.312 prebivalcev). Tu je križišče mnogih železnic. Živahno tržijo z živino. Mesto ima velike klavnice, skladišča in livarne.

Proti severu se razprostirajo nepregledni pašniki. Za njimi je 130.000 km² velika planota Llano Estacado ali Great Staked Plain, katero obkroža plotu podobno, razvetreno gorovje. Ime je baje od kolov (estacas), s katerimi so Španci zaznamovali svoja pota. Tla so večinoma ilnata, le mestoma peščenata; v novejši dobi so napravili mnogo studencev in ravnina je postala velikanski pašnik.

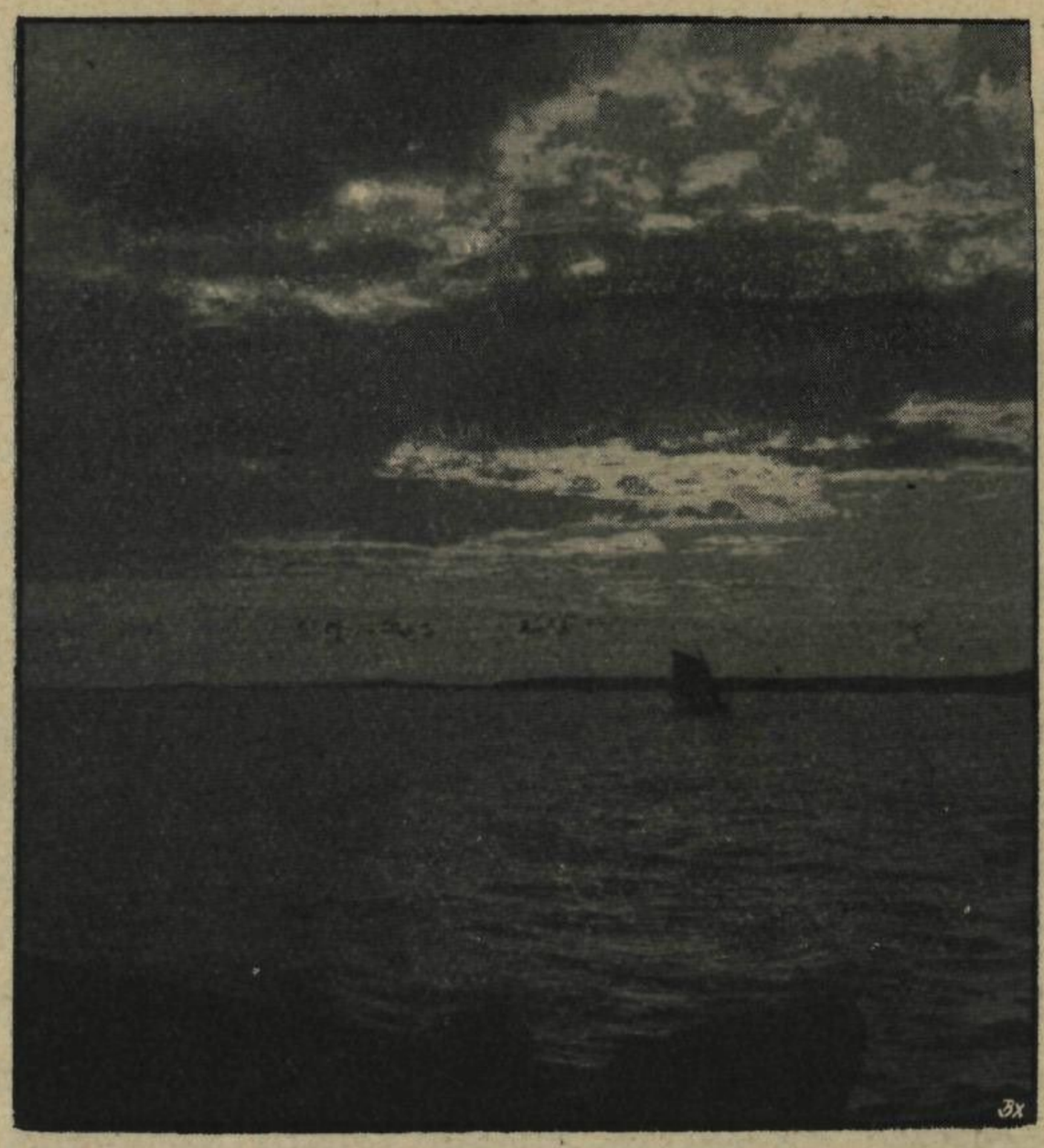
* Dne 22. svečana 1912 je divjal v mestu požar, ki je napravil za 50,000.000 kron škode.

Največje mesto je **San Antonio** (96.614 prebivalcev) s povsem španskim značajem. Mesto ima živahno trgovino z živino, je križišče mnogih železnic, ima veliko posadko in nekaj tovarn.

Španci so koncem 17. stoletja napravili tu svoj »presidio« (vojaško trdnjavo) in misijonsko postajo. L. 1835 se je mesto najprej dvignilo zoper Mehiko in ga zaradi tega imenujejo »zibelko teksikanske prostosti«. Mehikanska armada je po 12dnevnem obleganju dne 22. svečana 1836 mesto vzela z naskokom, pomandrala posadko, med katero je bilo 170 Amerikancev. Dne 21. aprila je pa general Houston Mehikance premagal in mesto osvobodil. Blizu mesta so še dobro ohranjena poslopja starih španskih misijonskih postaj z lepimi cerkvami. Kakih 5 km na jugu so poslopja za razne sejme (Fair Grounds and Buildings), kjer je l. 1898 poznejši predsednik T. Roosevelt iz prostovoljcev nabral svoj polk (Rough Riders), ki se je odlikoval v vojski na Kubi.

Kobilice.

Mnogo škode delajo v deželi kobilice, ki v gotovih dobah poplavljajo polja še huje kakor svoj čas slovenske dežele Turki. Večinoma pustošijo ti požeruhi v srednjih državah, a prihajajo pogostoma tudi v Texas. Pisatelj Boll opisuje tak »napad« iz l. 1876. Bilo je opoldne 20. kimavca 1876, ko so ti nepridipravi prihrumeli nad mesto Dallas. »Prizor je bil čudovit. Najprej se je videlo, kamor so segale oči, posebno proti solncu, kakor vse polno lesketajočih snežink. Posamezne živalice so se spustile na tla, potem vedno več, da je v kratkem kar mrgolelo kobilic. Vsedle so se na hiše, pota, travo, drevesa, da so se malo odpočile od napornega potovanja, takoj pa so začele »delati«. Prihajale so do štirih, šele ob petih ni prišlo več nobene. Prej smo imeli vedno jug, šele ponoči je začel vleči sever, s katerim so prišli ti »potniki« sem. Kako dolg in širok je bil roj, se ni moglo videti; v višavi 300—600 m je v zraku mrgolelo na milijone živali. Z daljnogledom se je videlo kakor kaplja vode pod drobnogledom. Solnce sicer ni otemnelo, kakor se večkrat pripoveduje, a vendar se je občutil vpliv na žar. Drugi dan je bilo od desetih naprej še več kobilic v zraku, a večinoma niso sedle na zemljo, temveč so šle dalje, kar je trajalo do štirih. Dne 22. kimavca ni več prišlo kobilic, proti opoldne so se prejšnje dvignile in rojile po zraku; nekaj jih je ostalo tu še do 27., potem so šele izginile. Amerikanska kobilica ni tako velika kakor evropejska ali azijatska; telo meri komaj 2 cm in ravno tako dolge so peroti, torej so živalice sposobne za daljši polet. Opazoval sem njih »delo«. Če sem stopal po travi, so se dvignile in me popolnoma obkolile. Proti večeru nehajo in ne žrejo več; potem posedajo na plote, stebla, debla, okna itd., da jih je vse

Prizor na reki St. Lawrence.

debelo. Ko jih je ogrelo solnce, so zopet začele. Sence ne marajo; kjer solnce najbolj pripeka, tam jih je največ. Glede hrane sicer niso izbirčne, ker imajo pač »amerikanske« želodce, vendar pa rade zobajo kaj boljšega. Tudi pri tem so prave »amerikanke«, ker si znajo same pomagati in ne povprašujejo dolgo. Moj svak je imel lepo njivo bele repe; podobna je bila zeleni preprogi. Ob dvanajstih so prišle prve kobilice, in po dveh urah ni bilo več sledu kake zelenjave! Tako je bilo povsod z repo, salato, zeljem, čebulo in z vso zelenjavo, ako ljudje sadežev niso poskrili. Povžile so tudi vse listje na drevju, celo sadu niso prizanašale, in v nekaj dneh je bilo vse golo kakor pozimi; le hrastov se niso dotaknile. Vobče pa škoda ni ravno prevelika, ker žito je navadno že pospravljeno, bombažu pa ne škodujejo. Največ škode napravijo vigredi mlade ličinke, ki ostanejo dolgo na istem mestu, ker ne morejo zleteti.« S tem, da pokončavajo jajca in ličinke od leta do leta, skrčujejo škodljivost nenasitnih požeruhov.

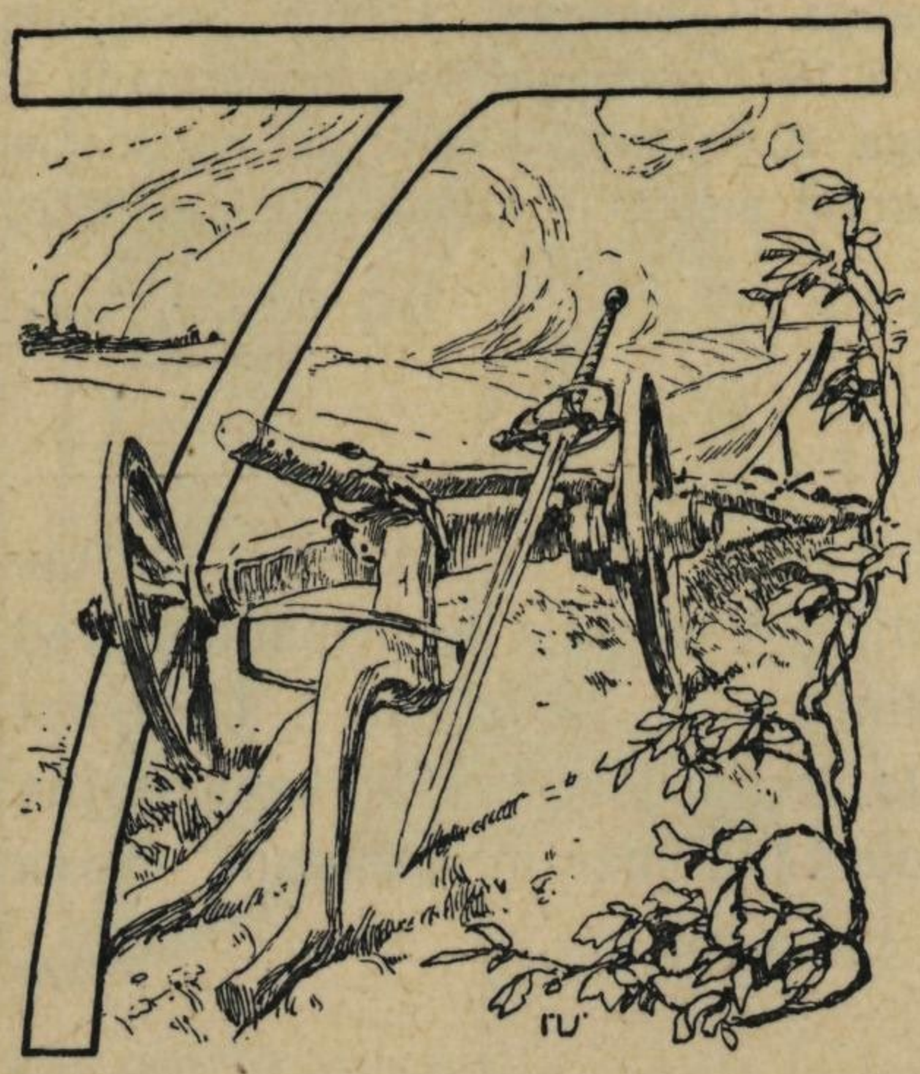
* * *

Po zvezdi v grbu ima Texas ime »Lone Star State«. V Texas so se na vzhodu koncem 17. stoletja naseljevali Francozje, na zapadu Španci iz Mehike. Večji del sedanje države je pripadal Španiji. Pri Mehiki je ostala dežela tudi še, ko se je l. 1821 Mehika proglasila za neodvisno državo in postala republika. V tem času se je pričelo močno naseljevanje iz Zedinjenih držav, in vedno bolj se je kazalo stremljenje, da bi se priklopili Uniji. Pod vodstvom nekega Sama Houstona je dežela proglasila neodvisnost (l. 1836), nakar je prišlo do vojske z Mehiko, katero so Teksanci premagali ob reki San Jacinto, ter ohranili svojo neodvisnost skoraj 10 let. Po dolgih homatijah je bila dežela l. 1845 sprejeta v Unijo, kar je povzročilo vojsko z Mehiko. Zadnja je bila premagana in je morala v miru, ki se je sklenil v Guadalupe Hildago (l. 1845), deželo za vselej ostaviti. Houston je postal senator in l. 1859 guverner. V meščanski vojski je bil na strani severnih držav, a je odstopil, ko se je Texas pridružil južnim državam. Po vojski so vpeljali novo ustavo brez sužnosti. Ustavo so zadnjikrat izpremenili l. 1904.

Bojna ladja Louisiana.

6. Države ob rekah Mississippi in Ohio.

Tennessee (Tenn.).

Površje: 108.921 km². Okrožij: 96. Prebivalcev: 2,184.789. Senatorjev: 99. Reprezentantov: 10. Glasov za predsednika: 12.

ennessee (Tenesi) se deli v vzhodnji, srednji in zapadni del. Prvi sega do srede Cumberlandske stopnjevine, drugi odtod do reke Tennessee in tretji do reke Mississippi. V prvem so gorovja: Unaka, Smocky in Bald; najvišja gora je Clingman Dome (2018 m). Na zapadu je večinoma ravno nižavje, ki strmo pada proti Mississippiju. Reke so Mississippi, Tennessee, ki združuje pritoke Holston, French Broad in Cumberland. Podnebje je zmerno in zdravo, le v nižavah vlada mrzlica. Tla so jako rodovitna, posebno na zapadu. Pridelujejo bombaž, tobak, pšenico. Mnogo je sadja. Obrt se je v zadnjih letih zelo dvignila, ker ima država dosti premoga, železne rude, cinka, bakra, soli, marmorja in lesa.

* * *

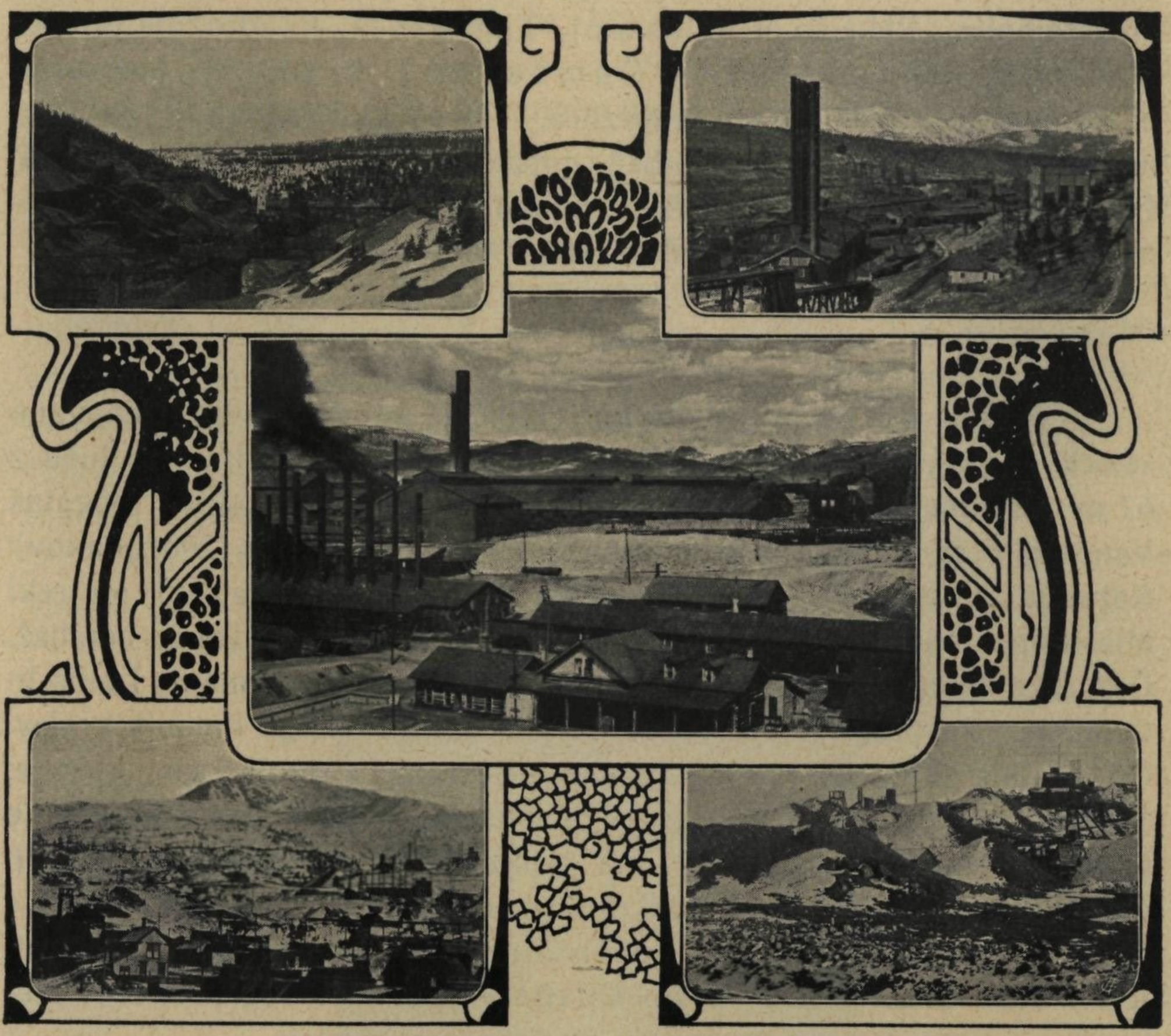
Glavno mesto je **Nashville** (110.364 prebivalcev), imenovano »Rocky City«, ob reki Cumberland. Mesto ima lepo državno hišo z 62 m visokim stolpom, mnogo tovarn in veliko zavodov. Bogataš Vanderbilt je ustanovil za milijon dolarjev vseučilišče (700 dijakov). Največje mesto države je **Memphis** (131.105 prebivalcev) ob reki Mississippi na slikovitih Chickasaw Bluffs; tu je važen trg za bombaž. Čez reko je razpet 719 m dolg most, edini med mestoma St. Louis in Orleans. Na progi iz Washingtona je v gorah mnogo krasnih krajev. Od postaje Bristol vodi stranska proga na goro Roan, kjer je, 1926 m visoko, najvišja hiša vzhodno od Rocky Mts. **Knoxville** (Noksvil, 36.346 prebivalcev) ima velikanske kamnolome, iz katerih dobivajo na leto okoli 600.000 ton najfinejšega marmorja. Vseučilišče šteje 600 dijakov; trgovina je živahna. Blizu meje proti Georgiji leži l. 1838 ustanovljeno mesto **Chattanooga** (Četenuga, 44.604 prebivalcev) sredi bogatih rudnikov in obsežnih gozdov.

V meščanski vojski je okoli mesta divjal hud boj in je bilo v bližini več bitk. Električna železnica vodi na goro Lookout (648 m), raz katero se vidi

sedem držav. Odtod vodijo železnice na razna bojišča, n. pr. na kraj ob grebenu, kjer je bila dne 24. novembra 1863 »bitka nad meglami«, potem k Missionary Bridge, kjer je general Grant dne 25. novembra 1863 zmagal in ujel 7000 nasprotnikov; onkraj grebena je bojišče Chikamauga (Čikamoga), kjer je poveljnik južne armade, Bragg, dne 19. in 20. kimavca 1863 premagal severno armado v krvavi bitki; prva je izgubila 10.000, druga 12.000 mož. Velik del bojišča je izpremenjen v narodni park. Na vzhodni strani mesta je narodno pokopališče, kjer leži 13.000 vojakov.

* * *

Po bojevitem duhu svojih prebivalcev se Tennessee imenuje »Volunteer State — država prostovoljcev«. Dežela je pripadala pred vojsko za neodvisnost Severni Karolini, a so jo izločili l. 1789 kot »South of the Ohio«; l. 1790 je postala teritorij in l. 1796 samostojna država. V meščanski vojski se je pridružila južnim državam. Nova ustava je iz l. 1870.

Rudniki in topilnice pri mestu Leadville, Col.

Kentucky (Ky.).

Površje: 104.456 km². Okrožij: 119. Prebivalcev: 2,289.905. Senatorjev: 38. Državnih poslancev: 100. Reprezentantov: 11. Glasov za predsednika: 13.

entucky (Kentöke) je po prirodi jako oblagodarjena dežela. Na zapadni obronek razdrapanih Cumberland Mts. sledi valovita, 200 do 300 m visoka višina apnenika, ki je mestoma nerodovitna, ima mnogo podzemskih jam in do 20 m globokih used. Sredi države se zniža do ravne, rodovitne »Blue-Grass-Region« (država se zato tudi imenuje »Blue-Grass-State«), ki ima težko zemljo in lepe gozde. Največje reke so: Licking, Kentucky, Green, Cumberland in Tennessee, ki se vse izlivajo v Ohio. Dežela ima bogate rudnike. V gorah so skladi premoga, na vzhodu rudniki železa; ob reki Cumberland dobivajo petrolej. Pridelujejo koruzo, pšenico, tobak, oves. Kentucky je prva dežela za tobak in tvori pridelek eno tretjino vsega, ki se dobi v Uniji. Obrt je precej razvita, ker se pridelki izdelujejo v deželi. Mnogo je tobačnih tovarn, mlinov, žganjarn, žag. Trgovino pospešujejo železnice in reke. Podnebje je vobče zmerno, a jako izpremenljivo.

* * *

Glavno mesto je **Frankfort** (10.465 prebivalcev) z državnimi zavodi in živahno obrtjo. Največje mesto je **Louisville** (223.298 prebivalcev) ob nizkem bregu reke Ohio, ki pada v daljavi 3 km za 8 m, zato »Fall City«. Mesto je ustanovil l. 1778 polkovnik George Roggers Clark ter ga imenoval na čast Ludoviku XVI. Naselbina je hitro rastla; silen vihar pa je l. 1890 opustošil več delov mesta. — Tu je največji trg za tobak, katerega prodajo letno za 11 milijonov dolarjev; poleg tega tržijo še z mesom, živino in žitom. Obrt je jako razvita; tu so velike tovarne za usnje, cement in železne izdelke. Znan je tukaj žgani »Kentucky Whisky«. Mesto ima veliko vseučilišče, velike knjižnice, mnogo dobrodelnih zavodov in nekaj lepih parkov. V Jeffersonville in New Albany vodijo preko reke Ohio veliki mostovi; eden je 1 ½ km dolg in ima 27 svodov, drugi meri 800 m.

Odtod se pride v velikansko podzemsko jamo Mammoth Cave, katero je l. 1809 slučajno odkril neki lovec, in je največja na svetu. Glavna jama sega

16 km daleč pod zemljo, dozdaj preiskani stranski hodniki pa so dolgi 200 km. V notranjščini je mnogo dvoran, hodnikov, jam, jezer, rek itd. Kapnikov primeroma ni mnogo, a nekaj zelo velikih in lepih. Znamenite so slepe ribe in slepi raki, ki se nahajajo v jezerih. Najlepši del je »Chief City«, 165 m dolga, 60 m široka in 36 m visoka dvorana, ter 48 m visoki »Mammoth Dome«.

Mesti **Covington** (53.270 prebivalcev) in **Newport** (30.309 prebivalcev) sta v resnici le predmestji mesta Cincinnati in imata mnogo tovarn. Proti jugu je sredi »Blue Grass Country« mesto **Lexington** (35.099 prebivalcev), ki ima največje semnje za konje in živino, velike žganjarne (Bourbon Whisky) in državno vseučilišče (1160 dijakov).

Blue Grass Country obsega valovito, od hribov obkroženo višavje, ki meri okoli 25.000 km². Tla so silno rodovitna in mastna, da uspeva vsaka setev, zlasti tobak in lan. Značilni so obsežni pašniki, na katerih raste »modra trava — blue grass (poa pratensis)«, ki nudi izborno krmo. Blizu mesta Lexington so vzorna, velikanska žrebišča. Konji iz Kentuckya so znani po vsem svetu, ker so hitri in vztrajni.

Živahno trgovino ima tudi mesto **Paducah** (22.760 prebivalcev) ob izlivu reke Tennessee v Ohio.

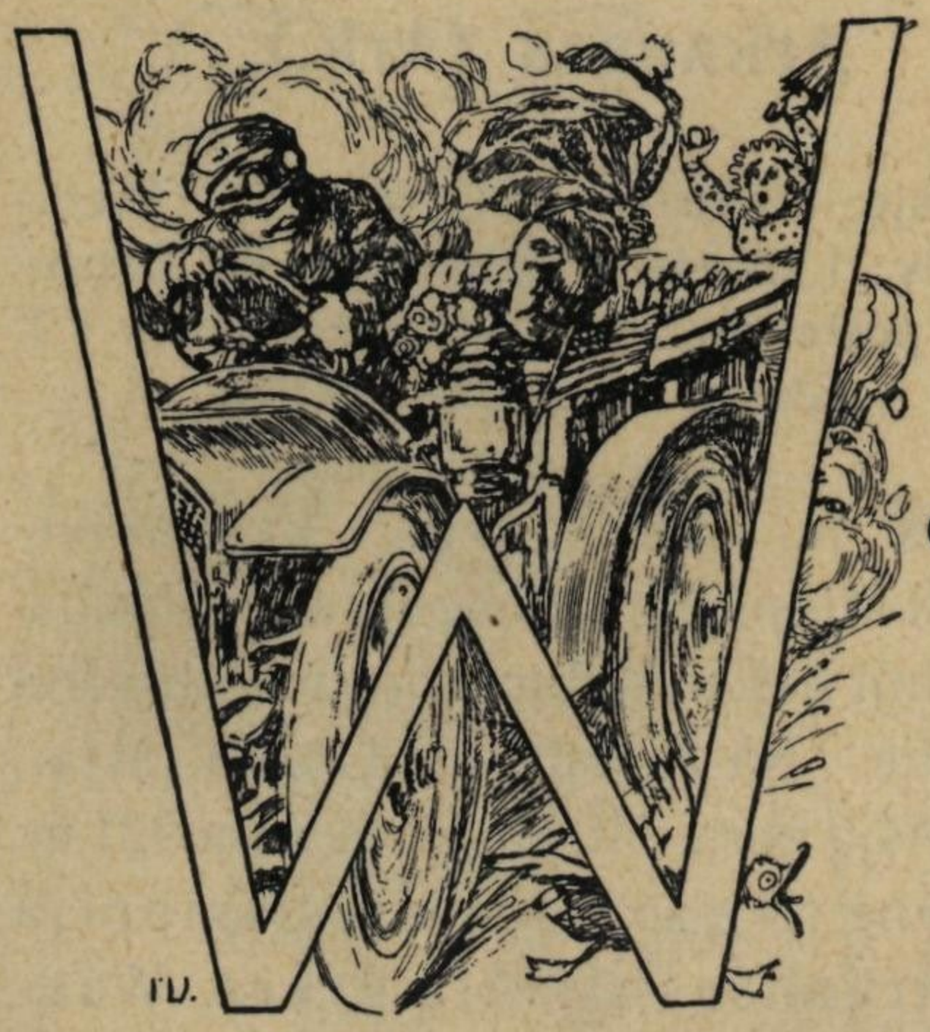
* * *

Prvi stalni naseljenci so prišli v Kentucky l. 1775. Ko se je dežela ločila od Viržinije, je postala l. 1790 teritorij in l. 1792 samostojna država. V 19. stoletju je bilo v deželi mnogo bančnih polomov in veliko homatij pri izpremembi ustave.

Iz naselbine Winterquarters, Utah.

Fotografiral A. J. Terbovec.

West-Virginia (W. Va.).

Površje: 63.463 km². Okrožij: 55. Prebivalcev: 221.119. Senatorjev: 30. Državnih poslancev: 86. Reprezentantov: 5. Glasov za predsednika: 7.

est-Virginia (Uest-Viržinija) je med gorovjem Allegheny in v hribih, ki se polagoma znižujejo proti dolini reke Mississippi. V gorovju so krasne pokrajine. Potomac ima tu svoje pritoke.

Kraji so po svoji lepoti znani po vsej Uniji, in izletniki radi prihajajo sem. Na severu so Maryland Hights. Znamenit je tudi Jefferson Rock, gora iz samih čudovitih plasti. Mnogi kraji so težko pristopni, a polni veličastnih in divnih prizorov. Na potu proti Moorfieldu so razdrapani grebeni Landy's Castle ob reki Cacapon River. Nekoliko dalje je slavna naravna ledenica »Ice Mountain«. Pri Romeyu je »Viseča skala — Hanging Rock«. Od Petersburga proti mestu Seneca vodi pot najprej skozi romantično dolino in mimo čudovitih »Chimney-Rocks«, skalnatih igel, ki se dvigajo iz gozda podobne zapuščenim dimnikom tovarniške razvaline. Enake so tudi »Karr's Pinnacls«, od katerih ima ena igla podobo piramide iz Luksorja, druga podobo gotičnega stolpa. Tudi bregovi reke Seneca so polni enakih tvorb, tako da so skale oddaleč podobne gotični katedrali, pri kateri se lahko razločujejo okna in obok glavnega vhoda.

Pridelujejo tobak, mnogo ajde, vina in posebno okusnega sadja. V gorah so železni rudniki, premog in magnezija. Mnogo je naravnega plina; tudi petrolejni studenci so izdatni. Največ pa daja državi sol, katere pridelujejo tu tretjino vse Unije. Veliko je tudi še gozdov. Obrt je znatna. Poleg topilnic za železo je mnogo steklarn, usnjarn, velikih mlinov, žag in tovarn, kjer izdelujejo ilnate posode.

* * *

Glavno mesto je **Charleston** (22.996 prebivalcev). Od postaje vodi v mesto 22 m visok most. Mesto ima lepo državno hišo. Največje mesto je **Wheeling** (41.641 prebivalcev) ob reki Ohio s tovarnami za žreblje, železne, ilnate in steklene predmete.

* * *

Država ima priimek »Pan Handle State — država ponvnega držaja«, ker se stiska med državi Pennsylvania in Ohio. West-Virginia se je ločila od Viržinije šele l. 1861. Ustava je iz l. 1872 in je bila od tega časa trikrat izpremenjena.

Arkansas (Ark.).

Površje: 137.860 km². Okrožij: 75. Prebivalcev: 1,574.449. Senatorjev; 31. Državnih poslancev: 94. Reprezentantov: 7. Glasov za predsednika: 9.

rkansas je nizka ravan, katero vigredi Mississippi mnogokrat poplavlja. Srednji del je hribovit in ima obsežne prerije. Na zapadu so Ozark Mts.; najvišja gora, Mt. Magazin, ima 921 m. Glavne reke so poleg Mississippija še Arkansas, White River, Washita in Red River. Arkansas ima od vseh držav največ vodnih cest. Podnebje je zmerno, a se hitro izpreminja, posebno v pozni jeseni. Spomladi in poleti mnogokrat nastopajo hude ure. Največ hasne poljedelstvo. Živinoreja je znatna, zlasti uspeva reja lepih konj. Lepi so gozdovi. V deželi je tudi mnogo premoga, bakra, železa in svinca. Kupčujejo ponajveč z lesom. Obrt izrablja bombaž in les. V gozdovih in v gorovju je mnogo divjačine. Država nosi ime »Bear State — medvedova država«. Reke so polne rib.

* * *

Glavno mesto je **Little Rock** (45.941 prebivalcev) ob reki Arkansas. Tu se križajo mnoge železnične proge. Ceste imajo drevorede krasnih magnolij. Med javnimi poslopji so najznamenitejša državna hiša, vseučilišče in Medical Department. V bližini je **Hot Springs,** eno prvih zdravilišč Amerike. Nad 70 toplih vrelcev daje na dan 500.000 galon čiste vode, tople 24° do 70°. Vodo rabijo za pijačo in kopanje pri kožnih boleznih in pri skrnini.

Večja mesta so še **Fort Smith** (23.975 prebivalcev) in **Dardanelle.**

* * *

Začetkom 18. stoletja so prišli sem Francozi. Dežela je tvorila del Louisiane, nakar jo je l. 1803 Unija kupila. Kot posebni teritorij je bil Arkansas organiziran l. 1819 in l. 1838 sprejet kot država. Ko je izbruhnila meščanska vojska, je bil velik del prebivalcev za Unijo. Vojska je divjala v severnem delu države, kjer je bila tudi bitka pri Pea-Ridge. L. 1868 so državo zopet sprejeli v Unijo. Ko je l. 1874 med sovražnima strankama nastal hud boj, je morala skupna vlada punt potlačiti.

Missouri (Mo.).

Površje: 179.058 km². Okrožij: 115. Prebivalcev: 3,293.335. Senatorjev: 33. Državnih poslancev: 142. Reprezentantov: 16. Glasov za predsednika: 18.

issouri (Mesuri) leži na obeh straneh spodnjega toka reke Missouri. Severni del je hribovita prerija z globoko zarezanimi dolinami; južni, močvirni, posebno na jugovzhodu, ima nekaj jezer, n. pr. »Cypress Swamps«. Bolj proti zapadu se vlečejo skozi deželo razdrapani Ozark Mts. (Cedar Gape, 511 m), na zapadni meji pa je zopet valovita prerija. Skozi državo tečeta reki Mississippi in Missouri. Od pritokov so deloma v državi White in Francis River, potem Nodaway, Platte, Grand in Cedar River. — Podnebje je zdravo. Zime so mrzle, poletja vroča in suha; krasne so jeseni. Zemlja je jako rodovitna. Poljedelstvo, ki je na 3. mestu, se razvija zlasti v dolinah ob rekah in na valovitih prerijah, zapad pa je preveč skalnat. Pridelujejo pšenico, koruzo, oves, rž, tobak, vino in lan. Na isti visoki stopnji je živinoreja. Deželo pokrivajo obsežni gozdovi. Od rudnin ima država cink, svinec, premog, železo, marmor. Glavne panoge obrti so: velike klavnice, mlini, tobačne tovarne, tiskarne, livarne, žganjarne, tovarne za obleko, obuvalo, stroje itd. Središče obrti in trgovine je St. Louis. Poleg železnic ima država mnogo prekopov.

* * *

Glavno mesto je **Jefferson City** (11.850 prebivalcev) ob reki Missouri, v lepi legi in z živahnim prometom. Največje mesto države in četrto mesto v Uniji je **St. Louis** (687.029 prebivalcev) na zapadnem bregu tu 1070 m široke reke Mississippi. Središče trgovine je Broadway ali Fifth Street; živahen promet je v Fourth Str. (banke), Olive Str. (male prodajalne), Washington Ave. (velika trgovina), Third Str. (zavarovalnice) itd.

Francoz Pierre Laclède je l. 1764 tu napravil postajo za trgovino s kožuhovino. Mnoga imena še danes spominjajo na francosko naselbino. Ludovik XV. je malo prej odstopil vzhodni breg Mississippija Angležem, v tajni pogodbi pa zapadni del Špancem; vendar pa je prišlo mesto šele l. 1770 v špansko oblast. L. 1803 je prešel kraj, ki tedaj še ni imel 1000 prebivalcev, v posest Unije, in prebivalstvo se je hitro množilo. Dne 27. majnika 1897 je drvil čez mesto silen vrtinec (Tornado), in l. 1903 je East St. Louis mnogo trpel po

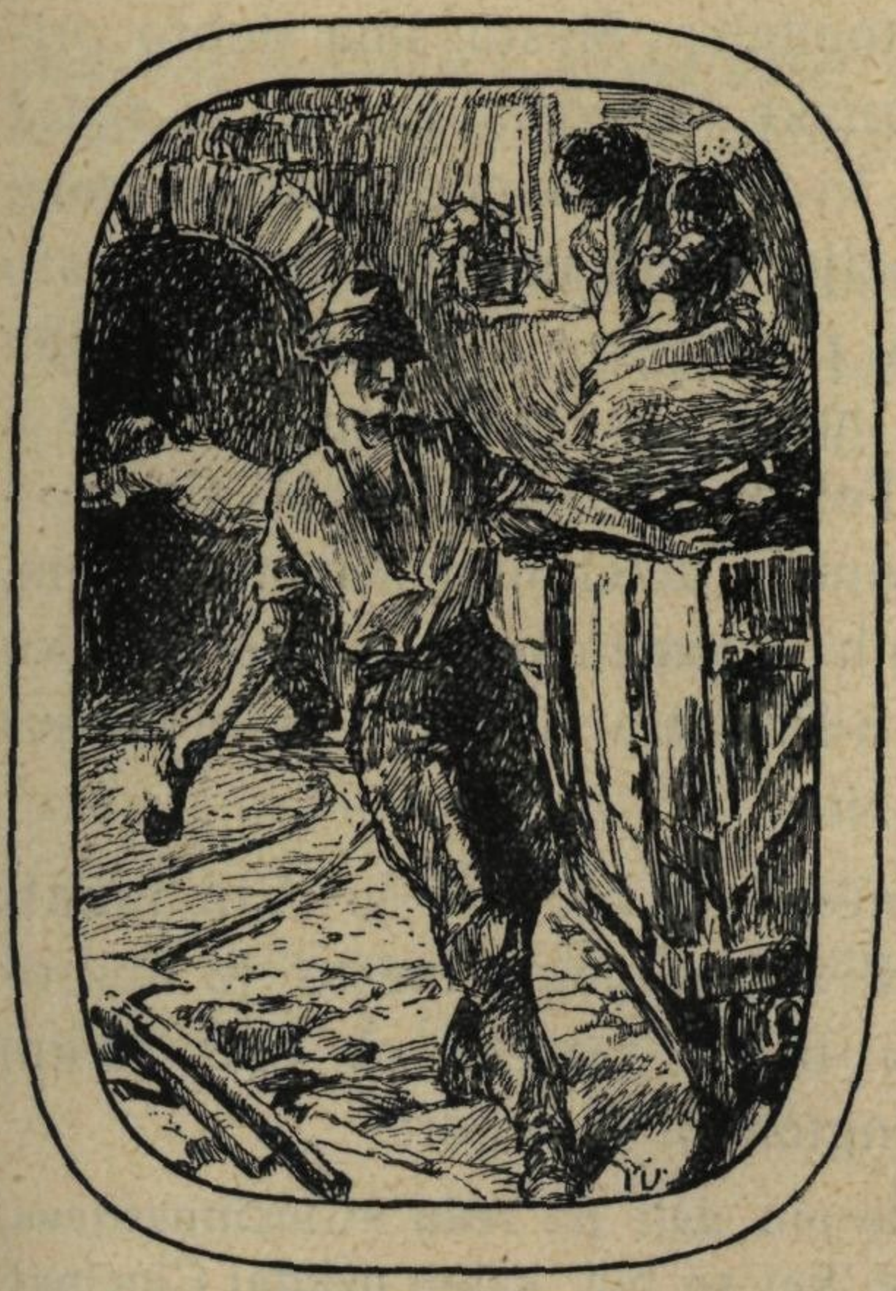
povodnji. V proslavo stoletnice združenja z Unijo je bila tu l. 1904 svetovna razstava (Louisiana Purchase Exposition). Prvi teden meseca vinotoka je tu velikanski semenj (Fair). Pri obhodu »preroka s pajčolanom — procession of the veiled prophet« kažejo na vozovih različne panoge mestnih obrti; vrhunec slavnosti je ples na čast preroka v borzi.

St. Louis leži sredi bogate doline in ima velikansko trgovino. Kot obrtniško mesto je četrto v Uniji; tobačne tovarne so največje na svetu, tako tudi pivovarne (Anheuser Bush, Lemp). Tu je tudi največji trg za konje in mezge. Mesto ima veliko vseučilišče (Washington University), ki je izmed najboljših na zapadu, bogate znanstvene zbirke, velikanske knjižnice, krasne trgovske palače, obsežne muzeje, lepe cerkve itd. Izmed parkov je največji Forest Park (550 ha), kjer je bila l. 1904 razstava, potem Tower Grove Park, Shaw's Botanical Garden in Lafayette Park. — Najbolj je pa mesto ponosno na most preko reke Mississippi — St. Louis ali Eads Bridge, ki je 1884 m dolg, ima tri oboke in dvoje nadstropij, ter je stal 10 milijonov dolarjev. Velikanski je tudi še drugi most, ki je le za železnice. Gorostasne so naprave za dobavo pitne vode. St. Louis ima poleg državnega še katoliško vseučilišče in krasno škofijsko stolnico. — V tovarnah je zaposlenih mnogo Slovencev.

Živahno obrtniško mesto je **Kansas City** (248.381 prebivalcev) ob izlivu reke Kansas v Missouri. Krasne so javne stavbe, n. pr. sodna hiša, trgovska zbornica, colninski urad, postaja itd. Tovarne izdelujejo blaga za 50 milijonov dolarjev. Najlepši mestni vrti so Troost, Fairmont in Washington Park. Severno ob Mississippiju je **St. Joseph** (77.403 prebivalcev). Mesto ima velike klavnice, tovarne in jako živahno trgovino. Mesta **Macon** (4500 prebivalcev), **Hannibal** (18.341 prebivalcev), **Pleasant Hill** (2400 prebivalcev), **Joplin** (32.073 prebivalcev) in **Bolivar** (2600 prebivalcev) so živahna obrtniška mesta.

* * *

Ljudstvo imenuje državo »Buillon State«. Missouri je prvotno pripadal veliki pokrajini Louisiana. Prve naselbine so bile francoske. Ko so l. 1812 iz enega dela organizirali državo Louisiana, so Missouri odločilili kot teritorij. Ko je dežela l. 1818 zahtevala sprejem v Unijo kot država, je prišlo do velikih prepirov, ki so jih poravnali po Missouri-pogodbi, tako namreč, da so ob enem sprejeli državo Maine kot prosto in Missouri kot suženjsko državo, ter da so sužnost prepovedali v vseh novih državah severno od 36. stopinje severne širine. V meščanski vojski je bila država razdvojena in je držala z obema strankama. L. 1865 so pri ustavi odpravili sužnost ter 30. vinotoka 1875 ustavne določbe še izpopolnili.

Ohio (O.).

Površje: 106.240 km². Okrožij: 83. Prebivalcev: 4,767.121. Senatorjev: 33. Državnih poslancev: 110. Reprezentantov: 22. Glasov za predsednika: 23.

hio (Ohajo) nima gorovij, pač pa večje hribe na vzhodu (do 412 m). Severozapad je raven in močvirnat; zapad ima prerije in mnogo gozdov. V reko Ohio se razlivajo Muskingun, Scioto, Miami in Little Miami. Reka Maumi se izliva v jezero Erie. Obrežje jezera je dolgo 240 km in ima več pristanišč. Reki Cuyahoga in Grand imata lepe vodopade. Podnebje je vobče zdravo in zmerno; pač pa so zime dostikrat zelo mrzle, poletja pa vroča. Kljub mnogemu dežju suše niso redke. Poljedelstvo je po množini pridelkov na 4. mestu. Pridelujejo koruzo, pšenico, seno, krompir oves, tobak in sadje. Na bregovih jezera Erie je tudi mnogo vinogradov (na 3. mestu). Pri živinoreji je država na 3. mestu in ima mnogo konj, ovac, perutnine. Glede premogovnikov je Ohio na 3. mestu. Poleg tega ima še nekaj železne rude, apno in granit. Naravni plin in petrolej pojemata, nekaj je tudi soli. Obrt je jako razvita, ker je v državi mnogo občil. Od prebivalstva je 10% tovarniških delavcev, ki imajo zaslužek v jeklarnah, livarnah, pri plavžih, topilnicah in strojarnah. Mnogo je mlinov, žganjarn, tobačnih tovarn, klavnic, tiskarn, tovarn za čevlje, obleko, vozove itd.

* * *

Glavno mesto **Columbus** (181.511 prebivalcev) ima po vzorcu Panteona sezidano državno hišo, vseučilišče in velikanske državne zavode. Obrt je znamenita, promet živahen; mesto je krasno zidano, ima široke ulice ter lepe nasade. Znamenita so mesta ob jezeru Erie Največje, ob enem tudi z najštevilnejšo slovensko naselbino, je **Cleveland** (Klivlend, l. 1903: 414.950, l. 1910: 560.663 prebivalcev) z velikanskimi tovarnami, lepimi cestami, obsežnimi trgi ter krasnimi nasadi (»Forest City«). Mesto so ustanovili l. 1796 naseljenci iz države Connecticut, a se je le počasi razvijalo, dokler niso l. 1834 otvorili prekopa, ki veže jezero z reko Ohio. Tovarne so ob reki Cuyahoga in v West-Clevelandu; pridelki znašajo letno okoli 150 mi-

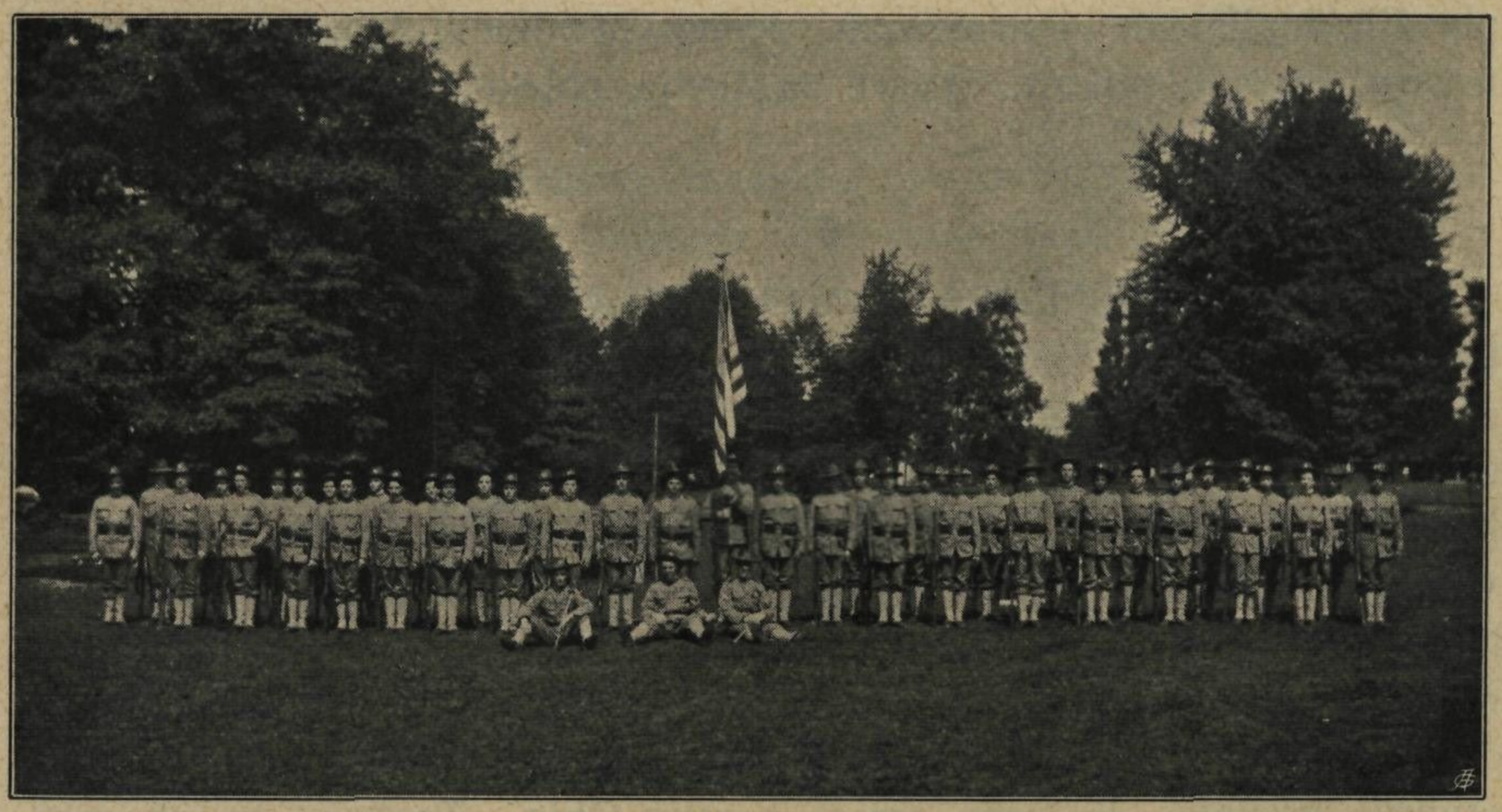
lijonov dolarjev; največ je livarn in topilnic. Mesto ima dobro pristanišče in živahno trgovino ter velikanske ladjedelnice. Tu je sedež Rockfellerjeve »Standard Oil Co.«, ki hoče monopolizirati petrolej vsega sveta. Železnice in parobrodi vozijo odtod na vse strani. Mesto ima lepe stavbe in velike dobrodelne zavode. — **Sandusky** (19.989 prebivalcev) je mesto ob reki istega imena; tu je živahno tržišče s sadjem in ribami. Večje je mesto **Toledo** (168.497 prebivalcev) z mnogimi tovarnami in živahno trgovino z deteljnimi semeni, žitom, lesom itd. Mesto ima nekaj krasnih spomenikov in velikansko knjižnico. Veliko tovarniško mesto je **Dayton** (116.577 prebivalcev) z velikanskimi papirnicami in mlini.

Izmed najvažnejših obrtniških mest na zapadu je **Cincinnati** (364.463 prebivalcev), ob reki Ohio v krasni legi; mesto je obkroženo od 120 do 150 m visokih gričev in se razteza ob reki 22 km daleč. Pet mostov vodi v mesti Covington in Newport.

Začetek mesta sega do l. 1788; ime so mu dali po redu »Cincinnatijev«, ki so ga ustanovili častniki ustaške armade, ker so bili, kakor nekdaj Cincinat, poklicani »od pluga proč«. Stari griči pričajo, da je tu prazgodovinski kraj. Naselbina je postala mesto l. 1819 in se je začela dvigati, ko so l. 1830 odprli prekop Miami, ki vodi v Toledo. Trgovina s pridelki je znatna, še živahnejša je obrt. Nekdaj so bile tu velike svinjske klavnice in so mesto zaradi tega imenovali »Porcopolis«; zdaj v tej stroki prevladujejo Chicago in druga mesta.

Mesto je večinoma redno zidano in ima lepo tlakane ceste. Poleg krasnih cerkvâ je cela vrsta dobrodelnih zavodov, knjižnic in muzejev. Most Suspension Bridge je 830 m dolg in 31 m nad reko.

V Adams Countyu ob potoku Brush je »Serpent Mound — Kačji hrib«, nanošen grič iz praindijanskih časov, ki ima podobo 309 m dolge, $1^1/_2$ m

Mladeniško podporno društvo žalostne Matere božje v Clevelandu, O.

visoke in spodaj 9 m široke kače; rep ima tri dele, gobec je odprt, kakor bi hotel požreti med čeljustmi napravljen okrogel griček. Menda je tu upodobljena neka pravljica.

Tovarniška mesta so **Youngstown** (79.066 prebivalcev), **Springfield** (46.921 prebivalcev) in **Lorain** (28.883 prebivalcev). V zadnjem je močna slovenska naselbina.

* * *

V državi raste mnogo žolto cvetočih divjih kostanjev (Aesculus flava). Zato pravijo državi »Buck-eye State«. Deželo je prepotoval l. 1679 Francoz La Salle. Pozneje sta jo hoteli imeti državi Viržinija in Connecticut; tvorila je del severozapadnega teritorija. Kot država je bila v Unijo sprejeta dne 19. svečana 1803 ter si je dala ustavo l. 1851.

Indiana (Ind.).

Površje: 94.140 km². Okrožij: 42. Prebivalcev: 2,700.876, med njimi 243 Indijancev. Senatorjev: 50. Državnih poslancev: 100. Reprezentantov: 13. Glasov za predsednika: 15.

ndiana (Indiene) je ob reki Ohio hribovita, drugod ravna, mestoma močvirnata, a jako rodovitna prerija. Glede za poljedelstvo rabne zemlje (72·6%) je država na 4. mestu. Pridelujejo pšenico, koruzo, oves, krompir in sadje. Živinorejo pospešujejo velike prerije; mnogo je tudi gozdov. Obrt je zelo razvita, ker ima država velike zaklade premoga in mnogo občil. L. 1886 so izvrtali pri Kokomu naravni plin; tri leta pozneje je imelo v 21. okrožjih 50 mest plinove studence, in poleg tega so še drugih 20 mest preskrbovali s plinom. Indiana ima velike klavnice, mline, steklarne, jeklarne in livarne, dalje tovarne za poljedelske stroje, hišno opravo, vozove in sode.

* * *

Glavno mesto je **Indianapolis** (233.650 prebivalcev) ob reki White River v rodovitni ravnini. Mesto je križišče mnogih železnic,

ima živahno trgovino z živino, mnogo tovarn ter je lepo zidano. Sredi mesta je Monument Place z 77 m visokim spomenikom padlim vojakom. Štiri široke ulice režejo mesto počez, druge se križajo v pravokotih. State Capitol je mogočna zidava s srednjim stolpom in kupolo. Poleg krasnih cerkvâ so najznamenitejše stavbe Propylaeum, last literarne ženske družbe, zavod za slepce, arzenal na hribu, zavod za gluhoneme in mestna hiša. Lepi so parki, zanimiva velikanska tovarniška podjetja.

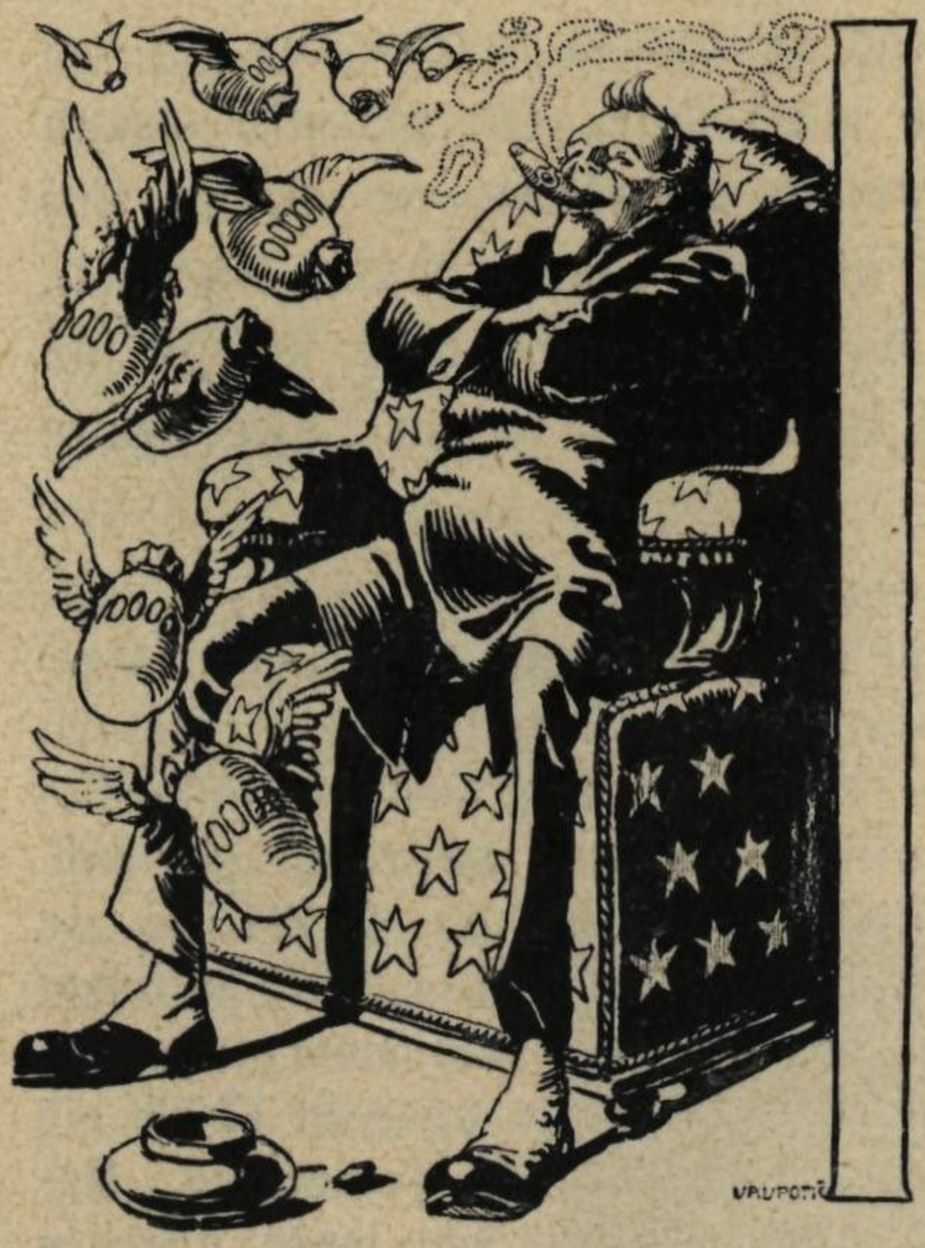
Druga mesta so še: **Lafayette** ob reki Wabash (20.081 prebivalcev) z zavodom »Purdue College«, neko tehnično visoko šolo, ki ima 1000 dijakov. Blizu kraja Tippecanoe je premagal general Harrison l. 1812 indijanskega poglavarja Tecumseha, ki je načeljeval indijanskim rodovom Miami in Shawnee. **Fort Wayne** (63.933 prebivalcev) leži na ravani, kjer se združita reki St. Mary in St. Joseph v reko Maumee, in na mestu l. 1764 sezidane trdnjave, ki je igrala v kolonialni zgodovini važno vlogo. Tu je križišče mnogih železničnih prog. Mesto **Terre Haute** (58.157 prebivalcev) ima mnogo tovarn.

* * *

Ljudstvo imenuje državo »Hoosier State«. To je spakedrana beseda »Husher«, kar pomeni posebne vozove, ki so bili na zapadu v rabi. — Prve francoske naselbine so bile l. 1730 pri Vincennesu. V letih 1788 do 1795 so imeli vojske z Indijanci. L. 1811 je postala Indiana teritorij in l. 1816 samostojna država.

Slovensko narodno podporno društvo »Prešern«.
Ustanovljeno dne 26. januarja 1908 v mestu Lorain, O.

Illinois (Ill. ali Ills.).

Površje: 146.720 km². Okrožij: 102. Prebivalcev: 5,638.591. Senatorjev: 51. Državnih poslancev: 153. Reprezentantov: 27. Glasov za predsednika: 27.

Illinois (Ilineu ali Ilineus) je večinoma ravna, na severu hribovita ter jako rodovitna dežela. Na jugu so veliki gozdovi, na severu nepregledne prerije; povsod je dosti vode (okoli 280 rek). Podnebje je zmerno, zime mrzle in poletja vroča, izpremenljivo, a večinoma zdravo. Poljedelstvo zavzema prvo mesto. Pridelujejo pšenico, koruzo, oves (največ vseh držav), tobak, lan (na 3. mestu), peso in sadje. Razvita je tudi živinoreja; konjereja je na 1., svinjereja na 2., perutninarstvo na 2. mestu. Veliko je bučel. Glede obrtniških pridelkov prekašata Illinois le državi New York in Pennsylvania. Chicago ima največje klavnice, Peoria največje žganjarne. V tovarnah izdelujejo stroje, vozove in železniške potrebščine, poljska orodja (na 1. mestu) in obleko. Obrt pospešujejo občila, katerih nobena druga država nima toliko, namreč prekopi, reke, jezero Michigan in železnice (l. 1911: 19.121 km). Poleg tega je država zelo bogata na raznih rudninah in zemeljskih zakladih. Glede premoga je na prvem mestu; kopljejo pa tudi cink, svinec, baker in železo.

* * *

Glavno mesto je **Springfield** (51.678 prebivalcev), »mesto cvetlic«, tako imenovano po mnogih vrtih in nasadih. Blizu so velikanski premogovniki. Državna hiša ima mogočno kupolo. Izmed tovarn je znamenita stavba in oprava družbe za izdelovanje ur »Illinois Watch Co«. Na 8. ulici stoji hiša, v kateri je živel slavni Abraham Lincoln, ko je bil l. 1864 izvoljen za predsednika. Njegov grob ima krasen marmornat spomenik.

Najnovejše svetovno, drugo mesto v Uniji in največje železniško središče, je **Chicago** (Šikago) ob izlivu rek Chicago in Calumet v jezero Michigan. Mesto obsega 495 km², ulice so široke, pročelja neprepleднih hiš precej enolična; splošno prevladuje vtis nedovršenega in šele pričetega. Ne manjka pa tudi prav lepih delov in razkošnih okrajev. Tla so le 1—6 m nad jezerom in so jih morali na mnogih

mestih šele izsušiti in nasuti. Ob jezeru se mesto razprostira 35 km na dolgo. Reka Chicago deli obmestje v tri dele. Ob glavnih ulicah so značilni nebotičniki, ki pa po novejših določbah ne smejo biti višji nego 46 m. Glavni promet je na ulicah: Clark, State, Madison, Randolph in La Salle ter na Wabash Ave. Najlepše hiše so pa na Michigan Avenue, ob Drexel in Grand Boulevardu in na Lake Shore Drive na severu.

Tako hitro kakor Chicago ni rastlo nobeno mesto. Reko Chicago (indijanski: Checagua t. j. divja čebulja) sta sicer l. 1673 obiskala Francoza o. Marquette in Joliet, a šele l. 1804 je vlada postavila proti Indijancem trdnjavo Dearnborn, prvo trajno naselbino v močvirju, kjer je pozneje nastalo milijonsko mesto. Indijanci so l. 1812 posadko pomorili, a trdnjavo so zopet pozidali. L. 1831 je imel kraj 100, l. 1840: 4470, l. 1850: 29.963 prebivalcev. L. 1855 so vse mesto, ki je do tedaj veliko trpelo po povodnji, zvišali za 2 m. L. 1870 je imelo mesto 298.977 prebivalcev in je bilo že eno prvih trgovinskih mest na svetu. V dneh 8. do 10. vinotoka 1871 je divjal v mestu požar, ki je upepelil 17.000 hiš in napravil okoli 200 milijonov dolarjev škode; nad 200 ljudi je zgorelo. Nesrečo so hitro poravnali; v dveh letih so bile na pogorišču lepše ulice in krasnejše hiše. Rekli so: »Ogenj je našel leseno mesto in zapustil kamenito.« L. 1890 je bilo že 1,099.850 in l. 1910: 2,500.712 prebivalcev. Slovanski živelj je zelo močan (nad pol milijona). V mestu govorijo nad 40 jezikov; časniki izhajajo v 10, in v cerkvah pridigujejo v 20 jezikih.

Po krivici se Šikažanom predbaciva, da mislijo le na denar. Res je, da združuje Chicago gospodarsko moč srednje Amerike, in da je gmotni napredek velikanski, a prebivalci so tudi pokazali, da ne drvé samo za dolarji. V mestu so napravili krasne ulice, razkošne parke, ustanovili mnogo učilišč, dobrodelnih zavodov, muzejev, knjižnic; številne cerkve pričajo, da niso zabili svojega Boga; Chicago je postalo tako tudi duševno središče zapada. Sodbe o Chicagu so jako različne, in različen tudi vtis, ki ga napravi na obiskovalca. Chicago je svojim lastnim prebivalcem »kraljica mest ob jezeru«, središče prometa, mesto, kjer je podjetnost doma, izkratka, prvo amerikansko mesto. Šikažan zaničljivo gleda na Njujorčana, češ: »New York sploh ni pravo amerikansko mesto, temveč le skupina hiš tam blizu Angleške!« Mnogo ljudi v Zedinjenih državah pa meni, da je Chicago samo silno velika, umazana, grda vas, kjer koljejo svinje, kjer je malo nravnosti, pač pa mnogo, zelo mnogo denarja. Meni samemu so pravili nekateri: »Ne hodi v Chicago, to ni amerikansko mesto!« Našel sem, da v marsičemer vsak prav misli; sodim pa, da so Šikažani lahko ponosni na svoje mesto.

Izprehodi po mestu.

Nekaj dni sem opazoval promet na ulicah. To ti je osmo svetovno čudo! Malo je hiš, ki štejejo več kakor 25 let. Mnoge, zdi se ti, segajo do oblakov, nadstropij ne smeš šteti, ker si v nevarnosti, da te kdo sune, ako le malo postojiš. Če imaš dosti časa, stopaš lahko po Halstead Ave.; ne vem sicer, kako dolgo boš potreboval, a če prideš na konec, si prehodil 44 km, torej daljavo Celovec-Spodnji Dravograd! Prijetna taka hoja po mestu ni; ulice so tlakane s kamenji, da se lahko izpodtakneš, ali pa da izgubiš skoraj dušo, ko se voziš. Ko korakaš po predmestjih, boš večinoma tolkel mamko zemljo, ali pa boš »škleftal«, če hodiš peš, po deskah, oziroma »bivših« deskah, ki so položene

ob straneh, a so menda še starejše nego je mesto samo. Tupatam vidiš sicer kakega pometača v beli, ali vsaj nekdaj beli obleki, ki je pa cestnemu prahu tako malo kos, kakor bi bil ti morju, če bi imel še tako žejo. Ko potegne veter in dvigne cele oblake cestnega prahu, se lahko obrneš in zatisneš oči, ker tako dobiš malo manj prahu, a vendar toliko, da boš prav zadovoljen. Predolgo tudi ne smeš imeti oči zatisnjenih, ker na živahnih ulicah te bo takoj kdo sunil v trebuh ali ti stopil na kurja očesa; in preden odpreš svoje oči, da vidiš, kdo je ta porednež, ali preden odpreš svoja usta, da pošteno zakolneš, je oni že tri, štiri hiše daleč, ker Chicago je mesto, kjer ni časa za kako opravičevanje, niti ne v slučaju, da ti kdo z »marelo« dregne pod nos! V Chicagu gre vse za tem, da dela »business«; če zijaš po ulicah in oviraš promet, potem ne smeš zameriti, ako te večkrat opominjajo na tvoja kurja očesa!

Slovensko mladeniško samostojno podporno društvo »Danica« v Chicagu, Ill.

Na vse zgodaj prihaja po ulicah nepretrgana vrsta voz s samo zelenjavo, da ti postane slabo, ko pomisliš, da te gore prikuh zadostujejo komaj za en dan, ker drugo jutro vidiš zopet iste vozove. Ulice, po katerih vodi »Elevated« — visoka, nadcestna železnica, so temne, umazane; vozovi drvijo po njih z močjo in ropotom pravega groma. Mogočni »nebotičniki« požirajo cele trume ljudi. V nekaterih pisarnah je zaposlenih do 5000 ljudi. Nihče ne hodi po stopnicah. Kdaj bi tudi prisopihal v 30. nadstropje? Vstopiš v majhno kletko, in če rabiš »express«, potem te dvigne, da skoraj nimaš časa dihati. V prostorih je drvenje in letanje kakor bi bil izbruhnil požar. Če pokukaš skozi okno iz morda 27. nadstropja na ulico, vidiš tam vse polno črnih pičic, ki se premikajo. To pa so ljudje in nekateri še celo tako debeli, da štejejo težo le na cente! Ako hočeš s kom govoriti, moraš vpiti, ker povsod ropotajo pisalni stroji kakor klepetače v mlinih. Opraviti moraš hitro, kar imaš, ker za teboj je že cela vrsta drugih, ki imajo menda isti posel. Že zaradi tega je treba, da govoriš angleški, kratko, jedernato; za razne »komplimente« in pozdrave ni časa. Ko si opravil, stopiš zopet v »lift« in kakor kamen priletiš na tla; tam pa zopet ni časa, da bi premišljeval, kako si pravzaprav prišel na tla, ker vse drvi naprej in hiteti in leteti moraš tudi ti, ali pa gledati, da prideš iz Chicaga kmalu zopet na »drugi« svet. Chicago je v nekem oziru res krasno mesto. Vse meri na to, da se pride najhitreje do uspehov. Vse mogoče načine iznajdejo, da si delajo denar, »to make money«. Dolar je v resnici pravcati božiček, ker se mu vse klanja. Če človek vidi, kako izdajajo »Greenbacks« (papirnate dolarje), bi

moral misliti, da je v Chicagu treba samo malo potrkati z nogo, in oni pridejo iz zemlje.

Rev. J. Varh me je spremljal iz Št. Pavla v Chicago. V njegovem spremstvu sem si ogledal razne dele mesta, vrvenje in drvenje na ulicah, promet na železnicah in tudi življenje v hotelih. Amerikanski hoteli so prav malo podobni evropejskim. Vse je bolj praktično, samo manj prijetno; naglica, s katero se vse vrši, ni za evropejske živce. Že pri vratarju vse urediš z nekaj besedami. V knjigo zapišeš ime, dobiš ključ od sobe, vstopiš v »elevator« in skoraj v istem trenutku si v 3., 4. ali 7. nadstropju. Tu je že prtljaga, ki je prišla po drugem »elevatorju«; vojaško opravljen fant te spremlja in ti pojasni prav na kratko, ako se ti ne zdi vse »all right«.

Ko stopiš v jedilnico, ti sname že pri vratih zamorec klobuk, potem te pelje k mizi, odmakne stol in ga hitro zopet primakne, da nimaš časa pogledati, v kakšni družbi si. Drug, manj črn zamorec prinese jedilni list, pa ne, da dolgo »študiraš«, kaj se vse dobi in nazadnje hočeš naročiti nekaj, česar ni na listu, kakor je v Evropi navada. Ako le malo tuhtaš, postane zamorec nervozen, pokaže svoje velike, bele zobe, da se takoj odločiš. Navadno je vse hitro na mizi. Jesti po evropejsko ne smeš, ampak bolj »požirati«, in se ne ozirati v stran, ako nočeš, da ti ne zmanjka krožnika, dasi si morda komaj začel! Kdor ima slabe zobe in slab želodec, naj ostane rajši doma, dasi je hrana redilna. Hitro, kakor je izginil zadnji krožnik, moraš izginiti tudi ti, ker tu je »jedilnica« in ne »sedilnica«. Kdo je sedel s teboj pri mizi, to te ne briga in tudi drugih ne, kdo si ti. Ko si prišel, ni bilo časa za kak pogled, še manj za kako besedo; kadar greš, drugi nimajo časa. Kdo bi se tudi brigal za osebe, ko ješ. »Fac, quod facis — delaj, kar delaš«, je amerikansko geslo. Pri vratih dobiš zopet svoj klobuk, nato pa poravnaš pri blagajni, kar si pojedel — in mirna Bosna. Idi zopet za drugim opravilom, kakor delajo vsi.

Kdor hoče videti v Chicagu vse, mora iti tudi v kraje, »kjer kruha ni, in dnarcev ni«. Chicago, mesto milijonarjev, ima tudi svoje reveže, in teh ni malo. Na blatnih cestah vidiš trume otrok; Lahi, Švedi, Ogri, Rusi, Poljaki, Židi, bosonogi, razcapani, a vsi pravi Šikažani pri svojem »kšeftu« v — mlakah! Mogoče pa, da postane marsikateri teh paglavcev v nekaj desetletjih — milijonar, ker tako so postali tudi drugi.

Kak večer se izplača iti v »Luna Park«, na kraj, kjer se Šikažan zabava. Razsvetljava je velikanska, kar pa vidiš, je večinoma — humbug! Sicer ni nič pohujšljivega, ker tega v Ameriki ne pripuščajo, niti ne v Chicagu, a vse je bolj za velike otroke in meri na to, da se iznebiš denarja, kar je menda pravemu Amerikancu največja zabava. Glavna reč je tudi pri vseh zabavah in predstavah, da se kolikor mogoče strelja. Električna luč pa dela čudeže.

Na ulicah stojijo okoli posameznih ljudi cele trume radovednežev, ali poslušalcev. Kaj se ljudem vse priporoča, ni mogoče dognati. Kjer se za vero mnogo ljudi ne briga, cveti nevera in praznoverstvo. Niti ne manjka raznih »pridigarjev«. Širokoplečast mož n. pr. rjove zoper zlobnost anarhije, drugi zopet dokazuje povsem resno, da je zemlja — ploščasta! Nekaj žensk vleče z amerikansko zastavo okrašeno »pavko«; malo zabobnajo, da pristopi nekaj ljudi — in zdaj nastopi suha ženska — na čepici bereš napis: »Salvation army«. Pridigar v kikli hudo udriha nad »grešnimi« Šikažani in meni, »da bo Bog Chicago pahnil v pekel«. Pri poslušalcih pa ni zapaziti nobenega strahu pred peklom, ker se zopet mirno razidejo. Chicago je res posebno mesto!

Društvo »Marija Pomagaj« št. 6 J. S. K. J. v mestu Lorain, O.

Trgovina zaostaja le za New Yorkom. Glede trgovine z žitom, lesom, živo živino in konzervami je Chicago prvo tržišče sveta; ves promet je znašal l. 1900 nad 2030 milijonov dolarjev. Na istem vrhuncu je obrt; prevladujejo izdelki iz železa in jekla. Velikanske so tovarne za poljedelske stroje in orodja. Največje obrtniško podjetje je Illinois Steel Co., ki ima zaposlenih 10.000 delavcev, potem Mc. Cormick Harvesting Co. za poljedelske stroje (3000 delavcev), Grand Locomotiv Works (3500 delavcev) Chicago Cold Storage Exchange itd.

Poglejmo nekoliko delov velikanskega mesta. Najživahnejši promet je ob jezeru. Na Michigan Avenue stoji mogočno poslopje »Auditorium«, ki služi znanosti in zabavi in je stalo $3^1/_2$ milijona. Raz 82 m visoki stolp je obsežen razgled. V bližini je polno mogočnih stavb. Na severni strani Lake Parka je »Art Institut of Chicago«, zavod za umetnost, s katerim je spojena tudi posebna akademija z 2000 šolarji; zbirke so zelo bogate. Stavba je krasna laška renesanca z mogočnimi stebri; vhod čuvata dva leva iz brona. Glavni promet se vrši okoli mestne hiše (City Hall), ki zavzema ves »block«. V sosednih ulicah so stavbe raznih družb in zavodov, kakor tudi državnih uradov. Zelo živahno je vedno v borzi (Board of Trade), obsežnem poslopju, ki ima 98 m visok stolp; tu se določuje cena žitu skoraj za ves svet. Jackson Boulevard vodi proti Federal Building, ki zavzema tudi ves čveterokot; tu sta glavna pošta in carinski urad. Na enem vogalu ulice Washington Str. stoji Columbus Memorial Building, kjer stanujejo skoraj sami zdravniki, na drugem vogalu je pa orjaška prodajalna »Marshall Field & Co.«,

kjer je zaposlenih 7000 do 8000 uslužbencev. V »Businesstownu« je cela vrsta znamenitih stavb.

Velikanski so v Chicagu razni parki, ki tvorijo z Boulevards cel okvir okoli mesta. Parki pokrivajo skupno 1060 ha in njih pota merijo nad 100 km. Na severni strani je Lincoln Park. Pot tja je najlepša ob jezeru skozi Lake Shore Drive, mimo 53 m visokega stolpa naprave za dobivanje pitne vode. Chicago potrebuje namreč dnevno okoli 1000 milijonov litrov vode in to zajemajo iz jezera, v katero segajo 3 do $6^1/_2$ km dolgi predori (Cribs). Lincoln Park meri 120 ha (207 oralov) in ima lepe nasade, zverinjak, jezera s krasnimi lilijami, vodomete, cvetličnjake in mnogo lepih spomenikov. V južne nasade prideš po Michigan Avenue ali po Drexel Boulevardu, dveh širokih ulicah, ob katerih so krasne hiše in vrti. Washington in Jackson Park sta zvezana po malem pasu. V prvem so krasne skupine dreves in cvetličnjaki; pri vhodu stoji spomenik Jurija Washingtona. V Jackson Parku je mnogo igrališč in jezero z električnimi ladjicami. Tu je bila l. 1893 svetovna razstava, od katere je nekaj poslopij še ostalo. Na zapadni strani so Douglas, Garfield in Humbold Park, ki so sicer manjši, a po lepoti ne zaostajajo za večjimi.

Velikansko je vseučilišče z vsemi stranskimi zavodi med 57. in 59. ulico. Poslopja zavzemajo 17 ha, in znaša premoženje z zemljiščem vred 17 milijonov dolarjev; samo Rockfeller je daroval 7 milijonov. Zavode obiskuje 4800 dijakov, med temi je 45% žensk. Predavanja so skozi vse leto; knjižnica ima 400.000 zvezkov. Na raznih delih mesta so obsežne knjižnice in razni znanstveni ali dobrodelni zavodi.

V velikih klavnicah.

Zelo zanimive so klavnice, ki tvorijo mestni del zase (Union Stockyards). Tu le nekaj podatkov. Samo hlevi pokrivajo 200 ha (346 oralov) zemlje; jasli so dolge 40 km, korita za napajanje 30 km. V hlevih je prostora za 75.000 goved, 300.000 svinj, 50.000 ovac in 5000 konj. Tu prodajo na leto 3 do 4 milijone ovac, 100.000 konj, 7 do 8 milijonov svinj in 4 do 5 milijonov goved. Vrednost te živine znaša 300 milijonov dolarjev. Dve tretjini ali še več pokoljejo v klavnicah in meso razpošiljajo na vse strani; pri razpošiljanju je zaposlenih 25.000 ljudi, in vrednost raznih proizvodov znaša 320 milijonov dolarjev na leto. Največji tvrdki sta Armour & Co. in Swift & Co, ki imata zaposlenih 14.000 mož.

Dne 20. julija 1909 sva šla z Rev. Varhom, koroškim rojakom, v slovensko cerkev, kjer župnikuje Rev. A. Sojar. Nova cerkev dela čast župniku in župljanom. Tam je bil slučajno tudi novomašnik o. Peter Zupan, slovenski benediktinec iz Beatty, Pa., in vsi štirje smo šli popoldne gledat šikaške klavnice. Bil je nenavadno vroč dan, ko smo se vozili mestoma na ulični, mestoma zopet na nadulični železnici proti klavnicam. Prej sem bral, da vlada tam silen smrad. Res, da je bilo opaziti tupatam neprijeten duh, kakor že ni drugače mogoče v živinskih hlevih, a ne v hlevih, ne v klavnicah samih ni bilo prav nič gnusnega; nasprotno, vse je bilo čedno in zrak vsaj tako svež kakor v

drugih delih velikega mesta. Že iz visoke železnice vidiš v velikanske ograje, kjer so trume goved, ovac, svinj in tudi nekaj konj. Na raznih mestih so sloneli gonjači, nekateri pravi orjaki s širokimi klobuki. Gledat smo šli le klavnico tvrdke Swift & Co.; za njo so poslopja še drugih tvrdk.

Vstopimo v čakalnico, kjer je bilo že nekaj radovednežev; treba je bilo nekaj časa čakati, da se je nas nabralo zadostno število. Mlad sluga nam izroči majhen zvezek z napisom: »Swift & Co. — Visitor's Reference Book«. Vsedem se in pregledujem. Čitam, da ima tvrdka v vseh svojih hišah zaposlenih 24.000 uslužbencev, v Chicagu, kjer pokrivajo njene klavnice 49 akrov, 6000 uslužbencev. Na uro morejo v Chicagu zaklati in spraviti 1000 svinj, 600 ovac in 300 goved. Glavnica družbe znaša 50 milijonov dolarjev; letna prodaja doseže 250 milijonov dolarjev. L. 1908 so za kajenje mesa potrebovali 6000 kordov, približno 22.000 m^3 drv in pa dva milijona funtov soli in sladkorja. Družba ima hiše v 7 mestih, zidave pokrivajo 91 akrov; vsi prostori zavzemajo 245·25 akrov in zemljišča merijo 204·75 akrov. Knjižica omenja, da pregledajo vsak kos, ki ga zakoljejo, trikrat državni pregledniki. V čakalnici je velika omara, kjer so razstavljeni vsi pridelki od zaklane živine.

Sluga nas povabi v »lift«, in hitro se dvignemo kvišku. Menda ima sluga navado, da začne z opazko, »da se tu porabi vse, samo s cviljenjem ne vedo kam!« Ali je bil tudi to pot tako šegav, ne vem; morda me je pa moja angleščina pustila na cedilu! Po več hodnikih stopimo v veliko dvorano. Že na hodnikih je nos naznanil razne »duhove«; tu je pa bilo res malo »gorko«. Vsaj pa tudi ni drugače mogoče. Človek nisi vedel, kam bi gledal. Od nekod je prišlo v ograjo polno telet. Med njimi se je sukalo veliko leseno kolo, na katerem so rožljale verige. Nekaj krepkih mož je bilo med teleti. Veriga zarožlja, med teleti nastane neko stokanje, tudi kak »muk« se začuje, in naenkrat privrti kolo na zadnji nogi obešeno tele ter ga odda avtomatično na železen trak ob stropu. Za prvim teletom pride drugo, tretje . . . in vsako zdrkne naprej . . . Prav blizu kolesa stoji krepak mož z dolgim nožem. Kar zablisne in tele ima prerezan vrat; kri se izlije, tele malo zastoka in — konec ga je. Ako treba, zakolje mož na ta način v minuti do dvajset telet. Videl sem, da je nekaj

Pevski klub v mestu La Salle, O.

gospá malo vztrepetalo, a meni se zdi, da pri tem načinu klanja žival manj trpi, kakor če koljejo kakor navadno. Živali prerežejo ves vrat in vse žile z enim mahom, da se kri naenkrat vlije in živina hitro konča. Teleta potem umivajo, denejo zopet na verigo, in vsako gre menda mimo 150 ljudi, preden pride v ledenico. Vsak delavec ima svoje posebno delo. Prvi prereže samo žile, drugi odloči kožo na eni nogi, tretji na drugi, četrti razpara trebuh itd., vse tako izurjeno in naglo, da traja menda le 34 minut od časa, ko se je teletu prerezal vrat do trenutka, da visi meso v ledenici! Kako tu delajo, treba res občudovati; kljub toliki krvi, kožam, mesu, črevesju, vzduh ni preveč oduren, ker je prostor električno prezračen.

Stopimo pa korak dalje. Pridemo v drugi oddelek. Na prav enak način koljejo tu ovce. Rabili bi cele strani, ko bi hoteli opisovati vse podrobnosti.

Dopoldne koljejo svinje še hitreje, ker jih ni treba odirati. Kako so posamezni mesarji izurjeni v svojem poslu, in kako umno je vse napravljeno, kaže to, da je Swiftova družba v šestih klavnicah nekoč na dan zaklala 27.386 svinj!

Po ozkih stopnicah pridemo v tretji oddelek, kjer koljejo goveda. V ograji so sami veliki voli. Po dva in dva sta zaprta v ozko kletko, kakršnih je več po vrsti. Na hodniku okoli kletk stoji jako močan mož z železnim kijem. Mučno je gledati, kako živina muka in ruka semintja, kakor bi vedela, kaj jo čaka. Ko pride volova glava v pravo lego, trešči orjak s kijem na črepinjo, da se živina kar zgrudi. Za ta prizor je treba krepkih živcev! A tudi to se vrši hitro. Pobita žival pade skozi duri, ki se same odprejo, na dno, kjer čakajo štirje možje z verigo; hitro žival dvignejo in drug mož prereže z velikim nožem vrat, da se vlije kri kakor iz škafa. Zopet gre vsako govedo mimo cele vrste mož in vsak izvrši gotovo delo. Ob enem pregleduje tudi nadzornik vsako žival. Tako razdeljenega dela še nisem videl nikjer. Kako so posamezniki izurjeni, kaže to, da vsako kožo takoj preiščejo, in delavca odpustijo, ako je na dan napravil v kožo več nego dve urezi!

Po raznih hodnikih in stopnicah nas je sluga vedel v ledenico. Že pri vstopu si je vsak nehoté zapel jopič, ker tu je mrzlo kakor v najhujši zimi. Tla so postlana z žagavino. V prostoru, kjer hladijo teleta in ovce, je prostora za 2500 ovac in 1000 telet; v onem za govedo za 1500 volov, oziroma 3000 polovic. Pred dobro uro je vol še živel, zdaj visi zmrznjen ko rog! Meso izgleda jako fino. Koliko ga je, ne poprašuj; saj ga marsikdo v vsem življenju ni videl toliko, kolikor ga vidi, ko stopa skozi te ledenice. In vendar ga vedno spravljajo.

Pridemo v cele vrste dvoran, kjer režejo in razdelujejo zaklano živino v posamezne dele, kakor jih potrebujejo za prodajo, ali za porabo. Gremo tudi skozi prekadilnico. Večinoma prekajajo stegna (pleča) in slanino (bacon), drugo porabijo za klobase ali za konzerve. Tudi razkosavanje se vrši tako spretno, kakor klanje.

Sluga nas vodi še v oddelek, kjer delajo klobase. Uslužbenci, večinoma dekleta, so tu le, da pazijo na stroje, ker vse izdelujejo na strojih. Zdaj je res tako: pri enem kraju vidiš meso, pri drugem okusno klobaso! Ne vem, če Amerikanci sčasoma ne pridejo tako daleč, da bo pri enem kraju svinja in pri drugem — žeja, ki se je oglasila po zaužiti klobasi!! Še bolj zanimivo je, kako meso spravljajo v kositrene škatljice. Stroj prinese meso, ga razreže, po stroju pride škatljica, ženska dene vanj meso, stroj škatljico zapre, potegne iz nje zrak, ovije okoli nje lep papir itd. — Kdor sam ne vidi, skoro da ne more verjeti!

Parnik na jezeru Michigan.

Kakor omenjeno, porabijo prav vse kose zaklanih živali, in v bližini so posebna poslopja v te namene. Iz rogov delajo česalnike in ročnike, iz parkljev gumbe, iz kož usnje, kri spravljajo v posebno tovarno, kjer delajo iz nje barve ali jo porabljajo za čistenje sladkorja, črева porabijo pri klobasah, steklarjih ali zlatarjih itd. Če bi kaka brihtna glava iznašla še, kako se lahko izkorišča cviljenje, morda za kak evropejski deželni, oziroma državni zbor, ali za »glavopobile«, Swift mu da za tako iznajdbo kar nekaj milijonov! Le tako je mogoče, da pride družba na svoj račun in dela še dobiček. Razume se, da so te velike družbe zadavile tudi vse — mesarje.

Ko smo zapuščali klavnice, je bila nadcestna železnica polna prav elegantnih gospodov in dam, samih uslužbencev te tvrdke, ki so končali svoje dnevno delo. Jutri pa iznova začnejo!

Ob reki so velikanska skladišča za žito; v njih je prostora za 30 milijonov bušelnov. Na progi železnice Illinois Central v južnem delu leži mesto **Pullman,** katero je ustanovil l. 1881 George Pullman, vzorno mesto, ki ima hišice le za posamezne družine. Tu so delavnice za Pullmanove vozove, »Pullman Car Works«, v katerih izdelujejo na leto 150 Pullmanovih voz, do 500 navadnih železničnih in 12.000 tovornih voz. Pullmanova družba ima zdaj okoli 3000 voz v prometu v vseh delih sveta. Mestece (12.000 prebivalcev) ima svoje gledališče, knjižnico, lastno prodajalno itd.

Država Illinois ima še mnogo večjih mest z živahno obrtjo. Največja so **Peoria** (66.950 prebivalcev) z velikimi žganjarnami, **Gales-**

burg (22.089 prebivalcev), važno križišče mnogih železnic in veliko tržišče z žitom, **La Salle** (11.537 prebivalcev), s slovensko naselbino, **Ottawa** (13.114 prebivalcev), **Quincy** (36.587 prebivalcev) ob strmem bregu reke Mississippi z velikimi tovarnami. Za Slovence najznamenitejše je mesto **Joliet** (Žoliet), ker je tu ena največjih in najbolj razvitih slovenskih naselbin. Mesto leži ob reki Des Plaines in ob prekopu, ki veže reko Illinois z jezerom Michigan, ter je imelo l. 1900: 29.353, in l. 1910: 34.670 prebivalcev. Slovenci so večinoma zaposleni v tovarnah družbe »Illinois Steel Co«, ki izdeluje žico za plot. V bližini so veliki kamnolomi apnenika, kjer dela 3000 delavcev. Mesto ima lepo lego in čedne ulice. Izmed cerkvâ se najbolj odlikuje slovenska, ki jo je postavil † Rev. F. Šusteršič. Ob jezeru Michigan je še mesto **Waukegan** (16.069 prebivalcev), ki ima veliko slovensko naselbino. Tudi **Springfield, Aurora** (29.807 prebivalcev), **De Kalb** (8102 prebivalcev), **Granite** (9903 prebivalcev), **Lincoln** (10.892 prebivalcev), **Pana** (6055 prebivalcev), **Sterling** (7467 prebivalcev) in še druga mesta imajo večje ali manjše slovenske naselbine.

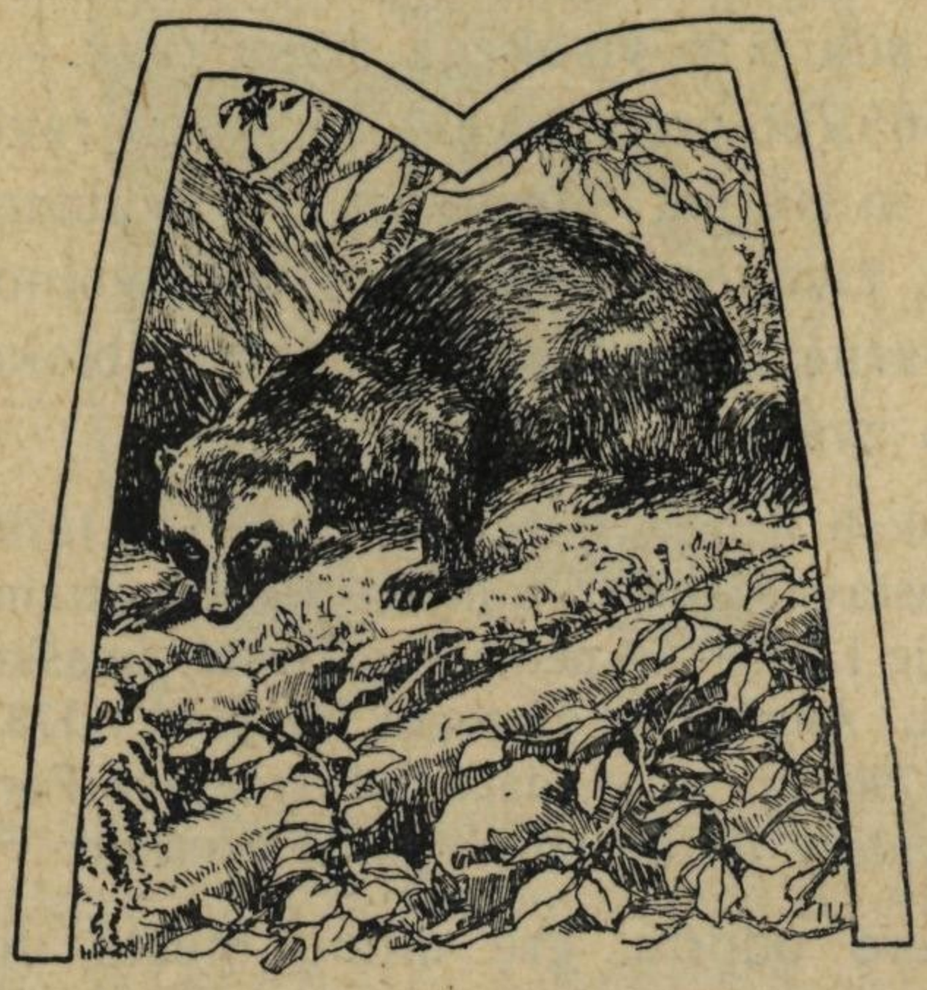

Mesto Aurora, Ill.

* * *

V Illinois, »Prairie State«, so prišli prvi francoski naseljenci leta 1682, in je dežela pripadala pokrajini Louisiana. L. 1763 je prišla v angleške roke. Kot teritorij so jo organizirali l. 1809, in l. 1818 je bila kot 22. država sprejeta v Unijo. Vojske z Indijanci so trajale do leta 1832. Leta 1872 so ustavo nekoliko izpremenili.

7. Države na severozapadu.

Michigan (Mich.).

Površje: 151.923 km². Okrožij: 85. Prebivalcev: 2,810.173, med njimi 6743 Indijancev. Senatorjev: 32. Državnih poslancev: 100. Reprezentantov: 13. Glasov za predsednika: 14.

ichigan (Mičigen) je država dveh poluotokov. Država ima po Montani največje rudnike bakra, posebno na poluotoku Keeweenaw v gorah Mineral Range. V gorovjih Marquette, Menominee in Gogebic so velike množine železa. Nekaj dobijo tudi zlata in srebra pri Ishpenningu. Manj vreden je premog, pač pa je mnogo soli ob zalivu Saginaw. Po vsi deželi rastejo krasni gozdovi, in je država glede izkoriščanja gozdov na 2. mestu. Mnogo je rek. Rasine in Huron se izlivata v jezero Erie, Saginaw v Huron, St. Joseph, Kalamazoo, Grand River, Muscegon in Manistee pa v jezero Michigan.

Ob bregovih te države se lesketa v solnčnem svitu vodovje »sladkovodnih morij«, ali pa buči njih valovje, kadar drvi čez nje ledeni sever. Najmanje jezero je St. Clair, ki ima v premeru komaj 50 km in je le 6 m globoko. — Lake Huron pokriva 59.500 km², in znaša največja globočina 214 m. Velik otok Manitoulin in poluotok rta Hurd oklepata zaliv Georgian Bay z mnogimi otoki. Ob bregovih je podnebje zelo ostro in pogosti viharji ovirajo promet. Ves je v Zedinjenih državah Lake Michigan. Jezero je 560 km dolgo (približna daljava Dunaj-Trst), 135 km široko (Ljubljana-Trst) in 262 m globoko. Površje meri nad 60.000 km² (Švica 41.000). Obrežje je mestoma jako strmo, brez posebnih pokrajinskih lepot. Ob jesenskih dneh so solnčni zatoni divni. Ker se voda bolj segreje, vpliva to jezero blažilno na podnebje. Največje jezero s sladko vodo na zemlji je Lake Superior. Dolgo je 625 km, široko 260 km ter pokriva 81.000 km². Obrežje je večinoma strmo, voda še poleti mrzla in čista. V jezero se zliva nad 200 rek; mnogo je otokov. Ribji lov je izdaten. Podnebje na obrežju je ostro.

Poljedelstvo je jako razvito; pridelujejo vse vrste žita; posebno sadijo mnogo sladkorne pese (na 2. mestu). Na enaki stopnji je tudi živinoreja, ker je v deželi mnogo travnikov. Obrt se naslanja na bogate gozdove in rudnike. Izdelujejo hišno opravo, vozove ter železniške stroje. Dežela ima mnogo mlinov in žag.

* * *

Glavno mesto je **Lansing** (31.229 prebivalcev) ob reki Grand River, z živahno obrtjo. Poleg državne hiše je lep spomenik guvernerja Austina Blaira. **Grand Rapids** (112.571 prebivalcev) ima velikanske tovarne, katere goni vodna sila 6 m visokega slapa reke. — Največje mesto države je **Detroit** (465.766 prebivalcev) na bregu reke Detroit, ki veže jezera Erie, St. Clair in Huron. Mesto je dobro zidano, ima krasne trge in ceste z drevoredi, živahno trgovino z žitom, volno, mesom in bakrom, in obsežne tovarne. Škatljicam podobne bloke križajo žarkom podobne ulice, ki so zvečer lepo razsvetljene.

Kraj, kjer stoji zdaj mesto, so obiskali najprej francoski trgovci (l. 1670) in znani La Salle[1] (l. 1679). L. 1701 je postavil Cadillac trdnjavo Pontchartrain, ki je prišla l. 1760 v angleške roke in se je l. 1763—64 petnajst mesecev junaško branila indijanskemu poglavarju Pontiacu. Angleži so odstopili trdnjavo l. 1783 Uniji, a Amerikanci so jo zasedli šele l. 1796, ko se je vdala tudi trdnjava Fort Lernault. Kraj je štel l. 1824: 1500 prebivalcev ter bil povzdignjen v mesto.

V sedmih mesecih, ko je jezero odprto, gre mimo mesta do 60.000 ladij. Ob glavnih cestah stojijo obsežna poslopja in lepe cerkve. Na otoku Belle Isle so razni parki, mnogi še v prvotnem prirodnem stanju. Na bregu reke se vije široka cesta okoli mesta.

Proti jugu so mesta: **Ypsilanti** (6230 prebivalcev) z velikanskimi papirnicami; **Ann Arbor** (14.817 prebivalcev), cvetoče mesto ob reki Huron z državnim, l. 1837 ustanovljenim vseučiliščem (4000 dijakov); **Kalamazoo** (39.437 prebivalcev), križišče mnogih prog, in **Jackson** (31.433 prebivalcev) v rodovitni ravnini z velikimi tovarnami.

* * *

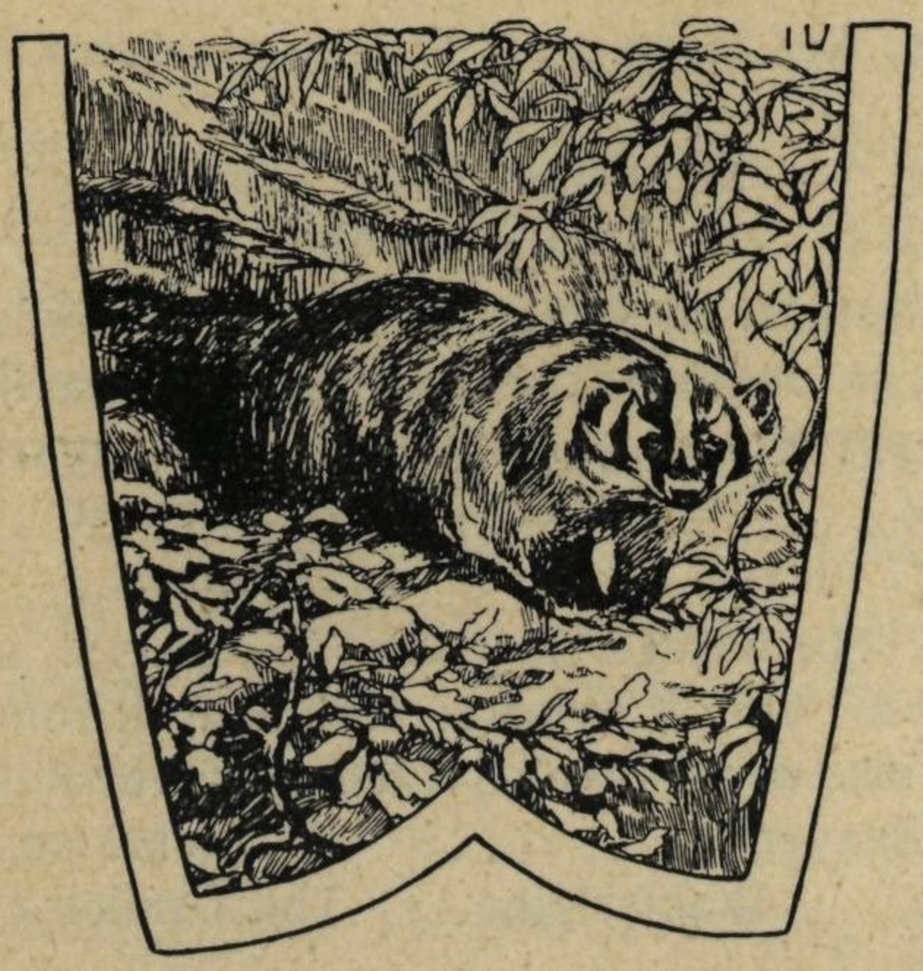
Po severoamerikanskem nenasitu (Gulo muscus), ki je posebno tu doma, se imenuje država tudi »Wolverine State — država nenasita«. Francoske naselbine so se pričele l. 1650. O. Marquette je misijonaril v deželi od leta 1668. Angleži so dobili deželo v oblast leta 1760. Michigan je bil del velikega severozapadnega teritorija. Leta 1805 je postal samostojen teritorij in leta 1837 samostojna država.

Mr. A. Virant z družino, naseljenec v Lorainu, O.

---

[1] Robert de la Salle je odkril v francoski službi velike kose na severozapadu. Let 1682 se je pripeljal po Mississippiju kot prvi do Mehikanskega zaliva. Pri prodiranju v Texas so ga umorili njegovi lastni ljudje.

Wisconsin (Wis.).

Površje: 144.845 km². Okrožij: 70. Prebivalcev: 2,333.860, med njimi 10.031 Indijancev. Senatorjev: 33. Državnih poslancev: 100. Reprezentantov: 11. Glasov za predsednika: 13.

isconsin (Uiskónsin) leži med jezeri Superior in Michigan ter gorenjim Mississippijem. Približno 50 km južno od Lake Superior se vleče skozi deželo vrsta hribov (Rib Hill, 592 m); sicer je država valovita ravan s posameznimi višinami. Razen večjega jezera Winnibago ima država na vzhodu in severu še nad 2000 manjših jezer. Glavne reke so: Wisconsin, Chipewa, St. Croix, ki se izlivajo v Mississippi; Montreal in St. Louis tečeta v Lake Superior, in Manitowoc, Sheboygan, Root proti jezeru Michigan. Podnebje je zdravo. Poletja niso prevroča, zime so sicer dolge in mrzle, a imajo stalno vreme; krasne so jeseni. Wisconsin je poljedeska država in pridelujejo vse vrste žita. Mnogo donaša živinoreja, največje bogastvo države so pa gozdovi. Veliko je divjačine in vode imajo dobre ribe. Iz Michigana segajo v deželo pasovi železne rude; na jugu se nahaja svinec. Mnogo je apna in granita. — Obrt se naslanja na bogastvo gozdov; poleg tega je še mnogo topilnic, livarn, valjarn, steklarn, predilnic, usnjarn in pivovarn. Trgovina je živahna, ker je dosti prometnih sredstev.

* * *

Glavno mesto je **Madison** (25.531 prebivalcev), prijazno mestece med krasnimi jezeri Mendota, Menona in Wingra. Na dveh višinah ob jezeru Mendota je državno, 1849 ustanovljeno vseučilišče (3000 dijakov), obširna knjižnica in zvezdarna (Washburn), ki je ena najboljših Amerike. Družba »State Historical Society of Wisconsin« ima zbirke, ki so važne za zgodovino zapada in prvih prebivalcev države.

Tu hranijo staro listino, ki označuje način, kako so naseljenci od Indijancev kupovali zemljišča. V prestavi se glasi:

»V l. 1793 sta bila pričujoča Wabissipine in The Black Tobacco, ki sta se prostovoljno odpovedala in oddala gospodu Dominiku Ducharme od Portaža of Kokalin do konca prerije doli okoli 40 jutrov na široko; in na drugi strani, nasproti Portažu, 4 jutra na široko in 30 jutrov na dolgo. Imenovana prodajalca sta zadovoljna in odškodovana z dvema sodčkoma ruma.

V potrdilo sta naredila svoja znamenja; ker je pa stari Wabissipine slep, je naredil priča to znamenje za njega.

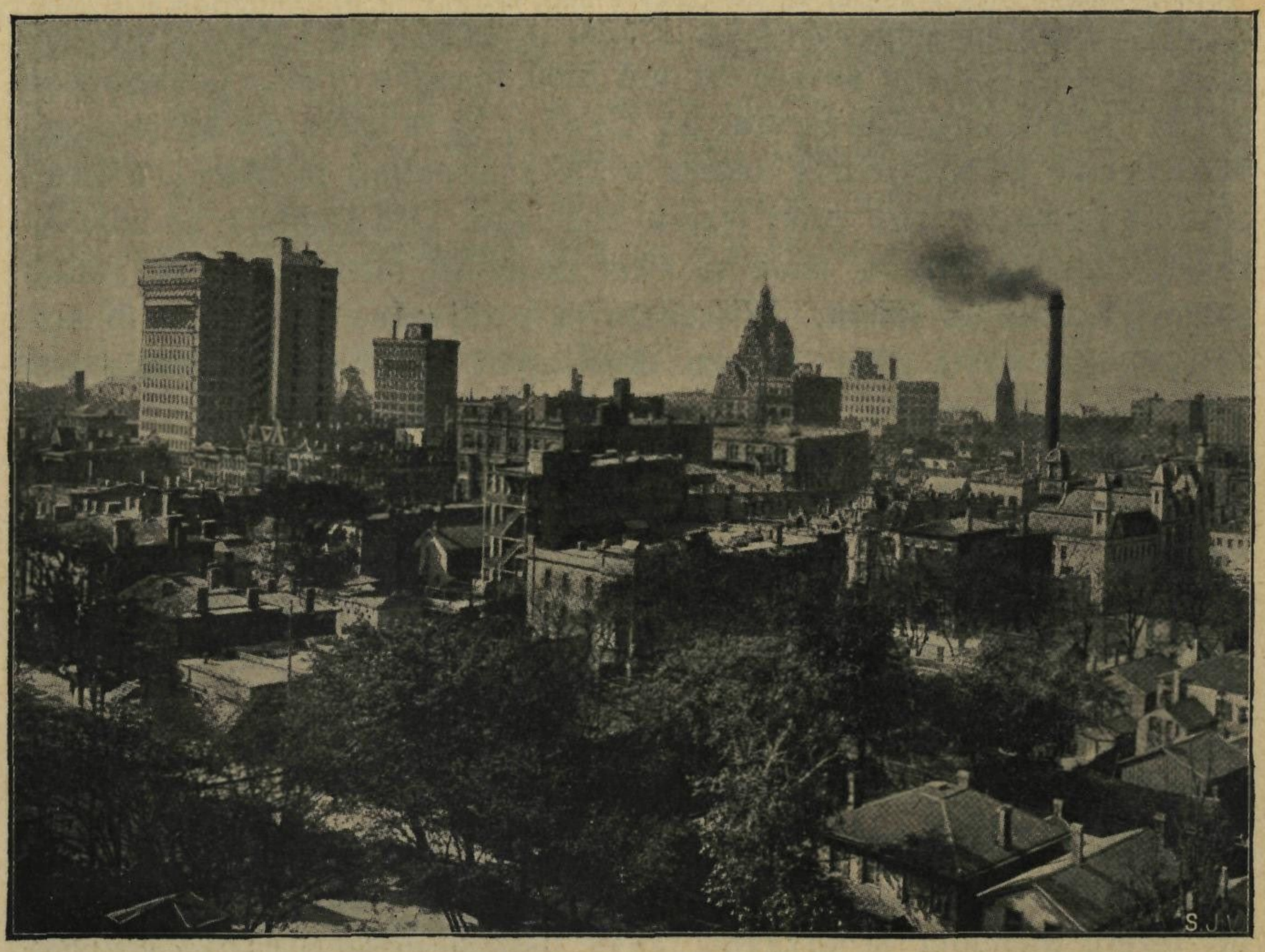
J. Harrison, } priči za Wassipina. Znamenje Black Tobacca.
L. Macauley, } priči Znak *) orla. Znak *) bobra.

Podpisani, ki imajo pravico do Portaža, so svoje pravice enako prodali in jamčijo za vsako vznemirjenje. Zase so dobili pet galon ruma; izjavijo, da so s tem zadovoljni in plačani. V potrdilo so naredili svoja znamenja.

J. Harrison, priča. The Eagle. The Eaglet.*) The Beaver.
Pecames,*) njegov sin. Chemes.

Potrjeno v Portažu of Kokalin, v letu našega Gospoda 1796, dne 31. julija. Zaradi Portaža en sodček ruma. Dne 8. avgusta 1798 sodček ruma, mešanega »à mesines«, da se odpravijo med njimi prepiri; s tem se zadovoljijo.

The Eagle. Beaver. D. Ducharme.
The Black Tobacco. Wachitte. Wabissipine. The Drinker.«

Mesto Milwaukee, Wisc.

Največje mesto je **Milwaukee** (Miluóki), križišče mnogih železnic, eno izmed najvažnejših tovarniških in trgovinskih mest na severozapadu. Mesto leži na valovitem bregu jezera Michigan ob izlivu reke Milwaukee, ki združuje v mestu še dva manjša pritoka. Ob jezeru je dobro pristanišče, po reki pa morejo priti največje ladje neposredno do velikanskih skladišč. Ceste so široke in imajo krasne drevorede; hiše so večinoma iz rumenega kamna, zato pravijo mestu »Cream City«.

*) Pri zvezdah so obrisi dotičnih živali.

Milwaukee je bilo še leta 1834 priprosto tržišče za kožuhovino Francoza Salomona Juneaua (Žünó), a je hitro rastlo. Leta 1840 je bilo tam 1712, leta 1860 že 45.246, leta 1903: 312.736 in leta 1910: 373.857 prebivalcev. Največ tržijo z žitom, moko in lesom. Žitna skladišča (Elevators) imajo prostora za 5 1/2 milijona bušelnov. Pivovarne so izmed največjih Amerike. Tvrdke Pabst, Schlitz zvarijo na leto vsaka nad 1,600.000 hl piva. Mnogo izvažajo svinjskega mesa. V tovarnah izdelujejo usnje, jeklo, železo; mnogo je tudi tobačnih tovarn. Najznamenitejše poslopje je Federal Building, iz granita v romanskem slogu; tu so pošta, sodnija in colninski urad. Layton Art Gallery ima lepe zbirke; javna knjižnica (Public Library) ima 150.000 zvezkov; v stolpu mestne hiše je velikanski zvon. Mesto ima veliko in jako lepih cerkvâ, n. pr. katoliško stolnico sv. Pavla, obsežnih parkov in prijetnih šetališč. Po raznih tovarnah je zaposlenih mnogo Slovencev, ki imajo zunaj mesta v West Allisu svojo lepo cerkev. Blizu mesta je velik zavod St. Francis Seminary, ki ga je ustanovil Avstrijec dr. Salzmann. Tu je študiralo več slovenskih duhovnikov.

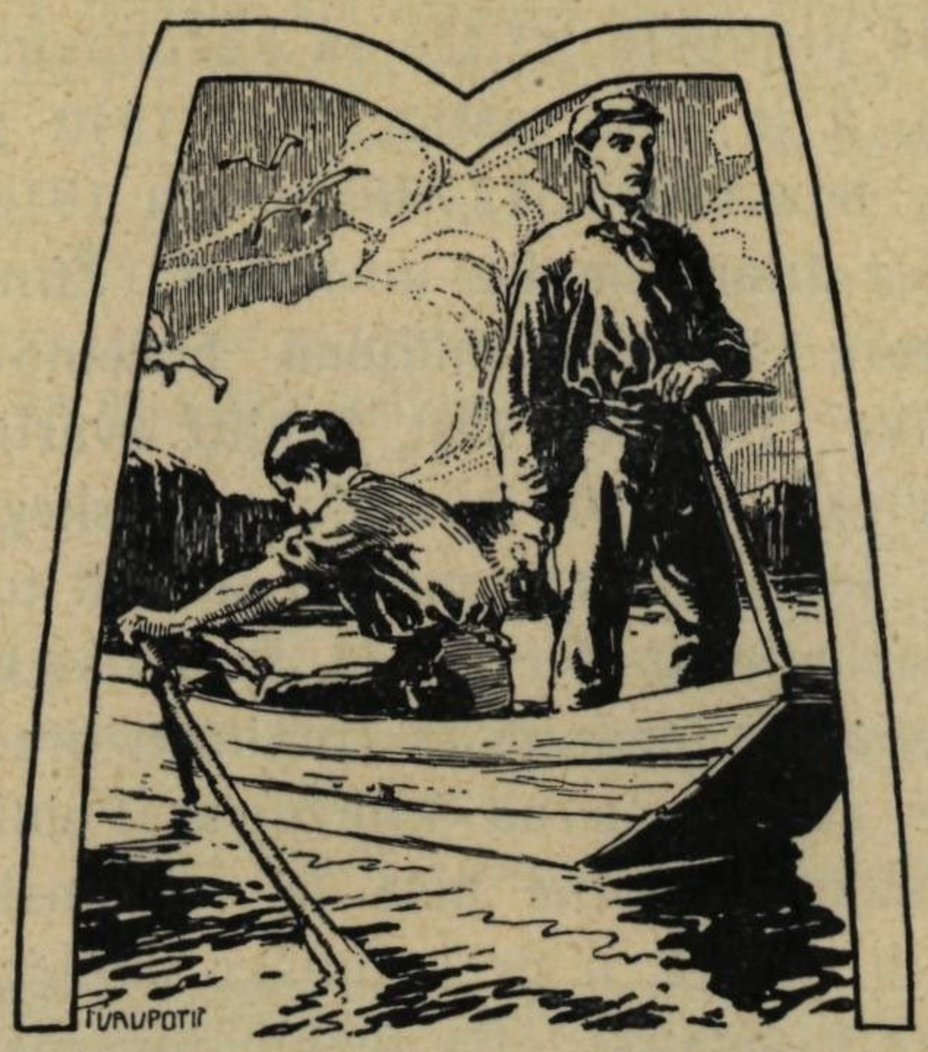
Mesto **La Crosse** (30.417 prebivalcev) ob Mississippiju ima krasno lego, živahno trgovino in velikanske žage. **Racine** (38.002 prebivalca) ima velike tovarne za vagone, vozove in poljsko orodje. **Oshkosh** (33.062 prebivalcev) ima veliko semenišče, norišnico, tovarne in velike žage. **Eau Claire** (18.310 prebivalcev) je središče lesne trgovine na severu. Tovarniško mesto je **Sheboygan** (26.398 prebivalcev) s slovensko naselbino.

* * *

Wisconsin je prišel k Zedinjenim državam l. 1783, v resnici pa šele po vojski l. 1812 do 1815. V deželi so bili tedaj Francozi in Indijanci. Najprej je tvoril del severozapadnega teritorija, l. 1836 je postal samostojen teritorij, ki je obsegal do l. 1838 tudi še Jowo in do l. 1849 Minnesoto. Dne 28. maja 1848 je bil Wisconsin sprejet v Unijo kot samostojna država. Pri državnih volitvah imajo ženske volilno pravico. Ker ima država mnogo jam, v katerih so prvi rudarji in drvarji pozimi stanovali, se Wisconsin imenuje tudi »Badger State — država jazbecev«.

Novijorški Slovenci na izletu.

Minnesota (Minn.).

Površje: 217.088 km². Okrožij: 82. Prebivalcev: 2,075.708, med njimi 10.008 Indijancev. Senatorjev: 63. Državnih poslancev: 119. Reprezentantov: 10. Glasov za predsednika: 11.

innesota pomenja v narečju Dakota-Indijancev »mnogo vodâ ali kalna voda«; država leži v porečju Mississippija in je višavje. Od osrednjih Itasca Mts. (512 m) se odločijo proti jugozapadu in severovzhodu razne vrste z gozdovi obrastlega in rudnin jako bogatega gorovja (Messabi, Vermilion). Južnozapadni del, do 430 m visoki Coteau de grand bois, se vleče skozi ves južni del države. S hribovjem menjavajo peščenata goričja, močvirja, prerije in doline. — Poleg Mississippija so večje reke še: Minnesota, ki prihaja iz jezera Big Stone in se izliva pri Št. Pavlu v Mississippi, potem St. Croix, St. Louis, Red River in Red Lake River. Država ima okoli 10.000 jezer, ki pokrivajo z rekami vred 9940 km². Največja jezera so: Leech, Red Lake, Mille Lacs, Vermilion in Itaska. Jezera kažejo pogostoma sledove iz dobe večnega ledu. Podnebje v Minnesoti je sicer ostro, a zdravo. Pozimi pada toplomer pogostoma pod —20° C. Vendar je pa vreme večinoma jasno in zrak suh. Minnesota je poljedelska država. Pridelujejo pšenico (polovico vsega pridelka v Uniji), oves (na 4. mestu), ječmen (na 2. mestu), lan ($^1/_3$ vsega pridelka), rž, krompir in zelišča. Znatna je seve tudi živinoreja. Obrt se naslanja na prirodna bogastva dežele: gozdove, rudnike, poljske pridelke. Glede železne rude zaostaja država le za Michiganom, glede mlinov je pa na prvem mestu. Mnogo ima tudi klavnic, žag, in živahno trgovino z žitom. Tovarne izdelujejo vozove, hišno opravo in poljedelsko orodje. Znatno je ribarstvo.

* * *

Glavno mesto je **Št. Pavel** (214.744 prebivalcev) ob Mississippiju, v krasni legi na policam podobnem obrežju. Mesto je križišče mnogih prog in ima zelo živahno kupčijo v velikem in malem.

Prvi evropejski naseljenec je bil Kanadec Pierre Parent, ki je prišel sem l. 1838. Ime Št. Pavel izvira od kapelice, katero je neki francoski misijonar sezidal in jo posvetil sv. Pavlu.

Mesto ima mnogo lepih poslopij. Krasna je državna hiša iz granita in georgijskega marmorja ter umetnimi slikami na presno.

Izmed zasebnih hiš je najlepša palača predsednika železnice Great Northern, J. Hilla, z mnogimi umetninami.

Na zapadnem delu mesta je velikansko katoliško semenišče sv. Tomaža Akvinčana, kjer je študiralo in poučuje več Slovencev. Na vzhodnem delu je pri indijanskih grobovih (Indian Mounds) na Dayton's Bluffu krasen razgled na mesto in široko, veličastno reko. Blizu je tudi jama Carver's Cave, ki je imenovana po kapitanu Jonathanu Carverju, ki je l. 1767 tukaj sklenil z Indijanci neko pogobo. Na severozapadnem delu zunaj mesta je Como Lake in Como Park, krasno zabavišče; še nekoliko dalje je Fair Ground, kjer je prvi teden septembra velikanski semenj, h kateremu prihaja do 200.000 ljudi. Št. Pavel ima lepe cerkve. Zidajo krasno stolnico. Mestu ponos so cerkve sv. Frančiška, katero je zidal sedanji škof J. Stariha, sv. Bernarda, kjer župnikuje g. Ogulin, in sv. Neže, katero je zidal l. 1910 tamošnji zaslužni župnik J. Solnce.

Slovenski lovci iz naselbine Ely, Minn.

Komaj 10 km od glavnega mesta leži ob reki Mississippi največje mesto Minnesote, **Minneapolis** (301.408 prebivalcev) ob enem največje tržišče za moko na svetu. Mestno okrožje ni tako gosto obljudeno kakor v Št. Pavlu, a je večje in se odlikuje po bolj znamenitih stavbah, vrtih in nasadih, ki mu dajajo izreden kras. Najlepše hiše so na Summit in Linden Avenue in na Harmon Placu. Minneapolis leži sredi silno rodovitnega žitnega polja; poleg tega nudijo Anthony Falls, ki razvijajo pri navpičnem padcu 15 m za 50 do 100.000 konjskih sil vodne moči, izredno silo za obrt.

Vodopad je dobil svoje ime od belgijskega frančiškana Louisa Hennepina, ki je prišel sem l. 1680, a sedanja vas St. Anthony, ki spada k mestu, je nastala šele l. 1838. Naselbina, kjer je zdaj mesto Minneapolis (»minne« pomeni v jeziku rodu Sioux »voda«, »polis« = mesto), se je pričela šele l. 1852 ter je bila l. 1867 povzdignjena v mesto.

Velikanski mlini, katerih je okoli 25, zmeljejo na dan 75.000 barlnov moke (1 barrel = 88 kg), na leto približno 16 milijonov. Žage zrežejo na leto 14 milijonov m^3 lesa. Poleg tega ima mesto še tovarne za stroje in vozove. Tudi kupčija je živahna; uvažajo žito, izvažajo pa moko in les. Od vodopadov je malokaj videti, ker razni jezovi in umetni bregovi zajemajo vodo ter jo vodijo na mline, ki jim ni primere na svetu. Največji mlin je oni družbe Washburn Crosby, ki zmelje na dan 16.000 barlnov žita. Velikanska so tudi žitna skladišča (Elevators), ki imajo prostora za 17 milijonov bušelnov (1 bušel = 35 litrov) žita. Čudovito umetno so napravljene kakih 5 km oddaljene žage (Lumber Mills). Ena sama zreže na leto 7 do 800.000 kubičnih metrov lesa.

Na južnozapadnem delu mesta je več manjših jezer, ki so med seboj in z mestom zvezana s celo vrsto krasnih nasadov. Majhna reka tvori znani vodopad Minnehaha (»smehljajoča voda«), ki ga je opeval pesnik Longfellow. Spodaj je še manjši pad, kateremu pravijo v šali Minnegiggle (»hehetajoča voda«). Na poti proti Št. Pavlu je Fort Snelling, l. 1820 sezidana trdnjava. Krasen je izlet iz »Twin City« (dvojčiči), kakor se imenujeta mesti, k jezeru Minnetonka, »velika voda«, kakih 15 km od mesta. Jezero ima čisto nepravilno obliko, je 20 do 25 km dolgo in ima okoli 250 km obrežja. Bregovi so obrastli in posejani z vilami; med glavnimi kraji vozijo parobrodi.

Duluth (Djulut), »mesto na nadglavišču sladkovodnega morja«, leži ob zalivu Fond du Lac, najbolj zapadnega notranjega kota jezera Superior, ob izlivu reke St. Louis.

Mesto se imenuje v čast francoskemu vitezu Du Luth, ki je napravil v 17. stoletju več trdnjav ob gorenjem Mississippiju. L. 1860 je stala tu še vasica z 80 prebivalci; v mesto je bil kraj povzdignjen l. 1869 in je štel l. 1880: 3483 prebivalcev. L. 1900 je mesto imelo 52.969, l. 1910 85.710 prebivalcev in je tako hitro vzpelo, ker leži na kraju, kjer se začne plovba po jezerih, in kamor prihajajo železnice iz bogate notranjščine. Tudi bogati rudniki v bližini pospešujejo razvitek.

Duluth je za Minneapolisom prvo tržišče za pšenico, torej pred Chicagom. L. 1899 je njegovih 16 velikih skladišč hranilo 40 milijonov hl pšenice. Na leto prihaja v pristanišče do 9000 ladij, ki dovažajo premog ter odvažajo moko in rudo. V bližini so velike žage in je trgovina z lesom znatna. Mesto je lepo zidano in ima velike prodajalne.

Gorovja Messabi in Vermilion Range imajo najbogatejše rudnike na svetu. Rudniki so dali l. 1903 $14^1/_2$ milijona ton najboljše rude. Vsi rudniki ob jezeru Superior so v istem letu dali 24,300.600 ton železne rude. Najboljša ruda, ki ima 80% železa, je v mestu Tower, ona v mestih Ely in Eveleth ima 65%.

L. 1911 so pridelali v rudnikih »Messabi Range« 6,417.523 ton; Fayal je dal 443.804, Genoa 924.427, Pioneer 400.918, Zenith 449.708. Od »Vermillion Renča« je dal rudnik Minnesota 65.349, Chandler 50.181, Savoy 87.963, Sibley 1899 in Section 30: 34.289 ton. V okraju St. Louis je, večinoma v rudnikih, zaposlenih 15.000 Slovencev.

Druga mesta so še: **St. Cloud** (10.600 prebivalcev), kjer škofuje naš rojak, mil. g. James Trobec; **Fergus Falls** (6887 prebivalcev) ob reki Red River z velikimi mlini in tovarnami; tu se začenjajo nepregledna pšenična polja. Južno od Št. Pavla je **Winona** (18.583 prebivalcev) v lepi pokrajini in z živahno trgovino z žitom.

* * *

Minnesota nosi ime »North Star State — država severne zvezde«, ker nosi v grbu besede: »L' Étoil du Nord«. V Minnesoti je misijonaril frančiškan o. Hennepin okoli l 1680. Vzhodni del od Mississippija je pripadal severozapadnemu teritoriju, zapadni francoski pokrajini Louisiana. Do l. 1763 je bila dežela v francoskih rokah, potem v angleških. K Uniji je prišla l. 1783. L. 1849 je postala Minnesota teritorij in dne 11. maja 1858 samostojna država.

Iowa (Io.).

Površje: 145.100 km². Okrožij: 99. Prebivalcev: 2,224.771, med njimi 352 Indijancev. Senatorjev: 50. Državnih poslancev: 100. Reprezentantov: 11. Glasov za predsednika: 13.

owa (Aioua) je brez gorovja in na velike daljave 130 do 510 m visoko valovito višavje; na severu je mnogo jezer, doline rek so rodovitne, obrežje je mestoma strmo (bluffs). V Mississippi se izliva 480 km dolga reka Iowa in še večja Des Moines ali Krosagua. Obrežja rek so večinoma pokrita z gozdovi; večji del države je prerija brez drevja. Glede porabe tal za poljedelstvo je Iowa prva država Unije (84 % tal so njive). Pridelujejo koruzo, oves (oboje na 2. mestu), ječmen in lan. Glede živinoreje je na prvem mestu. Glede konj zaostaja za Illinoisom in glede goved za državo Texas, a prekaša vse države v svinjereji in perutninarstvu. Obrt pospešujejo veliki zakladi premoga

in ugodna občila (15.705 km železnic l. 1910). Izvažajo meso in moko. Poleg premoga ima dežela tudi svinec, cink, železo in mnogo ilovice.

* * *

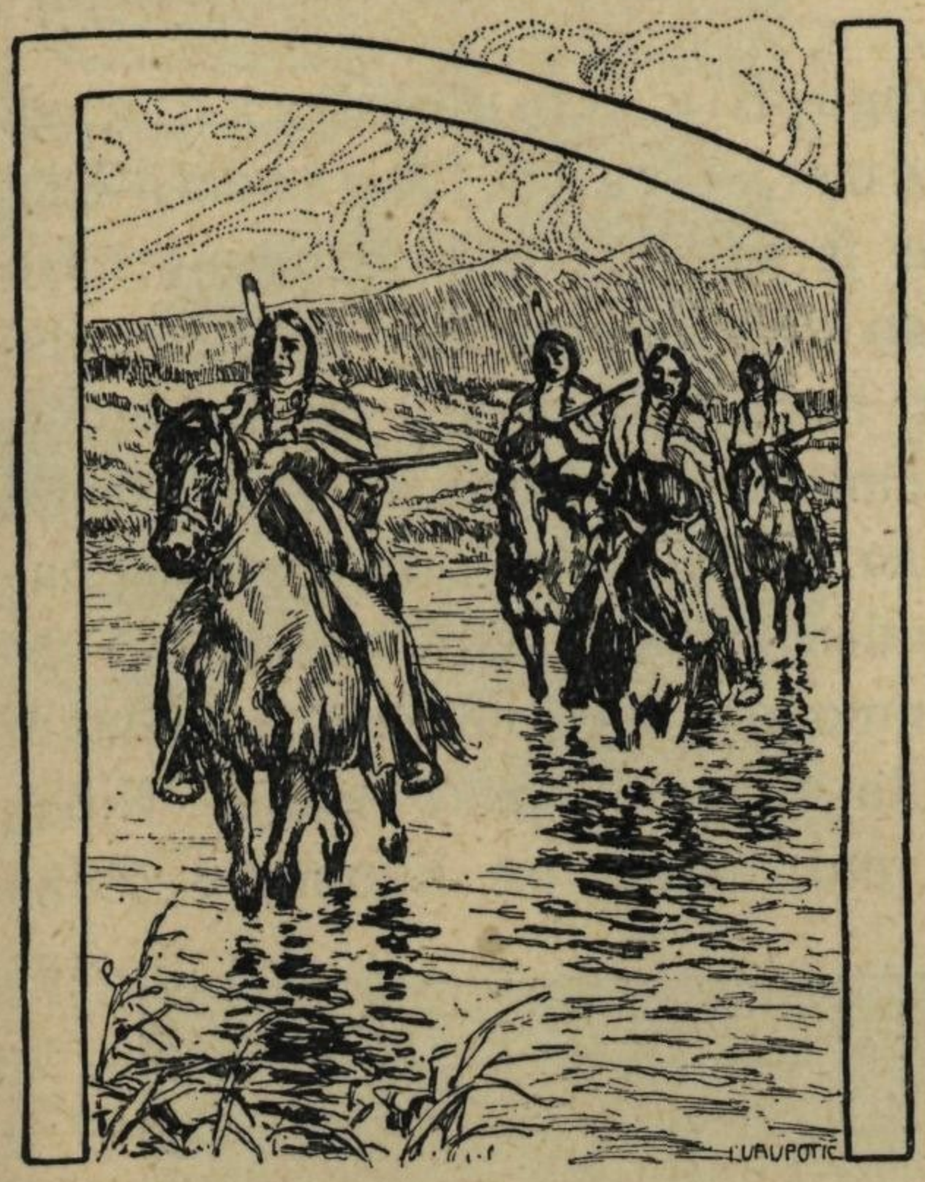
Glavno mesto, **Des Moines** (De Meun, 86.368 prebivalcev), leži ob izlivu reke Raccoon v Des Moines, je važno križišče in ima živahno trgovino ter več tovarn. Državno hišo je l. 1904 ogenj poškodoval, a so jo prenovili. Tu je Drake University, ki ima 1200 dijakov. Ob Mississippiju so **Burlington** (24.324 prebivalcev) z živahno trgovino po reki. Trgovine so ob reki, mesto samo na visokem bregu. **Davenport** (43.028 prebivalcev) je v krasni legi ob reki z velikimi tovarnami in trgovino z žitom in premogom. Najstarejše mesto države je **Dubuque** (Djubuk, 38.494 prebivalcev). Mesto so zidali l. 1833 na kraju, kjer je Julien Dubuque l. 1788 ustanovil naselbino. Mesto ima velikanske železniške delavnice. **Counsil Bluffs** (29.292 prebivalcev), l. 1846 ustanovljeno mesto, leži na strmem bregu reke Missouri nasproti Omahi in ima živahno obrt. Iz Fairmount Parka je krasen pogled na mesto in reko.

Ko sem se dne 16. julija 1909 vozil ob reki Missouri, je bila voda tako motna, kakršna je v rekah ob povodnjih. Ne vem, ali je reka vedno tako »umazana«; tokrat je zaslužila ime, katero so ji dali Indijanci. Missouri pomenja namreč »umazanec« ali »umazanka«, malo lepše bi rekli »blatna reka«. Tudi ob Missouriju imajo pokrajine, kakor večinoma ob drugih amerikanskih rekah, še ves čar veličastne divje prirode. Na obeh straneh se razprostirajo mogočni gozdovi s krasnimi drevesi; med njimi vidiš posamezne čeri do 100 m visokih peščenjakov. Samotne ladje na reki ali poslopja naseljencev med drevjem izginjajo v veličini divje prirode. Veličasten tok vodovja, otoki, peščenine, izruvana drevesa v reki in ob bregovih, neskončni gozdovi in nepregledne prerije, vse to naredi vtis, kakor bi bila priroda še sama sebi prepuščena. Ako srečaš čoln, ali vidiš naselbino, postane pokrajina prijaznejša, ker bližina ljudi učinkuje prijetno na človeka; če pa izginejo, je vse zopet tako samotno in divje, kakor bi bili na prvem čolnu, na katerem je človek prvič meril to divje vodovje in te temne gozdove.

* * *

Iowa nosi priimek »Hawkey State — država jastrebovega očesa«. Deželo je obiskal že l. 1673 jezuit o. Marquette, in so se naseljevali v njej izprva Francozi. L. 1763 jo je Francija odstopila Španiji. Pozneje je prišla zopet v oblast Francoske in l. 1803 k Uniji. Najprej je bila del severozapadnega teritorija; od l. 1836 je spadala kot distrikt k teritoriju Wisconsin. Nato so jo l. 1838 organizirali kot samsvoj teritorij, ko je štela komaj 23.000 prebivalcev. Država je postala l. 1846. L. 1857 so bili tu še boji z Indijanci.

8. Države v prerijah in stepah.

North Dakota (N. Dak.).

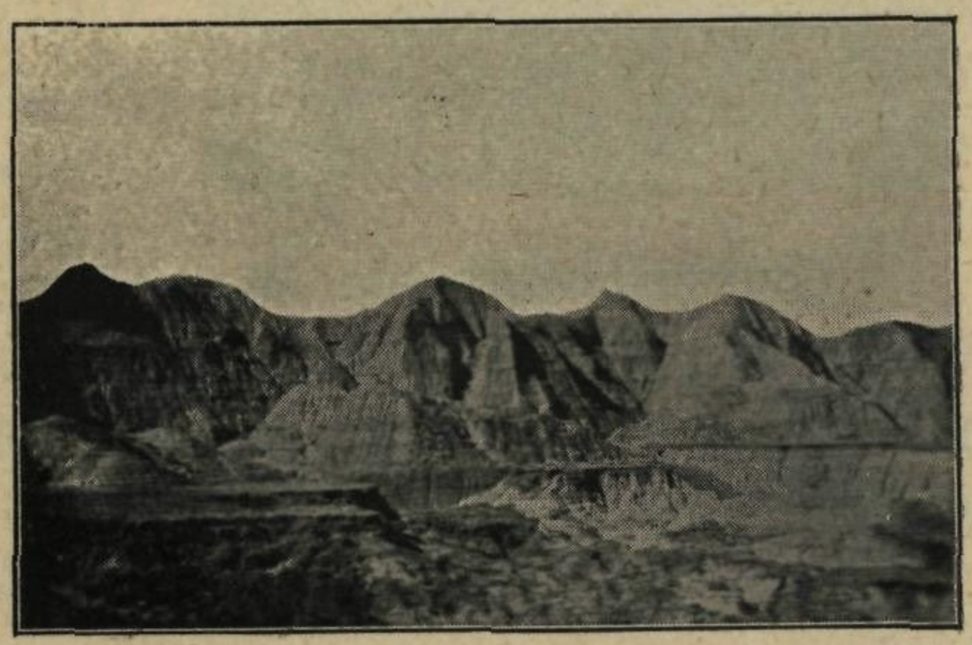
Površje: 183.577 km². Okrožij: 39. Prebivalcev: 577.056, med njimi 7990 Indijancev. Senatorjev: 32. Državnih poslancev: 71. Reprezentanti: 3. Glasi za predsednika: 4.

orth Dakota (Nort Dakota) tvori s South Dakoto velikanski četverokot ob zgornjem toku reke Missouri. Valovita prerijska pokrajina ima dosti vode, a le malo gozdov. Prav po sredi držav teče Missouri. Vzhodno od njega in vzporedno z njim se vleče proti jugozapadu nizko gorovje Coteau du Missouri. Na zapadu so Bad Lands Malega Missourija, divje razdrapano in razsekano gorovje, ki ima nešteviIno ožin (canons), prepadov in čudovitih skalnih tvorb.

V južnih delih je mnogo podzemskih jam. Znamenita je »jama vetrov — Wind cave«, katero so odkrili l. 1877. Prebivalci jo prištevajo svetovnim čudesom. Dozdaj so odkrili v njej do 3000 raznih prostorov. Kadar se vreme izpreminja, se pojavlja v jami močan zračen tok, ki ga ne morejo pojasniti.

V južnozapadnem kotu so Black Hills (Harney Peak, 2247 m), na meji proti Kanadi nizki Turtle Mts. Na vzhodu je mnogo jezer, med temi Thompson, Big Stone in solnati Devil's Lake. Planjave so mestoma ravne kakor površje mirnega morja.

Ko sem se dne 30. rožnika 1909 vozil po železnici Great Northern skozi prerije in stepe, se nisem mogel nagledati njih prirodnih krasot. Ure in ure je drvil vlak po planoti, ki je ravna ko miza, podobna morski ravani. Živo sem se spominjal besed našega Meška o stepi: »Stepa, neizmerna in nedogledna. Kamorkoli obrneš oko, glej, vsepovsodi ista enolična ravnina — kakor bi pometal kdo z mogočno roko z nje vsak vršek, vsak holmec in hribček. Nedogledna je in neizmerna kakor misli človeške, velika in brezmejna kakor njegovo hrepenenje: nikjer meje, nikjer ne konca ne kraja, izhajajoča iz neskončnosti in izlivajoča se v neskončnost — neskončnost sama.« Vigredi l. 1911 sem imel priložnost občudovati kras prerij v severozapadni Kanadi. Drugače enolične ravnine imajo v obilici prirodnih krasot, kakršnih ne pozna gorski

»Bad Lands« v Severni Dakoti.

svet. Naravnost veličasten je v prerijah solnčni vzhod in zaton. Ni čuda, da je Indijanec z vso dušo ljubil ta svoj dom, in mu je krvavelo srce, ko so ga s silo tirali v tujino!

V Missouri tečejo na levem bregu Big Sioux, Dakota ali James, na desnem Little Missouri, Grand, Moreau, Big Cheyenne in White. Podnebje je zdravo, dasi se vreme hitro izpreminja. Zime so silno mrzle in so divji snežni meteži (Blizzards) jako nevarni. Vigred pride kar čez noč; poletja so včasih vroča, jeseni mirne in krasne. Dežja ima zemlja sicer dosti, a vendar trpijo mnogi deli sušo. V novejšem času so mnogo storili za umetno namakanje zemlje; skopali so veliko studencev, ki dajajo na minuto do 3000 galon vode, in s tem pridobili mnogo rodovitne zemlje. Glavni pridelek daja poljedelstvo. Dakota ima velikanske farme. Njive, katere orjejo s strojem na plin ali par, imajo po kilometre dolge

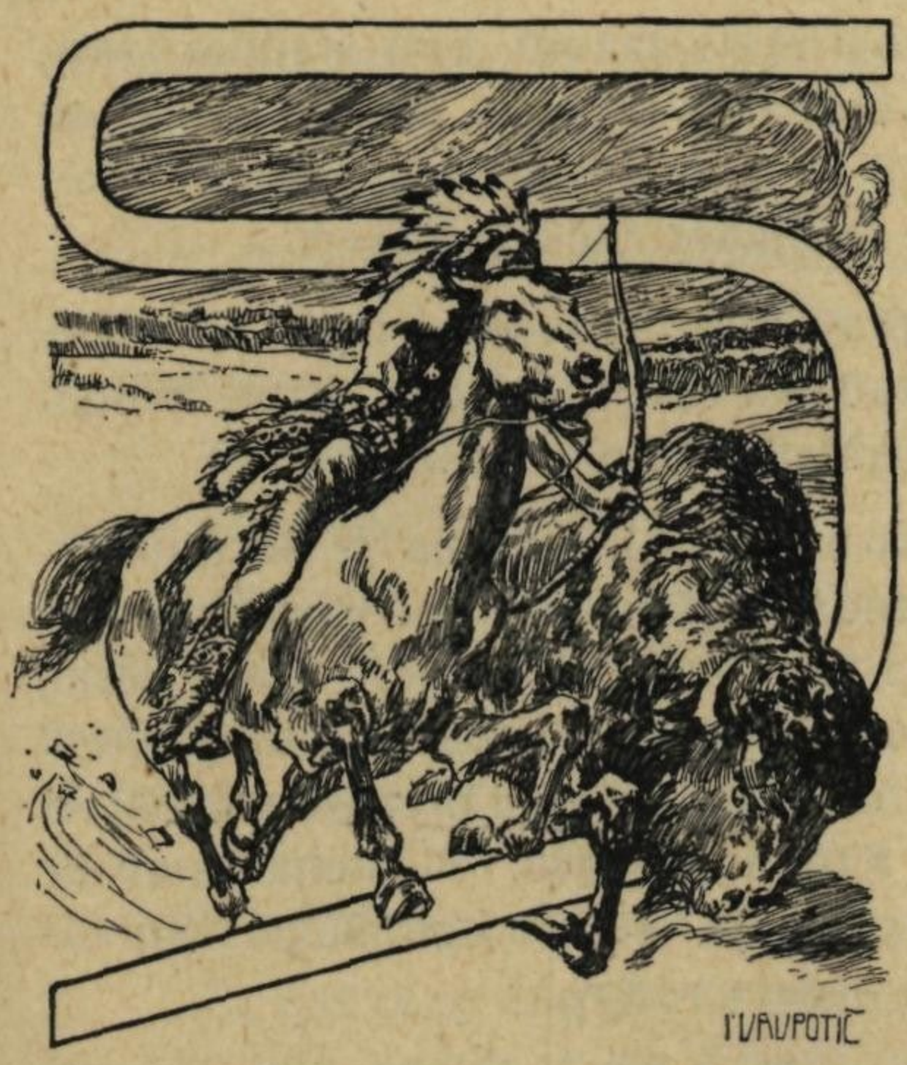
Indijanska družina rodu Sioux, N. Dak.

brazde. Pridelujejo v severnih delih pšenico, v južnih koruzo. Na enaki stopnji je tudi živinoreja. Dakoti imata poleg zlata in srebra premog, železo, baker in cin. Obrt se je šele začela razvijati. Mnogo je mlinov ob rekah in žag, kjer so gozdovi.

* * *

Glavno mesto je **Bismarck** (5443 prebivalcev) ob Missouriju. Mesto ima lepo državno hišo (iz l. 1894) in nekaj tovarn; drugače je neznatno. Večji kraj je **Fargo** (14.331 prebivalcev) z živahno trgovino z žitom.

Severno Dakoto imenujejo: »Great Cereal State — Velika žitnica«.

South Dakota (S. Dak.).

Površje: 200.932 km². Okrožij: 53. Prebivalcev: 583.888, med njimi 20.221 Indijancev. Senatorjev: 33. Državnih poslancev: 69. Reprezentanti: 3. Glasi za predsednika: 4.

outh Dakota (Saut Dakota) ima z Severno Dakoto enako izobrazbo; tudi gospodarske razmere so približno iste. Kraji, kjer so naseljeni le Indijanci, obsegajo okoli 40.000 km². Glavno mesto je **Pierre** (3656 prebivalcev). Večje je **Sioux Falls** (14.094 prebivalcev) ob reki Big Sioux River. Vodopade reke so izrabili za velike mline. — Važni mesti sta še **Aberdeen** (10.753 prebivalcev) in **Watertown** (7010 prebivalcev).

Ljudstvo imenuje državo »Coyote State — država prerijskega volka«.

Indijanci.

Farewell! said he Minnehaha!
Farewell, o my Laughing Water!
All my heart is burried with You,
All my thoughts go onward with You!
Come not back again to labor,
Come not back again to suffer,
Where the famine and the fiver
Wean the heart and waste the body.
Soon my task will be completed,
Soon your footsteps i shall follow
To the Islands of the Blessed,
To the Kingdom of Ponemah,
To the Land of the Hereafter!

Longfellow v spevu »Hiawatha«.

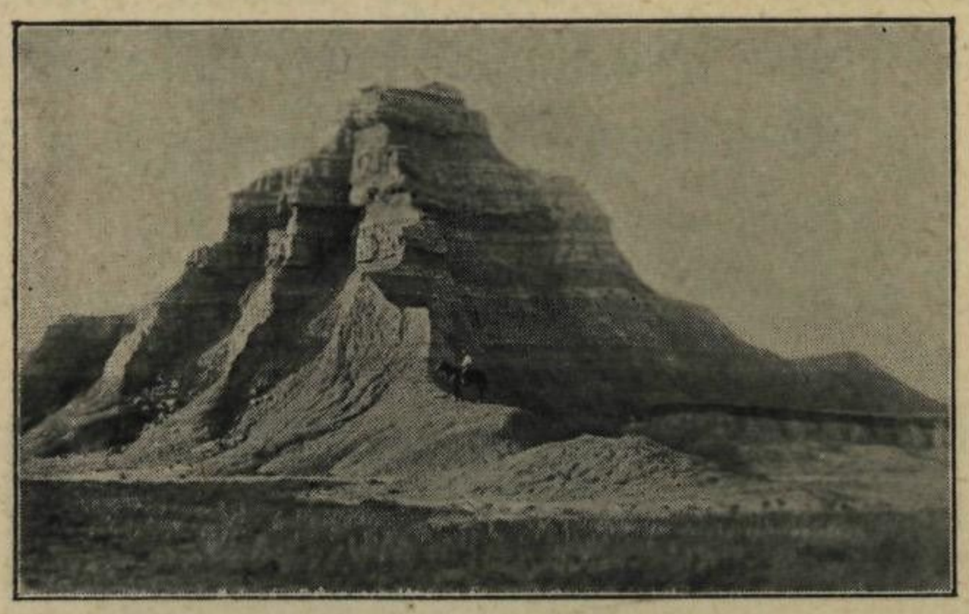
Indijanski poglavar v vojni opravi.

V obeh Dakotah in v Minnesoti je okoli 40.000 Indijancev in tam moreš še dandanes opazovati njih življenje. Mnogokje se vidi, kako rdečekožci ribarijo v svojih čolnih (canoe — izdolbeno deblo) po rekah in jezerih, dočim so ženske pri svojih poslih v šotorih, razcapana deca pa okoli ognjišča, nad katerim visi neizogibni kotel. Kaj kuhajo, o tem je bolje, da ne govoriš, ker ni za »moderne« želodce. Indijanci so vobče prijatelji rdečih barv; ljubijo rdeče odeje, rdečo obleko, rdeče hlače, rdeče plašče. Zaradi nesnage pa je večinoma težko določiti, kakšno barvo je prvotno imela obleka; možje in ženske nosijo hlačam podobno obleko z rdečimi traki. Med možmi

najdeš tudi prave junake; vobče pa so Indijanci malo razviti, bolj srednje rasti; široki obraz kaže mongolski značaj; saj so Indijanci potomci Mongolov, ki so prišli čez Alasko v Ameriko. Ženske so majhne in hodijo silno neokretno, ker imajo izredno kratke noge. Na konju pa je Indijanec lepa prikazen.

Večina Indijancev v Minnesoti govori prav dobro francoski in je katoliške vere, ker so jim francoski misijonarji že od začetka oznanjevali sv. vero. Mnogo je med njimi mešancev, ki znajo dobro izkoriščati svojo višjo izobrazbo.

Indijanci v Dakoti pripadajo rodu Sioux (Zuh), kar pa je le priimek. Sami se imenujejo Dakota. Ime Sioux je menda nastalo tako-le: Rod Odshiwa je imenoval rod Dakoto Nadoessi; iz tega so Francozi naredili Nadowessi, oziroma Naudowesioux in po skrajšanju samo »Sioux«. Naudowesioux pomeni po našem »oni, ki prereže vrat«, in še danes označujejo druga prerijska plemena »Sioux«-Indijance samo s tem, da potegnejo z roko čez grlo. Plemena sama se imenujejo tudi Otcheanti-Tchakon, kar pomenja »sedem ognjišč posvetovanja«, ker so menda, kakor Irokezi, nastali iz sedem rodov.

Hrib »Look out«, N. Dak.

Med seboj imajo zvezo, a so neodvisni; le, kadar se gre za skupno zadevo, odpošlje vsak rod svoje odposlance v gozd, ki je določen za zbirališče. Ako je sklep važen in se mora ohraniti, naredijo s sekiro v kako drevo znamenja, ki se tičejo sklepa, in vsak rod pristavi svoj »pečat« ali grb. Sioux so še dandanes izmed vseh rodov največji sovražniki »bele kože«, bojeviti, hrabri, neupogljivi; omika se jih je le malo prijela, dasi so francoski misijonarji že pred 200 leti delovali med njimi, in so v drugih ozirih ravno oni najbolj napredovali. Sicer so v rezervacijah, a nimajo vsi stalnih sedežev; mnogi se preživljajo le z lovom in kupčijo s kožuhovino. Sioux niso lepi, a njih oko ima nekaj prijaznega; pri shodih. katere jako ljubijo, se držijo pretirano svečanostnih obredov. Njih stanovanja so večinoma še šotori, z ognjiščem na sredi in odprtino zgoraj, iz katere odhaja dim. Prej so jim dajali živež bivoli in jeleni; zdaj se preživljajo z govedino, koruzo in moko; jako ljubijo tobak, kavo in sladkor. Orožje je bilo prej: znana sekira »Tomahawk«, lok in pušica, katero rabijo še danes na lovu. Zdaj imajo tudi puške. Obleka je različna; na kožuhe radi napackajo svoje »junaške čine«, ki so pa navadno precej »amerikanski«. Za obraz imajo razne »olepševalne pripomočke«, kakor bi bili hodili pri Parižankah v šolo. Ker so na svojo kosmetično spretnost jako ponosni in bržkone še bolj na svoj z raznimi barvami »olepšani« obraz, se pogostoma ogledujejo v zrcalu, katero ne sme manjkati nobenemu Indijancu. Za vojsko imajo posebno opravo, ki je navadno iz bivolove kože, »krasno« pomalana; okoli glave oziroma »vojne kape« je narejen pas, na katerega so nataknjena orlova peresa; okoli vratu je venec medvedovih krempljev itd. Ko sedi tako opremljen Indijanec na svojem napol divjem konju, no tedaj pa je res junak od pete do glave, da bi se vanj lahko zagledala celo kaka Evropejka!

Sodbe o Indijancih so jako različne in je težko razločiti resnico. Gotovo so ti narodi preslabi proti moči prodirajoče omike, dasi so v marsičem sprejeli omiko. Jako malo cenijo življenje, in morda je ravno v tem največja ovira za

evropejsko omiko, ki ceni življenje nad vse drugo. Dokaz temu je sledeča dogodba.

Poglavarja Tatimima so obsodili na smrt. Sporočil je svojim sorodnikom, naj nikar ne žalujejo za njim, češ: »Star sem in nimam upanja, da bi še dolgo živel. Smrt ne skrajša dosti mojih dni. Imam upanje, da grem takoj v stanovanje Velikega duha kjer bom srečen vekomaj.«

Te besede je slišal drug obsojen poglavar, Tazoo, in ta je ogovoril svoje prijatelje tako-le:

»Povejte bratom, da bodeva spravljena iz sveta po istem potu, po katerem bodo morali v kratkem iti tudi oni. Greva najprej, a mnogi najinih prijateljev bodo kmalu sledili. Upam, da pridem k Velikemu duhu in bom tam srečen. A pot tja je dolga in daljava velika. Ker sem zelo počasen, bo treba dosti časa, da skončam pot in ne bom presenečen, ako me srečajo nekateri naših mlajših prijateljev, katere zapustim, na potu, preden dospem na svoje mesto.«

Še danes se dogaja, da umrlim vojakom dajo v grob orožja, obleko, pipo itd., ter zakoljejo konja in ga ž njim pokopljejo. Za umrlimi silno žalujejo, in marsikdo si odreže v obilnosti gorja nekaj prstov.

Ako kdo Indijance zagovarja, ga opozarjajo na silne grozovitosti, katere so divjaki uganjali celo z ljudmi, ki so bili z njimi prijatelji. Res so si Indijanci mnogokrat hladili svoj srd nad ljudmi, ki so z njimi kupčevali, ali nad naseljenci, ki so zožili njih lovske livade. Mnogokje so se Indijanci med seboj zavezali, da bodo neusmiljeno pokončali vsako »belo kožo«, ki hodi na lov zaradi kožuhovine in jim prikrajšuje s tem skoraj edine dohodke. Strašne reči pripovedujejo o belih ženskah, ki so jih Indijanci ujeli. Očetu, sinu, bratu takih nesrečnih žrtev zažari oko v divjem ognju, ako kdo o Indijancih drugače govori nego o steklih psih ali o volku, katerega ustreliti je dolžnost vsakega poštenjaka.

Mnogokje se vname boj za obstanek in lov človeka na človeka. Ako je zmagal Indijanec in »škalpiral« svojega sovražnika, si je rad ohladil jezo tudi nad nedolžnimi z živinsko grozovitostjo; če je pa v tem boju podlegel »beli koži«, tudi ta mnogokrat ni znala brzdati svoje maščevalnosti. Vjete »rdeče kože« so navadno postrelili. Smrtnega strahu Indijanec ne kaže, ker ne ceni življenja. Hladnokrvno pričakuje svoj konec. Dà, hladnokrvnost kažejo celo ženske, kakor nam zatrjuje pisatelj, ki je bival radi študij dalje časa med Indijanci.

»Winnebago[1] Indijanci so imeli ob reki Trempeleau svoj »vojni ples«, nekaki narodni zbor. Na povratku je prišlo okoli 30 Indijancev po Mississippiju in so se utaborili blizu mesta La Crosse v državi Wisconsin. Njih poglavar je bil »Wau-kee-see-hoong-er-er« ali »kačji kralj«. Imel je dve ženi, Se-es-ka in Hi-nee-kee. Se-es-ka je imela okoli trideset let; bila je vitke rasti ter imela lep obraz z velikimi, temnimi očmi. Belci so jo imeli radi, njeni lastni rojaki so jo pa naravnost oboževali. »Kačji kralj« je bil orjak, pogumen vojak in trezen zelo mirna, dobra duša. Kadar se je pa nasrkal »ognjene vode«, je začel divjati in se prepirati; potem sta imeli ženi težave z njim. Nekega dne, ko se ga je bil prav nasrkal, je padel čez Se-es-ko, ki je bila sama v »wigwamu« (šotoru), ter jo je udaril po glavi in plečih. V obupu je Se-es-ka porinila možu nož v srce, tako da je kmalu umrl odpevajoč turobno smrtno pesem. V šotoru je nastala zmešnjava, ker Indijanci so ljubili svojega poglavarja, a nič manj njegovo ženo-morilko. Se-es-ka je dobro vedela, kaj jo čaka. Rotili so jo,

[1] »Army and Navy Gazette« l. 1879.

naj zbeži k belim, a ni hotela bežati, ker je vedela, da ji bo sledila povsod osveta. Z uprav indijansko vdanostjo se je zavila v svojo odejo ter se usedla v svoj wigwam, vedno zroč proti vhodu, mrmraje pevajoč smrtno pesem; ni se brigala za nobeno reč in le s silo je odgovarjala na kako vprašanje.

Winnebago so se pa, kolikor mogoče, ogibali osodne poti. Mnogi so mislili, da se bo osvetila He-nee-kee. A ta je poslala le sla k sorodnikom njenega moža ob reki Trempeleau s poročilom, kaj se je zgodilo. Tretje jutro je dospel v šotorišče Indijanec, ki je bil vsem dobro znan in mu je bilo ime Chau-no-ne-ga. Poznalo se mu je, da je hitro potoval. Molče pristopi k mrtvemu poglavarju; v obrazu ni videti nobene izpremembe, iz ust ne pride nobena beseda; čez nekaj časa se hitro obrne. Nihče ne izpregovori z njim besede, a vsi ga natanko opazujejo. Mirno sname svojo puško, jo nabaše in zapusti mrliča. Winnebago so dobro vedeli, kaj namerava, a nihče se ni ganil, nihče se ni upal ziniti besedice. Chau-no-ne-ga koraka počasi proti wigwamu, kjer je bila Se-es-ka. V obrazu se ji ne gane mišica, nikjer ni sledu kakega notranjega nemira; krepko donijo otožni glasovi smrtne pesmi iz njenih ust. Vidi, da stoji osvetovalec pred njo, a ne kaže niti najmanjšega strahu in z železno resnobo pričakuje svojo usodo. Oči obeh se ne srečajo. V Chau-no-ne-govem obrazu šviga ogenj silnega srda in maščevanja. Počasno in svečano dvigne svojo puško, pomeri in sproži. Po šotoru zagrmi pok, počasi se razprši dim, Se-es-ka sedi še vedno na svojem mestu, čez glavo ima odejo — a ena stran njene glave je razbita. Bila je mrtva, — »Kačji kralj« je maščevan! Indijanec pogleda svojo žrtev, ali je delo res dokončano, potem dene puško na ramo in stopa počasi iz šotora. Nihče ga ne ogovori, nihče ne tirja računa od njega. Stopi v canoe, vesla na drugi breg in izgine med grmovjem. Winnebago so pokopali še isti dan svojega poglavarja in njegovo ženo med nemim, svečanim molkom. Strašen dogodek je bil končan.

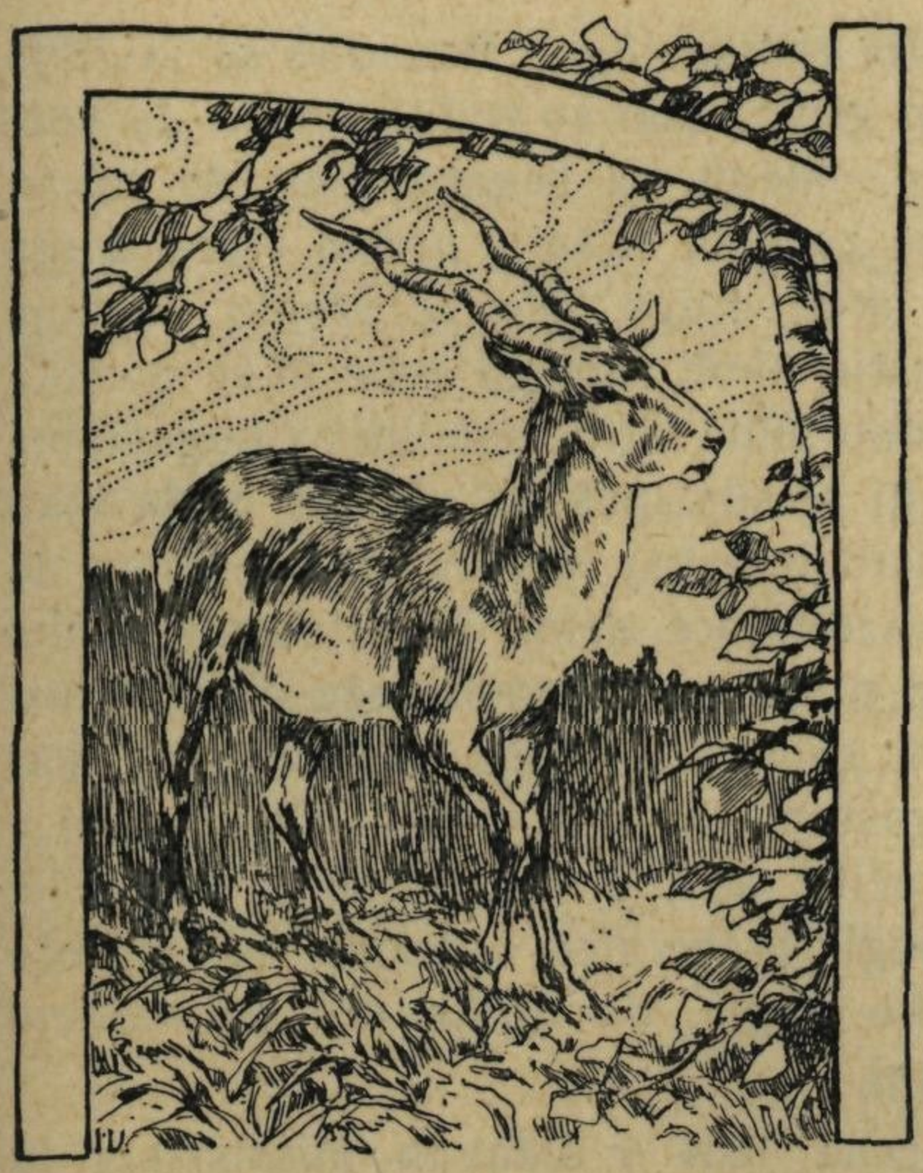

Skalovje v »Bad Lands — grdi kraji«, N. Dak.

Divja narava Indijancev se še dolgo ne bo popolnoma zgladila in izpremenila, ako se bo sploh kdaj. Zoper izbruhe maščevanja in divjosti so na raznih krajih napravili »indijanske trdnjave«, kjer taborijo zvezni vojaki. Mnogokrat so Indijanci pokončali take trdnjave z vojaki vred.

* * *

Deželo sta najprej prepotovala (l. 1804/06) kapitana Lewis in Clark. Prva stalna naselbina je bila od l. 1857 v Sioux Falls; Indijanci so vse prejšnje naseljence pregnali. L. 1861 organizirani teritorij je segal od Minnesote do Rocky Mts.; od njega so pozneje izločili države Montana, Idaho in Wyoming. Ostanek so razdelili dne 2. novembra 1889 v dve državi.

Nebraska (Neb.).

Površje: 200.797 km². Okrožij: 90. Prebivalcev: 1,192.214, med njimi 3744 Indijancev. Senatorjev: 33. Državnih poslancev: 100. Reprezentantov: 6. Glasov za predsednika: 8.

ebraska leži na vzhodnem obronku Rocky Mts. ob reki Platte River. Dežela je večinoma 260 do 1200 m visoka prerijska pokrajina. Na zapadu in severozapadu je nekaj večjih hribov (White River Summit, 1487 m). Poleg Missourija je največja reka Platte River, v katero tečeta na severu Riobrara in na jugu Republican. Podnebje kaže mnogokrat hipne izpremembe. Pozimi divjajo hudi severozapadni vetrovi, poleti se pogostoma prikazujejo nevarni vrtinci (Tornados).

Dne 17. julija 1909 sem se vozil iz Denverja proti Omahi. Dan je bil silno vroč, a krasen, in pogled na vrhove Rocky Mts. diven. Proti šestim se začnejo na zapadu zbirati črni oblaki. V Evropi se pripravlja huda ura dalje časa, tu smo bili hipoma sredi strahovitega naliva. Ko bi prej v Minnesoti ne bil doživel že nekaj amerikanskih nalivov, bi se bil v resnici bal. Oblaki segajo prav do zemlje in hipoma nastane tema, da morajo v vlaku prižgati električne svetilke. Bliski švigajo na vse strani in tako pogostoma, da se zdi, kakor bi bila prerija od njih vednega žarenja v rumenovišnjevem ognju. Treskanje in gromenje pretresa mozek in kosti. V tem divjeveličastnem besnenju neba divja še vihar, kakršnega še nisem doživel. V bliščU in žaru bliskov se mestoma zapazijo drevesa, ki se vpogibajo kakor bilke, v pravem pomenu besede, do tal! Še v vozu se čutijo njegovi silni pritiski, dasi se vozimo proti vzhodu, torej v smeri viharja. Dež ne lije, ne, odprle so se zatvornice neba, kakor je moralo biti pri vesoljnem potopu; vihar suva in biča ploho proti vozovom s tako silo, da imamo v vozovih kmalu pravcato — povodenj. Celo izprevodniki so zatrjevali, da take nevihte še niso imeli. Ker vlak prav nič ni zmanjšal svoje hitrosti, se mi je zdelo, da se vozimo proti — peklu. Ne traja pa dolgo, in na zapadu se začnejo deliti oblaki. V pol uri neha deževati, proti jugu se vidi še črn oblak in sliši kak silen grom, a vihar je ponehal, in na zapadu se zalesketa zahajajoče solnce, da kmalu žari prerija v oni krasoti barv, v kakršnih se pri solnčnem zatonu spreliva pač le — prerija!

To je bil sicer silen vihar z groznim nalivom, a ni bil še noben »Tornado«. Sili takega vrtinca se nič ne more ubraniti. Poslopja, bodisi lesena ali iz kamna, podira kakor bi bila otroška igrača; pogostoma jih izruva iz zemlje ter jih nosi v zraku daleč proč. Najkrepkejša drevesa izruva s korenino vred, ali jih zvija kakor človek z roko tanko bilko. Pred leti je tak vihar v St. Louisu dvignil silno težak tovorni stroj iz proge ter ga zagnal daleč proč čez globok jarek. Ker je proga ostala nepoškodovana, vihar stroja ni prevrnil, temveč ga dvignil od tal!

Gotovo igra pri takih vrtincih elektrika važno vlogo. Navadno se javljajo po soparnih dnevih in jih spremlja blisk in grom, dasi so tudi izjeme. Že večkrat so opazovali, kako se prikazen začne. Megli, ki segata čisto do tal in žarita pogostoma v najbujnejših barvah, se začneta bližati; očitno vleče druga drugo nase, na kar se začne prva sukati okoli druge. Po združenju nastane velikanski lijak, ki se vrti z grozovito hitrostjo okoli samega sebe in se pomika navadno v severovzhodni smeri. Vrti se vedno silno hitro, pomika pa pogostoma tako počasno, da je včasih mogoče umakniti se silni pošasti. Kadar pride lijak s svojim spodnjim koncem, ki meri v premeru le nekaj metrov ali kvečjemu do $1^1/_2$ km, do tal, se začne strašen ples in razdirajoče delo. Opustošenje lahko opazuješ čez polja in livade, po ravnini in preko gor, kamor seže oko. Skozi gozdove prereže pas kakor žanjica s srpom skozi žito; hiše, plotove, vse, kar doseže, podere v trenutku in odnese pogostoma daleč s seboj. Dasi imajo v Ameriki natančno urejena vremenska poročila, se jim dozdaj še ni posrečilo, da bi bili iznašli sredstvo, s katerim bi mogli prebivalce opozoriti na pretečo nevarnost. Vihar prihrumi pogostoma tako naglo, da ljudje niti ne najdejo časa, da bi se skrili v kleti svojih stanovanj.

Tak »Tornado« je divjal dne 22. aprila 1834 v državah Mississippi in Georgia, potem dne 19. majnika v državah Texas, Nebraska, Wisconsin, Minnesota in Illinois ter napravil silno škode in zahteval neštevilno človeških žrtev. Ta orkan je bil menda izmed najsilnejših, ki so kdaj divjali po Zedinjenih državah, ker toliko škode na premoženju in življenju še ni napravil nobeden. Ko je že poprej eno uro deževalo, so se popoldne med tremi in štirimi prikazali prvi znaki; nastala je nočna tema; iz daljave se je slišalo votlo gromenje kakor bi se tresla zemlja; bobnenje je postajalo vedno hujše, dokler se ni izpremenilo v strašen ples prirodnih sil in neomejeno divjanje. Med silnim nalivom, grozovitim bliskom in gromom je »Tornado« divjal čez nesrečne kraje in pogazil vse, kar je dosegla njegova razjarjena sila. Kdor je rešil življenje, je izgubil v kratkih minutah vse svoje imetje.

Na amerikanskih prerijah.

* * *

Nebraska je ponajveč poljedelska država. Pridelujejo pšenico, oves, koruzo in peso. Znatna je sadjereja. Mnogo živine izvažajo v velike klavnice v Chicago, Kansas City in Omaho. Obrt se naslanja na deželne pridelke. Izvažajo meso, surovo maslo, sir; država ima velike pivovarne in žganjarne, mnogo tiskarn, tovarne za vozove, hišno opravo in nekaj usnjarn. — Nebraska se imenuje »Antilope State«, ker ima mnogo divjačine.

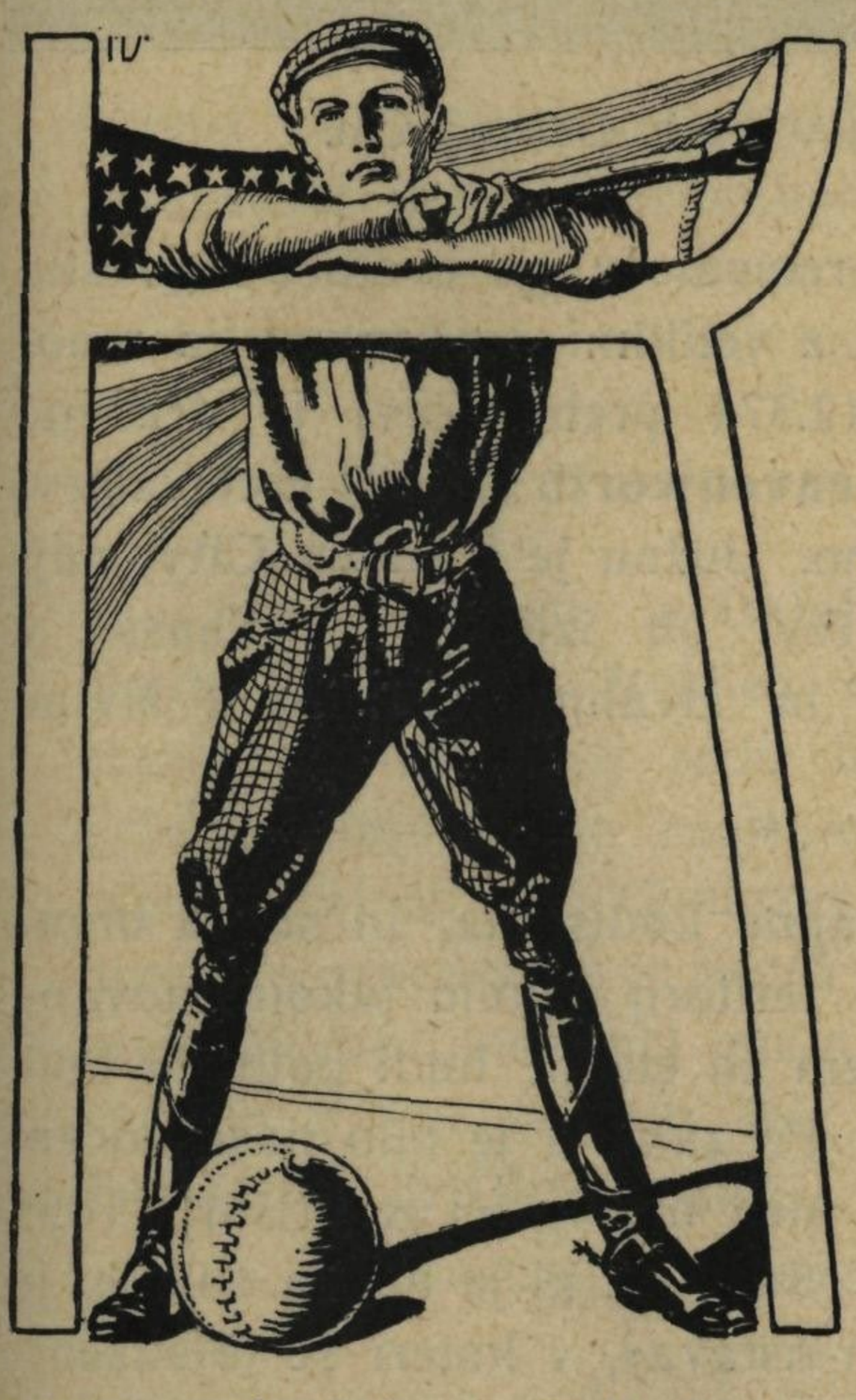
* * *

Glavno mesto je **Lincoln** (43.973 prebivalcev). Mesto ima živahno trgovino, l. 1869 ustanovljeno vseučilišče (2250 dijakov) in

druge zavode. Največje mesto je **Omaha** (124.096 prebivalcev), važno križišče železnic. Trgovski del je ob reki Missouri, stanovanja na hribu. Mesto ima krasne cerkve in mnogo znamenitih zavodov. Omaho — »Gate City — mesto vrat« — so postavili l. 1854 na glavni progi proti zapadu; to je najbolj pospeševalo njen razvitek. V mestu in okolici so velike klavnice, žganjarne, livarne, opekarne in tovarne za parne kotle.

* * *

Nebraska je prej tvorila del teritorija Louisiana. Naseljevanje se je pričelo l. 1850. Po hudem boju so l. 1854 deželo organizirali kot teritorij in je obsegala do l. 1861 še dele Dakote in Kolorada. Država je postala l. 1867. Ustava je z dne 12. vinotoka 1875.

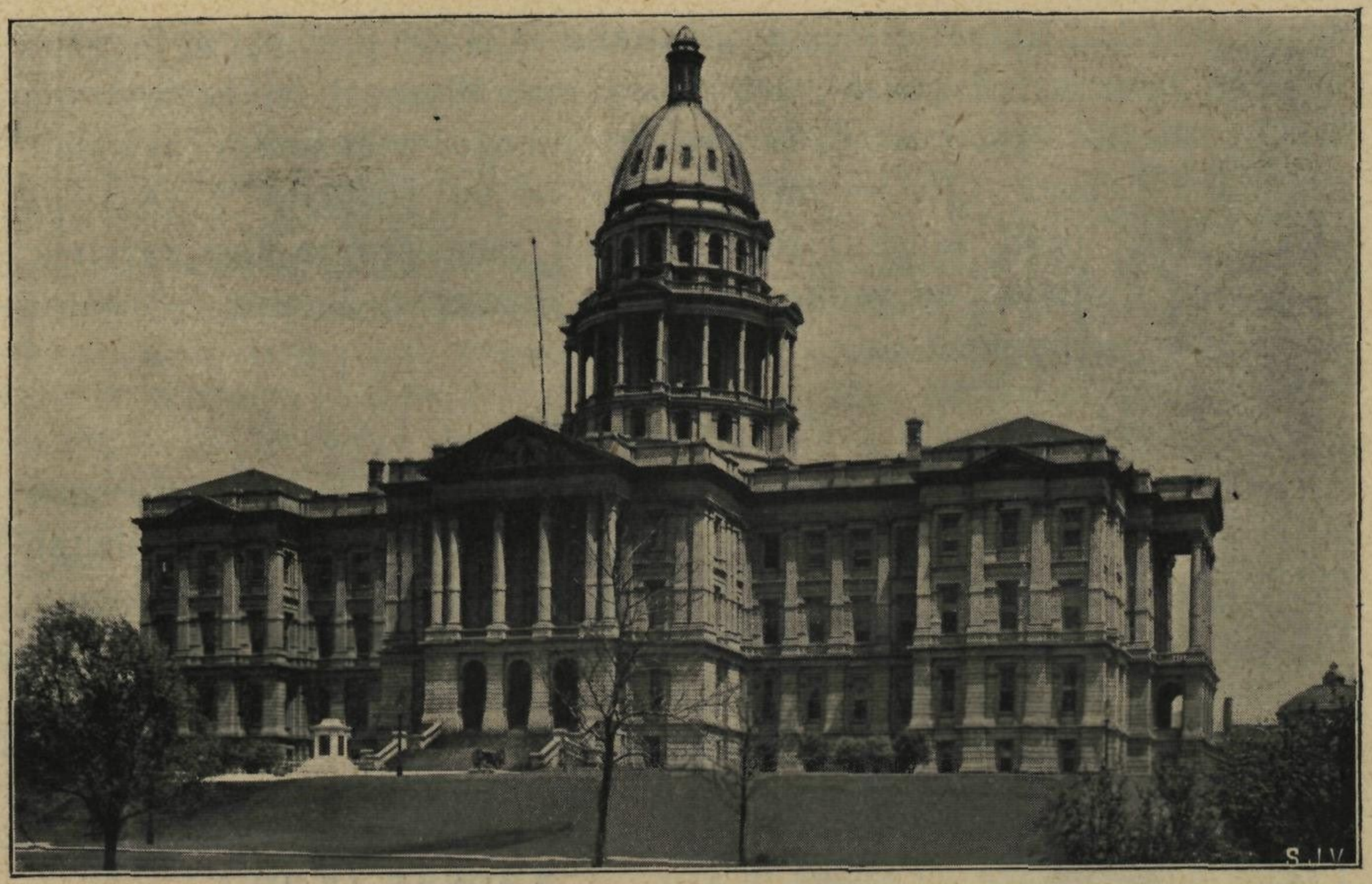

Kansas (Kan.).

Površje: 212.983 km². Okrožij: 106. Prebivalcev: 1,690.949, med njimi 1351 Indijancev. Senatorjev: 40. Državnih poslancev: 125. Reprezentantov: 8. Glasov za predsednika: 10.

ansas (Kénses) leži ravno v geografični sredini Unije. Dežela je valovita, proti jugu in jugovzhodu viseča, 1160 do 2000 m visoka ravan, skozi katero vodijo široke doline raznih rek, ki se vse izlivajo v Missouri. Na vzhodu je mnogo vode in gozdov, na zapadu manjka vode in lesa in so tla nerodovitna. Glavni reki sta Kansas s svojimi pritoki in Arkansas. Država ima mnogo rude. Kopljejo svinec, cink in veliko premoga; največ je pa soli, ki se nahaja v do 90 m debelih plasteh v južnovzhodnih okrožjih. Kansas je poljedelska država. Pridelujejo pšenico, oves, rž, seno, pšeno (na 1. mestu), krompir in lan. Na zapadu se pečajo zlasti z živinorejo, ker so tam po stepah in prerijah dobri pašniki. Na te pridelke se naslanja tudi obrt; v deželi so velike klavnice, žganjarne, tovarne za poljedelske stroje in vozove.

* * *

State Capitol — državna hiša v mestu Denver, Col.

Glavno mesto **Topeka** (43.684 prebivalcev) je cvetoče trgovsko mesto na obeh bregovih reke Kansas z velikimi tovarnami in mnogimi zavodi. V mestu **Lawrence** (12.374 prebivalcev) je državno vseučilišče in velika indijanska šola. **Leavenworth** (19.363 prebivalcev) ima velike tovarne in živahno trgovino. Južno je **Kansas City,** največje mesto države (82.331 prebivalcev) ob izlivu reke Kansas v Missouri, z velikanskimi klavnicami in živahno trgovino z živino ter žitom.

* * *

Kansas je bil prvotno del pokrajine Louisiana, in so ga organizirali z Nebrasko vred l. 1854 kot teritorij potom takoimenovane »Kansas-Nebraska-Bill«. Prej in potem so sledili hudi politični boji, ki so bili odločilni za politiko Unije. Po zakonu je bilo naseljencem pripuščeno, ali imajo sužnje, ali ne. Med naseljenci je prišlo l. 1855 do 1856 do prave meščanske vojske. Stranka, ki je hotela sužnje, je dosegla, da se je sprejela »Lecompton-ustava«, v kateri se je suženjstvo vzakonilo, in so se odpravili nasprotni zakoni. Ker so med tem privrženci svobode dobili večino, so sklenili, da se še enkrat glasuje o imenovani ustavi, in dne 4. prosinca 1858 so jo enoglasno odklonili, ker so se nasprotniki zdržali glasovanja. Nova ustava je bila sprejeta leta 1859. Sledili so še boji v kongresu in predsednik Buchanan je bil primoran, da je dne 29. prosinca 1861 pripusti Kansas kot »prosto« državo.

Oklahoma (Okla.).

Površje: 182.400 km². Okrožij: 26. Prebivalcev: 1,657.115, med temi 117.370 Indijancev. Senatorjev: 13. Državnih poslancev: 26. Reprezentantov: 8. Glasov za predsednika: 7.

klahoma (Oklehóma) pomeni »dom vseh Indijancev« in leži na vzhodnem obronku Rocky Mts., severno od srednjega Red Riverja. Proti vzhodu viseče višavje ima nizka gorovja (Wichita in Ozark Mts.) s širokimi dolinami ob rekah Arkansas, Cimarron, Canadian in Red River. — Podnebje je toplo in zmerno. Prebivalci so večinoma farmerji. Indijanci prepuščajo svoja zemljišča mnogokrat belim najemnikom in se pečajo bolj z živinorejo. — V deželi je nekaj premoga. Obrt se naslanja na pridelke zemlje, ni dosti razvita, a vendar narašča. Ob rekah je mnogo mlinov.

* * *

Glavno mesto je **Oklahoma City** (64.205 prebivalcev) ob reki North Fork, jako živahen kraj. V bližini so zanimiva indijanska stanovanja iz skorij rodu Kickapoo. **Guthrie** (11.654 prebivalcev), l. 1889 ustanovljeno prejšnje glavno mesto teritorija Oklahoma, je cvetoč kraj ob reki Cimarron. Na meji proti državi Arkansas so indijanske reservacije. Sedež vladne agenture je **Muskogee** (25.277 prebivalcev). Indijanci imajo tu svoje lastno vseučilišče (Indian University) in več obrtnih šol. Na severovzhodu sta indijanski mesti **Tahlequah** in **Okmulgee.**

Glavni »omikani« indijanski rodovi so Chirokezi, Chickasaws, Seminoli, Creeks in Choktaws. Ti narodi imajo svojo lastno samoupravo, ki jo vodijo poglavarji in njim prideljeni vladni uradniki. Misel, da bi spravili vse Indijance tostran Mississippija na zapad, ter jim tam odkazali »stalna« bivališča, je sprožil l. 1824 predsednik Unije Monroe, ki je oče znanega nauka: »Amerika Amerikancem«. Čudno, da je ravno on začel preganjati Indijance, ki so vendar edino pravi Amerikanci, iz njihovih dozdanjih posestev ter jim odkazovati nova, kamor sami niso želeli. Od l. 1830 naprej so se začeli resno ravnati po tem nauku; deloma so Indijance pregovorili, da so šli »prostovoljno«, deloma so jih prisilili. Vzrok temu prisiljenemu izseljevanju tiči večinoma v nenasitljivi sebičnosti belih »Amerikancev«; neko ulogo je pri tem igralo tudi usmiljenje z ostanki nekdanjih neomejenih gospodarjev, ker so jih novi nase-

ljenci vedno bolj stiskali. Dozdaj so namreč Indijancem odkazovali posebne pokrajine (reserves), katerih mej naj bi beli naseljenci ne prekoračili, in kjer naj bi Indijanci živeli prosto po svojih šegah. Izkušnja pa je pokazala, da na ta način Indijancev ni mogoče obvarovati pred sebičnostjo belcev niti pred preganjanjem od strani državnih vlad; tudi neprostovoljno izseljevanje bi bilo večinoma prava dobrota, ako bi pri tem ne bili postopali silno goljufivo ter grozovito, in če bi teh »stalnih«, 178.000 km² velikih bivališč ne bili vedno bolj pristrigavali in zoževali na škodo Indijancev, ker se je belcem poljubilo »odpreti« zdaj ta kos, zdaj oni.

Vsak indijanski »narod« ima svojega poglavarja (Chief) in zakonodajni zbor (Counsil). Narodi skupaj tvorijo samostojna ljudstva pod pokroviteljstvom Zedinjenih držav. Rodovi so med seboj v vednih prepirih zaradi mej. Belci se smejo v teritoriju naseljevati le pogojno. Zemlje ne smejo kupiti, razen če je kdo imel Indijanko za ženo, ali živi z njo v zakonu. Mnogi belci so se oženili z Indijankami in so prišli hitro do premoženja. S tem so pa postali ti in njih otroci politično udje dotičnega naroda; na ta način je mogoče, da število Indijancev na papirju narašča, — v resnici le politično število —, narod pa v resnici propada. Tudi indijanska samostojnost je seveda le bolj na papirju; sinovi belih očetov (Halfbreeds) zahtevajo, da jih sprejmejo pod zvezdno zastavo kot enakopravne Amerikance.

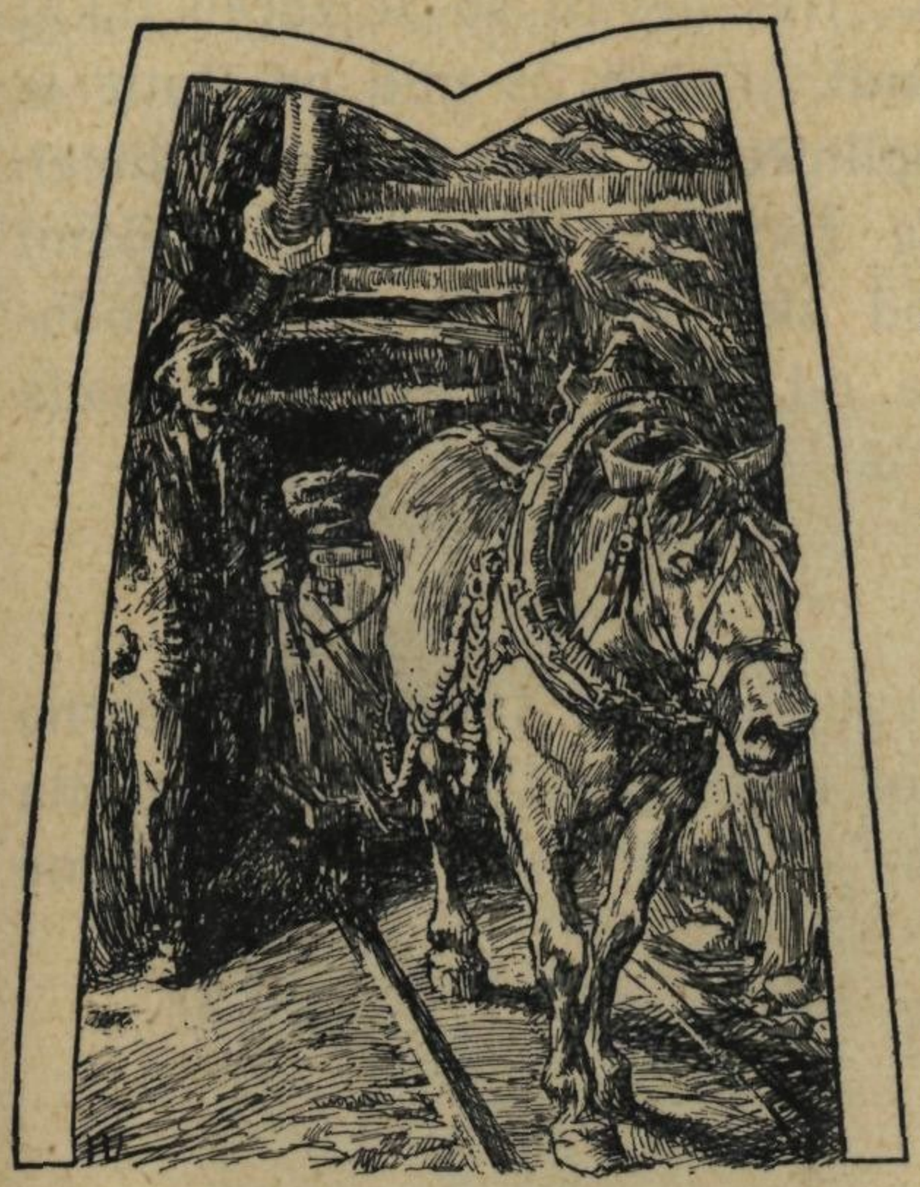
O pravi omiki in napredku se pri Indijancih ne more govoriti. Potomci belih (Halfbreeds) so pogostoma dobro vzgojeni, celo omikani ljudje in pričajo, da more Indijanec tudi napredovati. Otroci drugega pokolenja so še bolj inteligentni, dekleta včasih prave krasotice. Pravi Indijanci nižjih slojev pa so še danes na precej nizki stopnji omike, ako sploh moreš govoriti o omiki. Vse, kar zanje storijo, jim morajo večinoma vsiliti. Niso ne poljedelci, niti ne pohajajo šol iz lastnega notranjega nagiba, temveč ker morajo. Preden se bo moglo govoriti o kaki indijanski omiki, morda ne bo več nobene »rdeče kože« v Ameriki.

Vlada Zedinjenih držav je potrosila za Indijance v upravnem letu, ki se je končalo 30. julija 1909, 9,253.347 dolarjev. Od leta 1789 do l. 1909 je zvezna vlada izdala za Indijance skupaj 474,163.917 dolarjev. Za indijanske šole je dovolil kongres v upravnem l. 1909 nad 4 milijone dolarjev. Vlada oskrbuje 303 indijanske šole. Razen tega imajo Indijanci 59 misijonskih šol, katere vodijo misijonarji raznih veroizpovedanj. Po uradnih izvestjih je zdaj v Zedinjenih državah 299.293 Indijancev.

* * *

Oklahoma je bila prvotno le del indijanskega teritorija. Kljub vladni prepovedi so se naseljenci vedno bolj množili, in vlada je bila prisiljena, da je odkupila za 4,200.000 dolarjev od indijanskih rodov Creek in Seminole nad 5 milijonov akrov zemlje ter jo dne 22. aprila 1889 odprla prostemu naseljevanju. Kar prvi dan je prekoračilo mejo 50.000 oseb! Leta 1890 so deželo organizirali ter jo povečali po novih nakupih. Končno so združili vse v eno državo. — Priimek »Boomer's Paradise — raj spekulantov« je dežela dobila, ker so se navalili nanjo dvomljivi elementi od vseh strani.

9. Države v zapadnem gorovju.

Montana (Mont.).

Površje: 380.872 km². Okrožij: 26. Prebivalcev: 376.053, med njimi 10.426 Indijancev. Senatorjev: 26. Državnih poslancev: 72. Reprezentanta: 2. Glasi za predsednika: 3.

ontana (Montene) — »gorska dežela« — je ob zgornjem Mississippiju in njegovih pritokih. Vzhodna polovica je 600 do 1500 m visoko višavje z vulkaničnim skalovjem in večinoma prerija. Zapadni del leži v Rocky Mts. in se odlikuje po svoji prirodni lepoti in bogastvu rudnin. Najvišja gora je Mt. Douglas (3440 m). Podnebje je v dolinah milo in zdravo. Zapadni topli vetrovi (Chinooks) pozimi včasih hipoma raztopijo sneg. Poljedelstvo se ne more razvijati, ker se mora velik del rodovitne zemlje umetno namakati. Bolj razvita je živinoreja in se z njo pečajo v velikem. Dežela ima zelo bogate rudnike. Glede bakra je Montana prva dežela na svetu. L. 1910 so ga dobili 143.121 ton. Glede srebra zaostaja le za Koloradom. Dežela ima tudi zlato, premog, svinec in žlahtne kamne. Obrt izkorišča zlasti rudninske zaklade; poleg tega je v deželi mnogo žganjarn, tovarn za stroje in za obdelovanje lesa. Montana ima priimek »Bonanza State«, ker ima toliko rudnikov.

* * *

Glavno mesto je **Helena** (12.515 prebivalcev) v rodovitni dolini Prickley Pear, blizu vzhodnega znožja glavnega grebena Rocky Mts., v krasni legi. Zanimiv je državni zavod za poskušnjo rudnin (U. S. Assay Office). Helena leži sredi bogatih rudnikov. Edino iz Last Chance Gulcha so dobili zlata v vrednosti 40 milijonov dolarjev; blizu so bogate srebrne in zlate žile, kakor tudi mogočne plasti bakra, železa in svinca. Kakih 5 km od Helene oddaljen je Broadwater Natatorium, 120 m dolgo in 45 m široko kopališče, z vrelcem, ki ima pri izviru 71 °C toplote in ga rabijo bolehajoči na skrnini. Najbližnji rudniki so ob Grizzly Gulchu; največ daja Drumm-Lummon Mine, v enem letu menda do dva milijona dolarjev zlata in srebra. Še večji rudniki so v bližini mesta **Butte** (Bjut, 39.165 prebivalcev)

v gorovju. V rudnikih kopljejo zlato, srebro in baker, in je letni pridelek vreden okoli 25 milijonov dolarjev. Največja jama je Anaconda Copper and Silver Mine. Naseljevati so se začeli tukaj l. 1864; zdaj je v okolici do 70.000 ljudi. Kakih 25 milj od Butte je kraj **Anaconda,** ki ima velikanske topilnice in 65 m visok vodomet. **Great Falls** (13.948 prebivalcev) je živahno mestece z velikimi bakrenimi rudniki. Mesto ima ime od skupin 109 m visokih vodopadov reke Missouri. Reka se zožuje od 600 m na 270 m in pada zaporedoma v 5 slapih, visokih od 3 do 30 m.

* * *

V Montano so se pričeli naseljevati, ko so l. 1861 našli srebrne rudnike. L. 1864 so izločili deželo kot teritorij od Idaha in je bila dne 8. novembra 1889 kot samostojna država sprejeta v Zedinjene države.

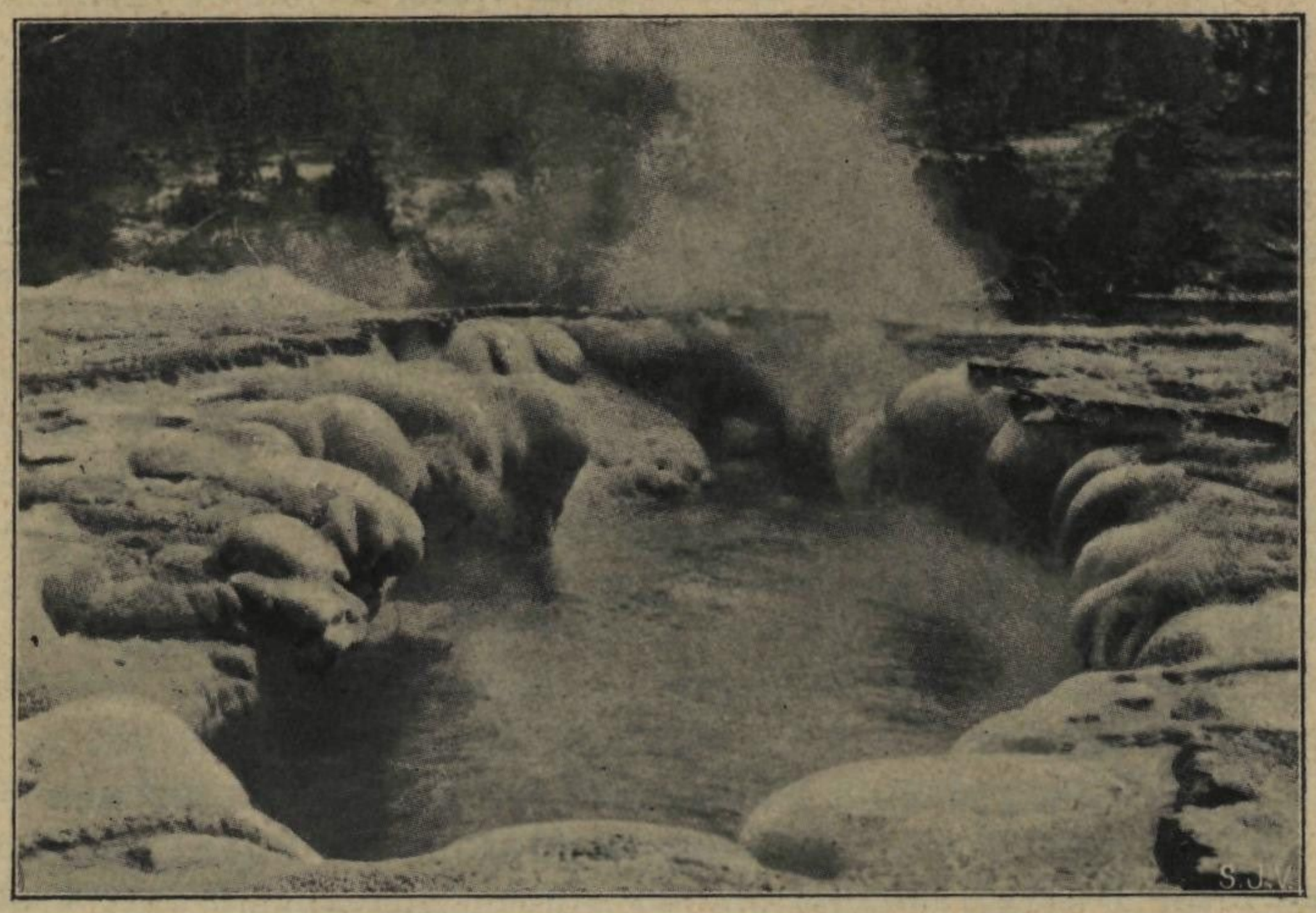
Wyoming (Wyo.).

Površje: 253.494 km². Okrožij: 13. Prebivalcev: 145.965, med njimi 1670 Indijancev. Senatorjev: 23. Državnih poslancev: 50. Reprezentant: 1. Glasi za predsednika: 3.

yoming (Uajóming) je poprečno 1800 metrov visoko višavje, deloma puščava, deloma stepa. Skozi vso deželo se vlečejo grebeni Rocky Mts. Glavno pogorje tvorijo na severozapadu Wind-River Mts., v katerih je Fremont Peak (4203 m). Na vzhodni meji planjave so Laramie Mts. Black Hills so le deloma v državi. Večja gorovja so še Big Horn Mts. in Grosventer Range. Skupno je 8500 km² površja v višini 3000 m. Glavne reke so Yellowstone s pritoki Big Horn in Powder, potem Cheyenne, North Platte in Green.

V severozapadnem kotu države je svetovnoznani Yellowstone Park, skupina izrednih prirodnih čudes, katero je kongres s sklepom od dne 1. sušca 1872 določil »za odmor in zabavo naroda«. Park sam obsega 8671 km² (Kranjsko 9955 km²). Na severu in vzhodu meji na državni posestvi Yellowstone Forest Reserve (33.850 km²), na zapadu na Madison Reserve (3290 km²), ki pa nista v upravi parka. »Park« leži večinoma v Wyomingu in obsega višavja med vzporednimi grebeni Rocky Mts. v povprečni višini 2400 m. Višavje

ima globoke prepade (canons) in je obkroženo od 3000 do 3600 m visokih gorovij. Skupina prirodnih čudes je tvorba ognjeniških izbruhov v tercijarni dobi; sledovi se kažejo v vročih vrelcih (Geyser), žrelih, okamenelih drevesih, žveplenih hribih, stopnjah itd. V ledeni dobi je prišel iz juga in vzhoda velikanski poplav ledu, o čemur pričajo ledeniške groblje in zanešeno skalovje. Geyserji, katerih je okoli 100, so izmed največjih na svetu, jako različni in se ne morejo podrediti enotni postavi. Vobče se sodi, da voda na dnu cevi, dasi je vroča nad 100° C, ne more vreti, ker nad njo stoji voda v zgornjem delu cevi;

Geyser — vroči vrelec v Yellowstone Parku, Wyo.

če se pa v srednjem delu primeroma segreje, se izpremeni v par, ki začne bruhati vodo nad seboj tako dolgo, dokler vrenje ne pride do dna, na kar nastane za nekaj časa zopet mir. Krasna so mnoga jezera, vodopadi in čarobni canon ob reki Yellowstone. Velik del parka pokriva gozd, ki se ne sme ne sekati, ne pospravljati. V gorah in jarkih so cele črede divjih živali, med temi zadnji divji bivoli (okoli 500 repov), jeleni, medvedi, antilope. Medvedi prihajajo pogostoma k hišam in požrejo razne ostanke. Lov je prepovedan; dovoljeno je pa ribariti, a ne z mrežo. Da divjačino ohranijo, so v veljavi zelo stroge odredbe. Vsa uprava je v rokah tajnika za notranje zadeve; v poletnih mesecih skrbijo konjeniški oddelki za red; vsak prestopek strogo kaznujejo. Doba za obisk traja od 15. rožnika do 15. kimavca. Posamezne družbe vzdržujejo promet. Kdor hoče vse videti, potrebuje do 10 dni. V park se pride od postaje Livingston na železnici Northern Pacific in od zapada z Oregon Short Line R. R., od postaje Monida.

Poglejmo v kratkem glavne znamenitosti čudesne amerikanske dežele. Od Livingstona teče najprej železnica po dolini reke Yellowstone. Takoj se pride v prvi Canon (Gate of the Mountains), $1^1/_2$ km dolgo ožino med 600 m visokimi stenami. Onkraj Paradise Valley se odpre Middle ali Yankee Jim Canon, čigar stene je neki davni ledenik gladko obrusil. Ob Cinnabar Mts. se vidi Devil's Slide, dve 9 m oddaljeni peščeni gromadi, ki segata 600 m na goro. Od postaje Gardiner vozijo omnibusi. Nasproti postaje stoji 15 m visok svod z napisom: »For the benefit and enjoyment of the people«. Mammoth

Hot Springs Hotel je sedež uprave; v bližini je Fort Yellowstone z vojaki. Hotel ima 300 postelj. Nasproti hotelu so čudovite »Terraces«, ob katerih so Mammoth vrelci v teku časa nakopičili apnene snovi (Sinter). Skupno pokrivajo 80 ha in sestojé iz 10 do 12, skupaj 10 do 60 m visokih stopnj (teras), ki se lesketajo v najbujnejših barvah ter tvorijo prirodno čudo, kateremu ni primere na svetu. Ob potu stojita stožca dveh usahlih Geyserjev: Liberty Cap (Čepica Svobode, 14 m visok) in Giant's Thumb (Orjakov palec). Najlepši deli teras imajo posebna imena.

Cesta vodi skozi Golden Gate (Zlata vrata, menda od rumenega mahu, ki pokriva skalovje) navzgor v Canon zapadne panoge reke Gardiner. Onkraj ožine je most z 11 oboki; naokoli stojijo mogočni gorski velikani; najvišji je Electric Peak (3402 m). Pride se do 270 m dolge in 75 m visoke stene iz vulkanskega stekla (Obsidian), iz katerega so Indijanci lomili osti za svoje puščice. Sledi Beaver Lake, Roaring Mt. (Rjoveča gora), Twin Lake in Devil's Fraying Pan (Hudičeva ponva); Norris Geyser Basin je z belim apnenikom (Sinter) pokrita used, kjer gomizlja na stotine vročih vrelcev. Najlepši so Black Growler, Hurricane in Constant Geyser, ki bruha vsakih 40—60 sekund. Preko lepih travnikov prideš v Gibbon Canon; pri vhodu je vrelec Beryll, 4·5 m v premeru, izmed najlepših v parku. Na koncu so 25 m visoki slapi Gibbon. Navzdol se pride v dolino reke Firehole k Fountain Hotelu. Tu je Lower Geyser Basin, ki pokriva 31—34 km² in ima 700 vročih vrelcev ter 20 Geyserjev, ki so v skupinah. Small Fountain Geyser bruha vsake 3 ure in sicer gre 10—12 vodnih curkov na različne strani 40—75 m visoko. Izbruh traja 15—20 minut, in se približanje pozna na tem, da se kotel napolni z vodo. Blizu so Mammoth Paint Pots (barvani piskri) ali Mud Puffs, skupina blatnih studencev različnih barv v okroglem, 12 m velikem žrelu. Plini prodirajo zdaj tu, zdaj tam gosto blato in se sliši vedno neko čudno pokanje (puffs). Sredi močvirja je Great Fountain Geyser, ki šviga vročo vodo 30—45 m visoko; poleg njega so znameniti vrelci.

Cesta se pne od hotela čez valovito pobočje nasproti Midway Geyser Basina na zapadnem bregu reke. V tej skupini je l. 1878 odkriti Excelsior Geyser (»Hell's Half Acre«), najsilnejši od vseh, ki pa z malo izjemo l. 1890 od l. 1888 počiva. Prej je metal 8 m debel vodni curek 60—90 m visoko; njegovo žrelo je krasno, temnomodro jezero. Obrežje je 5 do 6 m nad vročo vodo. Kakih 5 km višje se začne Upper Geyser Basin. Tu so največja čudesa vsega parka, 40 geyserjev in mnogo vročih studencev na obeh bregovih reke Firehole. V hotelu je zaznamovan čas, kdaj sledijo izbruhi, dasi se ni na vse zanašati. Najlepši je Old Faithful (Zvesti starec). Debel, v parne megle zavit vodni curek se prikaže natanko vsakih 65 minut in se dviga 35—45 m visoko. Beehive, po panju podobnem stožcu tako imenovan, šviga vodni curek 45—60 m visoko. Giantess »vre« le vsakih 14 dni enkrat; cela vrsta drugih: Sponge, Lion, Lioness, Cub, Spasmodic, Sawmill,

Slovenke (iz družin Perko in Vidmar) v mestu Butte, Mont. Fotografiral A. J. Terbovec.

Grand itd. vre samo nekaterikrat v letu. Najkrasnejši je Giant, ki dviga vodo 75 m visoko. Grotto Geyser ima 4½ m visok stožec z votlinami, iz katerih švigajo od časa do časa razdeljeni vodni prameni. Na drugem bregu so Riverside Geyser (3 krat na dan 24 m visoko), Mortar, Fan (pahljača, od oblike izbruha), in Morning Glory Spring, čigar vode kažejo krasne boje. Ob drugem potu proti Emeral Poolu in Sunset Laku so Black Sand Basin in Specimen Lake, ki pa ni jezero, temveč ravan z mnogimi okamenelimi drevesi, Devil's Punch Bowl, White Pyramid, stožci usahlega vrelca, Splendid Geyser, ki bruha vsak drugi dan 60 m visoko.

Od reke Firehole, ki tvori 40 m visoke slape Keplers Cascades, zavije cesta ob Spring Creeku na prelaz Craig, kjer je raztočje v Rocky Mts. (2515 m visoko). Preko več manjših jezer prideš do jezera Yellowstone (2357 m visoko), ki je izmed največjih gorskih jezer na zemlji in pokriva 363 km² (Gardsko jezero 370 km²). Okoliinokoli se vrste veličastne gore, ki so obrastle s temnimi gozdovi; na vodi mrgoli vodnih ptic. Cesta vodi od velikega hotela mimo Mud Cauldron, ki bljuva lužo; to je čudo prve vrste v parku. V 10 m globokem rovu vre svinčenorjavo blato; na površju se vidijo veliki mehurji. Od časa do časa se zasliši votel pok in iz žrela prilete cele cunje blata. Skozi Hayden Valley, preko več mostov in mimo raznih vrelcev prideš do hotela ob Grand Canonu v divni legi. Tu izletniki navadno ostajajo več dni.

Grand Cannon reke Yellowstone, brezdvomno najveličastnejša prikazen v parku, je 180—360 m visoka, ob robu 300—1400 m široka ter do 35 km dolga ožina, v kateri je reka prodrla od obeh strani se sklepajoče stene. V zgornjem delu, kjer je najožji in najglobokejši, žarijo stene v najkrasnejših, bujnih barvah, rdečo, oranžno, rumeno, žoltordečo, kakor bi bil »padel božji stolec iz neba in se razbil ob stenah«. V globini šumi reka, podobna zelenemu pasu; obronki sten so obrastli s temnozelenimi smrekami. Najlepši pogled je iz Look-out-Pointa in iz Inspiration Pointa. Veličastni pogled preseneti vsakega obiskovalca. Veliki vodopad gromi čez 95 m visoko steno, spodnji čez 33 m globok prepad. Cesta vodi naprej skozi divne gorske pokrajine. Ob Tower Creeku so 35 m visoki Tower Falls. V bližini je zopet velikanski hotel. Kakih 16 km od hotela stojijo ob reki Lamar »okameneli gozdovi — petrified forests« ob pobočju hriba v različni višini. Po več ovinkih prideš zopet v Mammoth Hot Springs Hotel.

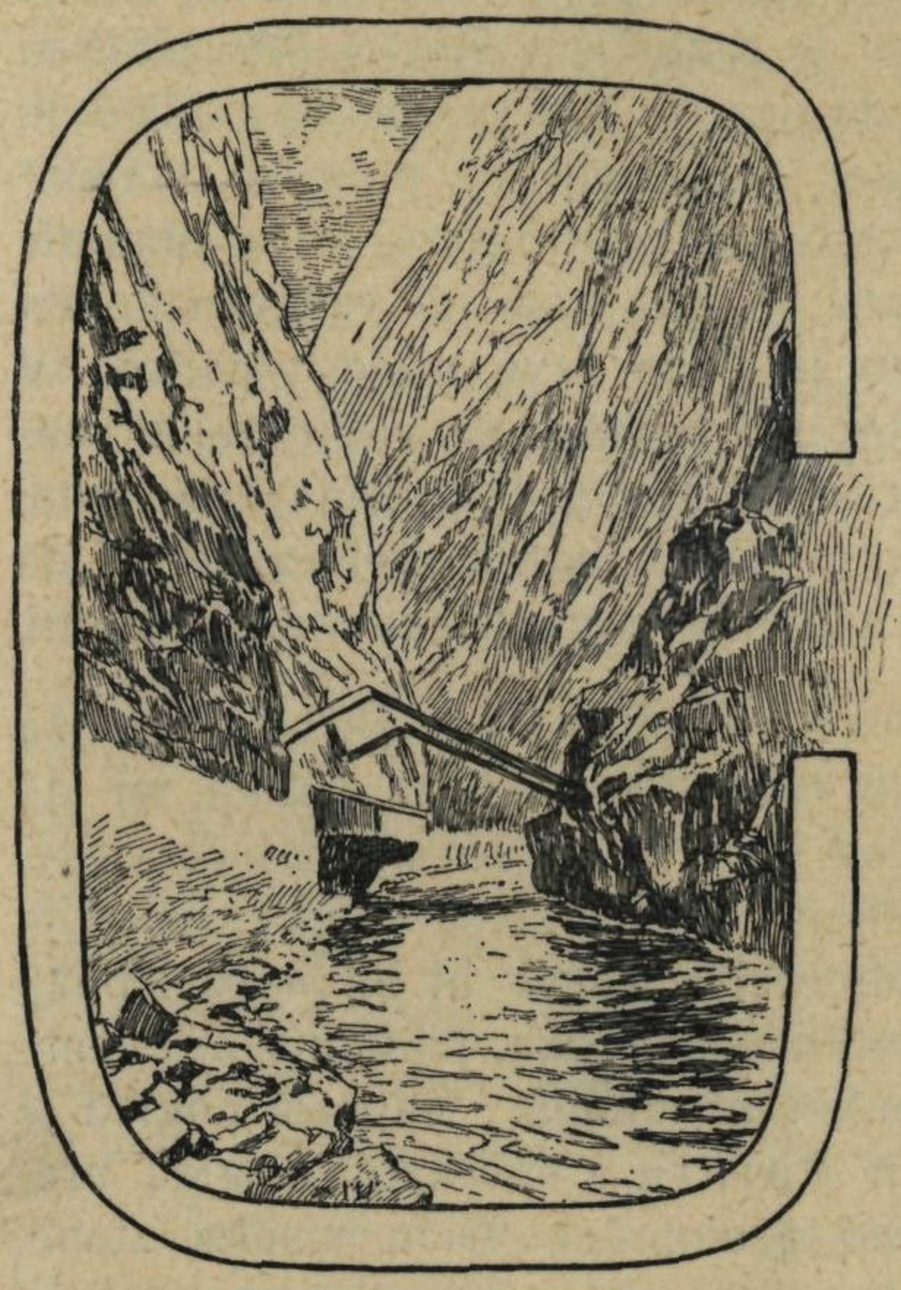
Podnebje države je primeroma milo in zdravo; mestoma manjka dežja. Dežela ima premog, baker, petrolej in zlato. Obrt je omejena na izdelovanje voz, izkoriščevanje gozdov in pridelke živinoreje.

* * *

Glavno mesto **Cheyenne** (11.320 prebivalcev) je križišče več železnic in na zapadu glavno tržišče za živino. **Laramie** (2180 m visoko, 8237 prebivalcev) je sredi Laramie Plain, kjer se nahajajo najboljši pašniki Unije. V mestu je državno vseučilišče; tu je glavno tržišče za volno. **Rock Springs** (5778 prebivalcev) ima cvetočo slovensko naselbino.

* * *

Wyoming, »Equality State«, ker imajo po ustavi iz l. 1889 tudi ženske volilno pravico, je prvotno pripadal k pokrajini Louisiana in pozneje tvoril del države Jowa. Naseljevati so se pričeli sem šele l. 1830. L. 1868 je postala dežela teritorij ter bila po dokončanih bojih z Indijanci (l. 1877/1879) dne 10. julija 1890 kot samostojna država sprejeta v Unijo.

Colorado (Col.).

Površje: 269.280 km². Okrožij: 57. Prebivalcev: 729.024, 806 Indijancev. Senatorjev: 35. Državnih poslancev: 65. Reprezentantje: 4. Glasov za predsednika: 5.

olorado (Koloredo) se deli v ravni vzhodni in večji gorati zapadni del. Po ravnini tečeta Platte River in Arkansas. Proti zapadu se ravan dviga do Rocky Mts., ki se vlečejo skozi deželo v več vzporednih grebenih in se dvigajo do najvišjih vrhov vsega gorovja. Glavna pogorja so Colorada, Park in Sanger Christo Range; najvišje gore: Long Peak (4350 m), Pike Peak (4312 m), Mt. Lincoln (4359 m) in Blanca Peak (4412 m), ki je najvišja gora Unije. Med gorami so rodovitna višavja (Parks), n. pr. St. Louis Park, ki meri 46.000 km². Dežela ima mnogo železnatih, žveplenih in vročih vrelcev. Poljedelstvo in živinoreja sta znatna, še večjega pomena je rudarstvo. Colorado je glede bogatih rudnikov prva država Unije, in dobivajo tu $^1/_3$ vseh rudninskih pridelkov; kopljejo zlato, srebro, baker, železo, svinec, cink, platin, živo srebro in premog. Podnebje je zmerno, a zelo izpremenljivo.

* * *

Glavno mesto **Denver** leži ob znožju Rocky Mts., na katere je odtod krasen razgled. Ker se tu začne nepregledna ravan proti vzhodu, nosi mesto priimek »Kraljica ravnin«. Začelo se je šele l. 1858 in je zgled, da na zapadu mesta rastejo kakor gobe po toplem dežju. L. 1870 je imelo 4759, l. 1880: 35.629, l. 1890: 106.713, l. 1900: 133.859 in l. 1910: 213.381 prebivalcev. Javna poslopja so krasna in razkošna, zasebna med vrtovi v okusnem slogu; razni zavodi imajo bogate

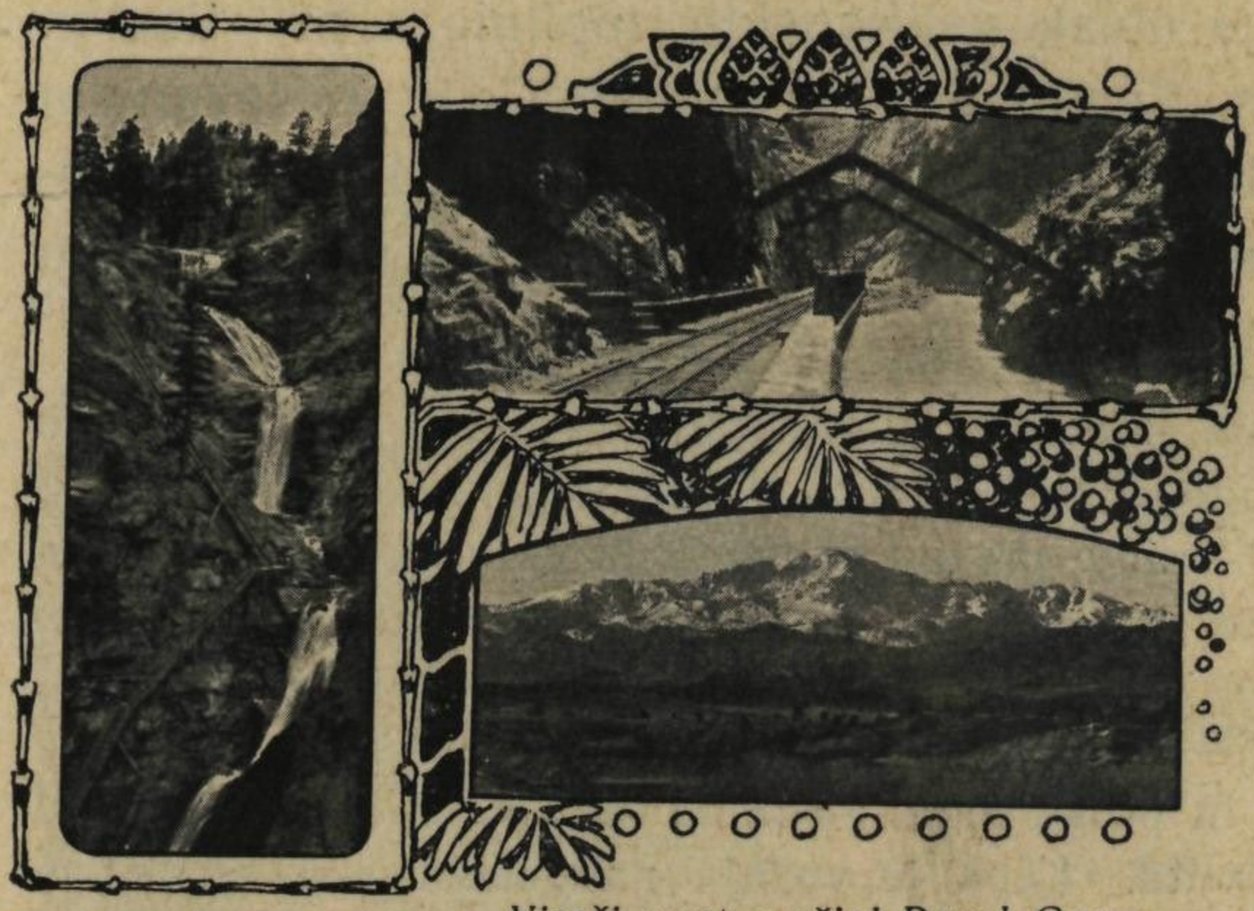
zbirke. Mesto ima državno vseučilišče in velik zavod oo. jezuitov. Prebivalci so v pretežni večini katoličani, ki imajo ob državni hiši na Capitol Hillu krasno stolnico. Mesto je tako hitro procvitalo, ker leži sredi bogatih rudnikov. Vrednost letnih tovarniških izdelkov je znašala l. 1900 41 milijonov dolarjev. Izdelujejo bombaževe in volnene tkanine, stroje in vozove. Mesto ima tudi velike mline in sladkorne tovarne. Zanimiv je obisk velikanskih topilnic n. pr. »Boston & Colorado« in »American Smelting & Refining Co.« v severnem predmestju, kjer raztopijo letno rudnin do 10 milijonov dolarjev vrednosti. Na zapadu se dvigajo Rocky Mts. v nepretrgani vrsti 270 km nadaleč; pogled na velikane je krasen.

Denver je središče divnih izletov v okolico in v gorovje. V nedosežno lepih naravnih parkih, n. pr. Midle, Esters, South Parku itd., ki so zastraženi od nad 4000 m visokih gorskih velikanov, preživi na tisoče Amerikancev svoje letne počitnice. Veličastna priroda se more kosati z najlepšimi gorskimi pokrajinami sveta. Na mnogih krajih vodijo železnice čez prehode v silnih višavah, n. pr. v Climax na Fremont Passu (3443 m), ali Alpine Tunnelu (3538 m). Železnice imajo za izlete posebne vlake in proge n. pr. »Around the Circle« ali »Thousand Miles through the Rocky Mts.« itd. Lepa je vožnja na železnici »Denver & Rio Grande« skozi gorovje proti Utah. Proga se imenuje: »Scenic Line of the World — slikovita proga sveta« in popolnoma zasluži to ime.

Vhod v raj bogov — Garden of the Gods — v državi Colorado.

Najprej se pride v mesto **Colorado Springs** (29.078 prebivalcev) ob znožju velikana Pike Peak; mesto je krasno zidano ter je prvo zdravišče Colorada za bolne na pljučih. V mestu ni javnih pivnic (Saloons) niti tovarn ali obrtnih podjetij. Pogled na gorovje je izredno krasen; na vzhodu in jugu se razprostira nepregledna prerija, ki izgleda prav kakor morje.

Sedmero slapov. Viseči most v ožini Royal Gorge. Pikes Peak (4312 m).

Iz okolice mesta Pueblo, Col.

Od septembra do aprila ne pade kapljice dežja. Mesto je proti severu zavarovano in odprto proti jugu, odkoder prihaja na planjave čist, suh zrak. Blizu so prav divni kraji. V Cheyenne Mts. n. pr. tvorijo rdeče skalovje, zelen gozd, modro nebo in sneg gorskih velikanov nedosežno lepo sliko; dalje v Cheyenne Canons z velikimi vodopadi, v Palmer Parku itd. Prirodna znamenitost prve vrste je »Garden of the Gods — raj bogov«, kamor vodi pot preko fantastičnih skal (Cathedral Rock, Major Domo) skozi »vrata v raj bogov« (Gateway); to sta do 100 m visoki rdeči skali, sredi katerih je manjša skala (»vratar«). »Raj bogov« je 240 ha velik obronek, posejan s čudovitimi skalnimi tvorbami stebrov in stolpov rdečega in belega kamna. V bližini je kopališče Manitou.

Od Colorado Springsa vodi umetno izpeljana železnica v zlate rudnike ob Cripple Creeku, ob globokih prepadih in preko visokih prehodov. **Cripple Creek** (6206 prebivivalcev) leži 2990 m visoko (vrh Triglava 2864 m); tu je bila l. 1891 le ena sama lesena koča. Tu so najbogatejši zlati rudniki, iz katerih dobivajo na leto do 20 milijonov dolarjev zlata. Proti jugu je **Pueblo** (44.395 prebivalcev), živahno trgovsko in tovarniško mesto s slovensko naselbino. Mesto ima velikanske topilnice in jeklarne. V bližini je mnogo premogovnikov in železnih rudnikov.

Po »Silverton Line« prideš čez Veta Pass (2864 m) v St. Louis Park, največji prirodni park v Coloradu. Tu kraljuje triglavni Blanca Peak (4412 m). Nadaljna proga čez gorovje San Juan se vije skozi veličastne gorske pokrajine. Glavne točke ob progi so: soteska Toltec, 450 m nad dolino, Pagosa Springs, toplice s 60° C vročo vodo, Ignacio, naselbina Ute Indijancev. Stranska proga teče čez sedlo Cima (2620 m) v dolino Mancos. Odtod vodi pešpot do 80 km oddaljenega Mancos Canona, kjer so znameniti ostanki nekdanjih prebivalcev v skalovjih. Iz Durango vodi »Rainbow Route« ob reki Rio de las Animas. Imena pričajo, da tu prebivajo večinoma nekdanji Mehikanci. Pri Rockwoodu se pride v divni Animas Canon, čigar stene

Ever Green Lake. Mesto Leadville (3050 m). Jack Park.

Leadville, Col., in okolica.

se dvigajo na eni strani železnice 150 m kvišku, in padajo na drugi strani 300 m v globočino. Mesto Silberton (3100 prebivalcev) leži 2841 m visoko sredi krasnega Baker Parka ob znožju gore Sultan Mts. (4117 m), silnega velikana gorovja San Juan. Železnica je speljana čez Red Mts. in dospe do višine 3427 m! Pokrajina je veličastna, razgled diven. Preko mesteca Ouray (2355 m), ki ima lepo okolico in poleg rudnikov krepke topilnice, se pride v Montrose ob progi Denver & Rio Grande.

Južno od Puebla je **Trinidad** (10.204 prebivalcev) cvetoče mesto, središče obrti in trgovine v južnovzhodnem kotu Colorada. Glavna proga vodi na levem bregu reke Arkansas mimo petrolejskih vrelcev skozi **Canon City** (5162 prebivalcev) v veliki Canon reke Arkansas, velikansko, 13 km dolgo ožino; navpične stene pustijo komaj prostora reki in progi. Na najožjem kraju, Royal Gorge, se dvigajo stene 800 m visoko. Železnični most visi med skalami v stenah ožine. Divnogrozovit pogled! Med fantastičnim skalovjem se vzpenja proga navzgor. **Salida** (5100 prebivalcev) je mestece v krasni legi, odkoder se vidijo velikani gorovja Sanger de Christo.

Ena proga se odcepi čez Tennessee Pass (3184 m), kjer je raztočje med Atlantskim in Tihim morjem. Pri postaji Pando se vidijo »Mountains of the Holy Cross (gore sv. Križa)«, tako imenovane, ker se vidi dvoje snežišč, ki se pravokotno križata. Onkraj postaje Detsero se odpre 26 km dolgi Canon reke Grand River s 600 do 700 m visokimi stenami. Druga proga se vzpenja iz Salide čez Marshall Pass (3312 m), ki je izmed najvišjih prehodov preko Rocky Mts. Razgled je obsežen in slikovit; sneg leži tu vse leto. Gunnison (2342 m) je središče bogatih rudnikov. Stranska proga gre odtod v Crested Butte (2708 m), kjer so rudniki zlata, srebra in premoga. V daljavi se vidijo izredno krasne oblike gorovja Elk Mts. Pri kraju Lake City se začne Blak Canon, ali velika soteska reke Gunnison, ki v marsičem še prekaša Royal Gorge. Lepa sta slapa Chipetta in Currecanti Needle, visoka skala z zastavo sredi ožine. Nič manj veličastna je soteska ob reki Cimarron in Canon spodnjega Gunnisona.

Proga »Colorado Midland« železnice »Pike's Peak Route« vodi tudi skozi divne gorske pokrajine. Preko Ute Passa prideš v Granite, ali Eleven Miles Canon, skozi katerega drvi South Platte River. Hartsel Hot Springs (2711 m) je najbolj obiskani kraj v South Parku. Mesto Leadville (3050 m) je izmed najvišjih mest sveta. Kraj (7508 prebivalcev) leži ob gorovju Massive in je središče velikanskih zlatih, srebrnih in svinčenih rudnikov. Mesto so ustanovili l. 1859 pod imenom »California Gulch«. L. 1876 so našli velike skladi srebra, in prebivalstvo je narastlo do 30.000 duš. Letno dobivajo do 15 milijonov dolarjev srebra in dozdaj so ga pridelali za 250 milijonov dolarjev. Tu je tudi velika slovenska naselbina. Od mesta gre proga do Saguache Mts. skozi predor pod sedlom Hegerman (3517 m). Aspen ima bogate rudnike in je v srcu Rocky Mts. Glenwood Springs, ob izlivu Roaring Forka v Grand River, je v lepi legi in ima 45—60° C. močne toplice, ki so zdravilne pri kožnih in krvnih boleznih.

* * *

Colorado se imenuje »Silver State«, ker ima neizmerne zaklade te rude, ali »Centennial State«, ker so deželo proglasili za samostojno državo l. 1876, ko je Amerika obhajala stoletnico neodvisnosti. V deželo so se začeli naseljevati leta 1858, ko so iskali zlato. Dne 28. svečana 1861 so deželo organizirali iz delov držav Kansas, Nebraska, New Mexico in Utah kot teritorij. V letih 1870—1872 so zidali železnice in deželo odprli ter jo povzdignili dne 1. avgusta 1876 v samostojno državo.

Denverski Slovenci na lovu: Odmor.

New Mexico (N. Mex.).

Površje: 317.746 km². Okrožij: 25. Prebivalcev: 327.301, med njimi 18.627 Indijancev.

ew Mexico (Nju Mehiko) je višavje, skozi katero se vlečejo grebeni Rocky Mts. (Cerro Blanco, 4352 m). V njih je mnogo vulkaničnih stožcev, »mesas-mize«, stopničastih višav, razsežnih, kamenitih puščav in solnatih močvirij. Na jugovzhodu je veliki Llano Estacado, ki pada v strmih, razdrapanih stenah proti preriji. Deželi manjka vode. Glavna reka je Rio Grande z Rio Puerco. Podnebje je kljub velikim izpremembam (nevarni so mrzli »Northers«) zdravo, zrak suh in čist, in so zato sklenili napraviti zdravišča za 25.000 oseb, bolnih na pljučih. Za poljedelstvo pripavne zemlje je samo 6%, in od te morajo $^1/_{16}$ umetno namakati, zlasti v porečnih dolinah. Pridelujejo pšenico, koruzo, vino, sadje in oves. Večjega pomena je reja ovac in goved. Tudi rudniki so bogati; kopljejo premog, srebro in zlato. Obrt je neznatna.

* * *

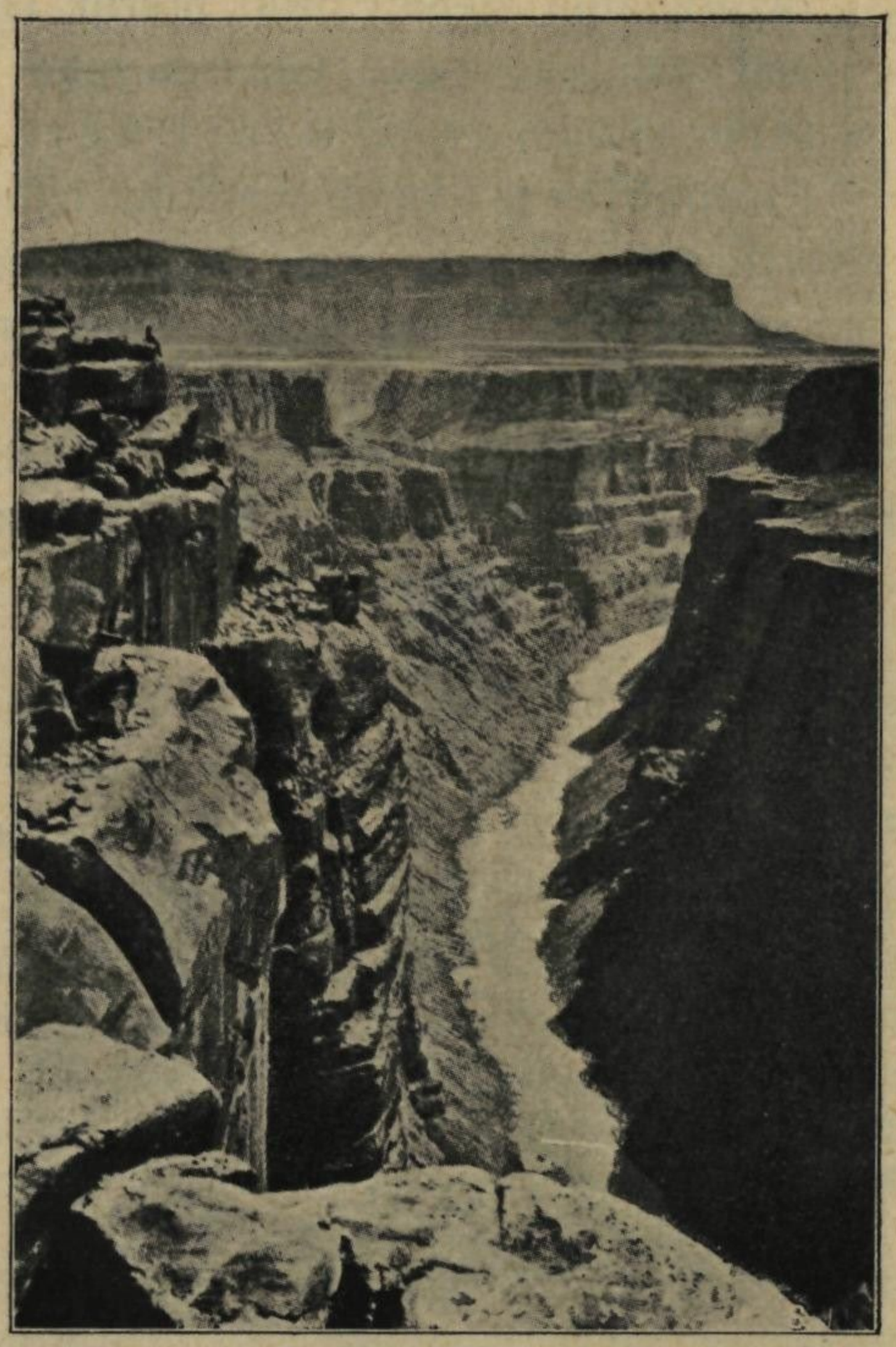
Glavno mesto je **Santa Fè** (2147 m; 5072 prebivalcev) eno izmed najstarejših mest Zedinjenih držav.

Mesto so ustanovili l. 1605 Španci, a že l. 1542 so našli tu precej obljudeno pueblo (vas) Indijancev. Starinsko mesto ima ozke ulice in hiše iz opek (adobes), na zraku posušenih, ter leži sredi bogatih rudnikov. Življenje se osredotočuje okoli trga (Plaza). En del trga zavzema Governor's Palace, dolga nizka zidava, ki služi že skozi 300 let španskim, mehikanskim in zdaj amerikanskim guvernerjem kot uradno stanovanje. General Lewis Wallace, ki je bil l. 1879—1882 guverner New-Mehike, je pisal tu znani zgodovinski roman »Ben-Hur«, prestavljen tudi na slovensko. Muzej ima mnogo starih španskih slik, zgodovinskih spomenikov in indijanskih znamenitosti. Dvostolpna stolnica San Francisco obsega ostanke l. 1622 sezidane cerkve San Miguel. Kakih 14 km na jugozapadu je zanimivo pueblo (vas) Tesque Indijancev, ki vsak dan dovažajo drva v mesto. Železnica se vije iz Trinidada proti Raton Mts., odkoder se lepo vidijo velikani Spanish Peaks. Pri postaji Row vidiš od l. 1840 ne več rabljeno cerkev Pecos, kjer so imeli frančiškani v 17. stoletju misijonsko postajo.

Na levem bregu reke leži **Albuquerque** (11.020 prebivalcev), kjer je državno vseučilišče; trgovina je živahna. V hotelu Alvarado je

zbirka indijanskih znamenitosti rodov Moki, Zuni, Navajo, Apache in Pima.

Druga proga se obrne pri postaji Isleta proti zapadu in vodi skozi suho, enolično pokrajino, po kateri rastejo palme Yucca in pelinovo grmičje, edino rastlinstvo v puščavi; le na predgorovjih vzpevajo borovci in cedri. Pri Laguni prereže proga l. 1699 ustanovljeno indijansko pueblo, čigar hiše so v stopnjah sezidane in imajo 2—3 nadstropja. V nekatere se pride le po lestvici od zgoraj. Indijanci so katoličani in imajo 200 let staro cerkev; mnogi so bili v šolah v Carlislu, Pa. in govorijo angleški. Kakih 26 km na jugu je še znamenitejše pueblo Acoma, in na vzhodu leži, 130 m visoko nad dolino, Mesa Encantada (zakleti golič), na katerem je stanoval nekdaj star narod s staro omiko. Do naravne trdnjave se pride le po lestvicah s pomočjo vrvi. Onkraj reke se vidi Mt. Taylor ali San Mateo (3473 m), najvišja gora v deželi. Mesto Gallup ima velike premogovnike; odtod vodi pot do Fort Defiance, kjer je agentura za obširne rezervacije Indijancev rodu Navajo.

Grand Canon ob reki Colorado.

* * *

New Mexico, nekdanja mehikanska država, je prišla k Uniji l. 1848 in so jo l. 1850 organizirali kot teritorij, ki so ga l. 1854 povečali s tem, da je Mehika odstopila še nekaj pokrajin. Po organizaciji teritorijev Colorado (l. 1861) in Arizona (leta 1863) so New Mexico skrčili na sedanji obseg. Skozi več ko trideset let so zahtevali prebivalci, da jih sprejmejo kot državo; leta 1905 je kongres zopet odklonil, pač pa je ugodil zahtevi dne 20. rožnika 1910, ter proglasil New Mexico kot 47. samostojno državo.

Arizona (Ariz.).

Površje: 294.923 km². Okrožij: 14. Prebivalcev: 204.354, med njimi 37.236 Indijancev.

rizona (Erezona) je 2300 do 2500 m visoko višavje, ki pada proti puščavi Gilas. Glavno gorovje se vleče od severozapada do jugovzhoda; med višavjem se dvigajo tudi posamezna pogorja, tako ugasli ognjenik Mt. S. Francisco (4194 m).*

Reki Colorado, Gila in pritoki so si sčasoma izglodali 300 do 2000 m globoke struge (Canons). Podnebje je na jugu vroče, na severu zmerno; vročina se pa manj občuti, ker je zrak suh. Poljedelstvo (5%) je mogoče le potom umetnega namakanja in malokaj pridelajo; znatnejša je reja konj in ovac. V rudnikih kopljejo zlato, srebro, baker in svinec.

Poglejmo si nekaj znamenitosti ob železnih progah. Proga Atchison, Topeka & St. Fè prekoraka mejo pri Mamelito. Kakih 11 km južno od postaje Adamana je del »Kamenitih gozdov — petrified forests of Arizona«. Nekaj 10 do 30 m dolgih in 1 do 3 m debelih dreves, ki so okamenela v trias periodi, leži v laporju ali pa so razbita na tleh; 30 m dolgo drevo tvori naravni most čez neki prepad. V bližini je sedem vasi Hopi ali Moki Indijancev. Čez Canon Diabolo, kjer so bili boji z Apaši, je razpet 67 m visok most. Na severu se dviga gora St. Francisco s svojimi žreli in silnimi toki lave. **Williams** je postaja za nakladanje govedi, ki živi pol divja na višavju. Odtod vodi stranska železnica proti velikemu Canonu reke Colorado.

Ta ožina je izmed najbolj čudovitih prirodnih prikazni na zemlji; ob reki merjena je 349 km dolga, od roba do roba 13—16 km široka in 900—1500 m globoka. Do 90 m široki Colorado je tu 730 m nad morjem; ob hudourjih narašča do 70 m! Strmi bregovi, ki jih je izglodala voda, so divje razdrapani in

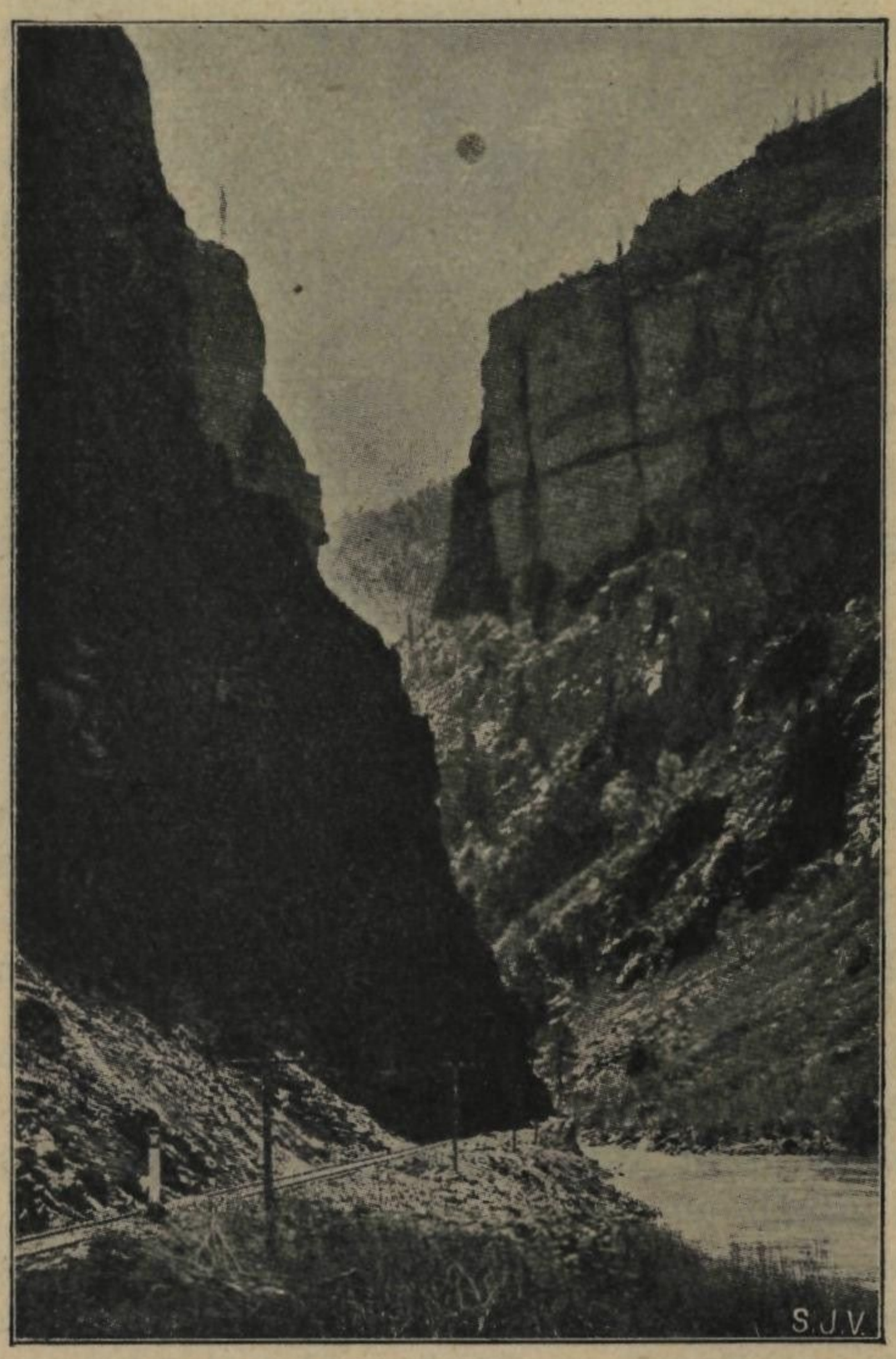
---

* V severovzhodnem kotu države je v reservaciji Indijancev rodu Navajo gorovje Carizo. Na precej težko pristopnem kraju je znamenit prostor, kakršnega ni na svetu. Amerikanci pravijo kraju »four corners«, ali »where four States meet«, ker se na tem prostoru stikajo meje štirih držav, namreč Colorada, Arizone, Nju Mehike in države Utah. Na kraju so postavili spomenik. Nekaj podobnega je znana »Drei Kaiser Ecke«, kjer se stikajo meje Avstrije, Rusije in Nemčije. Prava »majhna Amerika« je na Koroškem Steknači vrh, kjer se stikajo župnije: Libeliče, Prevalje, Guštanj in Črneče.

na severni strani 300—360 m višji nego na južni; visoke stene kažejo vse geologične tvorbe od kambrija do tercierja, so razkosane v neštevilne stolpe in zobe in se lesketajo v najbujnejših barvah. Zgoraj je svetlorjav apnenik, spodaj so belo in rdeče progast peščenec, temnordeč apnenec, temnozelena laporjeva glina, temnorjavi gnajzi in rdeči graniti. Prvi belec, ki je zagledal to prirodno čudo, je bil Garcia Lopez de Cardennas l. 1542, ko je s spremljevalci Vasqueza de Coronado iskal zlata. Znanstveno preiskal je Grand Canon major J. W. Powell.

Pockok je zadnja postaja te proge v Arizoni. Južna proga pride v deželo Arizona iz Californije pri **Yumi** ob izlivu Gile v Colorado. Mesto je naselbina španskih misijonarjev iz l. 1700. Yuma-Indijanci imajo ob Coloradu svoja bivališča. Proga se vzpenja in vodi skozi suhe enolične pustinje, na katerih vidi oko le orjaške kakte (Cereus giganteus), ki so mestoma do 12 m visoki in podobni korintskim stebrom z lestenci. V teh pokrajinah se mnogokrat prikazuje znana »fata morgana«, zračno zrcalenje, kakor se pogostoma vidi v puščavah. Razna gorovja, kakor Sierra de la Gila in Castle Dome Mts., imajo fantastične oblike, ki odsevajo pri solnčnem vzhodu ali zatonu v čarobnem, čudovitem žaru.

Od postaje Maricopa gre stranska proga proti glavnemu mestu **Phoenix** (11.134 prebivalcev), ki leži v rodovitni dolini reke Salt River. V bližini so razvaline prazgodovinskih mest. **Casa Grande** ali Chichitilaca je staro indijansko mesto s silnim obzidjem v razvalinah. Proga se vzpenja in pride v **Tuscon** (13.193 prebivalcev), staro mesto s španskim značajem, ki ima živahno trgovino z Mehiko. Tu je sedež vseučilišča in velike indijanske šole. V bližini je puščavno opazovališče, ki ga je ustanovil Carnegie, in stara misijonska cerkev iz 17. stoletja sredi indijanske postaje.

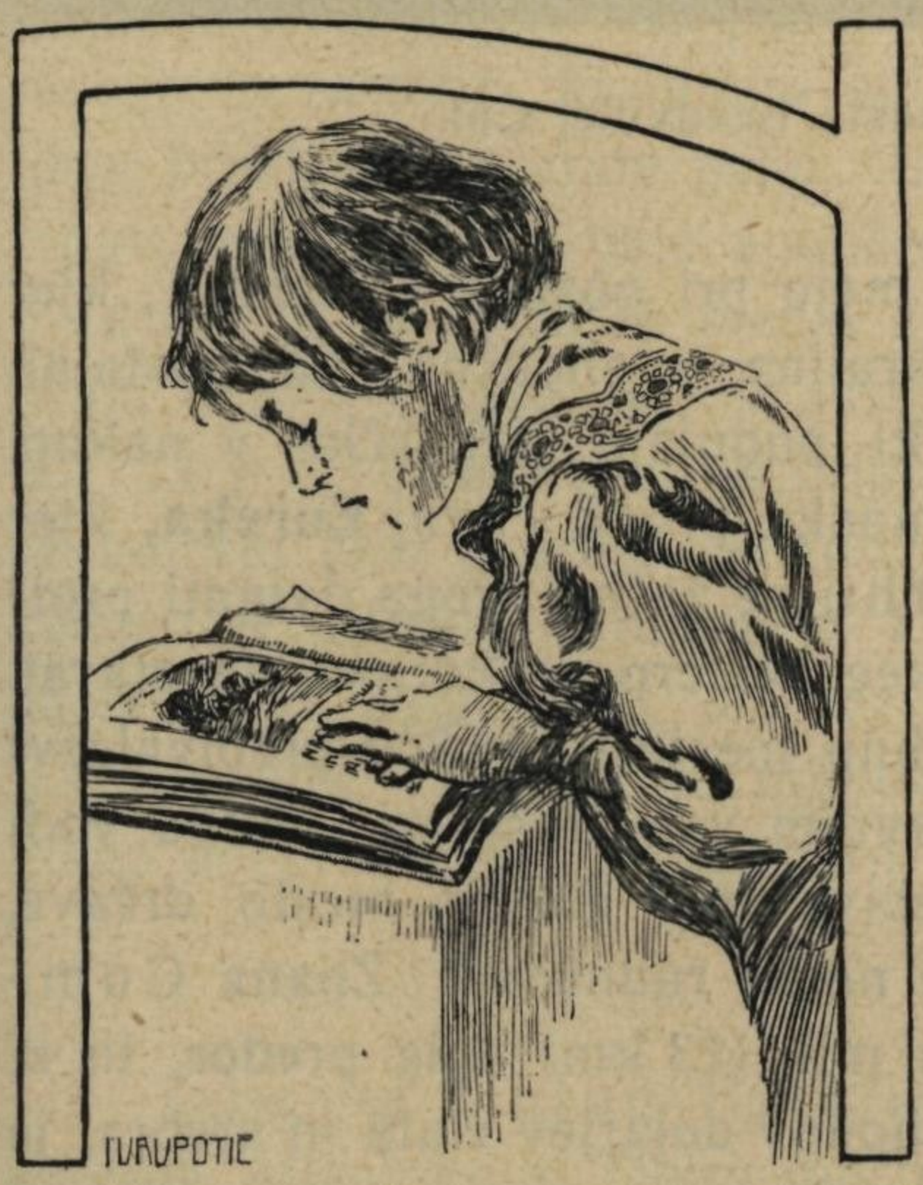
Soteska ob reki Eagle River, Col.

Po vsej Arizoni so raztreseni ostanki prejšnjih prebivalcev, od kojih so mnogi stanovali v stanovanjih, ki so vdolbena v skale (Cliff - Dwellings). Arizona pomenja v indijanskem narečju »Mali vir«; deželi pravijo tudi »Sunset Land«, ker so solnčni zatoni jako

lepi. Iz včasih čudnih razmer zbijajo amerikanski časniki svoje šale ter jih pošiljajo med svet pod naslovom izmišljenega časnika »Arizona Kicker«.

* * *

Začetkom 18. stoletja je bila dežela v španski oblasti, dobro obljudena in preskrbljena z mnogimi prekopi za namakanje zemlje. Indijanska vstaja je pregnala belce in omika je izginila do prav neznatnih ostankov. Leta 1848 je Mehika odstopila pokrajino z New Mexico Zedinjenim državam, južni del od Gile so pa kupili leta 1853. Roparski pohodi Indijancev so naseljencem zelo škodovali, in posebno so dali bojeviti Apaši vojakom dosti opravka. Dne 20. rožnika 1910 je postala tudi Arizona samostojna država in bila kot 48. zvezda sprejeta v Unijo.

Nevada (Nev.).

Površje: 286.647 km². Okrožij: 14. Prebivalcev: 81.875, 5870 Indijancev. Senatorjev: 17. Državnih poslancev: 39. Reprezentant: 1. Glasi za predsednika: 3.

evada je puščavi podobno, jako suho, 1000 do 2500 m visoko višavje, del velike kordilijerske kotline, v katero segajo vzhodni slemeni gorovja Sierra Nevada. Gorovja tvorijo mestoma zopet manjše kotline. Najvišja gora je Wheeler Peak (3976 m). Največje reke so Humboldt, Carson in Colorado. Mnogo manjših rek izginja v solnatih jezerih ali v alkaličnih pustinjah. Jezera s sladko vodo so Humboldt, Pyramide in Walker Lake ter mnogo manjših s solnato vodo. Vidijo se tudi obronki izsušenih jezer. Podnebje je ostro. Znane so hipne vremenske izpremembe do 66°! Dežja pada silno malo. Prav majhen del tal (0·8%) je obdelan. Od l. 1905 imajo napravo za namakanje (Truckee-Carson), potom katere so pridobili 100.000 ha zemlje. Znatna je živinoreja, ker ne manjka pašnikov. Gozd pokriva 8% površja. V rudnikih kopljejo zlato, (nove rudnike so našli pri Tonapahu in Goldfieldsu) srebro, svinec, baker in železo; več dajata boraks in soda. Izdelujejo vozove in vagone ter izvažajo mleko in sir.

* * *

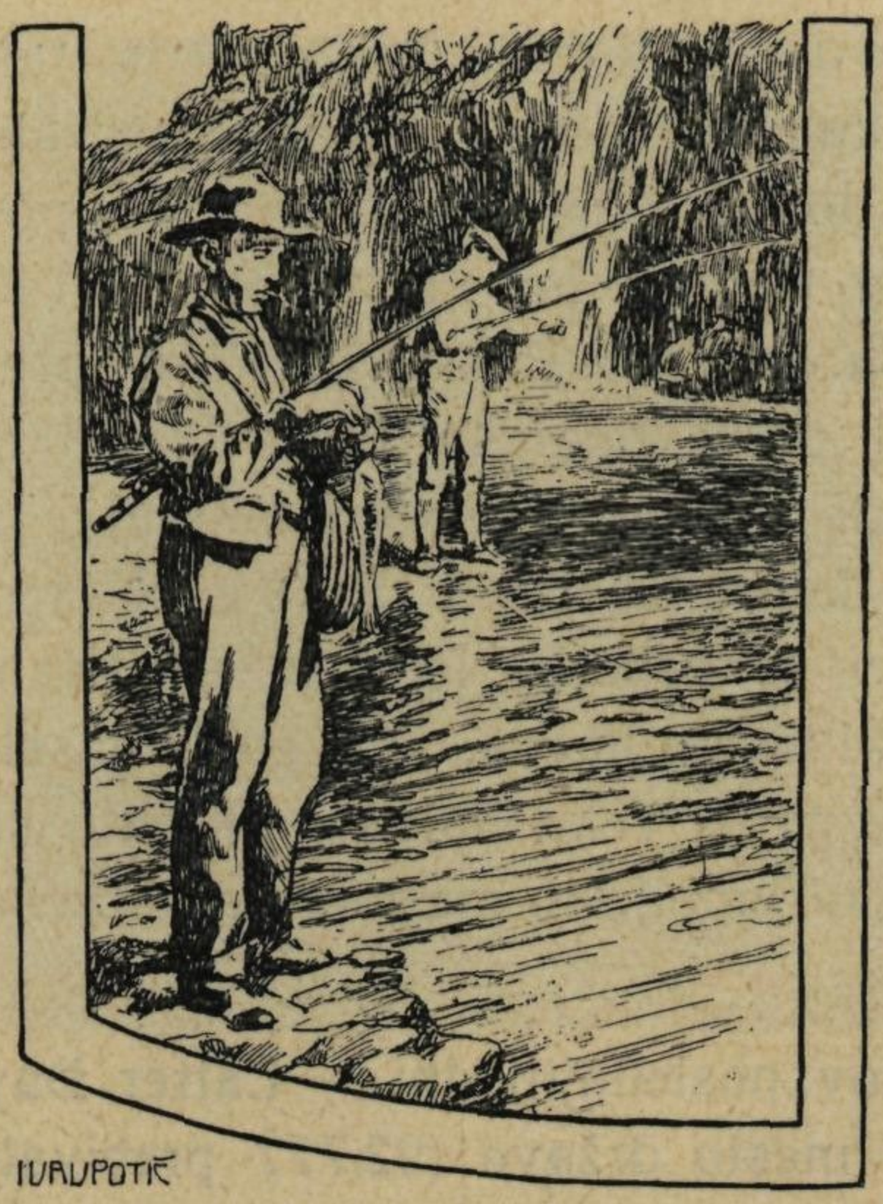

Mt. Massiv (4384 m) iz mesta Leadville, Col.

Železnica čez Ogden prekoraka mejo pri postaji Tecoma, kjer stoji na meji majhen spomenik. Pokrajina je enolična; na postajah je videti pogostoma Pinte-Indijance, ki ponujajo jerbasčke v nakup. Od Palisade v ozkem canonu vodi stranska proga v kraj **Eureka,** kjer je mnogo rudnikov. Pri Wodsworthu se začne proga dvigati proti obronku Sierre Nevade ob reki Truckee, katero prekoraka devetkrat. Pokrajina je slikovita. **Reno** je živahno mestece (10.860 prebivalcev) z velikimi mlini, topilnicami in državnim vseučiliščem. Odtod vodi stranska proga v **Carson** (2466 prebivalcev), glavno mesto države, in dalje v **Virginia City,** kjer je še nekaj rudnikov. Znana Comstock Mine, ki je imela 8 angleških milj (13 km) dolg predor, in iz katere so od l. 1859 dobili za 500 milijonov dolarjev zlata in srebra, je zdaj opuščena.

* * *

Nevada se imenuje »Sage brush State — država pelinovega grmičja«, ker raste ta rastlina v velikih množinah po pustinjah. Kos dežele je l. 1848 odstopila Mehika, nakar so se začeli naseljevati mormonci. L. 1859 so našli bogate žile srebra in naseljenci so se hitro množili. L. 1861 so deželo izločili iz teritorija Utah ter jo organizirali kot samostojen teritorij, ki je l. 1864 postal država.

Utah.

Površje: 219.955 km². Okrožij: 27. Prebivalcev: 373.351, med njimi 1777 Indijancev. Senatorjev: 18. Državnih poslancev: 46. Reprezentanta: 2. Glasi za predsednika: 3.

Utah (Júta) leži ob Wahsatch Mts. Višavje sega na severu do Uintah Mts. in se znižuje proti jugu. Zapadni del tvori široko votlino, ki je eno najobširnejših višavij zemlje. Povprečno je votlina 1200 do 1500 m nad morjem in ima lasten sestav vodovja, ki ni z morjem v nikaki zvezi. Večinoma je suha, prazna, nerodovitna in skoraj brez ljudi, prava puščava. Na peščenih, solnatih tleh rastejo le rastline, ki ljubijo sol in imajo rjavosolnato perje, večidel Sage brush, neke vrste pelin. Edino te rastline, ki se najdejo v skupinah, nekoliko oživljajo enolične pokrajine te amerikanske puščave. Podnebje je ostro in menja z višavo. Zime so zelo mrzle, vendar je pa dežela zdrava, ker je zrak čist in suh. Gozdovi pokrivajo 13% tal; za poljedelstvo je pripravnega sveta le 1·2% in še od tega se morajo štiri petinke umetno namakati. Pridelujejo oves, krompir, koruzo in ječmen. Znatna je živinoreja. Večjega pomena je rudarstvo, ki daja zlato, srebro, baker in cink. Obrt je primeroma jako razvita. Mnogo je mlinov in slaščičarnic, tovarn za vozove, hišno opravo, livarn in opekarn. Izvažajo mleko, sirovo maslo in sir.

* * *

Železnica Union Pacific, ki so jo zidali l. 1869 in je prva zvezala Atlantsko s Tihim morjem, prekoraka Rocky Mts. pri postaji Sherman v državi Wyoming. V državo Utah stopi po 1800 m dolgem predoru Aspen Ridge, na vzhodnem predgorovju Wahsatch Mts. Proga teče skozi divje pokrajine skalnatih Echo in Weber Canona. Devil's Slide (hudičeva drsalnica) sta skalnati steni, ki segata pod sleme gorovja. **Ogden** (25.580 prebivalcev) je živahno mesto na višavju med visokimi gorami. Železnica Southern Pacific vozi čez 37 km dolg most sredi jezera Salt Lake; most hočejo izpremeniti v nasip. Po tej bližnici, »Ogden-Lucin Cut-off« ji pravijo, so pridobili 70 km, ker je prej proga šla okoli jezera. Onstran so do kraja Reno napravili mnogo mostov in predorov ter pridobili daljnjih 700 km. S tem so čas vožnje skozi Ameriko skrajšali za 7 ur.

Železnica Denver & Rio Grande prekoraka mejo pri postaji Utah. Vidijo se Roan Mts., katerih skalovje odseva v bujnih barvah. Za Green Riverjem se začne dvigati do gorovja Wahsatch. Pri postaji Castle Gate stopa v Prince River Canon; pri vhodu stojita 140 do 150 m visoka skalnata stebra. Na Summit Passu (2277 m) prekoraka gorovje in gre navzdol skozi divni Spanish Fork Canon v krasno Utah dolino. Na jugu se vidi velikan Nebo (3660 m). Iz Springvilla vodi stranska proga skozi dolino Goshen v Silver City, ki leži sredi Tintic rudnikov. Na levi se prikaže lepo jezero Utah. Mesto **Provo** (8925 prebivalcev), ob reki istega imena, je cvetoča naselbina mormoncev. Sredi polja teče neznatna reka Jordan. Kmalu se prikaže velikanska oblika mormonskega Templja in marmornata stavba Tabernaklja.

Salt Lake City, mesto »svetnikov poslednjih dni — Latter Day Saints«, kakor se imenuje, in glavno mesto države (92.777 prebivalcev), leži na prostornem višavju, ki je obkroženo od visokih gor. Veliko Solnato jezero (Salt Lake) je 19 km oddaljeno. Mesto ima široke ulice in je redno zidano z mnogimi drevoredi. Stanovanja so sredi ličnih vrtov, da izgleda mesto jako prijazno.

Mesto Salt Lake so ustanovili l. 1847. Brigham Young je bil iz mesta Nauvoo izgnan in po silno nevarnem potovanju skozi ravnine in gore, v katerih so jih napadali sovražni Indijanci, je prišel sem z 147 mormonci. Dežela je bila podobna puščavi; po velikem trudu in bučeli podobni pridnosti so mormonci izpremenili puščavo v krasna polja in cvetočo naselbino. L. 1850 so razglasili nauk o mnogoženstvu in cele trume mormonskih naseljencev so dohajale iz Evrope. Sčasoma je narastlo število »paganov — gentiles« takó, da so se gospodarske in socialne razmere čisto izpremenile. Mnogoženstvo zdaj ni več pripoznano.

Skoraj sredi mesta je »Temple Block«, sveti kraj mormoncev, na katerem stoji troje glavnih poslopij; kraj ima zidano ograjo. Glavna »svetišča« so Tabernakelj, Tempelj in Assembly Hall; v teh se vršijo shodi in se opravlja mormonska služba božja.

Mormonci.

Mormonci so verska sekta, kakršnih ima Amerika med protestanti na stotine. Njih ustanovnik je Joseph Smith (1805—1844), ki je stanoval okrog l. 1820 v mestu Manchester, N. Y. Trdil je, da se mu je prikazal sam Bog ter mu zaukazal, naj ustanovi novo, najpopolnejšo versko družbo; baje mu je bilo tudi razodeto, kje bo našel kovinaste plošče, na katerih je izdolbena v starinskih črkah zgodovina praprebivalcev Amerike. »Z božjo pomočjo« je to zgodovino prevedel na angleško ter jo izdal l. 1830 z naslovom: »The Book of Mormon«. »Razodetje« je bilo pa samo v njegovi glavi. V resnici je porabil nenatisnjeni rokopis nekega romana, ki ga je spisal v svetopisemskem duhu prezbiterianski pridigar Spaulding l. 1812, in ki je prišel l. 1824 po Sidneyu Rigdonu v Smithove roke, ko ta še ni poznal črk. Nova verska skupina se je

Salt Lake City, Utah.

ustanovila dne 6. aprila 1830 v mestu Fayette, N. Y., po vzorcu skrivnih družb in imenovala »Church of Jesus Christ of Latter Day Saints«. Začetkoma je bilo s Smithom le 6 mož, a privrženci so se hitro množili; kmalu pa so jih začeli preganjati, ker so bili njih verski nazori skoraj nevarni. Preselili so se v Independence, odtam v Far-West, Mo., končno l. 1841 v Nauvoo in l. 1847 v Utah. Joseph Smith in njegov brat Hiram sta prišla v ječo, ker so jima dokazali več zločinov. Razjarjena množica je prodrla v ječo in ju ustrelila. Naslednik ustanovniku Smithu je bil že imenovani Brigham Young, ki je ustanovil naselbino v Utah.

Kar se tiče »veroizpovedanja« mormoncev, je težko določiti, kaj pravzaprav verujejo. Imajo 10 božjih zapovedi, poleg tega pa pravo mešanico iz vseh veroizpovedanj, celo iz paganstva. Od budistov imajo vero v preseljevanje duš, od muslimov (Turkov) mnogoženstvo ter prepoved opojnih pijač, iz paganstva vero na vraže in čarovnije, iz judovstva nazore o vladi, vrhutega so vzeli, kar se jim je ravno zljubilo, tudi raznim protestantovskim sektam, n. pr. metodistom verski obred, prezbiteriancem splošno volilno pravico, baptistom obred, da pri krstu potapljajo vse telo, itd. Tudi pričakujejo kmalu prihod Kristusov na zemljo. Tej mešanici pa pridružujejo še razna »razodetja«, s katerimi se odlikujejo njihovi »preroki«. Sploh moremo reči, da je »vera« pri mormoncih popolnoma stranska reč, ker ne zahtevajo posebnega veroizpovedanja in ne razmotrivajo raznih mnenj ali nazorov. Kdor se jim hoče pridružiti, temu se ni treba odpovedati kaki veri, niti ga ne silijo, da bi sprejel posebno vero; zadostuje, da se pridruži redu v občini in z drugimi dela. Mormonec ne postane »svetnik« po veri, ampak po delu, zmernosti in pokorščini.

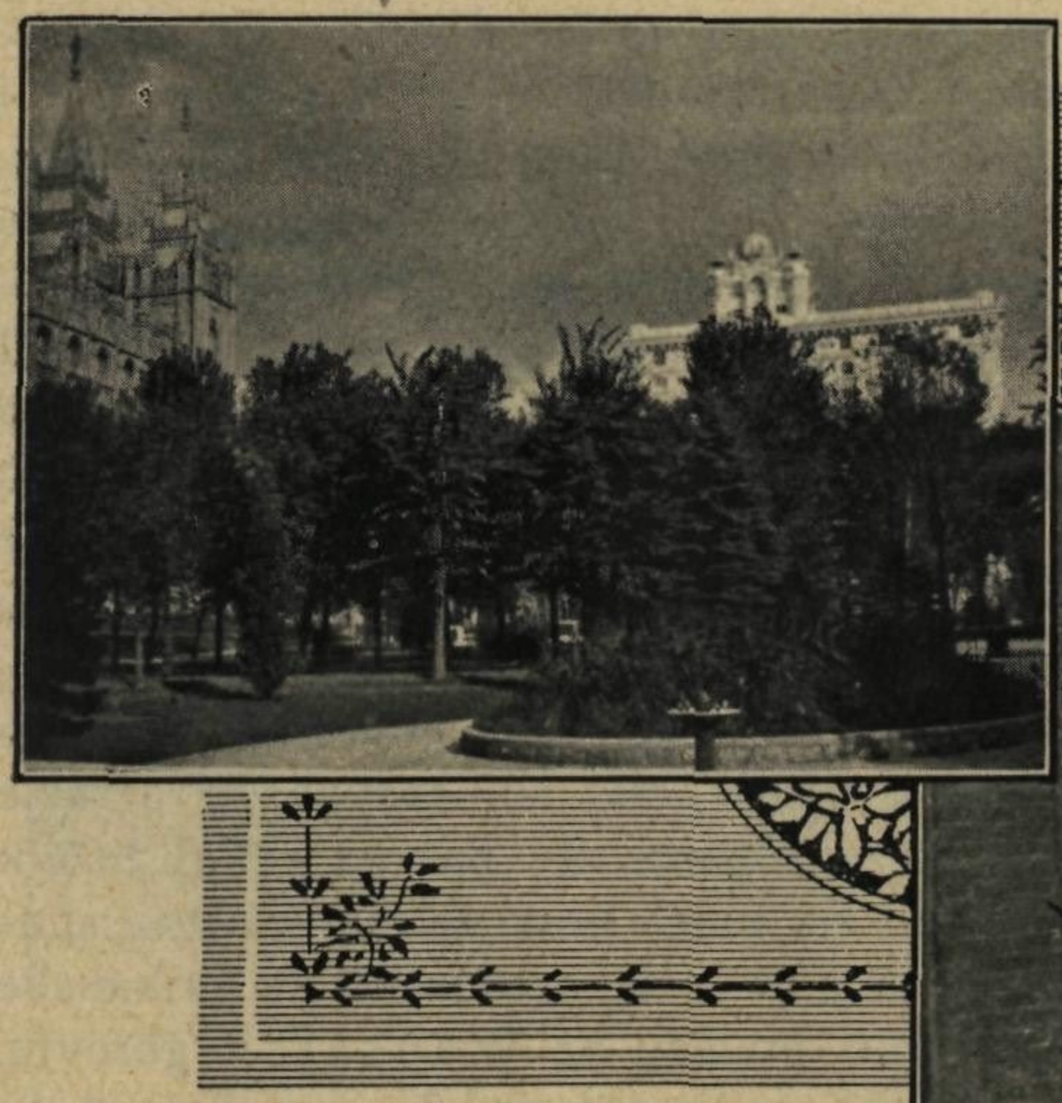
Velja jim načelo, da je podlaga življenja delo, in sicer delo na polju ali v delavnici. V tem, pravijo, je žrtev, s katero se človek daruje Bogu, se očisti greha in pride do miru. Temu praktičnemu načelu, ki meri edino na to, kar je po okoliščinah potrebno, je pripisovati, da so mormonci dobro vzpevali, kjer bi drugim ne bilo mogoče niti obstati. Ti nazori, o katerih dvomimo, ali sploh spadajo med verske nazore, mormoncev niso spravili v nasprotstvo z drugim svetom; gotovo pa zasluži občudovanje spretnost, s katero so dvignili

vrednost neumornega dela, in sicer dela za vse v enaki meri. Da so jih preganjali, je povzročilo mnogoženstvo. Za nekaj časa in pod posebnimi okoliščinami so mogli svoje »vzore« uresničevati, z njimi vzpevati, vsaj navidezno, a obstanka to nima; polagoma se bo poizgubilo, kakor se je poizgubilo že na stotine najrazličnejših sekt, ki so v prosti Ameriki hitro našle svojih privržencev, a jih ravno tako hitro tudi izgubile.

V mestu mormoncev.

V sredo 14. julija 1909 sem bil za nekaj ur v mestu Salt Lake City. Kolodvor je prav neznaten; vse je kakor v drugih amerikanskih mestih. Lepi so čedni vrtovi pred hišami. Na mnogih prodajalnah je velik ščit, na katerem je naslikano oko božje, tudi ne manjka raznih svetopisemskih napisov ter vabil, torej reklame, s katero »brate« vabijo, naj kupujejo le pri »svetnikih«. Ko sem stopal po ulicah, me razen teh napisov prav ničesar ni spominjalo, da sem v glavnem mormonskem mestu, le to sem zapazil na nekaterih ljudeh, da so bili nekako zamišljeni kakor bi bila njih duša na drugem svetu. Tudi ni bilo opaziti onega dirjanja in drvenja, ki je v amerikanskih mestih tako značilno, temveč neka premišljena resnost; drugače pa je bilo vse kakor po drugih mestih. Že iz železnice sem videl belo stavbo Templja, ki obvladuje vse mesto. Zdaj sem se bližal »svetišču«. Tempelj je lepo poslopje, ki me je živo spominjalo na milansko stolnico. Ne morem reči, v kakšnem slogu je zidano, ker enake stavbe še nisem videl. Vse je iz krasnega belega granita; na obeh koncih stojijo trije vitki stolpi, srednji je najvišji. Poleg tega je še mnogo stolpičev in okraskov, da je učinek res velik in pogled na stavbo veličasten. Tempelj je 56 m dolg in 30 m širok, srednja stolpa sta visoka 14 m; zidali so ga od leta 1853 do 1893 in zazidali okoli 4 milijone dolarjev. Na najvišjem stolpu je 4 m visoka bakrena soha angela Moroni. Vstopiti v notranjščino ni dovoljeno »paganom«, kakršen sem tudi jaz; v bližini tudi ni bilo videti žive duše, da bi jo bil vprašal, ker malo me je le mikalo videti, kakšna je stavba od znotraj. Menda je tudi notranjščina prav veličastna in bogato okrašena. Tu se vršijo razne poroke (Sealings) za čas in večnost, ali tudi le za večnost, krsti umrlih pridige, »mašniška« posvečevanja itd.

Povsem drug vtis napravlja Tabernakelj. Izprva sem sploh mislil, da je to le nekak grič, ne pa stavba. Poslopje je okrogle oblike, 76 m dolgo, 45 m široko in 21 m visoko, ter so ga zidali v letih 1864 do 1867. Tudi na tej stavbi vidiš, da morajo biti mormonci res svoje glave; na velikanskih, kamenitih stebrih čepi želvi podobna streha. To je vse, kar vidiš. V notranjščino vodi mnogo vrat. Pri enih vidim popravljati nekega moža in ga vprašam, ali smem vstopiti. »Yes, if You please«, je bil odgovor. Vstopim z nekakim notranjim strahom. Dasi sem se moral skoraj smejati, ko sem videl stavbo od zunaj, sem znotraj le ostrmel, ker velikanski obok je veličasten; menda je te vrste največji na svetu. Prostor sicer nima nobene prave oblike; učinkuje samo, ker je gorostasen. Prostora je tu za 8000 ljudi na posebnih sedežih, ki so amfiteatralično napravljeni, tako da lahko vsakdo vidi na oder. Na odru so prostori za govornika, posebni sedeži za starašine, ki imajo svetopisemske službe, namreč: preroki, apostoli, veliki duhovni, škofje, duhovniki, pridigarji, učeniki itd. V ozadju so velikanske orgle. Ob nedeljah popoldne obhajajo tu službo božjo; ker je dvorana jako akustična, je dobro urejeno petje veličastno. Tokrat je bil prostor prazen, ob mogočnih galerijah je viselo polno vencev, med njimi na stotine amerikanskih zastav, bržkone še od narodnega praznika dne 4. julija. Prostoru manjka blagodejna toplota katoliških cerkvâ.

Mormonski Tempelj in hotel »Utah».

Slovenci pred slovenskim hotelom.

Iz mesta Salt Lake City, Utah.

Fotografiral A. J. Terbovec.

Poleg službe božje se v Tabernaklju vršijo tudi še cerkveni koncerti, predavanja, večji zbori, ker v vseh prostorih je kraja za 13.000 do 14.000 ljudi. Samo službi božji služi Assembly Hall, tudi obširna stavba iz granita, v kateri je prostora za 3000 ljudi; posebnega sloga tudi ta stavba nima. Ali se sme iti v notranjščino, ne vem, ker se mi ni zljubilo iti vprašat. Na južnovzhodnem vogalu Temple-Blocka je spomenik prvih naseljencev (Pioneer Monument) z bakreno soho amerikanskega »muhameda« Brighama Younga. Prav v bližini je mormonsko vseučilišče (Latter Day Saints University), v katero zahaja okoli 1000 dijakov, potem Tithing Storehouse, kjer oddajajo mormonci »desetino« občini in sicer »in natura«, t. j. svoje lastne pridelke, palača, kjer stanuje »prerok«, Bee Hive House, na katerem je velikanski panj, ki je tudi v grbu države Utah, in prav lepa poslopja nekaterih časnikov. Na prvi ulici je za umetno železno ograjo grob ustanovnika naselbine.

Hitro sem še zletel na Prospect Hill, odkoder je krasen razgled po mestu in okolici. Tu se vidi, da je mesto v lepi gorski pokrajini. Izza gorovja se prikaže solnce in njegovi žarki odsevajo v čudovitem svitu na grebenih mestoma še s snegom pokritih gorâ. Pogled na jezero je diven, kakor na morje; zrak je vijoličast, skrivnosten, menda od solnatih izpuhov. Tudi znakov nekdanje puščave ne manjka, vendar pa prevladuje povsod sled človeške roke. Ob gorah so med drevjem gradovom podobne pristave bogatejših mormoncev; skoraj se mi je zljubilo, da bi imel tak gradič, a prav streslo me je, ko se spomnim, da tam ni samo ena, ampak morda celo več — Ksantip! Bog nas varuj in sv. Krištof!

Na griču je še poseben stolp, da še bolje vidiš okolico, a nisem se skobacal gor, ker sem vse dosti lepo videl tudi od spodaj. Rad bi bil šel še na nekoliko oddaljeni Fort Douglas, odkoder imajo nezaupljivi »Yankees« proti

glavnemu mestu mormoncev obrnjene svoje topove, ker čudni »svetniki« so jim že večkrat delali silno preglavico. A čas je potekel in vrniti sem se moral na vlak. Šel sem mimo katoliške škofove cerkve, ki so jo ravno dozidavali, in je bila potem dne 15. avgusta 1909 posvečena. Sicer se v zunanjosti ne more kosati s »Templjem«, a kljub temu je krasna stavba, morda poleg mormonskega svetišča najlepša stavba v mestu. Ko je vlak odhajal, sem se oziral le na jezero. Great Salt Lake leži v višini 1283 m, je 114 km dolgo in do 56 km široko ter meri na površju 6110 km², torej več nego polovica Koroškega. Globočina menjava, nikjer pa ni nad 12 m, mestoma znaša le 1 m. V jezero se razliva več rek, voda pa izpuhti, ker ni nobenega odtoka. V vodi je do 25% soli, kakor v Mrtvem morju, tako da v njej lahko plavaš, četudi se nisi učil, ali jojmine, če se je napiješ ali jo dobiš v oči! Pogled na površje je izredno krasen, kakor v svetel gorski kristal. Še v lepših, živejših barvah se ozračje menda izpreminja ob solnčnem zatonu. Jezero nima rib, pač pa nekaj žuželk in rastlin. Ne na jezeru, ne v pokrajini nisem videl prav ničesar pristno »puščavskega« ali »mrtvega«, kakor sem prej pričakoval, ker sem mislil na afrikanske puščave. Nasprotno. Ko je vlak pihal proti prelazu na Wahsatch gorovju, sem se vedno še oziral na gorske pokrajine amerikanskih „muslimov“ — mormoncev.

* * *

Utah, država mormoncev, nosi priimek »Deseret« (Bučela) iz knjige Mormon; ima namreč panj v svojem grbu. Volilno pravico imajo tudi ženske. Prvotno je dežela pripadala pokrajini, ki jo je l. 1848 Mehika odstopila Uniji. L. 1850 je postala teritorij, ki so ga pa v teku časa precej pristrigli. Že l. 1847 so se naselili tu mormonci pod vodstvom Brighama Younga in kmalu so imeli cvetočo kolonijo. Zaradi svoje teokratične vlade in mnogoženstva so povzročali pohujšanje, in l. 1882 in 1887 so zoper nje nastopili potom posebnih zakonov; zaradi tega se jih je mnogo izselilo. To je bil tudi vzrok, da so vse prošnje za vzprejem odbili. Šele leta 1894 so dovolili, da smejo napraviti načrt za ustavo, in Utah je bila potem l. 1896 sprejeta kot samostojna država.

Del naselbine Sunyside, Utah.

Fotografiral A. J. Terbovec.

Idaho (Ida.).

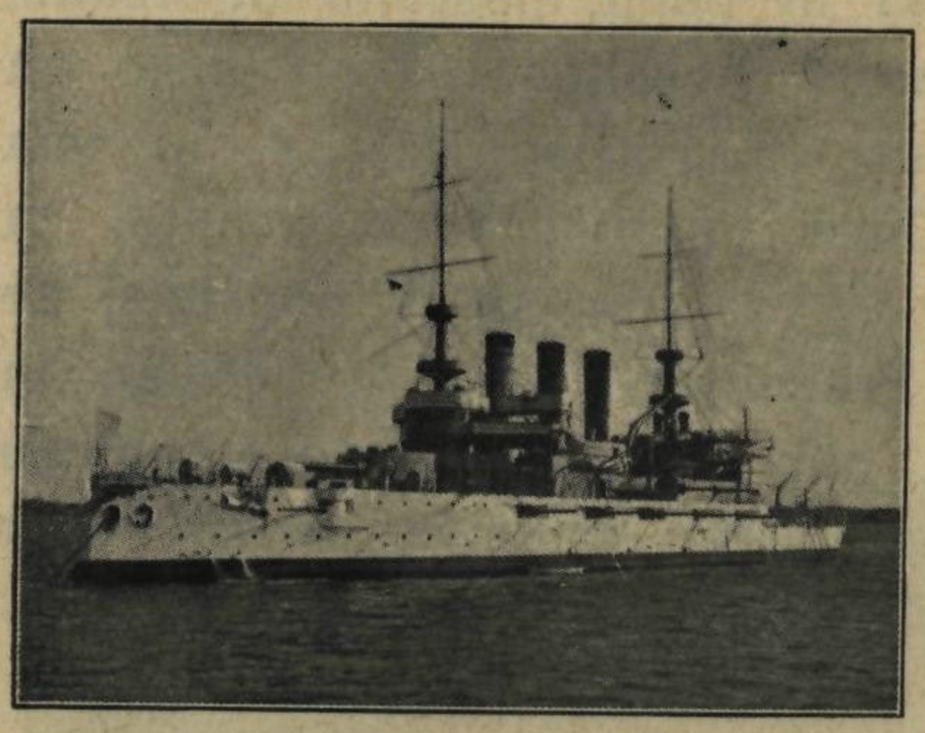
Površje: 219.620 km². Okrožij: 21. Prebivalcev: 325.594, med njimi 4073 Indijancev. Senatorjev: 21. Državnih poslancev: 46. Reprezentanta: 2. Glasi za predsednika: 3.

daho (Ajdeho) ima podobo pravokotnega trikota in sega med državami Oregon, Washington in Montana do Kanade. Večinoma je do 1500 m visoko višavje, ki obsega porečje zgornje in srednje reke Snake River. Na severu so deli Rocky Mts. (do 2560 m) z velikimi gozdovi smrek in cedrov, sredi države divji grebeni gor in na jugu razsežni pašniki in polja, posebno ob rekah. Snake River, ki ji Indijanci pravijo Shoshone, tvori mejo na zapadu. V njo se razlivajo Boise, Salmon River, ki ima velik canon, in Clearwater. Gozd pokriva 42 % zemlje; za poljedelstvo je pripravne komaj $^1/_3$, in kar se je obdeluje, se mora polovica umetno namakati. Pridelujejo pšenico, ječmen in krompir. Več donaša živinoreja, največ rudarstvo. Kopljejo zlato, srebro (na 4. mestu), svinec ($^1/_5$ vsega pridelka Unije), baker in nekoliko premoga. Poleg te obrti izkoriščajo gozdove.

* * *

Glavna proga, ki vodi skozi državo, je Oregon Railroad & Navigation Co. med Portlandom in Ogdenom. Železnica pride iz slikovite doline ob reki Columbia in prestopi mejo države Idaho med postajama Parma in Huntington, kjer prekoraka Snake River na treh mestih. Ko sem se vozil dne 13. julija 1909 po tej progi, je vladala silna vročina. Huntington leži v peščenem kotlu; vse je izsušeno kakor v Sahari, daleč naokoli ni videti ničesar zelenega. Od postaje Nampa vodi stranska proga v 35 km oddaljeno glavno mesto države **Boise City** (17.358 prebivalcev), ki pa nima nobenih znamenitosti. Pri Glenn's Ferry se prikažejo valoviti hribi in skalnate višave; ker je tu voda, je nekaj nasadov, prava oaza v puščavi. Tu so velikanska polja lave; zemlja je mestoma podobna otrpnelemu, razpokanemu testu, mestoma leži zopet silno kamenje v takem neredu, da meniš, sami hudobci so ga nalašč tako nametali. Od postaje Shoshone vodi cesta proti jugu skozi pustinjo in med ognjeniškim skalovjem ter dospe v 360 m globoko dolino reke Snake River. Onkraj reke stoji velik hotel. Veliki

vodopadi Shoshone se morejo po pravici kosati z vodopadi v dolini Yosemite ali s slapi reke Yellowstone. Voda se strmoglavi čez 240 m širok skalen obronek 64 m globoko. Neposredno za velikim padcem je 24 m visoki Bridal Veil Fall in 5 km višje 55 m visoki Twin Falls (dvojčki). Vulkanične stene globokega canona, ki oklepa slape, so divje razdrapane. Približno 8 km pod slapi so slikovita »Modra jezera — Blue Lakes«. V državah Idaho, Oregon, Washington in California pokriva okoli 650.000 km² 800 do 1600 m mogočna plast takoimenovane »Columbia« lave, na kateri so izvrstna pšenična polja. Snake River se je skozi to lavo preril v mogočnih, mestoma 1200 m globokih canonih, ki jih prekašajo le canoni ob reki Colorado. Blizu postaje Shoshone je nekaj zdravilnih toplic. V daljavi na vzhodu se vidijo s snegom pokriti velikani Rocky Mts., na severu grebeni Three Buttes of Lost River in na zapadu Saw-Tooths Mts. Pogled na gorske velikane je veličasten.

Vojna ladja Ohio.

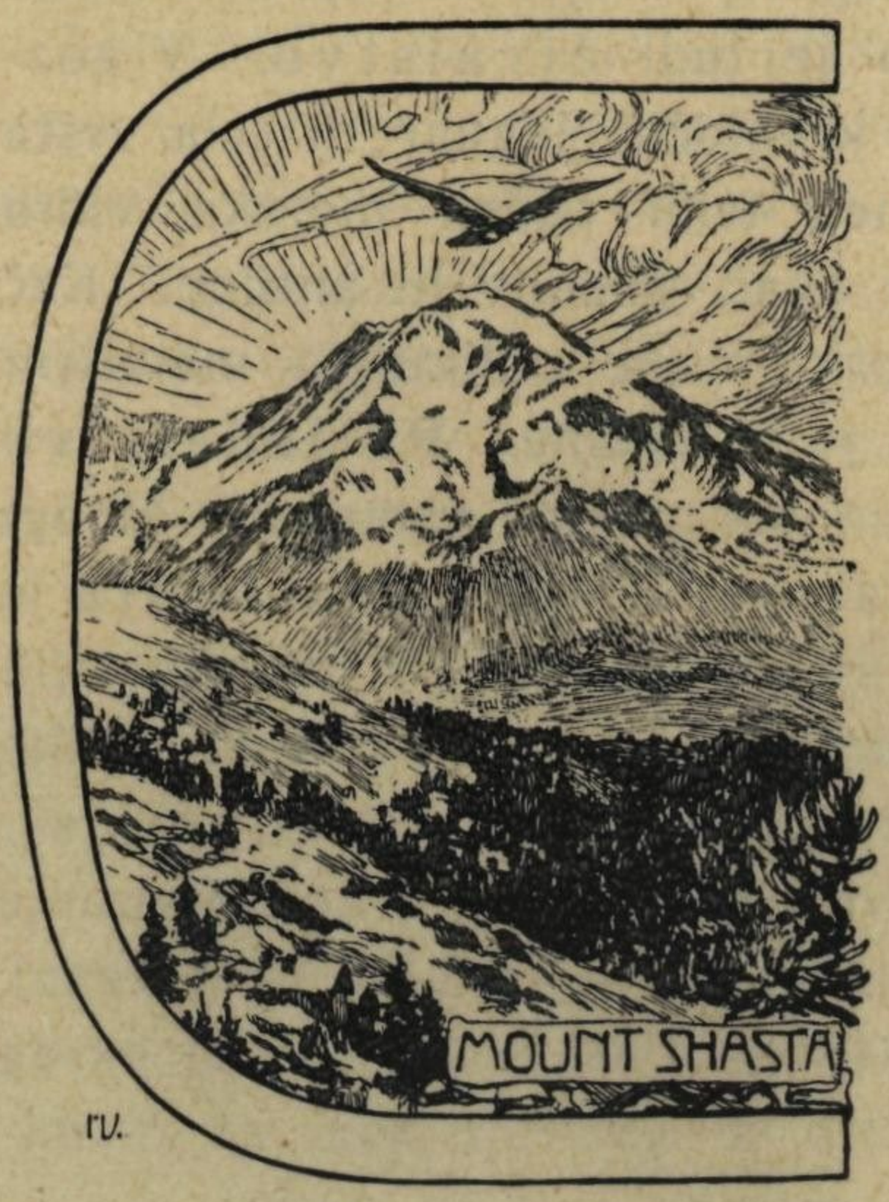
Ravno je solnce zahajalo. Zdi se mi, kakor bi priroda v pustinjah z neznansko krasnim bliščem solnčnih žarkov hotela človeka odškodovati, ker mu drugače ne nudi ničesar, kar bi moglo razveseljevati njegovo oko. Vse žari kakor v raztopljenem zlatu in srebru, da se ne moreš nasititi bujnega blišča. Ko se žarki poslavljajo od zemlje, se lesketa nebo kakor bi bilo bisern, kristalen grad.

Postaja **Pocatello** (9110 prebivalcev) leži v Fort Hall Indian Reservation. Odtod vodijo železnice proti Yellowstone Parku in proti Butte in Heleni v Montani. Pri postaji Pegram ob reki Bear River prestopi železnica mejo države Utah.

* * *

Idaho (indijanski »biser«) se imenuje »Gem of the Mountais — gorski biser«, ker ima lepe gorske pokrajine. Dežela je prej pripadala Louisiani. Pokrajine sta v letih 1805 do 1806 prepotovala in preiskala Lewis in Clark, vendar pa je prihajalo sem le malo naseljencev, dokler niso l. 1852 našli zlatih rudnikov. Do l. 1863 je pripadala dežela teritoriju Oregon, potem postala lasten teritorij, ki je obsegal tudi Montano in Wyoming. Dne 3. julija 1890 je Idaho postal samostalna država.

10. Države ob Tihem morju.

California (Cal.).

Površje: 409.807 km². Okrožij: 57. Prebivalcev: 2,377.549, 19.942 Indijancev in 45.000 Kitajcev ter 10.000 Japoncev. Senatorjev: 40. Državnih poslancev: 80. Reprezentantov: 11. Glasov za predsednika: 10.

alifornia (Kalefórnija) leži ob Tihem morju in je dolga 1750 km. Severni in srednji del dežele obvladuje dvoje gorovij, ki se izločita iz ognjeniškega pogorja Mt. Shasta (4374 m). Na vzhodu je Sierra Nevada, ki ima proti Nevadi silno strmo pobočje in oklepa več jezer, dočim se zapadni obronek polagoma znižuje, tvoreč celo vrsto krasnih, slikovitih dolin. Najvišja gora v tem dolgem slemenu je Mt. Whitney (4540 m). Na zapadu se vleče ob morskem bregu pogorje Coast Range, ki ga prekineta zaliva S. Francisco in S. Pablo. Najvišja gora je tu Mt. Linn (2622 m). Na jugu oklepa več slemenov puščavo Colorado (91 m pod morjem); S. Bernardino (3530 m) je tu najvišja gora. Jugozapad je deloma stepi, deloma puščavi podobna ravan (Mohawe Desert), skozi katero se vleče več gorovij. Na več krajih so usede pod morsko ravan (Death Valley). Obrežje je strmo in skalnato. Sierra Nevada in Coast Range oklepata podolgasto, 60—160 km široko 650 km dolgo »kalifornsko votlino«, po kateri tečeta reki Sacramento in S. Joaquino. Na jugu konča votlina v jezero Tulare, ki je ob deževju nad 150 km dolgo, a tako plitvo, da ga človek lahko prebrede. Poleti je le močvirje. Visoko v gorovju in v slikovitih pokrajinah so jezera Tahoe, Hony in Mono.

Podnebje je krasno in enakomerno. Ob morju skoraj ni razločka med letom in zimo, oziroma med suho in deževno dobo. Devet mesecev ne dežuje. Sneg je redka prikazen, tudi slana ne traja dolgo. V dolinah in notranjih delih so vremenska nasprotstva večja. S podnebjem se vjema rastlinstvo. Kras gozdov sta orjaški sladkorni borovec (Pinus Lambertina) in kaliforniški lavor. Bujno je rastlinstvo v Sierri Nevadi; svetovnoznana so gorostasna drevesa vrst Sequoia gigantea in sempervirens. Drevesa, ki jih je 28 vrst,

dosežejo starost 5000—9000 let in so do 100 m visoka! V nižavah raste neka cipresa (Cupressus macrocarpa), ki ima hrastu podobno deblo. Že itak krasni prirodni raj mnogih pokrajin so izpremenili še v vrt človeškega truda. Mnogovrstno je tudi živalstvo. V gozdovih se najde siloviti rjavi medved, krvoločni jaguar in cela vrsta kunam podobnih grabljivih živali, med temi čudna morska vidra (Enhydris marina); dalje črede divjih ovac, jelenov in antilop. Kač in kuščarjev je mnogo vrst. Med pticami se odlikujejo metuljem podobni pisani kolibri. Žuželke so na jugu krasne. Poljedelstvo je zelo razvito, dasi morajo zemljo večinoma umetno namakati. Mnogi kraji imajo dvakratno žetev. Glede kakovosti in obilnosti sadja je Californija na prvem mestu. Vina so svetovnoznana. V zadnjih letih so začeli saditi sladkorno peso in bombaž. Pridelujejo tudi veliko medu. Na visoki stopnji je živinoreja. Glavne vrste obrti so: sladkorne čistilnice, klavnice, mlinarstvo, izdelki iz lesa, konserviranje sadja in sočivja, livarne in strojarne, usnjarne in kuhanje finih žganj. V rudnikih kopljejo zlato. Od leta 1848 do 1902 so dobili za okrog 800 milijonov dolarjev te rude. Na leto je dobivajo zdaj za 20 milijonov. Dežela ima še srebro, baker, premog in živo srebro.

* * *

Poglejmo si nekoliko deželo po glavnih železnih cestah. Skozi Utah in Nevado vodi Union Pacific Railway. Blizu postaje Reno je slikoviti Lake Donner. Od postaje Truckee vodi stranska proga skozi Truckee River canon k jezeru Tahoe, ki leži v višini 2040 m in je mestoma 450 m globoko. Gorska pokrajina je divna; okoliinokoli se vrstijo s snegom pokriti gorski velikani. Voda je čista in mrzla, a nikoli ne zamrzne, dasi je sredi snežnikov. Proga se dviga proti prelazu. Gorski svet je divnoveličasten. Pri Summit Station prekoraka v 484 m dolgem predoru gorovje Sierra Nevada, 2141 m visoko. Na severu se vidi snežni velikan Stanford ali Fremont's Peak (2798 m), raz katerega je krasen razgled po gorskem svetu.

Gorovje Sierra Nevada (snežni gorski greben) se vleče 750 km daleč ob pacifiškem obrežju in sega kot Casades Mts. daleč gor skozi Oregon in Washington ter tvori zapadni obronek amerikanskih Kordilijer. Najveličastnejši del gorovja je dolina Yosemite, o kateri še govorimo; nikjer pa ne manjka slikovitih gorskih pokrajin, ki se lahko kosajo z gorskim svetom švicarskih Alp. Na severu je mnogo ledenikov. Onstran gorovja se kaže vpliv kalifornskega podnebja. Pokrajine so enako divne, a rastlinstvo je še vse bolj bujno. Železnica vodi ob silnih prepadih in na ozkih policah, kjer je mestoma prostora le za železniško progo. Povsod vidiš kraje, kjer so kopali

zlato. Okoli 50 km železnice so morali zavarovati s posebnimi strehami pred snegom; v stenah so velike odprtine, da imajo potniki razgled na pokrajine. Dolina ob reki Sacramento je podobna dolini v Lombardiji, samo da jo prekaša po rodovitnosti; nepregledne daljave so posajene z vinogradi in sadnimi vrtovi, dočim zori v nižavah rumena pšenica. Ta dolina je menda najrodovitnejši kraj vse Unije.

Tu je glavno mesto Californije, **Sacramento** (44.696 prebivalcev). Trgovina s pridelki dežele je jako živahna. Državna hiša stoji sredi krasnih nasadov, v njej je velika knjižnica. Zavodi in uradi so v obsežnih palačah, kakor se spodobi deželi zlata.

Jezero Tahoe v Californiji.

Na kraj, kjer je zdaj mesto, je prišel najprej švicarski stotnik J. A. Sutter l. 1839 ter se je tu naselil; l. 1848 so prodali prve stavbene prostore. V okolici so krasni izleti. Južno od Sacramenta je **Stockton** (23.253 prebivalcev) z velikimi mlini in velikanskimi vrti za vigredna zelišča. Iz tega mesta gre stranska proga v Milton, in odtod vozovi v svetovnoznani gaj Calaveras. Ta najsevernejši gozd kalifornskih velikanov so odkrili l. 1841; tvori četverokot, ki je 1000 m dolg in 65 m širok. V tem gaju je okoli 100 dreves vrste Sequoia Wellingtonia ali Washingtonia gigantea, kalifornskega orjaškega ali Mamutdrevesa. Najvišje drevo — Keystone State — je 99 m visoko in meri 13·7 m v obsegu. Drugo — Mother of the Forests —, ki pa nima več skorje, je 96 m visoko in obsega 18 m, dočim je bil padli Father of the Forests 133 m visok in

35 m debel. Dvoje drugih dreves sta nad 90 m visoki in mnoga nad 70 m. Na nekem štoru so postavili hišo. Kakih 10 km na jugovzhodu je še drugi gaj, Stanislaus ali South Grove, v katerem je tudi mnogo gozdnih velikanov.

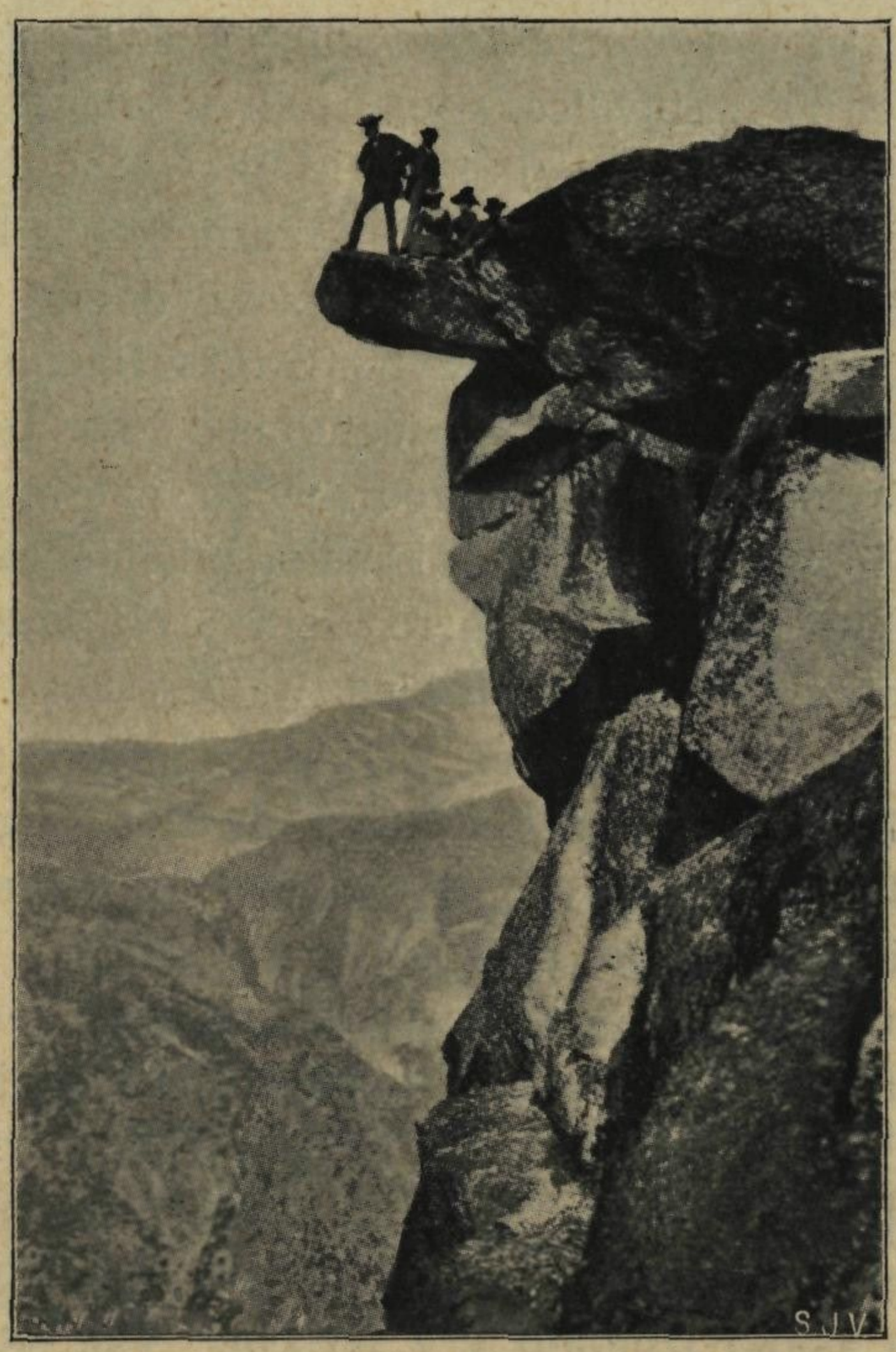
Železnica vodi proti zalivu Suisun, za katerim se vidi Mt. Diabolo. Benicia leži ob morski cesti Carquiner, ki veže zaliva Suisun in San Pablo. Vlak spravijo na poseben parnik, ki ga prepelje na ono stran, kjer se kmalu prikaže zaliv San Francisco z goro Tamalpais v ozadju. Kraj **Berkeley** (40.434 prebivalcev) ima poleg zavoda za gluhoneme državno vseučilišče, ki je bilo leta 1868 ustanovljeno in je igralo pri duševnem preporodu prebivalstva ob Tihem morju važno vlogo. Med mnogimi posebnimi zavodi je svetovnoznana Lickova zvezdarna, grško gledališče za 12.000 oseb, vzorna farma, obsežna knjižnica. Dijakov je okoli 4000, med temi nad 1000 žensk. Pouk je v mnogih zavodih brezplačen. Poslopja so krasna, sredi gozda, in je odtod diven razgled na Golden Gate — Zlata vrata in mesto San Francisco. **Oakland** (150.174 prebivalcev) je za San Francisco to, kar Brooklyn za New York. Cvetoče mesto ima svoje ime od mnogih hrastov na cestah in na vrtih. Lega je izredno lepa. Potniki zapuščajo vlak in se prevažajo čez 6 km široki zaliv na posebnih prevoznih ladjah.

San Francisco, skrajšano »Frisco«, najimenitnejše mesto na severoamerikanski zapadni obali (416.912 prebivalcev) leži na severnem bregu 48 km dolgega poluotoka, ki loči Tiho morje od zaliva, v katerega vodi $1^1/_2$ km široka morska cesta Golden Gate. Mesto je večinoma ob zalivu in sosednih višavah, se pa polagoma širi čez 10 km široki poluotok proti morju. Hiše so vobče dobro zidane; kar je na teh porušil potres l. 1906, je vse popravljeno in mnogokaj nadomeščeno z boljšimi stavbami.

Tam, kjer zdaj stoji mesto, so ustanovili l. 1776 mehikanski frančiškani misijon San Francisco de Dolores. V 16. ulici stoji še stara cerkvica z zanemarjenim pokopališčem. Mesto samo pa je nastalo iz vasi Yerba Buena (dobra trava, t. j. konjska meta); vas so postavili l. 1835 5 km zapadno od misijona. L. 1846 je zasedla deželo neka amerikanska vojna ladja; leto pozneje, ko so odkrili kalifornsko zlato rudo, je kraj štel 500 prebivalcev, l. 1853 pa že 34.476, l. 1870: 149.473 itd. Hipno naraščanje je privabilo mnogo dvomljivih elementov; zavladala je prava anarhija in med meščani so morali ustanoviti poseben varnosten odbor (Vigilance Committee), ki je z neizprosno strogostjo napravil zopet red.

Silno naporno delo je bilo, da so tla nekoliko pripravili za mesto; odkopati so morali cele hribe, napolniti doline in utrditi močvirnata tla; kljubtemu je mesto še zdaj močno hribovito. Podnebje je stanovitno, krasno; le veter in prah ne ugajata slabotnim na prsih. Trgovina je živahna. Največ izvažajo zlata in srebra, sadja, žita in lesa; uvažajo pa premog, riž, sladkor in kavo. Mesto ima tudi velike

tovarne in znaša vrednost obrtnih pridelkov letno okrog 150 milijonov dolarjev. Prebivalci so od vseh krajev sveta in ima mesto mednaroden značaj. Mnogo je tudi Slovencev in Slovanov, posebno hrvaških mornarjev. Glavna prometna cesta je Market Street, ki sega od Union Ferry Depot do Mission Peaks. Znamenitejša poslopja so ob raznih trgih in bolj na višavi. Najlepša zidava je City Hall, mestna hiša, ki je stala 4 milijone dolarjev. Na raznih trgih in križiščih so tudi lepi spomeniki. Na severnem bregu je 600 ha velik Presidio ali Government Military Reservation, kjer so vojašnice za precej močno posadko. Tu so krasna šetališča proti Golden Gatu. Jako zanimiv je del, kjer stanujejo Kitajci (Chinatown), kamor greš po dnevu lahko brez strahu, a ne po večerih, dasi je življenje šele tedaj najzanimivejše. Blizu je tudi japonski okraj. Največji mestni park je Golden Gate Park, ki pokriva 420 ha. Med umetnimi nasadi so lepi spomeniki, velik del pa je še v prvotnem stanju. Iz Strawberry Hilla, kjer je tudi mala zvezdarna, je veličasten razgled na morje in na kipeče morske valove.

Glasier Point, Yosemite Valley, Cal.

Kakih 10 km oddaljen je Point Lobos. Tu so krasni nasadi Sutro Heights Parka, iz katerega se vidijo 48 km oddaljeni otoki Farralone. Na kamenitem bregu mrgoli morskih ptic. Ob bregu stoji veliki hotel Cliff House. Od verande se vidi na neko skalovje (Seal Rocks), na katerem je na stotine morskih levov (španski: lobos), katerih nihče ne sme niti streljati, niti dražiti. Nekateri so 4 do 5 m dolgi in do 500 kg težki. Med šumenjem valov se lahko razločuje njih hripavo tulenje. Morski zaliv je 80 km dolg in do 16 km širok. Ob bregovih so povsod krasni razgledi. Zaliv je sicer izmed najlepših na svetu, a nima one slikovitosti, kakor n. pr. neapoljski.

Iz San Francisca vodi ozkotirna železnica proti mestu **Santa Cruz.**

Od postaje Big Trees se gre k logu orjaških dreves (Big Trees of Santa Cruz). Drevesa pripadajo vrsti Sequoia sempervirens (Redwood — rdeči macesen). Najdebelejše drevo meri 7 m v premeru; najlepše — Pioneer — ima 21 m v obsegu.

Kažejo mogočno, votlo drevo, v katerem je prebival l. 1847 general Fremont več dni. Na nekem štoru stoji hišica, ki ima za 12 do 14 oseb prostora.

Santa Cruz (11.146 prebivalcev) je l. 1791 ustanovljena frančiškanska misijonska postaja v krasni legi z divnimi vrtovi.

Southern Pacific Railway vodi od mesta **Pajaro** proti mestu Los Angeles. Na potu je mesto **San José** (28.946) prebivalcev) v rodovitni dolini in **Santa Clara** (4348 prebivalcev) z izvrstnim podnebjem. Odtod se pride k 42 km oddaljeni Lickovi zvezdarni na gori Hamilton, ki je po svoji legi (1354 m visoko) in bogati opravi izmed prvih na svetu. Leča velikega daljnogleda meri 91 cm v premeru. **Monterey** (5100 prebivalcev) je ob zalivu istega imena. Tu so se Španci izkrcali že l. 1602. Do l. 1846 je bilo to mesto glavno mesto Californije, zdaj prihajajo sem le še letoviščarji, ker je lega krasna in morski breg posut s snežnobelim peskom. Skozi dolino reke Salinas vodi proga navzgor, potem zopet v nižavo. **Santa Barbara** (11.659 prebivalcev) se imenuje »Amerikanski Mentone«. Ker je mesto po Santa Inez Mts. obvarovano pred vetrovi, je tu najprijetnejši kraj za zimsko bivanje. Znamenita je frančiškanska misijonska postaja, ki jo je ustanovil leta 1786 Padre Junipero Serra; ob strani je lep hodnik, in iz stolpa cerkvice krasen razgled.

Los Angeles ali kakor mesto imenujejo Španci: La Puebla de Nuestra Senora la Reina de Los Angeles — mesto naše Gospe kraljice angelov — glavno mesto Južne Californije, leži ob reki istega imena, 32 km nad izlivom v morje. Španci so ga ustanovili l. 1781, v amerikansko posest je prišlo l. 1846 ter je bilo še l. 1880 brez pomena, ko je imelo komaj 11.183 prebivalcev. Pa že l. 1890 je štelo 50.395, l. 1900: 102.479 in l. 1910: 319.198 prebivalcev. Mesto prejšnjih hiš iz zračnih opek ali lesa so nastale povsod kamenite stavbe ali vile v krasnem slogu. Mesto ima 130 cerkvâ, 60 šol in 1700 tovarn. Časniki izhajajo v 7 jezikih. Vsa okolica je nepretrgan vinograd in vrt ter ima tropično rastlinstvo s krasnim južnim sadjem. Maine Str. deli mesto v dva dela; tu so najznamenitejše stavbe. V mestu in okolici se zbirajo pozimi amerikanski bogataši. Tako ugodno zimsko podnebje ima tudi mesto **San Diego** (39.678 prebivalcev). Brzovlaki prihajajo v Chicago po železnici Santa Fé v 3 dneh. Mesta so se polastili razni špekulantje (Booms) ter »načrtali« ceste in ulice na krajih, kjer se bodo še dolgo krave pasle.

Najznamenitejši izlet iz San Francisca je gotovo v svetovnoznano dolino Yosemite. Sierra Nevada ima brezdvomno krasne pokrajine, ki jih občuduje celo hladni Yankee. Californija je bila prisiljena, da je nakupila nekatere kraje ter jih tako obvarovala opustošenja od strani brezsrčnih »zlatožrcev«. Proglasila jih je za narodno posest, ki se mora ohraniti v prirodnem stanju. Najpripravnejša pot je čez Raymond, odkoder vozijo redno vozovi v divni prirodni raj. Našteti moremo le najpoglavitnejše krasote.

Pot skozi amerikanski pragozd.

V višavi 1980 m leži gaj gorskih orjakov Mariposa (Mariposa Grove of Big Trees), ki sestoji iz dveh ločenih skupin, ki pokrivata 10 km². Gaj so našli l. 1855. »Spodnji« ima okoli 100 dreves vrste Sequoia gigantea, med temi največje »Grizzly Giant«, ki ima v premeru 9·4 m in v obsegu 29 m. Pot v »Zgornji log« vodi skozi 3 m visoko in ravno tako široko odprtino, ki je izsekana skozi živo, 8 m debelo drevo. Tu je okoli 365 dreves, 10 jih je visokih nad 75 m, in približno 20 jih meri nad 20 m v obsegu, tri čez 27 m. Mnogo velikanov je uničil požar. Les teh dreves je jako trd, skorja je mestoma 45 cm debela.

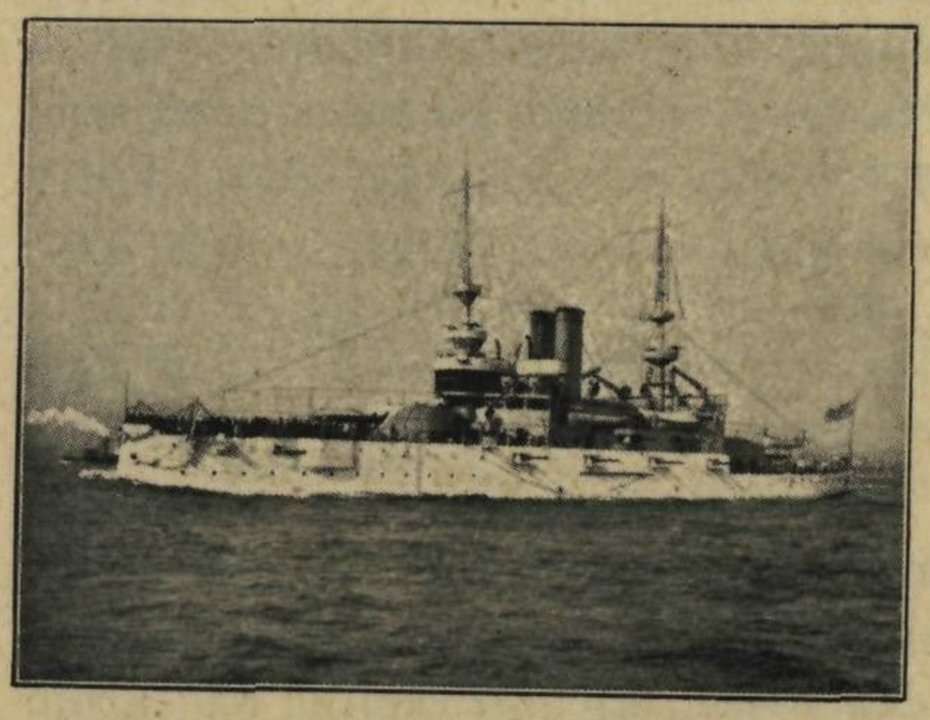
Od Wawone je pokrajina veličastna. Cesta se dviga do 1980 m; na vse kraje se vidijo gore El Captain, Cathedral Spires, Sentinel Dome, Half in North Dome. Pride se v dolino reke Merced River, kjer se vidijo na raznih krajih veličastni vodopadi. Yosemite Valley (Josemiti = veliki grizzli = medved) je ožina (canon) na zapadnem pobočju Sierre Nevade, ograjena od skoraj navpičnih sten, 13 km dolga in skoraj ravna, 1200 metrov nad morjem, dočim se dvigajo skalnate stene, ki stojijo 1 do 3 km narazen, 900 do 1500 m visoko. Čez te stene gromijo krasni vodopadi. Dolina sama, po kateri teče Merced River, je posejana z bujnimi cvetlicami, ali obrastla z mogočnim drevjem in grmičjem. Od dna se ne vidi noben izhod in človeku se zdi, kakor bi bil odrezan od sveta. Nobena gorska soteska ne združuje toliko veličastnih prirodnih krasot na tako majhnem prostoru kakor Yosemite Valley. Dolino je odkril l. 1851 kapitan Roling, ko je zasledoval Indijance. Podoben silnemu kamenitemu stebru stoji na severozapadni strani doline veličastni El Captain (2137 m). Iz višave 610 m pada vodovje Ribbon Falls ali Virgin's Tears (solze

devojke). Zapadno od njega stojijo Three Brothers, mogočni velikani, od katerih je najvišji Eagle Peak (2362 m). Od tega grmijo iz skupne višave 760 m slapi Yosemite. Zgornji pad drvi čez navpično 438 m visoko steno in je zgoraj 10 m širok; srednjega tvori cela vrsta manjših slapov od 191 m višine, spodnji je 131 m visok. Ta vodopad je najvišji na zemlji in je krasen posebno vigredi. Nasproti El Captainu stojijo dvojčki Cathedral Rocks (2021 m). Na zapadni steni se strmoglavi Bridal Veil Fall (»nevestin pajčolan«) čez navpično 190 m visoko steno v širini 15—20 m.

Dolina nudi še celo vrsto prirodnih krasot. Diven je pogled na ta čudesa ob bledem mesečnem svitu. Iz vrhov gorskih velikanov je obsežen, veličasten razgled po čudoviti deželi.

* * *

Kalifornija se imenuje »Eldorado State — država obilnosti«, ker ima silne prirodne zaklade. Kalifornski zaliv in Nižjo-Kalifornijo je odkril Cortez na svojih potovanjih l. 1532 in 1539. Španija je zasedla deželo l. 1602, a z naselbinami so začeli šele l. 1642. Misijone in naselbine so vodili oo. jezuiti, dokler jih niso l. 1767 pregnali in so na njihovo mesto stopili frančiškani. Zgornjo ali Novo Kalifornijo so zasedli Španci šele l. 1768 in pričeli z misijoni. Poleg misijonov so imeli tudi vojaške postaje (presidios). Ko se je l. 1823 Mehika odtrgala od Španije, je dobila Kalifornija posebnega guvernerja in so l. 1833 misijonarje pregnali; ob enem so podpirali amerikanske naseljence. Nastale so razne homatije. Med Unijo in Mehiko je prišlo l. 1845 zaradi Texasa do spora in amerikanski konzul Larkin je pripravljal vstajo. Ko je prišel John Fremont v imenu »znanstvenega potovanja«, so prebivalci dne 4. julija 1846 proglasili neodvisnost. V mirovnih pogodbah z Mehiko (2. svečana 1848 pri Guadelupe-Hidalgo) je prišla Zgornja Kalifornija k Uniji, in ko se je izrekla po dveletnih notranjih bojih zoper suženjstvo, je bila dne 9. kimavca 1850 sprejeta kot samostojna država.

Vojna ladja Alabama.

Nekaj dni pred mirom (l. 1848) so našli bogate zlate zaklade. Pripovedovanja so se glasila kakor bajke. Ljudi se je poprijela prava mrzlica po zlatu in so trumoma drvili v deželo (l. 1849: 77.000!). Večinoma so bili dvomljivi klativitezi, ki se niso brigali za noben red, tako da se je moral ustanoviti prostovoljen odbor za red, ki je z neizprosno strogostjo zopet vpeljal red. Od l. 1879 je država zaradi kitajskega vprašanja v vednih nemirih.

Oregon (Ore.).

Površje: 250.860 km². Okrožij: 33. Prebivalcev: 672.765, 13.686 Indijancev. Senatorjev: 30. Državnih poslancev: 60. Reprezentantje: 3. Glasi za predsednika: 4.

regon leži južno od reke Columbia (500 km dolga meja) med državami Idaho, Nevada in Californija ter Tihim morjem. Morsko obrežje je večinoma strmo in ima nekaj dobrih pristanišč ob izlivih rek. Cascades Mts. (Kaskade) se razprostirajo od severa proti jugu skozi vso deželo in jo delijo v dva neenaka dela. Znameniti sta v tem gorovju gori Mt. Hood (3421 m) na severu, in Mt. Scott (2791 m) na jugu. Ob morskem bregu so Coast Range. Med obema gorovjema je Oregonska dolina, ki neha v Puget Sundu.

Vzhodni del je nerodovitno višavje, ki nima vode in ga morejo obdelovati le ob rekah in jezerih. Pač pa so tu lepi pašniki. Od Rocky Mts. se raztegujejo v to višavje Blue Mts. (1200 m). Veliki gozdovi so večinoma na zapadu. Glavna reka je Columbia. Reke na vzhodu niso za plovbo. Reki Rogue in Umpqua se izlivata v Tiho morje. Podnebje je na zapadu mokro in stanovitno, na vzhodu ostro. Zime so kratke in mile, poletja hladna in nimajo hipnih izprememb. Poljedelstvo je precej razvito. Pridelujejo pšenico, oves, seno, hmelj (na 1. mestu), sočivje in mnogo sadja. »Oregonska jabolka« povsod čislajo. Na enaki stopnji je tudi živinoreja.

Iz rudnikov so dobili l. 1904 raznih rudnin v vrednosti 4 milijonov dolarjev. Kopljejo zlato, srebro, živo srebro in premog. Obrtni izdelki so dali l. 1900 nad 40 milijonov dolarjev. Največ prinašajo žage, mlini in velike klavnice. Mnogo prodajo prekajenih rib. Ker pade v deželi primeroma jako mnogo dežja, ji pravijo »Webfoot State — država noge plavke«.

* * *

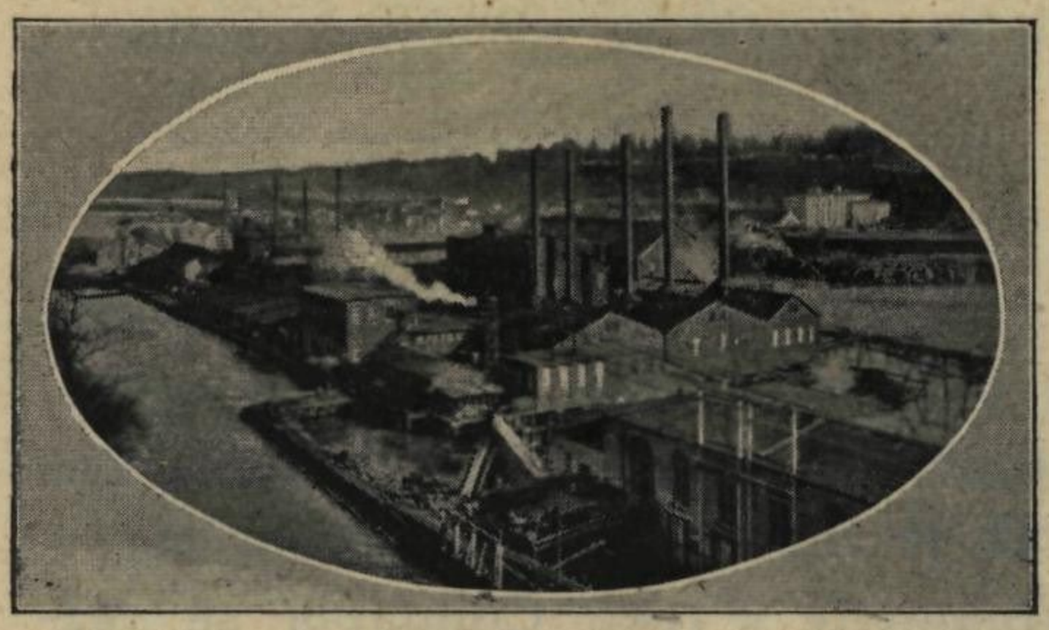
Glavno mesto je **Salem** (14.094 prebivalcev) ob reki Willamette z lepo državno hišo. Ob isti reki je **Oregon City** (4600 prebivalcev) z mnogimi tovarnami. Reka ima tu 12 m visok slap; odtod dobivajo za tvornice gonilno moč. V papirnicah je zaposlenih mnogo Slovencev. Kakih 15 km nad izlivom reke Willamette v reko Columbia se razprostira na obeh bregovih mesto **Portland** (207.214 prebivalcev). Po

svoji ugodni legi in dobrih železniških zvezah je postalo mesto najvažnejše tržišče na severozapadu.

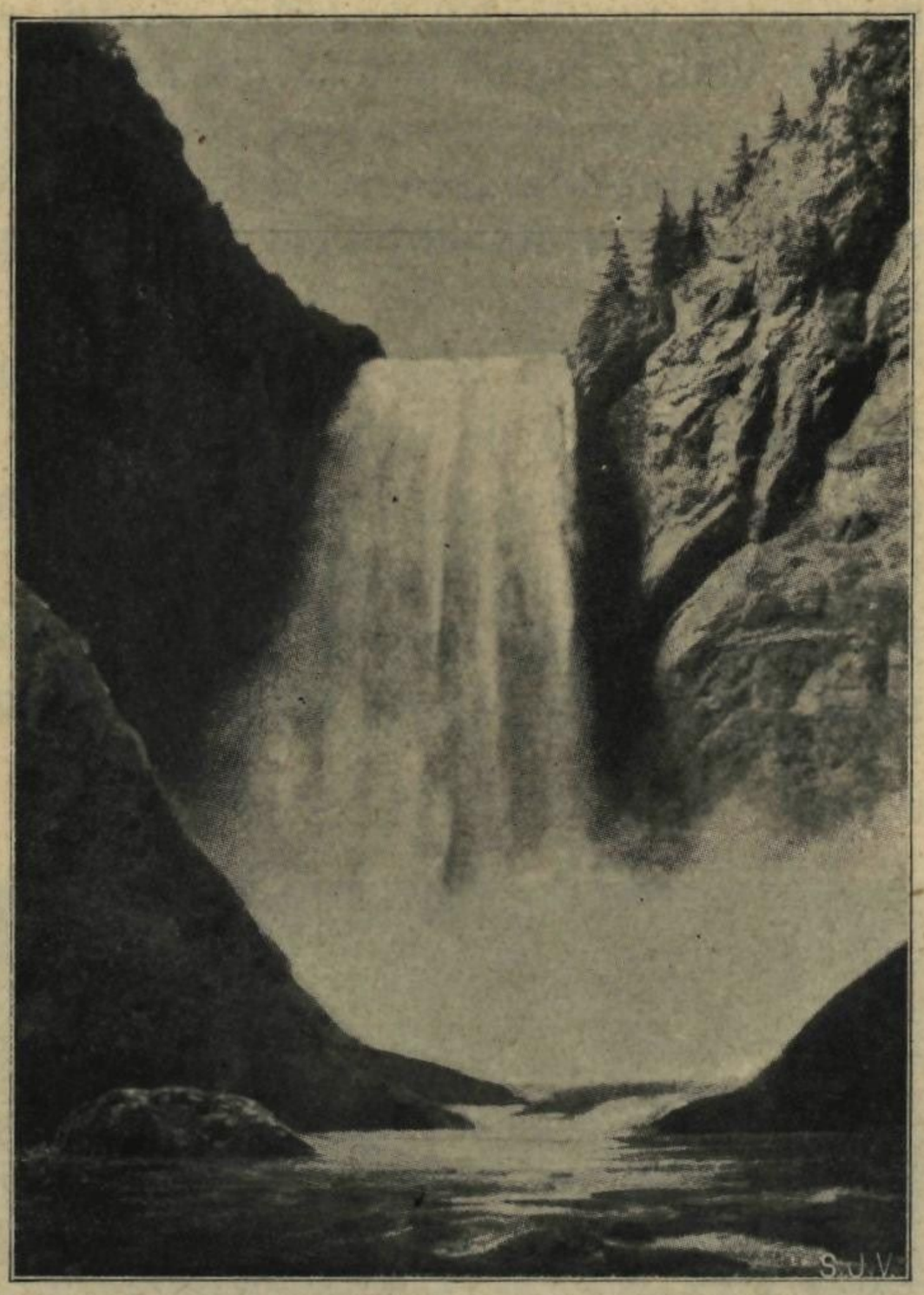
Portland so ustanovili l. 1845. Mesto je vedno rastlo, a najhitreje v zadnjem desetletju. Izvoz cenijo na 50 milijonov dolarjev. Večidel izvažajo pšenico, tesarski les, volno, moko in ribe. Obrtni izdelki znašajo nad 40 milijonov dolarjev. Parobrodi vozijo odtod v vsa pristanišča Tihega morja, na Kitajsko in Japonsko.

Dne 12. julija 1909 sem bil nekaj ur v Portlandu. Postaja je prostorna, mogočna stavba z visokim stolpom. Sredi mesta je okoli mestne hiše, v kateri je nekaj znamenitih zbirk, več lepih stavb, tako trgovska zbornica, sodna hiša, pošta, gledališče in poslopja večjih časnikov. Živahni promet na ulicah priča, da mesto procvita; krasne cerkve pa dokazujejo, da prebivalci ne drvijo edino le za dolarjem. Ne zabijo svojega Boga. Tudi usmiljenega srca so, ker trpini najdejo zavetja v mnogih dobrodelnih zavodih. Bujni nasadi v City Parku in Mc. Clay Parku spominjajo že na jug. Na poulični železnici sem se peljal na Portland Heights, zapadno od mesta. Razgled odtod je diven. Na pobočjih gorovij so zeleni gozdovi, nad grebeni pa se dvigajo s snegom pokriti orjaki Mt. Hood, Mt. St. Helens, Mt. Adams in Mt. Rainier. Takega razgleda še nisem našel nikjer. Ti gorski velikani se ne morejo primerjati z drugimi visokimi gorami, ker na višavi ni skalovja, temveč goli sneg, da se vidi, kakor bi iz temnih gozdov rastli sami sladkorni klobuki v silne višave. Gore se vidijo tem večje, ker so doline komaj 100 m nad morjem.

Železnica »Oregon Railroad« vodi ob reki Columbia proti Ogdenu skozi divne pokrajine. Ko sem se isti dan iz Portlanda odpeljal, se nisem mogel načuditi pokrajinskim lepotam. Gorovje Coast Range v ozadju je podobno zeleni steni z belimi stolpi snežnih velikanov. Tostran in onstran reke Columbia so pokrajine nad vse krasne. Ko bi le gozdi ne bili tako opustošeni! Iz zelenih goščav štrlijo ožgani velikani, ki žalijo oko. Kmalu se dolina zoži in železnica se vije med skalovjem ob reki, ki tu prodere Kaskade. Pillars of Hercules so za progo velikanska skalnata vrata. Na severnem bregu je 300 m visoki, navpični Castle Rock, v reki sami stoji Rooster Rock in tik ob progi 150 m visoki Cape Horn. Reka je stisnjena v komaj 40 m široko ožino. Menda je preplaval dolino v primerno še mladi geologični dobi mogočen tok lave. Skozi ta tok si je reka naredila svojo pot. Divjo, a jako romantično sotesko imenujejo »Dalles of Columbia«. Na bregovih se vidi več slapov. Izmed najlepših so Horse-Tail (konjski rep), Oneonta, v silni soteski, Bridal Veil in Multnomah, ki se strmoglavi čez 260 m visoko steno. Pri postaji Cascade Locks drvi reka čez 8 m visoko brzico. Ob strani so napravili za parobrode 400 m dolg

Papirnice v mestu Oregon City, Ore.

Great Falls v Yellowstone Parku, Wyo.

prekop. Hood River je postaja za hribolazce, ki hodijo na velikana Mt. Hood (3421 m). Raz te gore je obsežen razgled na gorske pokrajine Kaskad, v doline rek Willamette in Columbia ter na gorovje Coast Range. Razen prej imenovanih velikanov na severu se vidijo proti jugu gore Jefferson, Three Sisters, Diamond Peak in Mont Pitt. Ako je zrak čist, se vidi celo 400 kilometrov oddaljeni Mt. Shasta v Californiji. Onkraj postaje Rowena je v reki otok Memaloose, kjer so nekdaj Indijanci rodu Chinook (Činuk) pokopavali svoje mrtvece. Med njimi je pokopan tudi Viktor Trevet, ki je bil njih prijatelj in eden izmed prvih naseljencev. Ob progi se vrstijo krasne, romantične doline, divje čeri, razdrapano skalovje, visoki slapi, mogočni gozdi, visoke gore. V reki imajo napravljena »ribja kolesa«, namreč neke vodne mline z mrežami, v katere se lovijo ribe.

Dalles je živahno mestece ob reki. Proga vodi ob reki do postaje Umatilla. Povsod so napravili lesene ali zidane zagraje zoper pesek. Veter je namreč že večkrat nanosil toliko drobnega peska na tir, da je vlak ponesrečil. Proga se obrača proti jugovzhodu in vodi skozi suho planoto. Polagoma se vzpenja proti gorovju Blue Mts. skozi lepo in rodovitno dolino reke Grande Ronde. **Backer City** (5742 prebivalcev) je mestece z živahno trgovino. Ob reki Burnt River so napravljeni mogočni predori. Vulkanično skalovje je silno razdrapano. Pri postaji Huntington se začne država Idaho.

Proga S. Francisco-Portland prekoraka državno mejo pri postaji Hornbrook, ko v dolgem predoru prereže lepo obrastle Siskiyou Mts. ter se nagne navzdol v dolino reke Rogue River. Medford je postaja za obisk čudovitega jezera Crater Lake, ki leži 137 km daleč v osrčju Kaskad.

Jezero, ki je nastalo v žrelu ugaslega ognjenika, je 10 km dolgo, $6^1/_2$ km široko in 600 m globoko, najglobokejše v Uniji. To je pravo svetovno čudo.

Breg jezera tvorijo 300 do 600 m visoke, navpične stene, ki imajo le dve odprtini. Voda nima ne pritoka niti odtoka, a je čista in bistra ter se izpreminja v krasni modri barvi. Jezero nima rib. Sredi vode je majhen otok Wizard Island (358 m), brezdvomno zadnji pojav vulkaničnega ognjišča. V čisti vodi se zrcalijo stene strmih bregov kakor v ogledalu. Nad vse diven je prizor ob luninem svitu.

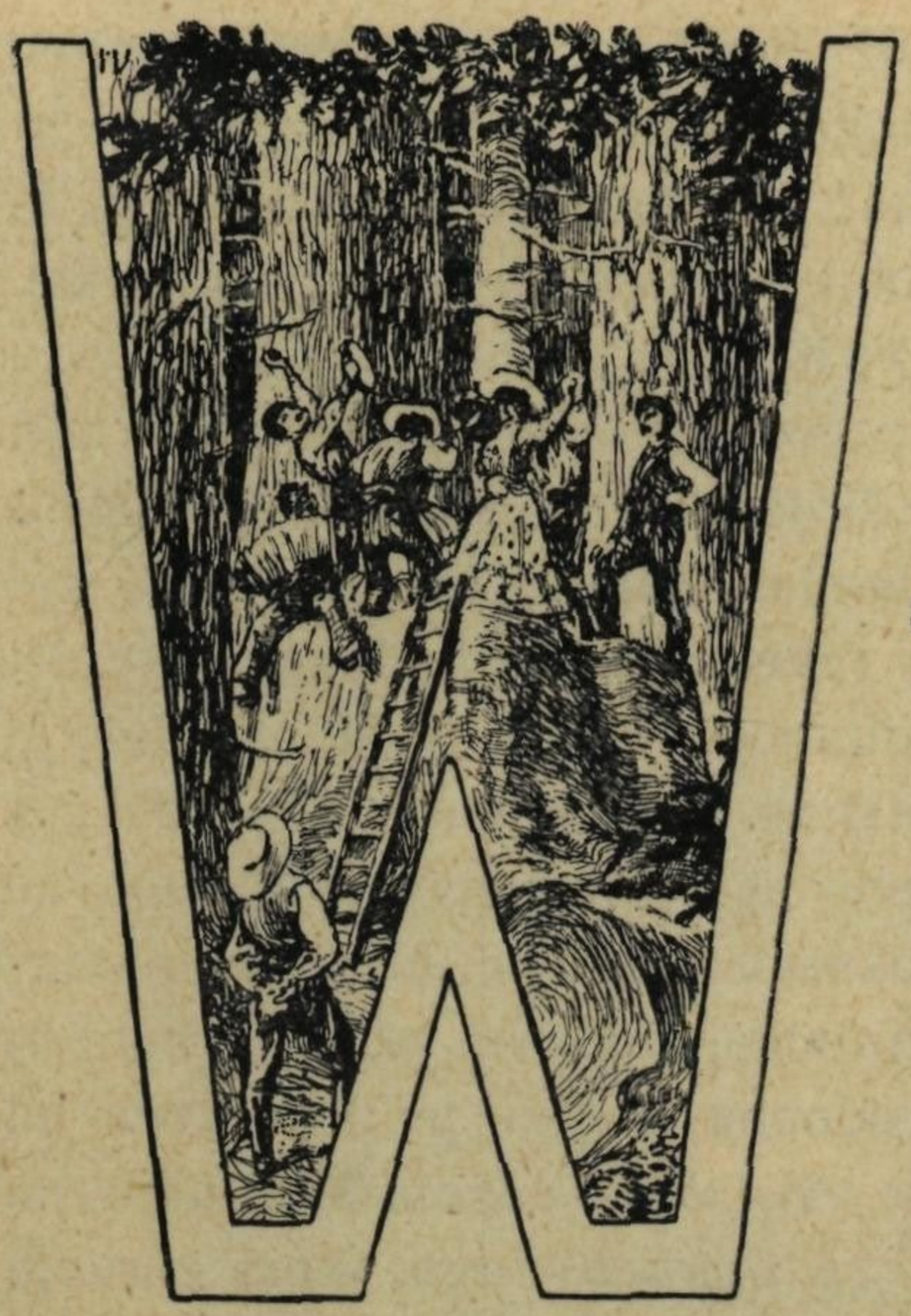
Blizu izliva reke Columbia v morje je mesto **Astoria** (9599 prebivalcev), ki ga je ustanovil l. 1811 trgovec Astor, ko je nameraval odtod monopolizirati trgovino s kožuhovino in po neposrednem uvozu trgovino s čajem in svilo. Krasen je pogled na široko reko. V zalivu se nahaja mnogo lososa. Ribe spravljajo v posebnih tovarnah (Salmon Canneries) ter jih razpošiljajo tudi v Evropo.

* * *

Mesto Seattle, Wash., z goro Mt. Rainier.

Oregon je prej obsegal pokrajine med 42° in 54° 40′ severne širine in so se zanj pulile Zedinjene države, Anglija, Španija in Rusija. V začetku 19. stoletja so naseljevale deželo Astorjeva amerikanska »Pacific Co.« in angleška »Hudson Bay Co«. V letih 1813 do 1818 je zasedla deželo Anglija. V pogodbi iz l. 1818 so vprašanje o Oregonu odgodili, in so deželo odprli ladjam in naseljencem obeh držav. V pogodbi od dne 13. rožnika 1864 so določili 49° kot severno mejo. Oregon so organizirali kot teritorij. L. 1853 so izločili novi teritorij Washington, in l. 1869 je Oregon postal samostojna država. Boji z Indijanci so trajali še do l. 1878.

Washington (Wash.).

Površje: 182.779 km². Okrožij: 36. Prebivalcev: 1,141.990, 8484 Indijancev. Senatorjev: 42. Državnih poslancev: 95. Reprezentantov: 5. Glasov za predsednika: 5.

ashington (Uošíngtn) je glede obrazbe podoben državi Oregon. Kaskade delijo deželo v dva dela. Zapadni del je pokrit z mogočnimi gozdovi, vzhodni je valovita prerija, ki obsega tudi suho, večidel golo ravan ob reki Columbia. Med Kaskadami, ki dosegajo v gori Mt. Rainier višino 4428 m, in gorovjem Coast Range ob morju se razprostira 62 m visoka Oregonska dolina, ki konča v Puget Sundu. Najmogočnejša gorska skupina ob bregu so Olympic Mts. (2485 m). Podnebje je ob morju mokro in milo, na vzhodu precej suho in ostro. Gozdi, ki jih krasijo mogočni macesni in velikanski cedri, pokrivajo 72% površja. V njih naletiš še pogostoma na rjavega in črnega medveda, na trume jelenov, na pume in divje mačke. V rekah je obilno postrvi, ob izlivih mrgoli lososov. S poljedelstvom se pečajo vzhodno od Kaskad. Pridelujejo pšenico, ječmen, oves in hmelj (na 4. mestu). Živinoreja je lepo razvita. Največ dajajo žage. Dežela ima zlate, srebrne in bakrene rudnike ter bogate premogovnike. Mnogo ljudi je zaposlenih pri ribjem lovu in v tovarnah za ribje konzerve. Ker ima država krasne gozdove, jo imenujejo »Evergreen State — vedno zelena država.«

* * *

Glavno mesto je **Olympia** (6996 prebivalcev) ob južnem bregu Puget Sunda, sredi krasnih pragozdov. Mesto živahno kupčuje s sadjem, lesom, volno in ribami. Proga železnice Northern Pacific vodi skozi Montano in severni del države Idaho.

Krasen je bil dan 30. rožnika 1909, ko sem se vozil po slikovitih gorskih pokrajinah. Mnogi kraji ob progi popotnika spominjajo na domovino. Ko gre proga pri Sand Pointu na lesenem mostu čez južni del jezera Pend d' Oreille (uhelj), prestopa mejo »vedno zelene države.« Na desni in levi so krasna polja in mogočni gozdovi. Odpre se dolina reke Spokane. Gorovje prehaja v valovito pobočje in se izgublja v široko planjavo ob reki Columbia.

Mesto **Spokane** (Spokän, 104.402 prebivalca) je jako živahen kraj z mnogimi tovarnami. Reka Spokane ima v mestu dva 45 m visoka vodopada, ki dajata vodno moč za tovarne, razsvetljavo in poulično železnico. L. 1889 je ugonobil silen požar velik del mesta. Poslopja so jako lepa. Iz Cliff Heights je lep razgled po mestu in okolici. Za mestom so pokrajine precej enolične, suhe in večidel obrastle le z nizkim grmičjem. Ob široki reki Columbia je mesto **Pasco,** odkoder vodi proga proti Portlandu. Zemlja je peščena, a ker je dosti vode, zelo rodovitna. Onkraj reke se vzpenja železnica proti Kaskadam. Yakima je reservacija Indijancev istega rodu. Krasen je pogled na veličastno steno zelenih Kaskad z velikanom Mt. Adams (3689 m). **North Yakima** (14.082 prebivalcev) je največje mesto vse pokrajine, kjer pridobivajo mnogo okusnega sadja po umetnem namakanju vrtov. Ob reki Yakima je 24 km dolga, slikovita ožina (canon) in rodovitna dolina Kittitas. Kotlu podobna dolina je obkrožena od mogočnih Kaskad, nad katerimi kraljuje veličastna kupola Mt. Rainierja. Skozi 3 km dolg predor Stampede se preriva proga skozi gorovje in se spušča v velikih ovinkih onkraj v nižavo proti Puget Sundu.

Ob zalivu Elliot leži na gričih mesto **Seattle** (Siet'l).

Dasi je ustanovljeno šele l. 1852, se je v najnovejšem času hipoma razširilo in postalo glavno tržišče ob Puget Sundu in prvo pristanišče za promet z Alasko. Mesto so imenovali po nekem indijanskem poglavarju. Naraščaj prebivalstva priča, kako se je mesto dvignilo. Leta 1876 je imelo šele 1107, l. 1880: 3533, l. 1900: 42.837 in l. 1910: 237.194 prebivalcev. Mesto je zelo dvignila l. 1909 velikanska razstava (»Alaska-Yukon-Pacific Exposition«). L. 1889 je divjal v mestu požar in upepelil ves spodnji del ob zalivu; zdaj stojijo tam najlepše stavbe.

Lepo lego imajo hiše na hribih, raz katerih je diven razgled po morju, na onstranske Olympic Mts. in na snežne Kaskade v ozadju. Malo mest bo na svetu, ki bi imela tako krasno lego. Na najlepšem kraju stoji nova katoliška stolnica. Mogočna stavba obvladuje vse mesto in ves zapad je ponosen na veličastno cerkev. Pristanišče je zelo obširno in prihaja vanj letno nad 1000 ladij. V bližini je 30 km dolgo jezero Washington Lake. Na njegovih bregovih so stala poslopja zadnje razstave.

Južno od Seattla leži mesto **Tacoma.** Proga vozi tja skozi reservacije Indijancev rodu Puyallup (Pu-ellap), večinoma skozi krasne pragozde. Tacoma leži ravno ob znožju gorovja skoraj sredi pragozdov. Mesto je staro komaj 30 let. L. 1875 je imelo šele 300, l. 1880: 760 in l. 1910: 83.743 prebivalcev:* Mnoge tovarne pričajo o

---

* Številke za prebivalstvo mest Salt Lake, Kansas City, Tacoma in St. Joseph na strani 12 sem navedel iz zasebnih virov; uradne številke so pri dotičnih mestih v besedilu.

Vodopad Snoqualmie blizu mesta Seattle, Wash.

živahni obrti. Znatna je trgovina z deželnimi pridelki. Ob morju so velike topilnice in livarne. Na višinah so krasne stavbe med njimi veličastna katoliška stolnica.

Nad mestom kraljuje velikan Mt. Rainier ali Tacoma (4428 m). Ta gora je najveličastnejši ugasli ognjenik Severne Amerike, dasi prihajajo iz dveh glavnih žrelov (335 in 229 m v premeru) še vedno žvepleni plini. Gora ima 17 snežnikov in ledenikov. Na vrh je težavno priti; treba je posebnih priprav. Na južnem pobočju se razprostira državni Paradise Park s krasnimi pragozdi.

Ob znožju gore je mestece **Enumclaw,** ki se hitro razširja. V bližini sta slovenski naselbini Kranj in Black Diamond.

* * *

Do l. 1853 je bila dežela del Oregona. Kongres je dne 2. sušca 1853 odredil, da se Washington organizira kot samostojen teritorij. L. 1859 so priklopili še en del Oregona, v letih 1861 in 1863 je pa teritorij odstopil nekatere dele državama Nebraska in Idaho. Dne 11. listopada 1889 je Washington postal samostojna država.

11. Teritorija Alaska in Hawaii. Kanada.

Alaska (Alas.).

Površje: 1,530.327 km². Prebivalcev: 64.356.

laska-Aljaška (Eleska) obsega poluotok istega imena z otoško vrsto Aleutov ter otoki Kadiak, Pribylow in St. Lawrence v Beringškem zalivu. Proti Kanadi je meja 171° zapadne dolžine. Obrežje ima mnogo ozkih zalivov (fjordov), pred katerimi so mnogoštevilni otoki. V Alaski se združijo Rocky Mts. s Kaskadami (Mt. Elias, 5522 m, je ravno na meji Kanade) in tvorijo Aljaško gorovje, ki ima v gori Bulshaia ali Mc. Kinley (6241 m) najvišji vrh Severne Amerike ter sega še na otočje Aleutov. Glavna reka je Yukon. Podnebje je arktično, torej zelo mrzlo. Alaska ima bogate rudnike. Kopljejo zlato, srebro, železo in premog. Zlato se nahaja ob srednjem Yukonu in ob rtu Nome. Veliko nese lov na razne živali, ki imajo dragoceno kožuhovino, kune, bobre, lisice ter posebno jako redko morsko vidro. Znaten je tudi lov na ribe.

* * *

Glavno mesto je **Sitka** (2000 prebivalcev), ki ima krasno lego na zapadni strani otoka Baranoff. V obsežnem zalivu je mnogo zelenih otokov. V ozadju so z večnim snegom pokrite gore.

Mesto je ustanovil l. 1804 Aleksander Baranoff, prvi ruski guverner. Ker sega japonski topli tok Kurišio do sem, je podnebje kljub visoki legi in bližini večnega ledu primeroma jako milo. Mesto ima majhen muzej, v katerem je spravljeno nekaj znamenitosti dežele. Domačini Sitkanci imajo blizu mesta posebno naselbino (Rancherie).

Največje mesto je **Nome** (l. 1900: 12.488, l. 1903: 25.000 in l. 1910 zopet samo 13.000 prebivalcev) sredi zlatih rudnikov. Drugo večje mesto je **Juneau** (Žünó, 2200 prebivalcev) ob znožju velikega snežnika. Mesto so ustanovili l. 1880 in ga imenovali po vnuku ustanovitelja mesta Milwaukee; prebivalci so skoraj sami rudarji. V bližini je umazano selo Indijancev rodu Auk s pokopališčem, kjer hranijo v malih uticah ostanke sežganih mrtvecev. Od mesta se vije dobra cesta skozi divjeromantično sotesko (canon) reke Gold Creek, ki ima

mnogo vodopadov, do Silver Bow Mines, kjer kopljejo in izpirajo zlato. Nasproti mestu Juneau leži na Douglas Islandu svetovno znana Treadwell Gold Mine, ki ima velikanske stopnice, kjer tolčejo kamen z zlato rudo. Tona kremenovca sicer nima več nego za 3—4 dolarje zlata, a zlato dobivajo iz njega tako lahko in ceno, da je dobiček velikanski.

»Totem Poles« na Alaski.

Domačini pripadajo četverim raznim plemenom. Eskimovci ali Inuiti z Aleuti, ki so z njimi v sorodu, Indijanci rodu Haida, ki so najbolj razviti, Tlinkiti blizu glavnega mesta Sitka, in Tineh ali Atabaski v notranjem delu dežele (okoli 25.000). Ti narodi niso sorodni nobenemu azijatskemu plemenu in bivajo v deželi že mnogo stoletij. Preživljajo se z lovom na ribe in druge živali.

V selih Tlinkitov in Haida se najdejo stebri, ki jim pravijo »Totem«. To so namreč drevesa, na katerih so izrezljani grbi ali rodovniki raznih družin, posebno poglavarjev. Kak mož zida n. pr. občinsko hišo in v spomin postavi pred njo cedrovo drevo, na katerem izdolbe svoj grb, prispodobne slike svojega »totema«, ali »totema« svojih prednikov. »Totemi« pri kraju Wrangell so 6 do 12 m visoki. Na prvem je na vrhu izrezljan medved, na drugem klobuk (Tyhee) moža zdravnika (medicinman) itd. Najbolj umetno narejene »toteme« ima indijanski rod Haida.

* * *

Alasko je obiskal l. 1741 učenjak Bering. Dežela je prišla v rusko posest, in v dobi od l. 1799 do l. 1863 je izkoriščala prirodne zaklade neka rusko-amerikanska družba. L. 1867 so prodali kratkovidni Rusi bogato pokrajino Zedinjenim državam za borih $7^1/_4$ milijonov dolarjev. V mestu Juneau je sedež apostolske prefekture za katoliške misijone, katere vodijo oo. jezuiti.

Hawaii.

Površje: 16.072 km². Prebivalcev: 191.909, 30.000 čistih in 8000 mešanih domačinov (Kanakov).

awaii ali Sandwichevo otočje leži v Tihem morju 3800 km od mesta S. Francisco, in je vulkanično gorovje, od katerega štrlijo samo vrhovi iz morja. Izmed 8 večjih otokov je Hawaii največji (10.378 km²). Tu ima tudi vulkanično gorovje najvišje vrhe v ugaslem ognjeniku Mauna Kea (4208 m) in v še delujočem Mauna Loa (4168 m).

Podnebje je vroče in vlažno. Potoki in reke navadno zginejo preden dospejo do morja. Vendar pa je rodovitnost izredna, da vzpevajo domače rastline: kruhovec, kokospalma, taro, sladkorovec, kava, poper in tuje rastline (banane, batate, datelji itd.). Živalstvo, posebno ptice, je jako mnogolično. Živahna je živinoreja. Otoki imajo med seboj brezžične brzojavne zveze; telefon je v splošni rabi, železnic je 114 km, brzojavnih žic 400 km.

* * *

Politično tvori otočje teritorij, ki ima guvernerja, tajnika, ki jih imenuje predsednik za 4 leta, senat (15) in poslance (30) ter odposlanca pri kongresu.

Pragozd v državi Washington.

Na otoke je prišel l. 1778 potovalec Cook, ki jih je imenoval po svojem dobrotniku grofu Sandwichu; ta je bil tu l. 1779 ubit. Tedaj so bile tri neodvisne države, ki jih je l. 1795 združil kralj Kamehameha. Od l. 1840 je imela država ustavo; popolno evropejsko upravo ji je dal kralj Kalakaua (1874 do 1891). Mongolski naseljenci so začeli postajati mnogoštevilni in vpliv Amerikancev vedno večji. Ker je pri novih amerikanskih colninskih odredbah trpel izvoz sladkorja, je nastala nova amerikanska stranka, ki je l. 1893 proglasila ljudovlado. Dne 11. julija 1897 so Hawaii priklopili Uniji in je teritorij od l. 1900.

Kanada.*

Površje: 9,920.000 km². Prebivalcev l. 1901: 5,371.315, l. 1911: 7,081.869 (Angležev: 306.500, Francozov: 1,600.000, Indijancev: 108.000, Rusov: 30.000).

anada (Dominion of Canada — Kenede) obsega vse pokrajine severno od reke St. Lawrence, od velikih jezer in 48° severne širine, izvzemši Alasko. Črta od jezera Winnipegosis do zaliva Liverpool v severnem morju deli deželo v dva različna dela: Vzhodni del (kanadski ščit) je 400 do 500 m visoka planjava s posameznim hribovjem in manjšim gorovjem, deloma prerija, deloma pustinja ali močvirje; zapadni del obsega Kordilijersko gorovje, ki se polagoma izgublja v morju in tvori mnogo otokov (Vancouver, Queen Charlotte Island itd.). Tu je najvišja gora Mt. Logan (5948 m). Podnebje je večinoma jako ostro in se hipno izpreminja. Od raznih rudnin ima Kanada zlato (Yukon), premog (British Columbia), nikel, baker (Ontario), sol, petrolej, naravni plin, azbest, granit. Živalstvo šteje mnogo vrst (medved, volk, ris, vidra, kuna, los, jelen Wapiti, severni jelen). Vode so bogate rib. Hudi komarji pa so prava šiba ljudem in živini. Dve petini dežele sta pokriti z lepimi gozdovi (smreke, macesni, breze, trepetlike). Najbolj puste so pokrajine okrog zaliva Hudson in na severu. Južni deli imajo jako rodovitno zemljo in prav nič ne zaostajajo za najboljšimi državami v Uniji. Pridelujejo pšenico, oves, ječmen, koruzo, tobak, vino. Živinoreja je v južnovzhodnih pokrajinah zelo razvita. Trgovina s pridelki je jako živahna in tudi obrt znatna ter narašča s številom prebivalstva.

* * *

Dominion of Canada ima od l. 1867 ustavo, podobno oni v Angliji. V kraljevem imenu vlada v Ottawi generalni guverner s svojimi svetovalci. Zakonodaja je v rokah parlamenta. Zadnji je sestavljen iz 81 senatorjev, ki jih imenuje angleški kralj do smrti, in 214 »Commons«; te volijo prebivalci na dobo 5 let. Enako upravo ima tudi vsaka provincija; distrikte smatrajo za kolonije in jih tudi tako vladajo. Provincije so: Alberta (l. 1911) 372.919, British Co-

---

* Ker je veliko število Slovencev naseljenih že zdaj na raznih krajih Kanade, in se bo to naseljevanje sčasoma še pomnožilo, naj sledi nekaj podatkov tudi o teh zdaj še angleških posestvih.

lumbia 362.768, Manitoba 454.691, New Brunswick 351.815, Nova Scotia 461.847, Ontario 2,529.902, Prince Edward Island 93.722, Quebec 2,000.697 in Saskatchewan 453.508 prebivalcev.

Največje mesto je **Montreal** (267.730 prebivalcev.) Kanada ima osem katoliških nadškofij (Quebec, Montreal, Ottawa, Toronto, Kingston, Halifax, St. Boniface, Vancouver) in osemnajst škofij, tri apostolske vikariate in eno apostolsko prefekturo. Polovica prebivalstva je katoliške vere.

* * *

Montreal, glavno mesto Kanade.

V Kanado so se najprej naseljevali Francozi, ki so prišli sem že l. 1506. L. 1674 je dobila dežela svojo ustavo. Sredi 18. stoletja so se začele homatije z Angleži, katerih nasledek je bila krvava vojska v letih 1755 do 1763. Francozi so podlegli. Ko so sklenili v Parizu mir, je prišla Kanada l. 1763 k Angliji. Večkrat so Kanadci poskusili postati neodvisni, a se jim ni posrečilo. Sploh je pa odvisnost od Anglije le bolj na papirju. L. 1867 so se združile provincije v eno skupino (Dominion) in so dobile svojo ustavo. V doglednem času se bo Kanada povsem združila z Zedinjenimi državami.

Žetev v Minnesoti.

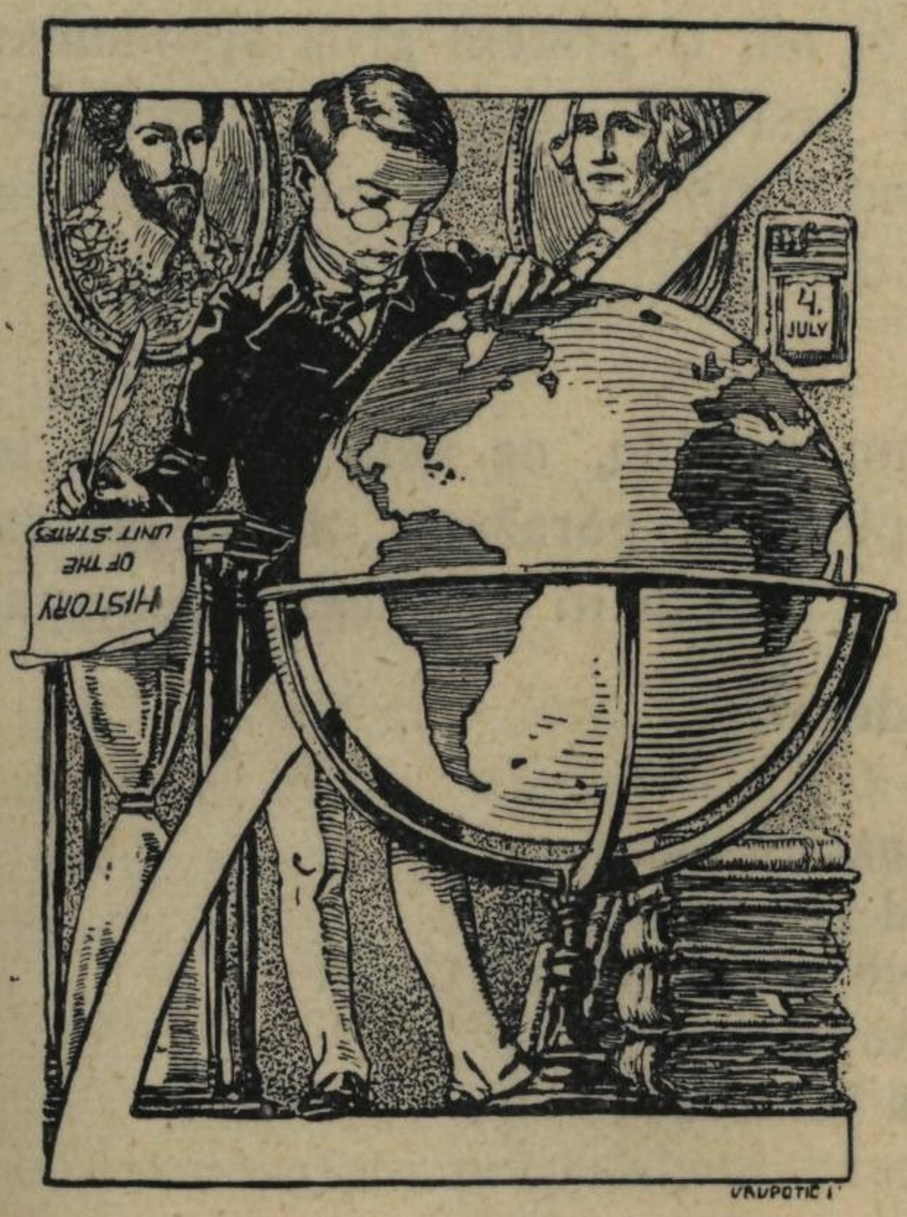
Drugi del.

Iz amerikanske zgodovine.

Nothing can be more instructiv than American experience if it be discreetly used, nothing will be more misleading to one who tries to apply it without allowing for the differences and social environment.

James Bryce.

1. Dežela in prvotni prebivalci. — Razmere na Angleškem. — Prvi poizkusi naseljevanja. — Kolonije v Virginiji in Novi Angliji. — Naselbine na jugu. — Kolonije Nizozemcev.

Amerika.

edinjene države imajo med omikanimi državami važno mesto. Čudovito hitro so se razvile do sedanje velikosti. Ves napredek, ki ga občudujemo, pa nam postaja jasen šele na podlagi zgodovine. Ko smo vsaj v glavnih potezah opisali posamezne države velike Unije, je treba pristaviti še nekoliko zgodovinskih črtic.

Evropejci so v Zedinjenih državah ustvarili najznamenitejšo politično tvorbo onkraj morja. To delo moramo pripisovati lastnostim prebivalcev, ki so se tja izselili, brezdvomno pa so temu pripomogle tudi

izredne prirodne prednosti Severne Amerike. Sicer je bilo treba vztrajnega dela in vednih naporov, a ravno ta neprestana borba je naredila iz Amerike deželo, »kjer je vse mogoče«, in tvorila podlago, na kateri je zrastla ta svetovna moč. Ko bi bilo v Ameriki ob prihodu prvih naseljencev toliko ljudi, kolikor na Kitajskem, ali vsaj le toliko, kolikor jih je bilo v Mehiki, bi bila zgodovina naseljevanja čisto drugačna. Za Evropejce je bilo ugodno, da je imela dežela le malo prebivalcev, ki niso imeli organizacije ter so stali na zelo nizki stopnji omike. Saj so bile cele pokrajine brez Indijancev, in sploh njih število neznatno. Zgodovinar Farrand sodi, da je bilo pred prihodom Evropejcev severno od reke Rio Grande morda pol milijona, in vzhodno od Mississippija ne več ko 200.000 Indijancev.

Prvi amerikanski prebivalci so prišli brezdvomno po Berinškem zalivu iz Azije. Dokazuje to, da so Indijanci zelo podobni Tartarom iz Vzhodnje Azije. Prebivalci, ki jih je našel Kolumb, niso bili prvi rod v Ameriki. Pred Indijanci je bilo v Ameriki pleme, ki je stalo na precej visoki stopnji izobrazbe in poznalo celo nekaj umetnosti, kakor pričajo ostanki v dolini reke Mississippi tja do jezera Superior. To pleme — zgodovinarji jih imenujejo Mound Builders — je napravilo na raznih krajih velikanske jezove iz prsti; ti okopi so mu služili za obrambo in v verske namene. Na planjavi Cahokia, Ills, nasproti mestu St. Louis je še tak okop, 700 čevljev dolg, 500 čevljev širok in do 90 čevljev visok; celotno obsega 8 akrov in ima 10 milijonov kubičnih čevljev prsti. V posameznih okopih se nahajajo kamni s podobami, umetno izdelane ilnate posode, kovinski okraski, srebro, baker od jezera Superior, sljuda iz Alleghenies in školjke od Mehikanskega zaliva. Nekateri nasipi so bili grobišča, ker se nahajajo v njih ogrodja. Da bi bili ti prsteni griči spomeniki velikih bitk, ni verjetno. Starost teh prstenih zidav se ne more določiti. Vobče sodijo, da so stare najmanj 2000 let. Na nekem takem griču blizu kraja Marietta, O. raste drevo, ki je videlo najmanj že 8 stoletij.

Kaj se je s tem prvim plemenom zgodilo, ne vemo. Ali se je izselilo, ali je bilo od močnejšega plemena poraženo, ali je morda podleglo kaki kugi, to so vprašanja, na katera ni gotovega odgovora.

Bryant poje o teh »Mound Builders«:

»A race that long has passed away
built them; a disciplined and popoulus race
heaped with the toil the earth, while yet the Greek
was hewing the Pentelicus to forms
of symmetry, and rearing on its rock
the glittering Parthenon.«

Indijanski poglavarji in vojaki.

Indijanci, ki so sledili rodu Mound Builders, niso bili na tako visoki stopnji omike. Razumeli so se le na zidavo svojih »wigwams« in brezovih ladjic (canoes); kvečemu so napravljali še kake smukače (snow-shoes). Le ob rekah Gila in Rio Grande so izdelovali obleko iz bombaža in sirove ilnate posode; tu so tudi stanovali v hišicah iz sirove opeke. Najrajši so se vojskovali. Hodili so pa tudi na lov in ribarili. Pisave niso poznali, dasi so rabili neke vrste hieroglifov in slikanih znamenj. Žensko so smatrali za manj vredno bitje. Champlain piše: »Njih žene so njih mezgulje.« Častili so zle duhove. Za pojem »Bog« njih jezik nima izraza. Vsak dogodek je po njih mnenju izviral iz delovanja »Manitous« — duhov. O kaki državi se med Indijanci ne more govoriti. Živeli so v »župah«, ki so bile med seboj v vednih bojih in se združevale v »konfederacije« le ob hudi sili. Duh neodvisnosti in neomejene prostosti ni pripuščal skupne izvrševalne oblasti.

Na mirno skupno bivanje med Indijanci in Evropejci ni bilo misliti. Indijanci so takoj spoznali, da je »bela koža« vlomila v njih »lovišča«; s tem se je zbudila skrb za kruh, in dosledno so se morali postaviti v bran. Podjarmiti se niso pustili, ker Indijanec rajši umrje, nego da bi bil zasužnjen. Tako je moral nastopiti boj, ne v velikih bitkah, temveč v vednem klanju, pogostoma mož zoper moža. Ti boji z Indijanci polnijo mnogo listov amerikanske zgodovine. Amerikanci pa ne morejo biti ponosni na te boje in opravičeno se jim predbaciva, da so mnogokje postopali grozovito in krivično. Seveda so boji neizogibni pri vsakem naseljevanju.

»Rdeča koža« je na vzhodu izginila skoraj popolnoma in tudi na zapadu se Indijanec ne bo mogel vzdržati. Samo še imena rek, jezer in zdaj obljudenih krajev bodo pričala, da je tu nekdaj prebival drugi rod, indijansko pleme.

Zato poje pesnik Sigourney:

You say they all have passend away,
that noble race and brave;
that their light canoes have vanished
from off the crested wave;
that' mind the forests where they roamed
there rings no hunter's shout;
but their name is on your waters
you may not wash it out.

This where Ontario's billow
like ocean's surge is curled,
where strong Niagara's thunders make
the echo of the world;
where red Missouri bringeth
rich tributes from the West,
and Rappahannock sweetly sleeps
on green Virginia's breast.

You say their cone-like cabins,
that clustered o'er the vale,
have fled away like withered leaves
befor the autum gale;
but their memory liveth on your hills,
their baptism on your shore;
your everlasting rivers speak
their dialect of yore.

Old Massachusetts wears it
within her lordly crown,
and broad Ohio bears it
amid her young renown.
Connecticut hath breathed it
where her quiet folige waves,
and bold Kentucky breathes it hoarse
through all her ancient caves.

Dasi so prišli Normani že v 10. stoletju na severno amerikansko obal, pripoznava zgodovina le Krištofu Kolumbu čast, da je odkril »Novi svet«. Nekaj let pozneje (l. 1497) je John Cabot v angleški službi prišel na vzhodno amerikansko obal. Po tem potovanju so zahtevali Angleži odkrite kraje zase, a trajalo je dolgo časa, preden so se jim te zahteve uresničile.

Prvi so bili Španci, ki so prepotovali deželo, in če bi se jim jug ne bil zdel tako vabljiv, bi bili zasedli tudi severne pokrajine. Španija je bila tedaj svetovna moč, in dokler je bilo Sredozemsko morje središče svetovne trgovine, je Angleška zaostajala. Angleški kralji so mislili tedaj bolj na Francosko nego na moč na valovih svetovnega morja. V 16. stoletju pa je prišel preobrat. Španci in Portugizi so odkrili nove svetove; trgovino so prenesli na Atlantsko morje, in Angleška se je začela razvijati, posebno ker so odslovili tedanjo politiko na suhem in napravili doma red. Angleška samouprava je pač združevala moči, a vendar vsakomur nudila priložnost, da je lahko razvijal svoje sposobnosti. Angleški parlament sicer ni bil pravo ljudsko zastopstvo, a je tvoril močno protiutežje nasproti kraljevi samovolji. Angležu je prešlo v kri, da ima narod besedo pri zakonodaji in se morajo narodne pravice čuvati proti zlorabi od strani krone. Vsak pravni čin mora imeti zakonito podlago in deželnim zakonom se mora pokoriti ne le priprosti meščan,

temveč tudi kralj. Vse te nazore so vzeli naseljenci v novi svet s seboj in so jih razvijali, ker niso gledali na črko, temveč na duha zakona. Zmisel za prosto državo, čut za red in pravico, spoštovanje do obstoječega, in vendar tudi prilagodenje razmeram novega časa in novih dežel, izredna podjetnost z jekleno vztrajnostjo in zmisel za to, kar se da v danih okoliščinah doseči, te moči so bile, ki so dvigale Angleško in zidale Zedinjene države.

* * *

Indijanski poglavar Francois Kootenai.

Uspehi Špancev in Portugizov so bodli Angležem v oči. Zbudila se je pri njih želja po zlatu in srebru; mislili so tudi na to, da bi uvažali razne kolonijalne pridelke brez posredovanja tujih narodov. Amerika naj bi bila postaja za dohod v bajne jutrove dežele. V onih jako vernih časih je bila močna tudi misel na izpreobrnenje paganov in pri mnogih seveda želja, da bi videli nove kraje. Narodnogospodarski in politični nagibi so bili tedaj še v ozadju.

Šele v drugi polovici vlade kraljice Elizabete so se začeli resno baviti z namero, da bi ustanovili v Ameriki angleško naselbino. Država kot taka se ni udeleževala, a tudi posameznik ni smel po tedanjem pravu delati na svojo pest, temveč je potreboval kraljeve »svobodnice«. Plemenitaš iz Devonshira, Sir Humphrey Gilbert, je prosil kraljico, naj mu nakaže za naseljevanje kos zemlje v Ameriki. L. 1578 so prošnji ugodili ter mu podarili 200 milj zemlje od naselbine, ki bi jo ustanovil. Gilbert ni imel sreče in je našel smrt na morju. Njegov naslednik je bil slavni Sir Walter Raleigh (Rohli).

Izkrcal se je l. 1584 ob bregovih sedanje države North Carolina in prinesel domu zelo laskava poročila o deželi, »ki je najbogatejša, najslajša, najrodovitnejša in najzdravejša na svetu«. Kraljici na čast so jo imenovali Virginia. Drugo leto (1585) je šlo kakih 100 naseljencev tja in so se izkrcali na otoku Roanoke. Mislili so, da najdejo Bog ve kakšne zaklade, v resnici so pa prišli na jako pusto obrežje in veseli so bili, da jih je l. 1586 slavni angleški kapitan in poznejši podadmiral Drake pripeljal zopet nazaj.

Raleigh ni izgubil poguma. Že pred odhodom je prišlo 15 mož v Roanoke in l. 1587 je Raleigh pripeljal 150 novih naseljencev, med katerimi so bile tudi žene in otroci. Vojska s Španijo pa je pretrgala vsako zvezo, in ko so l. 1591 iznova dospele angleške ladje v Viržinijo, ni bilo najti o prejšnjih naseljencih nobenega sledu. Kaka usoda jih je zadela, ne vemo; bržkone so jih pomorili Indijanci. Tako so se prvi poizkusi izjalovili, vendar pa ostaneta Gilbert in Raleigh začetnika angleškega naseljevanja v Ameriki.

* * *

Na Angleškem je manjkalo skupnega dela. Ko je bila strta španska moč (l. 1588), se je pričela nova doba. Vsak poizkus je prekašal moči posameznika. Žrtve takega podjetja je bilo treba deliti, in tu so bile na mestu trgovske družbe, katerih je imela Angleška začetkom 17. stoletja že večje število. Taka družba z namenom, da prevaža naseljence v Ameriko, se je ustanovila l. 1606. Nekaj udov je bilo v Londonu, drugi pa v Plymouthu. Kralj Jakob I. je dal družbi »svobodnico« ter ji odkazal pokrajine med 41. in 45. stopinjo, poznejšo Novo Anglijo. Kralju naj bi pripadala petina najdenega zlata in petnajstina bakra. Pravice vladanja je dobila družba sama, naseljenci pa naj bi uživali »pravice prostosti in privilegije rojenih Angležev«, kakor je določeval »splošni zakon — common law«.

Uspehe je imela londonska družba samo v Viržiniji. V letih 1606 in 1607 so prišli prvi naseljenci, zavili v Chesapeak Bay in po reki James River navzgor, kjer so na nekem poluotoku napravili prvo in trajno naselbino v Ameriki, ter jo imenovali Jamestown.

Naseljenci so bili v službi družbe; silno so trpeli in od kakih 900, ki so v teku 4 let prišli sem, jih je bilo l. 1610 le še 150. Kraj je bil nezdrav in dolgo je trajalo, preden so mogli pridelati potreben živež. Polagoma so posameznikom odmerili kos zemlje v zasebno posest; a vse vkup bi ne bilo nič pomagalo, ko bi se ne bilo obneslo pridelovanje tobaka; že l. 1619 je znašal izvoz tobaka 20.000 funtov, l. 1628 pa 500.000. Naseljenci naj bi bili deležni tudi ustavnega življenja. L. 1619 je guverner poklical po dva zastopnika iz tedanjih

devet naselbin, in to je bil prvi parlamentarni zbor na amerikanskih tleh.

Puritanski duh pa je spravil naseljence na pota, da so prišli s kraljem Jakobom navskriž. Ko so se l. 1622 dvignili Indijanci ter

Spomenik Krištofa Kolumba v Genovi.

se je tudi družba razdvojila, je kralj družbo tožil; dne 16. rožnika 1624 je sodnik odločil, da je svobodnica zapadla. Oblast je prešla na krono, ki je odzdaj imenovala uradnike, a pustila pravico, da smejo naseljenci sodelovati pri zakonodaji. Tako se je tu postavila

podlaga amerikanski prostosti; do popolne svobode so pa pripomogle še razne okoliščine.

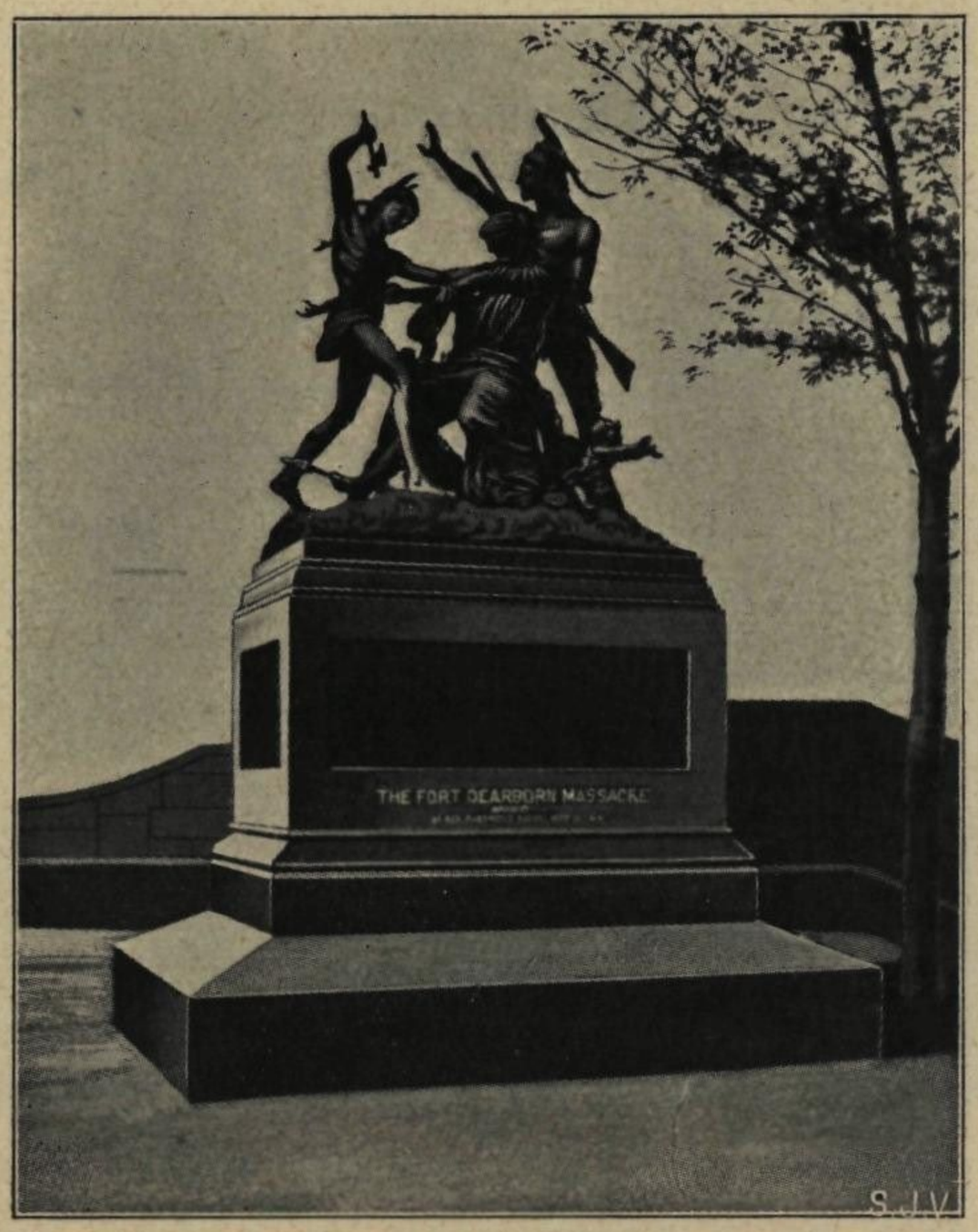
* * *

Poleg gospodarskih nagibov je naseljence gnala v Ameriko tudi želja, da uresničujejo tam svoje nravno-verske nazore. Motil bi se, kdor bi mislil, da je samo dolar zidal veliko Unijo. »Reformacija« mnogih ni zadovoljila. V angleški cerkvi je bilo mnogim še preveč »papizma«; poleg tega so hrepeneli tudi po nekem idealističnem naziranju. Ti »puritanci« kroni niso bili všeč, in vsled preganjanja so se nekateri že koncem 16. stoletja izselili na Holandsko in Nizozemsko. Tam pa niso mogli uresničiti svojih nazorov, ker so hoteli tudi izvun domovine ostati Angleži. Tako so prišli na misel, da ustanovijo onkraj morja pod angleško zastavo družbo po svojih nazorih in vzorih. Stopili so v zvezo z družbo v Viržiniji in dobili tam kos zemlje. »Romarji — Pilgrims«, kakor so se pobožni izseljenci imenovali, so zapustili dne 6. kimavca 1620 pristanišče Plymouth na ladji »Mayflower«. Bilo jih je 102 z ženami in otroci. Meseca novembra so prišli v bližino rta Cap Cod ter ustanovili tam prvo naselbino New Plymouth. A kraj ni bil v okrožju viržinijske družbe. Znali so si pa pomagati. V kabini so sestavili neko listino, s katero so se zavezali, da hočejo živeti po redu in zakonih, katere si bodo sami naredili. Izvolili so si guvernerja za eno leto, dočim je zakonodajna pravica pripadala vsem polnoletnim možem. Šele pozneje so dobili od novoangleške družbe tudi pravno podlago. Prvo zimo so silno trpeli; polovica jih je umrla. Delali in živeli so skupno — komunistično. A to ni kazalo, ali kakor se izraža njih zgodovinar, to je bilo »nasprotno odredbam, katere je Bog med ljudmi vpeljal«. Tako se je posameznikom nakazala lastninska posest; ustava je bila začetkoma demokratična, šele ko so prišle še druge naselbine, so vpeljali zastopstvo. Tako so se Angleži naselili tudi na severni obali in sicer kot prosti meščani; ti naseljenci tudi niso mislili samo na zlato in srebro, ali na pridelke za trg, temveč so začeli obdelovati zemljo, ki naj bi jim bila druga domovina.

Za prvimi so prišli drugi naseljenci. Novoangleška družba je podarila l. 1628 skupini 6 mož kos zemlje ob zalivu Massachusetts. Ta Massachusetts Company, kakor so pozneje družbo imenovali, se je od drugih razločevala v tem, da so njeni udje dohajali v Ameriko uresničevat svoje verske nazore. Tako je sedež družbe prišel v Ameriko, in družba se je izpremenila v kolonialno vlado. Vsled verskih homatij v domovini je prišlo na tisoče novih došlecev; nastalo je mnogo naselbin ob zalivu Massachusetts s središčem v

Bostonu. Družba je dajala naseljencem, ker so bili udje cerkvene občine, pravico zakonodaje, in tako je tu nastala puritanska srenja.

Puritancem predbacivajo, da so preganjali one, ki niso bili njih nazorov, dasi so bili sami zaradi vere preganjani. Uvaževati pa moramo, da puritanci niso ustanovili naselbine, da bi razne »vere« tu imele svojo prostost; naredili so si srenjo, ki je odgovarjala le njihovim nravnim in verskim nazorom. Kdor ni bil teh nazorov, za tega ni bilo prostora med njimi. Pridigar Roger Williams je bil pregnan ter je ustanovil novo naselbino ob zalivu Naragansett na podlagi popolne verske prostosti. Iz te naselbine je nastalo mesto Providence in pozneje naselbina Rhode Island. Vlada je bila bolj demokratična kakor v Massachusettsu, in je imela novo misel, ki je pozneje zavladala po vsej Ameriki, namreč: ločitev cerkve od države. Meščansko pravico so podeljevali neglede na versko naziranje, in država nikogar ni silila, da bi prispeval za kako versko skupino.

Spomenik »Fort Dearborn Massacre« v Chicagu, Ill.

Na enak način so iz Massachusettsa ustanovili tudi naselbine v New Havenu in Connecticutu. Poleg verskih in gospodarskih nagibov se je pa tu prvikrat pojavilo tudi »stremljenje proti zapadu«, ki je tako značilno za amerikansko zgodovino. Vsaka naselbina je imela sicer svoje zakone, a naseljenci so se zavedali svojega skupnega pokoljenja in se čutili edine zoper Holandce, Francoze in Indijance. Že l. 1643 so sklenile štiri glavne naselbine »Zvezo zedinjenih naselbin v Novi Angliji«, ki je prvi poizkus zedinjenja Angležev v Severni Ameriki.

* * *

Verski nazori so bili odločilni tudi pri ustanovitvi naselbine Maryland. Angleški plemenitaš Lord Baltimore je postal katoličan ter sklenil, da poišče v Novem svetu sebi in svoji družini posest, ob enem pa tudi zavetje preganjanim katoličanom. Prvi po-

izkus v Newfoundlandu se ni posrečil, iz Viržinije pa so ga pregnali protestanti. Obrnil se je na kralja Karola I., ki je l. 1682 daroval njegovemu sinu Cecilu Calvetu pokrajino med reko Potomac in 40. stopinjo, ki so jo imenovali kraljici na čast Maryland. Lord Baltimore je postal skoraj neodvisen vladar in gospodar v novi naselbini, ob enem so tudi naseljencem dali obsežne pravice pri zakonodaji, in je že od začetka zavladalo ustavno življenje. V naselbini je veljala verska prostost, in l. 1649 so zakonito določili, da imajo vsa krščanska veroizpovedanja v naselbini popolno svobodo. Največji posestniki so bili katoličani, večina prebivalstva pa protestantska.

Tudi v Karolini je bila prva naselbina zasebna last, samo da tukaj ni bil kak posameznik lastnik, temveč jih je bilo več ob enem. Karol II. je namreč podelil l. 1663 deželo južno od mej Viržinije skupini dvornikov, med katerimi so bili vojvoda Albermarle, Lord Clarendon in Lord Ashley. Modrijan John Locke je napravil načrt nove ustave. Ker je bila pa »premodra« — ni šlo; l. 1729 so posestniki odstopili pravice kroni in Karolina, ki se je razdelila v dva dela, se je organizirala po načinu Viržinije.

Kakor so hoteli v Karolini uresničiti srednjeveške fevdalne nazore, tako so poizkusili v sosedni Georgiji vpeljati najnovejše socialnopolitične misli. James Oglethorpe, angleški parlamentarec, se je pečal z ljudmi, ki so prišli po dolgovih v zapore; spoznal je, da je naseljevanje najboljši pripomoček, s katerim bi opomogel ljudem, ki so prišli v siromaštvo. Od kralja Jurija II. je dobil l. 1732 dovoljenje

Indijanci se vračajo iz sejma (Pow-Wow).

Hiša Williama Penna v Filadelfiji.

za naseljevanje med Karolino in Florido. Družbe ni vodila želja po bogastvu, temveč misel, da hočejo drugim pomagati, kar je izražal nje pečat: »Non sibi, sed aliis — ne sebi, temveč drugim.«

Med najboljše naseljence so šteli protestante iz Solnograda. Uvažati sužnje naj bi bilo prepovedano, posamezniki pa niso smeli ničesar govoriti pri zakonodaji. Pa tudi tu se je izkazalo, da je za uspešno naseljevanje treba krepkih, jeklenih značajev. Z dobrohotnimi načeli se ne opravi dosti. Naselbina je zaostajala. Razmere so silile na veliko posest, in tudi v Georgiji so sčasoma vpeljali črne sužnje. Naseljenci so zahtevali od družbe politične pravice; l. 1754 je prešla naselbina v posest krone, ki je vpeljala tam red, kakršen je bil v drugih naselbinah.

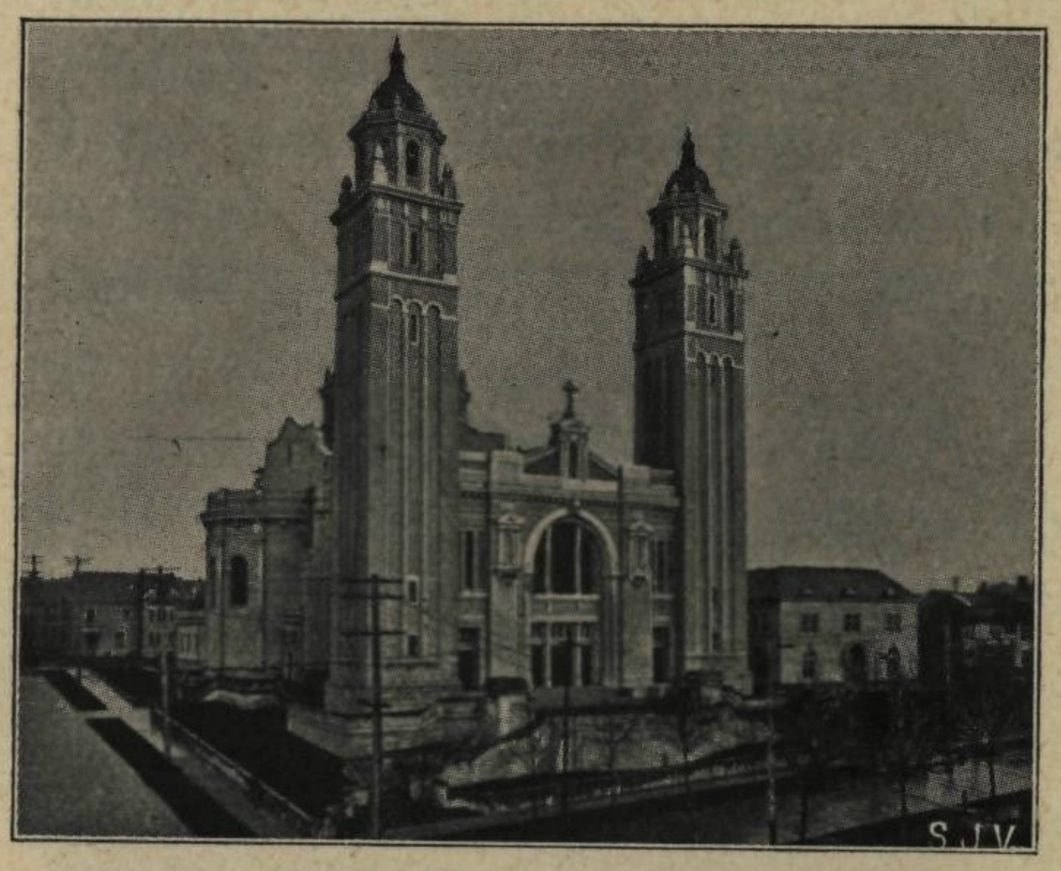
* * *

Med naselbinami Angležev na jugu in severu so bile kolonije Nizozemcev in Švedov. Tudi Holandci so mislili preko Amerike priti na daljnji vzhod in najti »severozapadni prehod«. Pri takem poizkusu je prišel Anglež Hudson l. 1609 na reko Hudson, ki nosi še danes njegovo ime. Hudson je bil v nizozemski službi, in tu so Holandci ustanovili kolonijo Novo Nizozemsko. Najprej so tržili samo z Indijanci, l. 1621 pa je holandska zapadno-indijska družba dobila pravico za naseljevanje in pričela z obdelovanjem zemlje. Naseljenci so prihajali od vseh strani, in že l. 1643 so v kolonijah govorili 18 različnih jezikov.

Za Holandci so prišli Švedi, ki so l. 1638 ustanovili Fort Christiania v sedanji državi Delaware. Holandci so protestirali ter l. 1655 zasedli malo švedsko kolonijo.

Kakor Holandci Švede, tako so Angleži pregnali Holandce. Angleže je peklo, da so bili Holandci sredi njih in so imeli najboljše pristanišče. L. 1664 so si podjarmili pokrajine, in kralj Jurij II. je podelil zemljo svojemu bratu Jakobu, vojvodi yorškemu, kot knežевino. Njemu na čast so prekrstili mesto New Amsterdam v New York. Holandci in tudi vojvoda yorški prebivalcem niso hoteli priznati pravic pri zakonodaji. Šele, ko je za kralja Jakoba II. kolonija prešla v posest krone, so vpeljali ustavo drugih naselbin. Iz kolonijalne posesti so izločili več naselbin. Vojvoda yorški je podelil deželo med rekama Hudson in Delaware, ki je dobila ime New Jersey, dvema iz svojih dvornikov in je prišla šele l. 1702 v posest krone.

Večje važnosti je bila ustanovitev Pennsylvanije, ki so jo izrezali iz holandske posesti. Tudi tu so odločevali verski nagibi. »Kvekerji« (trepetači) ali »družba prijateljev« so mislili v Ameriki najti mir, a ni bilo dosti upanja. William Penn se je odločil, da stori za svoje privržence to, kar je Lord Baltimore storil za katoličane, posebno ker je po svojem očetu imel od krone tirjati precej veliko svoto. Karol II. je podpisal 2. sušca 1681 svobodnico, s katero imenuje Penna za kneza zemlje med kolonijami New York in Maryland, ki naj se po izrecni kraljevi želji imenuje Pennsylvania. V Evropi so začeli vabiti v novo naselbino. Leta 1682 se je Penn podal v svoje novo »kraljestvo«. Pričeli so z zidavo glavnega mesta, ki so ga imenovali »Filadelfija — bratovska ljubezen«. Pristop je bil dovoljen vsem sektam in Penn je želel, da naj tudi Indijanci postanejo deležni »bratovske ljubezni«. Posebno mnogo naseljencev je prišlo iz Nemčije. Naseljenci so imeli pri ustavi mnogo pravic, in Pennsylvania se je silno hitro razvijala. Pennove misli so postale za razvitek Amerike še večje važnosti nego neupogljivi jeklenostrogi nazori puritanskih naselbin.

Katoliška stolnica v mestu Seattle, Wash.

2. Gospodarske razmere v 18. stoletju. — Ustava. — Razmerje do stare domovine. — Trgovinski zakoni. — Prosveta. — Zedinjevanje.

številu naseljencev nimamo zanesljivih podatkov. Sredi 17. stoletja je bilo v angleških kolonijah menda okoli 40.000 ljudi. Okrog l. 1740 je število baje doseglo prvi milijon, 20 let pozneje $1^1/_2$ milijona in ob izbruhu vojske za neodvisnost $2^1/_2$ milijona. V Novi Angliji je bilo prebivalstvo skoraj enotno glede narodnosti in vere (angleško-puritanske), tako tudi na jugu; v sredini je prevladoval mednarodni značaj. Večji del prebivalstva je bil sredi 18. stoletja še ob bregovih; le počasi, a neprestano so se pomikali proti gorovju, obdelujoč zemljo korak za korakom, prav nasprotno od Francozov, ki so drvili samo naprej.

Že v tej dobi so se pokazala na gospodarskem polju nasprotstva, ki so odločilna še v sedanjem času. Vzrok temu ni narod ali značaj prebivalstva na severu in jugu, temveč razlika zemlje in podnebja, naravni pogoji obdelovanja. Ta razlika je začrtala severu in jugu različno pot.

Najstarejša naselbina, Viržinija, je dobila podlago za gospodarski obstanek in razvoj v tobaku. Dokler se je šlo le za domače potrebe, nihče ni mislil na obdelovanje v velikem obsegu. Tobak pa je postal važen za svetovni trg. Vsak naseljenec je torej skušal pridelek zvekšati in v ta namen pridobiti kolikor mogoče veliko zemlje. Nastala so tako velika posestva-plantaže. Te so privabile iz Angleške plemenitaše, ki so upali tu obogateti in živeti razkošno kot »gentlemeni« Že sredi 17. stoletja je imela Viržinija plemstvo veleposestnikov, ki so obvladali upravo in zakonodajo. Ker sajenje in pridelovanje tobaka zemljo hitro izrablja, so morali gledati na to, da bi dobili kolikor mogoče veliko zemlje, kar ni bilo težavno, ker je bila vsa zemlja last krone. Tako je prešla vsa zemlja v nižavah v posest nekaj stotin družin.

Težje je bilo dobiti delavskih moči. V 17. stoletju so povsod delali beli delavci, saj je bila navada, da so vozili v Ameriko zločince

in jih tam prepuščali kolonistom za porabo. Tudi agentje so izvabili tja mnogo ljudi z goljufivimi obljubami; ker ti niso imeli zadosti denarja, so morali stroške potovanja poslužiti. Imenovali so jih »intended servants«; »služiti« so morali prav kakor sužnji po pet, šest, celo deset let. Potem so jim dali nekaj in jih »oprostili«. Ta »red« je zadostoval, dokler je bilo treba le malo delavskih moči. Na veleposestvih so pa potrebovali mnogo delavcev in prav malo »brihtnih«. Posestniki so se začeli ozirati v Zapadno Indijo, kjer so obdelovali velike sladkorne plantaže črni sužnji. Za »krščansko vest« so našli kmalu majhen »obliž«. Zamorci so lahko prenašali vroče, vlažno podnebje in lastnina je prešla tudi na otroke sužnjev!

Že 12 let po ustanovitvi Jamestowna (l. 1614) je pripeljala neka holandska ladja prve sužnje v Viržinijo. Njih število pa je začelo naraščati šele koncem 17. stoletja; sredi 18. stoletja so tvorili zamorci že $^2/_5$ prebivalstva na jugu. Vse je pospeševalo obdelovanje v velikem obsegu; veleposestva so požrla majhne posestnike in v vsej nižavi so bili sami latifundiji.

Enako je bilo v Marylandu, dasi so se tu dalje časa ohranili mali posestniki in tudi »beli sužnji«. Severna Karolina ni imela mnogo sužnjev, ker so tu izkoriščevali le gozdove. Zato je pa suženjstvo »cvetelo« v Južni Karolini. Vse nižave je zasedlo le nekaj družin; sužnji so obdelovali polja, na katerih so sadili riž, pozneje indigo. Enako je bilo tudi v Georgiji.

Te gospodarske odnošaje so povzročile tudi posebne družabne razmere, ki so se razločevale od onih v stari domovini in tudi od onih na severu. Na jugu namreč ni bilo srednjih stanov, ne meščanov, ne kmetov, ker ni bilo mest. Male posestnike so potisnili proti zapadu, kjer niso prišli do veljave, v mestu Charlestown je pa odločevalo plemstvo.

Vse drugačne so bile razmere na severu, v Novi Angliji. Puritanci so prišli sem iz verskih nagibov in naseliti so se hoteli kot verske skupine s cerkvijo v središču. Tudi priroda je tu drugačna. Zemlja je plitva, skalnata, podnebje ostro; velika podjetja niso mogoča, in manjkalo je pridelkov za svetovni trg. Pridelovali so v malem, in kjer je bilo kako večje podjetje, so zadostovali beli »servants«; zamorce so rabili le izjemoma v mestih pri domačih službah. Zemlje tudi niso odkazali posameznikom, temveč celim občinam; hiše so bile ob glavni ulici, okoli cerkve, za hišami vrtovi, potem polja, dočim je gozd ostal lastnina vse občine. Pridelovali so za lastno rabo, le nekaj živine so izvažali.

Potreba je Novo-Angleže silila, da so morali iskati drugih virov dohodkov. Izvrstna pristanišča so kazala na morje. Začeli so z

ribjim lovom ; izboren les jim je služil pri izdelovanju ladij, sčasoma se je razvila živahna trgovina na morju ; tudi pridelki iz lesa, ilovice, stekla in železa so bili že v prvi dobi znatni. Enake razmere so bile tudi v Novi Nizozemski. Večina se je bavila s poljedelstvom. Sredi 18. stoletja je bil Boston s kakimi 20.000 prebivalci največje mesto v kolonijah, Filadelfija je bila le večji trg in New York je imel komaj 12.000 prebivalcev. Še manj večjih krajev je imel jug.

* * *

Amerikanski naseljenci so prinesli iz stare domovine misel, da ima narod sam odločevati o svoji usodi. Ta misel se je tam še bolj vkoreninila in izpopolnila. Uprava se je javila najprej v malem krogu, kjer so občine imele svoja redna posvetovanja. Že l. 1633 so odločevali v »Townmeetings« o raznih občinskih zadevah, uradnikih, cestah itd. ; ta zborovanja so postala podlaga amerikanske ljudovlade. Posebnost samouprave je bila v tem, da se nikjer ne smejo nastavljati uradniki po poklicu, temveč meščani sami; kar se je pa enkrat udomačilo v malem krogu, to se je moralo sčasoma prenesti tudi na celokupnost.

Amerikanski vojaki se vadijo na preriji.

Upravi je pretila nevarnost od dveh strani. Čim bolj so kolonije rastle, tem bolj so angleški kralji skušali omejiti ustanoviteljem podeljene pravice in združiti moč vlade v svoje roke; enako je bilo tudi stremljenje državne politike oziroma trgovskih krogov, ki so bili tedaj odločilni. Kolonije naj bi bile čisto pod oblastjo stare domovine; tako so želeli kralji, in to je delala državna politika. To stremljenje je pa nasprotovalo amerikanskim mislim o samoupravi, in tako je moral sčasoma slediti — odpad.

Uprava angleških naselbin je bila uravnana po angleški upravi, kakor se je ta izcimila v bojih 17. stoletja. Vendar pa ni bila golo posnemanje, ker so vedno upoštevali posebne razmere. Preden je prišlo kako poročilo v Ameriko ali nazaj, je prešlo dva oziroma štiri mesece ; to je povzročilo, da se je morala kraljeva oblast osredotočiti v eni roki, namreč v roki guvernerja. Guvernerja je postavljal kralj. Bil je kraljev zastopnik, ob enem poveljnik vojaščine, on je nastavljal uradnike in sodnike ; imel je pravico, da ugovarja zoper sklepe kolonijalne zakonodaje in da v kraljevem imenu pomiloščuje. Po tej službi je posneta ona sedanjega državnega guvernerja in zveznega predsednika.

Od začetka že je veljalo načelo, da ima ljudstvo odločilno besedo pri zakonodaji in dovoljenju davkov. Kakor doma so tudi naselbine imele dve kamori. »Zgornjo hišo« je tvoril »Council«; ude je imenovala krona na guvernerjev predlog. »Druga kamora«, ki se je imenovala v Viržiniji »House of Burgesses«, v Massachusettsu pa »House of Representativs«, je bila sestavljena iz zastopnikov, ki jih je izvolilo **ljudstvo.** Volilna pravica je bila sicer precej omejena, posebno na protestantsko vero, vendar pa so bili poslanci pravi ljudski zastopniki. Ker je narod zahteval vedno več pravic in več vpliva pri zakonodaji, so se nehote pojavili prepiri z guvernerjem, kot kraljevim zastopnikom, posebno ker »druga kamora« ni zastopala samo pravic ljudstva proti kralju, temveč vedno bolj tudi pravice naselbine proti stari domovini.

* * *

Tekom 18. stoletja se je povsod javljalo dvojno stremljenje: kolonije so si prizadevale, da se odtegnejo vplivu krone in stare domovine, vlada pa je skušala vez z Anglijo okrepčati in kolonijalno zakonodajo dobiti pod svoj vpliv. Državna enotnost se je kazala v raznih odredbah, posebno tudi v tem, da so mogli v vseh prepornih zadevah apelirati na kraljevi tajni svet. Angleški parlament se v oni dobi ni dosti brigal za naselbine, pač pa trgovski krogi, ki so bili v politiki odločilni. Kolonijalna politika one dobe se je sukala le okoli »kšefta«. Trgovski, torej najvplivnejši krogi, so bili mnenja, da morajo naselbine stari domovini dajati cene sirove snovi, sprejemati in uvaževati tovarniške izdelke in omogočiti posredovalno trgovino. Iz teh nazorov so izšli razni zakoni, ki so se tikali trgovine na morju, obrti v naselbinah, colnine itd. Sicer se mora pripoznati, da amerikanske naselbine niso bile prehudo prizadete, n. pr. so bili glede tobaka, raznih monopolov, zakoni njim v prid; vendar pa so trgovske določbe koloniste silno razburile, posebno zaradi mnogih sitnosti pri izvajanju, in ker je bila s takimi odredbami užaljena njih močna samozavest. Vedno bolj se je kazalo, da so cilji stare domovine različni od onih naseljencev. Amerikanci so vedno bolj čutili, da jih smatrajo kot podložne in ne kot enakopravne državljane, in duh trgovskih zakonov je najbolj silil na odpad.

* * *

V naseljeniški dobi so bile v ospredju gospodarske razmere. V 17. stoletju so se v Ameriki mnogo bavili z verskimi vprašanji. Menda ni dežele, kjer bi bil verski vpliv tako močan kakor v državi Massachusetts. Najbolj nadarjeni možje so se posvečevali pridigarskemu stanu. Puritanci pa se niso zapirali v samotne kraje,

temveč so pridno delali in z delom hoteli doseči svoj poklic. Resno so skrbeli za ljudsko izobrazbo in prosveto. Že l. 1634 so ustanovili višje učilišče, katero je dobilo ime po ustanovitelju J. Harvardu, ki mu je volil večjo svoto, in se je sčasoma razvilo v sedanje vseučilišče. L. 1642 so posameznikom potom zakona naročili, da morajo skrbeti za to, da njih otroci razumejo pisati, čitati, da poznajo glavne temeljne verske resnice in najvažnejše deželne zakone. Zakon iz leta 1647 določuje, da morajo občine, ki imajo 50 družin, nastaviti lastnega učitelja, one s 100 družinami napraviti celo latinsko šolo. Na jugu so bogati baroni skrbeli le zase in se prav malo brigali za ljudsko izobrazbo. V srednjih kolonijah so pričeli z ljudsko prosveto sredi 18. stoletja.

Duševno življenje Nove Anglije je bilo vklenjeno v verige strogega kalvinizma. Pisatelji so se bavili večinoma z bogoslovnimi vprašanji ter dokazovali vladanje božje previdnosti nad kolonijami in prebivalci Nove Anglije kot izvoljenem ljudstvu. Obdelovali so le nekaj zgodovine, za leposlovje in umetnost ni bilo prostora. Polagoma pa se je začel širiti duševni obzor; začeli so tiskati časopise in prosveta je prodirala med nižje, širše sloje. Najznamenitejši mož te dobe je brezdvomno Benjamin Franklin.

* * *

Naselbine so bile po svojih ustanoviteljih v gospodarskih in socialnih težnjah jako različne in nikakor ne enotne. Kljub temu jim že izpočetka ni manjkalo zedinjevalnih potez. Da so bile vse »amerikanske«, to ni pomenilo ničesar, ker so bile med posameznimi naselbinami silne daljave, in je tedaj še manjkalo zvez. Šele ko so se začeli seliti iz naselbine v naselbino, se je zbujal čut skupnosti; večjega pomena je bilo, da so povsod govorili angleško, so bile povsod iste šege in navade ter je veljalo isto pravo.

Nasvetov za zedinjenje ni manjkalo. Že v 17. stoletju so novoangleške naselbine sklenile zvezo — confederation; tudi angleški kralji so skušali spraviti vse kolonije pod enotno vlado. Enake načrte sta izdelala William Penn l. 1697 in pozneje Benjamin Franklin, dasi se nobeden ni uresničil. Med kolonijami je vladal še partikularizem; vsaka je gledala le na svoje koristi in zaradi mej je med posameznimi divjal dostikrat hud prepir. Priti so morali izredni dogodki, ki so zbudili »amerikansko« narodno zavest in silili v zedinjenje. Boj zoper Francoze je na edinost pripravljal, odpad od stare domovine jo je izpopolnil.

3. Francozi v Ameriki. — Boji za nadvlado. — Zakaj so naselbine odpadle? — Vojska izbruhne.

Svetovna zgodovina pozna le malo bojev, ki bi bili tako odločilno vplivali na razvitek človeštva, kakor so boji Francozov in Angležev za vlado v Severni Ameriki. Kakor Angleži so tudi Francozi zahtevali dele Novega sveta zase na podlagi raznih odkritij. V njih službi sta bila Giovanni da Verrazzano in Jaques Cartier; prvi je prišel v Ameriko l. 1524, drugi leta 1534. Da bi mogle nove kolonije vzpevati, je bilo treba najprej utrditi lastno državo doma in streti svetovno moč Španije. Tudi Francoze je gnala v Novi svet stara Kolumbova misel, da bi našli zapadno pot do zakladov na vzhodu, potem želja, da se polaste bogatih zlatih rudnikov, razširijo državno moč in izpreobrnejo pagane. L. 1605 so ustanovili Port Royal v Akadiji (dandanes New Schottland) in l. 1608 Quebec na neki skali ob reki St. Lawrence. To je bil začetek francoskega naseljevanja.

Ko so se začele kolonije v Kanadi, so bila velika severoamerikanska jezera Francozom prav malo znana. Prvi so prišli na njih bregove razni »lovci«, ki se niso ustrašili niti Indijancev, niti tisočerih nevarnosti v divjih krajih. Najprej so prišli v dotiko z Indijanci rodu Chipewa. Ti so jim pripovedovali o čudesih »očeta rek« (Mississippi), kjer prebiva divji rod Sioux (Zú). Nekateri »trappers« (lovci) so se med Indijanci udomačili in oženili z Indijankami; otroke so imenovali »bois brûlès«, po našem bi rekli »ožganki ali ogorelci«. Na ta način so se zmanjšale nevarnosti daljnega prodiranja; a težav je bilo vedno še dovolj. V pragozdih so bile le steze divjakov; s sekiro so si morali delati pot in kompas je bil njih kažipot. Kjer so prišli do vode, so se morali posluževati indijanskih čolnov. Razen prej imenovanega rodu so Francozi našli prijatelje tudi pri rodovih Huron in Ottawa. Za usluge pri prodiranju so jim dajali razno šaro, stare puške, sekire, ki so jim služile v gozdu in v vojski, kak bakren kotel, ki so ga radi obešali nad ognjem v svojih »wigwamsih« in kako steklenico tako »dobre«, a Indijancem tako škodljive »ognjene vode« — žganja!

Najprej so odkrili jezero Ontario, potem Huron, do katerega je prišel pogumni Champlain l. 1615. Do jezera Erie in slapov Niagara zdaj še niso mogli, ker so Irokezi (Iroques), »zveza peterih ali šesterih indijanskih rodov«, branili vsako ped zemlje. Francozom se je dozdevalo, da morajo biti jezera med seboj zvezana, in domnevali so celo, da bi bilo po tej poti mogoče priti na Japonsko in Kitajsko. Kupčijski nameni so privedli l. 1620 prišlece do jezera Michigan. Kanadec Nicollet je prišel kmalu potem celo do Mississippija; zaradi

Indijansko taborišče na preriji.

osebnega dobička, ki so ga imeli od kupčije s kožami, so nekateri celo prikrivali svoja odkritja. Kupcem in vojakom so sledili misijonarji, žal z jako neznatnim uspehom pri izpreobračanju Indijancev, a z velikim pri kolonizaciji novih dežel. Prvi so bili sinovi sv. Frančiška; l. 1625 so prišli tudi jezuiti v Kanado. Manjkal pa je še steber vsake dežele — kmet.

Prvi jezuitski misijonarji so bili očetje Rainbault in Jagues. Pod zaščitjem tedanjega guvernerja Nove Francije, grofa Frontenac, sta ustanovila kraj Sainte Marie. Po reki Ottawa sta prišla do Georgsbay ob jezeru Huron. Na ladjicah iz skorij sta se prepeljala čez vodo in po 17dnevnem potovanju dospela v šotorišče Chipewa Indijancev, kjer so jih poglavarji prijazno sprejeli. »Bodita naša brata, in mi hočemo poslušati vajin govor,« so jima dejali po indijanski šegi. Ob enem so jima povedali, da je dalje proti zapadu še drugo, večje jezero, to je pozneje Gorenje ali Lake Superior imenovano jezero. Onkraj so neizmerne ravnine, kjer prebiva divji bivol, kjer stanuje ob rekah bober in živi v gozdovih jelen, in kjer imajo svoja bivališča rodovi Sioux in Dakota, s katerimi so se Chipewa vedno vojskovali. Rainbault se je vrnil v Quebec, kjer je l. 1642 umrl vsled napornih misijonskih potovanj. Jagues se je nameraval povrniti v St. Marie, da pridiguje svojim ljubljenim »Saulteux«, kakor je imenoval Indijance. Mesto znanih potov se je hotel držati proge ob reki St. Lawrence. Ko je dospel do jezera Erie, so ga vjeli Indijanci rodu Mohawk. Gledati je moral, kako so divjaki sežgali njegove spremljevalce pri živem telesu. Sam je ušel smrti le kakor po čudežu s tem, da so Holandci, ki so imeli ob Hudsonu trdnjavico Fort Oranje, sedanji Albany, plačali zanj odkupnino.

Osemnajst let pozneje je zapustil drugi jezuit, o. Mesnard, Quebec, prišel v St. Marie, prodrl na južnem bregu jezera Superior do zaliva in poluotoka Keweenaw in umrl l. 1661 sredi svojega potovanja. Njemu je sledil o. Allouez. Našel je druge otoke, ki jih je imenoval »apostolske otoke — Apostel Islands«, ustanovil ob Point St. Ésprit novi misijon in prodrl do zapadnega

konca jezera ter ga imenoval »Fond du Lac«. Naletel je na Sioux Indijance, ki so mu pripovedovali o velikanski reki »Messepi«, do katere je že prej prišel Nicollet. Ob enem so mu rekli, da na bregovih kar mrgoli bobrov. Zdaj je bila pot prosta. L. 1688 sta napravila oo. Dalbon in Marquette prvi zemljevid novo odkritih dežel. Dalbon se je vrnil v Quebec, Allouez pa se je povrnil na jezera.

Prišel je čas, da Francija zavzame odkrite pokrajine. Na slovesen način se je to zgodilo l. 1671 v St. Marie po odposlancu kanadskega guvernerja Mr. de St. Lusson. Na hribu, ki je bil nad šotoriščem Chipewa Indijancev, so postavili velik križ in ga blagoslovili; poleg njega je bil na cedrovem drogu francoski grb z zastavo. Peli so slavospeve in molili za kralja; vojaštvo je oddalo strele. Na koncu je nagovoril o. Allouez zbrano množico. Star Kanadec je prestavil govor za Chipewa rodove, ki so mirno pripustili, da je prišla njih dežela pod oblast »velikega glavarja onkraj vodâ«.

Šlo je še za reko Mississippi. Ta slava pripada očetu Marquette. Kakor že pred njim Nicollet, je tudi on izbral pot od jezera Michigan; z njim je šel neki Joliet iz Quebeka in nekaj zvestih Indijancev. Dospevši na velikansko reko so se peljali v čolnih od iztoka reke Wisconsin do izliva reke Arkansas. Tu so zadeli na sovražne Indijance in so se vrnili s trdnim prepričanjem, da je izliv reke v Mehikanski zaliv in ne, kakor se je prej mislilo, v Tiho morje. To je bila torej ista reka, na kateri se je peljal že l. 1541 Španec Soto približno do istega kraja, do katerega so prišli o. Marquette in njegovi hrabri spremljevalci. Po reki Illinois so zadnji dospeli zopet do jezera Michigan, ravno na kraju, kjer je dandanes Chicago. V Quebeku so Marquetta sprejeli kakor zmagovalca, zvonili so v vseh cerkvah. Slavni mož je umrl dne 18. maja 1675 nagloma, ko je bil ravno na nekem misijonskem potovanju; kmalu za njim je umrl tudi o. Allouez, ko je še izpopolnil zemljevid novih krajev.

Odkritje je zdaj sledilo odkritju. L. 1678 je o. Hennepin odkril čudo amerikanske prirode — vodopade Niagara, na severu pa je prišel do izvirov reke Mississippi. Štiri leta pozneje se je peljal Chevalier de la Salle po Mississippiju navzdol, in ko je zagledal morje, je vzel v imenu francoskega kralja reko v posest. Porečje je imenoval »Louisiana« v čast kralju Ludoviku XIV. La Salle je prehodil še Texas, kjer so ga umorili njegovi lastni ljudje. O. Hennepin, ki se mu je pridružil kot opisovalec pota, se je vrnil sam v Quebec. S tem so bila končana velika odkritja.

Razloček med angleškim in francoskim naseljevanjem je jako velik. Angleži so prodirali počasi. Celih 150 let so potrebovali, preden so prišli do Allegheny Mts. Obdelovali so zemljo, ribarili na morju in kupčevali; pri tem jim je šla svoboda nad vse; vedno so stremili po samoupravi. Nasprotno so dirjali Francozi naprej, osvajali neizmerne daljave, ne da bi bili svoje moči postavili na trdno podlago. Ta razlika ima svoj vzrok v narodnem značaju obeh narodov ter v gospodarstvenih pogojih krajev, kjer so se naseljevali. Angleži so kot kmetovalci potrebovali vedno več zemlje, torej potiskali Indijance nazaj proti zapadu; ker zadnji niso šli izlepa, je sledilo silovito preganjanje in kruto zatiranje. Francozi so bili ali trgovci s kožuhovino, ali misijonarji. Gledali so torej na to, da so z Indijanci živeli v miru, ker so od njih kupovali, zato so veljali povsod kot indijanski prijatelji in njih zavezniki.

Poglavar rodu »Mandan«, N. Dak.

Indijanci so častili in čislali »črno suknjo« — misijonarje. Dokler se ni priklatila sebičnost in nenasitljivost trgovcev, je bilo razmerje med belci, posebno misijonarji in Indijanci najboljše, prav prijateljsko. Od vseh strani so prihajali povsem tuji rodovi pozdravljat »črno suknjo«, kakor tako lepo opeva Longfellow v spevu: »Song of Hiawatha«.

From the farthest realms of morning
came the black-rob chief, the Prophet,
he, the priest of prayer, the pale-face,
with his guides and his companions.

Then the joyous Hiawatha
cried aloud and spoke in this wise:
»Beautiful is the sun, o strangers,
when you come so far to see us!
All our town in peace awaits you,
all our doors stand open for you;
you shall enter all our wigwams,
for the heart's right hand we give you!

Angleške naselbine so se raztegale sredi 18. stoletja od obrežja do Alleghenies, francoske pa čez Kanado ob Velikih jezerih dol po dolini Mississippija do Mehikanskega zaliva. O velikanski vrednosti te doline tedaj še nihče ni imel pojma. Jasno je, da so bili Francozi prodirajočim Angležem na potu, posebno ker so angleški kralji v svobodnicah naseljencem podeljevali vso zemljo do Tihega morja, in so se posamezni začeli naseljevati tudi že onkraj Alleghenies v dolini ob reki Ohio. Večkrat je že prišlo do raznih manjših prask; vedno bolj pa se je kazalo, da more samo orožje odločiti, kateremu narodu bo pripadla Severna Amerika.

Francozi so imeli neizmerne pokrajine, a njih moč nikjer ni bila utrjena. Okrog l. 1750 je bilo na teh obsežnih tleh komaj okrog 80.000 prebivalcev, dočim so štele angleške naselbine desetkrat toliko. Ni čuda, da so Francozi podlegli, pač pa je občudovanja vredno, da so se tako dolgo vzdržali. Njih moč je bila njih edinost, navdušenje, red in dobro razmerje z Indijanci. Angleži so bili razdeljeni v 13 naselbin, ki so se tudi še med seboj prepirale. Boj v Severni Ameriki pa ni bil boj med kolonijami, temveč boj med dvema evropejskima narodoma, in zmagale niso toliko angleške naselbine, kakor Anglija kot nova svetovna moč.

Z začetkom naselbin so se pričele hude praske. Že l. 1613 so Angleži napadli Port Royal; l. 1629 so se polastili mesta Quebec, a

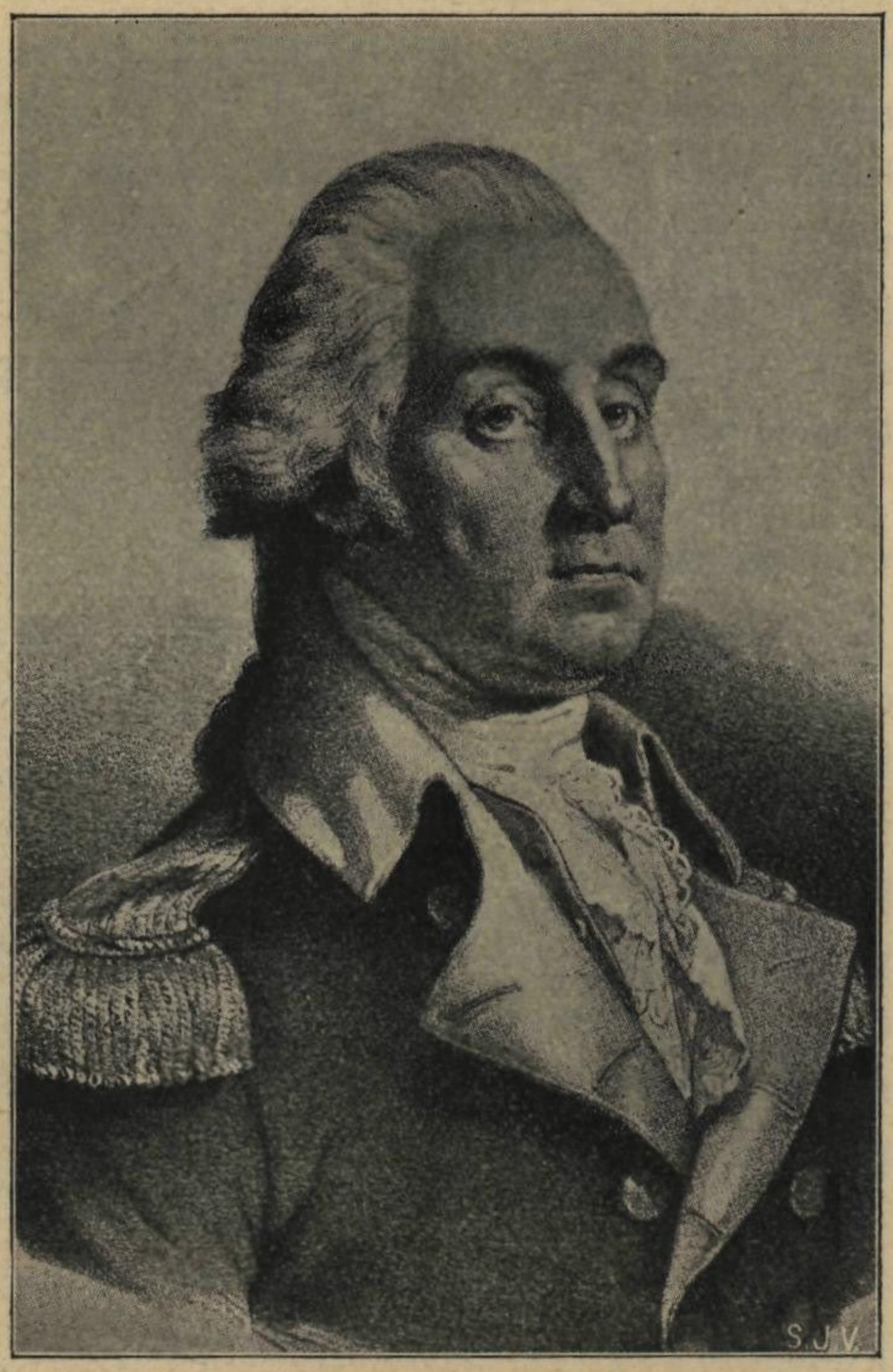
so ga morali zopet odstopiti. Ko je šlo zoper premoč Holandcev, je nasprotstvo malo mirovalo, a se takoj zopet pričelo, ko je prišel na kraljev prestol Viljem iz Oranije. »Kralja Viljema-vojska« (1689 do 1694), kakor jo imenuje amerikanska zgodovina, je pa bila večinoma le nekaj večjih napadov v zvezi z Indijanci. Enako je bilo tudi s »kraljice Ane-vojsko« (1702 do 1713), samo da je Anglija tudi dobila Akadijo (New Schottland) in otok New Foundland. V avstrijski dedniški vojski, »kralja Jurija-vojska« (1744 do 1748), so vzeli novoangleški vojaki trdnjavo Louisbourg, a so jo morali zopet odstopiti. V vseh teh vojskah je šlo za premoč na morju, in se je boj vnel v vseh naselbinah. Šele sredi 18. stoletja pride boj v Ameriki v ospredje, ker vedno jasneje se je kazalo, da se tu ne gre za kake mejne prepire, temveč za življensko vprašanje obeh kolonijalnih moči.

V miru v Caheh* (Aachen) so Francozi zahtevali zase vse pokrajine ob Mississippiju in njegovih pritokih. Kljub temu je podelil angleški kralj l. 1749 družbi »Ohiocompany« kos zemlje ob zgornjem toku te reke. Pooblaščenci družbe so potovali po deželi in napravljali povsod male trdnjavice. Pa tudi Francozi niso mirovali. Sezidali so Fort Leboeuf in se polastili angleške postaje Verango. Guverner iz Viržinije je odposlal 21 letnega Jurija Washingtona, da protestira, a so ga zavrnili. Francozi so začeli celo še prodirati, vzeli neko angleško trdnjavico in napravili ob pritokih reke Ohio trdnjavo Duquesne. Washington je zopet prišel z novim oddelkom, a je moral 3. julija 1754 kapitulirati.

Po angleških naselbinah je zadonel klic k edinosti in zedinjenju. L. 1754 so se zbrali v mestu Albany, in B. Franklin je izdelal cel načrt za zedinjenje, ki se je pa razbil, ker je bila tudi Anglija nasproti.

Indijanci, pripravljeni na narodni ples.

George Washington,
prvi amerikanski predsednik (1732—1799).

Boji so se nadaljevali. Napad na trdnjavo Duquesne se je ponesrečil, in l. 1756 in 1757 je francoski general Montcalm prodiral ob jezeru Lake George. Iz malih mejnih bojev pa se je vnela svetovna vojska. Anglija je dne 18. maja 1756 napovedala Franciji vojsko: pričela se je »Sedemletna vojska«. Angleški minister William Pitt je spoznal, da bo zmagala v Ameriki tista država, ki bo vladala na morju. Ojačil je mornarico in poslal več vojaščine v Ameriko. L. 1758 so Angleži vzeli trdnjavo Louisbourg, pozneje Fort Duquesne, ki so ga imenovali ministru na čast Pittsburg. Dne 13. kimavca 1759 je padlo stolno mesto Kanade, Quebec, in ko se je vdal 8. kimavca 1760 še Montreal, je bila usoda francoskih naselbin odločena. V Pariškem miru (l. 1763) je morala Francija odstopiti vzhodne dele od Mississippija Angliji in kraje ob Mehikanskem zalivu Španiji.

V svetovni zgodovini je to znamenit dogodek. Zmagal je v Ameriki angleški jezik, angleška šega, angleška uprava, angleški narod; a ob enem je v tej zmagi tudi prvi začetek razpada angleške moči. Dolga vojska je združila kolonije, začela se je pojavljati zavest amerikanske skupnosti, pokazala se je vojna moč, in mnogi vojskovodje so se izurili, posebno Washington. V ozadju se kolonijam ni bilo treba več bati večjega sovražnika, in pomoč iz stare domovine je postala odveč. Ako se zdaj pojavi kak prepir z domovino, vzamejo kolonije svojo usodo lahko v lastne roke.

* * *

V onih časih, ko še ni bilo elektrike in para, je bilo težko držati oddaljene kolonije. Vendar pa to ni edini vzrok, da je Amerika pričela delati na odpad.

Demagogičen upor ali hujskanje ne pride v poštev; to ni v amerikanskem značaju. Pomisliti pa je treba, da velik del naseljencev

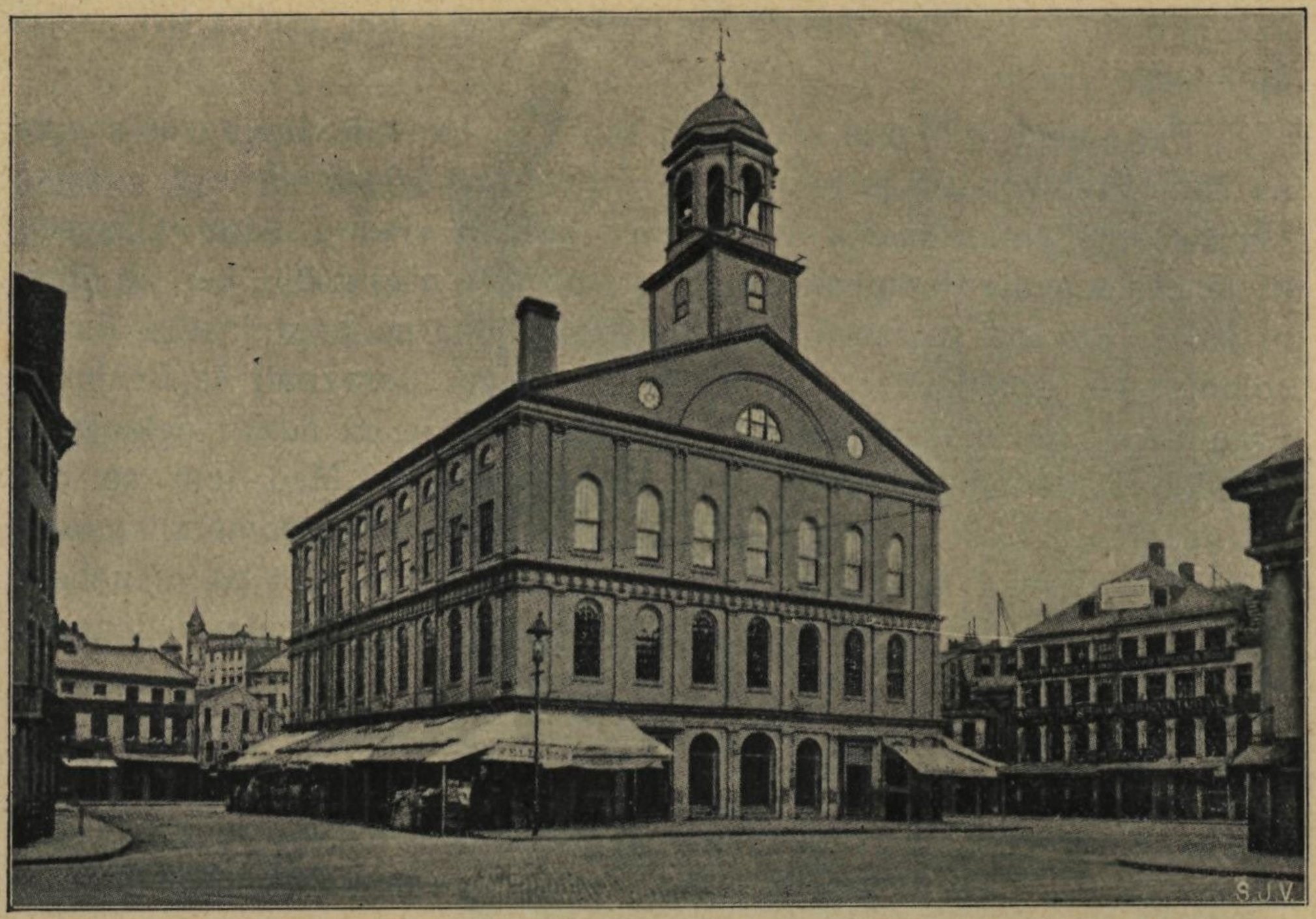
ni bil angleškega pokoljenja, torej ni imel smisli za Anglijo. Pa tudi med angleškimi naseljenci jih je bilo mnogo, ki so se iz domovine ločili kot pregnanci, in duh angleške revolucije je prešel tudi na nje. Anglija je hotela naselbine izkoriščati in sebi podvreči. S tem pa je žalila amerikansko samozavest, in svobodoljubni Amerikanci so smatrali najmanjšo omejitev svojih predpravic in politične prostosti kot poniževanje.

To so splošni vzroki za odpad. Našel se je pa tudi kmalu povod, namreč določbe zaradi sladkorja in zakon o kolkih.

Angleška politika je delala na to, da uredi svoje finančne zadeve. K temu naj pomorejo tudi Amerikanci. Carina na razne predmete je bila že od nekdaj v navadi, samo niso posebno strogo izvrševali dotičnih odredb. Naenkrat pa so oblasti strogo zaukazale, da se mora zatreti vsaka tihotapska kupčija. Vsled tega je odstopil glavni zastopnik v Massachusettsu, James Otis, in napadal vlado, češ, raznih temeljnih pravic se niti zakonodaja ne sme dotakniti, in to načelo je postalo podlaga amerikanskega prava.

Dne 5. aprila 1764 so izdali nov zakon glede sladkorja in carine na kavo, kože itd. Vlada je hotela dobiti doneskov za vojaške stroške; posebno naj bi Amerikanci prispevali za stalno vojsko v kolonijah, ki so jo morali pomnožiti na 10.000 mož. Zahteva za prispevek je bila skozinskozi pravična, in Amerikanci bi se ji morda ne bili ustavljali, ko bi se bila vlada obrnila na zakonodajna zastopstva in ne bi bila davka naložila samovoljno in potom angleškega parlamenta. Ker pa od carine še ni bilo dosti dohodkov, je po predlogu prvega ministra Lorda Grenvilla parlament sklenil, da morajo vse listine pisati na kolkovane pole. Zakon naj bi stopil v veljavo dne 1. novembra 1765.

Naselbine so začele protestirati in sicer sploh zoper načelo obdačevanja in zlasti zoper to, da jih obdačuje angleški parlament, kjer niso zastopane. Amerikanci so se sklicevali na načelo angleškega državnega prava: »no texation without representation«, (»kdor ni zastopan, ne plačuje davkov«). Vnel se je dolg prepir. Angleški parlament je postopal zelo neprevidno. Odpor se je takoj pojavil. Pričel se je v »Old Dominion«, v Virginiji. P. Henry je predlagal resolucijo, da se morejo naseljenci obdačiti le potom zakonodaje v naselbinah. Nekaj dni pozneje so v Massachusettsu sklenili, naj se skličejo odposlanci k posvetovanju v New York. Vse je bilo razburjeno. Snovali so skrivne družbe, »Sons of liberty«, tupatam se je pokazal tudi kak očiten odpor. Dne 7. vinotoka 1765 so se v New Yorku zbrali odposlanci in po enajstdnevnem posvetovanju sklenili 14 resolucij zoper obdačenje potom angleškega parlamenta. Ta

Faneuil Hall, »Zibel amerikanske prostosti«, v mestu Boston, Mass.

zbor je odločilen v amerikanski zgodovini. Hipoma so se naselbine zedinile. Na čelo so stopili politično nadarjeni možje, vladal je sicer revolucijonaren duh, a o kaki nepostavnosti ni bilo sledu, in ljudski odpor je dobil takoj obliko dobro urejene države. Ko je prišel dan 1. novembra, ni bilo nikogar, ki bi prevzel prodajo kolkov, in narod ni pisal nobenih listin; namerava londonskega parlamenta se je popolnoma izjalovila. Ker se je med tem tudi na Angleškem marsikaj izpremenilo, je bil parlament primoran preklicati določbo o kolkih. V »Declaratory Bill« je sicer poudarjal svojo pravico do davkov v naselbinah, a je to storil le — zaradi lepšega.

V Ameriki so vriskali veselja. Angleži niso poznali amerikanskega duha in so s svojo politiko še bolj zavozili, dasi bi se bil spor lahko dal poravnati. Sklenili so dne 29. rožnika 1767 nov zakon o carini (Revenue acts). Dasi se Amerikanci carini prej niso upirali, jim je šlo tokrat za načelo. Upor je postal zdaj revolucijonaren, politiko so prenesli na ulico. Angleška vlada je hotela odločno nastopiti. Dne 28. kimavca 1768 je poslala dva polka v Boston, ker je vedela, da je tu glavno gnezdo odpora. Odredila je tudi na podlagi neke določbe kralja Henrika VIII., da se politična hudodelstva sodijo in kaznujejo v stari domovini. To pa je bilo olje v ogenj; razdor je postal vedno večji, sprava nemogoča. Dne 5. sušca 1770 je prišlo med vojaki in meščani v Bostonu do spopada; trije meščani so bili ubiti,

več ranjenih. Po vsej Ameriki je hudo zavrelo, ker prelita kri vpliva huje nego črnilo.

Parlament je moral preklicati tudi carinsko odredbo, razen davka na čaj. Prebivalstvo je bilo pa že preveč razburjeno. Dne 9. rožnika 1772 so prebivalci mesta Providence sežgali vladno ladjo »Gaspee«, ki je zasledovala tihotapsko barko ; zločincev niso dobili, ker jih nihče ni izdal. Povsod so začeli snovati revolucijonarno organizacijo (intercolonial correspondence). Spor bi bil mogel poravnati le Benjamin Franklin, ki je bil zastopnik v Londonu. Ker je pa odkril neko tajno odredbo vlade, so ga poslali ponižanega nazaj. Med tem so dne 10. grudna 1773 v Indijance preoblečeni Bostončani pometali mnogo čaja, za katerega niso hoteli plačati carine, v vodo. To pa ni nobeno junaštvo, in so s tem zasebnikom naredili mnogo škode, a dogodek kaže, kako je bila vsa javnost razburjena.

Anglija bi bila dosegla svoje namene, ko bi bila mirno vzdrževala red. Na nesrečo pa so sklenili kolonijo, ki je največ zagrešila, »kaznovati«, in to z odredbami, ki so povsem nasprotovale angleškemu pravu. V teku leta 1774 je parlament sklenil več zakonov zoper Massachusetts, vlada je poslala v Boston še štiri polke in preložila svoj sedež v Salem. Kolonije so spoznale, da gre za prostost vseh in so odposlale svoje odposlance v Filadelfijo. Tu se je zbral

Independence Hall — dvorana neodvisnosti v Filadelfiji, Pa.

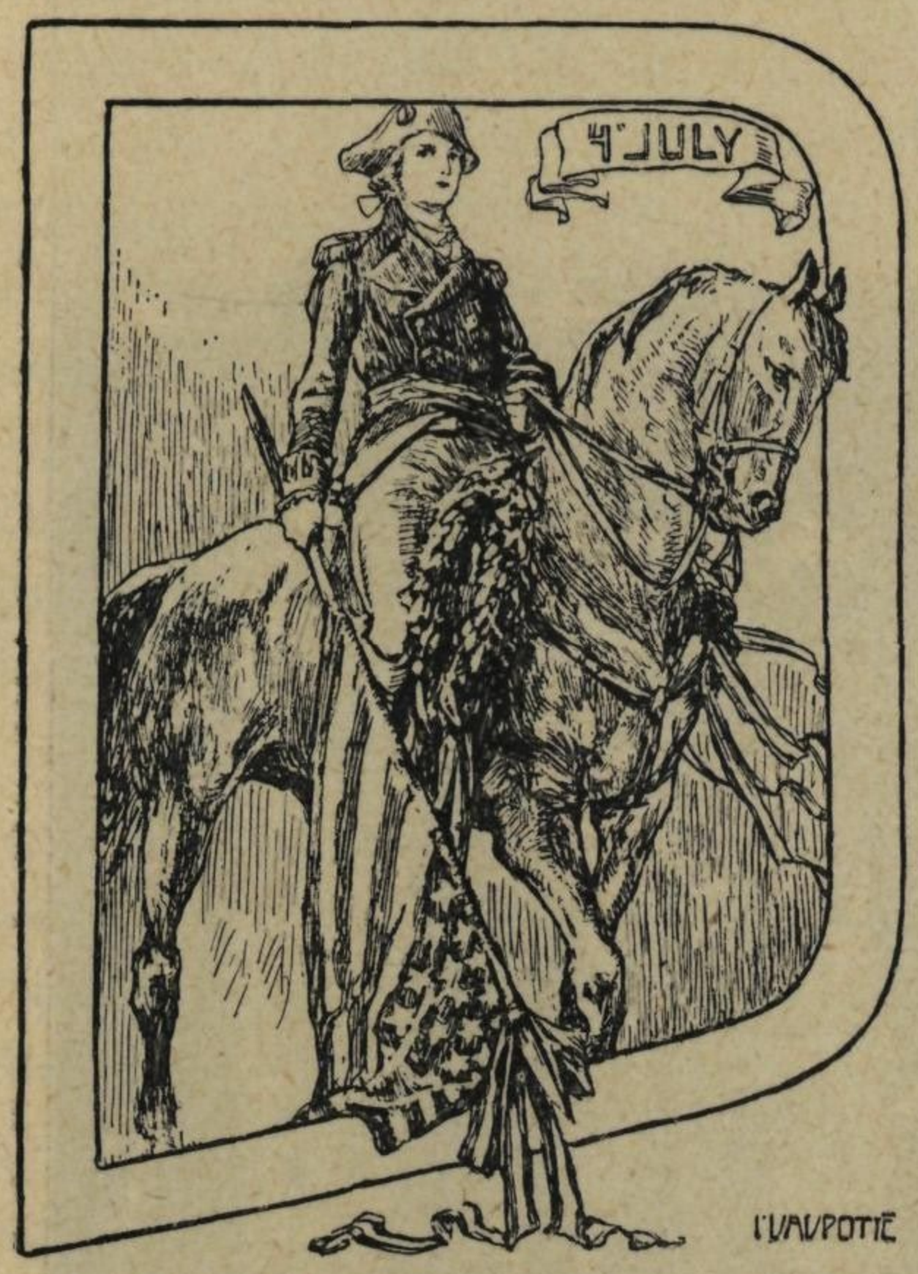

Katoliški Indijanci na postaji St. Berthold, N. Dak.

»prvi kontinentalni kongres« dne 5. kimavca 1774. Razen še neznatne Georgije so bile zastopane vse kolonije po znamenitih možeh, tako John Adams (Massa.), John Jay (N. Y.), P. Henry in George Washington (Va.). Sklenili so odposlati spomenici na parlament in kralja, naj se odpravijo vse sedanje davčne določbe. Da bi vplivali na Anglijo, je kongres priporočal, naj Amerikanci prenehajo s trgovino z Angleško. Kongres je pa šel še korak dalje. Odredil je, naj povsod volijo odbore, ki naj nadzorujejo izvršitev njegovih odredb; s tem si je prisvojil izvrševalno moč. Revolucijonarna organizacija se je še bolj razvila. Spomenica je prišla meseca prosinca 1775 pred angleški parlament. Zopet je ta postopal skrajno nesrečno, vse odbil ter sklenil celo nove prisilne zakone. Preden pa so te v Ameriki razglasili, je tam že tekla kri.

General Gage se je zastonj trudil, da bi v Massachusettsu uveljavil nove zakone. Prebivalci so ubogali svoje poslance, tem plačevali davke in se pripravljali na vojsko. Ko je v noči od 18. do 19. aprila 1775 general Gage poslal vojaški oddelek v mesto Concord, da tam ugrabi zalogo orožja, so se vojakom postavili v bran prvi kolonijalni vojaki. Prvi strel je padel menda od angleške strani: Pričela se je vojska!

4. Amerikanci se proglasijo za neodvisne! — Uprava. — Boj za neodvisnost. — Mir. — Kritična doba. — Zvezna ustava.

ne 10. maja 1775 se je sešel »drugi kontinentalni kongres«. Še se je obotavljal, ali naj proglasi neodvisnost, a polagoma si je le prisvojil zakonodajne in izvrševalne pravice nad kolonijami, stopil torej na mesto kralja in parlamenta. Pravne podlage za to čast ni imel, bila je revolucijonarna; potrebna pa je bila, ker je že divjala vojska. Pa tudi še zdaj so izprva izkušali posredovati in kralju poslali spomenico. Ta je pa odgovoril, da z vstaši ne obravnava; odločiti je moralo orožje.

Prebivalstvo glede odpora nikakor ni bilo edino. V srednjih delih je bilo mnogo »kraljevih«, katere so revolucijonarji ravno tako preganjali, kakor se je godilo s »kraljevimi« na Francoskem; poleg vojske z Anglijo je divjala tudi meščanska vojska. Da so končno zmagali Amerikanci, imajo zahvaliti tuje države in doma svojega voditelja Jurija Washingtona, kateremu so dne 15. rožnika 1775 poverili vrhovno poveljstvo. Washington ni bil niti veleum, niti velik politik, pač pa blag, miren značaj, ki je znal poravnati nasprotstva, ki ni izgubil poguma in še manj potrpežljivosti.

Dne 3. julija 1775 je v Cambridgu (Kembriču) prevzel poveljstvo nad kolonijalno »armado«, ki je bila pa prav malo podobna kaki armadi v evropejskem pomenu besede. Blagajne so bile navadno prazne, »vojaki« slabo oblečeni, še slabše preskrbljeni z orožjem in živežem, red je bil nemogoč; kadar se je komu zljubilo, je pobegnil, častniki so se med seboj prepirali. Washington pa ni obupal. Obleganje Bostona je le počasi napredovalo, a bilo vendar le uspešno, ker so morali dne 17. sušca 1776 zadnji angleški vojaki zapustiti puritansko glavno mesto. Morda je bil ta uspeh največji vse revolucije; v 13 kolonijah ni bilo nobenega angleškega vojaka več. Zdaj je še preostajalo, da proglasijo neodvisnost tudi pred svetom.

Henry Lee je dne 7. rožnika 1776 v kongresu predlagal, da naj »bodo kolonije proste, neodvisne države«. Nekateri so še naspro-

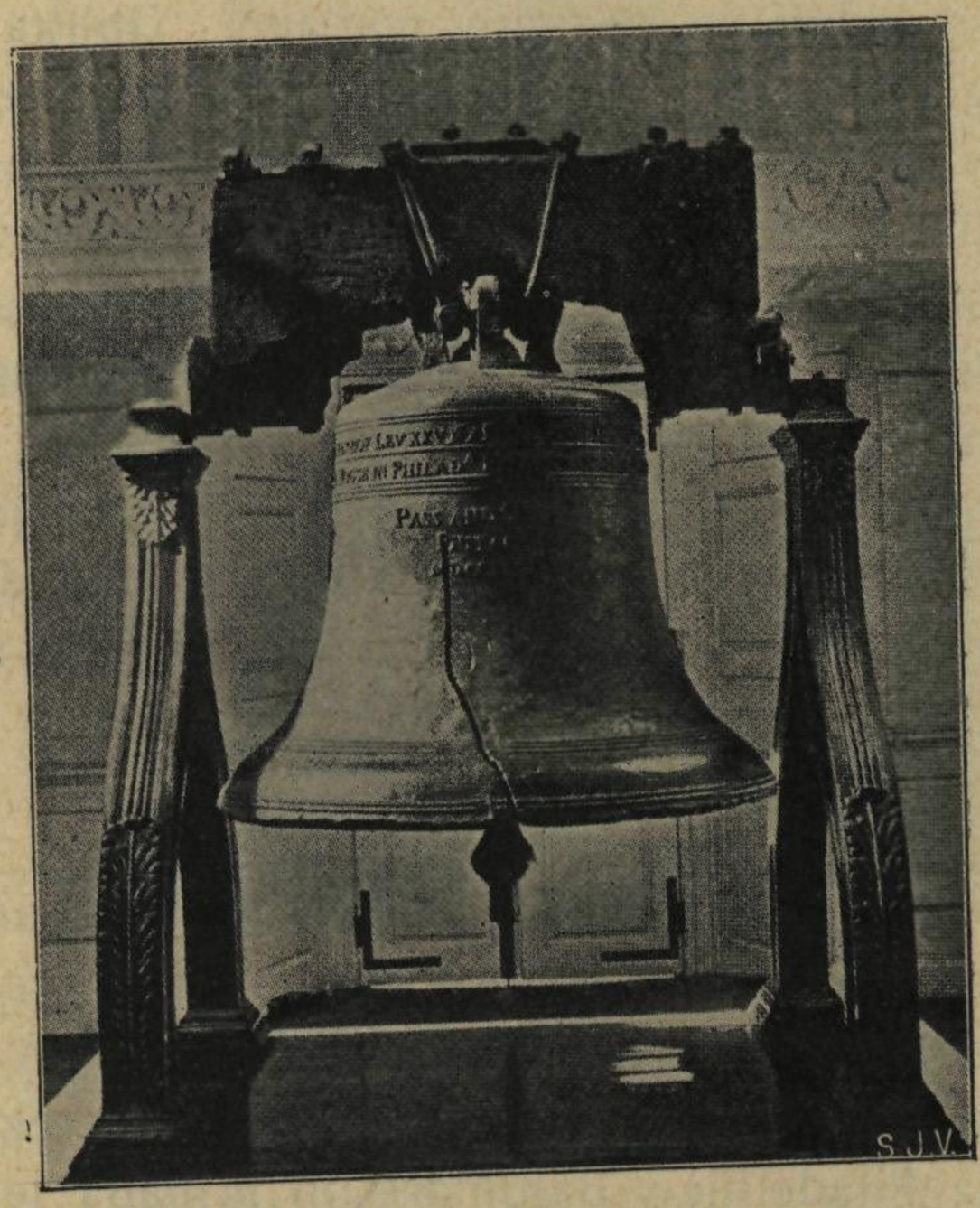
tovali, a navsezadnje je zmagal razlog, da more le samostojna država računati na podporo tujih velevlasti.

Na večer 4. julija 1776 so sprejeli načrt proglasitve neodvisnosti, ki ga je sestavil Thomas Jefferson.

Iz stolpa stavbe »Independence Hall — dvorane neodvisnosti« v Filadelfiji je zadonel »zvon prostosti — The Liberty Bell«! Za njim se jih je oglasilo na tisoče v vseh zvonikih.

»How they shouted! What rejoicing!
How the old bell shook the air,
till the clang of freedom ruffled
the calme, gliding Delaware!
How the bonfires and the torches
illumed the night's repose,
and from the flames, like Phoenix,
fair Liberty arose!

That old bell now is silent,
and hushed its iron tongue,
but the spirit is awakened
still lives, — — — — — forever young.
And while we greet the sunlight,
on the Fourth of each July,
we'll ne'er forget the bellman,
who, twixt the earth and sky,
rang out Our Independence,
which, please God, shall never die!

Liberty Bell — Zvon prostosti.

To je »The glorious Fourth« — slavni »četrti«, rojstni dan Zedinjenih držav.

Listino je podpisalo dne 2. avgusta 42 odposlancev. Ko je John Hancock, predsednik kongresa, podpisal prav krepko kot prvi svoje ime, je vzkliknil: »There! John Bull can read that without spectacles, and may now double his reward of five hundred pounds for my head. That is my defiance.« Obrnivši se proti drugim je pristavil: »Gentlemen, we must be unanimous; we must all hang together!« — »Yes,« odvrne Franklin, »or we shall all hang separately!«

Ko je podpisaval Charles Caroll, je šepetnil nekdo z ozirom na njegovo bogastvo: »There go millions!« — »No,« pravi drugi, »there are several Charles Carolls; he cannot be identified.« Mr. Caroll pa pristavi po tem pogovoru svojemu podpisu takoj še besede: »of Carollton,« češ: »They cannot mistake me now!«

Proglasitev prične z razlago splošnih človeških pravic, ki se jih ne sme dotakniti nobena vlada, kar pa je storila angleška. »Zato«, pravijo dalje, »odločimo in naznanimo slovesno, mi v kongresu zbrani zastopniki Zedinjenih držav v Ameriki, kličoč Sodnika svetov za pričo naših pravičnih namenov, v imenu in pooblaščeni od dobrega ljudstva teh naselbin, da so te zedinjene naselbine proste,

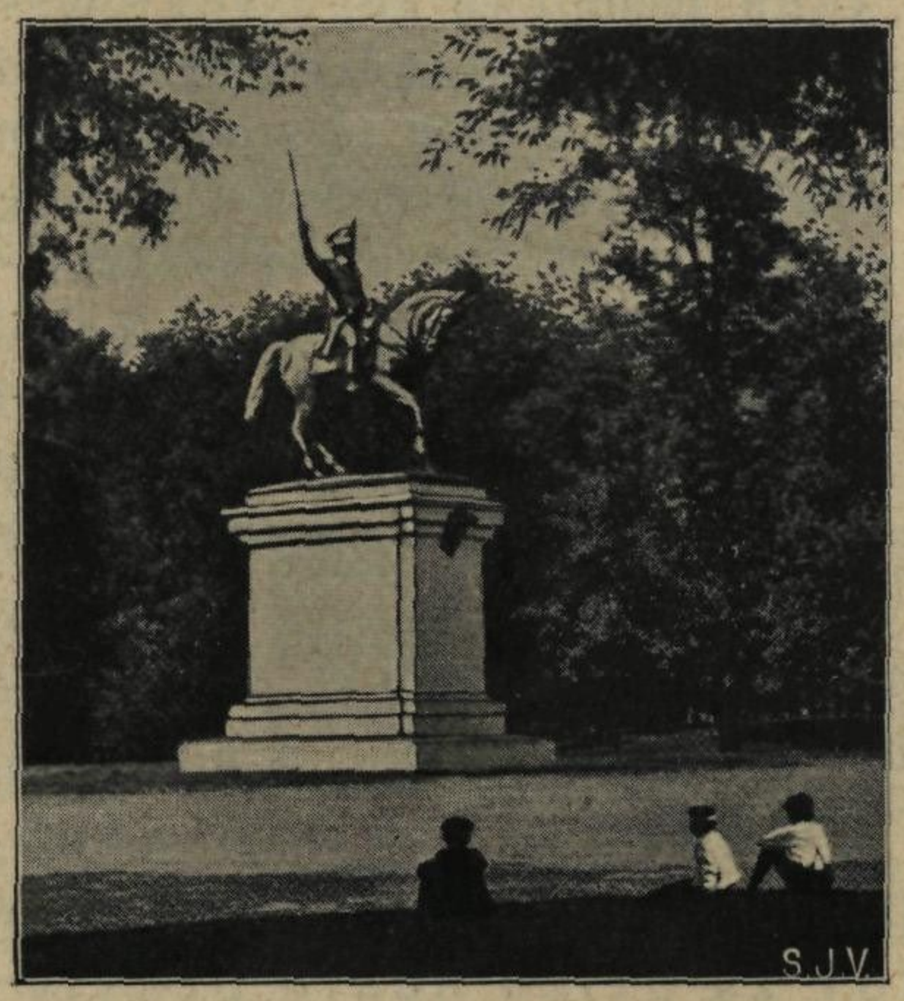
neodvisne države . . . Za to proglasitev zastavimo zaupajoč na božjo previdnost med seboj svoje življenje, svoje premoženje in svojo čast.«

Ali je kongres pri tem imel pred očmi tudi stalno zedinjenje, ni gotovo, pač pa je proglasil s tem neodvisnost posameznih držav. Bilo je torej naenkrat 13 neodvisnih držav. Že prej je kongres naročil, naj si posamezne kolonije naredijo svoje ustave. Večinoma so zidali na sedanjo podlago. Oblika je morala biti republikanska, glavna moč v zborih in zloraba teh neomogočena po »Bills of Rigths«, v katerih so določili, da imajo posamezniki naravne pravice, katerih jim nihče ne sme kratiti, n. pr. o prosti besedi, prostem tisku, o prostosti vesti, zborovanja itd. Kljub temu ni bilo doslednosti, zakaj volilna pravica je bila navezana še na gotovo posest in javna služba na protestantsko vero!

Težje je bilo združiti posamezne države. Kongres je dolgo obravnaval. Določbe, katere je izdal dne 15. novembra 1777, še niso rešitev in so le poizkus zvezne ustave; države so se le izrekle, da hočejo skupaj ostati v vojski in v miru.

* * *

Neodvisnost so morali braniti nasproti angleški državi. Angleži so nameravali ločiti Viržinijo od Nove Anglije ter se izkrcali meseca avgusta 1776 na otoku Long Island. Washington je prišel že prej sem, a se je moral umakniti celo preko reke Delaware. Kongres je zbežal iz Filadelfije v Baltimore, in armada je štela komaj 3000 mož. Manjkalo je denarja in vsega. Ko bi bil angleški poveljnik hitro ravnal, bi bila neodvisnost pokopana. Washington pa je imel časa, da je nabral kakih 6000 mož. V viharni Sveti noči l. 1776 je prekoračil reko Delaware, presenetil angleški oddelek v Trentonu in zmagal pri Princetonu ter osvojil New Jersey. Več nemških vojakov je zapustilo Angleže in se pridružilo Amerikancem.

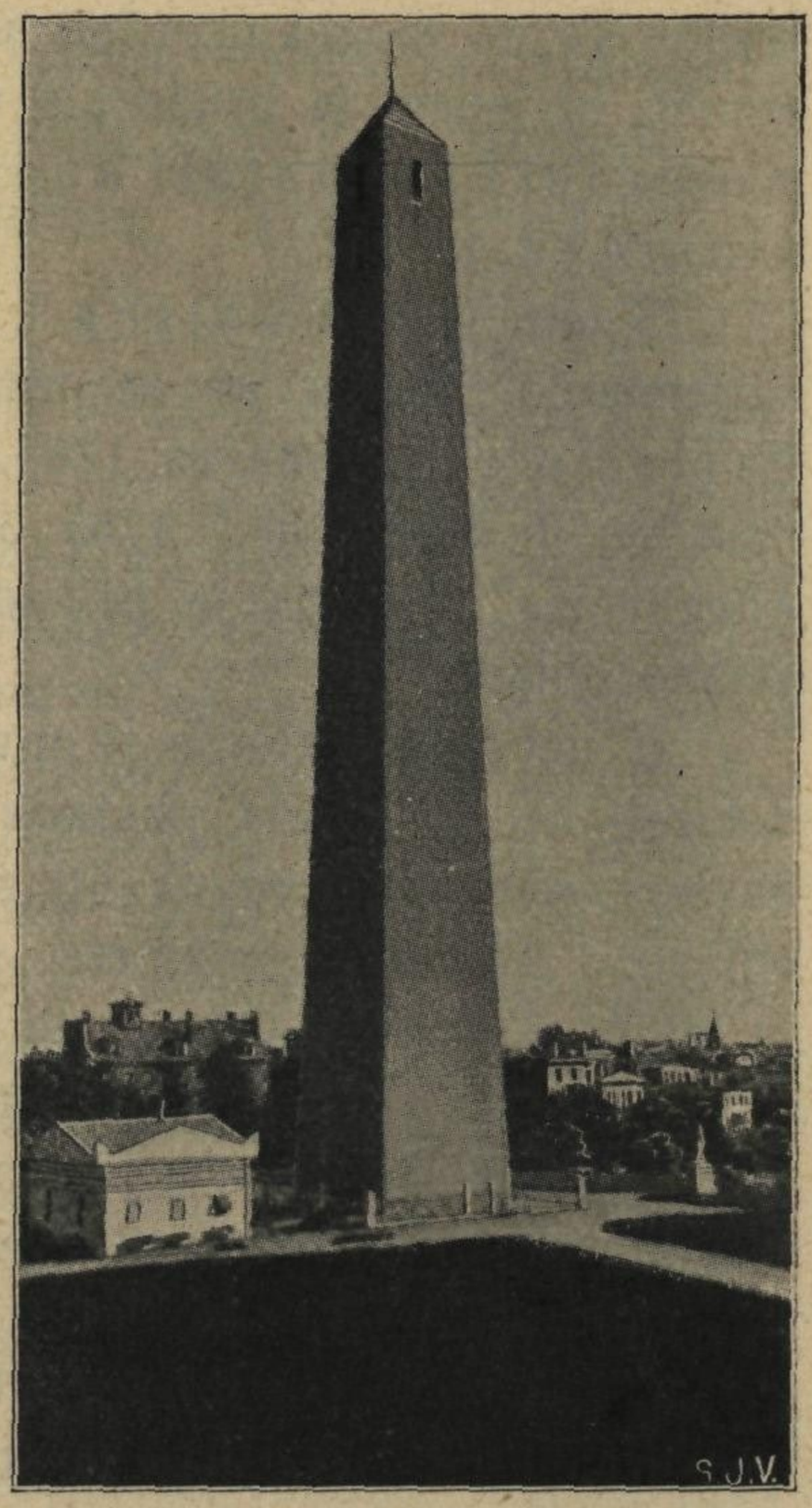

Kosciuszkov spomenik v mestu Milwaukee, Wisc.

L. 1777 so Angleži zopet hoteli uresničiti svoj načrt, da namreč razdelijo sovražnika. Ena armada naj bi prodirala iz Kanade, da bi izločila Novo Anglijo. Ne da bi bil general Howe s to armado operiral, je sklenil iti v Filadelfijo. Dne 11. kimavca 1777 je premagal

Washingtona pri reki Brandywine, zavzel mesto kvekerjev in 4. vinotoka zopet premagal Amerikance pri Germantownu. Mesto je obdržal vso zimo.

General Burgoyne, ki je prodiral iz Kanade, je vzel trdnjavo Ticonderoga, a naletel na vedno večje težave; pri Saratogi se je moral dne 17. vinotoka 1777 vdati. Amerikanci so dobili mnogo vojaških potrebščin, posebno topov. Še bolj pa je vplival ta uspeh na Francijo. Francozi niso pozabili, da so jim Angleži zadali l. 1763 hudo rano, in so mislili na osveto. Izprva so Amerikance podpirali le z denarjem, obleko itd. . . . Mnogo mladih Francozov, med temi devetnajstletni Marquis de Lafayette, je šlo čez morje, da se vojskuje za novo svobodo. Kongres je poslal slavnega Benjamina Franklina, da pridobi Francoze. Ko je prišla novica o zmagi pri Saratogi, je zmagala vojna stranka. Dne 6. svečana 1778 so podpisali pogodbo, v kateri pripozna Francoska neodvisnost Zedinjenih držav. Španija in Holandija sta sledili. Anglija je bila še močna, a šlo je za njeno svetovno moč. Spomladi 1778 je dobil angleški general povelje, naj zbere svoje moči v New Yorku. Še enkrat je izkusila Anglija ponuditi mir, a kongres ga je enoglasno odklonil.

Bunker Hill Monument pri Bostonu.

Zveza s Francozi je bila za Amerikance ugodna, ker so imeli ti močno bojno brodovje. Naskok na Newport se je sicer izjalovil, a Angleži so se morali braniti tudi na morju. Dozdaj so se vojskovali le v središču. Angleži so se odločili, da grejo na jug, ker so tam računali na mnogo zvestih privržencev. Vzeli so mesto Savannah in podvrgli državo Georgia. L. 1780 so premagali tudi Charlestown in zopet vpostavili kraljevo oblast v Južni Karolini. Vendar pa ta uspeh ni imel pomena.

Važno za Amerikance je bilo, da je general Clark premagal angleške postojanke v državah Indiana in Illinois; s tem so si zagotovili ozadje. Washington ni mogel ničesar storiti. Vojaki so trpeli pomanjkanje; general Arnold je celo odpadel in šel k Angležem. Nazadnje so Francozi rešili Amerikance iz žalostnega položaja. Angleški vojaki so vdrli l. 1781 v Viržinijo, da podvržejo »Old Dominion«. La-

fayette se ni mogel uspešno ustavljati, Washington mu je prišel na pomoč, ob enem je prijadrala v Chesapeak-Bay francoska mornarica, in Angleži so morali kapitulirati pri Yorktownu dne 19. vinotoka 1781.

S tem je bila vojska končana. V Angliji se je javno mnenje izpremenilo, začela so se mirovna pogajanja, in sklenili so mir v Parizu dne 3. kimavca 1783. Anglija je pripoznala neodvisnost 13 naselbin in odstopila l. 1763 od Francije pridobljene pokrajine onkraj Alleghenies. Florida je pripadla Španiji, Kanada pa prišla pod angleško oblast.

Z neodvisnostjo se je mnogo pridobilo, a vse je kazalo, da pridobitev ne bo imela obstanka. Zveza ni imela nobene pravice do davkov, ni mogla uravnavati zunanje trgovine in ni imela izvrševalne oblasti. Denarne razmere so postajale vedno slabše in polom je bil pred durmi. Od raznih strani so nasvetovali načrte za pomoč, a vse je bilo zaman. Vsi pametni politiki so bili prepričani, da se mora ustava korenito izpremeniti. Po dolgem obotavljanju je kongres sklenil, da skliče »konvencijo« v Filadelfijo.

Dne 25. maja 1787 so se zbrali odposlanci. Sešli so se najboljši možje, kar jih je imela Amerika. Enoglasno so izvolili Washingtona za predsednika. Treba je bilo novega dela, da ustvarijo trdno narodno državo. Po štirimesečnem obravnavanju so dne 17. kimavca 1787 sprejeli novo ustavo. Nastal je še hud prepir, pri katerem sta se pokazale dve struji amerikanske politike: demokrati in republikanci. Ko je sprejelo novo ustavo enajst držav, je stopila dne 4. sušca 1789 v veljavo.

Polkrvni Indijanci iz južnih držav.

5. Narodno državo utrjujejo. — Unija, Francija in Anglija. — Vojska in mir. — Španske naselbine. — Monroe. — Obrt. — Carina.

eta 1790 se je vršilo prvo ljudsko štetje. Unija je imela 3,929.214, deset let pozneje pa 5,308.483 prebivalcev. Vse prvotne naprave so prikrojene za prve, malenkostne razmere, mnoge poznejše težave se morejo razlagati le, ker so se socialne in gospodarske razmere hitro izpreminjale. Naseljevanje je ob času revolucije skoro popolnoma prenehalo in se zopet pričelo šele okoli leta 1830. Močno so se začeli pomikati proti zapadu; začetkom 19. stoletja je bilo devet desetink prebivalstva še vedno na vzhodu. Večina prebivalstva je živela na deželi pri poljedelstvu; mestno prebivalstvo je znašalo leta 1790 le 3·4%. Največje mesto, Filadelfija, je štelo 42.000, New York šele 32.000 prebivalcev. Na jugu so se vzdržavala velika posestva (plantaže), ki so jih obdelovali s pomočjo sužnjev. Gospodarske krize so se poravnale potom novih iznajdb in strojev. Tudi sever je bil v pretežni večini še agraričen z malimi podjetji in razvito živinorejo. Trgovina je začetkoma hudo trpela, ker je odpadla zveza z zapadno Indijo. Podjetni Amerikanci so pa leta 1785 pričeli tržiti s Kitajsko in Vzhodno Indijo. Obrt se je nekoliko dvignila, ker so odklanjali angleško blago. Polagoma so se šele začele množiti velike tovarne, posebno ko so šli izdelki na zapad.

Ljudska izobrazba je v nemirnih časih silno trpela, o kaki umetnosti ni govora. Bavili so se vedno še z verskimi vprašanji. Vse zanimanje pa se je osredotočilo okoli gospodarstva in politike.

Prehod v novo dobo se je izvršil brez vsakega hrupa. Vršile so se volitve v kongres in George Washington je bil izvoljen za prvega predsednika. Kongres je imel nalogo, da izpopolni ustavo. Sprejeli so 12 pristavkov (amendements), ki naj bi varovali človeške pravice. »Kongres ne sme nikoli zabraniti prostosti vere, svobode govora, tiska, zborovanja itd.«

Druga naloga je bila, da organizirajo zvezno upravo, in posebno važna, kako Unijo postaviti na zdravo finančno podlago. Urediti je

bilo treba carino in napraviti red pri državnih dolgovih. Pri tem se je odlikoval Aleksander Hamilton. Unija je dobila ugled v inozemstvu, in s tem se je utrdila narodna edinost.

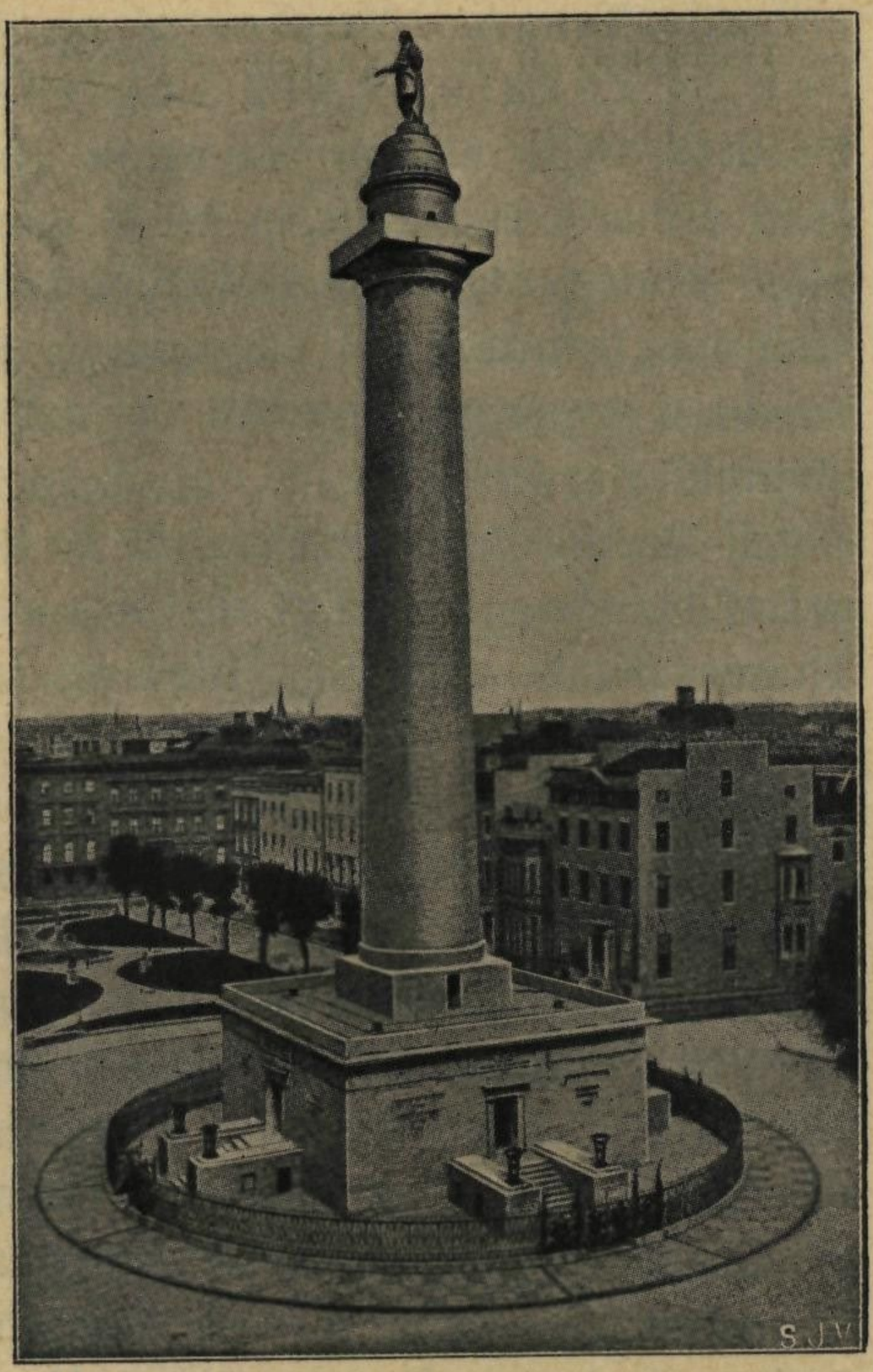
Očitno so imeli premožnejši sloji od novih razmer večji dobiček, ker so utrdili skupno, osrednjo oblast. Ker so jim predbacivali aristokratične, celo monarhistične težnje, so se s poudarkom imenovali »republikance«. Njih nasprotniki so smatrali razširjanje državne oblasti za zlo in se imenovali »federaliste«, obe stranki sta pa bile demokratični. Pokazalo se je tudi že nasprotje med severom in jugom.

* * *

Nasprotje med strankama se je še bolj razvilo, ko je bilo treba zavzeti stališče nasproti svetovnim dogodkom. L. 1793 je izbruhnila vojska med Francijo in Anglijo. Republikanci so z veseljem pozdravljali francosko revolucijo, federalisti so nasvetovali mir, nevtraliteto. Tako je odločil tudi predsednik Washington. Nastale so pa kljub temu silne težave, ker je trpela amerikanska trgovina. Washington je poslal v London Johna Jaya, da posreduje. Le s težavo so dosegli in sprejeli neko sporazumljenje (Jay Treaty) dne 19. novembra 1794. Zdaj je pa začela pretiti Francija. Nastali so tudi strankarski boji. Washington je odklonil tretjo izvolitev, in le z majhno večino so zmagali federalisti. John Adams je nastopil 4. sušca 1797. Direktorij na Francoskem je med tem odpoklical svojega zastopnika iz Amerike in brez usmiljenja so lovili amerikanske ladje. Francozi so dvojno posredovanje kratkomalo odklonili. Prišlo je do malih prask med ladjami. Med tem je prišel Napoleon in z njim so sklenili 19. grudna 1801 novo pogodbo. Boj med strankama je silno divjal. Federalisti so sklenili zakone zoper tujce (18. rožnika 1798) in zoper upor (Seditionsact, 14. julija 1798), ki niso odgovarjali ustavi. V državah je nastal vihar. Thomas Jefferson je dosegel, da je država Kentucky, kjer so bili republikanci v pretežni večini, protestirala zoper te zakone. Protestu se je sicer pridružila samo še Viržinija, a sodba je bila izrečena. Pri volitvah so zmagali republikanci, in Thomas Jefferson je zasedel dne 4. sušca 1801 predsedništvo. Prvikrat so pri tej volitvi zamenjali tudi uradnike, kar je postalo od tedaj običajno. Tudi Jefferson je bil za mir, a je moral izkusiti, da sega valovje evropejske politike tudi v Ameriko. Ker je znal izrabiti okolnosti v Evropi, je dosegel velik uspeh in priklopil Uniji velik kos Amerike.

Amerika je bila zapadno od Mississippija francoska, na jugu španska. Ker ni bilo železnic, se je promet vršil po vodah. Mississippijev izliv pa je bil z mestom New Orleans vred v španskih rokah. L. 1795 so znali Amerikanci v Madridu doseči, da jim je Španija dovolila prosto vožnjo in skladišče v New Orleansu. Amerikanci so se

silno prestrašili, ko se je začelo govoriti, da bo Španija one pokrajine dala Francoski nazaj, kar se je v resnici tudi zgodilo. Jefferson je izvedel o tem dne 18. aprila 1802. Hitro je začel z Napoleonom pogajanja. Ker je pretil nov boj z Anglijo, in Louisiana za Francoze ni imela velikega pomena, ob enem pa je Napoleon one pokrajine privoščil rajši Amerikancem nego Angležem, so se kmalu zedinili. Dne 30. aprila 1803 so podpisali pogodbo, po kateri Francoska odstopi Louisiano Ameriki za ceno 80 milijonov frankov. Unija je s tem podvojila svoje površje na prav cen način, ker »akr« (acre) zemlje je prišel komaj na 2 centa!! Sicer tam še ni bilo mnogo prebivalcev, komaj 50.000, a nihče ni slutil, kakšne prirodne zaklade hranijo te pokrajine.

Washingtonov spomenik v Baltimoru, Md.

Meseca maja l. 1803 je izbruhnila vojska med Francijo in Anglijo. Amerika je imela najprej mnogo dobička, ker so njene ladje tržile z evropejskimi pristanišči. Kmalu pa so začeli Angleži pisano gledati svojo konkurentinjo in zavirali promet. Amerikanci so morali okusiti mnogo ponižanj, in navsezadnje je Jefferson izdal dne 22. grudna 1807 znane »Embargoacts«, s katerimi so si Amerikanci zadrgnili vrat, ker so uničili vso svojo zunanjo trgovino. Napoleonu je bilo to prav. Ta zakon je morda nekoliko povzdignil amerikansko obrt, a splošno je bil nesmiseln; nadomestili so ga z drugim z dne 1. sušca 1809, ki je prepovedaval promet le s pristanišči bojujočih se vlasti. Jeffersonu je sledil 4. sušca 1809 njegov prijatelj James Madison. Amerikanska trgovina se je silno dvignila. Zvezdni prapor se je prikazal celo v Odesi! Začela so se pogajanja s Francijo in Anglijo. Bilo je pa prepozno.

Ko se je l. 1811 sešel kongres, je bilo v njem novo življenje. Prvikrat so prišli možje iz »Westa«, samozavestni, podjetni, ne zmeneč se za nevarnosti. Zahtevali so veselo vojsko namesto reprezalij. Anglija jim je veljala še zmeraj za staro sovražnico in upali so, da si

priborijo Kanado. Vzrokov ni manjkalo, in kongres je napovedal dne 28. rožnika 1812 Angleški vojsko. Zamudili so pa pravi trenutek. Njih naravni zaveznik, Napoleon, se je ravno vračal z uničeno armado iz Rusije in se je moral boriti za lastni obstanek. Anglija je razpolagala s številnim brodovjem, kateremu se Amerikanci niso mogli ustavljati. Nasprotno je pa vojska tudi pokazala, da je vojska z Ameriko zaradi silne daljave težavna, in da je Amerika v obrambi nepremagljiva. Amerikanci so nameravali ugrabiti Kanado. Hoteli so prodirati iz Detroita in Niagare. Oba poizkusa sta se ponesrečila. Drugo leto (l. 1813) so sicer premagali Angleže pri reki Thames in dne 25. julija 1814 pri Lundys Lane, a vzdržati se v Kanadi niso mogli. Večjega pomena je bilo uničenje angleškega brodovja na jezeru Erie (10. kimavca 1813) in zmaga pri Plattsburgu, tudi s pomočjo mornarice. Kmalu pa so prišli Angleži z večjim brodovjem, in Amerikanci so se morali zateči v pristanišča. Angleži so lahko izkrcavali svoje vojake in napravili razne vojne pohode. Tako so prišli avgusta 1814 v Chesapeak Bay, korakali v glavno mesto Washington, razdejali javna poslopja, požgali Kapitol in Belo Hišo ter zopet odšli. Ta »izprehod« sicer ni imel pomena, a je bil poniževalen za Ameriko. Pač pa so se Amerikanci junaško branili v Baltimoru in v New Orleansu, kjer je meščane poveljeval poznejši predsednik Andrew Jackson. Nasprotnikom Napoleonovim je bilą ta vojska silno neprijetna, ker so potrebovali Anglijo zoper cesarja. Car Aleksander I. je takoj hotel posredovati, a Anglija je odklonila. Po padcu Napoleonovem je bila tudi Anglija že trudna in dne 24. grudna 1814 so sklenili mir v Gentu.

Mesto Cle Elum, Wash., pozimi.

Amerika je bila v nevarnosti, da izgubi svojo neodvisnost. Nova Anglija je bila silno razburjena, in na neki skupščini v Hartfordu, Ct. so odločno zahtevali izpremembo ustave; sicer niso pretili z odpadom, a mogoče je, da bi bila Nova Anglija odpadla, ko bi ne bili sklenili miru. Vojska je odkrila marsikatero hudo rano, a je imela tudi dobre posledice. Zmage so dvignile narodno zavest. Pokazalo se je pa še nekaj: Aristokratični federalisti, zagovorniki narodne edinosti, so narodno stvar skoraj izdali, njih vrste so ginile. Republikanci so postali prava narodna stranka. Narod se je strnil v demo-

kraciji, nasprotje med strankami je izginilo, zedinjen se je narod lahko lotil nalog, ki so ga še čakale.

* * *

Takoj po dokončanih bojih zoper Napoleona se je amerikanska politika poslovila od Evrope. Imela je bogato žetev doma. V španskih naselbinah se je dvignila revolucija. Zadrego Španije je Amerika porabila, da je pridobila Florido, ki jo je že prej precej pristrigla, za ceno 5 milijonov dolarjev. Povsod so na skrivnem podpirali upor, ker so upali na dobiček pri trgovini, ako se španske naselbine ločijo od Španije. Tudi Anglija je imela iste upe in ni rada videla, da je »Sveta Zveza« hotela upor zadušiti, tem manj Amerika, posebno ker je car Aleksander I. z ukazom dne 4. kimavca 1821 tirjal za Rusijo obrežje ob Tihem morju severno od 51. stopinje. Angleški minister Canning je povabil Unijo, naj se skupno izrečeta zoper »Sveto Zvezo«. Amerika ni hotela biti nekako Angliji podrejena in je postopala samostojno. Državni tajnik John Adams je poslal kongresu dne 2. grudna 1823 slavno poslanico, katero je podpisal predsednik Monroe, in ki je znana kot »Monroe Doctrine«. Vsebina poslanice je bila: »Amerika Amerikancem!« Rusija se je morala umakniti do 54° 40' severne širine, in južnoamerikanske države so postale neodvisne republike (samovlade).

* * *

Vojska je vplivala tudi na obrt. Ker je trpela trgovina, so kapitale porabljali za obrt. Meščani so se tudi zavezali, da hočejo nositi le doma napravljeno blago. Nova Anglija je naenkrat postala središče obrti. Tovarna se je dvignila poleg tovarne, število kolovratov se je v letih 1807 do 1815 povzdignilo od 8000 menda celo na 500.000! Po končani vojski je pa zopet prišlo angleško blago, ki je bilo mnogo cenejše. Obrtniški krogi so prosili kongres, naj jih varuje in vpelje varnostno carino. To vprašanje je še dandanes na površju amerikanske politike, ker nasprotujejo carini poljedelski krogi. Večjega pomena nego ti prepiri pa je napredek naseljevanja na zapadu.

Indijanski narodni ples (Sun-Dance).

6. Proti zapadu! — Temeljni zakoni. — Jugozapad. — Daljni zapad. — Pomen naseljevanja. — Razmere okrog l. 1830. — Suženjstveno vprašanje do l. 1830. — Razširjenje Unije. — Veliki kompromis l. 1850. — Boji za Nebrasko in Kansas. — Lincoln predsednik. — Odpad.

Go to West, young man!
Horace Greeley.

eprenehoma sicer, a le počasi so prodirali proti zapadu in se tam naseljevali. Navadno so prišli v kak »nov« kraj najprej lovci (trappers), ki so napravljali v gozdu priproste bajte z majhnim vrtičem. Za njimi so prihajali »pionirji«, večidel škotski prezbiterianci, ki so odkupovali lovcem bajte, si pridobivljali od vlade pravico do zemljišča, sezidali lepše hišice in posekali gozd. Tudi ti nemirneži niso ostajali dolgo. Ako je prišel kak kupec, so vse prodali in šli za »lovci«. Šele »farmer« je ostajal na svojem domu.

Sicer je l. 1703 angleški kralj določil, da so pokrajine onkraj Alleghenies last Indijancev, in v Londonu so premišljevali, kako bi vodili naseljevanje na zapadu, a navadno se novi prišleci niso brigali za nobeno določbo. Tako je William Bean l. 1709 na lastno roko ustanovil naselbino ob reki Watauga, iz katere je nastala država Kentucky, in l. 1772 so se posamezni naseljenci iz Karoline, kakor nekdaj »romarji«, združili v »zadrugo«, iz katere se je razvila država Tennessee. Zopet so bili zasebniki ali družbe, ne država, ki so pričeli naseljevanje ob Mississippiju.

Drugače je bilo ob reki Ohio. Te pokrajine so v miru iz l. 1783 pripadle Zedinjenim državam. Važno vprašanje je bilo, čigava je zemlja. Zedinili so se, da je posestnica država t. j. Unija. To je bila za Zvezo mogočna vez, in domoljubje je bilo v »novih« krajih bolj živo nego na obrežju.

Enega najvažnejših, temeljnih zakonov je sklenil kongres dne 13. julija 1787. Namenjen je bil sicer samo za Ohio, a je veljal za vse poznejše teritorije (nove pokrajine). »Če je v kakem določenem okrožju 5000 polnopravnih, prostih mož, se jim

mora dati pravica do vlade, in če njih število doseže 60.000, se mora dotična pokrajina povzdigniti v samostojno državo. Posameznim se zagotovijo posebne pravice; suženjstvo je prepovedano.« Prvič v moderni zgodovini je tu izraženo načelo, da so naselbine rojakov le razširjenje domovine in z njo enakopravne. Brez tega načela bi se Amerika nikoli ne bila mogla tako razvijati.

Treba je pa bilo urediti tudi gospodarske razmere. V tem oziru je važna določba z dne 20. maja 1785. Deželo so razdelili v četverokote 36 angleških milj (Townships). Posamezne četverokote (Sections) so zaznamovali s tekočimi številkami. Na ta način so na zapadu nastala le posamezna, precej velika posestva (farme). Le po mestih so napravljali tudi manjše posesti. Isti zakon je pa določeval tudi glede lastninske pravice, ki ima veljati na zapadu. Zemlje niso smeli dajati v najem, temveč je ostala prosta lastnina. Pogoje so v teku časa izpremenili. Izprva so gledali bolj na denarni dobiček. Najbolj demokratičen je domovinski zakon (Homestead law) z dne 20. maja 1862. Po tem zakonu je dobil vsak državljan, ali ki je hotel to postati, proti mali odškodnini pravico, da se je smel naseliti na »sekciji« (160 akrov), če obdeluje zemljo; po preteku 5 let mu pripade brez stroškov kot lastnina. Ta zakon velja še danes, je bil ugoden za ravnino ob Mississippiju, a je za suhi »West« le težko izvedljiv.

Gotov kos novoizmerjene zemlje so vedno prihranjali za šolske namene. Največ so pa dajali v svrho pospeševanja prometa, torej železnicam, ker brez teh bi mnogo zemlje sploh ne bili mogli oddati. Ker so se polastile zemlje tudi razne družbe, se je pričela z zemljišči živahna špekulacija kakor pozneje z delnicami.

Do l. 1830 so naseljenci prihajali le iz starih naselbin. Od tega leta naprej pa so se začeli naseljevati naravnost iz Evrope, in prehod od »lovca« do »farmerja« se nikjer ni tako hitro izvrševal kakor na severozapadu. Ker so za prevažanje sirovin daljave prevelike, so tu nastala središča obrti za živila, torej mlini, klavnice, pivovarne, dasi so države še do danes ohranile svoj poljedelski značaj.

Proti zapadu!

Drugače se je vršilo naseljevanje ob Mehikanskem zalivu. Sicer so veljale tudi tam iste določbe, a suženjstvo je bilo zakonito pripuščeno. Tako so nastala tu veleposestva, na kate-

Spomenik predsednika Garfielda v Filadelfiji.

rih so delale cele trume sužnjev. V Louisiani so črnci večinoma že prej obdelovali plantaže, in nasprotstvo med prostimi in neprostimi delavci se je kazalo vedno huje, dokler ni prišlo do krvavega izbruha.

L. 1846 in po miru v Guadalupe Hidalgo (l. 1848) je Uniji pripadel tudi daljni zapad do Tihega morja. Višavja so večinoma jako suha, in na kmetijstvo prvotno niso mogli misliti; izkazalo se je pa, da hrani suha puščava neizmerne zaklade raznih rudnin. Ti zakladi so privabljali trume izseljencev v »arid West«. Le mormonci so prišli iz verskih nagibov. Šele polagoma so se lotili obdelovanja zemlje potom namakanja. Tako so obljudili krasno deželo Californijo.

Naseljevanje na zapadu je najvažnejši dogodek amerikanske zgodovine. Umevno je, da je prirastek 50 milijonov ljudi vplival na vse amerikansko ljudstvo. Dolina ob Mississippiju je dajala neizmerne množine živil in sirovin, dvignili so živinorejo, in tudi velike množine rudnin so našli tam. Mesta, kjer so te zaklade izvažali, posebno New York, so silno obogatela; za obrt pa se je na zapadu odprl izdaten notranji trg.

Izprememba je pa vplivala tudi na socialno življenje. Pravi Amerikanec je v resnici doma na zapadu. Socialna enakost tu ni ostala prazna puhlica; vsakemu je bila pot odprta, in vsak je lahko pokazal, kaj zna in zamore. Visoko stališče žene v amerikanskem življenju, ki je vedno dobro merilo omike, se je razvilo le iz nazorov, ki so zavladali na zapadu.

Pod vplivom zapada je prešla tudi v politiko prava demokracija. Že l. 1812 se je kazal vpliv zapada. Čim bolj je rastlo število prebivalcev na zapadu, tembolj je rastel tudi vpliv onih držav v politiki, in izvolitev predsednika Jacksona, pod katerim so Unijo demokratizirali, pomenja zmago zapadnih držav in zapadnih nazorov.

* * *

L. 1840 je bilo v Zedinjenih državah 13 milijonov prebivalcev. Zdaj pa se je pričelo večje naseljevanje; vendar število naseljencev iz Evrope do l. 1840 ni prekoračilo letnih 100.000. Vedno je še pre-

vladovalo kmetijsko prebivalstvo. Edini New York se je povzdignil na 200.000 prebivalcev. Chicago je imel komaj 2000! Vse javno življenje so obvladali gospodarski nagibi; zato tudi nepričakovan napredek Amerikancev. Vplivala so tudi še verska vprašanja, ker so se prikazale nove sekte. Središče duševnega življenja je postalo mesto New York.

Praktične posledice neodvisnosti so vpeljali šele v prvih desetletjih 19. stoletja. Zopet je bil zapad, ki je vpeljal splošno volilno pravico, odredil, da mora volilne može, ki volijo predsednika, višje uradnike, sodnike itd., voliti neposredno ljudstvo samo, in da se mora prepustiti izprememba ustave narodnemu glasovanju. Največjega pomena za moderno amerikansko življenje je postala ločitev cerkve od države.

Ta ločitev je obstajala že od začetka v Rhode Islandu in Pennsylvaniji. Revolucija je odpravila predpravice angleške cerkve kot zaveznice Anglije. Ker je nastalo vedno več sekt, so določili, da nobena ne dobi podpore iz državnih denarjev, in se mora vsaka cerkev obrniti do svojih vernikov, ki jo naj podpirajo in vzdržujejo s prostovoljnimi doneski. Od l. 1833 ni dobila nobena verska skupina v Zedinjenih državah kakih prispevkov za verske namene. Zato pa imajo razne skupine popolno prostost, da se organizirajo, nastavljajo svoje služabnike, si pridobivajo premoženje itd. Nasledki te ločitve so bili vsekakor dobri. Ponehal je verski boj, in razni prepiri so jenjali vsaj v javnosti. Cerkve pa svojega vpliva nikakor niso izgubile v socialnem in družbinskem življenju, niti ne v politiki, dasi so iz te izključena, vsaj dozdaj, kulturna vprašanja. Posebno je pridobila katoliška cerkev, ker ima že po svoji ustavi trdno organizacijo; njen ugled vedno narašča.

* * *

Demokratična misel je zmagovala tudi pri osrednji upravi, ko je bil l. 1828 izvoljen za predsednika Andrew Jackson. Do tedaj so bili na čelu Unije aristokrati iz Viržinije, ali pa puritanske družine iz Nove Anglije. Jackson je bil nov mož iz naroda, brez posebne izobrazbe, a bistrega duha, praktičen, odločen, pravi Amerikanec iz zapada. Po svojem nastopu je brezobzirno odpravil del uradnikov, »Spoilsystem« je prišel v popolno veljavo, ravno ne v prid javnosti, ker politika je postala molzna krava raznim elementom. Stranke so se morale organizirati in so dobile svoje »bosse« (voditelje), ki so prišli do silnega vpliva, a so ta vpliv pogostoma zelo hudo zlorabljali.

Nasprotje med strankami se je zaradi carine vedno bolj poostrovalo. Južna Karolina je l. 1833 odločila, da se ne briga za carinski zakon, in kongres je bil primoran, da je carino znižal. Javil

se je vpliv juga. Pomembno je tudi uničenje centralne banke, ki je Amerika še danes nima.

Do l. 1840 so bila v ospredju javnega življenja gospodarska vprašanje o carini, o banki itd.' Vedno bolj pa je sililo na dan suženjstveno vprašanje.

* * *

Ko so l. 1776 proglasili neodvisnost Amerike, je bilo suženjstvo v vseh naselbinah. Večina je bila sicer prepričana, da suženjstvo nasprotuje krščanstvu, humaniteti in nravnosti, a se za te pomislike niso dosti zmenili, ker je bilo javno mnenje premočno. Država

Katoliška stolnica in spomenik generala Jacksona v mestu New Orleans, La.

Vermont je najprej odpravila to sramotno napravo, druge države na severu so sledile, prepovedale izvoz in uvoz sužnjev, ali vsaj izdajale razne ovirajoče določbe. Največji uspeh v tej dobi je bila odredba glede države Ohio iz l. 1787, ki je na severu suženjstvo prepovedavala. Tudi na jugu so bili vodilni krogi v teoriji za svobodo, a v praksi so se bali gospodarskih posledic. Mnenje se je pa izpremenilo tudi na jugu, ko so začeli pridelovati bombaž. Velike iznajdbe, posebno »Cotton-gin« Elija Whisneya, je bombaževim pridelkom odprl novo dobo. Dočim so pridelali l. 1791 le 2 milijona funtov bombaža, se je dvignil pridelek l. 1834 na 457 milijonov! V

južnih državah se je udomačilo mnenje, da je suženjstvo za njih obstanek neogibno potrebno, in ta misel je za nje postala trdna vez. Čim bolj je na severu s tehniko napredovala obrt, tem bolj je zazijal v Uniji med severom in jugom nevaren prepad.

Gospodarskemu se je pridružil še političen razlog. Naseljenci iz Evrope so prihajali večinoma na sever. Ker se je število poslancev določevalo po številu prebivalstva, so severne države dobile večino. V senatu je bila pa vsaka država enako zastopana; zato je moral jug gledati na to, da se ustanovi vedno več držav, kjer bi bilo suženjstvo dovoljeno. Ko je l. 1819 teritorij Missouri prosil za vzprejem kot država, je nastal hud prepir, ki so ga poravnali le potom kompromisa, da severno od 36° 30' ne sme več biti sužnjev.

S tem sta nastale dve državi! Vendar pa je bil skoraj vse desetletje mir. Nekaj črncev so zapeljali celo nazaj v njih prvotno domovino; tako je nastala republika Liberija.

Okrog l. 1830 je začel veti po Evropi svež veter. Anglija je odpravila suženjstvo, in v Uniji je zopet zavrelo. William Lloyd Garrisons je pričel hudo agitirati in število »abolitionistov« (takih, ki so skušali sužnost odpraviti) se je vedno bolj množilo. Ker boj ni bil povsem dostojen in so Garrisonsa spravili v dotiko z vstajo sužnjev, katero je uprizoril l. 1831 v Viržiniji neki Nat Turner, so južne države sklenile celo zakone zoper »abolitioniste«. Da pride vprašanje tudi pred kongres, so prijatelji gibanja porabili v ta namen priložnost, ko so imeli izločiti distrikt Columbia (glavno mesto Washington); kongresu so poslali tozadevno prošnjo. Odposlanci so prošnjo kratkomalo odklonili (gag-rule); mnogi so smatrali odklonitev za prelom pravice naroda, ki sme glasom ustave prositi (petition). Sklepali so torej, da suženjstvo ne tlači samo sužnjev, temveč tudi proste državljane. Vedno več ljudi je bilo prepričanja, da je suženjstvo sramota za vso deželo.

Kakor omenjeno, so južne države delovale na to, da se na jugu ustanovi vedno več držav, in jug je bil naenkrat za razširjenje. Naravno je, da so se obrnili proti slabotni Mehiki. Po daljših homatijah so l. 1845 sprejeli državo Texas v Unijo. Mehika je bila užaljena, in po neki praski l. 1840 so Zedinjene države napovedale vojsko. L. 1818 in l. 1827 sta se pogodile Unija in Anglija, da naj pripada pokrajina Oregon obema. Nazadnje so dne 15. rožnika 1846 določili kot severno mejo 49. stopinjo, ki je tvorila že do zdaj mejo do jezera Lake of the Woods.

S tem je Unija prišla do Tihega morja. Naravno je, da je hotela priti v posest najboljšega pristanišča, zaliva San Francisco. Californija je pripadala Mehiki. General Scott je 14. kimavca 1847 zavzel glavno

mesto ; sledil je mir in Mehika je bila primorana Uniji odstopiti ne samo Texas, temveč tudi Californijo, New Mexico in višavje južno od 42. stopinje proti odškodnini 15 milijonov dolarjev ; l. 1853 je Unija kupila še neki pas (Gadsden) in s tem je bilo razširjenje končano.

* * *

Nove pridobitve so vplivale tudi na notranjo politiko. Južne države so hotele nove pokrajine izrabljati v svojem zmislu, kar pa severu ni bilo po volji. Tako je izbruhnil med jugom in severom hud boj ; niso se smatrali več kot deli ene države, temveč kot sovražne oblasti. Poslanec Wilmot je predlagal že l. 1846, da mora biti v novo pridobljenih pokrajinah suženjstvo prepovedano, posebno ker je Mehika že l. 1829 suženjstvo zakonitim potom odpravila. Radikalni Calhoun iz juga je nasprotno zopet poudarjal, da kongres nima pravice, kakemu meščanu prepovedati, da gre s svojim premoženjem, t. j. s sužnji, kamorkoli se mu zljubi, — torej, da se morajo sužnji v novih pokrajinah brezpogojno pripustiti. Nazadnje so predlagali, da naj se prepušča prebivalcem, da sami odločijo o tem vprašanju. Californija je takoj glasovala proti sužnjem. L. 1848 so tam našli prvo zlato ; ljudje so pridrveli trumoma, in ker so sužnji bili nasprotni njihovim delavskim težnjam, so takoj odločili proti. Šlo je le še za južno višavje. Sklenili so »Veliki sporazum l. 1850«, ki ga tvori cela vrsta zakonov. Jug je mislil, da je zmagal, posebno z zakonom o begu sužnjev (fugitive slave act); a ravno ta določba je pokopala njegovo stvar, ker šele zdaj je mnogo meščanov na severu spoznalo, kakšna sramota je suženjstvo. Ta zakon je dal tudi povod za najuspešnejši spis zoper suženjstvo, katerega je spisala Harriet Beecher-Stow pod naslovom: »Stric Tomova koča«. Mnogi so iz njega spoznali, kaj je vse mogoče v »prosti« Ameriki.

Med tem je bilo treba organizirati teritorij zapadno od države Missouri, iz katerega je pozneje nastala država Nebraska. Zopet se je zaradi sužnjev vnel ljut boj. Privrženci suženjstva so oboroženi vplivali pri glasovanju, in v Nebraski se je pričela pravcata meščanska vojska.

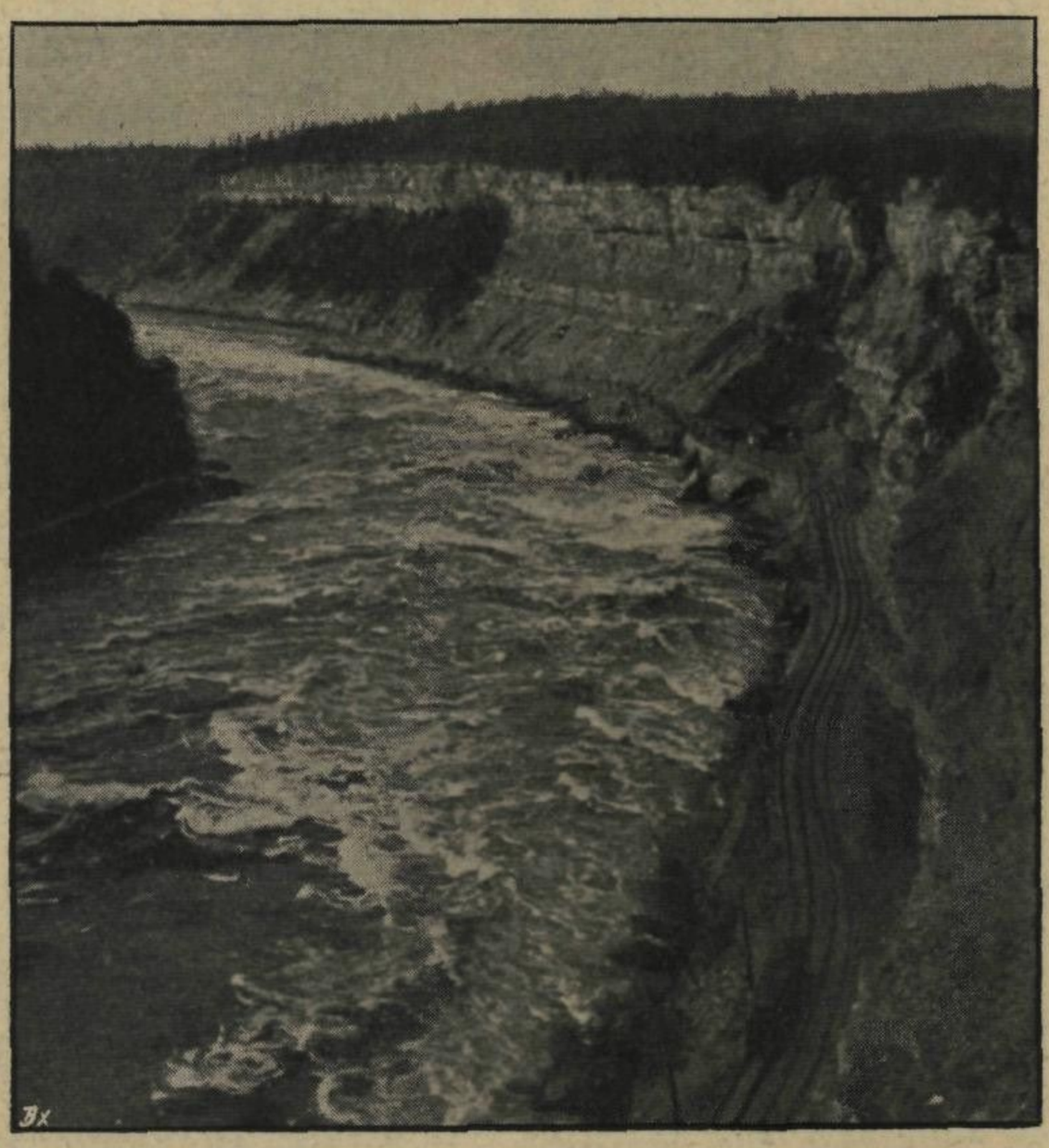
Vsi ti dogodki so močno vplivali na notranjo politiko. Izcimila se je polagoma na severu mogočna republikanska stranka. Pri volitvi l. 1856 je zmagal jug, torej demokratje s svojim kandidatom Buchanan (Bjukänön). Zopet je nastal ljut boj, ko je šlo za sprejem države Kansas, kjer so zmagali nasprotniki suženjstva. V ospredje boja je stopil slavni Lincoln, ki je nekoč dejal: »Unija ne more biti napol suženjska in napol prosta država ; vsa mora postati eno ali drugo«. Prepad je postal nepremostljiv. John Brown je vdrl dne 16. vinotoka 1859 v Viržinijo ; premaganega so obesili. To

je nasprotnike suženjstva silno razburilo, in ko je Helper spisal »Impending Crisis«, je njih število hitro naraščalo.

* * *

Bližal se je čas volitev za predsednika. Demokratje niso bili edini. Republikanci so se zbrali v Chicagu in postavili Lincolna za kandidata, dasi so ga vzhodne države smatrale za »okorneža iz prerijskih držav«. Lincoln ni dobil večine pri prvotnih volilcih, pač pa pri volilnih možeh. Odločevalo je vprašanje zaradi sužnjev. Jug je spoznal, da je prišel konec njegove nadvlade. Neznosna misel za ponosne veleposestnike!

Že prej so večkrat mislili na ločitev (secession). Po volitvah so smatrali trenutek za ugoden, in kljub tehtnim pomislekom mnogih resnih politikov, so zmagali kričači. Dne 9. prosinca 1861 je odpadla država Mississippi, njej so sledile Florida, Alabama, Georgia, Loiusiana in Texas. Skušali so posredovati, a ni šlo. Odposlanci odpadlih držav so se sešli v mestu Montgomery in razglasili novo zvezo pod naslovom: »Zavezne (konfederirane) države v Ameriki«. Ustava je bila prikrojena južnim razmeram, suženjstvo zakonito.

Whirlpool Rapids reke St. Lawrence.

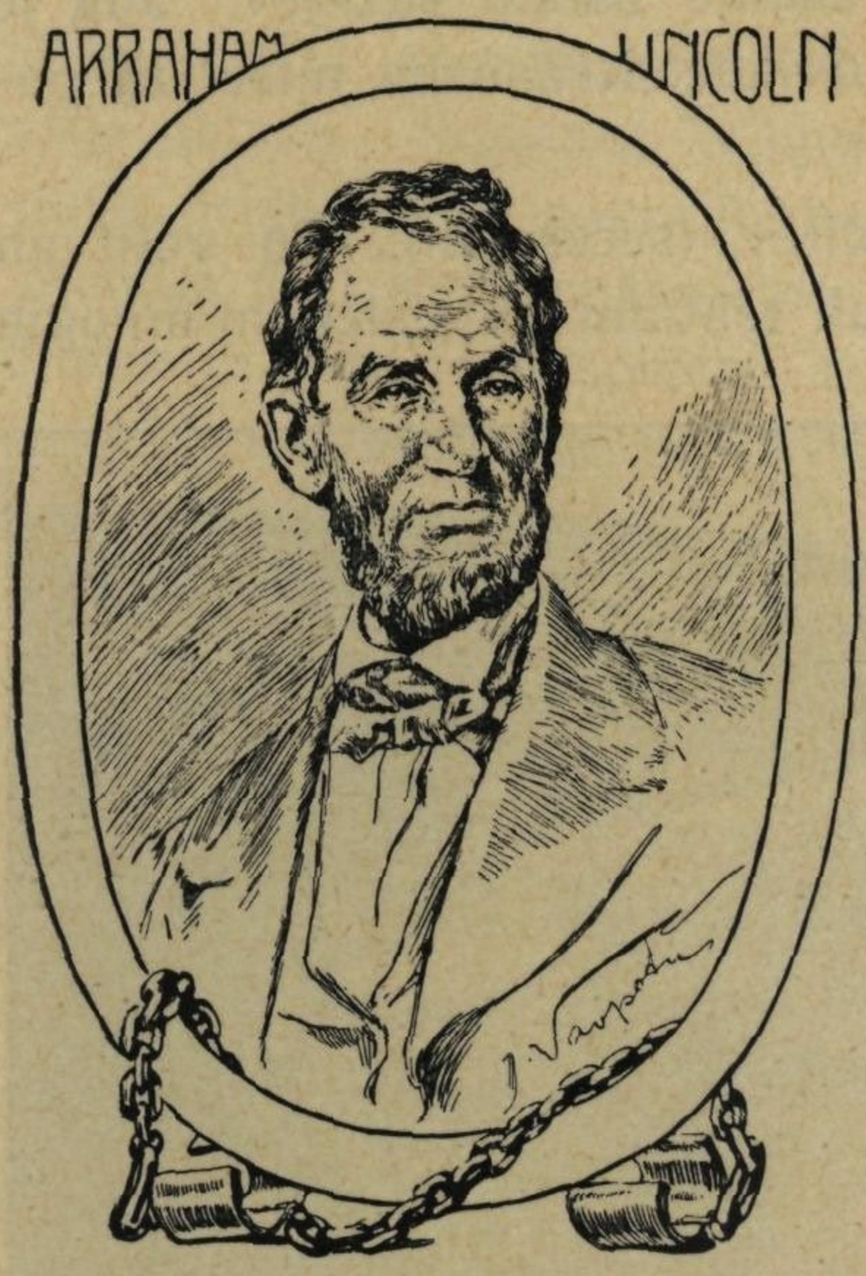
Viržinija se je obotavljala. Saj jo je vezal z Unijo spomin slavne preteklosti. Zopet so skušali posredovati, a brez uspeha; razpor je bil prehud.

Mnogi mislijo, da je vzrok razpora le na gospodarskem polju. Odločevali so tudi ti razlogi, a glavni nagibi so bili nravni, boj zoper sramoto suženjstva.

7. Unija pred meščansko vojsko. — Vojska izbruhne. — Izid in odločitev. — Sužnji prosti. — Posledice vojske na severu in na jugu.

Go than, our rash sister, afar and aloof,
Run wild in the sunshine away from our roof;
But when your heart ashes and your feet have grown sore,
Remember the pathway leads to our door!

O. W. Holmes.

d leta 1830 so Zedinjene države zelo hitro napredovale. Prebivalstvo je od 13 milijonov l. 1830 poskočilo na 23 milijonov l. 1860. Mesto New York je štelo l. 1860: 800.000 ljudi in bilo eno največjih mest sveta; mestno prebivalstvo je štelo 16% vseh prebivalcev. K temu prirastku je pripomoglo največ naseljevanje iz Evrope. Leta 1842 je prišlo prvič nad 100.000 naseljencev in leta 1854 celo 427.833! Mnogo je bilo Nemcev, največ pa Angležev in Ircev. Zadnji so ostajali večinoma v mestih in po spretnih politikih tehtno vplivali pri volitvah; zoper nje je nastopila stranka »Knownothings«, posebno tudi ker so bili katoličani.

Gospodarske razmere so se po železnicah povsem predrugačile. Graditi so jih začeli okrog l. 1830; l. 1860 jih je bilo 30.000 milj. Ves promet je šel skozi pristanišča na vzhodu, kjer se je vsled tega hitro razvijala velika obrt. Železa so l. 1830 pridelali 165.000 ton, l. 1860: 821.000, pridelek premoga je narastel od 286.000 ton na 13 milijonov, zlata na 65 milijonov dolarjev (l. 1853). Število kolovratov za bombaževe izdelke je znašalo l. 1840: 2,284.631, l. 1863 pa 5,235.727. Vrednost izvoza domačih pridelkov je bila l. 1830 le 58 milijonov dolarjev, l. 1860 pa 316 milijonov. Kljub temu je bila država še bolj poljedelska; veliki kapital se je šele začel nakopičevati in pojavljali so se prvi sledovi proletarstva.

Ljudska izobrazba se je v vzhodnih državah silno dvignila; tudi zapadne so mnogo storile za šole. L. 1833 so ustanovili Oberlin College (za pouk v znanstvu, godbi itd.), ki je moškim in ženskam pripomogel k višji izobrazbi; to napravo so sprejeli za vsa državna vseučilišča na zapadu. Začelo se je tudi pristno amerikansko lepo-

slovje. Imena Washington Irving, Bryant, Cooper so znana tudi v svetovnem slovstvu. V Novi Angliji se je vršil pravi preporod. Pesniki Longfellow, Whittier, Hawthorne, Lowell in Holmes so zastopniki te zlate dobe amerikanskega slovstva. Vsi so bili zagovorniki prostosti in nasprotniki suženjstva. Prikazalo se je tudi zmernostno gibanje. L. 1851 je država Maine izdala prvo odredbo proti zlorabi alkohola. Povsod je vladalo živahno, napredno življenje.

Ta napredek se je deloma razširil tudi na jug. Tudi tu je žvižgal hlapon in je švigala iskra brzojava, a gospodarsko in duševno so južne države le malo napredovale. »Border States«, namreč Viržinija, Maryland in Delaware so šle bolj s severom, a v državah, kjer so pridelovali večinoma bombaž, je bilo le malo napredka.

Bombaža so pridelali silne množine (1860 za 192 milijonov dolarjev). V južnih državah je bilo l. 1860 okrog 8 milijonov belih, od teh je imelo 385.000 oseb sužnje. Družabnemu življenju so načelovali veliki »Planters«, večinoma v Evropi izobraženi ljudje, ki so poznali svet in se vedeli gibati. V njih rokah je bila politika, in mnogi so po njih sodili omiko juga. A večji del naselnikov (Planters) je tvoril prav sirovo, neomikano »družbo«, ki za duševna vprašanja ni imela nobenega zmisla. Večina belih ni imela sužnjev. Ti »ubogi belci« so stanovali bolj v hribovju, so bili brez izobrazbe in živeli v siromašnih razmerah. Tudi ti so čutili sramoto suženjstva in bili nasprotniki sužnosti; ob enem pa so črtili sužnje in črnce, ker vsled teh jim ni bilo mogoče, da bi se povzpeli do višje stopnje izobrazbe.

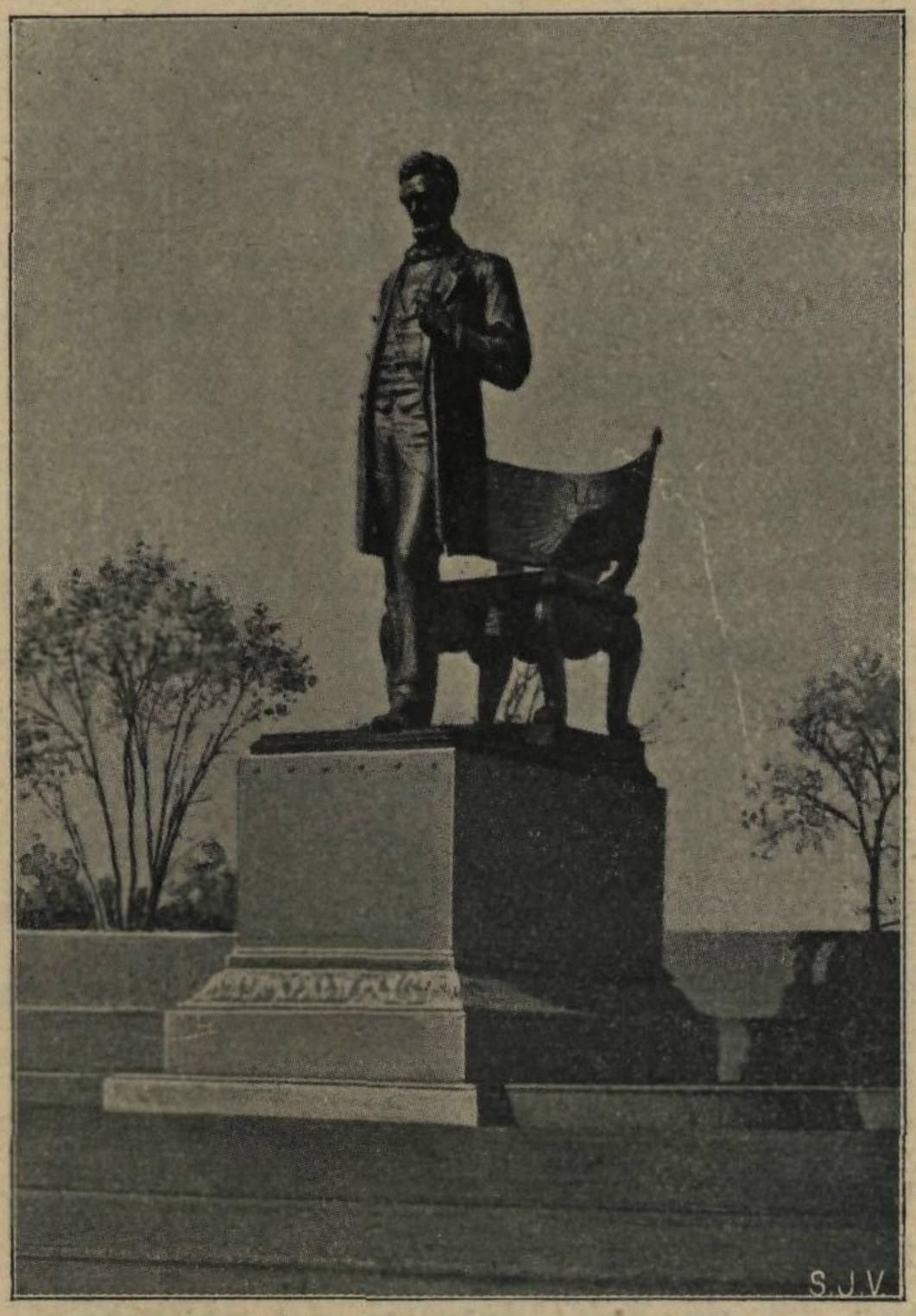
Črncev je bilo l. 1860 4·2 milijonov, od teh do pol milijona »prostih«. Prostost pa je bila zelo omejena, vendar so tudi nekateri črnci imeli — sužnje! Okrog 4 milijonov sužnjev ni imelo nobenih pravic. Bili so golo blago! Njih usoda je bila po gospodarjevem značaju različna. Morda so bili mnogi res le nekako »posli«, a tudi zlate spone so spone! Večinoma so pa bili delavci na velikih posestvih, in tehtne priče nam zatrjujejo, da je bila njih usoda več nego žalostna. Učiti jih pisati in čitati, je bilo večinoma po zakonih prepovedano; verski pouk je bil smešen. Na take razmere južni Amerikanci ne smejo biti ponosni! Razume se, da je suženjstvo jako slabo vplivalo tudi na nravnost. Po sirovih nadzornikih je posirovela tudi vsa okolica. Tudi jug ima sicer nekaj spretnih politikov in častnikov, a za umetnost, omiko in slovstvo prav ničesar ni storil. Gospodarsko so južne države ostale še v dobi kolonij, socialno in duševno le nazadovale, tvorile čudno skupino ne samo v Zedinjenih državah, temveč v vsem omikanem svetu. Naravno je bilo, da so se ločile, vprašanje je bilo le, ali bo sever k temu početju molčal.

* * *

So we made a thoroughfare for Freedom and her train,
Sixty miles in latitude, three hundred to the main;
Treason fled before us, for resistance was in vain,
While we were marching through Georgia!

Zadnja kitica vojaške pesmi: »Marching through Georgia.«

Koncem zadnjega oddelka smo opisali, zakaj in kako je prišlo do odpada nekaterih držav. Pri volitvi za predsednika je zmagal sever. Abraham Lincoln (* 12. svečana 1809 na neki farmi zapadno od mesta Hodgenville, Ky., † 14. aprila 1865 v Washingtonu), ki je nastopil predsedništvo dne 4. sušca 1861, je izmed največjih mož svetovne zgodovine. Pokazal je, kaj premore Amerikanec, ki zaupa v svojo moč. Iz siromašnih razmer se je povzpel do najvišjega mesta. Mnogo se ni učil, veliko ni bral, a kar je bral, pred vsem Sv. pismo in Shakespeara, to si je globoko vtisnil v srce; na trdni verski podlagi si je izdolbel svoj jekleni značaj. V svoji nastopni poslanici je izjavil, da ga veže sveta prisega, da varuje ustavo in edinost Unije.

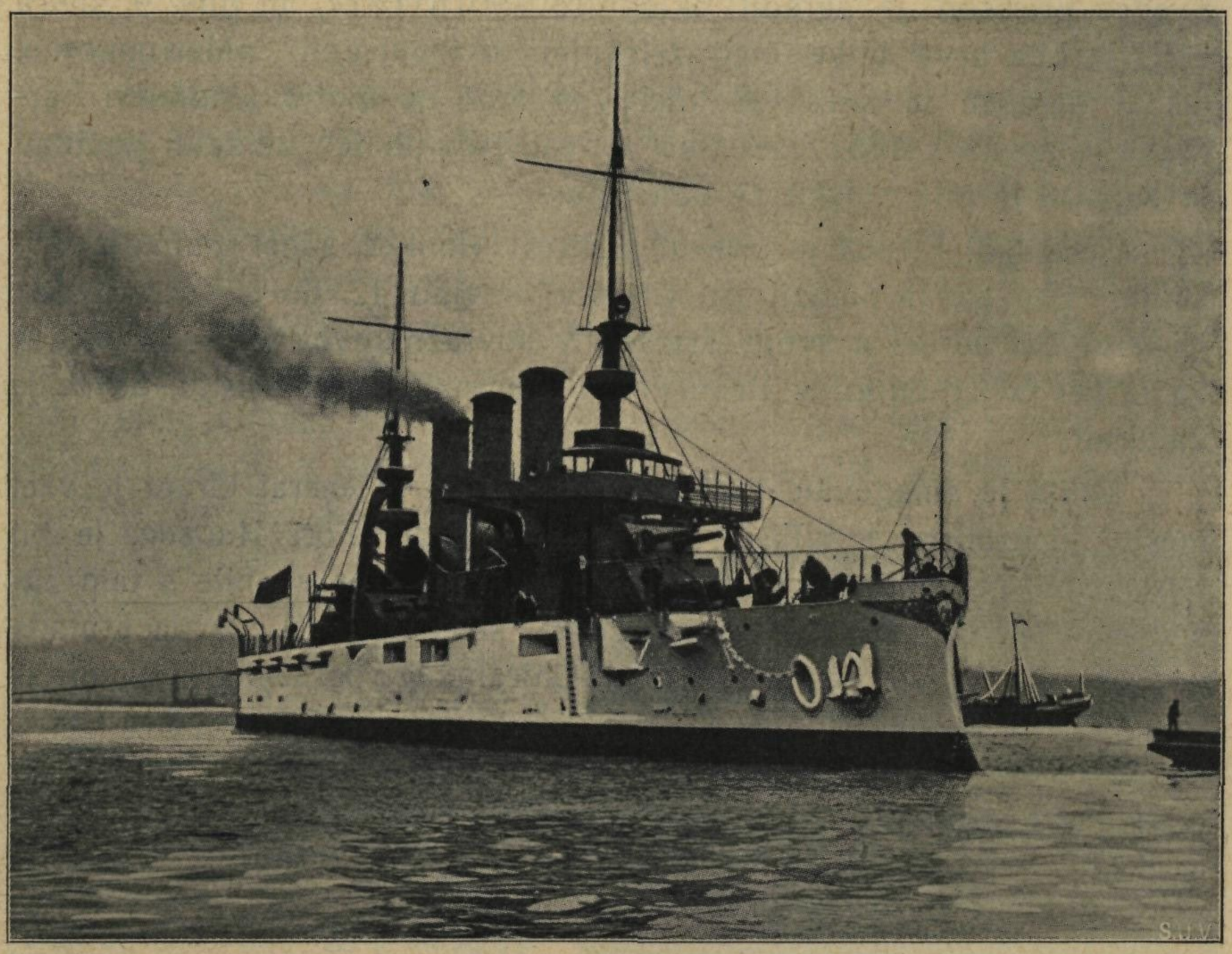
Lincolnov spomenik v Chicagu, Ill.

Odpadle države niso hotele poslušati njegovih besed. Večina trdnjav je bila že v njihovih rokah le na trdnjavi Fort Sumter je še plapolal amerikanski prapor. Dne 12. aprila 1861 je padel prvi strel; trdnjava se je morala vdati, ponosni zvezni prapor izginiti! Na severu je bilo še mnogo omahljivcev, zdaj, ko se je morala zastava amerikanske edinosti vdati sili, je tam zavrelo. V srcih je švignil plamen domoljubja, in ko je Lincoln izdal svoj »klic na orožje«, je našel povsod največje navdušenje.

Prvim sedmerim državam se je pridružila dne 17. aprila 1861 tudi Viržinija, razen zapadnega dela; njej so sledile Arkansas, Tennessee in Severna Karolina. Sever je bil v vsakem oziru na boljšem, a njegova naloga ni bila lahka. Jug je imel dobre vojake in spretne poveljnike; treba je bilo podvreči neizmerne pokrajine. Ravno ta okoliščina je zlomila angleško moč. Ponosni jug je izdal geslo: »Bombaž

je kralj!« in upal na pomoč onih držav, v katere so uvažali bombaž. Mnogi aristokratični krogi v Evropi so sicer soglašali z jugom ter privoščili Uniji, največji demokratični državi sveta, razpad, a dejanske pomoči jugu niso poslali.

Priprave so trajale dolgo na obeh straneh. Dne 1. julija 1861 je bilo na severu 300.000 mož oboroženih, pozneje so število dvignili na milijon. Tudi na jugu so poklicali pod zastavo zadnjega moža. Sever je naskočil »Zavezo« — jug od treh strani: v Viržiniji, v dolini ob Mississippiju in od morske strani. Zvezna armada je prekoračila mejo Viržinije, a bila dne 21. julija 1861 pri Bull Runu hudo tepena. Mc

Vojna ladja »Nebraska«.

Clellan se ni upal naskočiti, in vso jesen in zimo je šla govorica: »Vse mirno ob reki Potomac!« Vigredi je Mc Clellan hotel vzeti glavno mesto Richmond. Bil je pa silno počasen, da se je sovražnik lahko pripravil. Bitka pri Fair Oaks (31. maja 1862) je ostala neodločena. Ker je general Jackson pretil mestu Washington, se niso upali Mc Clellanu poslati pomoči. Koncem junija 1862 je prišlo do sedemdnevne bitke pri Richmondu, a mesto ni padlo; nato so potegnili armado nazaj. Poveljnik »zaveznih«, general Lee, se je vrgel takoj na zveznega generala Popa ter ga porazil drugič pri Bull Runu (29. do 30. avgusta). Nato je šel v Maryland, a Mc Clellan ga

je prisilil, da se je moral vrniti. Nov poizkus generala Burnside, da zavzame Richmond, se je izjalovil po strahoviti bitki pri Fredericksburgu (13. grudna). V Viržiniji torej ni bilo ničesar odločilnega.

Zato je pa Unija zmagovala na zapadu in jugu. Že l. 1861 si je Unija zagotovila državi Missouri in Kentucky. Dne 18. prosinca 1862 je porazil general Thomas konfederirane pri Mill Springsu, in general Grant je vzel razne trdnjave ter zmagal v krvavi bitki pri Shilohu. Maja je padlo mesto Corinth, junija mesto Memphis.

Še večji je bil uspeh mornarice. Jug je imel le nekaj ladij. Nova oklopnica »Merrimac« je sicer napravila severu mnogo strahu, a Švedec Ericsson je zgradil oklopnico »Monitor«, in dne 9. sušca 1862 je bila prva bitka med železnimi oklopnicami. »Merrimac« je postal neraben in sever je imel vso moč na morju. Admiral Farragut je aprila l. 1862 vzel New Orleans, in po teh zmagah na jugu in zapadu je bila vojska že odločena.

Spomladi l. 1863 je zvezni general Hooker zopet napadel Viržinijo. Lee ga je porazil pri Chancellorsvillu (2. do 3. sušca 1863). General Lee je šel s svojo armado v sovražnikovo deželo, a Meade ga je pri Gettysburgu v Pennsylvaniji porazil in ga prisilil, da se je umaknil.

Unija je zmagovala tudi na jugozapadu. General Grant je vzel mesto Vicksburg (4. julija 1863). Ko je padel Fort Hudson, je bil Mississippi popolnoma v rokah Unije; ob enem pa so bile s tem zapadne dežele od vzhodnih ločene. Manj srečna je bila zvezna armada v državi Tennessee, kjer je bila pri Chicamaugi poražena, a Grant je ta poraz zopet popravil po zmagi pri Chattanoogi (25. novembra 1863); pot v Viržinijo je bila odprta. Grant je bil imenovan za vrhovnega poveljnika. Meseca maja l. 1864 je korakal proti Richmondu, a spretni Lee ga je porazil pri krajih Wildnis in Cold-Harbor. Grant je izpremenil taktiko in začel nasprotnika obkoljevati.

Med tem je general Sherman po bitki pri Chattanoogi prodiral proti jugu. V več majhnih praskah je potiskal svojega nasprotnika Johnstona nazaj, vzel 5. kimavca 1864 mesto Atlanta, glavno taborišče juga, in pričel svoj slavni pohod skozi Georgijo proti Atlantiku. Tu je vzel meseca decembra mesto Savannah in se obrnil proti severu, da se z Grantom združi. Armada generala Lee je bila obkoljena, izgub niso mogli nadomeščati, in začelo je zmanjkovati živeža in streliva. »Zaveza« je sklenila, da oboroži zamorce, a do tega vendar ni prišlo, da bi bili zamorci morali braniti suženjsko državo!

Lee je moral pred Grantom zapustiti Richmond; ko je hotel zbežati proti zapadu, so ga obkolili in ga prisilili, da je kapituliral dne 9. aprila 1865 pri kraju Appomattox Court House. Pet dni po-

zneje je zadela predsednika Lincolna krogla zavratnega morilca. Njegovo ime je neločljivo združeno z edinostjo Unije, a tudi človeštvo ga bo vedno slavilo kot rešitelja sužnjev.

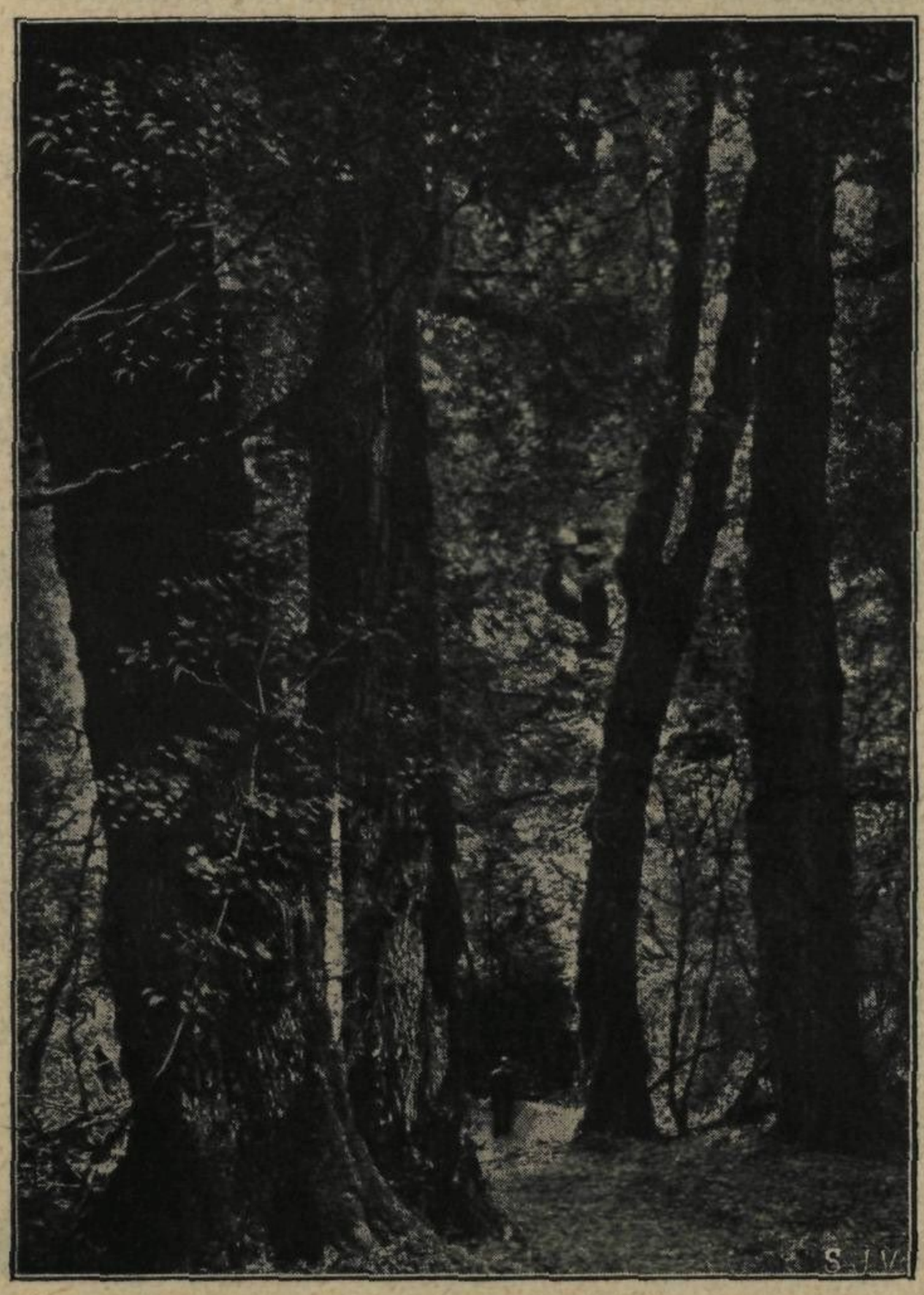
Pesnik Walt Whitman je izražal narodno žalovanje ob Lincolnovi smrti v nedosegljivi pesmi »Song on Lincoln's Dead«.

When liliacs last in the dooryard bloom'd,
And the great star early droop'd in the western sky in the night
I mourn and yet shall mourn with ever-returning spring,
Ever returning spring, trinity sure to me you bring:
Liliac blooming perennial and drooping star in the west
And thought of him I love.

* * *

Meščanske vojske nikakor niso započeli, da oprostijo sužnje. Lincoln je odklonil umešavanje v notranje zadeve držav. Takoj se je pa pokazalo, da ima to vprašanje tudi nekako vojaško stran. V taboru »zaveznih« so rabili mnogo sužnjev. Ako so jih zvezni ujeli, so jih smatrali kot »kontrabant« in jih izpustili. Dasi je bil Lincoln vedno za prostost, je vendar večkrat preklical nekaj odredb. Mislil je sužnje oprostiti polagoma ter gospodarje za to odškodovati. Dne 22. kimavca 1862 je izdal oklic, v katerem ustašem zažuga, da bo oprostil na novo leto vse sužnje, ako ne položijo orožja. Demokratje so ta oklic izrabljali zoper njega in dosegli v državi New York precej uspehov. Tudi dne 1. grudna 1862 je obljubil pomoč pri odpravi. A južne države se niso zmenile za predsednikove predloge, na kar je izdal Lincoln dne 1. prosinca 1863 slavno odredbo, v kateri podarja sužnjem odpadlih držav prostost.

Nasledki nikakor niso bili tako hudi, kakor so od gotove strani pričakovali. Sužnji se nikjer niso uprli in so ostali večinoma tudi v prostosti zvesti svojim gospodarjem. Nekaj se jih je pridružilo zveznim vojakom, in so tako nekoliko pomagali pri boju za prostost njih rodu.

V amerikanskem pragozdu.

Lincolnov odlok pa ni odstranil suženjstva v Ameriki, ker se ni tikal držav, ki so imele sužnje in so ostale Uniji zveste. Vendar pa je bilo s tem suženjstvo pokopano. Da se doseže prostost v vseh državah, je sprejel kongres dne 31. prosinca 1865 13. amendement k ustavi, s katerim se sužnji povsod oprostijo, in dne 18. grudna 1865 so odločbo sprejeli v temeljne državne zakone.

* * *

Meščanska vojska je požrla neizmerno premoženja in krvi. Sever je poklical več ko $2^1/_2$ milijona mož pod orožje; na ladjah je služilo okrog 50.000 mornarjev. Na bojiščih in v bolnišnicah je umrlo okrog 360.000 ljudi. Štiriletna vojska je stala $3^3/_4$ milijarde dolarjev. Vpeljali so papirnat denar (Greenbacks) in dali narodnim bankam (National Banks) pravico, da smejo na podlagi zveznih deležev izdajati bankovce, kar je še danes v veljavi. Povišali so carino, vpeljali dohodninski davek, obdačili pijače in razpisali še druge davke. Kljub temu pa so bile gospodarske razmere na severu prav ugodne in je povsod vladal živahen promet. Največ je trpela trgovska mornarica, ki si do danes ni mogla pridobiti svojega prejšnjega pomena. Neštevilne potrebščine za vojsko so nudile obrti mnogo zaslužka, in dobre žetve na zapadu so oživile izvoz.

Spomenik admirala Farragut na Madison Squaru, New York.

Drugače je bilo na jugu. Tu so za izgubljeno stvar postavili na bojišče zadnjega moža; od teh so jih izgubili okrog 250.000; vojni stroški so znašali $1^1/_2$ milijarde dolarjev. Vojska je požrla veliko narodnega premoženja. Ker je bil jug po blokadi odrezan, in niso mogli izvažati bombaža, ni bilo dohodkov. Tudi tu so pokrivali vojne stroške s papirjem, ki je postal popolnoma neveljaven. Vsem izgubam se je pridružila še odprava suženjstva in sicer brez vsake odškodnine. Jug je bil v gospodarskem oziru uničen, in zvezna vlada je imela zdaj po vojski nalogo, da vdahne razvalinam novo življenje.

8. Nova doba prenovljenja. — Razmere na jugu in severu po meščanski vojski. — Zunanja politika.

o vojski je nastalo vprašanje, pod kakšnimi pogoji naj se vstaške države zopet sprejmejo v Unijo. Ker so bili mnogi mnenja, da so se uprli le posamezniki, so mislili kaznovati le te. Zaprli so torej predsednika Jeffersona in nekaj višjih uradnikov, a jih takoj zopet izpustili in jim vse odpustili; enakega čina ne pozna zgodovina. Lincoln je izjavil že dne 8. grudna 1863, da je voljan države zopet sprejeti, ako vsaj desetina prebivalcev zapriseže na prostost. Morda bi bilo šlo, ko bi predsednika ne bila zadela morilčeva krogla. Njegov naslednik, Andrew Johnson, je bil sicer tudi »self-mademan«, a ravno on je pokazal, da še ni dosti, ako je kdo samo »iz naroda«.

Dne 29. maja 1865 je izdal neki načrt, ki je bil prikrojen onemu njegovega prednika. Vršili so se zbori za novo ustavo. A jug je sklepal zakone, ki so bili severu le nekako v zasmehovanje; črnci naj bi bili povsem brez pravic. Po teh »black codes« so hoteli prostost črncev zopet odpraviti. Razna nasilstva so zahtevala obrambo črncev, ki jim jo je mogel nuditi le sever. Poleg teh odnošajev je bilo še mnogo drugih vzrokov, ki so zmagovalce dovedli do sklepa, da vzamejo južnim državam samoupravo.

Radikalni republikanci so tirjali popolno enakost vseh prebivalcev na jugu. Mnogi so bili tudi mnenja, naj se vstaši kaznujejo. Zabiti se tudi ne sme, da bi bilo treba število zastopnikov zvišati, ker črnci so dozdaj šteli le kot tri petine. Marca 1865 so sestavili poseben urad, »Freedmens Bureau«, ki naj bi ščitil črnce. Še dalje je šel zakon, ki ga je sklenil kongres, in ki naj bi zamorcem zagotovil popolno meščansko in socialno enakopravnost (Civil Rights Bill). Dne 24. julija 1866 je bila ta določba sprejeta v ustavo kot 14. amendement. Med kongresom in predsednikom je prišlo do razpora. Johnstona so celo tožili, a je bil oproščen.

Radikalci so hoteli zamorcem dati enakopravnost iz razlogov pravičnosti in ker so od njih pričakovali okrepitev svoje stranke. Premalo so preudarili, da so bili črnci včeraj sužnji, s katerimi se je ravnalo kakor z živino, in te je sever naredil za gospodarje na jugu!

Določba z dne 2. in 13. sušca 1867 je razdelila uporni jug v 5 vojaških okrajev; pod zaščitjem vojakov naj bi se vršilo »prenovljenje«. Republikanci so hiteli, ker je bila volitev predsednika pred durmi. Izvoljen je bil Grant, ki se je bil izkazal junaka v vojski; kot predsednik (1869 do 1877) pa svoji slavi ni pridejal nobenega bliščа.

Republikanci so po svoji zmagi šli še dalje. Ustavi so pridejali še 15. amendement, ki je vseboval prepoved, »da se nihče ne sme izključiti od volilne pravice zaradi rodu ali polti«. Ker zamorci niso bili sposobni, da bi se posluževali danih jim pravic, so se polastili vodstva in gospodarstva razni dvomljivi, brezvestni elementi (Scalawages-Carpetbaggers). Ker je bilo treba zidati in popraviti, kar je vojska opustošila, so razpisali občutljive davke; denar pa je večinoma šel v žepe voditeljev. V oni dobi so sicer tudi v New Yorku »bossi« silno kradli, a na jugu so naravnost — ropali!

Belci na jugu so se skrivaj organizirali (Ku-Klux in vitezi bele kamelije). Predsednik je poslal zoper nje celo zvezne vojake, a do l. 1877. so znali beli potegniti moč zopet nase, sevé ne brez zvijač in nasilstev, in Grantov naslednik, Hayes (1877 do 1881), je poklical vojake nazaj. S tem je jug zadobil zopet samoupravo.

Republikanske odredbe so zelo neugodno vplivale na gospodarske razmere. Veleposestniki so bili večinoma uničeni. Zemlja je bila opustošena, manjkalo je kapitala, delavske razmere so bile bolj nego neugodne. Velik del zamorcev je razlagal prostost tako, da sme zdaj lenariti in se potepati po deželi. Le polagoma so se oprijeli zopet dela. Da bi bili delali za plačo, ni šlo, ker ni bilo denarja, in tudi niso redno delali. Tako so večinoma posestva razdelili na manjše kose in jih dali črncem v najem. Največ so pridobili »ubogi belci«, ki so prišli lahko do premoženja, posebno ker se je začela razvijati tudi obrt.

Pred vojsko so mislili, da je pridelek bombaža brez sužnjev nemogoč. Pa ni bilo tako. Že koncem l. 1870 so pridelali bombaža toliko, kakor l. 1860. Začeli so izkoriščati rudnike, odprli razne panoge obrti, in v zadnjih 20 letih se je jug približal severu, le nekaj posebnosti mu je še ostalo.

Tudi na severu je bilo treba prenovljenja: preskrbeti invalide, poravnati vojne stroške itd. Vse je šlo lahko, ker se je gospodarsko življenje neznansko dvignilo, kar kažejo zlasti železnice, katerih je bilo l. 1880: 93.000 milj. L. 1869 so otvorili prvo progo, ki je vezala Atlantik s Tihim morjem; na zapadu je napredovalo naseljevanje.

Spomenik generala Shermana v New Yorku.

Mesta so silno narastla. New York je štel l. 1880 s predmestji 2 milijona prebivalcev, Filadelfija 850.000, Chicago pol milijona. Po končani vojski se je pričelo tudi novo naseljevanje. L. 1873 je prišlo 460.000 oseb. Začeli so prihajati tudi Slovani.

S prospehom so se pa prikazale tudi hude rane. Vsak je hotel postati bogat in sicer takoj; zato je vsakdo špekuliral in nihče ni bil izbirčen v sredstvih. Dogajali so se škandali v najboljših krogih. Pretirana špekulacija je povzročila l. 1873, kakor tudi v Evropi, polom, čigar nasledki so se dolgo poznali.

Zaradi notranjih homatij je stopila zunanja politika v ozadje. Anglija je na skrivnem pomagala južnim državam in oborožila ladje, ki so zvezni trgovini zelo škodovale. Napoleon III. je pa porabil priložnost, da je poslal nadvojvodo Maksimilijana kot cesarja v Mehiko. Po miru je Unija zahtevala od Anglije odškodnino, katero so ji tudi pripoznali v znesku $15^1/_2$ milijonov dolarjev, in Napoleon III. je takoj odpoklical svoje vojake; s tem je bila žalostna usoda cesarja Maksimilijana zapečatena.

L. 1857 je kupila Unija od Rusije Alasko; za načrte, kako pridobiti dele zapadne Indije, pa še ni bilo zmisla. Pri volitvi l. 1876 je bil Hayes izvoljen za predsednika z enim glasom večine, in še ta glas mu je prisodil le sodnik. Vendar pa so se demokratje uklonili razsodbi; jug in sever se nista več prepirala.

9. Gospodarski napredek. — Zunanja politika. — Najnovejša doba. — Narodnostna vprašanja. — Ustava in uprava. — Stranke. — Gospodarska in socialna vprašanja. — Izobrazba. — Sklepne opombe.

IV. d l. 1877 so se v javnosti bavili ponajveč z vprašanji, ki so nastala vsled napredujoče obrti.

Naseljevanje rodovitnih krajev je bilo z l. 1890 večinoma končano. L. 1889 so odprli del indijanskega teritorija, pokrajino Oklahoma. Bogati rudniki na zapadu so privabili tisoče na višavja med gorami. Vedno bolj se je obneslo kmetijstvo tudi v teh krajih in še bolj živinoreja. Mormonci in tudi Indijanci so pokazali, da je zemlja pri umetnem namakanju silno rodovitna, in mnogi farmerji so izpremenili dele Južne Californije in Colorada v prave raje. Dne 17. rožnika 1902 so sklenili nov zakon, ki dovoljuje namakanje na zvezne stroške. Milijoni še bodo prišli do kruha. Povsod so imeli bogate žetve; s tem je rastel promet in zidali so neštevilno železnic, tako da jih je bilo l. 1905: 217.000 in 1910: 240.438 milj!

O množini pridelkov naj sledi nekaj številk.

Koruze so pridelali l. 1860: 839, l. 1880: 1717, l. 1810 pa 3125 milijonov bušelnov. Pšenice l. 1860: 173, l. 1880: 499 in l. 1910: 695 milijonov bušelnov. L. 1910 so pridelali še: ovsa 126, ječmena 162, rži 33 in ajde 17 milijonov bušelnov (bušel = 35 litrov).

Pridelek bombaža se je dvignil od 5 milijonov zabojev l. 1880 do 12,132.332 zabojev (zaboj = 200 kg) l. 1911.

Izvoz poljskih pridelkov je znašal l. 1880: 686 milijonov dolarjev in je narastel na 969 milijonov l. 1906.

Število farm je narastlo na 6,340.357 l. 1910, proti 5,737.372 l. 1900.

Živinorejo so silno dvignili. Dne 15. aprila 1910 so našteli: goved 61,225.791, konj 19,731.060, mezgov 4,183.572, svinj 58,000.632, ovc 51,809.068 itd. Vrednost živine je znašala 4731,182.929, torej blizu 5 milijard dolarjev.

Kmetijstvo, poljedelstvo in živinoreja je še danes najmočnejši steber socialnega gospodarstva.

Velikega pomena pa so postali zakladi kovin, ki jih izkoriščajo večinoma šele v zadnjih desetletjih.

Zlata so dobili l. 1910 za 96,055.000 dolarjev, srebra l. 1891 za 57 milijonov in l. 1910 še vedno za 30,186.801 dolar.

Važnejši pa je postal pridelek bakra, železa, premoga in petroleja. Bakra so pridelali l. 1860: 7200 ton, l. 1880: 27.000, l. 1900: 271.000 in l. 1906: 459.000 ton. Sirovega železa (pig iron) l. 1860: 281.000 ton, l. 1880: 5,800.000, l. 1900: 13,800.000, l. 1906: 25,500.000 in l. 1910: 27,636.856 ton. Premoga so nakopali l. 1860: 15, l. 1880: 64, l. 1900: 241, l. 1906: 351 milijonov ton. Vrednost teh rudnin je znašala l. 1910 pri bakru 138,366.522, pri železu 442,311.427, pri trdem premogu 160,843.081 in pri mehkem premogu 467,259.147 dolarjev.

Petrolej je prišel v veljavo šele po meščanski vojski. Dobili so ga l. 1898: 2.539,971.672 in l. 1910: 7.649,639.508 galon (galona = 3·78 l). Pri teh pridelkih so Zedinjene države na čelu vsega sveta.

Silno se je razvilo pridelovanje jekla. Dočim so ga dobili l. 1870 šele 68.750 ton, je poskočil pridelek l. 1890 na 4,300.000 in l. 1910 celo na 26,512.437 ton (Avstrija l. 1910: 2,154.832 ton).

Tako je pa šlo tudi pri drugih panogah, n. pr. pri volni, svili itd., tako da je znašala vrednost obrtniških pridelkov l. 1909 ogromno svoto 20.627,952.000, torej nad 20 milijard dolarjev, proti 1,900.000 dolarjev l. 1860.

Pri tem je omeniti, da se je veleobrt razširila tudi na jug. Zaostala je le trgovina na morju, ki se ne more prav okrepčati. Neizmerni zakladi sirovin, lahka prometna sredstva in trume krepkih delavcev so pospešili ameriksko veliko obrt, ki se je pričela sicer že začetkom 19. stoletja, a prekaša v sedanjem razvitku vse prejšnje napredke.

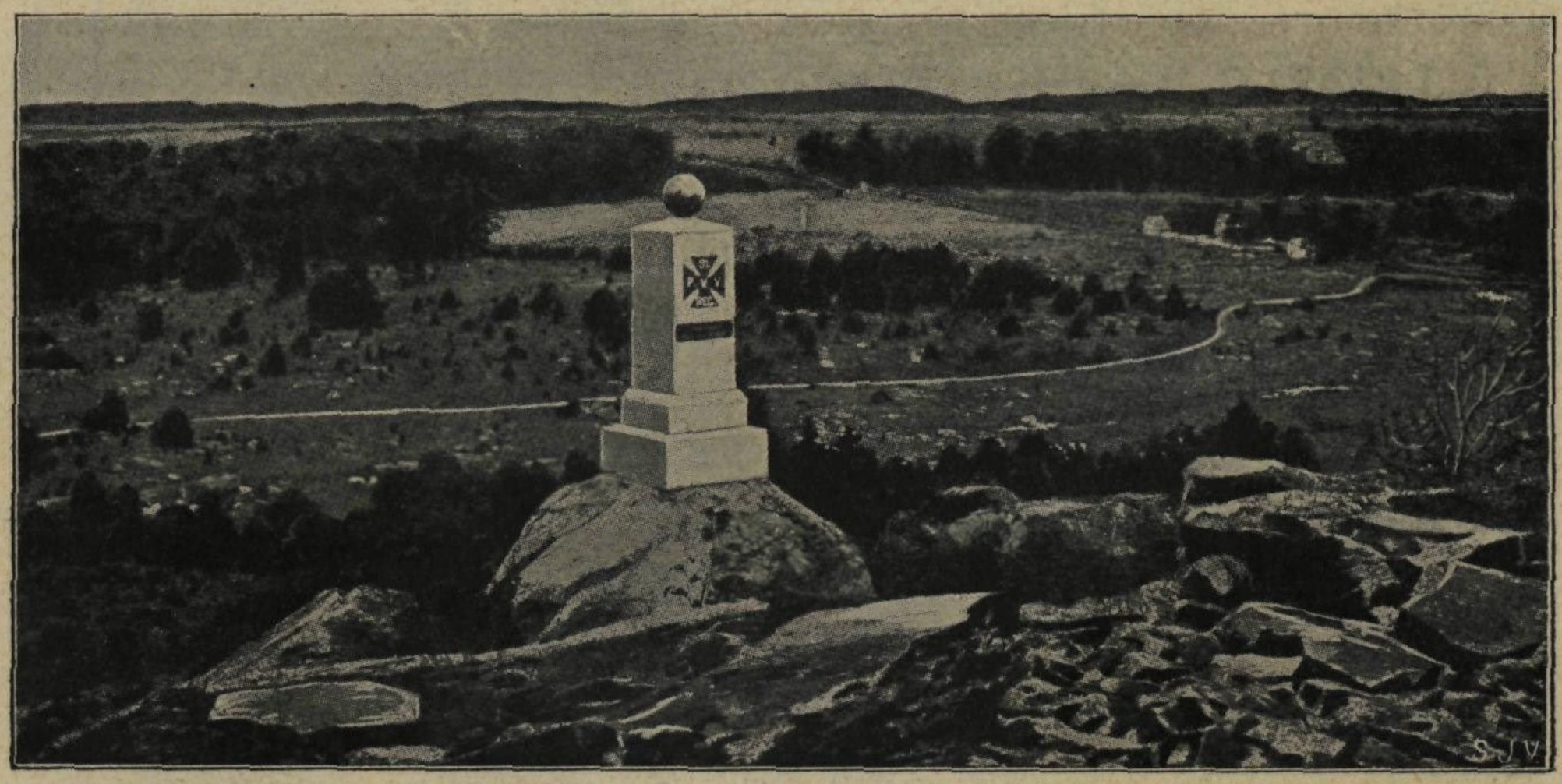
Tak neizmeren razvitek je močno vplival na notranjo politiko. Amerikansko zgodovino znači od nekdaj stremljenje po »razširjenju — expansion«. Po meščanski vojski so dobili le Alaško, in še l. 1893 je predsednik Cleveland odklonil otočje Hawaii. Mnenje se je predrugačilo po španski vojski l. 1898. Privrženci nove struje, »imperialisti« jim pravijo, so se sklicevali na »očete«. A med obema je velik razloček. »Stari« so hoteli več zemlje za naseljevanje, »mladi« pa za obrtne izdelke.

Večkrat že so bili poizkusili dobiti biser Antil, Kubo. L. 1895 so se Kubanci zopet uprli, in Amerikanci so jih večalimanj očitno podpirali. Predsednik Mc Kinley je l. 1897 zahteval od Španije, da

odpravi stroge odredbe za udušenje vstaje. Španija je ustregla. A kljub temu je Unija poslala vojno ladijo »Maine« na Kubo. Dne 15. svečana 1898 se je ladja v pristanišču mesta Havana razletela. Dasi ni dokazano, da bi bili Španci sokrivi tega dogodka, se je Amerikancev polastilo silno razburjenje, in Unija je Španiji napovedala vojsko, ker je zahtevala, da se ne sme več postopati zoper vstaše; ob enem je priznala neodvisnost Kube.

Kakor ni bilo drugače pričakovati, so Amerikanci porazili slabo Španijo na morju in na suhem. Dne 10. grudna 1898 so sklenili v Parizu mir. Španija se je morala odpovedati nadoblasti nad Kubo, odstopiti otok Portorico, Filipine in otok Guam v Tihem morju. Za Filipine so ji dali 20 milijonov dolarjev.

Kuba je zdaj sicer samostalna, a v resnici pod amerikansko oblastjo.

Bojišče pri mestu Gettysburg, Pa.

Portorico je nekako amerikanska kolonija, a prebivalci nimajo amerikanskega meščanstva.

Pridobiti so hoteli tudi od Dancev otok St. Thomas, ki ima izvrstno pristanišče, a Danci so to odklonili (l. 1903). Posrečilo se je pa Rooseveltu, ki je l. 1901 sledil umorjenemu Mc Kinleyu in je bil l. 1904 zopet izvoljen, da se je pogodil z republiko San Domingo, tako da je zdaj v resnici v amerikanski oblasti, kar se bo v doglednem času zgodilo tudi z zamorsko republiko Haiti.

Čisto drugo pot so nastopili Amerikanci, ko so zahtevali in dobili Filipine. Sicer je vedno naraščala trgovina z daljnim vzhodom, a Unija se je vendarle bala, da se kaka druga velesila ne polasti teh otokov, ko je španska vlada na njih postala nemogoča. Nekateri so zoper to politiko hudo ugovarjali in še danes niso umolknili, posebno

ker so žrtve ogromne. Prebivalci imajo nekaj pravic pri samoupravi, a Unija bo morala šele dokazati, ali se ji posreči Filipince vzgojiti za samoupravo. Za španske vojske so Amerikanci zasedli otočje Hawaii, kjer so že dalje časa gospodarili. Hawaii so l. 1900 organizirali kot teritorij in stoji pod zvezno ustavo.

Ko so se l. 1900 vse velesile udeležile koraka, da udušijo vstajo boksarjev na Kitajskem, si Unija ni hotela pridržati nobenega zemljišča, ampak je proglasila politiko »odprtih vrat«. Rusija se v Mandžuriji ni hotela tega držati, in Unija je podpirala v nastali vojski Japonsko vsaj moralično ter je l. 1905 v Portsmouthu, N. H. sodelovala pri miru, za kar ji pa Japonska ni bila hvaležna, tako da je že večkrat pretil izbruh vojske, posebno tudi zaradi japonskih naseljencev na zapadu. Unija je v to svrho poslala l. 1908 v Tiho morje močno brodovje.

Vedno bolj se je kazala potreba, da prekopljejo medmorje med Severno in Južno Ameriko. L. 1850 je sklenila Unija z Anglijo pogodbo, ki naj bi zagotovila nevtraliteto takega prekopa. L. 1870 je de Lesseps ustanovil delniško družbo (Panama) in začel s prekopom. Unija je spoznala, da bi to delo moralo pripadati edino le njej in je bila vesela, ko je družba propadla. Roosevelt je delal na to, da so premoženje družbe kupili; z državo Kolumbija se je pogodil za odstop 6 milj širokega pasu za 10 milijonov dolarjev, in ko zastopstvo Kolumbije te pogodbe ni hotelo potrditi, se je od nje odcepila republika Panamá, katero je Unija takoj pripoznala in dne 18. novembra 1903 od nje kupila 10 milj širok pas. Prekop dobro napreduje in bo v nekaj letih dokončan.

Zvesta si je ostala Unija v tem, da se ne umešava v evropejske zadeve.

Monrovov nauk se je utrdil, kar se je pokazalo l. 1895 pri homatijah v Venezueli in še bolj l. 1902. Južna Amerika je sicer želela, naj bi države ne smele nastopati s silo za tirjatve posameznih podložnikov, a Unija je dosegla, da se morajo take zadeve predložiti mirovni konferenci. S tem imajo Zedinjene države nekak protektorat nad Novim svetom.

Parkrat se je pokazalo tudi že močno panamerikansko (velikoamerikansko) gibanje. Vendar pa čas za kako združenje še ni napočil, ker so gospodarske in kulturne zahteve raznih držav še preveč različne. Večkrat so tudi že mislili, da se bo Kanada priklopila Uniji. Kanadci sami pa o tem nočejo ničesar slišati. Morda bo Unija dobila še nekaj otokov v Zapadni Indiji, dalje menda ne bo šla, ker je javno mnenje zoper razširjenje, in ker že na Filipinih ni uspehov.

Amerika ima tudi svoje narodnostno vprašanje, dasi to skoraj čisto ne zadene jezikovnega vprašanja, ker zadnje je že rešeno.

L. 1900 je bilo 76·3 milijonov prebivalcev, 267.000 Indijancev, 110.000 Kitajcev, 80.000 Japoncev in 8,841.000 zamorcev, l. 1910 pa skupno 93,471.048 prebivalcev. Nekaj kratkih črtic o posameznih narodih. Indijanci so bili od l. 1830 v posebnih pokrajinah (reservations). Sčasoma se je pokazalo, da je to nevzdržljivo. L. 1887 so določili, da se mora tudi Indijancem odkazati zemlje v zasebno posest; tako postanejo amerikanski državljani. V doglednem času jih bo požrlo amerikansko življenje.

Kitajci so začeli prihajati, ko so l. 1848 v Californiji našli zlato. Beli delavci so jih črtili, ker so delali bolj ceno, in začeli zoper nje silno agitirati. Kongres je sklenil zakon, ki prepoveduje kulijem (delavcem za težka dela) naseljevanje na amerikanskih tleh. Kitajska je v odgovor bojkotirala amerikansko blago. Zdaj je vse zopet mirno.

Zoper Japonce se je začelo hudo gibanje l. 1900. Delajo jim precej ovir; a prepovedi se Amerika ne upa izdati, ker se boji japonskih topov! Vsekako Amerika noče Mongolcev.

Vsi zakoni in vsa prizadevanja za prosveto zamorcev so imela le nasproten učinek, vsaj na jugu. L. 1870 so se belci znali otresti nadvlade črncev in njih nečednih voditeljev (Carpetbaggers); zato so naredili v posameznih državah volilno pravico odvisno od gotovih pogojev, n. pr., da mora vsak volilec znati pisati in čitati, razumeti bistvo ustave, celo »da razume pravice in dolžnosti republikanskega meščana«. S tem so zamorci pritisnjeni ob steno. Tako je na jugu tudi v družabnem življenju. Ni samo prepovedan zakon med belimi in črnimi, tudi v cerkvi, šoli, bolnišnici, železnici je razpeta »Color Line«. . . in mestoma celo ne manjka pravcatih »pogromov«. Težko je reči, ali so zamorci napredovali odkar so prosti. Mnogi gotovo in veliko zamorcev prav nič ne zaostaja za drugim prebivalstvom. Ni pa upanja, da bi se prepad kdaj premostil. Pisatelj Harte pravi: »Kadar zamorec nima vrednosti, je belec razjarjen, kadar je pa spreten, se ga belec boji!«

Ne malo preglavice dela Amerikancem silni tok naseljevanja v novejši dobi. Nemce, Skandinavce, Irce, Škote je Amerika prav lahko »preustrojila« v Amerikance. V letih 1903 do 1906 pa je prišlo teh naseljencev le samo 20% ; nasprotno pa iz Avstro-Ogrske 24%, ravno toliko iz Italije, 18% iz Rusije in te številke so ogromne. L. 1903: 857.000, 1904: 813.000, . . 1906: 1,101.000, 1907: 1,285.000 itd.

Že l. 1890 se je zoper nove trume pokazal neki odpor. Dne 20. svečana 1907 pa so sklenili zakon, ki dovoljuje pristop v Ameriko le telesno in nravno zdravim osebam, odklanja pogodbene delavce,

tirja od vsakega gotovo svoto denarja itd. Večkrat so že predlagali, da bi se vprašanje obravnavalo na kakem mednarodnem kongresu. Ne sme se pa pozabiti, da se naseljevanje in izseljevanje nekako samo regulira. V dobrih časih narašča, v slabših gre tok nazaj, kakor so pokazala leta 1900 in 1908. Sploh pa ima Amerika prostora še za milijone.

Ali se bo Ameriki posrečilo tudi iz Slovanov, Italijanov in Židov narediti sčasoma samo »Amerikance«? Skoraj ni dvoma, ker amerikanska edinost ne sloni na skupnem pokoljenju, temveč na skupnosti idej!

* * *

Pri ustavi, kakršna je zdaj, so sodelovali topovi. Unija je zdaj suverena. Zvezna vlada se je močno utrdila od l. 1865, in jeklena osebnost predsednika Roosevelta je to še bolj okrepila.

V kongresu je zadobil »govornik-speaker« silen vpliv, in njegova moč je skoraj trinoška. Senat je postal v zadnji dobi trdnjava interesov velikega kapitala in visoke carine. V obrambo priporočajo volitev senatorjev neposredno po ljudstvu, kar se je v nekaterih državah po ljudstvu že doseglo.

Posameznih držav je zdaj 48. Zakonodaja ima tu še širno polje v šolskih in socialno-političnih zadevah. Večinoma je v veljavi splošna, enaka in tajna volilna pravica; vendar je pa na jugu ta pravica precej omejena, in Massachusetts izključuje še dandanes analfabete. Zato imajo pa na zapadu tudi ženske aktivno in pasivno volilno pravico, v nekaterih državah samo v šolskih vprašanjih. Dasi ima ženska v Ameriki mnogo predpravic, se za volilno pravico ne ogrevajo prehudo.

Od l. 1860 sta odločilni le dve stranki: republikanci in demokratje. V resnici sta to le dve organizaciji, ker v bistvenih rečeh med njima ni razločka. Kakor ni drugače mogoče, so zlorabljenja politike še vedno na dnevnem redu, dasi se mnogo dela na to, da se odpravi »spoilsystem«.

Silno težavna je uprava v velikih mestih. L. 1900 je živelo 14 milijonov ljudi v mestih nad 100.000 prebivalcev, l. 1910 celo 20,302.138, dočim je l. 1910 od 91,972.266 prebivalcev v mestih živelo 42,623.383 ljudi.

Za lačne politike je tu mnogo mastnih mest. Ker se tem nedostatkom pridružuje še vpliv velikih družb, so škandali podkupovanja neizogibni. Pri mestnih upravah je še mnogo pomanjkanja; na drugi strani so pa mnogo storili glede parkov, gasilstva, šol itd. Ker se je delo pomnožilo in je postalo precej zamotano, ne gre več tako, kakor prej, da se oddajo javne službe kar prvemu meščanu,

ki ga dvigne politika. Treba je dobro izurjenih uradnikov. Vprašanje bodočnosti je, kako to potrebo prilagoditi demokratičnim načelom.

* * *

V zadnji dobi prevladujejo v amerikanski javnosti gospodarska in socialna vprašanja.

Od l. 1880 je bilo v ospredju vprašanje o carini in o denarni veljavi. Vojska je zahtevala davke in visoke carine. Davke so znižali, carino pa obdržali, da ščitijo domačo obrt. Od l. 1861 do 1885 so bili republikanci na krmilu. Demokrat Cleveland (1885—1889) ni mogel znižati carine, in republikanca Harison (1889—1893) ter Mc Kinley sta bila zopet za visoko carino.

Volitev l. 1890 se je sukala večinoma okrog vprašanja o denarni veljavi. Kmetom so rekli, da služi zlata veljava le kapitalistom, in demokratje so sprejeli v svoj program prosto kovanje srebra. Ta načela je zagovarjal William J. Bryan iz Nebraske. Zmagal je pa Mc Kinley, in »Dingley Tariff« iz l. 1897 je prinesel le še povišanje carine in zlato veljavo. Mnogo še dandanes pišejo in govorijo o tem, ali je varnostna carina državi res v korist.

Ves boj za srebrno veljavo je bil v resnici boj zoper veliki kapital. Od tega časa je zadobil boj zoper organizirani veleкapital v amerikanski politiki čisto drugo obliko.

Kapital se v nobeni državi ni mogel tako prosto razvijati in nikjer ni se nakopičil v tako ogromni množini, kakor ravno v Zedinjenih državah. Nakopičenje velikega kapitala se sicer opazuje v vseh modernih državah, a nikjer se nasledki tega nakopičevanja niso pokazali v taki meri, kakor v Ameriki. Tu obstaja, kakor nikjer, tesna zveza med veliko obrtjo, prometnimi sredstvi in bankami; nekaj oseb obvladuje celo vrsto velikih podjetij, in moč kapitala vpliva na politično življenje.

Že okrog l. 1880 so se zvezala nekatera podjetja, da omejijo medsebojno konkurenco. John Rockefeller je l. 1882 dosegel, da so se deleži raznih petrolejskih družb izročili deveterim, od njega odvisnim poverjencem (Trustees-zaupnikom), ki so za te izdali nakaznice neke družbe — Standard Oil Company —, in od te juridične oblike pride »Trust«, ki se zdaj rabi za podjetja, katera imajo na trgu nekak monopol. Razni trusti so začeli nastopati brezobzirno in izkoriščati občinstvo. Glasno je javno mnenje zahtevalo, da se mora »truste« omejiti. Posamezne države so sklenile zakone, in tudi kongres je izdal dne 2. julija 1890 »Sherman Law«, ki je pa visel v zraku. Mesto kartelov so ustanovili posamezna podjetja, posamezne države n. pr. New Jersey, Delaware so »trustom« šle celo na roko, in njih vpliv je vedno bolj naraščal.

Zdaj so polagoma prišli do prepričanja, da so »trusti« le del gospodarskega življenja in predlagajo, naj se podvržejo državnemu nadzorstvu. Posebno je delal na to Roosevelt, in sad njegovega prizadevanja je zakon »Littlefield Bill« l. 1903, po katerem so ustanovile »Bureau of Corporations«.

Trusti so našli največjo oporo v železnicah. Te so bile prvotno last stoterih malih družb. Sčasoma so se te med seboj pogodile glede voznine (tarifa) in tvorile takozvane »Pools“. Na zapadu so se farmerji hudo pritoževali ter sklenili celo vrsto zakonov »Granger Laws«, da se postavijo tarifi pod državno nadzorstvo. Pokazalo se je pa, da more le Zveza nekaj uspešnega pričeti, in dne 4. svečana 1887 je kongres izdal »Interstate Commerce Acts«, ki prepoveduje »Pools« in skrivne pogodbe. Uspeh je bil tudi le neznaten. Železnice so se pogodile le ustmeno (Gentlemens Agreements) in vse je ostalo pri starem. Med tem so se železnice združile v nekaj močnih družb, v katerih so vladali »železnični kralji«. Zopet je povzdignil Roosevelt pod vplivom javnosti svoj glas, in senat, ki se je dolgo branil, se je moral vdati, posebno ko se je odkrilo, kako delajo v zavarovalnicah in v mesarskih trustih. Zakon z dne 29. rožnika 1906 je poveril »Interstate Commerce Commission« oblast, da v slučaju pritožbe predpiše sama tarife, odpravi razne nedostatke itd. Med drugim so železnicam prepovedali, da ne smejo prevažati svojih lastnih tovorov. Zaraditega so bile primorane prodati svoje premogovnike. Vendar pa so to točko jeseni 1908 odpravili. »Standard Oil Company« je bila obsojena na 29 milijonov dolarjev kazni. Vse kaže, da bo sčasoma Unija sama morala prevzeti železnice.

Dasi je borba proti kralju »dolarju« v Zedinjenih državah velikanska, stoji boj med kapitalom in delom, kar je vsebina socialnega vprašanja, še nekako v ozadju. Delavsko gibanje je dozdaj v pretežni meri le gospodarskega značaja in ne političnega.

Delavci so imeli že začetkom 19. stoletja svoja društva. L. 1860 so hoteli društva — strokovne zveze — strniti v eno mogočno organizacijo, in l. 1870 so tako organizacijo dosegli v zvezi »vitezov dela — Knights of Labor« — a ta zveza ni imela prave podlage. L. 1881 so se strokovne zveze zopet združile v »American Federation of Labor« ; v tej je danes večina organiziranih amerikanskih delavcev.

V boju porabljajo delavske zveze stavke in bojkot, posebno da izsilijo od delodajalcev pripoznanje »Unije«. Večinoma so pa delavske razmere še dandanes precej ugodne in stanovska nasprotja omiljena. Vse pa kaže, da delavci ne bodo mogli shajati samo s samopomočjo, in da bo morala poseči vmes tudi država. Večinoma so že izšli zakoni o delu otrok in žensk, o določbah, ki varujejo delavsko zdravje in življenje, o domači obrti itd. Vpeljali so javna so-

dišča v prepornih vprašanjih. Velja tudi 8urni delavni dan, vendar pa le tam, kjer Unija sama oddaja delo.. V novejši dobi so izšle tudi določbe o odškodnini v slučaju nesreče, bolezni, starosti . . vendar je pa to še vse v povojih . . in so v tem oziru evropejske države Unijo prehitele. Vsekako so pa razmere v Uniji drugačne, kakor v Evropi in se amerikansko delavsko vprašanje ne sme reševati na evropejski način.

* * *

Velikanske uspehe so dosegli tudi v kulturnih vprašanjih. Šolska dolžnost je prosta in obvezna. Povsod so krasne šole, izobrazba napreduje tudi na jugu. Šole so najuspešnejši pripomoček za »amerikaniziranje« novih naseljencev. Katoličani so si ustanovili svoje proste, verske šole. Nebroj je raznih srednjih šol in bogato opremljenih vseučilišč. Glede poučevanja so Amerikanci začrtali nova pota. Za ljudsko izobrazbo potom knjižnic, predavanj itd. izdajajo milijone.

Manj uspehov ima Amerika v novejši dobi na polju slovstva. Edino Mark Twain in Bret Harte (1839 do 1902) sta zaslovela tudi izvun Amerike. Zadnjega »Kalifornske povesti« so prevedene tudi v slovenščino.

Napredovali so Amerikanci brezdvomno v upodabljajoči umetnosti in tudi v slikarstvu. Sicer ne moremo govoriti o kakem amerikanskem slogu, dasi so sezidali več krasnih stavb, a glede tehnike so na vrhuncu. Povsod je življenje šele v razvitku, a obljubuje krasne sadove.

* * *

Kaj priča zgodovina Zedinjenih držav?

Amerikanci so otvorili v primeroma kratkem času neizmerne daljave s silnimi zakladi živil in sirovin, kjer ima na milijone ljudi krasen obstanek.

S skupnimi mislimi in skupnim stremljenjem so znali na teh prostorih ustvariti enotno »amerikansko ljudstvo«, ki je stopilo v krog velikih narodov Starega sveta.

To ljudstvo se vlada samo! Amerikanci so razumeli prenesti duha samodoločbe na milijone. Amerikanska demokracija ima tudi svoje sence, a jeklena odločnost Amerikancev bo premagala vse težave in korakala od zmage do zmage. Že danes pa je Amerika svetovna država na demokratični podlagi.

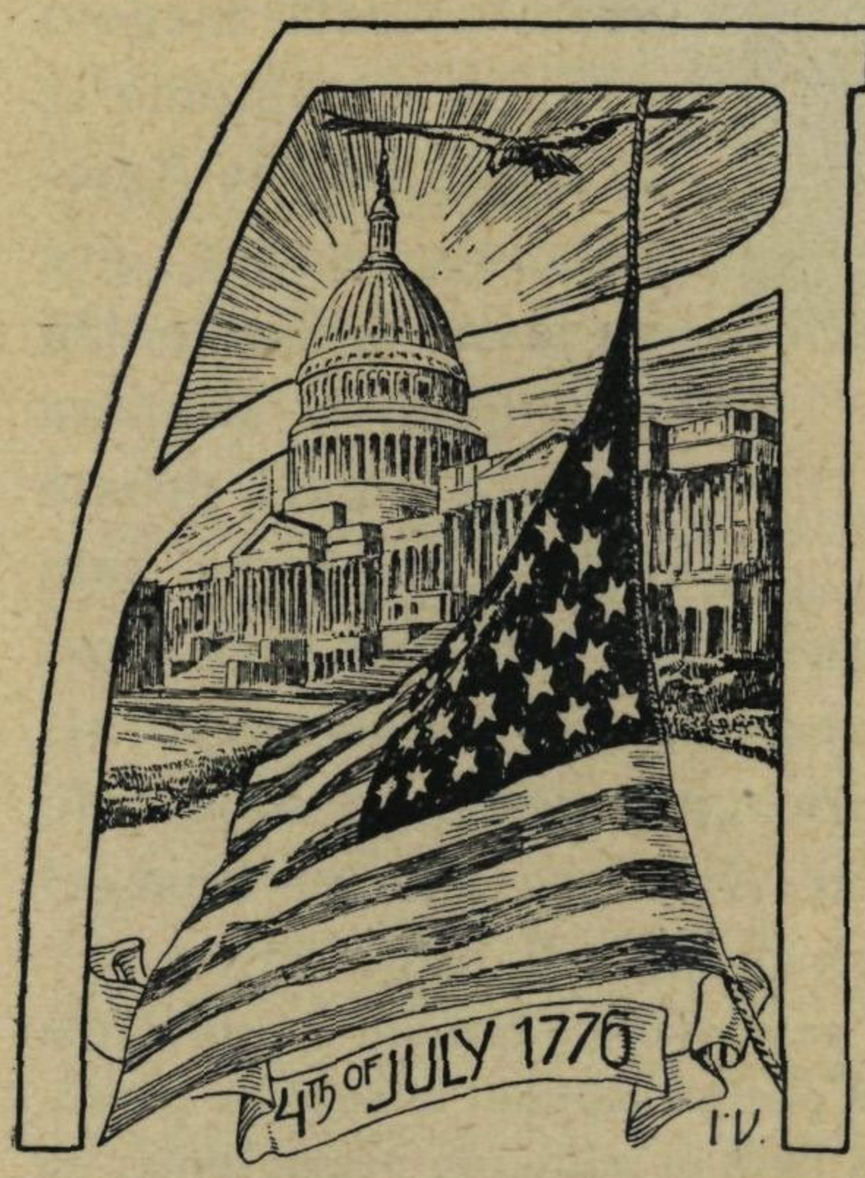

Mesto Camas, Wash.

Tretji del.

Amerikansko politično življenje.

1. Duh amerikanske samouprave.

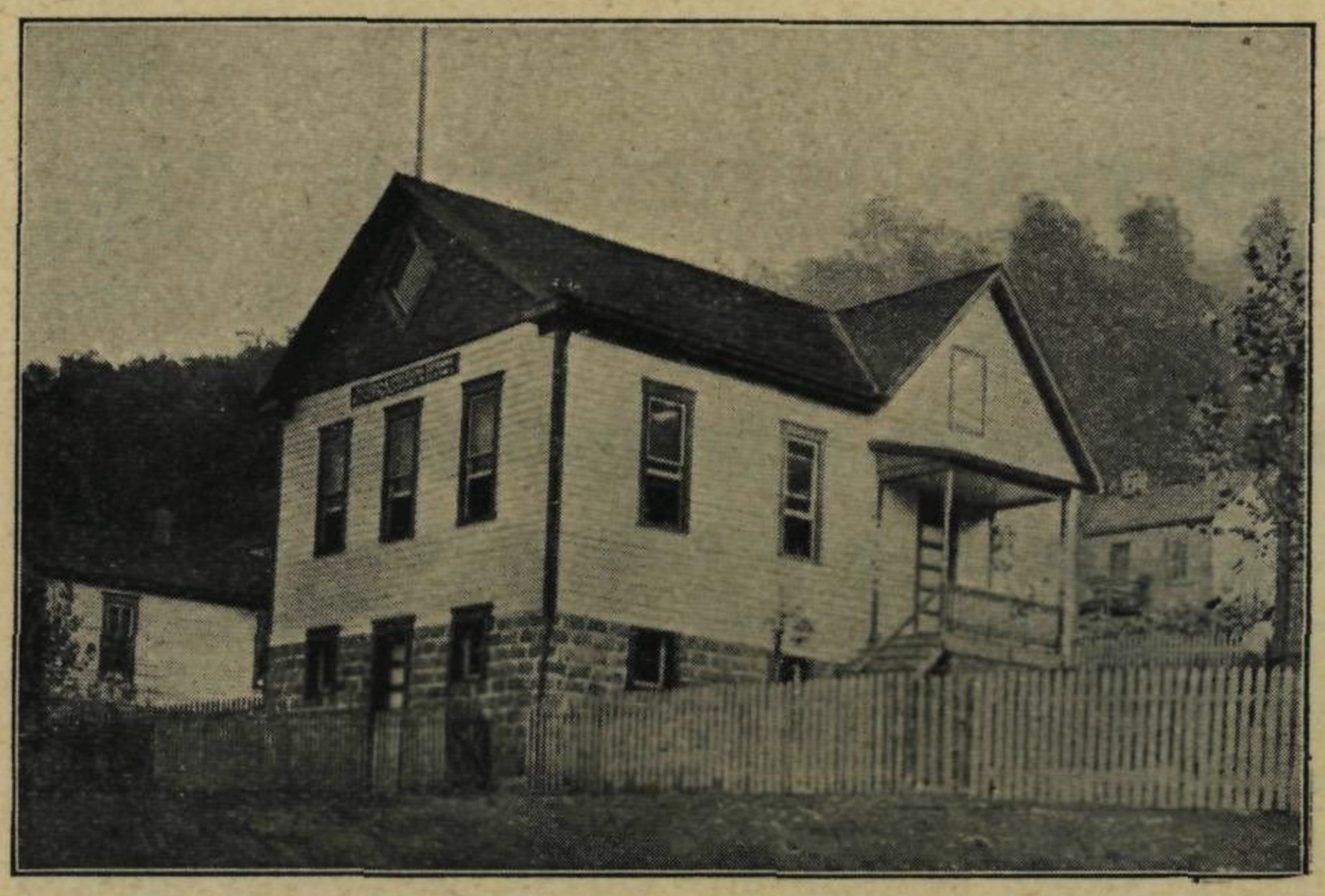

merikanci niso enotno pleme, a vendar moremo po pravici govoriti o „amerikanskem ljudstvu". To ljudstvo je nastalo iz naseljencev različnih narodnosti, ki so sčasoma prišle v okrilje nove domovine. Kdor pride mimo kipa boginje prostosti, postane nov človek, ud novega ljudstva — Amerikanec, dasi mu ni treba zatajiti svoje narodnosti. Kakor tvori dežela, v kateri se lesketa večni led in se ob enem gibljejo v zraku krone kraljevskih palm, enotno skupino, ki ji pravijo navadno Amerika, tako se spajajo tudi narodnosti v enotno ljudstvo, da je razlika med njimi manjša nego n. pr. med Kranjci in Štajerci. Moč, ki jih pretvarja in združuje v Amerikance, je amerikanski duh. Ta duh se hitro prime vsakega. Sile, ki tirajo druge naprej, zgrabijo tudi njega, iste želje ga dvigajo, iste napake se pri njem pojavljajo in mu zavirajo pot, z istimi očmi gleda v svet, z istim srcem gre na delo. Razlika med omiko posameznih je podobna le obleki. Tu je kmetski ras, tam razkošna žamet, a pod obleko je povsod isti človek, v popolni duševni enoti, namreč — Amerikanec. Ako hočemo spoznati Amerikanca, moramo poznati pojave amerikanskega duha, pogledati Amerikancu v dušo.

Nobenega ljudstva ne smemo soditi po zunanjostih, najmanj pa amerikanskega. Le prepogostoma pa se to godi glede Amerikancev.

Večina Evropejcev si misli Amerikanca kot neokretnega, suhega dolgina, ki nosi glavo pokonci, pozna le dolar in izredne dogodke, ima podkupljivo, izprijeno javno življenje, je „švindler“ v kupčiji in gospodarskem življenju, nima umetnosti, niti znanstva, je verski hinavec, žveče tobak in ima posebno veselje, ako more kakega zamorca obesiti na bližnje drevo ali na cestni drog! Kar prihaja iz Amerike, je „amerikansko“, torej nekako sumljivo, neverjetno. Tako so od nekdaj že pisali časopisi, ko skoraj niso mogli verovati, da se je onkraj „luže“ sčasoma postavila krasna stavba titanskega duševnega napredka, nove omike, ko so se izvršila izredna dela z novimi močmi, novo nravno resnostjo in izrednim navdušenjem. Res je seveda, da ni vse zlato, kar se sveti, niti v Ameriki. Tudi amerikanski duh ima svoje sence.

Duh amerikanski se je že od začetka kazal v neprestanem stremljenju za samodoločbo. Kdor tega ne vpošteva, ne more razumeti vseh pojavov amerikanskega življenja. Amerikanec se v družabnem življenju rad podvrže volji drugih, se prilagodi z naravno ljubeznivostjo celo nepriložnim določbam družabnega življenja, in gost se n. pr. le prepogosto čuti pri Amerikancu gospoda v hiši, ker Amerikanec hoče v vsem ustreči njegovi volji. A popolnoma iz drugega lesa je Amerikanec, kadar gre za javno življenje. On ali njegova skupina morata imeti proste roke, on mora sam določevati in delati, in edino le to ima pri njem vrednost, kar stori in doseže v krogu samodoločbe. On ne pozna hvaležnosti ali zvestobe, če mora žrtvovati svojo lastno voljo, niti ne „junakov“, ki so delali, kjer on sam ni bil zraven. Malo mu je mar, da bi se smoter dosegel prej ali popolneje, če bi še drugi sodelovali in bili odgovorni.

Društveni dom v Bridgeportu, O.

„V Rusiji,“ je rekel neki Amerikanec, „so samovlado odpravili s priprostim carjevim podpisom; brez krvi in gmotnih izgub so postali milijoni iz sužnjev prosti. Mi Amerikanci smo morali darovati pol milijona ljudi in milijarde premoženja, da smo oprostili naše sužnje. A ni bilo druge poti. Mi smo morali sami iz sebe iztrebiti zlo, in nobena zemeljska moč nas ni mogla obvarovati gorja, ker smo Amerikanci in ne Rusi.“

Učinek te samodoločbe je zunanja oblika vlade, namreč ljudovlada-republika. Amerikanske republike ne smemo primerjati z drugimi. Druge so nastale iz razmer, amerikanska pa, ker so

Amerikanci tako hoteli imeti. Ta duh samodoločbe se takoj prime naseljenca, da postane Amerikanec z dušo in s telesom, in na tem sloni amerikansko domoljubje, patriotizem. Amerikanec se ne zmeni dosti za svojo zemljo, niti ne za svoj rod, saj tudi ni enotnega plemena; patriotizem izvira iz skupnih idej, iz katerih je Amerika zrastla. Biti Amerikanec se pravi sodelovati, da se duh samodoločbe uveljavlja v javnem življenju; kdor noče tako delati, ostane „tujec", dasi je morda že dolgo amerikanski državljan. A odkod ta duh? Treba je vprašati zgodovino.

Prvi naseljenci so bili ljudje izredno močnega duha, odločne volje; zapustili so svoj dom s trdnim namenom, da si onkraj morja uravnajo življenje po svojem. Vladna oblika torej ni nastala kar čez noč in morda šele tedaj, ko so odposlanci držav pod predsedstvom Washingtona v Filadelfiji l. 1776 proglasili neodvisnost.

Zgodovina vsake naselbine kaže, da je že ustanovitev prepojena z duhom samodoločbe. To se razvidi jasno iz pogodbe, ki so jo sklenili „romarji", ko so šli iskat v Novi svet versko prostost, ki jo jim je stara domovina odrekala. Vihar jih je zanesel na predgorovje Cape Cod. Preden so zapustili ladjo, so pismeno izjavili, da so se podali na pot „v čast božjo in korist krščanske vere, v čast kraljevo in domovine", in da se pred Bogom „združijo v politično družbo za uspešnejšo dosego onih namenov", in da bodo od časa do časa „izdajali in izvajali take pravične zakone, določbe in sklepe, ki bodo naselbini najbolj hasnile v splošni blagor vseh".

Osemnajst let se je udeleževal posvetovanj pri upravi naselbine vsak ud osebno. Ko so naselbine narastle, so morali izvoliti zastopnike, in tako so vpeljali prvikrat ljudsko zastopstvo potom volitev. A ta skupni duh naselbin ni združil. K združitvi jih je prisilil skupni zunanji sovražnik: Indijanec, Francoz, Španec in končno Anglež sam. Posamezne naselbine so se med seboj združile, da odbijejo ali uničijo Indijance. Za Indijanci sta prišla najprej Francoz, ki je imel v oblasti ves sever in zapad, in Španec na jugu. Bili so se silni boji, dokler ni l. 1763 podlegel Francoz; Španec mu je sledil. V teh vojskah so pa naselbine spoznale svojo moč in tudi dejstvo, da spadajo skupaj. Odprl se jim je svet do Mississippija z neizmernimi bogastvi. Čemu se naj še naslanjajo na staro domovino? Duh samodoločbe je hotel govoriti tudi še sklepno besedo.

Angleška se je zadolžila, in naselbine naj ji pomagajo z doneski in davki. Tu se je zopet uprl amerikanski duh. „Davki brez zastopstva so trinoštvo!", tako je donel novi bojni klic. Vojska izbruhne. Dne 17. aprila 1775 pade prvi strel, dne 1. januarja 1776 zaplapola v Bostonu amerikanska zastava, dne 4. julija 1776 izjavijo Amerikanci, da ni več naselbin, ampak je od zdaj 13 neodvisnih amerikanskih držav, in nad dvorano v Filadelfiji zadoni zvon z napisom: „Oznanuj prostost po vseh deželah!"

Angleških guvernerjev ni več, nadomeščeni so z drugimi, ki jih je izvolilo ljudstvo. Anglež ne odneha. Pet let divja borba; končno sklenejo l. 1783 mir, ljudska volja je zmagala; Angleška je doigrala za vselej. Prikaže se pa nov sovražnik. Kako omejiti samodoločbo posameznih držav ter jih zediniti? Zopet se zberejo v Filadelfiji možje izrednega duha. Mesece trajajo posvetovanja. Tudi prostost mora imeti svoje meje, skupna oblast mora biti v rokah enega samega moža, katerega naj izvoli ljudstvo vedno na novo. Washingtonu ponujajo krono;

ogorčeno jo zavrne. Republikanska oblika je naravni učinek vsega dozdanjega stremljenja; sprejmejo ustavo, in l. 1789 izvolijo Washingtona za prvega predsednika.

Kdor trdi, da je amerikanska ustava največje delo človeškega duha, pretirava; da je pa to delo veliko in mu je vdahnjen duh amerikanskega ljudstva, o tem priča to, da je ustava ostala celih 77 let neizpremenjena, dasi je Amerika v tem času silno narastla.

Pilgrims Monument v mestu Plymouth, Mass.

Po tako dolgi dobi so šele dodali dostavek: „V Zedinjenih državah ni sužnjev“ — in pot do tega dodatka je peljala skozi potoke krvi. Vse določbe o prostosti vere, govora, tiska, zborovanja, o pravici rednega postopanja pri sodbah, dalje, da se nikomur ne sme krajšati volilna pravica zaradi narodnosti, polti ali prejšnjega suženjstva (l. 1870), so bile zapopadene že v duhu prvotne ustavne oblike. Število držav se je podvojilo, potrojilo, iz prvotnih 13 jih je postalo 48, iz prvotnih 324.000 štirijaških milj jih je postalo 3,600.000, na milijone ljudi je prišlo iskat sreče na teh neizmernih prostorih, a ustava je ostala ista; nje duh samodoločbe je dal gorostasni rasti moč in trajnost.

Ljudovlada ima tudi svoje slabe strani in pomanjkljivosti, a je vsekakor prava oblika, kjer vsak lahko razvija svoje duševne moči. Amerikanec ima načelo: Nihče naj ne stoji ob strani in naj se ne pusti vladati od drugih, temveč vsak naj se zanima za javnost in naj bo soodgovoren za javni blagor.

Tudi pri najbolj demokratični vladi se pa sčasoma nehote izcimi neko plemstvo, vodstvo posameznikov, vpliv duševnih sil, znanstva in vede, pritisk močnih skupin, a dozdaj se še ni dvignila stranka in še ni vstal klativitez, ki bi se bil spravil na ljudske pravice, in vlada je ostala zvesta navodilom slavnega Lincolna, da mora vedno biti „vlada ljudstva za ljudstvo po ljudstvu“.

2. Politične stranke in politiki.

akonodajna pravica v Uniji je v rokah kongresa. Enakopravno z njim je najvišje sodišče. Izvrševalna oblast je pri predsedniku in njegovi vladi. Ta vladna oblika se ponavlja v manjšem obsegu pri vsaki posamezni državi in v vsakem okrajnem zastopstvu.

Ozadje vsakega zastopstva in vsake politike pa tvorijo stranke. Stranka si izvoljuje predsednika, ga postavlja v službo, pričakuje od njega pomoči. Kdor ne pozna bistva strank, ne more razumeti politike, ne zvezne, ne državne, ne mestne. Krajna politika pripravlja na narodno, in narodna politika obvladuje krajno. Nasprotstva zvezne vlade se kažejo pri državnih vladah, celo pri mestnih upravah. Velika vprašanja o carini, o zlati veljavi itd. ločijo duhove in odločujejo, kadar gre za to, kdo bo v najzadnjem kotu dežele imel govoriti o razsvetljavi, redarjih in drugih malenkostih. Vse je torej zvezano, vez pa se kaže v strankarskem življenju.

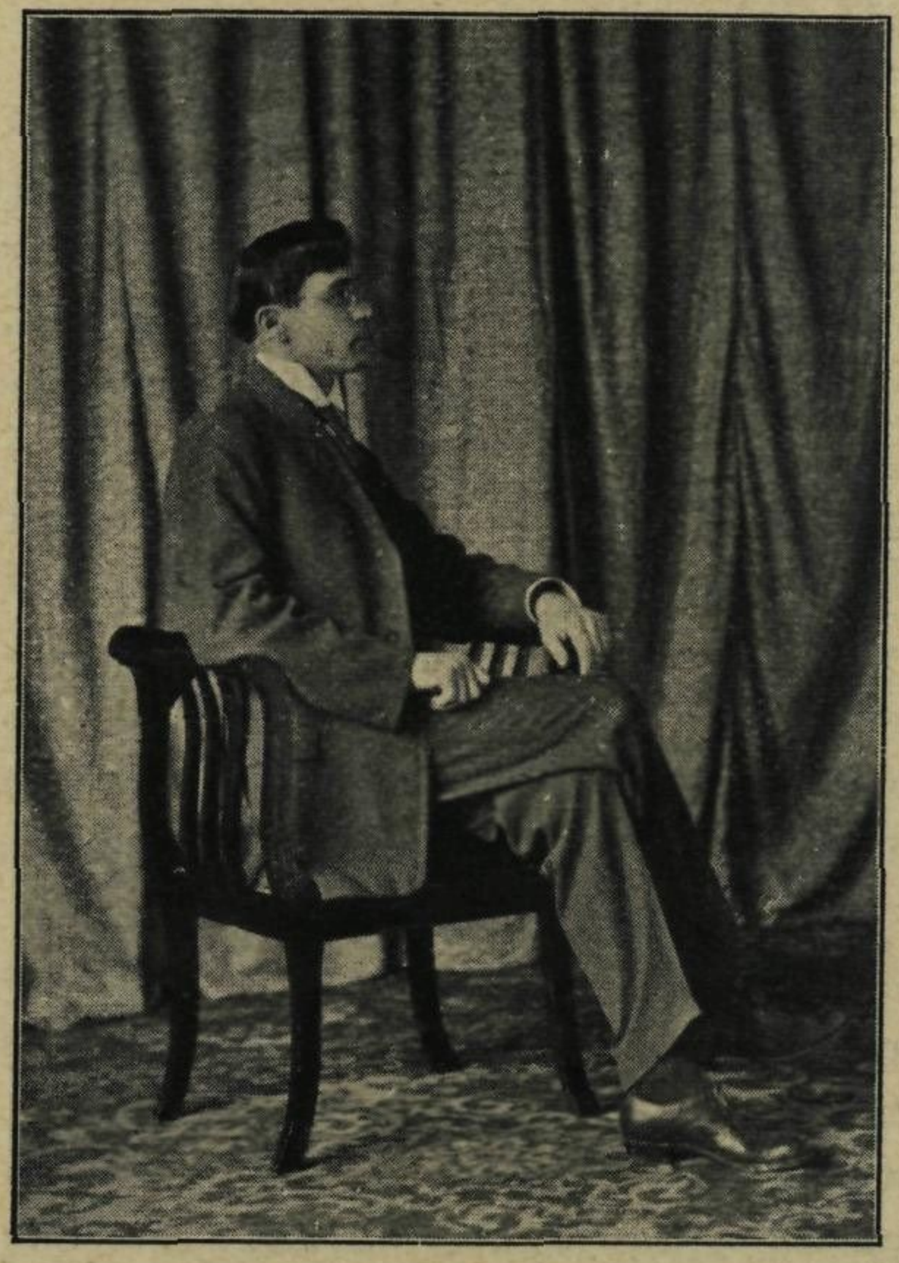
Stranke pozna politika vsake dežele, a amerikanske stranke nimajo nikjer primere. V Evropi je stranka skupina poslancev in njih volilcev. Sicer imajo tudi v Evropi stranke svoje organizacije, svoje letne zbore, shode, krajna zastopstva, a nimajo politikov, ki niso poslanci, nimajo strankarskih voditeljev, ki so mogočnejši od zastopnikov stranke, ki obvladujejo narod. Amerikanska stranka je trdna organizacija s strogim redom; zastopstvo v parlamentu je le ena njenih nalog.

Odkod imajo amerikanske stranke tako moč? Predvsem od volilnega listka. Duh samodoločbe tirja, da je za vse odgovoren le volilec. Volilec sam mora z listkom odločevati pri celi vrsti zastopnikov in uradnikov. Vsi ti pa imenujejo mnogo drugih javnih činiteljev. Državna zastopstva imenujejo senatorje za zvezni kongres, guvernerji in župani imenujejo uradnike, pred vsem oddaja predsednik na stotine služb od ministrov in odposlancev do zadnjega poštarja in svetilniškega čuvaja; tu je široko polje, da pridejo na ta mesta privrženci strankinih načel. Evropejske volitve se z amerikanskimi ne morejo primerjati.

Isti duh tirja tudi, da mora kandidata izvoliti in postaviti volilec sam. Amerikanec ne pozna osrednjih in volilnih odborov, ki pri zeleni mizi razdeljujejo vloge, ne da bi se brigali za volilca. Ako nastanejo nasprotstva, mora v stranki sami le en kandidat zastopati večino. Kolikor volitev, toliko imenovanj se mora vršiti prej v stranki, in boj in razburjenje v stranki sami mora biti v resnici hujše nego končna odločitev med strankami. Po

teh volilnih imenovanjih se podvojuje strankarsko-politična volilna dolžnost in s tem tudi zanimanje za volitve. Državljan mora v pravem pomenu besede študirati, da razume ta volilni stroj, na drugi strani pa mora tudi stranka skrbeti za natančno organizacijo, da si zagotovi kolikor mogoče veliko volilcev.

Vsaka amerikanska volitev mora biti krajevna, kandidat mora biti iz sredine volilcev. Na Slovenskem velja tudi v politiki mnogokrat izrek: „Nihče ni prerok v svoji domovini“, in volilcem radi postavljajo za kandidate razne tuje „luči“. Slovenci si izvolijo prav radi za župana kakega komaj privandranega tujca! Amerikancu je to neumevno. On ne zahteva samo, da naj on sam odločuje, ko se gre za osebo, ki ima javno službo, temveč se mu zdi tudi samoumevno, da mora dotična oseba biti izmed sredine državljanov. Zato mora pa organizacija seči v zadnjo srenjo in imeti mora strog, jeklen red. Ko ne bi imela strankarske discipline, bi se razbila, in če ne bi bilo najširše organizacije, bi kljub dobrim načelom ne zmagala dela pri podrobnem obdelovanju posameznih volilcev in sčasoma propadla. Bistvo amerikanske stranke niso načela, temveč njena samostojna organizacija. Ta podlaga daja stranki moč.

Mr. G. L. Brozich,
vodja in blagajnik prve državne banke
v mestu Ely, Minn.

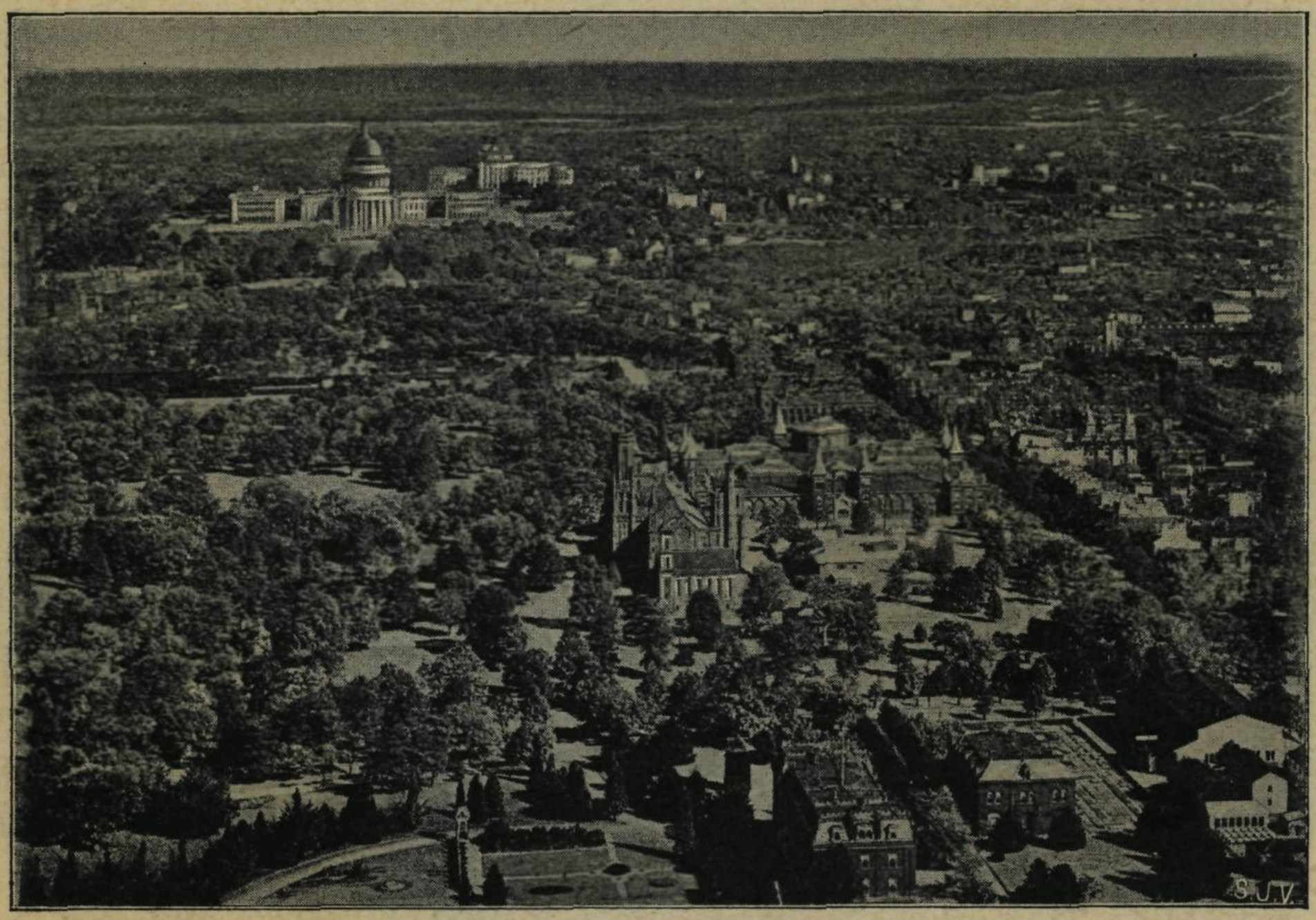
Ne manjka neke nevarnosti. Če stranka tako okrepi, ne bo več sredstvo za namen, temveč lahko namen sam, in skušala bo zmagati tudi, ako se odpove vodilnim načelom. Podrobno delo v organizaciji zahteva mnogo moči, žrtev. Te moči se morajo nekako odškodovati, naravno s tem, da jim pripadejo v slučaju zmage razna mesta. To pa privede v stranko ljudi, katerim ni za načela, temveč le za plačilo. Tako se rodijo politiki, ki jim je politika poklic, in ki nimajo strankarskih načel.

Amerika ima dve glavni stranki, republikansko in demokratsko. V krajevni politiki pride lahko še kaka druga strančica vpoštev, v zvezni, pri volitvi predsednika ne. Ako se organizira kaka skupina, se mora odločiti za prvo ali drugo velikih strank, ki si držita glede moči ravnotežje. Imeni strank še nista

noben program. Ni republikanca, ki bi hotel zrušiti politično demokracijo Amerike, a tudi ni demokrata, ki bi hotel odstraniti republikansko vladno obliko. Kljub najhujšemu boju sta nasprotnika ob enem republikanca in demokrata.

Kaj torej hočeta in kaj ju loči? Amerikanec ne premišljuje mnogo o strankah. Za njega je odločilno, kakšno stališče je ali bo zavzela stranka k perečim, dnevnim vprašanjem. Stranki presojajo le tujci ali domači kritiki. Od te strani se mnogokrat čuje, da stranki nimata načel in sta le zunanji organizaciji, ki zavzemata k dnevnim vprašanjem stališče, po katerem mislita zmagati. Taka sodba je krivična. Načela so bila od nekdaj in obvladujejo še dandanes z orjaško močjo množice volivcev. Res je, da sta se strankarski tvorbi izcimili iz vojske za osvoboditev sužnjev, toda načelna razlika je obstojala že prej.

Vprašanje o sužnjih ni nastalo šele l. 1860, ko je stopila republikanska stranka na plan. Nasprotstvo med jugom z velikimi posestvi, ki so jih navidezno

Washington, D. C., proti vzhodu.

mogli obdelavati le sužnji, in med severom, ki s svojo obrtjo in kupčijo ni rabil sužnjev, je trajalo že skozi vse stoletje in ni dalo povoda za tvorbo strank. Nasprotje je prišlo iz gospodarskega vprašanja, ki se je poostrilo po moraličnih pomislekih puritanskega severa. A obstoječa razlika se ni ločila po severu in jugu, ker tudi na jugu ni manjkalo prijateljev zamorcev. Vprašanje je postalo politično šele po ovinkih. Prvotno majhna Unija se je začela razširjevati proti zapadu in kongres je potrjeval nove države. Leta 1819 bi se imela sprejeti med države Missouri, in prvikrat je stal kongres pred vprašanjem, ali naj se v novi državi dovoli sužnost; jug je bil za to, sever proti temu. Končno so se pogodili: Missouriju se dovolijo sužnji, v vseh državah severno od gotove meje pa je sužnost prepovedana. Tako so smatrali kongres za pristojno oblast v vprašanju o sužnjih. Južne države, ki so tvorile še večino, so torej morale delati na to, da pri prihodnjih novih državah vsaki državi brez sužnjev odgovarja

država s sužnji, da si tako ohranijo večino. To je šlo nekaj časa. Ko se je pa pokazalo, da bodo prihodnje države vse severno od določene meje, je na jugu nastalo mnenje, da kongres sploh ni pristojen, da bi odločeval v vprašanju zaradi sužnjev, da se je mešal v pravice posameznih držav, in najvišje zvezno sodišče je l. 1857 to načelo potrdilo. Zdaj je nastal prepir. Začele so se zbirati moči, ki so bile za pravice Unije nasproti pravicam posameznih držav, torej centralistični privrženci nasproti partikularističnim. Možje, ki so menili, da je Unija v nevarnosti, ako se dajo posameznim udom tako dalekosežne pravice, so tvorili republikansko stranko. Ta stranka je zmagala pod vodstvom slavnega državljana Abrahama Lincolna. Njegova izvolitev je bilo znamenje za odpad južnih držav. Južna Karolina je začela, druge so sledile; meseca februarja 1861 so sklenile posebno zvezo. Unija je bila razdeljena.

Z odločno besedo je Lincoln poudarjal v svojem nastopnem govoru meseca marca 1861, da mora Unija ostati enotna za vsako ceno; meseca aprila je izbruhnila vojska, ki je po silnih bojih odpadnike prisilila v zvezo, odstranila sužnost ter južne države preustrojila po republikanskih načelih. Stranka nasprotnikov, demokratična, je bila torej stranka pravic posameznih držav, organizacija partikularizma, ne pa stranka, ki hoče zasužniti posameznika. Republikanci torej niso stranka svobode, in demokratje stranka suženstva, temveč prvi so za enotno skupno oblast, drugi za pravice posameznih držav. Od nekdaj so demokratje bolj razumeli malega moža. Načelo demokracije je pač v tem, da čuva države zoper premoč Unije, torej tudi posameznika zoper izkoriščujoče skupine, delavca zoper kapital, kmeta zoper premoč borze. Enako je bilo tudi pri drugih vprašanjih.

Stranki imata torej svoja načela. Ime liberalna in konservativna stranka ne pove ničesar. Konservativni sta obe, ker Amerikanec je že tako ustvarjen, da se drži tega, kar se je obneslo. Republikanci, kot centralisti, so bolj konservativni, ker njim gre za to, da se ohrani skupna moč. Demokratje so pa bolj liberalni, ker so dostopni novim idejam, nemirnim duhovom, ki pridejo s predlogi, kako oslabiti osrednjo moč; zato ta stranka nikoli ne pride do miru. Nasprotje se tudi ne more označiti z bogatini in ubožniki. Tudi demokratična stranka ima svoje milijonarje, in republikanska ima med zamorci, torej med najubožnejšimi, svoje privržence. Ako bi se stranki označili po evropejskih pojmih, bi rekli, republikanci so realni politiki, demokratje idealisti, sanjavci. Po teh načelih se odloči vsak državljan za prvo ali drugo stranko. Za odločitev celih skupin se mora pa razlika iskati tudi v zgodovini.

Boljši sloji na severu in zapadu so republikanski, na jugu demokratični; na jugu gredo zamorci z republikanci, kot z osvoboditelji, in silijo tako belokožce v demokratično stranko. Nižji sloji so pristopni raznim vplivom. Farmerji so pristopni bolj republikanski, mestni in tovarniški delavci demokratični, protestantje so večinoma pri stranki republikancev, kot stranki strogih puritancev v Novi Angliji, katoličani pri demokratih. Irci so kot katoličani hudi demokratje, Švedi in protestantski Nemci republikanci. Ker se Irci zelo množijo, delajo posebno v mestih republikancem hude preglavice. Najbolj republikanska država je n. pr.

Massaehusetts, a največje mesto, Boston, je demokratično, ker ima mnogo Ircev. V mnogih zastopstvih menjata stranki v politični vladi, ker si držita precej ravnotežje.

Še nekaj o politikih. Stranki imata načela, morda jih pa politiki nimajo? Strankarskim politikom ne manjka dobrih, častnih načel. V prvi vrsti moramo omeniti njih prizadevanje, da uveljavijo v domovini strankarska načela in tako delajo za prospeh ljudstva. Kadar so na dnevnem redu le bolj tehnična vprašanja, ne bo toliko navdušenja. A kadar gre za čast, pravico in svobodo ljudstva, tedaj stoji vsak v stranki na svojem mestu, in Amerikanec je tako strasten strankar, da se mu zdi na-

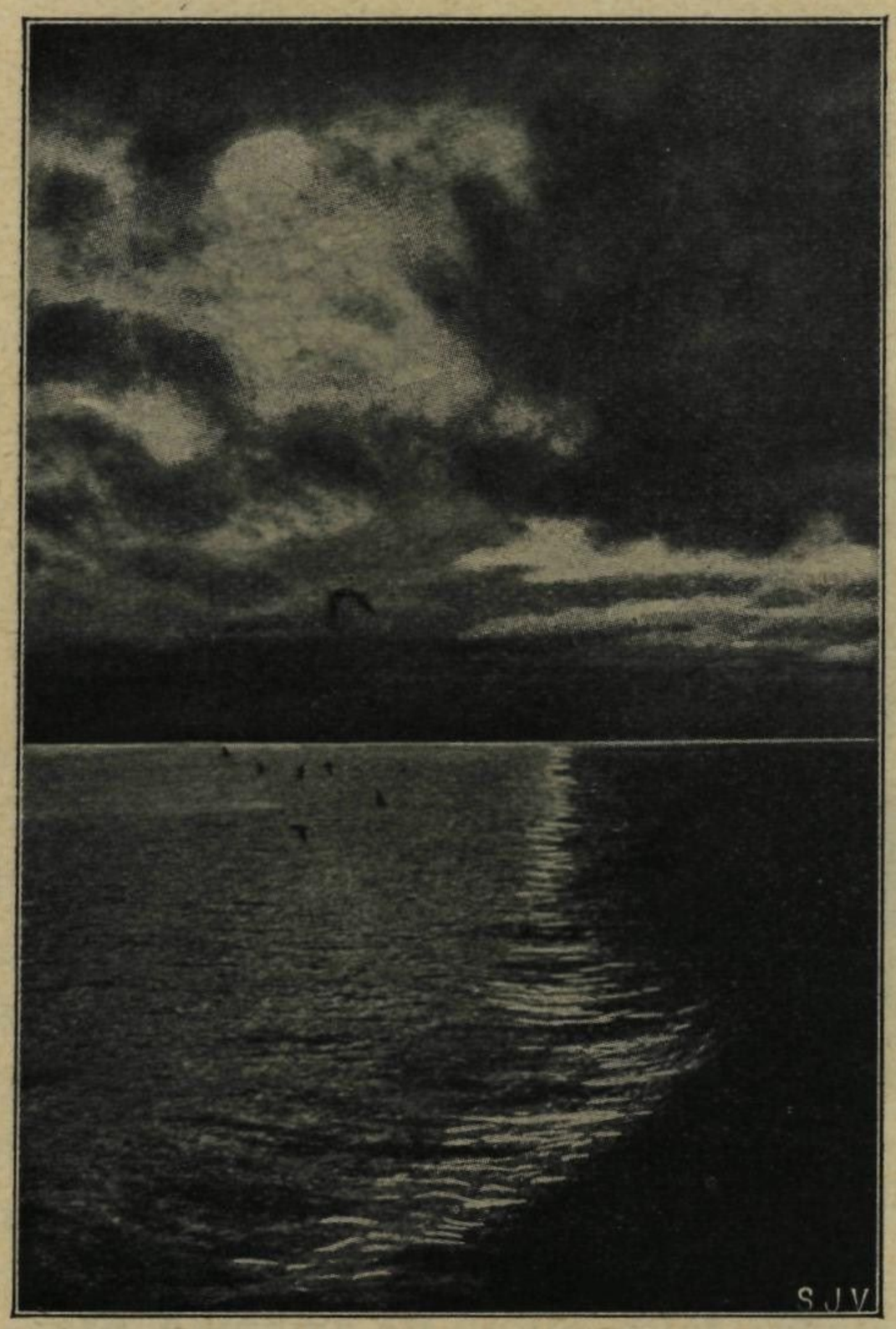

Slovenski ribiči v Minnesoti šotorijo ob jezeru.

sprotna stranka izrodek vsega zlega; tako nikoli ne zmanjka nravnih tokov za politično vodo. Političnim nagibom se pridružujejo navadno še socialni. Vsak stan, vsaka skupina, vsaka dežela ima svoje težnje, in delati za te zahteve, je v bistvu politike. Vprašanja o carini, dvojni denarni veljavi, o trustih, bankah itd. so tesno spojena z gospodarskimi odnošaji in razburjajo duhove. Enako je s socialnimi vprašanji. Zamorec, ki se bori zoper izjemne zakone, se oklepa republikancev, ki so ga osvobodili, in v ožjem okviru se borijo Irci, Švedi, Nemci, v novejših časih tudi Slovani, za svoje zahteve. Vrhutega je Amerikanec izredno vdan svoji stranki; sinovi se pridružujejo očetovi stranki in ji ostajajo zvesti, dasi se morda ne strinjajo vedno z njeno taktiko. Kjer sta le dve

veliki stranki, je mogoče vzdrževati strankarsko disciplino. Stranka je Amerikancu domovina, ali je na pravi poti ali ne, ona ostane njegova stranka. „My country — right or wrong, my country!“

S tem ni rečeno, da ni takih, ki se odločujejo za gotovo stranko le zaradi programa ali stališča, ki ga zavzame v kakem perečem vprašanju, in med temi so jako značajni politiki. Brez teh bi politično življenje izgubilo svojo živahnost, in politična vest bi se poizgubila. Kljub temu je večina volilcev prepričana, da stranka ne more obstati brez trdne organizacije, železnega reda in dobre volje, da se manjšina brezpogojno vda, kadar je govorila večina. Kdor hoče razmere zboljšati, mora to storiti v stranki sami; kdor gre k nasprotniku, ruši načelo o večini in s tem podlago demokracije. Ko bi veljalo načelo „šviga-švaga“, bi mogla premagana stranka v deželi lahko uprizoriti vstajo, dočim je Amerikanec po pravici ponosen na mir, s katerim ljudstvo sprejema pri volitvi za predsednika odločitev večine. Strankina zvestoba je Amerikancu znak zrele politike.

Solnce zahaja v Tiho morje.

Amerikanec je dalje rojen politik. Politično taktiko in tehniko razume že vsak mlečnozobnež. Politika ga oživlja; v politiki pride v dotiko s svojimi somišljeniki, tu se zavé tudi najzadnji farmer, da je enakopraven ud v veliki skupini. Velika narodna vprašanja se ne morejo ločiti od malih, krajnih, in ločitev v stranki sega tudi do zadnje meje in do najbolj oddaljene prerijske farme. Anglež strastno rad stavi; preračuna obojne moči, končni izid ga prijetno razburja, in otročje veselje ga navdaja, kadar je na strani zmagalcev. Tako le moremo umeti razne parade, bakljade in burne sprevode ob volitvah; vplivati hoče na „šviga-švaga-može“, in ves zadovoljen je, kadar je dobil stavo v športni politiki. Tako delujejo najvišji nravni motivi skupno s prav športnimi, da se mno-

žice neprestano udeležujejo političnega dela. Zato je pa Amerika glede politične izobrazbe prva dežela na svetu.

Politizirati se pa v Ameriki ne pravi samo: glasovati, se posvetovati za stranko. Volitve so na dnevnem redu in zahtevajo mnogo dela pri organizaciji in agitaciji. Kdor ne pozna razmer, ni poučen o perečih vprašanjih, se ne briga za kandidate in krajne zahteve, je izgubljen, ker ga podere večina. Nikjer na svetu ne zahteva politika tolikega truda, dela, žrtev, naporov kakor ravno v Ameriki. Naravno je torej, da delavec pričakuje tudi plače, da se drugim nagibom pridružujejo še osebni.

Slovenci v Gilbertu, Minn. praznujejo dan neodvisnosti.

Kakšno plačilo čaka amerikanskega politika? O časti, slavi, vplivu ima Amerikanec svoje pojme. Vsekako odločuje pri mnogih želja, da bi prišli v višjo službo, do časti. Predsednik, senatorji, odposlanci pri tujih državah, ministri itd. imajo sicer nekaj plače, a ta je tako neznatna, da nihče ne bo iskal take službe zaradi plače, ker ta navadno niti ne zadostuje, in se je mnogo odličnih mož odtegnilo takim službam, ker niso mogli zmagovati osebnih žrtev. Politikov-milijonarjev sicer v Ameriki ne manjka. Kongres n. pr. radi imenujejo „klub milijonarjev“. Pri mnogih je torej merodajna le čast, ne pa „vsemogočni dolar“, kakor se mnogokrat čuje. Več privlačne sile imata slava in socialni vpliv. A tudi do „slave“ pride le težko kak politik, ker vsak uspeh je le uspeh stranke, s samim govorjenjem se pa v Ameriki prav nič ne opravi. Vrhutega

zahteva politika, da mora vsak služiti kot prostak, torej se ukvarjati s suhim delom krajne organizacije. Ostaja le še vpliv in denarna odškodnina, in to privede največ, žal, tudi nevrednih elementov v politiko, posebno v nižjih slojih. Mnogim zastopnikom je plača prva, politika, zastopstvo pa deveta briga. Vendar so pa to redke prikazni. Umevno je, da se more službo zlorabiti n. pr. pri zidanju šol, kadar dovoljujejo železnice, pri raznih zakonih, ki so škodljivi kaki drugi skupini ljudi, ki pa jih takoj zopet umaknejo, ako se prikaže dolar itd. Vse to je mogoče in se dogaja, a se tudi kaznuje s strogo ječo. O tem govorimo še na drugih mestih. Politiki se morejo torej le odškodovati s tem, da dobijo službe, katere oddaja zmagujoča stranka. To se Amerikancu rado šteje v zlo, a načelo samo na sebi ni krivično, in kdor se tako pusti plačati, ni brez načel, ni neznačajnež; tudi s korupcijo in mogočo zlorabo to nima ničesar opraviti. Opozorim samo na to, da tudi evropejske vlade raznih naslovov, ekscelenc, hofratov, križcev itd. ne delijo ravno opoziciji, temveč onim, ki vlado podpirajo. Tudi mnenje, da pridejo v službo ljudje, ki niso za službo sposobni, ne velja pri Amerikancu. Njemu se ne zdi prav nič čudno, da bi n. pr. kak trgovec ne mogel postati vojni minister. Prepričan je, da z dobro voljo lahko vsak izpolnuje zaupano mu mesto. Sploh se pa mesta tudi ne oddajo kar tja v en dan. Ravno tako je tudi z darovi za stranko. Volitve stanejo v Ameriki več nego kje drugje. Najrazličnejša sredstva agitacije tudi tam niso zastonj. Treba je strankinega davka, doneskov onih, ki od zmage nekaj pričakujejo. Velika obrtniška podjetja podpirajo torej politiko zaščitne carine, pivovarne politiko za omejitev temperenčnega gibanja itd., z eno besedo, tudi v Ameriki velja: „Politisch Lied ein garstig Lied“, a vobče so politične razmere boljše, nego o njih v Evropi sodijo.

Fotografiral A. J. Terbovec.

Slovenska premogokopa v mestu Cle Elum, Wash. odhajata v „majno“.

3. Predsednik in kongres.

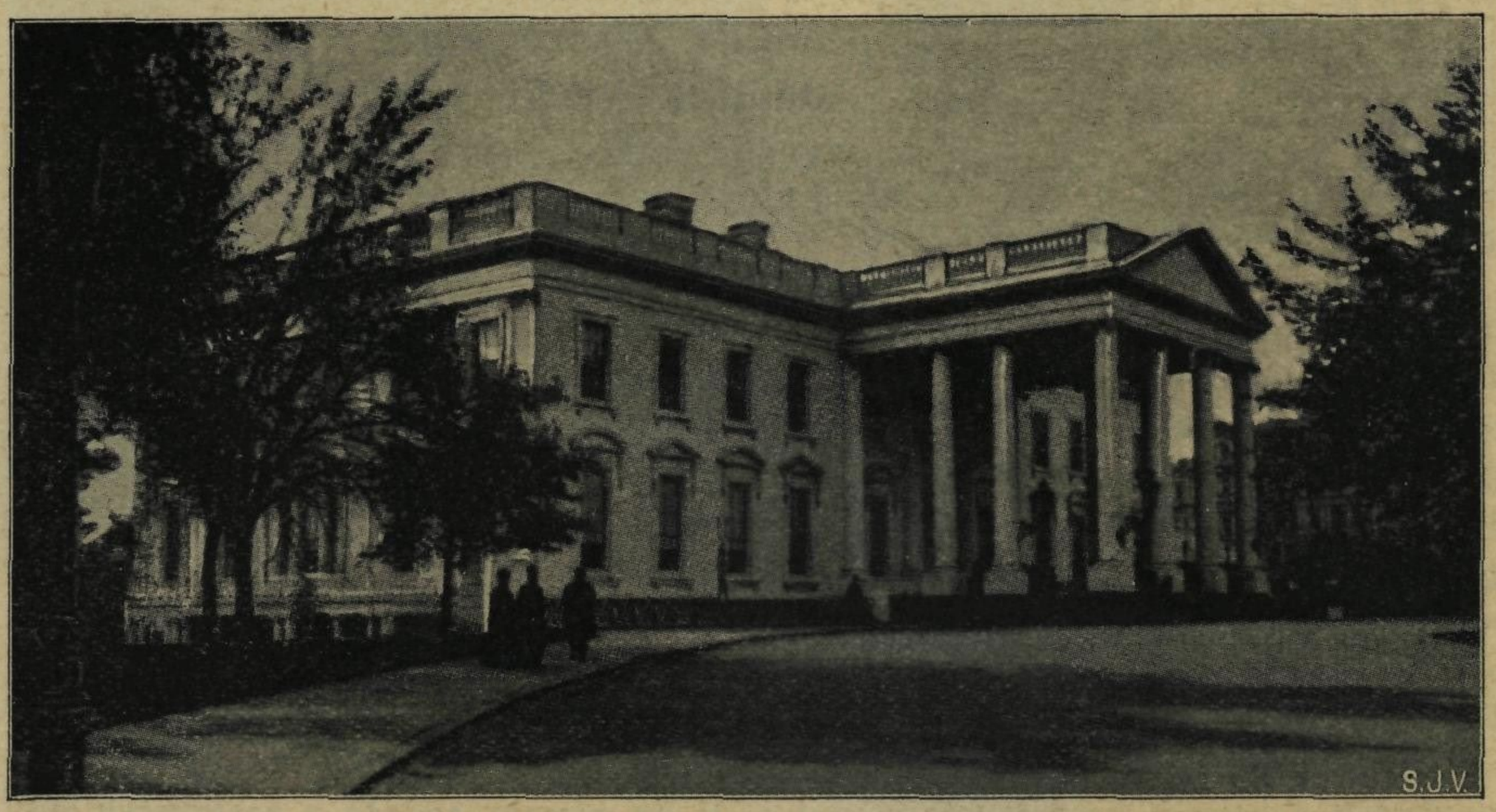
redsednika voli vse ljudstvo na dobo štirih let in ga morejo zopet izvoliti; navada pa zabranjuje tretjo izvolitev. Od mnogih strani zahtevajo, da bi bila doba daljša, ker volitev prinaša silno razburjenje med ljudstvo, in da bi se prepovedala zopetna izvolitev. Dejanske razmere pa so zoper tako zahtevo. Volitev predsednika je prilika, da se odločuje ljudstvo za nova vprašanja, ko se zaveda, kakšno moč mu je ustava dala v roke. Nravni dobiček večkratnih volitev prekaša vse izrodke, ki so neločljivi od volilnega gibanja.

Predsednik ima pravice in dolžnosti v notranjih in zunanjih zadevah, v notranjih več pri upravi nego pri zakonodaji. Poveljuje na suhem in na morju, nastavlja zastopnike pri tujih vladah, konzule, sodnike pri najvišjem sodišču in vse višje zvezne uradnike; skupno s senatom sklepa pogodbe s tujimi vladami in sprejema njih zastopnike. On ima pravico, da s svojim „veto“ vrne kak zakon kongresu in tak zakon more le obveljati, ako ga zopet sprejmejo z dvetretinsko večino. On sklicuje poslance in je dolžan sporočati jim o političnem stanju v državi ter jim priporočati nova sredstva. On pomiloščuje in varuje posamezne države, ako same ne morejo zmagati težav. Tudi pri teh pravicah je duh amerikanske ustave zajezil vsako zlorabo. On poveljuje v vojski, a vojsko sme napovedati le senat; on sklicuje senat, a ne sme predlagati zakonov; on imenuje ministre, ti pa nimajo sedeža v zastopstvu itd., torej ne more uganjati samovoljne politike, dokler vrši svojo dolžnost. Ako je ne, ga čaka „impeachment“, tožba zaradi zlorabe službene oblasti. Tako so tožili predsednika Andrewa Johnsona, a je bil oproščen. Torej ni prilike, da bi se postavil na čelo vojaštvu ali druhali, niti na čelo milijonarjev in proglasil n. pr. monarhijo.

In vendar ima ta mož silno oblast. Tisočero uradnikov, ki jih je nastavil njegov prednik, odstavi lahko s samim podpisom, in nobeden se ne nastavi, ako ga on ne izvoli. Lahko se protivi vsakemu zakonu s svojim „veto“ in s tujimi vladami obravnava tako dolgo, da senat nima več dveh potov, torej lahko senat prisili do vojske. In če je vojska pred durmi, raste njegova moč vsako uro; ker tirja ustava od njega, da mora skrbeti za postavnost javnih zadev, more in mora postati v notranjih nemirih pravi diktator. O Rooseveltu n. pr. so govorili, da je imel v vprašanju zaradi Filipinov moč, kakršno ima drugače le ruski car. Trdno pa stoji tudi v miru. Njegovo ministrstvo je neodvisno od parlamentarne politike; predsedniku lahko oponirajo, a ne ministrom. On je v višji meri zastopnik ljudstva nego kongres. Vladar, ki pride v nasprotje s parlamentom, se mora razdvojiti tudi z ljudstvom. Amerikanski predsednik je pa zastopnik ljudstva nasproti razdvojenemu kongresu — moralična moč je na njegovi strani, on je ljudska volja in njegov „veto“ je vest vse države.

A kdo postavlja tega moža na tako silno važno mesto?

Ustava zahteva, da mora biti kandidat v Ameriki rojen, 35 let star in najmanj 14 let bivati v Zedinjenih državah. Način volitve je pa jako zamotan. Glavna določba je: Vsaka država izvoli volilne može, katerih število se ravna po številu prebivalstva, in ti izvolijo predsednika. Volitev torej ne izhaja naravnost iz ljudstva. Prvotno so s to določbo nameravali najti bolj sposobne volilne može, ki bi laže izvolili pravega moža. Večinoma se pa to upanje ni izpolnilo, ker vsakega volilnega moža izvolijo, da voli tega in tega predsednika, in v sto letih se še ni zgodilo, da bi bil kak volilni mož „zlorabil" zaupanje. Neposredna volitev je postala posredna, in kadar so izvoljeni volilni možje, je izvoljen tudi že predsednik. Pri tem načinu tudi ni mogoče, da si ljudstvo samo izvoli kandidata. Še vedno sta bila dva, ker ljudstvo je razdeljeno, kakor smo videli, v dvoje velikih strank. Volitev predsednika je za vsako stranko veliki dan, da pokaže, kaj je za strankine namene storila. Pri glavni skupščini denejo razne strankine kan-

The White House — Bela Hiša v Washingtonu, D. C.

didate, za katere se je delalo, pisalo, intrigiralo ves čas, na rešeto, in za kogar je večina, ta je strankin kandidat, in če zmaga stranka, zmaga tudi on. Organizirano ljudstvo in predsednik tvorita torej le eno skupino. Ljudstvo je podlaga, predsednik je zgornja stavba.

Prav brezpomembno je mesto podpredsednika. On je le zaradi lepšega. Sicer predseduje senatu, a pri obstoječih razmerah je to predsedstvo samo častno ime brez vpliva, in ker je predsednik navadno mož najboljših let, je tudi le slučaj, da pride on na njegovo mesto; nikoli pa še ni bil kak podpredsednik izvoljen za predsednika, kakor je skoraj navada pri državnih podguvernerjih.

Predsedniku stoji ob strani kabinet. On si izvoli svoje svetovalce, kakor mu drago, popolnoma neodvisno od političnih in strankarskih vplivov. Prvi med ministri je državni tajnik, minister zunanjih zadev, ki predseduje kabinetu, ako sta predsednik in njegov

namestnik zadržana. On je odgovoren za zastopnike in konzule in obravnava z zastopniki tujih držav, vodi tudi posle, kadar obravnava predsednik s posameznimi državami, objavlja zakone in podpisuje predsednikove naredbe, z eno besedo, on je nekakšen državni kancelar, in njegov vpliv je odločilen pri zunanji politiki.

Drugi v vrsti je finančni minister, nekako predsednik državne banke, ki jo nadzoruje kongres. Tretji je vojni minister, potem pride pravosodni, za njim poštni in na šestem mestu minister mornarnice.

Pennsylvania Ave. Washington, D. C.

Minister notranjih zadev ima mnogo pod seboj. Na uk in vzgojo nima dosti vpliva, ker spada to v področje posameznih držav; večje važnosti je pokojninski oddelek — Amerika plačuje okoli 140 milijonov dolarjev za vojaške pokojnine — oddelek za patente, katerih na leto oddajajo okrog 30.000, potem je železniški, indijanski in zemljepisni oddelek. Poljedelski minister ima tudi vremenski oddelek, kemične, botanične in zoologične naprave. Najzadnje je ministrstvo za trgovino in dela, kateremu pripadajo oddelki za zadružništvo, delo, ljudsko štetje, statistiko, naseljeništvo in za ribarstvo. V delokrogu ministrstev je okoli 240.000 uradnikov, ki so pod predsednikom v narodni službi ter neodvisni od vlad posameznih držav.

Od „Bele Hiše“ vodi krasna ulica do „Kapitola“; tu je sedež narodne zakonodaje, „senata“ in „hiše“ (zbornice poslancev), ki tvorita kongres. V senat voli zakonodaja vsake države po dva zastopnika na dobo šestih let; od teh izločujejo vsako drugo leto eno tretjino, tako da obstoji senat že od začetka Unije. Ude „hiše“ voli ljudstvo; njih število se ravna po prebivalstvu, ki ga štejejo vsakih deset let. Senatorjev je zdaj (l. 1912.) 96, poslancev 435. Senatorstvo je v Zedinjenih državah najvišja politična čast. Navadno izvolijo stare, izkušene može; bogastvo igra važno ulogo, a le ono, katero si je kdo pridobil po bistrem umu. Priimek „Klub milijonarjev“, ki ga dajajo večkrat senatu, je opravičen. V „hiši“ se zrcali ljudstvo, in tu vlada večja različnost. V obeh kamorah prevladujejo pravniki.

Kako deluje kongres?

Kongres odločuje na podlagi posvetovanja v odsekih, ali naj se sprejme kak zakon, ki so ga predlagali udje kongresa. Glavno delo je v odsekih. Pristno amerikanska je določba, da ne predlaga vlada, in da ministri pri kongresu nimajo nobene besede. Celo predsednik more pri otvoritvi kongresu poslati le „poslanico“, izražati svoje želje, a ne sme ničesar predlagati. „Hiša“ ima pred senatom še to prednost, da morajo priti vsi predlogi, tičeči se denarja, iz njene srede. Kdor plača, ima tudi pravico, da odločuje prvi, kam se denar daja.

Pot, preden postane kak predlog, katerih je v vsakem zasedanju okrog 15.000, veljaven zakon, je dolga. V „hiši“ ima predsednik — „Speaker“ — skoraj neomejeno oblast. Vsaka obstrukcija je nemogoča. Govorijo zelo malo, ker drugi „del“ govora, ki ga poslanec nikoli ni govoril, tiskajo v poročilu in razdeljujejo med volilce. Ker se vsak poslanec hoče izkazati pred volilci s kakim uspehom, je raznih „bills“-predlogov nebroj. Vsak se šteje za srečnega, ako se res more ponašati s kakim zakonom, dasi morda ta prav nič ni podoben njegovemu prvotnemu predlogu, ker so ga tako „pristrigli“ na dolgi poti skozi kongres.

V „hiši“ ne manjka včasih ostrih besed, ker glavni stranki si pogostoma prav pošteno poveta svoja mnenja in nazore. „Senat“ je pa hiša „miru in sprave“, sprave namreč, ker se mora tu delati le po spravah in kompromisih. En sam glas vrže lahko vse. Ravno ta mir pa je dostikrat vzrok, da senat zatisne oči docela. Pravijo, da v novejši dobi veliki kapital posebno pospešuje ta — mir! S tem ni rečeno, da bi vladala v Kapitolu podkupljivost, ko je toliko potov, katerih ne more zaslediti nobena „preiskava“, naj je še tako vestna. Strankarstvo vlada tudi v kongresu prav močno. Marsikateri zakon je „padel v vodo“, ker ga nasprotna stranka ni privoščila večini. Vendar je pa boj stvaren in strankarstvo jenja, kadar gre za narodno čast. Amerikanski kongres stoji brezdvomno nad evropskimi „zbornicami“. Tam manj govorijo, a več delajo, in kar je posebne važnosti, tam ni prepirov z vlado, ker Amerikanec bi kakega ministra ne mogel trpeti.

4. Pravosodje.

IV.

sak narod ima svoje pravno življenje. Amerikansko pravosodje ume kvečemu nekoliko Anglež, drugim narodom je malo umevno. Najbolj razočara Evropejca način, kako se vrši. Amerikansko pravo ima tri vire. Razen države Louisiana, kjer velja še „Code Napoléon“ iz francoskih časov, vlada drugje povsod „Common Law“. Zakone drugih držav spraviš lahko v primerno knjižico, „Common Law“ pa obsega več sto zvezkov! V Evropi „pravo“ delajo in zapisujejo, v Ameriki pa je pravo „zgodovinsko“, ker pravo postane vsaka razsodba kakega sodnika v predloženem slučaju; po tej razsodbi se morajo ravnati vse poznejše. Amerikanski sodnik šele naredi pravni zakon po svoji vesti; kadar je pa sodba izrečena, postane izrek veljaven za vse poznejše slučaje, ako ga ne odpravi kaka višja odredba. Amerikansko pravo raste kakor raste in se razvija vsak živ jezik, evropejsko pravo pa je podobno umetnemu jeziku. Umevno je, da ima pravnik ali odvetnik v Ameriki veliko večji delokrog, ker vpliva na sodnika po že kdaj izrečenih sodbah. Na ta način se je v ljudstvu izcimila živa pravna zavest. Bolje je, da trpi celota, nego da bi se komu delala tudi le najmanjša krivica, ali se omejila nedotakljiva osebnost.

Drugi vir je zakonodaja po večini ljudskih zastopnikov. Zakoni, ki jih sklepa kongres ali zastopstvo posameznih držav, obsegajo celo vrsto možnih slučajev, ki so potemtakem rešeni. Te „Statutes“ zapišejo v pravno knjigo dotične države, in s tem se odpravijo vse prejšne nasprotne odločbe. Razvidno je iz tega, da je amerikansko pravo zelo raznolično, ker vsaka država dela svoje „Statutes“.

Enoten vir amerikanskega prava je pa tretjič ustava. Določbe ustave so nad vsakim zakonom in noben kongres ne more odpraviti kake ustavne določbe. Da se izpremeni ustava, je treba, da govori vse ljudstvo.

Za zvezne zakone so zvezna sodišča: Najvišje sodišče-Supreme Court of the U. S., 9 okrožnih (Circuit Courts) in 55 okrajnih sodišč (District Courts). Sodnike imenuje predsednik in senat potrjuje imenovanja. Poleg tega ima še vsaka država svoje višje državno sodišče, tako tudi vsak „county“ svojo sodnijo za hudodelstva (Recorders Courts). Za manjše prestopke so mirovni sodniki (peace-juge).

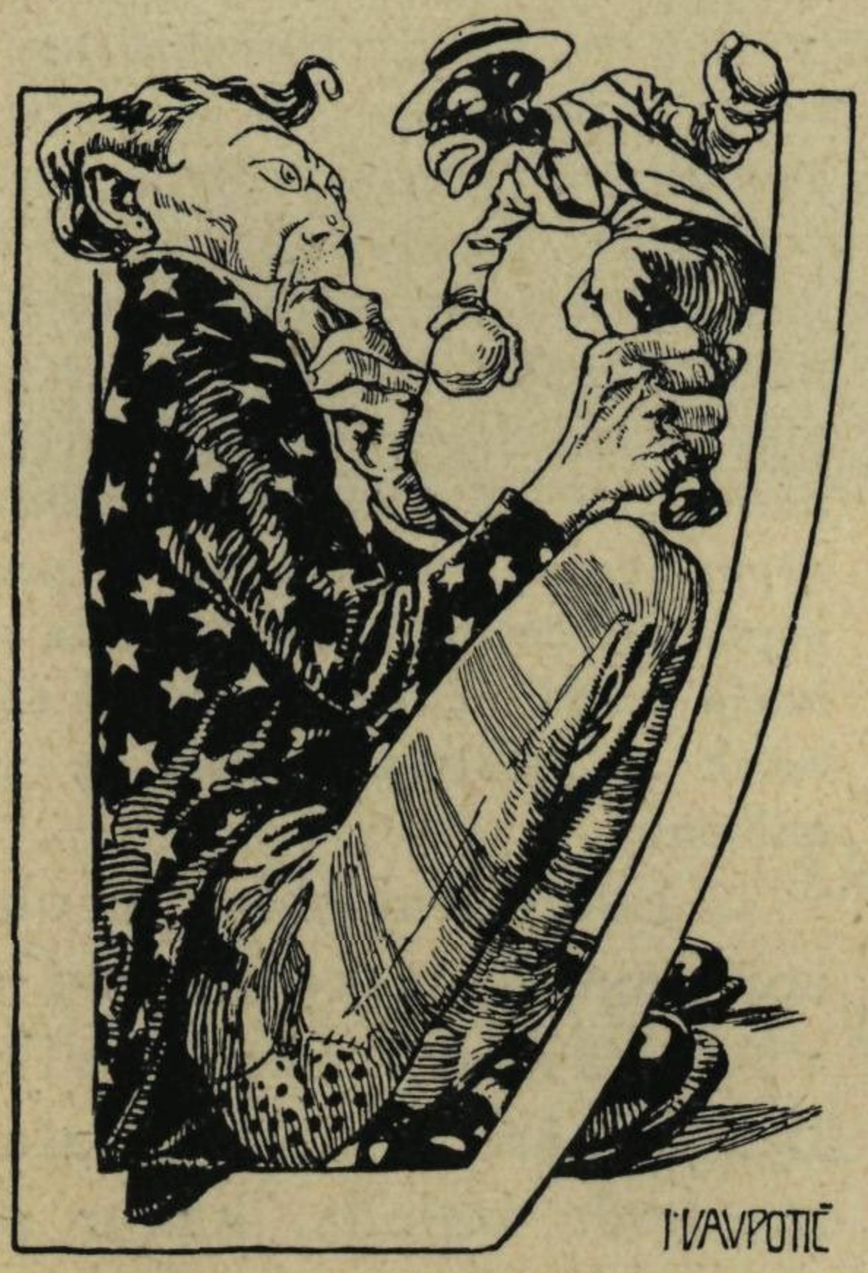
Ustava določuje, da nobenega hudodelnika ne smejo obsoditi brez porotnikov; preden pa pride pred porotnike, mora poseben „jury" dvigniti zoper njega obtožbo. Eno porotno sodišče se mora torej prepričati, ali je opravičen kak sum, preden more soditi drugo porotno sodišče. Nihče ne sme biti obtožen dvakrat zaradi istega prestopka; nikogar se ne sme siliti, da priča zoper samega sebe; vsakdo ima pravico, da pride pred „jury" onega okrožja, kjer se je dogodila hudobija, da ga postavijo pred pričo, ki zoper njega izpove, da si izbere zagovornika, da prisilijo k pričevanju one, ki izpovedo olajševalno ali ugodno. Lastnina in prostost se ne smeta kršiti, preden se ni vršil pravi proces. Te določbe delajo pravosodje enostavno.

Društvo sv. Jožefa št. 76 J. S. K. J. v mestu Oregon City, Ore.

Kljub temu pa ne manjka nevarnih vrtincev, ki suvajo ladjico pravosodja semintja. Pri vseh vročih spopadih pa ni trpela nikoli narodna pravna zavest. Močno sidro v vseh viharjih je bilo vedno „Vrhovno zvezno sodišče — Supreme Court" v Washingtonu. Kadar govori večina teh devet sodnikov, nastane mir v Ameriki, dasi je morda divjal najhujši vihar! Amerikanec je ponosen na svojega predsednika, na ministre in kongres, a njih odredbe mnogokrat ne ostajajo brez pikre kritike. Z neskaljenim spoštovanjem pa govori o razsodbah deveterih mož, ki sedijo v črnih haljah med grškimi stebri Kapitola, ker dobro vé, da ima ponosna Unija tu svojo najboljšo zaslombo.

5. Razna politična vprašanja.

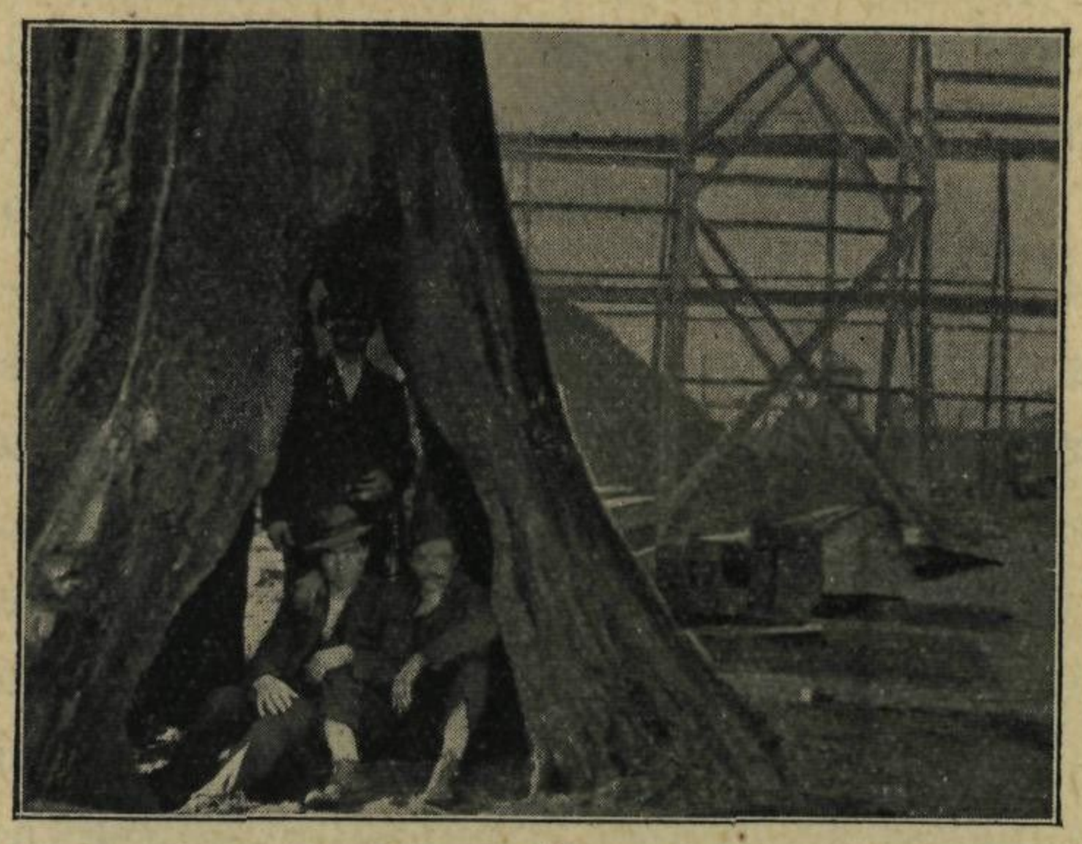
politiki prinaša vsak dan nova vprašanja. Dnevna vprašanja nas ne morejo brigati, temveč le vprašanja, ki značijo v amerikanizmu nekaj stalnega.

Amerikanci skoraj ne poznajo cerkvenega, kulturnega vprašanja. Cerkev je zadovoljna, da je prosta, in v državi se še ni porodila želja, da bi to stališče izpremenili. Tupatam se prikaže stremljenje, da bi zajezili vedno večji vpliv dobro organizirane katoliške Cerkve, a ti poizkusi se vedno zopet izgube. Nekaj viharja so povzročili mormonci, a tudi ta se je polegel. Dalje nimajo bojev z vlado, ker vlada je ljudstvo samo. Včasih pride do kake praske med zakonodajno in izvrševalno oblastjo, tudi med predsednikom in stranko, ki ga je izvolila, a vse se poravna hitro, kadar odloči volilni listek. Navskriž moreta priti le vlada in javno mnenje, ki ima v Ameriki veliko moč. Socialna demokracija kot politična moč v Ameriki ne bo prišla do veljave. V ospredju so sploh vprašanja gospodarskega značaja. Srebrna veljava je pri dveh volitvah razburjevala duhove; zdaj je pokopana. Na dnevnem redu so zdaj vprašanja o trustih, o velikih stavkah, ki kažejo hud boj med delavstvom in kapitalom, o namakanju suhih pokrajin, o davkih, o gruntu, o bankah, o omejenju opustoševanja gozdov. Velika politična vprašanja so v zadnjih desetletjih popolnoma utihnila.

Pač pa ima Amerika še mnogo socialnih vprašanj. Žensko vprašanje je še nedotaknjeno, vedno večje siromaštvo v velikih mestih — Slums v New Yorku in Chicagu! — na eni, in nesmiselna razkošnost milijarderjev na drugi strani, zahteva z železno silo rešitve. Najboljše moči si prizadevajo, da bi pospešile amerikansko vedo in umetnost, poglobile ljudsko izobrazbo po šolah, knjižnicah in muzejih, zboljšale kaznilnice, razširile ubožnice in sirotišnice, poglobile zmernostno gibanje in ga očistile fanatičnih prismod, odpravile ono kulturno sramoto, katero časniki imenujejo „the vice“ itd.

Mnogo preglavic dela Amerikancem naseljevanje. Že pred 50 leti se je dvignila stranka „Knownothings“ zoper „foreigners“ — tujce, a vprašanje o

sužnjih je prenapetneže zadušilo. Neko nasprotje pa ni nikoli utihnilo. Zakon iz l. 1885, ki izključuje pogodbene delavce, je hotel zaščititi amerikanske delavce pred konkurenco, dasi so drugi poudarjali, da ravno nove moči pospešujejo novo obrt. Prepirali so se semintja in nazadnje prišli do zaključka, da se morajo zavrniti vsi, ki „bi prišli javnosti v nadlego“, torej slaboumni, izprijeni, zločinci. Ta pojem je pa seve jako raztegljiv! Nasprotstev ne bo nikoli manjkalo. Nravno-socialni pomisleki, ki jih dandanes navajajo zoper „tujce“, so obstajali že prej zoper Nemce in Švede. Amerika je imela dozdaj od naseljevanja le dobiček in prostora je tam še za milijone.

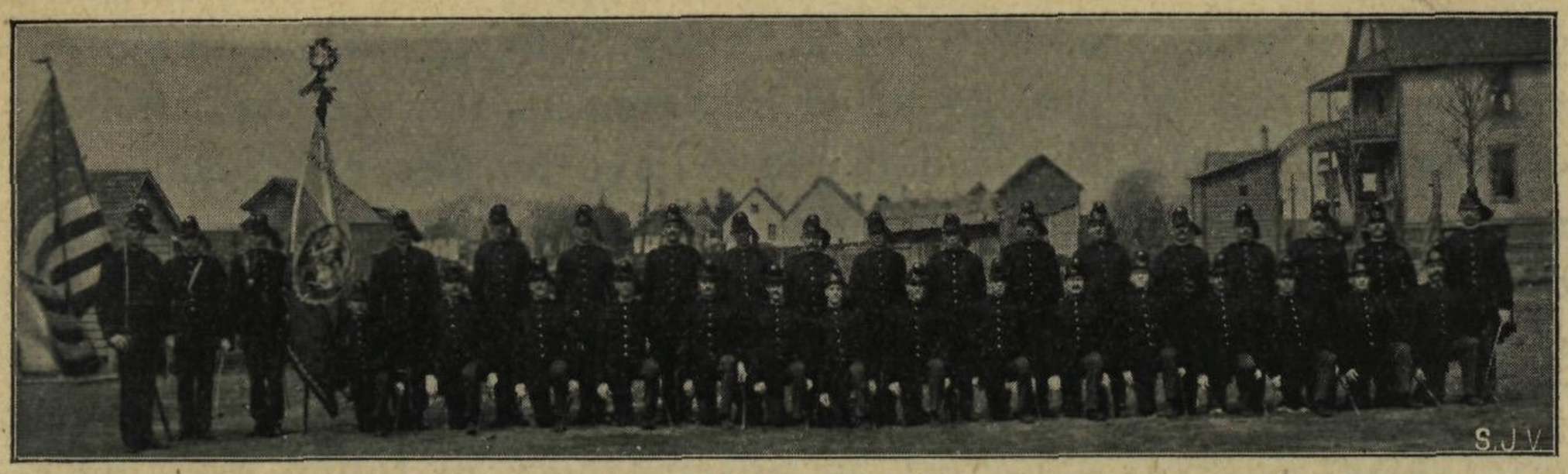
Votel štor blizu naselbine Black Diamond, Wash.

Fotografiral A. J. Terbovec.

Edini črni oblak na obzorju amerikanske javnosti je vprašanje o zamorcih. Druga „narodnostna“ vprašanja bodo izginila, kakor se razprši megla pred solnčnimi žarki. Mnogo razmotrivajo o anarhistih, o amerikanskem vojaštvu in mornarnici, o pošti, o novih ministerstvih. Najvažnejše, a tudi najtežavnejše je „The Civil Service Reform“, vprašanje, kako odtegniti gotova uradniška mesta vplivu politike in nastavljati le strokovnjake. V zunanji politiki hodi Unija pota miru in nravnih vzorov.

Cleveland, O.: Slovensko katoliško izobraževalno društvo „Orel“.

Waukegan, Ill.: Društvo vitezev sv. Jurija.

Četrti del.

Amerikansko duševno in socialno življenje.

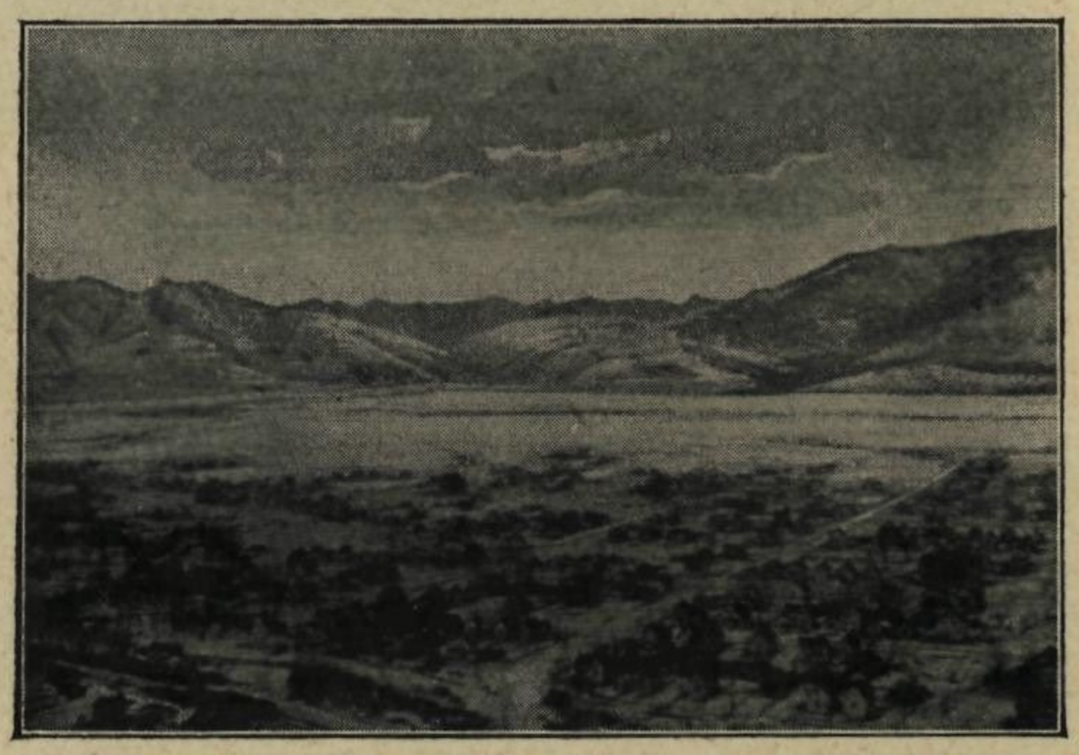
1. Duh izpopolnitve.

merikanci so se dolgo le učili in posnemali. Imeli so toliko opraviti z vsakdanjim življenjem, da se niso mogli poglobiti v vprašanja, za katera je treba mnogo časa in truda. V primeroma kratkem času pa so zelo napredovali; njih državno in družabno življenje je postalo vzorno, njih trgovino in obrt občuduje ves svet. O uspehih na polju duševnega življenja, o napredku v umetnosti in znanstvu je bilo dolgo časa le malo kaj slišati, in šele v najnovejši dobi so storili velikanski korak naprej tudi v tem oziru. Stremljenje njih duševnega življenja je od nekdaj merilo na notranjo izpopolnitev posameznika. Razlog temu je iskati v onem puritanskem duhu, ki je odnekdaj prevladoval tudi v javnem življenju. Novoangleške države so tudi na polju duševnega, idealnega življenja igrale važno vlogo in mesto Boston je še danes središče duševnega življenja. Nova Anglija je dom puritanizma in ta hoče, kakor pravi že ime,

čistost. Čisto vero, čist značaj, čisto življenje, to zahtevajo puritanci. Človek ne živi, da bi se kratkočasil, temveč, da izpolnuje dolžnosti. Življenje ima vrednost in veljavo le, ako ga prešinja duh nravnega stremljenja; izpopolnitev je velika naloga, ki vse obvladuje. Umetnost, znanost, poezija pri takem mišljenju niso vrednost same na sebi temveč le pripomoček, da vzgajajo polnovredne ljudi. Ta duh stremi bolj po tem, da se vzgajajo posamezni nego da se proizvajajo duševni umotvori, in posamezniku ni toliko mar, da se izpopolnita znanost in umetnost, temveč da se on izpopolnuje po njih.

Drugi vir duševnega življenja more biti koristnost, izpopolnitev za praktično življenje, torej utilarizem, ki se je od nekdaj na Amerikancih opazoval. Umetnost in znanost naj služita le ljudem. Tudi to stremljenje meri na izpopolnitev občnega blagostanja; to je prvo in bistveno, šele drugo in stransko je naraščaj narodne duševne omike, umetnih in znanstvenih proizvodov.

Mesto Red Lodge, Mont.

Fotografiral A. J. Terbovec.

Krivično bi bilo trditi, da Amerikancu manjka vzorov, navdušenja za višje misli! Nasprotno; marsikatera novost kaže in priča o vzornem mišljenju in delovanju. Ali ni njih ustavno življenje veliko delo? In osvobojenje sužnjev? Res hodijo Amerikanci tudi tu nekako nove poti, ki so starejšim narodom neumljive, in duševno življenje trpi vsled splošnega drvenja za dolarjem. To pa ni v njih naravi, ampak v okoliščinah, in Amerikanci sami pripoznavajo, da je to napaka. Neki „kramarski“ duh prešinja celo pouk; malo jih je, ki študirajo, da bi nekaj znali, in ne, da bi si s tem nekaj pridobili. Ako pretežna večina drvi za dolarjem, se veliki duhovi res težko zdržijo na idealni poti. Na drugi strani pa ravno svetli dolar pospešuje tudi duševno delovanje. Amerikanski meceni in velikodušni pospešitelji umetnosti se morda preveč bahajo, a kdor pozna amerikanske zbirke in svote za umetnine, bo moral pripoznati, da je dolar marsikaj storil. Amerikanec rad potuje, si rad vse ogleda, hoče vse imeti in sicer vse najboljše. S tem je prišlo marsikaj tujega v domačo omiko. Novejša doba je pa prinesla odpor, ker se je okrepila amerikanska narodna zavest; samostojno duševno življenje in delovanje je v novejši dobi silno hitro naraščalo. Doba posnemanja je minila, kaže se pač še tuji vpliv, a tudi samostojnost amerikanskega duha.

2. Vera in cerkev.

„Vem, da so mnogi Amerikanci, dasi niso katoličani, boljši nego mnogi Evropejci, ki se imenujejo katoličane.“

Pij X. kardinalu O' Connelu l. 1912.

merikance moramo prištevati vernim ljudstvom. Poleg zmisla za politično prostost je Amerikancu prirojen čut za resnost življenja, za izpolnjevanje dolžnosti, za spoštovanje vsega, kar spoštujejo drugi. Večina naseljencev je tudi prišla v Ameriko, da ohrani svojo vero in te se je oklenila tembolj, ker so bili prišleci neovirani, na prostih tleh. Prvi naseljenci so morali trdo delati; imeli so malo užitkov in so bili v samotnih krajih. Poleg tega so imele žene vedno velik vpliv, in praktičnega se je izkazal Amerikanec tudi v tem, da se je poprijel tega, kar mu koristi, kar ga dviga v vsakdanjem življenju. Versko naziranje ima svoje netivo v individualističnih nazorih o življenju. Skozi nebeška vrata more iti le posameznik. Čim bolj se je versko prepričanje ukoreninilo v duši posameznikov, da je časno življenje le priprava na večno, tem globokejša bo tudi zavest, da kratka pot do smrti ne more biti edini namen človeka, da mora vse služiti nekemu višjemu življenju. Nesmrtnost se pri takem prepričanju morda preveč poudarja, a ljudstvo s takim naziranjem bo napolnjeno z vernostjo. Verno je amerikansko ljudstvo v resnici od časa, ko so prišli prvi „romarji“, do današnjega dne.

Kardinal Gibbons iz Baltimora je ob petindvajsetletnici svojega kardinalata (l. 1911) govoril o verskem naziranju pravega Amerikanca tako-le:

„Republiko Zedinjenih držav smatram za dragoceno dedščino človeštva in vsak državljan je dolžan, da podpira vlado z vestnim izpolnjevanjem njenih zakonov in čistim zasebnim življenjem. Ako hoče biti naša vlada stalna, mora sloneti na večnih temeljih pravičnosti, resnice in poštenosti, in ti temelji morajo najti svoje priznanje pri najvišjem Bitju, ki jih vodi in čigar previdnost čuva nad usodo narodov. Ko so bili ustanovitelji naše nesmrtne ustave nekoč zbrani, se je Benjamin Franklin pritožil, da večtedenska posvetovanja niso imela dosti uspeha. ‚Potratili smo mnogo dni pri brezplodnem posvetovanju. Tavali smo v temi, ker nismo imeli luči od Očeta luči, da bi razsvetlil naš um. Star sem že in čimdalje živim, tembolj sem prepričan, da Bog vlada usodo človeštva. In kakor brez njegove volje ne pade noben vrabec na zemljo, tako se tudi noben jastreb ne more dvigniti brez njegove pomoči in podpore!‘ Franklinove besede niso padle

na nerodovitna tla. Donesle so sadove. Našo vlado so do današnjega dne prešinjali krščanski nazori. To se kaže, kadar vpeljavajo novega predsednika, in pri zasedanjih kongresa, ki ga otvarjajo z molitvijo. Krščanski Gospodov dan pripozna in posvečuje vsa dežela. Vsako leto izda predsednik oklic za zahvalni dan. Res je, da v tej deželi ni uradne zveze med državo in cerkvijo. Iz tega se pa ne more sklepati, da si cerkvena in posvetna oblast nasprotujeta. Obe hodita po vzporednih potih in druga drugo podpirata. Država ščiti duhovske vladarje, ne da bi se vmešavala v svete pravice vesti. In cerkev jo podpira pri izpeljavi zakonov z nravnim in verskim vplivom. Bojim se, da ne pripoznamo dosti hvaležno skrbi najvišjega zveznega uradnika in najvišjih njemu prideljenih uradov pri izpolnjevanju njih uradniških dolžnosti. Njih skrb je visoka cena, s katero se nam plačuje domači mir in red v deželi. Vsi, duhovniki in lajiki, smo dolžni, da podpiramo predsednikove roke, kakor sta jih podpirala Aron in Hur Mojzesu. Vedno se hočemo spominjati, da so naš prvi uradnik in njegovi podložni poverjeni služabniki božji, ki izvršujejo svoje posle v njegovem imenu, in da mora biti naša dolžnost in naše veselje, da jim pomagamo z vsemi sredstvi naše oblasti pri vladanju in nadzorovanju usode naše slavne ljudovlade."

„Piknik" na Long Islandu, N. Y.

Ali se pa more v resnici reči, da je Amerika verna? Ali se ne čuje mnogokrat, da je amerikanski bog le dolar? Ali ne vlada v deželi verska mlačnost? Prvi vtis dokazuje res ravno nasprotno. Pred vsem se Amerika ne briga za cerkev; država je popolnoma ločena od cerkve. Pridigarji ne delajo državnih izkušenj, javne šole nimajo veronauka, milijoni ne pripadajo nobeni cerkvi, nižji sloji so mnogokrat izvun vsakega cerkvenega vpliva. Člen 6. ustave naravnost prepoveduje, da bi se smelo pri oddaji kake javne službe ozirati na vero in prvi amendement pristavlja, da kongres nikoli ne sme narediti zakona, ki bi vpeljal kako vero ali zabranjeval proste verske vaje. Tako je tudi v posameznih državah. Cerkev nima nikjer od države zaslombe. Država gleda na to tako strogo, da mora pri vsakem desetletnem štetju številke o „veri" dobiti od posameznih verskih družb, ker država nima pravice pri štetju vprašati po veri.

A ta verska nebrižnost je le navidezna. Celo določbe ustave govorijo nasprotno.

Države, ki so se združile, so bile polne verskega duha. Protestanti in katoličani so šli iskat v Novi svet versko prostost in so trpeli preganjanja zaradi vere. Novoangleške države so imele naravnost teokratično ustavo, in v Virginiji jih je dobil s korobačem, kdor je dvakrat izostal iz cerkve in tretjikrat je bil kaznovan s smrtjo. Ko so se države odtrgale od Anglije, je večina prebivalstva naredila svojo vero za državno ter postavila verske zadeve v ospredje.

Ako je kljub temu obveljal Jeffersonov predlog, da se država in cerkev ločita, tako to ni prišlo iz nebrižnosti ali verskega sovraštva, temveč ker so se hoteli izogniti verskim bojem. Ko bi bili eno cerkev naredili za državno, bi to pomenjalo

tlačenje druge. Ločitev pomenja v Ameriki torej le, da se je cerkvi dala popolna prostost. Ločitev se tudi ni izvršila kar naenkrat. Nova Anglija je pospeševala kalvinsko cerkev še dolgo, in država Massachusetts je vpeljala šele l. 1833 versko ravnopravnost. Kar danes države v tem oziru še storijo, je to, da izdajajo posamezne določbe glede bogokletstva in motenja službe božje, potem da pripoznavajo, a ne zahtevajo cerkvene poroke. Združenje se morda kaže tudi v tem, da predsednik izdaja naredbe glede vsakoletnega zahvalnega dneva (Thanksgiving Day), ali določuje v časih javne sile spokorne in molitvene dneve, in da zakonodajna zborovanja vsak dan otvarjajo z molitvijo. Čut za neodvisnost gre tako daleč, da se ljudstvo takoj dvigne, ko bi katerakoli verska skupina pričela kako politično mešetarenje in podpirala n. pr. pri krajnih volitvah stranko, ki bi javne denarje dajala napravam dotične skupine ali cerkve.

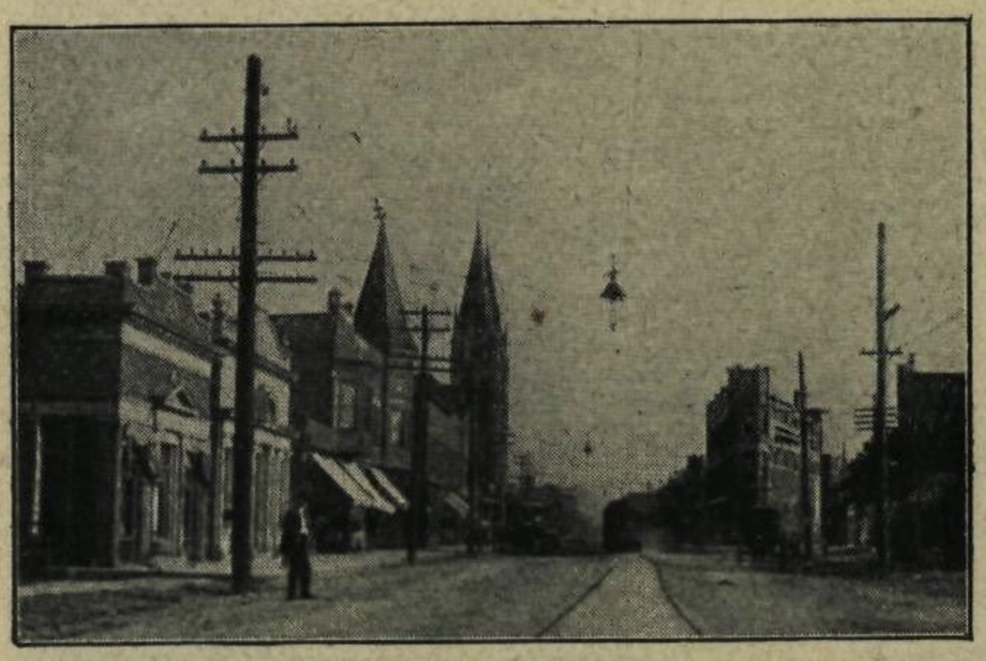
V West Allisu, Wisc., zidajo slovensko cerkev.

Pravno stališče cerkve je torej ono velike zasebne družbe; nihče ni prisiljen, da bi se moral pridružiti kaki cerkvi. Vsaka cerkev se more organizirati, nastavljati svoje služabnike, oskrbovati premoženje, in morebitni prepiri spadajo pod meščansko pravo kakor vsake družbe. Zahteva se neko nadzorstvo kakor pri družbah, a tekmovanje je neomejeno, in posameznik stoji nasproti cerkvi na stališču pogodbe. Lahko kdo poreče: „Tako stališče je kšeft, tlačenje, oskrumba," in vendar: Noben katoliški škof in noben protestant ne želi izpremembe.

Poglejmo nekaj nasledkov tega stališča. Cerkve nihče ne more sumničiti, da pride do uspehov le po državni podpori. Karkoli stori, stori iz svoje lastne moči. Uspeh se oplemeni, vse stremljenje je ločeno

od političnih prepirov, vse se obrača k vzorom. Nadalje odpade sum, da cerkev posega v svobodo posameznika. Vera je v resnici privatna zadeva. Nihče se ne sili, da se pridruži kaki cerkvi. Kdor to stori, stori prostovoljno in se s tem podvrže njenim določbam, se zaveže, da hoče prispevati za cerkvene in bogoslužne stroške. Nihče ne plačuje javnih davkov za kako cerkev, nikomur se ni treba podvreči duhovni oblasti, ako te v vesti ne pripoznava. Po ločitvi cerkve od države je postala vera zadeva družbe. To je bila velikanska pridobitev. Ker stopa država v ozadje ali čisto na stran, pride na njeno mesto družba. Dokler vlada neki zunanji pritisk, bo socialna družba na znotraj malomarna, a takoj kaže vso svojo moč, kadar zapazi, da ni pritiska, in da je odločitev v njenih rokah. Izcimil se je neki pritisk, ki je hujši od državnega in vendar ne krati svobode, ker to, da kdo pripada h kaki socialni družbi, torej k cerkvi, ni že dano dejstvo, ampak smer stremljenja in časti. Ta družabni pritisk bi se seveda ne bil mogel razvijati, ko bi prebivalstvo ne imelo verskega čuta, vernosti. Ker so Amerikanci veren narod in so cerkvenost povzdignili v socialno zahtevo, ima amerikanska cerkev najugodnejši pogoj za uspevanje.

Zveza med cerkvijo in družbo se kaže najbolj pri raznih sektah. Pred Bogom smo vsi demokrati; najmanj demokratičen je pa Amerikanec na cerkvenem polju. Tega ne vidiš samo na cerkvenih stolih, temveč tudi na sektah samih. Episkopalci, metodisti, unitarci tvorijo socialno različne skupine, in v eni deželi so ti, v drugi zopet oni v ospredju; a ravno, ker se naslanjajo na gotove skupine, med seboj dobro izhajajo, zakaj vsaka skupina ima svoje polje. Ker jih je veliko in je razloček med njimi večini celo nepoznan, — saj se n. pr. hočejo med mnogimi zamorskimi sektami razločevati „afrikanski episkopalni metodisti“ in „črni episkopalni metodisti“ — se ublažijo nasprotstva, posebno ker Amerikanec ni zavisten in privošči vse dobro tudi bližnjemu. Skupni sovražnik je brezbožnik, bogotajec, ateist.

Središče slovenske naselbine v Jolietu, Ill.

Socialna družba podpira verske zahteve: cerkev čislajo, v hišah vlada vernost, služabnike cerkve spoštujejo, službo božjo dobro obiskujejo. Sicer se mnogo piše o hinavščini, ako se bere ali sliši, da otvarjajo in zaključujejo slavnosti, pojedine, zborovanja z molitvijo; a vse ni farizejstvo, če je v deželi in družbi toliko vernosti. Kdor pozna Ameriko, ve, da se tam govori prvič o „businessu“, drugič o veri, in potem pride šele politika na vrsto. Če bi ne bilo vernosti, kako bi moglo izhajati do 1000 verskih in nabožnih časnikov v milijonskih izdajah? Tudi verski izrodki, kakor spiritizem, se morejo razlagati le iz vobče razširjene vernosti prebivalstva.

Beseda „služabnik cerkve“ ima veliko veljavo. Ko je umrl znani „pridigar“ Filip Brooks, je žalovala vsa dežela, in če izpregovori o kakem perečem vprašanju kardinal Gibbons ali nadškof Ireland, gre sodba od ust do ust. Tako je tudi v malem krogu. Amerikanec je tudi kot pridigar „praktičen“ in zna zanimivo govoriti, da ljudje radi prihajajo v cerkev, akoravno pri tem ne manjka komedijantov, ki prinašajo vedno „najnovejše“. Propoved pa ni vse. Ako hoče družba občino priklopiti cerkvi, sega tudi po versko indiferentnih sredstvih, ki končno

vendarle tudi koristijo nravnemu stremljenju cerkve. Kdor gre v cerkev zaradi lepega petja, mora poslušati tudi propoved, in kdor se oklene cerkve, da se udeležuje njenih posvetnih zabav, se s tem odteguje frivolnim veselicam brezverskih krogov. Tako je postala cerkev središče socialnega življenja in vsaka cerkev ima svoje „Fairs" (veselice), „Salons" (družinske zabave), ki so drugod neznani. Na deželi in v malih mestih ali „male" cerkve imajo svoje „Pikniks" (veselice) z igrami pri limonadi in „Icecreamu" (sladoledu); med milijonarji na ulici Fifth Avenue v New Yorku morajo biti dragocene preproge, krasna godba, elegantne toilete, moderni dobrodelni bazari.

Cerkev pa ne ostaja samo med zidovjem. Povsod posreduje v družbinskem občevanju in življenju. Kdor pride v nov kraj, se oklene cerkve, da ima družbo, posebno ker ima v Ameriki žena v družabnem in mnogokrat tudi v cerkvenem življenju prvo besedo. Važno vlogo igrajo tudi mladeniške zveze in enake cerkveno-socialne družbe, s katerimi je vsa Amerika prepredena. V stari domovini imenujejo poizkuse takih zvez „klerikalno čukarstvo in potraparstvo mladine", v Ameriki najdeš v vseh mestih krasne palače z napisom „Young Men's Christian Association" („Krščanska zveza mladeničev"), kjer so središča velikomestnega socialnega vpliva, in stotisoči, ki jim pripadajo, se ne zanimajo samo za šport in izobrazbo, temveč s še večjo vnemo za — vero!

Vpliv cerkve se kaže tudi pri zakonu. Država ne pozna civilnega zakona. Kadar se je od uradov dobilo dovoljenje (Licence), se more zakon pravno skleniti ali pred uradnikom, ali pa pred duhovnikom. Za veliko večino prebivalstva velja tudi še dandanes kot samoumevno, da si zakonska obljubita zvestobo pred božjim oltarjem. Za znano Luthrovo, da bi bil zakon „ein weltlich Ding", imajo Amerikanci prav malo zmisla.

Kdor bi se hotel bahati s svojo nevero in brezbožnostjo, kakor se v Evropi tako rado godi v „višjih" krogih med „učenimi", ta bi moral v Ameriki iti med najnižje šnopsarje in še tam bi bil v nevarnosti, da bi ga ne „metali vun". Politiku se ni treba bati, da bi ga kdo vprašal za vero, a takoj bi bil nemogoč, ko bi, kakor pogostoma v Avstriji, mesto politike pred volilci začel razlagati kake materialistične nazore. Ko je hotel znani ateist Ingersoll Amerikancem pogreti David Straussove blodnje, je imel sicer mnogo poslušalcev svojih liberalnih fraz, a med pristnimi Amerikanci je popolnoma pogorel. Vsak materialist je Amerikancu posebnež nižje vrste; Amerikanec ne razume, kaj pravzaprav tak človek hoče od življenja.

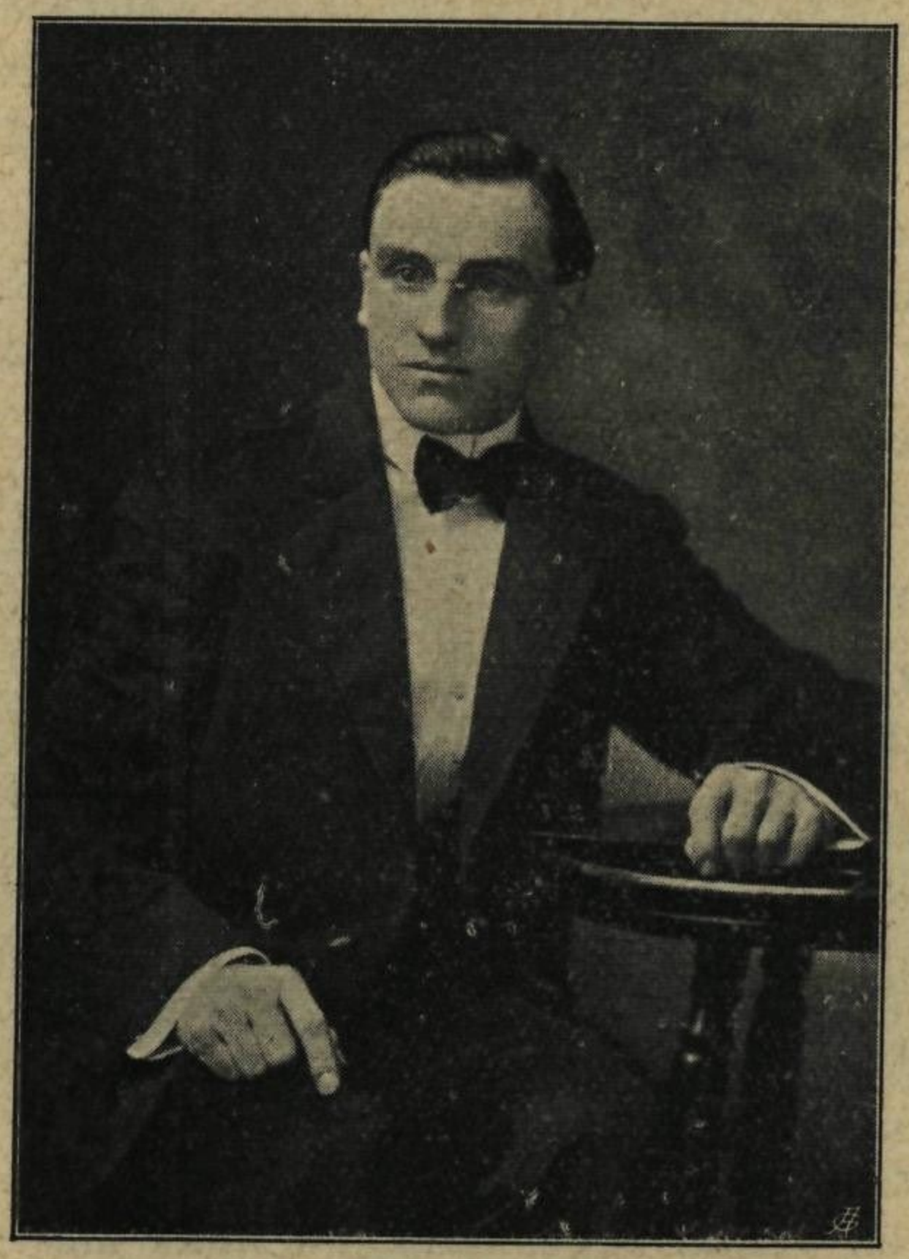
Ako pomislimo, da je amerikansko ljudstvo sestavljeno iz verskih pregnancev, da je postala Amerika sčasoma dom verske svobode, da so Amerikanci od nekdaj imeli resne življenjske nazore, da je vsa vzgoja in nravno stremljenje od nekdaj slonelo na zaupanju v Boga — In God we trust, v Boga zaupamo, ta napis nosi še dandanes amerikanski denar — potem je pač jasno, da mora tako biti, kakor je, in da se ta podlaga ne bo dala zlahka zrušiti. Res je, da je število onih, ki se ne oklepajo nobene cerkve, veliko. S tem pa ni rečeno, da bi bili sovražniki cerkve ali brezverci, ker brezverstvo se ne strinja z značajem Amerikanca.

* * *

Kljub temu, da je Amerikanec skozinskoz veren, se ne more reči, da bi bila Amerika rodila kako pristno amerikansko sekto, ako pri tem morda nočemo misliti na mormonce, spiritiste ali privržence krščanske vede, ki so pa tudi le izrodki na stari podlagi. Tudi v verskih rečeh je Amerikanec za vsako novost, a ta ne sme biti prevrat, temveč mora ostati na stari, zgodovinski podlagi.

Največ privržencev štejejo rimski katoličani, ki so, kakor povsod, s svojo enotno organizacijo podobni nepremagljivi trdnjavi. Baptisti in metodisti imajo svoje vernike med nižjimi sloji, a so razkosani na stotine sekt. V poštev pridejo še prezbiterianci in episkopalci, ki so kalvinističnega duha, unitarci in protestantje ter judi.

Predaleč bi prišli, ko bi hoteli opisovati na stotine verskih skupin. Vsem je skupno to, da jih vodi duh nravne izpopolnitve. Amerikanec ima jekleno nravnost, in da jo ima, temu je najbolj pripomogla vera, ki ga je prešinjala, ko je stopil na ameri-kanska tla in ga prešinja še dan-danes. Zato se glede nravnosti Evropa ne more kosati z Ame-riko; osebna poštenost Amerikanca je večja. Pri tem se sevé ne smemo ozirati na velika mesta, niti ne na „Amerikance“, ki so šele včeraj prišli, ali na posamezne klativiteze, kakršnih ima vsaka dežela; opazo-vati moramo pravega Amerikanca na njegovi grudi, v malih mestih, v velikih mestih pa višje sloje. Živ-ljenje in delovanje teh milijonov bo opazovalcu povsod kazalo, da so ti sloji nravno resni, nravno pri-prosti in nravno čisti.

Mr. E. Kališ, lastnik lista „Clevelandska Amerika“.

A morda si čital ali tudi sam videl nasprotno. Kadar se govori o posvečevanju nedelje, o zmernosti, o spolni nravnosti, dobrodel-nosti in poštenosti, se rado tudi omenjajo hinavščina in farizejstvo, razporoke in zakonski škandali, korupcija in goljufije bank, dobro-delnost iz sebičnih namenov itd.

To je sicer res, a kljub temu Amerikanec vobče prekaša v nravnosti Evropejca.

Poglejmo nekoliko globokeje v ljudsko dušo. Ozrimo se najprej na po-svečevanje nedelje. Zakon n. pr. prepoveduje ob nedeljah predstave v gle-dališču, pri katerih se prizor izpreminja in pade zastor. Posledica je, da n. pr. v New Yorku predstavljajo najneokusnejše prizore brez menjave, in to imenujejo nekateri — hinavščina! Ako je to hinavščina, potem so jo prinesli sem le evro-pejski naseljenci, večina domačinov se s takim ravnanjem ne strinja, in če bi kdo

med pristnimi Amerikanci hotel na ta način „razlagati" zakon, bi ostal na cedilu; saj so se izjalovili vsi poizkusi, da bi imeli n. pr. ob nedeljah odprte razstave. Amerikanec hoče imeti v nedeljo mir in počitek. Noben zakon ne zabranjuje železniškim družbam, da vpeljejo z ozirom na „nedeljski promet" več vlakov nego med tednom; mesto tega pa vozijo le najpotrebnejši in še na teh je prav malo ljudi. Ob nedeljah počivajo in privoščijo počitek tudi drugim, dasi so že davno minili časi, ko je puritanski Amerikanec ob nedeljah najraje zahajal le v cerkev in na pokopališče. V nedeljah ne dobiš pošte, in če se v New Yorku slučajno podaš na Gospodov dan v spodnji del Broadwaya, kjer je drugače noč in dan na stotine ljudi v večnem diru — se ti bo zdelo, da si zašel med mrtve ali v novodobni Pompej! Sicer izkušajo to ograjo podreti, a rojeni Amerikanec praznuje brez vsakega zunanjega pritiska sedmi dan kot dan samozatajevanja, saj jih je še danes veliko, ki ne pijejo ob nedeljah, dasi med tednom niso abstinentje. Kje je tu hinavščina?

Preveč se Amerikancem tudi ne smejo predbacivati res mnogoštevilne razporoke. Zakonsko življenje je v Ameriki bolj čisto kakor v Evropi. Razporoke

Mesto Trinidad, Col.

so na dnevnem redu le, ker so zakoni v nekaterih državah zelo lahkomiselne vsebine, pri katoličanih pa splošno ne pridejo v poštev, in nezvestoba ni vedno edini vzrok ločitve. Nravnost je boljša tudi pri posameznikih. Kdor pozna amerikanske dijake višjih šol, ki tudi radi „flirtajo" (dvorijo) okrog lepih metuljev, in evropejske vseučiliščnike in njih nočne veše, bo vedel, da je med njimi razloček takšen, kakor med dnevom in nočjo. Ko bi ne bilo tako, bi ženske, in sicer brez razločka stanu, ne zavzemale onega visokega stališča, katero v resnici imajo. Tudi če ni ravno nevarnosti, da ga obesijo na prvi brzojavni drog, si Amerikanec nikoli ne bo dovolil reči, niti v besedi niti v dejanju, ki so prava sramota za „čisto" evropejsko omiko. Lahko je sicer navesti nekaj nasprotnih slučajev, a ti niso noben dokaz zoper občno poštenost in nravnost brez farizejstva.

Najpogosteje zabavljajo evropejski potniki čez amerikansko zmernost.

Zakoni pač ne morejo odstraniti nagnjenja do živčnega razburjenja, in strogost in prepoved prav nič ne izdasta tam, kjer pri večini prebivalstva ni zmisla za

vzdržljivost in abstinenco opojnih pijač, torej se marsikdaj poje pesem „luk, luk, luk“ na skrivnem, ker se v javnosti ne sme, toda stoletna vojska, ki jo je vodila posebno cerkev zoper zlorabo opojnih pijač, je gotovo veliko koristila in ljudstvo visoko dvignila. Pravega Amerikanca silno mrzijo „hiše s smreko zaznamovane“ in studi se mu vse, kar se dogaja v takih pivnicah, odkoder se vidi „v stari konti“ pogostoma priti „možake žganja pijane in mladeniče obdivjane“, ker tam „poživinili so se, groza videti jih je!“ Po „salunih“ ne iščejo „zabave“, kakor v Evropi po gostilnah, saj večinoma tam ni niti sedežev. Bolj po moraličnem nego zakonitem vplivu je prišlo do tega, da so v nižjih slojih izdatno odstranili človeka nevredno pijančevanje in popivanje z vsemi strašnimi nasledki podivjanosti, sirovosti, prepirov, pobojev, znorenja, uboštva in hudodelstev. Amerikanec ne pozna poneumnevalnega čičanja in posedanja po gostilniških prostorih, kjer se potrati toliko časa, moči, denarja in nravne resnobe. Za „vinske bratce“ je Amerika res slab kraj, in vsak resen mož bode pritrdil, da je prav tako, naj nekateri še tako tožijo, da Amerikanec nima „srca“. V boljših krogih, razen pri obedu, ne pijejo, kadar so pričujoče gospe; nihče se ne bo predrznil zabavljati, ako kdo ne pije, prav tako, kakor v Evropi ne, če kdo ne kadi. Kdor pije, se zadovolji s potrebnim, ker pijanost je sramotna, naj „svet“ v Evropi sodi tudi drugače. Zmernostno gibanje ima svoje slabe strani, se tudi pretirava, a za socialni organizem je prineslo neizmerno koristi in pojeklenilo nravno resnost; s tem so si pridobili Amerikanci veliko nravno moč in težko, da bi jih kako drugo ljudstvo kdaj prehitelo.

Verski vpliv se kaže v izredni resnicoljubnosti in poštenosti, ki prešinjata Amerikanca. Na mnogih občilih je občinstvo brez vsake kontrole, na deželi so vrata noč in dan odprta, „checks“ se sprejemajo tudi od tujca kot plačilo, in največje kupčije se sklepajo s samo eno besedo; vse sloni na medsebojnem, včasih le pretiranem zaupanju. Res se najdejo povsod ljudje, ki zaupanje zlorabljajo, „švindlajo“ na železnicah, izdajajo ničvredne „checks“ itd., a obstoječe dobre navade bi se nikoli ne bile mogle udomačiti, ko bi v masah ne bilo poštenosti. Vsak dan se sliši in čita, da je tu ali tam kak blagajničar „očistil“ blagajno in izginil, a meni samemu se je pripetilo na poti iz Omahe v Št. Pavel, da me je sprevodnik iskal po vsem vlaku, ker mi je za Pullmanov voz zaračunil „kvoder“ (25 centov) preveč in ga ni hotel sprejeti kot napitnino, ko sem mu ga ponujal. Enako je tekel razcapan dečko za menoj in mi usiljeval „čenč“ (drobiž), ker sem mu namesto enega centa za časopis dal pet centov! Na cestah mnogokrat vidiš cele kupe pisem poleg nabiralnika, ker Amerikanec pričakuje, da se jih nihče ne bo dotaknil. Če v Evropi učenec nalaže učitelja, je junak in ima ves razred na svoji strani; v Ameriki bi ga sošolci „zboksali“! Amerikancu je laž ostudna in on je otrok vse svoje življenje. Najbolj se kaže vernost pri dobrodelnosti. Tudi tu ne bo manjkalo takih, „ki trobijo, preden delijo milodare“, a nikjer ne dajajo toliko kakor v Ameriki, „ne da bi levica vedela, kaj desnica dela.“ Pravi Amerikanec je ali kristjan ali vsaj „gentleman“.

3. Šola in ljudska izobrazba.

nano je, da se Amerikanec rad uči in mnogo uči; spozna in uvidi hitro, koliko mu koristi znanje v vsakdanjem življenju. Že od narave je bistrega uma in vse okoliščine ga silijo k lastnemu mišljenju; priganjati ga nikjer ni treba. Priložnosti, da se uči, ali razširi svoje znanje, mu ne manjka nikjer. Povsod so brezplačne šole in knjižnice, cene knjige in obširni časopisi, ki mu jih naravnost vsiljujejo; vedno in vedno se vršijo zdaj tu zdaj tam razna predavanja, ki vzbujajo pozornost, in lahek stik z učenimi krogi mu nudi priložnost, da se uči in napreduje. Amerikansko življenje tirja več a tudi več daja.

Pouk, kakršnega nudi evropejska ljudska šola, je povsod brezplačen in vsakemu pristopen; višjih zavodov je mnogo in pristop ni pretežaven. Ni prostora, da bi našteval vse vrste amerikanskih šol, njih učne načrte, uspehe itd., nekaj črtic naj zadostuje. Navadno obiskuje amerikanski otrok štiri leta „ljudsko“ šolo (Primary School), in ravnotako dolgo „srednjo“ šolo (Grammar School). Kdor hoče še več pridobiti, gre v „zgornjo“ ali „višjo“ šolo (High School), ki ji sledi za akademične izobražence „College“ ali vseučilišče.

Šole imajo torej en sam načrt. Trgovec, farmer, delavec in prihodnji vseučiliščnik: vsi imajo en in isti prvotni pouk. Namen je jasen: vsakemu, tudi najubožnejšemu, se mora dati priložnost, da napreduje, da se dviga do kamor sega njegova moč; šola naj bi zabranila tvoritev gotovih stanov ali kast, izbrisati mora razliko med stanovi in skrbeti za to, da je farmerskemu sinu, ako se čuti k temu poklicanega, pot do vseučilišča ravno tako odprta, kakor sinovom „boljših“ stanov.

P o u k j e b r e z p l a č e n i n o b v e z e n. V prvi dobi je prevladovalo mnenje, da zadenejo stroški za šolo starše otrok, ne davkoplačevalcev; bil je čas, ko so smatrali odpravo šolnine za milodar, ki se ponudi ubožnejšim. Dandanes velja načelo, da šola ne sme poznati razločka med bogatini in siromaki, in da je občina dolžna skrbeti za šolo. To velja vobče glede nižjih šol, in večinoma, vsaj na vzhodu, tudi glede srednjih in višjih. Razlog za pobiranje šolskih doneskov je bil prej ta, da so rekli: šola napeljuje k vernosti. Dandanes so vsi prepričani, da more le izšolan in izobražen narod vladati samega sebe. Volilna pravica, pravijo, zahteva kot pogoj pravico do one izobrazbe, s katero si more vsak državljan po časnikih narediti o javnih vprašanjih svoje prepričanje. Občina mora skrbeti za to, da je v njeni sredini kolikor mogoče veliko izobražencev; zato imajo brezplačen pouk tudi dekleta. Glede brezplačnosti šole gredo v posameznih državah celo še dalje. Massachusetts n. pr. daja šolarjem tudi učila, druge države kupujejo otrokom obleko itd. Glede o b v e z n o s t i so zakoni raznih držav različni; nekatere zahtevajo sedem, osem, celo devet let; pri tem je šolsko leto jako različno.

Iz tega sledi važna posebnost amerikanskih šol. Za šolo odgovorna je vsaka občina sama, in oblast je tako razdeljena, da se razne oblike lahko prilagodijo dotičnim razmeram in se vendar ohrani edinost. Amerikanci so našli način, da so oblast razdelili in zedinili uspehe. Tako je v javnem življenju in tudi na šolskem polju.

Država kot taka nima nobenega vpliva na pouk. Oddelek za uk (Board of Education) v Washingtonu daja le nasvete in zbira statistične podatke. Zakonita uravnava pouka je podrejena zakonodaji posameznih držav; država jo prepušča zopet posameznim

Tower, Minn.: Indijanci v indijanski šoli.

občinam, da v okviru državnih zakonov in pod državnim nadzorstvom zida šole, izdeluje učne načrte, določuje knjige in nastavlja učne moči. Da pa občina ne postane malomarna, ali da ne zlorablja svojih pravic, za to skrbi zedinjevalno državno nadzorstvo. Državna zakonodaja premostuje prevelike razločke med ubogimi in bogatimi občinami in izkuša spraviti deželo in mesta v pravo razmerje; pred vsem pa nadzoruje šole s tem, da upravlja učiteljišča, iz katerih prihajajo učne moči.

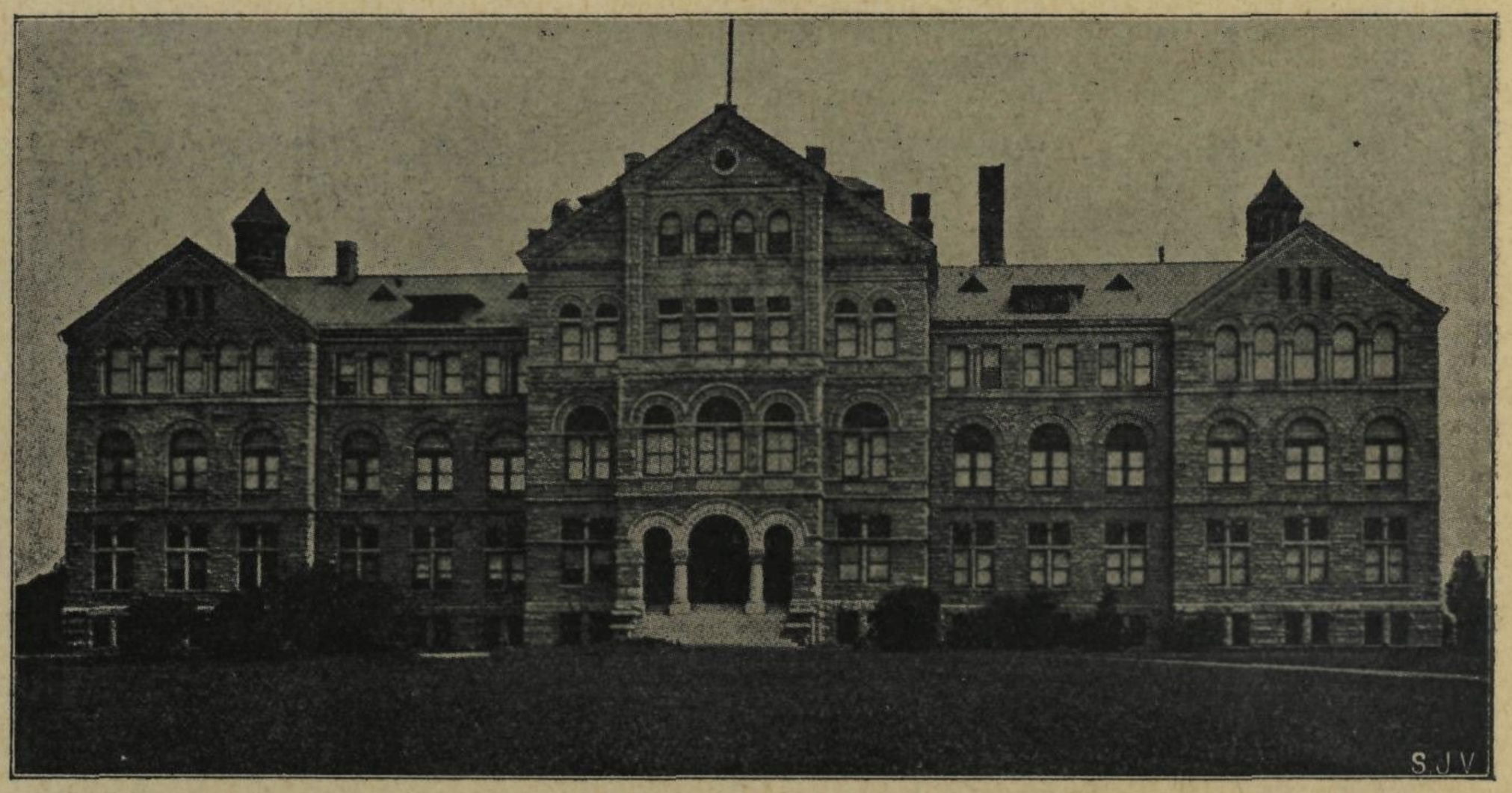
Kaj sledi iz take uravnave? Zanimanje za šolo, za uk in izobrazbo se s tem prenaša v vsako mestece, na vsako farmo in duh izpopolnitve se združuje z duhom samodoločbe. Tako postane vsako nasilno postopanje potom

kazni za zanemarjeno šolsko dolžnost vsaj večinoma nepotrebno; ljudje se morajo baviti s šolo ne samo, ker so šole koristne, temveč tudi, ker je to njih zakonita dolžnost. Šol jim ni treba vsiljevati, vsiljujejo se same. Druga posledica je, da je s tem odprto široko polje za krajne posebnosti, za posebnosti in potrebe med državami in v državah. Tu ne gre vse po enem kopitu, temveč občina si šolo uravna, kakor zahtevajo dejanske razmere. Šolska vprašanja se ne rešujejo od „zgoraj", po določbah kakega zakona, ki se ne ozira na posamezne kraje, temveč v občini sami, kjer najbolj vedo, kaj jim hasni in kaj ne. Enoten državen šolski zakon, ki bi uravnaval po obliki in vsebini šolska vprašanja povsod enako, bi bil za Amerikance prazna lupina brez jedra, nesmiseln in nemogoč. Ali se ne slišijo v Evropi dan na dan pritožbe zoper „slavni državni šolski zakon", ki hoče spraviti vse pod en klobuk in ne pozna ozirov za krajne potrebe? Amerikanci so se znali izogniti nevarni skali, ob kateri bi se bila razbila šolska ladja.

Šolsko leto v bogati državi more šteti še enkrat toliko dni kakor v drugi, kjer se siromašno prebivalstvo ne more popolnoma odreči pomoči otrok pri nujnem delu. Uspehi šole se bodo ravnali po potrebi države ali občine. V šolah, kjer morajo in morejo nastaviti le pomožno učno moč in morajo štiri oddelke stlačiti v en razred, dosežejo to, kar potrebuje siromašno prebivalstvo; v mestih pa, kjer nastavljajo dobre moči, kjer so šole v palačah, in ima tudi ljudska šola na razpolago laboratorije in obsežne knjižnice, dosežejo več, ker prebivalstvo tu tudi več potrebuje. Pri tem se pa ni bati zapostavljanja in neenakosti ali manjvrednosti. V Ameriki namreč velja načelo, da dovršenje ene šole še ne daja nobene pravice za vstop v višjo stopnjo. V višji šoli ni vsak dobrodošel, ki je končal nižjo stopnjo. Vsak mora pri vstopu narediti vsprejemno skušnjo in ga ne vprašajo ne po zadnjem izpričevalu, ker takih v Ameriki pravzaprav nimajo, niti ne kakšno šolo je dovršil, tako da je nadarjenim šolarjem, če so bili slučajno morda tudi le v farmerski šoli, pot odprta do višje stopnje potom skušnje, ki jo mora narediti tudi mestni šolar, dasi je dovršil toliko in toliko razredov.

Ozirajo se pa tudi na dejanske razmere, potrebe, želje in zmožnosti šolarjev ali staršev. V podrobnosti se ne morem spuščati; omenim, da na Slovenskem poznajo večinoma le izraze: šolar „obsedi", „obtiči". Redkokdaj pa se sliši beseda: šolar „preskoči" kak razred. To je pa v Ameriki na dnevnem redu.

Zelo važna je dalje zasebna šola, ki najde v Evropi le malo usmiljenja. Amerikanec jo jako čisla. Omenil sem, da je za vstop v „višjo" vrsto merodajna le skušnja, samo izpričevalo ne zadostuje. Priprava za to skušnjo se lahkeje, ugodneje in hitreje vrši v kaki zasebni šoli, kjer lahko nastavljajo dobre učne moči, skrčijo razrede, kjer se lahko še bolj ozirajo na sposobnosti posameznega učenca. In take zasebne šole raztegajo svoj vpliv na celotno vzgojo. Razvijajo se veliki, izvrstno opremljeni zavodi, kjer se otvarja v čistem zraku, sredi krasnih nasadov za stotine mladih ljudi lepo, harmonično življenje. Tu se učijo in vzgajajo od nežne mladosti in prihajajo le o počitnicah k svojim staršem. Zasebne šole so tako dobile najrazličnejše oblike in odgovarjajo dejanskim

Mc Mahon Hall, katoliško vseučilišče, Brookland, D. C.

razmeram prebivalstva. Amerikanska vlada ve, kaj ima na njih in jih pospešuje s tem, da jim ne dela nobenih težav in zaprek. To ravno je skrivnost amerikanskega uspeha povsod: prosto polje za razvitek zasebnega stremljenja in delovanja. Tudi najmanjša izpodbuda naj se prosto razvija, tudi najneznatnejši poizkus naj se ne zaduši; kjerkoli je kaj, kar ima življensko moč, naj se mu daja možnost in priložnost, da postane veliko. Kaj sličnega je pri evropejskih „zelenih" mizah nemogoče.

Na amerikanskih šolah deluje izredno veliko učiteljic. Uvaževati je treba, da ima žena v Ameriki povsem drugo stališče v družbi. Ker ženski spol vobče rajši prinaša žrtve, kakršnih zahteva vzgoja in učenje otrok, amerikanske šole pri ženskih učnih močeh prav nič niso na slabšem, ako ne na boljšem.

Mnogokrat se pa slišijo tudi slabe sodbe o amerikanskih šolskih zadevah. Pravijo: šolsko vprašanje mešajo v politiko, ali narobe; občinam manjka pravega razuma; učne moči niso dosti izobražene; manjka učnih načrtov; potratijo mnogo časa; preveč poizkušajo itd. Povsod je nekaj resnice. Ne odgovarjam na ta očitanja, ker nekaj slabega in nepopolnega je povsod. Vsekakor so šolske zadeve tako urejene, da je Amerikanec po pravici lahko ponosen na svoje šole, ki imajo na široki podlagi ljudske izobrazbe vse pogoje zdravega razvitka, ki popolnoma ustrezajo amerikanski zahtevi po osebni, individuelni izpopolnitvi.*

* * *

Šola in šole pa niso edino vzgojišče in učilišče za amerikanski narod. Poleg raznih šol imajo Amerikanci še celo vrsto drugih naprav, ki služijo vzgoji in izobrazbi ljudstva po dokončani šolski dobi. Tudi tu je med čistim zlatom mnogo ničvredne rude. Kar je prišlo iz Evrope, n. pr. razširjevanje vseučiliških študij, se ni posebno obneslo. V Ameriki pride do veljave le to, kar se rodi na lastnih tleh.

Kdor se peča z amerikanskimi šolskimi zadevami, bo naletel na ime, ki nikakor noče ugajati našemu jeziku: Chautauqua (Šatokva). To je staro indijansko ime mičnega jezera južno od mesta Buffalo v državi New York. Ime jezera je prešlo na naselbino ob bregu in na učni način, ki se goji na tem kraju, in Chautauqua se imenuje vsak zavod, ki zasleduje enake namene. Kaj se torej godi tam?

Ob počitnicah, posebno meseca julija in avgusta, se zbira tu do deset tisoč mož in žen, da se razvedrujejo in učijo! Živijo prav priprosto. Pod milim nebom je gledališče, kjer tisočeri poslušajo predavanja ali koncerte. V manjših razredih obiskujejo učilne kurze, katerih je cela vrsta. V kurzih učijo vseučiliščni profesorji, predavajo pa politiki, uradniki, pridigarji, učenjaki, skratka možje, ki slovijo kot učenjaki. Zabavi služijo izleti, predstave, slavnosti in nekaj ur rednega dela. Navdušenje prihaja od medsebojnega občevanja in izpodbujanja.

Vsakdo spozna, da mora tak zavod prinašati mnogo duševnega dobička. Ko je pred leti Roosevelt, še kot guverner države New York, v gledališču govoril več ko deset tisoč osebam, je rekel: „V vsej deželi ne poznam ničesar, kar bi donašalo toliko blagoslova vsemu narodu!“ Govoril je resnico. Dandanes je takih zavodov nad 300, nekateri v krasnih letoviščih z najbogatejšimi napravami. Niso vsi enako vredni, a po vseh veje neki idealističen duh za ta ljudska vseučilišča.

---

* L. 1900 je bilo v Zedinjenih državah od skupnega prebivalstva 10·7% takih, ki niso znali ne pisati ne brati (v Avstriji 26·2%) in sicer belcev, ki so imeli domače starše 5·7%, ki so imeli tuje starše 1·6%, od na tujem rojenih belcev 12·9%, od črncev 44·8%, od Indijancev 56·2%, od Kitajcev 29% in od Japoncev 18·2%. Vseh šol je bilo v istem letu 20,356.603, in sicer 18,344.350 javnih in 2,012.253 zasebnih, ljudskih (primary and grammar) 18,070.000, višjih (high schools and academies) 1,131.466 (193.029 zasebnih), visokih (universities and colleges) 184.712 (117.086 zasebnih), verskih (professionals) 67.355, sirotišnic 17.000, otročjih vrtcev 110.000 itd. Poučevalo je v šolah 506.040 učnih moči, šolarjev je pa bilo 17,506.175.

Druge vrste ljudske izobrazbe morem samo na kratko omeniti. Mnogo storijo razne družbe za razširjenje vseučilišč. Namen je, da izrabljajo tudi široki ljudski sloji učne moči in učna sredstva. Politična demokracija zahteva, da se vseučilišče ne sme omejiti samo na dijake, temveč da mora iti tudi med malomeščane in med rokodelce, celo med priproste delavce. Pri tem pa ne sme iti za golo zabavo; udeležniki morajo resno študirati, sodelovati, da ne ostane pri praznem poslušanju. Predmet obdelavajo v celi vrsti predavanj; med udeležence razdelujejo ves načrt, kjer so zaznamovani tudi razni viri; končno izprašujejo in učenci delajo pismeno skušnjo. Kdor je skušnjo izdelal, dobi izpričevalo.

Slovenka na lovu v pragozdih države Minnesota.

Vseučilišče v Filadelfiji je imelo v enem letu na 13 mestih take kurze, ono v Chicagu celo 141 kurzov na 92 mestih. Posebno zapad je preprežen s celo mrežo takih predavanj in kurzov, ki deloma razširjajo obseg znanja, torej bistrijo um udeležencev, deloma pa navdušujejo, torej netijo ljubezen do učenja in izobrazbe.

Še temeljitejši so poletni kurzi, ki se vršijo na vseučiliščih samih. Navadno predavajo privatni docentje. Mnogi „stari“ gospodje — „stare hiše“ bi rekli v Avstriji — se vračajo za kakih 6 tednov zopet v mesto, kjer je alma mater, da se vglobijo v kak poseben predmet.

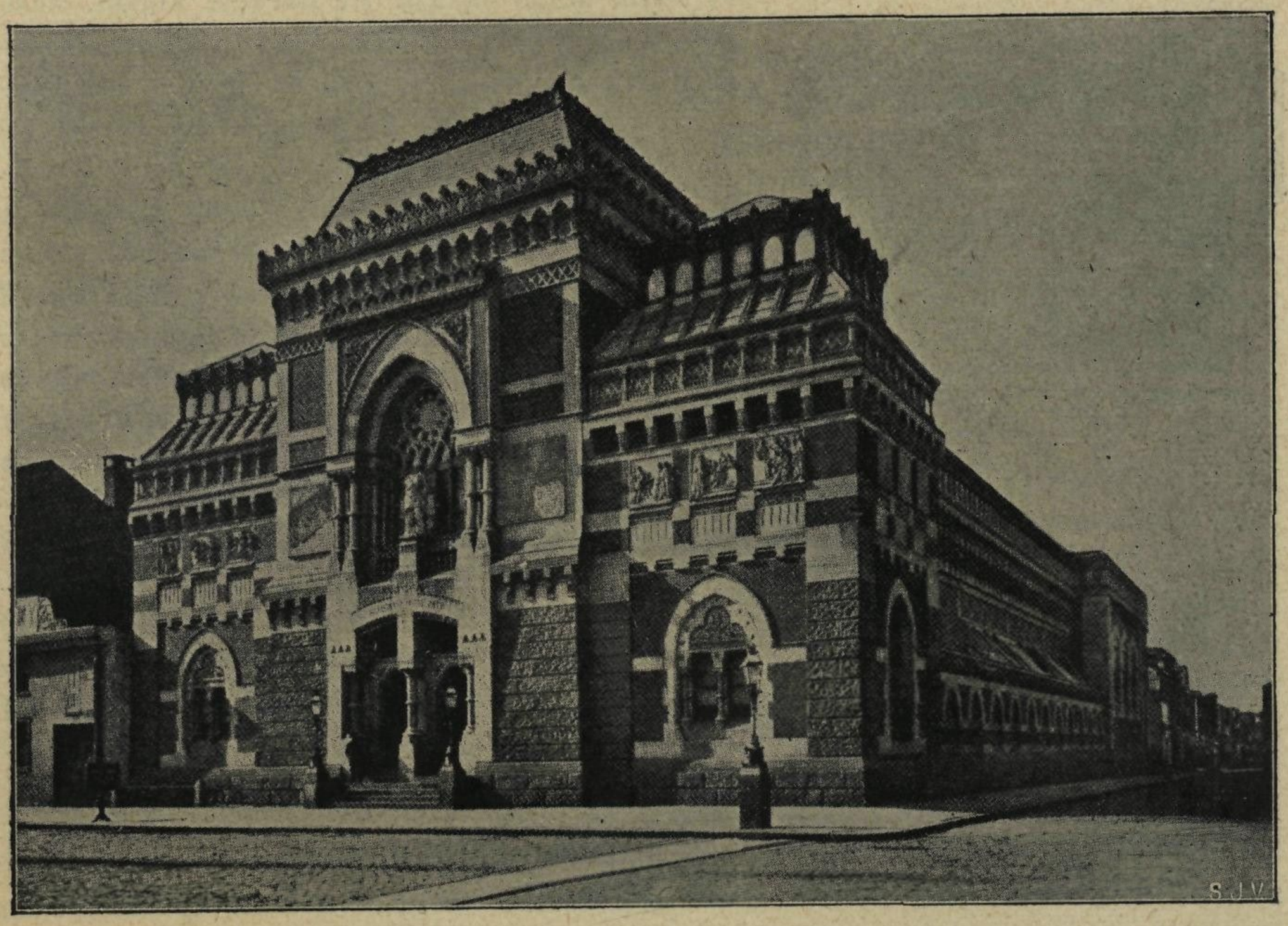
Pred vsem pa je Amerikanec vnet za razna predavanja; nekateri krogi kažejo za to pravo strast. V Bostonu n. pr. je od septembra do junija dnevno najmanj pet raznih predavanj, v letu torej nad tisoč. V predavanju so Amerikanci pravi mojstri; nasprotno so pa tudi amerikanski poslušalci takih zborov in shodov vajeni, ker so politična zborovanja na dnevnem redu. V svrho predavanj so ustanovili velikanske zavode za poljudna predavanja. Ta namen ima Peabody Institut v Baltimoru, Armour Institut v Chicagu, Pratt Institut v New Yorku, Drexel Institut v Filadelfiji itd. Samo programi za vsakoletna predavanja obsegajo cele zvezke, in vendar se more vsak udeležiti vseh predavanj, ako je plačal primeroma nizko udnino. Najbolj razvito podjetje te vrste je Lowell Institut v Bostonu, ki razpolaga z bogatimi sredstvi.

Ne more se tajiti, da je tudi med to pšenico nekaj plev, ker se te vrste izobrazbe lahko loti neka površnost. Na drugi strani je pa res, da je dobiček za ljudsko izobrazbo velikanski. Prosta,

govorjena beseda učinkuje mnogo bolj nego mrtva knjiga. K predavanjem se jih zbere na tisoče; vsi kažejo s tem neko skupnost in izražajo skupno prizadevanje, da bi v njih krogu, mestu, družbi, skupini hrepenenje po izobrazbi prešinilo vse. Izobrazba, s katero se more dandanes ponašati amerikansko ljudstvo, priča, da delo ni bilo zastonj; v splošni ljudski izobrazbi je pa skrivnost narodnega napredka.

* * *

O uravnavi, upravi in vplivu mnogoštevilnih višjih šol, vseučilišč in najrazličnejših strokovnih šol ne morem obširneje raz-

Akademija lepih umetnosti v Filadelfiji, Pa.

pravljati. Omenim samo, da so tudi v tem oziru Amerikanci po svojih razmerah na vrhuncu, in njih velikanski napredek v znanstvu ter na obrtniškem polju sloni večinoma na napredku teh šol.

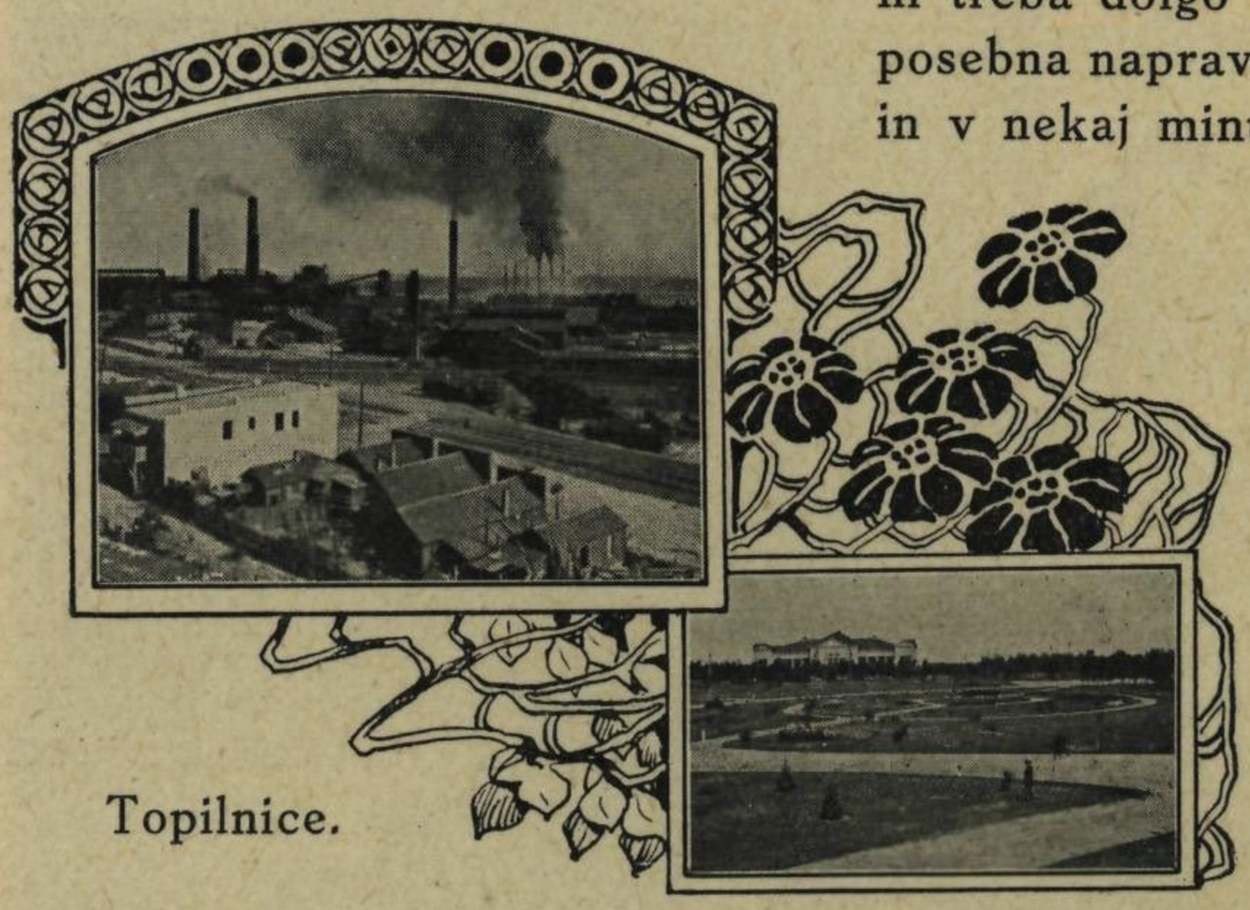
Zanimiv in ob enem poučljiv je razvoj raznih knjižnic. Njih vpliv na ljudsko izobrazbo je neprecenljive vrednosti. Najprej nekoliko številk.

L. 1800 so cenili število knjig v vseh zavodih na komaj 50 tisoč. L. 1870 je pa imela knjižnica vseučilišča Harvard sama 240.000 zvezkov! „Narodna knjižnica“ v Washingtonu, ki so jo ustanovili začetkom 19. stoletja, je štela l. 1877 le 330.000 zvezkov, zdaj jih ima 1,739.685 in prostora za 4—5 milijonov. L. 1900 je bilo 5383 javnih knjižnic, ki so imele čez tisoč knjig; 144 jih je imelo več ko 50.000, 54

več ko 100.000; vse so imele okoli 44 milijonov knjig, in 7 milijonov spisov. Letni prirastek znaša 8%, tako da bo zdaj že dvojno število zvezkov. Tem pa niso prištete one knjižnice, ki še niso prišle čez 999 knjig. Že l. 1835 je izdelala država New York zakon, ki nalaga davke v svrho snovanja krajnih in okrajnih šolskih knjižnic; druge države, kakor Connecticut, Massachusetts, Wisconsin, Illinois so ji sledile in imajo občine pravico, da pobirajo davke za knjige.

Znanstvene knjižnice v večjih mestih so evropejskim enake, deloma pa jih evropejske prekašajo, ker imajo dragocenejša dela.

Glede ljudskih knjižnic, ki ne služijo znanstvu, temveč izobrazbi, pa se Amerika odlikuje od Evrope, kakor milijonarjeva palača od bajtarske koče, ali kakor Pullmanov voz od starega poštnega voza. Knjižnice niso samo v krasnih palačah, temveč imajo tudi praktične naprave pri rabi knjig, kakršne so le v Ameriki mogoče. Obsežne čitalnice so pristopne najzadnjemu delavcu; nikomur ni treba dolgo čakati. Če naročiš knjigo, nese posebna naprava naročilni listek v dotično sobo in v nekaj minutah ti prinese knjigo. Pri knjigah ne poznajo ne verske ne narodne ozkosrčnosti. Knjižnice nadomestujejo gostilno in družbo. Vsakdo spozna, kakšen družaben dobiček črpa narod iz naprav, ki se najdejo v vsaki naselbini. Amerikanec zna in ve ceniti ta dobiček in izdaja velike svote v te namene. Javne knjižnice razširjujejo poleg cerkve in šole omiko, in kjerkoli Amerika kolonizira, zidajo poleg cerkve in šole najprej tudi — knjižnico. Stara domovina se v tem lahko mnogo uči od Amerikancev.

Topilnice.

Mestni park.

Iz mesta Pueblo, Col.

Glede znanstva, umetnosti in leposlovja se ne morem spuščati v podrobnosti. Amerikancem predbacivajo, da so v teh strokah le malokaj storili. Res je, da so dolga leta le posnemali, ker so obračali svojo pozornost na druga polja duševnega delovanja. Marsikateri „selfmademan“ je pri občnem drvenju za dolarjem mislil, da se ni treba pečati z lepimi umetnostmi, ker to premalo donaša, in dolgo časa v Ameriki umetnost ni našla zaslombe. Zdaj se je vse predrugačilo. Amerika je lahko ponosna na može, ki so dika znanstvu in umetnosti, in njih število vedno narašča.

In še v enem Amerika daleč nadkriljuje Evropo, namreč v tisku, v časnikarstvu, sicer ne v vsem, ampak v posameznostih.

V Zedinjenih državah je l. 1911 izhajalo 22.740 časnikov, in sicer so imele posamezne države časopisov:

Ala. 256, Alas. 25, Ariz. 69, Ark. 303, Cal. 818, Col. 397, Ct. 153, Del. 35, D. C. 76, Fla. 170, Ga. 373, Ida. 152, Ill. 1.765, Ind. 787, Io. 959, Kan. 733, Ky. 331,

La. 223, Me. 137, Md. 180, Mass. 653, Mich. 738, Minn. 745, Miss. 256, Mo. 985 Mont. 167, Neb. 623, Nev. 48, N. H. 111, N. J. 371, N. Mex. 126, N. Y. 2020, N. C. 299, N. Dak. 348, O. 1162, Okla. 644, Ore. 273, Pa. 1414, R. I. 53, S. C. 177, S. Dak. 451, Tenn. 310, Tex. 1010, Utah 97, Vt. 101, Va. 257, Wash. 382, W. Va. 221, Wisc. 678, Wyo. 76. Dalje je imel Porto Rico 22, Hawaii 35, Filipini 27, Kanada, in sicer: Alberta 104, British Columbia 104, Manitoba 136, Saskatchewan 151, Yukon 3, New Brunswick 55, Nova Scotia 82, Ontario 669, Prince Edward Island 16, Quebec 151 in New Foundland 18 časopisov.

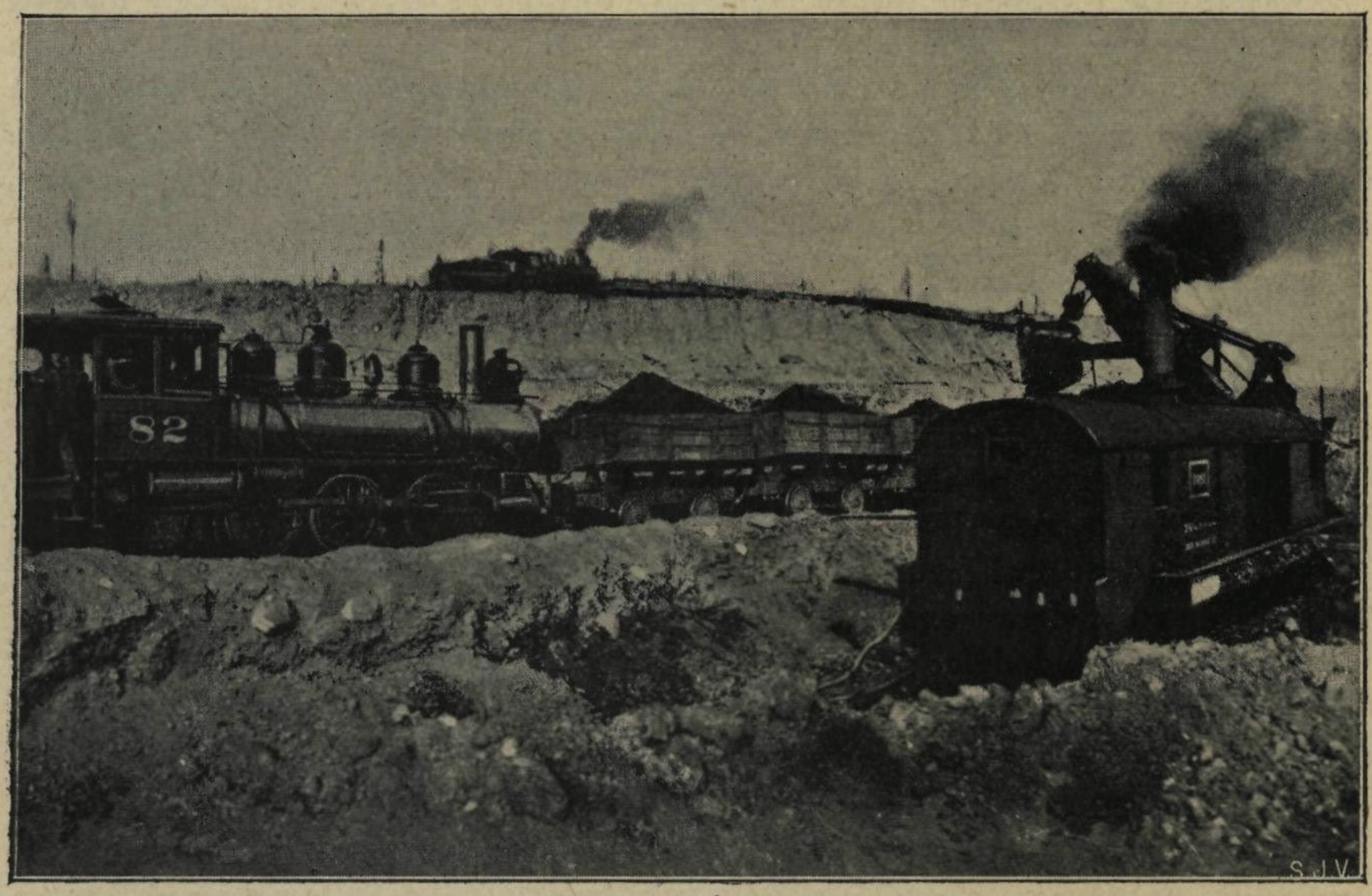
Vseh časopisov na svetu je približno 60.000. Od teh pride na Unijo in Kanado 24.245, na Angleško 9500, na Nemško 8.049, na Francosko 6.681, na Avstro-Ogrsko 2958, na Laško 2757, na Japonsko, Rusijo, Špansko in Avstralijo po 1000 itd. Nad polovico se jih tiska v angleščini.

Časniki so v Ameriki pričeli naraščati okrog l. 1830, ko so začeli izdajati posamezne številke po en Penny (6 vinarjev). Hipoma je naraščal vpliv na širše ljudske mase, ob enem pa tudi nevarnost, da časopisje izgubi svojo nalogo in postane demagogičen hujskač množic. Še večji je postal vpliv, ko se je časopisje začelo posluževati brzojava in je obrnilo posebno pozornost na hitra poročila. Dandanes je potom raznih organizacij v tem oziru na vrhuncu.

Amerikansko časopisje je različno od evropejskega. Manjši časniki glede strupene, strankarske pisave prav nič ne zaostajajo za evropejskimi „revolver-časniki“. Večji so večinoma bolj objektivni, prinašajo o perečih vprašanjih mnenja obeh strank, vendar pa ne dosegajo dobro urejevanih evropejskih časnikov, ki imajo svojo določeno smer, edino nedeljske številke imajo bolj temeljito vsebino; med tednom je njih vsebina večinoma „sensation“, kričeča naznanila dnevnih dogodkov in vsega, kar šegeta ljudska ušesa; služijo le dnevu in razširjajo hitro to, kar prinaša dan in zahteva dan; to je njih ponos in to razumejo kakor morejo razumeti kaj takega le Amerikanci. — Vrhutega so večinoma tudi v službi raznih strank, in ker politično življenje prešinja vse sloje, se le preradi ravnajo po hipnih zahtevah množic. S tem ni rečeno, da med časnikarji ni značajev in duhovitih mož. Duševno največji mož 18. stoletja, Benjamin Franklin, je bil časnikar, in novejša doba ima med časnikarji nekaj najvplivnejših oseb. Značajni časnikarji pa navadno niso najuspešnejši v svojem podjetju. Kak duhovit „editor“, urednik, ne pride lahko do veljave, ker tudi največji časniki v milijonskih mestih ostanejo kljub svoji ogromni izdaji vendarle krajni listi — local papers —, kar je umevno pri velikih amerikanskih daljavah. Večinoma pa „editor“ ni posebno duhovit in tudi nima preveč občutljivega srca; on razume dajati svojemu časopisu vpliv in veljavo, posebno ker je ravno on lahko najuspešnejši kandidat pri vseh volitvah. Časnikarji so bili v vrstah poslancev vedno močno zastopani. Ker se pogostoma tudi oglasi žvenketanje dolarjev, s katerimi izkuša kaka družba za svoje namene podkupiti časnik in izdajatelja, in se v resnici mnogi ne morejo ustavljati sirenskim glasovom ... je občna sodba o časnikih in „editorjih“ precej neugodna. Navadno se pa za take moralične nedostatke nihče ne zmeni, najmanj „editor“ sam, posebno kadar gre za strankin boj. — V Evropi se manjši, boljši časopisi prizadevajo, da čitateljem podajajo neki splošni pregled o političnih in dnevnih dogodkih in izražajo pri tem svoje mnenje; večinoma pišejo to tudi v lepi, dovršeni obliki, tako da je časopis podoben čitanki z vsakoletno, novo izdajo. V Ameriki so časopisi večinoma le sredstvo, da se narod politično zbuja. Sicer si Amerikanec ne pusti usiljevati nobenega mnenja, ker se smatra za zrelega, da si naredi končno sodbo sam, a kljub temu zahteva, da se politični in dnevni dogodki nekoliko osolijo s pikantnimi dostavki, ki so pa večinoma vse drugo, le ne duhoviti.

Kdor prvikrat dobi v roke amerikanski časopis, se bo težko spoznal in zaman iskal to, kar bi rad imel. Navadno je spredaj nekaj odlomkov uvodnih člankov, ki so spretno, šaljivo, pikantno pisani, a v slučajih, ki ne pripadajo strankini politiki, brez resnobe in temeljitega znanja. Njim sledijo obširna krajna poročila; potem cela kača raznih dopisov, notic, poročil o igrah, koncertih, pridigah, predavanjih itd. Med temi so oglasi, potem zopet nekaj o inozemstvu, poročila iz borze, trgovinske novice, vozni redi parobrodnih družb, železnic itd. . . Podlistke v evropejskem zmislu in znanstvene članke dobiš kvečemu le v nedeljskih izdajah.

Mnogo storijo za o g l a s i l a. V Evropi zbuja kak kričeč oglas sum, v Ameriki je potrebno, da vsako reč dan na dan priporočaš in vabiš ljudi za nakup, da z najrazličnejšimi priporočili napolniš cele strani, še več, da z kričečimi oglasi načečkaš vse plote, vse kamne, vsako steno! Kdor to razume, je junak in ima na-

Adam's Open Pit Mine, rudokop blizu kraja Eveleth, Minn.

vadno tudi — dobiček. Brez oglasov bi mnogi časniki sploh ne izhajali, in „editor" zna izrabljati vpliv časnika, da dela lep dobiček. Čitanje časnikov sega v Ameriki v veliko širše kroge nego v Evropi. Brez časopisa Amerikanec ne gre nikamor in malo je amerikanskih družin, kjer bi ne imeli kakega dnevnika, ali celo še več. Pisatelj Higgison omenja, da je prišel v državi Massachusetts v neki kraj, ki je štel 24 hiš; v 19 hišah so imeli dnevnike. — Zanimanje za časopise se hitro zbudi tudi pri vseh naseljencih. Najboljši dokaz so naši lastni rojaki. Kakih 100.000 Slovencev, ki so večinoma delavci, ima največji slovenski dnevnik, „Glas Naroda", z 9000 naročniki in celo vrsto tednikov. Mesto Enumclaw, Wash. ima 1500 do 2000 prebivalcev in — d v a d n e v n i k a, ki prav dobro izhajata, in $1^1/_2$ milijona Slovencev v stari domovini ima — štiri, ki pa ne delajo dobička! Glede notranje vrednosti bi se ne upal trditi, da amerikanski časniki prekašajo evropejske, pač pa v zunanjem uspehu.

4. Socialno življenje.

vropejski aristokrat, ki prestopi amerikanska tla, se boji dežele, kjer so vsi enaki in ni razločka med modro in rdečo krvjo, proletarec pa pozdravlja že od daleč dom svobode, kjer ni stanov. Oba se malo motita. V Ameriki ni enakosti v posesti ali v uživanju; kjer se giblje frak, tam ni delavske suknje. Kljub temu je v Ameriki poleg zakonite in politične enakosti doma še socialna enakost. Vsa razlika je le zunanja in ne zadene osebe. Pravzaprav smo vsi enaki, tako misli Amerikanec, ne oziraje se na versko prepričanje o enakosti vseh pred Bogom.

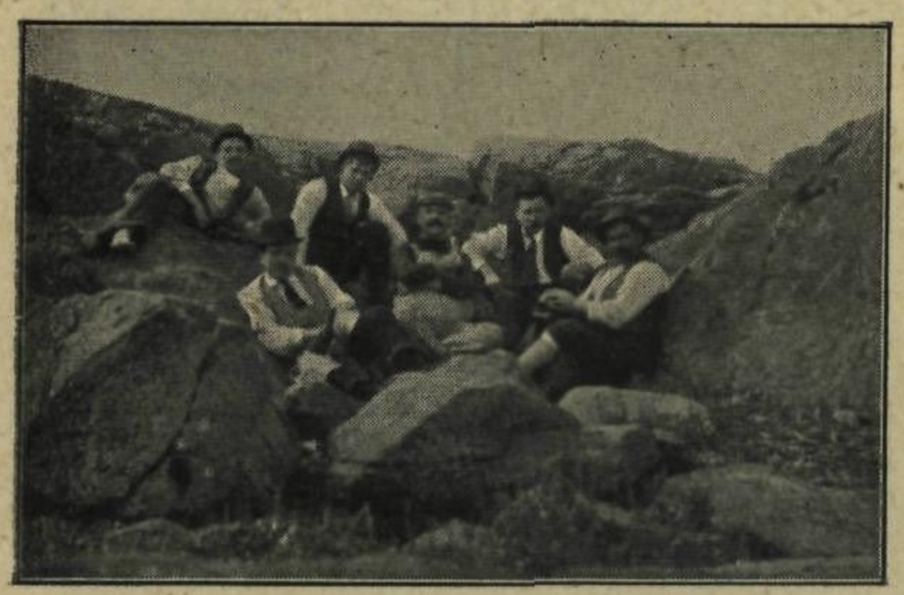
Skozi socialno življenje se vije rdeča nit: Vsi, ki živimo v tej krasni deželi, smo pravzaprav tovariši. Prvi peče potice, drugi jih pojé, ta zapoveduje, oni uboga, vse v medsebojnem sporazumljenju, ker vsak stori le to, kar mu najbolj ugaja. Amerikanec hoče biti neodvisen, sam svoj; ta duh pa tirja, da pripozna enakovrednost tudi vseh drugih. Njemu se zdi samo ob sebi umevno, da je vsak meščan Zedinjenih držav enakovreden, naj potem sedi v Beli Hiši ali pa naj dela v premogovniku. Hudodelec in zločinec sta izgubila to pravico, da bi bila enakovredna; zato ju izbacnejo iz družbe. Razlike premoženja ali omike pa nimajo s to pravico ničesar opraviti.

Tudi tako naziranje ima svojo solnčno in senčno stran. Tujec bo takoj opazil, kako mirno hodi vsak svojo pot, ne da bi se čutil dvignjenega od spodaj ali tlačenega od zgoraj; zaveda se, da je med enakimi. Tu ni „milostljivih“ in nič „ponižnih slug“; s priprosto samozavestjo in odkritostjo, malo „tog“ sicer, a vendar ljubezniv, se čuti pravi Amerikanec v vsaki okoliščini trdnega in enakovrednega. Kogar navdaja duh o lastni vrednosti, in kdor pripoznava to tudi vsakemu drugemu, ta ne razume, kako bi mogle čisto slučajne razlike socialnega stališča rušiti notranje razmerje človeka do človeka. Evropejec navadno misli: Jaz nisem več in ne boljši nego najzadnji; to ga tlači. Amerikanec pa misli: Jaz nisem manj nego najvišji; to ga dviga.

Dasi so v Ameriki velike razlike, in dasi se Amerikanec rad pokaže ter hoče imeti vse najboljše, se torej, kakor mi Slovenci vobče, rad baha, se vendar ne ponaša razžaljivo na spodaj in ne zavida na zgoraj. Socializem ni nauk zavisti, a zavidnež se bo zanj prej pustil pridobiti. Kdor se čuti neenakega in zavida več

vrednega, bo želel, da bi pridobil enakost po enaki posesti. Kdor se pa čuti vsem enakega, se ne bo zmenil za slučajno, zunanjo neenakost; milijarder ne živi drugače nego milijonar, samo da ima prvi morda še več skrbi.

Celo gospodarska odvisnost prav nič ne izpreminja Amerikanca. V Evropi leži hlapec ali na trebuhu, če je tlačen, ali pa je predrzno sirov in neumno visok, ako se čuti malo bolj prostega. Drugače v Ameriki, posebno na deželi in na zapadu. Delodajalec pričakuje, kakor je samoobsebi umevno, da ga oni, katere nastavlja, ubogajo, a smešno bi se mu zdelo, če bi kak hlapec ali delavec pred njim držal klobuk ponižno v rokah, kadar z njim govori, ali da bi se na drug način vedel tako kakor bi pripadal „nižjim" slojem. Gospodar pravi svinjskemu pastirju: Mister I. I., in gospodinja dekli: Miss I. I., kakor tudi narobe dekla ne pozna evropejske neumnosti: Milostljiva gospa! Značilen je v tem oziru pozdrav. Amerikanec sname klobuk le, kadar pozdravlja kako damo; pozdrav velja spolu. Možje med seboj rabijo edino le pozdrav: „How do You do?" Kdor pride v urad in sname klobuk, je „Greenhorn". Priklanjati se, krviti hrbet in dvigati klobuk, to smatra Amerikanec za smešno in človeka nevredno. Enako je tudi z naslovi in redi, dasi so izjeme. Vsako povišanje ponižuje, ker le v družbi, kjer so vsi enaki, ni „višjih".

Klub „Riba" (N. York) ob morju.

S tem pa ni rečeno, da Amerikanec ne pozna podložnosti. Narobe. Amerikanec se rad podvrže vodstvu, ker to ne zadene osebnosti, in predstojnik ima le drugo opravilo; ako oba storita svojo dolžnost, sta enakovredna. Zato je Amerikancu vsako delo pošteno za vsakega. V Evropi se „boljši" krogi mučijo z zagonetko, kako bi se moglo v sili opravljati delo, ne da bi trpela „čast" ali „ime"; Amerikancu je pa prava zagonetka to, kako si more kdo ohraniti „čast", če ničesar ne dela! Tisočero dijakov in dijakinj služi v počitnicah, da imajo sredstva za študíje. Prvi so vratarji ali natakarji v hotelih, drugi sprevodniki ali strojepisci v uradih; mnogi kurijo med letom v zavodih peči. Milijonarjev sin zaradi tega ne bo zaničeval svojega tovariša, pač pa, če ta dela dolgove. Edino le stališče poslov ne ugaja Amerikancu. Služkinje so Evropejke in še te gledajo, da pridejo v kako tovarno. Najbolj pa mrzi Amerikancu snaženje čevljev. Sključevati se k nogam se mu zdi toliko, kakor iznebiti se svoje osebnosti.

Tudi napitnine pravi Amerikanec ne sprejme, ker zahteva plačo le za to, kar je storil; vsak dar nad plačo ga stori odvisnega od milosti drugega in odpravi za slučaj socialno enakost. Amerikanec ne visi na svojem poklicu, ker mu je vsako delo častno. Po potrebi menja svoj poklic in ni navada, da Amerikanca vprašaš, kaj je bil včeraj.

Z veliko ravnodušnostjo se prilagodi tudi izpremembi okoliščin v slučaju kakega poloma. Milijonarka, ki je imela včeraj še palačo in je v salonu sprejemala svoje obiskovalce, bo jutri odprla kak „Boarding House" in tam kuhala delavcem, če je mož izgubil svoje milijone. Ako se čutijo v kaki skupini vsi enakovredne, bodo skušali odstraniti vse, kar dela tudi le zunanjo razliko; človek naj se bliža človeku brez ozira na stan, posest in omiko.

Zato ljubi Amerikanec šport, ki stavi vsem enake pogoje, in še bolj dobro voljo — humor. Neko dobrovoljno razpoloženje prešinja vse socialno življenje. Skoraj ni časnika, ki bi ne prinašal političnega „vica". Pri govorih in na shodih je junak oni, ki zna povsod najti smešno stran. Bil sem pri neki slavnosti v Št. Pavlu, Minn. Dasi nobeden ni govoril, kadar se mu je zljubilo, temveč je bil vsak poklican, in jih je govorilo cela vrsta, še nikoli nisem slišal toliko res dobrih dovtipov in toliko smeha. Zdi se, kakor bi Amerikanec hotel s tem reči: Dovolj je razlik, „bratje, bodimo veseli", čutimo se kot ljudje!

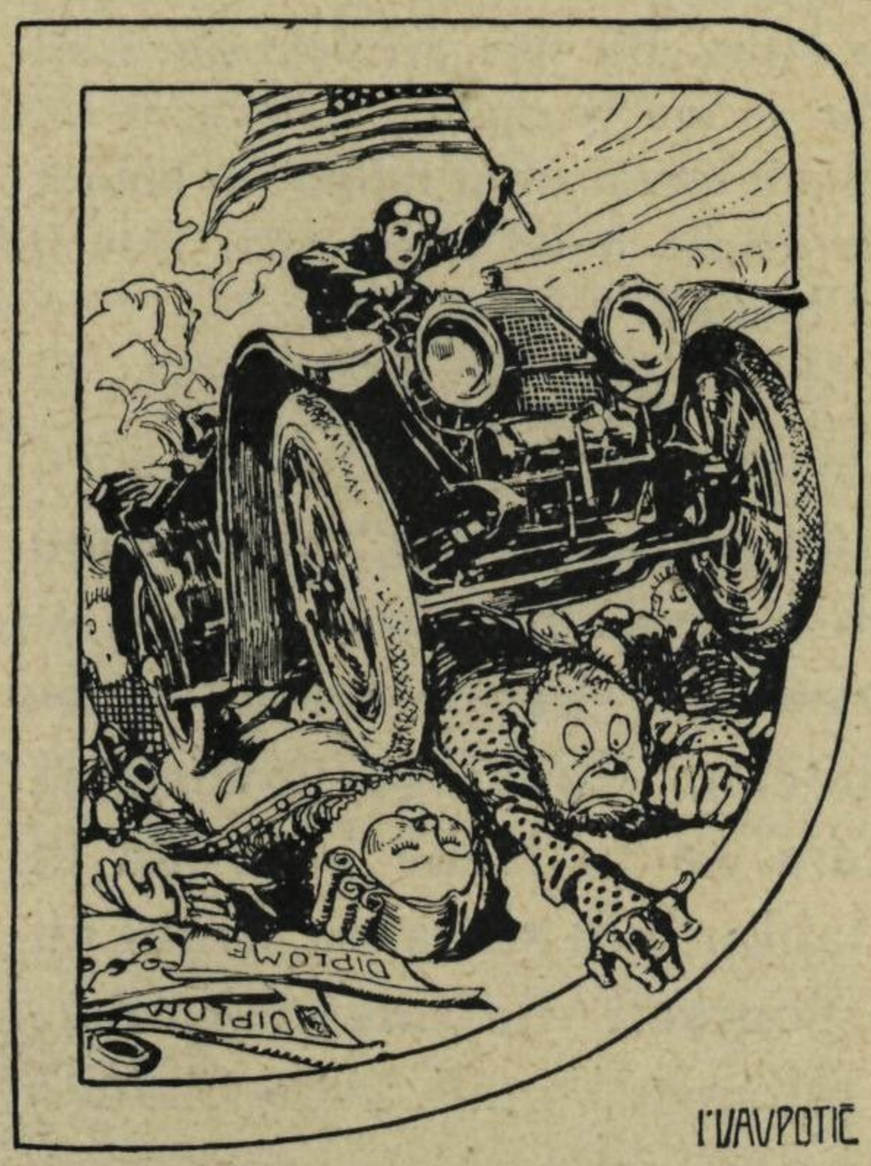
Amerikanec si je pa svest tudi dolžnosti, ki izvirajo iz te enakovrednosti. Pred vsem ve, da se mora povsod in vedno vesti kot „gentleman", ako hoče, da ga tudi „višji" pripoznajo za njim enakovrednega. Pozna prav dobro svoj: noblesse oblige — samo, da je njemu noblesse — „plemstvo" to, ker je on ud amerikanskega ljudstva in ni nikomur podložen. Robatega govorjenja ne čuješ v amerikanski družbi; ženskam se ni treba bati, da bi jih kdo nadlegoval; mlada deklica gre lahko tudi sama po mestu ali na železnico. Tudi znanega reka: „Help Yourself" ne smeš tako razumeti, kakor da bi Amerikanec ne hotel pomagati v sili. Amerikanec rad pomaga, je dobrotljiv, radodaren, uljuden, dasi ne gostobeseden, ne pričakuje vsega od „zgoraj", temveč posega sam vmes, kjer more, in občudovanja vredno je, kako se masa v slučaju kake nesreče hitro organizira in si pomaga. Za posebno dolžnost smatra, da stori vse mogoče, da kdo ne trpi po nedolžnem. Pri pravosodju misli, da je bolje, ako sto zločincev ne dobi kazni, nego da bi bil le en sam nedolžno obsojen.

Pa tudi sence ne manjka. Kjer so vsi enaki, postane rado vse enolično. Vsak hoče isti klobuk, čitati isti roman, udeležiti se iste igre, imeti skoraj tudi isto svetovno naziranje. Osebnost izginja. Amerikanci so si vsi podobni kakor častniki ene armade. Ljubezniva dobrosrčnost se izpremeni lahko v poglaviten greh, ki pusti vse iti, kakor ravno gre, ki se ne razburja, če ta ali oni prekorači meje svoje moči in „grafta" (grabi). Ker smo vsi bratje, nočemo imeti nad seboj sodnika! Amerika je pač dežela nasprotstev.

Slovenska godba v mestu
La Salle, Ill.

5. Amerikanski duh.

okazano je, da amerikansko podnebje vpliva na telesni razvitek ljudi, ki se tja preseljujejo. Iz različnih narodov se pričenja izcimljati posebno ljudstvo, ki se more po pravici imenovati amerikansko, in ki nosi že zdaj nekaj potez prvotnih indijanskih prebivalcev. Enako je tudi v nravnem, duševnem oziru. Vsak, ki prestopi meje Unije in prag amerikanskih tal, postane Amerikanec tudi v svojih nazorih, v dejanju, mišljenju, ki ima svoje dobre, a tudi slabe strani in se zrcali v vsem javnem življenju. Nekaj potez tega prenovljenja naj sledi.

Amerikanec ima pred vsem neomajano zaupanje v lastno moč. Ne čakaj, da drugi pričnejo ali storijo za te; sam zamoreš, ako se trudiš, za te ni ničesar pretežavnega. Ta duh veje iz vseh naprav, tako mu pridigujejo od mladosti vsak dan. Zato je Amerikanec odločen in samozavesten kakor malokdo; on ne pozna plašljivosti, malodušnosti ali pesimizma. Posameznik, skupine, vsa dežela se lahko prepira o načinu, kako doseči to ali ono, a vsi so prepričani, da zadostuje za uspeh lastna moč.

Da podvoji duševno moč, bere vsak, tudi preprosti delavec, z velikansko vnemo svoj časopis; pri javnih shodih izkuša vsak povedati svoje mnenje; javna mesta morajo biti pristopna vsem državljanom, vsak ima pogum, da tudi brez študij ali strokovne izobrazbe zasede težavna javna mesta in prevzame vsakatero odgovornost, skratka Amerikanec se ravna prav po našem geslu: „Korajža velja!“

Nobena moč se ne sme omejiti, noben predlog zajeziti, nobeno stremljenje ne sme imeti mej! Amerika bi nikoli ne bila prišla do takih uspehov, ko bi tam ne bil vsak farmerski sin in vsak prodajalec časopisov ponosen na to, da je le od njegove volje odvisno, ako postane kdaj predsednik Zedinjenih držav.

Slaba stran pri tem je, da se to samozavestno stremljenje lahko izpremeni v diletantizem, da zanemarjajo strokovno izobrazbo. Če n. pr. pošten rokodelec naenkrat postane javen uradnik, mu ne bo manjkalo praktičnega znanja, a v marsičem jo bo zavozil. — Druga senca je, da se talenti ne morejo razvijati, ker vsak se ima za „kunštnega“; zato se Amerika dozdaj tudi ne more ponašati s kakim posebnim duševnim velikanom.

Amerikancu je dalje lastno, da se zaveda svojih dolžnosti; namreč, da je on sam, ki vlada in se vlada, in da te dolžnosti ne sme odvaljati na druge. On ne pozna našega: „Bodo že drugi naredili!“ Ako ima vas, mesto, država kako nalogo, ne čaka na „višje“, da bodo oni za njega mislili in delali; sam je „višji“, in njegov volilni glas odločuje pri vsakem, ki ima pri zadevi besedo. Amerika ne pozna onih stotin, ki pravijo „da“ ali „ne“, kakor se jim od druge strani naroča; mase, katerim pravijo „Stimmvieh“, ki ne poznajo ne desne, ne leve, ne dolžnosti, ne pravic, so tam nemogoče. Naj bo Amerikanec minister ali občinski volilec v najzadnji prerijski srenji, vedel bo, zakaj gre, ker se bo prej skušal poučiti.

Zato vlada pri shodih, kjer so navzoči tisočeri in tisočeri, oni občudovanja vredni mir in ona blagodejna resnoba, ki je drugje skoraj neumljiva, ker brez prepira se v Evropi malodane ne more zborovati. V Ameriki poslušajo enega govornika, če treba cele ure, potem nasprotnega zopet tako dolgo, končno se razidejo ne v hrupu in prepiru, temveč vsak premišljuje, kako naj stori. Nekaj redarjev z majhnimi količki zadostuje, da se ohrani red zborovanja tisočerih; v Avstriji bi bilo treba postaviti za vsakega zborovalca žandarma. To dela zavest, da je vsak vladar in vladanec ob enem.

Divje ovce v koloradskih gorah.

Ta zavest se pa ne kaže samo v političnem, temveč tudi v socialnem življenju. Nižji sloji se radi klanjajo redu, ker vedo, da so prosti, gospodje, ne hlapci. V šolah je nemogoče ono ostudno razmerje, da si učenci domnevajo, kakor bi morali tvoriti nekako protitežje nasproti svojemu učitelju. Amerikanski učenec ve, da je on del šole prav tako, kakor učitelj sam, da morata delati skupaj, ne pa si nasprotovati; tam vlada čut dolžnosti in časti, drugje pritisk in strah. Starši prosijo ali prigovarjajo svojim otrokom, kar je nam neumljivo itd.

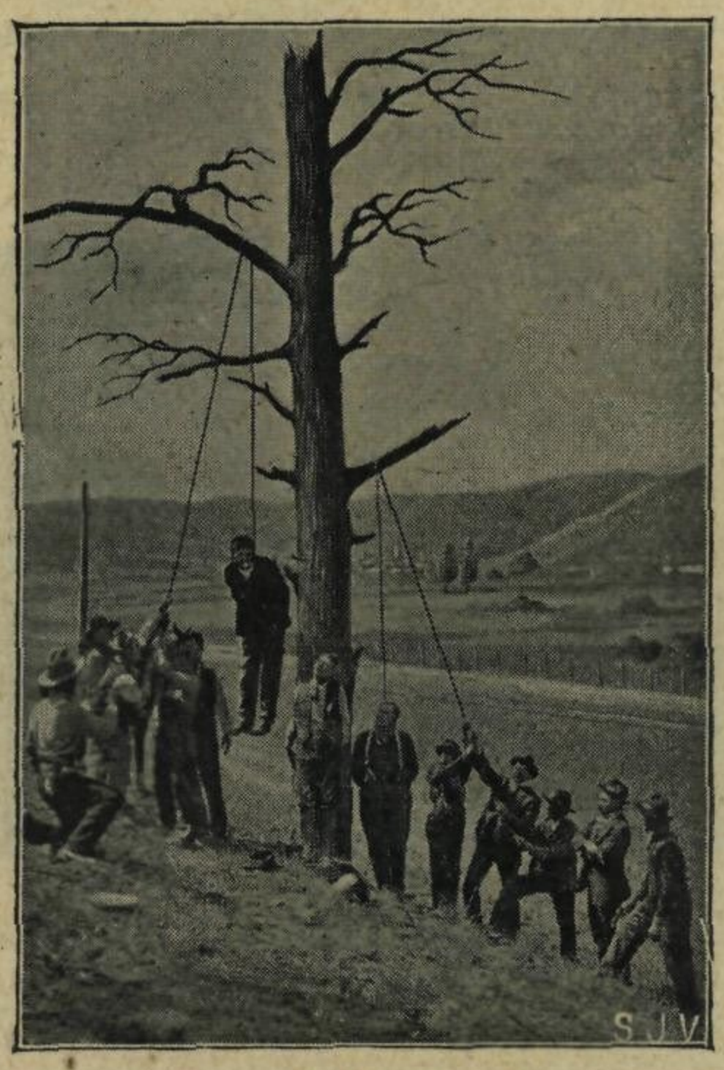
Senca takega mišljenja je, da tupatam zmanjka potrebnega spoštovanja, a proti obilni luči ne pomenja ta senca prav ničesar.

Amerikanec pa se ne zaveda samo svojih moči, pravic in dolžnosti, temveč on pripozna, da ima iste pravice tudi sosed, da se njega ne sme ovirati, da mu je prosto, če si hoče uravnati svoje zadeve po svojem, da v skupnih zadevah njegov glas ravno toliko velja kakor lastni, in da se more drugi smatrati za ravno tako zvestega in zavednega kakor je on sam. Ta zavest se kaže v življenju jako različno. Predvsem se kaže pri takem mišljenju moč večine. Red pri ali po glasovanju je v Ameriki občudovanja vreden.

Kadar je večina pravično izrekla svojo odločitev, ni več prepira in godrnjanja, bodisi da igrajo otroci, ali pa da se borijo možje. Podlegla manjšina ostane pri dobri volji in je pripravljena za sodelovanje; to je najkrasnejši učinek amerikanske vzgoje in amerikanskega značaja.

Zato zahteva Amerikanec enake pogoje pri vsaki borbi, kar vtisne življenju plemenit znak. Zahteva za pošteno borbo, „fair play", obvladuje vse ljudstvo in urejuje javno mnenje v največjih kakor v najmanjših javnih vprašanjih.

S tem je spojena vera v samozavestno poštenost drugih. Amerikanec ne bo zatrjeval, da hoče biti „mož-beseda", ker to smatra za samo ob sebi umevno, in čudno se mu zdi, da se more koga sumničiti, kakor ne bi nameraval izpolniti dane besede. To se kaže že pri otrocih, ker amerikanska vzgoja ne čaka na leta volilne pravice, temveč začne že v otroški dobi.

„Lynchjustice" — linčanje v Ameriki.

Tudi ta luč ima senco; kadar je odločila večina, pereče vprašanje s tem še ni rešeno, in kdor se preveč boji poseči v pravice drugega, ta mu bo le prerad pripuščal, da dela, kar se mu zljubi, celo tedaj, ko ravna krivično. S tem je odprta pot klativitezem, nevrednežem, ki izkoriščajo razmere na nepošten način; na stežaj se odprejo vrata — korupciji, ki omadežuje amerikansko javno življenje, dasi morda ni tako gorostasna, kakor jo slikajo v Evropi. Neka vrsta poštenjakovičev se najde povsod, a amerikanskega ljudstva ne smemo zaraditega že obsojati; obžalovanja vredne so le razmere, ki pripuste, da pridejo ljudje, ki se na nepošten način hočejo okoristiti, na javna mesta. To ni zločin, temveč lahkomiselnost, ker pošteni možje se ne pulijo za mesta, ki so slabo plačana, pač pa manjvredni značaji, ki se potem skušajo odškodovati na nepošten način in pričnejo „graftati", grabiti.

Duh samodoločbe ne pripušča, da bi se ta nedostatek korenito odpravil, a ravno samodoločba daja ljudstvu v roke orožje, da pomete s takimi elementi, kadar predebelo „igrajo".

V resnici reč nikakor ni tako huda in pritrditi moramo besedam, katere je izgovoril angleški diplomat in pisatelj James Bryce: „Večina uradnikov v Ameriki je glede nepodkupljivosti na isti višini kakor angleški." Vsekako ne poznajo neumnega birokratizma, in glede dobrosrčnosti in ljubeznivosti se z evropejskimi ne morejo niti primerjati, ker evropejski prihajajo „od zgoraj", torej nosijo glavo visoko, amerikanski pa „od spodaj", iz ljudskih glasov, torej gredo tudi z narodom in za narod.

Na tem mestu naj omenim še drugo senčno stran amerikanskega življenja in mišljenja. Kakor se „omikani" svet zgraža nad amerikansko korupcijo, tako in še bolj nad „Lynch Law"-linčanjem, ko namreč razjarjeno ljudstvo takoj na

licu mesta kaznuje kak zločin brez zakonite sodbe in obsodbe. Tako postopanje ni pravo, ker je kruto in krivica ni izključena. A zopet si moramo predočiti, da teh sodb ne izvršujejo morda možje, ki nimajo pravnega čuta. Tako postopanje sledi iz individualnega pojmovanja prava.

Navadni slučaj je namreč ta, da v južnih državah z večinoma zamorskim prebivalstvom bele žene postanejo žrtve živalske strasti kakega zamorca, in da potem beli možje v prepričanju, zločinca bi pod varstvom svojih rojakov ne kaznovali zaslužno, ali da bi navadna kazen za zločin ne zadostovala, zločinca iztrgajo pravici ter ga po ljudski sodbi obesijo na bližnje drevo. To pa niso možje, ki hrepenijo po nečastnem umoru. Prigodi se, da si možje, kadar je zločinec na

Thomas Circle, Washington, D. C.

res krut način kaznovan, slovesno in molče sežejo v roke, kakor bi bili izvršili sveto, resno meščansko dolžnost, ter se mirno razidejo. Ti možje so prepričani, da pravica ni nekaj, kar je nad njimi, temveč kar so si dali sami, in da morejo in morajo to odstraniti, kadar odpadejo pogoji, ki se jim zdijo potrebni.

Tako samovoljo obsojajo povsod, in „linčar" velja za morilca, a tako ravnanje ne sledi iz pomanjkanja pravnega čuta, ampak iz individualnega pojmovanja občnega prava pri posameznikih. Vsak Amerikanec ve, da je boj zoper te izrodke sveta dolžnost dežele, in da je ljudstvo prepojeno z duhom pravice, naj tudi še zdaj obešajo toliko in toliko zamorcev in naj si tudi v naših dneh politiki v Filadelfiji ali Chicagu na zakonito nedotakljiv način polnijo svoje žepe.

Še nekaj diči Amerikanca, namreč izreden talent za združenje — za organizacijo. Največji amerikanski talenti so bili organizatorji, in Amerikanec ima prav naraven čut, da se

postavi na pravo mesto. To moreš opazovati pri vsaki priložnosti, pri delu, pri kaki nesreči, v malem in velikem. Kdor pride prvikrat v njujorško pristanišče, bo strmel, kako se Amerikanci brez hrupa, kričanja in tlačenja postavljajo v dolgo vrsto in čakajo, da pridejo po vrsti do carinskega uradnika; Evropejci se pa begajo in prepirajo, da je joj! Enako je pri blagajnah, kadar je tam mnogo občinstva. Amerikanec ima za red prirojen čut, drugje ga mora nadomestiti sablja. To je posebno neprecenljiva prednost amerikanskega delavca, in se kaže pred vsem na političnem polju. Ta čut rodi stranke, daja zmisel zastopstvu, oživlja in okrepčuje z notranjim redom vse državno življenje in dviga misel samodoločbe do vrhunca, ima pa tudi senco, ker stranka postane lahko stroj, voditelj se izpremeni v „bossa“, političnega trinoga, in prikažejo se razni nedostatki.

New York, N. Y.: Pevsko društvo „Domovina“.

Leadville, Col.: Društvo „Vrh hribški bratje".

Peti del.

Amerikansko gospodarsko življenje.

---

1. Amerikanec pri delu.

uh samodoločbe nam pojasnuje uspehe amerikanske politike. Pojasnila za velikanske uspehe amerikanskega dela moramo iskati v naravi amerikanskega delavca. Amerika je zelo bogata, a bogate so tudi Kitajska, Brazilija, Južna Afrika. Amerike pa ni dvignilo bogastvo, ampak *delo*.

A kaj je priganjalo Amerikanca in ga žene še zdaj, da deluje s takim uspehom?

Mnogokrat čitamo, da je Amerikanec lakomen, da je dolar njegov bog, da je njegovo srce trdo kakor zlato, po katerem hrepeni in za katerim drvi. Tako more soditi le površen opazovalec. Orjaško delo, ki so ga izvršili Amerikanci na gospodarskem polju, bi se ne moglo doseči z nravno slabimi sredstvi. Prej bi se moglo verovati, da so gigantski nebotičniki ob Broadwayu sezidani na ilnatih tleh, kakor da sloni amerikansko delo

na strasteh. Skajskreperji stojijo na skalnatih tleh, več sto čevljev pod zemljo, in amerikansko delo stoji na trdni podlagi pravičnosti, na jeklenotrdih nravnih močeh. Amerikancu denar ni bog. Dolarja ne ceni le zaradi dolarja, temveč kolikor je dolar plačilo za delo. Nekaj dokazov naj zadostuje.

„Mešetarenja" za neveste Amerikanec ne pozna, ker vé, da nevesta od staršev ne bo dobila ničesar. Lovci na bogate neveste prihajajo le iz Evrope. Tudi premožna Amerikanka pojde z možem v siromašne razmere, ako si je takega moža izbrala, in dokler živijo starši, ne dobi od njih ničesar. Iz dna duše sovraži pravi Amerikanec loterijo, ker se mu zdi ostudno, da bi služil denar brez dela, le po naključju. Temu ne nasprotuje dejstvo, da Amerikanec rad igra na borzi in strastno rad stavi. Pri tem mu ni za goli slučaj, temveč za duševno delo, za natančno preračunjanje. Amerikanec tudi ne mara dajati, niti sprejemati napitnine, ker to ni plačilo za delo, temveč gola naklonjenost.

Grafton, Wisc.: V tovarni za stole.

A še več. Ko bi bil Amerikanec lakomen in bi mu denar bil vse, kako moreš potem razlagati izredno radodarnost za javne namene? Leta 1903 so znašali edino le prispevki nad 1000 dolarjev ogromnih 76,935.000 dolarjev! Radodarna pa nista samo Rockefeller in Carnegie, temveč tudi priprosti delavec. Narod, ki toliko daruje, drvi za denarjem, a ne visi na denarju in se ne pogreza vanj. Kdor pozna Amerikanca, vé, da ga denarne izgube na borzi ali pri kakem podjetju prav malo razburjajo. Pri „polomih" v Ameriki ni samoumorov, ni uličnih demonstracij, niti ministrskih kriz. Ako je izgubil, pravi: „All right!" in upa, da izgubo kmalu zopet nadomesti. Ker Amerikancu ni le za denar, tudi ne bo zlahka le od denarja živel, ako ga ima tudi prav zelo veliko. Denar ga ne veseli, ampak delo za denar, in tudi kot milijonar bo delal še naprej, kakor nekdaj kot priprost delavec. Komur „ni treba delati", ta mora svoje moči postaviti v službo skupnosti, ako hoče kaj v življenju veljati; denar sam mu ne daja nobene veljave. Amerikanec z denarjem ne išče uživanja kot takega. Silne razkošnosti v Ameriki ne manjka, in posebno ženi in hčeram dovoljuje Amerikanec vse. A ne veseli ga to, kar se za denar dobi, temveč vesel je, da si more za take izdatke potreben denar pridelati.

Čisto napačna in krivična bi bila sodba, da je Amerikanec materialist in nima vzorov, ker navidezno drvi za denarjem. Delo na gospodarskem polju mu ni sredstvo za namen, temveč namen sam, ker hoče s tem delom ustvariti neko vrednost. Ako donaša njegova njiva še enkrat toliko pšenice, če se eni železni progi pridruži še druga, ako se razvija kupčija, cveti obrt, pomenja to za njega življenje, vrednost; on ne dela, ker mora, ali ker mu ravno nese, niti da bi užival, temveč ker ima njegovo delo v družbi vrednost. Vsako delo mu je plemenito, ker je storjeno v

službi prosvete in omike. Amerikanec smatra za vzor, da more gospodarstvu odpirati neizmerne pokrajine, da otvarja gospodarski omiki polja, gozdove, gore in reke, zbuja v milijonih nove potrebe in tem potrebam zadošča po lastnih pridelkih, dviga bogastvo naroda in s tem bogastvom obvladuje svet, da okreplja posameznika in mu daja priložnost, da razvija svoje moči. Ti vzori ga navdušujejo in mu storijo delo plemenito.

Paglavec ti vsiljuje na cesti časnike in je vesel, da zasluži nekaj centov; vesel pa ni, ker ima zdaj cente, temveč ker si jih je prislužil sam in je bilo njegovo delo koristno. Kadar je farmerjev sin postal tovarnar in milijonar, študira

Sestra Cirila Zupan O. S. B. Sestra Ljudmila Zupan O. S. B.
P. Ciril Zupan O. S. B. P. Peter Zupan O. S. B.
Sestri in brata Zupan iz reda sv. Benedikta.

še noč in dan, kako bi mogel otvoriti zopet kaka nova podjetja; študira pa ne zaradi milijonov, ker te že ima, temveč ker hoče svoje moči in zmožnosti izrabiti v službi dela.

Razloge take delavnosti moramo iskati v amerikanski prirodi. Prvi naseljenci so se morali boriti s prirodo za obstanek celo tam, kjer je bilo prirodnih zakladov v izobilju. Amerikanska zgodovina je zgodovina boja s prirodo. V Ameriko niso šli in še dandanes povprečno ne hodijo najslabši delavci, temveč oni, ki imajo pogum, ki hočejo delati. Razmere so se zdaj izpremenile, a zahtevajo delo pod drugimi pogoji. Tudi priprosti delavec živi primeroma dobro, posebno ako ima družino; treba mu je torej delati, da shaja. Nasledek te delavnosti je, da je vsako pravo delo častno

in nikoli ne poniževalno, sevé do gotove meje. Amerikansko ljudstvo je pridno in delavno, in marsikateri Slovenec se je šele v Ameriki naučil pridnosti. Mislil je, da ležijo tam dolarji kar na cesti, a izkušnja ga je poučila, da je pobiranje teh dolarjev precej težavno.

Ker je Amerikanec delaven, je tudi trezen. Alkohol, brez katerega se mnogokje v Evropi delo sploh ne prične, v Ameriki zauživajo, ako ga sploh zauživajo, šele po dokončanem delu, in to velja za milijonarja ravno tako, kakor za priprostega delavca. Nasprotno pa ve Amerikanec, da trdno delo zahteva zadostne hrane, in kar si delavec prihrani pri pivu ali žganju, nalaga v redilnem mesu. Kljub temu se pa Amerikanec pri delu ne prežene in ne dela v potu, ker ve, da bo prišel do najboljšega uspeha, ako bo obvladal moči.

Še bolj nego Anglež pozna znani rek: „Time is money — čas je denar“ Amerikanec. Pa ne smeš misliti, da nima nikoli časa. On razume porabiti čas in ima zato časa dovolj; zahteva pa, da si tudi ti natančen na sekundo. Kar ne spada strogo k stvari, opusti. Kdor v Ameriki piše dolga pisma, je „greenhorn“.

Ta lastnost je Amerikanca privedla tudi do raznih strojev in iznajdb. Delo je razdeljeno, in v kratkem vsak postane mojster v svoji stroki. Amerikanec ni malenkosten, niti ne cepi dlak; ne boji se velikih stroškov, ker gre s prepričanjem na uspeh na delo. Stroje, ki so stali včeraj stotisoče, postavijo danes v kot, ker jutri dobijo boljše. Farmer pusti jeseni svoj plug na polju in si vigredi kupi novega, ker mu popravljanje starega ne nese.

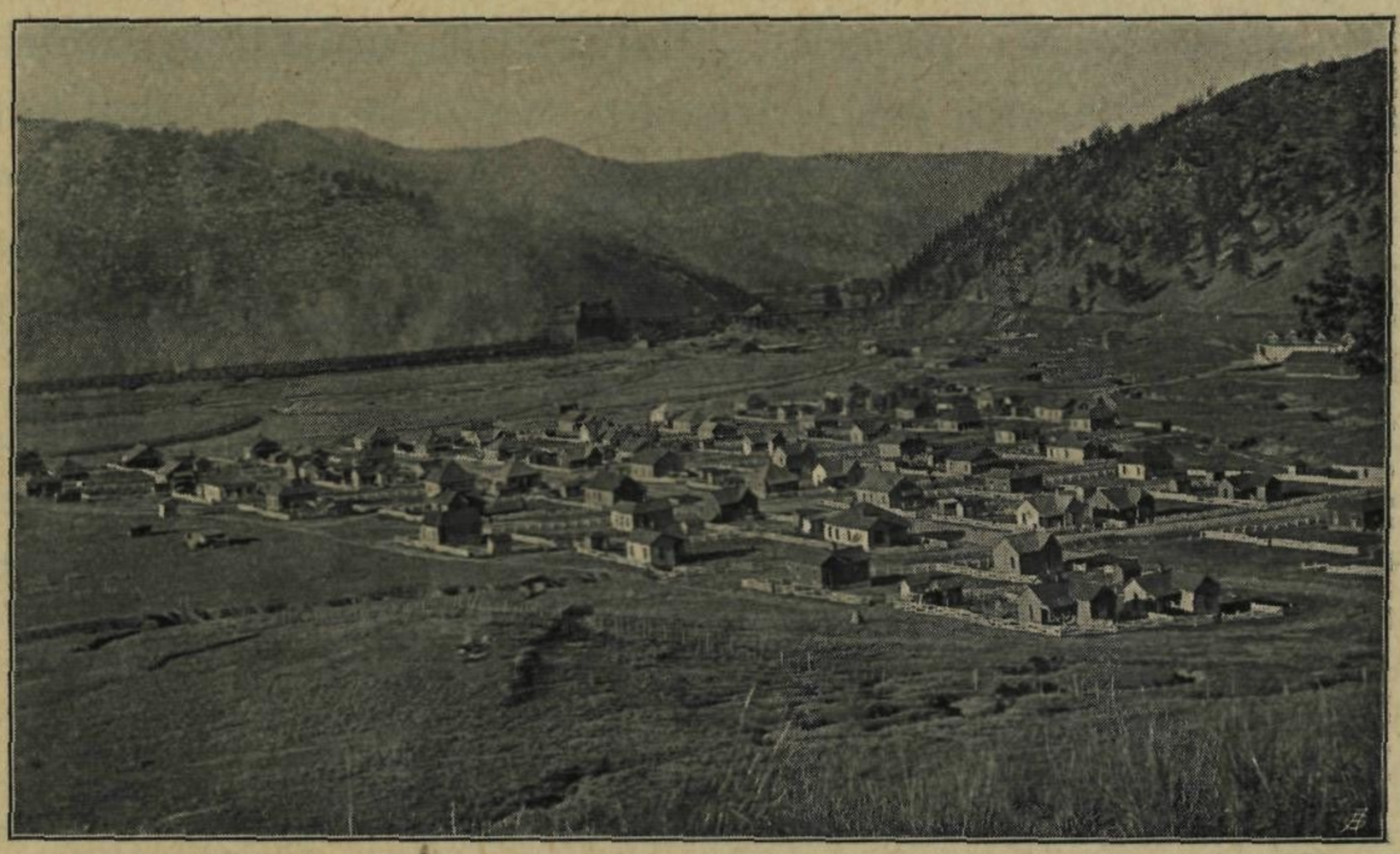
Pred vsem pa diči amerikanskega delavca to, da ne pozna blede zavisti. Te besede ni v njegovem slovarju. V Ameriki je boj pri delu, silen boj s konkurenco na gospodarskem polju, boj z vsemi sredstvi; a če je prvi zmagal, mu drugi ne zavida zmage, ker boj sam je veselje. Zato je Amerikanec zaupljiv do lahkomiselnosti, ker zaupljivost je potrebna za napredek in uspešno delo. Pogodbe, pri katerih gre za milijone, delajo pogostoma samo ustmeno! Delo je Amerikancu užitek, ker on veruje v uspeh; ta optimizem je podlaga amerikanske podjetnosti. Yankee gori za vsako novo podjetje kakor narodnjak za svojo domovino. To se je kazalo posebno pri železnicah. V Evropi zidajo železnice, da zvežejo obljudene kraje, v Ameriki pa, da pridejo v kraje šele ljudje! Ker je duh neumorne delavnosti prešel na vsakega, je Amerikancu vse zoperno, kar bi moglo omejiti prosto konkurenco; zato on ne mara nobenih monopolov in zato črti tudi truste.

Pri vsem tem pa ne manjka nevarnosti. Delavnost lahko prekoraka svoje meje in postane — brezobzirnost. Nihče ne more

tajiti, da Amerikanci niso brezobzirno izsesavali zemlje, nesmiselno pustošili gozdov, brezmejno izrabljali rudnikov. Slabi nasledki se že kažejo, in treba bo hudih naporov, da popravijo, kar so zagrešili v preteklosti. Strastno prizadevanje, da hoče vsak priti naprej, pritisne brezobzirno slabšega ob steno. Kakor pri igri, hoče vsak zmagati za vsako ceno. Milijoni že so bili poteptani, in možje, ki so darovali za javne naprave milijonske vsote, so korakali čez gospodarsko ubite! Amerikanec je od narave dobrosrčen, ljubezniv in postrežljiv, velikodušen in brez zavisti, a kot „businessman“ silno oster, brezobziren. „Business“ zahteva red, red je pa vedno nasilen, vojska brez reda pa ne zmaguje. Celo do sebe postane brezobziren, ker ne pozna mej delavnosti in si pokvarja zdravje. V službah, ki zahtevajo vsega moža, so navadno le mladi ljudje. V Filadelfiji je neki obiskovalec v veliki tovarni videl same mlade uslužbence. „Kje so starejši?“ vpraša svojega spremljevalca, ki je bil vodja tovarne. „Prižgiva si smodko,“ mu odgovori ta, „in pojdiva na pokopališče!“

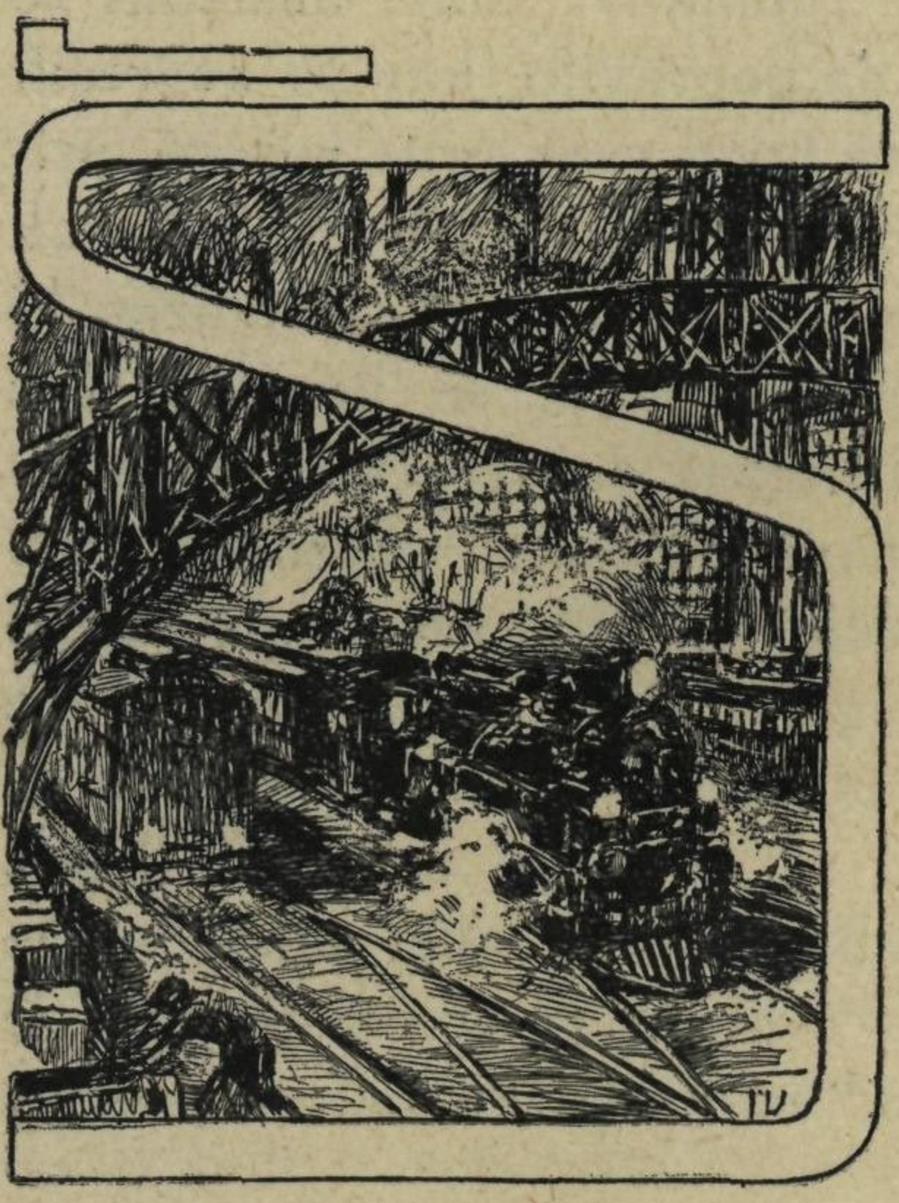
Prevelika zaupnost se pogostoma izpreminja v lahkomiselnost. Prvi se zanaša na drugega, in konec je — polom.

Prav rad se Amerikanec tudi pokaže. Svet naj izve, da je razumel pridobiti si bogastva. Biseri in dragulji mu nadomestujejo naslove in rede. Imeti mora vse „the best on the world“; poleg sebe ne trpi rad sovrstnika, živi čez svoje razmere, postane zapravljivec. Ker drvi le naprej, ga sedanjost malo mika in se zanj manj briga. V najkrasnejši ulici boš med razkošnimi palačami naletel na borno leseno kolibo, ki žali oko in čut. Amerikanec vidi v takem ostanku le premagano preteklost in nagib za delo do novih uspehov!

Premogovnik Tercio, Col.

2. Gospodarski napredek.

tevilke nas učé, da je bil amerikanski napredek na gospodarskem polju velikanski. Gonilna moč pri takem delu morajo biti višji vzori; samo ljubezen do dolarja bi tega dela ne mogla izvršiti. Poleg dela pa ne smemo prezreti dežele same. Amerikanec je pridno delal, a priroda mu je s svojo rodovitnostjo, s svojimi zakladi rud, rek, zalivov, vodnih sil, olja, itd., delo tudi poplačevala. Bogata priroda je pomnožila blagostanje, in to je nudilo sredstva za vedno nova podjetja; delavec je dobro služil in lahko tudi dobro živel. Napredek so pospeševali tudi politični in upravno-tehnični pogoji. Amerikansko gospodarstvo se je razvijalo neovirano na način, ki je v „starih“ deželah nemogoč. Nobena vlada bi ne bila dovolila tako lahkomiselno zidanih železnic, tako malo varnostnih naprav pri tovarnah, tako pomanjkljivih ozirov na varnost in zdravje. Amerikanec črti birokratizem, zahteva svobodo, in nihče mu ne sme braniti, ako hodi tik prepada. Tako ravnanje je zahtevalo mnogo žrtev, a skupnost je pridobila. Za napredek se je pa delalo tudi „uradno“. Varnostna carina ni bila brez koristi; vlada je porabljala ogromne svote za razne naprave, za poljedelstvo, namakanje; v Washingtonu in v vsaki državni hiši so neumorno delali za gospodarski prospeh. Neizmerne pokrajine tvorijo eno celoto, brez carinskih mej. Družbo navdaja demokratičen duh. Vsaka „moda“, vsak okus je vplival prav „okuževalno“ od New Yorka do S. Francisca; milijonar in delavec imata iste potrebe, vsak želi imeti vzorec, kakršnega ima njegov sosed. Obrt more torej računati na ogromen odkup.

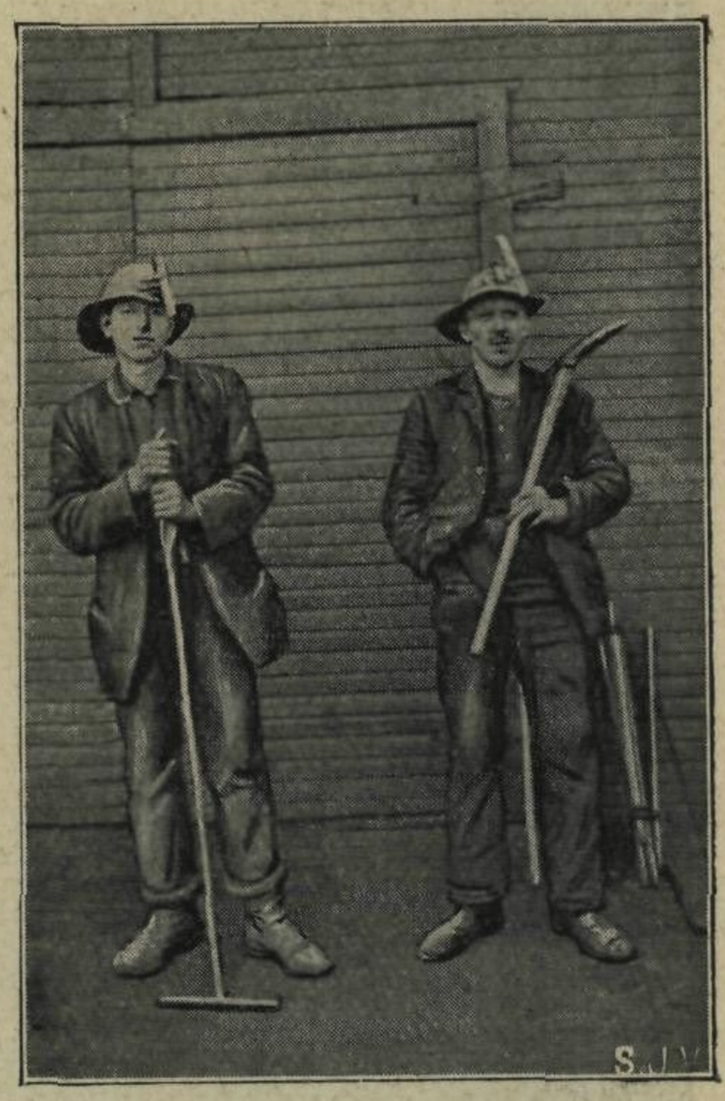
Napredek dokazujejo številke. Pšenice so pridelali l. 1850 le 100 milijonov bušelnov, l. 1903: 637 in l. 1910: 695 milijonov. Koruze l. 1850: 592 milijonov, l. 1903: 2.244 in l. 1910: 3.125 milijonov bušelnov. Bombaža l. 1850: 2·3 milijonov zabojev, l. 1903: 10·7 in l. 1910: 12,132.332 zabojev. Pri poljedelstvu je bilo l. 1870 zaposlenih 5·9 milijonov, l. 1900 pa 10·4 milijonov ljudi. Živina je bila vredna l. 1850 okrog 544 milijonov dolarjev, l. 1903: 3.102 in l. 1910: 4.731,182.929, torej okoli pet milijard dolarjev.

Še bolj je rastla obrt. L. 1850 je bilo 123.000 obrtnih podjetij s 97.000 delavci, ki so zaslužili 236 milijonov dolarjev in pridelali 1.019 milijonov dolarjev. L. 1900 je pa bilo podjetij 512.000, 5·7 milijonov uslužbencev, 2.735 milijonov do-

larjev zaslužka in za 13.039 milijonov dolarjev pridelkov. Vrednost obrtnih pridelkov pa je narastla l. 1909 celo na 20.627 milijonov dolarjev. Najbolj se je razvila obrt za železo in jeklo. L. 1870: 40 milijonov dolarjev zaslužka, 207 milijonov dolarjev vrednosti; l. 1900: 134 milijonov dolarjev zaslužka, 835 milijonov dolarjev vrednosti. Tako tudi pri bombaževih in volnenih tkaninah, svili, itd. Nazadovali so Amerikanci le pri — žganju, gotovo ne v svojo škodo!

Še nekaj številk. Narodno premoženje je znašalo l. 1850: 7.135 milijonov dolarjev, l. 1900: 94.300 milijonov dolarjev. Na glavo je prišlo l. 1850: 307 dolarjev, l. 1900 pa 1.235 dolarjev. Do l. 1912 je narodno premoženje narastlo na 130.000 milijonov, proti 20.000 v Avstriji! Dolgov so imeli največ l. 1816, namreč 2.636 milijonov, l. 1903 pa le 925 milijonov dolarjev, dočim jih ima Evropa vsak dan več.

Enak naraščaj kaže tudi trgovina. Uvoz in izvoz skupaj sta znašala l. 1830: 134 milijonov, l. 1870: 828 milijonov, l. 1900: 2.244, l. 1903: 2.445 in l. 1911 (30. junija) okroglo 3.782 milijonov dolarjev.

Slovenska rudarja v Minnesoti.

Dosti naj bo številk. Preudariti je treba še to-le. Amerika prideluje več pšenice nego katerakoli druga dežela, več koruze nego vse druge dežele na svetu. Od bombaža pridelujejo tam tri četrtine svetovnega pridelka; tolike živine ni nikjer, nikjer toliko premoga, petroleja, železa, bakra, svinca, usnja — skratka, tam je v izobilju vsega, česar je treba obrti. Kdor je videl jeklarne v Pittsburgu in električne naprave ob Niagari, mline v Št. Pavlu, klavnice v Chicagu, tiskarne v New Yorku, strojarne v Filadelfiji, skladišča v Buffalu, promet v pristaniščih, urarne v Bostonu in tkalnice v Novi Angliji, mora pripoznati, četudi ni ravno veščak, da dela v Ameriki naravnost orjaška moč. V eni sami tovarni napravijo na leto 1500 železničnih parnih strojev. „Mc Cormick Harvesting Machine Co.“ v Chicagu ima naprave, ki pokrivajo 140 akrov, t. j. 138 oralov; zaposlenih je tam 24.000 ljudi; 2 milijona strojev je v porabi. Petdeset ladij privaža les in železo, in dnevno gre iz tovarne 100 vagonov strojev na vse kraje sveta.

Vse se vrši v velikem. Prodajalne imajo na tisoče uslužbencev, za oglase v časopisih izdajajo milijone.

L. 1870 so iznašli prvi strojni plug. Zdaj orjejo s parnim plugom, ki ob enem seje in vlači; čas dela se je skrčil na petnajstinko, stroški so se znižali za tri četrtinke. Koruze nalušči stroj v eni minuti toliko, da bi delavec moral delati dve uri. „Cepcev“ ne poznajo. Žito kosijo in mlatijo ob enem tako hitro, kakor pač more teči vprežena živina. Prej je potreboval delavec 10 ur, da je izluščil $1^1/_2$ funta bombaža, zdaj napravi stroj v istem času 7.000 funtov. Pojdi v jeklarne v South Chicagu ali v Pittsburgu. En sam delavec sedi tam gori pod streho in pritiskuje na razne gumbe. Stroj začne dvigati teže, kakršnih bi ne moglo premakniti na stotine mož. Kjer je le mogoče, nadomeščajo delavsko moč s strojem. Amerikanec se ne boji nobenih stroškov, kadar more kaj zboljšati.

Napredek je v resnici velikanski, a Amerikanci ne bodo podjarmili svetovnega trga, kakor sanjarijo nekateri — prismojenci. Tudi gospodarski napredek ima meje, ki jih ne sme prekoračiti;

ako jih — sledi polom, in ti v Ameriki niso neznani. Najhujši je bil l. 1893 in prav občutljiv tudi oni l. 1907. Na stotine slovenskih delavcev ve iz svoje izkušnje, kaj se pravi „štapati“ (biti brez dela)! Taki časi so v Ameriki hujši nego najhujši v Evropi.

Zopet ima Amerika prednost, da organizem sam ozdravlja hudo rano. Vsak „collapse“ (polom) je poleg gorja prinesel tudi mnogo dobrega. Pred vsem odreže vse, kar le preveč opominja na „švindel“ ali „humbug“; kar je trdno in zdravo, to ostane. „Slabi“ časi so dober nauk, ki uči porabljati vse, kar se v „dobrih“ časih vrže proč. Klavnice v Chicagu so v „slabih“ časih začele izkoriščati odpadke in dosegle velike uspehe. „Slabi“ časi so doba raznih iznajdb, ker morajo varčevati pri delavskih močeh.

Mr. J. Zupan, urednik lista „Narodni Vestnik“, Duluth, Minn.

Vse rane pa zaceli nekaj dobrih žetev. Tako je bilo po l. 1893. L. 1897 je povsod drugje manjkalo pšenice, a ravno Amerika je je pridelala, kolikor še nikoli poprej. Naenkrat je prišel farmer do denarja, pričel je bolje živeti, nabavil si je novih strojev, obleke, itd., zopet je napočil „dober“ čas. Železnice so imele le preveč dela; to je vplivalo na obrt za jeklo, delavec je imel zopet zaslužek, v rudnikih in premogovnikih so zopet pričeli delati, hitro se je vse popravilo. Enako je bilo tudi po l. 1907. Ravno to leto pa je pokazalo, da so „slabi“ časi tudi v Ameriki mogoči, a prav „hudi“ le kratki. Novejša doba je namreč prinesla dve pridobitvi: „West“ je silno napredoval ter postal precej samostojen, in na jugu se je pričela razvijati obrt. Zapad je bil prej odvisen od denarnega trga na vzhodu. Šest bogatih žetev je pa prineslo toliko, da je bilo denarja zadosti, in zdaj se na zapadu prav nič ne zmenijo, če začne tudi na vzhodu „pokati“. Gospodarsko moč so takoj izpremenili v politično, in farmerjem v Nebraski se godi še vedno dobro, če so tudi v Novi Angliji slabi časi. Enako je tudi na jugu. Silne pridelke bombaža so izpremenili v delnice, napravili razne tovarne, začeli izrabljati rudo in gozdove; postali so gospodarsko neodvisni.

Amerika je imela slabe čase in jih bo še doživela, a tako hudih, kakor nekdaj, ne bo več, če ne pride kaj izrednega. Vzroki prejšnjih slabih časov so večinoma odpravljeni.

3. Trusti.

gospodarskem življenju Unije igrajo trusti tako važno vlogo, da jih ne smemo prezreti. Sodba o trustih je različna, boj zoper nje poln nasprotstev. Trusti so zdaj moč, s katero morata računiti obe stranki. Ker dozdaj še niso našli rešitve, je to znamenje, da so te zveze le notranja potreba amerikanskega gospodarskega razvitka. Oblika je Amerikancu zoperna, ker je podobna monopolom, ki so nasprotni pravnemu čustvovanju Anglo-Saksoncev. Treba je torej iti temu vprašanju do bistva in dna.

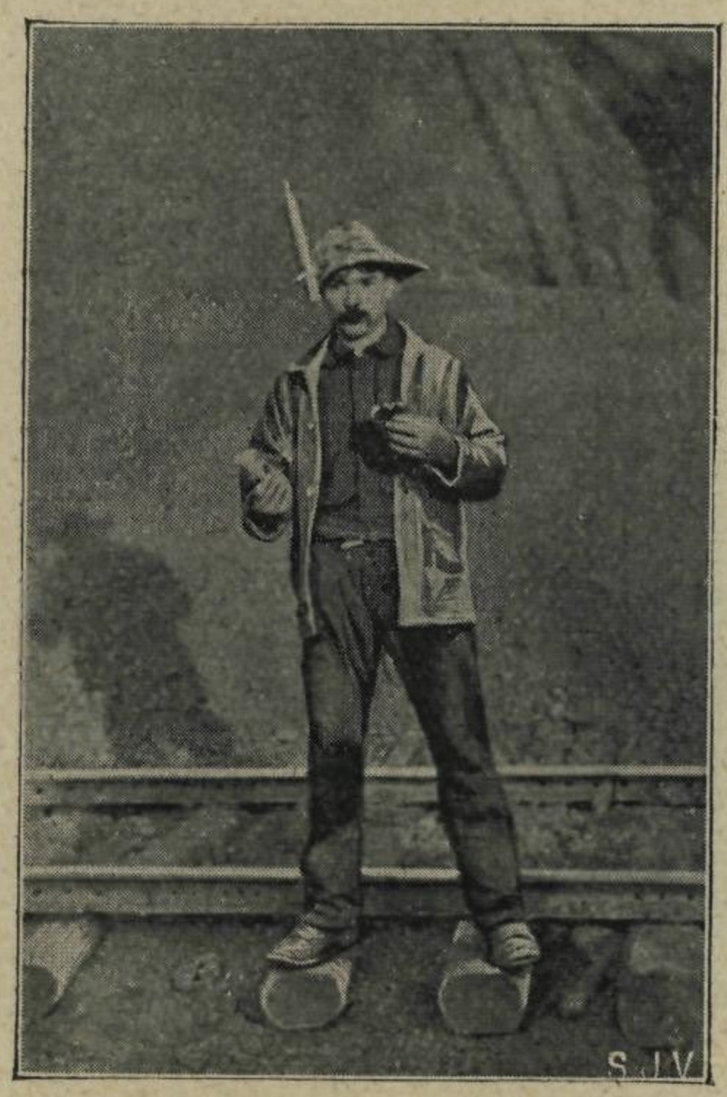
Bistvo trustov ni, da posamezniki obogatijo, izžemajo širše mase, protežirajo nekaj klik. Bistvo gibanja je poizkus, da bi se spojile moči. S trusti hočejo doseči enotno vodstvo velikih in največjih gospodarskih podjetij. Da pride pri tem vodstvo v roke bogatinov, je postranska stvar, ker voditi bi jih mogel tudi vsak ubog uradnik. Železnične skupine postajajo vedno bolj odvisne od močnejših, vpliv se končno omeji na nekaj mož, in „kralji“ Morgan, Vanderbilt, Harriman, Gould, Hill, itd. nadzorujejo največje železnice. Bistveno je pri tem, da podjetja donašajo kolikor mogoče visoke dohodke; to je pa mogoče le pri enotnem vodstvu. Kritikujejo sicer bogastvo voditeljev, ker to najbolj bode v oči. Številke pa kažejo, da se je v isti meri dvignilo tudi narodno blagostanje, ne samo posameznikov, ker se je dobiček zanesel v širše sloje.

Zloglasna „Steel Co.“ ima 69.000 posestnikov delnic, železnice nad en milijon, med temi Pennsylvania R. R. 34.000, ki zaupajo svoje premoženje vodstvu 24 mož. Tako je tudi pri bankah. Morgan ima v svoji „Bank of Commerce“ združeni dve zavarovalnici s kapitalom $^3/_4$ milijarde, 8 finančnih skupin itd. Rockefeller je na čelu zavoda „National City Bank“. Ta nadzoruje banke s 400 milijoni vlog; namreč znano „Standard Oil Co.“ s 100 milijoni, „Lackawana Steel Co.“ s 60 milijoni, plinarne v New Yorku s 147 milijoni, železnico St. Paul R. R. z 230 milijoni in Misouri Pacific z 212 milijoni itd. Trusti kontrolirajo (nadzorujejo) nad 9 milijard dolarjev. Take tvorbe se ne morejo zatreti z umetnimi sredstvi.

Velikanski gospodarski razvitek zadnje dobe zahteva zedinjenje. Oblika more biti različna in se je že večkrat izpremenila. Države so mogle nastopiti proti posameznim zaradi oblike. Tako je država New York uničila sladkorni trust, Ohio „Standard Oil Co.“, Illinois

„Chicago Gas Co.“, itd. Izkušnja je pa učila, da ničesar niso pridobili. Trusti so rastli kakor gobe po dežju in l. 1903 je bilo samo obrtnih 233 s kapitalom 9 milijard.

Človek bi mislil, da bi moral Amerikanec take orjaške „zadruge“ le pozdravljati, ker ima že po svoji veličastni prirodi zmisel za vse veliko, velikansko. A ni tako. Te zveze zabranjujejo osebno svobodo razvijanja in so podobne monopolom kakor jajce jajcu. Vse države pa prepovedujejo zakone, ki izključujejo konkurenco. Prav gotovo je marsikaj pospeševalo tvoritev trustov. Ker je vse zedinjeno, so upravni stroški manjši; dobiček je večji, ker ni konkurence, izdelki so lahko boljši; ker zavlada vsaka „moda“ po vsej Ameriki, lahko izdelujejo vse v silnih množinah. Amerikanec tudi ne visi ravno na svojem poklicu, temveč ga izpreminja, kadar se mu nudi nov dobiček; do soseda ima neizmerno zaupanje, in trusti so le na tej podlagi zidani. Pospeševalno je vplivalo tudi, da je zakonito dovoljeno izdajati prednostne delnice, in kajpak so posamezne države truste naravnost podpirale.

Slovenski rudar v Minnesoti.

Zoper truste je pa v prvi vrsti dejstvo, da so se dotični predmeti podražili, pred vsem živila. Konkurenčna podjetja so na velike skupine vplivale prisiljevalno, da so jih zadnje morale pokupiti; s tem je pa prišlo mnogo trustov do propada. Izvečine je pa občinstvo samo začelo slutiti, da se akcijonarji bogatijo le na njegov račun.

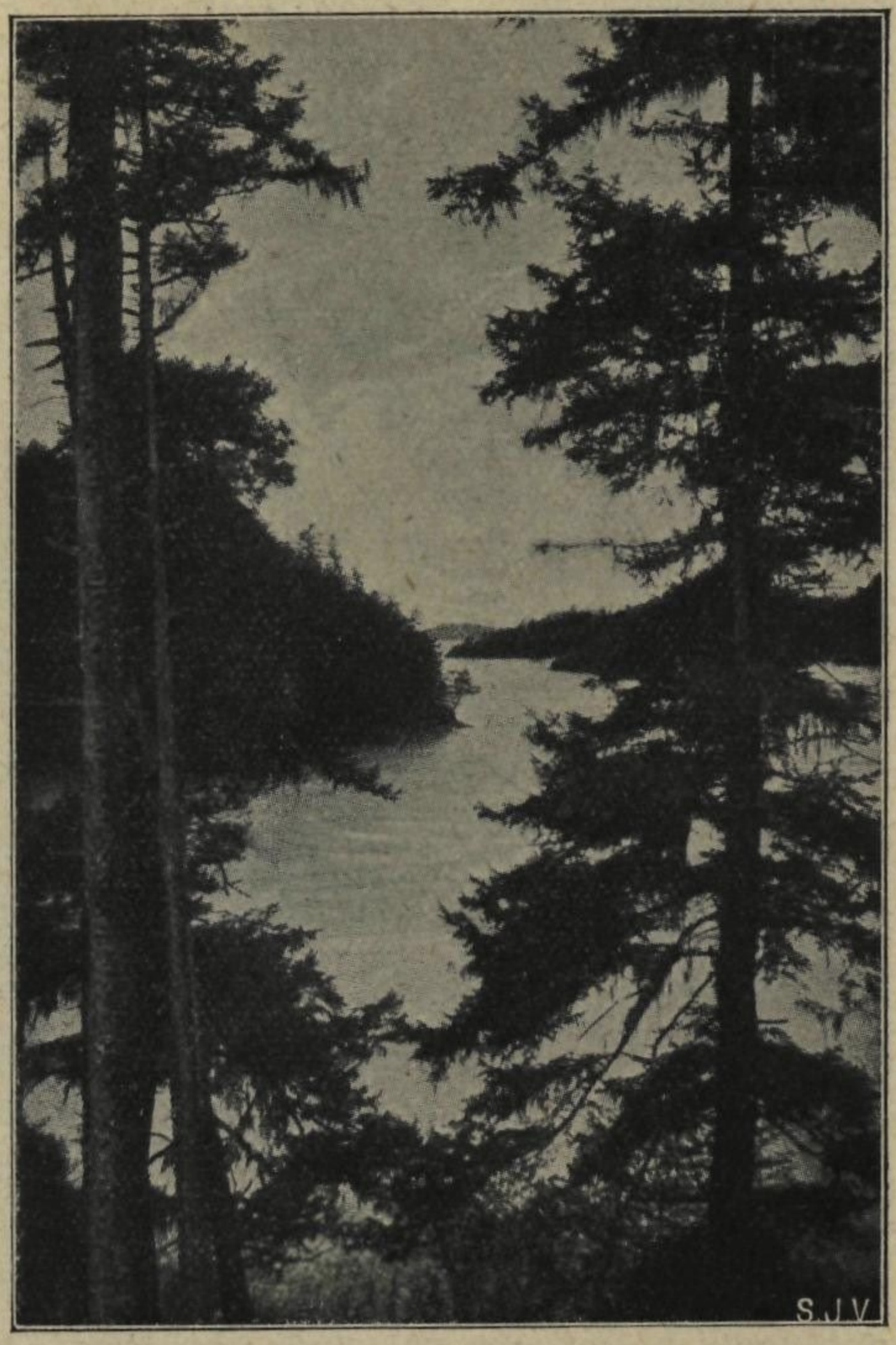
Po osredotočenju velikanskih narodnih moči se je podvojila narodna sila na svetovnem trgu, gospodarstvo je dobilo obliko velikanske poteze, zagotovili so si neko medsebojno podporo, kar se je pokazalo posebno l. 1903, ko so ravno trusti omilili preteči „polom“. Podjetnost se podvoji, ker vsako osebno sposobnost lahko nagradijo prav po „kraljevskem“. Carnegie, „kralj“ jeklenega trusta, n. pr. je prišel do tega mesta le po delu in tako tudi drugi.

Nasproti pa je nakopičenje take sile nekako sumljivo, vodi do aristokracije, oligarhije in trinoštva; vse se vrši po enem kopitu. Trust odpravlja trgovca in tovarnarja, kakor je stroj odpravil rokodelca. Zaupanje se lahko izpremeni v lahkomiselnost, trust začne pokati in na tisoče delničarjev izgubi ogromne vsote. Tako je izpodletelo Morganovemu trustu za zgradbo ladij.

Kako torej pomagati? Poizkušali so z vplivom na tarife. Visoka carina, pravijo, pospešuje truste. To je pa le deloma res, ker v mnogih panogah obrti obsegajo trusti komaj polovico tovarn; drugi trusti, n. pr. petrolejski, pa sploh nimajo zaščitne carine. Saj ima truste tudi Anglija, dasi ima prosto trgovino. Republikanski nasprotniki trustov hočejo zlo zajeziti po zakonih in sicer zveznih zakonih. Tako je nasvetoval Roosevelt.

V to svrho bi pa bilo treba izpremeniti ustavo. Na to pa ni misliti, ker imajo slabše države lahko mnogo dobička od trustov in bi nikoli ne privolile, da jim ti dohodki odpadejo. Zato tudi Rooseveltu predbacivajo, „da on nasvetuje nekaj nemogočega; da bi preprečil mogočo rešitev, podpira torej veliki kapital in trosi ljudem le pesek v oči!“

Edina pot bi bila, da „Najvišje sodišče“ prekliče svoje prejšnje odločitve glede trgovine med posameznimi državami. Predsednik pa tega ne more nasvetovati, ker je „Supreme Court“ le prirejen in ne podrejen izvrševalni zakonodaji. Nekaj so storili s tem, da so zahtevali javnost in pogled v delovanje trustov. A moderno knjigovodstvo ima na razpolago sredstva, ki zavežejo oči vsakemu revizorju! Brezdvomno se pa razmere uravnavajo tudi same. Izkušnja sama bo odpravila vse, kar je nezdravega in odveč. Mnogi bodo izgubili, drugi obogateli, in ne morem ravno podreti Rooseveltovih besed, ki je nekoč rekel, „da je bolje, ako postane nekaj ljudi prebogatih, nego da bi se nobenemu ne godilo dobro!“ Pri končni uravnavi trustov bo pa govoril odločilno besedo še nekdo, in ta nekdo je amerikanski delavec.

Deception Pass ob Puget Sundu.

4. Amerikansko delavsko vprašanje.

obče sodijo, da je Amerika glede delavskega vprašanja zaostala za Evropo in drugimi kulturnimi državami. Taka sodba je morda opravičena, ako se delavsko vprašanje meri le po enem kopitu. Morebiti so evropejske države v „svojem“ delavskem vprašanju prehitele Ameriko, a rešile ga niso in ga še dolgo ne bodo, dočim se more o amerikanskem delavskem vprašanju trditi že zdaj, da njegova rešitev ni več nemogoča. Mogoče se Amerikanci že danes bližajo onemu stališču, ki bi bilo vzorno za kapitalista in za delavca. Gotovo je Amerika temu stališču bolj blizu nego katerakoli druga kulturna država z obrtnim značajem.

V delavskem vprašanju gre za nekaj temeljnih resnic, namreč o kapitalu, stroju, delu, trgu, plačilu, vrednosti tal, itd. Prezreti se pa ne sme tudi gotovih življenskih nazorov, ki izvirajo iz narave, in ti so odločilni posebno pri amerikanskem delavcu.

Ako pravimo „amerikanski delavec“, mislimo v prvi vrsti na prave, rojene Amerikance in one delavce, ki so se po daljšem bivanju v Ameriki razmeram že popolnoma prilagodili, med katerimi je tudi pretežno število slovenskih delavcev, kakor sem se o tem prepričal na svoje oči. Oni, ki so šele včeraj prišli iz evropejskih razmer, ali ki hodijo v Ameriko le za nekaj časa, so pravi delavci, a ne „amerikanski“ delavci v našem zmislu.

Amerikanski delavec se z evropejskim ne more primerjati. Pred vsem stoji on na čisto drugem gmotnem stališču. Njegovo življenje, stanovanje, gospodarstvo, obleka, hrana, zabave, duševna hrana bi se zdela evropejskemu delavcu gospodarska razkošnost — luksus.

Statistika iz l. 1900 uči, da so 5·3 milijonom delavcev izplačali 2320 milijonov dolarjev. Na enega pride torej 437 dolarjev zaslužka. Ker so pa vštete tudi ženske in otroci, zasluži moški delavec najmanj 500 dolarjev, torej 2500 kron. Pravijo, da je v Ameriki silna draginja in dolar ne velja več nego v Avstriji krona! Dà in ne! Na ladji so mi povedali, da družba (Austro-Americana) kupuje moko in meso za obe vožnji v New Yorku. Kako to, če bi morali dati dolar za krono!? Nasprotno pa idi k zdravniku ali tudi le k brivcu, in začudil se boš, kako te bosta oba „obrila“! To velja povsod, kjer se rabi osebna usluga, ali kadar gre za predmete razkošja. Amerikanec kupuje ceno, ako se more zadovoljiti

s tovarniškimi izdelki, ki se izdelujejo na debelo in v veliki množini. Za dobre čevlje, ki stanejo v Ameriki 3 dolarje, bi moral torej v Avstriji dati 5 do 6 K; v resnici pa stanejo 15 do 18 K!

Denar nikjer nima tako gladkega repa, kakor ravno v Ameriki, a brezdvomno shaja amerikanski delavec najmanj za polovico lahkeje s svojimi 500 dolarji, nego evropejski z 2500 kronami. A kje so, posebno v Avstriji, delavci, ki bi si zaslužili letnih 2500 kron?? — Količkaj izurjen delavec pa zasluži v Ameriki 800 do 900 dolarjev; on živi torej v mnogo boljših razmerah in kadar je s stanovanjem in opravo nezadovoljen, nista vzrok miza ali stol, temveč preproge ali

Slovensko pevsko društvo „Zvon“ v mestu Milwaukee, Wisc.

kopalna soba! Pripomnim pa, da se pri tem ne sme misliti na trume onih delavcev, ki so v velikih mestih stlačeni kakor slaniki in delajo za vsako ceno.

Še večje važnosti je socialna samozavest amerikanskega delavca. Enakopravnost v Ameriki ni samo prazna beseda — puhlica, kakor v Evropi „svoboda“; demokracija ne pozna predpravic in daja vsakemu enako moč. Sicer tam ne manjka stanovskih pojmov, a umetnih mej ni, in vsak se more pomakniti na vsako stopnjo; tudi najzadnji vé, da je le od njega odvisno, ako se bo pomaknil v socialno stavbo naroda.

Najvažnejše je pa to, da Amerika visoko ceni gospodarsko delo kot tako. Mnogi narodi mislijo, da je duševno delo le ono, ki je storjeno v službi omike; gospodarstvo naj pa zagotavlja le zunanji obstanek. Pri takih nazorih se morajo stanovi,

ki se pečajo z gospodarstvom, zadovoljiti z nižjim stališčem; tvorijo „nižje" sloje. Amerika pa veruje v nravno vrednost vsakega dela; kdor dela, je vreden časti, ako je njegovo delo le narodu koristno. Kdor lenari, ali živi le od podedovanega bogastva, je po amerikanskem naziranju globoko pod najzadnjim tovarniškim delavcem. Amerikanec gleda samozavestno na svojega soseda; tudi milijonar mu je le sodelavec.

Delo takega delavca ima večjo vrednost. Amerikansko blago more konkurirati z drugim, dasi so stroški proizvajanja višji. Tega ne stori samo stroj, temveč tudi dejstvo, da 10 amerikanskih delavcev toliko stori, kakor 15 ali 20 evropejskih. Vsak amerikanski Slovenec bo potrdil, da morajo v Ameriki „fest" delati. Tovarnarju je ljubše sto glav nego tisoč rok, dasi so stroški enaki. Amerikanski delavec ne dela ravno za plačilo in le tedaj, kadar je pod nadzorstvom, on dela zaradi dela, in njegovo delo bo uspešnejše. Opetovano se čita, da priprosti delavci izumijo razna izboljšanja pri podjetju, in pri velikih podjetjih imajo delavci številke, ki so znane le vodstvu, da se more tako bolj skrivno čuvati kaka nova iznajdba. Taka samozavest ne ruši niti najmanj potrebne discipline. Amerikanec ni „ponižni sluga", ki se ne upa imeti samostalne sodbe; rad se podvrže vodstvu drugih, če to zahteva skupno delo; on dela po svoji volji, ako uboga predstojnika. Njemu mora biti potemtakem vse zoperno, kar količkaj cika na usmiljenje. On ne mara dobrovoljnega smehljaja, ki znači, da smatra kak „višji" tudi njega za človeka; on ne trpi, da njemu sezidajo prijazno hišico, in da država skrbi za njegovo družino, kakor bi ji on sam ne mogel biti dober gospodar. Česar on potrebuje, to si bo izsilil in priboril. On se zavaruje pri zasebnih družbah. On gleda na svoj dobiček in obstanek in si skuša to priboriti v pogodbi z delodajalcem, v družbi s sovrstniki, z vplivom na politiko. Kar si je priboril, mu je drago ravno zaraditega, ker je to dosegel v prostem tekmovanju z nasprotnimi interesi. Zboljšanje, katero bi si moral kupiti s ponižanjem pred „gospodom" ali pred zakonodajalci, pomenja za njega poslabšanje.

Pragozd blizu naselbine Black Diamond, Wash.
Fotografiral A. J. Terbovec.

Odtod prihaja, da rdeča socialna demokracija ne uspeva med amerikanskim delavstvom. Amerikanec se ne čuti proletarca, on ni na nižji stopnji, ampak z vsemi enak! Amerikanska družba nima nepisanega zakona, da mora ostati kmet vedno le kmetavzar, in delavec na vekomaj le proletarec! To je bistven razloček med amerikanskim delavskim vprašanjem in med evropejskimi „stanovskimi“ državami. Amerikanski delavec ima večinoma „višje“, ki so bili morda še pred kratkim sami delavci. Milijonarji, ki imajo danes usodo tisočerih delavcev v rokah, so nedavno tega začeli

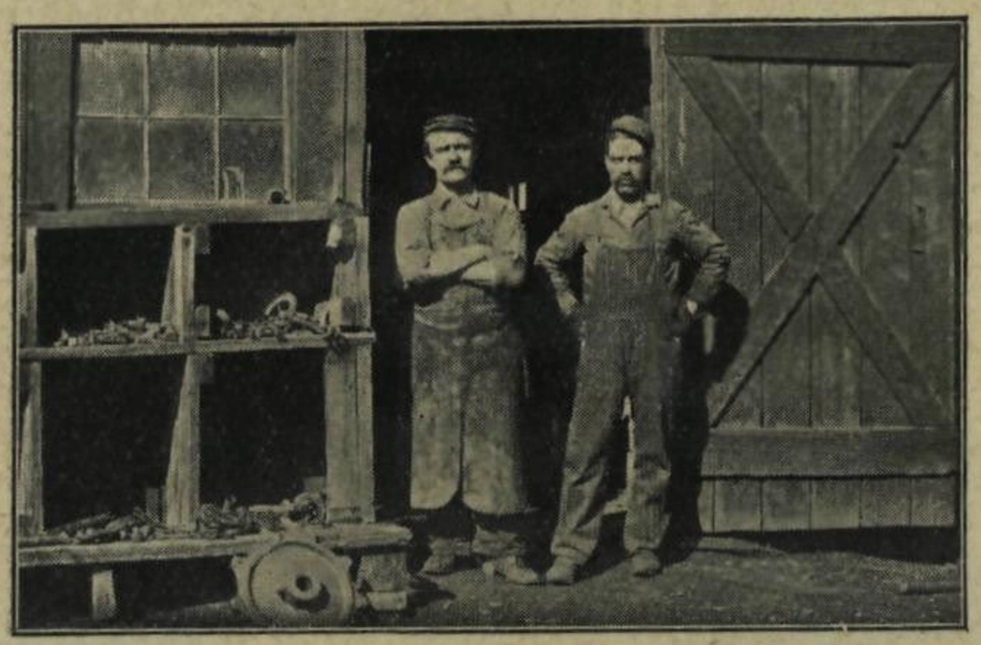

Chisholm, Minn.: Ulica „Lake Street“.

z lopato ali s sekiro. To stopnjo doseže lahko tudi on, za njega ni mej, vse je odvisno le od njegove osebne marljivosti, vztrajnosti in odločnosti.

Temu pa ne nasprotuje dejstvo, da amerikanski delavci sprejemajo pri svojem boju marsikako socialistično načelo. Amerikancu diši po socializmu že zahteva, da naj se podržavijo železnice, premogovniki, brzojavi, itd. Ta socializem napreduje. Tudi raznih oznanjevalcev rdečega evangelija ne manjka, a poslušalcev ni dosti; vsak „voditelj“ si čez nekaj let izvoli kak buržoaški poklic. V Ameriki ni trdnih skupin, temveč le slučajna razdelitev; kdor je danes na tem koncu, je jutri lahko na drugem. V tem se amerikanske strokovne zveze zelo razločujejo celo od angleških.

Ozrimo se nekoliko na razvitek delavskega gibanja v Ameriki. Delavci so se pričeli gibati okrog l. 1820. Jug s svojimi sužnji ni prišel v poštev. Stavčice so bile celo že v 18. stoletju, a pravo gibanje so prinesle šele tovarne. V ospredju je bila zahteva za skrajšanje delovnega časa in povišanje plače. L. 1825 je izšel prvi delavski list. Vsi poizkusi, da izvabijo gibanje na politično polje, so se izjalovili. Okrog l. 1830 so se prvikrat združili delavci istih strok; takoj so se pa zganili tudi delodajalci. Ti organizaciji sta vedno napredovali; narod je stal ob strani, dasi je vedno čutil le z delavci, kot očividno slabšo stranko. Kadar je pa šlo za splošno zakonodajo, se je narod potegnil za kapital, ker delodajalec je v očeh Amerikanca boritelj za omiko, ki vrže svoje premoženje in svoj razum v vedno nova podjetja, množi narodno blagostanje in ga mora zakon bolj ščititi nego delavca, za katerega se lahko dobi nadomestilo. Povprečno sta pa bili samo ti dve stranki. Šele v novejšem času je prišla izprememba. Razmere so privedle do tega, da se je pridružila še tretja stranka, namreč j a v n o s t. Pri bojih nimata govoriti samo delodajalec in delavec, temveč tudi o d j e m a l e c, torej širša javnost — publikum, in posebno pri stavki l. 1902 se je umešaval predsednik v imenu tretje stranke.

Kovača v rudniku Tercio, Col.

Danes so tri vrste delavskih zvez. „Knights of Labor" — „vitezi dela" je organizacija po prostozidarskem vzorcu s čudnimi obredi pri sprejemu. Pričela se je l. 1869, imela velik vpliv v nravnem oziru in se silno razširila. Njena slaba stran je bila, ker je obsegala delavce v s e h strok in se začela pečati s politiko. Dandanes šteje menda še 200.000 mož, a nima vpliva.

Prava oblika delavskih zvez je danes s t r o k o v n a z v e z a. Med neodvisnimi in zedinjenimi „Trades Unions" ni bistvene razlike. V teh zvezah je nad 2 milijona delavcev. Najvažnejše obrtniške stroke so popolnoma organizirane. Povsod so krajne, okrajne in državne zveze. Tu ni več mešanice, temveč zveza za praktično dosego pravic in varovanje skupnih koristi. Največja zveza te vrste je „A m e r i c a n F e d e r a t i o n o f L a b o r", ki so jo ustanovili l. 1881 v Pittsburgu, Pa. in pomenja pravcato delavsko republiko. Za politiko se ne briga, a izkuša neposredno vplivati pri delavskih zahtevah, tako glede delavskega dneva, prepovedi porabe otrok, pogodbenih delavcev, itd. V prvi dobi so bili hudi boji z „vitezi dela" in socialističnimi sanjavci. Kmalu pa se je pokazala trdna podlaga. Svoj sedež ima v Washingtonu.* Njen predsednik je S. Gompers. Železničarji so stali vedno ob strani, tako tudi nekaj zidarjev. Strokovna zveza nikakor ni vsakemu na razpolago. Treba je pri sprejemu stroge izkušnje, da se more možu zaupati; vsak sklep se strogo izvaja. Kdor se n. pr. v slučaju stavke ne podvrže, jenja biti ud. Zato so pa pravice udov velike. Razne podpore so stranskega pomena. Glavno je to, kar zveza pribori v gospodarskem boju, česar bi posamezni

---

* „Federacija" ima zdaj (l. 1911) 120 narodnih in mednarodnih unij, ki obsegajo okrog 27.000 mestnih unij, 4 departemente, 39 državnih okrožij, 631 mestnih centralnih unij in 656 krajnih unij. Članov ima okrog 2 milijona. Njeno glasilo je „American Federationist". V krajnih unijah deluje 1415 organizatorjev pod nadzorstvom federacije.

delavec nikoli ne dosegel. Najhujši je boj za pripoznanje zveze nasproti neorganiziranemu delavstvu; mnogo stavk ni imelo drugega namena. Enako je glede znakov. Vsak predmet, ki je izdelan od zveznih delavcev, dobi svoj ščit, znamenje, ki pove kupcem, da je predmet narejen na zdravi socialno-politični podlagi. S takimi znaki so pričeli v S. Francisku, da izpodrinejo Kitajce; zdaj je to razširjeno po vsej deželi. To znamenje postane torej lahko bojni klic pri 10 milijonih, ki so zvezni odjemalci.

Vse to so pa le sredstva za namen. Namen zveze je v prvi vrsti delavska zakonodaja. Med posameznimi državami pride sčasoma do enakosti. Najprej je pričela država Massachusetts. Tam so l. 1869 ustanovili urad za delavsko statistiko — **prvega na svetu** —, ki je izdajal letno poročilo o delavskem vprašanju. Država

Premogokopi prihajajo iz dela.

za državo je sprejela to napravo. V Washingtonu so ustanovili poseben delavski oddelek, in končno je ta naprava prešla v vse kulturne države. Potem so prišli zakoni o nadzorovanju tovarn, o varnostnih odredbah in zdravstvenih napravah. Massachusetts je tudi najprej skrajšal delavni čas; pri tem je pomagal zgled Unije, ki je pri svojih podjetjih vpeljala 8 urni delavni dan, da bi s tem delavce politično nase privezala.

Še več je zveza pridobila na pravnem polju. Angleško pravo je smatralo zvezo delavcev v namene, kakršne ima zveza danes, za kaznivo, torej tudi stavko za nedovoljeno. Dandanes se je po zveznem vplivu to naziranje izpremenilo. Druge zakonite določbe se tičejo tovarniških prodajaln, v katerih so posestniki tovarn delavcem prodajali živila ter jih silno izkoriščali. Te prodajalne so zdaj po zakonih prepovedane. Napredovali so po

zveznih zahtevah tudi glede obveznosti delodajalca nasproti delavcu. Prej delodajalec ni imel nobene obveznosti, ako se je nesreča zgodila po krivdi kakega sodelavca; zdaj pripozna bistveno vsaka država obveznost za vsako nesrečo. Pridobili so torej na vsej črti. Zveza ima še mnogo zahtev v sporedu, ki še niso uresničene. Državno zavarovanje pa ni med temi zahtevami. Amerikanski delavec ostane v tem oziru individualist in hoče vsako zavarovanje doseči po zasebnih družbah, torej po potu, ki je vsakemu odprt; polovica delavcev je tako zavarovana. Vedno bolj narašča število onih podjetij, ki iz svojega zavarujejo delavce; železnice so pričele in vsa velika podjetja spoznavajo vedno bolj, da je le njim v korist, ako je delavstvo bolj stalno. Delavec smatra te ugodnosti kot del obrtniške pogodbe, ki ne ovira njegove samostalnosti.

Država je pa morala zavzeti svoje stališče v drugi smeri, namreč v slučaju stavk, bojkotov, črnih list, itd.

Od l. 1880 do l. 1900 je bilo 22.793 stavk. Delavci so izgubili zaslužka 257 milijonov dolarjev, delodajalci 122 milijonov; gmotna izguba je bila 400 milijonov dolarjev. V 51 slučajih so prodrli delavci, v 13 so dosegli nekaj, v 36 pa podlegli.

Prva zgodovinska stavka je izbruhnila pri železnicah l. 1877. Sledili so silni boji, grozoviti izgredi, da je moralo nastopiti vojaštvo. Delali so z ognjem in mečem, izgube so bile velikanske, delavstvo pa ni ničesar doseglo. L. 1883 so začeli stavkati delavci pri brzojavih; dežela je zelo trpela, a zopet so zmagali delodajalci. Enako je bilo pri stavki na južnozapadnih železnicah l. 1866. Razburjenje pa je prikipelo do vrhunca, ko so l. 1892 postale bojno torišče Carnegijeve jeklarne v Homesteadu, Pa. Šlo je za plačo. Družba se z delavci ni mogla zediniti, hotela je izključiti „unijo“ in nastaviti neorganizirane delavce. Unijonisti so skušali to zabraniti, prišlo je do pobojev in proglasiti so morali bojno stanje. Še dalje je segla stavka l. 1894 v Chicagu. Pričela se je v tovarni za Pullmanove vozove. Unija s 150.000 delavci je odredila, da ne dela pri nobeni železnici, kjer rabijo Pullmanove vozove; milijoni so bili prizadeti. Takoj so se pojavili znaki ogromne stavke, ustaje, napadi, poboji; treba je bilo vojakov, da je zopet zavladal mir.

Vse boje med kapitalom in delom pa prekaša stavka premogarjev v Pennsylvaniji. Tu je bilo prizadetih tudi mnogo Slovencev. Delavci so bili v rovih za antracit zelo na slabem. Dalje časa že so se borili za boljšo plačo. Kapitalisti so vedno poudarjali, da ne morejo plačati več, ker ne nese. Delavci so pa izvedeli, da so posestniki rovov kapital umetno poviševali, da so delali z železnicami pod eno odejo. Delavske zveze so zahtevale osemurni delavnik, desetodstotno poboljšanje plač in pred vsem zakonito priznanje „unije“. Posredoval je senator Hanna. Lastniki premogovnikov so pa odklonili sploh vsako pogajanje; hoteli so za vedno zlomiti premoč delavske unije. Bar, predsednik lastnikov jam, je izjavil, da unija preti uničiti vso amerikansko obrt. Ker v rovih nakopljejo mesečno do 5 milijonov ton premoga, ki ga porabljajo na vzhodu pri kurjavi, in je ob enem nastopila huda zima, je zavladalo v deželi gorje, kakor ob času obleganj! Cena premoga je neznansko poskočila in ga sploh ni bilo dobiti. Prvikrat so spoznali, da more postati moč „unije“ pravo trinoštvo za deželo, vendar pa je bil narod na strani zveze.

Ko so posestniki jam hoteli nastaviti neorganizirane delavce, so se takoj začeli javiti neredi. Unionisti so jim siloma branili delati, postopali so celo tako barbarično, da so odpodili inženirje, ki so branili rove, da jih ne preplavi voda. Zopet je moralo nastopiti vojaštvo. Zdaj je poklical predsednik obe stranki v Washington. To je bil prvi korak do rešitve. Sestavili so večjo komisijo, in ko je od strani kapitalistov Morgan privolil v pogajanja, so delavci z delom takoj pričeli. L. 1903 je komisija razsodila približno polovično v prid delavcem, polovično zoper nje.

To ni bila najzadnja velika stavka, a kakor še nobena, je ravno ta pokazala narodu vso nevarnost takih bojev. Prijateljem „unije" je dokazala, da je v edinosti moč in je treba organizacije. Ravno „unija" je postopala konservativno in poizkusila vse, da se stavka odvrne, dasi so delodajalci odklonili vsako razsodbo. Razvoj

Pittsburg, Pa.: Pevsko dramatično društvo.

je pokazal politiko unije v najboljši luči. Vsa dežela je trpela, milijone so uničili, in končno so delavci vendar dosegli to, kar so zahtevali že začetkoma. Če bi bili kapitalisti jeseni privolili v to, kar so morali pripoznati pozimi, bi bilo vse izostalo. Unija je po pravici poudarjala, da ji je bila mirna rešitev vedno ljubša nego bojna, in odločilni glasovi v zvezi so bili zdaj zoper lahkomiselne stavke; zveza je torej uspešneje čuvala narodno korist nego veliki kapitalisti iz vrst premogarskih magnatov.

Na drugi strani pa se je pokazalo, da tudi zmerna stavka ne more odstraniti izbruhov strasti, in da sledi vsaki stavki trinoško zatiranje neorganiziranih delavcev. Tu se pa prijavi individuelna svobodna zavest Amerikanca. Vsakemu se mora pustiti pra-

vica, da odločuje sam, pod kakšnimi pogoji hoče delati. Stavkolomci so bili junaki, in trusti so storili vse, da svetu dokažejo, da so zveze, ki posegajo v prosto odločitev posameznika, pravo zasmehovanje amerikanske demokracije. Unionisti so seve poudarjali, da ni tako. „Vsak delavec", so rekli, „ima do tovarne, ako je pri njej delal, neko moralično pravico, ki sicer nič ne nese, a mu zagotavlja mesto. Če torej pri nemirih kak tujec zavzame to mesto, je to napad, rop njegovega mesta in zoper tak rop more on rabiti vsa sredstva silobrana."

Še bolj hudi so bili kapitalisti na delavsko zvezo, ker je spravila delodajalne družbe v nekake škripce. „Tovarnar", so rekli, „ni več posestnik svojega imetja, ako ne more več obravnavati s posameznim delavcem, temveč le z zvezo. Njega zadene vsa odgovornost, on riskira vse, dočim se kaže na delavski strani le sebičnost in lenoba, ako vedno zahtevajo skrajšanje dela in večja plačila ter niso nikoli zadovoljni. Ravno najboljši delavci, so rekli, se ne brigajo za zvezo in pripuščajo politiko demagogičnim blebetačem. Kdor ima nekaj grošev na strani, se mora postaviti na stran kapitalistov." Tako kapitalisti.

Somerset, Col.: Slovenci pri lovu na medvede.

Javnost pa ni zaupala kapitalistom; pri veliki stavki so se pokazali preveč čudne — junake, posebno, ko so mogotci začeli celo predsednika poučevati o pravicah zasebnega imetja. Pred vsem je prišla javnost do prepričanja, da one velike družbe (trusti) niso več zasebna podjetja, in da jekleni ali premogovni trust v državi ne more več zahtevati one prostosti, kakršna se mora pripoznati majhnemu prodajalcu. Premoženje teh družb je tvorba javnih sil, ima napol javen značaj in se javnosti ne more odreči pravica, da se vmešava v njih notranje zadeve. V onih dneh se je precej okrepila vera v državni socializem, prepričanje namreč, da morajo preiti železnice in premogovniki v državno posest. Še bolj pa se je okrepilo prepričanje, da ima tudi delavec moralično pravico, ki mora govoriti pri upravi odločilno besedo. Tako je polagoma prodrlo v javnost prepričanje, da se ne sme trpeti nasilstva od strani delavcev, enako pa tudi, da delodajalci ne smejo kratkomalo odklanjati zahtev delavcev, temveč se naj z njimi mirno pogodijo. Ker prepirov ni mogoče odstraniti, zahteva javnost, da se morajo

preporne točke predložiti razsodišču. Tudi „unija“ mora uvideti, da grejo zahteve le do pravične meje, in je uničenje obrti ob enem tudi smrtni udarec za delavce. Od razsodišča smejo pričakovati razne ugodnosti le v tem slučaju, če je javnost na strani delavcev; zato se sme upati, da njih zahteve ne bodo nevarne pravičnim tirjatvam kapitala.

Delodajalci pa vedo, da se „unije“ nikoli ne bodo znebili, in mnogo jih že spoznava, da so od zveze uvedene plačilne razrednice obrti le v prid. Obe stranki sta torej na tem, da druga drugo pripoznata. Na prvi strani je združeni kapital v obliki trustov, na drugi strani zedinjeno delavstvo v uniji. Trusti se borijo zoper konkurenco, unija zoper neorganizirane delavce. Obe stranki se prizadevata, da okrepita svoje stališče. Kakor se jekleni trust veže z železnicami, ladjedelnicami, premogovniki, itd., tako izkuša unija boj iz ene panoge obrtništva prenesti tudi še na drugo.

Gormania, W. Va.: Skupina Slovencev.

Najnevarnejše pri tem je pa, da obe stranki omejujeta na umeten način trg. Trusti davijo tovarne ali jih zapirajo, unija pa stavi meje delavskim močem. Unija ne dovoljuje, da pridejo nove moči, kadar so stare na razpolago. To krutost so morali že dostikrat občutiti naši delavci, ki niso smeli delati, dasi je trkala lakota na njih vrata! Odganjanje in preganjanje neorganiziranega delavstva je kruto trinoštvo, a ne more se tajiti, da unijam razlogov do takega postopanja ne manjka.

Brezdvomno bo prišlo do tega, da se bodo lahkeje poravnali prepiri. Dokler je kapital razdeljen in delavstvo brez edinosti, so obravnave težavne. Ako si pa stojita nasproti dve stranki, ki druga drugo pripoznata in sta obe organizirani, bo obravnava kratka in stvarna.

Treba je le še preskrbeti razsodišča za prepire. Ravno v tem je javnost krepko nastopila. Že l. 1901 je zborovala konferenca zastopnikov kapitala in delavstva in postavila stalno razsodišče. Tu so bile zastopane vse tri stranke: kapital po predsednikih največjih trustov, unija po voditeljih delavske organizacije in tretja stranka, ljudstvo, po možeh kakor Grover Cleveland, Charles Adams,

nadškof Ireland, Eliot in drugih, ki jim zaupa vse ljudstvo. Tudi neorganizirano delavstvo je zastopano po teh možeh, ker drugače bi morali tem milijonom organizacijo usiliti; potisnili bi jih bili v „unijo“, česar so se pa ravno hoteli obvarovati. Gotovo pojdejo še korak dalje, da postavijo ob priliki prepirov državno razsodišče in ljudstvo bo vedelo pripoznanje take razsodbe iztirjati.

Miren razvoj se je pa pripravil še na drugi način. Prejšnji boji so se bili le z velikimi družbami, ki so imele na tisoče uslužbencev. Zdaj se je začelo gibanje tudi v manjših podjetjih. Tu je šlo za majhne podjetnike, ki se socialno niso dosti razločevali od delavcev. Ti so bili nasproti uniji huje prizadeti in skoraj brez moči. Naravno je bilo torej, da so „unijo“ posnemali in naredili med seboj organizacijo ter tako olajšali razpore. Prvo unijo delodajalcev so ustanovili l. 1890. Bili so to tiskarji, za katere je stavka posebno pogubna. V zadnji dobi jih je nastalo mnogo. Preporne točke so se tem lažje predložile razsodišču.

Indianopolis, Ind.: Tamburaški klub „Naprednost“.

Kadar sta obe stranki dobro organizirani, se javnost lahko proda in izda; preide se na popolni monopol. Konkurenca je izključena, cene določita stranki in odjemalec mora plačati, kar se od njega zahteva. Kje ostane potem gospodarska prostost? Delavske organizacije so prostovoljne zveze. Nasproti uniji delodajalcev se pa morajo zavezati, da jim dajo na razpolago gotovo število delavcev, ako hočejo, da se le „unionisti“ nastavljajo. Posledek je pa, da postane delavec čisto navadno blago in ga nastavljajo kakor kitajskega kulija! Pojavljajo se torej čudne razmere.

Moderna organizacija delavstva stopa gotovo v stopinje velikih trustov; mnogo pa so dosegli s tem, da je zavladal duh sporazumljenja, da se je posameznemu delavcu zagotovil pošten obstanek, da se mu je dala možnost družbinskega življenja. Na obeh straneh se mora seve še mnogo izboljšati. V „uniji“ morajo gledati pred vsem na strožjo disciplino. Udje se morajo zavezati, da ne bodo rabili sile, ne nastopali proti stavkolomcem, ne prelamljali zakonov. Unije so sicer vedno pridigovale zmerno postopanje, a prav rade so videle, če so posamezniki nastopili silovito. Ravno vsled tega

so se do zdaj tudi branile, da bi se vpisale kot družbe, ker niso hotele postati pravno odgovorne za svoje ude. Ta odgovornost bo pa potrebna, ako hočejo pogodbe med unijo delavcev in unijo delodajalcev dobiti večjo vrednost. Še važnejše je pa, da prideta obe stranki do trdnega prepričanja, da so razsodišča res prava razsodišča in ne samo kompromisni stroji.

* * *

Delavsko vprašanje v Ameriki še ni rešeno, a trditi se ne more, da bi ne bilo blizu končne rešitve. Amerikanska javnost spozna že zdaj, da bo gospodarski napredek najbolj zagotovljen tedaj, kadar bo gospodarsko življenje zavarovano proti monopolnemu trinoštvu trustov in monopolnemu trinoštvu delavskih unij.

Ravno o tem vprašanju sem razpravljal bolj obširno, ker je večina naših Amerikancev pri tem prizadeta. Mnogokrat čitaš v amerikanskih slovenskih listih obsodbe in zagovarjanja unij ob enem. Morda pripomore nekoliko tudi ta razprava, da se zjasnijo pojmi, umevajo razmere, in da najdejo naši pridni delavci ono pot, katera jim bo največ koristila. Ne dvomimo pa, da amerikanske delavske razmere ne bodo samo zanimale tudi delavcev v stari domovini, temveč da jim bodo vodilo pri neizogibnih bojih.

New York, N. Y.: Društvo „Slovenija“ na izletu v Bayonne, N. Y.

5. Kmetijstvo.

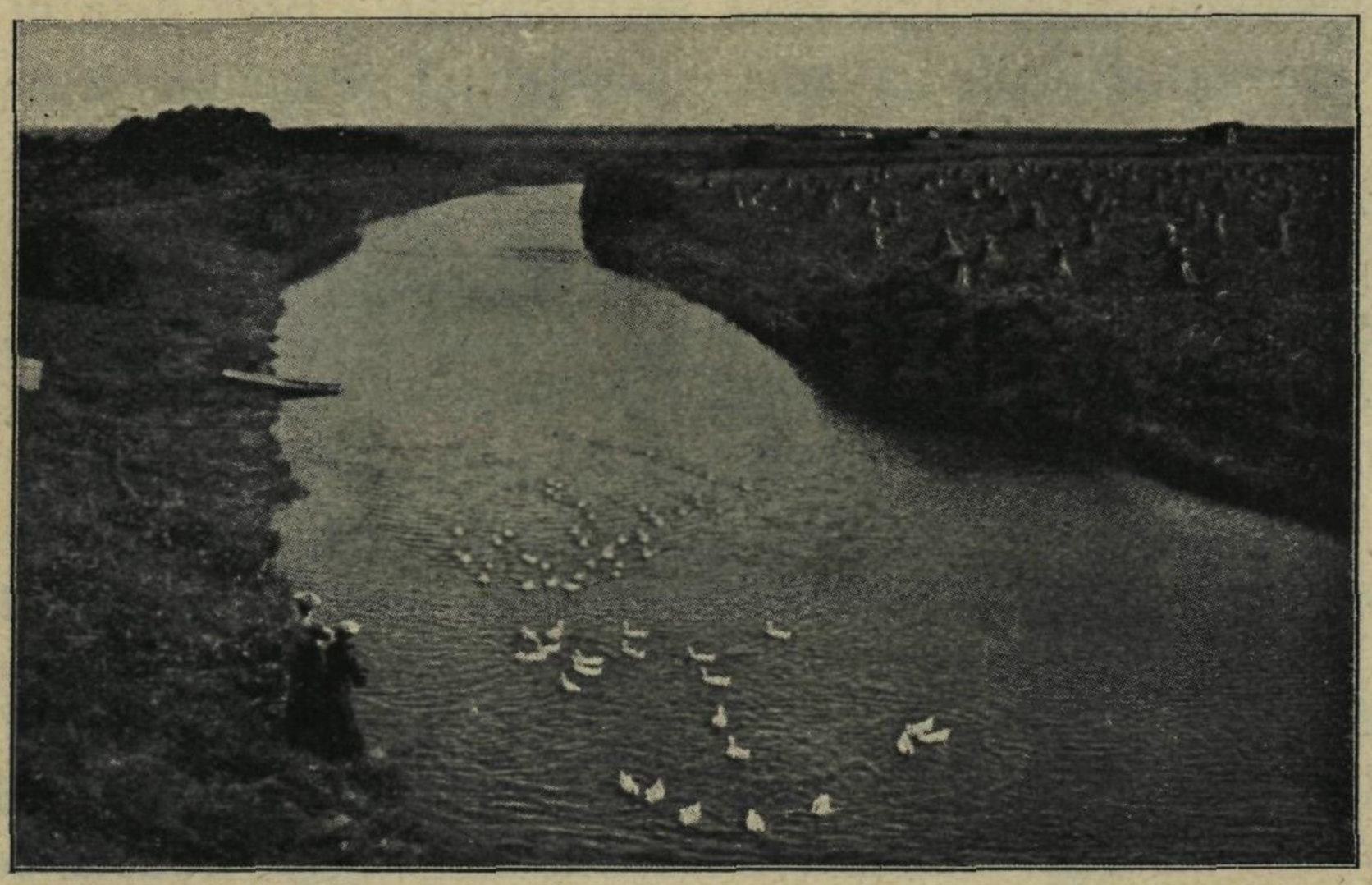

odovitnost zemlje v Zedinjenih državah je odvisna od podnebja. Kjer je preveč vlage, tam nastajajo močvirja, kjer manjka padavin, tam so stepe in pustinje. Približno deli 100⁰ zapadne daljave Ameriko v dva dela. Vzhodni del ima dosti dežja in tu uspeva poljedelstvo; zapadni del je suh in se more večinoma obdelavati le po umetnem namakanju. Na vzhodu pride v poštev tudi kakovost tal. Najboljši kraji so v nižavah ob rekah Mississippi in Ohio in v valovitih ravninah, ki segajo do Kanadskih jezer. To je rodovitni pas — „the fertil belt“. Kjer je podnebje najbolj ugodno, tam uspeva pšenica. Čas žetve tega žita je od konca maja v južnih do konca avgusta v severnih krajih. Najbolj se prilagodi ječmen; tudi oves prenaša marsikatero nasprotstvo podnebja; rž ljubi plitvo zemljo in bolj suho podnebje, zato jo sejejo v višjih legah. Dobro obrodi koruza, najpoglavitnejši poljski pridelek. Evropejske trave uspevajo v Ameriki pod enakimi pogoji. Amerika ima pa sama več vrst dobrih trav, posebno v stepah neprecenljivo „Buffalo grass“, ki ohranja tudi suha dalje časa hranilne moči. Najmanj ugaja amerikansko podnebje trti, ki uspeva le v nekaterih pokrajinah Californije. Vobče je podnebje ugodno za sadjerejo; le v krajih, kamor segajo hude nočne slane, trpi drevje ob cvetu. Južni kraji so pripravni za sladkorovec in bombaž.

Kako obdelujejo v Ameriki zemljo? Kakovost zemlje, ki se določi za obdelovanje, se more spoznati na drevju, ki raste na dotičnem kraju; tudi prerija ima svoja zunanja znamenja, za katera ima amerikanski farmer dobro oko. Čim boljša so tla, tem težje je obdelovanje. Treba je posekati orjaška drevesa; v nižjih krajih preti mrzlica; hudo je poskrbeti tlom potrebno suhoto in toploto. Navadno uporabljajo pri tem delu dva načina. Drevesa deblo za deblom posekajo in les spravijo, ali pa obsekajo drevesa v spodnjem delu kroginkrog (Girdling), da se posušijo in se more zemlja pod njimi obdelavati. Za oko to seve ni lepo. Štorovje navadno ostaja, dokler ne zgnije, kar traja 10 do 15 let. Vsakdo lahko razume, kako težavno je taka tla orati. Živina in človek trpita. Navadno nasadijo najprej krompir ali koruzo. Drugače je seve na preriji ali na prehodnih mestih, kjer ni drevja, temveč kvečemu le grmičje. Drn na preriji je sicer silno trd, a močan plug ga premaga; treba je pa več orodja in krepke živine. Zato se za prerijo odloči oni, ki ima že nekaj kapitala, za gozd pa, kdor nima, in mu ni za nekaj let trdega dela. Važen je na preriji studenec, ker mo-

rajo mestoma kopati do 30 m globoko, preden pridejo do vode. Prej so prerijo „žgali“, da so jo očistili grmičja, kač, žuželk, itd., ter dobili boljšo pašo. Težavno je posestvo ograditi (Fencing). Tako veleva zakon, in živina mora biti v ograjah, ako hočejo polja obvarovati. Kjer je dosti lesa, si lahko pomagajo; v prerijah pa prekašajo stroški za ograjo večkrat vrednost dotične zemlje.

Prva poslopja na iztrebenih tleh (Clearings) so bajte iz hlodov. Na prerijah postavljajo hiše iz hlodov in rezanih desk (Frame House). V gozdih so te hiše znamenja napredka. Tretja stopnja so poslopja iz kamna ali opeke (Brick House), ki jih pa zamorejo le premožnejši posestniki.

Na farmah v Minnesoti.

Življenje prvih naseljencev je navadno precej težavno, vsaj v prvih letih. Pisatelj Fatherstonehaugh pravi: „Ako je naseljenec le lovec, ima siromašno kočo brez farme, morda eno kravo, ki prihaja na teden dva ali trikrat domov, da dobi pest soli; mleka ima komaj malo kupico. Mož navadno ni doma; na njegovem mestu je šest do sedem razcapanih, precej divjih razposajencev in zdelana žena, ki, ako jo vprašaš po možu, pove, da je pri sosedu, kateremu pomaga pri lovu na panterja, ki zalezuje njegove svinje, in da ga morda ves teden ni bilo doma, ker je bil nekje drugje pomagal pri lupenju koruze. Tak mož mora pokrivati stroške in potrebe s kožuhovino in medvedovo mastjo in navadno ne prekorači te stopnje, ako se ne odloči za kmetijstvo. Ako so naseljenci kmetje, morajo biti vedno pri delu. Treba je sekati les, kopati zemljo, graditi, orati, loviti panterje, ki kradejo svinje in teleta, nastavljati pasti volkovom in drugim roparjem. Najkrajše delo je obed. Glavno je, da se želodec najhitreje ko mogoče napolni z živežem, ki pri Anglo-Amerikancih ni ravno najboljši, namreč kava, osoljeno, sirovo maslo, prekajena svinjina in kruh iz koruze. To jedo trikrat na dan in z malimi izjemami skozi vse leto.

Pri vsem silnem prizadevanju naseljenec ne more shajati prva leta s tem, kar mu donašajo tla. Mora si na drug način kaj prislužiti, ako nima ničesar prihranjenega. Pridelek na novih tleh je negotov. Navadno se javljajo tudi razne bolezni. Pristranski zaslužek si pridobe s tem, da delajo škodle in deske. Včasih morajo nesti na prodaj jagode, kožuhovino, prav kakor delajo siromašni Indijanci. Svinje in kuretina so še najbolj plodonosne, ker se zadovolijo z manj vredno krmo; njim sledijo krave, potem voli. Vobče se more reči, da se s tretjim letom prične na farmi večja gotovost in dobijo boljše dohodke; a traja lahko tudi 20 do 25 let, preden more naseljenec mirno gledati v bodočnost in brez skrbi uživati sad svojega neumornega truda."

Tako se je godilo v gozdovih in manj rodovitnih krajih. V novejših časih se je marsikaj izpremenilo, ker je več in boljših občil. Povsem drugačne razmere so tudi v bolj rodovitnih krajih, ki jih pa ni več dosti. Povsod pa velja še dandanes: „Brez dela ni jela!"

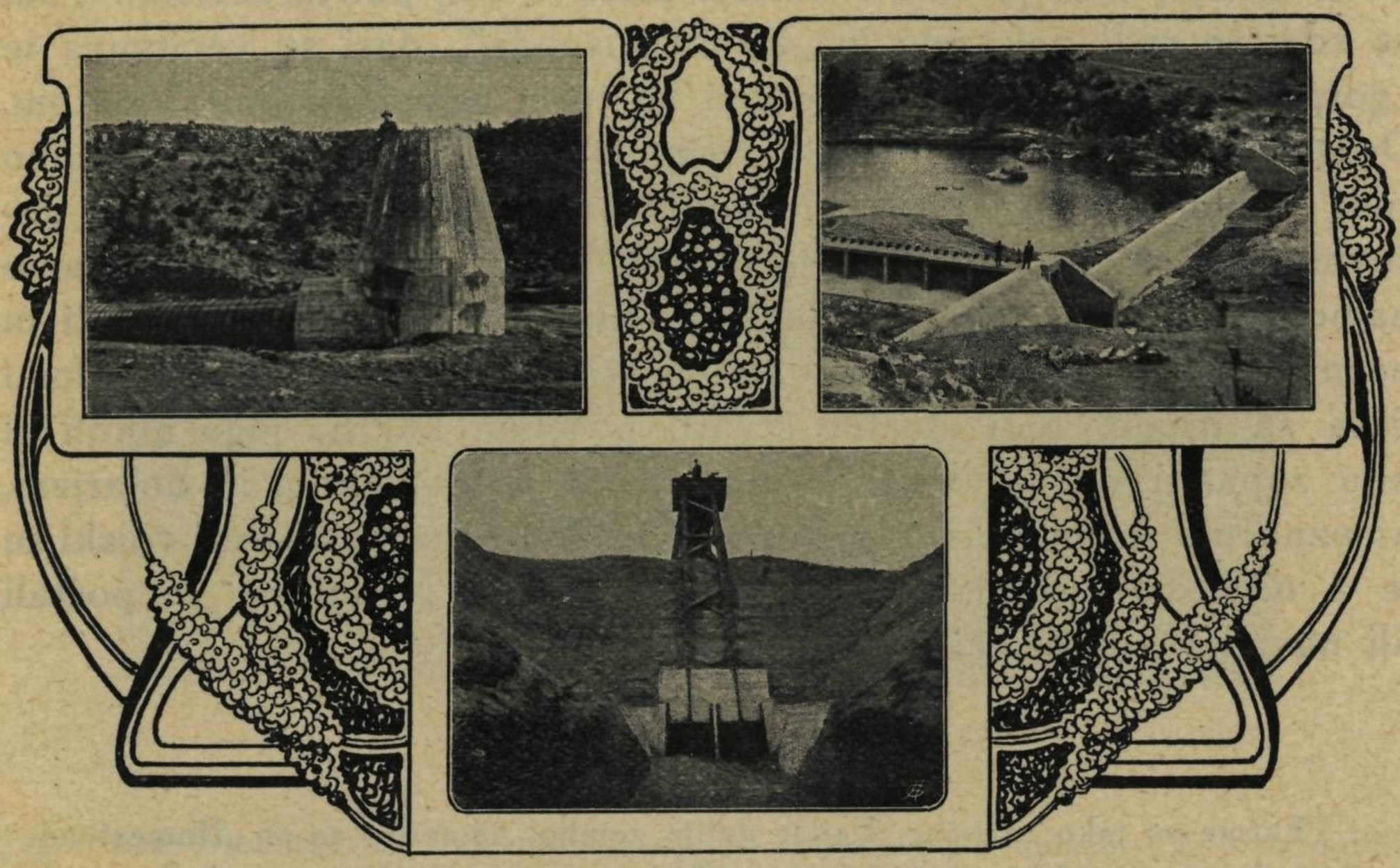
Naravna rodovitnost amerikanskih tal je velika, a ne neizčrpljiva. Mnoge kraje so naravnost opustošili s tem, da so jih izkoriščali, ker je bilo še dosti neobdelanega sveta. Zato se je v prejšnjih desetletjih opazovalo neprestano naseljevanje proti „Westu". Večinoma so tudi razmere take, da se zemlja ne more tako skrbno obdelavati, kakor kje drugje. Farmer gleda na to, da dobi kolikoř mogoče veliko tal, ki jih obdeluje najceneje ko mogoče, ker so delavne moči jako drage. Pri setvi potratijo mnogo semena, in pri žetvi se izprija veliko žita in krme, akoravno je vreme ob žetvi v Ameriki veliko bolj stanovitno kakor v Evropi. Ker je živina večidel na paši, se poizgublja gnoj; slamo navadno požigajo. Kjer so tla rodovitna, in v mnogih državah so neznansko rodovitna, donaša obdelavanje več; farmer pride kmalu in z malim trudom do premoženja. Ali se bo obdelovanje v velikem moglo vzdržavati dalje časa, je drugo vprašanje.

Ker tudi najbolj rodovitna zemlja ne more dajati vedno obilnega sadu, ako se ne nadomeščajo porabljene snovi, bodo morali tudi v Ameriki sčasoma gnojiti, kakor to delajo že zdaj v izdatni meri na vzhodu. Na dobrem je Amerika tudi v tem oziru, ker ima silne zaklade umetnih gnojil. Neogibno potrebno je, d a v e č k r a t m e n j a j o ž i t o a l i s e m e. Zdaj menjajo navadno le koruzo, pšenico in deteljo.

Veliko storijo v Ameriki potom i z o b r a z b e p o l j e d e l c e v, ki je tem uspešnejša, ker je amerikanski kmet nenavadno bistrega duha. Skoraj vsaka država ima svoj „Department of Agriculture", kmetijsko družbo, ki ima povsod podružnice. Listov za to stroko in raznih predavanj je nebroj.

Amerikanski poljedelec ni podoben prav nič evropejskemu kmetu. Na severu mu pravijo „f a r m e r", na jugu „p l a n t e r".

Prvi prevladujejo in igrajo važno vlogo. Farmer je lastnik svoje zemlje. On jo podeduje, si jo je kupil ali dobil kot „Homesteade“*; vedno je posest „improved“, zboljšana, in to v meri, da na vzhodu naredi že srednje posestvo vtis pravcate graščine. Na zapadu izgleda vse še bolj nedovršeno, mladostno. Povsod je farmer samostojen, prost in samozavesten mož, ki nikoli ni slišal niti besede o tem, da bi „kmetski stan“ moral biti vedno tlačen, stan samo trdega dela. Amerikanski farmer se noče samo na posestvu „držati“, on hoče priti naprej, narediti denar; on ni starokopitnež, ki dela, kakor sta delala oče in ded. Ako ne gre s koruzo in s pšenico,

Naprave za namakanje (Irrigation) blizu mesta Pueblo, Col.

poizkusi z drugim. Silno je podjeten ter neprestano premišljuje, kako bi najlažje in najhitreje prospeval. Vsa zboljšanja pri poljedelskem orodju, od železnih grabelj do parnega pluga, so iznašli farmerji sami. Samouprava države zahteva politično delovanje in zanimanje za javnost. Večkrat so postali farmerji važni politični odločitelji v notranji zgodovini Unije. Dasi v prvi vrsti zasledujejo svoje stanovske koristi, so vendar najzanesljivejši činitelj velikih strank in držijo ravnotežje negotovemu prebivalstvu mest. Možje, kakor Lincoln in Jackson, so dosegli svoje uspehe le, ker so imeli zaslombo na značajnih in stanovitnih farmerjih.

---

* Kadar odprejo kak nov kraj, razdelijo zemljo na enake kose. Vlada oddaja kose 160 akrov (112 oralov) skoraj brezplačno naseljencem. Tak kos imenujejo „Homesteade“ (Homsted).

Amerikanci sicer niso mnenja, da bi poljedelstvo najmanj donašalo, kakor se na Slovenskem pogostoma čuje in morda opravičeno; a prav gotovo je v Ameriki farmer najbolj na varnem. Dokazano je, da postane izmed 1000 trgovcev samostojnih le 6, in izmed 100 jih pride do premoženja le 7. Ko je bil l. 1854 velik bančen polom, je bilo n. pr. v državi Massachusetts izmed 1112 „polomljenih“ le 14 in v državi New York izmed 2550 le 45 farmerjev. Statistika tudi dokazuje, da farmerji najdalje živijo. Tako je na severu.

Kakšne so razmere na jugu? Pred meščansko vojsko so bili pravi farmerji tam le v bolj goratih krajih, ki so pa večinoma tudi imeli sužnje, dasi je bilo razmerje nekako bolj patriarhalično. Tudi še zdaj se radi pokažejo in „igrajo gospoda“, dasi so večinoma le „gospod s slamo spod“; podobni so torej našim „nobel“ kmetom. Drugačni so bili „planters“, večinoma veleposestniki, in navadno tudi potomci evropejskih plemenitašev. Gotovo je ta stan v duševnem oziru nadkriljeval vse druge. Iz njih vrst niso prišli samo najboljši politiki, temveč tudi vsi oni, ki slovijo kot umetniki in učenjaki. Ker so sužnji opravljali težka dela, je imel planter dosti časa za druge, tudi idealne stvari, posebno ker na jugu nikoli ni bilo zapaziti onega divjanja in dirjanja za dobičkom in dolarjem, ki označuje kramarskega severnega jenkija. Po meščanski vojski se je z odpravo suženjstva vse izpremenilo, in „planters“ so postali ali navadni kmetje, ali pa so izginili.

* * *

Farme so jako različne. Kadar delijo zemljo, odmerijo za en „Homesteade“ po 160 akrov, t. j. 65 ha ali 112 oralov. Ta mera se zmanjšuje na vzhodu, in navadno narašča na zapadu, kjer pridelujejo pšenico in koruzo v velikem in redijo prešiče prav po tovarniško. Velefarma je posestvo Grondin pri mestu Fargo v Severni Dakoti. Ta „kmetija“ obsega 49.000 akrov, t. j. 19.838 ha ali 35.319 oralov. Na njej dela 250 do 300 delavcev in imajo 200 konj.

L. 1910 je bilo v Zedinjenih državah 6,340.120 farm, ki so obsegale skupaj 873,703.000 akrov, t. j. 318,869.379 ha ali 551.644.025 oralov.

Cena zemljišč je jako različna in se ravna po legi in kakovosti tal. Dobra zemlja je zdaj večinoma zasedena. Živinoreja je v Ameriki na jako visoki stopnji. Goved je iz raznih dežel in krajev in je mnogo mešanice. Šele v novejših časih gojijo bolj čiste pasme. Kjer farmer začne, prepušča živino sami sebi, ki mora tudi v hudi zimi ostati mnogokrat na prostem. Na zapadu imajo velike farme črede govedi do 500 in več repov. Pastirji teh čred — „Cowboys-kravarji“ — so na konjih in navadno junaki prve vrste. Goved so našteli l. 1910 (15. aprila) skupno 61,285.791 repov, vrednih 1,484,889.647 dolarjev. Amerikanski konji so izredno žilavi in trpežni. Tudi siromašni Indijanci imajo konje, ki spominjajo na krasne arabce; na prodaj jim navadno niso za nobeno ceno. L. 1910 so našteli 19,731.060 konj in 4,183.572 mezgov; prvi so bili vredni 2,076,297.828 dolarjev, drugi pa 522,402.080 delarjev. Po velikih stepah na zapadu, posebno v Cali-

forniji, se pečajo z rejo ovac, katerih je bilo l. 1910 (15. aprila) 51,809.068 glav, vrednih 230,532,817 dolarjev. Volne so dobili l. 1911: 318,547.900 funtov (v Avstriji 41,600.000 funtov). Važna za začetnike je svinjereja, ker svinje najdejo dosti krme na prostem. Na velikih farmah pitajo svinje na ta način, da jih spuščajo na njive, kjer je koruza, dokler niso za klanje. L. 1907 so našteli 54,972.439, l. 1910 pa 58,000.632 svinj, vrednih 398,002.878 dolarjev. Svinje koljejo v velikih klavnicah, kjer porabijo vse, samo s „cviljenjem" Amerikanec dozdaj še ne ve kam! Lepe dohodke ima amerikanski farmer od perutnine. L. 1900 so našteli kur, rac, gosij in puranov 250,623.114. Največ jih je imela država Iowa, namreč 20,043.343, za njo na drugem mestu država Illinois, namreč 17,737.262. Amerikanski narodni ptič je puran-turkey; tega mora imeti na mizi vsak Amerikanec vsaj na za-

Cowboy (pastir) v Montani.

hvalni dan-Thanksgiving Day, zadnji četrtek v mesecu novembru. Jajc so dobili 1,293,662.433 tucatov. Manj se je obneslo svilarstvo, mnogo pa donaša čebelarstvo (l. 1906 so pridelali 27.700 ton medu in 800 ton voska; panjev so našteli 4,500.000).

* * *

Da je amerikansko poljedelstvo na tako visoki stopnji, za to ima zahvaliti izvrstne strokovne šole in najrazličnejša poizkušališča. Zvezna in vlade posameznih držav so prepričane, da je kmet-farmer podlaga zdravega razvitka. Na Slovenskem se „učenih" ali „študiranih" kmetov drži neki sum, Amerikanec pa ve, da je učenost poleg pridnosti, treznosti in varčnosti neprecenljiv zaklad blagostanja. Vsaka država ima vzorne zavode, kjer se na tisoče farmerjev uči umnega, praktičnega gospodarstva. Za prazna razmotrivanja tu ni prostora. Vse mora biti za življenje, praktično. V raznih poizkušališčih je okoli 1000 uradnikov. Uradno poročilo pravi: „Pri posameznih panogah je nastavljenih: 52 vodij, 17 podvodij in pomočnikov, 146 kemikov, 62 agrikulturcev, 14 farmerjev

za rejo živine, 78 učiteljev za vrtnarstvo, 21 nadzornikov farm, 31 vodij mlekarn, 49 botanikov, 48 entomologov (preiskovalcev žuželk), 6 zoologov, 29 živinozdravnikov, 14 opazovalcev vremena, 7 biologov, 5 prirodoslovcev, 5 geologov, 21 bakteriologov in učiteljev gob, 8 inženirjev za namakanje, 12 knjižničarjev, 29 tajnikov, 43 pomožnih uradnikov ter stenografov. Tudi je 77 oseb, ki imajo razna opravila, kakor nadzorniki vrtnarstva, čebelarstva, poslopij, perutninarstva, itd. Kaj se vse dela, to objavljajo v poročilih in časnikih. Dopisujejo vedno tudi s praktičnimi farmerji.“ Amerika je s temi zavodi na pravem potu. Poljedelstvo se je v zadnjih desetletjih neznansko dvignilo, a vedno še delajo poizkuse, kako bi mogli s kar največjim uspehom obdelavati zemljo.

Kakor povsod, je priroda tudi v Ameriki vtisnila kmetu neko posebnost, da ga poznaš takoj na prvi pogled. Navadno ima dolge noge, kakor bi si jih bil nekje izposodil. Drugače je farmer dobra duša, a tudi ponosen, dasi tega ne kaže na tak neumen način, kakor marsikateri „nobel“ kmet na Slovenskem. Običajno čuješ tudi pri amerikanskem farmerju staro kmetsko pesem o „slabih časih“. Zadovoljen je farmer le redkokdaj. Mnogokrat je ta nezadovoljnost opravičena, ker slabih letin tudi v Ameriki ne manjka, in ob obilnih žetvah padajo cene žita.

Težavno za farmerja je, da se more svojega žita iznebiti le po železnicah, ob katerih so razna podjetja sezidala velikanska skladišča (Elevators). Naprave za sprejem in oddajo žita so vzorne. V eni uri izpraznijo lahko 30 do 40 železničnih voz žita; pri tem pa ni treba nobenemu človeku ganiti niti mazinca. V ladje pa v istem času spravijo lahko še enkrat toliko. Farmerji niso ravno prijatelji teh skladišč, ker so se jih polastili „trusti“, ki prav poljubno določujejo cene, posebno ker imajo skrivne pogodbe z železnicami. Ne vem, ali so ravno „slabi časi“ vzrok, da se vsako leto na tisoče farmerjev izseljuje v Kanado, ali le prirojena nemirnost naseljencev.

Težav ne manjka nikjer. V primeri s slovenskim kmetom je amerikanski farmer vsekakor na boljšem, in onim Slovencem, ki so se namenili ostati za vedno v Ameriki, moremo dati le en nasvet: Pojdite na farme!

„Lumber Jacks“-drvarji v Minnesoti.

6. Gozdarstvo.

rez Alaske pokrivajo gozdovi nekako 37% površja. Največ gozdov je na severovzhodu v državi Maine in gorovju Adirondacks, v severozapadnih delih držav Michigan in Wisconsin, na obrežju jezera Superior in na južnovzhodnem delu Floride. Kjer se je udomačila živahna obrt, tam so se morali gozdovi umakniti. Najširši pas, kjer ni nič, ali le malo gozdov, tvorijo pokrajine prerij in pustinj. Na zapadu se prikažejo gozdovi v gorovju vsaj v višavi 2000 m, in kjer ne manjka vode. Nepretrgan gozdni pas je na severni meji Unije v Montani, Idahu in Washingtonu in na zapadnem obronku Kaskad v državah Washington in Oregon. Tu je večinoma črni les, na vzhodu so listniki.

Do novejše dobe so se v Ameriki za gozdove jako malo brigali, oziroma so se brigali le za njih brezmejno in brezsmerno izkoriščevanje. Amerikanec ima pri vseh dobrih lastnostih neko skrivno veselje, če more sekati drevesa, ako tudi potem vse strohni. Tako nezmiselno postopanje se ne bo dalo več popraviti. Poleg tega so imeli razni špekulantje dolgo časa proste roke, in takim ljudem je prav malo za bodočnost, narodno premoženje in ljudski blagor; hipni dobiček jim je nad vse, in njih žepi nimajo dna.

Pozno šele, morda vendar ne prepozno, so se začele javne oblasti zanimati za gozdove, ki so v vsakem oziru velike važnosti, ter so začele delati na to, da gozdove zopet zasadijo, ali da jih vsaj ne izkoriščajo na barbaričen način.

Hudo pustošijo v gozdovih požari, katerih ni mogoče popolnoma zabraniti. Celi gozdovi postanejo žrtev ognja, bodisi da jih kdo zaneti namenoma, ali iz hudobije, bodisi po neprevidnosti. En sam požar navadno gozda ne uniči; priti morata dva, trije. Ako zažgejo travo tri leta zaporedoma, je tudi gozd uničen, posebno ker se pridružuje še vihar, ki mu ožgana drevesa prej podležejo nego zdrava. Najhujši so požari na zapadu, kjer itak ni dosti gozdov, in kjer je navadno silna suša. Tam zgrabijo požari gozdove celo v najvišjih legah. Požiganje je po zakonih prepovedano, a zločinca morejo le redkokdaj zasačiti. Ravno na zapadu porabljajo mnogo drv za kurivo pri rudnikih in obrtnih podjetjih. Gozd mora neusmiljeno pasti milje daleč naokrog; za nasade se nihče ne zmeni, ker ni časa in še manj zmisla za prihodnjost.

Drvarji na severozapadu spravljajo les.

Amerika porablja silne množine lesa. Vrednost lesnih pridelkov je znašala l. 1910 okrog 80 milijonov dolarjev. Terpentinovca so pridelali v 1585 podjetjih 550.000 „casks“ (po 50 galon), vrednih 17,680.000 dolarjev; smole so nabrali 1,906.000 barlnov (po 500 funtov), ki je bila vredna 18,255.000 dolarjev. Največ vreden je trdi les. Dasi je amerikanski gozd tam, kjer stoje orjaška drevesa kakor sveče, veličasten, se vobče ne more kosati s krasom evropejskih črnih lesov. Oko je užaljeno, ker vidi med mladim lesom na stotine suhih gozdnih orjakov štrleti proti sinjemu nebu.

Pragozd v Californiji.

7. Rudninstvo in rudarstvo.

rudah in rudarstvu govorimo večinoma že v opisu posameznih držav; tu naj sledi le nekoliko splošnih podatkov. Rude in rudninsko kamenje se najde povsod na zemlji. Amerika jih ima skoraj vse vrste. Gospodarski pomen teh zakladov je odvisen od njih množine in kakovosti, kakor tudi od kraja, kjer se nahajajo. Amerika je tudi v tem oziru v jako ugodnem položaju, in nekaterih vrst najdejo tu tolike množine, da je Unija pri teh lahko neodvisna od drugih dežel.

Znano je, da so Španci navadno popraševali Indijance, odkod imajo svoje zlato, ter so se bolj brigali za žlahtne rude nego za naseljevanje. Še danes vidiš v južnih državah mnogo jam, kjer so s trudom iskali rude. V 17. stoletju so o Viržiniji raznesli, da ima mnogo zlata, in po svetu je šla ista zlata mrzlica, ki je po 250 letih zgrabila množice, ko so odkrili zaklade Californije in Colorada.

Koristne rude so do dobe neodvisnosti le neznatno izkoriščevali; potem so rudarstvo nekoliko dvignili, a v večji meri pričeli kopati na rude šele koncem 19. stoletja. Obrt je prišla polagoma do tako visoke stopnje, da so Zedinjene države zdaj v marsičem na prvem mestu.

Najvažnejši dogodki pri tem razvitku so ti-le: V letih 1824 in 1825 začnejo izrabljati trdi premog (Anthracyte), kar je močno vplivalo na železno obrt. L. 1845 rabijo sirovi (bituminozni) premog v plavžih; l. 1844 pričnejo rudarstvo v bakrenih rudnikih ob jezeru Superior; l. 1848 najdejo prve zlate žile v Coloradu in v poznejših letih še mnoge druge; l. 1851 začnejo kopati živo srebro v Californiji; ob enem se tam lotijo dela z vodo in izpirajo zemljo, ki je imela rude (Hydraulic Mining); l. 1856 rabijo Bessemerjev način pri proizvajanju jekla v Philippsburgu, N. J.; l. 1858 se lotijo železnih rudnikov ob Zgornjem jezeru; l. 1859 naletijo na srebrne rudnike v Nevadi; l. 1859 najdejo studence petroleja v Pennsylvaniji.

Zakonodaja rudarstva v Uniji ni tako zaožila kakor v špansko-amerikanskih pokrajinah. V veljavi je bil „Common law“, po katerem pripadata zlato in srebro kroni, vse druge rude pa lastniku tal. Ker je bila Unija večinoma sama lastnica novih pokrajin in sama ni mogla izkoriščati zakladov, so polagoma rudniki po prodaji ali pogostoma tudi po samovolji prišli v roke zasebnikov, ker zakonodaja je do danes v tem oziru jako pomankljiva ali nejasna.

Rudarstvo je jako vplivalo na splošne gospodarske razmere v Zedinjenih državah. V prvih časih razvitka posameznih držav zaostaja le za poljedelstvom, v državah na zapadu, gorovju je bilo pa desetletja naprej. V zapadnih gorovjih morejo nekatere države svoje prebivalce preživljati le po rudarstvu in z njim spojeno obrtjo.

Brez rudninskih zakladov bi večina zapadnih držav ne imela niti polovice sedanjega prebivalstva.

Pravi Amerikanec si je povsod znal poiskati najboljši del. Njegov vzor nikakor ni biti odvisni rudar, ki dela za gotovo plačo; to je prepuščal tujcem, ki so prihajali v velikih trumah. Plača je bila jako različna. Pri 10 urnem delu so n. pr. v rudnikih v Washoe, Mont., zaslužili na dan 5 do 6 dolarjev, a za hrano in stanovanje je bilo treba odšteti polovico. Mnogi so ob poletju delali, pozimi pa (v kakem mestu) vse zopet pognali.

Pri tem so se rudarji vedno preseljevali. V letih okrog 1850 se je pogostoma dogajalo, da so zapuščale cele občine, ves organizem kakega rudnika, možje, žene, otroci, Amerikanci in tujci

Koča „prospektorjev" — ljudi, ki iščejo zlata in srebra.

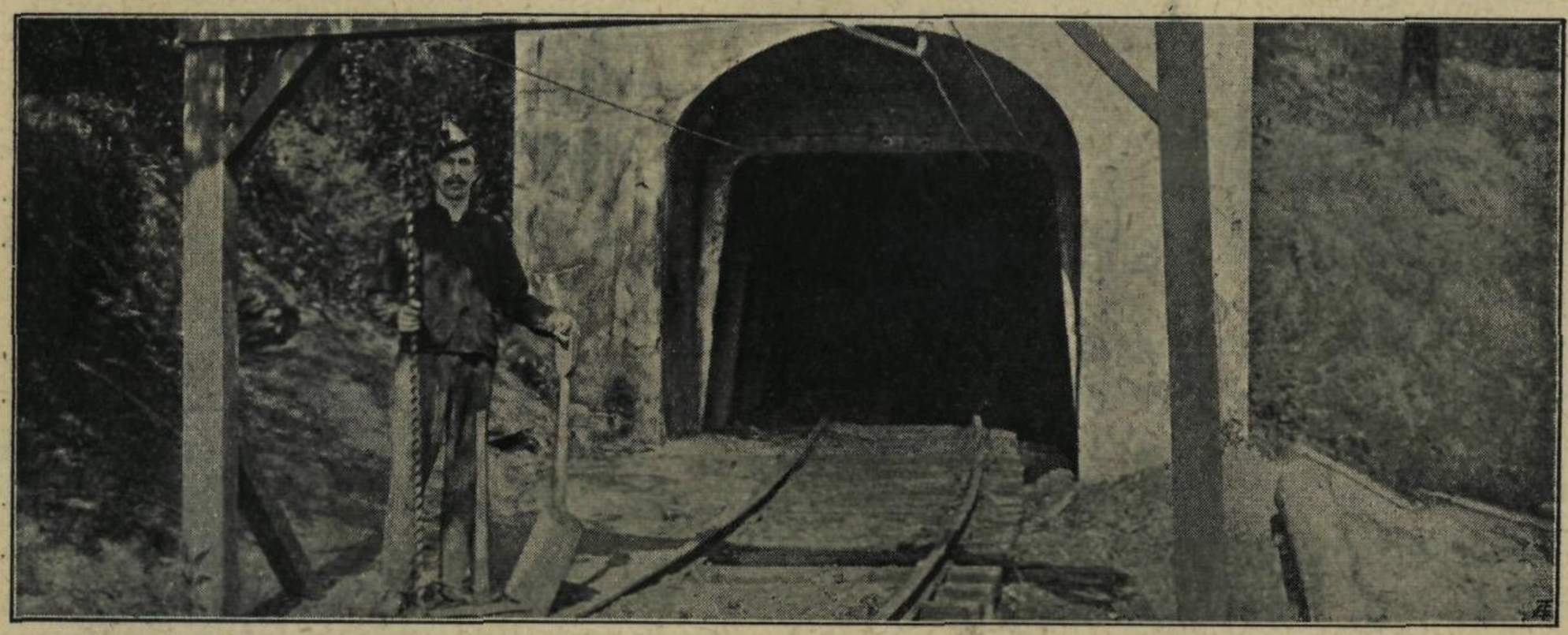
rudnik in se „premufali" (preselili) na stotine milj proti zapadu ali severu, da iznova začnejo tam svoje delo. Tako se je podalo l. 1858 15.000 izpiralcev zlata iz Californije v britiško Columbijo (ob Fraser River) seve, da se po 6 mesecih iznenadeni zopet vrnejo. Takih „preseljevanj" je bilo v teku časa še več, n. pr. v Black Hills, Dak., v Leadvillu, Col., itd. V novejši dobi je to ponehalo, ker je rudarjem sledila takoj obrt, ki je prebivalstvo priklopila na mesto; s tem se je seve poizgubila tudi marsikaka lepa, pesniška stran tega „zlatega" preseljevanja. Kvečemu se prikaže tupatam še značilna podoba „prospectorja", iskalca rudniških zakladov.

Z neko strastjo so se vrgli tisočeri na to polje in šli v divje kraje iskat zakladov, ne da bi jih zakladi zadovoljili; gnala jih je poezija takega nemirnega življenja v gorskih samotah, ob silnih prepadih, v temnih jarkih pri bobnečih vodopadih in v skrivnostnem šumenju gozdnih velikanov. Večina izmed teh ne-

mirnežev je končno zaspala po nemirnem življenju v kaki samotni koči, dočim so si oni, katerim so zaklade našli, postavljali palače v najlepših delih razkošnih mest. Po zlatu je hrepenelo njih srce, a zlato srčnega hrepenenja ni moglo utešiti. Dandanes je za vse že pisan mrtvaški list.

Še večji je bil vpliv rudnikov v mestih in na denarnem trgu. Amerikanec rad igra in stavi. Ko se je začelo svetlikati zlato in srebro, ga je prijel prav mrzličen ogenj in v San Francisku so rastle razne delniške družbe kakor gobe po jesenskem dežju. Okrog l. 1850 jih je bilo 5000, l. 1864 so cenili njih število na 30.000!

Richthoffen piše o onih časih: „Vse prebivalstvo je bilo mrzlično razburjeno. Vsak je moral imeti „čevlje", kakor so imenovali delnice po njih pravi vrednosti. Navadno so izdajali ravnotoliko delnic, kolikor čevljev je bil dotični rudniški rov dolg. Kdor je imel denar, ga je naložil v delnicah. Trgovec, zdravnik, odvetnik, vsak je dal nekaj tisočakov na stran, da jih stavi na karte. Denarja je bilo ko peska. Nalaganje so smatrali kot srečolov, a vsak je menil, da bo le malo izgubil, pač pa „priigral" neizmerno premoženje. Kdor je še pred kratkim smatral rove za negotovo posest, se je dal najprej zapeljati. Splošno vrvenje je zgrabilo celo ženske. Ako je kdo „dobil", se je to hitro razneslo, — izgube so zamolčali, ker vsak se je mislil pri prihodnjem nakupu odškodovati. Menili so, da je z rovi tako kakor s stavbinskimi prostori v San Francisku. Pred leti si tam dobil nekaj peščenih gričev — zastonj; zdaj so ti griči vredni milijone! Tako so mislili, da je vsaka „mina" (majna-jama) zdaj le malo vredna, a se bo podražila v neizmerno. Kakor besni so ljudje kupovali „shares" (delnice); kazali so rudo, ki je bila iz drugih krajev, mnogih „rovov" sploh ni bilo!! Slediti je moral strahovit polom. Tisočeri so bili razočarani; vsa upanja do velikanskega premoženja so splavala po vodi. Ne samo, da ni bilo „dividend", še vplačevati so morali brez upanja na kako povrnitev. Mnoge delnice so imele le vrednost papirja, druge so padle na malenkost. Kdor je prej dobil, je zopet izgubil in izgubilo jih je zdaj večje število nego prej dobilo . . ."

Vhod v premogovnik v Lansingu, O.

Pri tem „polomu" so padli tudi dobri „shares" na $^1/_{10}$ vrednosti včasih v nekaj dneh! Mnoge je to spametovalo, drugih ne, in slična mrzlica prime še dandanes ljudi, posebno nove naseljence, ker brezsrčnih špekulantov še ni zmanjkalo. Tudi veliko slovenskega in slovanskega denarja je splavalo na ta način po vodi.

Do novejših časov so kopali jako površno. Ne gledajo na počasno in skrbno izkoriščevanje zemeljskih zakladov, temveč le na hipni pridelek in zaslužek. Sicer je bilo to drvenje povod, da so prišli na marsikatero novo iznajdbo, a strokovnjaško delati so pričeli šele v novejši dobi.

* * *

Premog pokriva v porabni obliki v Uniji 325.000 km² (vsa Avstrija ima 300.000 km²), in množina premoga, ki ga pridelujejo vsako leto (l. 1903: 354 milijonov ton, l. 1910 pa 80,389.306 trdega in 406,510.447 mehkega, torej skupno nad 486,899.753 ton), prekaša vsako drugo deželo, kjer kopljejo premog. Samo Kitajska bo imela morda še več premoga. Pridelek premoga l. 1910 je bil vreden 628,102.228 dolarjev. Železne rude le ena sama država nima, namreč Florida. L. 1910 so dobili železa (pig iron) 27,636.687 ton, Angleška le 10,380.212, Nemčija 14,793.325, Avstro-Ogrska 2,010.000 in Rusija 2,740.000 ton. Množina jekla je poskočila od l. 1890 od 4 milijonov ton na 26,512.437 ton l. 1910. Premog in železo se nahajata v najugodnejših legah v državah Pennsylvania, New York, Ohio, Illinois kar skupaj in ob naravnih prometnih cestah, kakor sta reki Ohio in Hudson

V novejši dobi je najbolj uspevala železna obrt, ki se jela razvijati na jugu v državah, ki nimajo dosti obrti, v premogovnikih v Alabami in Tennessee. Poleg tega so našli premog v zapadnih državah in sicer ravnotam, kjer primanjkuje lesa.

Brezdvomno prekaša Amerika vse dežele glede bakra, živega srebra, srebra in zlata. Skladi izvrstnega bakra ob jezeru Superior se morajo prištevati najbogatejšim, ki so sploh znani. Pridelali so bakra l. 1910 na svetu sploh 866.640 ton, od teh v Zedinjenih državah 492.672 ton; Alaska je dala 2504, Arizona 149.803, Californija 22.897, Colorado 5004, Idaho 3108, Michigan 110.700, Montana 143.121, New Mexico 1816, Utah 62.521, Wyoming 90, južne države 9098 in druge države 463 ton. Živega srebra so dobili v istem letu 22.418 „Flasks" (po 75 liber), vrednih 1,054.991 dolarjev, največ seve v Californiji. Srebrne rudnike zapadnih držav vedno bolj izkoriščajo, dasi ima srebro slabo ceno. L. 1900 so pridelali srebra za 74 milijonov dolarjev, Nevada je sicer nazadovala, a Colorado, Utah in Montana napredujejo. Odkar so vpeljali zlato veljavo, gre pridelek srebra nazaj, tako da so ga l. 1910 pridelali le za 30,186.801 dolar. Zlata so dobili l. 1900 za 79 in l. 1910 za 96 milijonov dolarjev. Največji zlati rudniki so v Coloradu, Californiji in v Alaski. Glede petroleja je bila Amerika l. 1901 za Rusijo. L. 1910 pa so pridelali v Zedinjenih državah 218,107.795 barlnov (po 42 galon) petroleja, dočim v Rusiji samo 65,970.350 in v Avstriji 14,932.799 barlnov. Ko bodo izčrpani studenci in vrelci, pridejo na vrsto bituminozni skrivljevci, ki pokrivajo med državama Ohio in Viržinija površje, veliko 250.000 km². Soli so pridelali l. 1910: 31,311.950 barlnov (po 280 funtov), vrednih 8,767.346 dolarjev, žvepla pa 300.000 barlnov, vrednih 6,600.000 dolarjev.

8. Obrt.

red neodvisnostjo je bila amerikanska obrt prav neznatna, Pri ustanovitvi kolonij ima obrt vedno težko stališče. Novi naseljenci se navadno pečajo z lovom, poljedelstvom. kvečemu še z rudarstvom. Navadno hoče domovina v naselbinah dobiti odjemalce za svoje obrtniške pridelke. Pri amerikanskih naselbinah je Angleška namenoma zadrževala obrt, ker je hotela spraviti tja izdelke svojih tovarn.

Kljub temu so se že zgodaj začele nekatere vrste obrti. L. 1608 so imeli v Jamestownu, Va., že steklarno, in so poklicali tja poljske delavce. Pričele so se ladjedelnice, prvi mlini na vodo in veter (l. 1633); prve žage so zidali Holandci ob Hudsonu (l. 1630); l. 1612 so bile v Viržiniji že opekarne, l. 1638 so zidali v Bostonu prvo hišo iz kamna. Prvo papirnico so Holandci postavili l. 1631 v kraju Roxborough pri Filadelfiji. Prvi časnik so tiskali l. 1684 v Bostonu, prve črke je vlil l. 1728 Ch. Sauer v Germantownu, Pa. Tkalnice so spočetka delale bolj domače blago; l. 1638 so v Bowleyu, Mass., postavili prvo suknjarno. L. 1621 so začeli saditi bombaž, že l. 1611 so v Viržiniji vpeljali usnjarne. Ista naselbina je imela že l. 1619 lastno železo, vendar se je pa ta obrt le počasi razvijala, ker angleška politika, kakor vseh narodov, se je v onih časih ravnala po načelu, da smejo kolonije pridelovati le ono, kar more domovina rabiti, torej predvsem sirovine. Angleška je zaradi tega n. pr. naravnost prepovedala (l. 1699) kupčijo z volno, prejo in suknom; l. 1719 so prepovedali izdelovati reči iz vlitega in kovanega železa, l. 1732 kupčijo s klobuki, l. 1750 stroje za cepljenje in valjanje železa, itd.

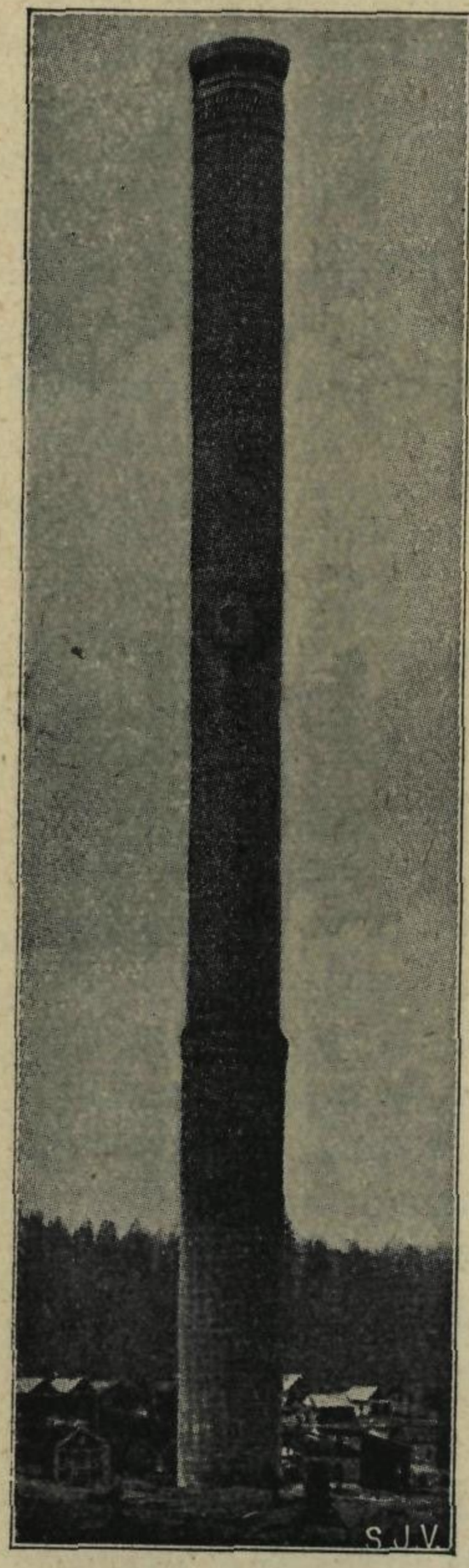
Kolonije so se začele braniti, in v teh bojih je obrt bolj napredovala nego v dolgi dobi miru. Začeli so preiskovati prirodne zaklade v deželi, in že itak nadarjenemu Amerikancu se je odprlo široko polje, na katerem je mogel pokazati svoj talent za razne iznajdbe. Posebno je k temu še pripomogla stiska dolge vojske za neodvisnost.

Oliver Evans je vpeljal prvi parni mlin, parni stroj z visokim pritiskom. L. 1797 so patentirali prvi parnik, ko so že l. 1782 naredili posamezne poizkuse. L. 1809 je vozil prvi Fultonov parnik po Hudsonu; to je bil začetek rabnih parnih ladij. Istega leta so se peljali na parniku iz New Yorka v Filadelfijo.

Ko je ponehal bojni grom, se je pričela nova doba za obrt, posebno ko so l. 1790 vpeljali varnostno carino na uvoz; sledila ji je l. 1824 še druga. Prebivalstvo je naraščalo, napredovalo je poljedelstvo, oživili so trgovino ter otvarjali nova občila. L. 1825 so dokončali prekop Erie, l. 1826 so otvorili prvo železnico. P. Cooper je sestavil l. 1829 prvi amerikanski parni stroj in Morse je prvi iznašel l. 1832 praktično brzojavno napravo. Odslej je obrt vedno napredovala, ter je vrednost

obrtniških izdelkov l. 1860 dosegla svoto 3.804 milijonov dolarjev. Pri mednarodni razstavi l. 1851 v Londonu je bila Amerika častno zastopana, in so bile razstavljene nove iznajdbe, n. pr. Cormickov šivalni stroj, Bigelowov stol za tkanje preprog, Dickova stiskalnica, itd. L. 1853 je bila v New Yorku prva amerikanska obrtniška razstava.

L. 1851 je Stevens začel zidati prvo oklopnico. Monitorji (jeklene oklopnice), ki so jih rabili, kakor znano, najprej v meščanski vojski, so napravili pravcati prevrat v morski vojski. Zmaga republikancev je prinesla novo varnostno carino in l. 1870 je znašala vrednost obrtniških pridelkov nad 7 milijard, torej še enkrat toliko, kakor l. 1860. V tej dobi je bil napredek največji; zidali so železnice; prihajalo je vedno več naseljencev, in denar se je pomnožil. Gotovo je vplival tudi amerikanski duh, ki se rad spušča v špekulacije. Brezdvomno je pa k uspehu pripomogla neumorna delavnost, podjetnost in naravna sposobnost ter zmisel Amerikanca za vsa gospodarska vprašanja. Ko je bila l. 1876 prva mednarodna razstava v Filadelfiji, je svet strmel; pokazalo se je, da so Amerikanci prvi obrtniški narod na zemlji. Še v večji meri so to dokazale razstave v Chicagu (l, 1893) in St. Louisu (l. 1904). Amerikanska konkurenca se kaže že vrsto let v Evropi.

Dimnik v Tacomi, Wash., visok 300 čevljev = 91 m.

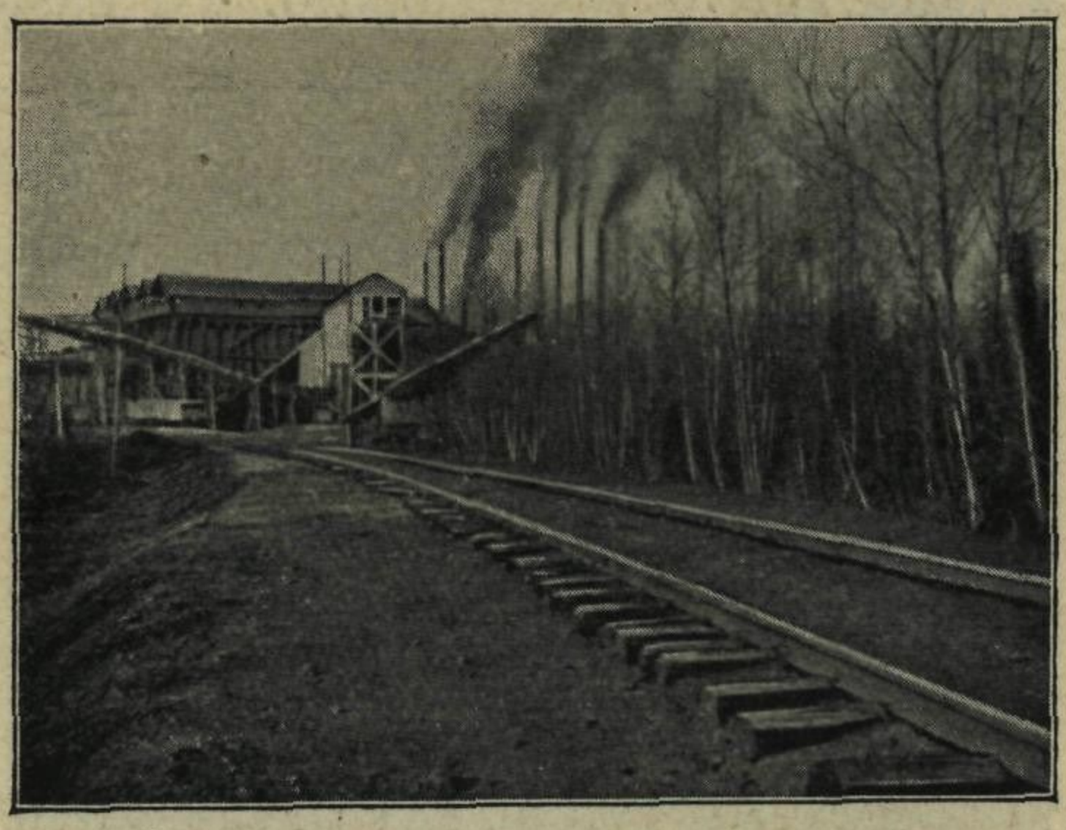
Za razvoj obrti so v Ameriki jako ugodni pogoji. K vsemu, kar pospešuje obrt v drugih deželah, pride še visoka nadarjenost in delavnost prebivalstva, lahka razprodaja, bogastvo premoga in železa, množina sirovin, itd.

Razne okoliščine pa silijo amerikansko obrt na pota, kakršnih evropejska ne pozna.

V mladih deželah se pri podjetjih vedno čuti pomanjkanje delavskih moči. Nekoliko se to pomanjkanje nadomešča s tem, da je med naseljenci mnogo spretnih, delavnih in jako sposobnih moči v najboljši dobi. Večinoma pa mora to pomanjkanje nadomeščati stroj v vseh panogah. S tem se na eni strani bistri um in treba je vedno misliti na kak nov stroj, na nov pripomoček; na drugi strani se pa zanemarja finejše izdelovanje, ki je mogoče le pri počasnem ročnem delu. Raba strojev ima tudi svojo slabo stran, posebno ako stroji niso še izpopolnjeni. Sčasoma more popolen stroj ne samo nadomeščati ročno delo, temveč ga tudi prekaša. Amerikanska urarska obrt prekaša vse druge dežele, ker delajo posamezne dele s strojem, tako da so popolnoma enotni. Pri stroju se delo tudi nekako oduhovi, ker posamezni delavec ne izvršuje toliko mehaničnega dela. On le nadzoruje stroj in bo izkušal po lastnih iznajdbah hraniti čas in delo,

kjer bo le mogel. To se kaže posebno pri orodju. Amerikanci so postali v tem pravi mojstri. Od priproste sekire in kladiva do polstrojev n. pr. pri svedrih, od raznih žag do najrazličnejših stružcev, povsod se kaže amerikanski duh. Do teh iznajdb Amerikanec ni prišel samo po svojem prirojenem talentu, temveč tudi po načinu, kako on dela, po samostojnosti, v kateri se giblje, in po dejstvu, da dela po kosih in mora sam skrbeti za potrebno orodje. Treba mu je torej varčevati s časom in močjo. Vrhutega pa so Amerikanci bolj pristopni vsaki novosti, ker „starokopitnežev", ki se bojijo vsega, kar je „novo", je tam malo. Vsaka iznajdba se takoj razširi na vse strani.

Že l. 1876 so bili Amerikanci prvi glede strojev in orodja pri lesni obrti. Izvrstne stroje imajo za tisk in vezanje knjig že desetletja. Prvi so bili Amerikanci na mestu s svojimi stroji, s katerimi izdelujejo posebne predmete, n. pr. šivanke, kuverte, ure, pisalno orodje. Zboljšali so žage, stružce, sekire, svedre in tisoč malih orodij v delavnici, hiši, kuhinji, pri zapiranju oken, pri kurjavi, in gotovo so te majhne iznajdbe bistveno vplivale na to, da v Ameriki v marsičem prijetno živiš in stanuješ in mnogo lahkeje tudi delaš.

Premogovnik Black Diamond, Wash.
Fotografiral A. J. Terbovec.

Velikega pomena so patenti. Nikjer ni toliko patentov, kakor ravno v Ameriki. Za patente imajo poseben urad, ki je podrejen državnemu tajniku za notranje zadeve. Mnogi se sicer zastonj mučijo vse svoje življenje, a drugi pa le „zadenejo".

Izredna prikazen v številu teh „Inventors" je William H. Towers, ki je kot izumitelj hitrega procesa pri strojarstvu kož znan tudi v Evropi. Poleg tega je iznašel še podkve, kurilne aparate, klešče za led, orodje pri odpiranju oštrig, vozove, metle, šivanke, zamaške in maček za čepe, peči za plin in druge stvari; nekateri njegovih patentov so zelo uspevali. Na elektro-tehničnem polju sta svetovnoznana slavni Edison in Nikola Tesla, rodom Hrvat.

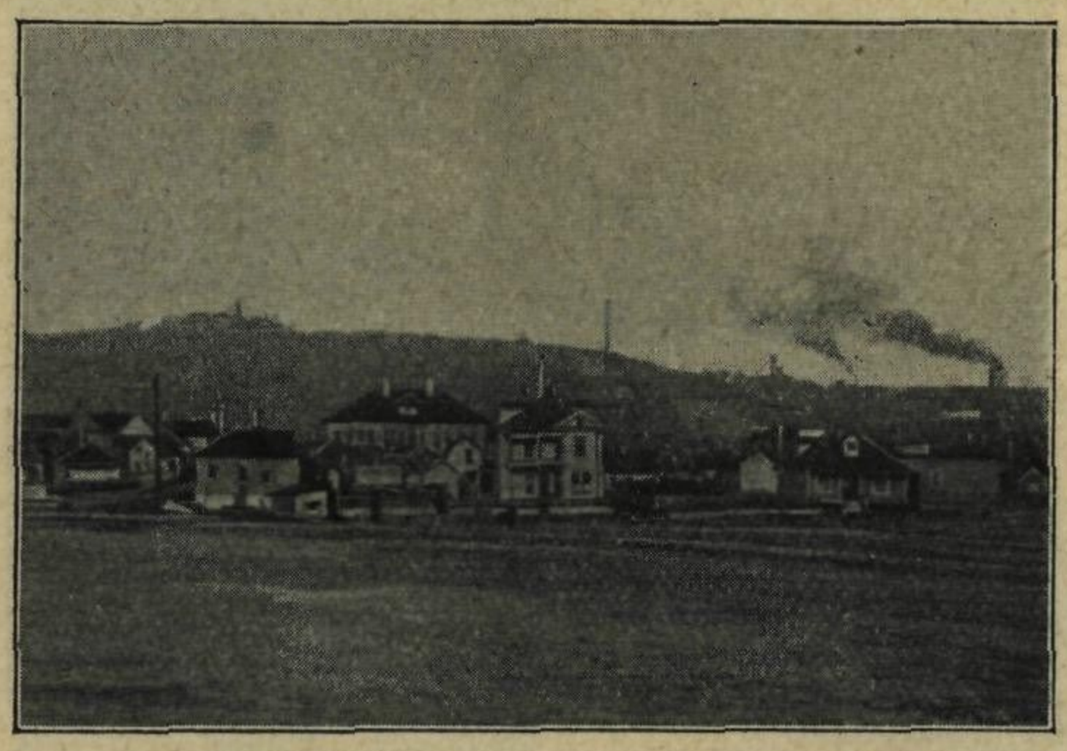
Amerikansko obrt jako pospešujeta podjetnost Amerikancev in kredit, ki se tam lahko dobi. Amerikanec zaupa na razvoj moči v deželi, in to zaupanje se ne zmanjša, če se pokažejo tudi krize, ki se javljajo nekako vsakih 15 do 20 let. Čemu se tudi pri kakem novem podjetju bati, ko vendar še dandanes velja, ako izpodleti, stara korajža: Go West, young man — idi na zapad!" Ena sama dobra žetev prinese v deželo lahko milijone.

Amerikansko ljudstvo ima pa tudi v sebi vire, ki ga navdajajo s podjetnostjo, kakršne nima nobeno drugo ljudstvo. Samozavest gre od roda do roda bolj v kri. Ta pogum se kaže najbolj tam,

kjer je dosti pomočkov in malo ljudi, kjer ima posameznik najprostejše polje samostojnega gibanja, torej na „Westu“. Tam se najdejo slučaji orjaškega razvitka, ki sami zopet napeljujejo in navdušujejo za nova, smela podjetja. Mesto Chicago n. pr. se je tekom enega rodu razvilo iz priproste vasi do milijonskega središča. Enako se je godilo tudi v Californiji. Pri tem ni nobenih znamenj propada, povsod je rast, življenje, razvitek na novih tleh.

Vsako podjetje mora navadno premeriti tri stopnje. Prva je ponosno prezi-ranje vseh izkušenj drugih narodov; vsak hodi svojo pot. Druga označuje silne denarne izgube in žrtve. Tretja je, da se podjetnik krepko dvigne iz tega stanja in sprejme one naprave, ki so v drugih deželah že zdavna v navadi, samo da jih zboljša in preustroji po potrebi in obstoječi navadi.

Umevno je, da mora imeti podjetnik hrbet zavarovan, če dela s tako smelo podjetnostjo. To zaslombo najde v kreditu. Amerikanci delajo s kreditom. Brez kredita bi bila krasna, obljudena, bogata mesta, ki se dvigajo povsod kakor pričarana iz tal, še vedno morda siromašne vasi, in bogate države, ki so daleč od Atlantika ob rekah Mississippi, Ohio in na obronkih Rocky Mts., bi bile še vedno mrzlična močvirja ali pa suhe pustinje. Bolj nego potresa se boji Amerikanec nezaupanja v njegov kredit. V Evropi velja, da mora podjetnik imeti kredit, kadar ga potrebuje, a da se mu odpove, kadar bi ga bil najbolj potreben. V Ameriki se kaže narobe največ kredita tedaj, kadar je najbolj potreben.

Mesto Butte, Mont.
Fotografiral A. J. Terbovec.

To se je pokazalo dostikrat pri velikih nesrečah. Ko je n. pr. l. 1835 pogorel velik del New Yorka in je bilo škode okoli 60 milijonov dolarjev, je posodilo mesto zavarovalnicam 25 milijonov. Kongres je podaljšal čas za pristojbine, U. S. Bank v Filadelfiji je posodila prizadetim 8 milijonov, itd., tako da niti ena zavarovalnica ni ustavila plačil. Enako je bilo pri požaru v Chicagu l. 1871 in l. 1906 pri potresu v San Francisku.

V Ameriki se more računiti pri enakih dogodkih ne samo na javno dobrodelnost, ki je tu večja nego kje drugje, temveč tudi na zdravo razsodbo in preračunjanje vseh mogočnosti. Sosedu pomagajo, da ni treba z njim trpeti. Da se pa tudi Amerikanci ne zanašajo samo na kredit, temveč si iščejo lastne zaslombe, to dokazuje razvitek bančnega vprašanja.

Važne so obrtniške šole. Mladi Amerikanec se hoče učiti, ker znanje pomenja cente in dolarje. Povsod so cvetoče šole za razne

panoge obrti, kjer ne učijo suhoparnih razmotrivanj, kakor večinoma v Evropi, temveč praktične znanosti, kar nese, kar in kakor se rabi v življenju. Vsak učenec misli, da mora z ukom služiti dolarje, in če se mu vse posreči, mora postati bogat ko Morgan. Ako predbacivaš „jenkiju" materialistično naziranje, se bo nasmehnil in odgovoril: „Mogoče, a imam svoj milijon v železničnih delnicah!"

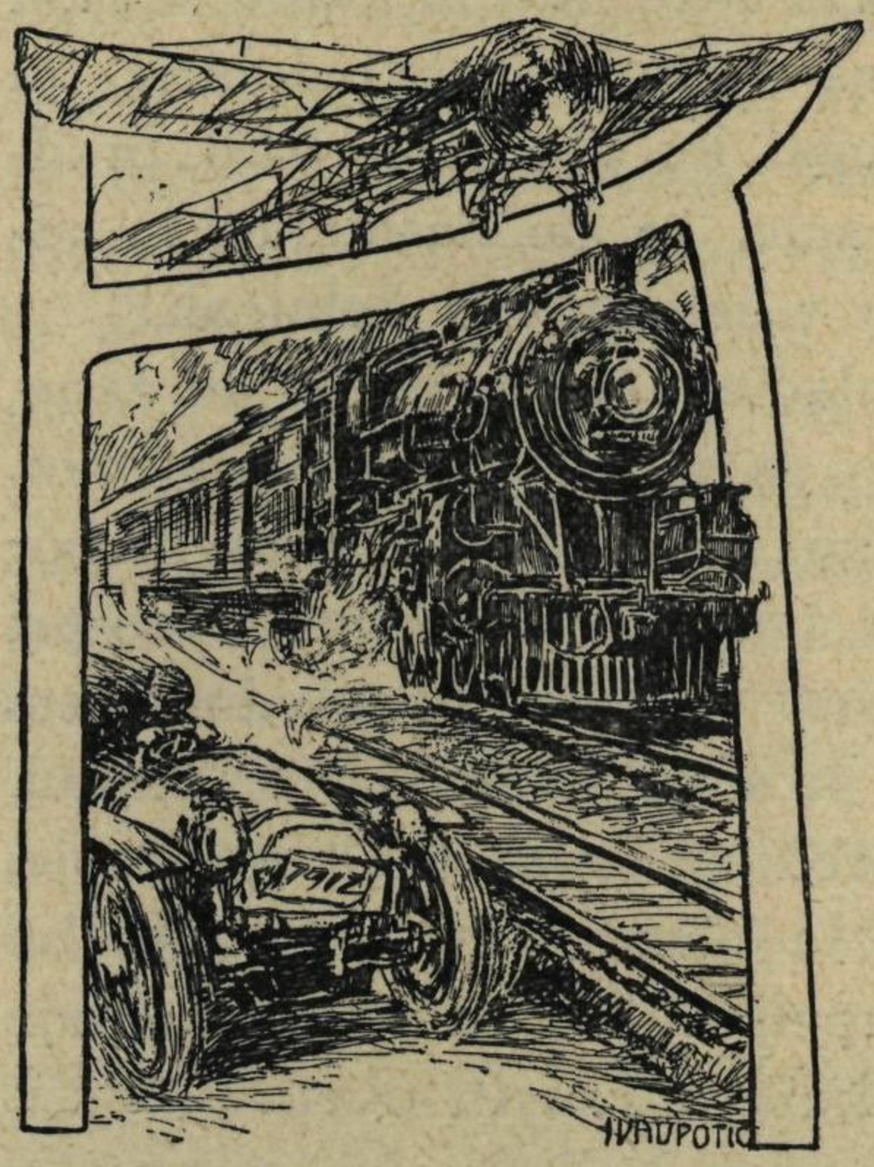
Šole so prenapolnjene. Poleg mladine sedijo možje in žene, posebno v večernih kurzih. Amerikanec se ne drži samo ene stroke. Medicinec študira tudi pravo in tehniko, dijakinja si zagotavlja bodočnost s tem, da obiskuje še kurz za bolniške strežnice. Ako pri enem ne bo kruha, bo morda pri drugem! Učenci so z navdušenjem pri uku. Morda niso vsi nadarjeni, pač pa silno živahni, brez strahu, da bi kateremu izpodletelo. Ako se predloži kako novo vprašanje, Amerikanec ne bo rekel: „Tega se še nisem učil!", temveč bo dejal: „Poizkusimo!" in navadno bo izpeljal. Tak načrt izpopolnuje in dviga duševne moči. Uspeh šol se kaže v razviti obrti.

Stališče delavcev postaja vedno bolj enako onemu v evropejskih deželah, kjer je obrt že stara; vendar pa kaže nekaj posebnosti, ki imajo svojo korenino deloma v političnih, deloma v gospodarskih odnošajih, in jih ne bo zlahka mogoče odstraniti.

Pred vsem dela v Ameriki veliko več ljudi nego drugod. Pravih lenuhov in brezposelnih postopačev je primeroma malo. Lahko se trdi, da Amerika ugaja vsem, ki ljubijo delo, in katerim koristno delo nadomešča vse navidezno tako ljube in sladke zabave. Lahko živiš v mestu brez posla, kakor jih živi v Evropi na tisoče, ki so v „počitku" ali uživajo to, kar so jim drugi prislužili; a Amerikanec smatra tako življenje, in to tudi v „višjih" krogih, za malo vredno.

Amerikanci so delavno ljudstvo; vse dela in se trudi. Načelo, da delo človeka dviga in da je vsako delo častno, je izpeljano do izmučenja telesa in duše. Čut „nizkega" stanu in težje usode, ki tako mori evropejske delavce, se poravna s svestjo, da so v resnici vsi le delavci; ker imajo vsi enake politične in družabniške pravice, je vsakemu pot odprta do uspehov, ako stori s svojim delom res kaj izrednega. Socialistične ideje se niso rodile na amerikanskih tleh, temveč so bile prinešene iz Nemčije in iz Francoskega. Plodovita tla najdejo tudi le v časih, ko je „business" slab in se oglašajo krize. V novejši dobi se razmere vedno bolj bližajo evropejskim, razmerje med delavcem in velikim kapitalom postaja od dne do dne bolj opasno, zato se oglašajo tudi socialistične ideje in sicer na mnogih krajih. Trajnega uspeha bo pa težko kaj.

9. Občila in promet.

Kakor povsod, so bile tudi v Ameriki reke in jezera ona pota, po katerih se je najprej vršil promet.

Prvi prekop so napravili pri Filadelfiji; bil je 1200 m dolg. Prvo cesto po evropejskem vzorcu so otvorili l. 1790 med Filadelfijo in mestom Lancaster, Pa. Ko je Angleška zasedla Kanado, so amerikanske naselbine začele misliti na občila. Prvi načrti se niso obnesli; manjkalo je izkušnje in denarja. Prekopi so bili preozki in preplitvi. L. 1817 je bil v rabi le prekop Midlessex med Bostonom in Merrimackom; zidali so ga celih — 19 let, dasi je bil le 43 km dolg. Spoznali so, da se morajo moči zediniti. L. 1807 je zahteval senat od finančnega ministra Gallatina, da naj predloži načrt, kako bi otvorili nova občila. Ta načrt je jako obsežen in je postal podlaga vsem poznejšim zidavam. Istega leta je država New York študirala, kako bi bilo mogoče zvezati jezero Erie in reko Hudson. Sklenili so napraviti prekop. Delo so pričeli l. 1810 in končali l. 1285. Drugi prekopi so sledili, in država New York je imela l. 1839 okoli 1.064 km rabnih prekopov. Začel se je živahen promet, in temu se mora pripisovati, da so nekatera mesta hitro naraščala, tako New York med leti 1820 do 1840 od 124.000 prebivalcev do 313.000, Rochester od 1.500 do 15.000, Buffalo od 2.000 na 16.000, itd. Druge države so sledile.

Pri prekopih je bila Nova Anglija na slabem, ker nima za to ugodnih tal. Ravno te države so pa potrebovale občil, ker so imele najživahnejšo trgovino in najbolj razvito obrt. Zato so se z vso vnemo vrgle na železnice.

L. 1827 so preiskali tla za železnico med Bostonom in reko Hudson. Država Massachusetts je imela prvo železnico in sicer iz mesta Quincy do reke Nepouset. Sledili sta v letih 1827 in 1830 še dve progi, a vse skupaj so imele le 66 km, in le ena je imela parne stroje. V sledečih desetletjih so zidali povprečno do 528 km železnic, in zdaj (30. junija 1910) ima Unija več železnic nego vsa Evropa, namreč 387.106 km, Evropa le 285.557 km.

Umevno je, da so železnice odločilno vplivale na promet. Brezdvomno so v Ameriki ta občila zaradi velikih daljav potrebnejša nego v Evropi; vrhutega so se tudi laže in ceneje zidala, ker so nepregledne ravnine delale prav malo zaprek. Vendar se pa mora pripoznati, da so pri hitrem razvitku vplivale še druge okoliščine, namreč znana amerikanska podjetnost, neizprosno tekmovanje, pomnožitev kapitala, priložnost dobiti iz inozemstva potrebni denar, končno spretnost, smelost in nizka cena pri zidavi sami. Pri naglici je mnogokje manjkalo previdnosti. Le malo železnic je,

ki bi zamogle redno obrestovati naloženi kapital. Nevarno je tudi pretirano tekmovanje. Število samostojnih prog se krči, in vedno bolj se širi monopol nekaterih krepkejših družb, ki kakor môra tlačijo druge. Ker se gospodarske razmere vedno izpreminjajo, je obstanek tisočerih pripuščen le slučaju in pri vsem prizadevanju še do danes niso našli prave poti, da se poravnajo nasprotja med interesi posameznikov ali družb in med gospodarsko in politično celoto.

Železnice zidati dovoljujejo države; pri tem velja načelo, da se pripušča podjetju največja prostost glede zidave, izpeljave in vodstva proge. Le tako so se mogle železnice tako razširiti in postati vodnice človeške omike. Razen proge „Union Pacific" ni dobila nobena kake državne podpore, vendar so pa večinoma bolj trdno zidane, nego se vobče sodi.

Goreč premogovnik v Dakoti.

Vobče štedijo povsod. Zidajo le toliko, kolikor pač ravno zadostuje. Zaprekam se izogibljajo včasih daleč naokrog. Ker je les cen, napravljajo namesto nasipov lesene mostove, ki pa vedno bolj izginjajo. Blazine so jako ozko položene, ovinki so precej ostro izpeljani, kar se neprijetno čuti pri vožnji. Glavne in novejše proge pa vsekako prekašajo evropejske.

Uprava železnic je v rokah od delničarjev izvoljenega vodstva (Board of Directors), ki mu načeluje predsednik. Njemu sta navadno podrejena dva glavna uradnika, finančni voditelj (Treasurer ali Secretary), in prometni vodja (General Manager ali Superintendent). Za posamezne panoge so zopet posebni uradniki, tako za promet „Master of Transportation", navadno dva, eden za tovore (General Freight Agent) in drugi za osebni promet (General Passenger Agent); za dela na progi skrbi „Chief Engineer", za vozove in stroje „Superintendent of Motive Power and Rolling Stock", za potrebni material „Purchasing Agent", in za brzojave „Superintendent of Telegraphs". Pri večjih progah ima Secretary-tajnik še enega pravnika „Sollicitor". Vodje so navadno tovarnarji ali trgovci, ki imajo mnogo delnic. Tehnični uradniki začenjajo s „clerkom", netehnični služijo navadno od najnižje stopnje.

* * *

Na amerikanskih železnicah je potovanje — zabava, na evropejskih — muka. Kako bi drugače mogel potovati po tako ogromnih daljavah? V Evropi se vsakdo boji, če mora biti 10 do 12 ur na železnici, in potem je osem dni „trd". V Ameriki sem bil enkrat 108 ur neprestano v železničnem vozu, in ko sem dospel v Št. Pavel, Minn., ob sedmih na večer, smo šli ob osmih še keglat do pozne noči. Tudi v navadnih vozovih sediš prav udobno; Pullmanovi so pa pravcati saloni. V vlaku greš lahko na — izprehod od konca do kraja. Ako se ti zljubi, greš v

knjižnico, v brivnico, ali se vsedeš za pisalno mizo. Če se sam nočeš ukvarjati s pisarenjem, so ti na razpolago „Typewriterji" - pisalni stroji. Lakoto in navadno tudi žejo — pa ne vselej, če nisi prijatelj ledenice! — si preženeš v „Dinning-caru", dasi ti črnec vse precej „zasoli". Spal sem na amerikanski železnici vedno vsaj tako dobro, kakor v kakem zaduhlem evropejskem hotelu. Pri slačenju in oblačenju je sicer treba, da si ud kake telovadne družbe, torej „Orel" ali najmanj „Sokol", ker to je „kunšt", ako nočeš z glavo potrkati v sosedov hrbet. Umival se nikoli nisem dolgo, ker v pol uri sem bil zopet črn. Preveč radoveden glede ženskega spola ne smeš biti, ker lahko vidiš, da ima prva svoje lase zavite v — papirju, in druga svoje prsi v — škatlji! Vidiš pa lahko minljivost sveta in izveš, da je na svetu povsod malo goljufije, samo pri ženskah je vse narejeno!

Ako pripadaš k vrsti „salonskih levov", ti ni treba imeti strahu, da ti drugi dan hlače ne bodo „stale", kakor se pač spodobi takim — levom, ker črnec ti jih bo čez noč lepo zlikal. Če si „greenhorn", boš imel nekaj skrbi zaradi še evropejske mošnjice, zakaj že pri zajtrku je svitlih pet kronic — konec, vendar pa ti takih skrbi ne bo žal, ako se na amerikanski železnici spominjaš evropejskih — kurnikov.

Ely, Minn.: Slovenski lovci na jelene.

Tretja vrsta občil so reke. Odkar so otvorili velike prekope in hitre železnične zveze, so stopile reke v ozadje, razen tam, kjer se v nje izlivajo večji prekopi, ali pa pripušča globoka struga pristop tudi večjim ladjam, n. pr. na reki Hudson, dalje tam, kjer imajo reke v ozadju velika jezera, kakor St. Lawrence, kjer so zaradi pičlega prebivalstva druga občila predraga, kakor v Coloradu in Arizoni, in končno, kjer tla niso za železnice, kakor ob reki St. John na Floridi. Naravnih, deloma zboljšanih vodnih cest je 215.

Pri cestah in mostovih je omeniti, da v Ameriki nikoli niso zidali cest za stoletja kakor v Evropi, temveč vedno le vozna pota za prvo potrebo. Zato so rabili pri zidavah bolj les nego veliko dražji kamen. Mesto gramoza polagajo na zravnana tla deske (Plank Road), ali kole počez (Corduroy Road). Zdaj zidajo bolje, a primeroma malo, večinoma le pota na železnične postaje. Le kjer je to zahteval promet, n. pr. v rudnike v gorovju, so zidali v najbolj divje canons (ožine) ravno tako dobre ceste, kakršna je n. pr. čez Ljubelj ali Predil.

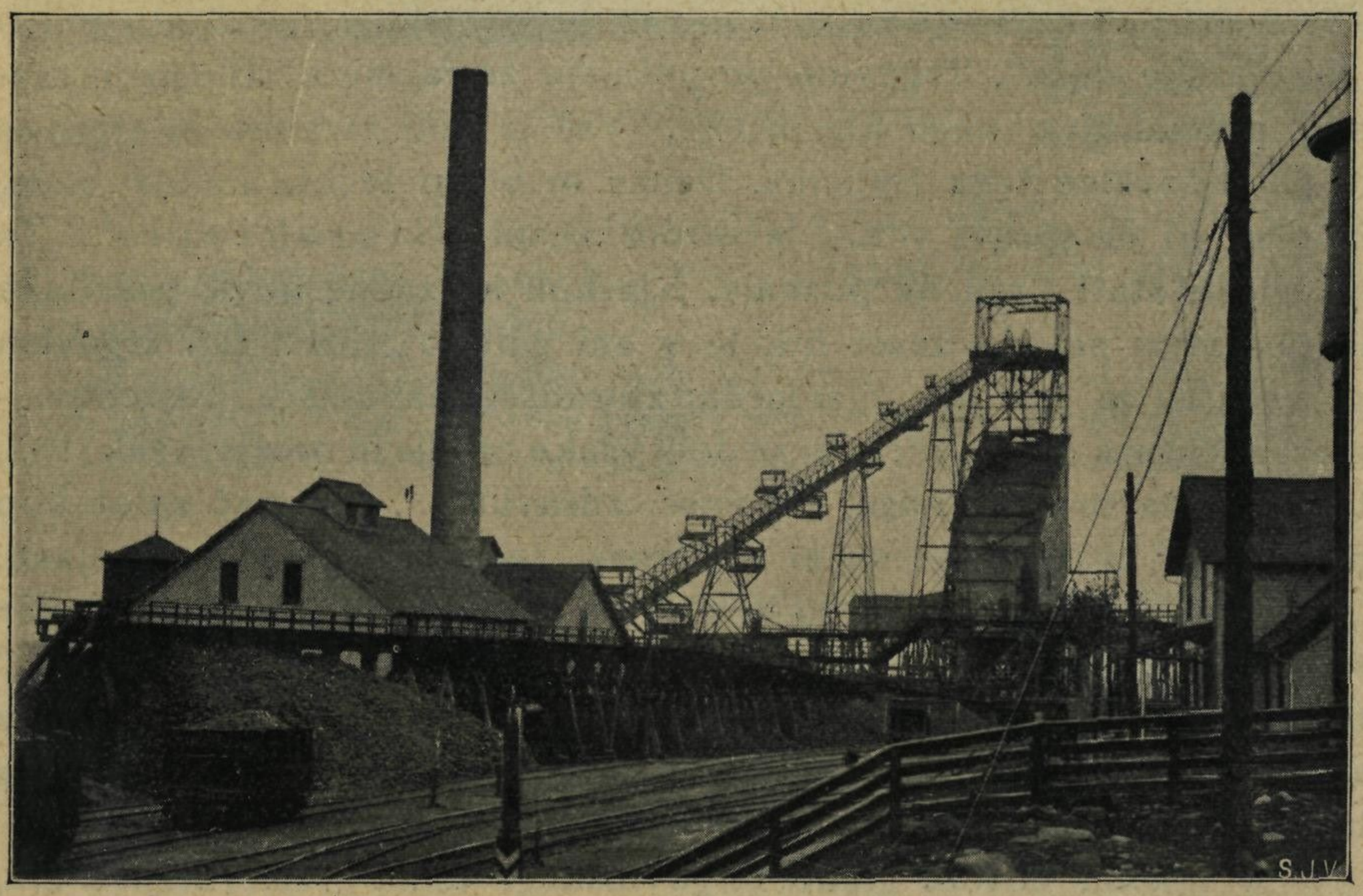
V pustinjah vzhodno od Rocky Mts. in tudi na velikem višavju se je promet lahkeje vršil brez pravih cest; pot je bila podobna karavanskim stezam v puščavi

in poleg slabih sledov kolovoza si videl ob potu pogostoma ostanke ponesrečenih ljudi in živali. Ugodna tla za ceste so bila v suhi Californiji. Na planjavah raste neka vrsta vresu, ki je tako trd, da se more brez naprav po njem voziti; taka „cesta" vodi še dandanes v slavno dolino Yosemite. Pred železnicami je bil promet med rudniki velikanski. Imeli so gorostasne vozove — Stockton Shooners so jih imenovali — ki so nosili 200 do 250 stotov; vpreči so morali pred te vozove 6 do 12 najkrepkejših mezgov. Na vzhodu je najbolj pospeševala razvitek cest — pošta, ker so doneske za pisma porabljali za pota. Promet je bil že l. 1794 v toliko olajšan, da so prišli iz New Yorka v Buffalo (988 km, približno Trst, Ljubljana, Dunaj, Budjevice, Praga) v 100 urah, od katerih so se 80 ur vozili, 20 ur pa počivali. Iz Filadelfije v Pittsburg so prišli skozi gorovje v 5 ½ dnevih. L. 1910 je bilo 2,150.000 milj cest. Pa niti deseti del ne odgovarja modernim zahtevam za cestni promet.

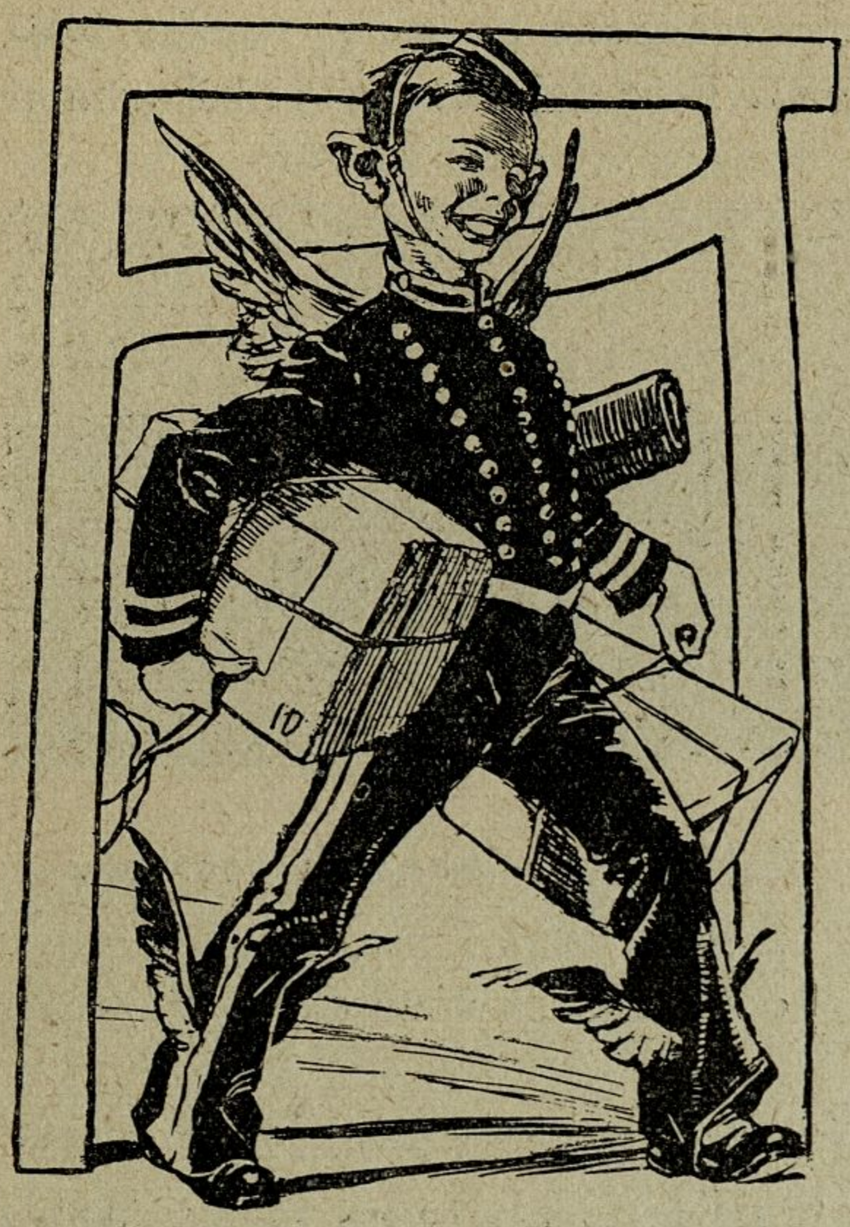
Pot na amerikanskih prerijah.

Mostove so delali le za potrebo. Večinoma so zidali ceno. Vendar so pa ravno Amerikanci glede velikanskih mostov pokazali vso svojo spretnost n. pr. med New Yorkom in Brooklynom. Les še danes pride v porabo pri takoimenovanih „Trestle works", kadar je treba premostiti kako zarezo ali kako močvirje. Te zidave, ki so jih posnemali tudi v Evropi, so mestoma silno obsežne in visoke.

„B" Schaft & Engine House v mestu Ely, Minn.

10. Trgovina.

Angleške naselbine v Ameriki so že zgodaj pričele tržiti z gozdnimi in poljskimi pridelki. Izprva so tržili z Angleško in Zapadno Indijo. Tako je ostalo dolgo časa. Poljski in gozdni pridelki so še v prvih desetletjih 19. stoletja znašali 78 do 83 % vse trgovine, pridelki obrti pa do tedaj le kakih 16 %. Unija bi bila še dolgo ohranila značaj kolonije, ko bi ne bili vpeljali varnostne carine, ki je dvignila domačo obrt in s tem tudi trgovino z obrtniškimi pridelki. Dandanes so Amerikanci prvo obrtniško ljudstvo, in njih trgovina si je osvojila trgove ne samo v Srednji in Južni Ameriki, temveč pred vsem v Vzhodni Aziji, Polineziji, Avstraliji in „amerikanske“ predmete najdeš v Evropi celo v najzadnji gorski koči.

Mnogokrat se sliši, da so Amerikanci „kramarske duše“, ljudje, katerim je bog le dolar. Gotovo ima večina Amerikancev izredno sposobnost za trgovino, torej so „trgovinskega duha“ ali recimo „kramarske duše“. Trgovino pospešujejo že razmere. Blago je tam bolj premakljivo nego kje drugje. Vse je bolj živahno in trgovec je posredovalec tega življenja. Denar in blago tečeta kakor voda, in prvi, ki ju spravi v tir, je širom znani „Storekeeper“. Te osebnosti stari kraji ne poznajo. Kjerkoli se začne nova naselbina in postavijo pet do deset hiš, je v eni gotovo „štor“, t. j. trgovina za vse. Tu je gostilna, žganjarna, zbirališče, zabavišče, posredovalnica, agentura, menjalnica, tu se dobi vsako orodje in orožje, vsak stroj, tu imajo na prodaj knjige, časopise, zdravila ... kar pač sploh kdo potrebuje, in sicer ne samo za denar, temveč tudi za zamenjavo. „Storekeeper“ je veliko kolo in gonilna moč vsake naselbine. Kakor razširjajo farmerji omiko, tako pospešujejo in posredujejo „štorkiperji“ trgovino, ki se povsod povsem naravno hitro širi ter tvori ona središča, iz katerih zrastejo v Ameriki v kratkem času velika mesta in velikanske obrti.

V malem doseže glede „trgovinskega duha“ Amerikanca Žid, morda tudi Nemec, nedosegljiv je pa Amerikanec, kadar gre za nekaj velikega, izrednega in novega. V Kanadi, Mehiki in Južni

Ameriki čakajo, da pride Amerikanec, ako imajo kak nov, smel načrt, čigar se drugi ne upajo lotiti. Tako se je Cyrus Field lotil podmorskega brzojava, Henry Meiggs gorske železnice v državi Perú. Tudi v stari domovini se čuje pogostoma: „Ko bi kak Amerikanec prišel, bi že naredil!“

Seve ima vsaka luč tudi svojo senco. Amerikanec je podjeten, a se prav malo zmeni, ako začne podjetje naenkrat „pokati“. Bančni polomi se redno javljajo. Nobena kriza sicer ne omaja zaupanja v bogastvo dežele, a velike krize so odkrile vedno mnogo „švindla“ in amerikanskega „humbuga“.

Gorovje San Francisco v Coloradu.

Hitra menjava blaga in denarja, visoki načrti, priložnost, da se zopet izkopljejo iz poloma, vse to zatopi vest in otvori vrata lahkomišljenosti ali hudobiji.

Trgovina je politično le prav malo zastopana, ker Amerika nima ne trgovskega ministra, niti vlada posebne zveze s trgovci. Razni „Boards of Trade“ ne odgovarjajo evropejskim trgovskim kamoram, dasi imajo v perečih vprašanjih precej moraličnega vpliva.

Vpliv Amerike na trgovinskem polju vedno narašča. L. 1900 je bilo 19·2 % vseh obrtniško delavnih zaposljenih pri trgovini. Izvoz amerikanskega blaga l. 1911 (do 30. junija) je znašal 2.049,320.199 dolarjev, uvoz pa 1.527,226.105 dolarjev. V posameznosti se ne moremo spuščati.

* * *

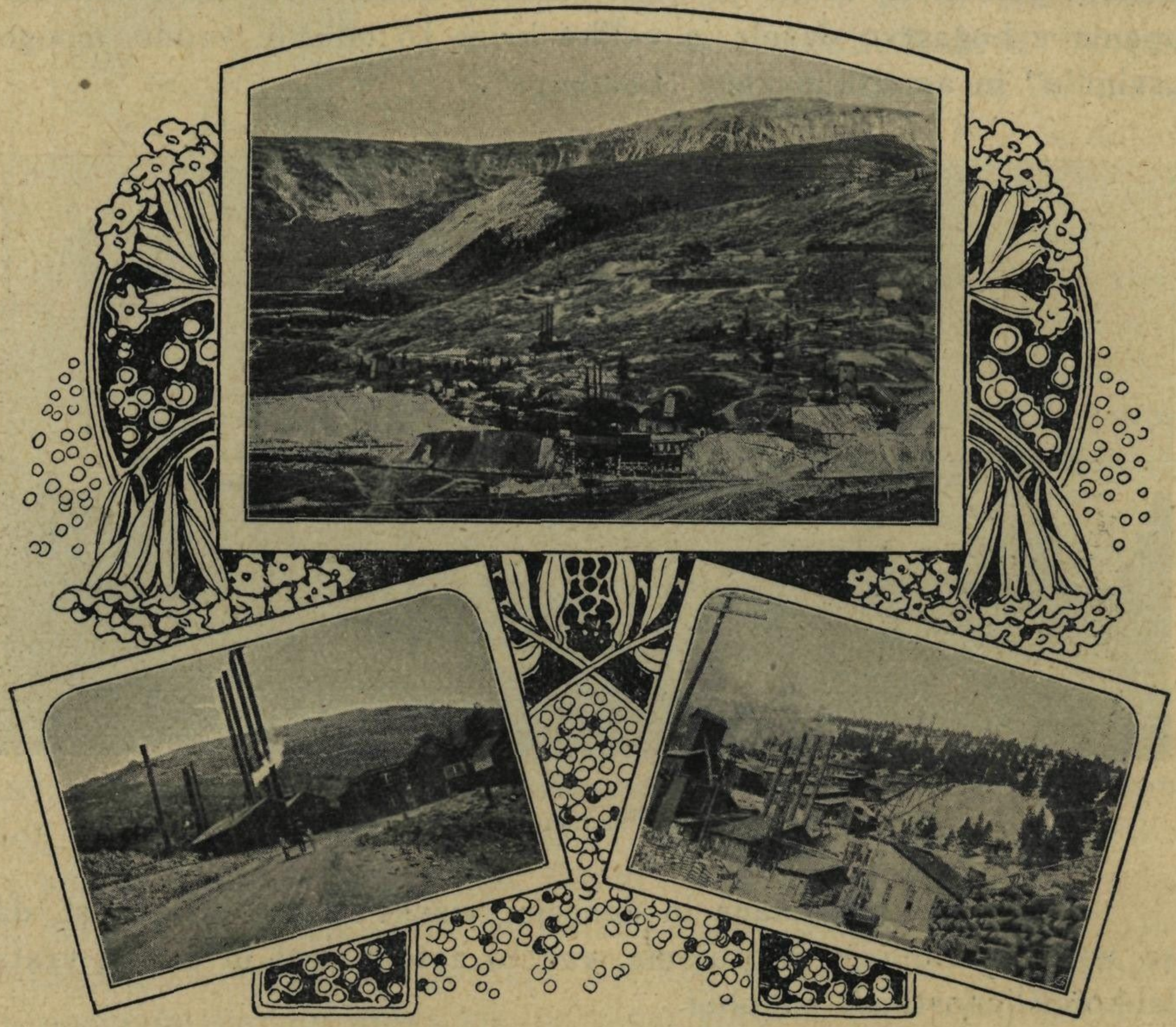
Obiščimo še dve znameniti trgovini v New Yorku.

L. 1876 je bila v Filadelfiji razstava in pri prodaji raznih stvari se je v neki prebrisani glavi rodila misel, ali bi ne bilo mogoče, da bi se napravile take vrste prodajalne. Amerikanec ne tuhta dolgo, temveč gre na delo. Šlo je. John Wanamaker je odprl take prodajalne v Filadelfiji in New Yorku; za njim so

prišli drugi. Prvi so zaslužili milijone, dokler se ni pojavila konkurenca. Wanamaker ima samo 3.500 „komijev“, ker jih ima S. Cooper Co. 5 do 6.000! Ravno toliko jih bode zaposlenih v veletrgovini Marshall Field v Chicagu.

V teh prodajalnah dobiš vse, od šivanke do — krokodila. Največ jih obiskujejo dame, ker Amerikanka ima posebno veselje, če more izdajati dolarje, kakor je tudi njen mož ponosen na to, da jih more zaslužiti.

Pri vstopu nas nihče ne pozdravlja, dasi je povsod uslužbencev in uslužbenk na stotine. Tu ne slišiš: „Dober dan, Micka“. „Bog vas sprimi, oče!“ Niti: „Kaj pa želite? S čem smem ustreči?“ ali kaj sličnega. Amerikanec ali Američanka se

Stumptonon Mines.

The Jack Tunnel Mine. Mayor Mine.

Rudniki v okraju Leadville, Col.

smatrata za dosti zrelostne, da jih ni treba šele izpraševati, česar želijo, če grejo kupovat; za pozdrave pa itak nihče nima časa. Američanka si rada ogleda 10 do 20 stvari in potem ne kupi ničesar. Prodajalec pa zaradi tega ni prav nič hud. Večurnega barantanja za ceno ni. Kam bi prišli, ko pride na leto četrt milijona ljudi v trgovino!

Ako si kupil kako malenkost, ki jo vzameš kar s seboj, daš prodajalcu denar. Ta nese denar in račun gospodični, ki sedi za neko napravo, ter se prepriča, ali je „all right“. Mala škatljica zarožlja po pnevmatični cevi in izgine nekam. Preden je vse lepo spravljeno, se škatljica vrne s potrjenim računom in drobižem. Vse je trajalo le nekaj minut. Če pa poleg rokavic hočeš kupiti še kak piano, ali recimo,

kako posodo za premog, moraš se potruditi v dotični oddelek. Takih je pri Wanamakerju 16, pri Cooperju 72. Kadar si opravil večji nakup in hočeš takoj poravnati, se vsedeš na neki stol in zdrčiš tja nekam pod zemljo. Preden prideš na vrsto in se iznebiš denarja, je drug stol prinesel tvoje reči iz različnih oddelkov. Sam pa ne boš nosil, temveč napoveš stanovanje, in če si morda domov grede postal žejen ter malo pokukal v kako „hišo s smreko znamnjano", je pri prihodu vse že v stanovanju. Ako si pa dejal, da hočeš šele doma plačati, se moraš požuriti in si preskrbeti celo potreben čenč-drobiž, ker vozač ti takoj zopet vse odpelje, če te ne najde, ali če imaš samo „debel" denar.

Stopiva še malo h Cooperju na ulici Sixth Avenue v New Yorku. Proti temu je Wanamaker pravi palček.

Čakalnice in prodajalni prostori so kakor iz „tisoč in ena noč". „Lifte" še rabijo in jih je deset za osebni in trinajst za tovorni promet, a to dandanes ni več „moderno". Poleg njih vodijo stopnice, ki se pomikajo od nadstropja do nadstropja. Kadar stopiš na določeni prostor, te dviga naprava navzgor; ako se ti pa mudi, rabiš lahko tudi še noge in takoj si, sicer ne v nebesih, a lahko prav blizu, tam v 20. ali 30. nadstropju. Med potom se pa lahko pogovarjaš s kakim vljudnim uslužbencem, ki ti pove, da rabijo v tej veletrgovini letno 125 milijonov čevljev „špage" za vezanje zavojev; papir, ki ga porabijo, bi razgrnjen pokrival 40 milijonov štirjaških čevljev. Črnila rabijo 400 galon (okoli 1,600 litrov), in peres 45.000. Letno napolnijo nad 360.000 prodajalnih knjižic in samo v oddelku za živila porabljajo na teden 90.000 zavitkov. Če pokukava še pod zemljo, naletiva tam na 14 parnih strojev, 9 dynamos (strojev za proizvajanje elektrike) in 32 električnih motorjev. Elevatorji prevozijo na dan 95 milj. Žica za telefone meri nad 1.000 milj. V prvem nadstropju so živila, v drugem cela menažerija, v tretjem prodajajo le oljnate slike, potem zopet godala . . . v „restavraciji" se lahko malo pokrepčava, in če ti postane slabo, takoj pokličejo posebnega zdravnika. Krav sicer nimajo, ker menda v vsem New Yorku ni nobene, a če malo potrpiš, ti naredijo lahko — sveže sirovo maslo. Poskrbljeno je za dušo, ker ne manjka različnih predavanj, in za telo, ker tu lahko poizkusiš, kako fino kuhajo v Ameriki. S samim „zijanjem" se seve tudi Amerikanec ne more zadovoljiti in treba je, da nekaj kupiš, ker on je tu, da prodaja, ti pa, da si kaj izbereš. Do takih ogromnih trgovin in občudovanja vrednih uspehov pa je prišel amerikanski trgovec, ker ima zmisel za „business" in trdno zaupanje, da se mu posreči vse, česar se loti.

Prišli smo do konca splošnega opisovanja. Le v glavnih potezah sem opisal velikanski krog severoamerikanskih držav. Spoznali smo kos zemlje, velik, dà orjaški po svoji prirodni tvorbi, poln slikovitih izprememb na površju tal. Seznanili smo se s pokrajinami, ki nudijo v izobilju romantične skalnate bregove, rodovitne nižave, nepregledne, neobrastle, a plodonosne prerije, suhe, prazne pustinje gorostasne velikosti, slikovita, mična in morjem podobna jezera, veličastne reke, obsežna višavja, mogočna gorovja, vroče vrelce in z večnim snegom pokrite ognjenike. Od morja do morja se razprostira Amerika; segajoč od solnčnih tropičnih pokrajin do mrzlega severa oklepa prirodne proizvode vsake vrste v razkošni množini. Neizčrpljiva bogastva pokrivajo neizmerne daljave,

zakladi na zemlji in pod zemljo: na površju nepregledna polja rumenega žita, bujne pšenice ali visoke goste koruze, na drugih krajih nasadi koristnega bombaža in zelena stebla sladkorovca; pod zemljo svetlo zlato, bliščeče srebro, koristno železo in črni biser: premog; poleg teh dolga vrsta vseh rudnin, ki jih veda pozna. Malo le manjka tega, po čemer zaželi človek, in vsega je več ko dovolj. Zares, amerikanska priroda oznanuje glasno in veselo, da na njenih tleh lahko udobno živi velik del človeškega rodu. To poročilo je šlo med svet in svet ga je razumel. Nepričakovano hitro se množi prebivalstvo Zedinjenih držav. Zdaj že bivajo tam milijoni, a milijoni še vedno prihajajo. Nastalo je novo ljudstvo, v marsičem veliko kakor priroda sama, ljudstvo, ki se trudi v zvezi s prirodo in pogostoma v boju zoper njo, da odpira nove vire človeški omiki. Mnogo se je tam delalo in lepe uspehe kaže to delo; človeški duh se je malokje drugod povzpel do take višine. Čudovit je pogled na orjaški napredek omike sredi amerikanske divje prirode! Človeški duh in roka sta izpremenila amerikanske pokrajine. Idi, kamor hočeš, povsod boš naletel na isto podobo: Pragozdi, prerije, polja, železnice, Indijanci, parobrodi, stroji, tovarne, selišča, mesta, drugo tik drugega.

Prosti državljan je v vednem boju s prosto pranaravo, ki si jo podjarmlja korakoma, ne meneč se za nobeno zapreko. Njegovo geslo je bilo in bo: „Go ahead, forward-naprej!“ Ni še gotov s svojo nalogo. Rodovi bodo morali še priti; delo je zdaj še povsod nedovršeno, kakor je nepopolno amerikansko ljudstvo. Zgodovina Unije obsega le kratko dobo v življenju narodov. Zato je tem bolj občudovanja vredno, kar je amerikansko ljudstvo v tej dobi storilo. A doba dela je bila prekratka, da bi bila združila razne elemente v enoten narod. Kakor v prirodi, je tudi v ljudstvu vse šele v razvitku; dovršili bodo delo poznejši rodovi. Amerikansko ljudstvo pa ima že zdaj mnogo dobrih lastnosti in vrlin. Svet ve, da so Amerikanci izredno radodarni, nesebični pri delu za občni človeški blagor, smelo podjetni, vztrajni. O Ameriki gre govorica, da je postala dežela, „kjer je vse mogoče“. Pred vsem pa ljubi to ljudstvo svojo novo domovino s tako iskreno ljubeznijo, kakršno vidiš le malokje. Ni vse popolno, tudi sence so mestoma prav temne. Za marsikatero stran človeške omike Amerikanci še niso imeli časa.

Mogočno pa razprostira amerikanski orel že zdaj svoja krila in se dviga proti solncu. Naj bi prinesel njegov polet blagor Ameriki in človeškemu rodu!

Diamondville, Wyo.: Društvo sv. Mihaela J. S. K. J.

Šesti del.

Naseljevanja.

1. V Ameriko!

Rosa polja napaja,
polja domačih krajin,
mi pa moramo v daljo
iskat srečo tujin!

Z Bogom rojstni vi kraji,
z Bogom, domača vas!
Kdaj nas zopet povrne
lepši, jasnejši čas?

Z Bogom, grobovi očetov,
z Bogom, božji hram,
dajal si nam tolažbe,
zdaj boš sameval sam!

Toda nekdaj se napolniš
znova, a kje je še to...?
Solze zalivajo lice,
težko je, težko slovó!

O. Mohorov.

vetovna zgodovina pozna dobo „preseljevanja narodov“. Iz vzhoda je pridrvel narod za narodom. Pred njih svežo, nepokvarjeno žilavostjo je strepetala klasična omika, mestoma se je tudi zrušila v prah. A ravno ta moč je prinesla Evropi novo življenje. Stoletja je vladal mir. V petnajstem stoletju se začne doba odkritij. Evropi se odpirajo nove dežele, dozdaj neznani kraji, celo novi svetovi. Med evropskimi narodi se čuje prvikrat ime Amerika!

Kakor potegne topli jug po dolgih zimskih dnevih iz solnčnih krajev čez naše gore, da skrivnostno

zašumi v temnem gozdu, tako gre ime Amerika od ust do ust, od naroda do naroda, dasi si nihče ne domneva, da bo v novo odkritem svetu nekoč nastala nova omika. Nad Španijo vzhaja novo solnce. Z zlatom iz novega sveta raste njena svetovna moč. Zanimanje za nove kraje se zbuja tudi pri drugih narodih. Cerkev pošilja tja oznanjevalce sv. vere. Francozi prodirajo na severu in si osvajajo velikanske pokrajine. Anglež spozna, koliko so novi kraji vredni in potepta Španijo; kmalu je na severnem delu neomejen gospodar.

Društvo sv. Jožefa št. 7 K. S. K. J. v Pueblu, Col.

Politični in verski nezadovoljneži se začnejo trumoma izseljevati. Ime Amerika odmeva z mrzličnim zvokom zdaj pri tem, zdaj pri drugem narodu. V „novi“ svet gre na tisoče Angležev, Ircev, Holandcev, za njimi Švedi, Danci, Nemci. Onkraj morja je nastala nova, mogočna država, ki šteje na milijone prebivalcev. Valovi njene moči začnejo šumeti celo ob evropejskem obrežju, njena gospodarska moč narašča od dne do dne.

V zadnjih desetletjih devetnajstega stoletja pa zadoni klic: „V Ameriko!“ najbolj na Laškem in začne grometi s silo viharja tudi po slovanskih livadah.

* * *

Dan za dnem jih gre na stotine.
Kakor pred kugo bežé.
Ivan Cankar.

O številu naseljencev v Zedinjenih državah v 17. in deloma 18. stoletju ni nobenih zanesljivih podatkov. Približno cenijo število naseljencev iz števila prebivalstva posameznih naselbin onih časov. Natanko so šteli šele po vojski za neodvisnost. Za dobo 1790 do 1810 je letni prirastek 6000 naseljencev precej visoko cenjen. Gospodarske razmere naseljevanju niso bile ugodne. Že l. 1817 pa se je obrnilo na bolje. V tem letu je dospelo v pristanišča Zedinjenih držav 22.240 ljudi. Razni nedostatki pri vožnji na ladjah in kruto ravnanje po izkrcanju so bili povod, da je kongres dne 2. sušca 1819 izdal poseben zakon o naseljevanju in vpeljal tudi natančneje štetje.

J. W. Browell meni, da je prišlo od časa neodvisnosti do 30. kimavca 1819 okrog 250.000 naseljencev. Na poznejša leta pride naseljencev:

Leta		1820 = 8.335;		1861 do 1876 =	2,492.209;
V letih	1821 do 1830 =	143.078;		1871 do 1880 =	2,064.000;
„	1831 do 1840 =	552.000;		1881 do 1890 =	2,104.000;
„	1841 do 1850 =	1,558.300;		1891 do 1900 =	3,844.000;
„	1851 do 1860 =	2,707.624;		1901 do 1910 =	8,795.386.

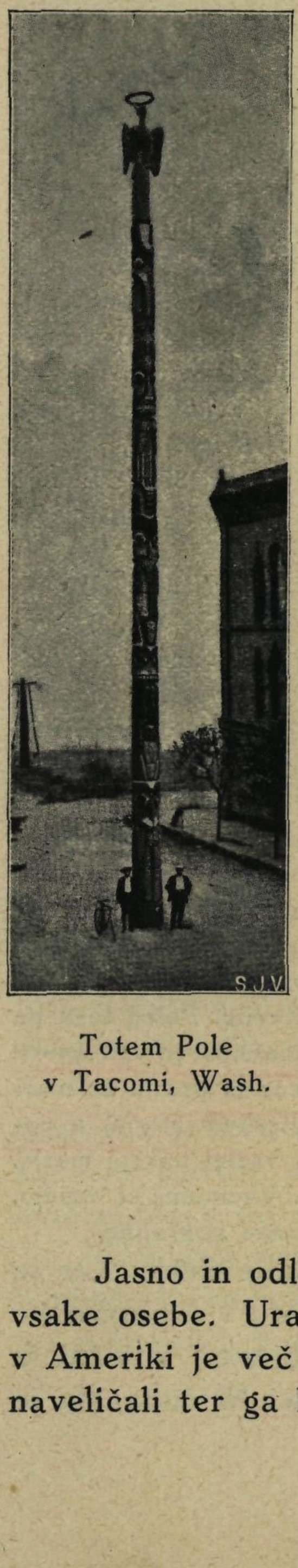
V posameznih letih številke jako menjavajo. To prihaja deloma od razmer v krajih, odkoder naseljenci prihajajo, deloma od gospodarskih razmer v Ameriki sami. Po deželah se naseljenci (od l. 1820 do 1876) razdelijo: 4,527.592 Angležev, Škotcev in Ircev, 2,889.235 Nemcev, 49.793 Avstrijcev, 77.299 Švicarjev, 263.993 Švedov in Norvežcev, 41·417 Dancev in Islandcev, 300.259 Francozov, 56.874 Lahov, 34.717 Špancev in Portugalcev, 42.201 Holandec, 21.498 Belgijcev, 196.891 Kitajcev, 337 Japoncev, 59.569 zapadnih Indijcev.

Naenkrat se od l. 1880 prikažejo tri nove države, Avstrija Rusija in Italija z ogromnimi številkami. V dobi od l. 1890 do 1900 je prišlo iz Rusije 588.000 (večinoma Židje), iz Avstro-Ogrske 597.000 in iz Italije 655.000 naseljencev. Številke naraščajo še bolj v zadnjem desetletju (1901 do 1910). Avstro-Ogrska izkazuje 2,145.260, Rusija 1,597.306 in Italija 2,045.877 izseljencev. Po spolu prevladujejo moški. Na razne stanove pride 39% delavcev, 33% kmetovalcev, 18% rokodelcev in 10% trgovcev ter duševnih poklicev.

Ker je izpočetka prevladalo število angleških naseljencev, ki so prišli v tako že pretežno angleške naselbine, je amerikanska javnost dobila čisto angleški značaj. Nemci se hitro prilagodijo angleškim šegam in jeziku, ker so z njimi v sorodstvu. Ko so začeli prihajati Slovani, je bilo število prebivalstva že tako močno, da niso mogli javnosti vtisniti znaka svoje narodnosti, temveč le posameznim kolonijam ali mestom, kjer so se naselili v večjem številu. Poleg tega pa slovanski narodi med seboj nimajo posebno tesnega stika. Delavnost in vztrajnost, ki dičita Slovana, to bo prešlo v amerikansko ljudstvo, kakor je prešla že marsikatera lastnost drugih narodov, ki so se že potopili v angleškem morju, a potopiti se morajo tudi slovanske trume, ako bodo ostale za vselej onkraj morja. O naših Slovencih vemo, da jih ostaja tam le majhno število. Večinoma se vrnejo, kakor se vračajo laški delavci, ki vsako vigred preplavajo naše pokrajine.

Ozrimo se natančneje na slovansko naseljevanje. Ker je nas Slovanov „ko listja, trave“, naše trume na potu v Ameriko ne štejejo na tisoče, temveč na stotisoče, dà, na milijone! V južni in srednji Evropi razsaja prava amerikanska mrzlica. Ni čuda, da je

zgrabila tudi naš slovenski narod. Najprej je našel klic odmeva v krajih, odkoder so morali prebivalci že nekdaj hoditi s „trebuhom za kruhom“, kjer so bili že nekako vajeni sveta in ni manjkalo poguma za pot čez veliko vodo. Prišla so prva poročila v staro domovino. O težavah nihče ne govori rad, mnogim je bila sreča mila. Želja, da najdejo v „Novem“ svetu „novo“ srečo, se zbuja v tisočerih srcih, truma se seli za trumo. Ni skoraj sela več, kjer bi ne poznali „Amerikancev“. Ker se je mnogim „posrečilo“, upajo še drugi, in beseda Amerika je mnogim slajša ko ubrani glasovi mogočne godbe. Sela se praznijo, število prebivalcev nazaduje, javlja se marsikatero gorje. Od mnogih strani svarijo, odvračajo. Marsikomu krvavi srce, ako se omeni Amerika, in čujejo se vzdihi: „Amerika nam bo pobrala vse!“

Totem Pole
v Tacomi, Wash.

In morje zašumelo je,
in ladjo objelo je;
in mnog pogled je bil solzan,
pozdravljen silni ocean!

Črez te vode naj plujemo,
za kruhom naj potujemo;
ni dajal ga domači kraj,
v tujino gremo ponj sedaj!

A kaj vse duše nam mori,
v očesu solza govori . . .
Povej, oj silni ocean,
ne plujemo morda zaman?

Ne gremo morda umirat le,
ne gremo morda hirat le
črez silno, daljno morsko plan,
povej, povej, oj ocean!

Dejstvo je, da je nad sto tisoč naših rojakov zapustilo svoj slovenski dom. Tisoči so našli v Ameriki drugo domovino, tisoče že tudi krije tuja prst. Klic: V Ameriko! pa ni izgubil prav nič na svoji privlačni sili.

* * *

Jasno in odločno govorijo številke, dasi nam ne zaznamujejo vsake osebe. Uradno štetje izseljencev v domovini in naseljencev v Ameriki je več nego pomanjkljivo. V Avstriji so se štetja kmalu naveličali ter ga l. 1884 popolnoma opustili, v Ameriki pa še dan-

danes ne poznajo slovenskega naroda in mešajo naše rojake s Hrvati. Ozreti se moramo nekoliko tudi na naše slovanske brate, ker smo Slovenci le veja velikega slovanskega drevesa.

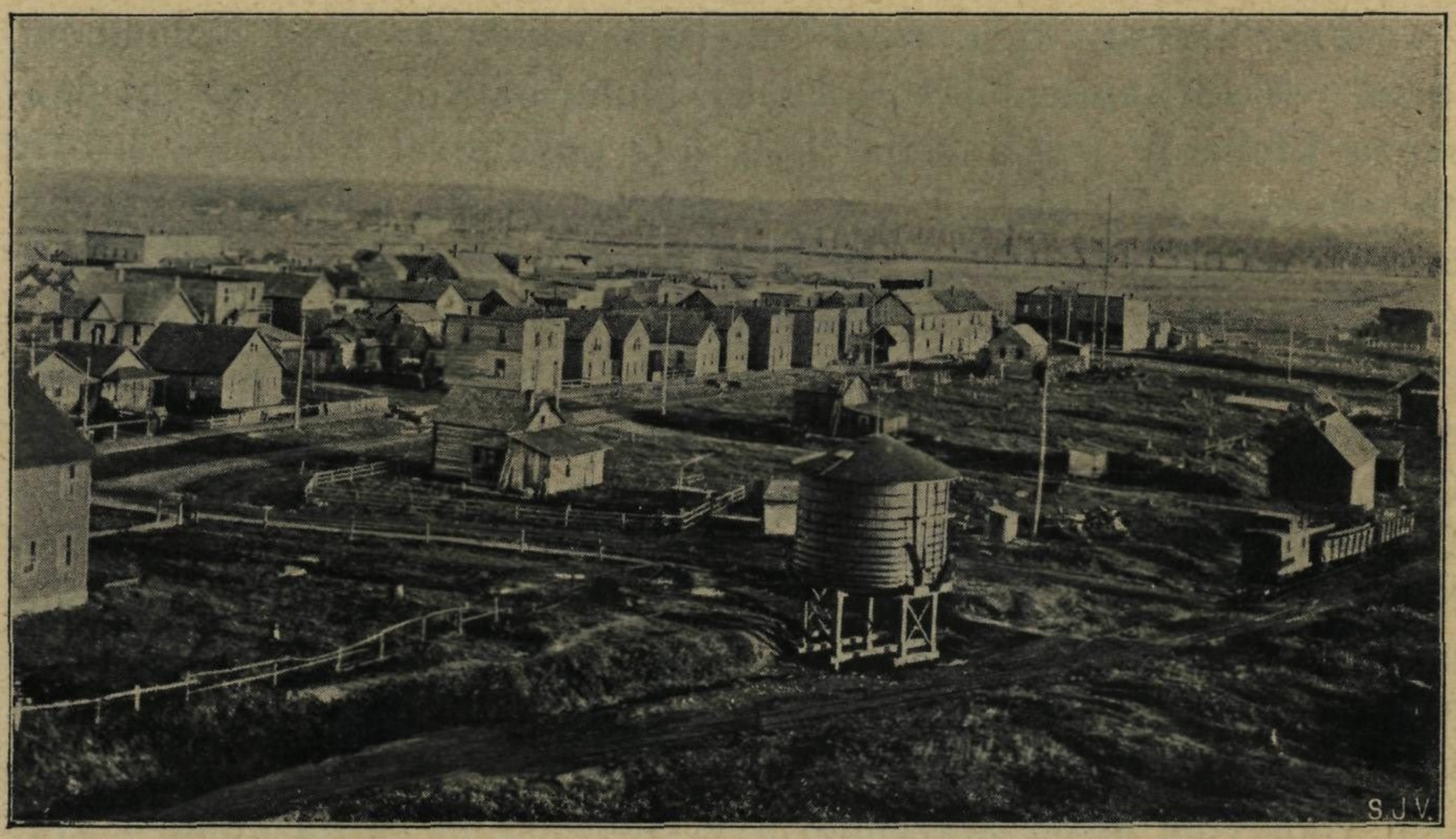
Pri slovanskem naseljevanju v Ameriko se morejo razločevati tri dobe. Prva pred letom 1850, druga od leta 1850 do 1880 in tretja od tega leta naprej.

Prva doba do l. 1850.

Prvi Slovan, ki je videl Ameriko menda že pred Kolumbom, je bil poljski kapitan Jan Kolinsky (John of Kolno). V službi danskega kralja je prišla ladja, kateri je poveljeval Kolinsky, l. 1476 na poluotok Labrador. V New Amsterdamu sta se l. 1658 naselila češka plemenitaša A. Heřman in B. Filip, v New Jerseyu pa l. 1662 A. Zaborowsky. Družine so bile izmed najveljavnejših, a so se sčasoma popolnoma poamerikanile. Holandci so l. 1659 v New Yorku najeli poljskega učitelja za naseljence, torej so morali biti ti Poljaki. Okrog l. 1700 je menda neki Dalmatinec prišel po Tihem morju v Californijo. Neki J. Sadowsky je sodeloval l. 1774 pri naselbini v Kentuckyu. Ko so Indijanci naselbino požgali, je na majhni ladjici kot prvi belec za Francozi in Španci po Mississippiju privozil v New Orleans. Listino za neodvisnost je podpisal neki W. Paca, o katerem mislijo, da je bil Čeh. „Moravski bratje", ki so prišli l. 1736 pod vodstvom grofa Zinzendorfa v Georgijo in se nazadnje l. 1741 naselili v Betlehemu v Lehigh Valley, Pa., niso pristno slovanske krvi.

Amerikanska vstaja je privabila poljska junaka Koszciuszka in Pulaskija, katerima so l. 1910 v Washingtonu postavili krasna spomenika. Po zadušeni poljski vstaji l. 1831 je prišlo v Ameriko veliko število poljskih beguncev, večinoma mladih plemenitašev, ki so pa našli prav žalostno usodo pri težkem delu za kruh. Pozneje šele so jim odkazali neki prostor v bližini Rock Riverja, Ills. Homatije l. 1848 so prisilile posebno večje število Čehov, nekaj tudi iz boljših stanov, da so se iz političnih ozirov izselili. Šli so večinoma v St. Louis, Mo. Ko so našli l. 1849 v Californiji zlato rudo, je „mrzlica po zlatu" zgrabila precej Slovanov, posebno Čehov in Dalmatincev. Hrvaških mornarjev in ribičev se je nabralo precejšnje število ob obalih Tihega morja. Statistika je pomanjkljiva. Do leta 1850 so v dobi tridesetih let našteli 495 „tujih potnikov" iz „Poland" in 907 iz „Russia except Poland". Avstro-Ogrske ne omenjajo, še manj kake narodnosti. Pri ljudskem štetju l. 1850 so našteli 946 „Avstrijcev", gotovo večinoma Čehov, dočim so Poljake in Žide darovali Germaniji.

Izmed Slovencev so prišli v tej dobi v Ameriko slavni naš škof F. Baraga, dne 31. grudna 1830, misijonar Franc Pirc, dne 18. kimavca 1835, in frančiškan Oton Skola, dne 25. grudna 1841. Baragov naslednik, škof Ig. Mrak, je odpotoval iz Trsta meseca julija 1845. Ko se je l. 1835 Baraga prvikrat vrnil na Slovensko, je vzel s seboj svojo sestro Antonijo pl. Höffern. Gotovo je moralo priti v tej dobi še več Slovencev, a nimamo o njih nobenih podatkov ali vesti.

Naselbina Biwabik, Minn.

Druga doba od l. 1850 do 1880.

V tej dobi so se pričeli v večjem številu naseljevati Čehi in Poljaki, zadnji večinoma iz nemških pokrajin.

Na naseljeniškem uradu so našteli:

V letih 1851 do 1860 iz „Poland" 1164, iz Rusije brez „Poland" 457, iz Ogrskega —·—, iz Avstrije —·— naseljencev.

V letih 1861 do 1870 iz „Poland" 2024, iz Rusije brez „Poland" 2532, iz Ogrskega 484, iz Avstrije 5914 naseljencev.

V letih 1871 do 1880 iz „Poland" 12.970, iz Rusije brez „Poland" 38.838, iz Ogrskega 9960, iz Avstrije 63.009 naseljencev.

Pri ljudskem štetju je bilo sledeče razmerje:

Leta	1860:	1870:	1880:
„Avstrijcev"	25.061	30.508	38.863
Čehov (Bohemians)	—	40.289	85.361
Ogrov (Hungary)	—	3.737	11.526
„Poland"	7.298	14.436	48.557
„Russia"	3.160	4.644	35.722

Število Slovanov se ne more dognati, ker je označena le domovina, in so med „Poljaki“ in „Rusi“ všteti tudi Židje. Leta 1860 pristavlja statistikar (p. XXIX. Census of 1860): „Of Russsians and Poles speaking the Sclavonian (sic!) language, this migration has been inconsiderable in amount.“ Torej le malo Slovanov!

Povod prihoda je bil večinoma gospodarskega značaja, dasi ni manjkalo političnih nagibov. Naseljenci so bili rokodelci, ki so dohajali s svojimi družinami, da se naselijo za stalno. Večinoma so šli na „West“ za srečo, „to grow up with the country“, in za svobodo, katere jim stara domovina ni nudila. Poljaki so prišli po ponesrečeni vstaji l. 1861 in vsled homatij nemškega kulturnega boja, Čehi po porazu Avstrije l. 1866. Čeha v Texasu je vprašal prijatelj: „Kako si mogel priti sem, ko imajo doma svinje boljša stanovanja?“ „Res“, mu odgovori, „a rajši živim tu v tej koči, nego v palači pod avstrijsko vlado!“ Odgovor je značilen za duha, ki je naseljence navdajal. Ker so bili večinoma izobraženci, so kmalu prišli do veljave in v Chicagu je še dandanes velik razloček med otroci Poljakov, ki so prišli vsled vzorov, in onih, ki prihajajo „with the hoe — s krampom.“

„Piknik“
novijorških Slovencev.

Slovani se v tej dobi prvikrat prikažejo v trumah, dasi brez vsake organizacije, ali kvečemu le, kolikor so si sosedje, sovaščani, rojaki. Dohajali so večinoma čez Bremen v New York ali v New Orleans in Galveston.

Poglejmo nekaj prvih naselbin. L. 1854 so se Čehi naselili v St. Louisu, Mo., ter si sezidali katoliško cerkev. Ta naselbina je do danes izmed najznamenitejših. Pod vodstvom nekega Lešikarja je prišlo večje število okrog l. 1850 v bližino mesta Austin, Tex. Potovanje iz Liverpoola do Galvestona je trajalo — 17 tednov ob silnih mukah, da je umrla polovica izseljencev. Izprva se jim je godilo jako slabo, posebno za meščanske vojske. Nazadnje so izginile zapreke in nekateri naseljenci so prišli do veljave. L. 1906 so cenili število Čehov v Texasu nad 60.000. Ko je država Wisconsin pričela vabiti naseljence, so sledili klicu Čehi že l. 1844 in se naselili v Kaledoniji, kjer je izšel prvi češki list „Slavia“, in se je pričelo delo prostomiselcev. Poleg Milwaukeea je pa največja naselbina Kewaunee, kamor je prišlo izprva l. 1857 šest mož. Odtod se jih je nekaj naselilo v državi Iowa. L. 1855 se je naselilo 19 družin v Clevelandu, O., in že l. 1865 jih je bilo tu okrog 3000. Okrog l. 1860 so nastale naselbine v Nebraski in New Yorku, kjer je bilo l. 1880 približno 10.000 Čehov. V Chicago so prišli l. 1851 in l. 1870 so jih našteli 6277 s češkimi Židi vred.

Poljaki so se naselili l. 1855 v kraju Pana Marya, Tex., kjer so sezidali prvo cerkev; drugi so sledili in l. 1906 so cenili njih število do 17.000. S Čehi

vred so prišli l. 1858 tudi v Wisconsin in ustanovili naselbino Polonia, kjer je zdaj nad 400 družin. Do l. 1880 so Poljaki sezidali 85 cerkvâ, 17 v Texasu, 16 v Wisconsinu, 6 v Michiganu in 6 v Missouriju. V državi Illinois je bila prva naselbina Chicago (l. 1869), v Pennsylvaniji prva v Shamokinu (l. 1870), v New Yorku Buffalo; v Minnesoti so se naselili l. 1873, v Nebraski l. 1876, v Detroitu, Mich., l. 1872, v Clevelandu, O., l. 1876, itd.

Med onimi „Avstrijci", katere je izkazala naseljeniška oblast, so bile gotovo večje skupine tudi naših Slovencev. Znano je, da so slovensko naselbino Brockway, Minn., ustanovili že l. 1866. Naš ponos pa so zopet oni možje, ki niso prišli iskat zlata, tudi ne gole sreče, temveč razširjevat kraljestvo božje in oznanjevat sv. vero. Škof Baraga je zbral okoli sebe še druge svetle zvezde. Dne 13. vinotoka 1859 je dospel v Ameriko nadarjeni Čebulj in po njegovem nasvetu l. 1863 poznejši škof J. Vertin, čigar oče se je naselil že l. 1852. Leto pozneje (l. 1864) je privedel F. Pirc duhovnika Jos. Buha, sedanjega generalnega vikarja škofije Duluth, in bogoslovce Žužeka, Tomazina ter sedanjega škofa Trobca. Iz goriške bogoslovnice so mu sledili sedanji monsignor Plut, Tomažič, Erlach in Velikonja. V tej dobi je dospel tudi zdaj v Ljubljani živeči škof J. Stariha.

Floresta, Col.
Premogokopi prihajajo iz jame.

Morda je bilo v teh dveh dobah število slovenskih Amerikancev komaj nekaj tisoč, in vendar se moremo ponašati kar s peterimi škofi, dočim so n. pr. Poljaki imeli komaj enega, ko je njih število naraslo že na 3 milijone!

Slovenski duhovniki so misijonarili pri Indijancih, oskrbovali svoje rojake in bili nastavljeni tudi na drugih župnijah, zlasti na nemških v škofiji Št. Pavel, Minn. Green Balch piše o njih: „Speaking German as they do, practically as a second mothern tongue, and being in general excellent linguists, it is not surprising that they prove a very useful class of priests..."

Menda so se v tej dobi prvi Slovenci pojavili okrog l. 1863 v Chicagu, in odtod se jih je nekaj naselilo v državo Iowa. Tudi v Omahi so bili že l. 1868. Okrog l. 1873 so se pričeli naseljevati v Jolietu, Ill., kjer je zdaj najbolje urejena naselbina. Posamezni so prišli v New York l. 1878, v večji množini pa šele od l. 1893 naprej. Pravo „izseljevanje" se je pri Slovencih pričelo šele v tretji dobi od l. 1880 naprej.

Ljudsko štetje l. 1880 dokazuje, da so bili razen v New Hampshiru Slovani že v vseh državah in teritorijih. Največ jih je bilo v državah New York (32.000), Wisconsin (24.000) in Illinois (23.500), med katerimi so pa všteti tudi Židje. Pennsylvania, ki je zdaj na prvem mestu, je bila v drugi dobi šele na devetem mestu in štela 8333 Slovanov. Približno je bilo od vseh Slovanov okrog 70% Čehov.

Tretja doba od l. 1880 naprej.

V tretji dobi najdemo na potu v Ameriko poleg še vedno številnih trum Čehov ogromno število Poljakov in vedno večje skupine drugih Slovanov. Ta doba se po pravici more imenovati slovanska doba naseljevanja v Ameriko, dasi so mnogoštevilni tudi Italijani, Švedci, Litvini, Grki. Štetje došlecev je sicer bolj natančno, a pravega števila privržencev posameznih narodnosti nimamo. Do l. 1899 so označevali le „deželo zadnjega stalnega bivanja“ in ne narodnosti. Gibanje je prešlo od nemških Poljakov na avstrijske in ruske, zgrabilo Slovake na Zgornjem Ogrskem in Rusine, ker se bivališča teh treh slovanskih rodov stikajo. Ker imajo ravno tu Židje velik vpliv, je pripisovati tudi njihovemu vplivu, da se je pričelo gibanje, zakaj Žid je takoj razumel novi tok izkoriščati. Jugoslovane je „amerikanska mrzlica“ zgrabila nekoliko pozneje. Naših slovenskih rojakov se je posamezno že precej izselilo, „trumoma“ pa so začeli prihajati šele od l. 1892 naprej. Enako je tudi pri Hrvatih. Posamezniki, posebno mornarji iz otokov in obrežja, torej Dalmatinci, so prišli že prej; pravi Hrvatje so prihajali s Slovenci ali še malo za njimi, tako tudi Srbi, Bolgari in v najnovejši dobi v silnih množinah Rusini.

Pri ljudskem štetju so našteli „na tujem rojenih“ l. 1880: 219.829, leta 1890: 633.896, l. 1900: 1,385.645. Ti „tujci“ so večinoma Slovani. V 20 letih je narastlo to število od 200.000 na 1,400.000!

Naseljeniški urad izkazuje iz „Avstro-Ogrske“ sledeče številke:

L. 1861: 13, l. 1871: 4887, l. 1879: 5963, l. 1880: 17.267, torej naenkrat trikratno število, ki se giblje do l. 1889 med 20 do 40 tisoč na leto. Od l. 1889 število zopet narašča in doseže l. 1892: 76.937. Potem pada na 33.031 l. 1897. Od tega leta naprej pa silno narašča, namreč l. 1899: 62.491, l. 1900: 114.847, l. 1902: 171.989, l. 1903: 206.011, l. 1905: 207.693, l. 1906: 265.138 in l. 1907 celo 338.452, torej najvišje število, ki pade l. 1908 zopet na 168.509 ter iznova narašča l. 1909 na 170.191 in leta 1910 na 258.737. Večina teh „Avstriakov“ so Slovani, le nekaj bo Židov, Nemcev in Ogrov. Vseh naseljencev je pa prišlo od 1. julija 1908 do 1. julija 1909: 1,941.990, l. 1909—1910: 878.587, l. 1910–1911: 1,030.300, in l. 1911—1912: 1,314.013 oseb. Izmed naseljencev zadnjega leta (do 1. julija 1912) je bilo iz Avstrije 85.854 in iz Ogrskega 93.028 oseb.

Zanesljivejši so uradni podatki od leta 1889 naprej, ko so pričeli šteti po „races and peopels“, torej po narodnostih. Priznavam, da imajo oblasti težave pri tem, a nekoliko bolj natanko bi se bilo lahko postopalo, da bi podatki odgovarjali dejanskim razmeram. Najbolj obžalovanja vredno za nas je, da so

Slovence dejali skupaj s Hrvati, in se potemtakem število naših rojakov ne more natanko dognati.

Naseljeniški urad izkazuje sledeče številke slovanskih naseljencev:

Leto	Čehov (Moravcev)	Bulgarov Srbov Črnogorcev	Hrvatov in Slovencev	Dalmatincev Bošnjakov Hercegovcev	Poljakov	Rusinov (Russians)	Rutencev	Slovakov
1899	2.526	94	8.632	367	28.446	1.774	1.400	15.838
1900	3.060	204	17.184	675	46.938	1.200	2.832	29.243
1901	3.766	611	17.928	732	43.617	672	5.288	29.343
1902	5.590	1.291	30.233	1.904	69.620	1.551	7.533	36.934
1903	9.591	6.479	32.907	1.736	82.343	3.608	9.843	34.427
1904	11.911	4.577	21.242	2.036	67.757	3.961	9.592	27.940
1905	11.757	5.823	35.104	2.639	102.437	3.746	14.473	52.368
1906	12.958	11.548	44.272	4.568	95.835	5.814	16.257	38.221
1907	13.554	27.174	47.826	7.393	138.033	16.807	24.081	42.041
1908	10.164	18.246	20.472	3.747	68.105	17.111	12.361	16.170
1909	6.850	6.214	20.181	1.888	77.565	10.038	15.808	22.586
1910	8.462	15.130	39.562	4.911	128.348	17.294	27.907	32.416

Slovencev in Hrvatov skupaj je torej izkazanih 335.543. Največ (44%) je Poljakov. Drugo skupino tvorijo Slovaki in štejejo skoraj eno petinko vseh. Koj na tretjem mestu pridejo Slovenci in Hrvatje (16%). Rojaki, ki poznajo razmere, so mi pravili in tudi Rev. I. Šusteršič sodi tako, da je v skupini „Slovenians and Croatians“ dobra tretjina Slovencev.

Tako bi bilo tudi po uradnem štetju dognano, da je prišlo samo v enajstih letih okrog 100.000 Slovencev v Ameriko. Pri tem je pa še opomniti, da so za „Slovence“ označeni večinoma le „Kranjci“, ker slovenski Korošci hočejo dostikrat biti bolj „tajč“, in tudi pri mnogih Štajercih ne bo nič bolje.

Da se povprečno izve število onih, ki so v Ameriki tudi ostali, se morajo vpoštevati podatki glede „odpotovalcev — alien departures“.

Uradno so teh izračunali:

L. 1899: 41, l. 1900: 31, l. 1901: 28, l. 1902: 21, l. 1903: 21, l. 1904: 37, l. 1905: 34, l. 1906: 26, l. 1907: 22, l. 1908: 73 odstotkov.

Tako bi bilo torej od l. 1908, ki izkazuje 782.870 došlecev, ostalo tam le 209.867 naseljencev. Za druga leta in povprečno pa velja, da jih ostaja tam tri četrtine. Glede Slovencev se številke ujemajo s splošno cenitvijo njih resničnega števila, torej za zgornjih enajst let 70 do 75 tisoč.

Slovencev in Hrvatov se je naselilo od 1. julija 1899 do 1. julija 1909 v posamezne države: V Pennsylvanijo: 114.305, Illinois 34.590, Ohio 28.213, New York 31.377, Missouri 8718, Minnesoto 9086, Michigan 7664, Wisconsin 7140, Colorado 5370, W. Viržinijo 5064, Californijo 2851, New Jersey 2884, Indiano 2865, Washington 2905, Montano 2084, Kansas 2330, Utah 1208 in v druge države 11.551. Razvidno je, da gre največ naših rojakov v Pennsylvanijo. Enako razmerje je tudi med drugimi slovanskimi narodi. Urad izkazuje n. pr. l. 1908, da je prišlo v Pennsylvanijo 595.116, v New York 292.443, v Illinois 194.898 Slovanov.

Naj sledijo še podatki kranjske dežele. Po teh se je izselilo iz Kranjskega:

		V Severno Ameriko:	V Brazilijo:	V Južno Ameriko:	Skupaj:
Leta:	1893	414	3	1	418
„	1894	203	7	—	210
„	1895	1.145	60	118	1.329
„	1896	1.625	832	441	2.898
„	1897	978	96	44	1.118
„	1898	1.674	17	—	1.691
„	1899	3.287	6	38	3.331
„	1900	2.854	2	1	2.857
„	1901	2.189	—	6	2.195
„	1902	5.119	—	—	5.119
„	1903	6.511	1	—	6.512
„	1904	2.883	—		2.883
Skupaj v 11½ letih:		28.882	1024	649	30.561 oseb.

Pri ljudskem štetju l. 1910 so dognali, da se je v dobi 1901 do 1910 izselilo iz Kranjskega skupno 33.195 ljudi. Pri teh številkah so seve všteti tudi Kočevarji, ki so se precej močno izseljevali, vendar je pa pretežna večina naših slovenskih rojakov. Značilne so tudi sledeče številke:

Izselilo se je iz Kranjskega:

V l. 1893 (druga polovica)											
	samskih:	218,	poročenih:	140,	žen:	13,	otrok:	47,	drugih	—,
„ 1894	„	118,	„	61,	„	2,	„	25,	„	4,
„ 1895	„	726,	„	426,	„	36,	„	121,	„	20,
„ 1896	„	1.307,	„	819,	„	187,	„	544,	„	41,
„ 1897	„	563,	„	336,	„	36,	„	181,	„	2,
„ 1898	„	1.039,	„	532,	„	15,	„	101,	„	4,
„ 1899	„	1.946,	„	1148,	„	63,	„	173,	„	1,
„ 1900	„	1.665,	„	989,	„	24,	„	174,	„	5,
„ 1901	„	1.383,	„	686,	„	27,	„	98,	„	1,
„ 1902	„	3.226,	„	1559,	„	63,	„	256,	„	15,
„ 1903	„	4.184,	„	1864,	„	83,	„	360,	„	21,
„ 1904	„	1.970,	„	662,	„	42,	„	200,	„	9,
Skupaj:	samskih:	18.345,	poročenih:	9222,	žen:	591,	otrok:	2280,	drugih:	123.

Po teh podatkih bi bilo šlo samo iz Kranjskega v Ameriko do 30 tisoč ljudi. Ker izkazuje amerikanska statistika od l. 1904 (druga polovica — 10.000 Slovencev in Hrvatov, l. 1905 (okroglo) 35.000, l. 1906: 44.000, l. 1907: 47.000, l. 1908: 20.000, l. 1909: 20.000, torej skupaj 176.000 in je ena tretjina Slovencev, torej 58.000 do 60.000, ter se odštejejo oni, ki so se povrnili, imamo isto število naših naseljencev od l. 1899, namreč 70.000 do 75.000, ali skupno sedanje število naših rojakov v Ameriki okrog 100.000.

Prihod posameznih znamenitejših Slovencev v tej dobi je označen v zgodovini naselbin, enako tudi prihod večjih skupin, kolikor se je dalo dognati.

Kaj je gnalo te slovanske množice iz domovine v tujino? V prvih dveh dobah je prevladovalo stremljenje po „sreči“, namreč želja, da si vsak pridobi nekaj zemlje ali zastonj ali poceni, in

obenem hrepenenje po večji politični ali tudi verski prostosti v Ameriki. Te privlačne sile so sčasoma ponehale. Dobra zemljišča so bila porazdeljena in postala draga, v zapadni in srednji Evropi pa je zavladal mir. Sicer so se v Avstriji pričeli narodnostni prepiri, a ti sami niso gnali kmečkih množic čez morje, in še manj kaki verski nagibi, ker večinoma so se izseljevali katoličani.

Pač pa je glavni vzrok, da so se slovanske množice kakor velikanska reka začele izlivati v Ameriko, ta, da se je v Uniji po meščanski vojski pričela razvijati obrt na način,

So. Chicago, Ill.: Pevsko-dramatično društvo.

kakršnega prej ni videla nobena država. Velikanski razvitek je zahteval v raznih panogah in podjetjih tisoče in tisoče delavcev in sicer ne ravno izučenih delavcev, ki so v prejšnjih dobah edino mogli izhajati, temveč delavcev, ki imajo zdrave roke. Delavčevo glavo so nadomestili s stroji, a rok niso mogli, in žilavih rok podjetni Amerikanec ni imel nikoli preveč. Nemški naseljenci prejšnje dobe in večinoma tudi češki niso prihajali v Ameriko, da bi tam služili za dnino, ampak da postanejo lastniki zemlje, neodvisni amerikanski državljani. Enako je bilo tudi pri došlih Angležih, Škotih, Holandcih. Poleg tega ti niso pripadali vrstam, ki opravljajo nižja, cena dela. Le Irci in francoski Kanadci so šli po delu „rok", a ti

so zadostovali komaj za Novo Anglijo. Ker je rastla potreba od dne do dne, so morali poklicati Lahe in množice novih Slovanov, posebno iz južnih in bolj vzhodnih delov Evrope. Običajno in značilno pri tem naseljevanju je dejstvo, da z malimi izjemami izseljenci niso šli v Ameriko z namenom, da bi ostali tam in se tam stalno naselili, ampak da si hitro prislužijo nekaj denarja, pošljejo ga domov in se v doglednem času zopet vrnejo tja.*

Zato so šli po delu, ki se je najbolje plačalo, v premogovnikih, rudokopih, v livarnah, topilnicah, tovarnah itd. Tudi v prejšnjih dobah je bil del naseljencev kmetskega stanu, mali posestniki (bajtarji), med izseljenci v novejši dobi pa je le malo „izučenih" delavcev (obrtnikov), večinoma so krepki kmetski fantje ali kmetje, ki se ne ustrašijo krampa in vročine pri topilnicah.

„ . . peha se za sebe, za družino,
da lepše kdaj uživali bi dni!"

Skupina Slovencev v naselbini
Black Diamond, Wash.
Fotografiral A. J. Terbovec.

Poleg vedno naraščajoče amerikanske obrti in zahteve do delavskih moči ima tok delavskih množic v Ameriko tudi neki zgodovinski razlog. Obrtništvo se naslanja na premog. Pennsylvania ima neizmerno veliko izbornega, trdega premoga (anthracite). V „majnah" (jamah) so bili delavci večinoma Irci. Sčasoma so se posestnikom premogovnikov zahteve amerikanskih delavcev zdele previsoke, in ker so bile stavke na dnevnem redu, so začeli vabiti bolj „voljne" delavce iz Evrope, ki so obenem delali ceneje, oziroma se pustili rajši izkoriščevati. To je šlo tem laže, ker do l. 1885 ni bilo zakonito zabranjeno, da se sklepajo pogodbe z delavci že v njihovi domovini ter se potem pošljejo v razna podjetja. Prvi taki „pogodbeni" delavci (contract laborers)**

---

* Od 30.561 ljudi, ki so šli od l. 1893 do 1904 iz Kranjskega v tujino, je bilo le 145 takih, ki so prodali prej svoja posestva.

** Mr. Powderly, prejšnji naseljeniški komisar, piše, da so amerikanske delavce nadomestovali z bolj cenimi iz Evrope že okrog l. 1869. Piše namreč (Jud. Commi. XV. p. 32): „I believe in 1869, during a miner's strike which was then

so prišli menda v Drifton, Pa. Bili so bržkone Slovaki, ki jih je za nekega lastnika „majn“ najel neki „Austrian“, namreč Žid, ki je dobil za to dober „komišen“. Razni „agenti“ so rastli kar iz tal, in tudi na Slovenskem jih ni manjkalo. Zdaj je tako vabljenje sicer zakonito zabranjeno, a na stotisoče delavcev se je razlilo iz Evrope v Ameriko in tudi po letu 1885 se je v zakonu še vedno našla kaka luknjica.

V „majnah“ po Pennsylvaniji je začelo mrgoleti slovanskih delavcev. Za Poljaki so prišli Slovaki, koj za njimi pa Slovenci in Hrvatje. Od l. 1898—1908 (30. junija) je šlo po uradni statistiki samo v Pennsylvanijo: Čehov: 7.622, Bulgarov, Srbov, Črnogorcev: 18.548, Slovencev in Hrvatov: 121.311, Bošnjakov: 2.657, Poljakov: 209.697, Rusinov: 12.866, Rutencev: 53.890, Slovakov: 169.116, torej skupaj: 595.116. V vse druge amerikanske države jih je v istem času prišlo okrog 980.000! Rev. I. Šusteršič našteva že l. 1903 v Pennsylvaniji 23 večjih slovenskih naselbin.

Skupina Slovencev iz Pennsylvanije.

Očividec iz Hazletona, Pa., pripoveduje l. 1904:

„Začeli so prihajati pred kakimi 20 leti; nekaj posameznikov je prišlo tudi že prej. Zdaj jih ne prihaja več toliko. Ko so prišli, si prav nič niso mogli pomagati. Težko smo jih razumeli in zahtevali so, naj jih spremimo k nekemu salunerju v ulici Wyoming. Zahtevali so prostora ob železnični postaji in prvo noč so prenočili pod milim nebom. Jaz sem jih nekaj sprejel v svoj hlev in jim dal sena za ležišče. Eden je vzel svoj molitvenik in molil vsem na glas. Večinoma so bili katoličani. Večrat so šli v log, zapalili ogenj in tam spali ali sedeli okrog ognjišča, ako je bilo premrzlo. Ko so si nekaj zaslužili, ali če so imeli kaj denarja, so šli k peku ali so kupili cenega mesa, naj je bilo, kakršno je že bilo. Več jih je bilo tako ubožnih, da so prišli v stari vojaški obleki in vse svoje imetje so imeli v malem zaboju. Izprva so prihajali sami možje . . .“ Morda je to opis prihoda Poljakov ali Slovakov, a tudi mnogim Slovencem se je tako godilo v začetku. Važno in težavno opravilo je pripadalo prvim prišlecem. Kakor pozna v stari domovini vsaka vas „prvega Amerikanca“, tako ima vsaka naselbina v Ameriki

---

in progress, a man who was connected with one of the coal companies made the statement that in order to defeat the men in their demands it would be necessary to bring cheap labor from Europe, and shortly after that, miners were noticed coming to the anthracite region in large numbers from Italy, Hungary, Russia and other far — off lands.“

„prvega naseljenca — the first comer". Ta je moral orati ledino in pripravljati tla za svoje rojake. Navadno so bili pogumni in zelo podjetni možje, ki se niso ustrašili nobenih težav, pravi voditelji svojih rojakov, junaki na polju nove omike. Kakor pajek najprej pritrdi svojo mrežo, preden razpne vse niti, tako so ti možje z naravno nadarjenostjo poiskali kraje, odkoder so sezidali most do stare domovine in pripravljali pot svojim rojakom.

Kadar je bilo na enem kraju dosti delavnih moči, so si poiskali drugih in jih odpirali novim naseljencem. Po pravici imenujejo Amerikanci take može „Pioneers of Culture".

O slovenskih pionirjih v Minnesoti piše G. L. Brozich v „Narodnem Vestniku" (22. februarja 1912):

„Prvi slovenski pionirji v Minnesoti so bili slovenski misijonarji, kakor Baraga, Pirc, Buh, Ločnikar in drugi, ki so prišli delovat med divje Indijance že pred kakimi petdesetimi leti. Njim so sledili rojaki, ki so se lotili kmetij, kajti za rudnike, katerih imamo danes dosti, se takrat še ni vedelo. Naselili so se blizu St. Clouda, Minn., kjer so z velikim trudom in potrpljenjem ustanovili lepi slovenski naselbini Brockway in Albani. Zemljišča so tačas dobili po zelo nizkih cenah; veliko naseljencev je tudi dobilo zemljišča zastonj po takozvanem „Homestead" zakonu. Danes so omenjene farme ene najboljših v vsi državi, in cene pridejo pogostoma do stoinpetdeset dolarjev za vsak aker.

Slovenci iz Winterquarters, Utah, se zabavajo v gozdu.

Prve slovenske naselbine v Minnesoti so ustanovili nekako v sredini države, a dobra tretjina države na severu je dolgo časa ostala skoraj nedotaknjena. Sčasoma so posekali les, a nihče ni vedel, da je zemlja zelo pripravna za kmetijstvo. Ko so pa po naključju našli leta 1885 železno rudo v sedanjem mestu Tower, in nekaj let pozneje v dvajset milj oddaljenem Ely, so začeli rudarji obdelovati male vrte okolu svojih hiš, ki so jim kmalu pokazali, kako rodovitna zemlja se nahaja tudi v tem severnem delu naše države. Niso se pa dosti zmenili za to, ker so rudniki nudili boljši in hitrejši zaslužek.

L. 1891 so našli nove zaklade železne rude v takozvanem „Mesaba Range"; naseljevanje je hitro naraščalo, tako da so danes tukaj cvetoče slovenske naselbine v mestih Virginia, Aurora, Biwabik, Gilbert, Eveleth, Chisholm, Hibbing, Buhl, Nashwauk in Co-

leraine. Blizu teh slovenskih naselbin je zemlja bolj pripravna za kmetijstvo, zatorej so se naši rojaki v marsikaterem mestu hitro poprijeli obdelovanja zemlje, seveda izprva v malem, kajti zemljo v bližini je bilo težko dobiti, ker so rudarske družbe in špekulantje hitro podjarmili vse, kar je v bližini bilo boljšega. Le malo Slovencev je bilo isti čas, ki so spoznali priliko, da dobijo nekaj zemlje, ki bi jim dandanes donašala milijone. Niso sicer vsega sami krivi, a nekaj le. Slovenec je silil v rudnike, videl je samo mesečno plačo pred seboj in nič drugega. Slovenci tudi niso bili prva leta poučeni, kako si pridobiti državne zemlje zastonj, bili so zadnji, kakor po navadi.

Slovenski pionirji v Minnesoti. „Homestead" družine Brožičeve.

Pred petimi leti je vlada v severni Minnesoti ponudila dvanajst štirjaških milj zemlje za naseljevanje; te ponudbe so se poslužili tudi Slovenci. Ta zemlja se nahaja severno od mest Virginia, Chisholm in Hibbing in je bila ob času, ko so jo „odprli", oddaljena 40 do 60 milj od vsake civilizirane naselbine. Rojake, ki so si tukaj izbrali zemljo, lahko primerjamo prvim pionirjem, ki so prodirali v divji amerikanski severozapad, kajti to, kar so pretrpeli in kar morajo še trpeti, se težko opiše. Čuditi se moramo vztrajnosti marsikatere družine, ki se je podala v goščave po 40 milj daleč in sicer z otroki in vsem imetjem; potov ali cest ni bilo; potovati so morali po pragozdu več dni, preden so prišli do zaželjenega cilja. Na teh državnih zemljiščih se danes nahaja v mali okolici nad **sedem-**

deset slovenskih družin in tudi nekaj Poljakov, Švedov in Ircev. Ko je država videla, da so naseljenci resne volje, jim je po možnosti prišla na pomoč s tem, da je začela graditi pota do njih; tudi železnica je pred leti prišla bližje, toda še so družine, ki so oddaljene 20 do 30 milj od železnice; pričakujejo, da bode kmalu zgrajena nova proga sredi teh naselbin.

Zemlja, na kateri so se naselili naši rojaki, je izmed najbolj rodovitnih v naši državi. Naseljenci z veseljem opazujejo razvoj svojih kmetij in pozabljajo na trud, ki so ga prva leta pretrpeli. Tudi rudarstvo na teh zemljiščih ni popolnoma izključeno, kajti zemlja leži v ravno istem pasu, kakor drugi rudniki „Vermilion" okraja. Dal Bog, da bi se kaj takega tukaj posrečilo slovenskim naseljencem in bi se tako poplačal njih trud!

Ako bodo Slovenci složni, je vodstvo vsega okraja lahko v slovenskih rokah, in če se možje izkažejo kos svoji nalogi, bomo s ponosom kazali na slovenske pionirje v Minnesoti."

Ker je šlo pri novejšem naseljevanju večinoma za „delo", niso gledali, kakor prej, na ceno zemljo, ampak le na dober zaslužek. Dokler zakon še ni zabranjeval pogodbenih delavcev, so agentje vodili množice tja, kjer so rabili žilavih rok, v jamah za premog, v rudnikih, v gozdovih, topilnicah, pri plavžih za koks in predvsem v tovarnah. Kjerkoli se je pojavila živahna obrt, je kar mrgolelo slovanskih delavcev, torej najprej na „Eastu", posebno v Pennsylvaniji, potem na srednjem „Westu" in nazadnje, kjerkoli se nahajajo premogovniki in rudniki po vsej Uniji.

Kljub temu pa se je precej naseljencev zanimalo tudi za farmerstvo, zlasti med Čehi in Poljaki. Tudi mnogo Slovencev je prišlo zaradi farm v Ameriko, tako n. pr. Gorenjci, ki so ustanovili naselbino Brockway, Minn., dasi so delali najprej v gozdovih.

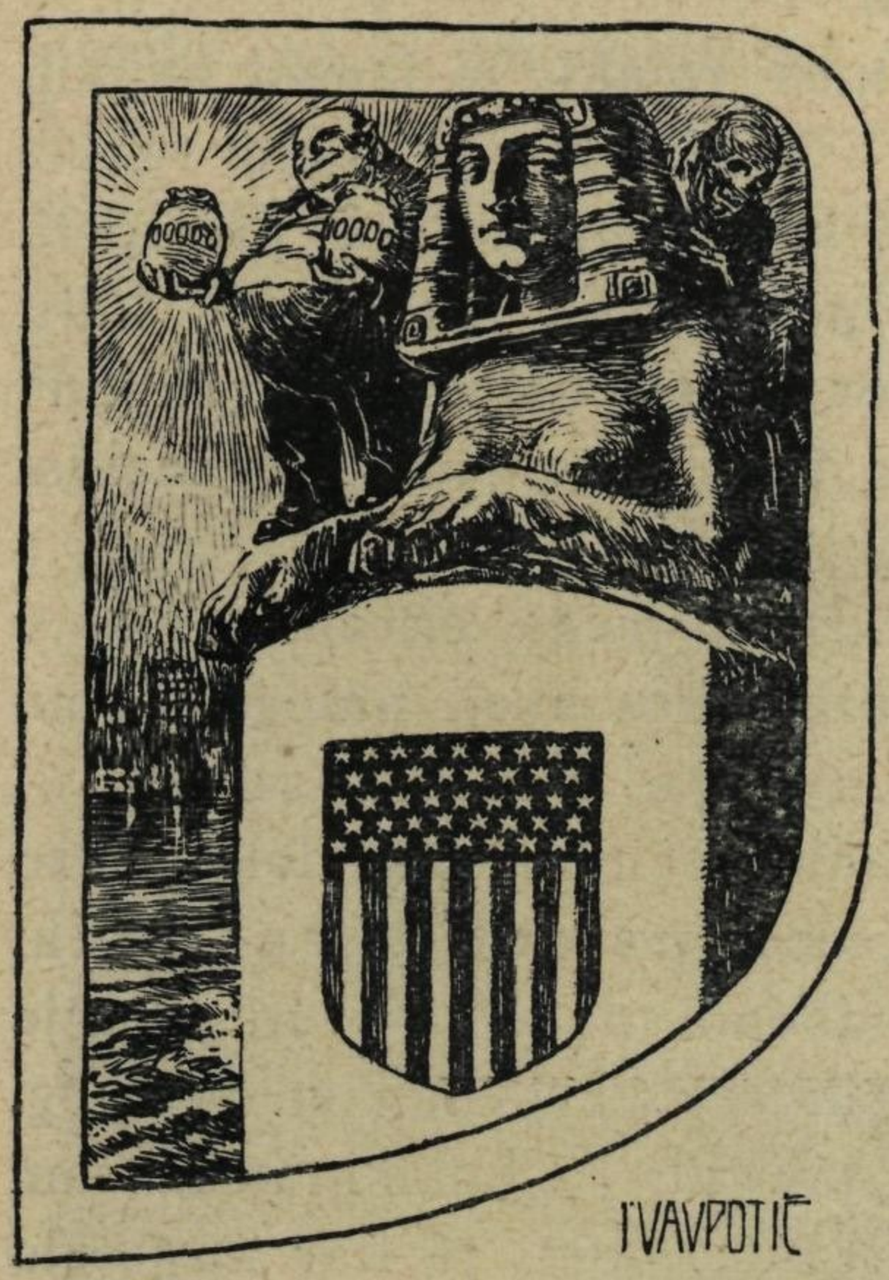
Kdor je prišel v Ameriko z namenom, da ostane tam, je šel najprej za trdim, a dobro plačanim delom, in ko si je nekaj prislužil, si je preskrbel farmo. Tako so večinoma delali vsi starejši slovenski farmerji in dobro so jo pogodili. Žal, da se mnogi ne znajo držati te poti in se le preveč kopičijo v obrtniških središčih, kjer postaja življenje od dne do dne težje. Tudi farmer ima težave, dostikrat mu poide potrebni cvenk, a po preteku prvih težav in naporov more posebno amerikanski farmer po pravici zatrjevati: „Moja farma je moja trdnjava!"

Naseljevanje po velikih mestih in v obrtniških središčih je zgodovinsko jako težko zasledovati.

2. Zakaj v Ameriko?

Kaj vleklo me je v daljni kraj,
zdaj dobro vem: mogočen up
jasnejših dni in slajših up.

A. Medved.

a umemo silni tok, ki je začel vreti iz slovenskih pokrajin v Ameriko, je treba, da začrtamo v glavnih potezah razvitek slovanskih narodov pred začetkom izseljevanja, posebno razvoj kmetskega stanu, ker „dežela“ daja več nego tri četrtinke izseljencev. Pri tem pridejo v poštev edinole avstrijske, oziroma srednjoevropejske razmere, v prvi vrsti že zaradi naših ožjih rojakov in dalje zaradi dejstva, da pride od sto slovanskih izseljencev na Avstro-Ogrsko sedemdeset, dasi ima naš cesar pod svojim žezlom le 17 % vseh Slovanov, ruski car pa 70 %.

Razvoj in sedanja ustava Avstro-Ogrske je znana. Država je tvorba bolj zunanjih razmer nego notranjih potreb. Manjka ji one vezi, ki je v modernih državah najmočnejši kit, namreč vez enotne narodnosti. Razvitek ene narodnosti je vsaj navidezno drugi v škodo; posledica je umetno zatiranje naravnega razvitka, narodni prepir, ki ga morajo plačevati večinoma Slovani. Na Ogrskem se o prepiru med narodi niti ne more govoriti, temveč le o zatiranju slovanskih narodnosti, kar je prava sramota novodobne omike. Beseda „pravičnost“ je že davno le na papirju, dela se po nravnosti nadljudi: moč je pravica!

Kljub nemški sili v Avstriji in madjarski na Ogrskem pri Slovanih niso mogli zatreti narodne zavesti in z zavestjo je rastla narodna moč. Politični boj požre silno moči, in dasi se z medsebojnim ravsom in kavsom uničujejo moči bolj v krogih razumništva, vplivajo homatije nazadnje prav znatno na gospodarskem polju tudi na nižje sloje, pri Slovanih na kmeta.

L. 1848 je prineslo avstrijskemu kmetu prostost, a mnogi še dandanes prav ne razumejo prostosti, ker še zdaj trepetajo pred „geršoftjo“, ki si je znala prihraniti še velik kos nekdanje moči, ali se tresejo pred uradniki, kakor nekdaj v dobi tlake pred valpeti;

drugi nimajo dosti od prostosti, ker so se gospodarske razmere le poslabšale in so sčasoma zlezli v tlako — dolgov; nekaj je pa takih, ki prostost zlorabljajo, ker zapravljajo. Do najnovejše dobe ni govora o kmetski samozavesti, ker streha je strgana, skleda prazna, žetev prodana preden pride v shrambe, kmet je posestnik uboštva, plačevalec davkov, ostanek starega socialnega reda, starokopitnež, da ne more napredovati. Morda je zdaj nekaj na boljšem, a vsaj v mnogih krajih je še vedno pri starem.

Forest City, Pa.: Cerkveno pevsko društvo.

A tudi čas je na kmetih marsikaj izpremenil. Z obdelovanjem zemlje je bila spojena domača obrt. Izdelovali so ilnate lonce, „süho“ robo, orodja; pozimi so sukali kolovrat in je pobijal tkalec, barvali so volno in delali obleko iz domačega sukna. Prikazala se je pa sčasoma druga vrsta obrti, ki je pregnala domačo delo. Ilnat lonec so morali nadomestiti z železnim, domače platno je odstopilo mesto finemu iz tovarne, „ras“ je prišel iz „mode“, namesto lesenega pluga so morali kupiti železnega, itd. Treba je bilo torej denarja in zopet denarja in pričel je gospodariti „denar“. Ta izprememba je pa precej izpremenila tudi vsakdanje potrebe, zakaj nove stvari so zbujale

novo lakoto. Ker se je pomnožilo število prebivalstva, a se niso odprli novi viri za povišane potrebe, so začele dežele ječati pod silnim pritiskom.

Novi čas je pa izpremenil tudi staro navado, da so neoženjeni bratje ali neomožene sestre ostajali pri prvem bratu-gospodarju kot hlapci in dekle. Oče je bil primoran posestvo deliti. Nasledek je bilo — uboštvo, dolg. Na Slovenskem se je to manj čutilo, pač pa pri Poljakih, Rusinih in Slovakih. Da se iznebi dolga, t. j. Žida, je marsikateri oče zapustil svoje in se podal čez morje, ali poslal tja svojega sina z upom, da v doglednem času pride s potrebno svoto zopet nazaj.

Važen razlog za izseljevanje v Ameriko, ki pride v poštev posebno pri naših Dolenjcih, je ta, da marsikateri kraj že od nekdaj ni mogel preživljati svojih prebivalcev, in so morali iti po svetu „s trebuhom za kruhom“. Že preden je začel po slovenskih livadah doneti klic: V Ameriko! so Ribničanje nosili svojo „süho robo“ po svetu „pozimi in polajt“, drugi kot drvarji delali na Hrvaškem, v Rumuniji, Rusiji itd. V Zilski dolini na Koroškem so majhni posestniki ali njih sinovi kot rudarji hodili, kar ljudje pomnijo, po raznih rudokopih. Tako je bilo tudi pri Slovakih. Slovaški „drotar“ je vsemu svetu znan. Tudi poljski delavci so hodili na „žetev“, kakor hodijo še dandanes naše Kranjice na Koroško. Ko so se zboljšala občila, prebivalstvo pomnožilo in marsikaj izpremenila obrt, se je tako „preseljevanje“ še pomnožilo, in ko so nekaj časa v Rusiji, potem v Braziliji in zlasti v Severni Ameriki obljubovali dober zaslužek, se je tok obrnil tja ter potegnil še tisočere s seboj, ki bi drugače nikoli ne bili zapustili domače grude.

Napačno bi bilo soditi, da je „u b o š t v o“ prisililo največ ljudi, da so zapustili dom. Pravo uboštvo ljudi tlači, oslabi, da nimajo moči za izseljevanje. Drugače je s „pomanjkanjem“, ki je nastopilo v krajih, kjer so poprej vladale dobre gospodarske razmere.

Ko družina ne more več tako živeti, kakor je bila od nekdaj vajena, torej „uboža“, ker si mora marsikaj odrekati, začenja misliti na izseljevanje. „Ubožanje“ more povzročiti kaka nesreča ali naraščaj novih življenskih potreb. Posledica je enaka. Posebno so nove potrebščine znamenja modernega časa in zelo „nalezljive“, ker dežela okuža deželo, en narod vse svoje sosede.

„Up jasnejših dni in slajših“ zbuja mnogo zakritih moči, in izseljevanje pomenja otvoritev novih narodnih sil z upanjem boljših pogojev za življenje.

Poleg l a h k e j š i h o b č i l, ž e l e z n i c, m o d e r n i h p a r o b r o d o v je na izseljevanje vplival tudi d e n a r n i t r g. V prejšnjih

dobah je delavec ali mali posestnik le težavno dobil denar na posodo. Ko so pa povsod otvorili denarne zadruge, hranilnice in posojilnice, je mogel tudi mali posestnik izposoditi potrebno svoto za pot, posebno ker povrnitev ni nudila posebnih težav, in je bilo potovanje primeroma poceni.

Tudi prav posebnih povodov v ni manjkalo nikoli. V Avstriji so davki silno naraščali. Že l. 1899 je prišlo letno na glavo 38 kron! Pri tem je pa gospodarstvo vedno nazadovalo. Odkod torej jemati, da se zadovolji novodobni berič, ki postopa morda še kruteje nego nekdanji valpet?

Pride pa še krvni davek — vojaška služba! Uradna statistika je na videz jako nedolžna. V $11^1/_2$ letih (1893 do 1904) so na Kranjskem našteli le **27** slučajev, pri katerih je označen vzrok izselitve: strah pred vojaštvom. Kdor pozna razmere, se bo takim podatkom le nasmehnil. Število „vojaških beguncev“ morda res ni tako ogromno pri naših pogumnih Janezih, ki se vobče ne bojijo „sabljice pripasane, puškice nabasane“, večje pa je pri Hrvatih in drugih Slovanih. Res, da je bila vojaška služba pred letom 1863 težavnejša, a tedaj so o Ameriki šele komaj nekaj čuli.

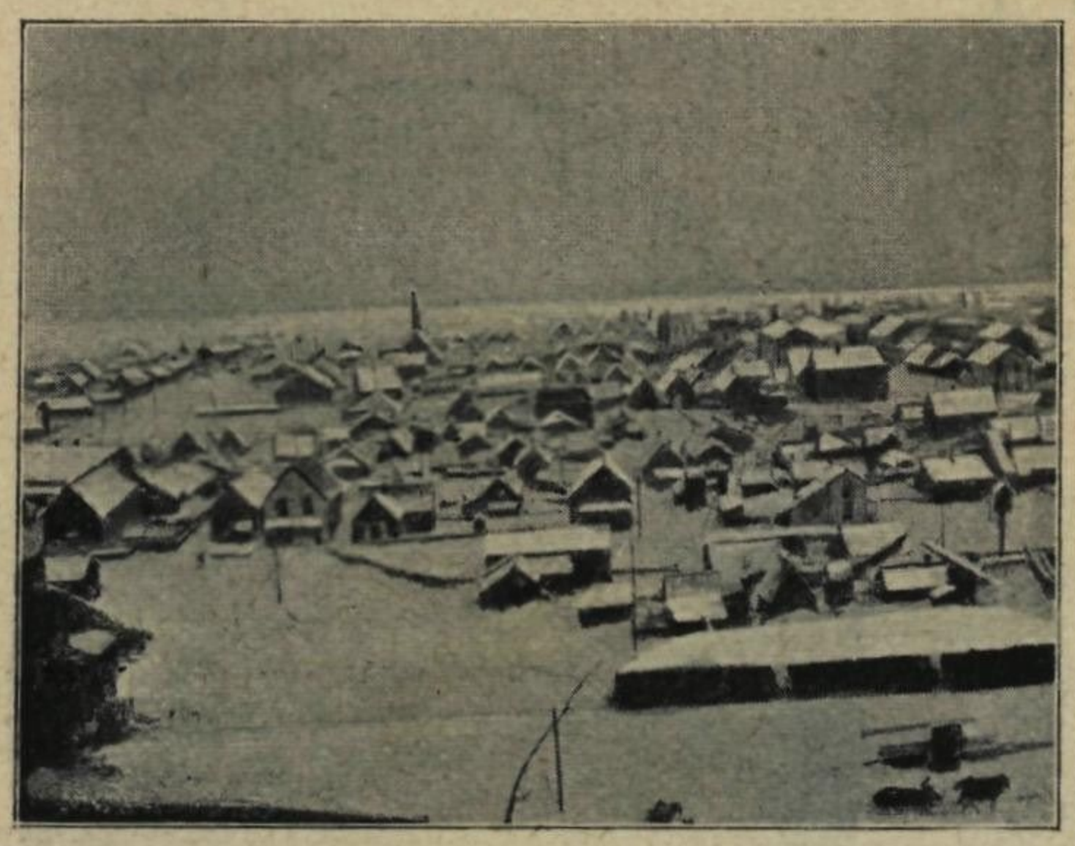
† Rev. Ig. L. Burgar.

Že v prejšnjem poglavju smo večkrat omenjali politične razloge. Pri naših rojakih teh ni, pač pa so se se selili Slovaki zaradi trinoštva ogrskih mogotcev in krutih zatiralcev. Pa tudi naši rojaki so okusili amerikansko prostost in so se jim starokrajske politične razmere pristudile, tako da vsak naleti, ako bi le bleknil o „blaženih“ razmerah doma!

Ko je beseda „Amerika“ postala privlačna sila, so se oglašali tudi razni agentje, posebno pred letom 1885. Ne more se tajiti, da so ti mnogokrat postopali brezvestno, vabili ljudi le zaradi „komišna“, jih izkoriščali in potemtakem nekako povzročevali izseljevanje. Na skrivnem delujejo še dandanes. Brezdvomno pa „agentje“ pospešujejo izseljevanje, ker gredo ljudem „na roke“. Mnogi, ki še niso prišli čez mejo svoje ožje domovine, bi se nikoli

ne upali podati na daljno pot, ko bi jim agent ne obljubljal, da jih spremlja in privede na cilj. Vobče pa izseljenci niso mladi zajci in prav dobro vedo, kam se podajo, ker razpolagajo vsaj nekateri med njimi poleg prirojene nadarjenosti in podjetnosti še z bogato izkušnjo dolgih potovanj. Večina rojakov se seli tudi k „znancem“ ali sorodnikom; tem so pripravili pot posamezni, izkušeni in trdni možje, pri katerih tudi najbolj prebrisani agent odleti.

Za l. 1908 (od 1. julija do 30. junija) je bilo pripuščenih slovanskih naseljencev 131.019 in od teh jih je bilo samo 3.125, ki niso šli ali k sorodnikom, ali k znancem, torej samo 2·4%. Od Slovencev in Hrvatov jih je bilo med 20.472 malo več, namreč 1.006, torej 4.9%, pa še celo med Bošnjaki, ki vendar še nimajo dosti „znancev“ v Ameriki, znaša to število le 9.3%, namreč med 3.747 jih je bilo 552. Navadno bodo pa še ti dobro vedeli, kam in v kakšne razmere gredo.

Crested Butte, Col., pozimi.
Fotografiral A. J. Terbovec.

Agent more torej izseljevanje olajševati, pospeševati, a nikakor ni splošno njegovo delo.

Prav važno vlogo igrajo pri izseljevanju razni dogodki, ki zadenejo cele okraje. Tu uniči požar kako selo, tam napravi povodenj neizmerno škode po vsi dolini; sklenejo se novi carinski zakoni, ki tlačijo na gotove pridelke, uniči se cela panoga kake obrti, itd. Pri naših Dolenjcih je bila odločilna trtna uš, ki je uničila njih vinograde in jih prisilila, da so morali iti izvun dežele. To je vplivalo tudi na Dalmatince in tam tembolj, ker je vlada ob enem odprla mejo laškim vinom, da so padle cene domačega pridelka.

Pri taki množini izseljencev ne more manjkati osebnih razlogov. Marsikdo je prišel navskriž s svojo družino in se mu doma ne zljubi več; drugi se je skregal z zakonom in gre, da ga ne prime roka pravice; tretji se hoče iznebiti pretečega škandala, četrti videti krasni božji svet, obiskati sorodnike ... marsikdo gre, ker grejo tudi drugi, torej obilno nevidnih razlogov. Umevno je, da so ti razlogi le stranskega pomena, bolj na površju mogočnega izseljeniškega toka, a toka samega ne morejo povzročevati ali voditi.

Izseljenci sami so naznanili kot „vzrok“ izseljevanja večinoma: „up boljših dni“ — „da več zaslužijo“.

Kranjska deželna vlada je dognala, da jih je šlo

	zaradi boljšega zaslužka:	zaradi dolgov:	iz strahu pred vojaščino:	iz drugega vzroka:
leta 1893:	374	12	1	31
„ 1894:	143	11	—	56
„ 1895:	891	86	2	350
„ 1896:	1979	23	1	896
„ 1897:	713	24	—	381
„ 1898:	1292	58	—	341
„ 1899:	2766	51	2	512
„ 1900:	2466	50	2	339
„ 1901:	1920	32	6	237
„ 1902:	4513	63	9	534
„ 1903:	6067	52	1	392
„ 1904:	2443	23	3	414
Skupaj:	25566	485	27 (!)	4483

Pravi vzrok izseljevanja moramo torej iskati **v razliki zaslužka** med staro domovino in Ameriko. Podlaga narodnega gospodarstva je vprašanje: Koliko dela je treba za gotovo reč, in koliko reči daja gotovo delo? V krajih, odkoder se vrši izseljevanje, je treba mnogo napora, da kaj pridelajo, a delo ni drago, se ne plačuje dobro. V Ameriki pridelujejo ložeje, a delo drago plačujejo. Ako je pot odprta, se izseljujejo množice v kraje, kjer zemljo lahko obdelujejo, kjer se človeku ni treba mnogo truditi, da si zasluži potrebni živež, da prideluje žito.

Amerika je jako bogata na prirodnih zakladih, ima izvrstno zemljo in ogromne zaloge rud. Amerikanci so pa razumeli proizvajanje tudi tako izpopolniti, da jih ne prekaša nobena dežela na svetu. Rabijo stroje, razdelujejo delo, in promet so dvignili do vrhunca; kaj enakega ni mogoče v krajih, ki so zaostali v obrti. Pri tem Amerikancev skoraj prav nič ne obtežujejo vojaška bremena in davki so večinoma posredni (indirektni). Amerikanec ne more razumeti, kako morejo n. pr. v Avstriji pustošiti gozdove in uničevati les za plotove, še manj pa, kako more pastir dan na dan stati pri svojih kravicah. On pašnik zagradi, ker pastir bi mu bil predrag. Ta zgled pojasnuje ves velikanski razloček med postopanjem v Ameriki in Evropi.

O plačah je primera težavna. Gotovo je zaslužek poljskih delavcev v Avstriji neznaten proti onemu v Ameriki. L. 1891 je zaslužil delavec

na Kranjskem s hrano 1·05 h, brez hrane 60 h več
„ Koroškem „ —·80 „ „ „ 65 „ „
„ Štajerskem „ —·90 „ „ „ 85 „ „
v Ameriki z dobro hrano vred najmanj 1 dolar = 5 K!!

Odkar so se v Ameriki podražila živila in so se v Evropi zboljšale plače, je razloček manjši, a kljub temu se slovanske pokrajine ne morejo kosati z Ameriko niti dandanes.

To je nekaj razlogov, ki nam pojasnujejo izseljevanje. Od enega ali drugega se bo dal voditi vsak izseljenec, in če si ga tudi ni svest, zakaj mnogi gredo od doma, ker vidijo tudi druge odhajati. V resnici bo pa prišel v poštev še marsikateri drugi vzrok, ki ni tu naveden. Prav malo je pomagano s tožbo, ki se pogostoma čuje po časopisih: „Amerika nam bo pobrala vse!“ Ne rečem, da bi bilo po teh razlogih izseljevanje ravno opravičeno, a podlage mu ne manjka in s samim zdihovanjem se zadostni in mnogokrat opravičeni vzroki ne odpravijo. Ko bi pa izseljevanja naših rojakov tudi ne mogli kolikortoliko opravičevati, in bi večinoma zapuščali dom brez zadostnega povoda, kakor vsaj nekateri krogi domnevajo, bi v tem slučaju zdihovanje že čisto nič ne pomagalo! Morda se marsikomu navedeni razlogi ne bodo zdeli zadostni, da razlagajo izseljevanje, če ga tudi ravno ne opravičujejo, a marsikaj pa le pojasnujejo in pomagajo izseljevanje razumevati. Ko bi pa v našem slovenskem narodu tudi ne bilo razlogov, in bi hodili naši rojaki čez morje le, ker gredo drugi, dejstvo, da je zdaj nad 100.000 rojakov v Ameriki, zadostuje, da se s temi bavimo, da jih ne smatramo za izgubljene, da ne pretrgamo z njimi vsake vezi, da skušamo umeti njih ravnanje, proučiti njih novo življenje, ker večina izmed njih nikakor ne misli stare domovine zapustiti za vselej.

Izlet v Newrochelle, N. Y.

Winterquarters, Utah. Pogreb.

Kaj donaša izseljevanje?

. . . gledal je proti morju — tam daleč je domovina! Nikoli je ni tako ljubil v srcu, kakor ob tisti žalostni uri. Z očmi svoje ljubezni jo je videl tako bistro in razločno, kakor je poprej ni videl z bdečimi očmi. Tam je dolina; zelene loke se smejó pod solncem, rahel veter gladi preko zorečih njiv, izza jablan pozdravljajo bele hiše —, tam na hribu, ob rebri stoji osamela bajta, gleda nanj in mu očita z žalostnimi očmi: kam si se izgubil moj sin? Tenko pozvanja od svetega Lenarta — njegovo srce sliši razločno tisto lepo staro pesem, sliši jo kakor materin pozdrav od onstran zvezd! . . .

Ivan Cankar v „Troje povesti".

Dotaknimo se nekaj posledic, ki jih prinaša izseljevanje v prvi vrsti izseljencem samim in tudi stari domovini, ko se izseljenci vračajo. Vprašanja: „Kaj nudi izseljevanje v Ameriko domovini?" se ne lotimo, ker se mnogim zdi vsekana rana prevelika, izguba nenadomestljiva, vsak dobiček, gmoten ali nraven, premajhen. Kdor je dostopen razlogom in odgovoru na to vprašanje, bo našel v vsej knjigi tvarine na izobilje; na posameznosti pa hočem še opozarjati.

Ali je izseljevanje dobro za izseljence? Odgovor je težak, ker bi morali izpraševati vsakega posameznika. Kar je hasnilo stotinam, je bilo stoterim v kvar, v pogubo.

Pesnik A. Aškerc povprašuje:

„Mar domovino revež kje ima?"

Večina naših izseljencev se ne more prištevati revežem, ki nimajo doma, niti ne moremo trditi, da bi bili ravno morali zapustiti svoj dom, svojo slovensko domovino, in sami vedo, kako otožno je pri slovesu donel v njih srcu odmev one narodne:

Oj hišica očetova — —
— — — — — — — —
Zdaj se ločiti morava!

Življenje pod očetovo streho, v domači vasi, v senci bele cerkvice, okrog katere se vrstijo grobovi onih, ki so jim bili najdražji, to življenje morda ni bilo tako, kakršnega si je želelo njihovo srce, bilo je celo polno težav, skrbi, bridkosti, a bilo je domače življenje. Tihi dom je morda sameval pod prijaznim gričem, nasproti sinjim velikanom, vasica, selo je bila sredi duhtečih vino-

gradov, vigredi okinčana s cvetjem sadnih dreves, s košato lipo sredi vasi, z zeleno tratico in z vsem, kar se je od mladosti tu vršilo . . . Ali je najti na svetu krasnejšega kraja od očetovega doma? Domača noša, domača oprava, domače delo in domači prazniki . . . dnevi veselja, ure žalosti, kakor se vrstijo leto za letom . . . ali ni vse to nenadomestljiva poezija? Vsaka njiva, vsak travnik, vsak gozd in log, vsaka reka in vsak potok, vsaka skala in vsak jarek . . . gora in dolina, vse je zavito v pajčolan skrivnostnih pripovedk in pravljic, ki jih sivolasi dedek po zimskih večerih razlaga za gorko pečjo svojim radovednim vnukom. In kaj naj rečem o obdelovanju domače grude, kadar prišušti oživljajoča vesna izza gor, o veselih oračih, in o žetvi, kadar izzori v solnčnem žarku rumeno žitno klasje, ter zapoje srp kramljajočih žanjic, ali kadar vriska kosec na pestrem travniku, in v večernem hladu doni pesem delavcev, ki se vračajo od dela? . . .

Scofield-Winterquarters, (Utah): Pogreb.

Ali je na svetu kraj, ki je podoben domačemu kraju? Ali je kje drugje življenje, ki se more primerjati življenju doma?

Ves ta čar, in naj so nad domom včasih viseli tudi temni oblaki, izgine, kadar mu obrneš hrbet in greš v tujino iskat „nove“ sreče. Marsikdo zdihuje po slovesu s pesnikom:

Zapuščal sem svoj rodni kraj,
v deželo daljno potoval
in nisem znal in nisem znal,
komu desnico naj tedaj
podam morda na vekomaj!

A. Medved.

Večina naših izseljencev prihaja v Ameriki v razmere, ki so „domačim“ naravnost nasprotne. Tiho vas so zamenjali s hrupnim mestom, plug na solnčnem polju s krampom v zaduhli „majni“ (jami), žvenket kos in srpov z gromenjem po livarnah in bobnenjem ogromnih plošč po jeklarnah, čisti zrak z dimom tovarne, domačo zeleno trato z zaprašeno cesto. In tudi amerikanska farma ne more nadomestiti slovenskega kmetskega doma, ker sloni obdelovanje

na moderni, velekapitalistični metodi. Amerika prinaša morda blesk, udobnost, razširja znanje, zbistri duha, a nikoli ne nadomesti doma.

Tam gori, tam gori za tretjo goró
planina dviguje v nebo se,
iz dalje srcé omedleva za njo,
obrača na njo mi oko se.

Bridkosti in boli tam nisem poznal,
pijoč le sladkosti sem rasel; —
da bil bi pač vedno tam gori ostal
in čede očetove pasel!

— — — — — — — — — — — —

srce mi tero bolečine . . .
Zakaj sem zapustil te rojstvena vas,
zakaj sem vas pustil, planine!

S. Gregorčič.

Še večja je izguba, ako se z izseljevanjem pretrga tesna vez družinska ali, kar je navadno, vez z bližnjimi sorodniki.

Na parniku „Cincinnati" sem l. 1909 naletel na ženo z detetom, ki je šla k svojemu možu, a vedno je jokala in tarnala, ker se je morala ločiti od svoje — mamice!

Sto in stokrat se med izseljenci ponavlja dogodek, ki ga pripoveduje pisateljica Miss Byington: „Ko smo čakali v Homesteadu, Pa., na postajici, pride neki Slovak in se vsede poleg žene, ki je imela pri sebi dveletno dete. Plašljivo se bliža dekletcu in se ji dobrika z glasom, ki je razodeval silno osamljenost in srčno otožnost. Deklica noče iti k njemu, in mati jo končno nese proč. Ko odide, se Slovak obrne k svoji družbi in nam pripoveduje zaupljivo ves dogodek. Končno pristavi z drhtečim glasom: „Me wife, me babe, Hungar (slabo angleški, kar pomenja: Moja žena, moje dete je na Ogrskem)." Ali ni to cel roman z neznansko otožno vsebino?

In kdo ume bolestne čute, ki se zbujajo v izseljenčevem srcu, ako na njegovo uho ne udari noben domač glas, ne čuje slovenske govorice, je gluh, ker ne razume tujega jezika?

Tuje šege, tuje ljudstvo
so prijat'lji, bratje ne!

In če živijo rojaki tudi skupaj v večji naselbini, kramljajo med seboj ko doma, se veselijo, radujejo . . . mnogokrat se le vleže nepoznana bol na srce in duh roma, roma . . . čez morje — v slovenski dom . . .

Kje si zlat'ga časa zlati,
blagi, ljubeznivi kraj,
kjer so draga moja mati,
dragi oče, časni raj?
Žarneje tam solnce sije,
vetrič bolj hladan pihljá;
bolj zeleno žito klije,
bolj prijazno vir šumljá.

Slovenec ima srce in srce zadrhti pogostoma v tujini po domu. Loči ga pa silna daljava in s krvavečim srcem mora pripoznati:

. . . gora vid ovira,
siva megla vmes stoji;
se zastonj oko ozira,
videt' dom zastonj želi.

V silnem domotožju zdihuje v takih trenotkih:

Zgini gora, megla zbeži,
perotnice Bog mi daj;
me na tuje več ne veži,
da zletim prot' domu zdaj!

Še huje občutijo izpremembo ž e n e in pogostoma se jih loti tako domotožje, da prisilijo svoje može k vrnitvi. One izgubijo pač še več „domačega“ in pridobijo z izpremembo manj nego možje. One ne marajo železnih peči, ki ne pečejo tako okusnega kruha kakor domače. Manjka jim izpremembe med domačim delom v hiši in opravilom na polju; ni prijateljic, ni sosed, ni cvetočih vrtov z zlatimi solnčnicami, ni perutnine, ni telet in krav, ni konj in svinj in predvsem ni družabnega življenja v prijazni vasici,

Slovenski lovci s plenom v Minnesoti.

. . . kjer ni mi tuj noben obraz,
pozná me vsak, vsakogar jaz!

Doma ni visokih „jenkijev“, ki človeka pri vsaki priliki osramotijo, in otroci se doma ne odtujujejo tako hitro materinemu srcu.

Manjša je izguba za m o š k e. Ti so bolj vajeni sveta in ne izgubijo toliko po novih razmerah. Kljub temu, da v deželi prostosti in demokracije z naseljenci pogostoma ravnajo prav malo prosto in zelo nedemokratično, tako da nad takim postopanjem človeku mnogokrat zavre kri in mu zalije rdečica obraz, spoznajo možje takoj, da jih ne smatrajo za „kmetavzarje“, da jih imajo za sebi enake, kar jim zelo ugaja. Hlapec je postal naenkrat „mister“ (gospod) in dekla „miss“ (gospica). In če se jim v Ameriki še „posreči“, potem ni čuda, da se mnogi prav zaljubijo v veliko, prosto Ameriko! Uradniki ne „lajajo“ na nje kakor večinoma v stari „kontri“ in to še v blaženi (!) nemščini; smatrajo jih za sovrstnike, ravnajo z njimi pravično in

zato je rekel neki rojak: „Solnce ne sije tu tako krasno, kakor doma, tudi nimamo sinjih gor, a imamo pravičnost in prostost!“ Ne manjka izžemanj od strani delodajalcev niti izkoriščanj od strani „bossov“, vendar pa vobče Amerikancu delavec ni pes ali golo orodje. Kje na Slovenskem se bo zgodilo, da bo prišel tovarnar — gospod zjutraj med delavce in popraševal: „How are You, John, how is your wife — Kako je, Janez, in kako se počuti tvoja žena?“

Vpoštevanje in cenitev osebnosti, prostost, rekli bi „višji“ stan, v katerega se vidi naseljenec kar naenkrat postavljenega, rodi mnogokrat tudi manj vredne sadove. Mnogim „Amerikancem“ se godi, kakor fantom, ki so po 14. letu izstopili iz šole in so naenkrat brez nadzorstva; postanejo namreč neotesanci, siroveži ter se ne znajo brzdati. Malo „poamerikanjeni“ naseljenec se zave svoje osebnosti in nosi glavo silno visoko. Pogostoma se to kaže zlasti tedaj, kadar se po kratkem bivanju v Ameriki vrne v stari kraj. Rad požvenketa s srebrnimi dolarji, kaže tuje, navadno prav nič „amerikanske manire“, ni zadovoljen z nobeno rečjo, je pogostoma tudi „aufgeklärt“, ker je baje v Ameriki „šele začel misliti“, celo brezveren, sirov, visok . . . in taki slučaji najbolj pripomorejo do dejstva, da je mnogokje na Slovenskem ime „Amerikanec“ malo sumljivo. Hudo krivico pa bi delali našim Amerikancem, ko bi trdili, da je mnogo takih. Primeroma jih je prav malo, a od posameznih slučajev se rado sklepa na vse, in odtod sodba: „Taki so Amerikanci!“ Kdor pa pozna naše Amerikance, kakršni so v pretežni večini, in ne sodi po posameznih nasprotnih slučajih, kakršni se tupatam opazujejo na posameznih, ki se vračajo v staro domovino, mora pripoznati, da preustroji Amerika marsikaterega, ki bi bil doma ostal večni „kmetavzar“, v resničnega „mistra“ v vedenju in mišljenju, ali marsikatero deklo v pravo „miss“, ne samo po širokem klobuku in nežni svilnati bluzi, ampak tudi po mišljenju in čednostnem življenju. Na tem mestu moram prav odločno oporekati mnenju, ki je po napačnih poročilih razširjeno v stari domovini, da Amerika naše ljudi le pokvarja. Smelo si upam trditi nasprotno! Oni, ki so v Ameriki pokvarjeni in se vračajo morda še bolj pokvarjeni nazaj, so bili pokvarjeni že doma in so prišli pokvarjeni tja. Posamezni, nasprotni slučaji ne dokazujejo prav ničesar. Našim rojakom se dela pogostoma velika krivica in ta še od ljudi, ki bi imeli razmere bolj poznati. Na posameznosti opozarjam še pozneje.

Slovanom vobče manjka podjetnosti, kupčijskega duha; edinole Čehi tega duha ne pogrešajo. Slovan je vajen, da mu ukazujejo od „zgoraj“, da dela kakor sta delala oče in ded, da prepušča mesta,

ki zahtevajo nekoliko preglavice, a so dobra, tujcem, Židu, Nemcu ali Lahu. Tako je večidel v Evropi. Kaj pa v Ameriki? Trdo delo v Ameriki, kjer ne delajo po enem kopitu, ampak mora vsak sam pokazati, kaj zna in zamore, je izučilo mnogo Slovanov, da so postali samostojni. Prav ponosni moramo biti na one Slovence, ki se jih je poprijel duh amerikanske podjetnosti in odločnosti. Naše naselbine v Ameriki imajo v svoji sredini može, kakršnih je malo v stari domovini, in ki bi nikoli ne bili postali tako podjetni in bistri, ako bi ne bili prišli v Ameriko. Amerikansko življenje je pač šola za „business“.

Društvo sv. Jožefa K. S. K. J. v mestu Milwaukee, Wisc.

Kjer je solnce, ne manjka sence. Ker ima delavec tam boljšo plačo, lepše stanovanje, krepkejšo hrano, ker je bolj „gospod“, mu stare razmere ne ugajajo več; ako se vrne, „našunta“ še druge, tako da „Amerikanca“ nikjer ne trpijo radi. Ako se gre samo za šuntanje drugače mirnih in zadovoljnih ljudi, je ta amerikanski vpliv na te kroge obžalovanja vreden, pozdraviti pa moramo amerikanski vpliv tam, kjer so velika posestva, in je delavec „graščaku“ od nekdaj delal za nizko plačo. „Amerikanci“ so že marsikaterega veleposestnika prisilili, da je delavcem zvišal plače, ali da je od jeze prodal graščino, kjer so se potem naselili samostojni gospodarji in sicer s pomočjo — amerikanskega denarja!

3. Kako v Ameriko?

Res, povsod se da živeti,
kdor poguma kaj ima,
pa samo v domači, sveti
zemlji sreča je doma.

Fr. Levec.

petovano sem že poudarjal, da spis nima namena, da vabi koga iz stare domovine v Ameriko. Nikakor ne! Moja želja je, da bi zaradi spisa nihče ne zapustil svojega doma, nihče se ne podal v tujino. Odgovor na vprašanje: Kako v Ameriko? ni smatrati za vabilo tja, niti ne za kak kažipot, ki se izpreminja od leta do leta. Ker je že zdaj na tisoče naših bratov v tujini, in ker bodo kljub vsemu svarenju za prvimi šli še tisočeri, zato naj bi izseljenci, katere silijo v Ameriko razmere ali tudi le up, imeli v odgovoru nekaj navodil, da se eni obvarujejo vsakovrstne škode, ki jim preti, ako z razmerami niso dosti znani, in da se drugi odvrnejo od lahkomiselnega izseljevanja, ki je vedno v kvar izseljencem, domovini in navadno tudi že naseljenim rojakom.

Izvrstne nasvete je svojim rojakom podal že Rev. F. S. Šusteršič v svojem spisu: „Pouk rojakom Slovencem“ (Joliet, Ill. l. 1903). Ker pa ta spis našemu narodu v večji meri ni na razpolago in je menda tudi že pošel, naj sledijo ravno iz njega najpoglavitnejše točke, posebno one, ki so stalnega pomena.

Rev. Šusteršič je za svoje rojake veliko storil in njemu, kot dušnemu pastirju in dolgoletnemu uredniku „Amerikanskega Slovenca“, so bile razmere najbolj znane.

Prvo, kar se more nasvetovati vsakemu, ki misli zapustiti kraj, kjer mu je tekla zibelka, je to-le: Preudari dobro, ali ti je res treba iti od doma!

Oh srečen, ki živeti dano
pri ljubljenih mu je doma,
ki ga ne tira v tuje rano
od tihe sreče moč gorja.

Fr. Cimperman.

O vzrokih izseljevanja sem že govoril in povodov ne bo manjkalo nikoli. Vem pa tudi, da je med našimi izseljenci mnogo takih, ki bi jim ne bilo ravno treba iti od doma. Izselili so se lahkomiselno, in ta lahkomiselnost je vzrok, da v novem kraju dostikrat ne najdejo tega, česar so pričakovali, na kar so upali. Sledilo je kruto razočaranje in to je mnogokrat njih telesni in duševni pogin. Taki se poizgubljajo sebi in domovini.

Znan mi je sledeči slučaj. Iz slovenske vasi na Koroškem, kjer izseljevanje še ni bilo dosti znano in prav nič potrebno, se je izselila v Ameriko neka dekla, ki pa ni bila v vasi doma. Po nekaj mesecih pošlje prejšnjim prijateljicam svojo fotografijo. Dekla se je izpremenila v fino gospodično z belo bluzo, in kar je za marsikatero kmetsko deklico menda vrhunec sreče (!), s širokim klobukom. V vasi je naenkrat zavrelo. Celo hčerke premožnih kmetov je zgrabila „amerikanska kuga", in treba je bilo resnega odpora, da se jih ni izselilo večje število; prav po nepotrebnem pa jih je nekaj vendarle šlo od doma zaradi — klobuka!

Smelo si upam trditi, da bo enakih slučajev na stotine. Prepozno pride spoznanje, da svojega doma nihče ne sme ostaviti, kdor ni prisiljen v to, in kadar se prikaže tujina v vsej svoji trdi, kruti obliki, tožijo taki lahkomiselni nehvaležneži daleč tam od doma:

> . . . srce mi tero bolečine . . .
> Zakaj sem zapustil te, rojstvena vas,
> zakaj sem vas pustil, planine?

Največ naseljencev prihaja v Ameriko, ker upajo, da si bodo zboljšali svoje gmotne razmere, nekaj prislužili, morda celo lahko in v kratkem času obogateli, in se potem zopet vrnili v domovino. To prizadevanje in stremljenje po boljšem zaslužku se samo ob sebi ne more obsojati. Narobe. Kdor ne napreduje, nazaduje, kdor ne skuša priti naprej tudi pri zaslužku, bo potisnjen nazaj, potlačen.

Drugo vprašanje je pa, ali je res treba, da se večina takih izseli, in sicer izseli ravno v Ameriko, da si zboljšajo svoje stanje, in ali si ga bodo res tudi zboljšali? Tu je treba resnega preudarka, ker marsikdo bi lahko napredoval tudi doma in morda celo lažje, ker to moramo vedno iznova poudarjati, da amerikanski dolarji ne ležijo na cesti, ampak jih moraš težko prislužiti. Res, da so si mnogi hitro prislužili lepe svote, a to dandanes ni več lahko mogoče in še manj, da si kdo pridobi zaslužek na lahek način. Izjem ne bo manjkalo. Ker je pa povsod delavcev le preveč, ker so razne stavke in boji za plačo na dnevnem redu, ker v Ameriki kar meni nič tebi nič zapirajo razna podjetja in delavce kratkomalo odpuščajo,

ker v podjetjih ni dosti varnostnih naprav in so razne nesreče na dnevnem redu, ker je zakonodaja za onemogle in stare delavce še jako pomanjkljiva, ker so veliki trusti silno povzdignili cene živil, torej, ker so se na te načine razmere v zadnjih letih temeljito izpremenile, in to ravno ne v prid delavcev: je tembolj treba, da si vsak slovenski izseljenec dvakrat premisli, preden se poda v tujino. Lahkomiselno izseljevanje se bo pa na vsak način maščevalo.

Pa tudi opravičenih vzrokov in povodov za izseljevanje ne bo nikoli manjkalo. Nekateri kraji že od nekdaj niso mogli preživljati

Milwaukee, Wisc.: Domača zabava v hotelu J. Cerarja.

svojih prebivalcev. Mnogi bi radi ostali v domovini, a v tujino jih žene sila, dasi jim pri ločitvi krvavi srce. Saj

... težkà od doma je ločitev,
pretežkà, če ločiš se po sili!

V takih slučajih pa velja: Ne trgajte nežnih vezi, ne ločite družin!

Brezkončna noč, ne ene zvezde,
ob ladiji šumi morje ...
Naprej, naprej v temo brezdanjo,
naprej, naprej črez te vode!

Na krovu mož slonel je truden,
strmel v brezkončno, temno noč;
in solz pekočih, vročih bilo
vzdržati ni mu, ni mu moč.

Zapustil ženo je in deco —
Kaj delajo doma sedaj?
Pač molijo, da ga jim vrne
iz tujih krajev Bog nazaj! . . .

In solzo za solzo otira,
nazaj mu vhajajo želje . . .
Sopiha parnik trudno, težko,
ob njem se penijo vode . . .

O. Mohorov.

Blagor otrokom, ki jim ni treba prezgodaj zapuščati očetovega doma, ločiti se od materinega srca, ali ki ostanejo tudi še po ločitvi pod varstvom svojih staršev. Tudi že odrasli otrok bo srečen le tedaj, ako ga čuva oko očetovo in neguje srce materino, dokler to

Mesto Salida, Col.

oko ne ugasne in ne neha biti to srce! To varstvo pa je mogoče le tedaj, ako ločitev ni predolga in tujina ni daleč tam onkraj širokega morja.

Sin, hči, ki se poda tudi iz tehtnega razloga v Ameriko, se mora odpovedati vsem onim blažilnim čuvstvom, katera izraža beseda „d o m“, „o č e“, „m a t i“. S kako kruto silo pridrvi pogostoma v tujini to spoznanje nad ubogo, od doma, od mamice ločeno srce, da toži v bridkih urah zapuščenosti in osamljenja:

Oh, mati moja! Kje sedaj ste Vi
in kje sem jaz! Kak daleč sva narazen!
Široko in globoko morje, mati,
leži med nama. Jaz ne morem k Vam,
in Vi ne k meni . . . kak prepad je to!

A. Aškerc.

Blagor pa onim, ki tudi v tujini še mislijo na svoje in svoj dom. Toda mnogi le preradi in prehitro pozabljajo na vse vezi in se vržejo v drvenje in vrvenje tujega morja. Starši in domovina morajo take smatrati za izgubljene, mrtve.

Izseljenec pa zapušča tudi svojo domovino. Tudi ta ločitev je mnogokrat bridka. Saj pravi pesnik:

Res lahka ni iz domovine pot,
milejši veter po domovju veje,
in cvet procvita se doma krasneje
in solnce sije lepše ko drugod!

Fr. Gestrin.

Dvakrat izgubljen je oni, ki se z odhodom v tujino loči tudi od domovine, ako se je na tujem ne spominja — in je noče več poznati.

Salida, Col.: Hčerke Mikličeve.
Fotografiral A. J. Terbovec.

V tem oziru naši Amerikanci niso ravno na slabem, ker vsaj v večjih naselbinah negujejo spomin na svojo staro slovensko domovino. Na slabem so oni, ki so raztrešeni med samimi tujci, ali tudi oni, ki ne vedo, ali nočejo razumeti, kaj je materini jezik in kaj pomenja beseda domovina. Ravno tujina pa zbuja v mnogih narodno zavest in s to se lahko mnogi naši Amerikanci ponašajo. Ako bi se za vse, kar spominja na domovino, domače življenje, slovenske šege, materino govorico, še več kaj storilo v posameznih naselbinah, bi to marsikomu lahko vsaj nekoliko nadomeščalo ostavljeni očetovski dom. Kdor je torej že moral iti od doma, naj nikoli ne zabi svojih in svoje domovine.

To velja posebno o onih, ki so prosti, ki še nimajo svojih družin. Onim, ki imajo že svoje družine, pa kličem: Ne trgajte družin!

Najhujša vseh je bolečin,
ko mati se od sina loči.

J. Stritar.

Morda je bila dozdaj to največja napaka naših slovenskih izseljencev. Možje, družinski očetje so zapuščali svoje žene in družine ter sami odhajali v Ameriko. To je nekaj nenaravnega, ker mož in

žena si obljubita, da hočeta ostati skupaj do smrti, in družina brez očeta je telo brez glave. V posameznih slučajih so nasledki takega početja v nravnem in gmotnem oziru naravnost pretresljivi. Vem, da morejo biti razmere mestoma zelo težavne. Ako je bila kaka družina že v stari domovini v stiskah in je bil oče prisiljen, da je moral iti s trebuhom za kruhom, in sicer iti v daljno Ameriko, mu pogostoma pač ne more slediti tudi kar vsa družina, ker ni sredstev, ali ker se še ne vé, ali bo kruha v Ameriki za vse. Takih slučajev je zelo mnogo, in hude razmere ločijo družino vsaj za nekaj časa. Strogo se pa mora obsojati vsaka ločitev družine, ako je ta lahkomiselna, nepotrebna, ako bi se družina preživljala lahko tudi doma. Izkušnja kaže, da gre mnogo ljudi v Ameriko le za nekaj časa, v upanju, da si hitro nekaj zasluži in se zopet vrne. Pri samskih takih nagih nagibov ne moremo obsojati, ker vseh nevarnosti se tudi doma ni mogoče varovati, a družinski oče bi smel svojo družino ostaviti le v najskrajnejši sili. Kdor pa pozna razmere, vé, da je število tako razkosanih družin jako veliko, a gorjé še večje. Ako se oče tudi kmalu zopet povrne, je izguba večja nego dobiček. V nekaj letih si ne more bogvekaj zaslužiti, velike svote požre potovanje; ker se je tak mož že malo privadil Ameriki in doma morda ni bilo vse v redu, se zopet vrne. Rana se odpira iznova in postane pogostoma smrtna. Sveta dolžnost vsakega zakonskega izseljenca je, da vzame s seboj tudi svojo družino, ali vsaj, da gre družina za njim najprej ko mogoče, posebno kadar ima mož tak stalen zaslužek, da more tudi v Ameriki svoje pošteno prerediti. Enaka sveta dolžnost pa veže tudi žene, da sledijo svojim možem, kadar jih ti kličejo, brez odlašanja. Menda se dandanes ne dogaja več, da bi se takim zakonskim ženam svetovalo, naj ne sledijo svojim možem, celo od strani, od katere bi se kaj takega ne smelo pričakovati. Dandanes mora že vsak razmere v toliko poznati, da vé, kako v Ameriki živijo, in da v večjih naselbinah, kjer imajo svoje dušne pastirje, za slovenske družine ni nobene duševne nevarnosti, pač pa, ako ostanejo družine razcepljene.

Prav nespametno je pa, ako gre kdo z vso svojo družino v Ameriko le za nekaj let! Skoraj ni mogoče, da bi taka družina v gmotnem oziru kaj pridobila, ker bo vse med potjo potrošila. Ker so vobče, ako je mož služil, družbinske razmere v Ameriki vendarle boljše nego doma, se taka družina po morebitnem povratku doma ne bo čutila več srečno. Zato pravim družinam: Ako vas razmere silijo in se morate izseliti, izselite se, kakor nekdaj Angleži, Francozi, Nemci, Švedci, namreč s

svojimi družinami in z namenom, da si v Ameriki ustanovite nov dom, postanete amerikanski državljani in ostanete za vedno tam. Samo zaradi domotožja se ni treba vračati. Kdor se oklene svojih rojakov in ostane s staro domovino v tesni duševni zvezi, bo sčasoma premagal tudi malo mehko slovensko srce. Vsaka družina pa v prosti Ameriki lahko ostane slovenska, ako le hoče, ker preseliti se v Ameriko, postati tam državljan, se ne pravi in se ne sme reči: odreči se svoji slovenski domovini, svojemu materinemu jeziku. Domovina mora ostati mati, Amerika postati nevesta.*

Zvest svoji domovini tudi v tujini pa bo ostal le oni, ki v novi domovini ne zabi svojega Boga, ostane zvest svoji materi, katoliški Cerkvi, si ohrani svoj najdražji biser, sv. vero.

Podporna društva Scofield-Winterquarters, Utah.

Ker govorim o verskih razmerah v posebnem oddelku, omenim tu le to: Nikomur se ni treba bati, da izgubi v Ameriki svojo vero, ako sam noče, dasi nevarnosti ne manjka. Ker je pa ravno sv. vera ona svetla zvezda, ki edina more svetiti ob temnih urah, prižigati pogum v stiskah in bridkostih, ki v tujini s podvojeno silo tarejo ubogo srce, zato pravim vsem naseljencem: Pojdite v Ameriko

---

* Po zveznih in državnih zakonih so amerikanski državljani: 1. vse osebe, ki so rojene v Zedinjenih državah in niso podložniki kake inozemske države; 2. vse osebe, ki so postale državljani zakonitim potom, ki so se naturalizirale; 3. vse osebe, katerih očetje so bili za rojstva amerikanski državljani. Otrok, čigar oče nikdar ni bival v Zedinjenih državah, ni samoobsebi amerikanski državljan. Enako niso državljeni v tuji deželi rojeni otroci amerikanskih državljank. Ako si pridobi amerikansko državljanstvo oče, postanejo državljani tudi žena in otroci.

Kako se pridobi amerikansko državljanstvo?

Kdor hoče postati državljan, mora bivati nepretrgoma najmanj pet let v Zedinjenih državah in eno leto v državi, kjer je sedež sodišča, pri katerem hoče dobiti državljansko pravico. Preden more biti pripuščen, mora ne manj ko dve leti in ne več ko sedem let izpovedati pred sodiščem pod prisego, da hoče postati državljan. To izjavo lahko naredi vsaka 18 let stara oseba, in vsaka oseba, ki hoče postati državljan, mora to izjaviti pred sodiščem (vzeti prvi papir). Pri tem je plačati en dolar pristojbine. Pristojbina dveh dolarjev se plača, kadar se vloži prošnja za državljanstvo (drugi papir), in še dva dolarja stane listina. Prošnji za državljanstvo (drugi papir) mora biti priloženo potrdilo (affidavit) dveh prič, ki sta državljana, in ki poznata prosilca najmanj pet let, ter moreta potrditi pod prisego da je prosilec bival pet let v Zedinjenih državah.

z vero v srcih in čuvajte ta svoj največji zaklad. Brez tega zaklada ni prave sreče nikjer, najmanj v Ameriki. Saj poudarja pesnik:

Gorjè narodu, ako neomejeni
zakoni večni ne stoje mu več.
Igrača so nesmrtne mu resniće!
Akò beseda več, jeklena vez,
možém, narodom dana ne velja.
Kaj stalno je? Česà se je držati?

„Regulovo slovo". J. Stritar.

Ako pripuščajo razmere, naselujte se med svoje rojake, ki imajo že svojo cerkveno občino, dušnega pastirja, ali vsaj zagotovljeno dušno pastirstvo. Ne ustrašite se žrtev, ker vera bi bila za nič, ako bi ne bila ničesar vredna, in izguba vere bi bila nenadomestljiva. Nevarnosti ne manjka, a kdor ima resno voljo, se jim lahko izogne, in lepo krščansko življenje v mnogih naselbinah mu bo najboljše varstvo za največja bisera: sveto vero in besedo materino.

Slovenci iz mesta Cle Elum, Wash., praznujejo novo leto 1912.

Fotografiral A. J. Terbovec.

Večina naseljencev hodi v mesta ali v kraje, kjer so tovarne in večja podjetja, — prav mnogo Slovencev je tudi v premogovnikih in rudokopih. Mnogi morajo prijeti za delo, ki se jim ravno nudi. Ker se delavske razmere vedno izpreminjajo, se nikomur ne more ravno kako posebno delo nasvetovati. Vendar pa naj bi veljalo vobče za one, ki se za stalno naselujejo v Ameriko in so prišli „iz kmetov", da naj se, ako le mogoče, poprimejo dela, ki so ga bili že doma bolj vajeni, namreč naj izkušajo postati farmerji.

Po mestih in tovarnah se sicer, ako je delo, hitreje kaj zasluži, a delo je navadno tudi zelo težavno in nevarno. Vrhutega bo ravno v mestih več priložnosti za trošenje in večji zaslužek splava kmalu po vodi. Prvi slovenski naseljenci so delali pri kakem podjetju, dokler si niso zaslužili toliko, da so si kupili farmo — kmetijo in dobro so storili. Zemlja je danes že draga in marsikdo nima potrebnega denarja, da bi si farmo kupil. Torej je prisiljen, da si poišče zaslužka in dela v podjetjih. A mnogi bi mogli iti „na kmete", in bi si bili že davno lahko prislužili potrebno svoto, toda

ostajajo rajši v „majni“, pri ropotu koles, v zaduhlih tovarnah, v umazanih mestih, gotovo ne v svoj dobiček. Tudi amerikanska farma ima, prav kakor slovenski kmetski dom, nekaj poezije.

Oj, ne mi nageljna,
nageljna gosposkega,
daj mi rajši poljskih rož,
daj mi rajši kmetskih rož!

Ti ne veš, kak hrepeni
mi srce po plugu, brani,
ti ne veš, kak hrepeni
mi po njivi razorani.

Daj mi, daj mi kmetskih rož,
ki so zrastle sred dobrav,
daj mi, daj mi poljskih rož,
daj od njih pozdrav!

B. Gorenjko.

Amerikanski farmer ni „kmetavzar“. Težkega dela mu sicer ne zmanjka in večkrat mora tudi on zapeti ono narodno: „Kadar pa dnarcev ni . . .“, a v Ameriki, in lahko rečemo, tam v prvi vrsti, je kmetski dom — farma trdnjava, kakršne ni v nobenem mestu. Slovenec je bistre glave in shaja lahko v vsakem stanu; prav je tudi, da imamo zastopnike v raznih stanovih, a naš rod se bo v Ameriki ohranil le tedaj, ako se bo v pretežni večini naseljeval na deželo, poprijemal farmerstva. Saj tako resnično poje naš Gregorčič:

Hiša slovenskega pionirja v Minnesoti.

Kar mož nebesa so poslala,
da večnih nas otmó grobov, —
vse mati kmetska je zibala,
iz kmetskih so izšli domov.

Ti šege stare si ohranil,
deduje jih po oči sin,
le ti naš jezik si obranil,
da ni zatrl ga nam tujčin.

Ta hiša nam je mati krušna,
domovju steber je častit,
iz kmetskih hiš nam hrana dušna,
iz kmetskih hiš omike svit!

Hlapci so na farmah dobro plačani, delo pa ni pretežavno, ker delajo večidel s stroji. Farme se dobijo tudi v najem; pri tem ni treba mnogo denarjev, pač pa malo izkušnje. O posameznostih ne morem pisati, ker te se zvedo lahko od rojakov, ki so že na farmah; vobče pa našim naseljencem iz kmetov ne moremo dati boljšega sveta nego je ta: Skrbi, da si kupiš farmo!

* * *

Mnogo Slovencev je pa v Ameriki, ki niso prišli „iz kmetov“, temveč so že izurjeni delavci. Ker morda še niso delali na polju, se tudi ne more od njih pričakovati, da bi odšli na farme. Takim pa velja: o k l e n i t e s e s v o j i h s t a n o v s k i h o r g a n i z a c i j, s t o p i t e v u n i j e.

Amerikansko delavstvo je zelo dobro organizirano, in le delavec, ki se v uniji oklene svojih tovarišev, se bo mogel ubraniti moči kapitalizma. Amerikanec ne sovraži nikogar, ni nevoščljiv, a silno mu mrzi delavec, ki ob kaki pravični stavki dela „judeževo“

Glavno zborovanje K. S. K. J. v Pueblu, Col., dne 5. julija 1898.

delo, „skeba“, in mnogokrat so morali taki neprevidneži ali kratkovidneži plačati svoje „skebanje“ z življenjem. Tudi unije imajo hibe, toda neorganizirano delavstvo se ima le unijam zahvaliti za vsak izboljšek, in kdor hoče vedno ostati pri svoji stroki, naj nemudoma pristopi k uniji iste stroke, saj mnogokje drugi delavci sploh ne dobijo dela. Posebno velja to o p r e m o g a r j i h, med katerimi je zelo veliko Slovencev.

* * *

O „J e d n o t a h“ govorimo še posebej. Ako hoče kdo že na potu v Ameriko poslušati kak dober nasvet, mu dam tegale: p r i s t o p i p r a v g o t o v o k v a r n i J e d n o t i.

Delavcem, ki so že v Evropi najeti za gotovo podjetje, je vstop v Ameriko zabranjen; s tem pa ni rečeno, da naj bi nihče ne poizvedoval že pred odhodom nekoliko po delu in razmerah, posebno pri znancih, ki so že tam zaposleni, ali vsaj na merodajnih mestih, kjer razmere poznajo. To ni prepovedano. Narobe. Tja v en dan, na dobro srečo, naj bi nihče ne zapuščal svojega doma in odhajal s samim upom čez široko morje. Le potom poizvedovanja že iz starega kraja je mogoče izvedeti, ali bo naseljenec sploh dobil delo, kakšno je, ali bo za njega, kakšna je plača, kakšna so stanovanja, koliko stane hrana in mnogo drugih stvari, ki jih je treba vedeti prej, preden se kdo poda na dolgo, drago pot. Koliko manj razočaranj bi bilo, ko bi se vsi ravnali tako in prej že poizvedovali! Saj mnogi kolnejo celo Kolumba, da je odkril Ameriko, ker so se podali tja polni upov, a so našli vse drugače nego so si mislili. Torej poizveduj poprej!

Mesto Red Lodge, Mont.

Fotografiral A. J. Terbovec.

Ako bi pa kdo ne mogel nikjer poizvedovati in bi se moral podati v Ameriko, mu lahko povemo že zdaj: Nikakor naj ne upa, da pojde lahko. Boljši kruh si mora v Ameriki vsak prislužiti s trdim delom, in sicer ne samo preprosti delavec, temveč večinoma tudi vsak drugi stan. Kdor ni angleščine popolnoma vešč, na kako boljše mesto umstvenega dela tako ne more misliti, in celo duhovnik bo našel tam težave, kakršnih v stari domovini ne poznajo.

Ako vsakemu, ki se misli izseliti, priporočamo: poizveduj poprej, je s tem rešeno tudi že vprašanje: „Kdo naj gre v Ameriko?“ Pristavimo le: Brez tehtnega vzroka naj nihče ne odhaja in nihče naj ne zapušča doma, kdor poprej ni povpraševal po dejanskih razmerah dela in zaslužka, ker v Ameriki se vse hitro izpreminja, tudi delavske razmere.

Opozarjamo naše izseljence, da pred izseljeniško oblastjo ne smejo izjavljati, da imajo delo že zagotovljeno, ako jim je kak sorojak pisal, da bodo dobili delo. Lahko bi jih smatrali za pogodbene (kontraktne) delavce ter jih neusmiljeno vrnili. Izjavijo naj, da dela še nimajo, a se hočejo lotiti vsakega dela, za katero so sposobni.

Odkar je g. Frank Sakser odprl v New Yorku potovalno pisarno, potuje večina slovenskih naseljencev tja ali nazaj s posredovanjem te tvrdke. To domače podjetje je obvarovalo na tisoče naših naseljencev, da niso prišli v kremplje goljufivih agentov.

Da bi bilo našim izseljencem pomagano tudi v nravno-verskem oziru, se je ustanovila družba sv. Rafaela.

Družbo sv. Rafaela v New Yorku za slovenske naseljence v Ameriki je ustanovil dne 1. grudna 1908 tedanji avstrijski naseljeniški misijonar, o. Kazimir Zakrajšek, O. F. M. V 1. odboru so bili: Rev. J. Tomšič, Forest City, Pa., Rev. K. Zakrajšek, A. Podgornik, A. Češark, V. Vavpotič, A. Burgar, A. Stucin, F. Tassotti, A. in S. Erhatič, J. Štirn, H. Draganc, P. Vogrič, J. Bučar, J. Škrabe, zadnji vsi v New Yorku. Pokrovitelj družbe je Rt. Rev. J. Trobec, D. D., častni predsednik pa Rt. Rev. Mons. F. Buh.

Začetek družbe je bil jako lep in kmalu se je razvila in razširila po vsej Ameriki. Začeli so ji pa nasprotovati ter ji podtikati, da hoče pod plaščem verske družbe delati le dobiček. Nasprotstvo se je povečalo, ko je družba začela izdajati list „Ave Maria“, ker so nekateri videli v njem „verski fanatizem“. Družba je pa vse težave premagala in vrši dalje svojo vzvišeno nalogo. Namen družbe je, da pomaga slovenskim naseljencem, ko pridejo v Ameriko, se zavzame za nje pri naseljeniški oblasti, jim pomaga najti v New Yorku začasnega stanovanja, dela in zaslužka, da navaja rojake k verskemu življenju, da jim preskrbi za velikonočni čas spovednika itd. V teku 3 let je družba posredovala v nad 700 slučajih, razdelila okrog 15.000 dolarjev in mnogim pomagala do dela. Sedanji predsednik je Mr. A. Podgornik. Kardinal Farley jo je potrdil kot cerkveno družbo.

Za varstvo mnogih slovenskih deklet se je ustanovil ženski pododbor. V prvem odboru so bile gospe M. Ribič, M. Ogrinc, J. Stern ter gospici F. Štempelj in K. Pavlič.

Izseljevanje in avstrijska vlada.

Izseljeniško vprašanje se mora pa presojati tudi še iz stališča širše domovine, države.

Naša javnost sodi, da ima izseljevanje za našo slovensko domovino le slabe posledice. Ali je ta sodba opravičena, je razvidno iz zgorajšnje razprave. Nihče ne more tajiti, da je bila izselitev iz domovine za mnoge posameznike le v kvar, dasi so našli tisočeri v novi domovini boljši obstanek. Tudi na to smo opozorili. Ni dvoma, da ima naša država od izseljevanja vsaj v Severno Ameriko veliko izgubo. Omenim pa kar zdaj, da je vlada sama kriva, ako izseljevanje izsesava in ropa njeno prebivalstvo, ker se namreč merodajni krogi še nikoli niso za izseljence brigali in se tudi zdaj ne brigajo!

Pri naši vladi se pač godi kakor tudi v naši ožji slovenski domovini. Kdor pride z izseljeniškim vprašanjem, je sitnež, dà, škodljivec. Ko je izšel prvi zvezek tega spisa, se je takoj pisatelju ravno iz Kranjskega pretilo s — kolom! Enako se godi vsem, ki opozarjajo vlado na dolžnost, da bi se bavila z vprašanjem o izseljencih. Do-

zdaj se ni storilo prav ničesar; tok izseljevanja je drvil naprej kakor hudournik, izseljenci so bili prepuščeni samim sebi, in v državi se kaže od dne do dne večja škoda. Druge države, kakor Nemčija in Italija, niso bile tako malomarne. Izdelale in sprejele so zakone v obrambo izseljencev, odpravile mnogo gorja, ki sledi iz lahkomiselnega izseljevanja, in naravnost znale izseljevanje izrabiti tudi v svoj prid. Kjer posamezne kronovine ne morejo preživljati svojih prebivalcev, tam izseljevanje ni zlo, a sveta dolžnost vlade je, da izseljevanje uravnava in mu daja smer, ki ne škoduje lastnemu narodnemu gospodarstvu.

Kako škoduje naši državi izseljevanje v Severno Ameriko? Avstrijske izseljence prevažajo že od nekdaj večidel nemške parobrodne družbe, ki imajo povsod svoje dobro urejene agenture. Koliko milijonov so avstrijski izseljenci že izplačali nemškim železnicam in parobrodnim družbam! Kakšen bi bil dandanes lahko naš Trst, ko bi naša vlada v tem vprašanju ne bila križema držala rok!

„Kampa“ Washoe, Mont. Hiše slovenskih premogarjev.

Fotografiral A. J. Terbovec.

Avstrija ima dosti ljudi, a s tem še ni rečeno, da se ne sme ceniti vrednosti posameznika, kakor se je godilo dozdaj, ko so bili merodajni krogi nekako veseli, da se odkrižajo nezadovoljnih posameznikov. Narodno gospodarstvo uči, da je človek bistveni ud v gospodarstvu, da pomenja njegovo delo kapital, in da ima pravico do tega kapitala pred vsem ona država, ki je tega človeka vzgojila in izšolala, za njega torej nekaj žrtvovala.

Vlada, ki pripušča ta kapital drugim deželam in ga pripušča brez vsake primerne odškodnine, zapravlja svoje narodno premoženje in to tem bolj, ako se sploh ne briga, kako „tam“ z njenimi ljudmi ravnajo, in ako jih morda ne izkoriščajo na način, ki je njenemu gospodarskemu razvitku naravnost škodljiv. Tako je pa delala dozdaj naša avstrijska vlada in zapravila neizmerne kapitale.

Za izseljence v Severno Ameriko avstrijska vlada ni storila prav ničesar. Prava sramota je za naše merodajne kroge, da mirno gledajo, ako kruti kapital na prav nesramen način izkorišča tisoče in tisoče naših izseljencev, da tirajo naše večinoma

kmetsko ljudstvo, ki ni vešče strojnega obrata, v nevarnosti tovarniških podjetij, kjer poginjajo in mrjejo kakor muhe, ker za varnost delavcev ni dosti poskrbljeno. Saj poroča konzul Ludwig, da je bilo v nekem podjetju v teku 10 let ubitih 1000 ljudi, — in je v drugi tovarni, kjer je povprečno zaposlenih 800 delavcev, v isti dobi izgubilo okrog 1200 delavcev svoje življenje! Severoameriška obrt požre na leto okrog pol milijona ljudi. Na naseljence pride ena petina, torej 100.000. Ker je od teh ena tretjina Avstrijcev, izgublja Avstrija tam na leto 33.000 ljudi. Tem žrtvam se pa pridružujejo še druge.

Javna varnost stoji v mnogih državah na precej slabih nogah. Statistika dokazuje letno do 10.000 umorov; morilce pa doženejo le v malo slučajih. Do 250.000 ljudi živi tam edino le od tatvin, ropov in sleparenja. Dobro organizirane tolpe se zelo razumejo na svoj „business“. Koliko „zelenih“ izseljencev pade takim pijavkam v kremplje!

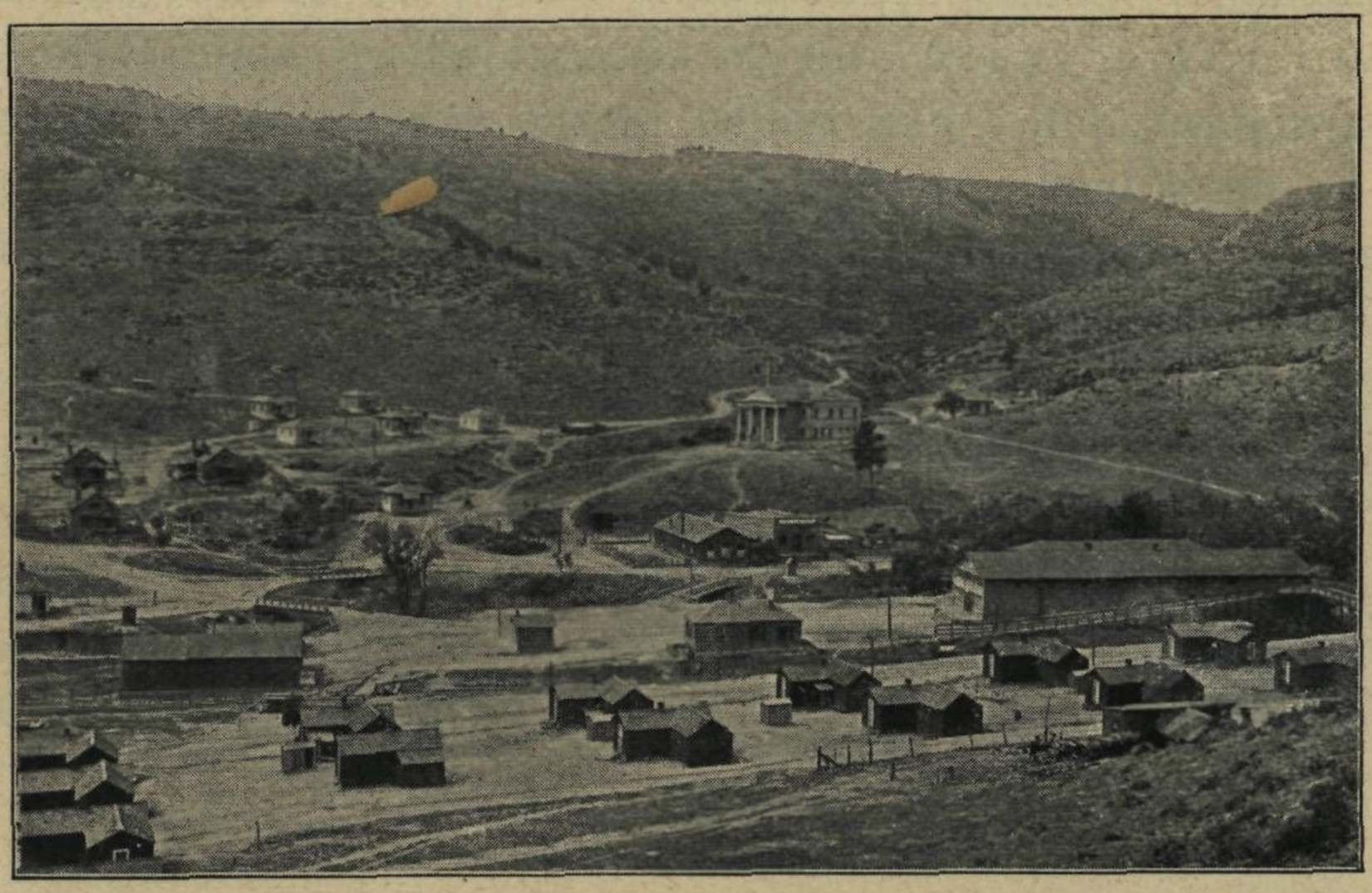
A našo vlado zadenejo še druge izgube. Delo v Ameriki nikjer ni lahko. Prevelik napor uničuje živce, sledijo razne bolezni in zgodnja onemoglost. V mnogih obratih tudi ni dosti poskrbljeno za zdravje delavcev. Onemogli, pohabljeni in bolni delavci se pa vračajo in v prav mnogih slučajih jih mora preskrbeti stara domovina tudi še v onemoglosti in starosti, kakor jih je preskrbovala v mladosti, dasi so pustili svoja najboljša leta v Ameriki.

Vračajo se pa tudi taki, katerim se „tam“ ni „posrečilo“. Navajeni so visoke plače, katere jim stara domovina ne more dajati, ker imamo zavarovanja za nezgode, bolezen in je za varnost bolj poskrbljeno. Taki postanejo šuntarji drugih in to mora zopet plačati naša vlada, ker se noče brigati za lastno korist. Kljub visokim plačam dela amerikanska obrt pod ugodnejšimi pogoji in preplavlja naš trg. Avstrija oddaja v mnogih slučajih Ameriki najboljši delavski material, prepušča delavce njih lastni usodi, dovoljuje s svojo nebrižnostjo, da jih „tam“ povoljno izsesavajo, in postaja na ta način svoja lastna škodljivka na gospodarskem polju, ker nima zmisla ali časa za pravo gospodarsko politiko.

Da država tudi v gmotnem oziru ne pridobi dosti, kakor nekateri zatrjujejo, je razvidno iz nekaj suhih številk.

Statistiki izračunavajo, da je vsak delavec letno vreden do 2000 K, Amerikanci ga cenijo celo na 5000. Iz Avstrije gre na leto povprečno najmanj 300.000 izseljencev. Država izgublja torej letno do 600 milijonov na narodnem premoženju. Vsak izseljenec pa izdaja za potovanje najmanj 200 K in mora imeti v gotovini 125 K, je torej 60 in 37 milijonov. Vsak ima pa še nekoliko več s seboj,

kar moremo ceniti na 10 milijonov. Ker v raznih podjetjih pobije vsako leto 33.000 naših ljudi, a je vsaka moč vredna 5000 K, je to zopet 165 milijonov, torej znaša letna izguba naše države na izseljencih 872 milijonov kron. Ker je svota prihrankov, ki jo pošiljajo izseljenci domov, letno le 300 milijonov, je Avstrija prizadeta z letnimi 500 milijoni izgube na narodnem gospodarstvu. Pri tem pa še ni všteto to, kar mora „stara domovina“ izdajati za bolne in pohabljene, ki so se vrnili, niti škoda, ki jo napravljajo amerikanski obrtniški izdelki našemu trgu. Poleti vsaj primanjkuje pri nas delavskih moči, Amerika ima pa po mestih trume brezposelnih naših delavcev!

Delagua, Col.

Kaj naj bi imela naša vlada v tem vprašanju storiti? Predvsem bi se imela temeljito baviti z izseljeniškim vprašanjem in sicer iz nravnoetičnega in gospodarskega ozira. Izseljenec ima pravico tirjati, da ga država podpira, dokler je njen podložnik, in država ima pravico, da izseljevanje tako uredi, da ne bo škodovalo njenim interesom na gospodarskem polju.

Avstrijska vlada bi torej iz teh razlogov imela sveto dolžnost skrbeti za to, da se izseljevanje v Severno Ameriko kolikor mogoče omejuje, in ob enem bi morala skušati, da vlada Zedinjenih držav izda za izseljence boljše varnostne postave. Ako bi postopala avstrijska vlada skupno z Rusijo in Italijo, bi se amerikanska vlada morala zganiti. S pomočjo vladnih agentov je državi prav lahko, da dirigira tok izseljevanja tja, kamor zahtevajo njeni interesi.

Ako bi se doma tudi zboljšale gospodarske razmere in bi se poprijeli bolj kmetijstva, bi imela Avstrija še vedno preveč ljudi.

Poljskih pridelkov Avstrija nikoli ne bo izvažala, pač pa obrtniške. Vlada mora torej izseljence voditi v dežele, kjer še ni, ali le malo obrti. Onkraj morja so pa to le južnoameriške države. Ako vlada noče z izseljenci izgubiti veliko kapitala, mora skrbeti, da se vez s staro domovino ne pretrga, da ogenj domoljubja ne ugasne. To pa bo dosegla le tedaj, ako gre izseljencem na roke, ako jim pomaga, da postanejo v „novi“ domovini samostojni, pridejo do gotovega blagostanja. To se pa le v redkih slučajih posreči naseljencem v Severno Ameriko, ako bi jim vlada tudi hotela pri tem pomagati. V Zedinjenih državah se morajo naseljenci večinoma zadovoljiti s tem, da dobijo zaslužek kot delavci nižje vrste, ali da so uposleni pri najtežavnejšem in najnevarnejšem delu, ker boljša mesta zasede Amerikanec sam. Vlada se pa v tem oziru dozdaj ni prav nič brigala, in ako so tudi nekateri naših slovenskih rojakov prišli na boljša mesta, je to pripisovati edino le njih delavnosti, zmožnosti, vztrajnosti in poštenju. Avstrijski konzuli so v Ameriki z malimi izjemami zagovorniki čifutskih interesov, za druge izseljence se dosti ne zmenijo, in možem, ki imajo srce za naše izseljence, se od višjega mesta celo mečejo polena pod noge, kakor kaže slučaj z našim vrlim rojakom pl. Šveglom. Na to dejstvo so večkrat tudi že opozarjali posebno slovenski poslanci (n. pr. dr. I. Ev. Krek) v državnem zboru.

* * *

Avstrija ima tudi na tisoče izseljencev, ki hodijo za delom samo za nekaj mesecev (Saisonwanderer). Med Slovenci takih skoraj ni. Pozimi pa zopet porabijo, kar so poleti zaslužili, dočim se s tem kmetijstvu odtegne mnogo moči. Tudi za te bi bilo ugodno, ko bi šli ravno pozimi, ko doma ni zaslužka, v Južno Ameriko, seve, ako bi jim šla vlada na roke. Gotovo bi se jim pridružili tudi Slovenci, ki prav po nepotrebnem potujejo v Severno Ameriko in se v slučaju stavk ali slabih časov, ki so tam na dnevnem redu, vračajo, da imajo zaslužek le parobrodne družbe.

Italija je znala kreniti na pravo pot. Umna izseljeniška politika ji donaša leto za letom ogromne dohodke, in ako se je v gospodarskem oziru v zadnjih desetletjih dvignila, je to pripisovati le njeni izseljeniški politiki.

V Avstriji je pa vsak „sitnež“, ki vlado opozarja na to rano, in enako se godi žal vsakemu tudi v naši slovenski domovini.

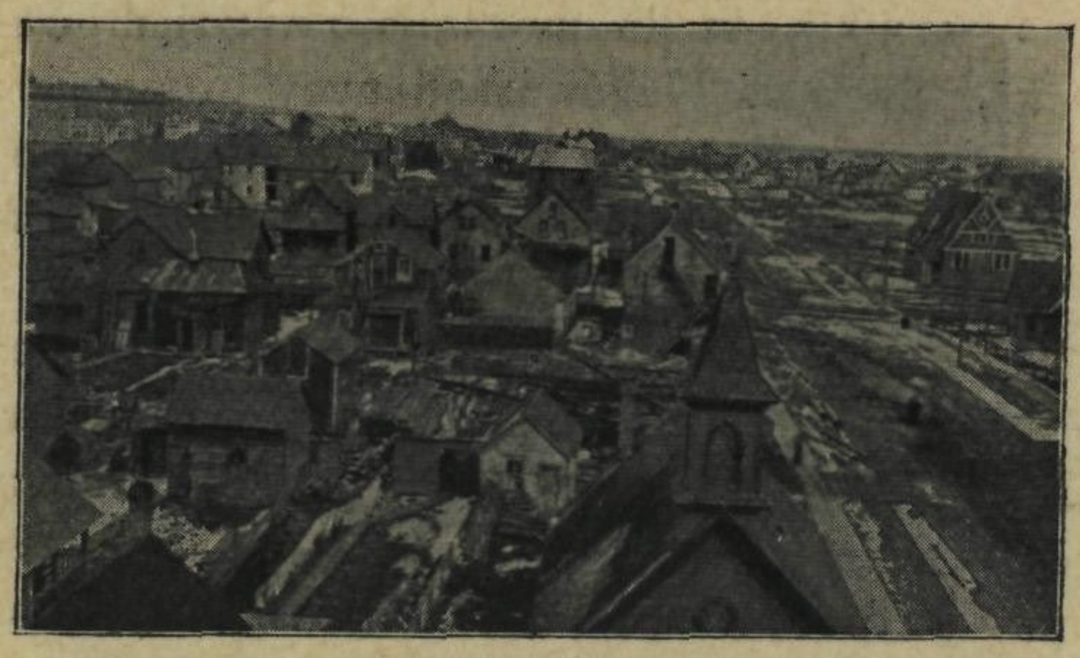
Majhen korak naprej je storil avstrijski državni zbor dne 15. maja 1912, ko se je bavil z izseljeniškim vprašanjem in sprejel nekaj predlog. „Slovenec“ z dne 17. maja 1912, št. 112, poroča o tem:

„V avstrijski zbornici so zadnja leta razni poslanci — imenujemo samo Biankinija, Kreka in Žitnika — pozivljali vlado, naj izdela in predloži načrt zakona o varstvu izseljencev. Zadnji, 2. predlog Krekov je narodnogospodarski odsek sprejel soglasno. Vlada pa še vedno „proučuje“ to vprašanje, ki pa je že davno zrelo za rešitev. V sedanjem zasedanju je grof Baworowski sprožil misel, naj bi država nastavila posebne strokovnjake za izseljence. Ti strokovni poročevalci naj bi bili prideljeni konzulatom, pa tudi nameščeni v krajih, koder biva več naših izseljencev. Dne 15. maja je zbornica pričela razpravo o predlogih, ki se glase:

1. Vladi se naroča, da čimpreje nastavi strokovne poročevalce za izseljence v amerikanskih severnih in južnih državah, pa tudi v evropejskih, koder je več avstrijskih delavcev.

2. Ti poročevalci morajo biti popolnoma zmožni jezika izseljencev.

3. Vladi se naroča, da v najkrajšem času predloži zbornici načrt zakona o varstvu izseljencev.

Eveleth, Minn.

Izmed Slovencev je govoril poslanec Jaklič in med drugim prav umestno pripomnil:

„Zastopniki Slovencev in Hrvatov smo v tej stvari zelo prizadeti. Ravno iz dežel, katere tu zastopamo, je primeroma največ ljudi izven države na tujem. Na mesto zakona, na čigar podlagi bi bilo mogoče izseljevanje zavrniti v pravi tir in dati našim izseljencem varstva in podpore v tujini, dobimo nekaj novih uradnikov. Ti gospodje bodo seveda iskali in zbirali razne številke, čitali časnike in zbirali izrezke iz teh časnikov in v najugodnejšem slučaju, ako bo lepo vreme, se bodo vozili po železnicah v kupeju I. ali II. razreda in študirali na ta način gospodarske razmere dotične dežele. Vse lepo in natančno, toda milijoni avstrijskih izseljencev v Ameriki, Nemčiji, Rusiji in drugod ne bodo imeli od tega nobenih koristi, tudi v bodoče bodo izkoriščevani in prepuščeni samim sebi, kakor so zdaj. V zadnjem desetletju se je iz Avstrije izselilo 2,145.000 ljudi in od teh je bilo 340.000 Slovencev in Hrvatov. Med vsemi evropejskimi državami ima Avstro-Ogrska največ izseljencev, skrbi pa najslabše za svoje ljudi. Vse druge evropejske države skrbe bolj za svoje izseljence in so izseljevanje zakonito uredile, imajo urade, kjer dobe izseljenci vsa potrebna navodila, pri nas dobi izseljenec pač potni list, a država se dalje za izseljenca ne briga in prav nič ne skrbi za njegovo varnost.

In tako hodijo naši izseljenci brez varstva na tuje, izkoriščani od raznih prevoznih družb, odirani od številnih agentov in osleparjeni od vseh mogočih ljudi, s katerimi pridejo izseljenci v kak stik. Znano je vendar mnogo slučajev, kjer izseljence prav sistematično oropajo. Znano je, da so v Genovi zahtevali od izseljenca 40 lir za hrano in prenočišče enega dne. Z vsemi mogočimi zvijačami izvabljajo izseljencem denar. Seveda za take malenkostne stvari se naša država ne briga in se tudi ne briga, kako je preskrbljeno za varnost potnikov na prekomorskih parnikih! Čez 20,000.000 kron plačajo avstrijski izseljenci vsako leto prevoznih stroškov na parnikih, večinoma tujih. To je velikanska svota, katero utrpe večinoma revnejši izseljenci, ki potujejo v III. razredu ali pa pod krovom. Kako je skrbljeno za varnost teh potnikov, se je pokazalo zlasti ob velikanski nesreči, ko se je potopil parnik „Titanic“. Na najnovejšem in najmodernejšem parniku ni bilo dovolj rešilnih priprav! Kako je šele na drugih, starejših parnikih! Bo pač povsod tako, kakor je bilo na „Titanicu“. Za bogatina, za milijonarja, ki potuje v prvem razredu, so pač preskrbljeni rešilni čolni, te rešijo, a revni potniki, ki bivajo pod krovom, ti naj poginejo, za te se ne briga nihče. Vprašam, ali se je nova vlada že kdaj pobrigala, kako je preskrbljeno za varnost izseljencev na parnikih, ki jih uporabljajo avstrijski izseljenci? O tem nismo še nikdar ničesar čuli! Skrb za blagor izseljencev prepušča naša vlada velikodušno zasebnikom in društvom. V društvih dobe izseljenci potrebna pojasnila o razmerah v tujih deželah in društva opozarjajo tudi na nevarnosti, ki čakajo izseljence. Žalibog, da vlada teh društev ne podpira tako, kakor bi bi bilo treba, in zato ne morejo toliko storiti, kakor bi sicer storila. Razume se, da morejo le društva, ki so osnovana na verski, oziroma narodni podlagi, namenjena dotičnim narodom, kaj uspešnega narediti. Kakor drugi narodi, imamo tudi Slovenci tako društvo, in sicer slovensko društvo sv. Rafaela. Kakor sem rekel, vlada teh društev ne podpira, pač pa podpira pod židovskim vodstvom stoječo „Avstrijsko družbo za izseljence v New Yorku“.

Toda ravno ta družba silno slabo skrbi za izseljence in amerikanski komisar za priseljence jo je moral že večkrat kaznovati. Naša vlada sama je l. 1910 priznala, da organizacija te družbe ni prava, da so razmere v hiši te družbe v New Yorku skrajno žalostne in nedostatne. Takrat je vlada tudi rekla, da društva več ne bo podpirala. Toda lansko leto se je tej družbi izplačalo, če se ne motim, 30.000 K podpore. Druga društva niso dobila ničesar!* Skrajni čas je, da nam vlada predloži načrt zakona za izseljence, da se uredi varstvo naših izseljencev; dokler pa zakona nimamo, naj vlada podpira društva, ki skrbe za varstvo izseljencev in jih tudi nadzira. Od uradnikov, ki bodo nastavljeni na podlagi današnjega predloga, mi ne pričakujemo kdove kakih uspehov, tako glede na varstvo izseljencev, kakor tudi glede navodil itd. Že poročilo odseka pravilno omenja, da so okraji posameznih konzulatov preobširni, in da so zaradi tega razna informativna poročila konzulatov nezadostna ter pomanjkljiva. Po tem predlogu se ustanovi deset mest poročevalcev-strokovnjakov in sicer v Berolinu za severno Nemčijo, Dansko in Švedsko, v Stuttgartu za južno Nemčijo in Švico, v Winipegu za vso Kanado itd. Gospodje, ako so že okraji posameznih konzulatov preobširni, kaj pa naj šele porečemo o okrajih, ki bodo odkazani posameznim poročevalcem. Berolinski poročevalec bo imel v evidenci vso severno Nemčijo, Dansko in Švedijo itd., vinipeški vso Kanado. Vprašam vas, kaj bo mogel tak poročevalec uspešnega in koristnega storiti za

---

* Iz verodostojnega vira sem izvedel, da je ta družba v novejšem času v boljših rokah. [Slovenski izseljenci se lahko obračajo na družbo brez vsakega pomisleka. Pisatelj.

izseljence? Nam se zdi, da bi bilo veliko bolj pametno in koristno pomnožiti konzulate in pri konzulatih, ki imajo ves drugačen vpliv in sredstva na razpolaganje, nastaviti uradnike, ki bi se bavili samo z izseljenci. Naravnost povem, da imam vtis, da predlog ni bil stavljen iz prepričanja, da bi se koristilo stvari, ampak samo na ljubo nekaterim osebam, ki bi rade zasedle dotična mesta. Mi bomo glasovali sicer za predloge, zahtevamo pa od vlade, da v najkrašjem času predloži zbornici načrt zakona v varstvo izseljencev."

Anglija, Francija in Nemčija niso mogle izseljevanja zabraniti v času, ko so bile gospodarske razmere v njih na slabem; omilile

Gora Lions Head blizu mesta Juneau, Alaska.

so pa slabo stran in s pametno politiko marsikaj tudi obrnile v svoj prid. Zdaj je število izseljencev v teh državah neznatno. Tok izseljevanja hrumi zdaj iz Italije, Avstrije in Rusije. Laška vlada postopa jako previdno in je po pametni izseljeniški politiki mnogo pridobila. Avstrija in Rusija dozdaj nista storili skoraj ničesar. In vendar bi izseljeniški milijoni lahko spravljali našo bilanco v ravnotežje in postali važen faktor v državnem gospodarstvu. Ako se torej to vprašanje dosledno prezira in omalovaža, trpi država sama, zlasti pa izseljenci.

Sedmi del.

Slovenci v Ameriki.

---

1. Verske razmere.

Pod zemljo koplje premog, se poti
in peha se za sebe, za družino,
da lepše kdaj uživali bi dni.
Usoda ga pregnala v tujino,
pa zdaj se tu počuti kot domá.
Tu našel res je drugo domovino.
Mar domovino revež kje ima?
Tam dom njegov je, kjer svoj znoj preliva,
in kjer je grob njegov, tam dom je, dà!

A. Aškerc.

naseljevanju Slovencev sem že razpravljal. Razne podrobnosti se najdejo tudi v zgodovini posameznih naselbin. Preden pa govorim o postanku naselbin in o življenju Slovencev po raznih krajih, bo treba podati nekaj splošnih opazk. Pri tem sem se oziral na ono, kar je vsaj večinoma skupnega in značilnega v vseh naselbinah. Pred očmi so mi pri tem tudi le bolj čitatelji v stari domovini, ki naj zvedo, kako se vobče godi njihovim rojakom. Rojaki Amerikanci bodo več zanimivosti našli v zgodovini naselbin, ker so kos njih življenja, druge razmere so jim znane iz lastne izkušnje.

Ko bi vera ne bila nič vredna, torej nepotrebna, kakor menijo mnogokateri v „modri“ Evropi, bi bil praktični Amerikanec prvi, ki bi vrgel vse vkup med staro šaro. A je ravno narobe. Amerikanec ve, da pada človek brez vere na stopnjo živali, da njegovo življenje potem nima zmisla, da je brez vzorov, njegovo mišljenje brez višjega poleta, torej brez vsega, kar mu kliče: „sursum corda — kvišku srca!“

Kdor prihaja prvič v Ameriko, bo začuden ostrmel, ko vidi povsod mnogo cerkvâ; prvo nedeljo bo opazil, da lepo posvečujejo Gospodov dan; čez dalje časa se bo prepričal, da je življenje v marsičem vzorno.

Omenil sem, da je amerikansko ljudstvo verno ljudstvo. Javnost je prepojena z vernostjo. Zbore najvišjih zakonodaj otvarjajo z molitvijo, skupščine pričenjajo z mislijo na Boga, in vsak dolar, ki ga služiš morda v potu svojega obraza, ti kliče, da ima Amerikanec trdno vero v Boga, ker na njem čitaš odločno veroizpoved: „In God we trust — V Boga zaupamo!“

New York, N. Y.: Prva prireditev igre „Rokovnjači“.

Pravi Amerikanec ne pozna verske nestrpnosti. Nikomur ne vsiljuje svojih verskih nazorov in spoštuje nazore vsakogar. Nezaslišano je, da bi zaradi vere koga zaničeval ali ga zasmehoval. Verska prostost mu gre nad vse, a ne zahteva je samo zase, ampak jo v polni meri privošči tudi drugim. Ako kje ni tako, so to gotovo prinesli seboj šele došli Evropejci, ki se jim usta cedijo samega liberalizma, a so v resnici največji nasilneži in „liberalci“ le v hudobiji. Vobče torej vlada v Ameriki vernost. Duhovnike povsod spoštujejo, in kjerkoli zidajo kako cerkev ali kak dobrodelen zavod, pomagajo navadno vsi brez razlike veroizpovedi.

V Ameriki je popolna verska prostost. Umevno je, da mora biti tam mnogo verskih skupin ali veroizpovedi. Izmed vseh skupin

je najmočnejša dobro organizirana katoliška Cerkev. Prostost in svoboda je naši Cerkvi to, kar cvetlici zrak in solnce. Cerkev se malokje razvija tako krasno, kakor pod prostim praporom Zedinjenih držav. Tu ni mesta, da bi razpravljali o razmerju med cerkvijo in državo. Cerkev je prosta, to pomenja v Ameriki, da se država, posvetna oblast ne vmešava v verske, cerkvene zadeve. Člen šesti ustave prepoveduje, da bi se pri oddaji kake službe oziralo na veroizpoved, in prvi pristavek (amendement) določuje,

So. Lorain, O.: Prvo sv. obhajilo (l. 1911) v cerkvi sv. Cirila in Metoda.

da kongres nikoli ne sme narediti nobenega zakona, po katerem bi ovirali svobodo kake veroizpovedi.

Katoliška Cerkev je prosta, pomenja torej, da se nihče ne vmešava v njene zadeve. Cerkvene določbe o ustavi in vladanju Cerkve pridejo do popolne veljave. Papež imenuje škofe in se mu ni treba ozirati prav nič na vlado. Škofje so v svojih škofijah odvisni le od višjih cerkvenih oblasti, kakor tudi župniki le od škofov. V sporazumljenju s cerkveno oblastjo si katoličani ustanavljajo svoje župnije. Škof, njegov vikar, župnik in dva zastopnika občine zastopajo cerkveno občino. Vlada pripoznava to zastopstvo kot

pravno (juridično) osebo in ščiti njene pravice kakor pravice vsakega prostega državljana.

Hiter narastek katoliške Cerkve je pripisovati prostosti, v kateri je mogla pokazati vso moč svoje edinosti in trdne uredbe ob prihodu naseljencev iz katoliških dežel. Čudovito ji je pri tem hasnilo njeno v e s o l j s t v o. Ona je mati vseh narodov. Zamorec in Indijanec, Irec in Anglež, Slovan in Roman, Nemec in Jutrovec, vsi klečijo okoli istega oltarja, vsi zajemajo iz virov istih svetotajstev, vsi molijo istega Boga in vendar se vsem oznanuje beseda večne Resnice v njih materinem jeziku. Pri vsem veselem razcvitu in napredovanju pa ni manjkalo težav in jih ne manjka dandanes; poleg zmag so se javile tudi izgube.

Preden govorimo o drugi strani verske svobode, se moramo ozreti nekoliko na razmere med **Slovani.**

Naseljeni Slovani so po pretežni večini katoliške vere. Od Slovakov je morda četrtina protestantsko-kalvinska, in tudi nekaj Čehov je protestantske vere. Macedonci, Srbi in Bulgari so pravoslavni in se prištevajo Rusom, ki niso samo v Alaski, temveč raztreseni tudi po raznih državah. E. G. Balch razvrščuje verske skupine med Slovani takole:

Slovenci,	vsi katoličani, 42 duhovnikov, 2 škofa, 20 župnij (?).
H r v a t j e	10 katoliških in 2 ali 3 grško-katoliške cerkve (?).
P o l j a k i	do zadnjega razdora vsi katoličani, 500 cerkvâ (l. 1905).
Č e h i	50 do 70 % katoličanov, 125 župnij, 166 duhovnikov; 2 % protestantov, 64 cerkvâ različnih skupin; 15 do 20 % prostomiselcev, ki imajo 216 organizacij.
S l o v a k i	50 % katoličanov, 110 cerkvâ; 20 % protestantov, 87 župnij, 51 cerkvâ, 55.000 vernikov, in kalvinci, ki štejejo 15.000 udov.
S r b i	6 cerkvâ, 12 duhovnikov, 59.000 udov.
R u s i	okrog 50 cerkvâ v Uniji in 16 v Alaski.

Razvidno je, da ti podatki niso zanesljivi, ker se razmere hitro izpreminjajo.

Za katoličane je dobro, da imajo na katoliških Ircih vsaj izpočetka močno oporo. Umevno je pa, da vsak narod skuša dobiti duhovnike svoje krvi in svojega jezika, da mu oznanujejo vero v njegovem materinem jeziku. Saj Cerkev tudi noče zatreti narodnosti, temveč ji je najboljša opora, kakor jasno priča zgodovina. Pri upravi in pri raznih vprašanjih, ki se tičejo oseb, krajev ali razmer, mora tupatam priti do prask in nesporazumljenj, ker hoče vsaka narodnost priti do popolne veljave, vseh želj ali tudi opravičenih zahtev pa ne more izpolniti niti sam Bog.

Poljaki so se prvi čutili zapostavljene in nekaj župnij se je odcepilo. Druge homatije ne zadenejo ravno nauka, temveč, kakor rečeno, bolj vprašanja uprave in cerkvene vlade in niso nobenega pomena.

V Evropi se mnogo govori in piše o izgubah katoliške Cerkve v Ameriki. To je resnično le v toliko, da se mnogi za cerkveno življenje ne brigajo, kakor se niso brigali v Evropi, odkoder so včeraj prišli! Takih suhih vej tudi Amerika ne more poživiti. Ako Evropa z vsem svojim urejenim dušnim pastirstvom ni mogla zabraniti, da so postali mnogi mlačni, ali da so celo odpadli, kako se more od Amerike zahtevati, da naj nagloma vse poživi in zbere, ko je bila Amerika vendar do novejše dobe le misijonska dežela,

Kraintown, Minn.: Rev. J. Črne obhaja l. 1908 novo mašo.

ko se mora vse šele vpeljati in je treba premagati neznanske težave? Res je, da so še milijoni izven cerkvene organizacije, a milijoni, ki imajo urejeno dušno pastirstvo, so **katoličani v dejanju,** ne samo po krstnih knjigah!

Pri popolni verski svobodi se tudi ni moglo zabraniti, da so različne bogate sekte s svojim denarjem nekaj revnih došlecev odtrgale, posebno ker morajo katoličani za verske potrebe mnogo žrtvovati. Tudi prostozidarji in svobodomisleci imajo popolnoma proste roke. Pravi Amerikanec ni bogotajec, ako je tudi prostozidar. Tudi to sodrgo pa je privlekla sem šele Evropa.

Med Slovani je mnogo takih katoličanov, ki se nočejo okleniti nobene cerkve, tudi bogotajcev in drugih puhlih glav ne manjka; organizirani prostozidarji so pa večinoma le med Čehi, ker ti imajo silno strupeno slovstvo, in huzitski duh med njimi še ni izginil. Za svoje prostozidarske šole imajo poseben „katekizem“, ki mora seve imeti tudi „obred“ za pogrebe, ker čisto po „rokovnjaško“ vendar ne gre!

E. G. Balch sodi o teh prostozidarjih: „As for as an outsieder can juge, this movement is rapidly losing momentum — kolikor se more na zunaj soditi, gre to gibanje hipoma rakovo pot!“ S samim tajenjem se človeški in posebno otroški duh ne more zadovoljiti. Mnogi se zato oklepajo protestantskih družb, „partly perhaps from social reasons, partly, doubtless, from a hunger which negations could not satisfy — deloma iz socialnih ozirov, deloma brezdvomno iz duševne lakote, ker sama zanikanja duše ne morejo nasititi,“ pravi prav resnično ista Balch v knjigi: „Our Slavic Fellow Citizens“ na strani 392.

Zdaj druga stran vprašanja: Kaj pomenja: Cerkev je prosta?

V odgovor moramo dobesedno navesti izvajanja Rev. F. S. Šusteršiča, ker tu govori izkušen mož, ki je v dolgoletnem trudu spoznal razmere. V knjigi „Pouk rojakom Slovencem“ piše:

„Cerkev v Ameriki je prosta, a je tudi navezana le sama nase. Od države ali vlade ne dobiva nobene podpore, kakor v starih katoliških deželah, kjer se vzdržujejo cerkve od imetja, katero so ji v teku časa podarili dobri ljudje, ali kjer vlada z majhnimi odstotki vračuje cerkvi ukradeno premoženje, ali pa z davki iztirja plačo duhovnikom. Katoličani v Ameriki si morajo sami zidati cerkev in jo vzdrževati, sami plačevati svoje duhovnike. Zato pa je treba mnogo novcev. Katoličana v Ameriki stane njegovo katoličanstvo, vendar dobri verniki radi prispevajo svoje doneske v ta namen in tako v dejanju razodevajo svojo gorečnost za lepoto hiše božje. Nekatere župnije na deželi štejejo komaj 40 do 50 družin, pa imajo le svojo cerkvico in stalno nameščenega duhovnika. Velike župnije pa imajo mnogokje veličastna svetišča, kojih grajenje je stalo po več stotisoč dolarjev. Tudi Slovenci imajo nekaj lepih cerkvâ . . . Denar za vzdrževanje cerkvâ in duhovnikov nabirajo deloma od najemnine cerkvenih stolov, nedeljskih ali mesečnih prispevkov, deloma od zabav, ki jih prirejajo v korist cerkvi.

Plačevanju za cerkev se pa v Ameriko došli Slovenec le počasi privadi. Seve tam doma ni bilo nič tega: ob nedeljah je

vrgel cerkovniku v puščico en krajcar ali dva, parkrat na leto je šel tudi k „darovanju“ okrog oltarja in položil na krožnik goldinar ali dvojačo, in kadar je šel jeseni župnik ali kaplan pobirat biro, je nameril mernik žita ali mero mošta, pa je bilo pri kraju. Tu v Ameriki pa se mu zdi, da pobiranja ni konca ne kraja. Če zidajo kje novo cerkev, hodijo cerkveni odborniki ali župniki sami po hišah nabirat doneskov, zapišejo, karkoli kdo da, in berejo potem to izpred oltarja, ali pa celo dado vsakemu v roke tiskano črno na belem. Enkrat se mu še zmuzne kak dolar izpod palca, toda ko pridejo vdrugo, se izgovarja: „Jaz sem že dal.“ Vtretje se pa skrije, če le mogoče, ali jo pa odkuri od hiše. Najhujše je pa ob

Dekliška Marijina družba v New Yorku, N. Y.

nedeljah v cerkvi. Kdor nima klopi ali stola v najemu, od teh pobirajo 10 centov za sedež. Odborniki poznajo vsakega takega, ga potipljejo rahlo za ramo, mu odkažejo stol in vljudno reko: „Ten cents, please — deset centov, prosim.“ No, to je pa vendar preveč! V cerkvi bom plačeval za sedež! Rajši stojim! Kdo me je kdaj doma tirjal za sedež v cerkvi? .... In res, drugo nedeljo se ustavi zadaj, in ko pride reditelj, da ga povabi v stol, odkima in ostane na svojem mestu, ali pa gre pod zvonik, kakor je bil navajen v stari domovini. Ko se župnik pred pridigo ozre po cerkvi in vidi več stolov praznih, zadej za klopmi pa ljudi stati, jih opomni, naj gredo v klopi, ker tukaj je navada, da ima vsakdo v cerkvi svoj sedež, dokler jih je kaj praznih, in da so stene dovolj močne ter jih ni

treba podpirati s hrbtišči. Eni slušajo, drugi se pa rajši izmuznejo iz cerkve, kakor bi šli v klop.

Z amerikanskimi cerkvami je pa tudi več stroškov, kakor z onimi v stari domovini, ker so pozimi kurjene; vse večje grejejo s parom, in to stane na stotine dolarjev. Slovenec, ki se namerava naseliti v Ameriki, mora biti pripravljen na ta cerkveni davek; vedeti mora, da bi katoličani tukaj ne imeli cerkva, ko bi jih sami ne zgradili, niti duhovnikov, ko bi jih sami ne vzdrževali. Vsakdo, ki hoče biti ud ali župljan kake župnije in uživati pravice takih, mora po svoji moči pomagati k cerkvi. To je njegova dolžnost, ki mu jo Cerkev naravnost zapoveduje. Tu v Ameriki imamo namreč poleg onih peterih cerkvenih zapovedi, ki so vsakemu znane, še šesto cerkveno zapoved, ki se glasi: „Pomagaj po svoji moči vzdrževati cerkev in duhovnike!“ Kdor torej noče ničesar dati za cerkev, ko bi lahko dal, se ravno tako pregreši, kakor oni, ki ne gre v nedeljo k sveti maši ali v petek jé meso. Seve, če je reven in nima novcev, je odvezan od te dolžnosti; če ga torej reditelj vpraša za onih 10 centov, naj le pove, da nima in dobil bo sedež brezplačno. Zaradi revščine tu nikogar ne gonijo iz cerkve, zato naj nihče ne opušča božje službe, ako nima denarja; kdor ga pa ima, je dolžan pomagati k vzdrževanju cerkve in duhovnikov.

Razen cerkve morajo amerikanski katoličani vzdrževati tudi svoje šole. Vlada Združenih držav skrbi sicer na vso moč za izobrazbo ljudstva; šole so povsod, po mestih in po deželi, in pouk se deli brezplačno ne samo na ljudskih, temveč tudi na visokih šolah; ponekodi dobivajo učenci in učenke celo učne knjige zastonj. Vendar se katoličani ne morejo posluževati teh šol, ker v njih prav nič ne poučujejo veronauka; zato so primorani vzdrževati svoje lastne, župnijske katoliške šole. Če le ne bivajo župljani v kaki župniji daleč oddaljeni drug od drugega, stoji poleg vsake katoliške cerkve tudi katoliška šola. Kakor za cerkev, tako tudi za šolo ne dobijo od vlade nobene podpore in morajo šolo sami postaviti, vzdrževati in plačati učitelje ali učiteljice. Slovencem in vsem neangleškim narodom so take šole tem potrebnejše, ker se v javnih ali državnih šolah poučuje le v angleščini, dočim se v župnijskih šolah mladina izobrazuje tudi v materinščini. Otroci, vzgojeni v javnih šolah, kmalu pozabijo jezik svojih roditeljev in se tudi v verskem oziru ne morejo zadostno poučiti. V župnijskih šolah poučujejo navadno šolske sestre, ker so najboljše vzgojiteljice in ker vzamejo za plačo le toliko, da izhajajo, žrtvujoč se iz ljubezni do Boga in ljube mladine . . .“

Razmere so torej za naseljence povsem drugačne. Cerkev je pri svojem delovanju navezana edinole na svojo lastno moč in mora za svoje organizacije pridobiti vsakega posameznika. Pri novincih se pojavljajo silne težave in težke izgube, ker mnogi nikakor nočejo pripoznati 6. cerkvene zapovedi, vpeljane v Ameriki, ter podpirati cerkve. Kakor pa kažejo razmere med starejšimi naseljenci, se sčasoma vendarle vsi katoličani „amerikanizujejo" tudi v tem oziru, in versko življenje se prične razvijati pod vplivom popolne prostosti z nepričakovano silo. Med novimi naseljenci so slovenske naselbine z rednim dušnim pastirstvom na vrhuncu in jih v gorečnosti do cerkve prekašajo ponekod morda edinole Poljaki.

Mr. Jos. Šarabon, Duluth, Minn.

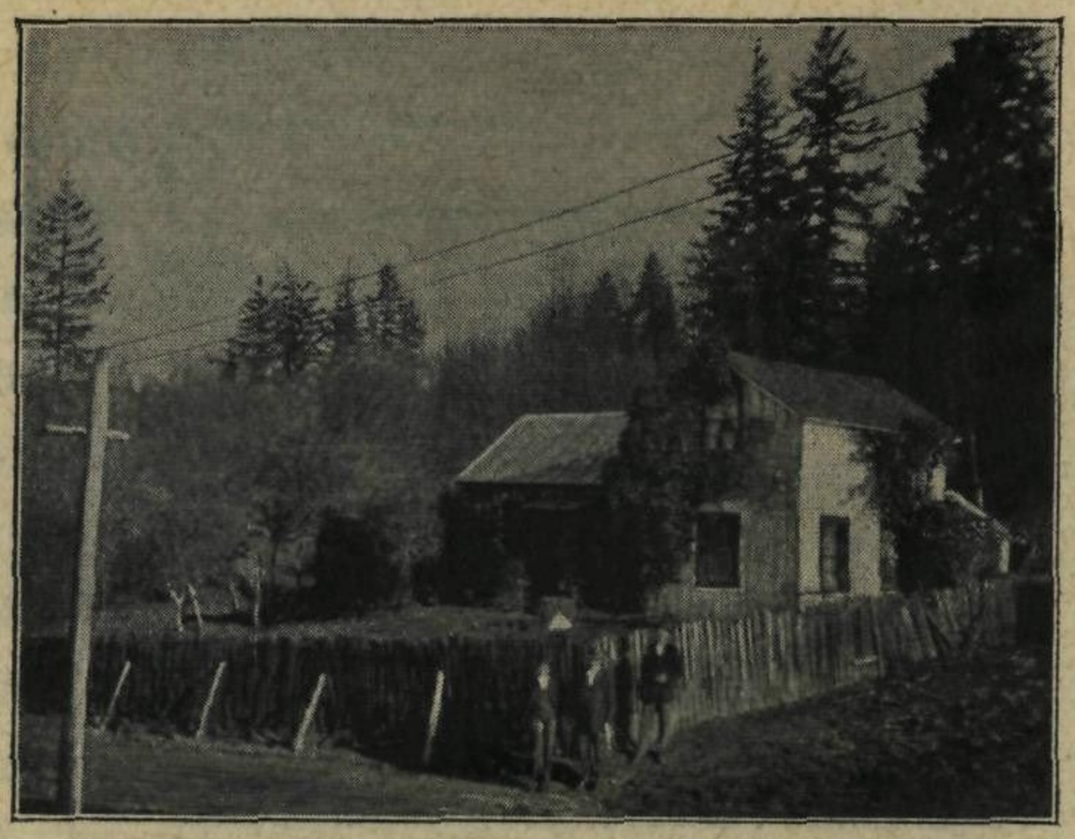
Večji pomen nego v stari domovini imajo pri verskem vprašanju v Ameriki cerkvene bratovščine. To so prave organizacije v okviru cerkvenega življenja s trdnim, smotrenim stremljenjem in tesno medsebojno zvezo. Bratovščine negujejo vglobitev svojih udov v pravo in zdravo vernost, navajajo jih k srce povzdigujoči molitvi in združenju z Najvišjim v pogostem prejemanju svetih zakramentov. Navadno pa se ne zadovoljujejo z zgolj verskim smotrom. Ker so prave organizacije, posegajo tudi na socialno stran in zasledujejo praktične namene z večjo resnostjo kakor v stari domovini. Udje nabirajo za uboge, ponesrečene, trpeče; skrbijo za dejanske cerkvene potrebe: zaljšajo cerkev, napravljajo oltarje, skrbijo za cerkveno obleko itd. Važna so mladeniška društva za fante in dekleta.

V posameznosti se ne morem spuščati. Preprostemu naseljencu se bo marsikaj zdelo „novo". Drugače se tam vedejo v cerkvi, drugače se postijo, posvečujejo nedelje, nimajo vseh praznikov, drugače se vršijo marsikateri cerkveni obredi, nimajo procesij po cestah. Na prvi hip bi marsikdo lahko zdihnil v bojazni za svojo vero: „Tu je druga vera, in ne več ona, katero smo imeli doma!"

Ne! Tudi v Ameriki imajo katoličani isto vero, iste zakramente, samo v nebistvenih rečeh je nekaj razlik, ker so druge razmere.

Slovenec, ki se je namenil za novo domovino, naj ne bo v skrbeh glede verskih razmer, ako sam noče biti tam malomaren. Držati se mora le zlatih naukov, ki jih daje Rev. F. Šusteršič svojim rojakom, in ki naj sledijo dobesedno tudi tu:

„Slovenec, ki se hočeš naseliti v Ameriki, ni se ti treba bati, da bi v tej deželi ne mogel skrbeti za izveličanje svoje duše! Če prideš v naselbino, kjer je slovenska cerkev ali jo bodo kmalu ustanovili, boš imel ravno tako priliko čuti besedo božjo, kakor si jo imel doma, in prisostvovati božji službi in prejemati svete zakramente; našel boš tukaj dobre mladeniče in pobožna dekleta, poštene može in skrbne matere in za izveličanje duš vnete duhovne pastirje. In ko bi opazil slabe, izprijene in popačene rojake, ne posnemaj jih, ne druži se z njimi, ampak ogibaj se jih, kakor sploh vseh slabih tovaršij! Izpolnuj vestno svoje verske dolžnosti, delaj pridno in varčuj, ne navadi se zapravljanja ali pohajkovanja po salunih ali gostilnah, ne navzemi se potratne razvade „tritanja“ ali napivanja, kateri so žalibog vdani tudi mnogi tukajšnji naši rojaki, in s katero prav po nepotrebnem zapravljajo težko prislužene novce! Ako dobiš sebi primerno in stalno delo, poprimi se ga, ne menjavaj ga brez pravega vzroka, ne seli se iz enega kraja v drugi, če te ne silijo okoliščine, ker pogosto potovanje, zlasti z družino, stane mnogo novcev in je že marsikaterega naseljenca pripravilo ob vse.

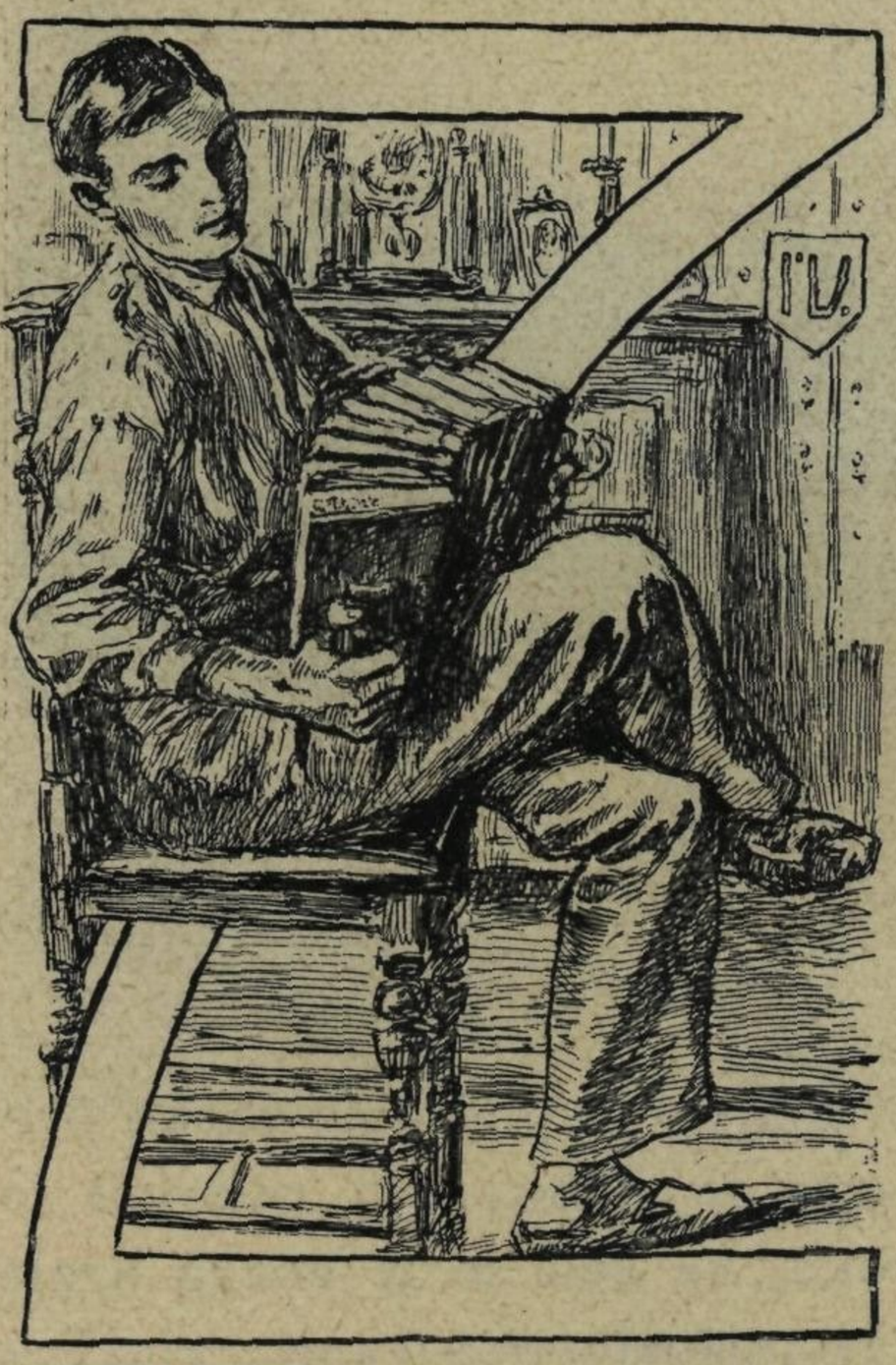
Z bršlinom obrastla hiša v Black Diamondu, Wash.

Fotografiral A. J. Terbovec.

Preden odpotuješ z doma, stopi k svojemu župniku in če imaš družino, poprosi ga za izpisek iz farnih matic glede rojstva tvojih otrok, tvoje poroke, oziroma mrtvaškega lista pokojne žene. Na izpisu iz farnih matic ne rabiš dragih kolkov, ker teh ne zahtevajo v Ameriki. Pred odhodom ne pozabi prejeti svetih zakramentov in potem se v imenu božjem odpravi na pot. Na potovanju bodi previden, ne zaupaj vsakemu tujcu, ne kaži nikomur denarja, ne sklepaj hitrega prijateljstva z nepoznanimi ljudmi,

pazi, da te ne okradejo ali prevarijo. In ko dojdeš v Ameriko in se ustaviš v slovenski naselbini, oglasi se pri dotičnem župniku, podaj mu svoje ime in naslov svojega bivališča in potrebne podatke glede svoje družine. Pristopi, kakor hitro mogoče, h kakemu katoliškemu podpornemu društvu, in če imaš otroke, pošiljaj jih v katoliško šolo. Prizadevaj si, da ostaneš veren katoličan in zvest sin svojega naroda, in da postaneš dober državljan svoje nove domovine, pa si boš pridobil spoštovanje svojih rojakov in vseh Amerikancev."

2. Domače družbinsko življenje.

nano je, da imenujejo Ameriko „The paradise of women- raj za ženske". A ni vse zlato, kar se sveti, in tudi v tem „raju" je mnogo solznih dolin in trnjevih potov; vobče pa je žena res na visokem stališču, kar je dokaz visoke amerikanske omike. Visoko spoštovanje do ženskega spola pa ni samo učinek omike, temveč tudi posledica posebnih razmer. Od nekdaj že so v Ameriko moški prihajali v pretežni večini, in tako je ostalo tudi še dandanes. Iz Kranjskega n. pr. je prišlo v času od 1. julija l. 1893 do 1904 skupno 9.222 zakonskih (married), a le 591 žen! Samskih je bilo pa 18.345, med katerimi je najmanj devet desetink moških, če ne še več. Ženske so bile torej od nekdaj „drage", in ker se navadno drži narod naroda, Slovankam še dandanes ni treba dolgo čakati na ženina. Moški naseljenec, ki se hoče stalno naseliti v Ameriki, bo skušal kmalu ustanoviti svoj lastni dom, lastno družino.

V mnogih slučajih je žena tudi velikega gospodarskega pomena, ker vzame v svojo hišo „boarderje", Korošči bi dejali „ofarje" (stanovalce), namreč neoženjene moške, katerim kuha in pere. Na ta način zasluži žena lahko več nego mož, ako ima zadnji tudi vedno zaslužek. Poleg tega se pa mož kot „boarding boss" še lahko malo postavi! Kakšno je pravo razmerje pri Slovencih med neomoženimi

oziroma neoženjenimi in družinami, se ne more dognati, dasi je v zgodovini naselbin nekoliko podatkov.

Kot samostojne delavke pridejo Slovenke vpoštev le v Clevelandu, O., kjer so zaposlene v tovarnah za posode, in v New Yorku kot spretne pletarke slamnikov. Kakor moški stanujejo tudi take delavke navadno pri znanih družinah, ali pa jih vzame več skupno stanovanje.

Ker so po širni Ameriki življenski pogoji jako različni in se razmere hitro izpreminjajo, je le malo skupnih potez iz družbinskega življenja in se moramo zato omejiti bolj na posamezne razmere. V večjih mestih so stanovanja v velikih hišah (Tenement-Houses). Vobče ta stanovanja niso slaba, dasi pogostoma manjka solnca in zraka. Otroci se morejo razvedriti le na cesti; krik in vik živahne dece jenja šele pozno na večer. Amerikanec pa ljubi majhne hišice za eno ali dve družini, ki se vrstijo v nepregledni daljavi ob ravnih ulicah. Ker v takih okrajih navadno ni „salunov" niti prodajaln, ter je pogostoma zabranjen celo promet z vozovi, je tam bolj mirno in snažno. Mesta se seve silno razširjajo, a ker skrbijo za hitre prometne zveze, ni nič izvanrednega, ako je stanovanje oddaljeno od tovarne 20 do 30 km.

Winterquarters, Utah: Mlada Slovenka.

Večina Slovencev je pa zaposlenih v rudnikih in premogovnikih. Ako kje začnejo delati, postavi navadno dotična kompanija (družba) preprosta stanovanja, ki jih prepušča delavcem za primerno odškodnino v najem. Ako je delo stalno, začnejo takoj tudi staviti zasebne hišice. Delavci jih kupujejo z majhnim zemljiščem vred in postanejo posestniki, kar je jako važno v slučaju kake stavke, ker takim kompanija ne more do živega. Če je dosti družin, si zidajo cerkvico, in tako nastajajo naselbine. Ob hišici je vrt za zelišča, drugi prostor zasadijo s sadnim drevjem. Nekatere družine imajo tudi kako kravico in prešiče. Takim družinam se je stara domovina izpremenila samo v amerikansko, in če ima mož delo, jim je dobro. V lesenih hišicah so stanovanja prav lepa. Mnogo slovenskih delavskih družin ima stanovanja, kakršnih v Evropi nima niti „gospoda",

posebno ako gospodinji ne manjka čuta za red in snažnost, kar vobče velja o vseh Slovanih, kakor pripoznavajo Amerikanci sami.

Miss Garret piše n. pr. o Poljakih v Baltimoru: „The houses are cleaner than those occupied by any other group of foreigners among us. The halls are whitewashed . . . and the rooms are kept wonderfully neat . . . Neighbors, businessmen, doctors, teachers all lay stress of the extreme neatness and cleanliness of the Polish people — hišice so čednejše nego vseh drugih tujcev. Sobe so snežnobele . . . in stanovanja čudovito snažna. Sosedje . . . učitelji . . . vsi . . . zatrjujejo, da so Poljaki izredno čedni . . .“ (Charities 3. decembra 1904).

Mnogi živijo sicer preprosto, „but they are the reverse of a slatterly people — niso umazanci, „cigani“, pravi E. Balch, dasi se mnogih „starih“ navad zlahka ne iznebijo. Slovenke rade izobešajo perilo na razne planke, in neki duhovnik mi je zatrjeval, da je na perilu najprej spoznal slovenske družine, ker Amerikanci nimajo take navade. Z leti pa pride napredek tudi v stanovanja, in naši Slovani so na boljšem, nego so bili pod enakimi pogoji nekdaj Irci in Nemci. Manj čedno je tupatam med hišami.

Danville, Ill.: Otroška zabava.
(Družina Šebatova).

Okoli posestev so plotovi iz desk in kolov, kakršni so ravno pri rokah; v kak kot postavljajo še hlevček, poleti kuhinjo, golobnjak in več sličnih „prizidav“, tako da ne manjka izpremembe, a lepote tudi ni, posebno ker razne odpadke mečejo na cesto, dasi je to prepovedano. V „majnah“ je premogovih odpadkov povsod le preveč, in če so hišice v bližini tovarn, livarn ali topilnic, je vse zakajeno, da je joj! Pa tudi v krajih, kjer bi bilo prav lahko mogoče, Slovani navadno nimajo onih kratko pristriženih trat, ki krasijo domove boljših irskih delavcev. Izjeme so pa povsod. Farmerji imajo večinoma lepa stanovanja z opravo, kakršne nima v stari domovini nobena kmetija.

Povprečno imajo naši rojaki v Ameriki prav čedna stanovanja. Pred hišico je prijazna lopica, kjer se navečer po trudnem delu prijetno odpočijejo, — „parlor“-sprejemnica — ima preproge, naslonjače, Amerikancem tako priljubljene gugače, ob oknih so zastori, pogostoma ročno delo skrbne hišne gospodinje ali do-

mače hčerke, v kotu ne manjka sv. razpela in svetih podob, na steni so mestoma prav fine slike, fotografije staršev, sorodnikov, tupatam podoba s slamo krite slovenske hišice, kjer je tekla zibelka . . . vse čedno, snažno, okusno urejeno; poleg kuhinje in male shrambe je še spalnica in navadno tudi kopalnica. Na zunaj majhne hišice nudijo mnogo prostora, ker je lesena stena čisto tanka. Ni dvoma, da lična, mnogokje električno razsvetljena stanovanja močno vplivajo na telo in tudi na duha.

Vplivu boljših stanovanj se pridruži še važnejši vpliv hrane. Izvzemši slučaje, da ni dobiti dela, ali da vlada huda stavka, je hrana amerikanskega delavca dobra, redilna. Pri res težkem in napornem delu bi brez take hrane ne bilo mogoče shajati. Amerikanec se redi večinoma od mesa, in ako ne nalaga preveč kapitala v pijačo, česar pravi Amerikanec ne dela, pride pri njem v tednu večkrat meso na mizo, kakor v stari domovini morda v letu! Krepilne mesne hrane zahteva poleg dela tudi izpremembam bolj izpostavljeno, pozimi silno ostro podnebje, tako da v Evropi nikomur ni treba cediti slin po amerikanskem mesu. Ker so živila zelo poskočila v ceni, mora gospodinja precej varčiti, da izhaja. Koliko izdajajo za hrano, je po krajevnih razmerah različno; slovenski farmerji v Kranju blizu Enumclawa, Wash., ki so bili nekdaj v Alaski, so mi pravili, da je stal tam komad krompirja — en dolar! Kjer je večji zaslužek, so dražja stanovanja in dražja tudi živila. Povprečno pa ni pomanjkanja, ako je le delo in ni lenobe. Amerikanci sodijo, da se glede hrane Slovani hitro prilagodijo pravim Amerikancem, kar se n. pr. o Italijanih ne more trditi, ker Lah ostane tudi v Ameriki stari „polentar".

Duluth, Minn.: Hotel g. Šarabona.

A kako je glede pijače? Po časopisih v stari domovini je bilo večkrat čitati, da so rojaki v Ameriki silni pijanci. Kaj je na tem resnice?

Znano je, da je pravi Amerikanec zmeren, trezen, nasprotnik opojnih pijač. Zmernostno gibanje se je v Ameriki zelo ukoreninilo. Zlorabe ne manjka, niti ne nespametnega pretiravanja, ker „Yankee" rad pretirava, vobče pa mora biti amerikanska zmernost le v zgled

in je vse hvale vredna. Zelo bi bilo želeti, ko bi se naši rojaki v tem oziru malo hitreje „amerikanizirali“.

Amerikanci sami sodijo, da so Slovani silno žejen narod! „The saloons are taking more of the steel workers' money than any of the legitimate business establishements of the mill town — saluni požrejo več nego vsi drugi „kšefti“ . . , piše Mr. Fritch o delavcih v Pittsburgu. Banke v Mc Keesportu, Pa., so izračunile, da vložijo salunerji po vsakem plačilnem dnevu 60 tisoč dolarjev, katere so delavci izdali večinoma za pijačo! E. Balch piše: „The expenditure for drink is indoubtedly apt to be large among slavic laborers . . . brezdvoinno izdajajo delavci mnogo . . .“ Jugoslovani ljubijo bolj lahka vina, severni Slovani žgano pijačo (liquors). „And all seem to take beer like ducks to water — vsem je pivo, kar raci voda“, pravi ista pisateljica. Izven salunov se mnogo popije tudi po stanovanjih, posebno v hišah, kjer je več „boarderjev“. Pivo ni drago in pride še ceneje, ako jih stopi več skupaj in si naročijo kar cel sodček. V tem slučaju pijejo v kakem zasebnem stanovanju. Ako ostane samo pri pijači in ne pijejo ravno čez mero, se to ne more obsojati. Nravno nevarni pa postanejo taki sestanki, kadar se pri pijači začne še ples; tedaj prekoračijo lahko mero pri pijačah, pogostoma pride do prepira in še hujšega. Da je žeja res velika, o tem pričajo celi kopi praznih „kegov“ — sodčkov, posebno ob ponedeljkih zjutraj pred hišami „boarderjev“.

Salida, Col.: Ob ribnikih Slovenca g. Mikliča.

Fotografiral A. J. Terbovec.

Poleg „redne“ žeje pa tudi ne manjka „posebnih“ povodov, da se gasi, ker pivcu je dober vsak vzrok — quaelibet causa. V tujini in pri težkem delu je razvedrilo vsakemu potrebno. Sicer se naši rojaki razvedrujejo tudi brez pijače, a mnogokje se je skoraj ni mogoče izogniti. Pri porokah povabijo vse znance, ožje tudi pri krstih. Še več priložnosti je, kadar imajo razna društva svoje „veselice“ v prid blagajni, ali če je „fair“, veselica, v prid cerkve. Po nekaterih škofijah so sicer pri takih veselicah opojne pijače prepovedane, a Slovenec, ki „je rad vesel“, ne more biti vesel pri „kendiju“ in „icecreamu“ (ajskrimu — sladoledu), kakor

Yankee, in marsikdo ga pije en glažek čez mero, češ, „saj gre za cerkev“!

Našim Slovencem na čast bodi pa povedano, da so izgredi pri takih cerkvenih, društvenih in zasebnih veselicah le izjema. Drugi dan ima marsikdo morda težko glavo, a vsi grejo na delo. Želeti bi pa bilo, da bi manj izdajali za pijače, ker največ dobička ima navadno le pivovarna ali vinski trgovec.

Tajiti se pa ne more, da bi med Slovani sploh in med Slovenci posebej ne bilo tudi ostudnega pijančevanja z vsemi slabimi nasledki. Trezen je Slovan mirna duša, „peaceable and gentle, but when drunk they are quite the revers — pijan je ravno narobe“, pravi Balch in zadene pravo. Pobojev sicer ni, a sirovosti le preveč. „On does not hear of murders from motives of revenge or rivalry, as among Italians, but among the roughest class and in the most neglected Slavic neighborhoods brutal and sometimes bloody rows are too common. Often they are due to old racial or religious feuds.“ (E. G. Balch pag. 367.)

Skupina Slovencev v Bridgeportu, O.

Slovenci gotovo ne spadajo med „roughest class — najsirovejše sloje“, a krvavih glav (bloody rows) tudi med njimi ne manjka, če jih pijače preveč razgrejejo. Kar je nekoč naš škof Slomšek pisal o pijači, da „v žival človeka spreobrača“, to se uresničuje tudi še v Ameriki. Pri rabuki, tepežu rabi Anglež svoje pesti, Lah bodalo, zamorec britev, Amerikanec samokres. Slovan nima svojega narodnega orožja za boj, a „men who are very gentle when sober, when maddened by drink will strike with anything that comes to hand — chairs, lamps, knives — možje, ki so trezni prave ovčice, kadar jih zdivja pijača, bijejo z vsem, kar je pri rokah, s stoli, svetiljkami, noži“, pravi Balch, prav kakor v starem kraju — sicut erat in principio!

Znano je, da v Ameriki silno strogo kaznujejo pijanost, izgrede in tepeže, kar je prav in hvalevredno, ker stroga kazen je že marsikaterega „liter-rada“ spametovala. Pa tudi krivice ne manjka. Mnogokje je samo kaka vesela družba, a redarju, ki dobi del globe, to zadostuje, da tira vse pred sodnika. Pravijo, da je ta nevarnost

večja, kadar je dober zaslužek, a da je policija bolj prizanesljiva ob času stavk, ker pač ni — dnarcev.

Želeti bi bilo, da bi Slovani in posebno še naši slovenski rojaki z vso vnemo posnemali dobre strani opravičenega zmernostnega gibanja med pristnimi Amerikanci. Amerikanske pijače niso najboljše. Vina so silno draga, od amerikanskih trt še premlada; pivo „preluknja želodec“, kakor so mi zatrjevali Amerikanci sami, ker je premlado, varjeno potom strupenih kemikalij, da se z evropejskim ne more kosati; „whisky - žganje“ je proti boljšim žganjem v Evropi prava brlozga, najhujši fuzel, dasi ga prodajajo v finih steklenicah in — drago. Nekatere slovenske družine delajo jako pametno. Kupijo namreč grozdja in narejajo vino doma. Tako imajo ceno in dobro domačo pijačo, ker dobrih kaliforniških vin ali dragega evropejskega piva ne premore vsakdo. Kdor torej meni, da mu brez pijače ni mogoče shajati, naj jo rabi pametno, naj si preskrbi zdrave pijače, morda celo iz stare domovine, naj se ogiblje „whiskya“ in naj nalaga več kapitala v dobro hrano, meso, kar je pri težkem delu neogibno potrebno, ako noče pred časom opešati. Ob veselih prilikah naj se na mizo ne postavlja preveč poličev, ampak le e n a m e r a!

Anderson, Ind.: Hotel F. Pintarja.

Naši amerikanski bratje so torej „žejne duše“; temu nihče ne more oporekati. Odločno pa se m o r a z a n i k a t i, da bi bili p i j a n c i v zmislu, kakor se ta beseda rabi v stari domovini, in kakor se tupatam piše, namreč pijanci v pretežni večini. Naši Slovenci pijejo mnogo, morda tudi preveč, a pijancev je med njimi malo, primeroma vsaj ne toliko kolikor v stari domovini. Pupeži, ki jim ni za dom, ne za ženo, ne za deco, ki poženejo vse skozi grlo, katere mora preživljati uboga žena, so prišli že s to lastnostjo sem. Da bi pili in zapravljali, dokler je še kaj pri hiši, to se ne bo zgodilo, ker lahko jih zgrabi strogi amerikanski zakon, enako tudi, ako bi se v javnosti pokazali z „opico“. To je spametovalo že mnoge, katerih bi v stari domovini pamet nikoli ne bila srečala.

Balch pravi: „With all drinking there a r e f e w d r u n k a r d s — pijejo, a ni mnogo pijancev.“ Dr. Morritt pravi o premogokopih v Coloradu: „All Slavs drink . . . yet the Slav loses less time from work by intoxication than his British or American brother — torej pijejo, a dela ne zamujajo . . .“ Drugi sodijo, da so Angleži, Irci in Amerikanci hujši pijanci nego Slovani.

Amerikanski „saluni“ niso gostilne v starokrajskem pomenu. V mnogih niti ni stolov. Pijačo moraš izpiti hitro, nato moraš takoj oditi, ker za teboj čaka morda že drugi. „Pijancem“ torej ni mogoče posedati cele dneve po „gostilnah“ in tam popivati noč in dan. Ob nedeljah je navadno vse zaprto, in določbe zoper salunerje so silno stroge; v mnogih krajih vlada „prohibition“, rekli bi — suša, da ne smejo točiti nobene opojne pijače. Pravi Amerikanec ima nraven gnus do pijanca in tudi „saloon“ ali „salooner“ mu je zoperna beseda. Gotovo je pijanost poniževalna strast in huda rana na narodnem telesu. A strast je treba ločiti od osebe, in salun od salunerja. Kakor bi bilo krivično v starem kraju obsojati stan gostilničarjev, ker nekateri zlorabljajo svojo obrt, tako tudi v Ameriki salunerjev ne smemo vreči v en koš in jih kratkomalo obsojati.

Floresta Col.: Slovenski lovec.

Dobro vemo, da so mnogi salunerji našim rojakom v škodo, da jih izkoriščajo, nravno pokvarjajo, a ravno tako se mora tudi poudarjati, da je mnogokje podjeten, odločen saluner o p o r a vsem svojim rojakom. Poznamo naselbine, kjer je pošten saluner največ delal in žrtvoval, da so naseljenci poklicali duhovnika in ustanovili lastno župnijo. Duhovniku se s tem vežejo roke, da zoper zlorabo in razvade ne more tako odločno nastopiti kakor bi bilo potrebno, a taki slučaji tudi niso redki v stari domovini. Ljudi pa, ki prihajajo z izprijenimi nazori že iz Evrope, ni treba izprijevati šele po amerikanskih salunerjih; niti se ne more zahtevati od amerikanskega duhovnika, da bi iz njih, ki so pili že v starem kraju, naenkrat naredil angele. In vendar se od neke strani to pričakuje, ker drugače bi se ne moglo pisati, da so „Amerikanci pijanci“.

Nočem pa tajiti, da marsikdo tudi šele v Ameriki postane pijanec. Krive so navadno razmere. Ne bom našteval raznih vzrokov, ki koreninijo v družinah, tovaršijah itd. Opozorim samo na to, da prihaja v Ameriko mnogo takih, ki doma vse leto niso imeli toliko denarja v roki, kolikor ga imajo tu v 14 dneh! Slovenci smo bili od nekdaj nekam bahavi. Tudi tak se čuti z denarjem kralja in se ne zna brzdati, ne v pijači pa tudi ne v obleki, kar se rado dogaja posebno pri ženskem spolu. Tu pomaga pač le pouk in izobrazba.

Kdor je prišel šele včeraj, se ne sme prištevati „Amerikancem". O onih pa, ki so že dalje časa tu, velja lepo izpričevalo, ki ga daje Balch vsem Slovanom, torej tudi našim Slovencem. Ona piše: „Growing americanisation is also often a powerful force against the old drinkind ways; on frequently hears it said that the young poeple drink less than their elders, and though this is not always true of the second generation, I am confident that it will generally hold of the third — poamerikanjenje odstranjuje stare pivske razvade; pogostoma se čuje, da mladina manj pije . . . in če se to ne zgodi pri drugem rodu, se bo gotovo pri tretjem . . ."

Somerset, Col.: Skupina Slovencev.
Fotografiral A. J. Terbovec.

Tujina, denar, priložnost jih izpridi mnogo, a da bi Amerika izprijevala naše rojake do pijancev, to more trditi le, kdor ne pozna razmer, ali sodi krivično iz posameznih slučajev.

Ko sem skozi devet mesecev obiskaval razne slovenske naselbine, doživel med rojaki tudi pri čaši vina ali piva mnogo veselih ur, prevozil Ameriko od Atlantika do Pacifika, med stoterimi in stoterimi našimi rojaki nisem videl pijanega niti enega, in med tisočerimi in tisočerimi Amerikanci naletel le na nekaj, ki se pa niso valjali po cestah, ampak so bili po starokrajskih vzorcih še lepo „all right". V stari domovini pa skoro še na cesto ne smeš stopiti, da bi ne videl žalostnih prikazni, in če se ob praznikih voziš po železnici le pol ure, naletiš kar na tucate takih, ki so več ko veseli!

Nočem zagovarjati popivanja med rojaki v Ameriki, niti ne res prevelike žeje in potrate pri raznih veselicah, želel bi iz srca, da bi se Slovenci čimpreje poprijeli vseh vrlin zmernostnega amerikanskega gibanja, a ravno tako se moram potegniti za čast naših bratov in odločno zavračati trditev, da so poleg izjem v pretežni večini pijanci.

* * *

Kakor v vsem, se Slovenci z drugimi Slovani vred hitro prilagodijo Ameriki tudi glede obleke. Amerikanec žal ne trpi na-

rodnih noš. Kroj obleke je isti od New Yorka do S. Franciska. Tudi glede obleke bo marsikje preveč potrate. „The process of expension of wants is a rapid one . . . potrebe hitro naraščajo," pravi Balch. Nič jim ni predrago, posebno za otroke in dekleta. Za dekleta in tudi žene, ki so prišle iz dežele in so nosile vedno le cunje, dasi morda svilene, je klobuk „glory of glories — prava deveta nebesa", in ker ima Slovan naraven okus za krepke barve, ta ženski lišp ni brez okusa. Drugi kraji, druge navade, nepotrebne in škodljive razkošnosti pa ni treba nikjer.

Preostaja mi izpregovoriti še nekaj besed glede „boarderjev", torej hiš, kjer imajo več moških na stanovanju in na hrani. V novejših naselbinah, kamor hodijo večinoma samo moški, vzame kak oženjen mož večje stanovanje in kakih 10 do 15 „boarderjev", katerim preskrbuje žena hrano in perilo proti primerni odškodnini. Omenil sem že, da žena lahko mnogokaj zasluži. Vobče pa take razmere niso zdrave, najmanj iz nravnega stališča. O tozadevnih razmerah med Hrvati piše dr. Tresić-Pavišić grozne reči, tako da v slovenski knjigi ne morem navesti vsega: „Boarding-house jest jedna od najljućih rana našega naroda, kotilo svakake demoralizacije. Tu jih spava po desetak u jednoj sobi, ko murva v osieku, bez pravog kreveta, bez plahta, bez i traga čistoće. Ako je megju njima koja žena, nije riedak slučaj, da . . . tu su boarding-housi pravo prokletstvo . . ." Zlo je tudi med Slovenci, a v taki meri menda ne bo, vsaj ne v toliki množini kakor med Hrvati, ker glede nravnosti Slovenci daleč prekašajo Hrvate. V posameznih slučajih je pa nravna nevarnost velika in nravnost hudo oškodovana.

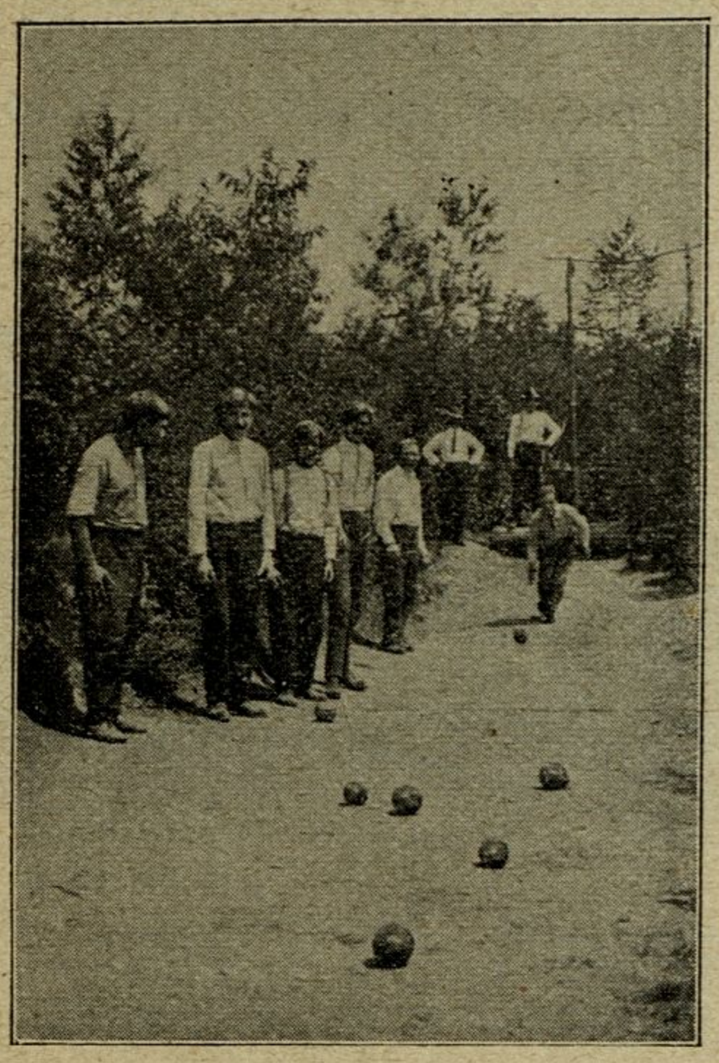

Wakefield, Mich.: Ženitovanje.

Da so taka prenapolnjena stanovanja škodljiva tudi iz zdravstvenega stališča, se razume samoobsebi. Na deželi se stanovanja lažje prezračujejo, in tudi pljuča se morejo zopet očistiti v svežem zraku, a v mestih, kjer ni zraka ne luči, je zlo veliko, posebno za ženo in otroke. Tudi iz zgolj družinskega ozira ni dobro, da se kdo nekako vsiljuje med družino, dasi navadno takim družinam ni ravno za dobiček. Ravno iz tega stališča so Amerikanci zoper take

„boarderje“.* Družinsko življenje, ki mora biti zdravo, sveto, ker so družine podlaga državi, se zrahlja.

Prezreti pa tudi ne smemo slučajev, v katerih stori družina posameznikom le uslugo in dobroto, ako jih sprejme v družino. In tako bo med Slovenci pač v pretežni večini. Prvič se težko zgodi med našimi rojaki, da bi med 300 delavci bila ena sama ženska, kar se prigodi med Bolgari in tudi med Hrvati, ker med Slovenci so družine razen nekaj naselbin zdaj že v pretežni večini; drugič se za „boarderje“ navadno sprejemajo „greenhorni“ iz žlahte ali vsaj znanci. Za take je vsak „boarding boss“ velika dobrota, ker bi se sami sebi prepuščeni izgubili v valovih človeškega morja. Skupno življenje, posebno kjer so znanci iz iste vasi, župnije ali celo žlahte, je za nje najboljše zavetje v nevarnostih tujine.

James City, Pa.:
Domača zabava.

Torej tudi tu se mora ločiti dobro zrno od ničvrednega peska. Ta način življenja je pa tudi le prehoden in ne stalen. Kjer je zaslužek stalen, in kadar se kdo odloči, da ostane vedno, ali vsaj za dalje časa v Ameriki, izkuša ustanoviti lastno družino, svoj dom, ker se slovenskih nevest tudi v Ameriki dobi. Čim bolj se množijo družine, tem bolj ponehava življenje v „boarding“ hišah, in to je le v dobrobit našega naroda.

V Ameriki teži vse življenje v družine, prav nasprotno od starega kraja, kjer je središče — gostilna. Družine si morajo torej poskrbeti kratkega časa doma. Najboljše razvedrilo je godba. Slovenec ni godec, kakor Čeh ali Slovak, pač pa pevec. Pa tudi v boljših slovenskih družinah ne manjka pianina, ali kakega drugega godala, in če je tudi le kaka harmonika („ciga-miga“), ali oni „štrument“, kateremu pravi Nemec prav značilno „fochobel“ (orglice). V novejših časih se je udomačila slovanska tamburica za skupna razvedrila.

Razume se, da boljše slovenske družine, katerih nikakor ne manjka, žive prav kakor druge pristno amerikanske. Balch celo pristavlja: „The only distinctiv characteristic that I note is a

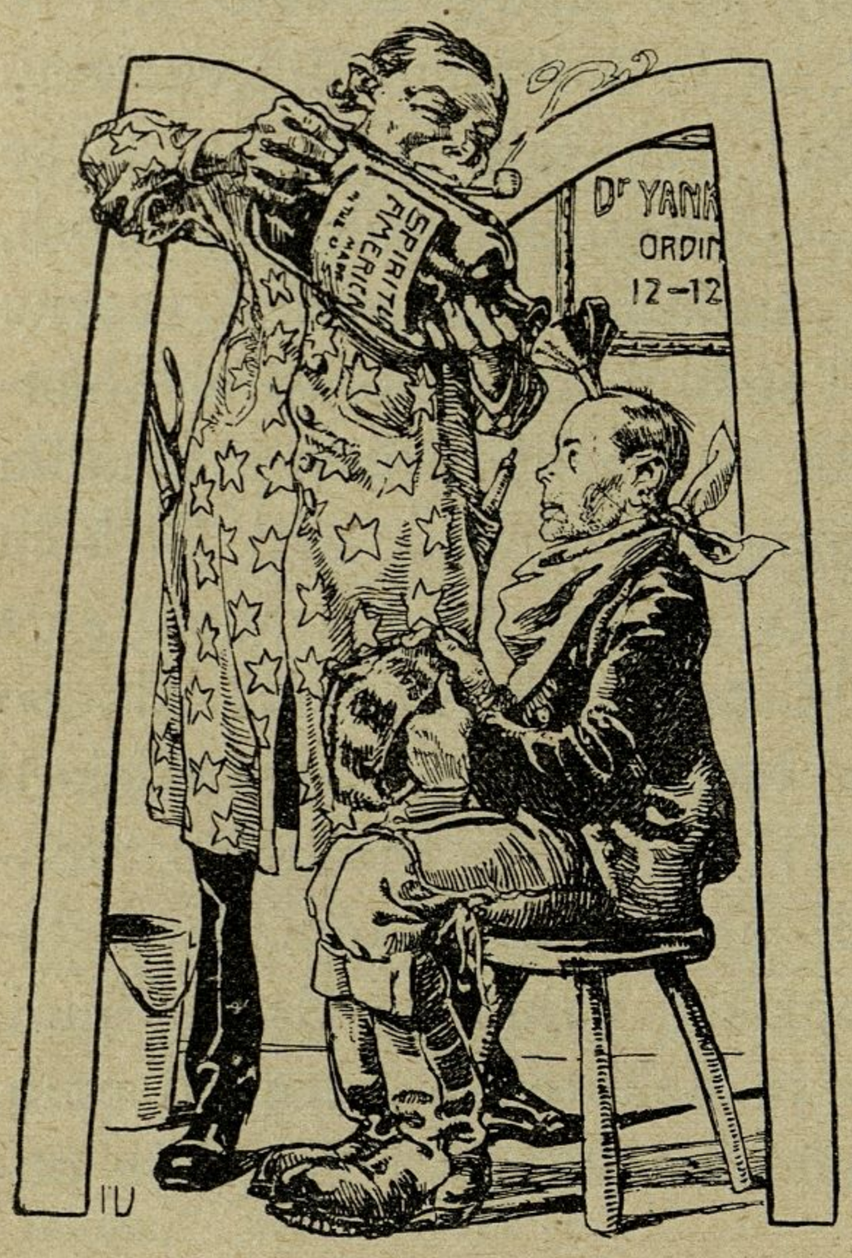
---

* V Indianopolisu, Ind., je mestna uprava l. 1911 izdala celo slovenski razglas na družine, v katerem prepoveduje, da bi bili v kakem stanovanju več ko 2 do 3 boarderji.

greater simplicity, a warmth and quiet intensity of family life, a marked love of music and often of intelectual pursuits, and what seems to an American eye a rather uncritical aesthetic sense — razloček je ta, da živijo slovanske družine bolj preprosto, da se bolj držijo družinskega življenja, ljubijo godbo, se zanimajo za duševno življenje in imajo prirojen zmisel za vse lepo . . .“ To je gotovo častno izpričevalo slovanskemu in slovenskemu družbinskemu življenju v Ameriki.

3. Duševni napredek.

Organizacija. Politika.

nogokrat Slovanom očitajo, da jim manjka potrebnih zmožnosti za trajno, uspešno državno življenje. Tu ni mesta, da bi razmotrivali, ali je to očitanje opravičeno, ali ne. Ako se je razdrla mnogokatera državna tvorba med Slovani, je to pripisovati bolj zgodovinsko znani slovanski needinosti in razmeram, kakor pomanjkanju zmožnosti in zmisla za skupnost. Ravno med Slovani so obstajale in so mestoma še znane župe, ki so države v malem; krepko procvitujoče naše zadružništvo novejše dobe je tudi dokaz, da Slovan razume „vladanje“, skupno delo, da ima zmisel in zmožnosti za državno življenje. Država je organizacija, in Slovan ima organizacijo. V organiziranju se slika duševno delo, duševni napredek.

Kako se javlja organizacija med Slovani in Slovenci v Ameriki? Amerika je bila Slovanom tudi glede organizacije „nova“ dežela.

Iz stare domovine so prinašali prav malo kaj seboj, nobenih izkušenj, nič sličnega. Ako kljub temu niso zaostajali, je to dokaz njih zmožnosti. Dandanes ne zaostajajo prav nič za drugimi narodi in v novih razmerah razvijajo svoje duševne moči v popolni meri. Številke ne dokazujejo vsega, a so nekako merilo. Približno

40.000 Čehov v New Yorku ima nad 100 raznih društev. Med slovenskimi Amerikanci ravno ni mnogo takozvane „inteligence"; večinoma so naši rojaki delavci in mali posestniki. A glede prave inteligence ti delavski sloji daleč prekašajo svoje sovrstnike v starem kraju; saj imajo amerikanski Slovenci največji slovenski dnevnik! Razna izobraževalna, zabavna in podporna društva pričajo o živahnem duševnem delovanju.

Večinoma sloni organizacija na narodni ali na narodno-verski podlagi. Večja društva imajo svoj glavni sedež in po raznih krajih krajna zastopstva. Njih namen je večinoma medsebojna podpora, nekako prostovoljno zavarovanje za slučaj nezgode, bolezni ali smrti; s tem pa so spojeni še drugi nameni, posebno zbujenje narodno-verske ali zgolj narodne zavesti. Nihče ne more oporekati, ako trdim, da je med ravnokar došlimi naseljenci prav malo narodno probujenih, ker mnogi hočejo biti le „Kranjci", ne pa Slovenci, ali kvečjemu „Avstrijaki". Izkušnja tudi uči, da se sloji, ki se borijo za vsakdanji kruh, le težko pridobijo za višje, vzorne smotre. Tembolj moramo torej občudovati, da so razna društva zbudila toliko skupno-narodne zavesti. Ne bom se motil, če sodim, da so mnogi šele v Ameriki prišli do zavesti, da so Slovenci. Razlog temu je seve iskati tudi v tujini sami. Doma so mnogokrat nasprotstva med raznimi vasmi, okraji, deželami, med delavci in posestniki. Kdor pride v Ameriko, najde na tisoče ljudi, ki jih ne razume, čuti se osamljenega in nehote se ozre po onih, ki govorijo isti jezik; zbuja se mu narodna zavest. To velja posebno o Slovencih.

Novijorški Slovenci obhajajo „domači praznik".

Med Slovaki, Čehi in Poljaki je mnogo takih, ki so prišli v Ameriko ravno zaradi narodnosti, ker so se hoteli umakniti preganjanju; v Ameriki so našli zavetišče, odkoder so potem neovirano nadaljevali boj za svoje brate v Evropi, in sicer duševno in gmotno. Duševno-narodno središče Slovakov je brezdvomno v Ameriki. Poleg materinega jezika, skupnih političnih stremljenj in medsebojne podpore veže različne skupine naseljencev tudi še gospodarska potreba, skupno stanovsko okrepljenje delavstva v premogovnikih, livarnah, kjer so zaposleni večinoma Slovani.

Organizacija med Slovani je velikanska tako po številu društev kakor po broju udov.

Glavna češka društva imajo nad 70.000 udov, slovaška celo 120.000. Prvo slovansko društvo so ustanovili Čehi v St. Louisu, Mo., l. 1854 (Č. S. P. S.). Zdaj šteje 23.000 udov in ima 216 krajnih društev; ob enem pa je glavna opora prostomiselcev. Protiverska, oziroma protikatoliška stremljenja pri drugih Slovanih niso našla ugodnih tal. „Lože" so organizirane po zgledu prostozidarjev in pri zborih posnemajo tudi njih včasih prav smešne „obrede".

Dr. Tresić-Pavičić je na svojem popotovanju obiskal slovaško ložo v San Francisku, Cal., in piše: „Kad me najaviše v „slovinskim" društvu, valjalo je kucati tri puta na vrata, ko u nekim crkovnim ceremonijam velike sedmice. Izigjoše bradati starci sa žutim štolama preko ramena, koji me primiše, pa opeta kucaj na vrata. Kad se otvoriše, te ugjoh unutra, nagjoh mir, ko megju rimskim senatoroma, koji sjediše na foru, kao mrtvi, kada ugjoše Galli. Predsjednik, u nekakvom sacrdotalnom ruhu, sjedi čelo dvorane, a s druge strane prama njemu potpredsjednik. Na sredini je stol pokriven zastavom, koju, kad se ugje, valja dotaknuti rukom i poljubiti, zatim se valja nakloniti predsjedniku, pak podpredsjedniku . . . Ovo spomenuh da se vidi, kako so u tom društvu, kao i u mnogim drugima, pozajmili mnogo ceremonija iz masonskih ložа . . ."*

Filozof Mr. J. Plaznik.

Taka društva in lože morajo udom nadomeščati cerkve, kar kaže, da mora človek, kadar zavrže svojega Boga, imeti vsaj kakega malika. Nekaj lož ima društvene dome, prav lične stavbe. V njih so prostori za telovadbo, čitalnice, shodnice, majhna gledališča, in predvsem — pivnice, „full of the smell of beer and smoke, but entirely respectable, and frequented by family parties — polne pivnega in tobačnega vzduha, a vendar precej čedne, kamor zahajajo z družinami", pravi E. Balch.

Razna pevska društva se ustanavljajo in zopet izginjajo. Le poljska „Singer Alliance" šteje okrog 1000 pevcev, in ji je obstanek zagotovljen.

Med telovadnimi društvi so najmočnejša organizacija „Sokoli", pred vsem češki. Kakor v Evropi cika tudi v Ameriki njih stremljenje močno na protiversko stran, dasi to ni namen teh društev, in jih gotovi elementi le zlorabljajo.

Za večje gledališke predstave najmejo razna gledališča; majhne predstave vprizarja skoraj vsako društvo.

---

* „Preko Atlantika do Pacifika" str. 218.

Poljaki, po številu najmočnejši, imajo tudi največje društvo „Polish National Alliance“, ki šteje okrog 60.000 udov in ima nad 800 krajnih organizacij. Društvo ima več „domov“, telovadnic, odsekov za izobrazbo, godbo in razne podpore. L. 1910 je društvo v Washingtonu postavilo krasna spomenika poljskim junakom Kosciuszku in Pulaskyju. Hrvaška „Narodna Zajednica“ ima menda 22.000 udov in hoče baje ustanoviti v Ameriki narodno vseučilišče. Več močnih podpornih društev je ustanovljenih na narodno-verski podlagi.

So. Omaha, Neb.: Društvo sv. Cirila in Metoda K. S. K. J.

Slovenci so dozdaj organizirani le v Jednotah, o katerih razpravljamo še posebej. V teku l. 1912 so sprožili po slovenskih časopisih misel, da bi ustanovili v prospeh amerikanskega slovenstva „Vseslovensko Zvezo“, ki naj bi združevala vse Slovence brez razlike. V gospodarskem oziru naj bi „Zveza“ dajala navodila pri naseljevanju, posredovala pri delu, službah, nalaganju denarja, da obvaruje rojake raznih pijavk, dalje pri nesrečah, da bi skušala prisiliti družbe za večje odškodnine in varovala ponesrečence pred odvetniki-oderuhi, nastopala naj bi kot zastopnica Slovencev skupno z drugimi narodi pri stavkah, v politiki in stanovskih vprašanjih; izkušala naj bi tudi zediniti razne podporne Jednote, ki si med seboj

nasprotujejo. Med kulturna vprašanja „Zveze“ bi spadala v prvi vrsti misel, ki se je sprožila tudi v tem letu, namreč o sirotišnici oziroma zavetnici za onemogle rojake.

Kakor rečeno, so to šele načrti. Ali bodo naši rojaki mogli najti skupno podlago za tako organizacijo, bo pokazala šele prihodnjost.

Od več strani se je tudi delalo na to, da bi se združila slovenska pevska društva, a dozdaj se dobra misel še ni uresničila.

* * *

Znamenje duševnega napredka je predvsem časnikarstvo. Kakovost amerikanskega, torej tudi amerikansko-slovanskega časnikarstva se ne sme devati na preveč gosto rešeto, ker Amerika je tudi v tem oziru šele na potu razvitka. Slovani še niso prišli do političnega vpliva, in glede duševnih, umetniških proizvodov velja pri njih pred vsem, „primum vivere, dein philosophari — najprej je kruh, potem pride šele umetnost“. Časniki služijo le dnevnim potrebam. Časnikarstvo se je zelo razvilo in prekaša v obsegu in po številu čitateljev ono v stari domovini, n. pr. pri Slovakih absolutno in pri drugih slovanskih narodih v primeri s prebivalstvom.

Mr. I.. Pirc, urednik lista „Clevelandska Amerika“.

Organizacija: „American Association of Foreigen Language Newspapers“ navaja za l. 1912 sledeče številke slovanskih časnikov, ki so udje te organizacije: Slovenci imajo 11 listov, med njimi 1 dnevnik; Čehi 41 listov, 8 dnevnikov; Poljaki 55 listov, 9 dnevnikov; Hrvati 9 listov, 2 dnevnika, in Slovaki 12 listov, 2 dnevnika. (The American Leader št. 4 1. 1912.) V resnici je pa še veliko več listov, med temi tudi nekaj leposlovnih, a niso udje imenovane organizacije.

Glavni slovenski* časniki so ti-le:

---

* Dasi sem se večkrat obrnil na uredništva vseh listov za kake podatke, mi ni bilo mogoče dobiti več zgodovinskih pojasnil; zato morem našteti časopise le po naslovih.

„Amerikanski Slovenec“. Joliet Ill. Tednik.

To je najstarejši slovenski list v novi domovini. Ustanovil ga je l. 1891 naš rojak Anton Murnik v Chicagu, Ill. Odtod se je preselil v Tower, Minn., kjer ga je več let izdajal in urejeval Rt. Rev. Mons. J. Buh. Kasneje se je preselil v lastno tiskarno v Joliet, Ill., kjer mu je bil dolgoleten urednik pokojni Rev. F. Šusteršič. List je glasilo K. S. K. J.

„Ave Maria!“ Rockland Lake, N. Y. Nabožen mesečnik. Glasilo Rafaelove družbe. Izdajajo ga slovenski frančiškani. Izhajati je pričel 1. februarja 1909. List je ustanovil Rev. Kazimir Zakrajšek O. F. M. Prvi in drugi letnik sta bila izdana pod vodstvom Rafaelove družbe, s tretjim letnikom so ga prevzeli frančiškani. Četrti letnik je začel izhajati na 16 straneh; list se je zelo razširil.

„Clevelandska Amerika“. Cleveland, O. Izhaja dvakrat na teden in je glasilo 32 slovenskih društev.

„Edinost“. Pittsburg, Pa. Tednik.

„Glas Naroda“. New York, N. Y. Dnevnik. Prva številka je izšla dne 23. septembra 1893. List je bil izprva tednik; za španske vojske je začel izhajati dvakrat, nekoliko pozneje trikrat na teden. Od l. 1906 je dnevnik. Izdaja ga tvrdka Frank Sakser in je glasilo J. S. K. J., društva sv. Barbare in S. D. P. Z.

„Glasilo“. Chicago, Ill. Tednik. Glasilo S. N. P. J.

„Glasnik“. Calumet, Mich. Tednik.

„Glas Svobode“. Chicago, Ill. Tednik.

„Narodni Vestnik“. Duluth, Minn. Tednik.

„Proletarec“. Chicago, Ill. Tednik.

„Slovenski Gospodar“. Chicago, Ill. Gospodarski list; izdaja ga. F. Kerže.

„Slovenski Narod“. Pueblo, Col. Tednik. Glasilo Zapadne Zveze.

Ako pomislimo, da je „Glas Naroda“ največji slovenski dnevnik, ki ima 9000 naročnikov, in ima 100.000 Slovencev poleg tega še celo vrsto dobro vzpevajočih tednikov, je to za duševni napredek amerikanskih Slovencev le častno spričevalo.

Smer časnikov je različna. Glavna reč so novice. Mnogi časniki služijo namenom raznih društev, so njih glasila, njih agitatorji. Društvena smer narekava tudi smer časniku, ki je torej pisan v verskem, golo narodnem ali v svobodomiselnem duhu. Poleg dnevnih novic in amerikanske politike prinašajo vsi slovanski časopisi svojim bravcem leka za njih domotožna srca, torej novice iz „starega“ kraja. Tupatam razmotrivajo samostalno tudi politična vprašanja stare domovine na prav spreten način, da preka-

šajo starokrajske časnike in celo vodilne amerikanske časnike. Večinoma pa novice samo naštevajo, kakor dohajajo po brzojavih ali po došlih časnikih.

* * *

Najmočnejša stran duševnega napredka se kaže na verskocerkvenem polju, kakor je razvidno iz prejšnjega oddelka. Ozrimo se še na podporna društva. Takim društvom so nadejali ime Jednote. Skupno vsem Jednotam je podpora udov, ki je tem bolj sigurna, čim večja je Jednota in na čim trdnejši podlagi sloni. Ali bodo vse Jednote mogle ustreči svojim dolžnostim, je vpra-

Tower, Minn.: Prvi glavni odbor K. S. K. J. l. 1893.

šanje, ki ne spada sem, a vsak, ki pristopa kot ud kaki Jednoti, naj si jo dobro pogleda, da ne bo nosil svojih centov v vodo.

Nasvetovali smo pa že Slovencem in to ponovno ponavljamo: pristopite dobri Jednoti, da ne ostanete osamljeni in zapuščeni, kadar pride ura nesreče ali smrti. Za varnost delavcev v Ameriki ni posebno dobro poskrbljeno, večinoma pa imajo ravno slovenski delavci jako nevarno delo. Nesreča ne miruje nikoli, še manj smrt. Kako dobra je torej ob uri nesreče zavest, da bo društvo vsaj nekoliko pomagalo prenašati težki križ, ali v slučaju smrti tolažilo zaostale in jih s smrtno podporo podprlo. Največ kletve med rojaki je tedaj, ako n. pr. kdo umrje, ki ni bil pri nobenem društvu, dasi bi bil lahko. Treba je pobirati za pogrebne stroške, ki v Ameriki niso majhni; in vendar bi si bil pokojnik lahko sam vse preskrbel, ko bi bil pristopil društvu.

Dozdaj kolikortoliko še vsaka Jednota ustreže svojim udom glede bolniške podpore in dosmrtnine, ker so udje primeroma še mladi, in odhajajo mnogi v staro domovino. Sčasoma pa bo nekaterim Jednotam začela huda presti, ako se ne postavijo na trgovinsko solidnejša tla, ker vplačila niso v nikaki zdravi primeri z dolžnostmi in bremeni Jednote. Zato še enkrat: pristopi gotovo k društvu, a oglej si ga tudi dobro!

Med Jednotami je pa tudi razlika v smeri, ki jo poleg podpore udov zasledujejo.

Glavni urad Jugoslovanske Katoliške Jednote v mestu Ely, Minn.

Nekaj Jednot je namreč na verski podlagi, t. j. poleg podpore, ki je sama na sebi že izraz krščanskega usmiljenja, napeljujejo ude tudi še k verskemu življenju, kar je za človeka na tujem velikega pomena. Ta so resnično katoliška društva. Rev. F. S. Šusteršič piše o njih: „Katoliška društva utrjujejo in oživljajo v svojih članih sv. vero s tem, da zahtevajo od njih natančno izpolnjevanje verskih dolžnosti in čednostno krščansko življenje. Člani se shajajo po enkrat ali večkrat na mesec k sejam, kjer se posvetujejo o vsem, kar je v njihov telesni in dušni blagor. Večkrat med letom pristopajo skupno k sv. obhajilu s svojimi znaki, v uniformah in z zastavami se udeležujejo cerkvenih slovesnosti, javnih obhodov, procesij

in tako drug drugega k dobremu spodbujajo in očitno spoznavajo svojo vero. Marsikak mladenič ali mož bi bil zašel zlasti v velikih mestih, kjer je toliko slabih zgledov, na napačno pot, da ga ni rešilo katoliško društvo. Marsikdo nima med tujim svetom nikogar, da bi ga poučil, posvaril, mu dal dober svet; takemu je katoliško društvo oče in mati in varih. Mora biti praktičen katoličan, t. j. tak, ki po svoji veri živi, da ga sprejmejo v katoliško društvo; če pa potem, ko je bil sprejet, zanemarja verske dolžnosti ali daja pohujšanje, ga izključijo iz društva."

Sandy Point, zabavišče blizu mesta Ely, Minn.

Tako bi moralo biti skozinskozi in je še večinoma, dasi se „verska podlaga" precej maja in „katoliški duh" močno gineva, ker je mnogim udom glavno le podpora.

Nekaj Jednot je na zunaj brezbarvnih, seve le na zunaj, ker s svojo brezbarvnostjo pospešujejo le versko mlačnost. Vendar jih pa zaradi tega ne obsojamo, kakor jih tudi ne priporočamo, ko imamo boljših. Tudi velike amerikanske zavarovalnice so brezbarvne. Dejanske razmere pri naših rojakih zahtevajo, da se vsak oklene Jednote, ki ga podpre tudi v verskem oziru. Nevarna pa so društva, ki so na svobodomiselni podlagi. V zadnjem času nekatera precej močno bijejo na svoje svobodomiselne prsi. Kaj ti pomaga podpora, če nimaš vere, ko te v križih in nesrečah edina podpora

ne more tolažiti, in še celo ne pomagati, kadar bo treba prestopiti prag večnosti in iti pred sodnika!

Sedanje stanje glavnih slovenskih Jednot je sledeče:

Kranjska Slovenska Katoliška Jednota (K. S. K. J.) je bila ustanovljena dne 2. aprila 1894 v Jolietu in inkorporirana v državi Illinois dne 12. januarja 1898. Po poročilu z dne 14. julija 1911 je imela 120 podrejenih društev in 11.502 člana. V teku 18 let je izplačala podpor okrog 700.000 dolarjev; premoženja je izkazala 191.003 dolarje 66 centov.

Jugoslovanska Katoliška Jednota (J. S. K. J.) se je izcimila iz društev sv. Cirila in Metoda in presv. Srca Jezusovega v mestu Ely, Minn., kjer so jo ustanovili dne 18. julija 1898 I. Habjan, I. Govže, J. Stepan, Š. Banovec, J. Agnič, I. Globokar, I. Pakiž, M. Kapš, M. Agnič, I. Prešern in I. Prijatelj, ter jo inkorporirali 24. januarja 1901. Od 1. januarja 1911 je po prizadevanju njenega glavnega tajnika, g. L. Brožiča, na novi financielno-tehnični podlagi. Jednota šteje 93 društev in ima okrog 8000 članov. Podpor je izplačala nad 700.000 dolarjev, premoženja (koncem l. 1911) pa ima nad 50.000 dolarjev.

Podporno društvo sv. Barbare. To društvo je bilo ustanovljeno l. 1900 v mestu Forest City, Pa., in inkorporirano dne 31. januarja 1902 v Pennsylvaniji. Društvo šteje 62 podružnic in okrog 6000 članov.

Slovanska Delavska Podporna Zveza (S. D. P. Z.) sloni na svobodomiselni podlagi. Ustanovili so jo dne 16. avgusta 1908 v kraju East Conemaugh, Pa., in inkorporirali dne 22. aprila 1909. Do 10. julija 1911 je imela ta Zveza 36.798 dolarjev dohodkov in 33.349 stroškov; zdaj šteje okrog 60 društev in 2000 članov.

Slovenska Narodna Podporna Jednota (S. N. P. J.) je bila na svobodomiselni podlagi ustanovljena v Chicagu, Ill., dne 4. aprila 1904 in inkorporirana dne 17. junija 1907. Koncem aprila 1911 je bilo v tej organizaciji 156 društev in 7094 članov. Podpor je izplačala 270.296 dolarjev; ob koncu leta 1911 je bilo v blagajni 43.324 dolarjev. Jednota ima lastno „Glasilo“, ki izhaja vsak teden.

Slovenska Svobodomiselna Podporna Zveza (S. S. P. Z.) ima svoj sedež tudi v Chicagu, Ill., kjer so jo ustanovili l. 1908 in inkorporirali l. 1909. Koncem l. 1911 je imela 79 podrejenih društev in okrog 2000 članov; v blagajni je bilo 9.956 dolarjev.

Slovenska Zapadna Zveza (S. Z. Z.), ustanovljena dne 5. julija 1908 v Denverju, Col., se lepo razvija pri rojakih na zapadu. Dne 30. junija 1912 je štela 725 članov. Njeno glasilo je „Slovenski Narod“ v Pueblu, Col.

Poleg teh najmočnejših organizacij za medsebojno podporo je pa še več manjših, kakor Slovenska Hrvatska Zveza v Calumetu, Mich., Avstrijsko Slovensko Podporno Društvo v kraju Frontenac, Kans., Slovensko Delavsko Podporno in Penzijsko Društvo v kraju Madison, Pa., „Edinost" v mestu La Sale, Ill., „Danica" v Chicagu, Ill., „Sloga" v mestu Milwaukee, Wisc., in še več manjših samostojnih podpornih društev. Mnogo Slovencev je tudi v „Hrvatski Zajednici".

* * *

V visoki amerikanski politiki Slovani dozdaj niso prišli do one veljave, katera jim gre po njih ogromnem številu. Do novejše dobe so se premalo brigali, da bi postali amerikanski državljani, saj je število onih, ki gredo le za gotov čas v Ameriko po boljšem zaslužku, ogromno. Zdaj onim, ki se hočejo res naseliti, od vseh strani prigovarjajo, naj si preskrbijo državljanstvo, kar je edino pametno, ako nočejo ostati večni „foreigners — tujci". Nekatere „Jednote" zahtevajo od svojih udov, da morajo v teku pet let postati državljani. Mnogim se je politika v stari domovini prignusila, a amerikanska tudi ni ravno vzorna; saj je pač zlasti v Ameriki „dolar sveta vladar" in političnih štreberjev nikjer ne manjka. Napačno pa bi bilo, ko bi naši rojaki pustili politiko ob strani. Unija, kot prava demokratična država, daja vsakemu državljanu važno in odločilno besedo v vsem javnem življenju in „ljudska samovlada" glasom ustave tam ni prazna beseda. Čehi in Poljaki imajo precej vpliva tudi že v višji politiki. Menda je poslanec Sabath iz države Illinois Čeh. Glede politične barve se nagiblja večina Slovanov k republikanski stranki, dasi ne manjka gorečih zagovornikov demokratičnih načel, posebno v novejši dobi, ko se republikancem predbaciva, da ščitijo „trustaše", veliki kapital, in so s svojo politiko zakrivili hudo draginjo.

Bridgeport, O.: Društvo sv. Barbare št. 23 K. S. K. J.

Do veliko večjega vpliva bi Slovani lahko prišli v mali, krajni politiki. Tudi v tem oziru ne manjka prizadevanj, in se snujejo razna

politična društva. Slovenci so že večkrat pokazali svojo politično zmožnost, n. pr. v naselbini Forest City, Pa., kjer imajo nekaj slovenskih aldermanov — mestnih svetovalcev. V Aurori, Minn., je Slovenec John Gerič načelnik šolskega sveta; vodil je zidavo velike javne šole. Tudi v Pueblu, Colo., so bili Slovenci že v mestnem zastopstvu; enako v Jolietu, Ill., v mestu Ely, Minn., itd. Manjka jim pa predvsem politične izobrazbe, da bi politiko razumeli in videli, koliko je od političnega delovanja odvisno, drugič ni potrebne edinosti, ker naša stara slovanska rakrana se je žal prenesla tudi v Ameriko, in tretjič nimajo trdne organizacije, brez katere se nikjer ne pride do uspehov, najmanj v Ameriki. Ker naši rojaki v Ameriki zelo radi čitajo, postanejo ob ugodnih razmerah jako inteligentni; v sejah raznih društev se naučijo, kako je treba pred javnostjo nastopati in debatirati. Tako bi v večjih naselbinah lahko prišli do večjega vpliva in odločilne politične veljave. Razni politični „bossi“ se povsod oglašajo, in ako se Slovenci ne prizadevajo, da prevzamejo ta mesta sami, jim bodo ostali za vedno podložni. S politično zavestjo raste tudi narodna samostojnost in narodni ponos. Ponižnost in nebrižnost v politiki nikjer nista na mestu, najmanj v Ameriki, kjer ni „višjih“, temveč so višji ljudje sami, ako iz politične malomarnosti ne pripuščajo tega mesta prostovoljno drugim.

Torej velja tudi v tem oziru: Slovenec priskrbi si državljanske pravice in brigaj se za politiko vsaj v svoji naselbini!

Med ledom ob Alaski.

4. Amerikanizacija.

Z bridkostjo so srce mi napolnile
skeleče misli. Prešeren.

lovniško nekako grda je beseda, ki sem jo postavil na čelo temu oddelku. Ali ne bo morda prav malo prijeten tudi oddelek sam? Kdor živi na nemški meji, pozna besedo „germanizacija“, in če ni sam zastrupljen od ostudnega nemškutarstva, temveč si je ohranil čisto, narodno čuteče srce, ga strese, ako se spomni, kakšno gorje izvira iz te besede. Ali se tudi v Ameriki enako godi našim rojakom, ker pišemo o „amerikanizaciji“? Ali so morda tudi med njimi taki ljudje, ki niso ne piš ne miš, torej recimo „amerikutarji“? Morda ima tudi Amerika „nove zverine“, ki jih Bog ni ustvaril, torej „amerikanisch gesinnte Slovenen“, kakor ima stara domovina „deutsch gesinnte Slovenen“? Tako namreč radi pišejo nemški listi.

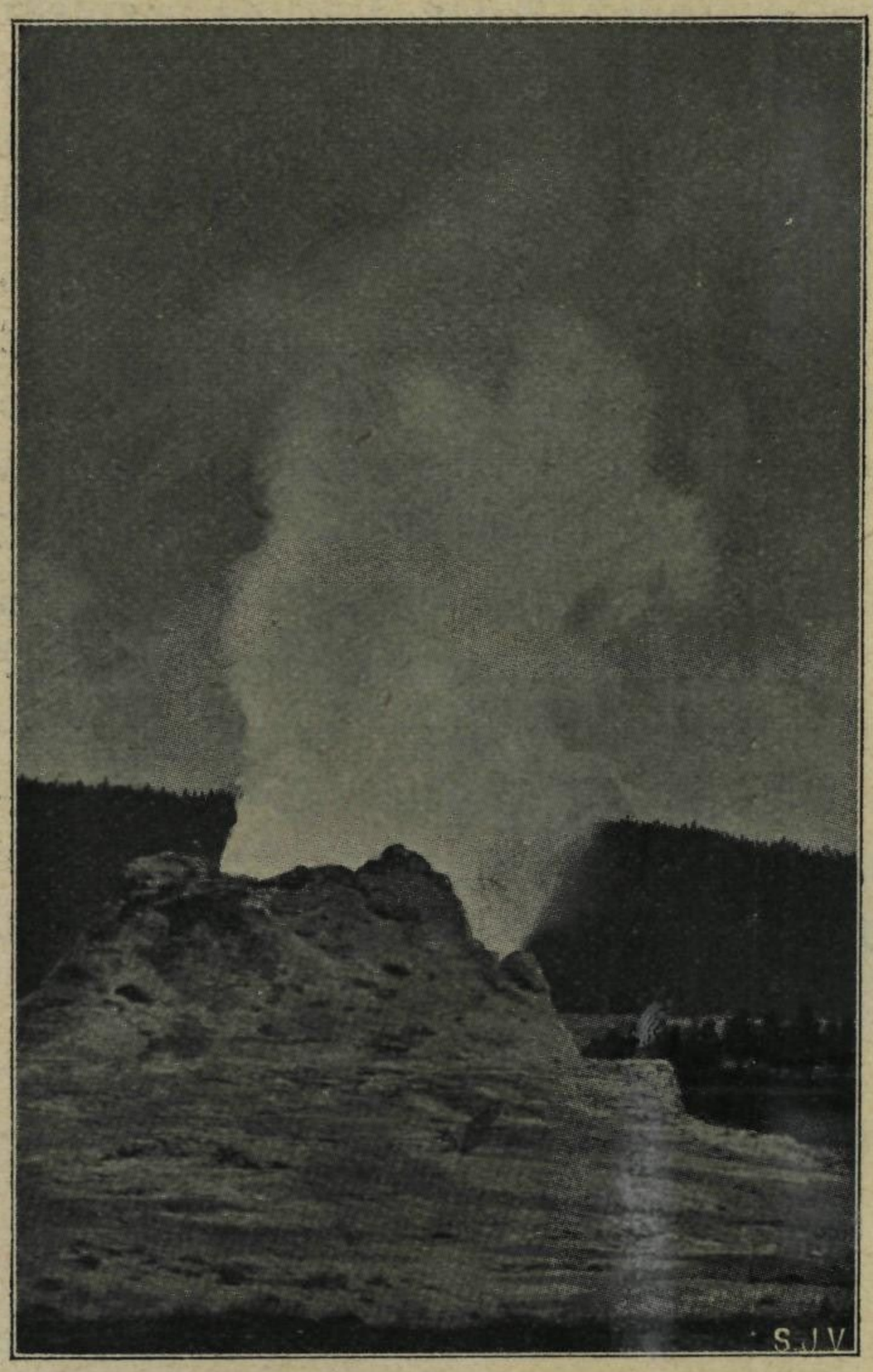
Razprava naj da odgovor. „Amerikanizacija“ obstaja, in marsikatera poteza tega procesa neprijetno dirne srce gorečega rodoljuba, vendar pa lahko rečemo, da se ostudni naši „germanizaciji“ ne more primerjati.

Drugače morda „srečna“ Unija ima tudi svoja narodnostna vprašanja. Zaradi zamorcev se je zasadil oster klin med sever in jug; prišlo je do krvave vojske in vendar vprašanje še ni rešeno. Temu temnemu oblaku pa so se na političnem obzorju pridružili še drugi, posebno ko so se na amerikanskih tleh prikazali Lahi in so začele prihajati neštevilne slovanske trume. Kakor je v Egiptu nekoč farao vztrepetal pred Izraelci, ko je videl njih trume, tako v Ameriki ne manjka mož, ki se ob trdem koraku slovanskih in laških naseljencev bojijo za „svojo“ Ameriko in priporočajo mohamedanski recept: „Izlam ali meč!“ Poleglo se narodnostno vprašanje ne bo tako naglo.

Kako se torej vrši „amerikanizacija“? Dasi nerad, moram rabiti zopet tujo besedo. Pravim, narodi, ki prihajajo v Ameriko, se preustrojijo večinoma brez vsake sile v Amerikance potom

„asimilacije“. Kaj to pomenja, bo jasno iz sledečih izvajanj, ker izrazi „se prelevijo, prilagodijo“ Amerikancem, ne povejo vsega.

Pretečeno stoletje je zbudilo ljudstva k narodnemu življenju. Tudi Slovencem je prineslo preporod. Narodi so se začeli otresati tujih spon, pričeli so se boji za samostojnost, za narodne pravice, za rabo lastnega jezika. Probujenje je razvezalo silne moči, po žilah človeštva se je začela pretakati sveža kri, odprli so se dolgo skriti zakladi človeških duševnih sil. Nova slovstva so začela cveteti, narodno navdušenje je privedlo do krasnih junaških činov.

Izbruh vročega vrelca v Yellowstone Parku.

Pričel se je pa tudi boj. Med narodi so se odprli prepadi, ki jih je prej premostovalo kozmopolitično naziranje 18. stoletja, švigati so začeli plameni sovraštva in narodnega nasilstva. Slovence so stiskali Nemci in Lahi, Poljake davili Prusi, Slovake mučili Ogri. Žalostno je gledati, če umira materina beseda in se v tla teptajo narodne pravice. Slovan ima srce in silno ga boli ponižanje sladke domovine. Trumoma zapuščajo Poljaki, Čehi, Slovaki domovino in iščejo nove onkraj morja. Tok narašča. Pridružujejo se jim tudi čete takih, ki ne trpijo od narodnostnih bojev; med temi je večina Slovencev, ker izseljenci prihajajo iz Dolenjskega, torej iz narodno najmanj ogroženih krajev.

Ali pa morda niso prišli novi došleci v „svobodno“ Ameriko z dežja pod kap? Ali jih ne oropajo tu materinščine in jim vsiljujejo zanjo nov jezik — angleščino? Da razumemo ravnanje „Amerikancev“ proti novo došlim in končno „amerikaniziranje“, si moramo najprej natančneje ogledati „Amerikance“ same.

Umevno je, da se v Ameriki o kakem „amerikanskem narodu“ ne more govoriti, pač pa o „Amerikancih“, ki pa kažejo veliko razliko, ako jih razmotrivamo iz različnih evropejskih stališč.

Anglež meni, da je Unija samo neka nova Angleška, kjer stanujejo potomci angleških naseljencev in nekaj drugih došlecev. Francozi, Nemci, Lahi, Slovani so videli, ali vidijo še, da gredo trume in trume njihovih rojakov čez morje; od njih dobivajo pisma, časopise, tiskane v domačem jeziku, in vsak narod meni, da so njegovi rojaki tam v ospredju. Kolikokrat se n. pr. Nemci bahajo, da se po Ameriki lahko potuje brez angleščine le v „blaženi" nemščini. Jaz pa sem bil že nad mesec dni v Ameriki in prišel sem v bližino Št. Pavla, Minn., preden sem v javnosti čul p r v o nemško besedo! In tako se godi tudi drugim potnikom.

„Amerikanci" so velika mešanica. L. 1910 je bilo od vsega prebivalstva Zedinjenih držav 11·1 % Indijancev, Mongolcev in zamorcev, 14·5 % takih, ki niso bili tam rojeni (med belokožci samo), 20·6 %, ki so imeli na tujem rojene starše in le 53·8 % takih, ki so imeli „amerikanske" starše; pa še v teh se pretaka le deloma pristna angleška kri. Od onih 29 milijonov, ki so prišli v Unijo od l. 1820 do 1911, je le manjši del Angležev. Kljub temu pa j e b i l a p o d l a g a vedno a n g l e š k a in j e š e d a n d a n e s, dasi se je Uniji priklopilo z Florido mnogo Špancev, z Louisiano mnogo Francozov, s Californijo mnogo Mehikancev in je prišlo na milijone drugih narodov. Angleške kolonije so se zedinile in sklenile ljudovlado. Možje, ki so bodrili in vodili narod v bojih, so bili večinoma Angleži ali so vsaj govorili angleški. V vojskah, pri naseljevanju na West, v slovstvu, politiki, umetnosti, torej povsod v javnosti je prevladovala angleščina. Angleški jezik se govori od New Yorka do San Franciska, od New Orleansa do severnih ledenikov in sicer enotno, brez narečij, slovniško pravilneje nego na Angleškem samem. Pa kljub temu, da je bila že od začetka angleščina na prvem mestu in obvladuje dandanes vso amerikansko javnost, drugih narodov, ki so prihajali v Unijo, niso kratkomalo pohodili ne glede materinega jezika, niti glede njih narodnih posebnosti. Vsi so se med seboj nekako zmešali, amalganizirali, da je postalo novo ljudstvo, ki ni več angleško, ampak nekaj različnega, nekaj posebnega, novega, namreč — a m e r i k a n s k o l j u d s t v o. Jezik ni več govorica, kakor jo rabijo v Angliji. Zunanjost, naravno vedenje, telesni izraz in še bolj duševno mišljenje in naziranje ni samo različno od Angležev, temveč označuje poseben rod, izrazito narodnost, dasi ni posebnega amerikanskega plemena. „Amerikanci" tvorijo nekaj skupnega, dasi so nastali iz povsem različnih plemen. V skupnost jih ne veže samo l j u b e z e n d o n o v e d o m o v i n e, temveč še bolj pojem o njenem poklicu — p r o s t o s t, p r o s v e t a, p r o s p e h — liberty, enlightenment, prosperity — kar je bilo od nekdaj zapisano na praporju, ki je Ameriko dvigal.

A tu začnejo „stari" Amerikanci gubančiti čelo! Amerikanski mlini so zmleli že marsikatero trdo zrno v moko edinosti; ker pa prav trdih zrn le ni konec, so se mnogi začeli tresti samega strahu. Tisočeri in tisočeri, ki dohajajo dannadan, so baje „amerikanskemu narodu" nevarni, posebno ker v zadnjih letih angleški naseljenci ne tvorijo niti ene dvajsetinke vseh došlecev. Znano je tudi, da se „tujci", posebno Slovani, zelo hitro množijo, in ker so se med starimi Amerikanci udomačile glede dece čudne, prav nič čednostne razmere, nazaduje „stara" Amerika. Kako torej rešiti „starine" pred „mladini"?

Roosevelt je sicer priporočal onim krogom, naj skrbijo za mnogobrojne družine in jim je dal sam najlepši zgled, ali starine je težko izpreobračati in jih privaditi čednostnemu življenju, ko je njih evangelij večidel le: „uživaj". Ostane le ena pot: z a p r e t i j e t r e b a v r a t a, s k o z i k a t e r a p r i h a j a t o k t i s o č e r i h „m l a d i n o v", o m e j i t i s e m o r a n a s e l j e v a n j e!

Ta klic se je začel močno oglašati že pred 60 leti, ko je stranka „Know-nothings" „čisti" amerikanizem postavila za glavno točko svojega programa. Pri-

hajale so trume Nemcev, in prihod se jim je zdel nevaren. Vprašanje o sužnjih je to gibanje zadušilo, a neka mržnja do „tujcev" je tlela vedno naprej. Gibanje so prenesli na gospodarsko polje, ko so l. 1885 prepovedali vstop pogodbenim delavcem. Sredstvo je ostalo nož, ki reže na dva kraja. Še bolj so podpihavali proti „tujcem" iz socialno-nravnega stališča. Rekli in dokazovali so, da novi naseljenci obtežujejo države, ker je menda med njimi mnogo hudodelcev in ubožcev; drugim se je zdela nevarna njih borna izobrazba, dasi so se obenem potegovali za še manj izobražene zamorce, nazadnje so se zedinili, da se morajo izključiti vsaj taki, ki ne morejo ničesar služiti, tepci, norci, dalje dvomljivi značaji, potepi, goljufi, a ta krog in ta pojem so vedno boljinbolj razširjevali, in dandanes zadostuje naseljeniškemu uradu lahko še tak prozoren vzrok, da zavrne kakega naseljenca, posebno ker so parobrodna društva primorana, da spravijo odklonjene osebe zopet nazaj v staro domovino. A tudi med „starini" ne manjka vsaj bolj tihih zagovornikov naseljevanja, ker pač toka naseljencev ne morejo kratkomalo zamašiti.

Ti tihi zagovorniki pravijo, da se naseljenci, predvsem pa njih otroci, hitro izpremenijo v Amerikance; narodnemu telesu dotaka torej vedno nova kri, in mešana kri daja krepak rod. V tem računajo prav. Drugič pa se jim svetli dolar.

„Nove trume", pravijo, „dvigajo našo narodno in gospodarsko moč, pospešujejo razcvit obrti, pomnožujejo narodno bogastvo, odpirajo nove zaklade"; „amerikanski" delavec se mnogih del sploh ne loti več, treba je svežih, bolj slepih moči, ki so ob enem tudi cene." Tako ti zagovorniki. Priznavajo in poudarjajo pa, da se s tem tlači tudi amerikanski delavec, ker ga te cene moči izpodrivajo, in iz tega vzroka so Kitajcem že popolnoma zaprli vrata. Prevladuje pa še up na gospodarski dobiček. Ravno tako se sklicujejo na to, da z „mladini" pridobi človeštvo sploh, in Amerika je baje od nekdaj igrala vlogo zaščitnice človeštva. Oni, ki prihajajo, prihajajo večinoma iz krajev, kjer jih stiskajo, kjer jim ni mogoče napredovati; v Ameriki najdejo priložnost, da napredujejo, da si zagotovijo boljši obstanek, svobodo, spoštovanje samega sebe, torej da pri vsej izgubi vendar le pridobijo, ali vsaj njih otroci. Tako pa napreduje človeštvo sploh.

Zopet pa se oglašajo drugi, ki vidijo v tem veliko nevarnost. Demokratična ustava Unije, pravijo, je največji pridobitek človeštva. Ker pa sloni na samovladi, za katero imajo zmisel menda le Anglo-Saksonci, torej poleg Angležev kvečemu še Nemci, Škoti, Švedi, je demokracija ogrožena, zakaj laški, slovanski, grški in sirski naseljenci ne poznajo samovlade, in zato ne manjka črnoglednih prerokov, ki lajnajo dolgovezne jeremijade o največji svetovni tragediji, namreč o polomu „svete" amerikanske demokracije!

Te razmere, naziranja, boje je treba pojasniti, da se razume „amerikanizacija".

Sodimo, da je ves navidezni strah neopravičen, ker ni na svetu naroda ali dežele, ki bi prav različne elemente spajala v tako kratkem času, brez vsake sile, v celokupno enoto, kakor spaja Unija svoje prebivalce v „Amerikance".

Skrivnostni stroj, ki deluje sicer na tihem, a dosledno in gotovo, je amerikanska šola. Ta gorostasni mlin odstranjuje, razpršuje in raztere v kratkem času vse, kar je tujega, neameri-
kanskega. Čudom se mora človek čuditi, ko vidi v velikih mestih

šole, kjer ni niti enega „amerikanskega“ otroka, kjer pa nobeden noče biti ne Lah, ne Poljak, ne Rusin, ne Grk, ne Žid, ampak vsi le mladi Amerikanci z dušo in s telesom, vsi polni amerikanskega domoljubja, vsi navdušeni za veliko Ameriko!

Amerika ima pa take stroje tudi za odrasle v vseh svojih napravah. Sivolasi možje in mlečnozobi mladeniči, ki bi v svoji domovini nikoli ne bili zapustili poti duševne lenobe in ostali vse svoje življenje brez samostojnosti, se izpremenijo trenotno, ko so v pristanišču pred New Yorkom komaj zazrli kip svobode in stopili na tlak med orjaškimi nebotičniki. Takoj začnejo čitati časopise, udeleževati se shodov; takoj se poizkušajo v kakem podjetju, dokler se njih moči ne razvijejo v velikem slogu. Pri mnogih se zdi, da so se zbudili iz nekega spanja. Vsak narod ohrani lahko svoje posebnosti in nihče ga ne sili, da se raznarodi, a vseh se prime skupna poteza „amerikanizma“ in na plan stopi — Amerikanec. Ta notranja, skrivnostna moč kuje amerikansko edinost kakor kovač razbeljeno železo.

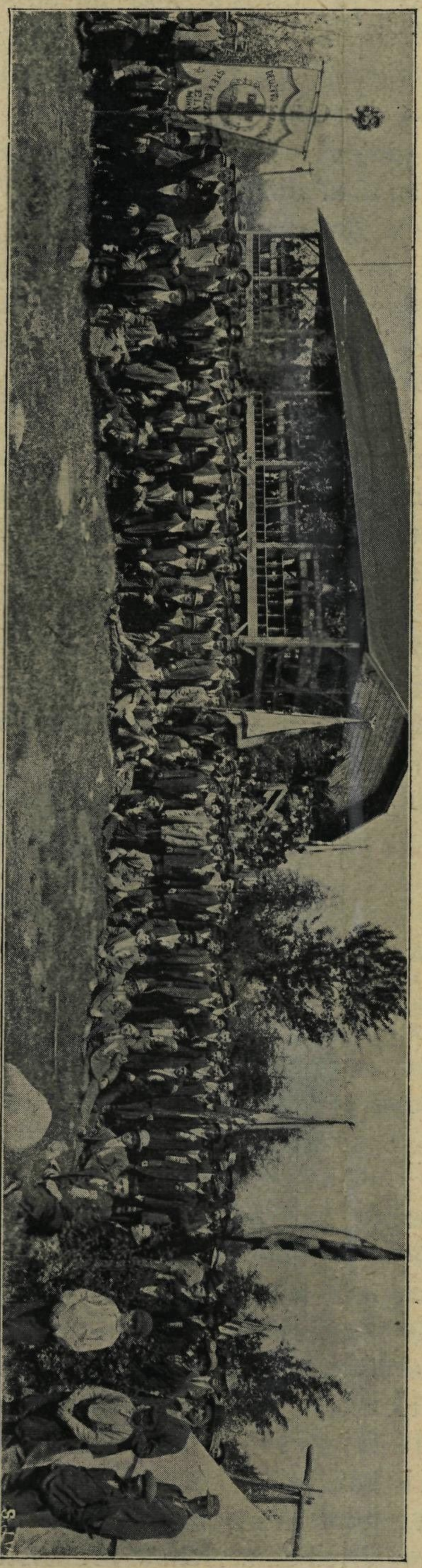
Pomešali se posamezni narodi ne bodo tako naglo. Zamorci bodo vedno osamljeni. Židje sicer silno silijo v ospredje in med druge narodnosti, a popolnoma se ne bodo nikoli pomešali z njimi. Poleg verskih naziranj, ki pridejo precej v poštev, so pa močne meje tudi med narodnostmi samimi. Opetovano sem že omenil, da se mnogi šele v Ameriki zavedo svoje narodnosti in se oklepajo svojih rojakov.

Zakonske zveze, po katerih se edinole more vršiti pomešavanje krvi, se sklepajo večinoma med rojaki; sčasoma bo pa ta meja padla.

Kakor povsod, imajo višji sloji tudi v Ameriki svoje nepristopne kroge. Ker pa je pot med „višje“ edinole denar, in nudi Amerika še dandanes vsakemu dosti priložnosti, da pride do premoženja, torej iz „nižjih“ slojev v „višje“, se tudi tu vrši neko pomešavanje, dasi ne tako hitro.

Hitreje se vrši spojenje raznih narodov potom prilagodenja — asimilacije. Slabejši izgubi, močnejši pridobi; prilagodenje se vrši počasi, mirno, polagoma, a sigurno. Ker imajo slovanski narodi vse pogoje asimilacije, se bodo brezdvomno in nekako naravno polagoma izgubili v amerikanskem morju. Nemci, Holandci, Švedi, ki so po jeziku sorodni Angležem, ginejo jako hitro. Slovane loči jezik, ohranili se bodo dalje časa, a za vedno nikdar!

Asimilacija se vrši predvsem potom posnemanja. Človek rad posnema in si prisvaja to, kar ima drugi pred njim. Nehote premosti tako

Ely, Minn.: Skupna veselica slovenskih podpornih društev l. 1912.

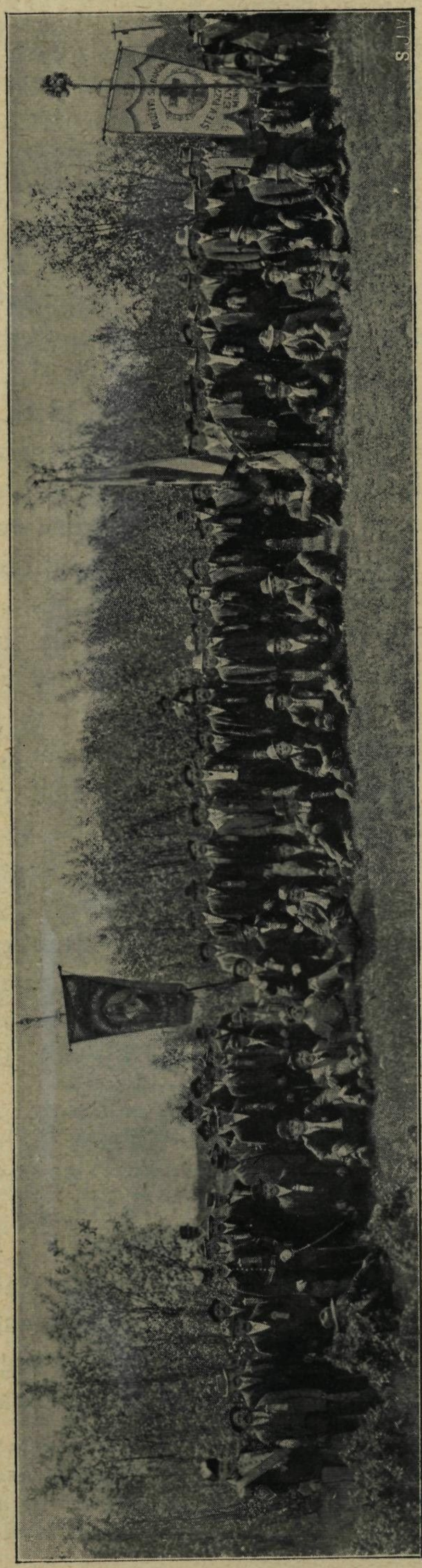
medsebojno razliko. V državi ali deželi, kjer gre vse po „starem“, ima to, kar je običajno, kar je veljalo od nekdaj, prednost. Kjer pa vlada „moda“, tam drvi vse za „novim“, za predmetom, ki kaže količkaj prednosti: kmetje posnemajo meščane, „nižji“ sloji „višje“, dekleta žene, fantje može, narodi z manj razvito omiko napredna ljudstva, mali velike, manjšina večino itd. Vsaka skupina, ki se naseli v Ameriki, prinese s seboj svoje posebnosti, katerih ne odloži takoj; mnogokaj je dobrega, koristnega in se globoko vkorenini v novi domovini. A takoj prične posnemanje s svojim delom. Najprej začne „amerikanizirati“ čut za edinost, enoto. Različne skupine naseljencev si med seboj jemljejo vpliv svojih posebnosti. Most, ki vodi čez vse prepade med raznimi narodi, je izraz, ki se ga vsak hitro nauči, namreč: „I am American — Amerikanec sem“, dasi je šele komaj stopil na nova tla. K zavesti pride še skupna govorica, angleščina, in vsaj zunanja „edinost“ je gotova. Drug posnema drugega, in ker je enkrat „amerikanizem“ v modi in prevladuje povsod, ga vse posnema.

Dalje so se razmere že tako razvile, da mora vsak, kdor hoče v politiki, v financi, družbi in slovstvu priti do veljave, zapustiti nekako svoj omejeni narodni krog in stopiti v javnost,

ki je pa „amerikanska“. Le amerikanska politika vodi do uspehov, le amerikanska družba ima vpliv, le amerikansko slovstvo se čisla, torej vrednost ima vse le, ako mu je vtisnjen pečat „amerikansko“, naj bo dobro ali slabo. Tako „amerikanizirajo“ razmere.

Povsod je pretežje na amerikanski strani. Naj bo kaka naselbina „tujcev“ še tako mnogoštevilna, kmalu se prikaže amerikanski vpliv. Kakor požrejo v tolmunu večji vrtinci majhne, da končno voda drvi naprej v enotnem tiru, tako požre velika amerikanska skupina vse druge manjše, in kadar se iz tolmuna amerikanskega prebivalstva prikaže tok javnega življenja, je vse „amerikansko“. Pri tem ni treba rabiti posebne sile, ker nekatere skupine ubožnejših naseljencev komaj čakajo, da vržejo vse čez krov, prepogostoma žal tudi prav dobre lastnosti; nadomestijo jih potem takoj z dvomljivimi amerikanskimi, ker so pač „amerikanske“, ako tudi manj vredne, večkrat naravnost škodljive.

Pravo „amerikutarenje“ se tupatam vrši pri imenih. Pravopis tudi slovenskih imen moraš nekoliko izpremeniti, ako hočeš, da ostane prvotno ime kolikortoliko nepokvarjeno. Ime „Kranjec“ bo Amerikanec izgovarjal „Kranžek“. Da bi se pošteno slovensko ime „Sojar“ ohranilo nepokvarjeno, bi se moralo pisati „Sauyar“ in še tu je nevarnost, da ne nastane iz njega „Sojer“. Pripeti se tudi, da dajo kakemu revežu, ki si ne zna in

Ely, Minn.: Skupna veselica slovenskih podpornih društev l. 1912.

ne more pomagati, kar meniničtebinič novo ime, ker si „boss“ pravega imena ne more zapomniti ali ne zapisati. Balch pripoveduje o litvinski družini, kateri so dali novo ime Bruno na ta način, da je „boss“ očeta v knjigi zapisal na mesto odstopivšega Laha Bruno, ker je bilo litvinsko ime preveč „outlandish“ in ga „boss“ ni mogel izgovoriti. Taki slučaji so obžalovanja vredni. A prava sramota je, ako kdo vrže ime svojih pradedov proč in si nacigani angleško ime, da bi veljal za „Amerikanca“! Ali tudi naši Slovenci tako delajo, nisem mogel izvedeti; gotovo je pa, da je med Slovani dosti takih pokvek.

Tako se vrši izpremena. Novinci hočejo biti drugim enaki, posebno onim, ki sedijo v javnosti na visokih sedežih. Prvi poljski narodnjaki, ki so pripadali najboljšim krogom, so se tako pomešali med druge, da od njih ni ostalo nobenega sledu; tako tudi prvi češki naseljenci. V novejši dobi prihajajo naseljenci iz najnižjih slojev; ti krogi so raznim vplivom tujine še bolj dostopni in izpremememba, „amerikanizacija“ bi se vršila še hitreje, ako bi jih ne bilo toliko in bi ne imeli večinoma svojih lastnih naselbin.

Kjer niso preveč pomešani med druge, da v večini ne izginejo kakor kaplja v morju, kjer imajo svojo cerkev, svojo šolo, svoja društva, svojo zabavo, tam je domovina le nekako prenešena v Ameriko, in narodna zavest bo v mnogih slučajih le rastla. Z zavestjo raste tudi narodni ponos; poleg angleščine se še rabi materini jezik, ki ga govori tudi deca.

Ko sem se leta 1909 drugikrat vozil v Ameriko, sem na parobrodu „Cincinnati“ naletel na nemško družino iz Kansasa, ki je tvorila že četrti rod prvih naseljencev. Od sedem otrok so le najstarejši razumeli nekoliko angleško! Starši so bili ponosni na to, da ohranijo svojo deco nemškemu narodu. Tudi med slovansko deco se najdejo slučaji, da „rojeni Amerikanci“ govorijo le svoj slovanski materini jezik. Še večjo zaslombo najde narodnost, ako je naselbina na farmah, kjer je le malo priložnosti, da pridejo z drugimi v dotiko.

Kljub temu se mora pa reči, da razne okolnosti „amerikanizacijo“ lahko zavlečejo, za nekaj časa odbijejo, a proces se vendarle vrši dalje in končno mu mora podleči vse. Kdor se je stalno naselil v Ameriki, bo postal „Amerikanec“. Večje skupine se bodo držale dalje časa, manjše podlegle prej, a nazadnje utonile vse v amerikanskem morju. Kdor bi hotel prikrivati teh dejstev, bi varal le samega sebe in druge. Rodoljubu krvavi srce, a zoper moč razmer ni zdravila.

In ko ura nam odbije,
črna zemlja nas pokrije,
kdo bo še po nas poprašal?
Kdo se z nami bo ponašal?

S. Jenko.

Izvzemši slučaje, kjer so otroci kake naselbine bolj med seboj, se kaže izprememba navadno že kar v drugem zarodu. Starši zapazijo naenkrat, da nimajo več slovenskih, poljskih, slovaških otrok, temveč „amerikansko“ deco. Otroci vržejo proč, kar je domačega, slovanskega, in si prisvajajo lastnosti svojih amerikanskih sošolcev, dasi so morda te lastnosti prav malo priporočljive. Preostro jih ne smemo soditi. Amerika ima silno moč. Slovanski otrok se noče razločevati od amerikanskega, posebno ne, ker se „tuji“ jezik, ali „tuja“ narodnost omenja večkrat zaničljivo. Ako se tako godi celo Nemcem, in velja njih jezik: „Dutch as a term of scorn“ (Balch) kot manjvreden, kaj naj potem rečem o slovanskih jezikih? Tudi narodno zavedni starši imajo težave, da ohranijo svojo deco; pri nezavednih, nižjih slojih itak ni nobene opore. Izraz: „I ain't no Hun, I am an American“, ki se pogostoma čuje, osvetluje položaj drugega rodu.

* * *

S tem pa nikakor ni rečeno, da naj se razni narodi kratkomalo vdajo v svojo usodo. V večjih naselbinah in pri pretežni večini slovanskih naseljencev je materinščina še vedno na prvem mestu in angleščina ima veljavo le, ker se pač v Ameriki ne pride preko nje. Kakor je bedasto, da prišteva oholi avstrijski birokratizem po famoznem ljudskem štetju one, ki slučajno govorijo tudi nemški, kratkomalo Nemcem, tako je tudi v Ameriki nespametno, da se oni, ki so se naučili angleščine, zaradi tega prištevajo Amerikancem in nočejo ničesar več vedeti o svoji materinščini. Starši, ki se protivijo svojim otrokom v tem zmislu, se morajo podpirati z vsemi silami in sredstvi. Angleščina nikoli ne sme postati družinski jezik slovanskih družin! Deci sami se mora vcepiti v srca resničnost slovenskega reka: Za toliko mož veljaš, kolikor jezikov znaš!

Tako sodijo pametni Amerikanci sami in Balch meni: „To know any immigrant language is money in a man's pocket — znanje tujega jezika je denar v žepu.“ Tudi v javnih šolah se ne sme učiti samo angleščina, temveč tudi materinščina dotičnih šolarjev. To morajo pa zahtevati starši sami po političnem vplivu, kar so storili n. pr. Poljaki v Chicagu ter s tem izpodrinili nemščino. Tu so katoliške župne šole na svojem mestu.

Ker tudi med Slovenci ne manjka svobodomiselnih „narodnjakov“, ki udrihajo po „klerikalnih“ župnih šolah, dasi obenem trkajo na svoje narodne in domoljubne prsi, moramo dobesedno navesti sodbo, ki jo izreka že večkrat imenovana pisateljica E. G. Balch o katoliških župnih šolah. Piše namreč:

„Ne moremo se čuditi, dasi jako obžalujemo (?), da klerikalni in drugi voditelji poudarjajo potrebo posebnih šol iz narodnega in verskega stališča. Med vsemi Slovani so Poljaki na tem polju največ storili. Dobri duhovniki, ki se bojijo izpremembe, da ne pride v nevarnost to, kar jim je najbolj sveto, in grabežljivi pastirji, ki želijo svojo čredo imeti na nižjem stališču (v tem se pisateljica pač moti, ker taki bi gotovo ne zidali šol! Opomba pisateljeva), torej vsi napenjajo vse sile, da navdušujejo za župne šole. L. 1901 je hodilo v te šole okrog 70.000 poljskih otrok. V teh šolah poučujejo veronauk, poljščino in poljsko zgodovino ravnotako kakor javne šole druge predmete. Angleščina je učni predmet vseh razredov in angleški poučujejo zemljepisje, zgodovino Unije, računstvo in knjigovodstvo. Zagovorniki teh šol poudarjajo, da otroci iz župnijskih šol vstopijo v višje, ali vsaj v iste razrede javnih šol. Videla sem šole, ki so jih kritizirali, ker niso odgovarjale zdravstvenim zahtevam in so šolarjem nudile premalo upodobnosti, so bile torej jako preproste (kaj sličnega se more reči tudi o javnih šolah), a občudovati se mora, da to včasih nevedno in jako revno ljudstvo zida in vzdržuje te šole, dasi so javne šole proste vsakega prispevka."

Slovenci imajo le v sedmih naselbinah svoje župnijske šole, v drugih zahaja deca v javne. Rojaki naj sami sodijo, kje je glede narodnosti na boljšem; o verskem pouku v javnih šolah itak ni govora. Domoljubi naj bi delali na to, da bi se slovenska deca povsod poučevala vsaj v slovenski pisavi in bi se pouk nadaljeval v izobraževalnih društvih, kakor se tudi odrasli naseljenci učijo angleščine, kar je hvalevredno.

Dokazano je, da so se nekatere narodnosti ohranile skozi cele rodove. To bo Slovanom tem lažje, ker jih je veliko in ker pritok iz stare domovine ne bo tako naglo usahnil. A ohranili se bodo le, ako delajo za ohranitev narodnosti, kar se večinoma tudi zgodi; saj so mnogi v Ameriki narodno bolj zavedni nego so bili v stari domovini. Kadar bo delo nehalo, pojde hitro nazdol.

Ker je „amerikanizacija" bolj učinek razmer in pri tem ne rabijo nobene sile, tako da se ji vsak narod lahko ustavi ali vsaj ustavlja, se v tem preustroju ne more najti nič nenravnega; vsak ostane lahko narodnjak od pete do glave, z dušo in telesom, dasi je tudi amerikanski državljan in nič manj navdušen Amerikanec.

Nenravna stran amerikanizacije bi se šele pokazala, če bi hoteli raznaroditi naseljence s silo. Najdejo se zagovorniki takega nasilstva, a dozdaj še niso poizkusili, ako nočemo smatrati za prvi poizkus prizadevanja nekaterih „starinov", ki zahtevajo znanje angleščine za vse izseljence, ki se hočejo izkrcati. Slaba stran se pa kaže tudi že zdaj, ker človek rajši posnema, kar je slabega, in slabih „amerikanskih" zgledov nikjer ne manjka.

Mnogo neizkušenih naseljencev pada že kar pri vstopu v Ameriko v kremplje raznim elementom, ki jih izkoriščajo na nesramen način. Razni „bossi" se dajo podkupiti in celo varihi pravice zlo-

rabljajo svojo službo, da dobijo svoj delež pri globah, ali da jih moraš podkupiti, ker bi bili drugače stroški še večji. Tudi razni zakotni advokatje poizkušajo svojo srečo in odirajo, da je joj!

Uprava, skrb za zdravje, za javno nravnost, snažnost je mnogokje silno pomanjkljiva, ker ima „mayor“ svoj dobiček, ako se odprejo vrata na stežaj vsem člo-

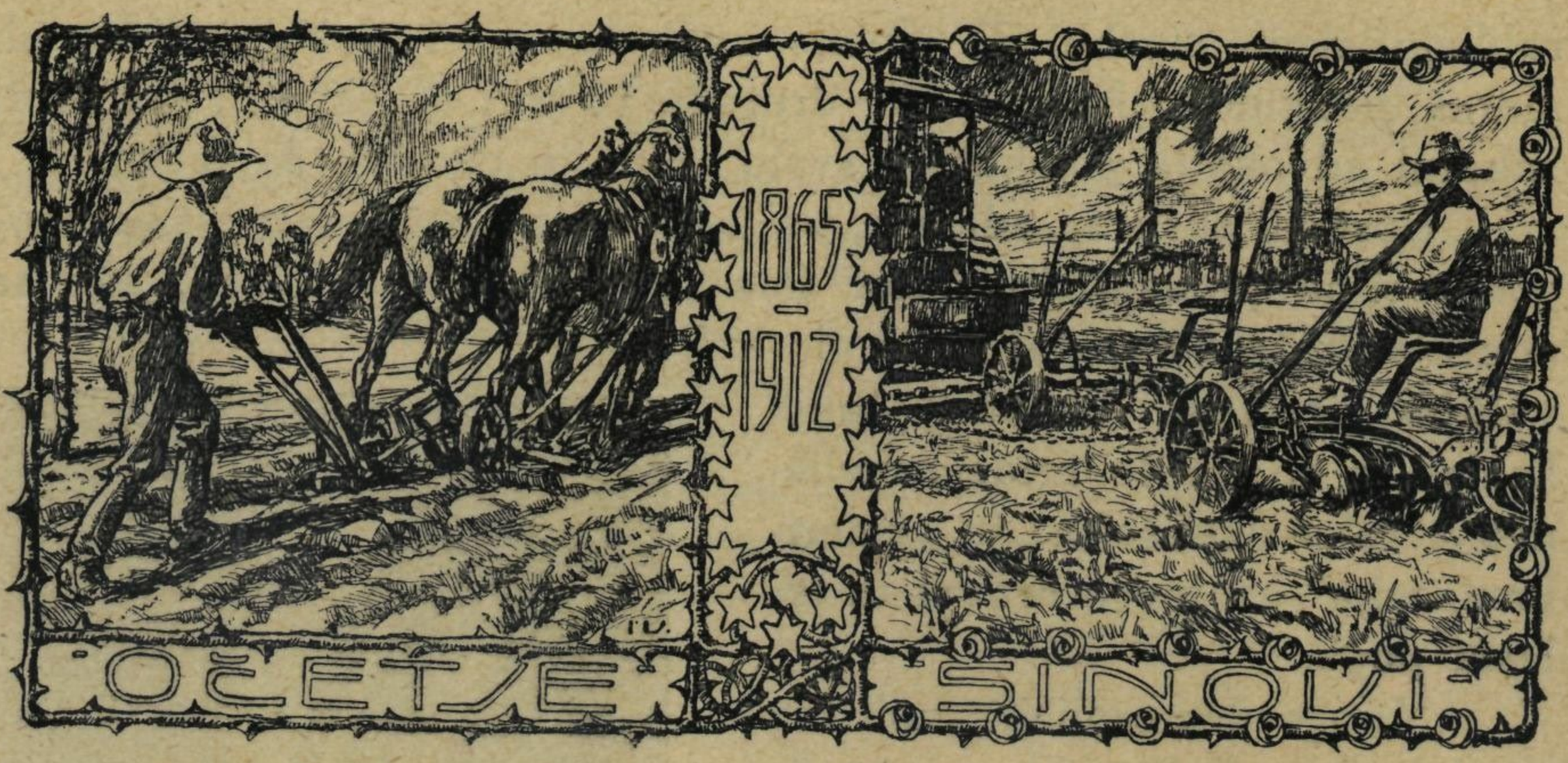
veškim strastem. Ni dosti takih krajev, a so, in če pride naseljenec v take okoliščine, je „amerikanizacija“ za njega nravni in telesni pogin.

Mnoge demoralizira tudi lov za dolarjem. Veliko jih prihaja že iz tega namena, da bi obogateli na vsak le mogoč način. Ako vidijo druge drveti za „vsemogočnim dolarjem“, zgrabi mrzlica tudi nje; za sredstva niso v zadregi, in če mora pri tem govoriti tudi samokres. Čim manj izobražen je naseljenec, tem bolj je izpostavljen tem slabim vplivom. Amerikanska javnost je dolžna, da naseljence obvaruje take „amerikanizacije“, ako noče zastrupiti svojega javnega življenja. Slovenci ostajajo vobče na vrhuncu, a ta vrtinec zgrabi posameznike tudi izmed naših rojakov.

Grief - Bolest.
Na pokopališču Rock Creek blizu Washingtona.

Tudi na koncu tega, prav malo veselega oddelka kličem: Ako le moreš, ostani doma. Če pa greš, se vsaj sam ne pogrezuj v tuje morje. V slučaju, da ti je postala Amerika ljuba nevesta in si srečen poleg nje kot ponosen, navdušen amerikanski državljan, ne zabi ostati zvest sin svoje matere, slovenske domovine!

Osmi del.

Zgodovina slovenskih naselbin v Zedinjenih državah.*

Alabama.

Blocton, Ala. Že l. 1903 je bilo tu okrog 40 Slovencev, ki so prišli iz Dolenjskega in so zaposleni v premogovnikih. V cerkev zahajajo menda v irsko. Imajo dvoje društev, namreč sv. Barbare št. 24. K. S. K. J. in št. 14 sv. Barbare v Forest Cityu, Pa.

Piper, Ala. Mr. J. Avbel mi poroča, da so v tem kraju 4 slovenske družine in do 10 posameznikov; tudi v bližini je še nekaj Slovencev. Vsi delajo v premogovnikih in niso stalni. V cerkev zahajajo v Blocton, kjer so tudi pri društvih.

Arizona.

Bisbee, Ariz. Mr. I. Zagorc piše, da je prišel prvi sem l. 1895 Fr. Piletič. Drugi so mu sledili polagoma, tako da šteje naselbina zdaj 6 družin in 45 samcev. Vsi so prišli iz Dolenjskega in so premogokopi; 4 imajo posestva. Zahajajo v irsko cerkev, slovenske službe božje ni. Menda sta tam dve društvi sv. Lucije in sv. Alojzija.

* Vsakdo bo uvidel, da je zbiranje zgodovinskih podatkov iz toliko naselbin in iz krajev, kjer se razmere vedno izpreminjajo, združeno z mnogimi težkočami. Svest sem si, da bo ta „zgodovina“ v marsičem pomanjkljiva, a storil sem, kar mi je bilo mogoče. Pri tem zahvaljujem one gg. rojake, ki so mi pošiljali razne podatke; večinoma so njih imena označena pri dotičnih podatkih.

Globe, Ariz. Rojak J. Pavlič mi poroča, da so bili do l. 1874 tu sami Indijanci. Tega leta je prišel sem prvi belec po imenu Ransom; zdaj ima mesto 7083 prebivalcev. V 10 bakrenih rudnikih je poleg mnogih Črnogorcev in Dalmatincev zaposlenih tudi do 25 Slovencev, med katerimi je 6 družin. Edino podporno društvo spada k J. S. P. Z. v Chicagu.

O delu v rudnikih piše: „Vsled vročine in obilne vode je v rudnikih kakor v peklu. Dela zapustiti ne kaže, ker je povsod enako trpljenje, da preklinjajo eni deželo, drugi Kolumba, tretji bogatine ali svoje starše! Zdaj so se Slovenci začeli seliti na farme, kjer ni smradu in dima."

Miami, Ariz. V premogovnikih dela 6 Slovencev.

Po več Slovencev je v tej državi še v krajih: Douglas, Lowell in Piertleville. Delo nikjer ni stalno.

Arkansas.

Alix, Ark. V premogovniku je do 40 Slovencev.

Altus, Ark. Mr. Pivk poroča, da so Slovenci F. Maceli, T. Mahevc, I. Kokalj in M. Pivk prišli sem l. 1899. Zdaj je tu 20 družin in 15 samcev. Večinoma so rudokopi, 8 jih ima svoje farme. Cerkev je nemška, enako tudi šola, torej deca nima slovenskega pouka. Edino društvo je št. 5 sv. Barbare v Forest Cityu, Pa.

Denings, Ark. Tu je do 40 slovenskih premogokopov; večinoma imajo svoja posestva, nekateri tudi kmetije.

Fort Smith, Ark. To mesto (23.975 prebivalcev) šteje le nekaj Slovencev, a je središče mnogih premogovnikov, kjer je veliko naših rojakov.

Huntington, Ark. Mr. L. Lovše mi piše, da so prvi prišli v to naselbino rojaki A. Medved, F. Zupan in M. Ogradi; zdaj je tu 21 družin in 23 samcev, skupaj okrog 130 Slovencev. Zaposleni so v premogovniku in imajo lastna stanovanja. Prišli so iz Litije in Štajerskega. Cerkve ni. Krščevat zahajajo v 20 milj oddaljeni Fort Smith, večkrat jih pa obišče o. Ciril Zupan iz Puebla. Društvo sv. Barbare sta ustanovila dne 1. januarja 1904 rojaka L. Krhlikar in M. Ogradi; zdaj šteje 40 udov. Poleg tega je še dvoje narodnih društev, namreč „Dolenjc" in „Nada". Društva so si l. 1912 postavila lastni „Slovenski dom".

Jenny Lind, Ark. Ta naselbina šteje nad 400 Slovencev, med njimi je 50 družin; le dva imata nekoliko lastnine, drugi so vsi premogokopi. Naseljevati so se začeli sem okrog l. 1890. Med prvimi so bili M. Čož, F. Verbič in A. Sajc; večinoma so Dolenjci.

Kakor mi poroča g. M. Čož, so cerkvene razmere „strašno slabe, ker le malokdaj je tukaj maša.“ Najbližja župnija je v Fort Smithu, kjer sta 2 duhovnika, a imata 11 misijonskih postaj! Društvo je le eno, namreč Marije Pomočnice št. 17 K. S. K. J.

G. poročevalec pristavlja: „Jaz sem prišel v ta kraj pred 22 leti. Ker je bil zaslužek dober, sem pisal po svoje znance; kmalu se je nas nabralo okrog 50. Takrat so bile verske razmere jako dobre; vsak mesec smo imeli po dvakrat mašo in svojega gospoda. Cerkev je bila polna Slovencev in Angležev. Peli so slovenski pevci; bilo je kakor v starem kraju. Zdaj nas je okrog 400 samih Slovencev, pa nimamo svojega gospoda, in ga tudi ne bo, ker ne more živeti, in nobeden noče nič dati. Od odrastlih bi jih duhovnik dobil le malo za izpolnjevanje verskih dolžnosti; vse je zamujeno in ves trud zastonj. Škoda nedolžnih otročičev, ki se pogubljajo, ker nimajo nauka.“ Res škoda in žalostno!

California.

Crockett, Cal. Slovenci so prišli sem okrog l. 1897 iz Semiča. Zdaj ima 12 družin lastne domove; duš je nad 50. Zaposleni so v topilnicah za zlato in srebro; zahajajo v angleško cerkev. Društvo sv. Jožefa št. 14 J. S. K. J. ima 45 članov.

Fresno, Cal. Rojak g. Štefanič ima tu krasen vinograd, kjer so zaposleni sami slovenski delavci.

Oat Hill, Cal. L. 1903 je bilo tu kakih 30 Slovencev, zaposlenih v topilnicah; prišli so sem od Metlike okrog l. 1896. Tedaj je prihajal enkrat na mesec nemški duhovnik ter opravljal službo božjo v zasebni hiši. Kakšne razmere so zdaj, nisem mogel izvedeti.

Portersville, Cal. Nekaj slovenskih farmerjev se je naselilo tu že pred 17 leti; tedaj je bila zemlja še cena, ker je še niso namakali. Pečali so se bolj z živinorejo; zdaj namakajo in so dolino izpremenili v pravi vrt. Kraj je 200 milj od San Franciska.

San Francisco, Cal. Prvi Slovenci od Metlike in Dragatuša so prišli sem okrog l. 1888. L. 1903 je bilo tu 20 družin in nad 100 duš; koliko jih je zdaj, ne vem, ker ni bilo mogoče dobiti kakega poročila. Zaposleni so v raznih tovarnah. Začetkoma so zahajali v cerkev, kjer je bil nameščen hrvaški duhovnik. L. 1903 je prišel sem Rev. F. Turk. Mladina zahaja v državne šole . . . Društvo sv. Jožefa št. 23 J. S. K. J. ima 105 članov; poleg tega sta še dve drugi društvi.

Sulphur Bank, Cal. Nekaj Slovencev se peča tu s poljedelstvom in živinorejo.

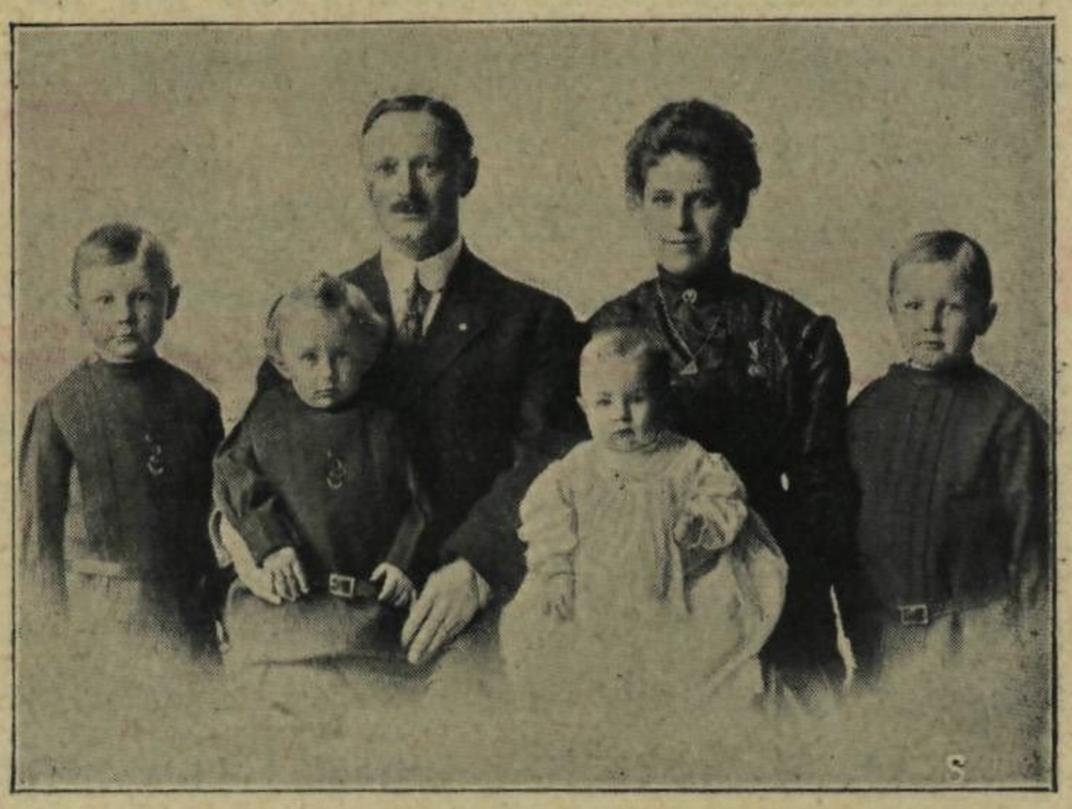
Posamezni Slovenci so še v krajih: Oakland, Alameda, Richmond, San Jose in Angelos Camp; v zadnjem kraju delajo v zlatih rudnikih.

Colorado.

Aspen, Col. Rev. C. Zupan poroča, da so se Slovenci naselili sem pred 25 leti. L. 1891 jih je bilo nad 150, pozneje še več. Zdaj jih ni niti polovica več, ker srebrni rudniki ponehavajo. Društvo sv. Barbare št. 47 J. S. K. J. ima okrog 80 udov. Katoliški duhovnik je tam nastavljen že nad 30 let, nekaj časa so imeli tudi lastno katoliško šolo.

Bowen, Col. V tej naselbini delo ni stalno; delavci prihajajo in odhajajo. G. F. Ravnikar poroča, da je zdaj tam 8 samcev in 2 družini; delajo v premogovniku. Bowen je misijonska postaja jezuitov iz Trinidada, a Slovenci menda ne zahajajo v cerkev, ker ne razumejo jezika. Tudi društev ni; posamezniki spadajo drugam.

Canon City, Col. Mesto je 40 milj od Puebla. V premogovniku in mali topilnici za svinčeno barvo (White lead) je zaposlenih 25 družin, Slovencev je skupno nad 80. Zapadna Zveza ima društvo s kakimi 20 udi. Zahajajo v skupno katoliško cerkev, ki stoji že nad 30 let. Benediktinke imajo tu velik zavod za višjo vzgojo deklet.

Mr. R. B. Derganc z družino, Denver, Col.

Colorado City, Col. V topilnici je zaposlenih okrog 50 Slovencev, med njimi 12 družin. Prišli so iz Ribnice pred 8 leti. L. 1911 so si ustanovili društvo, ki je pri Zapadni Zvezi, drugi pripadajo društvom v bližini. Prej je rojake obiskoval Rev. C. Zupan, zdaj se je priučil jeziku poljski duhovnik iz mesta Colorado Springs, ki obiskuje tudi naselbino Calahan, kjer je 10 slovenskih farmerjev. Blizu je mala naselbina Cortes, kjer je tudi nekaj Slovencev.

Colorado Springs, Col. Nekaj milj od tega mesta je zaposlenih v rudotopilnicah okrog 100 Slovencev, med njimi nad 30 družin; nekateri imajo lastne domove. Prišli so večinoma iz Ribnice; nekaj je tudi Notranjcev in Primorcev. (Mr. Pogorelc.)

Crested Butte, Col. V tem gorskem mestu, ki mu pravijo »Orlovo gnezdo«, so premogovniki in srebrni rudniki, kjer dela nekaj sto Slovencev. Nekaj je slovenskih gostiln in prodajaln. Še bolj v gorah je Floresta, kjer pa delajo le poleti. Edino

poleti se pride v 36 milj oddaljeni kraj Somerset, ki ima jako ugodno podnebje, podobno onemu v Californiji, ker so menda pod zemljo gorki plini. Tu in v bližnjih premogovnikih je nad 100 Slovencev. Vigredi je kraj podoben raju. V prostih urah se rojaki zabavajo z lovom na medvede. Poleg več podpornih društev imajo rojaki tudi dramatično društvo. (Mr. M. Pogorelc.)

O Somersetu mi še poroča g. A. J. Terbovec: „Od postaje Delta so ob progi najkrasnejši nasadi sadnega drevja; spomladi, ko vse cveti, in jeseni, ko sadje zori, je pogled na nasade rajsko lep! Tudi Slovenci imajo male, a lepo urejene farme. Rojaki so vedno dobre volje, složni, pridni in varčni, tako da jih čislajo tudi drugorodci. Med njimi je mnogo pevcev; naša lepa slovenska pesem se pogostoma oglaša, zdaj mila in sladka ko sen otroka, zdaj mogočna, da odmeva jek od pečin!“

Delagua, Col. V premogovnikih je zaposlenih okrog 200 Slovencev. Dne 8. grudna 1910 so se v rovu vneli plini; ponesrečilo se je nekaj Slovencev in mnogo Slovanov. Katoliška cerkev je za vse narode.

Denver, Col. O tem mestu mi piše Mr. J. A. Terbovec:

„Denver je čudo na zapadu; lega ob znožju divnih Rocky Mts. je romantična, podnebje svetovnoznano kot najfinejše vseh inozemskih mest Amerike, poleti ni vročine, pozimi ne mraza, megle ne vidiš, solnce sije vsak dan skozi vse leto. Mesto ima najmodernejša poslopja in je središče železniškega prometa na zapadu; skozi mesto vodi 16 prog, in vlaki dohajajo vsakih 15 minut. V okolici so veliki premogovniki, zlati, srebrni, bakreni in železni rudniki; okrog mesta pa so rudotopilnice, klavnice in raznovrstne tovarne. Zemlja je rodovitna in sadjereja znatna.“

O Slovencih poroča isti gospod, da so se začeli sem naseljevati pred 30 leti; zdaj je tu do 200 družin in skupno nad 600 duš. Dasi naselbina ni velika, so Slovenci malokje tako spoštovani tudi med tujci kakor v Denverju; mnogi imajo lepe trgovine in čedne hotele, veliko število uslužbencev v raznih tovarnah tudi lastne domove. V Stock Yard Station (postaja klavnic) je naš rojak, Mr. R. B. Derganc, državni poštar; pred leti so si izvolili Slovenci v predmestju Globeville slovenskega župana in mestne svetovalce. Nekaj Slovencev ima blizu mesta lepe farme.

V cerkev zahajajo v angleško katoliško; menda so poizkušali tudi že ustanoviti lastno župnijo, a do danes še niso prišli do tega. Poleg društva sv. Roka št. 113 K. S. K. J. in sv. Jožefa št. 21 J. S. K. J., ki ima 32 članic, je še več podpornih društev Zapadne Zveze.

Durango, Col. Semkaj so se naselili slovenski topilničarji iz Puebla pred 10 leti. Topilnica pa slabo dela, in je zdaj tam le kakih 7 družin in do 20 samcev, ki so pri društvih v sosednih naselbinah.

Erie, Col. Kakor poroča J. Major, so tu 4 družine in nekaj samcev. Pozimi delajo v premogovniku, poleti na farmah. Prišli so

pred 8 leti iz Dolenjskega; 4 imajo svoja posestva. Cerkev je angleška; deca zahaja v javno šolo. Društva ni nobenega.

Glenwood Springs, Col., in okolica. Tu so svetovnoznane toplice, kamor se prihajajo zdravit od vseh krajev sveta. Hotel „Colorado" je dom milijonarjev. Neki Slovenec ima tu hotel in nekaj slovenskih služkinj je v raznih hotelih. Rojaki so v okolici in prihajajo sem, ker je tu križišče mnogih potov. Za 12 milijonov dolarjev so napravili jezero Shashone; vodo izrabljajo za velike elektrarne. V okolici so premogovniki, kjer je večje število rojakov. South-Canon šteje okrog 50 Slovencev, Sunshen nekaj premogokopov in več farmerjev, ki se pečajo z živinorejo. Zlati rudniki so v krajih Read Cliff in Gilman, kjer je nad 40 Slovencev. Zlati rudniki v mestu Aspen ponehavajo. (Mr. M. Pogorelc.)

Golden, Col. Kraj je blizu mesta Denver; v premogovniku dela 10 družin in nekaj samcev.

Goldfield, Viktor, Col., in druga mala mesta pripadajo distriktu „Cripple Creek", kjer so, 10.000 čevljev nad morjem, svetovno znani zlati rudniki, iz katerih pridelujejo letno do 25 milijonov dolarjev zlata. Posamezni Slovenci, popolnoma vešči angleškega jezika, so tam že mnogo let; delajo v rudnikih. Naselbina je pa jela rasti šele pred 8 leti; zdaj je v okolici kakih 25 družin in blizu 100 samcev. Imajo dvoje malih društev; več jih je pri društvih v Pueblu. Stalnega ni nič, zato imajo le male kočice po hribčkih in dolinicah. V distriktu so tri katoliške cerkve, torej dovolj priložnosti, če jo hočejo porabiti. Če pa duhovnik ne ume njih jezika, se ljudje radi in hitro odtujijo in zanemarjajo verske dolžnosti. (P. Ciril Zupan, O. S. B.)

Independence, Col. Rojak Louis Marolt mi je poslal prav obširno poročilo. Sem spadata še naselbini Goldfield in Victor. Slovenci so se tu naseljevali že pred 20 leti, a so šli zopet v nižave. Več jih je prišlo pred 5 leti; zdaj je tu okrog 60 družin in 80 do 100 posameznikov. Družine imajo lastne domove. Vsi so rudokopi in delajo v zlatih rudnikih. V okraju Cripple Creek se dobi namreč največ zlata. Kadar si kdo malo prisluži, zapusti ta gorski kraj in se preseli. Zahajajo v irsko cerkev, mnogi pa nikamor, ker ne razumejo jezika; deca obiskuje javno šolo. Verske razmere so torej bolj slabe. Tu je dvoje društev: „Golobček" v zvezi z J. S. K. J. in „Slovenski bratje", ki spada k Z. S. Z. v Denverju.

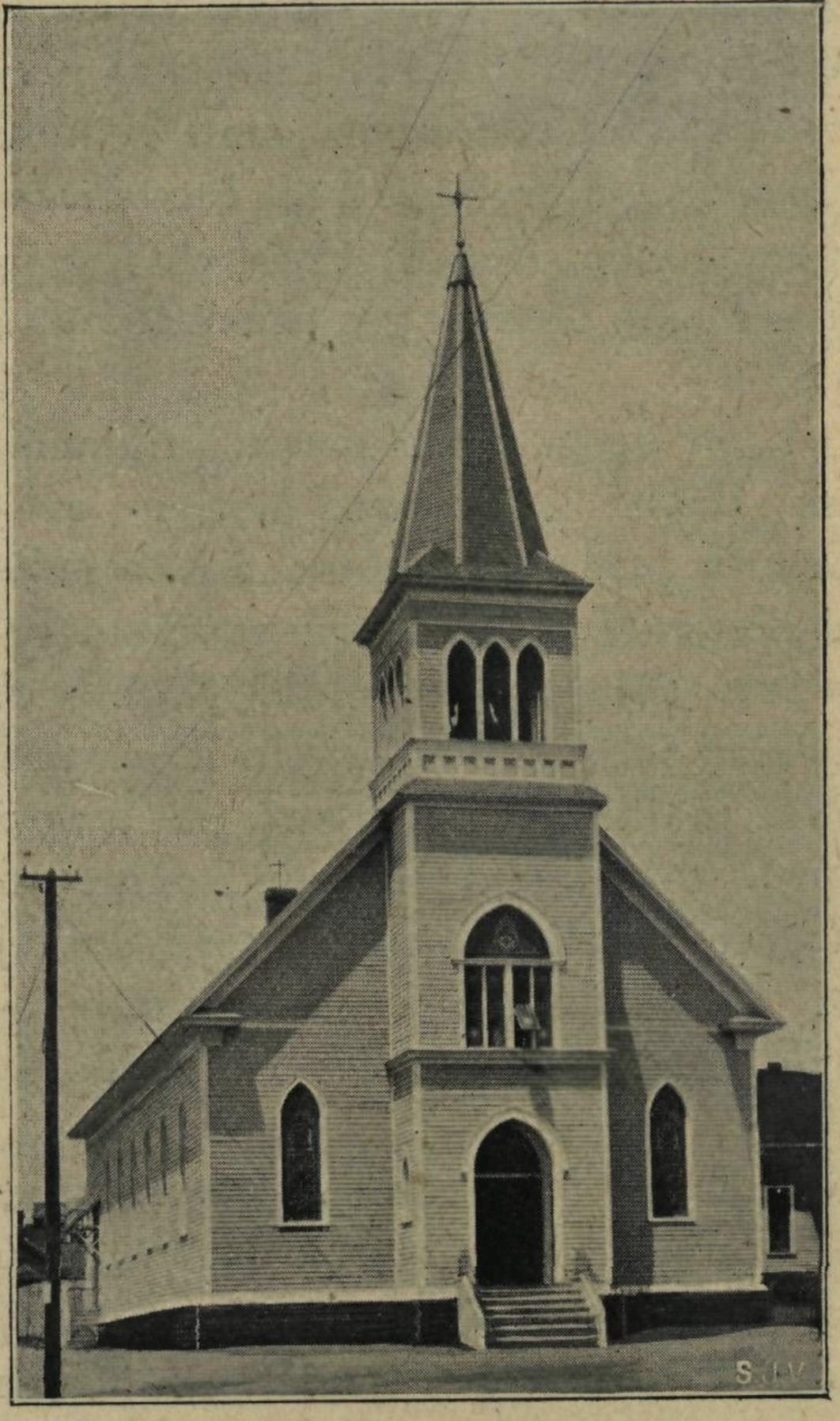
Leadville, Col. Rev. I. F. Šusteršič piše*:

„Mesto s 26.000 (l. 1910 le 7508) prebivalci se po pravici imenuje „Cloud City", mesto med oblaki, ker leži 10.200 čevljev (3050 *m*) nad morjem. Splošno

* „Pouk rojakom Slovencem" str. 105.

sodijo, da je Leadville največji „Mining Camp“ na svetu. Zime so dolge in mile, poletja hladna. Hribi in snežniki, ki kipe proti nebu kroginkrog, so pravo čudo za ljubitelja prirode. L. 1876 so našli na tem kraju bogato žilo zlata in ljudje so prihajali sem od vseh krajev sveta. Tudi Slovencev ni manjkalo. Vendar so pa naši rojaki pričeli prihajati v večjem številu šele l. 1883. Zdaj (l. 1903) biva tam nad 1000 Slovencev, med temi je 150 družin z lastnim domom . . .“

Rev. J. Perše, prvi in edini slovenski župnik, mi poroča, da je zdaj tu 220 družin in okrog 300 samcev, torej nad 1000 Slovencev. Prvi so prišli sem A. J. in M. Golobič, J. Hrvat, J. Zapojec, S. Frankovič, J. Kršan, J. Krašovec, J. Tekavčič, M. Jeder, M. Bobnar, F. Turk, J. Tašič, M. Turje, A. F. in M. Križmaš, P. Brinski, M. Damjanovič, A. Kočevar in drugi. Večinoma so iz jenaške, krške in metliške župnije. Delajo v rudokopu; nekateri imajo gostilne in prodajalne. Mnogi so tudi obogateli. Lastnik največje trgovine z mešanim blagom je Slovenec.

Leadville, Col.: Slovenska cerkev.

L. 1899 so si Slovenci za 15.000 dolarjev postavili lastno župnijsko cerkev svetega Jožefa. Temeljni kamen so ji položili dne 17. grudna; prva sv. maša se je brala dne 26. svečana 1900. Dne 15. vinotoka 1911 so slovesno obhajali 12 letnico obstanka župnije. Znamenito je, da je ravno ta slovenska cerkev menda najvišja na svetu, ker stoji v višavi 3040 *m*. Ves čas jih oskrbuje Rev. John Perše. Cerkvene in verske razmere so jako dobre. Župnija ima dobro podlago in občina nima nobenega dolga več. V kratkem bodo začeli zidati lastno šolo. Deca zahaja zdaj deloma v javno, deloma v katoliško angleško šolo. Cerkvena društva so: Marijino oltarno društvo, bratovščina presvetega Srca Jezusovega za mladino in dekliško društvo. Imajo tudi „Slovansko godbo“, ki jo je ustanovil J. Perme in šteje 18 udov,

dalje „Pevsko društvo“, čigar ustanovitelj je A. Korošec. Od podpornih društev je največje društvo sv. Jožefa št. 56 K. S. K. J. (ustanovil A. Kastelec) s 165 udi, dalje Kristusovo Rojenje (ustanovil M. Damjanovič) s 30 udi, Narodni spolek (J. Hrabček), društvo sv. Petra H. N. Z. s 150 udi, „Planinski bratje“ (F. Stare) s 60 udi in društvo sv. Ane za članice K. S. K. J., ki ima 70 članic.

Ludlow, Col. Nekaj rojakov dela v premogovniku.

Oackview, Col. V premogovniku dela 5 družin in nekaj samcev.

Slovenska cerkev Marije Pomagaj v Pueblu, Col.

Prvo sv. obhajilo v naselbini Pueblo, Col.

Palisades, Col. V tukajšnjem premogovniku je zaposlenih okrog 20 Slovencev. Naselili so se pred 20 leti. J. Valek in P. Benedičič imata lastne domove. Cerkve ni; vsak mesec se daruje sv. maša v zasebni dvorani. Društvo „Zeleni Vrt“ št. 32 S. D. P. Z. so ustanovili P. in J. Benedičič ter J. Valek dne 20. svečana 1910; zdaj šteje 14 udov. (P. Benedičič.)

Primero, Col. Iz te naselbine mi je poslal Mr. M. Krivec obširno poročilo, iz katerega povzamem, da je tam okrog 10 družin in nad 60 posameznikov. Družina Špan in nekaj fantov so prišli l. 1902 iz mesta Ely, Minn. Pečajo se s farmami, večinoma pa delajo v rudokopih. Rojak I. Radoš je paznik. Cerkev je zidala družba,

duhovnik prihaja vsako tretjo nedeljo iz Trinidada. Slovenske službe božje torej ni, a „kar je nas kristijanov, se držimo svoje vere.“ Podporno društvo sv. Barbare sta ustanovila l. 1904 rojaka A. Langus in A. Lanišek, društvo „Planinski raj“, S. D. P. Z., M. Krivec in Andrej Kocješ; prvo ima 30, drugo 55 udov.

V rudniku sta bili dve veliki nesreči. Prvič se je vnel plin dne 19. svečana 1905 in je pri tem ubilo 8 Slovencev, drugič pa 31. prosinca 1910, kjer je našlo smrt 35 Slovencev in 7 Hrvatov. Pogreb nesrečnih rojakov je imel Rev. C. Zupan iz Puebla; poleg slovenskih društev iz okolice se je pogreba udeležil tudi c. in kr. avstro-ogrski konzul v Denverju, g. I. Goričar, ki je množico nagovoril v krasni slovenščini. Ta blagi gospod se je tudi mnogo potrudil za zapuščene vdove in sirote. Ponesrečencem so na pokopališču dne 31. prosinca 1911 postavili krasen spomenik iz belega marmorja, ki je stal okrog 500 dolarjev.

Pueblo, Col. Rev. o. Ciril Zupan mi piše: „L. 1885 je bilo tukaj le 5 Slovencev. Med prvimi naseljenci so bili Matija Grahek iz Črnomlja, Janez Rus iz Strug, Ulrik Papež iz Ambrusa ter Juri Plut in Janez Stravs; zadnja sta bila neoženjena. L. 1891 sem jih našel, ko sem jih prišel prvikrat obiskat iz Minnesote, približno 300 in drugo leto, ko so dne 19. sušca ustanovili društvo sv. Jožefa, jih je bilo kakih 100 več; l. 1894 sem se naselbine stalno prijel in tedaj sem jih naštel 800. Izprva so bili zaposleni skoraj vsi v rudotopilnicah in v jeklarni. Kmalu pa so rojaki začeli s trgovinami, ki so se razvile v močno trgovstvo; zdaj imajo naši rojaki vsakovrstne trgovine. Dobro število jih dela pri železnicah in kakih sto v klavnici. Blizu 20 jih je, ki so si kupili kmetije okrog mesta in dobro uspevajo. Zemljo umetno namakajo in obrodi bolje nego po drugih državah. Kalna voda iz hribov in gorâ prinaša dosti nove prsti, ki vse dobro pognoji. Trije so bili izvoljeni že zaporedoma za aldermane (v mestni svet). Ker mestno zastopstvo obstoji samo iz 8 mož, je to zares odlika za Slovence. Prvi je bil Matija Majerle, drugi Juri Thomas, tretji Matija Jerman. G. Matija Jerman je spreten vodja glavne godbe v mestu, v svoji stroki res umetnik, in z njim so Josip in Janez Rus spoštovani kot najboljši možje mesta, če ne države. V trgovini so se vzpeli posebno dobro Matija Grahek, J. H. Rojc, Josip Rus, Janez Snedec, Juri Thomas, Martin Geršič, Janez Goršič, Danijel Predovič, Josip Smerekar in Jakob Vidmar. Vseh Slovencev je zdaj okrog 2200, med njimi 228 družin in 150 posameznikov. Nad 200 jih ima svoja posestva.

Večinoma prihajajo v cerkev, prejemajo sv. zakramente, pošiljajo svoje otroke v našo katoliško šolo in podpirajo verska podjetja. Morda se ena petina ne briga za verske zadeve. Imamo poslopje, ki služi za cerkev in šolo, namreč cerkev Marije Pomagaj. To poslopje je stalo 35.000 dolarjev, župnišče 3000, hiša za sestre

2000 in loti (zemljišča) okrog 6000 dolarjev. V šoli imamo seveda tudi slovenski pouk. Otrok je 325 in so razdeljeni v 8 razredov. Poučuje 6 benediktinskih sestrâ, od katerih so 3 Slovenke. Mladina hodi večinoma vsak mesec k sv. zakramentom, pridnejši bolj pogosto, starejši ljudje bolj redko; le nekaj se jih je privadilo na večkratno sv. obhajilo.

Cerkvena društva so: Karmeljske Matere božje za vse; društvo sv. Ane kot oltarno društvo, sv. Neže za dekleta do 20. leta; vadijo se v petju, daja se jim zdravo berilo. Društvo sv. Alojzija zbira dečke do 18. leta; strežejo pri službi božji, se učijo petja in se jim pripravlja dostojno berilo. Večkrat se osnuje začasno dramatično društvo ter prireja kake igre v cerkveni dvorani; začasno, ker se posebno mladi radi premikajo iz kraja v kraj. Kakih šest let obstoji tudi že društvo mlajših mož in mladeničev „Dr. Prešern“; udje gojijo zabave boljše vrste in se jako uspešno vadijo v petju. Članov ima okrog 40; učitelj jim je g. Matija Jerman. Gospodične in dekleta od 14. leta naprej so ustanovile l. 1910 s pomočjo gospodične Angele Mencinger zabavno in izobraževalno zvezo „Solnčni žarki“. Zbirajo se vsak teden v prostorih pod cerkvijo, kjer se vadijo poleg drugega tudi v raznih ročnih delih.

Pueblo, Col.: Trgovina Mr. M. Graheka.

Sebičnost in skrajna brezobzirnost trustov kazi tudi pri naših rojakih njih pogum in naravno sposobnost. Trusti se zakadijo v izdelovanje produktov, da se nabere preveč delavcev, in ko potem vse nekako zastane, morajo siromaki čakati na delo in porabljati težko prisluženi denar. Neprevidni in še protiverski časniki vcepujejo uporabljajoč tlačočo krivico v trpeča srca brezmejno nezadovoljnost in sovraštvo do vseh delodajalcev. Potlači se pogum, veselje in spoštovanje do delavskega stanu. Popivanje nekoliko ponehuje; zlasti tukaj vzrastla mladina znatno popušča nespametno gonjo za pijačo. Vsestransko se povsod močno graja zloraba in sploh uživanje opojnih pijač, in vse to blažilno vpliva na mladino. Vendar ostaja še dosti dela za blage prijatelje našega čilega naroda, da zajezujejo strujo, ki podkopava in uničuje telesne in duševne sposobnosti ter prav občutno ovira naše blagostanje.

Podporna društva so med nami dosti dobro razširjena. Društvo sv. Jožefa, ustanovljeno l. 1893, št. 7 K. S. K. J., šteje nad 300 članov. L. 1902 so si udje postavili dvorano, ki stane čez 10.000

Slovenska društva odkrijejo na pokopališču v Trinidadu Col., spomenik pri razstrelbi dne 31. prosinca 1910 v Primeru, Col., ponesrečenim 35 slovenskim rojakom.

dolarjev. Uporablja se za zborovanja društev, za razne shode in zabave. Društvo sv. Trojice, dasi v hrvatski Zajednici, ima večinoma slovenske člane; zdaj šteje okrog 150 udov. Društvo sv. Petra in Pavla, potem Marije Pomagaj in „Sokol“ so v Jugoslovanski Jednoti. Vsako ima približno po 60 udov. Društvo „Slovan“ je v Zapadni Zvezi in ima okrog 125 udov. Dvoje precejšnjih društev pripada narodnim Jednotam. Mnogo Slovenk je tudi pri društvu sv. Jožefa z možmi, potem ima K. S. K. J. še žensko društvo Prečistega Spočetja s 30 članicami. Pred kratkim smo ustanovili za rojakinje društvo Katoliških borštnaric s 30 udi. Žensko društvo Marije Pomagaj je pri hrvatski Zajednici, pa ima največ slovenskih članic; mislim okrog 40.“

Rockvale, Col., je blizu mesta Canon City in šteje kakih 100 Slovencev, ki delajo v premogovniku in so zavarovani pri hrvatski Zajednici. Cerkev je stara kakih 25 let, duhovnik prihaja maševat iz mesta Canon City, večkrat na leto pa jih obišče o. Ciril Zupan. (M. Pogorelc.)

Salida, Col. Tukaj je precejšna naselbina, stara kakih 10 let. Vseh Slovencev je približno 200, med njimi kakih 50 družin. Bivajo 3 milje izvun mesta pri topilnici. V okolici je 6 farmerjev, ki precej dobro obstojijo.* V mestu ima Alojzij Kastelic gostilno in

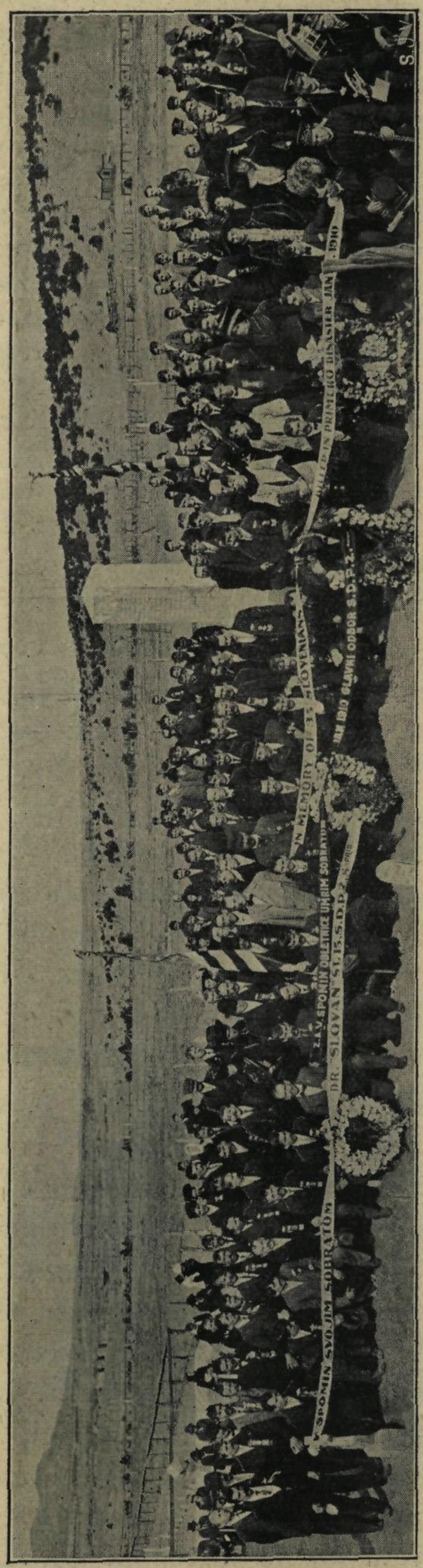
* Rojak I. Miklič ima več ribnjakov, kjer umetno goji ribarstvo; to mu daja lepe dohodke.

nekaj jih je tudi tam zaposlenih. Glavno društvo je sv. Alojzija št. 78 J. S. K. J., ki ima lepo zidano dvorano, kjer opravlja župnik iz Salide nekaj nedelj v mesecu službo božjo. Večkrat pride tja Rev. John Perše iz Leadvilla in tudi župnik iz Puebla. Zapadna Zveza je lansko leto ustanovila društvo.

Tercio, Col. Kraj je od Trinidada oddaljen kakih 20 milj in leži 8000 čevljev nad morjem. V premogovniku je zaposlenih nad 100 Slovencev.

Trinidad, Col. To mesto je obrtniško središče jugovzhodnega Colorada. Prebivalstvo (10.204) je mešanica staromehikanskega in mladoamerikanskega življa. Do 20 milj v okolici so razni premogovniki, kjer je zaposlenih okrog 2000 Slovencev. Društvo sv. Andreja št. 84 J. S. K. J. šteje 84 članov in 12 članic. Drugi so zavarovani v raznih podpornih društvih. Dušno pastirstvo med katoličani oskrbujejo oo. jezuiti. Cerkev je jako lepa. Sestre imajo šolo in bolnišnico. Jezuiti so skušali dobiti za Slovence slovenskega duhovnika iz svojega reda, a niso ga mogli dobiti. Zato pa jim hodi pomagat neumorno delavni o. Ciril Zupan iz Puebla.

Na pokopališču počiva že nad 300 umrlih slovenskih rojakov. Mnogi so v premogovnikih našli smrt. Lep spomenik so postavili dne 31. januarja 1910 v Primeru ubitim 35 Slovencem. O pogrebu nesrečnih rojakov je pisal „Slovenski Narod“ dne 6. svečana 1910: „Smrtna tihota vlada po vsem mestu.

Slovenska društva odkrijejo na pokopališču v Trinidadu, Col., spomenik pri razstrelbi dne 31. prosinca 1910 v Primeru, Col., ponesrečenim 35 slovenskim rojakom.

Prvi pogreb 17 nesrečnih rojakov se je vršil dne 3. svečana; drugi so bili pokopani pozneje. Na ta dan smo imeli v cerkvi slovesno opravilo za vse ponesrečence. V sprevodu je korakalo mnogo društev. Naredili so eno široko jamo, ki je sprejela vse žrtve. Rev. Ciril Zupan O. S. B. in Rev. P. Di Palma S. J., ki oskrbuje te naselbine, sta imela cerkveno opravilo. Pogreba sta se udeležila avstrijski konzul Mr. J. Goričar in laški Mr. N. Rossi. Vse trgovine so bile zaprte in ves promet na cesti ustavljen. Hvala in zasluga za veličasten pogreb gre zlasti Mru. M. Pogorelcu iz Planine, Notranjsko. Ponesrečenci so pripadali večinoma k društvom."

Za spomenik, ki so ga odkrili na obletnico (dne 31. januarja 1911), se je zopet največ potrudil Mr. Pogorelc. Marmornat steber (glej podobo na strani 68) je 10 čevljev visok ter je stal 500 dolarjev. S primernim nagovorom ga je blagoslovil Rev. C. Zupan. Nagovore je imelo še več znamenitih gospodov. Iz Puebla so prišli slovenski pevci društva „Prešern", ki so peli v cerkvi in na grobu, kjer je zasvirala tudi godba več slovenskih in amerikanskih komadov. Pri odkritju so bila pričujoča tale društva: Sv. Barbare št. 24 (Primero), sv. Andreja št. 82 J. S. K. J. (Trinidad), Mamka b. Tersatska št. 102 H. N. Z., „Planinski raj" št. 8 (Primero), „Slovan" št. 15 S. N. P. J. (Sopris). Ves obred in vse sprevode sta vodila rojaka Mihael Krivec in Edvard Mencinger. Za spomenik so darovali sorodniki in rodoljubi po vsi Ameriki.

Slovenci so še v mestecih (kampah): Cokedale, Starkville, Sopris, Engelville, Bonn, Secundo, Valdez, Forbes, Taler, Berwind, Tobasco, Hastings, Aguilar in Morley.

Walsenburg, Col. Mr. M. Pogorelc mi poroča, da je v tem mestu, ki je 50 milj od Puebla, in v okolici okrog 500 Slovencev. Večinoma so premogokopi. Večje naselbine so Simpson, Mc Quire in 20 milj oddaljeni kraj Oackville s 50 Slovenci. V Walsenburgu je lepa cerkev in šola za vse katoliške narode. Spovedovat hodi o. Ciril Zupan. Društvo sv. Feliksa št. 101 J. S. K. J. šteje okrog 25 članov.

Connecticut.

Bridgeport, Conn. Rev. M. Golob mi poroča: „Na zapadnem delu mesta (Westend) biva okrog 600 Slovencev. Večinoma so doma iz Prekmurja, od koder so se izselili zaradi slabih gospodarskih razmer, in ker jih je madjarska vlada preganjala. Začeli so prihajati šele pred 4 leti; moški in ženske so zaposleni v tovarnah za srebrnino in za gramofone. Zaslužijo precej dobro.

V cerkvenem in društvenem oziru je naselbina dozdaj še popolnoma zapuščena. K službi božji zahajajo večidel v cerkev sv. Štefana, a Ogri jim dajo čutiti, da so le tujci; vrhutega je duhovnik slovenskega jezika popolnoma nezmožen. Ob Veliki noči jih je večkrat obiskal Rev. K. Zakrajšek iz New Yorka. Od 1. septembra 1912 pa bivam jaz tu kot pomožni duhovnik pri slovaški fari sv. Janeza. Upam, da se mi posreči v kratkem času slovensko naselbino organizirati in ustanoviti samostojno župnijo."

Idaho.

Ivy, Idaho. Tu je menda nekaj Slovencev, ki so si že okrog l. 1900 nakupili farme; v verskem oziru so baje popolnoma zapuščeni.

Kellog, Idaho. Mr. V. Oblak mi piše, da so prišli Slovenci sem iz Semiča pred petimi leti; zaposleni so v svinčenih in srebrnih rudnikih. Zdaj je tu 8 družin in 10 samcev. Slovenci imajo menda tu slabo veljavo; izdajati so se morali za Nemce, da so dobili dela. Verske razmere so slabe, ker prihaja angleški duhovnik le dvakrat na mesec iz kraja Wallace, torej ni slovenske besede božje. Tudi društva ni nobenega.

Nekaj Slovencev je še v kraju Wardner.

Illinois.

Aurora, Ill. Med možmi, ki so prišli pred 20 leti sem, je bil J. Ramuta iz Metlike. Po poročilu g. J. Marsicha je zdaj tukaj 30 družin in 170 posameznikov, od katerih ima večina svoja posestva. Delajo po raznih tovarnah. V cerkev zahajajo v nemško sv. Jožefa; verske razmere so dobre. Društev imajo dvoje, sv. Jerneja št. 81 J. S. K. J. in sv. Janeza št. 11 K. S. K. J.

G. Fr. Mrva, tajnik društva sv. Janeza Krst., je poslal obširno zgodovino tega društva, ki so ga ustanovili dne 13. maja 1894. V prvem odboru so bili: I. Zmajič, I. Stritar, F. Knez, I. Pregelj, I. Pavlovič in I. Rus. L. 1911 je imelo društvo sledeči odbor: I. Jerina, I. Jakoš, A. Žakelj, A. Bučar, F. Lokar, I. Novak, M. Mlakar, M. Zelenšek, I. Fajfar in A. Jerej. Društvo ima 40 članov in 17 članic; v njem so najstarejši Slovenci. O velikonočnem času preskrbi odbor slovenskega duhovnika iz Chicaga ali Jolieta, da opravijo Slovenci svojo versko dolžnost.

Bradley, Ill. Prvi Slovenci so prišli sem l. 1893. Večinoma so zaposleni v raznih tovarnah, med katerimi je tudi tovarna za železne postelje, ki je last Slovenca A. Turka. Prej je prihajal maševat angleški duhovnik iz Kankakee; zdaj imajo vsi katoličani skupno cerkev, kjer pastiruje Slovenec Rev. Josip Štukelj. Razmere so dobre; rojaki so zavarovani pri društvu sv. Petra št. 62 K. S. K. J.

Chicago Ill.

Iz knjige Rev. J. Šusteršiča povzamem: „Stari slovenski naseljenci, ki so prišli sem pred 40 in več leti (torej okrog l. 1860), so večinoma imoviti možje. A ker so se poženili z angleškimi ali z nemškimi ženami, je njih deca izgubila svojo narodnost in se je popolnoma poamerikanila. Pred desetimi leti je umrl Slovenec Gorše, ki je zapustil več milijonov premoženja in je bil oženjen z napol Indijanko.*

* Ta Goršetova žena je bila šivilja. Nekoč pride k njej mož, ki je bil lastnik zemlje, kjer je zdaj Chicago, da si kupi novo srajco. Ker ni imel denarja, ji je baje zastavil kos zemlje, ki je tako prešel v Goršetove roke in postal vreden milijone.

Zdaj živita tu dva sloveča zdravnika, brata Tomec, in dasi je njun oče prišel iz Belokranjskega, ne razumeta niti besedice slovenski."

Rev. A. Sojar mi poroča, da je v Chicagu zdaj okrog 4000 Slovencev, med njimi nad 500 družin in nad 1000 posameznikov. Večinoma so zaposleni v raznih tovarnah, preprosti delavci, nekaj je rokodelcev in trgovcev; dekleta so v službah po hotelih. Lastne hiše ima 45 Slovencev. Do večje veljave sta v novejši dobi prišla tovarnar A. Turk iz Črnomlja, ki je pred nekaj leti umrl in zapustil nad pol milijona dolarjev premoženja, in Rev. Jos. Štukelj, zdaj župnik v kraju Bradley, Ill., ki je tu rojen. Dušno pastirstvo je težavno, ker so Slovenci zelo raztreseni po velikem mestu. Do l. 1898 niso imeli svoje cerkve; tega leta jih je zbral Rev. J. Plevnik, kupil neko protestantsko cerkev na Lincoln St. & 22 Pl. ter ustanovil župnijo sv. Štefana; cerkev so prenarejeno posvetili dne 12. junija 1898. Rev. Plevnik je bil tu blizu pet let, za njim sta začasno oskrbovala župnijo Rev. Kranjc in Rev. Krašovec; od l. 1905 pa pastiruje Slovencem Rev. A. Sojar.

O društvih med šikaškimi Slovenci mi poroča Mr. F. Mravlja. Društva so tale:

Sv. Štefana št. 1 K. S. K. J., 200 članov, sv. Alojzija št. 47 K. S. K. J., 70 članov, Marije Pomagaj (žensko) št. 78 K. S. K. J., 90 članic, sv. Jurija št. 960 C. O. of F., najstarejše ima 90 članov, „Zvon" št. 70 J. S. K. J., 40 članov, „Jugoslovan" št. 104 J. S. K. J., 30 članov, sv. Neže št. 826 C. W. F., 40 članic, „Slavija" št. 1 S. N. P. J., 100 članov, „Narodni vitezi" št. 39 S. N. P. J., 57 članov, „Nada" št. 102 S. N. P. J., 34 članic, „Francesco Ferrer" št. 131 S. N. P. J., 36 članov, društvo št. 1 S. S. P. Z., društvo št. 47 S. S. P. Z., 28 članic, „Slovenija" št. 44 Č. S. B. P. J., 50 članov; to je najstarejše društvo v Chicagu in so ga priklopili češki Jednoti, ker še ni bilo nobene slovenske. „Danica" je samostojno društvo, ki ima 60 članov.

Poleg teh podpornih društev je v Chicagu še dvoje stavbinskih društev, kjer imajo Slovenci naloženega premoženja do 200.000 dolarjev. „Politični klub" šteje okrog 100 članov, pevsko društvo „Orel" ima 30 pevcev in lepo napreduje.

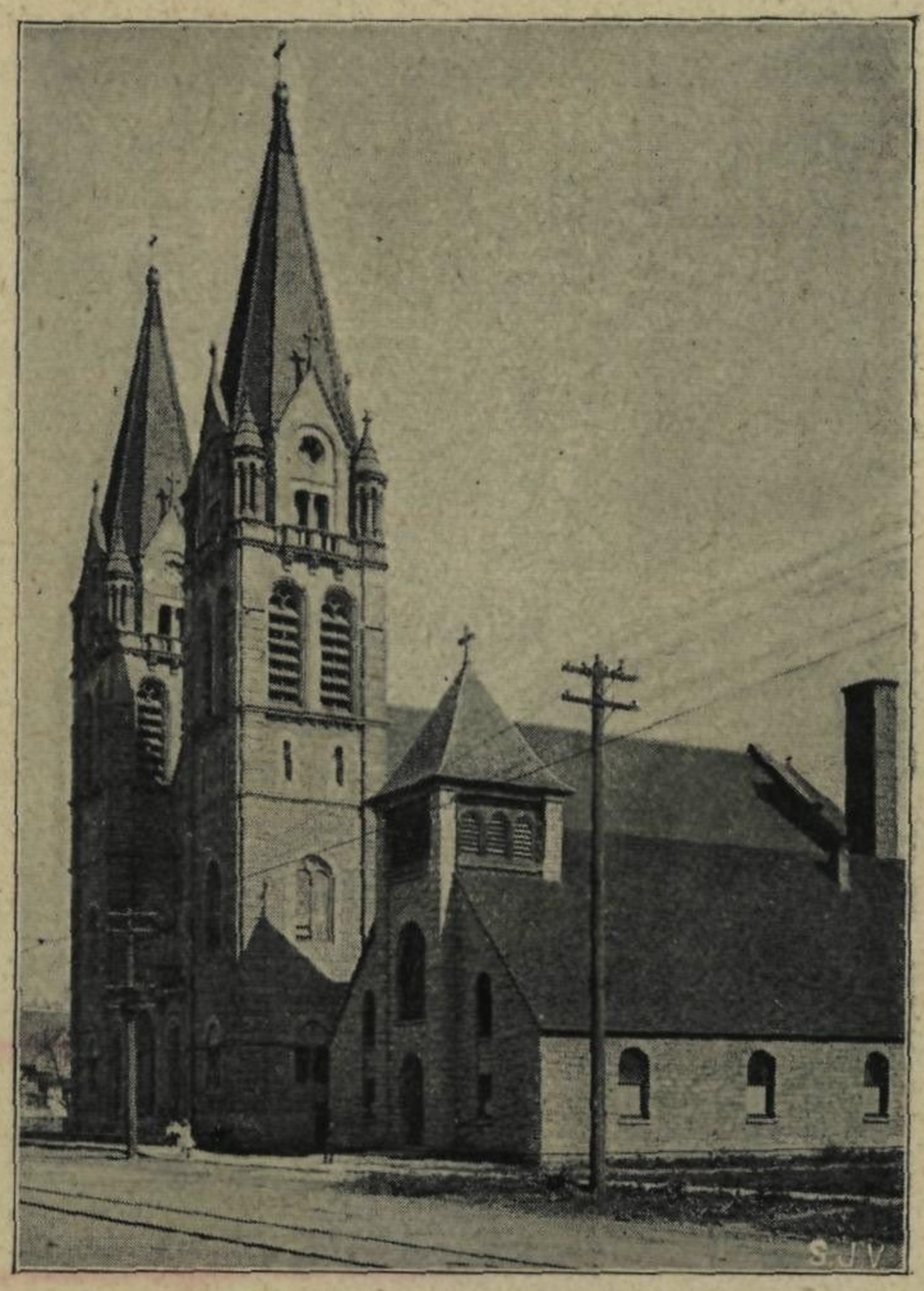
Chicago je sedež Slovenske Svobodne P. Z., ki ima 90 podružnic, in Slovenske Narodne P. J. z nad 160 podružnicami in 7000 udi.

Rev. Sojar dostavlja, da so kljub velikomestnim nevarnostim verske razmere dobre; mlačnežev seve ne manjka, niti ne nekaj odpadnikov. Deca zahaja v katoliške šole, ima pa v cerkvi slovenski pouk. Pri benediktinkah je 6 slovenskih sester, ki se pripravljajo za slovenske šole; dozdaj jih imajo v Pueblu, Col., in v Waukeganu, Ill.

De Kalb, Ill. G. F. Keržič poroča, da je tu 9 slovenskih družin in 14 samcev; dva imata posestvi. Prišli so sem l. 1894 in delajo v tovarnah ter zahajajo v angleško cerkev D. M. čistega Spočetja. V naselbini je društvo sv. Pavla št. 130 K. S. K. J.

De Pue, Ill. Mr. D. Badinovac poroča: „Slovenci so se začeli naseljevati sem l. 1905. Med prvimi je bil A. Sorčič. Večinoma so iz Štajerskega in se pečajo s trgovino; nekateri imajo tudi lepa posestva. Zdaj je tu 16 družin in do 100 samcev. V cerkev zahajajo v poljsko, deca v župnijsko šolo. Društvo „Zavednost“ št. 59 S. N. P. J., ki ima 26 udov, je ustanovil l. 1907 D. Badinovac. Drugo je št. 3 S. S. P. Z.; ustanovila sta ga A. Sorčič in F. Grošelj ter ima 20 udov.“

Joliet, Ill. V tem mestu sicer ni največja, pač pa najbolj urejena slovenska naselbina. Že izpočetka so bili pridni in močni slovenski delavci izmed vseh narodov najbolj spoštovani. Danes, ko so mnogi prišli do večje veljave, je ugled Slovencev v mestu še večji. Tudi v politiki so večkrat že odločevali, in več Slovencev je bilo izvoljenih v mestno zastopstvo, tako l. 1899 Mr. Ant. Nemanič in l. 1901 Mr. M. Kral.

Joliet, Ill.:
Slovenska cerkev sv. Jožefa.

Prvi Slovenci so prišli sem pred 40 leti. V večjem številu so se pričeli naseljevati pred 25 leti. Med prvimi so bili J. Cerar, A. Golobič, J. Grahek, J. Loparc, Ant. Nemanič, J. Jerman, I. Stonič, I. Rogina, M. Vardjan, J. Parian in drugi; večinoma so prišli iz Belokrajine in delali po raznih tovarnah. Sčasoma so nekateri postali trgovci in gostilničarji, drugi spretni rokodelci in podjetniki. Zdaj (l. 1912) je v naselbini 30 gostilničarjev, 15 trgovcev z mešanim blagom in več mesarjev. Obsežna so podjetja „Slovenian Liquor Co“ z glavnico 50.000 dolarjev, in „Slovenic Buttling Co“, ki imenitno prospeva in prodaja sladke pijače tudi angleškim gostilničarjem, dasi je več amerikanskih tvrdk te vrste. „The Eagle“ je slovenska prodajalna pohištva, obleke itd., ki je izmed največjih prodajaln v mestu.

Rev. J. Šusteršič je cenil število svojih župljanov l. 1903 na 400 družin in nad 5000 duš. Naš poročevalec pravi, da je zdaj v

Jolietu 500 družin in 3000 duš. Posamezniki so prišli do premoženja; večina družin ima lastne hiše in domove na raznih ulicah krasnega mesta.

Izpočetka so bili Slovenci v verskem oziru precej zapuščeni. Pridružili so se nemški župniji sv. Janeza Krstnika; večkrat na leto jih je obiskal Rev. J. Solnce iz Št. Pavla. Tudi med frančiškani je bil neki poljski pater, ki se je naučil nekoliko slovenščine, poučeval deco in pokopaval naše rojake. Ker pa je bilo v nemški cerkvi kmalu več Slovencev nego Nemcev, so začeli zadnji naše rojake pisano gledati. Slovenci takoj sklenejo, da ustanovijo lastno župnijo. Nadškof P. A. Feehan jim je dal za dušnega pastirja Rev. F. S. Šusteršiča, ki se loti z vso vnemo zidanja nove cerkve. Temeljni kamen cerkvi sv. Jožefa so položili dne 15. malega srpana 1891. Stroški so znašali 15.000 dolarjev. Opat svetoivanski, o. Bernard Ločnikar O. S. B., je cerkev blagoslovil med velikimi slovesnostmi dne 18. vinotoka 1891. Za notranjo opravo so rojaki z veseljem prispevali. Skrbni dušni pastir pa je mislil tudi na bodočo podlago vsake župnije, na š o l o. Ko je minila huda kriza, so kupili leta 1895 lastno pokopališče in dne 2. vinotoka 1895 odprli lastno šolo s 64 otroci. Župnija je hipoma rastla. Povečati so morali šolo in l. 1898 so sezidali tudi lastno župnišče; enako so napravili za sestre učiteljice majhen samostan. Od 30. rožnika do 2. malega srpana 1901 so obhajali z veliko slovesnostjo desetletnico obstanka župnije. Tudi ta cerkev je postala sčasoma pretesna in Slovenci so sezidali poleg nje cerkev, ki je brezdvomno najveličastnejša cerkvena stavba vsega mesta. Samo prostor je stal 20.000 dolarjev, vsa stavba pa 130.000. Umevno je, da dolg še ni ves poplačan. Rev. Šusteršič in Slovenci v Jolietu so si s to zidavo postavili spomenik „aere perennius“.

Cerkveno in versko življenje je v tej župniji, kakor pravi poročilo, „jako dobro, ljudstvo jako vneto“. Društvo sv. Rožnega venca skrbi zlasti za notranjo olepšavo cerkve. Poleg tega imajo Marijino družbo deklet in društvo Srca Jezusovega za fante.

Ko je nemila smrt dne 24. sušca 1911 pobrala neumorno delavnega župnika Rev. Šusteršiča, je oskrboval faro Rev. A. M. Kraschowitz. Dne 15. malega srpana 1911 je nastopil faro novi župnik, Rev. John Kranjec. Kot duhovni pomočniki so delovali v Jolietu Rev. A. Sojar, A. Kraschowitz, Jos. Štukelj in Josip Pollak.

V Jolietu je bila l. 1890 ustanovljena zdaj najmočnejša organizacija amerikanskih Slovencev, K. S. K. Jednota, ki šteje okrog 14.000 članov in članic. Ta in druge Jednote imajo v naselbimi več močnih društev. H K. S. K. J. spadajo društva: sv. Jožefa št. 2. (400 članov), vitezi sv. Jurija št. 3. (200 članov), sv. Fran-

čiška št. 29 (325 članov), sv. Cirila in Metoda št. 8 (150 članov), sv. Antona št. 87 (200 članov), sv. Treh Kraljev št. 98 (75 članov), sv. Genovefe št. 108 (75 članic), Marije Pomagaj št. 119 (25 članic), sv. Janeza št. 143 (25 članov). Društvi sv. Petra in Pavla (100 članov) in sv. Mihaela sta včlanjeni pri J. S. K. J. Društvo S. N. P. J. ima kakih 25 članov, in sv. Barbare okrog 50 udov.

Dne 26. oktobra 1912 so odšle iz Maribora šolske sestre: m. Boštijana Neuwirt, s. Edita Koštomaj (zdaj v Kansas Cityu), in s. Hugolina Zupan, da prevzamejo šolo pri hrvaški župniji; iz Kansas Citya pa je prišla sem m. Klotilda Strnad.

Joliet, Ill.: Prejšnji glavni odbor K. S. K. J.

Poleg podpornih je tudi nekaj prosvetnih društev, tako „Bralno društvo", „Sokol" in „Pevsko društvo". Društvo „Triglav" oskrbuje cerkveno petje, a se bavi tudi z dramatiko. Razne igre prireja „Slovenski dramatični klub", dočim ima društvo „Amerikanska Slavija" namen, da s poukom dviga Slovane na višjo stopnjo omike, obenem pa tudi, da z raznimi prireditvami, kakor koncerti, igrami, predavanji itd. kaže duševno moč tudi Amerikancem. Velikega pomena je „Tiskovno društvo", ki izdaja tednik „Amerikanski Slovenec". Menda je v naselbini vedno tudi nekaj godcev, dasi niso združeni.

O politiki mi piše Mr. J. Plaznik: „Prav lahko bi politizirali, ko bi bili le združeni. Vsa slovenska politična moč je razkosana v štiri izmed sedem volilnih okrajev. Mr. Nemanich je nas zastopal

8 let in Mr. M. Kralj 2 leti; od drugih kandidatov ni nihče prodrl. V občinskem zastopstvu smo imeli navadno po 2 Slovenca, a tudi tu nas je zadela „usoda", da imamo zdaj le enega, Mr. J. Težaka. Politiki se nas sicer zelo boje, le mi jim ne moremo do živega!"

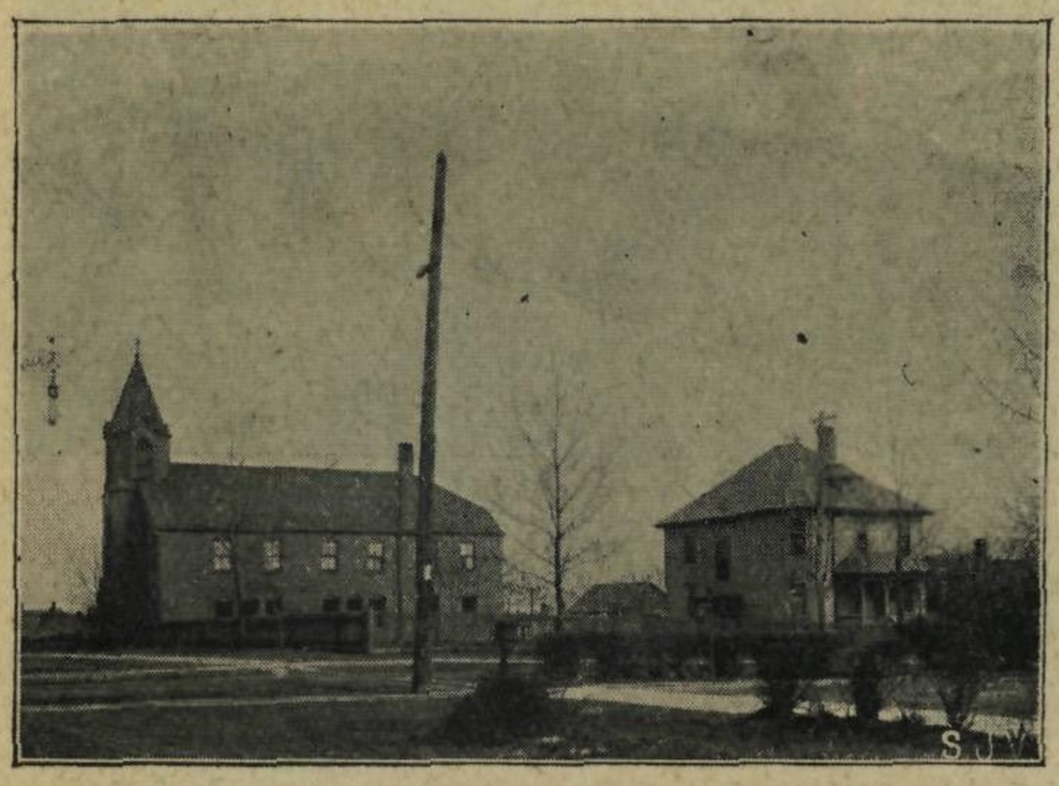
La Salle (Lej Sel), Ill. Filozof J. Plaznik mi je poslal obširno poročilo. Slovenci so se začeli naseljevati sem l. 1887. Med prvimi so bili Mr. Pirc, J. Coljan in M. Komp. Večinoma so Dolenjci. Ko je prišel sem Mr. J. Šebat iz Radeč, so mu sledili Radečani. Rojaki so zaposleni v raznih tovarnah; med njimi je 12 gostilničarjev in 3 trgovci. Mr. J. Klemenčič je redarski stražnik, Mr. S. Kramaršič javni notar. Skupno je zdaj v mestu nad 200 družin in okrog 1200 rojakov. V duševnem oziru so kakih 10 let dobro preskrbljeni. Pod vodstvom Rev. Šusteršiča so šli leta 1900 J. Oberstar, P. Perušek in drugi prosit škofa v Peorijo za slovenskega duhovnika. Ta jim je poslal Rev. A. P. Podgorška, ki je opravljal službo božjo najprej v Kastellovi dvorani. Za lastno cerkev so kupili na vogalu Crosat in 6. ulice 3 lote. Načrte za cerkev in šolo obenem je naredil rojak J. Stavdohar, čigar starši so se l. 1856 naselili v Indiani. Dne 13. januarja 1903 so naredili pogodbo; delo je prevzela tvrdka Neufeld & Bocklins, Peru, Ill., in sicer za 7936 dolarjev. Za stroške so zbirali na veselicah (pri rojaku M. Kompu) in pri drugih narodih. Darovali so tujci: Chaley 50, Coogen 25, Duncan 50, Hegeler 100, Humer 50, Lackerkov 92, Lucey Bts. 25, Matthiessen 100, Paneck 25, Schlitz 75 in rojak M. Komp 64 dolarjev. Sedanji glavni oltar sta darovala F. in A. Černé, prvega je pa naredil Rev. Podgoršek sam. Društvo sv. Družine je kupilo veliki zvon (200 dol.), Irec J. Martin malega (100 dol.) itd. Cerkev so posvetili svetemu Roku. Prva sv. maša se je brala dne 12. julija, posvečenje se je pa vršilo dne 13. septembra 1903. Cerkveni obred je imel škof J. L. Spalding iz Peorije. Slavnosti se je udeležilo 32 katoliških društev, med temi društvo sv. Jožefa, sv. Cirila in Metoda, sv. Frančiška in vitezi sv. Jurija iz Jolieta, sv. Janeza iz Wenone

Joliet, Ill.: Društvo „Triglav" predstavlja igro „Krivoprisežnik".

in Rutlanda, sv. Družine in sv. Barbare iz La Salla, potem hrvaška, irska in nemška društva, tako da je pri paradi korakalo nad 3000 mož. Slavnostni govor je imel Rev. Šusteršič. Ta dan in pozneje je bilo v prid cerkve več veselic. Dne 30. avgusta 1904 so došle iz St. Francis, Wisc., tri šolske sestre. Sestri Pelagija in Ksaverija sta dne 5. septembra začeli s poukom. Novo župnišče je bilo dodelano 19. julija 1904 in je stalo 3060 dolarjev. Sedanji župnik Rev. A. Kastigar je nastopil dne 29. marca 1907.

V društvenem oziru je ta naselbina dobro preskrbljena. Društvo sv. Družine št. 5 K. S. K. J. ima 140 članov, sv. Martin št. 75 okoli 70, sv. Ane št. 39, 139. Dalje je društvo sv. Barbare št. 3 J. S. K. J. in sv. Barbare v Forest Cityu, Pa. K S. N. P. J. spada največje društvo „Triglav" (150 članov) in „Sokol". Samostojno je društvo „Edinost" in žensko društvo „Jutranja zarja". „Socialistični klub" spada k S. S. P. Z. Petje goji „Diletantski klub", ki ga je ustanovila s sodelovanjem gg. Kompa in Šebata Mrs. F. Lepich. Ker vseskozi razume godbo in je obenem izvrstna pevka, je imenovana gospa do danes duša tega društva. L. 1904 je Mr. J. Ivanus ustanovil „Slovensko godbo", ki se je pozneje razcepila in šteje zdaj le 6 mož. Več slovenskih družin se je preselilo na farme.

La Salle, Ill.: Cerkev, šola in župnišče.

Dobro uro proti jugu je Oglesby. S krajem Black Hollow, ki ima 7 družin, šteje ta naselbina 49 družin in okrog 350 Slovencev, ki so ali premogokopi, ali pa delajo v tovarnah. V cerkvenem oziru spadajo popolnoma, v društvenem deloma v La Salle. Imajo društva sv. Roka, „Mladi Slovenec", in žensko „Lilija vrtnica". Blizu je več slovenskih naselbin. Poglavitnejše so: Ottawa (30 Slovencev), Utica, Rutland, Minonk, Siderpoint, Berry, Grandville, Standard, Littenville, Cherry, kjer se je pripetila 23 septembra 1909 velika nesreča. Pri tem je izgubilo življenje 18 Slovencev. Nekaj Slovencev je tudi v krajih Springvalley, Toluco, Roake in Marquette. Povsod so premogovniki.

Mesto Peru šteje okrog 25 Slovencev, ki so popolnoma združeni z rojaki v mestu La Salle.

Lincoln, Ill. V ta kraj so se Slovenci naselili že l. 1868; med prvimi je bil Peter Šprajcar iz Črnomlja, ki je umrl dne 12. decembra 1911, od vseh spoštovan. Zdaj je tu nad 50 Slovencev, ki imajo podporno društvo S. N. P. J.

Madison-Granite City, Ill. P. L. Pogorelc mi poroča, da so prišli sem prvi naseljenci, med katerimi sta bila J. Pezdir in M. Flajnik, iz Vinice in Metlike pred 10 leti. Družin je zdaj 5 (3 imajo hiše), posameznikov 30. Večinoma delajo v tovarni, ali pa imajo trgovine in gostilne. V cerkev zahajajo v Venice, kamor prihaja večkrat slovenski duhovnik, otroci pa v javno šolo. V Madisonu je društvo S. D. P. Z. Večinoma pa spadajo k društvom K. S. K. J. in J. S. K. J., ki so jih ustanovili pred 10 leti.

Morris, Ill. Tu je do 50 Slovencev, ki so vsi zaposleni v papirnici.

Oglesby, Ill.:
Odbor društva „Mladi Slovenec".

Rocksdale, Ill. Tukaj so tri podporna društva, namreč sv. Mihaela št. 92 J. S. K. J. s 30 člani, potem moško društvo sv. Treh kraljev št. 98 in žensko M. Pomočnice št. 119 K. S. K. J. Koliko je tu Slovencev in kakšne so razmere, nisem mogel izvedeti.

Springfield, Ill. V glavnem mestu države bivajo Slovenci že 25 let; prišli so večinoma iz Novega mesta in okolice. L. 1903 je bilo tu 16 družin in 20 samcev; zdaj jih je nekoliko več. Zaposleni so v premogovniku in v tovarnah.

V cerkev zahajajo v nemško, kamor pošiljajo tudi otroke v šolo; spovedovat jih je hodil prej Rev. J. Šusteršič.

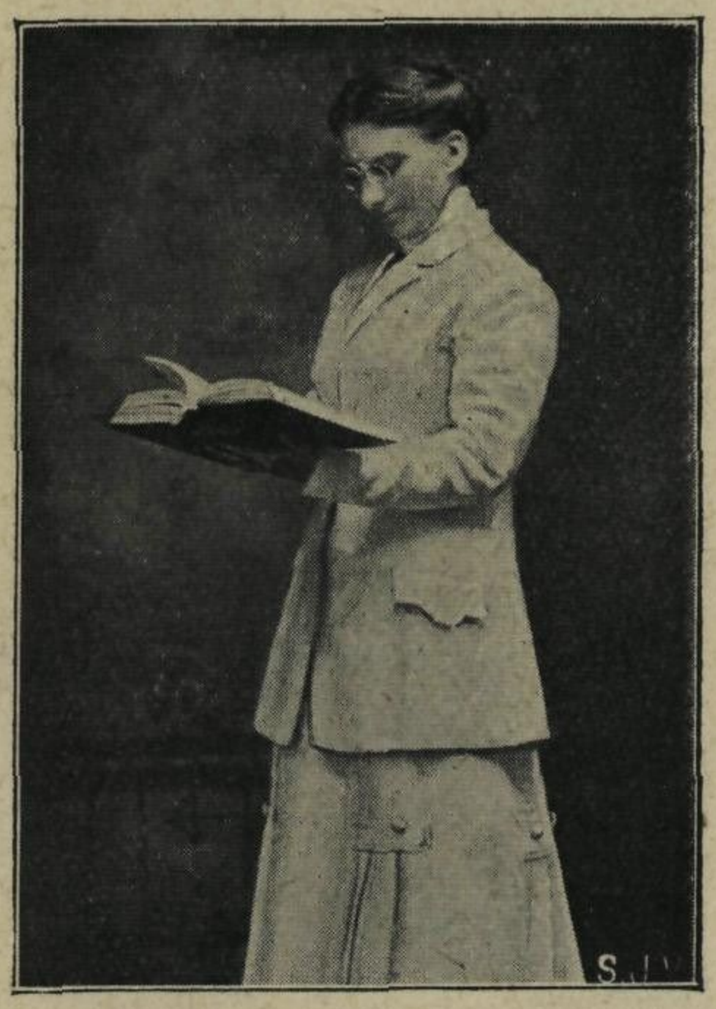
Poleg društva sv. Barbare št. 74 in sv. Rozalije št. 140 K. S. K. J. so še tri druga podporna in dvoje pevskih društev.

South Chicago, Ill. To veliko tovarniško mesto ima krasno lego ob jezeru Michigan. Že l. 1903 je bilo tu 200 slovenskih družin in nad 1500 mož; zdaj jih je še nekoliko več. Večidel so zaposleni v raznih tovarnah, topilnicah in veliki Carnegijevi jeklarni, kjer dela 8000 ljudi, ponajveč Slovanov; nekaj Slovencev je tudi trgovcev, gostilničarjev in mesarjev. Prvi je zbral Slovence Rev. J. Kranjec, in dasi je začel le s 100 dolarji, je postavil lepo cerkev in župnišče, kar je stalo okrog 30.000 dolarjev; do l. 1911 je poplačal od dolga 8000 dolarjev. Veličastne orgle je kupil Carnegie za 3000 dolarjev. Temeljni kamen so cerkvi položili dne 2. avgusta 1903; meseca oktobra je bila dozidana. Po odhodu Rev. Kranjca v Joliet je prevzel dušno pastirstvo Rev. A. M. Kraschowitz.

Poleg k društvu sv. Petra in Pavla spadajo Slovenci še k vitezom sv. Jurija št. 22 J. S. K. J. in sv. Florijana št. 44 K. S. K. J.; ženske so v društvu D. M. čistega Spočetja št. 80 K. S. K. J.

Virden, Macoupin Co, Ill. Rojak, ki se ni podpisal (menda A. Stupar), poroča, da so prišli on in še 7 Slovencev sem l. 1902; tu so našli nekaj drugih rojakov, tako da je zdaj 20 družin in 11 samcev. Večinoma so iz Štajerskega in delajo v premogovniku. Devet družin ima svoja domovja. Verske razmere so „bolj srednje; nekaj rojakov zahaja v irsko cerkev.“ Društvo S. N. P. Z. so ustanovili l. 1908, drugo v zvezi s S. S. P. Z. l. 1910.

Waukegan, Ill. Prvi Slovenci so se naselili leta 1892; prišli so iz Vrhnike in so zaposleni v tovarnah ali razkladajo premog. Leta 1903 jih je bilo okrog 500, med njimi 70 družin. Več Slovencev ima svoje domove; nekateri imajo tudi trgovine.

Waukegan Ill.: Slovenska učiteljica Miss A. Mensinger, umrla dne 15. rožnika 1912.

Izprva jih je obiskoval za Velikonoč Rev. Šusteršič, pozneje Rev. J. Plevnik, ki je potem ustanovil lastno župnijo. Cerkev je bila dogotovljena 1903; stala je 10.000 dolarjev. Pri cerkvi je tudi šola in župnišče.

V naselbini je 9 moških in 4 ženska podporna društva, med njimi sv. Jožefa št. 53 K. S. K. J., sv. Roka št. 94 J. S. K. J., vitezi sv. Jurija, „Sloga“ št. 14 in „Moška jednakopravnost“ št. 119 S. N. P. J. ter samostojno društvo „Sokol“.

Wenona, Ill. V tem premogarskem mestu je bilo l. 1903 15 slovenskih družin in 40 samcev. Večinoma delajo v premogovnikih, nekateri tudi v tovarni. Zahajajo v irsko cerkev, spovedovat jih je hodil prej Rev. Šusteršič, pozneje župnik iz La Salle.

Društvo sv. Janeza Krstnika št. 60 K. S. K. J. ima nad 20 udov; nekaj Slovencev je tudi pri društvu sv. Petra H. Z.

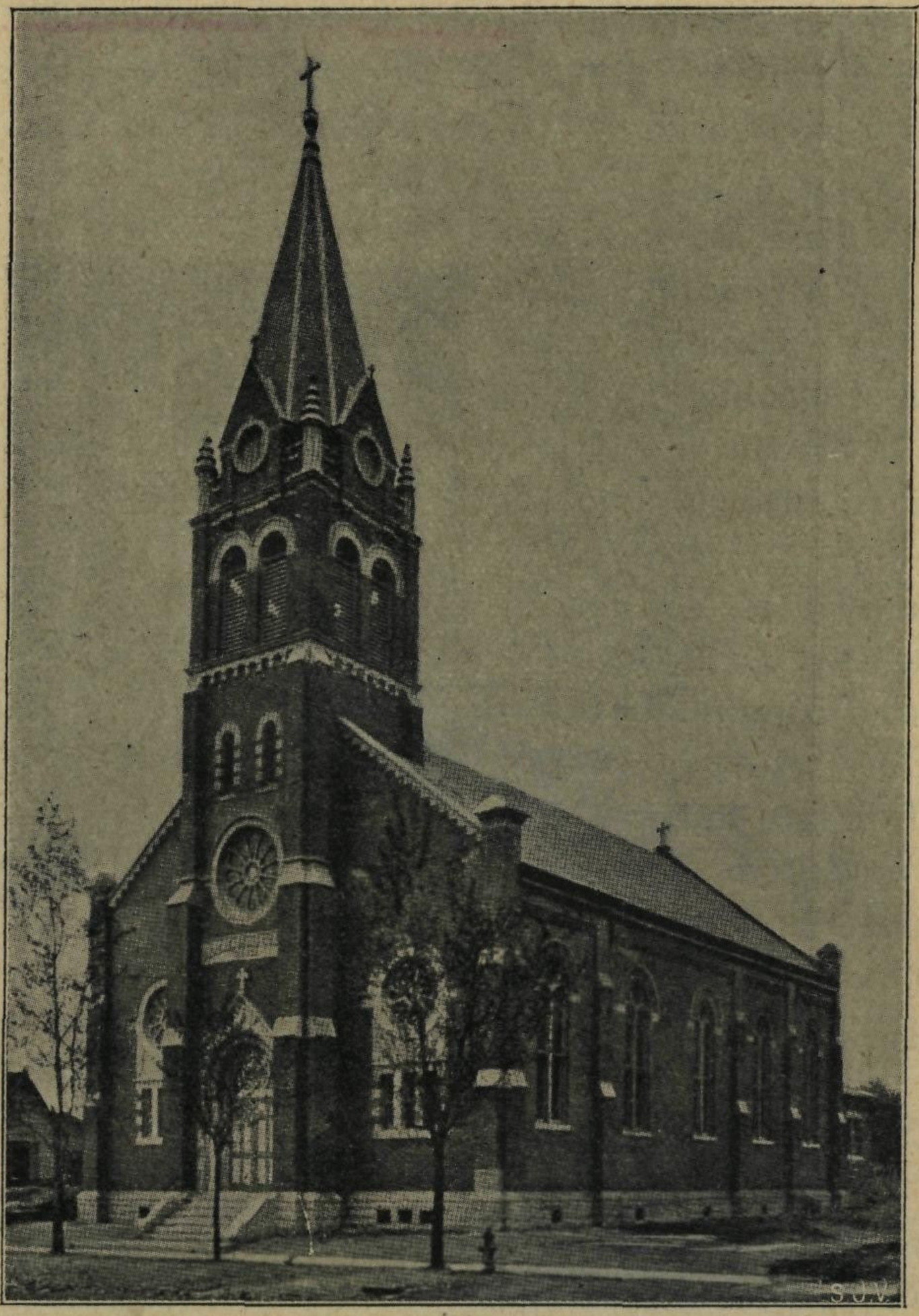
V tej državi je po več Slovencev še v sledečih krajih: Carbon Hill, Deer Park, Dorrinville, Elmhurst, Fermington, Lemont, Levingston, Lockport, Mount Olive, Pana, Panama, Pullman, Rutland, Sparland in Summit.

Indiana.

Alexandria, Ind. Iz Šmartna, Novega mesta in Sv. Petra na Krasu so prišli prvi Slovenci sem leta 1893; leta 1903 so bile

v mestu 4 družine in 24 samcev, skupaj 50 oseb. Zaposleni so v tovarni za sekire ter zahajajo v nemško cerkev; leta 1903 jih je prvič obiskal Rev. J. Kranjec. Kakšne so razmere zdaj, nisem mogel izvedeti.

Clinton, Ind. Ta kraj ima 12 slovenskih družin in do 30 samcev.

Indianapolis, Ind.: Slovenska cerkev presv. Trojice.

Gary, Ind. To mesto (16.802 prebivalca) je napol slovansko; Slovencev je do 20 družin in do 30 samcev. Trgovine imajo R. Mraz, J. Ivanič, F. Leskvar, J. Kapš in I. Prosenik, gostilno L. Šmit, G. Tavčar pa sedlarstvo. Drugi so zaposleni v plavžih in v jeklarni. K. S. K. J. ima tu društvo št. 124, eno društvo pa pripada S. N. P. J.

Indianapolis, Ind. V glavno mesto Indiane so se Slovenci začeli naseljevati okrog leta 1885; doma so iz Dolenjskega ter iz Tolmina in Kanala na Goriškem. Zdaj jih je okrog 800; zaposleni so večidel v livarni „National Malleable Casting Co.“ Prej so zahajali v irsko cerkev in jih je obiskoval † Rev. F. S. Šusteršič. Leta 1906 so začeli pod vodstvom Rev. J. Lavriča zidati svojo cerkev, ki je bila dne 28. aprila 1907 slovesno blagoslovljena. Nekako eno leto, do 6. avgusta 1910, je deloval tu Rev. J. C. Smolej; za njim so prevzeli faro minoriti. Rev. B. Čiček O. M. C. oskrbuje Slovence, Rev. E. Blok Poljake. Leta 1911 so postavili novo šolo z župniščem. V šoli je nad 60 otrok, ki jih poučujejo šolske sestre.

Društvo sv. Alojzija št. 52 K. S. K. J. ima 80, društvo sv. Jožefa št. 45 J. S. K. J. nad 70 članov. K narodni podporni zvezi spadata društvi „France Prešeren“ in društvo sv. Cirila in Metoda. Poleg teh obstojita še društvi sv. Ane in sv. Barbare; skupno je 8 društev.

Med izobraževalna društva spadajo godbeno društvo „Zvon“, tamburaški klub „Naprednost“ in pevsko društvo „Planinski raj“.

Kokomo, Ind. Mr. J. Hamovec mi poroča, da je tu 33 Slovencev; delajo v žičarnici. Prvi so prišli sem 18. aprila 1904. J. Ha-

Indianapolis, Ind.: Slovenska godba.

movec, J. Kink in J. Petkovšek iz Vrhnike; ti imajo tudi posestva. Kraji so lepi in rojaki so z zaslužkom zadovoljni. V verskem oziru so Slovenci zapuščeni. K maši zahajajo v irsko-nemško cerkev, a za spoved nimajo nikogar. Tri Jednote imajo nekaj udov.

Terre Haute, Ind. Tu sta dve slovenski družini in 17 samcev; zaposleni so v „Maleable Manuf. Co.“

Wabash, Ind. V tem mestu, kjer so samo železnične delavnice in ena papirnica, je po poročilu g. M. Belaka le 5 družin in 4 samci. Prvi so prišli sem A. Jordan (l. 1904), M. Rešek (l. 1905), Ivan Polajnar, M. Belak (l. 1906) in J. Tisovec. M. Čoke in A. Jordan (klobučar) imata hiše, drugi delajo v tovarnah. Zahajajo v angleško cerkev, spovedovat jih hodi nemški duhovnik, društva ni.

Po več Slovencev je še v krajih: Deyer (l. 1903 nad 15), približno toliko tudi v Indian Harbor, potem še v mestih Eikhart in Whiting.

Iowa.

Des Moines, Ia. Tu in v okolici je več Slovencev, ki pa niso stalno naseljeni. V mestu samem ima 5 slovenskih družin posestva. Prvi je prišel sem pred 12 leti V. Pirnat. Rojaki so premogarji. V cerkev zahajajo v angleško, verske razmere so pa dobre. Društva ni. (V. Pirnat.)

Lyons, Ia. Tu je bila nekoč cvetoča naselbina naših rojakov, ki so delali na žagah ob Mississippiju; žage so pa premestili in zdaj je samo še nekaj Slovencev, ki so zaposleni v tovarni za pohištvo.

Riggs, Ia. Prvi Slovenci so se naselili na farme že okrog l. 1860. L. 1903 je bilo v okolici 30 družin in 50 samcev. Večinoma imajo lastne farme in so precej premožni. V cerkev zahajajo v Sugar Creek, po enkrat na leto jih je prej obiskoval Rev. J. Plevnik. K. S. K. J. ima društvo sv. Jožefa št. 39. Kakšne so razmere zdaj, nisem mogel dognati.

V državi Iowa je po nekaj Slovencev še v krajih: Clinton, Bussey, Buxton, Carney, Hopkington, Madrid in Woodward.

Kansas.

Carona-Columbus-Crowburg-Curranville, Kan., so premogovniki, kjer je povsod zaposlenih nekaj Slovencev, ki pa niso stalno naseljeni.

Fleming, Kan., je prijazno mestece, ki šteje do 40 Slovencev. Nad polovico hiš je praznih, ker so nekateri premogovniki izčrpani in so se Slovenci izselili.

Franklin, Kan., je precej velik kraj sredi farm s slikovito okolico. Slovenci štejejo kakih 10 družin; zaposleni so v premogovniku.

Frontenac, Kan. Prvi Slovenci so prišli sem že okrog l. 1886. Doma so bili iz Dolenjskega in Štajerskega. Mnogi so delali prej na Westfalskem; tudi tu so večidel premogarji. V mestu je nekaj slovenskih obrtnikov in več trgovin. Avstrijsko bolniško društvo ima lastno dvorano. Poleg mnogih podpornih društev imajo rojaki čitalnico „Naprednost“ in pevsko društvo „Orel nad Triglavom“. Slovenci se zanimajo tudi za politiko in Mr. J. Skubic je alderman v 2. okraju. Slovencev je nad 1000 duš; mnoge družine imajo lastne domove. V mestecu je katoliška cerkev; kakšne so verske

razmere, nisem mogel izvedeti. Društvi sv. Roka št. 132 K. S. K. J. in sv. Barbare v Forest Cityu, Pa., imata nad 500 udov.

Kansas City, Kan. Že l. 1903 je bilo tu 60 slovenskih družin iz Dolenjskega in do 100 fantov, ki so bili zaposleni v velikih klavnicah; zdaj je njih število še narastlo, za koliko, pa nisem mogel dognati. Izprva so Slovenci zlagali skupno s Hrvati za cerkev sv. Janeza Krstnika, a zadnji jim niso hoteli pripoznati nobenih pravic. Pozneje so zahajali v nemško cerkev sv. Antona in jih je večkrat obiskal kak slovenski misijonar, dokler niso postavili lastne cerkve sv. Družine, pri kateri je tudi šola. Župnik je tu Rev. Leskovec.

Dne 21. septembra 1909 so odšle iz Maribora slovenske šolske sestre, in sicer: m. Bonaventura Kunst, m. Klotilda Strnad (zdaj v Jolietu), m. Avrelija Planker in s. Pulherija Zovko; dne 20. avgusta 1912 so jim sledile: m. Sabina Rebolj, s. Božena Lončar in s. Emilija Čurin. Te sestre so prevzele šoli pri slovenski in hrvaški župniji v mestu.

K. S. K. J. ima tu društvi sv. Petra in Pavla št. 38 in sv. Veroronike št. 115, J. S. K. J. pa vitezev sv. Jurija št. 49.

Neodesha, Kan. Tu je 7 slovenskih farmerjev.

Olpe, Kan. Do 10 slovenskih farmerjev ima obsežne kmetije; pečajo se z živinorejo. Zahajajo v nemško cerkev.

Pittsburg, Kan., je središče mnogoštevilnih premogovnikov (kamp), kjer je povsod zaposlenih nekaj Slovencev. Največ jih je v krajih Yale, v bližini je mnogo farmerjev, Mineral, kjer ima društvo sv. Jožefa št. 52 J. S. K. J. okrog 70 članov, Breezy Hill, Daisy Hill (pošta Weir), ki šteje skoraj same Slovence, Skidmore, Radley, Franklin, Chicopee, Cherokee, Jacksonville in Mulberry; v zadnji „kampi“ je veliko naših rojakov. Kakega poročila iz teh krajev nisem dobil.

Stone City, Kan. G. V. Berlizg piše, da je tu okrog 70 Slovencev, med njimi 30 družin. Naselili so se od l. 1900 naprej, ko so odprli premogovnik. Med prvimi so bili L. Podbevšek, L. Mandelj, L. Kovač in še drugi. Vsi so premogarji. V bližini mesta je kupilo več Slovencev kos zemlje ter so sezidali lastne domove. Tako so ustanovili posebno naselbino, ki so jo krstili „Trbovlje“. Ime se je udomačilo in bo ostalo. V. Berlizg ima dve farmi po 80 akrov. Mnogo rojakov je kupilo farme v državah Missouri in Florida. O cerkvenih razmerah pravi poročilo, da so „zelo slabe, ker tukajšnji Slovenci so se začeli zavedati“! V cerkev „razen dveh družin ne hodi nihče, torej ni nobenega verskega življenja, ker tukaj sta socializem in svobodomiselnost zelo razširjena“. Najbližja cerkev je v East Mineralu, 2 milji od naselbine.

Podpornih društev je več in sicer skupno z rojaki v East in West Mineralu; spadajo k raznim Jednotam. Izobraževalnega društva ni. V East Mineralu je socialističen klub s čitalnico.

Massachusetts.

Walpole, Mass. Mr. J. Knavs mi poroča, da je prišel sem l. 1898; tu in v Norwoodu so zdaj 3 slovenske družine in dva samca. Zaposleni so v strojarni za usnje in imajo lastne hiše.

Michigan.

Akron, Mich. Tu je 11 slovenskih družin in nekaj samcev; vsi so premogarji, a delo ni stalno. S. D. P. J. ima tu društvo št. 17.

Calumet, Mich., združuje mesti Red Jacket in Laurium in je menda najstarejša slovenska naselbina v Ameriki. Mesto ni še staro. Okrog l. 1840 je bil tu še sam pragozd, skozi katerega je vodila le gozdna pot iz mest Houghton in Hancock v Copper Falls in Cliff, kjer so bili že bakreni rudniki. Zemljemerec E. J. Hulbert je zasledil tu bakreno rudo ter l. 1856 postavil prvo kočo, ki je stala ob sedanji glavni ulici Calumeta. Ko je rudnike prevzela družba „Calumet & Hecla Co.“, se je prebivalstvo hitro množilo, posebno v Red Jacketu, ker tam ni bil kompanijski svet. L. 1856 sta prišla v okraj bogatih bakrenih rudnikov izmed Slovencev najprva Jožef Vertin iz Doblič in Peter Rupe iz Poljan ob Kolpi. Izprva sta krošnjarila z blagom, ki so ga rudarji onih časov potrebovali. Pozneje sta v Hancocku odprla prodajalni in nekoliko pozneje tudi na sedanji peti ulici v Red Jacketu. Prodajalni še obstojita. O Vertinovi pravi Balch: „Vertin Brothers department store, one square block, ist the largest department north of Chicago in the United States“. Škof John Vertin je bil sin Jožefa Vertina.

L. 1875 je bil Red Jacket inkorporiran kot vas in pri občinskih volitvah dne 10. aprila 1875 je bil za prvega župana izvoljen naš rojak Peter Rupe; med odborniki je bil tudi George Vertin. Rupe je bil tudi prvi načelnik gasilnega društva.

Katoličani so postavili prvo cerkev l. 1869. Slovenci iz vseh župnij tostran in onstran Gorjancev so začeli trumoma prihajati, da je tu kmalu bila prava „mala Dolenjska“. Na angleško-nemški cerkvi so službovali misijonarji Možina, Čebulj in Andoljšek. To pa za ogromno število ni zadostovalo. S Hrvati so si osnovali lastno župnijo in l. 1889 dobili prvega dušnega pastirja v osebi Rev. J. Zalokarja. Za 30.000 dolarjev so si postavili cerkev sv. Jožefa, ki je bila 116 čevljev dolga in 50 široka. Dne 8. decembra 1892 je Rev. Zalokar

zapustil Calumet; na njegovo mesto je prišel Rev. Marko Pakiž. Dne 8. decembra 1902 je cerkev popolnoma pogorela. Slovenci, od katerih so se l. 1900 ločili Hrvatje, so sklenili takoj zidati še lepšo cerkev. Načrt je izdelal G. D. Eastman, delo pa prevzel P. P. Roehm. Zidanje so pričeli dne 8. junija, in o Božiču je bila zidava že pod streho. Cerkev je iz rdečega michiganskega peščenca v romanskem slogu z dvema stolpoma, ki sta 165 čevljev (50 m) visoka. Golo zidovje je stalo 46.600 dolarjev, notranja oprava menda ravno toliko. To je baje najlepša slovenska cerkev v Ameriki.

Rev. M. Pakiž je moral zaradi bolezni l. 1904 zapustiti Calumet. Veliki teden je škof Eis posvetil Rev. Luka Klopčiča za mašnika. Na belo nedeljo je imel med ogromno udeležbo tu svojo novo mašo in od tedaj oskrbuje on veliko naselbino. O sedanjih Slovencih v Calumetu piše prej omenjena pisateljica Balch: „In Calumet is the second generation of Slovenians very prosperous and americanized. There have they large stores."

L. 1903 je bilo v tej naselbini do 2.000 Slovencev; koliko jih je zdaj, žal, nisem mogel dognati. Mnogi so prišli do veljave in premoženja, tako razen že prej imenovanih Jakob Rabič, Pavel Schneller, sedanji predsednik K. S. K. J., dr. Josip Plavc, javni notar in živinozdravnik, ki se je z nesrečnim cesarjem Maksimilijanom udeležil okupacije Mehike, Mihael Klobučar, predsednik tiskovne družbe, ki izdaja tednik „Glasnik", Matija Kobe, upravitelj „Glasnika", Mihael Sunič, Janez Kobe, Josip Štefanec, Anton Šterk, John Špehar in še drugi.

Dne 17. septembra 1882 so rojaki ustanovili društvo sv. Jožefa št. 1 S. H. Z., ki ima 588 članov. Močno je tudi društvo sv. Petra K. S. K. J. in sv. Cirila in Metoda J. S. K. J. št. 9, ki šteje 234 članov in 130 članic.

O drugih razmerah nisem mogel dobiti nobenega poročila.

Detroit, Mich. V to veliko mesto so prišli Slovenci pred sedmimi leti; med prvimi je bil J. Faletich, ki ima na Jefferson Ave. lepo gostilno. Večinoma delajo v tovarnah; nekaj je tudi rokodelcev. Zdaj je tam 7 družin in okrog 60 samcev. Glede cerkvenega življenja pravi poročilo, „da ni nobenega ali skoro nobenega". Kdor še hodi v cerkev, zahaja v nemško ali poljsko. Pred letom so ustanovili društvo „Detroitski Slovenci", ki spada k S. N. P. J. in ima 29 udov. (Poročal M. Črne). „Glas Naroda" z dne 28. septembra 1912 poroča, da je v mestu nad 300 Slovencev. Društvo sv. Barbare ima tu postojanko št. 76. V predmestju Highlan snujejo pevsko in dramatično društvo.

Dollar Bay, Mich. M. Schneller mi piše: „Prva sva prišla jaz in J. Filip pred 20 leti, drugi pred 18 leti, večinoma iz ljubljanske okolice. Zdaj je tu 22 družin in 5 posameznikov. Lastne hiše ima 12 rojakov, 3 so na lepih farmah. Deca zahaja v javno šolo. Cerkev imamo skupno z drugimi narodi in so verske razmere dobre; tudi katoliška društva so, a nič slovenskih."

Harriette, Mich. Vigredi l. 1912 se je blizu mesteca naselilo pet slovenskih farmerjev.

Iron Mountain, Mich. L. 1885 so se naselili prvi Slovenci in delali v rudnikih. L. 1903 je bilo med njimi 15 družin in do 50 posameznikov; koliko jih je zdaj, nisem mogel izvedeti. K. S. K. J. ima tu društvo sv. Petra in Pavla št. 51. Menda spadajo Slovenci pod nemško župnijo in jih oskrbuje Rev. J. Kraker.

Ironwood Mich. Mr. Josip Kure poroča, da so prišli pred 18 leti kot prvi sem M. Kolenc, M. Guzovič, M. Ulašič, Ulčar, B. in F. Kočevar in P. Makovec; vsi so iz Žužemberka in Črnomlja. Polovica jih ima posestva, M. Ulašič trgovino; večinoma delajo v rudnikih. Zdaj je tu 29 družin in 6 samcev. S Slovaki in Hrvati so si postavili l. 1909 lastno cerkev presv. Trojice za 14.000 dolarjev. Dušno pastirstvo oskrbuje Rev. Peter Šprajcer. Deca zahaja v katoliško župnijsko, nekaj tudi v javno šolo.

K. S. K. J. ima društvi sv. Janeza št. 20 in žensko Imena Marijinega št. 133.

Krain City, Oceania County, Mich. V zadnjih treh letih se je tu in v okolici naselilo večje število Slovencev, ki obdelujejo lepe farme.

Manistique, Mich. Sem je prišlo nekaj Slovencev že l. 1880, več pa l. 1883, tako da jih je bilo l. 1903 okrog 225, med njimi 20 družin. Koliko jih je zdaj in kakšne so razmere, nisem mogel ničesar izvedeti. V cerkev zahajajo baje k Čehom; za Veliko noč sta jih prej obiskovala Rev. M. Pakiž, ali pa Rev. J. Kraker. S Hrvati imajo društvo sv. Frančiška.

Mohawk, Mich. Mr. J. Romšek poroča, da je tu 20 slovenskih družin in 60 posameznikov, ki delajo v bakrenem rudniku. Prišli so sem l. 1901, med prvimi M. Jakša in J. Kocjan. Cerkvene razmere so „bolj slabe". Cerkev je skupna last vseh katoličanov, oskrbuje jo neki frančiškan. Deca ima dvakrat na teden v cerkvi nauk. Drugo je pa vse v Calumetu, le K. S. K. J. ima tu društvo sv. Alojzija št. 88.

Ralph, Mich. V gozdovih je zaposlenih pet slovenskih družin in nekaj samcev. Dela je dosti še za 10 let; družba daja tudi zemljišča v najem.

South Range, Mich. To mesto se je pričelo l. 1902. V bližini so bakreni rudniki Baltic, Trimountain in Penzdel. Mr. M. Muhvič poroča, da sta prišla l. 1898 sem prva dva Slovenca, Mike in Ivo Lasič, iz Calumeta. Zadnji je bil nekaj časa „boss", a je popustil. J. Barich, iz fare Stari Trg, ima obširno trgovino; hčerka, Margareta je učiteljica. Izmed 300 rojakov je okrog 60 družin; nekateri imajo lastne hiše in „štore". Verske razmere so jako dobre, „a žalibog nimamo slovenskega duhovnika, večina pa ne razume angleščine." V cerkvi (pritličje, bassement), kjer so skupaj z Irci,, Nemci in Francozi, poučuje slovensko deco v krščanskem nauku Slovenka Miss Margareta Barich. Društva so: Sv. Florijana št. 64 J. S. K. J., ki so ga ustanovili 26. avgusta 1906 M. Muhvič J. Lovrin, J. Barič, A. Mušič in J. Lasič; ima 35 udov. Sv. Ma-

Cloquet, Minn.: Rev. C. Verwyst O. F. M., J. Specht S. J. in Simon Lampe O. S. B. s katoliškimi Indijanci.

tije, ustanovili l. 1903 J. in M. Lasič, M. Klobučar, K. Šterk, M. Vardjan; pripada Hrvaški Zvezi in ima 93 udov. „Marija naše rešenje" je žensko podporno društvo; ustanovile so ga l. 1910 M. Babič, M. Likovic, M. Osterman. Tudi pri katoliških borštnarjih je mnogo Slovencev.

Wakefield, Mich. Tu je 5 slovenskih družin; rojaki delajo v železnih rudnikih. Večkrat jih obišče slovenski župnik iz Ironwooda, Rev. P. Šprajcer. Nekaj Slovencev je tudi v kraju Bessemer.

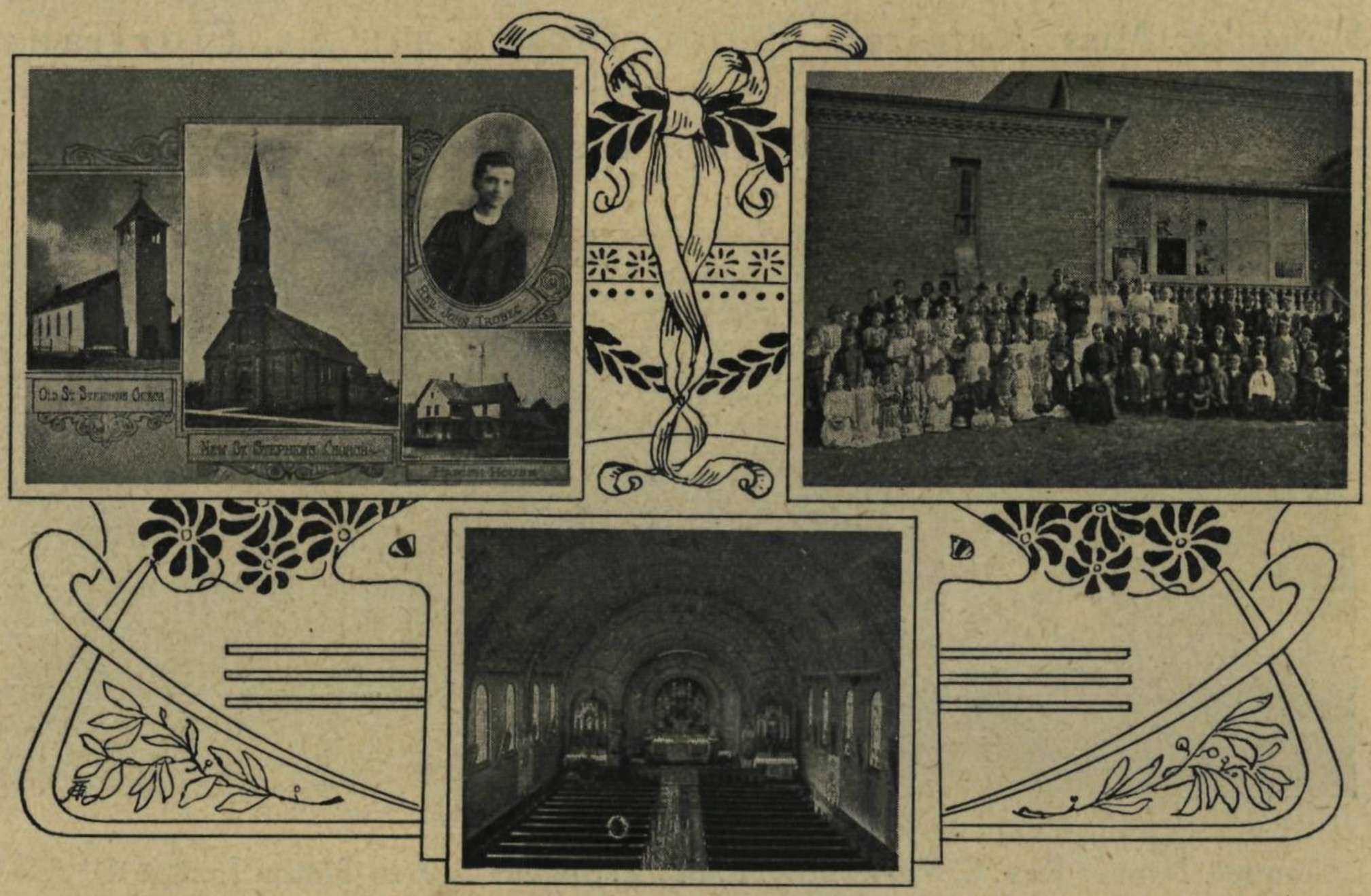
Wexford County, Mich. V zadnjem času so se začeli Slovenci močno naseljevati na farme; do sredi maja 1912 je bilo že nad 20 družin.

Slovenci so še v krajih: Ahmek, kjer ima J. S. K. J. društvo Srca Jezusovega št. 98 s 26 udi, Birch, Jessenville, Limestone in Saginaw.

Minnesota.

Aurora, Minn. Ta naselbina šteje baje do 600 Slovencev. Mr. J. Gersič iz Semiča je bil predsednik šolskega odbora, ko so zidali javno šolo, ki je stala 100.000 dolarjev. Slovenci imajo menda svojo cerkev; oskrbuje jih Rev. F. Šaloven iz Biwabika. K. S. K. J. ima društvi sv. rožnega venca št. 131 in sv. Antona št. 137, J. S. K. J. pa društvo sv. Jožefa št. 85.

Beaulieu, Minn. Rev. P. Simon Lampe in njegova sestra sta edina Slovenca v tem kraju. O. Lampe, O. S. B., misijonari že

Stara in nova cerkev; župnik J. Trobec; župnišče. Cerkev od znotraj. Šolarji.

Iz naselbine Brockway, Minn.

dolgo vrsto let med Indijanci. Blizu tega kraja je nekaj slovenskih farmerjev.

Biwabik, Minn. L. 1891 je bilo tu šele 6 hiš in v bližini neka slovenska trgovina. Prvi tu krščeni otrok je bila Ana Brozovič (l. 1891), kateri so h krstnemu imenu pristavili še „Biwabik" ter ji darovali en lot! Slovenci so prihajali v večjem številu od l. 1892 naprej, večinoma iz Dolenjskega, nekaj jih je bilo tudi iz Gorenjskega. L. 1903 jih je bilo nad 200, med njimi 30 družin. Koliko jih je zdaj, nisem mogel izvedeti. L. 1894 so začeli zidati cerkev sv. Janeza, za kar se je posebno trudil zdaj obče znani rojak

Mr. G. L. Brozič. Izprva je Slovence obiskoval Rev. M. Bilban; zdaj jim pa pastirjuje Rev. F. Šaloven. K. S. K. J. ima tu društvo svetega Janeza št. 13.

Brockway, Minn. Rev. John Trobec mi piše: „Naša župnija sv. Štefana je izmed najstarejših slovenskih naselbin v Ameriki. Prvi naši rojaki so se priselili sem že l. 1865 in 1866. Bilo jih je sedem; eden je še živ. Doma so iz Gorij, Dovjega in okolice Bleda. Zdaj jih je do 70 družin. Trdo so delali in varčevali, da so zmagali; zato pa imajo zdaj lepo urejene kmetije, prostorne hiše in dosti premoženja.

Brockway, Minn.: Društva.

L. 1871, drugo nedeljo po Veliki noči, je bila prva sv. maša v leseni iz hlodov postavljeni cerkvi sv. Štefana. Blagoslovil jo je tedanji čast. gosp. misijonar Ignac Tomazin. Dne 24. oktobra 1904 je mil. g. škof Jakob Trobec blagoslovil novo iz opeke zidano cerkev. Stala je z opravo vred blizu 25.000 dolarjev. Opremljena je z vsem potrebnim; ima 3 oltarje, spovednice, 4 zvonove, parno kurjavo in kapelico v pritličju, kjer se pozimi tudi mašuje. Skoro vsi župljani so pridno pomagali pri zidanju in tudi gmotno; imamo samo še 600 dolarjev dolga. Seve, tudi drugi dobrotniki nas niso pozabili, pred vsem mil. g. škof Trobec iz St. Clouda, ki je komaj štiri ure od-

daljen. Če Bog da, dobimo kmalu tudi nove orgle, kar nam bo še posebno veselje in ponos.

Duhovniki, ki so obiskovali naselbino sv. Štefana, so sledeči: Preč. gg. Franc Pirc, Josip Buh, P. Severin Gros, Ivan Pavlin, P. Roman Homar, P. Ciril Zupan, P. Vincent Šiffrer, Ignac Tomazin in P. Simon Lampe. Stalni župniki so bili: Preč. gg. Ignac Tomazin, od 1. junija 1894 do 1. maja 1895; Mihael Tušek, od 16. julija 1896 do 1. decembra 1897; Josip Knafelc, od 1. decembra 1897 do 4. decembra 1901 in Ivan Trobec, od 7. decembra 1901 nadalje.

Deca zahaja v javno šolo, a ima pouk tudi v slovenščini. Vsak otrok razume svoj materni jezik, in staro in mlado je ponosno na svojo staro, mnogim nepoznano slovensko domovino.

Poleg štirih cerkvenih društev imamo še društvo katoliških borštnarjev.

Naša naselbina napreduje izvrstno tudi v duševnem oziru. Dokaz temu je to, da je bilo od 15. junija 1911 do 15. junija 1912 v cerkvi 10.235 sv. obhajil. Malo nas je, a smo dobri in vneti katoličani!

Novo mašo je obhajalo pri nas dozdaj 6 gospodov, namreč čč. gg. Simon Lampe, Roman Homar, Matija Bilban, Mihael Tušek, France Ažbe ter naš domačin, tukaj rojeni Ivan Oman."

Chisholm, Minn. Slovenci so se v ta kraj, ki šteje zdaj 6.784 prebivalcev, začeli naseljevati l. 1901; že po dveh letih jih je bilo nad 400. Zdaj jih je v mestu in okolici nad 1000. V cerkev so zahajali prej v Hibbing; pozneje so si sezidali lastno cerkev in jih je oskrboval do l. 1911 Rev. J. Tscholl, zdaj pa Rev. J. Ev. Schiffrer.

K. S. K. J. ima tu dvoje društev, namreč Srca Jezusovega št. 54 in „Baraga" št. 93. Društvo sv. Jožefa št. 30 J. S. K. J. šteje 224 udov, ono sv. Barbare do 50 članov.

Mesto je l. 1908 docela pogorelo. Slovenci so še po sosednih rudarskih selih. Največ jih je v krajih Nashwauk in Buhl.

Duluth, Minn. V tem cvetočem mestu je le nekaj slovenskih družin. Društvo „Duluthski Slovani" št. 107 J. S. K. J. je bilo ustanovljeno dne 20. novembra 1911 in šteje 15 članov. Tu izhaja „Narodni Vestnik", čigar sedanji urednik je Mr. J. Zupan, znan širom Amerike kot „Mike Cegare" po humorističnih spisih in pesmih. Znan po vsem severozapadu je naš rojak Mr. Jos. Šarabon, brat ljubljanskega veletržca A. Šarabona, ki ima potniško pisarno in je po izredni pridnosti prišel do precejšnjega premoženja. Kakih 30 milj od Dulutha deluje med samimi Indijanci rojak Rev. Ločnikar, pri benediktinkah je pa 10 slovenskih sester, ki se pripravljajo za slovenske šole. (Mr. J. Zupan.)

Ely, Minn. Dne 22. maja 1887 se je napotilo nekaj mož iz mesta Tower, da se prerijejo s sekiro v roki skozi pragozde na ta kraj; med njimi je bil tudi neki Slovenec. Ko so odprli rudnike, so se začeli naseljevati v večjem številu. Prihajali so iz vseh slovenskih pokrajin, večinoma pa iz Dolenjskega. Med prvimi, ki so prišli l. 1889, so bili Rt. Rev. Mons. J. F. Buh, F. Lozar, J. Skala, Š. Prešern, M. Agnich, S. Banovec in drugi. Ely (4617 prebivalcev) je imel nekaj časa povsem slovensko lice. Zdaj je tu 175 družin, ki imajo večinoma lastne domove, in okrog 1600 duš. Večidel so zaposleni v rudnikih, imajo pa tudi 6 prodajaln, 7 gostiln, zavarovalno agenturo, trgovino s premogom itd. Do večje veljave so prišli Mons. Buh, G. Brozich, R. Bezek, J. Skala, M. Agnich, F. Verant, J. Govže, M. Kapš in še drugi. V novejši dobi se Slovenci živahno udeležujejo političnega življenja. Mr. G. L. Brozich, blagajnik do tretjine slovenske banke (First State Bank of Ely), je bil izvoljen l. 1912 za mestnega blagajnika, S. Banovec in P. Bukovec pa za odbornika.

Ely, Minn.: Hiša Mr. F. Lozarja in njegove sestre Neže × († 25. sept. 1911).

V tej hiši se je najprej vršila služba božja; tu je bila dne 29. marca 1889 krščena prva Slovenka (Kat. Vrtin) in dne 23. septembra 1890 poročena prva zakonska (M. Šter-Ma. Bukovec). Rev. F. Bajec je tukaj dne 15. avgusta 1889 ustanovil prvo podporno društvo.

Prvo katoliško cerkev je posvetil škof iz Dulutha, Mc Golrick, dne 27. novembra 1890; navzoča sta bila naša rojaka Mons. Buh in tedanji novomašnik F. Košmerl. Ker je mesto naraščalo, so si katoličani na najlepšem kraju sezidali novo cerkev za 18.000 dolarjev; v stolpu so 3 zvonovi in ura, naročena iz Kranjskega. Cerkev so posvetili dne 4. julija 1900. Med župljani tvorijo Slovenci pretežno večino. Poleg mnogozaslužnega Monsig. Buha sta nekaj časa delovala tu tudi Rev. M. Bilban in Rev. A. Smrekar. Deca zahaja v javno šolo, ima pa v cerkvi krščanski nauk.

Ely je sedež J. S. K. J., ki ima okrog 10.000 članov. Raznih podpornih društev je zdaj 12. Največja so sv. Cirila in Metoda št. 1 in Srca Jezusovega št. 2 J. S. K. J.; prvo ima 135, drugo 130 članov in 61 članic. K. S. K. J. ima društvi sv. Jožefa št. 112 in sv. Antona št. 72, S. N. P. J. društvi „Sokol" in „Jutranja Zarja", H. Z. društvi sv. Lovrenca in sv. Ane, itd.

V naselbini je pevsko društvo „Zvon“ in dramatično društvo „Prešern“; oboje vodi g. J. Boljka. Slovenske godbe ni več.

Eveleth, Minn. Poročevalec, ki se ni podpisal, mi piše, da je v tej naselbini okrog 1200 Slovencev, med njimi 200 družin in 600 samcev. Prišli so od vseh krajev Slovenije. Naseljevati so se začeli l. 1894; med prvimi sta bili družini J. Murnik in M. Pretner. Večinoma so zaposleni v železnih rudnikih. Družine imajo svoja posestva. Posamezni so prišli tudi do večje veljave. Verske razmere so dobre, ker so Slovenci edini. Enako je tudi cerkveno življenje. Slovenci so si postavili l. 1903 za 40.000 dolarjev krasno cerkev sv. Družine. Pastiroval je med njimi 5 mesecev Rev. J. Kozan in potem Rev. M. Bilban. Lastne šole ni, a deca ima slovenski krščanski nauk. Cerkvena društva so: sv. Družine, sv. Cirila in Metoda, sladko Srce Jezusovo (154 članov), Ime Marijino in Slovensko društvo katoliških borštnaric.

Gheen, Minn. „Glas Naroda“ je dne 25. januarja 1911 poročal, da je tu nad 50 slovenskih družin, ki imajo farme ob kanadski meji. Zemlja je dobra, le vode primanjkuje; izvažajo les v Kanado.

Greaney in Rauch, Minn., sta izključno slovenski kmetijski naselbini, kjer je do 100 družin, ki so se naselile sem pred petimi leti. Mesto Rauch je dobilo ime po Slovencu Ivanu Rauchu, ki je bil imenovan za poštarja. Že dobro obdelane farme imajo Oven, Brožič, Kapš, Kasun, Rom, Rauch, Verant, Smuk, Sadar in drugi. Kraj je jako rodoviten, samo čiščenje zemlje je precej težavno.

Hibbing, Minn. Tudi to mesto, ki šteje 8.832 prebivalcev, je še mlado. Slovenci so prišli sem iz Dolenjskega l. 1893. Deset let pozneje je bilo tu 30 družin, ki so imele svoje domove, in do 500 samcev. Zdaj je v mestu nekaj naših trgovcev, drugi Slovenci so bolj v okolici.

Katoličani imajo skupno župnijo. Rev. G. V. Gamache, Francoz, se je še v starosti naučil tudi slovenski. Za spoved so obiskovali rojake razni slovenski misijonarji. Meseca oktobra 1912 je nastopil župnijo Rev. Jos. Pollak.

K. S. K. J. ima tukaj društvo sv. Barbare št. 40, J. S. K. J. sv. Frančiška št. 54 in H. Z. Srca Jezusovega.

Keewatin, Minn. Mr. Jos. Irman mi poroča, da so se Slovenci naselili pred nekaj leti in je zdaj tu 20 družin in do 100 samcev; zaposleni so v rudniku, nekaj je trgovcev. L. 1911 so si ustanovili prvo podporno društvo št. 109 J. S. K. J. in nekoliko pozneje društvo „Keewatin“ S. N. P. J. Cerkve še nimajo, a zbirajo denar; zdaj zahajajo v Hibbing.

Kitzville, Minn. L. 1912 je bil tu izvoljen za župana Slovenec Anton Rus.

Kraintown in Albany, Minn. Te naselbini sta kakih 20 milj od Brockwaya. Naseljenih je tu okrog 45 družin, farmerjev in trgovcev; nekateri so jako premožni, n. pr. P. Krakar, J. Peternel, ki je blagajničar ondotne banke, in še drugi. Od l. 1910 je njih župnik Rev. Ignac Tomazin, prej jih je oskrboval Rev. J. Trobec.

Mc Kinley, Minn. V rudnikih so začeli delati l. 1894; kraj ima zdaj do 500 prebivalcev, polovica je Slovencev. L. 1911 so si postavili svojo cerkveno dvorano. (Mr. A. Pogorelc.)

Minneapolis, Minn. L. 1903 je bilo tu do 30 slovenskih družin in nad 100 Slovencev; zdaj jih je okrog 50. Večinoma so zidarji, mizarji, ali pa delajo v tovarnah.

Mc Kinley, Minn.: Slovenska deca pri pogrebu sošolarja.

Mount Iron, Minn. Prvi naseljenci so prišli sem l. 1889. G. A. Štefanič mi poroča, da je izmed Slovencev prišel prvi sem L. Kovač leta 1890, on sam l. 1894. Dva Slovenca sta imela največji hotel. Zdaj je 10 slovenskih družin in nekaj samcev. Cerkveno življenje je baje bolj slabo, ker duhovnik (prej Rev. Bilban, Schiffrer, zdaj Rev. Šaloven) prihaja le redkokrat sem. Društva ni nobenega.

Pineville, Minn., je mala naselbina blizu Biwabika in šteje kakih 50 Slovencev.

Sparta-Gilbert, Minn. V Sparto so se Slovenci naselili l. 1896; l. 1903 je bilo tu 40 družin in nad 160 neoženjenih delavcev, večinoma Dolenjcev, od katerih je imelo 23 lastne domove. Zahajali so v cerkev sv. Jožefa, kamor je hodil maševat Rev. M. Bilban. Pred nekaj leti so se prebivalci preselili v Gilbert, kjer imajo v New Sparti poseben okraj; tudi cerkev so pripeljali s seboj. Slovencev je zdaj tu okrog 300; večidel so zaposleni v železnih rudnikih. Zdaj jim župnikuje Rev. L. Pirnat. J. S. K. J. ima tu društvo sv. Jožefa št. 20 in K. S. K. J. sv. Cirila in Metoda št. 135.

St. Cloud, Minn. V tem mestu je le nekaj slovenskih družin, v okolici je pa več farmerjev, ki jih je naselil sem okrog l. 1868 misijonar F. Pirc. St. Cloud je znamenit zaradi tega, ker je tu sedež

slovenskega škofa, mil. gosp. Jakoba Trobca, ki se od nekdaj jako zanima za vsak napredek amerikanskih Slovencev.

St. Paul, Minn. Tu je le nekaj slovenskih rokodelcev. Trije slovenski duhovniki oskrbujejo največje nemške župnije, namreč Rev. F. Ks. Bajec sv. Frančiška, Rev. Ogulin sv. Bernarda in Rev. J. M. Solnce sv. Neže. Na zadnji župniji je delovalo tudi več slovenskih asistentov, n. pr. Kastigar, Rant, Mlinar, Mažir; zdaj je nastavljen Rev. P. Remškar.

St. Paul, Minn.: Društvo „Baraga".

V krasni legi ob Mississippiju je veliko semenišče sv. Pavla, kjer poučujejo slovenski profesorji dr. John Seliškar, Rev. F. Missia, dr. I. Gruden in se je šolalo mnogo slovenskih duhovnikov. O svojem prihodu in bivanju v tem semenišču mi poroča Rev. J. Zaplotnik: „Po šestletnih klasičnih študijah sem se l. 1902 podal z Rev. F. S. Rantom v Ameriko. Z nama so bili še naslednji gospodje, zdaj misijonarji v Ameriki: Vinko Bozja, Val. in Ivan Schiffrer, Jos. Sodja, Jos. Vrhunec in Alojzij Pirnat.

Zapustili smo planinsko Slovenijo na cesarjev rojstni dan 18. avgusta ter se skupaj odpeljali skozi Arlberški predor, Lihtenštajnsko „velevlast“ in skozi čarobno Švico v Pariz, kjer smo splezali na Eiffelnov stolp. Dne 23. avgusta smo se v mestu Le Havre vkrcali na parnik „La Savoie“ in po sedemdnevni krasni vožnji pripluli v New York, odkoder smo se še isti dan odpeljali na zapad mimo orjaških Niagarskih slapov skozi Šikago in Joliet v Minnesoto — svoj cilj.

Prišedši v St. Paul, Minn., dne 3. septembra, smo se vpisali v ondotno semenišče, St. Paul Seminary zvano, kjer smo mnogo let prebili „u veselju i u tuzi“, pripravljajoč se na svoj bodoči poklic. Našli smo tam že devet drugih slovenskih dijakov, katerih število se je tekom enega leta še pomnožilo, tako da so jeseni leta 1903 ondotni slovenski semeniščniki dosegli visoko število 26, kar se bržčas ne zgodi več v slovenski zgodovini v Ameriki. Ustanovili smo si še isto jesen (1903) svoje slovensko akademično društvo „Baraga“ (zlasti po prizadevanju tovariša Antona Sojarja) in pozneje tudi svoje pevsko društvo „Slavček“, čigar večletni vodja je bil tovariš Fr. Missia, tako da je slovenska pesem pogosto odmevala s slovečega „Kranjskega grička“ po solnčnih bregovih „očeta rek“, Mississippija. Zgodovina teh društev, posebno prvega, je prav raznovrstna, a bujna in zanimiva zlasti, ker kaže med drugim tudi, kako se socialno-konservativni Slovenec levi in prelevi v individualnega Amerikanca.“

St. Paul, Minn.: Pod lipo na „Kranjskem griču“.

Društvo „Baraga“ še obstoji in tvori trdno vez, dasi so se nekdanji člani razšli za delom na vse strani; tudi slovenska pesem se še čuje v vsi svoji milobi, kadar se v glavnem mestu Minnesote zbere večje število nekdanjih „Baragovih“ veterancev.

Tower, Minn. Približno do leta 1884 so bili tu sami pragozdi. Ko so odkrili železne rudnike, se je naselilo tudi več Slovencev, ki so prišli iz Dolenjskega. L. 1903 jih je bilo 150 družin in ravno toliko posameznikov, skupno okrog 1000 duš. Vsled slabega zaslužka se je število skrčilo, da jih je danes le še nekaj sto. Družine

imajo lastne domove. Francoz, Rev. Champagne, je začel zidati cerkev sv. Martina, katero je dokončal sedanji monsignor J. F. Buh, ki je dospel sem l. 1888. Nekaj časa je župnikoval tu Rev. A. Smrekar, zdaj je tukaj Rev. J. Ferjančič. K. S. K. J. ima društvo sv. Cirila in Metoda št. 4, J. S. K. J. pa društvo sv. Barbare št. 5.

Tukaj je šola katoliških Indijancev, ki jih oskrbuje iz Elya častiti misijonar Rt. Rev. J. Buh; po enkrat na mesec jih obiskuje preko jezera Vermillion, poleti v čolnu, pozimi v saneh.

Virginia, Minn. Mesto ima 10.473 prebivalcev in ugodne zveze s Kanado. Slovencev je zdaj do 100, Slovanov pa nad 1000; zaposleni so v rudniku in na velikih žagah.

Vse katoličane je oskrboval Rev. M. Bilban; l. 1903 so si zidali lepo cerkev. Mnogo Slovencev se je baje izselilo. K. S. K. J. ima društvo sv. Jožefa št. 16.

Missouri.

Naylor, Mo. Mr. F. Levar mi poroča: „Meseca marca 1908 smo prišli sem jaz, Ant. Lipold in Jos. Gregorec; nam sta sledila še isto leto Fr. Gram in Fr. Cinbel. Zdaj je okrog Naylorja približno 30 slovenskih družin, ki imajo farme, velike 40 do 120 akrov. Pečamo se izključno s poljedelstvom in živinorejo. Katoliška cerkev je v kraju Oxley, kake štiri milje zahodno odtod; duhovnik prihaja tja enkrat na mesec iz Doniphana. Edino podporno društvo spada k S. S. P. Z. v Chicagu."

Poplar Bluff, Mo. Mrs. Mary Dulc piše: „Tu nas je naseljenih 15 slovenskih družin. Slovenci se pridno naseljujejo na farme. Zahajamo v angleško cerkev v mestu; deca pohaja javno šolo." Dulčeva družina se je preselila sem 1. avgusta 1911, drugi malo prej.

St. Louis, Mo. Prvi Slovenci so prišli sem iz Semiča l. 1885. Med temi so bili Anton Bukovec, Štefan Mihelčič, Ivan Petric in Ivan Sever. Zdaj jih je okrog 300, med njimi do 40 družin. Do posebnega premoženja ali veljave ni prišel nobeden, pač pa imajo družine lastne hiše. Raztreseni so po vseh straneh velikega mesta in delajo po livarnah, raznih tovarnah, največ pa po pivovarnah. Oni, ki se za vero še kaj brigajo, zahajajo v razne nemške cerkve. S Hrvati nimajo stika, dasi imajo ti lastno župnijo in šolo. Mlajši svet je v socialističnem taboru. Društvo Srca Jezusovega št. 70 K. S. K. J. ima nad 70, društvo sv. Alojzija št. 87 J. S. K. J. pa 35 članov.

Na levem bregu reke Missouri je East St. Louis, Ill., kjer je v klavnicah precejšnje število Slovencev. (Rev. J. Kompare.)

V tej državi je po več Slovencev še v krajih St. Joseph, Winita in Keota, večidel farmerjev.

Montana.

Aldrige, Mont. V tem kraju je premogovnik, kamor so prišli Slovenci iz Kranjskega in Štajerskega l. 1894; l. 1903 je bilo tu do 150 duš. Od 30 družin jih je imelo 20 lastne domove. Koliko jih je zdaj, nisem mogel izvedeti. Slovenci imajo cerkev sv. Družine; obiskuje jih Rev. M. Pirnat. Tu je društvo sv. Jožefa št. 17 J. S. K. J. in sv. Barbare št. 52.

Anaconda, Mont. V to mesto, ki ima 10.134 prebivalcev, so prišli Slovenci l. 1889 iz Črnomlja. L. 1903 jih je bilo skupno 1500, med njimi 150 družin, od katerih jih je imela tretjina posestva; delali so v rudotopilnicah; zdaj se je število rojakov baje skrčilo. Koliko jih je še, nisem mogel dognati. Menda imajo cerkev sv. Petra; oskrbuje jih Rev. Jos. Pirnat. K. S. K. J. ima društvo sv. Jožefa; društvi sv. Petra in Pavla in sv. Jurija spadata baje k H. Z. Nekaj Slovencev je tudi v mestu Horr.

Bear Creek, Mont., je mestece v globokem jarku. Slovencev tu ni mnogo, pač pa so zaposleni v bližnji okolici po premogovnikih in redno prihajajo sem po opravkih.

Bridger, Mont. V tem kraju je ena slovenska družina in trije samci.

Butte, Mont. Mr. A. J. Terbovec mi piše o mestu samem: „Butte je največje mesto Montane (39.165 prebivalcev) in največja slovenska naselbina v tej državi. Mesto je živahno in lepo. Leži ob znožju srednjevisokih hribov; iz njih osrčja prinašajo dvigalniki bakreno rudo. V teh rudnikih je zaposlena večina Slovencev kakor tudi Srbov in Hrvatov. Slovenci imajo več trgovin in nekaj gostiln. Veliko Slovencev biva tu že mnoga leta, nekateri imajo lepo premoženje, drugi pa vsaj lastne domove. Dasi tu ni slovenske šole in morajo otroci pohajati angleške, čisla tukajšna mladina svoj materini jezik in se ga nikdar ne sramuje, kar se žal godi v mnogih drugih krajih. Posebno se odlikujejo slovenske deklice, kar jih ravnotako diči kakor njih poštenost. Čast takim staršem in taki mladini.“

Rojak, ki se ni podpisal, mi je poslal poročilo, ki ga je izpopolnil Rev. M. Pirnat. Prvi rojaki so prišli sem že okrog leta 1885. Ko so si nekaj prislužili, so se vrnili ali kupili farme. Med zadnjimi so bili Š. Lasič, Juri Ribič, J. Štavdohar, P. Žalec in J. Lakner, ki so se naselili v 60 milj oddaljeni kraj Dillon, kjer imajo lepe farme in so jako obogateli; nekaj jih je tudi v kraju Willis. V mestu Butte in okolici je zdaj nad 1000 Slovencev, ki so zaposleni ali v rudotopilnici in rudnikih, ali pa imajo blizu mesta zemljišča in hiše, kjer se pečajo z rejo kuretnine in prešičev. K mestu spada šest okrajev (Additions), kjer je povsod nekaj Slovencev.

Največ jih je v okraju Mc Queen-Meadville. Tu je cerkev sv. Zveličarja, h kateri spadajo tudi Lahi. Zdaj oskrbuje župnijo Rev. M. Pirnat. V lastni šoli poučuje pet sester in dve svetni učiteljici nad 300 otrok. Verske razmere med Slovenci so v tej župniji zelo dobre; mladina in odrastli so organizirani v cerkvenih družbah. Rev. M. Pirnat oskrbuje tudi Slovence v okolici; pred njim so rojake obiskavali razni misijonarji, največkrat Rev. J. Solnce. Slovenci so večinoma pri društvu sv. Janeza št. 14 K. S. K. J., ali pa pri onem sv. Martina J. S. K. J.

Chimney Rock, Mont. Nekaj desetin Slovencev dela v premogovniku; delo ni stalno.

Coalville, Mont. Tu je okrog 20 Slovencev, 3 družine in 10 samcev. Po poročilu g. L. Robnika je prišel sem najprvi l. 1906 A. Bastl iz Bačice pri Celju; ta rojak ima gostilno, drugi so premogarji, vsi iz Štajerskega. Ker ni slovenskega duhovnika, so verske razmere slabe, k maši zahajajo v angleško cerkev, deca v angleško šolo. Društva ni nobenega.

East Helena, Mont. Ko so l. 1888 odprli tu rudotopilnico, so prišli sem prvi Slovenci, večinoma Dolenjci in nekaj Primorcev. Leta 1903 je bilo 20 družin in nad 100 oseb; nekaj Slovencev je obogatelo in imajo lastne domove. Zdaj jih je, kakor povzamem iz „Gl. Naroda“, do 70 družin. Slovenci so si sezidali cerkev sv. Cirila in Metoda, kamor zahaja vsak četrtek maševat angleški duhovnik, spovedovat pa Rev. M. Pirnat. Podporni društvi sta tu sv. Cirila in Metoda št. 45 K. S. K. J. in sv. Alojzija št. 43 J. S. K. J.; zadnje ima 27 članov in 12 članic.

Ekalaka, Custer Co., Mont. Okrog 16 slovenskih družin ima lepe farme.

Great Falls, Mont., je lepo in veliko mesto (13.948 prebivalcev). Slovencev je do 60, ki so zaposleni v topilnicah. Med njimi je mnogo starih naseljencev, ki so prišli sem že pred 30 leti.

Blizu mesta je več premogovnikov, kjer je povsod po nekaj Slovencev; nekaj jih je tudi na farmah. Društvo sv. Jožefa št. 69 K. S. K. J. ima 28 članov.

Menda so Slovenci in Hrvati kupili prostor za cerkev in postavili tudi že temelj, a ni denarja, da bi se stavba dokončala.

Hoffman—Melrose, Mont. V obeh krajih je nekaj Slovencev, a niso stalni.

Klein, Mont. V premogovniku delajo skoraj sami Slovenci. Povprečno jih je do 60; združeni so v društvu št. 132 S. N. P. J.

Mc Winadeshu, Mont. Nepodpisano poročilo pravi, da je tu nad 500 Slovencev, ki so rudokopi in gostilničarji; nekateri

imajo svoje domove. V verskem oziru spadajo v župnijo v Meadville, v društvenem v Butte.

Red Lodge, Mont. Tu je okrog 100 Slovencev, ki delajo v premogovniku in imajo dvoje društev, eno sv. Barbare in eno S. N. P. J.

Roundup, Mont. V tem mestecu je le nekaj Slovencev; več jih je miljo vstran na No 3, ali p. d. v Trbovljah. Tu so sami Slovenci, ki imajo večinoma vsi lastne domove in tudi lastno godbo. Zapadno od tega kraja se je več rojakov naselilo na farmah.

Stockett, Mont. V rudniku delata le dva Slovenca, pač pa je v bližini več slovenskih farmerjev.

Washoe, Mont. Mr. J. Pucel poroča, da so se rojaki L. Čampa, J. Kernc, A. Jelovčan in drugi naselili leta 1906. Zdaj je tu osem družin, ki imajo svoje hiše na družbeni zemlji, in 15 samcev. Vsi delajo v premogovniku. Razvijati se ne morejo, ker ima družba vse gospodarstvo v svojih rokah. V cerkev zahajajo v Red Lodge, a ker ni slovenskega duhovnika, je versko življenje „bolj slabo ko dobro". Vsi pripadajo društvom v Bear Creeku, in sicer št. 58 J. S. K. J. in „Bearkriški Slovenci" S. N. P. J.

Nebraska.

Omaha, Neb. Rev. J. Zaplotnik mi je poslal jako obširno poročilo, ki ga pa zaradi pomanjkanja prostora žal ne morem objaviti v celoti. Prvi Slovenec, Lovro Erlah, je prišel sem l. 1868. V dveh zadnjih desetletjih se jih je naselilo večje število; prišli so večinoma iz Belokranjskega, nekaj jih je tudi od Brežic (Štajersko) in od drugod. Zdaj je okrog 40 družin in kakih 50 posameznikov. Razdeljeni so v dve skupini; prva je v Omahi sami, druga v South Omahi, ki je nekako predmestje s samostojno upravo in ima 26.000 prebivalcev. Prvi so zaposleni večinoma v topilnicah (Smelters), drugi v klavnicah (Packing Houses), nekaj je obrtnikov, trgovcev in inženirjev pri raznih podjetjih. Mnogo Slovencev si je lepo opomoglo. Okrog 24 rojakov ima lastne hiše, nekateri celo po več, n. pr. Jos. in Ant. Schweiger, Jos. Jerman, M. Papež, itd.

V Omahi imajo društvo sv. Štefana št. 11 J. S. K. J., ki šteje 50 članov in članic, v South Omahi društvi sv. Cirila in Metoda št. 90 in Marije Pomagaj št. 129 K. S. K. J.; zadnji imata okrog 40 članov in članic. Nekaj Slovencev je tudi pri H. Z.

V cerkev zahajajo Slovenci deloma k Čehom, deloma k Angležem. Od 1. julija 1908 imajo pa pri cerkvi sv. Neže svojega slovenskega duhovnika, Rev. Ivana Zaplotnika, h kateremu se zatekajo v dušnih zadevah. Ko postanejo dosti močni, nameravajo po-

staviti lastno slovensko cerkev in šolo. Deca zahaja zdaj večinoma v župnijske šole, kjer poučujejo šolske sestre.

Blizu mesta je naseljenih nekaj slovenskih farmerjev, n. pr. M. Papež v Bassettu, A. Čadonič v Gretni, I. Panijan v Cedar Countyu, itd.

New Jersey.

Hoboken, N. J. Tu je večje število Slovencev, ki pa spadajo pravzaprav v New York.

Newark, N. J. Po raznih tovarnah je zaposlenih več Slovencev, ki imajo društvo „Novi Dom“ št. 102 K. S. K. J.

Tudi po drugih tovarniških mestih te države je po več Slovencev; večje naselbine pa menda ni nikjer.

New Mexico.

V tej državi so Slovenci kakih 20 let; podatke mi je poslal Mr. A. J. Pogorelc.

Brilliant, N. M. V premogovniku je zaposlenih kakih 20 Slovencev in nekaj Hrvatov. Rojak F. Modic iz Blok ima tu večji „Boarding-house“.

Davson, N. M. Tu je nekaj družin in do 20 samcev, ki delajo v premogovniku; poleg Slovencev je pa mnogo Hrvatov.

Galup in Gibson, N. M. Ta kraja sta ob železnici Santa Fè na mehikanski meji. V prvem kraju je le nekaj Slovencev, med njimi je neki pohabljeni rojak, ki ima veliko trgovino z mešanim blagom. V Gibsonu je do 50 slovenskih premogokopov in še več hrvatskih. Tudi nekaj farmerjev je v bližini.

Koehler, N. M., je 16 milj od Ratona in šteje do 40 slovenskih premogokopov. Slovenci so tudi v manjših naselbinah Willewy, Briland, itd.; niso stalno naseljeni in stanujejo v družbenih hišah. Po okolici je tudi nekaj farmerjev.

Maze, N. M. V lepi gorski ravnini je tu že več let slovenska kmetska naselbina, kjer ima kakih 10 družin farme; pridelujejo krompir in se pečajo z živinorejo.

Raton, N. M. To mesto (4.539 prebivalcev) je 30 milj od Trinidada, Col., v lepi gorski soteski in je središče mnogih premogovnikov. V mestu samem je nekaj slovenskih gostilničarjev.

New York.

Gowanda, N. Y. L. 1897 so se naselili sem M. Gazbodi, V. Sever in A. Straus, ki so prišli iz Dolenjskega. Njim so sledili še drugi, tako da je zdaj 10 slovenskih družin in do 30 posamez-

nikov; družine imajo lastne domove. Vsi so zaposleni v tovarnah. V cerkev zahajajo v irsko, o Veliki noči jih pride spovedovat kak slovenski duhovnik. Dne 31. januarja 1909 so ustanovili društvo sv. Jožefa št. 89 J. S. K. J., ki ima zdaj 24 članov in 9 članic. (Joe. Šimnovec.)

Greater New York, N. Y. Mr. A. Burgar mi je poslal o Slovencih v Greater New Yorku daljše poročilo; tudi drugi gospodje (Mr. F. Tassotti, itd.) so mi pojasnili marsikaj.

Najstarejši naseljenci bivajo tu že nad 35 let; v večjem številu so se začeli naseljevati pred 20 leti iz kamniškega in črnomeljskega okraja, pa tudi iz drugih krajev slovenske zemlje. Moški so zaposleni v prodajalnah, bankah, tiskarnah in raznih tovarnah, ženske so v tovarnah za slamnike, kuharice, služkinje, itd. Na poluotoku Manhattan ima lastno hišo le Mr. F. Sakser z lepo urejeno tiskarno, bukvarno, banko in potovalno pisarno, v Brooklynu pa ima več Slovencev lastne domove (Češark, Starin, Burgar, Vavpotič, Rems, Špehar, Pirnat). Skupno je v milijonskem mestu zdaj okrog 300 družin in 1500 duš. V cerkev so Slovenci zahajali k oo. redemptoristom na 3. cesti, oni v Brooklynu v nemški cerkvi na Montrose in Throop Ave. in njih otroci večidel v župnijske šole. Dne 17. junija 1906 je imel tu Rev. A. L. Blaznik iz znane ljubljanske rodovine svojo novo mašo in je oskrboval Slovence v češki cerkvi na 72. ulici. Dne 4. avgusta 1907 je bil premeščen v Haverstraw. Odtod se je vozil v New York ter zbiral Slovence mesečno v cerkvi sv. Brigite na 8. ulici Ave. B. do marca l. 1909. Za njim je prevzel Slovence Rev. Kazimir Zakrajšek, O. F. M., oziroma slovenski frančiškani, ki jih zbirajo v cerkvi sv. Nikolaja na 2. ulici. Večkrat so skušali Slovenci ustanoviti lastno župnijo, a ni šlo, ker so preveč raztreseni.

Tamburaški klub „Ilirija“,
New York, N. Y.

O društvenem in družabnem življenju podaja mi Mr. A. Burgar jako zanimive podatke. On piše: „Prvi poizkus, da se Slovenci zedinijo, je bil sestanek dne 7. maja 1893 v hotelu Germania, 116 Greenwich St., kamor je agent J. Pavlin navadno pošiljal Slovence.

Spoznali so potrebo medsebojne podpore in važnost petja ter ustanovili društvo „Lira“. Časi so bili kritični, razmere slabe, a posamezni udje so bili tako požrtvovalni, da so hodili po 2 in 3 ure daleč peš k pevskim vajam, ker niso imeli za voznino! Nekaj udov je odšlo in „Lira“ je zaspala. Slovensko življenje se je dalje časa osredotočevalo okrog družin Jos. Rems v New Yorku in F. Tassotti v Brooklynu, drugače pa pogostoma drug za drugega niso vedeli. V verskem oziru je vladala velika mlačnost. Sestavil se je poseben odbor zavednih rojakov in ta je poskrbel za prvi sv. misijon, ki ga je vodil v slovaški cerkvi sv. Elizabete na 4. ulici Rev. Košmerlj, ki je nalašč prišel iz daljnega Dulutha, Minn. Misijon se je pričel dne 4. julija 1897; prvikrat so bili Slovenci zbrani v večjem številu. Za Slovence se je pričela nova doba. Pri banketu na čast Rev. Košmerlju so sklenili tesnejšo organizacijo in že 5. julija so v Brooklynu pri rojaku F. Guletu ustanovili podporno društvo sv. Frančiška, ki so ga priklopili pod št. 46 K. S. K. J. v Jolietu. Naselbina je začela zelo naraščati. Dne 14. julija 1901 so rojaki Burgar, Starin, Češark, Vavpotič, Kobe, Bremic, Marinčik, Kosec, Ribič, Nachtigal, Pengov, P. Starin, F. Tassotti, Cvetkovič st. in Pavli ustanovili društvo sv. Jožefa št. 57 K. S. K. J., ki je še zdaj eno najmočnejših (okrog 180 članov in članic). Druga društva so hitro sledila. Dne 1. junija 1904 so ustanovili (gg. F. G. Tassotti, J. Pleše, itd.) društvo sv. Petra št. 50 J. S. K. J.; dne 30. novembra 1906 se je ustanovilo društvo sv. Ane št. 105 K. S. K. J., Orel J. S. K. J., Slovenija S. N. P. J., Bratska Zveza iste Jednote.

Pozabili pa niso pevskih društev ter ustanovili društva „Slavec“, „Ilirija“ in „Domovina“; zadnje oskrbuje tudi cerkveno petje.

Znamenita je bila desetletnica društva sv. Frančiška dne 4. julija 1907, ob kateri je Rev. A. L. Blaznik po ganljivem nagovoru blagoslovil v cerkvi na 87. ulici zastavi društev sv. Frančiška in sv. Petra. Pod vodstvom Mr. F. Tassottija so korakala vsa slovenska društva s slovenskimi trobojnicami po svetovnem mestu! Enako slovesno je obhajalo desetletnico dne 16. julija 1911 tudi društvo sv. Jožefa.“

Velikega pomena za slovenstvo v New Yorku in v Ameriki sploh je tvrdka Frank Sakser, ki izdaja slovenski dnevnik „Glas Naroda“ z 9000 naročniki, prodaja parobrodne listke in posreduje pri pošiljanju denarja.

Dne 28. januarja 1912 so Slovenci ustanovili še posebno samostojno podporno društvo, ki naj bi bilo središče vsega slovenstva v Greater New Yorku; društvo lepo napreduje in šteje nad 150 udov.

Ker je v New Yorku mnogo slovenskih deklet, je ustanovil Rev. K. Zakrajšek dne 15. avgusta 1909 „Marijino družbo", ki šteje nad 100 članic; družba ima knjižnico, prireja igre in zabave ter navaja slovenska dekleta h krščanskemu življenju.

Za oskrbovanje misijonov, kakor tudi za oskrbovanje naselbin brez slovenskega duhovnika so velike važnosti redovniki. Svetni duhovniki kot župniki so navezani kolikor toliko na lastne župnije, ki jih črez nedeljo le malokdaj morejo zapustiti brez škode. Pri vseh misijonih se pa največ more narediti ob nedeljah, ko ljudstvo ne dela. Tudi v tem oziru je med Slovenci v Ameriki zdaj preskrbljeno. Slovenska frančiškanska provincija sv. Križa se je zavzela za amerikanske misijone. Sicer je že l. 1910 pristala na to, da se naj za Ameriko ustanovi poseben provincijalni komisarijat, ki naj v Ameriki vzame vso stvar v roke. Toda razne težave in zapreke so stvar zavlekle, da se je to zgodilo šele 13. julija 1912, ko se je sprejela župnija sv. Družine v Brooklynu za stalno v redovno oskrb kot sedež komisarijata in je bil imenovan prvi provincijalni komisar. Zdaj ima komisarijat tri patre in dva lajika. Oskrbuje župnijo svete Družine v Brooklynu, župnijo presvetega Srca Jezusovega v Hobokenu, N. J., župnijo sv. Mihaela v Rockland Lake in Slovence pri cerkvi sv. Nikolaja na 2. ulici v New Yorku. Komisarijat ima v svojem načrtu poleg Slovencev tudi Hrvate in Slovake, ker vse te tri narodnosti še nimajo lastnih redovnih misijonarjev. Za prvega komisarja je bil imenovan Rev. Kazimir Zakrajšek.

Prvi slovenski frančiškani v Ameriki.

Rev. K. Zakrajšek.
Rev. A. Murn. Rev. A. Širca.

Little Falls, N. Y. V to mesto so prišli Slovenci l. 1890 iz Cirknice, Vrhnike in nekateri iz Štajerskega. Delajo v tovarnah in strojarnah. L. 1903 jih je bilo nad 150, med njimi 12 družin; zdaj je njih število menda še narastlo. Nekateri zahajajo v domačo angleško cerkev, drugi v 20 milj oddaljeno poljsko; spovedovat jih je hodil prej Rev. Zalokar, zdaj pa frančiškani iz New Yorka.

K. S. K. J. ima dvoje društev, sv. Pavla št. 118, in žensko Marije Pomagaj št. 121, J. S. K. J. pa sv. Jožefa št. 53 in društvo sv. Barbare v Forest Cityu, Pa., št. 21.

Dne 8. januarja 1912 so F. Maslej, M. Kramar, F. Borštnar in Mrs. F. Susman ustanovili dramatično društvo „Zavedni Slovenec", ki ima 30 članov. Menda je nekaj Slovencev tudi v sosednem kraju Johnsville.

Slovenci so raztreseni še po drugih krajih te države; po več jih je v krajih Buffalo, Lymbrock in Silver Springs.

North Dakota.

Več slovenskih delavcev in farmerjev je raztresenih po vsej državi. Dalje časa že je več slovenskih farmerjev naseljenih v Wahpeton; nekateri so jako premožni. L. 1902 je eden prodal svojo kmetijo za 26.000 dolarjev. V Carpio je med Švedi nekaj slovenskih delavcev, v češki naselbini New Hradec je pa za župnika in obenem za državnega poštarja naš rojak, Rev. J. C. Smolej.

Ohio.

Akron, O. Mr. V. Žurc poroča: „Sem so prišli prvi Slovenci pred 3 leti, namreč V. Žurc, F. Slatnar, F. Pucl in J. Žgajnar iz župnij Št. Rupert, Škocijan in Žužemberk. Zdaj je tu 6 družin in okrog 30 fantov. Vsi delajo v tovarni za cevi. V cerkev zahajajo v nemško sv. Bernarda. Snujejo društvo (22 udov) S. N. P. J."

Barberton, O. Mesto šteje 9410 prebivalcev in ima precejšnjo slovensko naselbino baje z lastno cerkvijo, kjer je za župnika Rev. V. Hribar. Koliko je tu naših rojakov in kakšne so razmere, nisem mogel izvedeti.

K. S. K. J. ima društvo sv. Jožefa št. 110 in J. S. K. J. društvo sv. Martina; zadnje ima 36 članov. V naselbini je tudi pevsko društvo „Sava".

Bellaire, O. Semkaj so prišli Slovenci v premogovnik pred 10 leti. Doma so iz Belokrajine. Zdaj je tu 7 družin in okrog 30 samcev; dva, P. Filip in A. Pečar, imata hiši. Zahajajo v slovaško cerkev, deca v angleško šolo, cerkveno življenje je dobro. Edino društvo spada h K. S. K. J. (Poročal A. Pavlinčič.)

Bridgeport, O. To mesto je središče mnogih premogovnikov. Slovenci so naseljeni 2 milji na zahodu v krajih: Boydsville, Wheelingcreek in Lansing. Mr. M. Hočevar mi poroča, da je bil prvi Slovenec, ki je prišel sem l. 1888, Jožef Mirtič (doma iz Jame pri Dvoru, ponesrečil l. 1907); njemu je sledil l. 1889 Fr. Kočevar iz Žabjevasi, ki je prvi postavil lastni dom. Za njima

jih je prišlo vedno več in sicer iz Litije, Novega mesta, Trebenj, Višnje gore, Kamnika in tudi iz Celja. Zdaj je tu 66 družin in nad 60 samcev, torej okrog 220 duš. Lastne hiše in nekaj zemlje ima 36 Slovencev; trgovci so J. Rutar, F. in J. Matkovič, F. Kajn in A. Gorenc; rojak A. Šusteršič iz Virčnevasi ima lepo kmetijo, večinoma so pa zaposleni v premogovnikih.

Verske razmere so povoljne; spadajo k nemško-angleški cerkvi sv. Antona; deca zahaja v župnijsko šolo; za spoved obiskuje rojake kak slovenski duhovnik. V zadnjem času se rojaki prizadevajo, da bi otrokom preskrbeli slovenski pouk.

Rojaki imajo sledeča podporna društva: Sv. Barbare iz l. 1895 št. 23 K. S. K. J. šteje 43 članov. Sv. Barbare št. 19 v Forest Cityu, Pa., iz l. 1904, ima 54 udov. „Edinost" št. 13 S. N. P. J. iz l. 1905, šteje nad 100 članov. Sv. Ane št. 123 K. S. K. J. iz l. 1908, ima 55 članic. „Dobri bratje" št. 38 S. D. P. Z. iz l. 1909, ima 40 članov. Prvi dve društvi sta si sezidali l. 1906 v Boydsvillu, kjer je največ rojakov, lastni „Društveni Dom", kjer zborujejo vsa društva. V naselbini je še dramatično društvo „Orel" in podružnica sv. Cirila in Metoda št. 3.

Cleveland, O. V tem mestu je najštevilnejša slovenska naselbina na amerikanskih tleh. Prvi Slovenci so prišli sem okrog l. 1888, največ iz Žužemberka, Žalna, Sinja, Sv. Križa, sploh iz Dolenjskega. Zdaj je tu tudi mnogo Gorenjcev, Štajercev in Primorcev. L. 1903 je bilo v župniji sv. Vida 500 družin in nad 4000 duš. Koliko naših rojakov je zdaj v Clevelandu, se pač težko dožene. „Clevelandska Amerika" z dne 2. julija 1912 piše, da je v mestu in predmestjih do 25.000 duš. V mestu samem je med Slovenci 3000 amerikanskih državljanov in še 6000 takih, ki bi si državljanstvo lahko pridobili. Družine imajo večinoma lastne hiše; mnogi Slovenci imajo lepe trgovine in slovenskih gostiln je baje do 200. Lepo je število Slovencev, ki so postali samostojni; večinoma so pa zaposleni po raznih tovarnah.

Župnijo sv. Vida so ustanovili s pomočjo Rev. F. Bajca dne 30. julija 1893. Služba božja se je vršila v kapelici sv. Petra na ulici Superior. Prvi župnik je bil Rev. V. Hribar, prvi cerkveni svetovalci J. Novak, F. Pucelj, A. Zakrajšek in M. Skebe. Dne 29. junija 1894 so kupili za 6000 dolarjev prostor na vogalu ulic Norwood in Glass in še istega leta dogotovili malo cerkev in župnišče. Župnija je obsegala vse Slovence, tudi one v Newburgu in Cellinwoodu. Ker je župnija naraščala, so morali l. 1902 cerkev povečati za polovico; ob enem so pa postavili tudi štirirazredno šolo z dvorano. L. 1900 je prišel za asistenta Rev. F. Kerže, a kmalu zopet odšel

na župnijo v Newburg. L. 1903 so zidali za šolske sestre novo stanovanje in l. 1904 obhajali desetletnico obstanka župnije. Med župljani so se pričeli prepiri, ki so trajali dalje časa. Za asistenta je prišel Rev. A. Smrekar. Del župljanov pa je pozval iz Kamnika frančiškana Rev. K. Zakrajška, ki je dospel v Cleveland dne 21. novembra 1906 in z dovoljenjem škofa Horstmana ustanovil na vogalu ulic Willson in Claire novo župnijo Ž. M. Božje. Ker pa homatije niso ponehale, je Rev. Hribar odšel v Barberton in Rev. Zakrajšek v Lorain. Pri sv. Vidu je bil dne 29. julija 1906 imenovan za župnika Rev. B. Ponikvar, pri župniji Ž. M. Božje pa Rev. F. Štefančič, ki pa župnije ni nastopil, tako da spadajo zdaj zopet vsi Slovenci k župniji sv. Vida. Za pomočnika je zdaj nastavljen Rev. John Oman, rodom slovenski Amerikanec.

Dne 20. oktobra 1912 so položili temeljni kamen novi župnijski šoli, ki bo stala okrog 100.000 dolarjev. Slavnostni govor je pri tej priliki imel Rev. F. Bajec iz Št. Pavla, Minn.

Vse slovenske Jednote imajo tu po več društev, skupno menda nad 20; nekaj je tudi samostojnih društev. Tudi izobraževalnih, pevskih in telovadnih društev je po več, ker se Slovenci na polju prosvete jako živahno gibljejo. Tu izhaja dvakrat na teden list „Clevelandska Amerika“.

V novejšem času se naši rojaki jako živahno gibljejo tudi na političnem polju, kar utegne zelo povzdigniti njih ugled med Amerikanci.

Collinwood, O. Ta kraj je oddaljen 5 milj od Clevelanda. Železnica „Lake Shore“ ima tu svoje delavnice. Slovenci so se začeli sem naseljevati iz Clevelanda okrog l. 1899. Med prvimi so bili: J. Volk, J. Zupančič, J. Vrečar, P. Pucl, A. Jakoš in drugi. Zdaj jih je nad 500, med njimi 300 družin, od katerih ima večina lastne domove. Kakor mi poroča g. M. Slapnik, so Slovenci večinoma zaposleni v tovarnah. Nekateri so prišli do veljave in imajo dobre trgovine, n. pr. M. Skebe, A. Jakoš, F. Ivančič, V. Bernot, F. Gregorčič, M. Janežič, A. Grbec in J. Vidmar. Mesarji so Smole, Gregorčič in Janežič. Trgovino za obleko imajo Gornik, J. Logar, J. Debelak, J. Kaserman in M. Intihar.

L. 1905 so si Slovenci postavili za 11.000 dolarjev lastno cerkev, ki jo je oskrboval prej Rev. M. Pakiž, zdaj pa Rev. A. Smrekar; šole ni. Cerkvene razmere so dobre. O verskem življenju piše poročevalec: „Izprva je bilo versko življenje precej živahno. Nastal je pa prepir, kje naj se zida cerkev. Ker je ena polovica, t. j. na severni strani železnice Lake Shore, pri volitvi za prostor podlegla, se je na tej strani gorečnost jako ohladila.“ Podpornih in izobra-

ževalnih društev je šest. Društvo sv. Janeza št. 71 J. S. K. J. so ustanovili dne 16. avgusta 1903 J. Kolenc, J. Rosel ter J. Mrvar in ima 74 članov; dalje so društva sv. Barbare št. 26, „V boj“, „Tolstoj“, „Mir“, in eno žensko Marije Vnebovzete št. 103 J. S. K. J. Vsa društva imajo okrog 400 udov. V naselbini je tudi pevsko društvo „Vrh planin“.

Conneaut, O. G. J. Turk, ki je prišel sem pred 6 leti in ima tukaj prodajalno, poroča, da sta tu 2 družini in 14 samcev. Zaposleni so v opekarnah in v delavnicah železnice Nickel Plate. Doma so iz Krasa.

V cerkev zahajajo v irsko in nimajo slovenske službe božje. Društev ni.

Glencoe, O. Mnogim amerikanskim Slovencem dobro znani trgovec z zlatnino, g. John Rebolj, piše, da je v tej naselbini 73 Slovencev, 11 družin in 18 samcev. Prišli so sem marca l. 1904; večinoma so Dolenjci, nekaj je Primorcev. Med prvimi so bili A. Kravanja, J. Žlembergar, J. Orel, J. Žibert, J. Stegel, J. Rebolj, ki imajo poleg F. Boštjančiča, A. Hribarja, F. Pirca in L. Jakšeta lastna posestva.

Poleg premogarske Unije imajo dvoje podpornih društev: „Jutranja Zarja“ št. 54 S. N. P. J., ustanovljena dne 11. novembra 1906, šteje 33 udov. „Socialni klub“ št. 2 v zvezi z S. S. P. Z., ustanovljen 25. novembra 1905 ima 25 udov. Prvi, ki je delavstvo strokovno in politično organiziral, je bil J. Žlembergar.

Žalostne morajo biti v tej naselbini verske razmere. V bližini menda ni nobene katoliške cerkve. Poročevalec ne odgovarja na nobeno tozadevno vprašanje. Skoraj ne morem verjeti, da bi rojaki živeli kar tja v en dan!

Newburg, O., je predmestje Clevelanda; Slovenci so izprva spadali k župniji sv. Vida. Zaposleni so v jeklarnah „American Steel & Wire Co“; l. 1903 je bilo tu do 200 družin. Cerkveno poslopje, ki ima v pritličju šolo, so zidali l. 1902 iz opeke in je stalo 23.000 dolarjev. Prvi župnik je bil Rev. F. L. Kerže, zdaj je za župnika Rev. J. Lavrič.

K. S. K. J. ima tu društvo sv. Lovrenca št. 63.

Newark, O. Mrs. Mary Mafko poroča: „Sem je prišel F. Koren in nekaj drugih šele l. 1910; zdaj je tu 5 družin in 6 posameznikov. Vsi delajo v tovarni za peči. V cerkev zahajajo v angleško, deca v javno šolo. Društva ni nobenega.“

North Randal, O. Slovenci so se začeli tu naseljevati od l. 1900. Med prvimi je bil Janez Jub. Večinoma so zaposleni na pomolih pri nakladanju rude. Kakor mi poroča g. M. Mirth, je zdaj

tukaj okrog 70 Slovencev, med njimi 22 družin; deset družin ima posestva. Deca zahaja v angleško šolo. Cerkev je v Newburgu. Slovenci nimajo službe božje, cerkvene razmere so torej „slabe", cerkveno življenje pa „dobro". L. 1909 sta J. Daničeк in J. Jene ustanovila društvo „Zarja svobode" št. 93 S. N. P. J., ki ima 14 udov.

South Lorain, O. V to lepo mesto so se začeli Slovenci naseljevati iz Dolenjskega in Notranjskega l. 1894. Med prvimi so bili A. Zemnik, J. Kuhar, A. Virant, J. Sprajc, A. Lenček in M. Simonič. Mr. F. Pavlič poroča, da je zdaj tukaj 112 družin in 350 samcev, torej okrog 700 Slovencev. Od teh jih ima 44 lastna posestva, Virant in Zemnik tudi gostilne. Delajo večinoma v raznih tovarnah.

Pevsko društvo v mestu Lorain, O.

Podporna društva so: Marija Pomagaj št. 6 J. S. K. J.; ustanovili so ga dne 18. oktobra 1898 M. Kramar, F. Brivec, F. Krištof in J. Sprajc. Društvo sv. Alojzija št. 19 J. S. K. J. je ustanovil dne 9. junija 1901 A. Virant, ki je bil 6 let tudi predsednik društva in l. 1908 izvoljen za nadzornika vse Jednote; društvo ima 83 članov in 40 članic. Društvo sv. Cirila in Metoda št. 101 K. S. K. J. To društvo sta ustanovila J. Piškur in A. Kerlim dne 28. oktobra 1897. Žensko podporno društvo „Čistega Spočetja" št. 85 K. S. K. J. so ustanovili dne 11. junija 1905 M. Lenček, J. Virant, A. Bombač, J. Vrbanek, J. Petrič, M. Medolj, N. Lenček, A. Svet, A. Cerar, T. Svet, N. Pogorevc, A. Šilc, A. Justin, A. Kosten, U. Domčiš, M. Voglič in T. Rohatin.

Hrvatje, ki spadajo k župniji, imajo svoja društva. L. 1909 so ustanovili cerkveno društvo sv. Ane. Lorain ima tudi krepko delujoče izobraževalno društvo „Planinski raj", katero so ustanovili dne 29. januarja 1909 gg. F. Justin, M. in A. Bombač, A. Vidrih, F. in J. Ulc, J. Urbas, J. Ivančič, M. Kodelja, I. Primožič, A. Debevc, J. Palčič, J. Petkovšek in F. Grašek. Zdaj ima društvo 15 članov. Leto

prej, dne 5. februarja, so ustanovili V. Narvinšek, A. Bombač, A. Lenček, A. Svet, I. Strozak, N. Tomazin, F. Janežič, I. Bučar in drugi slovensko godbo, ki šteje 16 članov in ima geslo:

Banda svira,
Jelačić maršira,
Korakajo junaki vsi!

Slovensko narodno pevsko društvo „Prešern", ustanovljeno dne 26. januarja 1909 pod vodstvom g. J. Boljka, so izpremenili v podporno društvo S. S. P. Zveze. Društva imajo za zborovanja in veselice lastno dvorano.

O zgodovini župnije povzamem iz Clevelandskega koledarja za l. 1908 sledeče: Ko še ni bilo zadosti Slovencev v Lorainu, da bi imeli lastno župnijo, so naprosili Rev. A. Smrekarja, ki je bil ta čas v Clevelandu, da jih je prevzel v duhovno oskrb. Pozneje je ostal tu za stalno. Prvi cerkveni odbor so izvolili dne 26. marca 1905 in so bili v njem gg. J. Sprajc, A. Svet, F. Krištof, F. Tomazin in I. Klemenc. Za nabiranje doneskov so izbrali še druge može; blagajničar je bil F. Ambrožič. Župnijo so postavili pod varstvo slovanskih apostolov sv. Cirila in Metoda. Najprej so bili najemniki v irski župniji sv. Janeza. Takoj so pa mislili na lastno cerkev in kupili na 14. cesti 4 lote. Ker pa irska cerkev ni bila na dobrem, so Slovenci kupili od Ircev vso posest s cerkvico, šolo in župniščem vred. Vsi sicer niso bili s tem zadovoljni, ker bodočnost Slovencev je bila bolj na 14. in 15. cesti, a končno so se vendar vdali. Rev. A. Smrekar je bil pa v tem času (l. 1906) prestavljen k sv. Vidu v Cleveland, in na njegovo mesto je prišel Rev. I. Ponikvar. Nekako decembra je bila kupčija sklenjena, in Irci so imeli le mašo ob 8. uri. L. 1907 je Rev. I. Ponikvar s pomočjo rojakov cerkev in župnišče preslikal, a dne 1. avgusta je moral oditi na župnijo sv. Vida v Cleveland. V Lorain je prišel Rev. K. Zakrajšek, ki pa ni ostal dolgo tu. Zdaj župnikuje Slovencem Rev. John Štefanič.

Poročevalec pristavlja: „Glede verskega življenja so razmere dobre, na vsak način ugodne, glede cerkvenega premoženja pa za sedanje čase navadne."

Ker ima naselbina lastno šolo, ima deca tudi slovenski pouk.

Youngstown, O. Tu in v bližnjih krajih New Castle in Girard biva že od l. 1899 nad 20 Slovencev, ki so zaposleni v železnih topilnicah in zahajajo v slovaško cerkev. K. S. K. J. ima tu društvo vitezev sv. Mihaela št. 61. V Girardu je društvo „Ljubljana" št. 49 S. N. P. J.

Več Slovencev je še v krajih: Euklid, East Palestine, kjer sta društvi sv. Jožefa št. 41 J. S. K. J. in št. 49 sv. Barbare, Lowellville, Maynerd in Nottingham.

Oklahoma.

Adanson, Carmen in Henryetta, Okla. Tu so premogovniki, kjer je zaposlenih 10 do 15 Slovencev, ki se pa vedno selijo.

Chant, Okla. Mr. A. Berk poroča, da so prišli J. Režič, J. Vidergar in Geo. Madič pred sedmimi leti sem. Zdaj je tu 12 družin, ki imajo vse svoja posestva, in 10 samcev. Večinoma so premogokopi. G. Madič ima veliko trgovino na najlepšem kraju mesta. V cerkev zahajajo v Forth Smith, Ark., deloma jih obiskuje duhovnik iz Eufalie, Okla. Deca zahaja v javno šolo, pouka in slovenske službe božje ni, tudi nobenega društva.

Hughes, Okla. V premogovniku je kakih 30 Slovencev.

Wilburton, Okla. Do 40 Slovencev dela tu v premogovniku; stanujejo v družbenih hišah in niso stalno naseljeni.

Središče Slovencev v tej državi je Fort Smith, Ark., kamor zahajajo tudi v cerkev. Kakega društva ni nikjer.

Oregon.

Cornucopia, Ore. V zlatih rudnikih delajo trije Slovenci.

Oregon City, Ore. Prvi so prišli v Oregon City Jakob Polanc, Katarina Hanny in Matija Justin s soprogo l. 1888. Prvi je nadzornik v tovarni Willamette Co, zadnji ima hotel. Večinoma so Slovenci zaposleni v papirnici. Mr. Jos. Kestnar mi poroča, da je v tej naselbini zdaj okrog 180 Slovencev, večidel Gorenjcev, med temi je 25 družin. Lastne domove imajo poleg zgoraj omenjenih še F. Sajovic, L. Avman, F. Snove, P. Kurnik, Jos. Pavlin in drugi.

V cerkev zahajajo v irsko sv. Janeza Ev.; slovenske službe božje nimajo.

Dne 13. avgusta 1907 so M. Justin, J. Smrekar, J. Šubic in drugi ustanovili društvo sv. Jožefa št. 76 J. S. K. J., ki šteje okrog 30 udov.

Portland, Ore. V to lepo mesto sta prišla pred petimi leti najprvo Mat. Justin in I. Polanc. Kakor mi poroča Mr. A. Roitz, je zdaj v mestu okrog 100 Slovencev, med njimi 16 družin; nekateri imajo svoje hiše. Zaposleni so v raznih tovarnah, največ v papirnici Willamette Paper Mill.

Cerkveno življenje je srednje, ker ni slovenskega duhovnika; večinoma zahajajo v nemško (?) škofijsko cerkev. Društev ni.

Po državi Oregon je raztresenih še več slovenskih farmerjev, o katerih pa nimam nobenih poročil.

Pennsylvania.

Adamsburg, Pa. Slovenci so se nastanili tu l. 1901; l. 1903 jih je bilo že nad 400, med njimi 15 oženjenih. Zaposleni so v rudnikih. Cerkve tu ni; angleška in nemška sta oddaljeni eno uro. Spovedovat hodi sem župnik iz Pittsburga, kamor spadajo tudi v društvenem oziru.

Allegheny, Pa. To mesto je združeno s Pittsburgom, dasi ima lastno upravo. Že l. 1903 je bilo tu nad 600 Slovencev; zdaj jih je nad 1000; zaposleni so v raznih tovarnah. Spadajo k slovenski cerkvi v Pittsburgu. K. S. K. J. ima tu društvi sv. Roka št. 15 in Marije sedem žalosti št. 50; poleg teh je še več drugih društev raznih Jednot.

Aliquipapa, Pa. K. S. K. J. ima tu društvo sv. Družine št. 109.

Ambridge, Pa. V to naselbino so prišli Slovenci l. 1892. Med prvimi so bili M. Škof, F. Schneckenberger, bratje Roženberger, F. Tomažič, P. Švegelj in A. Frenčak. Večinoma so Dolenjci in so zaposleni v tovarni za mostove (Bridgeworks); družine imajo svoje domove, J. Flajnik tudi prodajalno. Po poročilu g. M. Speca je zdaj tu 21 družin, 40 samcev, skupaj 123 Slovencev, „brez Belokranjcev".

Verske razmere so „bolj srednje", in cerkveno življenje „ravno ni dobro, slabo pa tudi ne". Cerkev imajo skupaj z drugimi narodi, a je silno zadolžena. Večinoma so bili pri župniji hrvaški duhovniki: Rev. Urban, † Lavš, Polifka, Gužič, Behavac in zdaj Rev. Rančinger. Deca zahaja v javno šolo. Društvi spadata k S. N. P. J. in S. S. P. Z.

Avella, Pa. Mr. J. Kanzius poroča, da je tu 7 družin in 11 samcev. Prišli so sem l. 1905; doma so iz Kranjskega in Štajerskega. Med prvimi so bili J. Kumer, T. Hladnik, J. Volinar in J. Kanzius. Razen enega (J. Volinar, ki je mesar) so vsi drugi premogarji. V cerkev zahajajo v Bridgeville; deca hodi v javno šolo. Edino društvo je št. 4 S. D. P. Z.

Bagaley, Pa. J. S. K. J. ima tu društvo sv. Alojzija št. 13.

Belle Vernon, Pa. Mr. J. Vojska poroča, da je tu 7 družin in okrog 20 Slovencev. Prišli so pred 10 leti iz Dolenjskega. Vsi so premogarji. V cerkev zahajajo v angleško v Monessen; društva ni nobenega.

Braddock, Pa. Kraj je blizu Pittsburga. Slovenci so zaposleni v jeklarnah. L. 1903 jih je bilo okrog 200. V cerkev zahajajo baje v Pittsburg. J. S. K. J. ima tu društvo sv. Alojzija št. 31, ki šteje 158 članov in 95 članic, društvo sv. Barbare pa št. 32.

Bridgeville, Pa. Sem spadajo še kraji: Boswell, Broughton, Burdine, Canonsburg, Sygan in Venetia. Slovenci, ki so se začeli

naseljevati sem okrog l. 1885, so večinoma premogokopi; nekaj je tudi obrtnikov. Središče je cerkev sv. Barbare s pokopališčem. Cerkev so posvetili l. 1895. Rev. J. Zalokar je bil tu za župnika do svoje smrti (l. 1912); zdaj dela tu Rev. M. Tušek.

Boswell, Pa. J. Jeras mi poroča, da so tu 4 slovenske družine in 12 samcev, ki so vsi premogokopi. V cerkvenem in društvenem oziru spadajo menda v Bridgeville.

Broughton, Pa. Ta naselbina je od Pittsburga oddaljena 10 milj. L. 1898 sta prišli sem kot prvi družini Kirk in Bregar, doma iz Celja. G. M. Kirk je l. 1904 odprl prodajalno, ki je zdaj ena največjih. Kakor mi poroča g. Anton Demšar, je zdaj v naselbini skupno 370 Slovencev; družin je 64 in jih ima 29 lastne domove. Razen dveh trgovcev se pečajo vsi s kopanjem premoga.

Cerkev imajo skupaj z drugimi narodi, k spovedi zahajajo v Bridgeville. Društva so štiri. Največje je sv. Barbare št. 17, ki ima 340 udov in lastno dvorano, vredno 5000 dolarjev. Društvo sv. Alojzija št. 95 K. S. K. J. ima 98 članov in članic, „Zvezda“ št. 52 S. N. P. J. 56 in št. 55 S. S. P. Z. 48 članov.

Burdine, Pa. Rojaki, ki so se naselili v tem kraju, so prišli l. 1887 iz Trbovelj, Predoslja in Domžal. Med prvimi so bili M. Rajner, T. Lenk in P. Serak. Vsi so premogokopi, le I. Dolenc ima prodajalno. Mr. F. Ferlan poroča, da je zdaj tu 52 družin in okrog 100 posameznikov; od teh jih ima 43 lastne hiše. V cerkev zahajajo v Bridgeville; cerkveno življenje je „izgledno“, deco poučuje v krščanskem nauku župnik v Bridgevillu; imajo tudi lastno šolo, a še premalo mladine.

Tu je sedež prvega slovenskega društva Pennsylvanije, namreč društvo sv. Jožefa št. 21 K. S. K. J., ki so ga dne 2. februarja 1892 ustanovili F. Ferlan, L. Tratnik in drugi; zdaj šteje 250 udov. Poleg tega je še društvo št. 4 J. S. K. J. in št. 50 sv. Barbare. Za izobrazbo skrbi „Bralno in izobraževalno društvo“. Ta naselbina ima lasten „Slovenski dom“, ki je stal menda 8000 dolarjev.

Canonsburg, Pa. Slovencev je tu okrog 50, med temi 11 družin. G. J. Kirn poroča, da so prišli sem pred 16 leti; delajo v premogovnikih in tovarnah, nekateri imajo prodajalne. Do večje veljave so prišli J. Podboj, T. Bevc, J. Žigon, J. Pelhan, B. Godec, A. Florijančič, F. Potočar in drugi. Versko življenje je dobro; zahajo k Rev. Zalokarju v Bridgeville. Društvo sv. Janeza št. 75 J. S. K. J. šteje 42, „Jutranja zarja“ 30 in „Postojnska jama“ 40 udov.

Carbondale, Pa. Blizu tu je kakih 6 družin, med njimi Josip Debevec iz Rakeka, premožen trgovec z zlatnino. Vsi imajo posestva, dva Slovenca delata v pivovarni. V cerkev zahajajo v Forest City.

Claridge, Pa. Že l. 1903 je bilo tu 400 Slovencev, med njimi 200 družin; delajo v premogovnikih. Družba „Claridge" je ponujala Rev. J. Kranjcu prostor in denar za slovensko cerkev, a do zdaj baje še ni prišlo do zidanja. J. S. K. J. ima tu društvo sv. Mihaela št. 40 in sv. Barbare št. 20.

Clarksville-Universal, Pa. Mr. J. Previč poroča, da so Slovenci M. Kumer, J. Vičič in J. Jereb prišli sem iz Oselice in Hotavelj pred 13 leti. Delajo v premogovnikih, dva (Previč in Vadnar) imata prodajalni. Zdaj je 10 družin in 6 samcev; 7 jih

Collinsburg, Pa.: Pevsko in podporno društvo.
Mr. Musi (v sredi) meri 2 *m* 13 *cm* in je daleč naokrog največji mož.

ima svoja posestva. Zahajajo v slovensko cerkev v Pittsburg, deca v katoliško angleško šolo. Društvo sv. Barbare št. 39 šteje 75 udov in je bilo ustanovljeno dne 28. februarja 1907.

Collinsburg, Pa. Iz tega kraja sem prejel zanimivo poročilo, žal brez podpisa.

Poročevalec pravi, da je tu 56 družin in 24 samcev. Prvi so se naselili: F. Lavrič, A. Resnik in V. Kajtner. Prišli so l. 1881 iz Štajerskega v Pittsburg in l. 1882 sem. Razen enega, ki ima prodajalno, so vsi premogarji.

„V tej naselbini je delal kot premogokop nekaj časa Franc Šlander, v stari domovini šestošolec. Ko se je naučil angleščine, je prišel v neko pisarno. Končno

je pričel izdajati v Pittsburgu list „Delavski Prijatelj". Konkurenca od drugih slovenskih listov in neugodne gmotne razmere so ga uničile in prignale do samoumora."

Okrog 22 družin ima lastne domove z vrtom. Verske razmere so „slabe". Najbližja cerkev je nemška v West Newtonu. Na vprašanje: „Kakšno je cerkveno življenje", odgovarja poročevalec: „Prvi naseljenci in nasledniki so pomagali pri zidanju cerkve (l. 1888) z rokami in obilnimi prispevki; zdaj pa skoro nihče ne obiskuje službe božje, niti ne izpolnjuje verskih dolžnosti. Naselniki trdijo, da je izginjal cerkveni denar, ki ga ni hranil cerkveni odbor, in da so se vedli nemški župniki skrajno neprijazno nasproti vsem župljanom, vsled česar so se zadnji odtegnili cerkvi."

Podporna društva so: „Samostalno slovensko pevsko društvo", ki ga je ustanovil l. 1902 M. Jamnik; ima 65 udov. „Slovenska zastava", ustanovil l. 1907 J. Jovan, šteje 97 članov in je v zvezi s S. N. P. J. št. 64. „Orel", podružnica št. 40 S. N. P. Z. Ustanovila sta ga l. 1910 A. Jakoš in J. Zorko ter šteje 25 udov. „Socialistični klub", ustanovil B. Vrtačnik, šteje 17 članov. L. 1902 so ustanovili in l. 1910 inkorporirali samostojno podporno društvo „Savica", ki šteje 70 članov. L. 1910 so ustanovili tudi slovensko godbo na pihala. Poročevalec končno pristavlja: „Poročilo je neugodno, a do pičice resnično."

Continental-New Comer, Pa. Mr. J. Blažinec poroča, da je tu pet družin in štiri posamezniki. Prva sta prišla sem L. Bečan in F. Kostelec. Vsi so premogarji in nimajo hiš. V cerkev zahajajo v Uniontown, slovenske službe božje nimajo. Društvo sv. Roka št. 55 J. S. K. J. so ustanovili l. 1905 J. Krušnar, M. Rupar, M. Kordič in A. Levak.

Conemaugh, Pa. Tukaj je precej velika naselbina, iz katere žal nisem mogel dobiti kakih podatkov. Conemaugh je sedež l. 1908 ustanovljene S. D. P. Z. J. S. K. J. ima tu društvo sv. Alojzija št. 36, ki šteje 82 članov in 31 članic, in sv. Barbara št. 55.

L. 1911 so ustanovili pevsko društvo „Bled".

Cornwall, Pa. V tem kraju so železni rudniki, kjer je bilo l. 1903 zaposlenih do 200 Slovencev.

Crab Tree, Pa. J. S. K. J. ima društvo presv. Rešnjega Telesa in S. D. P. Z. št. 58.

Cuddy, Pa. Društvo sv. Barbare ima tu št. 48.

Duryea, Pa. V premogovnikih dela nekaj Slovencev, ki imajo društvo sv. Barbare št. 11.

Elizabeth, Pa. Tu je šest slovenskih družin in ravno toliko samcev.

Etna, Pa. K. S. K. J. ima tu društvi sv. Jurija št. 64 ter svetega Petra in Pavla št. 89.

Export, Pa. J. S. K. J. ima društvo sv. Alojzija št. 57.

Falls Creek, Pa. Prvi so prišli v to naselbino F. Pirc, A. Knavs, F. Oven in Al. Slak pred 16 leti. Večinoma so iz ljubljanske okolice in iz Dolenjskega. Zdaj je sedem družin in 18 posameznikov, ne vštevši ženske in deco. Vsi delajo v strojarni. G. F. Pirc ima v bližini veliko posestvo. V cerkev zahajajo sicer v irsko, deca v javno šolo in ima verski pouk, a drugače so Slovenci, kakor piše g. A. Slak, „zapuščeni; le zadnjič je nas obiskal slovenski duhovnik, o. Venc. Šolar, O. S. B., torej zaradi spovedi jako žalostno.“ Eno društvo pripada J. S. K. J., eno pa H. Z.

Forest City, Pa. Slovenska naselbina v mestu se je zelo lepo razvila. Med prvimi naseljenci so bili F. Skubic, F. Pučnik, M. Kofol, A. Zaverl, M. Muhič in drugi; najprej so prihajali iz Dolenjskega in Notranjskega, pozneje tudi iz Štajerskega in Primorskega, in sicer so dohajali od l. 1886 naprej. Zdaj je tu okrog 250 družin in nad 1100 duš. Izprva so delali v premogovniku, zdaj so Muhič, Sredenšek, Zaverl posestniki hotelov, Gerčman trgovec, Zalar glavni tajnik K. S. K. J. itd. Nad 100 družin ima lastne domove. Slovenci so si znali v javnosti in pri mestni upravi priboriti vpliv, kakršnega naši rojaki nimajo menda nikjer. Martin Muhič je podpredsednik banke „National Bank of Forest City“ in ima pravico, da podpisuje denar, ki ga ta banka izdaja. To je storil že večkrat, tako da kroži zdaj po Zedinjenih državah denar (desetaki in dvajsetaki), ki nosi podpis Slovenca Muhiča. To bo pač edini slučaj na svetu, da bi bil Slovenec podpisan na javnem denarju! Veliko število deležev omenjene banke je v slovenskih rokah, tako da jo imenujejo „naša banka“. V upravnem svetu sta gg. Muhič in Martin Gerčman. Muhič je bil tudi že dvakrat mestni svetovalec (councilman) in eno leto mestni blagajnik. Zdaj sta v mestnem svetu Slovenca Viljem Sredenšek kot predsednik (chairman), ki je obenem tudi načelnik mestne godbe, in Frank Končar.

Do l. 1904 so zahajali Slovenci v irsko cerkev. Prvi je obiskal Slovence † Rev. F. Šusteršič; pozneje jih je hodil skozi deset let ob Veliki noči spovedovat † Rev. J. Zalokar. L. 1904 so si zidali pod vodstvom Rev. J. Tomšiča lastno cerkev sv. Jožefa, ki je stala brez oprave in brez zemljišča 12.000 dolarjev. Deca zahaja v javno šolo in ima krščanski pouk v cerkvi. Slovencem župnikuje ves čas sedanji duhovni vodja K. S. K. J., Rev. J. Tomšič.

Forest City je sedež podpornega društva svete Barbare, ki ima zdaj okrog 70 podrejenih društev. Med krajnimi so društvi

sv. Jožefa št. 12 in D. M. Vnebovzete št. 77 K. S. K. J. in samostojno sv. Lovrenca.

Osnovali so tudi močno pevsko društvo „Slavček“, ki oskrbuje obenem cerkveno petje.

Goff, Pa. Tu je društvo sv. Antona št. 71 K. S. K. J.

Grays Landing, Pa. Društvo sv. Barbare ima tu št. 64.

Greensburg, Pa. Društvo sv. Barbare ima podružnico št. 54.

Haser, Pa. Prvi Slovenci so se naselili sem l. 1897 iz Poljanske doline in Dolenjskega. L. 1903 je bilo tu 28 družin, 19 s posestvi, in do 120 samcev. Vsi delajo v premogovnikih. V cerkev zahajajo v dve uri oddaljeni Irwin, spovedovat jih je hodil † Rev. J. Zalokar. K. S. K. J. ima društvo sv. Jožefa št. 58.

Franklin, Pa.: Slovenski dom.

Herminie, Pa. G. J. Čož poroča, da šteje ta naselbina 30 družin in 180 posameznikov. F. Soklič, J. Kreček in M. Košir so tu že čez 20 let, drugi so prišli šele pred petimi leti; prvi naseljenci in še 13 drugih (Sornig, Mole, Gradišek, Čož, Kolar, Bedek, Kapla, Arnold, Drab in Cirar) imajo lastne hiše. Cerkvene razmere so „bolj slabe“. Ob nedeljah zahajajo v irsko cerkev v Madison (Our Lady of Victory); enkrat v letu jih pride spovedovat slovenski duhovnik iz Pittsburga (Rev. J. Mertel). Društva so: S. N. P. J. št. 87, ustanovljeno leta 1906, ima 114 udov, društvo sv. Barbare (leta 1908) 16, in društvo spadajoče S. S. P. Z. (l. 1911) s 17 udi. Rojaki so Gorenjci in Notranjci ter zaposleni v premogovniku.

Homer City, Pa. Društvo sv. Barbare ima tu postojanko št. 57.

Hooversville, Pa. V premogovniku dela do 20 Slovencev.

Imperial, Pa. J. S. K. J. ima tu društvi sv. Jožefa št. 29 in sv. Barbare št. 22.

Irwin, Pa. K. S. K. J. ima tu društvo sv. Barbare št. 68.

James City, Pa. Mr. Frank Debevc piše, da je tu 47 Slovencev, med temi pet družin. Prvi so prišli sem l. 1906, ko so začeli graditi tovarno za steklo. Med prvimi so bili A. Krajec, F. Mišič, J. in Iv. Škerlj in J. Debevc; vsi delajo v tovarni. Verske razmere

„niso dobre, ker ni slovenskega duhovnika.“ V cerkev zahajajo v angleško v mestu Kane, a „le malo“. Društva ni nobenega.

Johnstown, Pa. Rojak F. Gahenja mi poroča, da se je nekaj Slovencev iz Belokranjskega naselilo tu že pred 60 leti, a so se ponemčili. Drugi so prihajali iz Notranjskega od l. 1892 naprej; največ jih je iz Cirknice in Rakeka. Njih število je narastlo na 1500, med temi do 100 družin, ki imajo svoje domove. Večina dela v premogovniku, nekaj v raznih tovarnah, nekateri pa so trgovci. Poročevalec pravi, da „so rojaki narodnega in socialističnega mišljenja, da ne zahajajo nikamor v cerkev in le za silo v hrvaško.“ Deca nima slovenskega pouka. Cerkveno življenje je torej „socialistično“. Spovedovat jih je hodil prej † Rev. J. Zalokar.

Dne 6. maja 1912 so si Slovenci kupili za 3000 dolarjev pet akrov zemlje za pokopališče in za park obenem. Raznih društev je 15. Najmočnejša so sv. Cirila in Metoda št. 16 J. S. K. J., ki so ga ustanovili l. 1900 F. Gahenja, J. Pegel, F. Slabe, M. Pečjak, A. in J. Jenc, G. Hreščak, M. Strukelj, J. Cerjak in J. Omerzo ter šteje okrog 100 udov, potem sv. Alojzija in sv. Barbare. Društva imajo lastno dvorano.

Kaylor, Pa. Tu je društvo sv. Barbare št. 96 K. S. K. J.

Loydell, Pa. Dne 7. oktobra 1911 so otvorili „Društveni dom“, ki je stal 1000 dolarjev; J. S. K. J. ima tu društvo sv. Petra in Pavla št. 32.

Luzerne, Pa. Mr. A. Osolnik poroča: „Tu je 22 družin (18 jih ima lastne hiše) in 17 samcev; prišli so sem l. 1886 iz Kamnika, Litije, Štajerskega in Koroškega. Med prvimi je bil J. Grilc, ki ima lepo urejeno gostilno. Vsi delajo v premogovniku. V cerkev zahajajo v nemško, enako deca v nemško šolo. L. 1902 so J. Grilc, F. Šmik, U. Ahac in F. Zavozel ustanovili postojanko št. 4 sv. Barbare; zdaj šteje 32 udov.“

Meadov Lands, Pa. Odtod sem dobil poročilo s tako ostudnimi opazkami, da bi bilo v sramoto vsem Slovencem, ako bi ga objavil.

Middletown, Pa. Ta kraj je 30 milj od Harrisburga. V tovarnah za pohištvo je bilo l. 1903 zaposlenih do 100 Slovencev.

Monessen, Pa. J. S. K. J. ima tu društvo št. 68.

Moon Run, Pa. V to naselbino so prišli prvi Slovenci l. 1893. Med temi so bili Fr. Jeram, J. Zagode in Fr. Maček. Zdaj je tukaj okrog 400 Slovencev, med njimi 70 družin; posestva imajo V. Gašpari, Fr. in M. Maček, J. Zagode, J. Arhor in še drugi. Mr. Fr. Maček mi poroča, „da so verske razmere slabe za Slovence. Zahajajo sicer v poljsko cerkev sv. Trojice, a versko življenje je slabo,

„ker duhovnik zaničuje Slovence.“ Deca zahaja v državno šolo in nima nobenega slovenskega pouka. Večina Slovencev so premogokopi, le nekaj je kovačev in tesarjev. Društvo sv. Barbare št. 107 K. S. K. J., ustanovljeno l. 1901, ima 215 udov, ono sv. Frančiška št. 99 J. S. K. J. 45 in društvo S. S. P. Z. 35 udov.

Negley, Pa. L. 1903 je bilo tu 300 Slovencev, ki so prišli od Stare in Nove Oselice, iz Poljanske doline in s Krasa. Menda pripadajo v Bridgeville.

Olyphant, Pa. Tu so štiri slovenske družine; delajo v premogovniku.

Penna Station. Pa. Društvo sv. Barbare ima tu postojanko št. 46.

Pittsburg, Pa. To je največje železno obrtno mesto sveta; zato mu pravijo „kovačnica sveta“ in zaradi dima od tovarn „Smoky City“. Slovenci so bili tu že leta 1890. Leta 1903 jih je bilo 200 družin in do 6000 moških delavcev; zdaj jih je baje nekoliko več. Večinoma so iz Belokranjskega, Preloke, Vinice in Adlešič na Dolenjskem. Zaposleni so v raznih tovarnah, nekaj je obrtnikov in posestnikov.

K. S. K. J. ima tu 5, J. S. K. J. 2, sv. Barbara 1 podružnico; vseh podpornih društev je okrog 20. L. 1911 so Slovenci postavili lasten „Kranjski slovenski dom“, kjer imajo veselice in zborovanja. Tu izhaja tednik „Edinost“.

L. 1897 so si Slovenci zidali svojo cerkev Matere božje. Meseca decembra je prišel sem za župnika Rev. J. Kranjec, ki je l. 1901 sezidal novo župnišče in izposloval pri milijonarju Carnegie 3000 dolarjev za orgle. Leta 1903 je prišel na njegovo mesto Rev. John Mertel.

Od l. 1903 imajo tudi dvorazredno župnijsko šolo, kjer poučujeta posvetni učiteljici. Župnik poučuje deco tudi v slovenščini.

Plymouth, Pa. Sem so došli Slovenci že okrog leta 1886. Zaposleni so v premogovniku. Cerkve, šole in društva menda ni.

Reading, Pa. Mr. Frank Špehar mi poroča, da so se Slovenci začeli naseljevati l. 1888. Prvi je prišel g. Marko Kostelc; nekoliko pozneje sta se naselila Anton Žgur in Ivan Stublar. Zdaj je tu 27 družin, večje število samcev, tako da šteje naselbina z otroci vred nad 150 oseb. Dva rojaka imata posestva, eden prodajalno, drugi delajo v raznih tovarnah. Med rojaki ni prave podjetnosti, ker se večinoma mislijo zopet vrniti. Slovenci zahajajo v razne cerkve, ponajveč se pa zatekajo k slovaški župniji, ki jo oskrbuje Slovenec, Rev. F. H. Ravnihar; deca zahaja deloma v katoliške, deloma v javne šole. J. S. K. J. ima tu društvo sv. Jurija št. 61, S. S. Z. pa društvo „Maj“ št. 25.

Ramey, Pa. Iz obširnega poročila g. Ed. Schmidta povzamem, da je tu 10 slovenskih družin. Prvi je prišel l. 1888 A. Kučinič, doma iz Metlike. Vsi imajo svoje domove. Samci prihajajo in odhajajo, ker je v premogovniku slab zaslužek. Društvo sv. Barbare št. 61 ima 9 udov. V cerkev zahajajo v 3 milje oddaljeni Houtzdale, v slovaško, ali pa v irsko, ker „plačati moramo povsod". Odrastlo deco pošiljajo v katoliško župnijsko šolo. Rojake obiskuje tupatam kak slovenski duhovnik, a bolj redko, ker „irski in slovaški župnik ne vidita kaj rada, da pride slovenski duhovnik!" Menda so taki „dušni pastirji" tudi še v drugih krajih. „Vsi smo amerikanski državljani, po političnem mišljenju socialisti, a ne brezverci."

South Sharon, Pa. Mr. M. Gorenc poroča, da so prišli prvi Slovenci sem nekako pred 10 leti. Med njimi so bili J. Gornik, M. Vrenik in F. Cimperman; prvi ima še svoje posestvo, druga dva sta prodala. Prišli so iz Dolenjskega; zdaj je tu 20 družin, ki imajo hiše, in okrog 25 samcev. Naselbina se bo še povekšala. Vsi delajo v tovarni za kositer. Zahajajo v nemško cerkev sv. Jožefa, deca pa v javno šolo. Nekateri spadajo v društvo sv. Alojzija v Broddoku, Pa, drugi k S. N. P. J. Od 1. julija 1912 se mesto imenuje Farrell.

St. Mary's (Elk Co.), Pa. G. A. Pivk poroča, da so bili tu Slovenci v šumah že pred 10 leti. V mesto sta prišla l. 1910 rojaka A. Basnik, ki ima tudi svojo hišo, iz Leskovic, in J. Kroflič iz Mirne. Zdaj sta tu 2 družini in 5 posameznikov. Večinoma delajo v tovarni za usnje. Zahajajo v nemško ali angleško cerkev, deca v župnijsko šolo. Društev ni.

Steelton, Pa. V tem mestu so velikanske tovarne milijonarja Carnegie. Razne stavbe so predmestje Lockhall združile s Harrisburgom. Slovenci so zaposleni v tovarnah „United States Steel Co." in „Pennsylvania Steel Co". Naseljevati so se začeli l. 1888 in so prihajali iz Metlike, Črnomlja in Žužemberka. Kakor mi poroča Mr. M. Kofalt, je tu nad 500 Slovencev; okrog sto je družin, od katerih imajo nekatere lastne domove. Do večje veljave so prišli M. Kofalt, ki je javni notar in ima obsežno prodajalno, G. Gršič, ki je forman v tovarni J. Petrašiča, Mary Mika in Mary Kozjan, ki sta učiteljici.

Cerkvene razmere so dobre. Dolgo vrsto let so imeli Slovenci in Hrvatje skupno svojo cerkev Matere božje. Ker so se pojavila nesporazumljenja, so Slovenci ustanovili dne 15. maja 1909 lastno župnijo. Takoj so začeli zidati na North in 2nd Street lično cerkev sv. Petra. Blagoslovili so jo 11. decembra 1910. Cerkev ima 3 oltarje in 3 zvonove. V lastni šoli poučujejo 4 sestre 87 slovenskih šolarjev. Skupno župnijsko premoženje znaša 25.000 dolarjev. Versko

življenje je prav dobro. Poleg cerkvene bratovščine Srca Jezusovega imajo Slovenci štiri katoliška podporna društva, namreč sv. Alojzija (ustanovil J. Kozjan), sv. Nikolaja (ustanovil F. Kompare), samostalno društvo sv. Jurija (ustanovil M. Kofalt) in žensko društvo Marije milosti polne. Menda je nekaj Slovencev tudi v kraju Pittsburg. Slovencem župnikuje Rev. F. J. Ažbe.

Sýgan, Pa. Mr. L. Glažer poroča, da je v tej naselbini 39 družin in 28 samcev, torej 67 moških brez žensk in otrok. Družini Verdinek in Miklavčič sta prišli sem l. 1903, največ se jih je pa naselilo v l. 1905. Rojaki so Kranjci in Štajerci, večinoma iz Šaleške doline, in delajo v premogovnikih. Dve prodajalni ne uspevata posebno, ker je naselbina premajhna. Od prvotnih 27 družbenih hiš so jih Slovenci pokupili 17, in 11 družin je postavilo lastne domove. Cerkvene razmere so „srednje". Rojaki zahajajo v slovensko cerkev v Bridgeville ali v irsko v Rosevale. Društvo Jugoslovanski socialistični klub „Mladi Vrh" št. 13 S. S. P. Z. so ustanovili l. 1909 in spojili z njim „Čitalnico", ki so jo l. 1906 preložili sem iz Burdine, Pa.; zdaj ima 48 članov. Društvo „Bratstvo" S. N. P. J. so ustanovili maja l. 1904 z 18 člani; zdaj šteje 115 udov. Poročevalec še dostavlja: „Dasi majhni, gibljemo se živahno; pripadamo k U. M. Workers of America (unijskim premogarjem), kjer smo dobro interesirani. Postavili smo si „Slovenski Dom" z lastnimi rokami pod vodstvom sobrata J. Lesjaka. Dom nas stane do 3000 dolarjev in delo, ki smo ga sami izvršili, moramo računati na 1000 dolarjev."

Trestle, Pa. Slovenci so se začeli v premogovnike naseljevati okrog l. 1890. Že l. 1903 je bilo v vseh jamah po okolici nad 600 Slovencev; zdaj jih je baje okrog 1000. V cerkev zahajajo v Pittsburg. Društvo sv. Barbare št. 33 J. S. K. J. šteje okrog 200 članov in članic.

Tyre, Pa. J. S. K. J. ima tu društvo sv. Jožefa št. 74.

Uniontown, Pa. J. S. K. J. ima tu društvo sv. Roka št. 55, ki šteje okrog 50 članov in članic.

Venetia, Pa. L. 1903 je bilo tu 200 Slovencev, večinoma Dolenjcev, ki so delali v premogovniku. Cerkve ni. Spovedovat jih hodi župnik iz Bridgevilla.

West Newton, Pa. Sem so prišle štiri slovenske družine l. 1882, l. 1903 je bilo 23 družin in do 60 samcev iz Litije, Kamnika in Štajerskega. Zaposleni so v premogovniku. Cerkve sami nimajo, spovedovat jih hodi župnik iz Pittsburga.

Willock, Pa. V to naselbino blizu Pittsburga so prišli prvi Slovenci l. 1894 iz Gorenjskega, Škofjeloke in Trate. L. 1903 jih je

bilo 20 družin in okrog 100 oseb, zdaj jih je nad 200. Delajo v premogovniku. Cerkev imajo menda skupaj z Nemci na Flass, večinoma pa zahajajo v Pittsburg. Blizu so še naselbine Lickron in Castle Chanon.

Yukon, Pa. Mr. J. Vidman mi poroča, da je tu 30 družin, ki imajo lastne domove, in nad 30 samcev, torej skupno nad 100 Slovencev. Prišli so sem l. 1908 iz Dolenjskega. Med prvimi so bili: J. Vidman, G. Mastrle, M. Mačkovšek, A. Lavrič, A. Golobič, M. Kova, J. Lovšin in F. Mihelič. Zaposleni so v premogovnikih; J. Tomšič in J. Lavrin imata prodajalne. V cerkev zahajajo v slovaško, oskrbuje jih Rev. M. Tušek. Verske razmere so srednje. V naselbini je dvoje društev: „Novi dom“ št. 117 S. N. P. J. in društvo št. 34 S. D. P. Z. Prvo je bilo ustanovljeno dne 13. aprila 1909 in ima 30 članov, drugo dne 1. aprila 1910 in šteje 22 udov. Mnogi so člani drugih Jednot.

V zadnji dobi se je v Pennsylvanijo naselilo zelo mnogo Slovencev, tudi v kraje, kjer delo ni stalno. Po več naših rojakov biva zdaj še v sledečih krajih: Beadling, Beaverdale, Beaver Falls, Bessemer, Bulgee, Cliff Mine, Courtney, Darrah, Dunlo, Edinburg, Emporium, Epton, Fayette City, Fitz Henry, Franklin, Gates, Gleasonton, Hacket, Heilwood, Houston, Hostetter, Iselin, Jerome, Lansford, Large, Lemont Furnace, Mc Donald, Mc Kees Rocks, Maner, Morgan, New Alexandria, Oakmont, Orient, Portland Mills, Presto, Rankin, Ralphton, Red Lodge, Rices Landing, Ruffsdale, Salina, Sharpsburg, Smithfield, So. Fork, Trefford, Turtle Creek, Verona, West Winfried, Whitney, Wick Haven in Wilmerding.

Rhode Island.

Riverside, R. I. L. 1907 se je sem naselil s svojo družino slovenski kipar Ivan Zalar, doma iz Ljubljane.

Providence, R. I. V tovarnah je nekaj slovenskih delavcev, ki pa ne vedo drug za drugega. Posamezniki so tudi še po drugih mestih te države.

South Dakota.

Central City, S. Dak. V rudnikih je zaposlenih nekaj slovenskih delavcev.

Lead, S. Dak. Mesto je dobilo za Slovence večji pomen, ko je leta 1902 zasedel novoustanovljeno škofijo slovenski vladika

mil. g. Ivan Stariha. Zdaj je tu 7 slovenskih družin in okrog 10 samcev. Mnogo je Hrvatov, ki jih je oskrboval nekaj časa Rev. J. Tomšič.

Plankington, S. Dak. Že nad 25 let je tu nekaj slovenskih farmerjev. Cerkev je za vse katoličane.

Vermillion, S. Dak. Nad 20 slovenskih farmerjev ima lepe kmetije, na katerih pridelujejo ponajveč koruzo.

Salt Lake City, Utah:
Miss Mary Blatnik,
ki pozna, dasi rojena Američanka, vse slovensko slovstvo.
Fotografiral:
J. A. Terbovec.

Texas.

Tastoria, Tex. Dalje časa že je tu naseljenih več Slovencev, ki delajo na žagah, a imajo tudi lastna zemljišča, na katerih pridelujejo okusno sadje. Kraj je zdrav, zima je nepoznana.

Waller, Tex. Od l. 1911 je kupilo 10 Slovencev domove in so ustanovili farmersko naselbino. Lastnega društva še nimajo, temveč pripadajo večidel k št. 3 J. S. K. J. v La Salle, Ill.

Po več Slovencev je še v krajih Angelton Houston, Galveston in posamezni še drugje.

Utah.

Alta, Utah. V rudokopu je okrog 15 samskih Slovencev. Delo je zelo težavno.

Bingham Canyon, Utah. Mr. A. Klop mi poroča, da je tu 10 slovenskih družin in 25 samcev, ki so prišli sem l. 1900. Med prvimi so bili A. Prijatelj, J. in Juri Stepen, F. Škoda in J. Prijanovič; doma so iz Dolenjskega. Zaposleni so v bakrenih rudnikih. Cerkvene razmere so „prav slabe". Zahajajo v irsko cerkev, deca pa v javno šolo. Društva ni.

Castle Gate, Utah. Pred leti je tu bilo mnogo Slovencev, ki so delali v premogovniku; večinoma so zdaj odšli in je ostalo le nekaj družin. Kraj ni lep, pač pa slikovit, ker ga skalovje obkroža od vseh strani. (J. A. Terbovec).

Garfield, Utah. V topilnici je nekaj Slovencev, več pa Srbov in Hrvatov.

Hayden, Utah. Osem Slovencev ima v lepem kraju dobro urejene kmetije.

Midvale, Utah. Mestece ima lepo lego sredi sadnih vrtov in polja. Nekaj Slovencev je zaposlenih v rudotopilnicah. J. S. K. J. ima društvo sv. Jožefa št. 86.

Murray, Utah. Tu je, kakor poroča g. I. Kastelic, okrog 50 Slovencev, med temi 20 družin. Prišli so l. 1903 iz Colorada in delajo v rudotopilnici. Med prvimi so bili J. Mušič, F. Hofman in J. Kamnikar. Verske razmere so „srednje", cerkvene „slabe"; v cerkev zahajajo v Salt Lake City. Društvo sv. Petra in Pavla št. 51 J. S. K. J. so ustanovili l. 1904 J. Šneler, J. Kastelic, J. Kamnikar in S. Malnar, zdaj ima 36 članov in 13 članic.

Park City, Utah. V bakrenih rudnikih je bilo prej mnogo Slovencev; zdaj polagoma odhajajo.

Salt Lake City, Utah. G. F. Blatnik iz Dobregapolja ima v mestu hotel „Jugoslovanski Dom". Drugih Slovencev stalno tu

Salt Lake City, Utah: Slovenski pogreb.

ni, pač pa prihajajo pogostoma iz sosednih naselbin Murray, Midvale, Bingham Canyon, Park City, Tooele in Silver City.

Scofield, Utah. V tem gorskem kraju je do 100 Slovencev, ki so prišli iz Gorenjskega in Štajerskega pred kakimi 8 leti. Zaposleni so v premogovnikih. Imajo pevsko društvo „Gorenjski Slavček" in več podpornih društev. Kadar umrje kak sobrat, se držijo lepe navade, da gredo vsi skupno k sveti spovedi. Krstit in pokopavat jih prihaja duhovnik iz mesta Salt Lake City; poročat se pa hodijo tja. Navadno poroča s pomočjo tolmača škof sam, in marsikateri slovenski parček je bil ves srečen, da ga je dohitela čast, ki se drugje izkazuje le princem in princezinjam.

Blizu je kraj Clear Creek, kjer je tudi do 20 Slovencev. (M. Pogorelc.)

Silber City in Tooele, Utah. V topilnicah je zaposlenih več Slovencev. (A. J. Terbovec.)

Sunny Side, Utah. Ta gorski kraj je 154 milj od mesta Salt Lake City. Med skalovjem raste le pelin in nizko grmičje. Rodovitne zemlje ni, pač pa so pod zemljo bogati premogovniki, kjer dela nekaj sto Slovencev, ki imajo več podpornih društev, med temi društvo sv. Jurija št. 100 K. S. K. J. Cerkveno spadajo v Salt Lake City, odkoder jih obiskuje angleški duhovnik. Več družin ima svoje domove.

Utah Mine, Utah, je mala, še precej nova naselbina. V premogovniku dela do 20 Slovencev. Kraj obkrožajo gozdnati hribi; poleti je tu prav prijazno. (J. A. Terbovec.)

Black Diamond, Wash.: Blagoslovljenje cerkve sv. Barbare dne 22. oktobra 1910.

Winterquarters, Utah. Mr. Louis Blažič piše, da so prvi Slovenci prišli sem l. 1903 iz kamniškega okraja. Med temi so bili: L. Pistotnik, L. Blažič, P. Bizjak, J. Gril in drugi. Delajo v premogovniku. Slovencev je okrog 300. Slovenske službe božje nimajo, niti katoliške cerkve ter zahajajo v Salt Lake City. Deca zahaja v javno šolo. Premogarji imajo podporno društvo sv. Barbare št. 42. Dne 15. septembra 1911 so rojaki P. Meda, M. in L. Kos, J. Zajec, J. Koprivšek, L. Strnad, J. Inkret in A. Vidmar ustanovili slovensko pevsko društvo.

Washington.

Black Diamond, Wash. Tu je velik premogovnik; kraj je sredi velikanskih pragozdov. Naselbina šteje okrog 150 Slovencev, ki so prišli večinoma iz Savinjske in Savske doline, zadnji iz Loke pri Zidanem mostu. Rojak I. Porenta ima krojačnico, drugi so pre-

mogokopi. J. S. K. J. ima tu društvo „Marija Zvezda“ št. 32, S. N. P. J. pa društvo „Planinar“ št. 57. Do l. 1910 je Slovence obiskaval Rev. A. Mlinar iz Enumclawa in maševal v neki dvorani; to leto so si pa postavili lastno cerkev sv. Barbare, ki so jo blagoslovili dne 22. oktobra 1910.

Camas, Wash. Ta kraj je v romantični pokrajini; blizu so lepe farme. V papirnici (Columbia Paper Co.) je zaposlenih nekaj Slovencev, med katerimi vladata mir in zadovoljnost. (John Brezar.)

Cle Elum, Wash. Mestece (2749 prebivalcev) je v lepi okolici in jako lično. Slovencev je do 80; mnogi imajo svoje hiše in stavbišča. Zaposleni so v premogovniku.

Cumberland-Issaquah, Wash. Tu so premogovniki, a so se Slovenci zaradi slabih delavskih razmer večinoma izselili.

Enumclaw, Wash. Tu ni Slovencev, pač pa je v mestu župnija za Slovence v okolici. Do 2. junija 1911 je bil tu za župnika Rev. A. Mlinar, za njim Rev. J. Tscholl, rodom Nemec, ki pa je govoril dobro slovenski; umrl je meseca oktobra 1912.

Del mesta Cle Elum, Wash.:
Hiša Mr. J. Zupana.
Fotografiral A. J. Terbovec.

Franklin, Wash. Tukaj imajo Poljaki cerkev sv. Rožnega venca. Med njimi je nekaj Slovencev, ki delajo v premogovniku.

Krain, Wash. To je največja naselbina slovenskih farmerjev v tej državi. Pravi slovenski „pionir“ je rojak Mat. Malnerič, ki je prišel sem l. 1881 in pripravljal drugim pot. Z njim ali nekoliko pozneje so prišli še J. Pasič, F. Podbregar, J. Stander, J. Malnerič, F. Pogorelc in drugi. Vsi imajo lepe farme, g. Malnerič tudi trgovino in veliko žago; skupno je okrog 25 družin. Ko je bilo že precej farmerjev naseljenih, je mestna oblast podelila g. M. Malneriču pravico, da sme dati novi naselbini ime, kakršno on hoče. Lahko bi bil dal naselbini svoje ime, a ovekovečiti je hotel z novim imenom svojo staro slovensko domovino ter je izbral naselbini ime „Krain“. Čast takemu možu! L. 1900 so si Slovenci zidali lično cerkvico sv. Družine; poleg nje je javna šola. Službo božjo opravlja župnik iz Enumclawa. K. S. K. J. ima tu društvo Jezus Dobri Pastir št. 32.

Ravensdale, Wash. V premogovniku dela večje število Slovencev; J. S. K. J. ima društvo sv. Barbare št. 72, ki šteje 30 članov.

Ridgefield, Wash. Sem so prišli Slovenci iz Gorenjskega l. 1880; l. 1903 je bilo 5 družin in nekaj samcev, ki imajo vsi lepe farme. Cerkev imajo skupaj z Nemci in Angleži.

Renton, Wash., je jako lepo mestece, oddaljeno kakih 20 milj od mesta Seattle. Slovencev je do 60, ki so zaposleni v premogovniku in imajo tudi hišice z vrtovi na prijaznem griču nad mestom. Rojak M. Potrbina ima prodajalno.

Tacoma, Wash.: Nočni prizor ob topilnicah.

Roslyn, Wash. Od rojaka, ki je zapisal na ovitek samo „from svobodomislec“ R. O. Box 905, sem prejel poročilo, da so se Slovenci naselili pred 15 leti; med prvimi je bil L. Notar. Vsi so iz Kranjskega in delajo v premogovniku. Na vprašanje, ali so prišli posamezni do veljave, odgovarja: „Ker smo se šele zdaj začeli zavedati in svobodno misliti, ni večje veljave med nami, a smo pravi človekoljubi, napredni delavci in do enega naravni, čisti socialisti, — napredek in svoboda je naše geslo.“ Družin je 10, posameznikov okrog 30; nekateri imajo hiše, g. Anton Janaček gostilno. V cerkev hodijo v irsko, „večtal pa nikamor“. Cerkveno življenje je „dobro za duhovnika, dokler ga kdo podpira!“ Podpornih

društev je več. Društvo sv. Barbare št. 39 J. S. K. J. šteje 132 članov in 46 članic. Imajo tudi čitalnico.

Taylor, Wash., je sredi krasnih gozdov. Do 40 Slovencev dela v premogovniku.

Valley, Wash. V to naselbino so se Slovenci začeli naseljevati l. 1888 in sicer iz Gorenjskega. Med prvimi so bili B. Somša, V. Janša, M. Jakelj in U. Sokolič. Kakor poroča g. J. Strajan, jih je zdaj 22 družin in 10 samcev, ki imajo posestva, in drugih fantov brez posestev je tudi veliko. Vsi se pečajo s poljedelstvom. L. 1905 so Slovenci zgradili za 2000 dolarjev svojo cerkev, imajo tudi duhovnika (F. Fuisi), a menda nič slovenske besede božje; otroci zahajajo v angleško šolo. Slovenskih društev ni.

Wenatchee, Wash. Mr. G. Lasič poroča, da so prišli prvi Slovenci sem pred 15 leti; med temi so bili trije bratje Dadoški, A. Palkonič, J. Skalopija in J. Hlebec. Zdaj je tu naseljenih 14 družin in 10 samcev, razen 5 imajo vsi svoja posestva. Pečajo se s kmetijstvom, sadjerejo in vinogradi. Prvi došleci so prišli do lepega premoženja in njih posestva so vredna 25 do 75.000 dolarjev. Pravijo, da raste v tem kraju najfinejše sadje, kar ga je dobiti v Zedinjenih državah.

West Virginia.

Coceton, W. Va. Društvo sv. Barbare ima podružnico št. 10.

Charleston, W. Va. V premogovniku je več slovenskih premogarjev, ki imajo društvo sv. Barbare št. 38.

Davis, W. Va. G. F. Penko mi poroča, da je prvi Slovenec prišel sem pred 27 leti; v večjem številu so se začeli naseljevati pred 7 leti. Zdaj je tu do 250 naših rojakov, ki so zaposleni v raznih tovarnah, papirnici in strojarni; družin je do 20. V cerkev zahajajo v irsko sv. Veronike; v velikonočnem času jih obišče kak slovenski frančiškan. L. 1911 so ustanovili društvo sv. Janeza J. S. K. J., ki lepo napreduje.

Durbin, W. Va. Sem so prišli Slovenci l. 1907; med prvimi je bil Iv. Humer iz Primorja, večinoma so pa Kranjci. Kakor poroča Mr. J. Bavčer, je zdaj tu šest družin in do 40 samcev. Društva ni; imajo pa kegljišče, „da si ob nedeljah čas krajšamo.“ Tudi cerkve ni. Na vprašanje: „Kam zahajate v cerkev?“ odgovarja poročevalec: „V gozdove, ki nas obdajajo od vseh strani!“ Glede cerkvenega življenja pravi, „da ni nobenega. Drugače pa dobro živimo in tudi še denarje prihranimo!“ Žalostno!

Gormania, W. Va. Mr. A. Korenčan mi piše: „Prvi so prišli sem l. 1892 A. Korenčan in J. Javornik iz Vrhnike ter F. Ponikvar iz Iga. Zdaj sta tu dve družini in osem samcev. Delajo v strojarni za kože. Razen Slovencev ni katoličanov. Cerkvico je dala zidati tvrdka Hoffmann; enkrat na mesec prihaja irski duhovnik. Ni nobenega društva, zato se zelo selijo in tudi ne zidajo lastnih hiš."

Henry, W. Va. Nekaj Slovencev ima tu zaslužek; društvo sv. Jurija št. 96 J. S. K. J. šteje sedem članov.

Monongah, W. Va. J. S. K. J. ima tu društvo M. B. Karmelske št. 100.

Moundsville, W. Va. V premogovniku je zaposlenih sedem slovenskih družin in nekaj samcev. Društva ni nobenega; posamezniki so zavarovani drugje.

Richwood, W. Va. J. S. K. J. ima društvo „Biser Gorâ" št. 102.

Thomas, W. Va. Tu je največja slovenska naselbina te države. Rojaki so zaposleni v premogovnikih in gozdovih. Menda jih je nekaj sto. Za spoved jih je prej obiskaval Rev. J. Tomšič, zdaj jih obiskujejo slovenski frančiškani.

Tudi v krajih Benwood in Hacker Valley je nekaj Slovencev.

Wisconsin.

Ashland, Wisc. G. F. Hočevar mi poroča, da je bil gospod J. Pezdirc prvi Slovenec, ki se je naselil dne 15. aprila 1911. Zdaj ima tu in v 'okolici do 25 Slovencev farme, ki so jih pa šele pričeli obdelavati. Zemlja je rodovitna.

Belgium, Wisc. Mr. F. Jošt mi poroča, da so tu štiri družine in skupno 30 Slovencev iz Štajerskega; delajo v kamnolomu.

Crivitz, Wisc. Blizu tega mesta je nekaj slovenskih družin na farmah. Tekom leta 1912 je pa kupilo več rojakov lepe farme, na katere se bodo naselili začetkom leta 1913, tako da bo število slovenskih farmerjev narastlo nad 30.

Cudahy, Wisc. Po poročilu g. J. Borštnarja je tu okrog 50 Slovencev, med temi 12 družin. Prišli so iz Rečice l. 1894; med prvimi je bil B. Vrečko. Zaposleni so v raznih tovarnah. V cerkev zahajajo eni v angleško, drugi v slovaško, deca v javno ali v župnijsko šolo. Posamezni spadajo k društvom v Milwaukee.

Grafton, Wisc. V ta prijazni kraj na bregu jezera Michigan je prišel prvi Slovenec pred šestimi leti; večje število mu je sledilo od l. 1908 naprej. Prva slovenska poroka (Frank Zakrajšek—Ana Brunec) je bila oktobra 1908. L. 1910 je bilo tu sedem sloven-

skih družin in nad 50 Slovencev, ki so se tudi udeležili občinskih volitev. Zdaj je devet družin in 117 samcev; doma so večinoma iz Gornjega grada na Štajerskem. Delajo v kamnolomu in v tovarni za stole (The Northern Chair Co). V cerkev zahajajo v nemško, za Veliko noč pa v West Allis ali v Sheboygan; večkrat jih obišče tudi kak slovenski duhovnik. L. 1911 so si ustanovili društvo „Bratje Sloge", ki pripada društvu „Sloga". Prvi predsednik mu je bil A. Grabner, za ustanovitev se pa je najbolj potrudil F. Zakrajšek. (F. Jošt.)

Kenosha, Wisc. Ta naselbina šteje okrog 200 Slovencev, med njimi 43 družin, od katerih ima 29 posestva, in 35 samcev. Med prvimi naseljenci od l. 1897 naprej so bil M. Rabsel, K. Derganc, F. Škofca in drugi. Prišli so iz Dolenjskega. Večinoma delajo v tovarnah. V naselbini je po ena slovenska mesarna, mlekarna in prodajalna ter šest krčem. Cerkveno življenje je menda dobro, dasi baje ni slovenske službe božje, ker nekaj rojakov zahaja v irsko, nekaj pa v poljsko cerkev sv. Kazimirja. Društvo „Ilirija" spada k S. N. P. J. Nekaj Slovencev je pri hrvaškem društvu sv. Roka in nekaj pri katoliških borštnarjih. Poročevalec, g. K. Derganc, dostavlja: „Nekaj imamo ničvrednežev, ki se klatijo po salunih, napadajo poštene ljudi in hočejo biti socialisti."

Mellen, Wisc. Mr. F. Poženel poroča, da tu ni stalne naselbine. Okrog 50 Slovencev poleti drvari v hostah; kraji so jako divji. Cerkvica je irska, društva ni nobenega.

Milwaukee, Wisc. Pred 30 leti je bilo v tem največjem mestu države Wisconsin le šest slovenskih bogoslovcev in en delavec. V večjem številu so začeli prihajati okrog l. 1900; med prvimi je bil neki Bevc. Že l. 1903 jih je bilo nad 1000, in sicer so prišli od Škocijana, celjske in mozirske okolice ter iz Koroškega (iz Zilske doline). Zdaj jih je tu, v West Allisu in v naselbini Fond du Lac okrog 3000, po časniških poročilih celo 6000. Večinoma so delavci v raznih tovarnah. Nekateri imajo tudi svoja posestva ali trgovine; okrog 40 je gostilničarjev, nekaj tudi obrtnikov. M. Šetina je krojač, J. Glandlich zlatar, F. Bačun javni notar, Bevic potovalni agent, S. Hojnik prodaja muzikalije, J. in M. Ferko sta mesarja, itd. V mestu vladajo starokrajske, nemške razmere; plače so majhne in vse gre bolj srednjo pot.

Do l. 1904 so zahajali kranjski Slovenci v poljsko, štajerski in koroški pa v nemško cerkev. O velikonočnem času so jih obiskavali čč. gg. J. Kranjec, J. Plevnik, F. Šusteršič in drugi. To pa za veliko število ni moglo zadostovati. Zato je pisal nadškof S. G. Messmer dne 26. februarja 1904 slovenskemu župniku male župnije

v okraju Fond du Lac, Rev. Kastigarju, naj prevzame skrb za Slovence. Sestavili so poseben odbor, ki naj bi zbiral denar za lastno cerkev; najmarljivejši med temi je bil J. Molè. Nadškof je dal potrdilo in je priporočal zadevo tudi drugim narodom, ker „dobro, a ubogo slovensko ljudstvo je zastopano v majhnem številu in vsake podpore vredno," kakor pravi v dotičnem pismu. Rev. Kastigar je izročil dne 11. maja 1.030, dne 1. junija 2000 dolarjev. Dne 28. marca 1905 so kupili evangelistovsko cerkev na Walnut in peti cesti. Ker pa je bila od stanovanj preveč oddaljena, so jo po odhodu Rev. Kastigarja po Veliki noči l. 1907 prodali Slovakom ter začeli zidati novo cerkev v West Allisu. Zidanje je vodil Rev. J. Smolej. Njemu je sledil za tri mesece Hrvat A. Politeo in temu Rev. Marko Pakiž.

Od društev pripadata K. S. K. J. društvi sv. Janeza št. 65 in sv. Jožefa št. 103, „Sloga" št. 16 S. N. P. J., „Balkan" št. 24 S. S. P. J., „Zavednost Slovencev" št. 2 S. D. P. Z. Samostojno je društvo „Sloga".

Izobraževalnih društev ni malo. Za razvitek Slovencev je pomembno pevsko društvo „Zvon". Tajnik mi piše: „Ko je bil klub „Zvon" ustanovljen (dne 1. januarja 1905), je bilo malo upanja, da doseže svoj cilj; prestati je moral mnogo trdih bojev z drugimi narodi, a zavest in ljubezen Slovencev do materinega jezika ga je dvigala in danes stoji trden ko skala ter širi slovensko petje in zavest v tej naselbini. Prvo zastavo je razvil l. 1906, drugo l. 1910. Iz tega društva so se razvila vsa druga društva. Klub nastopa s slovenskim petjem pri vseh slavnostih brez ozira na politično mišljenje." Slovenci imajo še tamburaški klub „Adrija", socialistični klub „Edinost", socialistični pevski klub „Naprej" in delavsko izobraževalno društvo s knjižnico, čigar predsednik je bil do leta 1912 Leopold Zakrajšek, ki je nekako organizator Slovencev v mestu Milwaukee.

L. 1911 je prišel sem za pomožnega škofa Rt. Rev. J. M. Koudelka, rodom Čeh, ki ima odkrito srce zlasti tudi za Slovence in rad zahaja pridigovat med naše rojake.

Slabo miljo od mesta Milwaukee je velikanski zavod St. Francis Seminary, ki ga je ustanovil Avstrijec dr. Salzmann. Med dijaki je mnogo Slovanov. Izmed slovenskih duhovnikov so tu študirali škof John Stariha, Anton Ogulin, Peter Jeran, John Pavlin John Solnce, Francis Bajec, John Kranjec in Anton Hodnik. Od leta 1894 do 1910 ni bilo nobenega Slovenca med dijaki. To leto sta zopet vstopila John Plaznik in Anton Pirnat. V zavodu je tudi nekaj Hrvatov.

Port Washington, Wisc. Sem so prišli Slovenci l. 1899 iz Štajerskega in Dolenjskega. L. 1903 jih je bilo okrog 400, med njimi deset družin; zdaj jih je nekoliko več. Zaposleni so v tovarnah za stole in v opekarnah. Zahajajo v nemško cerkev.

Sheboygan, Wisc. Prvi Slovenci so prišli leta 1889; leta 1903 jih je bilo nad 700, zdaj je število narastlo baje na 1000. Zaposleni so v tovarnah za izdelovanje hišne oprave. Do l. 1911 so zahajali v nemško cerkev, spovedovat sta jih pa hodila Rev. J. Kranjc in Rev. J. Plevnik. To leto so si zidali svojo cerkev sv. Cirila in Metoda, ki je krasna stavba. Cerkev je posvetil dne 26. novembra 1911 milostljivi škof Koudelka; zidali so jo pa pod vodstvom Rev. Jak. Črneta, ki je prvi župnik te naselbine. J. S. K. J. ima tu društvo sv. Janeza, ki šteje 90 članov in članic, K. S. K. J. pa sv. Cirila in Metoda št. 144. Meseca julija 1912 so otvorili „Slovenski Dom".

Willard, Wisc. Tu je ena največjih slovenskih farmerških naselbin Amerike. Prvi naseljenci so prišli leta 1905. Zdaj je tu 50 družin, jeseni (l. 1912) se jih pa naseli še do 30. Pokrajina je jako lepa. Naselbina ima tudi na zunaj slovensko lice, ker rojak Mr. J. Česnik je mirovni sodnik, Mr. Š. Legat državni poštar in Mr. J. Justin njegov namestnik. K. S. K. J. ima društvo svete Družine št. 136.

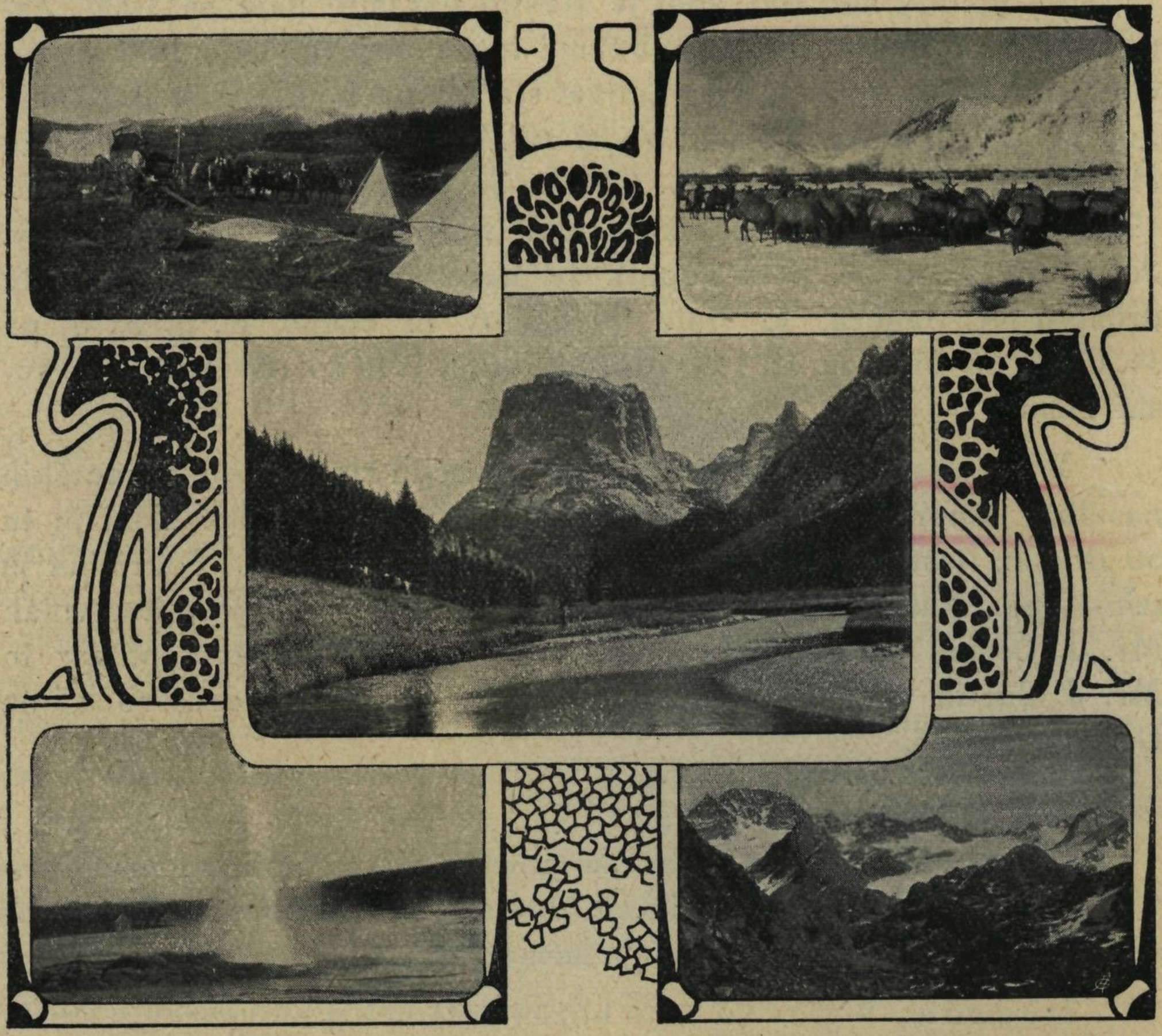
Wyoming.

Dietz, Wyo. Mr. Stražišar poroča, da je tu in v kraju New Castle več Slovencev, ki imajo društvo sv. Barbare št. 36; večinoma so premogokopi, nekaj je farmerjev.

Hudson, Wyo. Tu in v bližini dela nekaj Slovencev v rovih, nekaj je pa vztrajnih farmerjev.

Kemerer, Wyo., je samostojno mesto in središče premogovnikov, ki jih lastuje Kemerer Coal Co. V mestu je le nekaj Slovencev, med njimi dva gostilničarja in en trgovec. Več rojakov je v bližnjih premogovnikih. Pred nekaj leti je bila v Cumberlandu, 17 milj na jugovzhodu, največja slovenska naselbina; zdaj je kraj zapuščen, ker so zaradi ognja zaprli jamo za jamo. Rojaki so se preselili v Oakley, Elkow, Sublet, ki ga imenujejo „Sv. Višarje", zaradi visoke lege, in kjer je okrog 20 družin z lastnimi domovi ter do 100 samcev in Diamondville. Iz zadnje naselbine se mi poroča, da so rojaki J. Penca, A. Arko, J. Borovičar, T. Pegan in drugi prišli sem pred 10 leti. Deloma so farmerji, deloma trgovci in gostilničarji. Nad 30 jih je „na trdni podlagi",

15 je posestnikov. Poročevalec pravi, da v cerkev ne zahajajo v nobeno, temveč v „salun"! Razmere so „socialistične", cerkveno življenje „najboljše na svetu"! Društvo sv. Mihaela št. 27 J. S. K. J. ima 65 udov. Sem spada tudi Glencoe. G. J. Benc poroča, da so on, F. in J. Čeligoj prišli sem l. 1904; zdaj je 6 družin in do

Cowboys šotorijo. Elks-jeleni pozimi.

Gora Square Jock Head.

Fountain Geyser. Dome Peak in Glasier Head.

Iz države Wyoming.

15 posameznikov, ki so premogarji. V cerkev zahajajo v Kemerer, kjer je angleški duhovnik; rojake, ki se za cerkev brigajo, redno obiskuje Rev. A. Schiffrer.

Rock Springs, Wyo. O tem mestu mi poroča Rev. A. Schiffrer: „Rock Springs je eno izmed tistih mest, kjer se ti ni treba na vsakem vogalu bati, da te zmečkajo kolesa poulične železnice. Kaj hočeš sredi puščave pričakovati? Kup peska in na kupu peska kup kamenja! Vseeno mi bo priznal vsakdo, ki le količkaj pozna

razmere na zapadu, da je Rock Springs „the best business town“ na progi Union Pacific. Union Pacific Coal Co., organizirani kapital, je postavila pred štiridesetimi leti zibelko mestu. Bogate zaloge premoga so privabile na tisoče močnih in zdravih rok. Ker je premogovska družba vposljevala večinoma Kitajce in prezirala domačine, je l. 1886 izbruhnila vstaja, v kateri so Kitajci podlegli; nekaj jih je padlo v boju, večina je pobegnila v gore in tam pomrla, ker niso imeli vode. Med prvimi belokožci, ki so delali v tukajšnjih rovih, je bilo nekaj Slovencev in Slovakov. Zdaj šteje mesto okrog 5778 prebivalcev; polovica jih je slovanskega pokolenja. Izmed vseh Slovanov so se Slovenci povzpeli najvišje; nad 900 bi jih mogel našteti. V slovenskih rokah so: dve prodajalni, po ena mesnica, pekarna, brivnica in slaščičarna, pet gostiln in en pogrebni zavod. Poleg slovenskega izobraževalnega društva „Vodnik“ in društva „Slovenski Dom“, ima v mestu vsaka slovenska Jednota svojo podružnico. Že pred leti se je delalo na to, da bi se vsa društva zedinila in postavila svojo društveno dvorano. Ker ni edinosti, je dobra misel pogorela že ob rojstvu. V zadnjem času si je društvo „Slovenski Dom“ stavilo nalogo, da izpelje, kar je bilo zamujenega. Menda začnejo z delom prihodnjo spomlad.

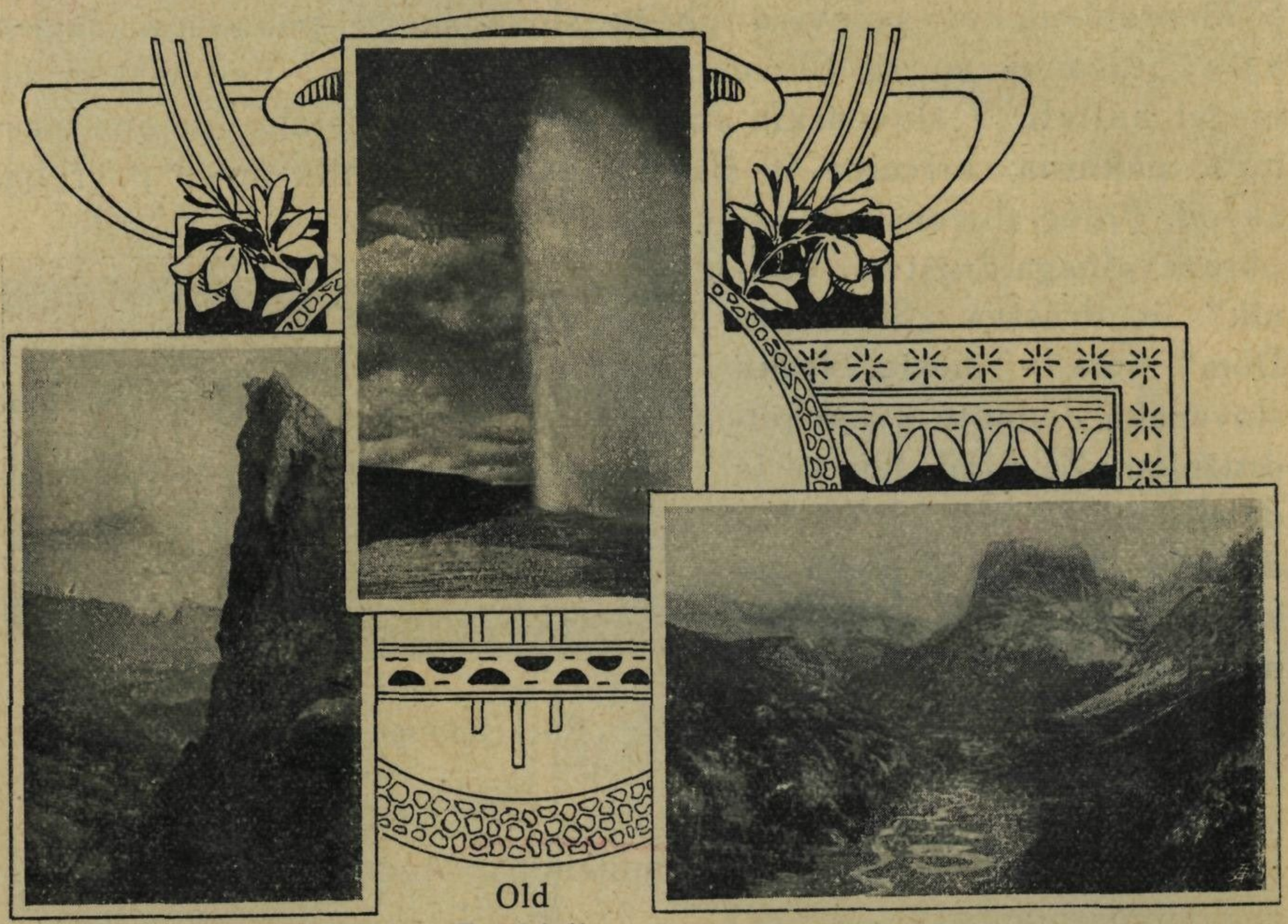

Rock Springs, Wyo.: Slovenski „Base-ball“.

Mesto je bilo že izpočetka po večini katoliško, vsaj po imenu. Angleški duhovniki so oskrbovali tudi Slovence; ob velikonočnem času so jih obiskavali Rev. Ciril Zupan, O. S. B., J. Perše, A. Mlinar in Slovak Al. Blahnik iz Puebla, Colo. L. 1909 so dobili svojega duhovnika v osebi Rev. Jakoba Črneta. Naslednje leto se je stalno naselil v mestu Rev. Anton Schiffrer, kateremu se je posrečilo združiti vse Slovane in ustanoviti župnijo sv. Cirila in Metoda. Nova cerkev je v delu; stala bo dovršena nad 35.000 dolarjev in bo v ponos vernim Slovanom na „Divjem Zapadu“.

Drugo poročilo mi je poslal g. John Puc, ki piše: „Slovenci so prišli sem pred 20 leti; med prvimi so bili: F. in J. Kržišnik, F. Šubic in J. Potočnik. Rojaki so večinoma doma iz Poljanske doline. Do večje veljave so prišli Frank Kržišnik kot ud mestnega sveta (councilman), J. Košir, ki je bil pretečeni dve leti član za-

konodaje (legislature), in A. Tavčar kot mestni redar (policeman). Podporna društva so: Sv. Alojzija J. S. K. J., ustanovil F. Kržišnik l. 1895, ima 218 članov in 85 članic; sv. Jožefa K. S. K. J., ustanovil l. 1908 J. Košir, 65 udov; Srce Marijino K. S. K. J., ustanovila l. 1905 Ivanka Ferlic, 35 članic; sv. Barbare, ustanovil l. 1906 L. Tavčar, 95 članov; „Trdnjava" S. N. P. J., ustanovil A. Prošek l. 1905, 120 udov; „Delavec" S. D. P. Z., ustanovil M. Šlebic, 50 članov; št. 50 S. S. P. Z., ustanovil l. 1910 M. Batič, 15 udov. L. 1910 je Rev. A. Schiffrer ustanovil še izobraževalno društvo „Vodnik", ki

Pot v North Fork. Old Faithfull Geyser. Ob reki Green River.

Iz države Wyoming.

ima 30 članov. Cerkvene razmere so bolj „srednje"; veliko je takih, ki mislijo, da v tujini ni treba izpolnjevati svojih verskih dolžnosti."

Rev. A. Schiffrer poroča dalje: „Ko je postalo mesto samostojno, je premogarska družba začela odpirati razne rove več ali manj blizu mesta; tako so nastale razne naselbine, ki so pa v društvenem in verskem oziru navezane na mesto. Po več Slovencev je v teh-le naselbinah: Sweetwater, 4 milje južno, ima sedem družin in nekaj samcev; Gunn, 9 milj severno, 5 družin, 20 samcev; blizu je novi rov Reliance, ki obeta postati mesto in je v enem letu dobil do 500 prebivalcev, med njimi 11 slovenskih družin in do 20 samcev. Slovenca Juri Šubic in Jernej Štalec imata v bližini

posestva, na katerih se pečata z živinorejo in perutninorejo. Superior, 28 milj severno, ima do 2000 prebivalcev, večinoma Lahov; slovenskih družin je 9 in do 30 samcev. Po nekaj Slovencev je še v krajih Hanna in Black Buttes. Vobče bo težko kak premogovnik v tej državi, kjer bi ne bilo nekaj naših rojakov."

Alaska.

V zlatih rudnikih je bilo prej na stotine Slovencev, ki so se vrnili in naselili kot farmerji po državah Washington in Oregon. Tudi zdaj je še nekaj slovenskih delavcev na raznih krajih. Stalno je v zlati, a silno mrzli deželi, kolikor sem mogel dognati, le Slovenka Mrs. Mary Mueller v Fairbanks.

Kanada.

Grand Forks, B. C. Mr. M. Frankovič piše, da so prišli Slovenci sem okrog l. 1900. Nekaj jih je odšlo, ker delo v rudotopilnici ni stalno. Družine (5) imajo posestva, poročevalec hotel; samcev je včasih do 30. V cerkev zahajajo v francosko. Društev ni.

„Buffalos" — amerikanski bivoli.

Powell River, B. C. V papirnici je zaposlenih 5 Slovencev, med njimi ena družina.

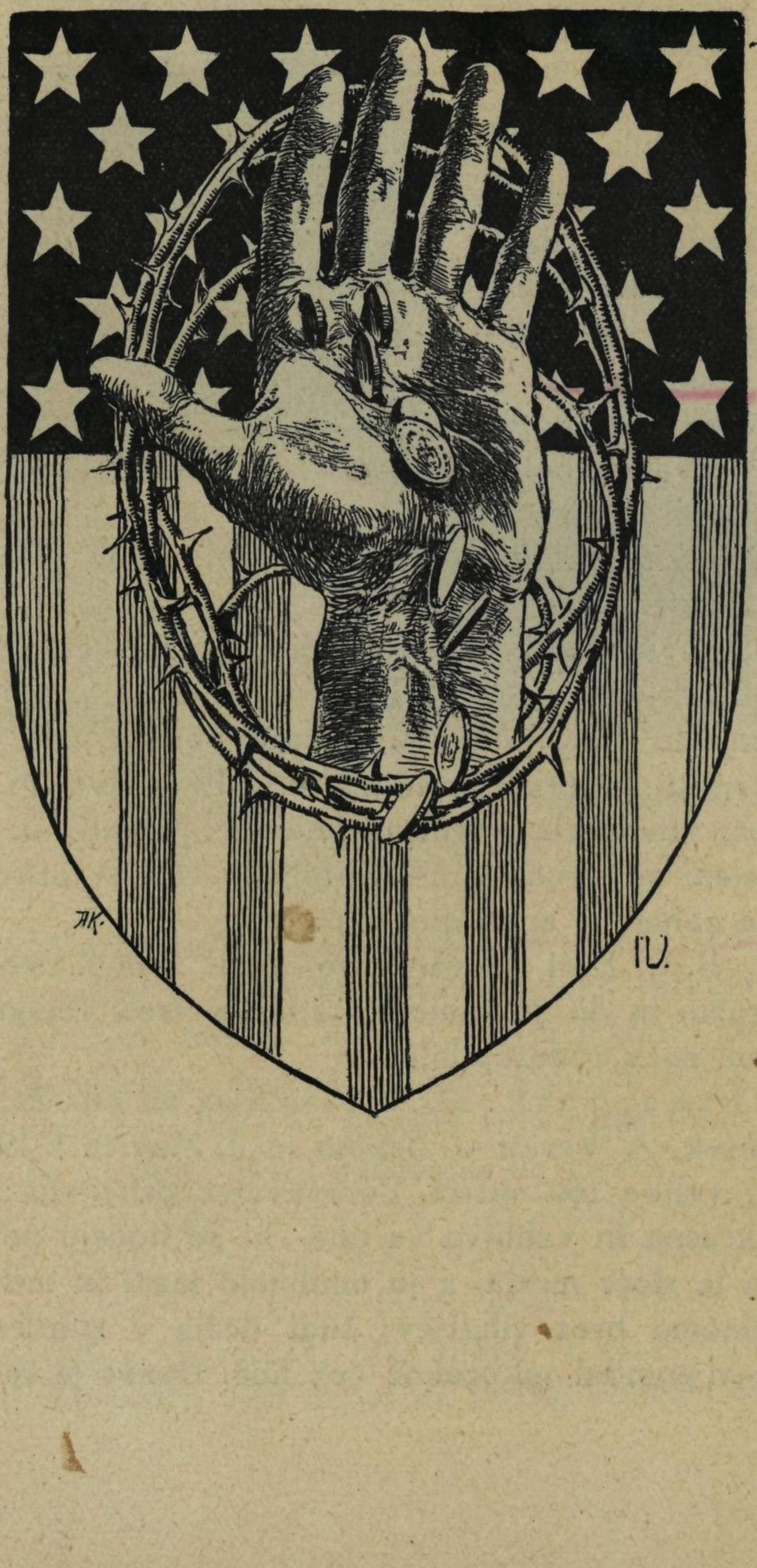
Rossland, B. C. Mr. M. Stariha poroča, da je tu okrog 20 Slovencev, ki so prišli pred 12 leti. Prva dva, M. Herman in F. Starašinich, sta umrla; družine imajo F. Mišich, J. Rožič in A. Sodja. Zaposleni so v rudokopih. Katoliško cerkev oskrbujejo frančiškani, deca zahaja v angleško šolo.

Trail, B. C. Prvi Slovenci so prišli sem l. 1890. L. 1903 je bilo tu 6 družin in do 20 samcev; zdaj je vseh rojakov baje nad 100. Zaposleni so v rudotopilnici.

Quill Lake, Sask. Mr. J. Planinšek mi poroča, da so prišli on, K. Planinšek, A. Veran, J. Čeplan in J. Mavrin l. 1910 sem. Vsi imajo farme, velike 160 akrov. Poročevalec pristavlja: „Dežela je tukaj zelo krasna in vabljiva za one, ki se hočejo poprijeti kmetijstva. Zima je sicer mrzla, a jo omilujejo jasni in mirni dnevi, ki ostajajo večinoma brez viharjev; tudi dežja v zimskem času ni. Zima preide v pomlad takorekoč čez noč. Danes je še zelo hladno

in čez dva dni se že vidijo zeleni travniki. Majnik je podoben evropejskemu aprilu, junij pa majniku. Prehude vročine ti kraji ne poznajo. Nad vse prijetne so jeseni. Meseca septembra slišiš povsod prhanje parnega mlatilnega stroja. Na vse zgodaj že odmeva rezgetanje konj in vriskanje veselih mlatičev, ki dovažajo težko snopje k mlatilnicam. Kanadskemu farmerju žari lice veselja, ko se mu polnijo žitnice . . ." Vseh Slovencev je zdaj 12.

Po več Slovencev je še v krajih Canmore, Alb., in Ladysmith, B. C.

Dodatek.

Seznam znamenitejših Slovencev.

Adamič Karol je bančni uradnik v New Yorku.

Andolšek Andrej, Rev., se je rodil dne 27. septembra 1827 v Ribnici. Kot kaplan se je l. 1861 poslovil od župljanov v Radečah pri Zidanem mostu in se podal v Ameriko, kjer je vstopil v škofijo Marquette. Delovati je začel med rudarji v kraju Cliff Mine, Mich., odkoder je vsako drugo nedeljo obiskaval tudi Eagle Harbor. L. 1863 je zapustil Baragovo škofijo ter prestopil v nadškofijo San Francisco, Cal., kjer je misijonaril tako do l. 1869. Vrnil se je zopet v Eagle Harbor, kjer je dne 23. junija 1882 umrl.

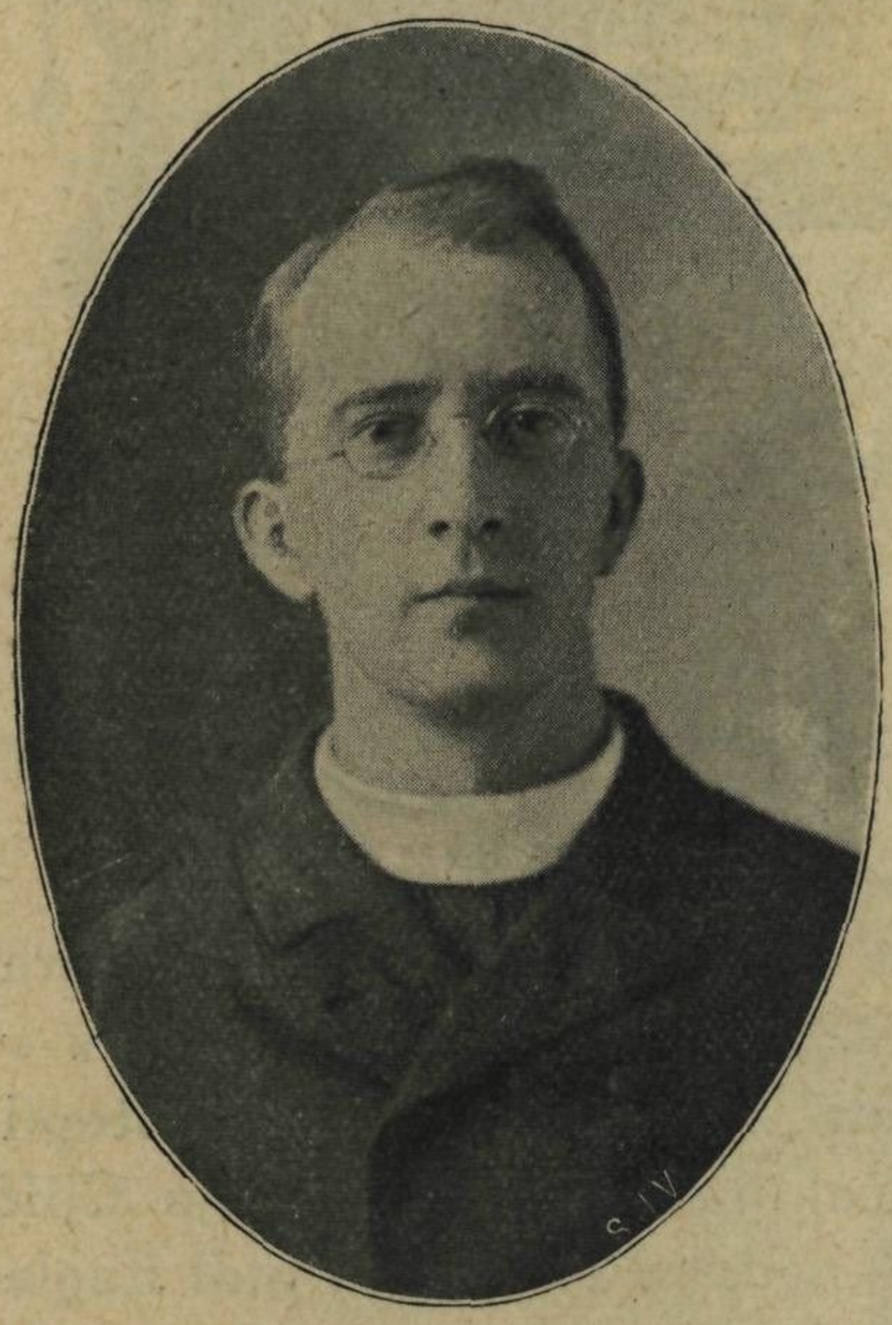
Avsenik Alojzij je dolgoleten uradnik pri tvrdki F. Sakser v New Yorku.

Ažbe Francis J., Rev., je doma nekje od Novega mesta na Dolenjskem. Modroslovje in bogoslovje je študiral v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., kjer je bil okrog novega leta 1902 posvečen za škofijo Harrisburg, Pa. Zdaj je župnik slovenske župnije v Steeltonu, Pa.

Bajec Franc Ks., Rev., je bil rojen dne 28. oktobra 1866 v Ljubljani, kjer je izvršil gimnazijske študije. Meseca oktobra 1883 se je podal v Ameriko, študiral modroslovje in bogoslovje v zavodu St. Francis, Wisc., in na vseučilišču v Washingtonu ter bil dne 21. septembra 1890 posvečen v mašnika. Kot župnik je služboval 4 leta v Rush City, Minn., šest let v kraju Fairfax, Minn., odkoder

je prišel l. 1902 k cerkvi sv. Frančiška v Št. Pavel, ker je dosedanji župnik I. Stariha bil imenovan za škofa; tu deluje že deset let kot »Irremovible Rector«.

Baraga Friderik, Rt. Rev., škof, je brezdvomno izmed vseh amerikanskih Slovencev najznamenitejši mož. Njegovo delovanje je slovenski opisal dr. L. Vončina (l. 1869, Dr. sv. Mohorja), angleški o. K. Verwyst, O. F. M. (l. 1900), in najobširneje naš rojak Rev. J. A. Režek (l. 1906 v svoji znameniti knjigi: »History of the diocese of Sault Ste. Marie and Marquette«.)

Rev. F. K. Bajec, St. Paul, Minn.

Baraga se je rodil dne 29. junija 1797 v graščini Malovas, župnija Dobrniče. Vzgojitelja sta mu bila dr. J. Dolinar v Ljubljani in blaženi Klemen Dvořak na Dunaju. Vsadila sta mu v srce globoko vernost, ki je vzplamtela v apostolsko gorečnost, ko je bil dne 21. septembra 1823 posvečen v mašnika. Svoje vrline je pokazal kot kaplan v Kranju (1824 do 1828) in Metliki. Bil je izboren govornik; ljudstvo ga je obožavalo. L. 1830 je izdal svoje prvo pisateljsko delo, molitvenik „Dušna paša“. Govoril je poleg materinščine vse moderne jezike, živel zelo skromno, delal naporno. Bog mu je poleg duševnih darov podelil prav jekleno zdravje. Ljubezen do neumrjočih duš ga je gnala v misijonske dežele. Dne 29. oktobra 1830 je zapustil Ljubljano in stopil dne 31. decembra i. l. v New Yorku na amerikanska tla. V Cincinnati, O., kamor je tedaj spadal ves severozapad, je dospel dne 19. januarja 1831. Škof Fenwick je takoj spoznal, da je Baraga izreden mož. Po kratkem delovanju med Nemci si je Baraga izvolil misijon med Indijanci in dospel dne 29. oktobra 1831 v postajo Arbre Croche, zdaj Harbor Springs. Imel je tako slabo stanovanje, da je moral nad posteljo razpeti svoj dežnik. V zimskem času je potoval v krpljah, večkrat prenočeval v pragozdu pri silnem mrazu; mnogokrat je bil v smrtni nevarnosti. V teku 2 let in 4 mesecev je krstil 547 Indijancev rodu Ottawa, odrastlih in otrok. Naslednik mu je bil Rev. F. Saenderl, Superior of the Redemptorists of U. S. Okrog 8. septembra 1833 je zapustil Arbre Croche in se podal na novo postajo Grand River, zdaj Grand

Rapids, Mich., kamor je dospel 23. septembra i. l. Tu je deloval z isto vnemo, dasi ne tako uspešno, do svečnice l. 1835. Baraga sam ceni število izpreobrnjenih nad 200. Naslednik mu je bil Andrew Kizowsky. Pri delu je postopal zelo premišljeno. Ni se zadovoljeval s samo pridigo. Da bi bilo delo stalno, je učil Indijance pisati in čitati. V to svrho je spisal več knjig v indijanščini. Že l. 1832 je spisal molitvenik v otavščini. Svojim rojakom je spisal (l. 1830): »Posnemanje Matere Božje« in l. 1832: »Obiskovanje . . .«. Naslednji misijon si je izbral med rodom Chipewas v La Pointe, Wisc., kamor je prišel dne 27. julija 1835. Tukaj je ostal približno 8 let ter krstil 981 Indijancev in belcev. Vedno so se oglašale nove naselbine in prosile besede božje. Manjkalo pa je delavcev in denarja. Zato se Baraga napoti koncem l. 1836 prvič v Evropo. Obiskal je svoj rojstni kraj in propovedoval v Ljubljani. V Ameriko mu je sledila sestra Antonija, vdovela pl. Höffern, ki je pa vztrajala tam le dve leti. Pri povratku v Evropo ji je napisal sledeči akrostihon v sedmih jezikih:

Angel Boshji naj te vedno spremlja.
Nie verlasse Dich des Himmels Schutz.
Tuta sis et salva in aeternum.
Observez toujours la loi de Dieu.
Nuovo sempre sia il vostro zelo.
Imitate the Saviours holy life.
Angwamisin, mino bimadisin.

Naslednje leto je obelodanil: Premišljevanje štirih poslednjih reči (Ljubljana, Blaznik, 1837) in v nemščini: Sitten und Gebräuche der nordamerikanischen Indier (Laibach, Blaznik, 1837). Ta spis je izšel pozneje v slovenščini in francoščini. V Parizu je isto leto izšla „Zdrava Marija“ v očipevščini (Otchipwe Anamie-Masinaigan Paris, Bailly, 1837). L. 1843 je ustanovil indijanski misijon v L'Anse, Mich., kamor je prišel dne 24. oktobra 1843. Kraj je bil silno samoten, a Baraga je vztrajal pri neumornem delu 10 let. Več let je bil on edini katoliški duhovnik v zgornjem Michiganu. Izvršil je ogromno delo, ker je deloval tudi med belci, katerih je prihajalo vedno več, ko so v isti dobi odkrili bogate bakrene rudnike. Pri vsem trudu za duše ni zabil slovstvenega dela. Izdal je: „Gete dibadjimovin (Ljubljana, Blaznik, 1843)“. Nekatere besede imajo po 27 črk; v knjigi ni nobenega r ne u. „Katolik gagikwemasinaigan (propovedi)“, 1. natis v Ljubljani, Blaznik, l. 1843, 2. v Detroitu, l. 1846. „Katolik anamie-masinaigan“ (Detroit, l. 1846). „Katolik enamiad o nanagatawendamooinan“ (premišljevanja) Detroit, l. 1850.

Največjo slavo v amerikanskem indijanskem slovstvu si je pa naš Baraga pridobil s svojo slovnico in rečnikom očipevščine: „A theoretical and practical Grammar of the Otchipwe language... for the use of Missionaries" (Detroit, 1850). Verwyst pravi o tem delu: „This was a truly Herculean task!" Slovarček „Dictionary of the Otchipewa language, explained in English — —" je izšel l. 1853 v Cincinnatiju, O. Baraga sam piše v predgovoru tretje izdaje: „This is, to the best of my knowledge, the first dictionary of the Otchipewa language ever published. The compilation of it has cost me several years of assiduous labour." Kakor v slovenskem, je pisal tudi v indijanskem jeziku knjige v preprostem, umljivem slogu, tako da so posebno molitvenike lahko razumeli celo neuki indijanski otroci. Slovencem je spisal v tej dobi: „Zlate Jabelka" (Ljubljana, Blaznik, l. 1844) in „Nebeške Rože" (Ljubljana, Blaznik, 1846). L. 1855 je izšla še knjiga: „Kakige Debwewina" (večne resnice), Cincinnati, O. S tem je bilo njegovo plodonosno delo na slovstvenem polju končano.

Nova doba Baragovega življenja pa se pričenja z letom 1853. Rim je s pismom z dne 29. julija 1853 ustanovil apostolski vikarijat Gorenji Michigan (Upper Michigan), ki je obsegal še severni del države Wisconsin in severni breg jezera Superior. Za vikarja je bil postavljen Baraga in imenovan naslovnim škofom v Amyroniji. Dne 1. novembra ga je v Cincinnatiju posvetil nadškof Purcell ob azistenci škofov Lefèvre iz Detroita in Henni iz Milwaukeeja. Takoj je pisal dva pastirska lista svojim vernikom v angleščini in v indijanskem narečju. Še isto leto je v drugič odpotoval v Evropo. Obiskal je svoj rojstni kraj, Ljubljano, Rim in Dunaj, kjer je bil pri poroki našega cesarja, dne 24. aprila 1854. Cesar Franc Jožef mu je podaril naprsni križec, prstan in dva keliha. Dne 15. malega srpana je bil Baraga zopet v New Yorku. Tudi kot škof je ostal slavni mož skromni, delavni misijonar. Vseh 15 let je bil skoraj vedno na potu, obiskaval bolnike, propovedoval vsako nedeljo v treh jezikih in pogostoma sam kuril peč v preprosti svoji „palači". Škofija se je krasno razvijala. L. 1857 je vikarijat postal samostojna škofija (Sault Ste. Marie), in z dovoljenjem Rima je Baraga preložil sedež škofije v Marquette. Silno ga je bolelo, ker ni imel dosti duhovnikov. Rojak Lavtižar je zmrznil dne 3. grudna 1858, Čebulj je dospel šele l. 1859 in Mrak je bil profesor, spiritual, misijonar in župnik obenem. Tudi v največji stiski pa nikoli ni izgubil poguma, ker je bil močan, jeklen duh, utrjen v neprestani molitvi. Živel je Baraga silno skromno. Leta in leta ni pokusil mesa, in znano je, da je bil popoln — abstinent! Francoski duhovnik Bourion

je vztrajal pri njem samo en mesec. „Saj sem Vas vprašal", mu pravi Baraga, „ali hočete obedovati z menoj? In rekli ste, da hočete." „Seveda," odgovori Bourion, „a nisem vedel, da bomo pri Vas imeli krompir trikrat na dan: zjutraj praženi, h kosilu kuhani in za večerjo pogreti." Taka je bila škofova miza! L. 1866 je Baraga odpotoval k drugemu cerkvenemu zboru v Baltimore. Naporno delo je omajalo tudi njegovo trdno zdravje. Dne 8. vinotoka 1866 ga je pri zboru zadela kap. Na njegovo željo ga prepeljejo v Marquette. Vse leto prenaša bolezen, dokler svetla zvezda gorečega misijonarja ne ugasne dne 19. januarja 1868. Očipvevci so izgubili svojega očeta!

Baraga je bil res izreden mož. Silno je bil nadarjen, vsestransko izobražen, govornik, pesnik, risar, spreten v vsem, česar se je lotil, a kljubtemu pravi nedolžni, ponižni otrok. Kot duhovnik, misijonar in škof je delal po svojem geslu: „Unum est necessarium"! Ni ga modernega misijonarja, ki bi bil tako čislan pri Indijancih. Vsi, tudi nekatoličani, so ga imeli za vzor — ideal man. Dne 31. januarja 1868 so ga pokopali v stolnici. Amerikanci častijo spomin vrlih mož. Država Michigan je po njem imenovala eno pokrajino (county), več mest, pošt in eno glavnih ulic v Marquettu. Še zdaj hranijo preproste spomine na velikega moža: pisma, dnevnik, pastirske liste, prižnico. Baraga je naš prvi slovenski svetnik, ker bo brezdvomno povišan do časti oltarjev! Verwyst sklepa življenjepis z besedami: „That life might be summed up on the one phrase: Saintliness and action."

Mr. J. Rems v New Yorku je sprožil misel, naj bi amerikanski Slovenci postavili Baragu dostojen spomenik. Krasna misel! Zlasti slovenski duhovniki naj bi ne zabili svojega — ideal man!

Barich Margareta je učiteljica v kraju South Range, Mich.

Bilban Mathias, Rev., je bil rojen v Zapogah na Gorenjskem dne 21. februarja 1863. Šolal se je najprej doma, potem v Ljubljani. Meseca oktobra 1883 je prišel v Ameriko, kjer je najprej nekaj časa študiral v Collegeville, Minn. Potem je nekaj let poučeval v minnesotskih javnih šolah, pri čemer si je pridobil mnogo življenskih izkušenj. Nato je vstopil v St. Thomas Seminary, St. Paul, Minn., in tam šest let študiral modroslovje in bogoslovje. Po dovršenih študijah je bil dne 17. decembra 1892 posvečen v mašnika ter je kot semeniški duhoven nekaj časa ob nedeljah obiskoval različne kraje v nadškofiji. Dne 1. marca 1893 je bil poklican v Tower, Minn., in od tam je kot duhovni pomočnik č. g. Jožefa Buha upravljal misijona Ely in Tower. Dve leti pozneje je postal duhovni oskrbnik misijonov Ely, Virginia in Mountain Iron. V oktobru 1896 je bil po-

stavljen za župnika cerkve lurške Matere božje v Virginiji z odvisnimi misijoni: Eveleth, Mountain Iron in Biwabik. Postavil ali dovršil je med drugim cerkve v Evelethu, Mountain Ironu, Sparti, Virginiji in Biwabiku. Poleg teh pa je oskrboval tudi misijonski postaji Mc Kinley in Elba. Njegovi župljani so bili najrazličnejših narodnosti, kakor Angleži, Francozi, Italijani, Nemci, Slovenci, Hrvati, Poljaki, Čehi, Slovaki i. dr., katerim je č. g. Bilban kot spreten lingvist vedno ustregal. Od leta 1903 je župnik slovenske župnije sv. Družine v Evelethu, kjer je l. 1909 zgradil krasno novo cerkev iz opeke in lično župnišče. Od tam je izpočetka oskrboval tudi misijona Biwabik in Sparta ter misijonske postaje Elba, Mc Kinley, Aurora in Gilbert. V Evelethu še zdaj deluje požrtvovalno in z veliko vnemo ter obilnim uspehom. G. Bilbanovo ime je nerazdružljivo zvezano s takozvanim Iron Rangem v severni Minnesoti. Tekom svojega skoro dvajsetletnega bivanja v ondotnih pokrajinah je storil jako mnogo za socialno povzdigo in ohranitev svete vere med tamošnjimi rudarji in naseljenci, med katerimi je splošno znan in zelo priljubljen. On je tudi duhovni svetnik in član avditorskega odseka duluthske škofije.

Mr. Ivan Blatnik, Denver, Col.

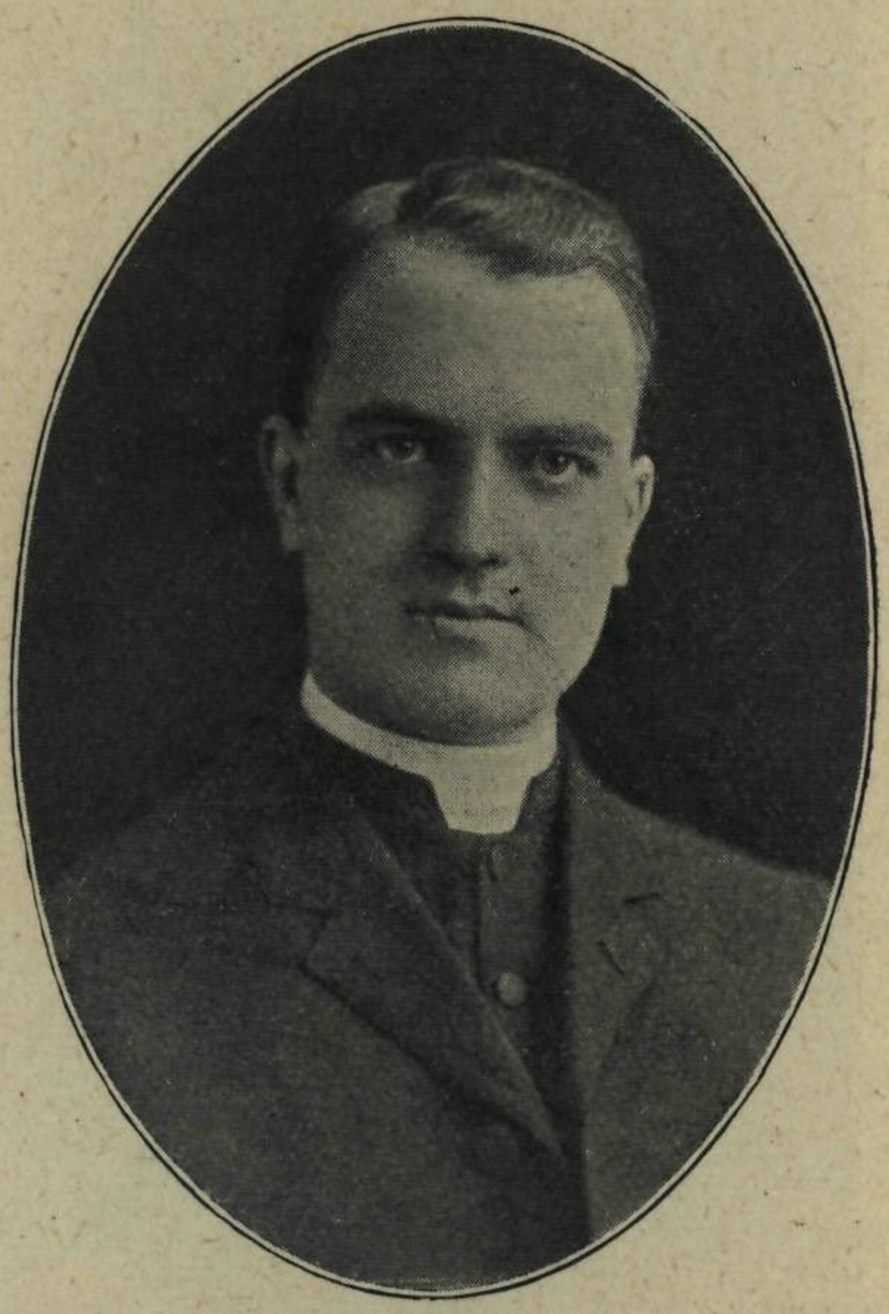
Blatnik Ivan, rojen v Ratjah pri Žužemberku l. 1858, je dospel v Ameriko l. 1882. G. Blatnik je eden izmed prvih naseljencev na zapadu in kot pd. Janc občeznan med rojaki. V Denverju, Col., ima na Humbolt Str. št. 4700 lepo urejeno posestvo z obsežnim hotelom.

Blaznik Alojzij Leo, Rev., je bil rojen dne 9. maja 1883 v Ljubljani. Kot šestošolec je šel z Rev. Bajcem v Ameriko, študiral 2 leti v Št. Pavlu, Minn., in potem v semenišču Dunwoodie, N. Y. Ko ga je nadškof J. Farley dne 9. junija 1906 posvetil v mašnika, je jako slovesno obhajal dne 17. junija kot prvi Slovenec na vzhodu novo sv. mašo. Starši so prišli na slovesnost celo iz Ljubljane! Nekaj časa je oskrboval Slovence v češki cerkvi, dne 4. avgusta 1907 pa je dobil župnijo v mestu Haverstraw, N. Y., odkoder se je vozil vsak mesec v New York in zbiral Slovence pri sv. Brigiti na 8. ulici in Ave. B. do marca 1909.

Blažič John, Rev., je študiral gimnazijo v Novem mestu, v čigar bližini je doma. Prišedši l. 1902 v Ameriko in dovršivši modroslovne in bogoslovne študije v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., je bil dne 12. junija 1908 posvečen v mašnika za škofijo Pittsburg, Pa. Novo mašo je obhajal pri sv. Vidu v Clevelandu, O., kjer je bil nekaj časa pomočnik; zadnja tri leta je župnik v kraju Leckrone, Pa.

Brozich George L., rojen l. 1878 v Vinici, je dospel v Ameriko l. 1889. Študiral je na zavodu St. John's University, Minn., kjer je l. 1898 graduiral. Od l. 1902 do 1908 je bil uradnik narodne banke v Elyu, Minn. L. 1903 je postal glavni tajnik J. S. K. J., l. 1908 je ustanovil prvo slovensko zavarovalno agencijo ter l. 1912 bil izvoljen za blagajnika prve državne banke v mestu Ely, Minn., kakor tudi za mestnega blagajnika.

Bozja Vinko, Rev., je bil rojen dne 7. marca 1880 v Polhovem Gradcu, kjer je bil njegov oče nadučitelj. V Ameriko je prišel z Rev. Rantom l. 1902 meseca avgusta. Študiral je v St. Paul Seminary, St. Paul., Minn., kjer je bil dne 12. junija 1906 posvečen v mašnika. Skozi šest let je bil pomočnik pri župniji sv. Bernarda v Št. Pavlu, od meseca septembra 1912 je pa župnik v Morganu, Minn., odkoder upravlja tudi misijon Clements.

Rev. A. L. Blaznik,
Haverstraw, N. Y.

Buh Joseph Francis, Rt. Rev., Monsr., zlatomašnik, generalni vikar duluthske škofije, duhovnik-pionir severne Minnesote in indijanski misijonar, se je rodil dne 17. marca 1833 v Lučnah na Gorenjskem. Njegov oče, Matija Buh, je bil po poklicu poljedelec ter je nadarjenega dečka poslal v šolo najprej v Poljane, potem v Škofjo Loko, pozneje pa v gimnazijo v Ljubljano. Tam je bil po dokončanih bogoslovskih študijah dne 25. julija 1858 posvečen v mašnika. Nato je deloval tri leta kot duhovni pomočnik v Loškem potoku, potem pa tri leta v Radečah pri Zidanem mostu. Ko je l. 1864 prišel slavni indijanski misijonar Franc Pirc na Kranjsko, se mu je ponudil č. g. Jožef Buh za amerikanske misijone in spomladi i. l. zapustil svojo domovino ter se podal v Ameriko. Prišedši v St. Paul., Minn., se je nastanil pri tamkajšnjem škofu in naslednjih šest mesecev kot prefekt nadzoroval več dijakov, jih poučeval in

pripravljal za duhovski stan. Meseca novembra i. l. je zapustil St. Paul in odpotoval na sever k č. g. Fr. Pircu v Crow Wing. A ni dolgo časa ostal pri njem, kajti že naslednjega januarja (1865) se je podal k Vinebegoškemu jezeru in nekaj mesecev misijonaril med ondotnimi Indijanci ter proučaval njihov jezik in njihove navade. Tam se je v štirih mesecih naučil indijanskega jezika. Meseca julija 1865 je bil poslan v Belle Prairie ter tu polagoma prevzel vse vzhodne Pirčeve misijone ob celem širnem povirju reke Mississippi, od Crow Winga do Red Lake, s cerkvami v Crow Wingu, Belle Prairiji in Little Fallsu ter misijonskimi postajami na indijanskih reservacijah ob Rdečem, Pijavčjem, Kêsovem in Peščenem jezeru in na Beli zemlji (Red Lake, Leech Lake, Cass Lake, Sandy Lake, White Earth) ter mnogo drugih. Več izmed teh je sam ustanovil, n. pr. Rich Prairie, Long Prairie, sv. Štefan v Brockwayu, sv. Anton Pad. v Kraintownu, Duelm, Two Rivers. Od l. 1875, ko je bila severna Minnesota od sv. Očeta v Rimu povzdignjena v apostolski vikarijat, je č. g. Buh spadal v novo škofijo St. Cloud ter bil naslednjega leta (1876) imenovan njenim duhovnim svetnikom. Dne 29. septembra 1878 se je preselil na zapad in postal prvi stalni župnik cerkve sv. Jožefa blizu mesta Perham, Minn., in od tam upravljal vse obsežne pokrajine, ležeče ob Northern Pacific železnici, od Brainarda ob Mississippiju pa do Moorheada v dolini Red Riverja. Deloval je po okrajih Ottertail, Wadena, Becker, Todd, Cass, Morrison in Clay. Med misijoni, ki so v tem ozemlju spadali v njegovo področje, naj omenim poleg sv. Jožefa pri Perhamu še Perham sam, Ottertail City, Pelican Rapids, New York Mills, Hobart, Aldrich, Wadena, Detroit City, Audubon, Lake Park, Pelican Lake in Motley. Pozneje je od tam oskrboval tudi daljni okraj Itaska z raznimi indijanskimi postajami, kakor Grand Rapids, Winnibigo-

Rt. Rev. Jos. Buh,
generalni vikar in monsignor.

shish in Pokegama ter južno od njega ležeča Sandy Lake in White Oak Point. Od teh je tudi več sam ustanovil. V Perhamu in okolici je deloval vsega skupaj osem let. Nato pa je l. 1886 prevzel Little Falls z misijoni in tam deloval dve leti. Od tam je bil l. 1888 poslan v Tower, Minn., ter postal prvi župnik cerkve sv. Martina. V tem kraju je misijonaril do januarja 1901 in ustanovil misijone: Two Harbors in Ely l. 1888, Biwabik, Virginia in Hibbing pa okrog l. 1890. Ti misijoni so pa vedno rastli, tako da so bili kmalu povzdignjeni v samostojne župnije z lastnimi duhovniki. Meseca januarja 1901 je tudi mesto Ely dobilo svojega stalnega katoliškega župnika in sicer v osebi ustanovitelja ondotnega misijona, č. g. Buha, samega, ki še zdaj tam deluje in poleg mnogih drugih narodnosti oskrbuje tamošnje Slovence in na bližnji reservaciji ob jezeru Vermillion tudi Indijance. Zgradil je na Elyu prvo cerkev, ki je bila blagoslovljena na zahvalni dan l. 1890; druga cerkev je bila blagoslovljena v nedeljo pred zahvalnim dnevom l. 1900 ter je bila tedaj največja in najlepša na takozvanem Iron Rangu. Župnišče je postavil okrog l. 1896.

Č. g. Buh je bil poleg čč. gg. Pirca in Tomazina prvi katoliški misijonar v severni Minnesoti. Prišel je v one pokrajine, ko so bile iste še popolnoma divje in od belih ljudi še skoro docela neobljudene. Potepale se so se po njih le tolpe razuzdanih Indijancev ter se neprestano med seboj ravsale in kavsale. O potih in cestah še ni bilo ne duha ne sluha. Le indijanskih čolničev iz brezovega lubja je bilo včasih kaj videti po potokih in rekah. Hiše in cerkve so bile še malodane nepoznane; poleg siromašnih indijanskih šotorov si naletel le semtertja na kako velikansko plesišče — „midevivin“ — malikom na čast. Razume se torej, da je č. g. Buh, ki je bil pač pionir omike v ondotnem ozemlju, moral povsod, kamor je prišel, zidati cerkve, staviti župnišča itd. in učiti divjake poleg krščanskih resnic tudi treznega, mirnega in koristnega družabnega življenja. Tekom 48 let je s svojim neumornim dolovanjem neizmerno mnogo storil za povzdigo verskih in socialnih razmer v severni Minnesoti ne le med Indijanci, temveč tudi med ondotnimi evropejskimi naseljenci; veliko hvaležnost mu je v tem oziru dolžan zlasti njegov lastni slovenski narod, kateremu je med drugim dolgo let urejeval tednik „Amerikanski Slovenec“.

Obilne njegove zasluge so priznali tudi njegovi predstojniki. Tako ga je n. pr. že škof iz St. Clouda imenoval svojim svetovalcem. Pozneje, kakor hitro je bila ustanovljena škofija Duluth, pa mu je novi škof, J. Mc Golrick, l. 1889 podelil službo generalnega vikarja, ki jo še vedno opravlja. Vrhutega je tudi duhovni svetovalec, exa-

minator cleri in blagajnik duhovskega sklada duluthske škofije. Dosegel je pa še višje priznanje. Po posebnem odloku sv. stolice mu je bil dne 28. decembra 1899 od nadškofa J. Irelanda podeljen častni naslov monsignor ob navzočnosti duluthskega škofa Mc Golricka in več drugih škofov in mnogo duhovnikov ter velike množice ljudstva. Tudi posvetne oblasti so pripoznale zasluge slovenskega pionirja za prosveto in omiko severozapadne Minnesote. Dne 10. julija 1895 je prišla iz Little Fallsa sledeča brzojavka: „Odbor okrajnih zastopnikov (County Commissioners) ima ta teden svoje seje in je sklenil, da se od mesta Pierz odloči del za posebno mesto, ki se ima imenovati Buh po dobroznanem misijonarju-duhovniku, vč. g. J. F. Buhu, ki je zdaj generalni vikar pod škofom Mc Golrickom v Duluthu."

Burgar Anton je „manager" (načelnik) potovalne pisarne pri tvrdki F. Sakser in eden izmed najuglednejših rojakov naselbine New York.

Burgar Ignacij L., Rev., se je rodil dne 18. oktobra 1874 v Velikih Mlakah, župnija Ribnica, dospel v Ameriko l. 1893, študiral v Št. Pavlu, Minn., zadnja leta v Denverju, Col., kjer ga je škof Matz posvetil v duhovnika. Oskrboval je Slovence v Coloradu z veliko gorečnostjo; vedno bolj pa se ga je poprijemala sušica, kateri je podlegel dne 5. februarja 1905. Pokopan je v Pueblu, Col. „Amerikanski Slovenec" je pisal ob njegovi smrti: „Rajni g. Burgar je bil dobra duša. Kljub vsemu trpljenju je bil vedno ljubezniv in požrtvovalen. Odlikoval se je po izredni delavnosti. Že izza mladih dni se mu je priljubilo pero in pisateljeval je do zadnjega izdihleja. Ko je „Am. Sl." izhajal še v Towerju, Minn., pod uredništvom monsignora Buha, je pri listu vedno sodeloval. Leposlovna vsebina prvega Sakserjevega koledarja je izšla skoraj vsa izpod njegovega peresa. Podpisaval se je pod izmišljenim imenom „Strojarjev Nace". Doživel pa ni, da bi se tiskal njegov molitvenik „Moli in delaj", čigar rokopis se hrani menda še zdaj pri „Amer. Sl.". Pripravljal je tudi angleško-slovenski slovar, ki bi bil gotovo mojstersko delo svoje vrste. Škoda nadarjenega pisatelja, ko nam jih je tako živo potreba v Ameriki."

Cuznar Jakob iz Podkorena je služil kot amerikanski vojak na Filipinih in potoval okrog sveta.

Čebul Ivan, Rev., misijonar, se je rodil v Velesovem dne 13. oktobra 1832. Že kot bogoslovec se je bil seznanil z Baragom. Dne 4. novembra 1853 posvečen v mašnika, je bil kaplan v Poljanah in v Kranju. Odločil se je iti k Baragu ter je dne 13. ok-

tobra 1859 dospel v Ameriko. Večinoma je deloval med Indijanci. Vsak napor mu je podvojil odločno voljo. Deloval je v Duluthu, Minn., kjer je zidal stolnico, in v okolici. Kraji so bili tedaj ob jezeru Superior še silno pusti, in Čebul večidel edini katoliški duhovnik. Kot izvrsten pešec je prehodil silne daljave; v krpljah je premeril na dan 60 do 70 milj! L. 1871 se je podal v domovino. Med potom je mnogo čul o krivicah, ki jih trpijo Indijanci na reservacijah. Na postaji Keshena rodu Menonimi v državi Wisconsin se je ustavil vladnim agentom, ki so hoteli Indijance spraviti v protestantizem. V bližini je prevzel župnijo Marinette. Takoj je zgradil cerkev in šolo. Ker je bil silno agilen in nemirnega duha, ni dolgo vztrajal na enem kraju. Družba treznosti je povabila na shod v Filadelfijo tudi Indijance. Ker agentje niso pustili rdečekožcev iz reservacij, je Čebul hitel v Upper Michigan ter se napotil proti jugu s 25 Indijanci rodu Otchipewa, ki niso bili v vladnih organizacijah. V Chicagu so ga sicer postavili pred sodnika, a odločni Čebulj jim je pokazal, da prosti državljan lahko potuje, kamor mu je drago, in odšel s svojimi Indijanci v Filadelfijo. Raznovrstni napori misijonskega življenja so Čebulu omajali zdravje. Vrnil se je v Evropo, potoval v Indijo in se l. 1878 ustavil za nekaj časa na Francoskem; predaval je o svojih izkušnjah v Parizu in si pridobil mnogo prijateljev in priznanja. L. 1882 se je zopet vrnil v Ameriko k škofu Vrtinu. V 6 letih (1892 do 1898) je bil na desetih krajih. Umrl je dne 3. avgusta 1898.

Čebul je med slovenskimi misijonarji pravi Ahasver. V teku enega leta se je naučil govoriti angleški in francoski, da se je čudil bistri glavi celo škof Baraga. Govoril je pet slovanskih jezikov, poleg vseh modernih jezikov še več indijanskih narečij, obvladal je izvrstno latinščino, grščino in arabščino. V grščini in angleščini je tudi pesnil. Ljubil je godbo in petje. V družbi si je v kratkem osvajal srca vseh. Nadarjeni in učeni mož pa je vse svoje življenje ostal ponižen ko otrok.

Čiček o. Bonaventura, Rev., O. M. C., se je rodil dne 29. junija 1858 v Radvanju, župnija sv. Magdalena pri Mariboru. Ljudsko šolo je obiskaval v Hočah, kjer so njegovi starši stanovali, gimnazijo v Mariboru, bogoslovje pa v Mariboru in Celovcu. L. 1881 je stopil v samostan oo. minoritov ter bil dne 20. julija 1884 v Gradcu posvečen v mašnika. Kot kaplan je služil pri sv. Petru in Pavlu v Ptuju in dvakrat pri Sv. Trojici v Halozah. Okrog l. 1895 se je podal v Ameriko in deloval v Louisvillu, Ky. Na nasvet Rev. Smoleja je škof poklical oo. minorite na slovensko župnijo sv. Trojice v Indianapolis, Ind., kjer Rev. Čiček deluje od 6. avgusta 1910 naprej.

Černe Jakob, Rev., se je rodil dne 3. marca 1883 na Blejski Dobravi na Gorenjskem. Študiral je gimnazijo v Kranju. Jeseni leta 1902 je prišel v Ameriko, kjer je vstopil v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., ter bil dne 12. junija 1908 posvečen v mašnika. Nato je deloval v Fairfaxu, Dak., do marca 1909, potem med Slovani v Rock Springsu, Wyo.; od konca februarja 1910 je župnik v Sheboyganu, Wisc., kjer je ustanovil in sezidal lepo slovensko cerkev sv. Cirila in Metoda ter župnišče.

Češark Alojzij je uradnik in hišni posestnik v Brooklynu, N. Y.

Rev. B. Čiček,
Indianapolis, Ind.

Derganc R. B., državni poštar, rojen l. 1879 v Semiču na Dolenjskem, dospel v Ameriko l. 1895, je izmed najuglednejših rojakov na zapadu. Kot zaveden Slovenec in vzgleden značaj je ponos vsem rojakom in vztrajen pospešitelj njih napredka. S svojo zmožnostjo si je priboril vplivno mesto pri državni pošti v Denverju, Col., kjer biva na svojem krasnem domu št. 4617 Columbine Str.

Erlah[1] Filip Jakob, Rev., se je rodil dne 27. aprila 1839 v ljubljanski škofiji.[2] Šolal se je v gimnaziji v Ljubljani in v nadškofijskem bogoslovskem semenišču v Gorici. L. 1864 je s slavnim indijanskim misijonarjem Frančiškom Pircem prišel v Ameriko, kjer je v semenišču sv. Frančiška v mestu Milwaukee, Wis., meseca maja 1865 dovršil bogoslovske študije. V državo Nebraska je prišel meseca junija 1865, kjer ga je dne 27. istega meseca škof Jakob Ogorman v svoji stolnici v mestu Omaha posvetil v duhovnika. Po številu je bil on drugi duhovnik, ordiniran za mladi in tedaj še jako redko obljudeni apostolski vikarijat Nebraska. V njem je Erlah ostal dvajset let ter pastiroval na raznih krajih. Prvi njegov delokrog je bil Columbus, Nebr., odkoder je od dne 24. avgusta 1865 oskrboval skoro 16 mesecev vse katoličane, raztresene po obširnih pokrajinah

---

[1] Erlahu ni bilo ime John, temveč Jakob, in ker je bil njegov god na praznik sv. Filipa in Jakoba, privzel si je za prvo ime Filip. Podpisoval se je: „Philip James Erlach", ali pa „P. J. Erlach".

[2] Amerikanski zapisniki pravijo, da je bil rojen v „Quaier". Katera slovenska vas je to?

ob reki Platte in njenih pritokih Elkhorn in Loup. Glavne njegove misijonske postaje v tem ogromnem ozemlju so bile: Cottonwood Springs, Fort Kearney, Wood River, Shell Creek, St. Helena, Westpoint in St. Charles; zadnjo postajo je tudi on sam ustanovil. Iz Columbusa je bil dne 10. decembra 1866 poslan v Jackson, Neb., kjer je organiziral in izvežbal prvi pevski zbor ter kupil prve cerkvene orgle. Začel je tam tudi prvo župnijsko šolo, v kateri je poučeval njegov brat Lavrencij Erlah, ki je bil učitelj po poklicu ter je baš tedaj prišel iz Kranjskega, se naselil na svoji farmi blizu Jacksona in poslej dolgo vrsto let učiteljeval po ondotni okolici ter bil pozneje tam celo osem let okrajni šolski nadzornik. Erlah je iz Jacksona oskrboval misijonske postaje: Fort Randall, St. Helena, Ponca in Decatur. Dne 9. oktobra 1869 je bil poslan v Cheyenne, glavno mesto države Wyoming, ki je pa bilo še prav neznatno, kajti bilo je pičli dve leti pred njegovim prihodom tja šele ustanovljeno. Odondot je leto in pol previdno in modro vladal nad vso obsežno državo Wyoming in velikim delom zapadne Nebraske z mnogobrojnimi misijonskimi postajami. Od teh so v državi Wyoming razen Cheyenne ležale še naslednje: Fort Russel, Sherman, Fort Sanders, Laramie, Fort Steele, Rawlins, Sweet Water, Green River, Fort Bridger, South Pass, Atlantic City, Fort Fetterman, Fort Laramie in Pine Bluff. V državi Nebraska pa sta bili Potter in Sidney s postajami. Iz Wyominga je prišel dne 16. aprila 1871 nazaj v Nebrasko, in sicer v kraj Rulo. Tam je postavil cerkev Brezmadežnega Spočetja M. B., ki jo je bil v jeseni pred njegovim prihodom porušil vihar. Poleg domače župnije so spadale v njegovo področje še naslednje misijonske postaje: Arago, Barada, Burk's Settlement in Brownville. Dne 30. januarja 1873 je drugič prišel v Jackson, kjer je ostal skoro pet let ter bil jako priljubljen. Postavil je tam novo župnišče ter zgradil tudi prvi cerkvi v naselbinah New Castle in South Creek, ki jih je oskrboval iz Jacksona. Dne 10. decembra 1877 je bil nameščen v Grand Islandu, Neb. Tam je bil on prvi stalni duhovnik ter postavil tudi župnišče. Oskrboval je pa vrhutega tudi vso razsežno okolico s postajami: Wood River, St. Libory, Berg in St. Charles. Zadnji dve postaji je tudi sam organiziral. Iz Grand Islanda je bil dne 11. julija 1880 premeščen v Hebron, Neb., kjer je ostal do konca l. 1884. Kakor v Grand Islandu je bil tudi v Hebronu on prvi stalni duhovnik. Dogradil je tam cerkev sv. Srca in župnišče ter organiziral tri nove misijonske postaje: Davenport, Hubbell in Steele City, ki jih je tudi sam oskrboval zajedno s starejšimi tremi misijonskimi postajami: Alexandria, Carleton in Fairbury. V Aleksandriji je postavil tudi župnišče in župnijsko šolo, ki

je koncem leta 1884 štela že skoro sto gojencev. Leta 1885 je č. g. Erlah zapustil Nebrasko ter prestopil v škofijo Marquette v državi Michigan. Kje je tam deloval prva tri leta, nisem mogel dognati. Meseca aprila leta 1888 je bil postavljen za župnika cerkve svetega Srca v rudarskem Calumetu, kjer je deloval blizu eno leto ter poleg mnogih drugih narodnosti oskrboval tudi Slovence. Od 12. aprila do konca oktobra 1889 je bil župnik fare sv. Neže v Iron Riverju, kjer se nahajajo veliki železni rudniki. Dokončal in olepšal je ondotno cerkev ter jo začetkom oktobra i. l. dal od škofa Vrtina blagosloviti. Zadnje tri mesece mu je tam pomagal tudi č. g. John Čebul. Naslednjih devet mesecev je g. Erlah oskrboval Manistique, avgusta in septembra leta 1890 pa otok Mackinac. Od tam je še isto jesen prišel v Menominee, kjer je nekaj časa deloval v župniji sv. Janeza Krstnika; potem je dobil v oskrb župnijo Ontonagon, odkoder se je med drugim udeležil tudi slavnosti 25-letnice mašništva škofa Vrtina, ki jo je praznoval v Marquettu dne 25. avgusta 1891. Na poletje l. 1892 mu je bila podeljena župnija Newberry, ki jo je obdržal več ko eno leto. Meseca oktobra 1893 je bil postavljen za župnika v Bessemerju, kjer se nahajajo veliki železni rudniki. Vsled silno slabih časov, ki so ravno tedaj nastopili križem Amerike, zlasti pa po obrtnih krajih, so cele trume rudarjev zapustile ondotno pokrajino in se preselile drugam. Župnija se je vsled tega vidno manjšala ter se skrčila na neznatno število družin. A še tiste, ki so ostale, so zaradi pomanjkanja dela in zaslužka čisto obubožale, tako da jim je bilo skoro nemogoče vzdrževati cerkev in duhovnika. Kljub velikim osebnim žrtvam pa je č. g. Erlah vztrajal na svojem mestu do 16. aprila 1894, ko so vsakdanja pomanjkanja njegovo že itak rahlo zdravje izpodkopala tako, da je bil prisiljen vzeti si dopust ter se podati v bolnišnico sv. Frančiška v Chippewa Falls, Wisc., kjer ga je pa dohitela smrt dne 8. maja 1894 v starosti 55 let. Njegovi zemeljski ostanki so bili na njegovo zadnjo željo prepeljani nazaj v Bessemer ter dne 11. maja pokopani na katoliškem pokopališču. Umrl je brez centa.

„Da," mi je rekel neki star duhovnik naše škofije, ko sem ga obiskal pred tedni nalašč za to, da dobim podatkov za življenjepis, „jaz sem gospoda Erlaha prav dobro poznal. Bil je mož srednje in ne ravno močne postave, blagega značaja, trezen, uljuden, dober sosed in dober duhovnik." Bil je tudi izvrsten pevec in igralec na orgle, pa govoril je, kakor je navada pri slovenskih misijonarjih, pol tucata jezikov, kar mu je na njegovih mnogobrojnih misijonih jako prav prišlo. Med Indijanci pa ni, razen morda slučajno, nikdar deloval. Zato je tem več dobrega storil med novonaseljenimi „Indijanci" iz Evrope.

Rev. John L. Zaplotnik.

Ferjančič Josip, Rev., rojen v Gočah na Vipavskem, je župnik v kraju Tower, Minn.

Florijanc Avgust študira modroslovje v zavodu St. Francis, Wisconsin.

Gersič John je ugleden rojak v Aurori, Minn.

Gladek Luka, Rev., se je rodil dne 17. marca 1880 v Stari Oselici. Dokončavši gimnazijo v Kranju, se je podal jeseni 1901 v Ameriko, kjer je študiral tri leta v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., od leta 1904 pa v semenišču sv. Karola v Overbrooku, Pa. Tu je bil dne 17. decembra 1905 posvečen v mašnika. V škofiji Harrisburg, Pa., je deloval v krajih Cornwall, New Freedom in Mt. Carmel, kjer je zdaj župnik slovaške cerkve.

Godec George, Rev., je bil rojen dne 17. aprila 1802 v Jančah na Kranjskem. V mašnika je bil posvečen dne 26. julija 1832 v Ljubljani. V Ameriko je prišel l. 1843 z namenom, da se pridruži misijonarju Baragu in deluje med Indijanci. A detroitski škof Rese, v čigar škofijo je vstopil, ga pošlje najprej za duhovnega pomočnika k č. o. Otonu Školu, O. S. F., župniku cerkve D. Marije v mestu Detroit. Po blagoslovljenju ondotne nove cerkve dne 29. junija 1843 pa mu odkaže župnijo Westphalia, kakih 20 milj severozapadno od Lansinga, poznejšega glavnega mesta države Michigan. G. Godec si najame moža, konja in voz ter prepelje svoje malo imetje, med katerim se je nahajala tudi krošnja orodja, na svoje novo mesto. Pot iz Detroita je trajala cele tri dni. Z njim je prišel ter ga vpeljal v novi delokrog č. g. Visocky, ki ga Baraga v svojih poročilih včasih omenja. Ob času, ko je g. Godec prišel tja, je bila Westphalia še jako mlada naselbina. Njeni prebivalci so bili sami začetniki brez premoženja. Začeli so šele dobro trebiti pragozdove in staviti svoje revne hišice. Razume se torej, da se tudi župnija ni ponašala s ponosnimi poslopji. Dovršena še ni bila niti mala lesena cerkvica, ki jo je začel graditi njegov prednik. Nemudoma se torej novi župnik loti dela in jo pomaga dovršiti. In kaka cerkvica je to bila! Ker razpoke in vrzeli niso bile zamašene, je pihal veter prosto skozi njo. Imela ni ne klopi, ne oltarja; miza s predali je služila za oltar. Ker tudi župnišča ni bilo, je moral župnik stanovati pri nekem farmerju, kake $^3/_4$ milje daleč od cerkve. Pod Godčevim vplivom in spretnim nadzorstvom je pa Westphalia polagoma rastla in napredovala ter se iz majhne in uboge naselbine razvila v primeroma veliko in bogato mestece. Z naselbino je rastla in napredovala tudi župnija D. Marije, ki jo je preskrbel z boljšimi poslopji. Ker je sam živel jako preprosto, je prištedil toliko, da je mogel sam s svojim denarjem plačati vso opeko, ki se je porabila pri zgradbi

nove, velike in lepe cerkve ter pokriti tudi vse stroške za veliko in prostorno župnišče.

Č. g. Godec je bil jako delaven mož; nikdar ni bil brez posla. Poleg domače župnije je opravljal tudi vse katoličane ondotne širne pokrajine, zlasti v krajih Ionia, Lyons, Pewamo, Fowler, St. Johns in Portland. Poleg dušnega pastirstva je opravljal tudi druge službe; tako je bil n. pr. prvi poštar v Westphaliji, potem okrajni nadzornik in cestni odbornik. Ob prostem času, kadar ga niso klicale pastirske ali druge dolžnosti, je obdeloval svoj vinograd in vrt. Razumel se je tudi na kletarstvo, česar se je naučil že v svoji domovini. Zaradi bolehnosti in ostarelosti si je izvolil malo župnijo sv. Alfonza v Springwellsu (prej Greenfield imenovanem), kamor je prišel dne 11. oktobra 1873. Sezidal je tam novo cerkev ter vobče storil mnogo dobrega. Ondi je umrl dne 14. januarja 1883 ob splošnem žalovanju vseh, ki so ga poznali. Bil je star nad 80 let. Njegovo truplo je bilo pokopano v Springwellsu dne 18. i. m. ob navzočnosti škofa detroitskega in mnogih njegovih duhovnih sobratov. Č. g. Godec je še zdaj v dobrem spominu v obeh župnijah, dasi ga že 30 let krije hladna zemlja. Skoro v vsaki hiši še hranijo njegovo sliko ter jo imajo v velikih číslih. Njegovi župljani v Springwellsu so svojemu ljubljenemu pastirju postavili lep marmornat nagrobni spomenik, na katerem se poleg drugega čita značilni napis: „Long will be remembered what he taught in words and deeds“. Mož je bil pogumen, zaslužen in plemenit duhovnik in pionir države Michigan.

Rev. J. L. Zaplotnik.

Golob Mihael, Rev., rojen dne 22. oktobra 1881 v Št. Florijanu pri Šoštanju na Štajerskem, se je šolal v Kranju in Mariboru, kjer je bil dne 25. julija 1905 posvečen v mašnika. Skozi 6 let je služboval v lavantinski škofiji, nazadnje pri Novi cerkvi, odkoder se je marca 1912 preselil v Ameriko. Nekaj časa je bil v New Yorku, od 1. septembra 1912 pa je pomočnik na slovaški župniji v Bridgeportu, Conn., kjer namerava ustanoviti Slovencem samostojno župnijo.

Gorup Filip je urednik „Amerikanskega Slovenca“ v Jolietu, Ill.

Gorše John iz Meniške vasi pri Toplicah je amerikanski vojak.

Gorše I. je bil eden prvih slovenskih naseljencev v Ameriki; oženil se je z napol Indijanko v Chicagu in zapustil več milijonov premoženja.

Gosar Ciril, Rev., O. F. M., slovenski Amerikanec, je stopil v red sv. Frančiška.

Gostenčnik George, Rev., se je rodil dne 5. aprila 1819 pri Sv. Roku v Selah na Štajerskem ter bil dne 1. avgusta 1846 v Št. Andražu posvečen v mašnika. Služil je na Vuzenici, v Toplicah in pri Novi cerkvi, nakar se je dne 4. aprila 1850 podal v Pennsylvanijo. Spomladi 1852 se je mudil zopet v domovini in s pismom z dne 6. septembra 1853 prosil, da ga sprejmejo nazaj, kar so mu tudi dne 8. oktobra 1853 dovolili, a vrnil se ni. V Ameriki je bil od junija do oktobra 1850 kaplan pri g. Mozetiču v Alleghenyu Pa., nato od marca 1851 vsaj do konca junija 1853, če ne dalje, župnik v kraju Herman, prej Clearfield, blizu Buttlera, Pa.

Do 15. septembra 1854 je pastiroval v Eastonu v okraju Northampton. Še istega meseca je bil poslan kot župnik cerkve sv. Jožefa v Milton, odkoder je oskrboval ves northumberlandski okraj s postajama Treverton in Chillisquaque, ves unionski okraj s postajama Dry Valley in Lewisburg, kakor tudi cela okraja Montour in Columbia. Ko je bival v Miltonu, se je svojim župljanom zelo priljubil vsled svojega priljudnega obnašanja, svoje dobrotljivosti in velikodušnosti; imel je velik vpliv na vse, ki so z njim prišli v dotiko. Storil je tudi mnogo za materielno povzdigo župnije. Okrog l. 1855 je postavil v Miltonu župnišče in pozneje kupil nove klopi in lične orgle. Začel je tudi takoj organizirati misijon Treverton in zbirati denar za zgradbo cerkve v onem kraju in to s takim uspehom, da je meseca maja 1859 že oddal delo; kmalu so zgradili fino stavbo iz belega peščenca. Dovršena je bila začetkom maja prihodnjega leta (1860) in je bila še isti mesec od škofa Wooda iz Filadelfije, Pa., posvečena na čast sv. Patriciju. Da bi živel bolj sredi svojega delokroga, in da bi obenem mogel tem boljše skrbeti za duševni blagor katoličanov, živečih v „Irishtown“ (Trevorton?), se je preselil v hišo na „cerkveni farmi“ v Chillisquaque. Blizu te hiše je postavil malo leseno kapelico, v kateri je pogosto maševal, zlasti ob delavnikih.

Č. g. Gostenčnik je bil po postavi orjak, in mnogo se pripoveduje o njegovi čudoviti moči. Ko je nekoč stopal po miltonskih ulicah, naletel je na več mož, ki so skušali vzdigniti težak kamen. Videč, kako se zaman trudijo, pristopi in vpraša, kam bi ga radi položili. Ko mu povedo, se široko razkorači, prime težko skalo in jo igraje dvigne na zaželjeno mesto. Dalje se pripoveduje, da je prinesel zvon, ki ga je kupil za novo cerkev sv. Patricija, iz Sunbury čez goro v Treverton. Ali naj že bo temu, kakor hoče, res je, da g. Gostenčnik, ki je s tako vnemo deloval za povzdigo obeh župnij, ni živel, da bi užival sadove svojega truda. Dà, doživel ni niti blagoslovljenja cerkve, katero je baš dovršil. Umrl je namreč dne 2. maja 1860.

Časopis „Miltonian“ z dne 25. maja 1860 piše o njem: „Rev. Juri Gostenčnik, župnik tukajšnje katoliške cerkve, je v svojem stanovanju v Chillisquaque po bolezni, ki je trajala le nekaj dni, umrl. Njegov pokop se je vršil tukaj zadnji ponedeljek ob desetih. Dolg izprevod kočij je spremljal mrliški voz do cerkve, kjer je škof te škofije (Filadelfije) ob asistenci dveh duhovnikov vodil veličastne pogrebne obrede. Darovala se je maša zadušnica, nakar je eden izmed duhovnikov imel kratko pridigo v angleškem jeziku. Govoril je prav vzvišeno o njegovih lastnostih kot prijatelju, sosedu in kristjanu. Pridigoval je tudi neki drug duhovnik nemški, nakar se je vršil pokop. Pokopan je bil na pokopališču ob cerkvi, a bo, kakor slišimo, prenesen v grobnico pod oltarjem.“

Rev. J. L. Zaplotnik.

Grahek Matija je eden prvih naseljencev, zdaj trgovec v Pueblu, Col.

Grahek I. dr. je zdravnik v Pittsburgu, Pa.

Grdina Anton je pogrebnik in trgovec v Clevelandu, O.

Gross Severin, Rev., O. S. B., je bil rojen v Tržiču na Gorenjskem dne 13. januarja 1829. Pri krstu je dobil ime Anton. Njegovi starši so bili ubogi, a pridni in pošteni. Ljudsko šolo je deček obiskoval doma, gimnazijo in bogoslovje pa v Ljubljani, kjer je bil dne 31. julija 1853 kot tretjeletnik posvečen v duhovnika. Po dovršenih študijah je bil več let duhovni pomočnik in sicer: od septembra 1854 do aprila 1855 v Poljanah, od tedaj do septembra 1859 v Gorjah, potem v Šmartnem pri Kranju, od leta 1867 pa na Vrhniki. Tu je napravil konkurz ter meseca oktobra 1868 dobil župnijo Javorje. A že leto dni nato ga škof pokliče v Ljubljano za podvodja in ekonoma knezoškofijskega semeništča. To odgovorno službo je opravljal do svojega odhoda v Ameriko 10. februarja 1874. Težko bi bilo povedati, koliko naporov, težav in bojev je prestal, pa tudi koliko dobrega je storil tekom 20 let. Na njegovo delovanje se še zdaj spominjajo v stari domovini. Med tem se je mož pogosto pečal z mislijo, da se poda v Ameriko med Indijance. Ko mu je naposled P. Bernard Ločnikar izposloval sprejem v tukajšnji benediktinski red, mu je škof, ki se je prej več let temu protivil, dovolil zapustiti ljubljansko škofijo. Prišedši meseca marca 1874 v Ameriko, je vstopil v opatijo St. Vincent, Pa., kjer se je tedaj nahajal skupni novicijat benediktincev. Tam je bil dne 20. marca i. l. preoblečen. Obljube je storil v samostanu St. John v Minnesoti dne 21. marca 1875. Po kratkem bivanju v samostanski samoti je bil od svojih prednikov poslan v dušno pastirstvo, ki ga je z veliko vnemo opravljal po vrsti v naslednjih župnijah okraja Stearns: St. Joseph od maja 1875 do oktobra 1876, St. Cloud (kjer je sezidal župno šolo Brezmadežnega Spočetja) od oktobra 1876 do avgusta 1888 in New Munich do septembra 1890. Vsem tem krajem je bilo

prideljenih več ali manj misijonov, ki jih je moral oskrbovati. Med tem časom je večkrat obiskaval slovenski župniji sv. Štefana v Brockwayu ter sv. Antona v Kraintownu in enkrat tudi ono v Towerju. Meseca septembra 1890 je bil po skoro soglasni želji vseh redovnikov poklican za priorja v opatijo St. John. Kakor prej vse službe, tako je tudi službo priorja opravljal z največjo vestnostjo in zvestobo. Zjutraj prvi na nogah, zvečer skoro zadnji k pokoju in vedno delaven, je skušal duha sv. Benedikta buditi med svojimi sobrati s svojim zgledom, poukom in opominom in zlasti še s svojo molitvijo. Pri tem pa je še našel časa, da je opravljal bližnjo malo župnijo Collegeville, in sicer na prav zgleden način. Naposled pa je po dolgi in mučni bolezni, previden s sv. zakramenti, mirno in vdano dne 3. decembra 1893 v krogu svojih sobratov umrl v opatiji St. John, Minn., ter bil naslednjo sredo na bližnjem katoliškem pokopališču pokopan. Rev. Gross je bil doktor bogoslovja in je poleg drugih že omenjenih služb opravljal nekaj časa tudi službo generalnega vikarja in škofovega svetovalca. Rev. John Zaplotnik.

Grsič G. je tovarniški „foreman" v Steeltonu, Pa.

Gruden[1] John C., Rev., S. T. L.,[2] se je rodil dne 21. oktobra 1884 v Idriji na Notranjskem. V gimnazijo je zahajal v Ljubljani. V Ameriko je prišel s č. g. Fr. Bajcem meseca septembra 1901 ter vstopil v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., kjer je dovršil modroslovske in bogoslovske študije, nakar je bil 12. junija 1907 posvečen v mašnika. Naslednjo nedeljo, dne 16. junija, je imel slovesno novo mašo v cerkvi sv. Bernarda v Št. Pavlu, pri kateri je pridigal preč. gosp. dr. J. Seliškar. Nato je bil nekaj časa duhovni pomočnik pri sv. Neži in pozneje pri sv. Matevžu v Št. Pavlu, nekako leto dni. Naslednji dve leti je študiral v zavodu „Catholic University of America" v Washingtonu, D. C. Tam si je pridobil tudi častni naslov S. T. L. Vrnivši se v Št. Pavel, Minn., je postal profesor v znanem St. Paul Seminary, kjer predava modroslovje.

Hodnik Anton, Rev., je bil rojen dne 18. maja 1871 na Straži h. št. 2, župnija Leskovec pri Krškem na Dolenjskem. V duhovnika je bil posvečen v Marquettu, Mich., meseca junija 1895 od škofa Vrtina. Meseca julija 1895 je bil pomočnik v marquettski stolnici, nato v Calumetu in od 8. septembra do 31. oktobra župnik v Nadeau. Dne 3. novembra i. l. je postal župnik v mestu Bessemer, ki je bilo tedaj vsled dolgoletnega počivanja dela v tamkajšnjih železnih rudnikih v prav žalostnem stanju. Tekom Hodnikovega

[1] Ljubljanski kanonik in slovenski pisatelj-zgodovinar č. g. dr. Jožef Gruden je njegov brat.

[2] S. T. L. = Sacrae Theologiae Lector.

bivanja so rudnike zopet odprli, in vrnili so se zaželjeni boljši časi. Prebivalstvo, ki se je bilo zadnja leta jako skrčilo, se je začelo vračati, in v mestu je nastalo novo življenje. Č. g. Hodnik zastavi vso svojo mlado moč, da propalo župnijo zopet postavi na noge. Na veliko žalost župljanov ga škof nenadoma prestavi ter ga dne 11. oktobra 1897 pošlje v Iron Mountain, Bessemer pa podeli nekemu drugemu duhovniku. Bessemerčani se pa s skupno prošnjo obrnejo do škofa, da bi jim prejšnjega župnika zopet vrnil. Škof Vrtin ugodi nujni prošnji ter dne 10. decembra i. l. č. g. Hodniku dovoli, da se sme vrniti v Bessemer. Tam je mladi mož z velikim uspehom nadaljeval svoje delo do 26. junija 1898. Želeč obiskati svoje starše v stari domovini, se je podal na pot čez Atlantsko morje na nesrečnem parniku „La Bourgoyne“ ter na njem dne 4. julija 1898 utonil. Njegov žalostni konec je med udanimi župljani povzročil veliko žalost. Svojemu nepozabnemu župniku v spomin so napravili v župnijski cerkvi lepo okno sv. Antona.

Rev. J. Zaplotnik.

Mr. Jos. Jarc, Denver, Col.

Homar Roman, iz reda svetega Benedikta, je mnogo misijonaril pri Slovencih na severozapadu.

Hribar Vitus, Rev., nečak slovenskega skladatelja o. Angelika Hribarja, je rojen nekje iz kamniške okolice na Gorenjskem. Študije je dovršil v Ameriki ter bil do julija 1906 župnik pri svetem Vidu v Clevelandu, odtedaj pa je na župniji v Barbertonu, O.

Ivec Martin, dr., je zdravnik v Jolietu, Ill.

Jager Francis, Rev., rojen v Ljubljani, je dovršil študije in bil posvečen v mašnika v Ameriki, nakar je bil župnik v Marshallu, Minneapolisu in od l. 1909 v kraju St. Boniface, Minn.

Jarc Josip, hotelir in veleposestnik, rojen v Ljubljani, dospel v Ameriko l. 1892, je znan med zapadnimi rojaki, vztrajen sotrudnik za napredek rojakov in neumorno delaven na društvenem polju. V kraju Nunn, Col., ima posestvo, ki meri 1200 oralov najfinejše zemlje; tu se peča z živinorejo. V Denverju, Col., Washington Str. št. 5200, ima obsežno gostilno in hotel.

Jeran Peter je študiral v zavodu St. Francis, Wisc. Menda je utonil.

Jerman Matija je ugleden rojak v Pueblu, Col.

Judnič John, Rev., rojen v Kotu pri Semiču, je prišel v Ameriko z Rev. Jos. Judničem l. 1909 in študiral dve leti v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn.; skončavši študije v semenišču sv. Tomaža, Denver, Col., je bil dne 31. maja 1912 po škofu Matzu posvečen v mašnika, nakar je dne 9. junija obhajal novo mašo v Leadvillu, Col.

Judnič Jožef, Rev., je bil rojen v semiški fari na Belokranjskem. Študiral je na Kranjskem in Hrvaškem. V Ameriko je prišel poleti 1902 s č. g. Mat. Štukljem. V treh letih je v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., dovršil svoje študije ter bil dne 10. junija 1905 posvečen. Nato je pet let deloval po South Dakoti, in sicer v krajih Fairfax, Hot Springs in Kenebec. Meseca septembra 1910 je zapustil škofijo Lead in se podal v mesto Washington, D. C., kjer je nekaj mesecev študiral v „Apostolic Mission House". Začetkom leta 1911 je šel v nadškofijo Portland, Ore., in deloval tam nekaj časa. Zdaj pa je župnik slavonske cerkve sv. Antona v mestu Los Angeles, Cal.

Rev. A. J. Kastigar,
La Salle, Ill.

Kalan Jakob, Rev., rojen dne 6. aprila 1877 na Dobravi, je bil dne 14. julija 1900 v Ljubljani posvečen v mašnika. Kot župnik v Podkraju je odšel začetkom l. 1912 v Ameriko ter prevzel meseca novembra 1912 novo farmersko naselbino Willard, Wisc.

Kališ Edvard je lastnik lista „Clevelandska Amerika" v Clevelandu, O.

Kastigar Alojzij J., Rev., rojen v Dolanicah na Dolenjskem, je študiral v Novem mestu in v Ljubljani, kjer je bil l. 1887 posvečen v mašnika. V Ameriko je prišel l. 1891 in deloval 13 let na raznih župnijah nadškofije Št. Pavel. L. 1904 je ustanovil slovensko župnijo Marije Pomagaj v mestu Milwaukee, Wisc., in ravnotam slovaško sv. Štefana. Dne 29. marca 1907 se je preselil v La Salle, Ill., kjer zida novo cerkev.

Kebe I., Rev., deluje v kraju Charleroi, Pa.

Klepec Josip je upravnik lista „Amer. Slovenec" v Jolietu, Ill.

Klobučar Mihael je predsednik tiskarske družbe, ki izdaja list „Glasnik" v Calumetu, Mich.

Klopčič Luka, Rev., je bil rojen dne 4. oktobra 1880 v Železnikih na Gorenjskem. Študiral je v Ljubljani gimnazijo in večino teologije. V Ameriko je prišel s č. g. Solncem meseca avgusta 1903, kjer je vstopil v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., in dovršil svoje bogoslovske študije. Dne 4. aprila 1904 je bil v Marquettu posvečen v mašnika. Šest dni pozneje je imel novo mašo v slovenski cerkvi sv. Jožefa v Calumetu, nakar ga je škof imenoval za župnika iste župnije, ki jo vodi še zdaj. Dovršil je ondotno krasno cerkev, ki je zidana iz rezanega kamna.

Knafelc Josip, Rev., je dovršil bogoslovske študije v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn. Zdaj je v kraju St. Antonis, Tex.

Kofalt Marko je javen notar in trgovec v Steeltonu, Pa.

Komp Matija je ugleden rojak v La Salle, Ill.

Kompare Josip, Rev., je deloval dolga leta na Primorskem, kjer je bil tudi deželni poslanec. Prišedši v Ameriko je ustanovil slovensko župnijo sv. Družine v Kansas Cityu, Kans. Tam je postavil cerkev, društveno dvorano in kupil župnišče. Začetkom leta 1910 se je podal v St. Louis, Mo., kjer deluje kot župnik hrvaške cerkve sv. Jožefa.

Košmerl Francis S., Rev., D. D., se je rodil dne 22. julija 1864 na Jesenicah na Gorenjskem. V Ameriki je od 1. septembra 1883. Po dovršenih študijah je bil 15. novembra 1890 v St. Paulu, Minn., posvečen. Nato je najprej služil kot duhovni pomočnik pri stolnici v Duluthu, Minn., kjer je leta 1891 ustanovil nemško faro sv. Antona Pad. in jo kot župnik oskrboval do leta 1906. Postavil je lepo cerkev, šolo in župnišče. Spada v škofijo Duluth, a je zadnjih šest let z dovoljenjem svojega škofa odsoten.

Kozjan Mary je učiteljica v Steeltonu, Pa.

Kraker John, Rev., je bil rojen v Semiču na Dolenjskem dne 24. aprila 1875. Ordiniran je bil v Marquettu od škofa Vrtina dne 25. oktobra 1897. Nato je bil kaplan v stolnici v Marquettu do konca aprila 1899. Potem je postal župnik in deloval do začetka novembra 1899 v Vulcanu, do konca julija 1901 v Bessemeru, do začetka novembra 1904 v Iron Mountainu, do l. 1908 v Munisingu, od tedaj pa v kraju Hermansville, kjer deluje še zdaj. Vsem tem krajem je prideljenih po več ali manj misijonov, ki jih je oskrboval poleg svoje župnije; tako je n. pr. iz Munisinga upravljal misijon Wetmore in misijonske postaje Au Train, Dearton in White.

Kral M. je posestnik hotela in ugleden rojak v Jolietu, Ill.

Kramaršič S. je javen notar v mestu La Salle, Ill.

Kranjec John, Rev., rojen dne 22. februarja 1871 v Starem trgu na Dolenjskem, dospel v Ameriko l. 1892, študiral v St. Francis Seminary, Wisc., je bil dne 3. julija 1897 posvečen v mašnika ter nastavljen na angleški župniji v Jolietu, Ill. Leto pozneje ga je škof iz Pittsburga poklical tja, da prevzame Slovence, ki so ravno sezidali cerkev. Razmere niso bile ugodne; dve leti je stanoval v zakristiji, potem sezidal župnišče, a šikaški nadškof ga je odpoklical, ker ga je potreboval za Slovence v S. Chicagu in Waukeganu. Nekaj časa je oskrboval Chicago in S. Chicago skupaj, a ni šlo; posvetil se je leta 1903 le S. Chicagu, kjer je za 30.000 dolarjev sezidal cerkev in župnišče ter v 8 letih odplačal na dolgu 8000 dolarjev. Po smrti Rev. F. Šusteršiča je dobil župnijo Joliet, Ill.

Rev. J. Kranjec, Joliet, Ill.

Kraschowitz A. M., Rev., je rojen slovenski Amerikanec. Deloval je v Chicagu in Jolietu; zdaj je župnik v South Chicagu.

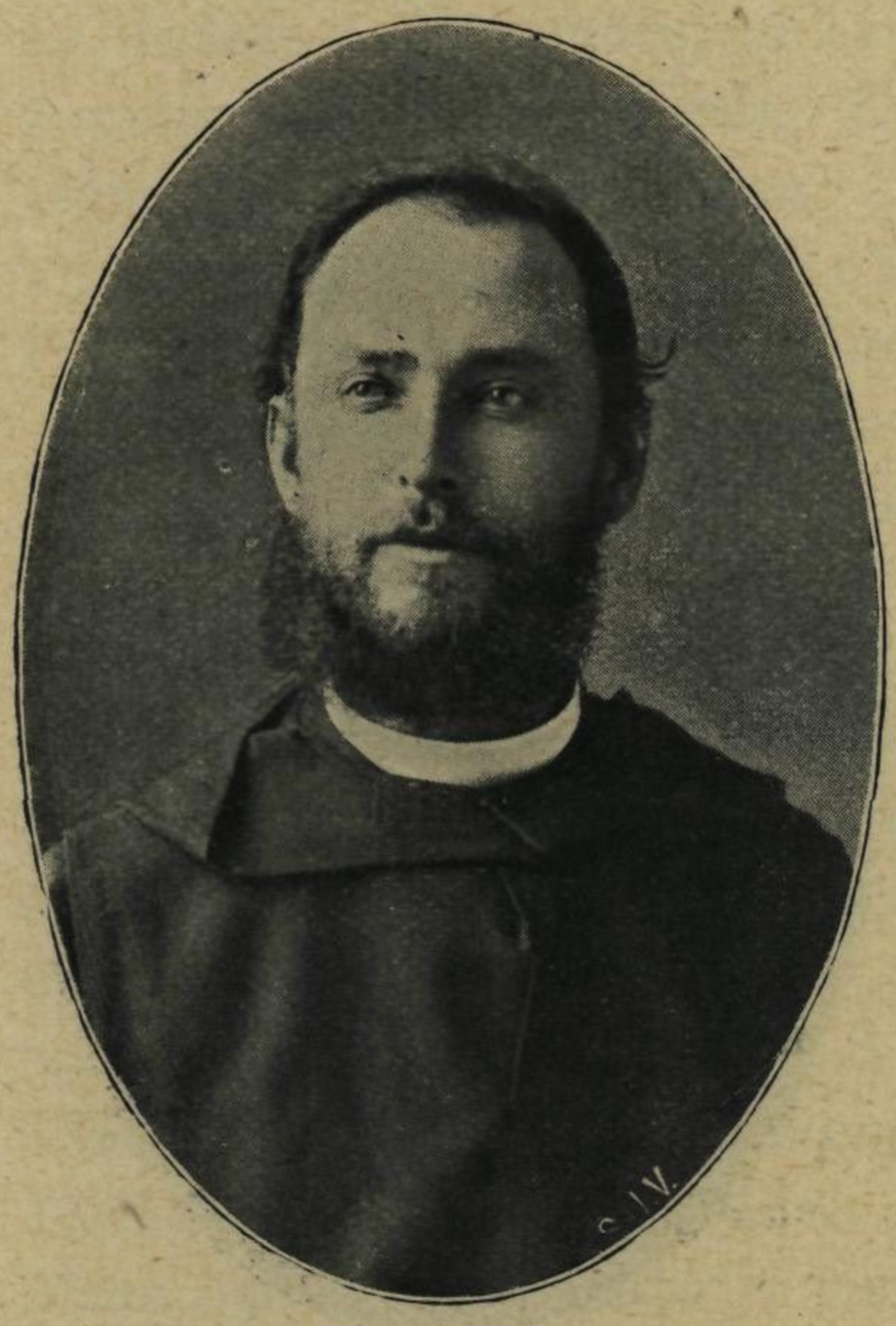
Krže Francis L., Rev., je bil nekaj časa profesor v zavodu St. Thomas College, St. Paul, Minn.; potem je deloval v Clevelandu, O., kjer je bil urednik izvrstnega lista „Nova Domovina“. Zdaj je župnik v kraju Marblehead, O.

Krže Frank izdaja mesečnik „Slovenski Gospodar“ v Chicagu, Ill.

Lampe Simon, Rev., O. S. B., je bil rojen dne 5. decembra 1865 v Bregovcu na Kranjskem. V Ameriki je od 3. novembra 1883, kjer je vstopil v red sv. Benedikta, ki se zanima zlasti za indijanske misijone. Posvečen je bil v mašnika 1. novembra 1888 v St. Cloudu, Minn. Nato je bil nekaj časa profesor na St. Johnski univerzi, Collegeville, Minn.; od l. 1889 deluje kot indijanski misijonar po severni Minnesoti. Oskrboval je Indijance po naslednjih indijanskih reservacijah: Red Lake, White Earth, Beaulieu in Cloquet, kjer živi in vneto deluje še zdaj. Slovi tudi kot izboren poznavalec čipevskega ali očipvejskega indijanskega jezika.

Lavrič Josip, Rev., rojen v Blagovici na Kranjskem, je župnik pri sv. Lorencu v Clevelandu, O.

Lavtižar Lovrenc, Rev., misijonar, se je rodil dne 11. decembra 1820 v Srednjem Vrhu pri Kranjskigori od preprostih, a pridnih staršev. Sredi veličastne gorske prirode se je razvil v krepkega dečka. Dovršivši gimnazijo v Ljubljani je vstopil l. 1842 v bogoslovje ter bil dne 3. avgusta 1845 po škofu Wolfu posvečen v mašnika. Služboval je v Trebnjah, domovini Baragovi, od l. 1851 pa na Dobravi, pri romarski cerkvi; izredno goreče je deloval, da je bil daleč naokoli znan kot „sveti“ gospod. Ko je prišel l. 1854 škof Baraga iskat pomočnikov za svoj novi vikarijat, se mu je pridružil tudi Lavtižar. Dne 10. maja 1854 se je poslovil od domovine in po 44-dnevni vožnji na jadrnici dne 14. julija 1854 prišel v New York. Dospevši v Michigan se je v Sault Ste. Marie učil angleščine, nakar ga je Baraga poslal v La Croix k misijonarju Mraku, da se nauči indijanščine. Spomladi 1855 se je Mrak podal v Eagle Harbor, in „goreči in neutrudljivi Lavtižar“, kakor ga imenuje škofovo letno poročilo, je prevzel sam delo tu kakor na postajah Beaver Island in Middletown. Da Indijance za stalno preskrbi, naprosi oo. frančiškane, naj prevzamejo La Croix, sam pa se poda v težavnejši delokrog Arbre Croche, zdaj Harbor Springs. Po odhodu misijonskega župnika je Lavtižar sam oskrboval Arbre Croche, Sheboygan in Agaming do sredi leta 1858. Pirc pravi o njegovem delovanju: „Storil je veliko dobrega in si pridobil najlepše hvalevredno spričevalo pobožnosti in mnogih zaslug v čednostih“, ali pesniško:

Rev. Simon Lampe, O. S. B.,
Cloquet, Minn.

„Storil je dobrot čez mero,
ljubljen, čislan bil močno,
z' lo razširjal sveto vero,
živel sam je prav sveto.“

Med tem je slišal o paganih v Minnesoti, kjer je deloval naš Pirc. Ker so bili Indijanci v Michiganu že izpreobrnjeni, se je ponudil Pircu za pomočnika pri divjih Očipvevcih. Škof Baraga je Lavtižarja le nerad izgubil, a mu končno dovolil, da vstopi v škofijo St. Paul, Minn. Koncem junija 1858 se poda Lavtižar v Milwaukee,

po novi železnici v Prairie du Chien in po Mississippiju v St. Paul, odtod na vozu (stage) v 160 milj oddaljeni Crow Wing, kjer ga je Pirc sprejel „kot božji dar". Goreča apostola sta takoj pričela z načrti za bodočnost. Odločila sta se za novo postajo sredi paganov ob Rdečem jezeru. Pirc ni imel niti centa, Lavtižarju je k sreči od pota ostalo še 80 dolarjev, s katerimi sta nakupila šotore, živež ter opravo zase in za indijanske vodnike. Vijugasta pot preko jezer, močvirij in gričev je bila dolga najmanj 200 milj (320 *km*), polna raznovrstnih težav. Vse sta premagala. „V srcu in duhu enih misli," piše Pirc, „močna in srčna sva 1. avgusta odrinila med petjem indijanskih pesmi v apostolski ubožnosti peš iz Crow Winga izpreobračat Indijance. Po tridnevnem trudapolnem, a veselem potovanju sva prišla do Pijavčjega jezera (Leech Lake), kjer je še nad 1400 divjakov čakalo na klic k sv. veri. Ostala sva pri njih osem dni; pridigovala sva jim zaporedoma in ozdravljala bolnike z mojimi homeopatičnimi zdravili. Radi so naju poslušali in veliko jih je nama podalo roko, da hočejo sprejeti sv. vero. Njih divjaški poglavarji so nama obetali pomagati, ako bi hotela ostati pri njih in ustanoviti katoliški misijon. Obljubila sva jim to za poznejši čas." Potovala sta še 4 dni in 14. avgusta 1858 dospela na Red Lake, kjer sta na Veliko Gospojnico prvič opravila sv. mašo. Tu sta naletela tudi na nekaj napolindijanskih družin, ki jih je bil pred 20 leti krstil škof Baraga, ki pa niso vedeli ničesar več o veri. Takoj sta jih poučila in se lotila tudi Indijancev, kakor poje Pirc:

. . . prijazno jih učila
drug za drugim dan na dan
in molitve jim molila,
ki jih moli vsak kristjan.

Tako sta položila temelj novemu misijonu. Čez šest tednov se je Pirc moral vrniti v Crow Wing. Lavtižar se je nastanil pri napol Indijancu Pierrish, njegovo kočo uredil za kapelico, poučeval mladino in pridigoval odrastlim. Takoj si je pridobil srca vseh, da se mu je obetal velik uspeh. Žal, da se je pričeto delo kmalu in žalostno končalo. Bilo je 3. decembra 1858, ko mu naznanijo, da je onstran zamrznjenega jezera nekaj Indijancev, ki ga želijo videti. Goreči misijonar se takoj poda na pot. Jutro je bilo lepo in mož niti ni slutil, da bi mu utegnila pretiti kaka nevarnost. Podelivši Indijancem tolažila sv. vere se hoče vrniti po isti poti, dasi se je že zmračilo in se je vreme izpreobrnilo. Na potu ga zasači silen snežen metež in neprozorna tema ga obdaja. Vihar minnesotskih planjav mu bije sneg in sodro v obraz, da ne ve več, kam gre. Ker je bil mož le lahko oblečen, mu tavajočemu po jezerski ravnini

ozebejo in otrpnejo noge, da ne more več hoditi. Nekaj časa še leze in se plazi po ledu in snegu, končno podleže neznosnemu mrazu. Kakor sv. Frančišek Ks. je tudi naš Lavtižar umrl siromašen in zapuščen brez vsake vidne tolažbe ob zadnji uri. Umrl je kakor vojak na bojišču. Z njim je ugasnila ena najsvetlejših zvezd na slovensko-amerikanskem misijonskem obzorju. Ko so drugo jutro Indijanci našli zmrznjenega svojega očeta, se jih je lotila globoka žalost. Morda niso vedeli, kaj se pravi zapustiti domovino, odpovedati se vsem udobnostim in oditi k njim v samotne, divje kraje, a slutili so, da so izgubili pastirja, ki jim je želel posvetit vse življenje. Takoj sklenejo obvestiti o žalostnem dogodku Pirca, ki nemudoma odredi, da naj se truplo prepelje v Crow Wing. Vrnivši se položijo Indijanci truplo v preprosto rakev, jo denejo na sani, vprežejo tolpo psov in se podajo v mrtvaškem sprevodu 200 milj daleč! O božiču dospejo v Crow Wing. Za 83 letnega Pirca je bil to hud udarec, a tolažil se je, kakor sam pravi, „da se čista duša pokojnikova sveti v nebesih in od tam prosi za nas slabe misijonarje in naše divjake.“ Pogreb se je vršil dne 26. decembra 1858.

„Ne le v njegovem misijonu ob Rdečem jezeru,“ piše Pirc, „so žalovali kristjani in divjaki za svojim ljubim pastirjem, tudi v Crow Wingu je njegov pokop napravil veliko žalovanje med kristjani, ki so še dobro pomnili njegovih lepih pridig pretečenega poletja. Meni pa je njegova nepričakovana izguba nepovračljiva in mi dela najsilnejšo žalost, dasiravno je srečno umrl; vedno mi bode ostal v živem spominu. Na grob svojega nepozabnega ljubljenca sem postavil bel križ, ki je sicer lesen, a lepo izrezan in blagoslovljen ter z mojimi solzami poškropljen, dokler ne bodem mogel napraviti njegovi časti primernega nagrobnega kamena v vedni spomin svojemu misijonskemu tovarišu.“ Za spomenik mu je starček zložil tudi dolgo pesem, v kateri opisuje njegovo življenje, njegove plemenite lastnosti in velike čednosti.

Nameravani nagrobni kamen Lavtižarju ni bil nikoli postavljen, in še tisti mali leseni križ, ki je bil zasajen na njegov grob, da kaže mesto, kjer je bil zvesti vojščak Kristusov položen k zadnjemu počitku, je kmalu uničil ogenj. Trava je prerastla sveto gomilo in je bila nevarnost, da se za vedno pozabi. Vedelo je zanjo le nekaj njegovih zvestih prijateljev, med njimi škof Jakob Trobec, monsignor Jožef Buh, in drugi. Ti so često izražali željo, da bi se svetinje Lavtižarjeve prenesle na kako dostojnejše mesto in da bi se mesto zaznamovalo s primernim grobnim spomenikom. Ta želja se jim je naposled, po 34 letih, uresničila, ko je škof duluthski Mc Golrick dal Lavtižarjeve ostanke izkopati in jih dne 22. septembra

1892 slovesno pokopati na katoliškem pokopališču v Duluthu. Škof Trobec je imel krasno propoved.[1] Tu čakajo zdaj Lavtižarjevi zemeljski ostanki vstajenja dan. Rev. J. L. Zaplotnik.

Leskovec Anton, Rev., je župnik na slovenski župniji v mestu Kansas City, Kans.

Levec (Léviz) Ivo, Rev., O. F. M., je bil baje Slovenec, ker ni samo spadal v isto frančiškansko provincijo kakor znani indijanski misijonar o. Oton Skola, O. S. F., temveč ga prištevajo tudi njegovim rojakom (cf. Verwyst: Life of Bishop Baraga, str. 395). Kdaj je o. Ivo Levec prišel v Ameriko, ni znano. Deloval je v škofijah New York in Philadelphia. Pozimi l. 1841 in najbrž še dalje je n. pr. oskrboval veliko župnijo v New Yorku. Biti je morala nemška, ker mu je o. Skola, ki je baš tedaj prišel iz Evrope, lahko več mesecev pomagal oskrbovati njegovo mnogoštevilno čredo. Leta 1848 in 1849 najdemo Levca kot misijonarja v Holmesburgu pri mestu Philadelphia. Od začetka junija 1849 do srede septembra 1850 je pastiroval v Lebanonu, Pa., kjer je bil prvi stalni duhovnik. Sedanji župnik cerkve D. Marije v Lebanonu mi piše, da je o. Levec (sodeč po načinu, po katerem je vodil župnijske knjige) moral biti zgleden duhovnik. Nekateri stari ljudje se ga tam še zdaj z veseljem spominjajo. Od septembra 1850 dalje njegovega imena nisem več mogel najti nikjer, moral se je torej vrniti v svojo domovino in tam tudi umreti. Rev. J. L. Zaplotnik.

Ločnikar Bernhard, O. S. B., opat, je bil rojen dne 29. septembra 1848 v vasi Bitnje na Gorenjskem. Njegovi starši so bili ubogi a verni ter so ga vzredili prav skrbno, vcepivši mu v njegovo mlado srce vse one nauke, katerih sadovi so ga pozneje dičili. Ker je bil deček izredno nadarjen, poslala ga je njegova obvdovela mati s pomočjo nekega duhovnika v šolo in gimnazijo v Kranj in pozneje v Alojzijevišče v Ljubljano, kjer je bil vedno med prvimi. Ko je čital o delovanju svojih odličnih rojakov, preč. gg. Baraga, Pirca, Lavtižarja in drugih med Indijanci v Ameriki, se mu je vnela želja, da bi tudi on šel med Indijance. S tem namenom je poleti 1868 s svojo materjo in bratom zapustil rodno zemljo ter prišel v Ameriko. Cilj njegovega potovanja je bil okraj Stearns v Minnesoti. Dočim sta se tam njegova mati in brat naselila na mali farmi blizu Albanya, se je on seznanil v sosedni opatiji St. John's z očeti benediktinci in sklenil pri njih ostati v nadi, da se mu pri kaki priliki posreči izpeljati svoj prvotni načrt. Ker je že dokončal gimnazijske študije, je bil takoj poslan v novicijat v St. Vincent, Pa., kjer so ga dne 29. septembra 1868 preoblekli. Meseca oktobra prihodnjega leta se je vrnil v Minnesoto, kjer je naslednja tri leta študiral bogoslovje. Tam je storil slovesno obljubo dne 13. oktobra 1872. Istega leta, dne 22. decembra, je bil v Št. Pavlu posvečen v mašnika in na Sveti dan je pel slovesno novo sv. mašo. Prihodnjih sedem let je bival v opatiji St. John's, Collegeville, Minn., in pre-

[1] To propoved je dne 30. septembra 1892 objavil list „Northwestern Chronicle".

daval na ondotnem zavodu dogmatiko in moralo. Zraven je kot dušni pastir oskrboval male občine po okolici opatije, kakor n. pr. Albany, Avon, St. James, Holding, Holdingford ter slovenski naselbini Kraintown in Brockway. Poleg tega je opravljal še druge službe. Še preden je postal duhovnik, doletela ga je dne 20. novembra 1872 prav izredna čast. Postavljen je bil namreč za podvodjo ondotnega zavoda, dasi je bil še v nižjih redovih; to službo je opravljal eno leto. Od marca 1875 do l. 1877 je bil subprior, od l. 1877 do 1879 pa prior samostana. Pri tem je še našel časa za privatne študije ter bil dne 1. junija 1879 promoviran za doktorja bogoslovja. Vsi ti neprestani posli pa so mu omajali že itak rahlo zdravje. Zato je prosil, da bi mu odvzeli težka in odgovorna bremena in ga poslali na misijone. Prošnja je bila uslišana, in dr. Ločnikar je bil l. 1879 poslan v Št. Pavel, kjer je deloval naslednjih enajst let, in sicer najprej nekaj let kot duhovni pomočnik, od l. 1888 pa kot župnik cerkve Vnebovzetja in prior tamkajšnje benediktinske hiše. A pri tem ni ostalo. Ko je namreč opat A. Edelbrock resigniral, je bil izbran dr. Ločnikar za vikarja samostanskega kapitelja začetkom aprila l. 1890. Naslednjega 7. maja je bil izvoljen za tretjega opata opatije St. John in kot tak je bil tudi predsednik ondotne univerze, na kateri je prej sam dolgo let poučeval. Dne 2. avgusta je prišla iz Rima potrditev njegove izvolitve, in 25 dni pozneje je bil slovesno posvečen in vmeščen v opatijski cerkvi v Collegevillu. Pri tej slavnosti je bilo navzočih sedem škofov, četvero opatov, skoro tristo duhovnikov in okrog tisoč vernikov iz raznih krajev Združenih držav. Dasi je bil dr. Ločnikar primeroma še mlad — štel je šele 41 let — so ga vendar njegovi sobratje smatrali vsled njegove velike učenosti in obširne izkušnje za najpripravnejšega in najsposobnejšega moža za tako visoko in odgovorno službo. Bodočnost je pokazala, da se niso motili. Opat Ločnikar se je z veliko marljivostjo lotil svoje nove službe ter s čudovito vztrajnostjo deloval za povzdigo redovniškega in cerkvenega življenja. Poznali so ga blizu in daleč kot moža molitve. Zlasti si je prizadeval, da bi povzdignil in razširil češčenje Najsvetejšega. Mudivši se leta 1893 v Rimu je izprosil od sv. očeta kanonično vpeljavo bratovščine vednega češčenja presv. Rešnjega Telesa v tolažbo dušam v vicah. Predsedoval je tej bratovščini kot generalni ravnatelj za Ameriko. Ni dvomiti, da je bil blagi opat v tem oziru najkrasnejši zgled vsem soudom; saj je potekel malokak dan, da bi se ne bil mudil pred Najsvetejšim še čez deseto uro zvečer.

Dne 27. junija 1894 zvečer je St. John's College obiskala velika nesreča. Nastal je namreč silen ciklon, ki je razkril več poslopij,

razdejal pralno strojarno, deloma porušil dijaško spalnico, odpihal vse dimnike, razrušil vremensko opazovalnico in uničil lepi novi hlev ter poleg škode povzročil kajpada tudi mnogo strahu; ubil pa na srečo ni nikogar. Od onih, ki so bili med ciklonom pri St. Johnu, pa ta nesreča na nikogar ni hujše vplivala kakor na opata Ločnikarja. Bil je rahlega zdravja že mnogo let poprej. Ko se je začelo novo šolsko leto, se je podal na pot, da obišče razne župnije in misijone, ki so jih očetje njegove opatije oskrbovali. Upal je, da ga izprememba razvedri in okrepi. Po zdravnikovem nasvetu se je podal v Stillwater, kjer je našel skrbno postrežbo. Dne 1. novembra pa je tako shujšal, da so ga previdéli, in 7. novembra 1894 zjutraj je izdihnil. Njegova prerana smrt je povzročila povsod globoko žalost. Truplo pokojnikovo je bilo z odličnim spremstvom prepeljano v samostan St. John's. Pogreb se je vršil dne 14. novembra. Pokopal ga je prejšnji opat A. Edelbrock ob navzočnosti štirih opatov, treh škofov, 75 duhovnikov in velike množice ljudstva.

Ločnikarja je dičila otroška ponižnost in dobrosrčnost, združena z učenostjo in pobožnostjo, kar mu je pridobilo neomejeno spoštovanje in ljubezen njegovih učencev, župljanov in vse severozapadne amerikanske duhovščine. Vsak, ki ga je poznal, ga je čislal. O njem si niti najhudobnejši jeziki niso upali ničesar črhniti. Bil je brezmadežnega značaja, svet mož in svečenik po volji božji. S svojo apostolsko gorečnostjo si je namah osvojil vsa srca. Ni torej čudo, da so bila vsa njegova dejanja uspešna.

Rev. John L. Zaplotnik.

Logar Anton, bogoslovec, rojen v župniji sv. Neže v Št. Pavlu, Minn., iz ugledne družine A. Logarja in Katarine Levičnikove, se je šolal v St. Thomas Military College ter vstopil v semenišče. Dne 30. maja 1912 je napravil izlet na neko jezero, ker je bil ravno „Decoration Day"; pri tem se mu je prevrnil čoln in je utonil.

Majerle Matej je ugleden rojak v Pueblu, Col.

Mažir Francis S., Rev., rojen dne 30. septembra 1873 pri Sv. Ani na Krembergu, je študiral gimnazijo v Mariboru in bogoslovje v Celovcu, kjer je bil dne 20. julija 1899 posvečen v mašnika. Ko je služboval na več postajah na Koroškem, je l. 1907 odpotoval v Ameriko ter stopil v nadškofijo Št. Pavel, Minn. Nekaj časa je bil pri župniji sv. Neže v Št. Pavlu, pozneje župnik v Nicoletu in Roggers; zdaj je v kraju Loretto, Minn.

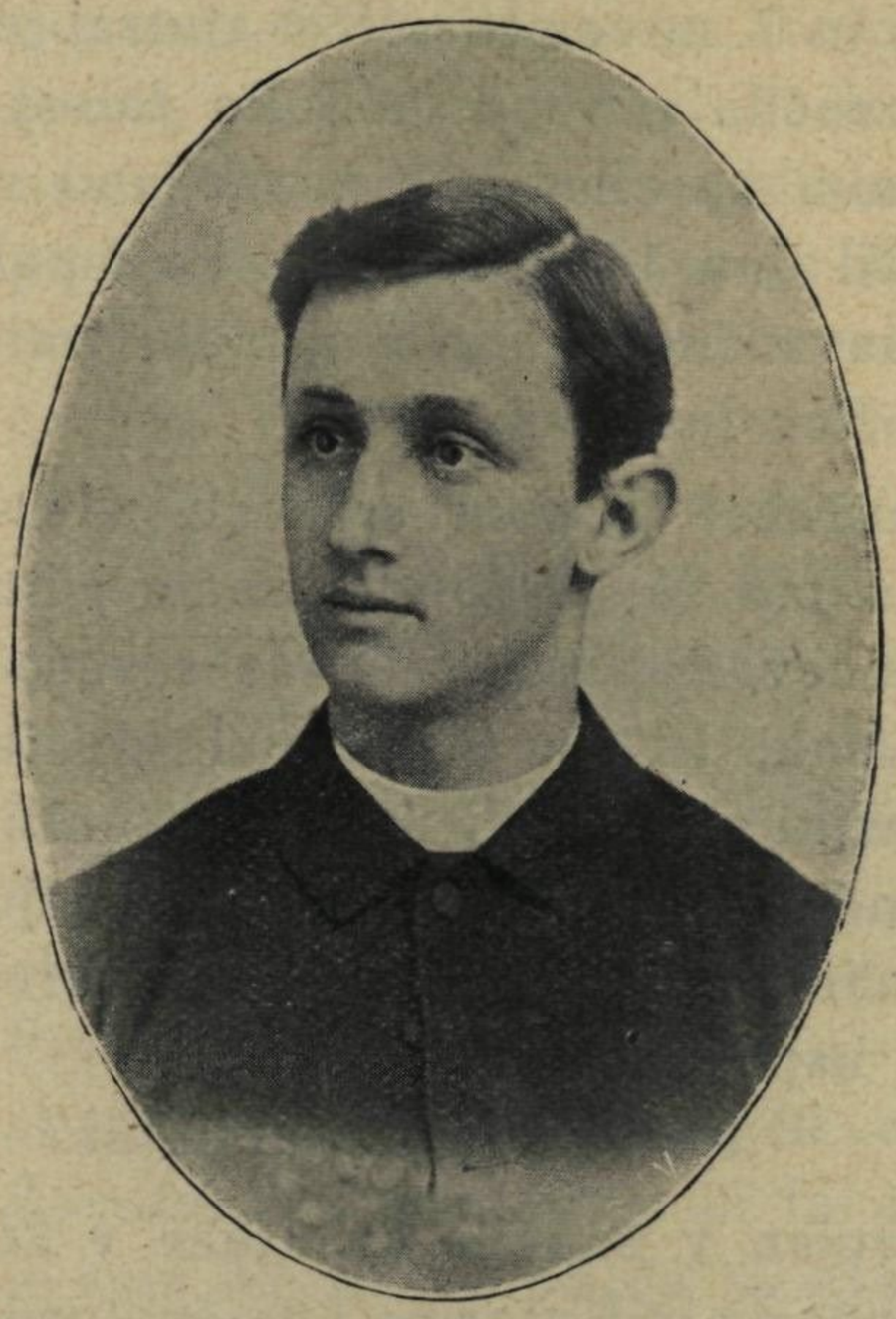
Martinovič Edvard, Rev., je bil l. 1860 župnik in misijonar v mestu Colbus, Ind., ter oskrboval okraja Bartholomew in Shelby. Več se o njem ne ve.

Medoš Frank, rojen l. 1869 v Vinici, posestnik hotela v S. Chicagu, prejšnji predsednik J. S. K. J., je bil odličen rodoljub; umrl je 10. oktobra 1912.

Mensinger Angela, slovenska učiteljica v Waukeganu, Ill., je umrla v Brockwayu dne 15. junija 1912.

Mensinger Ed., brat prejšnje, je lastnik lista „Slovenski Narod" v Pueblu, Col.

Mertel John C., Rev., rojen iz Dvorjan, župnija Cerklje, je študiral modroslovje na zavodu St. John, Collegeville, Minn. V mašnika je bil posvečen l. 1901 za škofijo Pittsburg. Od l. 1903 je župnik slovenske župnije v Pittsburgu, Pa.

Rev. A. Mikš,
St. Michael, Minn.

Mika Mary je učiteljica v Steeltonu, Pa.

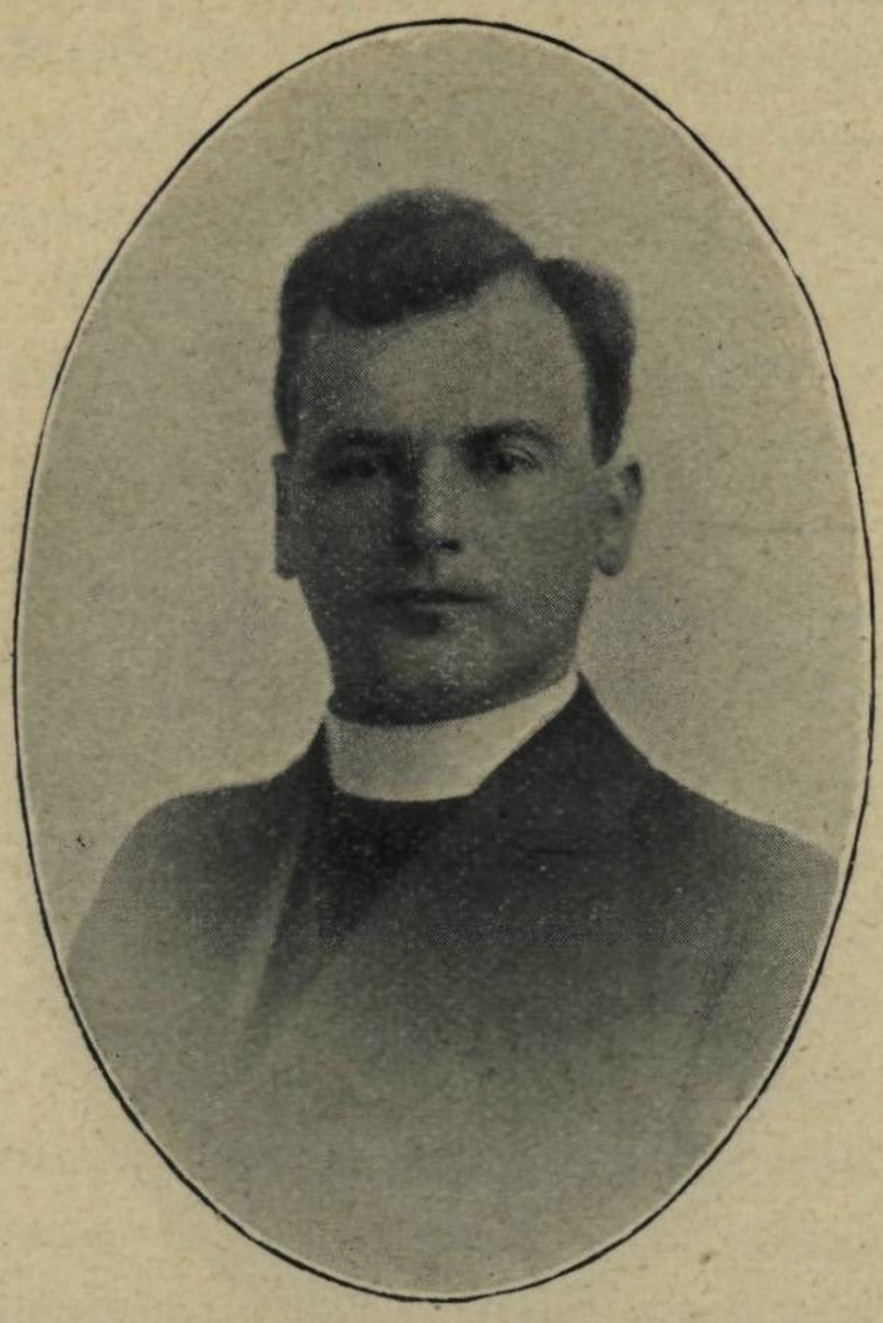
Mikš Anton, Rev., je župnik v kraju St. Michaels, Minn.

Mlinar Alojzij, Rev., se je rodil dne 2. junija 1873 na Blatu, župnija Šmihel nad Pliberkom na Koroškem. Gimnazijo in bogoslovje je študiral v Celovcu, kjer je bil dne 20. julija 1899 posvečen v mašnika. L. 1904 je odšel v Ameriko, deloval nekaj časa v nadškofiji Št. Pavel, Minn., potem v Roslynu in Enumclawu v državi Washington. L. 1910 je zidal v Black Diamondu cerkev sv. Barbare in koncem l. 1911 odšel na slovaško župnijo v Tacomo, Wash.

Missia Francis, Rev., nečak pokojnega prvega slovenskega kardinala Missia, je bil rojen 26. januarja 1884 na Moti pri Kapeli na Murskem polju. Gimnazijo je obiskoval več let v slovitem jezuitskem zavodu v Kalksburgu pri Dunaju, eno leto pa v Ljubljani, odkoder je avgusta 1903 prišel v Ameriko. Tu je vstopil v znani St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., kjer je dovršil svoje študije in bil 12. junija 1908 posvečen v mašnika. Še kot semeniščnik si je pridobil mnogo zaslug za ondotno slovensko pevsko dijaško društvo, ki ga je ustanovil in vodil več let ter ga s svojo požrtvovalnostjo povzdignil do velike popolnosti. Obenem je bil vodja semeniškega pevskega zbora, ter oskrboval cerkveno petje. Nadškof ga je postavil za rednega profesorja petja in glasbe v St. Paul Semi-

nary, kjer še zdaj deluje. Poleg tega je vsa leta tudi redni profesor za nemščino v istem semenišču in je vobče priljubljen med dijaki.

Moder Albin F., Rev., se je rodil nekje blizu Novega mesta, kjer je študiral gimnazijo. V Ameriko je prišel menda l. 1900 in vstopil v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., kjer je študiral modroslovje in bogoslovje; leta 1904 je bil poslan v St. Charles Seminary, Overbrook, Pa., kjer je dokončal svoje študije in bil dne 17. decembra 1905 posvečen v mašnika. Nato je deloval po raznih krajih Pennsylvanije; bil je n. pr. župnik slovaške cerkve sv. Janeza Krstnika v Mt. Carmel in sv. Srca v Cornwall. Od marca 1911 je župnik slovenske cerkve sv. Barbare v Springfieldu, Ill. To župnijo je tudi sam ustanovil. Cerkev je bila blagoslovljena dne 23. aprila 1911.

Rev. Al. Mlinar,
Tacoma, Wash.

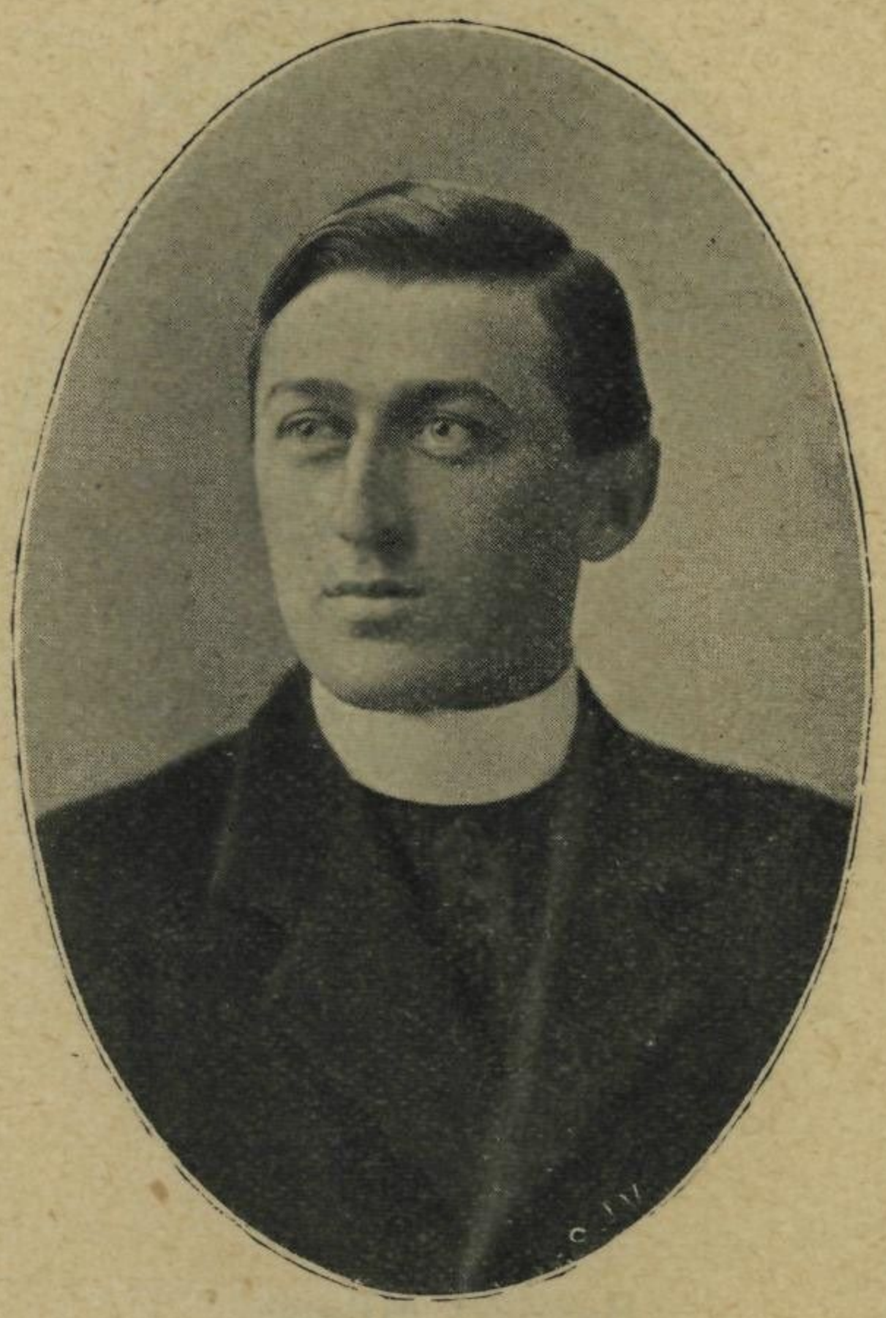
Mozetič John Ev., Vy. Rev., V. G., se je rodil najbrže nekje na Goriškem. Bil je profesor v Gorici ter na povabilo škofa O'Connor odšel v Pittsburg, Pa., da poučuje v bogoslovskem semenišču. Ker pa je manjkalo duhovnikov, je dobil leta 1848 nalogo, da ustanovi prvo župnijo v mestu Allegheny. Cerkev bl. D. Marije je škof dne 17. decembra 1848 blagoslovil. Župnik Mozetič je poleg cerkve postavil še šolo. Župnija je bila zelo velika; za tretjega pomočnika mu je bil l. 1850 Juri Gostenčnik. Mozetičev naslednik je bil č. g. I. Stibiel. Poleg župnije je Mozetič opravljal tudi službo generalnega vikarja. Okrog l. 1851 se je vrnil v domovino in nedolgo potem umrl.

Možina Luka, Rev., je bil posvečen dne 24. februarja 1872 v Marquettu, Mich., od škofa Ig. Mraka. Nato je kratko dobo služil kot kaplan v Houghtonu, meseca aprila in maja pa v Hancocku. Od 9. junija 1872 do 20. julija 1877 je bil župnik v Eagle Harboru. Kje je bil naslednjih 18 mesecev, nisem mogel dognati. Od 1. februarja 1879 do 2. marca 1880 ga najdemo kot župnika v Fayettu, kjer je zgradil cerkev, ki je bila pogorela. Od 11. aprila do 10. avgusta 1880 je deloval kot župnik fare sv. Srca v Calumetu, meseca oktobra in novembra 1880 kot kaplan v Ishpemingu, meseca februarja 1881 pa zopet kot župnik, in sicer fare sv. Janeza v Meno-

minee. Dne 15. maja 1881 mu je bila podeljena župnija Norway. A nesrečnemu možu se je omračil duh, in sredi meseca februarja 1882 so ga odpeljali v zavod sv. Jožefa za umobolne v Dearborn, Mich., kjer je dva meseca pozneje, dne 19. aprila 1882 umrl.

Rev. J. L. Zaplotnik.

Mrak Ignacij, Rt. Rev., škof, je bil v marsičem Baragu podoben. Kar je započel, to je izpeljal; upognil se je le nepremostljivim zaprekam. Njegova dela so imela prav amerikansko lice. Rodil se je dne 16. oktobra 1818 v Hotovljah na Gorenjskem. Leta 1825 je vstopil v ljubljansko gimnazijo, napravil tri razrede v Novem mestu ter se vrnil zopet v Ljubljano. V mašnika ga je posvetil škof Wolf dne 13. julija 1837. Dve leti je bil Mrak vzgojitelj v družini maršala barona P. Pirqueta v Legnanu pri Veroni. Kot kaplan je služil v Poljanah in v Slavini. Odločil se je za misijone v Ameriki. Škof Lefèvre v Detroitu ga je z veseljem sprejel ter ga l. 1845 poslal takoj v Arbre Croche, naj pomaga tam rojaku F. Pircu. Že po desetih dneh je Indijancem propovedoval v njihovem narečju. Nastanil se je v La Croix. S Pircem sta delala dve leti skupaj. Ko se je l. 1851 Pirc podal v Minnesoto, je bil Mrak sam pri indijanskih misijonih. Postaja La Croix je l. 1853 pripadla markeški škofiji. Škof Baraga je imenoval svojega rojaka Mraka za generalnega vikarja.

Rev. F. Missia,
St. Paul, Minn.

Leta 1860 je Mrak obiskal svojo domovino, po povratku leta 1863 je Baragu sporočil, da hoče zopet nazaj na Slovensko. Skromni, ponižni mož nikoli ni iskal odlike. Ko je škofa Baraga v Baltimoru zadela kap, je prosil rimsko stolico za pomožnega škofa. Predlagal je na prvem mestu Mraka, na drugem Čebula in na tretjem jezuita A. Kohlerja. Rim se je dolgo obotavljal. Le na prigovarjanje prijateljev je Mrak sprejel ponujeno mu čast in odlikovanje ter bil dne 7. februarja 1869 v Cincinnatiju po škofu Purcellu posvečen v škofa. Slavnostni govornik mu je bil znani misijonar P. Weninger, S. J. Dne 7. marca 1869 je bila v preprosti stolnici intronizacija. Ponižni škof je napravil na vse globok vtis. Leto pozneje se je udeležil

vatikanskega cerkvenega zbora. Obiskal je svoj dom, in vzel v Ameriko duhovnika Luka Možina. Tudi Mrak je bil v vodstvu škofije zelo spreten, dasi včasih morda preveč trmast, ker ni zlahka odnehal od svojih ukrepov. Glede obnašanja je bil neizprosen. Neutrudljivo je obiskoval župnije, propovedoval in misijonaril med Indijanci. Pri nastopu je našel 18 cerkvâ in 14 duhovnikov, med temi Slovenca Vrtina. Sedanjega resigniranega škofa v Lead, S. Dak., Ivana Stariha, je posvetil l. 1870 v mašnika. Težave v škofiji so rastle od dne do dne. Prihajali so novi naseljenci, male postaje so se izpreminjale v velike župnije; vsled krize l. 1872 in 1873 je med verniki nastala beda in pomanjkanje. Mrak je bil primoran zapreti dve šoli; leta 1873 ni posvetil nobenega duhovnika. Ni bilo ne delavcev ne sredstev. Po desetletnem naporu je skromni mož zahrepenel po tihem misijonskem življenju. Ko se je oglasila še mučna bolezen, je prosil Rim, naj mu odvzame pretežko breme. Resignacijo so sprejeli in Mraka imenovali za titularnega škofa antionškega. Naslednik mu je bil Janez Vrtin. Mrak pa ni odložil orožja. Ko je nekoliko okreval, je šel nazaj v misijon ter prevzel župnijo Negaunee. Za nekaj časa je šel v Grand Rapids k škofu Richterju, ki ga je poslal med Indijance v Eagle Town. Tu je z dvema dominikankama, ki sta imele šole, delil svojo skromno plačo. Kot 81letni starček je zopet sprejel v Marquettu službo hišnega duhovnika v bolnišnici. Vse, kar je imel, je delil z reveži in bolniki. Preživel je škofa naslednika in videl izvoljenega 4. markeškega škofa, ki ga je on posvetil v mašnika. V visoki starosti 89 let je sklenil bogato in zanimivo svoje življenje dne 2. januarja 1901. Pokopan je poleg Baraga in Vrtina. Nagrobni napis se glasi: „Laudant eum opera pro conversione Otchipwe Indianorum. Fidelis Baragae cooperator et successor." Pisatelj Rev. J. A. Režek pravi o Mraku: „His charity was as proverbial as his humility."

Muhič Martin, posestnik hotela in odbornik državne banke, je ugleden rojak v naselbini Forest City, Pa.

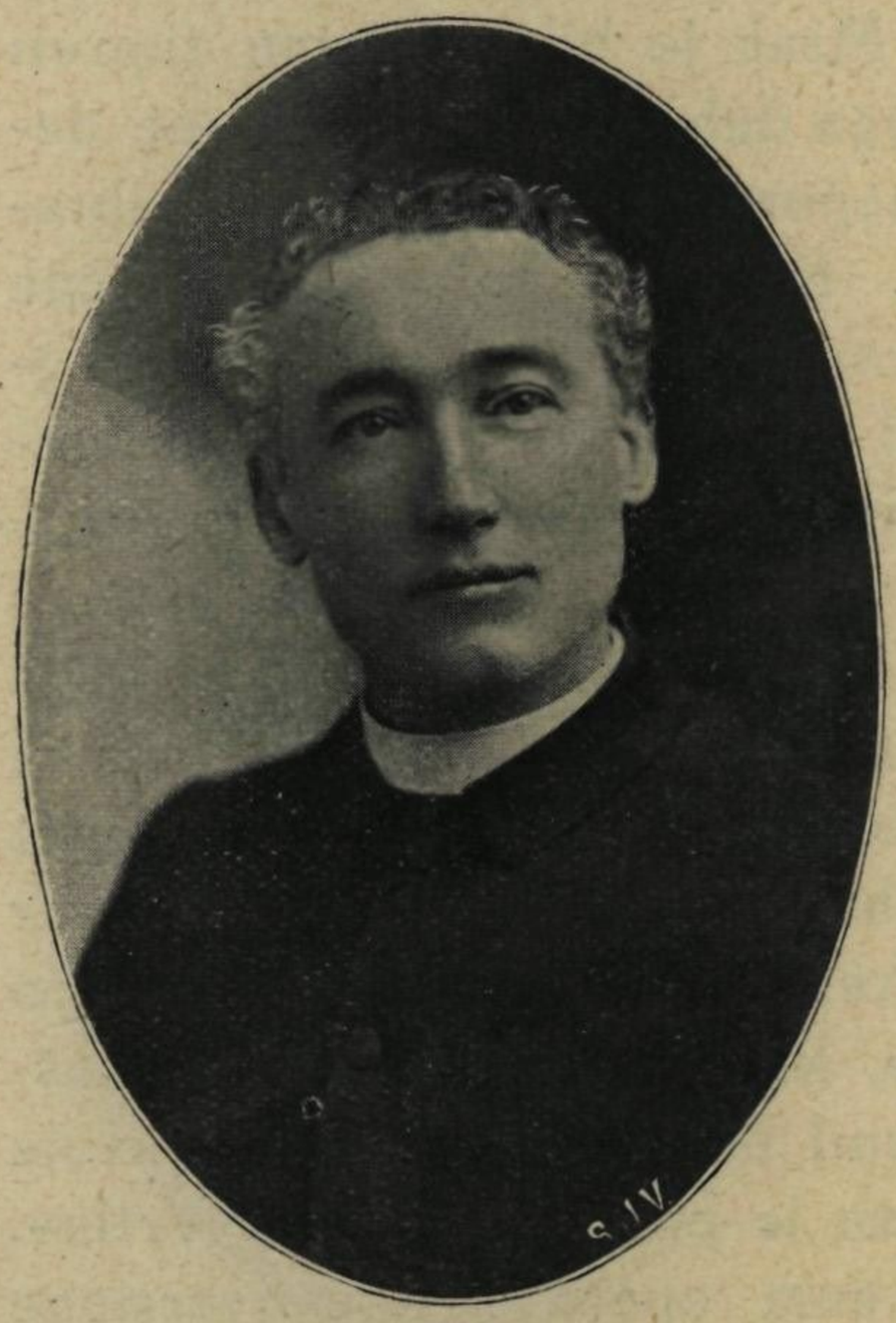
Murn Anzelm, Rev., O. F. M., se je rodil v Toplicah na Dolenjskem. Dne 16. januarja 1897 je stopil v frančiškanski red in bil dne 22. decembra 1900 posvečen v mašnika. V Ameriko je prišel 5. februarja 1910; od tega časa deluje med Slovenci in Slovaki v Greater New Yorku.

Nemanič Anton, pogrebnik in večletni predsednik K. S. K. J., je eden prvih naseljencev in ugleden rojak v Jolietu, Ill.

Novak John, Rev., je doma nekje pri Ljubljani, kjer je študiral gimnazijo. V Ameriko je prišel s č. g. Solncem poleti 1903. Dve leti je študiral v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn. Nadaljeval

je svoje študije v St. Francis Seminary, Milwaukee, Wisc., in jih dokončal v Kenrick Seminary, St. Louis, Mo. Spomladi 1909 je bil posvečen od škofa Stariha v Leadu, So. Dak. Tam je najprej deloval nekaj časa v stolnici kot kaplan in se kot tak posebno zavzemal za ondotne Hrvate. Zadnji dve leti deluje v Colome, So. Dak., odkoder oskrbuje ves okraj Tripp, zlasti misijone Carter, Hamel, Clearfield, Winner in Witten ter misijonske postaje Colina in Ideal.

Ogulin Anthony, Rev., je bil rojen dne 16. februarja 1862 v Cerovcu v semiški župniji na Belokranjskem. Gimnazijske študije je dovršil v Novem mestu. V Ameriko je prišel s č. g. J. N. Stariha dne 1. septembra 1880 in vstopil v St. Francis Seminary, Milwaukee, Wisc. V mašnika je bil posvečen od nadškofa Irelanda v St. Paulu, Minn., dne 19. septembra 1884, nakar je postal župnik v Heron Lake, Minn., kjer je ostal štiri leta in upravljal kot misijonar tri okraje (Jackson, Nobles in Cottonwood) z misijoni: Jackson, Worthington, Hersey in Windom. L. 1888 je bil premeščen v St. Peter, Minn., kjer je ustanovil nemško župnijo in oskrboval tudi več misijonov po okolici. L. 1890 ga je nadškof pozval v mesto St. Paul, Minn., da tam ustanovi novo župnijo sv. Bernarda. Tekom svojega 22 letnega delovanja je to župnijo vzorno uredil. Krasna župnijska poslopja zavzemajo ves block in obsegajo veličastno cerkev, za katero je izvršil načrte slovenski stavbenik Ivan Jager, šolo za 700 učencev, hišo za 16 šolskih sester iz reda sv. Benedikta in župnišče. G. Ogulin je znal tako dobro gospodariti, da ima župnija le še nekaj dolga. Dne 8. novembra 1912 je prevzel župnijo sv. Neže.

Rev. A. Ogulin,
St. Paul, Minn.

Oman Ivan J., Rev., amerikanski Slovenec, se je rodil v Brockwayu, Minn. Klasične študije je dokončal v St. John's College, Collegeville, Minn., modroslovske in bogoslovske pa v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn. V mašnika je bil posvečen od škofa Trobca v svoji rojstni vasi dne 26. decembra 1911, kjer je prihodnji dan pel slovesno novo mašo. Od tedaj deluje kot duhovni pomočnik pri sv. Vidu v Clevelandu, O.

Osredkar Leo, Rev., O. S. F., se je rodil dne 5. maja 1811 v Črešnjici na Kranjskem. V mašnika je bil posvečen dne 23. septembra 1834. V Ameriko je prišel l. 1852. Kje je deloval prva leta, ni znano. Nekako od leta 1855 je misíjonaril v Scott County v državi Missouri, stanoval pa je v Bentonu in poleg ondotne župnije oskrboval tudi postajo Tywappity Bottom. Leta 1859 se je preselil v državo Indiana in se nastanil v selu St. Peter, Franklin Co., ter od tam upravljal tudi misijon Wolf Creek, Dearborn Co. Bil je 23 let župnik cerkve sv. Petra in umrl dne 1. maja 1882. Na grob so mu postavili spomenik, ki trdi, da je bil mož ob smrti star 73 let.

Rev. J. L. Zaplotnik.

Pakiž Marko, Rev., je uspešno deloval v več slovenskih naselbinah; zdaj je župnik slovenske župnije v West Allisu, Wisc.

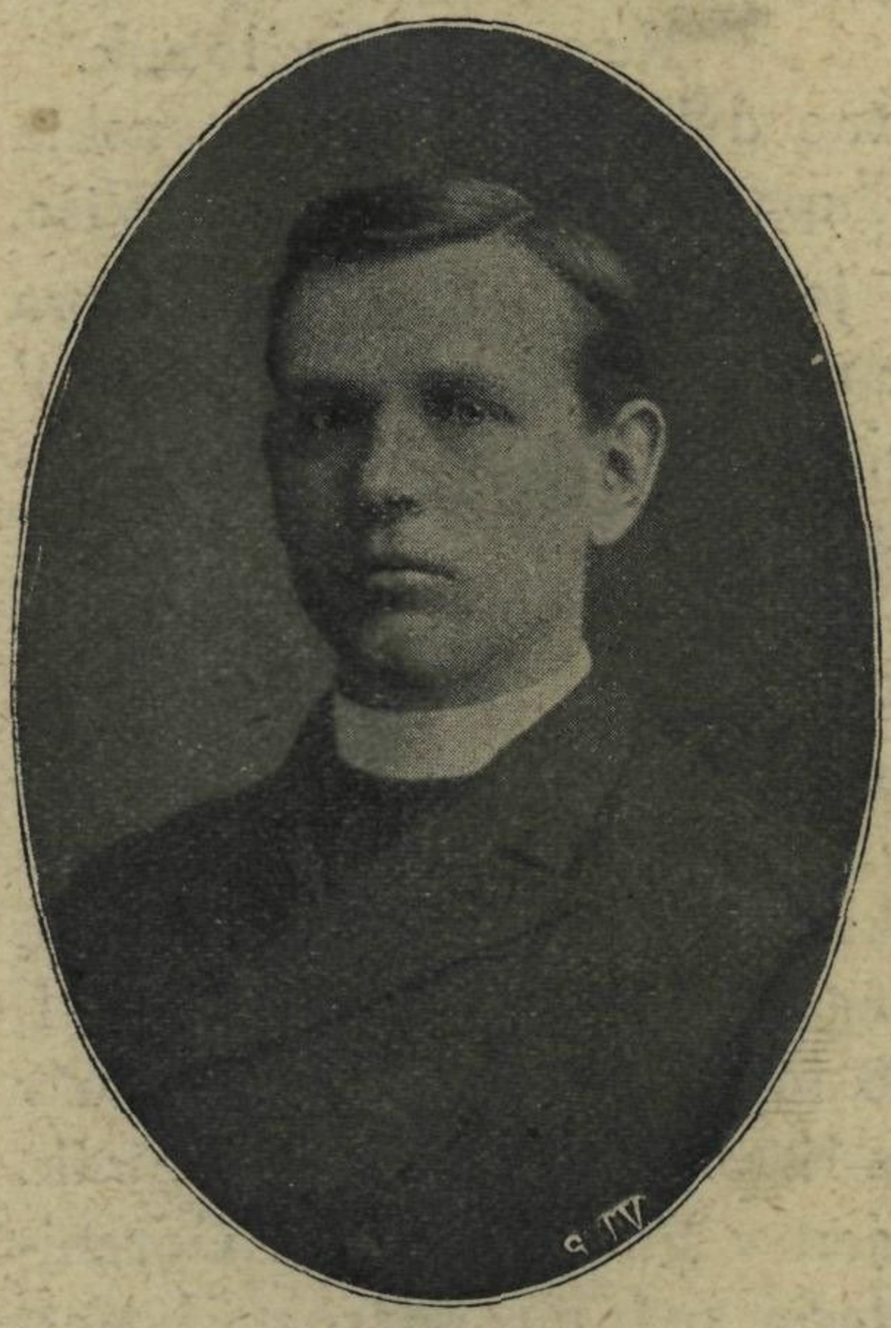
Pavletič Francis X., Rev., je bil rojen dne 1. decembra 1846 v Gorici. Tam je obiskaval gimnazijo in del bogoslovja. V Ameriko je prišel s Pircem dne 18. maja 1864. V mašnika je bil posvečen v Alleghenyu, Pa., dne 2. julija 1869. Potem je bil duhovni pomočnik pri D. Mariji v Alleghenyu od avgusta 1869 do februarja 1870, nato župnik cerkve sv. Martina v Temperanceville, Pa., in sv. Petra in Pavla v Pittsburgu. Okrog l. 1874 je zapustil pittsburško škofijo in se podal na Long Island, N. Y., kjer je poslej deloval najprej kot kaplan pri sv. Trojici, Brooklyn, N. Y., do l. 1879, potem pa kot župnik cerkve sv. Jožefa v Long Island Cityu do leta 1881, sv. Stanislava v Maspethu do leta 1898 in Marijinega Oznanjenja v Brooklynu do svoje smrti dne 25. aprila 1906. Rev. J. L. Zaplotnik.

Pavlin John, Rev., je bil rojen v Podbrezjah na Gorenjskem dne 8. decembra 1848. Njegovi starši so bili primeroma bogati ter so ga zgodaj poslali v šolo, da se izobrazi za svoj poklic. Čuteč se poklicanega za duhovski stan, se je odločil posvetiti svoje življenje misijonskemu delovanju. Popustivši doto in bodoče lahko življenje v svoji domovini, se je podal meseca oktobra 1870 v Ameriko, pripravljen, če treba, delovati v najrevnejšem kotu vinograda Gospodovega. Svoje študije je dovršil v semenišču sv. Frančiška, Milwaukee, Wisc., ter bil dne 15. marca 1873 v Št. Pavlu, Minn., posvečen v mašnika. Nato je bil poslan v Belle Prairie Rev. Jos. Buhu za pomočnika, odkoder je oskrboval misijone: Rich Prairie, Little Falls, Two Rivers in Long Prairie. Leta 1874 mu je bila podeljena župnija sv. Avguština v mestu Austin, kamor so spadale postaje Grand Meadow, Leroy in Adamstown. Jeseni l. 1875 je bil poslan v Northfield kot župnik ondotne cerkve sv. Dominika; od tam je oskrboval misijone Hazelwood, Farmington ter Cannon Falls. Dvanajst let pozneje je bil postavljen za župnika cerkve sv. Lavrencija

v mestu Faribault, ki jo je obenem z njenimi podružnicami vodil do svoje smrti dne 11. januarja 1896. Obiskaval je tudi Slovence v naselbinah Brockway in Tower, Minn.

Pavlin je bil zgleden duhovnik, mož po volji božji, pobožen, ponižen, vesten in goreč, radodaren ter jako dobrega srca. Njegovega pogreba se je udeležilo več ko 40 duhovnikov, kar jasno priča, kako priljubljen in spoštovan je bil. Bil je jako izobražen ter poleg svoje stanovske stroke zlasti dobro poznaval angleško in nemško slovstvo; odlikoval se je tudi kot izvrsten glasbenik.

Rev. J. L. Zaplotnik.

Rev. J. Perše,
Leadville, Col.

Perše John, Rev., se je rodil dne 1. septembra 1867 v Starem trgu na Dolenjskem. Kot trinajstleten deček je prišel v Ameriko. S pomočjo svojega starejšega brata in g. Jožefa Krakerja iz Albanya, Minn., ki je podpiral še druge dijake, je študiral v zavodih St. John, Minn., Mt. Angel, Ore., in St. Meinard, Ind., ter bil dne 3. junija 1898 posvečen v mašnika za denversko škofijo. Prvo leto je bil za pomožnega duhovnika pri angleški župniji v Leadvillu, Col., leta 1899 pa je ustanovil za Slovence lastno župnijo sv. Jožefa, ki jo oskrbuje še zdaj.

Petkovšek Frank je javen notar v Waukeganu, Wisc.

Pirc Franc Ksaver, Rev., misijonar, je izreden mož med amerikanskimi pionirji, ki so šli iz slovenske domovine razširjat med divjake krščansko vero in omiko. Izredno požrtvovalen in goreč mora biti oni, ki zapusti svoj dom v dobi, v kateri si marsikdo želi že počitka od napornih trudov. Tak je bil naš Pirc. Rodil se je v Godiču pri Kamniku dne 20. novembra 1785 in bil l. 1813 posvečen v mašnika. Celih sedem let je bil kaplan v Kranjskigori, mnogo let župnik v Pečah in Podbrezjah. Neumorno je deloval za svoj narod, mnogo je storil na gospodarskem polju. Bil je zelo praktičen, da se mu je vse posrečilo, česar se je lotil. Njegova knjiga „Kranjski vrtnar“ je mnogim pripomogla do boljših dohodkov. Ko je po Slovenskem šla govorica o slavnih delih misijonarja Baraga, je itak delavni Pirc zahrepenel še po večjih žrtvah in naporih.

Ostavil je svojo lepo urejeno župnijo in se podal v Ameriko. Dne 18. oktobra 1835 je dospel v New York. V luki mu je zgorela vsa prtljaga, resen opomin, kaj ga čaka v novem delokrogu. Večkrat mu je solza porosila oko, a s svojo trdno, jekleno voljo je premagal vse zapreke in delal za svoj poklic. Svoje misijonsko delovanje je Pirc pričel v Baragovi škofiji v zgornjem Michiganu. Povsod je bil pri delu jako us-

Revs.: Bajec, Ogulin, Seliškar, D. D., Požek, Šusteršič.
„ : Solnce, Kranjec, Jager, Mikš, Šavs, Rant.
Rt. Revs.: Msgr. Buh, škof Stariha, msgr. Plut, škof Trobec.

Shakopee, Minn.: Vpeljava Rt. Rev. monsignora Al. Pluta.

pešen. V teku 17 let je neumorno deloval na postajah: La Croix, Fort William, Sault Ste. Marie, Grand Portage, Arbre Croche, Middletown, Sheboygan, Isle de Castor, Manistique, Grand Travers, Meshkigong in še drugje. V Baragovi škofiji so bili misijoni precej dobro urejeni. Da dobi več dela, se poda Pirc v severno Minnesoto, kjer še ni bilo stalnega misijonarja. Meseca junija 1852 mu izroči škof Cretin iz Št. Pavla, Minn., okraje, ki so spadali pod škofiji St. Cloud in Duluth. Središče misijonskega delovanja je bil Crow Wing, odkoder je oskrboval Indijance na Mille Lacs, Cass Lake, Red Lake in še drugod. Kot izredno praktičen mož je obenem belcem nasvetoval naseljevanje na bogatih prerijah. V škofiji St. Cloud, kjer zdaj vlada naš rojak Rt. Rev. škof J. Trobec, je dne 20. maja 1855 v hiši Mr. Schwarza Slovenec Pirc

daroval prvokrat sv. mašo. L. 1885 so slovesno obhajali 20 letnico tega dogodka. Pirc pa poleg Indijancev ni zabil novih naseljencev in je vpeljal med njimi celo vrsto postaj, tako St. Joseph, St. Jacob, Richmond, Rich Prairie, Little Falls, Sauk Center in Sauk Rapids. Mesto Pierz je dobilo po njem ime. Neumoren je bil tudi pri trudu za nove sotrudnike; posebno se mu je posrečilo pridobiti oo. benediktince tudi za severno Minnesoto.

Tako je deloval skozi 21 let. Ker je imel že 90 let in mu je začel pešati vid, se je vrnil v ljubljeno domovino, kjer je v Ljubljani preživel še 7 let. Pirc je za Baragom najznamenitejši slovenski „pionir" na amerikanskem severozapadu.

Pirc Louis J. je urednik in solastnik lista „Clevelandska Amerika" v Clevelandu, O.

Pirnat Alojzij, Rev., brat Mihaela in Johna Pirnata, se je rodil dne 6. julija 1885 v Dravljah nad Ljubljano. Dovršivši gimnazijo v Kranju, je dospel dne 30. avgusta 1902 z Rev. Rantom v Ameriko, kjer je dokončal v St. Pavlu, Minn., modroslovske in bogoslovske študije ter bil dne 12. junija 1908 posvečen v mašnika za škofijo Duluth. Tri leta je deloval v Aurori, od septembra 1911 je župnik v Gilbertu, kjer bo v kratkem postavil novo cerkev.

Pirnat Anton študira modroslovje v zavodu St. Francis, Wisc.

Pirnat John B., Rev., se je rodil v Dravljah nad Ljubljano, kjer je nekaj časa obiskoval gimnazijo. Svoje študije je dokončal in bil posvečen v Ameriki. Od tedaj deluje v škofiji Helena, Mont.

Pirnat Mihael, Rev., je bil rojen dne 9. oktobra 1883 v Dravljah. V gimnazijo je zahajal nekaj let v Kranju. Leta 1899 ali 1900 je prišel v Ameriko in dovršil svoje študije v St. Thomas College, St. Paul, Minn. Leta 1902 je odšel v Baltimore, Md., kjer je vstopil v St. Mary's Seminary in v njem dovršil bogoslovje. Posvečen je bil koncem decembra 1907 v mestu Helena, Mont. Zdaj deluje v mestu Butte med ondotnimi Slovenci, Hrvati, Irci in Italijani.

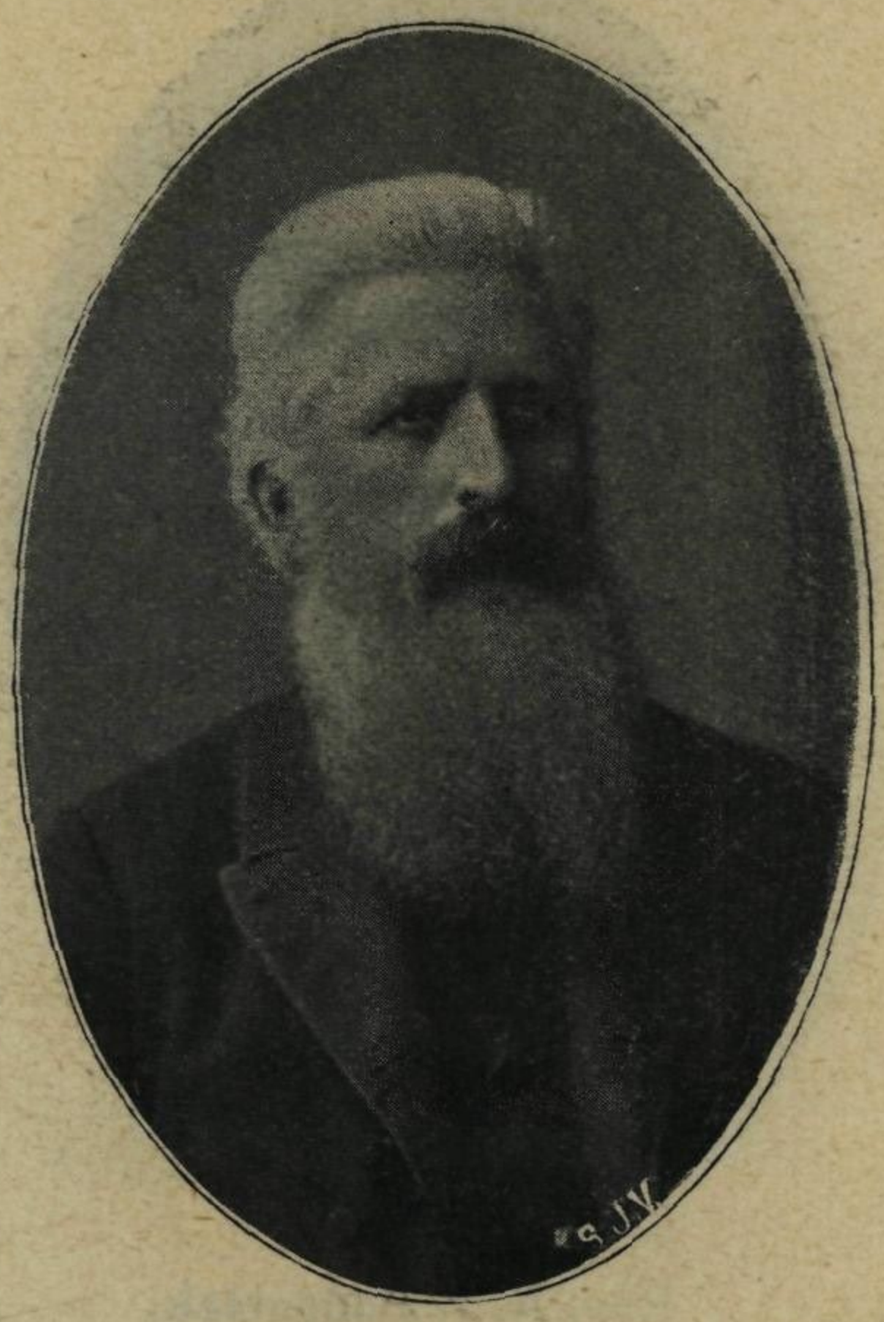
Plaznik John študira modroslovje in bogoslovje v St. Francis, Wisc.

Plavec Josip, dr., javen notar in živinozdravnik, je eden izmed prvih naseljencev v Calumetu, Mich.

Plevnik John, Rev., je deloval na raznih krajih, najzadnje v Waukeganu, Wisc.

Plut Alois, Rt. Rev., Msgr., duhovnik-pionir minnesotski, se je rodil dne 21. junija 1841 v semiški župniji na Dolenjskem.

Študiral je baš bogoslovje v Gorici, ko je začetkom l. 1864 prišel tja misijonar Franc Pirc, iskajoč pomočnikov za svoje amerikanske misijone. Pridružil se mu je tudi g. Plut. V Ameriko je prišel dne 21. junija 1864 ter najprej nekaj časa ostal na vzhodu, kjer je obiskal med drugimi tudi svoja rojaka in misijonarja Skopca in Štibiela. Pozno jeseni je prišel v St. Paul, Minn., kjer je bil dne 12. februarja 1865 posvečen v mašnika. Nato mu je škof navezal v culico nekaj mašne obleke, knjigo, kelih, itd. ter ga poslal v tedaj še jako divje in zapuščene minnesotske misijone. Težko si je predstavljati občutke mladega, neizkušenega moža, ko je tako sam stopal med neznani svet. Podal se je proti vzhodu v Stillwater z nalogo, da ustanovi novo župnijo, kar je tudi izvršil; obenem je oskrboval vso pokrajino ob meji države Wisconsin sto milj daleč proti severu. Tam je ostal do junija 1866. Potem je deloval nekaj časa kot potujoči misijonar in obiskaval razne katoliške naseljence, raztresene po minnesotskih poljanah, nakar je prevzel češko župnijo New Prague in jo z njenimi misijoni vred upravljal 19 mesecev. Tu se je priučil češčini, ki jo še zdaj obvlada. Meseca maja 1868 je prišel v mesto Winona, kjer je povečal župnijsko cerkev sv. Jožefa in sezidal prvo poljsko cerkev sv. Stanislava ter več časa upravljal tudi angleško župnijo sv. Tomaža, kjer je sezidal gotsko cerkev, ki še zdaj služi kot stolnica winonske škofije. Kot ustanovitelj in upravitelj poljske župnije se je priučil poljščini. Poleg mestnih župnij je oskrboval tudi ves winonski okraj z mnogimi misijonskimi postajami, po katerih je zgradil več cerkvâ. Meseca junija 1876 je bil imenovan za župnika v Shakopee, kjer je ostal deset let. Dovršil je cerkev in prikupil toliko zemljišča, da je cerkev naposled dobila v posest ves sedanji takozvani „church block.“ Leta 1883 je dal postaviti krasno šolsko poslopje in hišo za šolske sestre. Prvi dve leti je oskrboval tudi irsko cerkev.[1] Junija 1886 se je č. g. Plut na škofovo željo podal v St. Paul, da ustanovi župnijo sv. Matevža. Takoj se je lotil dela ter

Rt. Rev. Mons. Al. Plut,
Shakopee, Minn.

[1] Koncem maja 1886 je spremljal škofa Irelanda k prvemu provincialnemu zboru v Milwaukee, Wisc.

sezidal cerkev, šolo in župnišče; obenem je ustanovil več župnijskih in podpornih društev. Po več ko triletnem delovanju se je koncem septembra 1889 odpovedal tej župniji; vsled vednih naporov in neprestanega dela je nevarno obolel, nakar mu nadškof da dopust, da si zdravje utrdi in okrepi. Šel je v Evropo in se po večmesečnem potovanju naslednjega junija vrnil ter ostal še pol leta pri nadškofu. Okrog novega leta 1891 je postal župnik v New Ulmu, kjer je ostal 18 mesecev. Nato je pet let pastiroval v Glencoe. To je bil edini kraj, v katerem je bila župnija toliko urejena, da mu ničesar ni bilo treba zidati. Drugod je moral povsod trdo delati in poleg vseh drugih skrbi staviti cerkve, šole in župnišča. Od tam je bil l. 1898 prestavljen kot župnik v Sleepy Eye, kjer je ostal do marca l. 1900. Potem se je vrnil kot „nepremakljivi župnik" v Shakopee, kjer uspešno deluje še zdaj.

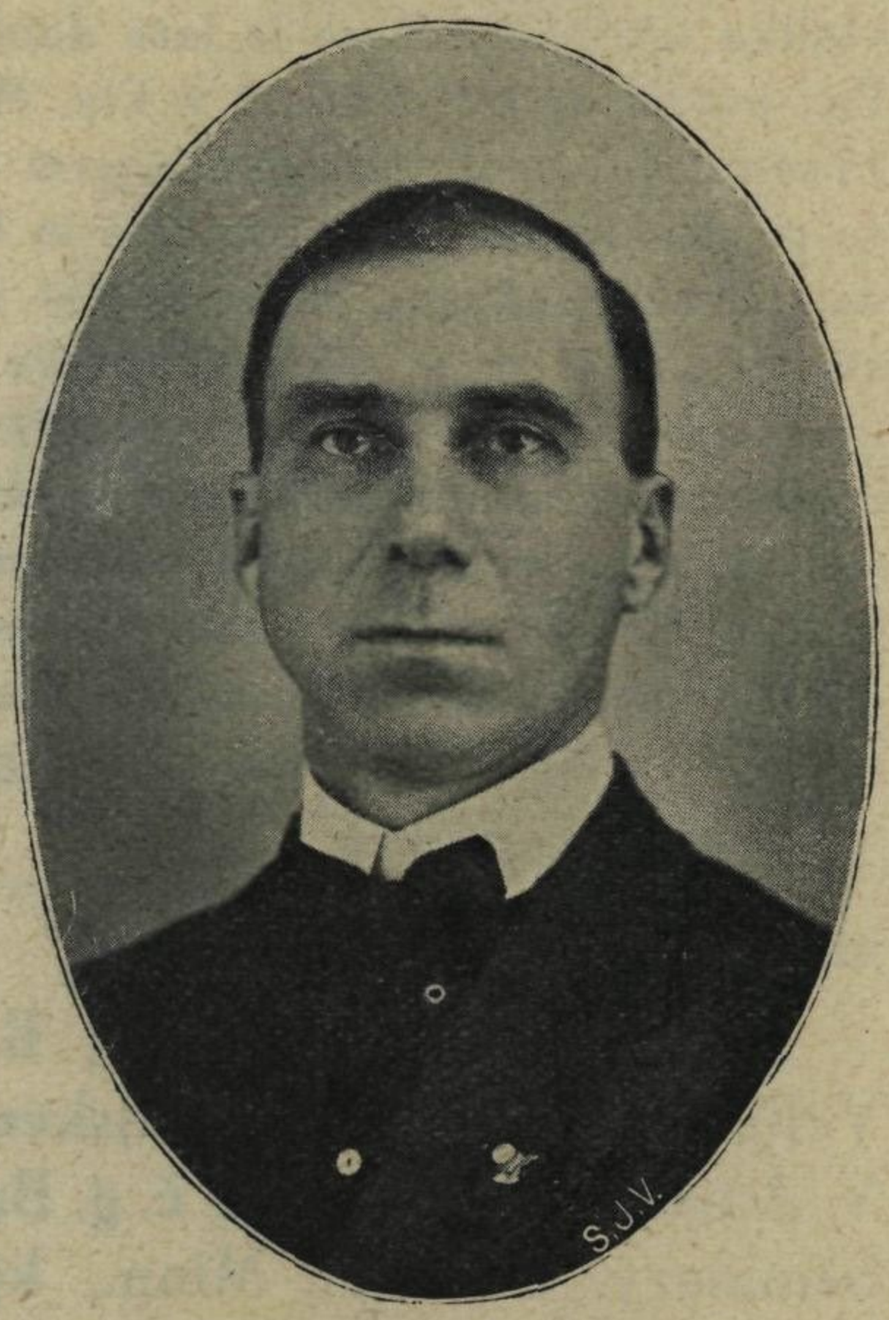

Rev. A. P. Podgoršek,
Cunninghan, Kans.

To je v kratkih potezah Plutovo misijonsko delovanje. Vse težave, boji, napori in žrtve polstoletnega truda so pa zapisane v knjigi življenja. Njegove zasluge je pripoznal papež in ga leta 1906 imenoval za monsignora, že dolga leta je pa dekan in škofov svetnik.

Podgoršek Anton P., Rev., je bil rojen dne 31. januarja 1867 v Brežicah na Štajerskem; zahajal je v šolo v Pišecah, kamor so se bili njegovi starši preselili na domače selo na Malemvrhu. Obiskaval je meščansko šolo v Krškem in državno gimnazijo v Mariboru, prišel v Ameriko dne 19. avgusta 1888 in končal bogoslovske študije v Št. Meinradu, Ind.; v mašnika ga je posvetil škof L. M. Fink, O. S. B., dne 29. januarja 1893 v Kansas Cityu, Kans. Prvo sveto mašo je obhajal teden pozneje v cerkvi sv. Jožefa v Kansas Cityu, Kans., nakar je bil nastavljen za župnika na nemško-irski župniji Greeley, Kans., z nekaj misijoni. Tu je plačal dolg na cerkvi in povečal šolo ter bil leta 1895 prestavljen v Frontenac, Kans., premogovni okraj z jednajst narodnostmi. Iz misijonske postaje je ustanovil župnijo, kupil več prostora in postavil šolo za 130 otrok ter stanovanje za šolske sestre. Ko je bila l. 1896 škofija Leavenworth razdeljena in južnovzhodni del države Kansas s Frontenacom prideljen škofu v

Wichiti, je prišel s 17 duhovniki nehote pod novega vladiko. L. 1898 je bil prestavljen v Great Bend, Kans., odkoder je moral dve leti misijonariti tretjino ozemlja vse škofije, deset okrajev ali Counties, od Great Benda v Barton, Co., do države Colorado skupaj 17 misijonov. V tem času je izgotovil novo cerkev v Hoisingtonu, popravil cerkev v Sewardu in končno s silnim naporom postavil župnišče v že 25 let stari župniji. Opis delovanja na teh misijonih v tistih hudih letih bi zavzel vso knjigo. Ko je bil komaj dva tedna v novem župnišču, ga je prestavil škof dne 29. januarja 1901 na večjo in boljšo župnijo Pilsen k Čehom, kjer mu je bila prvokrat vsa plača zagotovljena. Tudi v Pilsnu je popravil cerkev in izgotovil začeto cerkev v Tampi. Meseca novembra 1902 se je podal na prošnjo škofa Spaldinga iz Peorie, Ill., in povabilo † župnika Fr. Šusteršiča iz Jolieta ter Slovencev iz La Salle ravno tja; tu je zbral vse Slovence, (ne le Kranjce) v župnijo, nakupil k dvema še eno loto za tisoč dolarjev in postavil cerkev s šolo in stanovanjem za šolske sestre za 15.000 dolarjev. Vladika Spalding sam je posvetil cerkev sv. Roka dne 13. septembra 1903, in blizu 30 otrok od 120 družin je že pohajalo šolo. Dve leti pozneje je postavil župnišče za 3400 dolarjev. Pri obeh podjetjih je skoraj tretjino naberačil od drugih ljudi, nekaj žrtvoval sam in nekaj ceno posodil; za naporni trud mu je bilo znano »svetá plačilo«. Nekaj let je deloval pri drugih narodnostih in ljudeh, dokler ga ni njegov škof v Wichiti poklical nazaj v Kansas in ga maja meseca 1910 nastavil v Chicopee in 6 mesecev pozneje v deželno nemško župnijo Windhorst, Ford Co., kjer ravno zdaj (l. 1912) stavi krasno cerkev v angleški gotiki, ki bo stala nad 50.000 dolarjev, in bo pravi biser na planotah zapadnega Kansasa, kjer velja: »Per aspera ad astra«.

Mr. M. Pogorelc.

Pogorelc Matija, trgovec, rojen l. 1868 v Planini pri Rakeku, dospel v Ameriko dne 24. aprila 1893, je širom Amerike med rojaki jako znana oseba.

Njegov življenjepis je zelo značilen za marsikakega slovenskega izseljenca, ki je šel iskat sreče onkraj morja. Zato naj sledi nekaj odlomkov. Piše mi: »Do-

spevši v Ely, Minn., sem dobil dne 1. maja 1893 delo v železnem rudniku. Že sredi junija se je začel čas, ki je mnogim slovenskim izseljencem v bridkem spominu. Pričela se je kriza in kamor si vprašal, povsod si dobil isti odgovor: Nikjer dela! Ker ni bilo denarja, sem se odpeljal s tovornim vlakom v Tower, Minn. Rt. Rev. Buh je kupil neko poslopje, ki naj bi služilo kot šola. Ker je pa vsled krize odšla polovica delavcev in tudi ni bilo zaslužka, šole niso mogli otvoriti. V to poslopje je nas blagi mož sprejel, in nad 20 rojakov je nas živelo tu kot »ubogi bratje«, čakajoč na kako delo. Neki prijatelj mi je poslal nekaj denarja, da se prepeljem v Cleveland, O. A tu sem v istem hudem času moral izkusiti, da čim večje je mesto, tem več je v njem uboštva! Ni bilo ne dela, ne jela. Z majhno podporo sem dospel v Imperial, Pa., in taval kot ptujec med nepoznanci. Slučajno izvem, da samuje nekaj rojakov v neki hiši. Dasi neradi me sprejmejo pod streho. Skupno je nas bilo 10; sami smo kuhali, prali in gospodarili, kakor smo pač vedeli in znali. Kopali smo premog, a delali le en dan v tednu! L. 1894 so se časi vtoliko izboljšali, da se je laže dobilo dela. Nekaj mescev sem delal v Federalu, Pa., potem pa odšel zopet v Ely, Minn. Za 10 urno, težko delo smo služili 1 dolar 15 centov! V mokrem rudniku sem si nakopal hudo bolezen v udih (protin). Noge so mi otekle, bil sem brez dela in brez denarja. Podporna društva mi niso marala dajati kake podpore, češ delati se mu ne mara, in moj gospodar me je gledal po strani ter mi dajal pikre odgovore. Otožnega srca se odpravim v Tower, Minn., kjer mi je zopet pomagal Rt. Rev. mons. Buh, kakor mnogim drugim rojakom. Zapuščen in zaničevan najdem zavetja pri ptujcih. Marsikdo mi je dajal kak dober nasvet, a kaj pomaga, ko ga ne moreš izpeljati. Želodec je bil prazen in še bolj prazen moj žep! Zopet imam zahvaliti monsignora Buha, da sem mogel otvoriti malo kupčijo s slovenskimi knjigami. S težavo sicer je šlo, a šlo je. L. 1902 sem se poprijel zlatarske obrti in si zagotovil obstanek.«

Pollak Josip, Rev., je župnik na slovensko-hrvatski župniji v kraju Hibbing, Minn.

Ponikvar Jernej B., Rev., je bil rojen v Ponikvah pri Velikih Laščah na Dolenjskem. Gimnazijo je obiskaval v Ljubljani. V Ameriko je prišel s č. g. Bajcem jeseni 1901. Vstopil je v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., kjer je izvršil bogoslovske študije ter bil dne 12. junija 1906 posvečen v mašnika. Zdaj deluje v Clevelandu, O., kot župnik slovenske fare sv. Vida.

Porenta Gregor je znan rojak v Black Diamondu, Wash.

Požek Ferdinand, Rev., je duhovni pomočnik na župniji New Ulm, Minn.

Rabič Jakob je eden prvih naseljencev v Calumetu, Mich.

Rajgelj Jernej, Rev., O. S. B., je bil rojen dne 21. decembra 1848 v vasi Bitnje na Gorenjskem. Pri krstu je dobil ime Frančišek. V Ameriko je prišel l. 1869, kjer je dne 14. maja 1869 vstopil v benediktinski red v opatiji St. Vincent, Pa., ter dne 21. maja 1870 naredil prve obljube. Nato je prišel v Minnesoto v opatijo St. John, kjer je dne 22. maja 1873 napravil slovesne obljube. V mašnika je bil posvečen v Št. Pavlu, Minn., dne 29. septembra

1873. Leta 1876 je bil poslan v Minneapolis, Minn., za župnika cerkve sv. Bonifacija, kjer je neutrudno deloval 12 let. Od tam je nekaj časa oskrboval tudi bližnji Crystal Lake.

G. Rajgelj je prišel v Minneapolis ob času, ko so bile razmere za duhovnika prav žalostne. Vladalo je strankarstvo med župljani in sovraštvo proti duhovnikom, in čudno je, da mož ni popolnoma izgubil poguma, ko je bil prisiljen boriti se z vročeglavimi nezadovoljneži, ki so mu povzročali mnogo preglavice. Toda kljub vsem težkočam je vztrajal na svojem mestu, potrpežljivo in neomahljivo deloval in si sčasoma pridobil popolno zaupanje in ljubezen svojih župljanov. Bil je pobožen mož in jako dobrega srca. Njegov naslednik v Minneapolisu mi piše, da so ga čislali tudi njegovi sobratje, ker je bil pobožen, resnicoljuben in odkritosrčen. Umrl je po dolgi bolezni v Minneapolisu dne 18. oktobra 1888, star 40 let. Množice ljudi, ki so prihodnji dan prihitele k njegovemu mrtvaškemu odru, da še enkrat vidijo svojega župnika ter se poslove od svojega prijatelja, so živo pričale, kako se jim je bil priljubil. Zvečer so bili njegovi telesni ostanki odpeljani v opatijo St. John blizu St. Clouda, Minn., kjer se je vršil prihodnji dan, 20. oktobra, slovesni pogreb. Med žalujočimi sta bili tudi sestri pokojnikovi, Sestra Pija in Neža, O. S. B. Rev. J. L. Zaplotnik.

Mr. Gr. Porenta,
Black Diamond, Wash.

Rant Francis S., Rev., se je rodil na Črešnjici v Sorški dolini na Gorenjskem. Gimnazijo je obiskaval nekaj časa v Ljubljani, nakar se je podal v Ameriko in v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., dokončal študije, kjer je bil l. 1900 posvečen v mašnika ter dne 10. junija i. l. v cerkvi sv. Neže pel novo mašo. Ostal je nekaj časa v isti župniji kot kaplan, od l. 1901 pa je isto službo opravljal v mestu New Ulm, Minn. Leta 1904 je postal župnik v Arlingtonu, Minn., kjer deluje še zdaj. Ko je bil l. 1902 na Kranjskem, je pripeljal s seboj sedem slovenskih dijakov, ki so bili čez nekaj let posvečeni v duhovnike za razne škofije Združenih držav. Ti so: Vinko Bozja, Valentin Schiffrer, Ivan E. Schiffrer, Ivan L. Zaplotnik, Jožef Sodja, Jožef Vrhunec in Alojzij Pirnat.

Ravnihar F. H., Rev., je župnik slovaške župnije v Readingu, Pa., in oskrbuje tudi Slovence.

Rems Josip, bančni uradnik, je dospel v Ameriko dne 28. decembra 1888, ustanovil prvo slovensko pevsko društvo „Lira“ in je izmed najuglednejših rojakov v New Yorku.

Reš (Roesch) Jožef in Juri, Revs., sta bila rojena, Jožef dne 1. novembra 1819, posvečen dne 1. avgusta 1844, v Porečah na Koroškem, torej gotovo Slovenca. Škof Slomšek jima je dovolil, da sta se l. 1854 pridružila škofu Baragu. Rev. Verwyst pravi, da je Juri postal redemptorist, Jožef je pa deloval po raznih krajih škofije New York. L. 1859 n. pr. je bil župnik v Obernburgu, l. 1879 pa na nemški župniji sv. Jožefa na West 125 th Str. & Morningside Ave., kjer je bil še tri leta pozneje. Ali je umrl ali se podal nazaj v domovino, ni znano. Rev. J. L. Zaplotnik.

Remškar Peter F., Rev., se je rodil dne 27. junija 1885 na Brezovici. Študiral je v Ljubljani, od l. 1903 pa v St. Paul Seminary, Št. Pavel, Minn., kjer je bil dne 10. junija 1908 posvečen v mašnika. Do oktobra 1909 je bil kaplan v Shakopee, potem 10 mesecev župni upravitelj v Cologne, Minn., in od avgusta 1910 je pomočnik pri sv. Neži v Št. Pavlu, Minn.

Režek Antoine J., Rev., LL. D., se je rodil dne 9. februarja 1867 v Radovici na Dolenjskem. V Ameriki je od 24. julija 1887. Teologične študije je dovršil v semenišču sv. Frančiška v Milwaukee, Wisc., v mašnika pa bil posvečen od škofa Vrtina v Marquettu, Mich., dne 12. julija 1890. Nato je bil kaplan v župniji sv. Janeza Kr. v Menominee, Mich., do 13. decembra 1890. Dne 15. decembra 1890 je prišel na otok Mackinac kot župnik cerkve sv. Ane. Ker je bila ista v prav žalostnem stanu, jo je dal popraviti in plačal tudi vse cerkvene dolgove. Dne 2. septembra 1891 je bil odpoklican; začasno je prevzel župnijo sv. Janeza Kr. v Menominee; tu je ostal do 10. decembra 1891. Od 15. decembra 1891 do 25. avgusta 1892 je bil župnik cerkve Vseh svetnikov v Gladstonu, odkoder je upravljal postaji Rapid River in Masonville ter dobra dva meseca tudi župnijo sv. Frančiška v Manistique. Od 25. avgusta 1892 do 3. novembra 1895 je bil župnik v Crystal Fallsu. Tu je prestal hude čase, čase krize, ki so ravno tedaj nastopili križem Združenih držav, zlasti v letih 1892 in 1893. Od novembra 1894 do prihodnjega maja je bil odsoten, od 5. maja do 2. junija 1895 je bil župnik cerkve sv. Sebastijana v Bessemeru, a je resigniral ter bil poslan nazaj v Crystal Falls. Dne 6. novembra 1895 je bil imenovan za župnika cerkve sv. Ignacija Lojolskega v Houghtonu, kjer še zdaj deluje. Postavil je tam krasno novo cerkev, ki jo je začel graditi koncem

spomladi l. 1898. Izpočetka je bilo postavljeno le pritličje in dobro pokrito ter 15. oktobra 1899 blagoslovljeno. A l. 1902 je isto dal dovršiti, in dne 10. avgusta i. l. je škof Eis cerkev slovesno blagoslovil. Stala je z vso opravo skupaj 65.000 dolarjev. Zgradil je tudi lepo novo župnišče in župnijsko šolo vzorno uredil. Odtod je oskrboval misijon Atlantic, kjer je l. 1898 postavil cerkev, jo 18. decembra i. l. blagoslovil in jo upravljal do l. 1902, ko je postala samostojna župnija. Poleg njegovega pastirskega delovanja ne smemo prezreti njegovih uspehov na slovniškem polju. V letih 1906 in 1907 je namreč izdal po dolgem in trudapolnem zbiranju izvrstno zgodovino škofije Marquette v dveh zvezkih pod naslovom: „History of the Diocese of Sault Ste. Marie and Marquette".

Rupe Peter je bil izmed prvih naseljencev, pozneje tudi župan v Calumetu, Mich.

Rus Janez in Josip, trgovca, sta ugledna rojaka v Pueblu, Col.

Sakser Frank, posestnik tiskarne, potovalne pisarne, posredovalnice pri pošiljanju denarja in bukvarne, lastnik dnevnikov „Glas Naroda" in „Hrvatski Svijet", je znan ne samo med rojaki v New Yorku, temveč po vsej Ameriki. Kot preprosti tiskar je prišel v Ameriko in sčasoma postal pravi amerikanski „businessman."

Seliškar Jakob, dr., je zdravnik v Clevelandu, O.

Seliškar John, Rev., D. D., stričnik škofa Trobca, je bil rojen 16. dec. 1871 v Polhovem gradcu pri Ljubljani, kjer je nekaj časa obiskaval gimnazijo. Prišedši v Ameriko je vstopil v nadškofijo St. Paul, Minn., in nadškof Ireland ga je poslal v Louvain na Belgijsko, da na ondotni amerikanski katoliški univerzi dovrši svoje študije in napravi doktorat. Vrnivši se v Ameriko poučuje od l. 1901 v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., dušeslovje, kozmologijo in zadnji čas tudi biologijo, spoštovan od vseh dijakov. Bil je dolga leta dekan discipline v severni semeniški residenci; zdaj je knjižničar semeniške knjižnice, blagajnik šentpavelskega zgodovinskega društva in examinator cleri; znan je tudi kot izvrsten pevec in glasbenik ter sloveč govornik. Poizkusil se je tudi kot pisatelj. Napisal je poleg drugega pregledno razpravo o našem slavnem misijonarju Fr. Pircu za 3. zvezek glasila šentpavelskega katoliškega zgodovinskega društva.

Skola o. Oton, O. F. M., misijonar. Ta vseskozi originalni mož se je rodil v Novem mestu. Dovršivši gimnazijo je vstopil v frančiškanski red. Odločil se je za misijone in dospel v Ameriko dne 25. decembra 1854. Škof Lefèvre v Detroitu ga je s Pircem poslal med Indijance rodu Otchipewa. Z Baragom sta delala na postajah Mackinac, Arbre Croche in L'Anse; sam je misijonaril dalje

časa v La Pointu. Ko je zadnjo postajo prevzel Pirc, je Skola odšel med Indijance rodu Menonimi, ki so bivali ob reki Wolf River ali Keshena. Po sedemnajstletnem delovanju se je vrnil leta 1871 v Evropo. Bival je v Nazaretu in na Trsatu. Umrl je dne 24. aprila 1879. Skola je bil spreten risar in nadarjen pesnik. Med Indijanci je delal posebno za zmernostno gibanje in z risbami kazal zle posledice „ognjene vode". Ljubil je pesem in petje, harmonika mu je bila zvesta spremljevalka na misijonskih potovanjih.

Rev. J. C. Smolej,
New Hradec, N. Dak.

Skopec Andrej, Rev., se je rodil dne 19. novembra 1802 v Polhovem gradcu na Gorenjskem. Ko je bil dne 21. avgusta 1830 v Ljubljani posvečen v mašnika, je deloval eno leto kot kaplan v Črnomlju in 12 let kot kurat na Lomu. Prišedši v Ameriko je oskrboval eno leto nemško župnijo v Filadelfiji. Nato je misijonaril celih 24 let, t. j. od l. 1846 do 1870 v Clarion County, Pa., 70 milj daleč naokrog; stanoval je pri cerkvi sv. Mihaela v Fryburgu. Od l. 1870 do 1887 je bil župnik pri sv. Rozaliji v kraju Hermitage, Mercer County, Pa., kjer je dne 25. novembra 1880 prav slovesno obhajal zlato sv. mašo. Zadnjih 13 let je bil večinoma bolehen in hrom. Umrl je dne 24. oktobra 1887 v Hermitage, pokopan je pa v Fryburgu, Pa. Spadal je pod škofijo Erie, Pa.

Rev. J. L. Zaplotnik.

Smolej John C., Rev., je rojen dne 30. januarja 1873 v Kranjskigori, v mašnika posvečen v krški škofiji dne 19. julija 1896; na Koroškem je služboval na raznih postajah. L. 1897 je bil imenovan za c. kr. vojnega kaplana v rezervi in l. 1904 pozvan k aktivni službi, ki je pa ni nastopil. Dne 8. avgusta 1907 je dospel v Ameriko. V West Allisu, Wisc., je zidal slovensko cerkev in obenem oskrboval Slovence v Port Washingtonu in Sheboyganu. Odtod je prišel na nemško cerkev sv. Antona v Lancaster, Pa., in sredi leta 1909 na slovensko župnijo sv. Trojice v Indianapolis, Ind. Ko je na njegov nasvet škof župnijo izročil oo. minoritom, je 6. avgusta 1910 vstopil v

škofijo Bismarck, N. Dak., ter prevzel češko župnijo sv. Petra in Pavla v Novem Hradcu. Tu opravlja s škofovim dovoljenjem tudi službo državnega poštarja.

Smrekar Andrej, Rev., rojen dne 29. novembra 1871 na Goriškem, je dospel v Ameriko leta 1891 ter vstopil v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., kjer je bil leta 1897 posvečen v mašnika. Nato se je podal v škofijo Duluth ter sedem mesecev služil kot duhovni pomočnik pri č. g. Jos. Buhu v naselbini Tower, Minn. Od tam je bil za dve leti poslan na Ely za župnika cerkve svetega Antona. Potem je skoro tri leta župnikoval na Toweru, odkoder je oskrboval tudi misijonsko postajo Mesaba. Koncem leta 1903 je bil postavljen za duhovnega oskrbnika katoliške bolniščnice sv. Antona v mestu Bemidji, Minn.; tam ni ostal dolgo, ker je še isto leto prevzel župnijo sv. Antona v Duluthu. Leta 1905 je zapustil Minnesoto in se podal na vzhod v državo Ohio, kjer je najprej nekaj časa deloval v slovenski fari sv. Lavrencija, potem pa sv. Vida v Clevelandu. L. 1908 je prevzel slovensko župnijo v Collinwoodu, O., kjer deluje še zdaj. Rev. Smrekar je znan tudi kot pesnik in pisatelj.

Sodja Josip, Rev., rojen dne 19. marca 1884 na Breznici, je dospel dne 30. avgusta 1902 v Ameriko, vstopil v St. Paul Seminary, kjer je bil dne 12. junija 1908 posvečen v mašnika. Nekaj časa je deloval v Shakopee, zdaj je župnik v kraju New Prague, Minn.

Sojar Anton, Rev., je bil rojen v Spodnji Šiški nad Ljubljano. Gimnazijo in bogoslovje je obiskaval v Ljubljani. V Ameriko je prišel s č. g. J. M. Solncem meseca avgusta 1903, vstopil v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., in bil v mestu Chicago, Ill., l. 1904 posvečen v mašnika za šikaško nadškofijo. Nato je nekaj časa služil kot kaplan pri slovenski cerkvi sv. Jožefa v Jolietu, od l. 1905 pa se muči kot župnik slovensko-hrvaške cerkve sv. Štefana v mestu Chicago, Ill.

Rev. Sojar je jako delaven in energičen mož, ki poleg svoje vzorno oskrbovane župnije tudi spretno suče pero v obrambo svete vere, zlasti kadar socialistom in raznim brezvercem preveč zraste greben. Še kot dijak si je pridobil nevenljivih zaslug kot ustanovitelj in prvi predsednik slovenskega akademičnega društva „Baraga“.

Potreba posebnega društva se je med slovenskimi dijaki v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., občutila že šolskega leta 1902 do 1903, ko je njihovo število narastlo na 17. Ko je pa poleti 1903 število poskočilo na 26, se je sklenilo zlasti po Sojarjevem prizadevanju, da se društvo ustanovi. V ta namen je bil dne 29. septembra 1903 poseben shod, na katerem so se sprejela in potrdila društvena pravila. Prva točka je določevala ime, namreč „društvo ‚Baraga‘ slovenskih dijakov v semenišču St. Paul, Minn“. Druga točka je obsegala namen, t. j. vežbati se v govorih in razpravah teologične, filozofične in sociologične vsebine, prirejati debate in

deklamacije ter se prosto vaditi v kritiki; dalje vežbati se v jezikih, zlasti v angleščini, slovenščini in nemščini. Tretja točka je določevala, da je ud društva lahko vsak slovenski dijak. Naslednjih deset točk je obsegalo dolžnosti in pravice udov, odbornikov, dnevni red, volilni red itd. Društvo je bilo torej obenem slovstveno in za govorniške vaje. Obstajalo je pet let in je lepo napredovalo in vzpevalo v vsakem oziru. Prevevalo ga je izredno živahno in bujno življenje; to so kazale debate, predavanja in kritike, ki so bile ves čas nenavadno živahne, včasih celo viharne. In kako tudi ne? Saj se je baš v njih najbolj zrcalilo, kako prehaja kozmopolitični Evropejec v individualističnega Amerikanca. Društvo je ostalo vsem članom v nepozabnem spominu; njegova sicer kratka zgodovina je kos zgodovine Slovencev v Ameriki.

Rev. John Solnce,
St. Paul, Minn.

Solnce John M., Rev., se je rodil dne 7. junija 1861 v Smledniku. Po dovršenih gimnazijskih študijah je prišel dne 19. septembra 1880 s sedanjim škofom Trobcem v Ameriko, kjer je dovršil bogoslovje v St. Francis Seminary, Wisc., ter bil dne 24. junija 1884 po nadškofu Heissu posvečen v mašnika. Novo mašo je obhajal v cerkvi sv. Feliksa v Wabashi, Minn. Do 5. maja 1885 je bil pomočnik v kraju New Ulm, do 5. septembra i. l. župnik v Hokah, potem v Owatonni do 15. oktobra 1889 in do 19. septembra 1897 na župniji sv. Matevža v Št. Pavlu, nakar je prišel k sv. Neži, ko je dosedanji župnik, č. g. Trobec, postal škof. Tu je sezidal krasno novo cerkev, ki je stala 250.000 dolarjev; posvetili so jo dne 9. junija 1912. Dne 8. novembra 1912 je zapustil to župnijo in prevzel ono Marijinega Vnebovzetja.

Rev. Solnce je mnogo storil tudi za Slovence. V letih 1890 do 1894 je misijonaril med delavci v Montani in tam ustanavljal podporna društva. Enako je oskrboval Slovence v Jolietu, dokler jim ni dobil lastnega župnika v osebi Rev. Šusteršiča. V Owatonni je oskrboval tudi Čehe. V nadškofiji je promotor fiscalis in examinator cleri.

Sredenšek Viljem je posestnik hotela in mestni odbornik v Forest Cityu, Pa.

Stariha Ivan, Rt. Rev., škof, je izredno odločen značaj. Vedno je izpeljal, za kar se je namenil. V dolgi dobi 40letnega

delovanja je izvršil mnogo znamenitih del, s katerimi si je postavil na severozapadu velike Amerike trajen spomin. Škofovska čast, do katere je bil povzdignjen, je le majhen izraz priznanja za njegovo neumorno delovanje.

Tudi ta dika našega slovenskega naroda je prišel iz kraja, odkoder je šlo največ naših bratov čez veliko morje za kruhom. Rojen je bil dne 12. maja 1845 v Sodinjivasi, semiške župnije v Belokrajini, p. d. pri „Jenžetku" h. št. 5. Študiral je pri frančiškanih v Novem mestu. V 8. šoli l. 1866 je moral iti na nabor ter bil potrjen. Ker je izbruhnila ravno vojska, je moral tudi Stariha med vojake. V bitki pri Kustoci, dne 24. junija 1866, se je Stariha posebno odlikoval. Dobil je v priznanje srebrno medaljo in postal desetnik. Ker je Stariha tlačila vojaška dolžnost, in bi bil obenem rad postal duhovnik, se je namenil iti v Ameriko. Celih 57 dni je potoval na jadrnici in dospel v New York dne 11. maja 1867. Dospevšemu v Wisconsin mu izprva ni kazalo drugega nego iti na farmo. Ves mesec je bil za „volarja" ter zaslužil 20 dolarjev. S temi se je napotil v Milwaukee, pozneje k sošolcu J. Vrtinu v Houghton. Hotel je privatno študirati bogoslovje, a rojak J. Čebulj mu svetuje, naj gre v Milwaukee v semenišče. Vodja, dr. Salzmann, ga je najprej zavrnil, a zopet poklical nazaj, češ: „Vi imate pošten obraz, ostanite pri nas!" Dne 19. septembra 1869 ga je njegov rojak škof Mrak posvetil v mašnika, in pri Vrtinu je obhajal novo sv. mašo. Škof pošlje Stariha na župnijo Negaunee. Izprva je šlo težko, ker so bili v župniji sami Irci in Francozi. Z jekleno odločnostjo pa premaga Stariha vse težave. Ker mu ni ugajalo podnebje, zaprosi škofa za odpust. Jeseni 1871 pride v škofijo Št. Pavel, Minn. Škof Th. Grace ga pošlje za 9 mesecev v Marystown in l. 1872 v Red Wing ob Mississipippiju. V teku 7 let je Stariha sezidal župnijsko cerkev in

Rt. Rev. John Stariha, škof.

šolo ter na postajah še 3 druge cerkve. Težav ni manjkalo. Župljani so mu izpočetka precej nagajali, a ko ga škof l. 1883 pokliče v Št. Pavel, so isti župljani prosili zanj. V Št. Pavlu mu škof odkaže del mesta ter mu veli zidati cerkev in šolo. Ko je stala cerkev sv. Frančiška Saleškega in šola, so se župljani začeli naseljevati okoli nje, in v šestih letih je štela župnija 550 družin ter 600 šolarjev. L. 1890 je bil Stariha kanonično umeščen ter postal obenem generalni vikar nadškofije. Stariha ni zabil svoje slovenske domovine. Ker je odšel v Ameriko brez postavnega dovoljenja, je moral sam cesar dati dovoljenje za povrnitev. Obiskal je svoj dom v letih 1882 in 1889. Ko je izgubil glas, se je prišel zdravit leta 1894. Leta 1902 so ustanovili v vzhodni Dakoti novo škofijo. Rim je imenoval dne 6. avgusta 1902 za škofa našega velezaslužnega rojaka. Dne 28. oktobra 1902 je bil Stariha posvečen za škofa in dne 23. novembra i. l. je zasedel škofovsko stolico v mestu Lead. Kakor prej v Red Wingu, je moral začeti tudi tu iznova. Mnogo se je prizadeval med Indijanci. Do l. 1907 je sezidal 23 cerkvâ. Večkrat ga je napadla huda bolezen. Stariha prosi Rim, da naj mu odvzame breme. Prošnjo mu uslišijo. Stariha je postal škof nekdanje škofije Antipatris in se preselil v belo Ljubljano, da se odpočije med svojimi rojaki od 40 letnega delovanja v službi cerkve in človeštva.

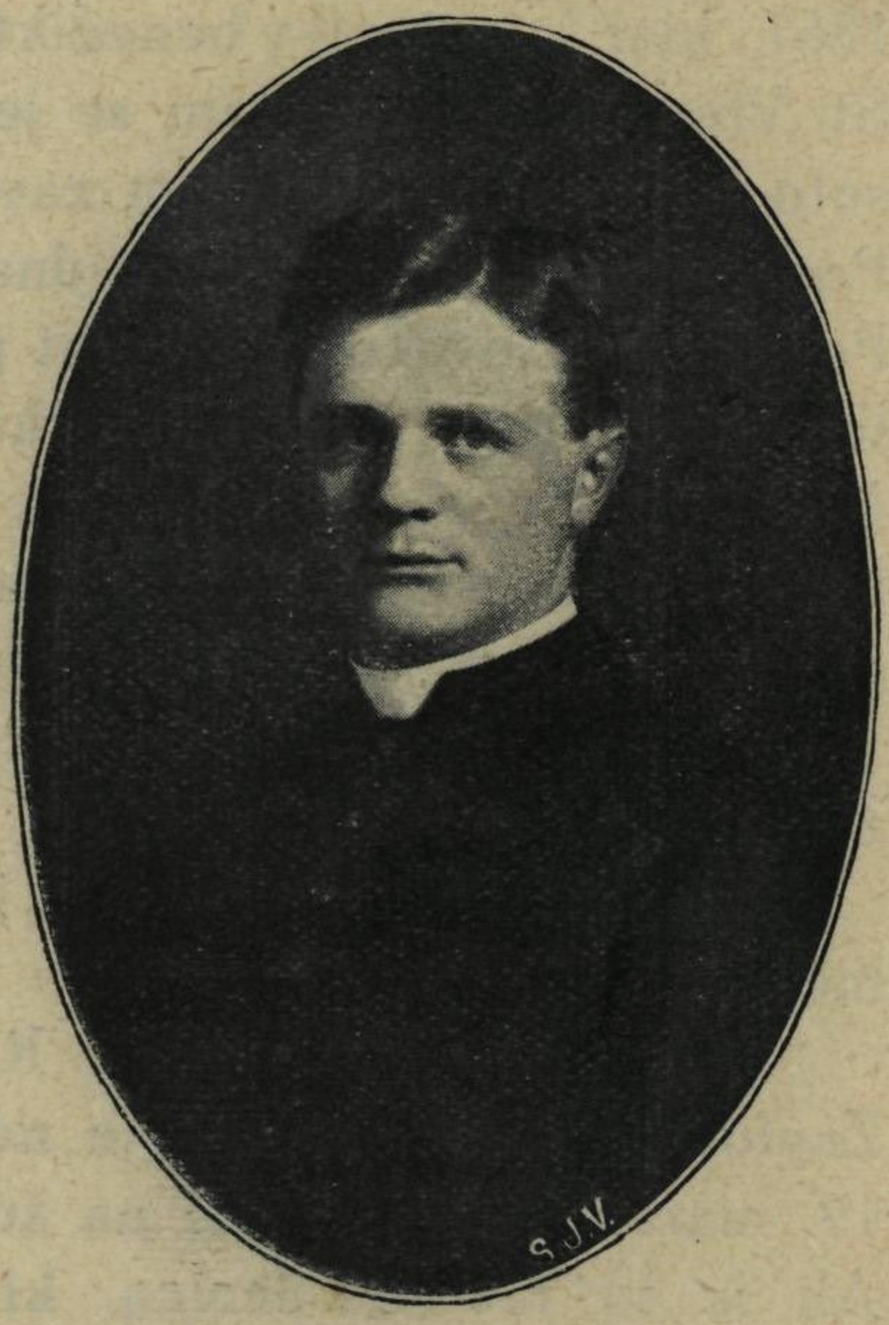
Rev. Matija Šavs,
Delano, Minn.

Šaloven Francis, Rev., rojen na Štajerskem, je župnik v Biwabiku, Minn.

Šarabon Josip je posestnik hotela v Duluthu, Minn.

Šavs Matija, Rev., rojen dne 16. februarja 1870 na Bregu, župnija Preddvor, Kranjsko, dospel v Ameriko jeseni l. 1891, študiral v Št. Pavlu, Minn., v mašnika posvečen decembra 1895, je imel novo mašo v Jolietu na novo leto 1896. Takoj je bil nastavljen na župniji Delano, Minn., kjer oskrbuje Nemce, Irce in Poljake. Leta 1903 je zidal za Poljake posebno cerkev za 18.000 dolarjev, l. 1912 pa za druge narodnosti novo cerkev, ki bo stala 40.000 dolarjev.

Schiffrer Anthony, Rev., brat Ivana Schiffrerja, se je rodil dne 14. junija 1885 v Stari Loki na Gorenjskem. Gimnazijo je študiral v Kranju in Novem mestu. V Ameriko je prišel spomladi leta 1905 ter vstopil v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., in tam študiral tri leta. L. 1908 je odšel v Canado, kjer je v Grand Seminaire de Montreal dovršil svoje študije. Dne 17. februarja 1910 je bil v mestu Chicago, Ill., posvečen v mašnika od poljskega škofa Rhodeta ter je tri dni kasneje v tamkajšnji slovenski cerkvi sv. Štefana obhajal novo sv. mašo. Nato se je podal v svoj delokrog v državo Wyoming, kjer dozdaj deluje v mestu Rock Springs med ondotnimi katoličani. On je edini slovenski in slovanski misijonar v tej državi. Zdaj stavi v Rock Springsu novo in prvo slovensko cerkev, kateri so dne 7. julija 1912 položili temeljni kamen; imenovala se bo sv. Cirila in Metoda. Oskrbuje tudi vse misijone v prostranem okraju Sweetwater, med njimi Green River in Superior.

Rev. Ant. Schiffrer,
Rock Springs, Wyo.

Schiffrer John E., Rev., je rojen dne 1. januarja 1884 v Stari Loki na Gorenjskem. Gimnazijo je obiskaval v Kranju. V Ameriko je prišel z Rev. F. S. Rantom 30. avgusta 1902 ter vstopil v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn. Tu je dovršil bogoslovske študije ter bil dne 12. junija 1908 posvečen v mašnika. Nato je postal začasni župnik cerkve sv. Antona na Elyju, Minn., (od 4. julija 1908 pa do konca februarja 1909) ter pripravil vse potrebno za zlato mašo mons. Jožefa Buha. Od začetka marca do začetka junija 1909 je bil župnik župnije Hinckley, Minn., in misijonov, ko je ondotni župnik šel v Evropo. Ta čas je oskrboval tudi Čehe v naselbini Beroun. Od začetka junija do konca avgusta je pastiroval v Scanlonu, Minn., in od tam upravljal ves okraj Carlton. Nato je bil več mesecev kaplan v benediktinskem samostanu sv. Školastike v Duluthu. Od 27. decembra 1909 je bil župnik na Gilbertu, kjer je ustanovil župnijo sv. Jožefa. Večina ondotnih župljanov je Slovencev, ki delajo po rudnikih. Oskrboval je tudi misijona Elba in Mountain Iron. Dne 19. septembra 1911 je postal župnik cerkve sv. Jožefa v Chisholmu; upravlja tudi misijon Buhl ter misijonski postaji Ashava in Greaney.

Schiffrer Valentin, Rev., rojen dne 12. februarja 1881 v Stražišču pri Kranju, je prišel v Ameriko dne 30. avgusta 1902 ter dokončal študije v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., kjer je bil dne 12. junija 1906 posvečen. Nato je služil dve leti kot duhovni pomočnik v fari sv. Frančiška v mestu St. Paul, Minn., nakar je postal župnik fare Redwood Falls, Minn. Meseca avgusta 1910 je bil promoviran za župnika v Madison, Minn., kjer deluje še zdaj in upravlja tudi misijon Dawson ter misijonsko postajo Marletta.

Schiffrer Vincent, Rev., O. S. B., je rojen dne 30. novembra 1843 v Bitnjah na Gorenjskem. V Ameriko je prišel 28. julija 1867, kjer je vstopil v benediktinski red. Novicijat je dovršil v opatiji St. Vincent, Pa. Od tam se je meseca oktobra 1869 vrnil v Minnesoto in v benediktinskem zavodu v Collegeville dovršil bogoslovje. Posvečen je bil v mašnika dne 22. decembra 1872 v St. Paulu, Minn. Potem je deloval deloma kot profesor na St. John's University, Collegeville, Minn., deloma pa kot župnik in misijonar po raznih krajih Minnesote, n. pr. v Farmingu, Zionu in Avonu. Več let je oskrboval tudi Slovence po Stearns Countyu, Minn. Zadnja leta živi v benediktinski opatiji v Collegeville, Minn., v pokoju.

Schneller Pavel je ugleden rojak v Calumetu, Mich., in zdaj predsednik K. S. K. J.

Schweiger Frank je urednik tednika „Glasnik" v Calumetu, Mich.

Šenica Friderik, Rev. O tem možu je poizvedaval Rev. Zaplotnik in dognal, da je neki F. Seneca od 20. avgusta 1859 do 19. marca 1860 deloval na župniji presv. Trojice v Pittsburgu, Pa. Ali je to res naš Šenica, ki ga omenja Rev. Šusteršič, ni mogel dognati.

Širca Ambrož, Rev., O. F. M., se je rodil l. 1877 v Pliskovici na Krasu. V šole je zahajal v Gorici, na Reki, Zadru in Dobrovniku, kjer je dovršil bogoslovje ter bil l. 1901 posvečen v mašnika, ko je že l. 1895 vstopil v frančiškanski red dalmatinske province. L. 1910 je odšel v Ameriko, da v New Yorku in Hobokenu prevzame dušno pastirstvo mnogoštevilnih Hrvatov.

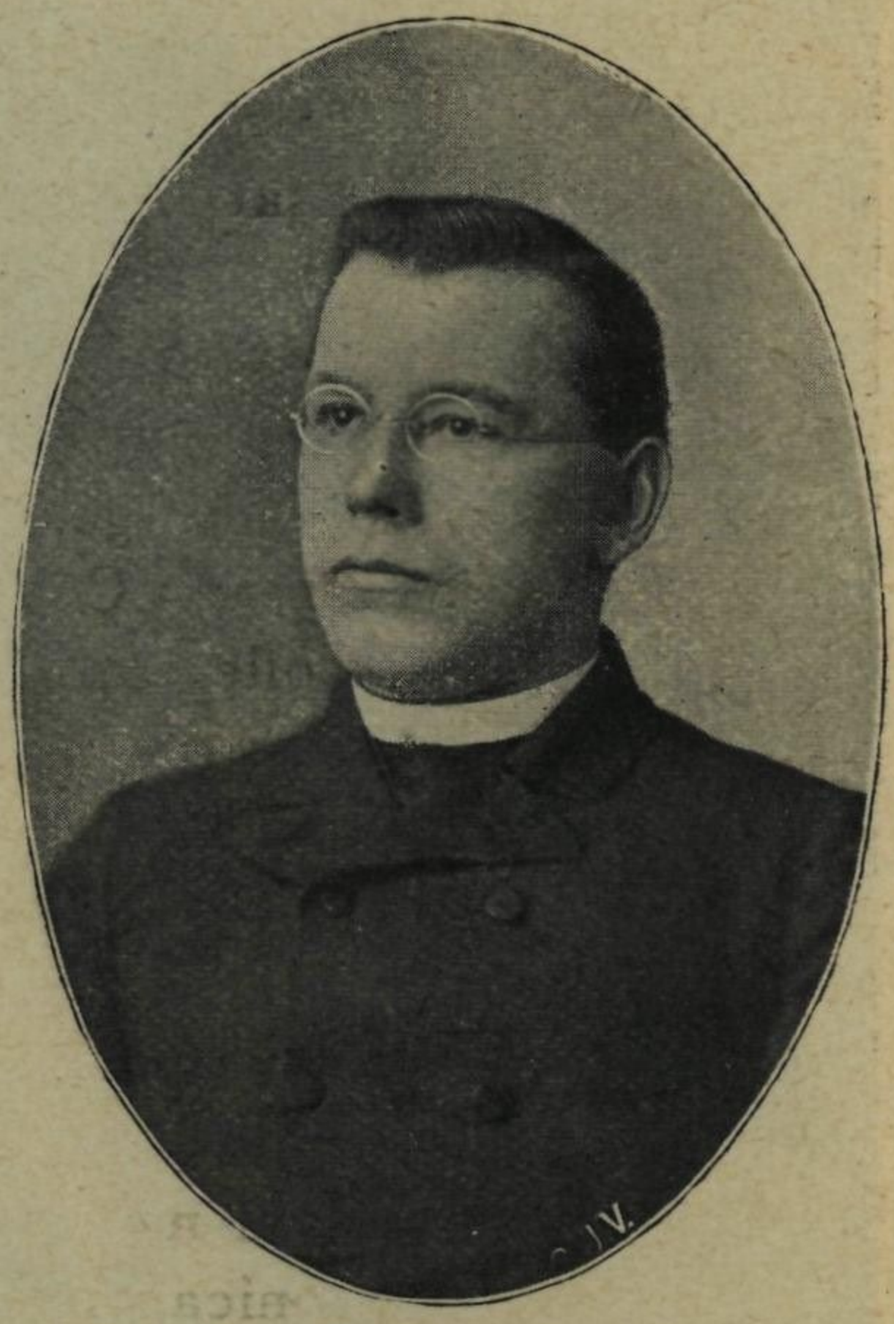
Šolar Venceslav, Rev., O. S. B., je doma v Železnikih na Gorenjskem. Vstopil je v benediktinski red in študiral v zavodu St. Vincent, Pa., kjer je bil tudi posvečen v mašnika. Zdaj je v kraju Ladd, Ill.

Šprajcar Peter, Rev., je bil rojen dne 12. julija 1884 v Strahinju nad Kranjem. Po sedemletnem obiskovanju gimnazije v Kranju je prišel meseca avgusta 1903 s č. g. Solncem v Ameriko, kjer se je vpisal v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., in tam študiral

eno leto. Nato ga je marquettski škof poslal študirat v Canado. A po zdravnikovi odredbi se je moral vrniti nazaj v domovino, kjer je nato v Kranju maturiral. Vrnil se je v Ameriko in v Montrealu v Canadi dokončal teologične študije. Na sv. Jožefa dan leta 1910 je bil v katedrali mesta Marquette, Mich., posvečen v mašnika. Prihodnji dan, na cvetno nedeljo, je obhajal novo sv. mašo. Na veliki četrtek se je podal v Ironwood, Mich., kjer kot župnik cerkve sv. Trojice oskrbuje poleg Slovakov tudi Slovence.

Štefanič John, Rev., je župnik v Lorainu, O.

Štibiel[1] John, Vy. Rev., V. G., se je rodil dne 30. oktobra 1821 v Vrtovinu, župnija Kamnje, na Vipavskem. Ko je bil dne 21. septembra 1845 posvečen v mašnika, je bil nastavljen v Bovcu kot kaplan in na Placuti v Gorici kot župni upravitelj. L. 1850 je odšel v Ameriko, kjer se je podal k svojemu rojaku Mozetiču, župniku cerkve Device Marije v Alleghenyu, Pa., ter postal njegov naslednik. V tej župniji je bil sicer njegov edini delokrog, a v 18 letih je storil veliko dobrega, da se tam še danes spominjajo „dobrega očeta". Takoj po nastopu je zidal šolo in župnišče, l. 1852 krasno novo cerkev, kupil je pokopališče, izločil in oskrbel novi župniji Manchester in Troy Hill, povekšal šolo, vpeljal razna društva itd. Okrog l. 1860 je postal generalni vikar pittsburške škofije. Neumorno je deloval za meščanske vojske, ki je župljanom prinesla mnogo gorja. Dne 8. decembra 1868 se mu je na leci udrla kri; dne 13. januarja 1869 je umrl, od vseh obžalovan. Pokopan je v lični kapelici sredi svojih župljanov, ki so izredno delavnega in dobrega moža jako čislali.

Rev. Matija Štukelj,
New Market, Minn.

Rev. J. L. Zaplotnik.

Štukelj Matija, Rev., je župnik v New Marketu, Minn.

Štukelj Joseph, Rev., je rojen v Chicagu, Ill. Ljudsko šolo je obiskoval v Jolietu, gimnazijo v mestu Quincy, Ill., in bogoslovje v Inomostu. Nekaj časa je bil kaplan pri sv. Jožefu v Jolietu,

[1] Štibielova rodbina je še zdaj velespoštovana; njegov nečak je poveljnik srbske žandarmerije, podpolkovnik Ivan Vukasović-Štibiel v Belgradu.

potem župnik v kraju Bradley in zdaj je župnik slovenske župnije Matere božje v Waukeganu, Ill.

Šusteršič Francis S., Rev., je bil rojen dne 22. januarja 1864 na Viču pri Ljubljani. V slovenskem glavnem mestu je pohajal ljudsko šolo, gimnazijo in bogoslovnico ter bil posvečen v mašnika dne 21. julija 1886. Novo mašo je daroval dne 8. avgusta 1886. Poln navdušenja za misijonsko delo, je bil izbran za ustanovitelja slovenske župnije v Jolietu, Ill., kamor je dne 12. maja 1891 prišel na vabilo č. gosp. Ivana M. Solnce iz Št. Pavla, njegovega prijatelja, ki ga je dobro poznal in je vedel, da pride pravi mož na pravo mesto. Dospevši v Joliet, je Rev. F. S. Šusteršič takoj pričel z zidanjem slovenske cerkve. Nekoliko pozneje je začel skrbni gospod misliti na zidanje slovenske župnijske šole. Bila je to prva slovenska šola v Ameriki. Poučevali sta prvo leto 64 otrok dve sestri iz reda sv. Frančiška in v petju cerkveni organist. Potem so zgradili novo primerno župnišče in prepustili staro sestram. Župnija je pa rastla in rastla, tako da se je število družin pomnožilo od začetnih 40 na 400 in čez. Cerkev je postajala „vsak dan manjša in krajša“, kakor so se izražali nekateri šaljivci, in z novim desetletjem njenega obstanka so začeli misliti na novo. Naporno delo in druge neprilike so medtem začele izpodjedati zdravje neumornemu delavcu v vinogradu Gospodovem. L. 1910 se mu je zdravstveno stanje tako shujšalo, da je sklenil iti v staro domovino iskat ljubega zdravja. Dne 4. februarja 1911 mu je umrla preljuba mati, in ta udarec mu je bolezen tako shujšal, da ni bilo več pričakovati rešitve. Dne 24. marca 1911 je zatisnil oči na vekomaj. Umrl je za vratno sušico v najlepši moški dobi.

† Rev. F. S. Šusteršič.

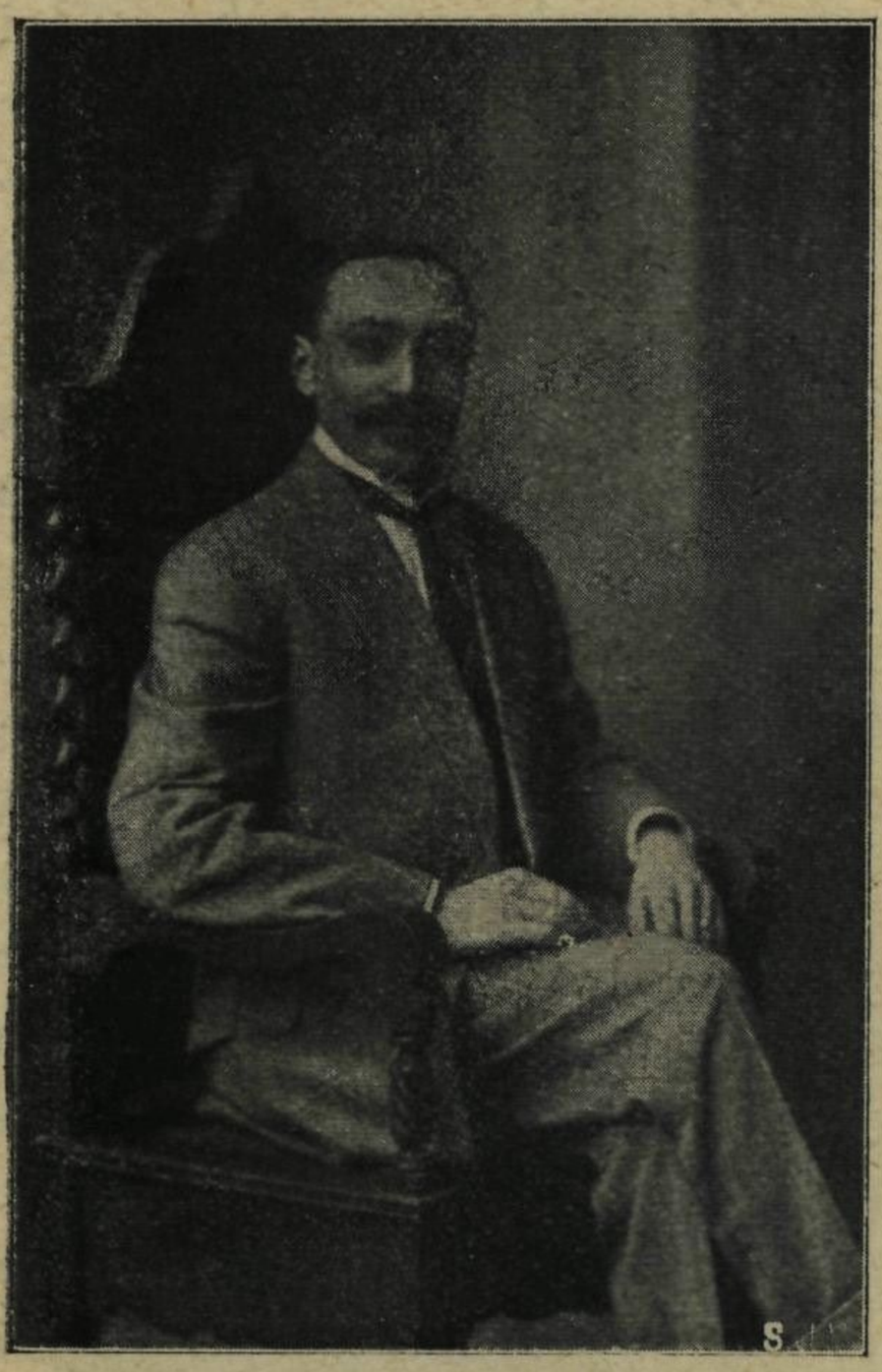
Mesečnik „Ave Maria“ je pisal ob njegovi smrti:

„Krasna stavba cerkve sv. Jožefa v Jolietu, vzornourejena župnija, lepo vpeljana slovenska šola pod vodstvom sester sv. Frančiška, vse to je delo Rev. Šusteršiča, delo dolgih dvajsetih let njegovega župnikovanja. Kdor pozna mukotrpno življenje slovenskega katoliškega duhovnika v Ameriki, kdor pozna težave, s katerimi se mora boriti, kdor ve, kaj se pravi biti katoliški duhovni pastir, ve za žrtve, ki jih mora prinašati dan za dnevom na oltar svoje ljubezni do Boga in do bližnjega — rojaka, kdor pozna vse zapreke, vsa nasprotstva, vsa delovanja sovražnih moči, ki izkušajo ovirati delovanje navdušenemu delavcu v vinogradu Gospodovem, ta bo vedel ceniti zasluge Rev. Šusteršiča, da je dosegel tako velikanske uspehe v svoji župniji. Krasno je urejena župnija, krasna je cerkev, impozantna stavba, v šoli so tudi slovenske učiteljice, ki vzgajajo našo mladino v amerikansko-slovenskem duhu. Toda koliko prečutih noči, koliko gmotnih žrtev, koliko zatajevanja samega sebe je bilo treba od strani gospoda župnika, preden se je vse to doseglo — kdo to ve? Kdo more to ceniti? Vidimo stavbe, vidimo red v župniji, toda vsega tega, kar je bilo pri vsem tem poglavitno, tega ne vidimo. Gospodu je ostalo prikrito, ker je bilo le zanj storjeno. Dà, utrujen je legel naš duhovni sobrat k večnemu počitku! In to utrujenost razumemo in — spoštujemo! Bila je za nas, za slovenski narod v Ameriki, za napredek slovenskega ljudstva, za blagor in zveličanje duš, za napredek naše matere sv. katoliške Cerkve. In ne samo za Joliet, za svojo župnijo, je veliko storil naš blagi gospod. Njegovo srce ni poznalo ozkih mej. Vsi amerikanski Slovenci so mu bili pri srcu. Zato ga vidimo pri snovanju prve Kranjske Katoliške Jednote, ki se je danes razrastla v tako mogočno drevo. Vidimo ga pri Zvezi slovenskih amerikanskih duhovnikov, kateri je bil soustanovitelj. Srečujemo ga po raznih slovenskih naselbinah; kjer niso imeli duhovnika, tam je on hodil rojake klicat k vztrajnosti in vernosti. Kjer jih je našel dovolj, vidimo ga, kako se trudi, da bi jim dobil gorečega duhovnika; pomaga jim ustanavljati župnijo. Ako ni bilo drugače, srečamo ga na poti v domovino po nove mlade moči, po mladeniče, ki so se tu potem posvetili duhovskemu stanu. Gledamo ga, kako mu je pri srcu mila slovenščina. Zato deluje, da bi dobil za župnijske šole slovenskih učiteljic. Zopet hiti v sili domov in privablja slovenska dekleta, ki so se posvetila redu sv. Frančiška kot učiteljice in zdaj delujejo med slovenskimi otroki v Jolietu. Pri vsem tem obilnem poslu, pri vseh teh težavah in skrbeh ga pa vendar vidimo v uredniški pisarni kot urednika „Amerikanskega Slovenca“, ga zremo s peresom v roki za mizo, ko piše knjižico „Pouk rojakom Slovencem“. A kdo naj našteje vse, kjer je deloval

in kar je storil blagi pokojnik za svoj narod v Ameriki? Utrujen je legel k večnemu počitku! Dà, po vsem tem delu razumemo njegov trud! Nič se ne čudimo, da je opešal tako hitro, da se je utrudil tako kmalu in legel in moral leči. Dà, razumemo to utrujenost; bila je za nas, bila za naš narod, bila za zveličanje duš, bila je v delu za Gospoda in njegovo Cerkev. Bila je za blagor nove domovine."

Tamchina John, Rev., je bil Avstrijec. Ime in prijateljstvo z Rev. Štibielom bi pričalo, da je utegnil biti Slovenec. Deloval je v škofiji Pittsburg, Pa., od l. 1851 do 1875 in sicer v krajih: Buttler, Donegal, zdaj North Oakland, Fairefield, Allegheny, Robinson Township in Pittsburg. Ali je umrl ali se vrnil, ni znano.

Rev. J. L. Zaplotnik.

Mr. A. J. Terbovec,
Denver Col.

Tassotti Gabriel je eden izmed prvih naseljencev v Greater New Yorku.

Thomas Juri je ugleden rojak v Pueblu, Col.

Terbovec Anton J., trgovec in potovalec, rojen l. 1882 v Žerovnici pri Zidanem mostu na Štajerskem, prišel v Ameriko leta 1905, je solastnik trgovine z zlatnino in importerjev A. J. Terbovec & Co, 1622 Arapahoe Str., Denver, Col., in zastopa svojo tvrdko na potovanju po vseh slovenskih naselbinah Amerike. Kot navdušen Slovenec je zelo vpliven na polju duševnega napredka svojih rojakov, na vsem zapadu je pa najpopularnejša oseba po svojih humorističnih in poučljivih dopisih, ki jih priobčuje v raznih slovenskih listih.

Tomazin Ignatius, Rev., eden izmed duhovnikov-pionirjev severne in srednje Minnesote in indijanski misijonar, je bil rojen v Ljubljani dne 4. februarja 1843. Tam je dovršil gimnazijo in del bogoslovja, nakar je dne 19. maja 1864 prišel z misijonarjem Pircem v Ameriko. Ostal je, da konča študije, v St. Paulu, kjer je bil posvečen dne 5. novembra 1865. Nato je nekaj let kot Pirčev pomočnik iz Crow Winga misijonaril po bližnji in daljni okolici.

Sčasoma je sam prevzel večino zahodnih misijonov Pirčevih, ker je ta vsled visoke starosti že silno opešal. Pozneje je vodil misijone vsega povirja reke Mississippi, in sicer indijanske občine: Red Lake, kjer je tudi stanoval, Leech Lake, Cass Lake, Winnibigoshish, White Oak Point, Sandy Lake in Pakegoma. Potem se je preselil v mesto Wadena in oskrboval okraje: Wadena, Becker, Hubbard in Norman z naslednjimi postajami: Wadena, Aldrich, Frazee City, Detroit City, Audubon, Lake Park, Pelican Lake, Park Rapids in Ada ter Aitken v okraju Crow Wing, Motley v okraju Morrison in Pelican Rapids v okraju Otter Tail. Nato je mnogo let misijonaril v Belle Riverju, kjer je bil župnik in dekan; oskrboval je od tam nekaj časa tudi slovensko naselbino Brockway. L. 1907 je bil postavljen za župnika v kraju Padua z misijonom Sedan. L. 1908 je prevzel župnijo Elizabeth z misijonom Pelican Rapids. Od lanskega leta pa župnikuje v slovensko-nemški fari sv. Antona v Kraintownu, Minn. Več časa je bil tudi duhovni svetnik škofije St. Cloud, Minn., v katero spada.

Tomaževič John, Rev., rojen dne 21. aprila 1840 v Breznici na Gorenjskem, je bil bogoslovec v Gorici, ko se je l. 1864 odzval Pirčevemu povabilu za misijone v Ameriki. Dospevši v St. Paul je bil še isto leto posvečen v mašnika, nakar je postal župnik v Minneapolisu pri sv. Antonu, čez leto pa v kraju Stillwater, kjer je dne 28. oktobra 1867 umrl na sušici. Pokopan je v St. Paulu na pokopališču Calvary. Ob grobu je žaloval tudi njegov oče.

Rev. J. L. Zaplotnik.

Tomšič Josip, Rev., je prišel v Ameriko l. 1902. Nekaj časa je bil v mestu Lead, S. Dak., zdaj je v Forest Cityu, Pa., na slovenski župniji, ki jo je tudi sam ustanovil. L. 1911 je bil izvoljen za duhovnega vodjo K. S. K. J.

Tori John, Rev., se je rodil dne 12. decembra 1854 v Šent Juriju pod Kumom na Dolenjskem. V Ameriko je prišel z monsignorjem Plutom dne 14. oktobra 1873 ter bil dne 8. julija 1877 v Št. Pavlu, Minn., posvečen v mašnika. Deloval je na nemških in angleških župnijah in sicer v krajih Sleepyeye, Springfield in Winsted, kjer je bil dekan. Zaradi bolehnosti je odšel v Richfield, kjer je umrl za kapjo dne 28. oktobra 1901. Bil je jako zgleden duhovnik.

Rev. J. L. Zaplotnik.

Trobec James, Rt. Rev., škof, se je rodil dne 10. julija 1835 v Logu pri Polhovem gradcu. Starši so nadarjenega dečka poslali v Ljubljano, kjer je dovršil gimnazijo in dva letnika bogoslovja. Ko je l. 1864 Pirc prišel iskat pomočnikov za misijone, se mu je

tudi on pridružil. V opatiji St. Vincent, Pa., je dovršil bogoslovje ter bil dne 8. septembra 1865 v Št. Pavlu, Minn., posvečen v mašnika. Najprej je pomagal skozi 11 mesecev monsignorju Buhu v Belle Prairiji ter oskrboval še misijone Two Rivers (zdaj N. Prairie), Royalton in Rich Prairie. Zadnji kraj se imenuje zdaj P i e r z, na čast našemu rojaku misijonarju Pircu. L. 1866 ga pošljejo za župnika v kraj Wabasha, kakih 70 milj jugovzhodno od Št. Pavla ob reki Mississippi. Tam je kot župnik in misijonar s sijajnim uspehom deloval celih 21 let ter poleg cerkve sv. Feliksa oskrboval tudi misijone vsega okraja Wabasha, tako: Highland, Oakland, Minneiska, Pell in Sherman, ter misijonske postaje Snake Creek, Sand Prairie, Plainview in Backers Settlement. Postavil je več cerkvâ ter storil mnogo dobrega v izpovednici, na prižnici in v župni šoli. Bil je splošno priljubljen med svojimi župljani vsled svoje gorečnosti, dobrotljivosti in mnogih osebnih vrlin. L. 1887 je bilo treba v Št. Pavlu izvesti važno podjetje, ki je zahtevalo zmožnega, gorečega in odločnega moža. Šlo je za ustanovitev nove župnije sv. Neže. To nalogo je nadškof izročil Trobcu.

Rt. Rev. James Trobec, škof.

Prišedši meseca oktobra v Št. Pavel, se je Trobec z vso vnemo lotil izročenega mu dela. Župnija sv. Neže je v teku 10 let postala ena največjih vse nadškofije. Dne 28. julija 1897 je dobil Trobec obvestilo, da ga je papež dne 6. julija i. l. imenoval za škofa v St. Cloudu. Nadškof J. Ireland ga je dne 21. septembra posvetil v škofa. Navzoča sta bila nadškof F. Ks. Katzer iz Milwaukeea in škof J. Vrtin iz Marquetta. Pri slovesnosti je bilo še 7 drugih škofov, nad 100 duhovnikov in mnogo vernikov. Teden pozneje je novi škof zasedel stolico v St. Cloudu, Minn., kjer deluje še zdaj s prav mladeniško vnetostjo. O njegovih uspehih pričajo številke, da se je v škofiji v teku 14 let pomnožilo število duhovnikov za 35, župnij

za 36, bolnišnic za 2 in duš za 25.000. Znamenito je, da je tej škofiji položil temelj naš rojak F. Pirc, ki je začel l. 1852 tu misijonariti in spoznavši rodovitnost zemlje vabiti sem katoliške naseljence. Pokrajina je postala l. 1875 apostolski vikarijat in l. 1889 samostojna škofija; površje meri 31.700 km². Škof Trobec je plemenit, nesebičen značaj, da je Slovenija nanj lahko ponosna.

Trobec John, Rev., nečak škofa J. Trobca, se je rodil dne 7. septembra 1875 na Logu pri Polhovem gradcu. Študiral je v Ljubljani in Št. Pavlu, Minn., ter bil po svojem stricu v St. Cloudu, Minn., dne 15. avgusta 1900 posvečen v mašnika. Novo mašo je obhajal v Polhovem gradcu dne 16. septembra 1900. Nekaj časa je deloval v St. Cloudu, potem v Kraintownu in od l. 1901 je župnik v slovenski naselbini Brockway, Minn.

Tscholl John, Rev., rojen dne 2. julija 1874 na Tirolskem, je sicer rodom Nemec, a je prišedši l. 1907 v Ameriko deloval večinoma med Slovenci, da zasluži biti med njimi omenjen. Izprva je bil pri Rev. Bilbanu v Evelethu, Minn., in zahajal med Slovence v Chisholm, kamor se je potem preselil kot župnik, povečal cerkev in postavil župnišče. Med slovenskimi farmerji je ustanovil župnijo Gheen in oskrboval misijone Buhl, Ashawa in Greaney. L. 1911 se je preselil v Enumclaw, Wash., ter se priučil tudi poljščini. Dalje časa že ga je mučila sušica, zoper katero je spisal celo posebno knjigo (War on the white plague). Šel se je zdravit v Mehiko, po povratku pa ji je podlegel dne 5. oktobra 1912. Tscholl je bil vseskozi značajen mož, in naš narod mu bo ohranil trajen spomin. V „Amerikanskega Slovenca" je dopisoval v gladki slovenščini. Rev. J. L. Zaplotnik.

Tschopp A., Rev., je bil l. 1859 profesor v benediktinskem zavodu St. Meinrad, Ind. Baje je bil Slovenec.

Turk Anton je bil rojen v Črnomlju in je umrl kot premožen tovarnar v Chicagu, Ill.

Turk Francis, Rev., se je rodil nekje pri Novem mestu, kjer je nekaj let zahajal v gimnazijo. Prišedši v Ameriko je dovršil študije v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., kjer je bil dne 12. junija 1903 posvečen v mašnika. Nato je odšel v Californijo, kjer je v mestu San Francisco ustanovil hrvaško-slovensko župnijo in postavil potrebna poslopja, ki jih je dne 20. aprila 1906 razdejal strašen potres in ogenj. Sam se je komaj rešil. Pozneje je cerkvena poslopja zopet zgradil; tu deluje še zdaj.

Valjavec Viktor je bil dolgoleten urednik dnevnika „Glas Naroda" in je zdaj državni uradnik pri izseljeniškem oddelku v New Yorku.

Varh Josip, Rev., rojen dne 9. oktobra 1876 v Košentavri na Koroškem, je prišel leta 1905 kot bogoslovec v St. Paul, Minn., kjer je bil dne 10. junija 1905 posvečen v mašnika. Deloval

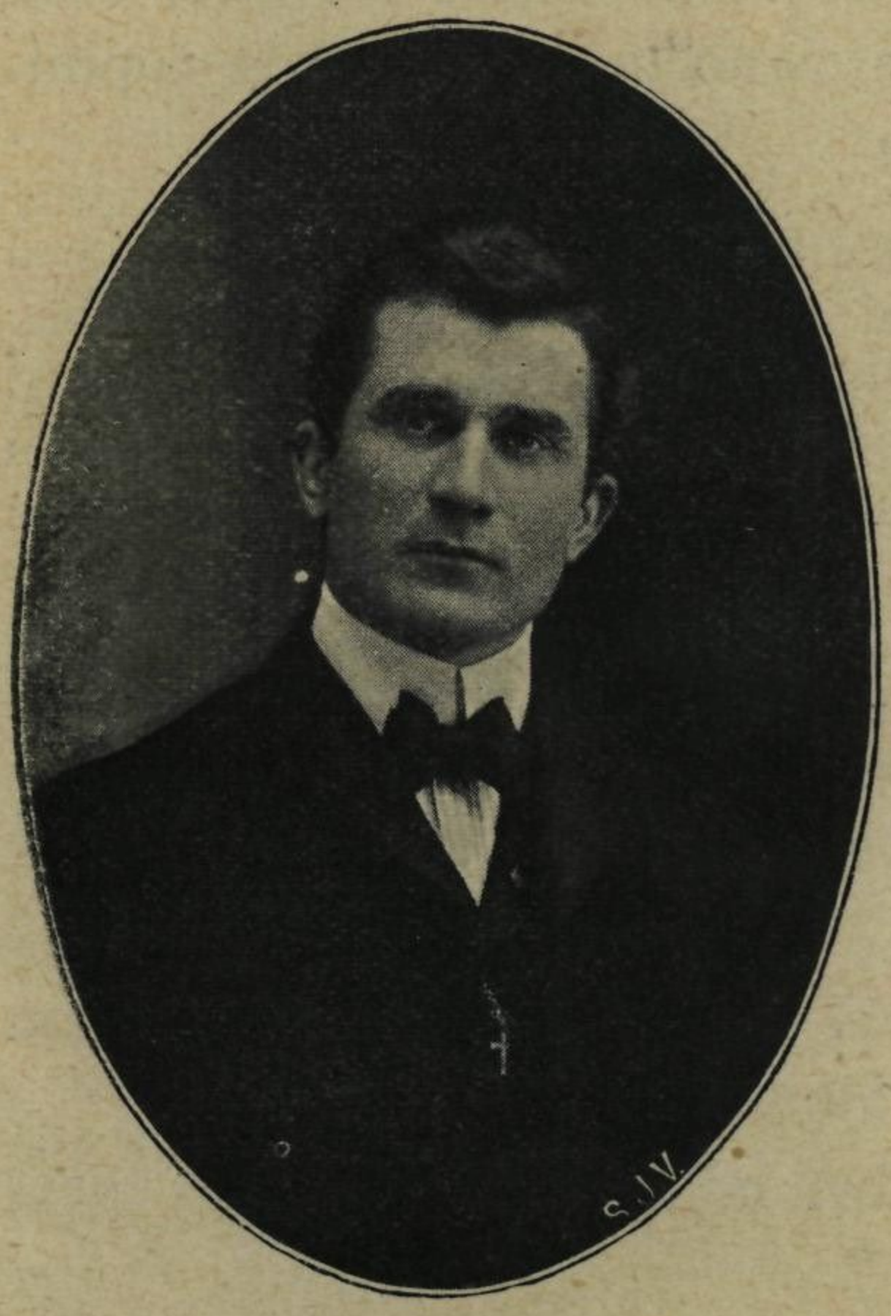
je na župnijah sv. Matevža in Srca Jezusovega v Št. Pavlu in je zdaj župnik v Marystownu, Minn.

Vilman Anton, Rev., že mnogo let župnik v kraju Watkins, Minn., kjer zida novo cerkev, je znan tudi kot pisatelj; prestavil je v slovenščino znani roman „Ben Hur".

Virant A. je izmed prvih naseljencev v S. Lorainu, O.

Vouk Alojzij je fotograf v St. Cloudu, Minn.

Vrhunec Joseph, Rev., rojen dne 6. oktobra 1883 v Železnikih, je študiral v Kranju, dospel dne 30. avgusta 1902 z Rev. Rantom v Ameriko ter dovršil študije v Št. Pavlu, Minn., kjer je bil dne 12. junija 1908 posvečen v mašnika za škofijo Pittsburg, Pa. Nekaj časa je bil v mestu New Castle, zdaj je župnik slovaške cerkve sv. Joahima v Pittsburgu, Pa.

Mr. Al. Vouk, St. Cloud, Minn.

Vrtin John, Rt. Rev., škof, tretja svetla zvezda na velikem severozapadu proste Amerike, je sin Bele Krajine, kjer je bil rojen v Dobličah dne 17. julija 1844. Baraga in Mrak sta kot prava „pioneers" orala trdo ledino, Vrtin je zemljo zrahljal in pripravljal tla za setev. Njegov oče je bil krošnjar in kot tak prepotoval mnogo sveta. L. 1852 se je podal v Ameriko, odkoder se je vrnil po petih letih. Najmlajšega sina je spravil v gimnazijo v Novo mesto. Leta 1863 je očetu sledila v novo domovino vsa obitelj. Ivan se je že kot abiturient odločil za mašništvo. Očetov prijatelj Čebul mu nasvetuje, naj stopi v škofijo Marquette. Baraga je nadarjenega mladeniča z veseljem sprejel, in Čebul ga je poučeval v modroslovju, angleščini in francoščini. Vrtin je bil zadnji, kateremu je Baraga dne 31. julija 1866 podelil mašnikovo posvečenje. Sin je od očeta-trgovca dobil kos trgovskega duha. Vrtin se je povsod in vedno izkazal praktičnega Amerikanca. Najprej je bil za župnika v Houghtonu, kjer je prezidal in povečal cerkev. Potem ga je Mrak poslal v Negaunee, kjer je župnija stala pred polomom. Že po preteku treh let je Vrtin poplačal skoraj ves dolg 15.000 dolarjev. Ko se je Mrak odpovedal škofiji, je na prigovarjanje o. Weningerja, S. J., spretni Vrtin prevzel odlično, a tudi težko škofovo čast. Tako je

zasedel tretji slovenski škof stolico v Marquettu. Pri škofovem posvečevanju dne 14. septembra 1879 mu je bil slavnostni propovednik sedanji slavni nadškof v Št. Pavlu, Minn., John Ireland. Vrtin je bil najmlajši škof v Ameriki, komaj 35 let star. V škofiji je imel pri nastopu 28 cerkvâ, 20.000 vernikov in 18 duhovnikov. Z mladeniškim ognjem in s prav ameriksko odločnostjo se je lotil dela. Škofija je brezdvomno napredovala pod Baragom in Mrakom, a župnijam je nedostajalo gmotne podpore. Ravno to delo je pa izvršil s prav trgovsko spretnostjo odločni Vrtin. Kdor pozna Ameriko, ve, da to tam nekaj pomenja. Preden je dospel v svojo stolnico, je ta dne 2. oktobra 1879 pogorela do tal; našel je le kup podrtin. V 10 letih je Vrtin sezidal novo in krasnejšo. Sam je dal vso svojo škofovsko plačo, podpirali so ga pa izdatno tudi oče in bratje, ki so po izredni pridnosti jako obogateli.[1] Kot škof je Vrtin večkrat obiskal Evropo. L. 1887 je potoval v Rim „ad limina" in obiskal tudi svojo rojstno vas Dobliče, kjer so slavnega rojaka sprejeli z nepopisnim veseljem. Vrtin stoji že popolnoma v modernem času. Vsa njegova navodila glede šol, cerkvenega premoženja, društev itd. so v duhu modernih zahtev. Pastirska lista iz l. 1882 in 1886 obravnavata pereče vprašanje o verski vzgoji; škof ukazuje, naj se pri vsaki župniji ustanovi katoliška šola. Umestne in času primerne so tudi odredbe za duhovnike. L. 1891 je Vrtin drugič potoval v Rim. Začel je bolehati in iskal zdravja v Karlovih Varih, žal, brez uspeha. Umrl je 26. februarja 1899; pokopan je poleg svojih prednikov.

Pri delu je bil Vrtin skozinskozi Amerikanec. Vodil je sam vso svojo korespondenco, hodil sam na pošto, misijonaril, propovedoval, rad izpovedoval, v vsem pravi „pastor fidelis". Zgradil je petdeset cerkvâ, posvetil mnogo duhovnikov, med njimi sedanjega župnika in pisatelja v Hougthonu, A. J. Režka, in Slovenca A. Hodnika, ki je ponesrečil na potu v domovino dne 4. julija na parniku „Bourgoyne". Škofija Marquette bo škofu Vrtinu ohranila trajen spomin.

Zakrajšek Kazimir, Rev., O. F. M., rojen dne 31. maja 1878 v Preserju, je vstopil dne 28. septembra 1897 v frančiškanski red, bil dne 14. julija 1902 posvečen v mašnika ter dospel v Ameriko novembra l. 1906, kamor ga je povabil škof Horstman. V Clevelandu, O., so nastale homatije, nakar je odšel v Lorain, O., in potem kot naseljeniški misijonar v New York, kjer je prevzel tudi Slovence. L. 1908 je ustanovil družbo sv. Rafaela, potem mesečnik „Ave Maria". Kardinal Farley je podelil slovenskim frančiškanom l. 1909 župnijo

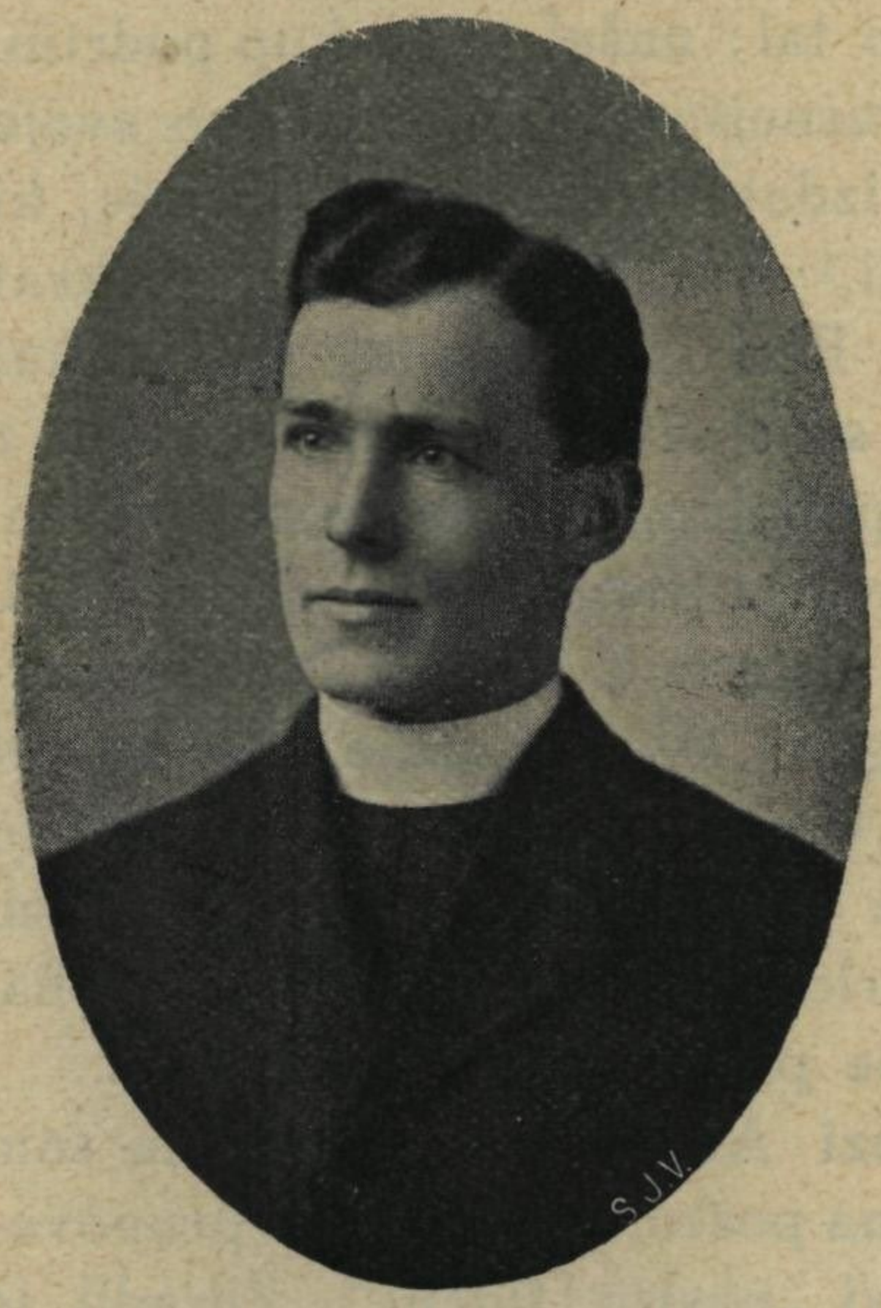
---

[1] Tvrdka Vrtin Brothers ima v Calumetu store (prodajalno), ki obsega cel Squareblock (četverokot med 4 ulicami) in je največja severno od Chicaga.

Rockland Lake, N. Y., in leta 1912 župnijo sv. Neže v Brooklynu, N. Y. V tem letu je bil imenovan za komisarja frančiškanske naselbine. Sodeloval je pri več listih in spisal nekaj črtic za Družbo sv. Mohorja.

Zalar John je večleten tajnik K. S. K. J. v Jolietu, Ill.

Zalokar Joseph, Rev., se je rodil v Gorjah na Gorenjskem pred kakimi 60 leti. Študiral je v Kranju in v Ljubljani, kjer je bil dne 10. avgusta 1879 posvečen v mašnika. Služboval je v Planini (l. 1880), v Hrenovicah (do l. 1884) in v Cirknici. Začetkom l. 1889 je odpotoval v Ameriko ter dospel v New York dne 12. februarja 1889. S priporočilom škofa v Št. Pavlu se je podal v Marquette k škofu Vrtinu. Nekaj časa je bil tu za župnika v Hancocku, nakar ga je škof na prošnjo Slovencev poslal v Red Jacket ali Calumet, Mich. Najprej je stanoval pri cerkvi presv. Srca in imel ob gotovi uri službo božjo za Slovence. Nato je kupil stavbeni prostor, ustanovil lastno župnijo in sezidal cerkev sv. Jožefa, ki ji je škof Vrtin dne 19. septembra 1889 položil temeljni kamen in jo dne 9. novembra i. l. blagoslovil. Rev. Zalokar je zgradil še župnišče in cerkvi preskrbel tri zvonove, ki jih je škof I. Mrak dne 18. novembra 1891 blagoslovil. L. 1892 se je podal v Pennsylvanijo, da ustanovi župnijo v Pittsburgu; odločil se je pa za kraj Bridgeville, kjer je na lepem griču postavil cerkev sv. Barbare z župniščem. Tu je umrl dne 18. januarja 1912 in počiva na pokopališču, ki ga je kupil iz lastnega.

Rev. J. L. Zaplotnik,
South Omaha, Neb.

Zalokar je bil v življenju skromen, navdušen za vse dobro in goreč v ljubezni do svojega naroda-trpina. Vsako leto je obiskaval naselbine, da nudi rojakom priliko za sv. zakramente. Ni se bal ne dolgih potov, ne dela, niti zabavljanj propalic. Za svoj narod je žrtvoval vse. Plača je bila le na papirju; dalje časa je stanoval v zakristiji; ker ni imel za postrežnico, je zahajal na hrano z delavci, trpin med trpini!

Zaplotnik John L., Rev., je bil rojen dne 19. septembra 1883 na Lužah pri Kranju. Gimnazijo je obiskaval šest let v Kranju.

Dne 30. avgusta 1902 je prišel v Ameriko, kjer je vstopil v St. Paul Seminary, St. Paul, Minn., in tam študiral dve leti filozofijo in štiri leta bogoslovje. V mašnika je bil posvečen dne 12. junija 1908, in sicer za škofijo Omaha, Neb. Devet dni pozneje je pel novo mašo pri sv. Elizabeti v Minneapolisu, Minn. Nato je odšel v svoj delokrog v Nebrasko, kjer od 1. julija 1908 deluje pri sv. Neži v mestu South Omaha in poleg Angležev, ki tvorijo jedro one župnije, oskrbuje tudi Slovence, Hrvate, Nemce, Madžare, Rumunce in druge, ki so tam naseljeni. O velikonočnem času obiskuje tudi rojake po okolici.

Zavrl Alojzij je izmed prvih naseljencev v Forest Cityu, Pa.

Zavrl Josip, njegov nečak, amerikanski vojak, je bil na Filipinih blizu ognjenika Taal, ki je pri silovitem izbruhu dne 30. januarja 1911 pokončal nad 2000 ljudi. On in nekaj tovarišev je bilo rešenih le tako, da jih je plinov pritisk vrgel v bližnje jezero.

Zevnik Vinko je upravnik dnevnika „Glas Naroda“ v New Yorku.

Zupan Ciril, Rev., O. S. B., rojen dne 17. aprila 1862 pri Oreharju v Srakoljah, župnija Predoslje, je po posredovanju mons. Tomo Zupana in opata Ločnikarja dospel v Ameriko l. 1881, vstopil v benediktinski samostan sv. Ivana, Minn., ter bil dne 24. oktobra 1886 posvečen v mašnika. Nekaj let je obiskaval Slovence v Minnesoti in prišel večkrat tudi v Colorado. Ker je v zadnjo državo prihajalo vedno več Slovencev, ga je opat Ločnikar poslal majnika l. 1894 za stalno v Pueblo, Col., kjer je kot pomožni duhovnik na nemški župniji Marije Pomagaj obiskaval razne slovanske naselbine. Slovenci in Hrvatje so izkupili pri cerkvi l. 1900 Nemce in l. 1910 severne Slovane ter ustanovili svojo župnijo, na kateri deluje še zdaj jako uspešno.

Zupan Peter, Rev., O. S. B., brat o. Cirila, je dospel v Ameriko l. 1899, študiral v zavodu St. Vincent, Pa., ter bil l. 1909 posvečen v mašnika. Zdaj je nastavljen v kraju Vandergrift, Pa.

Iz iste Oreharjeve družine sta še sestri Zupan Cirila, O. S. B., in Zupan Ludmila, O. S. B., ki kot benediktinki poučujeta v župnijski šoli v Pueblu, Col.

Zupan Ivan je urednik tednika „Narodni Vestnik“ v Duluthu, Minn.

Žagar Anthony, Rev., je bil posvečen v mašnika od škofa Vrtina v Marquettu, Mich., meseca julija 1895. Od 18. avgusta 1896 do 5. februarja 1897 je bil pomočnik v stolnici sv. Petra v Marquettu, potem pa župnik v kraju Garden, Mich. Umrl je v Marquettu, Mich., dne 9. januarja 1901.

Žužek John, Rev., se je rodil dne 31. decembra 1837 v Laščah. Kot tretjeletnik ljubljanskega semenišča je šel z misijonarjem Pircem meseca maja 1864 v Ameriko, kjer ga je škof Grace v Št. Pavlu, Minn., dne 1. novembra 1864 posvetil v mašnika. Ker je bil škof zadržan, je imel Žužek že drugi dan opravilo, torej novo mašo na vernih duš dan! S Pircem, Plutom in Tomazinom je izprva deloval med Indijanci rodu Otchipwe, po prestani hudi bolezni pa kakih osemnajst let v Št. Petru, Nicollet Co., in do svoje onemoglosti na župniji Caledonia, Minn. Marca 1901 se je vrnil k svojemu bratu, duhovnemu svetniku S. Žužku v Vodice, kjer je dne 8. januarja 1908 umrl ter bil v rojstni župniji pokopan v materin grob, kakor je sam želel. Žužek je bil blaga duša in povsod jako priljubljen, kakor pričajo razni spominki, med katerimi se nahajajo tudi oni škofov Cotterja iz Winone, Svebacha in Trobca.

Rev. J. L. Zaplotnik.

Vsebina.

Stran

Uvod 3

Prvi del.

Splošni pregled.

1. Novi svet. Severna Amerika. Zedinjene države 5
2. Novoangleške države. Maine. New Hampshire. Vermont. Massachusetts. Connecticut. Rhode Island 19
3. Srednjeatlantske države. New York. New Jersey. Pennsylvania. Delaware. Maryland. District of Columbia 44
4. Južnoatlantske države. Virginia. Noth Carolina. South Carolina. Georgia. Florida 91
5. Države ob mehikanskem zalivu. Alabama. Mississipi. Louisiana. Texas 110
6. Države ob rekah Mississippi in Ohio. Tennessee. Kentucky. West Virginia. Arkansas. Missouri. Ohio. Indiana. Illinois 121
7. Države na severozapadu. Michigan. Wisconsin. Minnesota. Iowa . 143
8. Države v prerijah in stepah. North Dakota. South Dakota. Nebraska. Kansas. Oklahoma 153
9. Države v zapadnem gorovju. Montana. Wyoming. Colorado. New Mexico. Arizona. Nevada. Utah. Idaho 165
10. Države ob Tihem morju. California. Oregon. Washington 189
11. Teritorija Alaska in Hawaii. Kanada 204

Drugi del.

Iz amerikanske zgodovine 209

Tretji del.

Amerikansko politično življenje.

1. Duh amerikanske samouprave. 2. Politične stranke in politiki. 3. Predsednik in kongres. 4. Pravosodje. 5. Razna politična vprašanja 273

Četrti del.

Amerikansko duševno in socialno življenje.

1. Duh izpopolnitve. 2. Vera in cerkev. 3. Šola in ljudska izobrazba. 4. Socialno življenje. 5. Amerikanski duh 293

Peti del.

Amerikansko gospodarsko življenje.

1. Amerikanec pri delu. 2. Gospodarski napredek. 3. Trusti. 4. Amerikansko delavsko vprašanje. 5. Kmetijstvo. 6. Gozdarstvo. 7. Rudninstvo in rudarstvo. 8. Obrt. 9. Občila in promet. 10. Trgovina 321

Stran

Šesti del.

Naseljevanja.

1. V Ameriko! 2. Zakaj v Ameriko? 3. Kako v Ameriko? 371

Sedmi del.

Slovenci v Ameriki.

1. Verske razmere. 2. Domače družbinsko življenje. 3. Duševni napredek. 4. Amerikanizacija 420

Osmi del.

Zgodovina slovenskih naselbin 464

Dodatek.

Seznam znamenitejših Slovencev 543

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA * LJUBLJANA *